

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postal
számlával, egész évre
5 ft., félre 2 ft. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábon petít az tiszte-
való közlésért 5, egyszer-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bétégyd 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Politika az egyházban.» Csók Jenő. — «Az iskolákról programbeszédében.» Árgy. — «Warga Lajos és az 5. Keresztény Egyháztörténelem» című művének 2. kötete. — «A donamelléki ev. reform. egyházkerület közgyűlése.» Pesti. — «Vegyes közlemények.» — Pályázat.

Politika az egyházban.

Oly jelenségek kezdenek mutatkozni a magyarboni ref. egyházban, különösen annak tisztántúli kerületében, melyek valóban komoly aggodalmakra adnak okot; különösen ma, a pápai allocutiók és a reactionarius irányzat korában.

A kicsinylés és fel nem vevés, mások legnémesebb törekvéseinek félremagyarázása, a legszentsébb ügyeknek pártzempontokból való mérlegelése, napirenden vannak itt! S midőn a jelszó ki van adva, akkor az összetartás és pártfegyelem nem sokat törődik aztán a legkomolyabb érdekekkel sem, csakhogy meg legyen mutatva, *hogy a ki erősebb, az a hatalmasabb!* . . . Hát én érzem, látom, hogy ez nem jól van így! Nem jól van így különösen ma, midőn a *túlso oldal* szerveződik, s mind nagyobb-nagyból tért hódít; midőn merészen a törvény felé emelkedik, s nyíltan hirdeti, hogy *csak annyiban engedhet a törvénynek, amennyiben az cónonáiba nem ütközik.*

Nem ok nélküli jeremiádok ezek, hanem komoly alapon nyugvó aggodalmak! Ezt akarom bebizonyítani!

A tisztántúli egyházkerületi gyűlés óta lejárt már néhány hét, s ez elégséges idő arra, hogy kellő higgadsággal s elfogulatlanul mérlegelhesünk oly körülményeket, melyek felmerülések pillanatában erős mozgásba hozták a szenvedély hullámait, melyek még ma is kellemetlenül érintik az egyház előmenetelért lelkesedő szívet.

Volt ennek a gyűlésnek egy keserű, de mindenbizonyra érdekes pillanata; oly pillanat, mely méltó arra, hogy megőriztessék egyházunk története számára! Az a pillanat volt ez, midőn id. Kiss Áronnak, a konventi tagságról lemondó levele olvastatótt.

A meggyőződéséhez, elvéhez melegen ragaszkodó Kiss Áron felmagasult alakja, midőn kijelenti, hogy a megőriztetést el nem fogadhatja, mivel törvénytelen alapon választott meg; midőn tisztelettel, de a meggyőződés férfias hangján felel a püspök marasztaló szavaira, a szavain átrezgő, belső megindulás, hév és erő, mely az ellenezetűket is láthatólag meghatotta, oly emlékezetre méltó jelenet marad, mely méltó lapot követel egyházunk történetében! . . . Dehát nem azért vettem én tollat kezembe, hogy e jelenet plasticitását kiemeljem! Hanem hát volt e jelenet közben egy oly sajnos enuntiatio, mégpedig nagyon fontos helyről, egyenesen az elnöki székéből, mely fájdalmasan érintette azokat, a kik meggyőződéseket követve, a conventi képviselőket a presbyteriumok által kivánták megválasztani. E kinyilatkoztatás nem

volt egyéb, mint az, hogy ezek a férfiak politikát hoztak be az egyházba.

Ha már e szó kimondva van, jöjjünk hát tisztába azzal a kérdéssel, hogy e tekintetben melyik oldalon van a «szálka», és melyiken a «gerenda»? S vajjon nem bizonyít-e be itt is az a közmondás: «az kiált legjobban, a kinek a háza égs!»

Hol veszi kezdetét, eredetét a tisztántúli egyházkerületben a pártokra szakadás? A zsinat idejétől datolódik az, mikor püspökünk akár önmaguk elhatározásából, akár mások kérélmé folytán, különösen a középiskolai tervezet és a 3-ik §. kérdésében értekezletre hírogatták a zsinati átvakat, midőn nem egy lenézéssel és dorgatoriummal találkoztak azok, kik a sörtetlen önkormányzatnak voltak rendíthetetlen hívei! Hát honnan eredt ez? *Ki vitte be a politikát az egyházba?*

Aztán következett egy másik esemény. A kerület tisztelettel környezett főgondnoka elhunyt. A főgondnokválasztás alkalmával az egyházkerület két részre szakadt; egyik rész Tisza Kálmán, másik rész Vallyi János nevét irta zászlójára! . . . Köztudomású dolog, hogy az utóbbi választatótt meg! Na hát mondjuk ki, hogy ez faj az egyházkerület kormánypártjának, s feledve ok az előbbeni eseményt, *innen akarják datálni a politikát az egyházban!* Innen indokolják és mondják jogosultak az ellenhatást, melyet azóta kifejtének.

Hát tisztázzuk e téves felgőst is! Én nem állítom, mert olyat nem állíthatok, melyről meggyőződve nem vagyok, hogy e tekintetben személyes tekintetek, úgy, mint politikai érdekek is nem működhetek közre; de, hogy ez tisztán a politika szándékos bevitelle lett volna az egyházba, azt határozottan kétségbevonom. Hiszen én tudok elszámolni számos egyházat és lelkeszt, kik a kormánypárthoz tartoznak és mégis Vallyi ur szavaztak; viszont számos ellenzéki egyházat és lelkeszt, kik Tisza Kálmánra szavaztak. És, a mint én ismerem a dolgokat, nem annyira politikai, mint inkább személyi kérdés volt. Ez tehát még akkor sem jogosítana fel az illetőket áldatlan reakciójokra, ha tisztán politikai tekintetekből döntetett volna el a választás, a mi pedig nem áll!!

Hát ez a dolog költötte fel ezt a rendkívüli ellenhatást, mely, hogy hol állapodik meg, Isten tudja! Ezóta van *pártvezér* és *pártfegyelem* az egyházkerületi kormánypártban! És én nem tudok reá esetet, hogy ez valamelyik más egyházkerületben oly alakban megvolna, mint a tisztántúli! Hogy t. i. volna egy oly jól szervezett politikai párt, mely választásoknál, elvi kérdéseknél, elő-

leges pártértekezletek behatása alatt, oly egy híron pendülne, mint épen ez!

Még a választások? Hagyján! Hiszen egyik, mint másik, kisebb-nagyobb sikerrel megfelel azon hivatáskörnek, hova a többség állítja! Hanem aztán jönnek elő elvi kérdések, az egyház jogait a legközelebről érintő, nagyfotosságú érdekek, ezeket is *aztán pártszemponból dönteni el!* Ebben áll már az a veszély, mely a pártoskodás miatt egyházunkat fenyegeti.

Nem térek vissza a megelőző küzdelmekre, mint a *conventi tagok választásának kérdése*; melynek kiméletlen elintézése még most is elő-előkerül, mint a tengeri kígyó sat.; hanem fölhozom a *nagy-szalontai gimnázium ügyét*.

Ez ügyet oly néptelen gyűlésen, midőn csak tizenegyen voltak jelen, nem is kellett volna tárgyalni, és ez ügy megérdemelte volna mindenbizonnyal, hogy a még teljes számmal együtt levő gyűlés által döntsék el! Ez azonban nem történt! Hanem a mi történt, hogy *t. i. feladott az egyházkerület 8 tagja egy gimnáziumot, egy nemesek felekezeti, hanem nemzeti tekintetben is fontos gimnáziumot, s világos törvény ellenére annak jövedelmei, alapítványai más célra fordíthatóknak mondtattk ki: ez az, a mi felette fontos elvi kérdés, és az az elszomorító, hogy így nagyérdéki ügy rövid 10 perc alatt el lett döntve, akkor, midőn a gimnázium fenntartására oly szép áldozatok hozhattak egysékes részéről.*

Hát kérdem: mi ez, ha nem politika az egyházban? mely minden próba, minden melyeb megfontolás nélkül, egyedül egy párttag meglehetősen gyenge információja alapján, ki, a mint e lapok 22-ik számában olvasható, épen maga adta meg úgy egyházban, mint egyházmegyében e gimnáziumnak az utolsó dőfést: feloldozza egyházunk érdekeit, feladja annak jogait! Ha ez nem politika az egyházban, akkor a legfáslatibb közöny, mely egyházunk életrelvalósága és jövődjéje felett ejt a legmelyebb aggodalombá!

Mind ezek szomorú jelei az időnek s itt a 12-ik órája, hogy mindazok, a kik így veszélyes játékok őrnek a legkomolyabb dolgokkal, döbbenjenek meg, járjanak a maguk lábán, nem a pártfegyelem jár-szalagán.

Dehát a kerület úgynevezett «kisebbségének» mi büne van? Mi alapon valóható azzal, hogy *politikát vitt az egyházba?* Hát ebben nincs pártvezér, nincs pártfegyelem, nincsenek előleges megállapodások. Annymira nincs, hogy még a választások alkalmával is akárhany szavazatot ad olyanokra, a kik a másik pártba tartoznak! Hanem, fájdalom, ma már oda jutottunk, hogy bűnnek véteik némelyek részéről az, ha meggyőződését követve valaki, erős híve az önkormányzatnak; ha követi azokat az egyházpolitikai elveket, melyeket egy *Révész Imre*, egy *Hegedűs László* követtek ha szereti egyházát annyira, hogy annak jogairól egy talpalatnyi tért sem akar feloldozni.

Ime, rámutattam a hajra ösztínt, elfogulatlanul! Érzetlem ennek szükségét, nem személyi tekintetekből, nem vitaközlési viszketekből, hanem egyházam szeretetétől vezéreltetve! Nem öhajtok én egyebet, mint azt, hogy legyen egy pont, hol a különnezetűek egyesüljenek és ez az egyház valódi érdeke, jogai, feltett kincsei. Így volt ez az egyház jobb napjaiban; ha feltett érdekeink megtámadattak, mint egy ember állott fel annak ellenébe az egyház, bármennyire valamitották is el annak tagjait melleses, például épen politikai tekintetek!

Ezek után mindenki elfogulatlanul bírálja meg, hogy melyik oldalon van hát a «szalka» és melyiken a gerenda?»

Én csak azt mondom, hogy ne féljünk a közvéleménytől! Ne féljünk azoktól a presbyteriumoktól, melyek

nehéz időben megmentették az egyházat és annak jogait! Ezek a gyökerek, melyekből az egyház nagy életfája szívja egészséges táplálékát! Ha a gyökereket megvagdadjuk, a fa hervadásnak indul! Ha a presbyterialis rendszer alapján állunk: ne játszunk a szavakkal és elvekkel, hanem legyünk annak valódi hívei! Mindenek felett azokat, kik az önkormányzat elveitől szívesen és meggyőződéssel ragaszkodnak, ne vádoljuk *világi politika üzésével az egyházban!* Legyünk egymás iránt türelmesek meg fog tumpálni az az éles kard, mely az összetartozandóság szent kötelekeit oly fájdalommal megvagdalta.

Dixi et salvavi animam meam!

Csák Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

Az iskoláról programmbeszédben.

A ritka esetek közé tartozik, hogy képviselőink vagy képviselő-jelölteink az iskolágyre is kiterjeszkedjenek. Nem is csoda, hiszen maga a trónbeszéd is csak úgy mellesleg szokott arról megemlékezni. *Berzeviczy Albert*, és közoktatásügyi államtitkár, már állásánál fogva sem mellőzhette azt, s a löcsei választótkhoz intézett beszédben egész oktatásügyünkön állpílt; sőt itt-ott bírái és tervekét áru el, a melyek a jövőben fognak megvalósulni.

A lényegre nézve teljesen a kormány tanügyi politikáját valja s hirdeti igaznak. Így péld. a népoktatásügyi fejlődésére nélkülözhetetlennek tartja ő is a tanítóképezdéknek internátussal való ellátását, ugyanazon okokból, mint Trefort a közoktatásügyi költségvetési vita idején. A felekezeti iskolákat megtartandóknak véli, csakhogy azok jobb karba helyezendők, s a tanítók tisztességes fizetéséről gondoskodni kell. Állami iskolák felállítását csak ott látja jónak, a hol a viszonyok követelik; de ott aztán nem szabad azok felállításával kísérkedni. Az állami iskoláktól nem kell félteni a vallást, mert azok nem ellenségei a vallásos oktatásnak; sőt az az állam — mondja az államtitkár — a mely az ifjúság neveléséből s különösen a népművelésből a vallást száműzni akarja, önmaga elleni merényletet követne el.

A lényegnevelésnél a felsőbb leányiskolákat korlátozni kívánja a túlhajtásokban. Gyakorlati irányú jó házi asszonyokat és anyákat vár az iskoláktól, a kik gyermeiket osszon tudják nevelni és nem tudós nőket. Elég, szerinte, ha a felsőbb leányiskolák egy része meg osztályfali szerveztetik, s ha azok a polgári leányiskoláktól csak a francia nyelv kötelező tanítása által különböznek.

Szükségesnek tartja a különböző szakiskolák szaporítását, főleg az ipar és kereskedelem szempontjából, sőt a polgári és felső népiskolák nagyobb részét is — igen helyesen — ipari és kereskedelmi pályákra készítő iskolákká szeretné átalakítani; mert azok, jelenlegi szerveztükben, ritkán felelnek meg a célnak!

A közepiskolai kérdéssel tízeseten foglalkozik s a human-irányú híve, s nem hisz az egy középiskola hamaros megalakulásában, vagyis abban, hogy a modern nyelvekből és real-tudományokból egy oly tanrendszert sikerülne egyhamar konstruálni, a mely a gimnáziumokat teljesen nélkülözhetőkkel tenné. A közepiskolai törvényt szerencsésnek ismeri el, a melynek már most is mutatkoznak jó eredményei, s méginkább akkor, ha az állami tanítóképzésébe éle teljes mértékben fogja éreztetni hatását. A túlterhelésről, ennek ellenszereiről következőleg nyilatkozik:

«Én abszolút túlterhelést el nem ismerek, a túlterhelés csak ott támadhat, a hol vagy a tanítás rossz, vagy

a házi tanulás és nevelés célszerűtlen, vagy a tanulóban nincs elegendő tehetség a tudomány pályára. A túlterhelés gyógyzerei is e szerint alkalmazandók: a hivatászeri paedagogiai tehetség megtalálja magát a helyes módot és mértéket; de miután ilyen kevés van, tanárainkat nemcsak tanítanunk, hanem tanárokká nevelünk, mondhatnánk, trünoiroznunk kell, a mi csak folytonos gyakorlással egybekötött tanárképző-intézetben lehetséges, a mink felállítására előbb-utóbb el kell határoznunk magunkat. A tehetségtelen tanulókat már az alsóbb osztályokban alkalmazott nagy szigor által ki kell szorítanunk a középiskolából, az ő saját érdekükben: az a család, a mely elé ők mennek, annál fájdalmasabb, minél később éri őket. Meg kell értetni velök, s meginkább szüleikkel, a társadalommal, hogy minden pálya, a melyben dolgozni lehet, tisztességes és becsületére válik mindenkinek, nemcsak a tudományos pálya és a diploma. A mi végül a célszerűtlen házi tanulást és nevelést illeti: ezen csak úgy lehet segíteni, ha a gyermeket képzett és tapasztalt emberek vezetése alá adjuk s arra törekszünk, hogy helyes *időbeosztás* mellett, teste fejlesztése és edzéséről gondoskodva legyen. Mindez jól szervezett internatusok s a testgyakorlatok rendszeresebb és kiterjedtebb fűzése mellett érhető el legbiztosabban; ezért, meggyőződésem szerint, nálunk a középiskolai bajok mindaddig soha egészen megszűnni nem fognak, a míg a franciák és angolok módjára az internatusi rendszernek kiterjedtebb alkalmazását nem adunk. A bennlakással éjszék között középiskolák vagy nevelő-intézetek szükségességét nálunk még az a körülmény is indokolja, hogy minálunk a házi nevelés a legtrikább esetekben tud *őszhangba* helyezkedni az iskolával; legtöbbször nem mozdítja elő, hanem hátráltatja az iskolai tanítás sikerét; minden bukkott tanuló egy-egy mártýr, minden balsikerért a tanrendszer és a tanár vádolhatóan. A hol így felfogás uralkodik, ott az iskola legjobb működése meg van benítva; ha tehát mindenért az iskolát tesszük felelőssé, akkor adjuk át az egész nevelést az iskolának.

Tehát *internatus* a tanító-képezdekben, internatus a középiskolákban, sőt a tanár-képezdekben is és mindez azért, hogy a növendékek s illetőleg tanár-jelöltek, elzárva mintegy a világtól, kizárólag hivatásuknak élhessenek!! Persze ehhez — nemde — bennlők tanárok kellenek? Tehát feleslegesen, családaltalan férfiak, alias: szerzetesek vagy épen jezsuiták?! Nagyon romlott lehet ez a szegény társadalom, hogy a tanulni akaróknak nem tanácsos ezzel érkéznie!!

A felső oktatás kérdésében az államtitkár az egyetemi rendszer barátja, a „nagy szellemi központok”-at véli csupán képeseknek magasabb ismeretek nyújtására, s szükségessége tartja, főleg az orvosi tanszak túlságos zsúfoltsága miatt, a 3-ik egyetem meliőbb felállítását. Hogy hol: azt nem mondja meg határozottan: de bizonyosan Pozsonyban — épogy, mint Trefort gondolja — mert a bécsi orvosi egyetemen tanuló magyar ifjak nagy számát is emlegeti.

Az államtitkár úrnak a leánynevelésre, az e ponton nyilatkozó túlságoskodás fekezésére, s annak a sok mindenféle felső népiskolának, polgár, iparos stb. iskolának lehető összevonására s egyformásítására vonatkozó nézeteit mi is szívesen aláírjuk, s kívánjuk a középiskolai tanárképzés kérdésének is elvahalára bekövetkezendő helyes megoldást: de *az internatusról* s a *nagy szellemi központoktól* semmi valódi hasznot nem várunk. Amaz elítélése a társadalomnak, a mely eddig — legalább a mi tudomásunk szerint — nem volt ellensége az iskolának, s amennyiben látni az volt, azzá fog maradni az internatusok mellett is; mert a növendék egyszer-másszor, pl. legalább aratási

szünidő alkalmával, a társadalommal végre is érkülközni fog, s ritkábban érkülközhetvén azzal, fogékonyabb lesz annak gyarlóságai iránt. De nem várunk az *internatus*-tól hasznot épen akkor, hogyha az abból kikérülő középiskolai növendék egyszerre a „nagy szellemi központok”-ba kerül, a hol — természetesen — ezer meg ezer alkalom kínálkozik, hogy a társadalom gyöngéit nem ismerő ifjú halóbol-haloba vetődjék, törből-törbe tántorodjék. Furesza logikát is látunk mi az internatus és nagy szellemi központok egymásra következésében. A középiskola növendékeit nevezetesen felténi kell a szabadságtól a tudományért; az egyetemi ifjúnak pedig, mihamit áthatott az érettségi vizsgálaton, biztosítani kell a szabadságot és pedig a nagy központokban, minden irányban, hogy aztán megittasodjék tőle s elhaljon belé. De kérdezzük: vajjon bölesebbek, becsületesebbek voltak-e eddig az internatusban nevelkedett emberek, mint amazok?! Vajjon jobb, tisztességesebb nők, derekabb családanyák lettek-e azon leányokból, a kiket a zárdák falai között a családi élettől elzárva neveltek?!

No de hát vannak divatos gondolatok a nevelés-oktatásügy terén is... ilyen most nálunk az *internatus*.

A. H. H.

TÁRCZA.

Warga Lajos és az ő „Keresztyén Egyháztörténelem” című művének 2. kötete.

A sárospataki tanári kar 1848 óta immár a 3-ik egyetemes egyháztörténelemmel gazdagítja a hazai port. Irodalmát. Az első, a mely 1848-ban kelt, „*Közönséges ker. egyháztörténelem*”, készítette kézikönyvül, *Schöbök* után *Künnitzky Benedek* (1., 2. k. 660 l.); a második „*Egyháztörténelmi kézikönyv*,” szerzette *Dr. Heiszler József*, akadémiai tanár 1862., 1863. (1., 2. k. 594 l.). A 3-ik a címben nevezett s összes szaklapjaink által tisztelettel emlegetett kartársunknak röviden már általunk is bemutatott nagy műve, a melynek csupán 2-ik kötete is túlhaladja, terjedelmileg, az előbbieneket.

A két elsőnek keletkezésére befolyt maga az iskolai előjáróság, mint pártfogó; az utóbbinak létrejövésében főérdeme van, a szerző nemes kedvtelése, áldozatkészsége és képessége mellett, a sárospataki teológiai ifjúságnak. Amazok *examinatorium* gyanánt készülvén, rövidbebbek s mintegy a hivatalos egyház tekintelye által korlátozottak; emez, mint magán-kedvtelés szülemény, minden hivatalos korlát felrétételével, tisztán a történeti igazság szolgálatában, párt-szempontok s felekezeti érdekek felett áll, s ezért is, de különösen ropant forrás-készletének pontos felsorolása által maga is kitűnő forrásműve, a búvárködni akaróra biztos útmutatóvá válik, s e tekintetben — ez idő szerint — egyedül áll hazai egyháztörténeti irodalmunkban.

Annélkül, hogy elődeivel összemérni akarnók, különöbben is hivatkozunk kell pártatlanságára, a mi történet-íróval az első elengedhetetlen kellék. Vannak ugyanis történetíróink — s ilyenre hivatkozik Warga maga is — a kik vagy merev kalvinisták, vagy merev pápisták, vagy merev unitáriusok; amazok különöbben az unitarissmussal, emezek pedig mindennel szemben, a mi nem pápista vagy nem unitarius, elvesztik történet-írói higgadságukat és szitják a pártszenvedélyt és pártgyűlöletet. Warga szerencsés ellentéte az ilyen történet-íróknak

¹ Dr. H. J. megkezdett egy nagy terjedelműnek ígérkező egyháztörténeti művet is a „*Keresztyénység és a ker. egyház történelme*” cím alatt, a mely azonban, pártfogás hiánya miatt, az első kötetén túl nem terjedhet.

neki nincs felekezet, nincs párt; neki minden az igazság, a minék kimondásában semmi által sem érezi magát korlátozottnak. Ott, hol nem ítéltel határozottnak, lenn-hagyja az ítéletet — bölcse — a jövőnek.

Ilyen lévén, épen jókor érkezett arra, hogy kalauz legyen. A római, kath. egyház mindent megpróbált, hogy régi mindenhatóságát visszahozditsa. XIII. Leo királyság-ról, régi függetlenségéről álmodozik; Wargától megtanul-juk, hogy milyen áldásai voltak annak a pápai *caesaris-musnak*. Egyes kath. írók életleíradatukól tüzik ki meg-hamisítani a történelmet a pápaság üdvéért; Wargától megtudjuk, hogy kik azok? A „*M. Prot. Tud. Társaság*“ embrión van s célja mindenekelőtt egyházi munkát megvilágítani. Wargától megtanulhatjuk: miként kell történelmet írni s miképen kell forrásainkat felhasználni s melyek azok, a miket idáig felhasználhatunk s mik azoknak erős vagy gyöngye oldalai?

Nem bírálatot írunk, mert attól — a mint látszik — szakferfiak is húzódnak. Ilyen nagy mű alapos meg-ítélésére roppant idő, hosszú, alapos tanulmány és gazdag kézi könyvtár szükségeltetik; a mivel nálunk vajmi kevesen rendelkezhetünk. Nem bírálatot írunk, hanem inkább Wargának *egyház-történet-írói egyéniségét* kívánjuk bemutatni, a mire nézve legjobbnak véljük, ha őt ma-gát beszéltejük, alkalmat adván így az olvasónak arra, hogy maga is ítélhessen és gyönyörködjék. Lássuk azért előbb is, miként ítéli meg szerzőnk a reformatio előtti időket, tehát a római katholicismust?! A jegyzetekre különös figyelmet kérünk; mert főleg azokból, az azokba rejtett egyes tanulságos megjegyzésekből domborodik ki — legalább szerintünk — a Wargá irói egyéniség.

Visszapillantás a reformatio küszöbéről.

Mióta Jézus a szeretet vallásának szent eszméit tanítványai közvetítésével, az emberiségnek örökségül hagyta, a keresztény egyház tizenöt százados, küzdelem-teljes pályát a nélkül futott meg, hogy isten országát, e földön megvalósulva láthatta volna. Sőt úgy tetszik, mintha a távolság növekedtével az eredeti kiindulási pont, az iránymutató letűnt volna a látóhatárról, s az emberiség hamis eszmék, hamis vezetők után indulva, az igaz útról messze letérve, a bizonytalanság, vígasztalanság és kétely örvényének szelére tévedt volna. Hiszen a keresztény egyháznak a papuralom érdekében kifejlett intézményei nem hogy áldást hintettek az emberiségre, hanem még jobb ísztöne suglata előhaladását is minden gídonolható eszközzel gátolni törekedtek. Ezen egyház nem a Jézus eszméinek megvalósításán működött, hanem századokon keresztül *dogma-formák* készítésére fordította minden erejét. Midőn a dogmák rendszerével készen volt, annak biztosítására a *papuralom* megszilárdításán fáradozott. A hajdani zsidó theokratia és particularismus¹, némi módosítással és nagyobb mértékben, mint római *katho-likus theokratia* új életre kelt, s a keresztény világra nehezkedett; az ó-szövetség az új-szövetséggel ölekezett, de a keresztény szeretet, egyetemes testvériesség és lelki-ismereti szabadság sirján ölekezett.

A theokratia épületéhez az anyagot a római püs-pökök már régóta gyűjtögettek, VII. Gergely letette alap-ját, s az. Péter székeének állítólagos örökösei nem elé-gedtek meg a zsidó főpapok hatalmával, hanem azt a római *caesarok* hatalmával törekedtek egyesíteni, a mi egy időre sikerült is. Ha a világbiró, classicus Róma felgyelmzett hősök legioival biztosította az idegen népek feletti uralmát; a keresztény Róma a különböző szerzes-

rendek legioival árasztotta el a világot, melyeknek tagjai minden családi és polgári köteleység alól felmentve s a pápai trón számolyához a vak engedelmesség zéttörhetlen bilincsével kapcsolva, a pápai mindenhatóságnak mindenütt érvényt szerzettek, a szabadabb szellemi mozgal-mat mindenütt elfojtották, s bármely téren, így a tudomá-ny, mint a művészet, politika és társadalom terén, minden ellen ítő háborút indítottak, a mi a hierarchia érdekeivel ellentétben állott, s így az emberiséget lassan-ként, most gyöngének hizelegve, majd erőszakot alka-mazva, a római hierarchia igazába fogták be. S ha mindezen aggodalmaskodó, örökös gyámságot célozó rendszabályozások mellett mégis akadtak egyesek, kik a szoros gyámság alól szabadulni s fejüket felemelni szerkeszték, rögtön rájuk kiáltotta Róma az *excommuni-ciat*ot vagy az *interdictum*ot, megindult a keresztes had, felütötte sátorát az *inquisitio*. Hogy pedig a hierarchiá-nak emberi bölcseségen és nem isteni eszmén nyugó alkotmányra ennyire kifejlethetett, annak okát a kereszt-ny hit és élet elfajulásában és elferdítésében kell ker-sésni. Istennek léleken és igazságban imádása helyett, külső érzelmi cselekvények láncolata képezte az *istentisz-teletet*; a szeretetvédelemről őrvasora, az őrvasora-ból mise-áldozat lett; *Jézussal* már nem sokat foglal-koztak, eszményi alakja lassanként elhalványult s a kedveléken az isten anyjává emelt *Mária cultusa* kezdett uralkodni, mely néha izéltelenségbe, sőt botrányosságba csapott át.¹ A pogány vallás apró isteneinek és véd-szellemeinek helyét a *szenteknek* beláthatlan serege fog-lalta el. *Ervényekkel* árasztották el a templomokat, melyek-nek csodátevő körében a betegek állítog meggyógyultak s a bűnösök érdemszerző cselekedetek és ajándékok mellett bocsánatot nyertek. A *csodakörtség* főleg a közép-korban érte el tetőpontját. Már nem is tartottak külö-nösnek, ha kegyes embereknek a szent szűz vagy az angyalok megjelenek, az ériekességnek csak olyan külö-nöségnek tarthatnak számat, mint pl a bourgeois keresztre feszített Krisztus szobra, melynek haját minden hónapban meg kellett nyírni, vagy a sarogassai szűz szobra, mely egyik imádojának levagott lábát megövezette² stb. Az erélye-kereskedők is sok aljas csalást követtek el, nem egyszer gyepen szedett csontokat adtak el szentek csont-jai helyett; áruba bocsátották Máriának tejét, könnyét, haját, azon kenyeret darabjait, melyekkel Jézus 5000 embert megvendégt³ stb. Ha a római curiának pénze volt szüksége, *jubilaeum*ot hirdetett, s bűnbocsánat re-ményében özönnel folyt a nép és pénz Rómába; midő pedig ezen eszköz elhasználta, uottá vált, a hívek üdvéért aggódo pápák a *bűnbocsító leveleket*, jó pénzért, a hívők lakhelyein árultatták. S hogy a nyers tömegnek hizelegének s gyöngéit legezegessék, azok, kik a kogység és erköles örüül voltak rendelve, az istenházát néha otromba bohózatokkal, dobzódásokkal vagy még ezeknél is rosszabbakkal tették szentségtelenné.⁴ Hogy aztán az ilyen tanítóknak milyenek lehettek tanítványai, az ilyen

¹ A *lauretanus titánidában* Mária következő émeken szólítat-
tik meg: „Bölcsességnek széklye, üdvünknek oka; szent edény,
tisztelretelőmő edény, különböző áhítatosság edénye; szellemi róza,
Dávid torony, elefántcsont torony, arany ház, szövetség bérkaja,
egy kapuja; hajnali csillag, betegek gyogyversze, bűnködoző viras-
talgaja, kereszténynek segítője, angyalok királynéja stb.” Közi *Thiel*,
Christl. Kirchengeschichte (3. kiadás., Stuttgart, 1875.), 190. l.

² *Lecky*, A felvilágosodás keletkezésének és befolyásának
történelme Európában (Pest, 1872.) I. k. 172—173.

³ L. l. köt. 459. l. 1. j. — *Henric de Hassia* Secreta sacer-
dotum (Lipsiae, 1498.) e tárgyban így nyilatkozik: „... dicunt
esse reliquias alieius sancti, et forte est os alieius asini vel dani-
tali. *Thiele*, i. m. 191. l.

⁴ *Börsick*, Geschichte der Reformation in Elsass; *Hages-
bach* (l. köt. 17. l. 38. j.) i. m. III. k. 29. l.

¹ Izrael népének azon jelszavát, hogy a ki nem izraelita,
annak nincs joga létezni, a római katolikus egyház így formu-
lázta: *Extra ecclesiam non est salus*.

viszafeléek minő erkölcsi állapotot teremtettek, azt könnyen el lehet gondolni.

E rövid visszapillantásból megtetszik, hogy mennyire átfutott az egyház tizenöt század lefolyása alatt. S ha azt keressük, hogy miként volt ez lehetséges a szentlélektől vezérelt keresztyén egyházban, be kell vallanunk, hogy ezen egyház nem Jézus szellemét követte, hanem emberi gyarlóságoknak, gyengeségeknek hódolt s az első hibás lépés után a többi logikai rendben következett. Ez eredeti tisztaságtól már az első századokban eltérték; az uralkodóvá vált keresztyén egyház, állása biztosítása, hatalma növelése végett, megalkodott a különböző bölcseleti és vallási rendszerekkel; Jézus szellemével meg nem egyező nézeteket, szokásokat és szertartásokat vett át, melyek Jézus eszméinek szabad fejlődését lehetetlenlé tették. Így történt az egyház alkotmányát is. Volt idő, midőn a fejedelmek segítettek elő a hierarchia megszilárdulását, hogy ez által saját hatalmukat alattvalóik ellenében biztosítsák. És csoda-e, ha utóbb a túlságosan ártólagot paptság, a hatalomhoz hozzászokva, arról többé nem tudott lemondani és minden alkalmat felhasználott, hogy az államok felbőle emelkedjék? Ez meg is történt. A népek szabadsága és joga rovására, állam és egyház egymást támogatva, emelték egykor azon korlátokat, melyek a népeknek nemcsak szellemi, hanem jogi és anyagi fejlődését is a legszűkebb mederbe szorították; de midőn a teljes hatalomnak bírtokban voltak, nem bírták azon megosztani, mindenki egyedül akarta azt lenni s elkézdődött a harc állam és egyház közt, mely küzdelem utóbb az államok javára dőlt el. Szóval az emberi gyarlóság engedte fejére nőni az isteninek nevezett hatalmakat s húzta az ígát, melyet megérdemelt.

De ha az értelmileg fejletlen nagy tömeg meg is hajlott egy ideig önalkotta hálványai előtt, voltak egyesek, kik nem elégedtek meg az ál-fényvel, hanem az igazság szűz világa felé törekedtek, s ha ezen törekvés nem sikerült mindenkinek, annak oka vagy a téves eszközökben, vagy a kedvezőtlen viszonyokban keresendő. A reformáló törekvés szakadatlan láncolatként vonult át a kereszténységnek átélt századain, már az apostoli korszakban megkezdődött a fennálló tekintély elleni küzdelem és meg sem szűnt soha.

Mellőzve a különböző időkben, különböző nevek alatt felmerült felekezeteiket, melyek az egyházzal szemben vagy forradalmi, vagy mérsékelt szabadelvű, vagy valódi reformáló állást foglaltak el; itt csak azok jöhetnek békintébe, melyek a XVI. századi reformációnak úttörői voltak. És már ezen sorozatba tartoznak a *valdensék*, *Wicliffe* és követői; *Husz János*, *Prágai Hieronymus* és követői, a *hussiták*. Sőt magában az egyház keheben is érezni kezdték a reformok szükségességét, s a *constanzi zsinat* (1414.) meg is tett minden lehetőt, midőn *D'Ailly* és *Gerson* indítványára kimondotta a zsinatnak teljes függetlenségét s azon jogosultságát, hogy a papa felett ítéletet mondhasson; de azért *Husz* és *Prágai Hieronymus* nem volt képes megmenteni a máglyától. A constanzi és baseli zsinatok vívmányait a kedvező viszonyokat felhasználni tudó római politikának később sikerült életől megfosztani, s a kereszténység azon keserű tapasztalattal lett gazdagabb, hogy a közzsinatoktól reformokt hiába vár.

De annyi vértanu vére nem folyhatott hiába, annyi nemes törekvés nem enyészhetett el nyomtalanul; és így az az egyház, mely a reá bizott evangéliumtól hűtelen elpártolt és világi, önző célokat hajhászott, épen e miatt tekintélyét és híveire gyakorolt befolyását megintazta. A keresztényen világ ezredves alétségéből ébredezni kezdett, a papi gyámság korlátait már elviselhetlennek

találta, s a hajnalodó újkori szellem apostolainak tanait, még ha túloztak is, mohón szívtá magába. Az emberiség fejlődési folyamata, mintha erős lökést kapott volna, mintha a századokig tartó lassúságot helyre akarta volna pótolni, egyszer gyorsabban mentűt lelt. Oly tényezők, merültek fel s kezdtek meg működésüket, melyeknek roppant hatását kiszámítani lehetetlen volt. Ezek közé tartozott a *tudományok fejlődése* (XV. század) s azoknak terjesztése a *humanitások* által, kik ugyan sem Rómáért, sem Wittenbergért, sem Genfért nem lelkesültek nagyon, s a katolikus egyház kötelekeiből nem igen vágytak ki, de a római romlottságot egyikük sem védte. S hogy ezen szellemi mozgalom gyors szárnyakon terjedjen, feltaláltott a *könyvnyomatás* (1436 körül), mely megkönnyítette a felekedénysebbe ment ó-kori szellemi kincsek elterjesztését s lehetővé tette, hogy az Evangelium igazságait ne csak a tudósok, hanem a nép is, saját anyanyelvén, közvetlenül megismerhesse s ezekből a római gádzalkodást megítélhesse. És a *sajfó* és a mind nagyobb számban keletkezett *egyetek* a zártilaknak porlepte könyvtáraiban hevert tudományok kincseit a világ piacára vitték s megvetették alapját az egyetemes emberi művelődésnek.

Kedveztek a reformáció megindulásának Európa *politikai viszonyai* is. A népvándorlás zúrvárából lassankint az egyes nemzetek kiváltak s megalakultak azon államok, melyek több vagy kevesebb változással a legújabb időkig fennállottak. Igaz, hogy még mindenütt a nyers kezdetlegesség állapota uralkodott; a *hűbéri viszony* még mindig gátolta a népek szabadabb forgalmát, az ököljög még épségben volt; az emberi jogokban csak a *nemesség* és *papjók* részesültek, a nép pedig majdnem rabszolgá volt. De az emberi jogok köre már tágulni kezdett; a városok ipar és kereskedelem által a jólétnék és műveltségnek magasabb fokára emelkedtek. A *polgári rend*, a nemesség ellenében, szerzett kiváltságaival, szilárd állást foglalt el és épen ezen pontok voltak a reformációnak tűzhelyei.

Nem lehet számításán kívül hagyni a *művészet* felvirágzását, a fontos *felfedezéseket* (őleg Amerikát) a nagy-szerű *találmányokat* és sok más tényezőt, melyek habár nem voltak is vallásos természetűek, de a reformáció megérelelésére, legalább közvetve, befolytak. Azonban kétségen kívül a *reformáció mozgalmainak fő oka* az akkori egyházi állapot által megzavart lelkiismeretnek vigasz és megnyugvás utáni vágyában állott. Ez hangzott mindenütt, és pedig elég gyakran, mindazok részéről, kik az egyháznak főben és tagjaiban való reformálását sürgették, akár foglalkoztak dogmával, akár nem, akár oda hagyták a római egyházat, akár abban maradtak. Ugyanis a római egyház, mely talán szükséges, talán jó iskola volt arra nézve, hogy a pogány világot anyagi irányú vallásos világmérettel Jézusnak evangéliumához vezesse, de a pogány elemekkel való érintkezés következtében maga is anyagi irányú útra tévedt s az igaz, bennső vallásos kedélyeknek eszményi vágyait többé nem volt képes kielégíteni. Világos volt, hogy az eddig megtett út nem vezet a Jézus által hirdett isten országához; vissza kellett tehát térni, de a volt a nagy kérdés, hogy meddig? Leghelyesebb lett volna visszatérni egészen Jézusig; de ez merész ugrás lett volna, már pedig a természet a nagy ugrásokat nem tűri meg; a történelmi fejlődéssel, ha hibás volt is, egészen szakítani nem lehetett tanácsos. Visszatértek tehát *Augustinus* és *Pál apostolig*.¹ Közvetlenül a scholastika korszaka után Jézust

¹ L. I. k. 475–85. l.

² Heylesen jegyzi meg *Renon* (Saint Paul, 327–28. l.): „Idős és sok tapasztalás kell addig, míg az ember odáig jut, hogy

még nem is lehetett a maga valóságában megérteni. De azért becsületére válik az emberiség józan eszének, hogy azt a római egyháznak nem dogmarendszere, sem hierarchiája, sem középkori scholastikája nem volt képes teljesen megrontani.

Ezen rövid visszapillantás után el lehet mondani, hogy idő és hely, személyek, vallások és politikai állapotok bámúlatosan összepontosultak, hogy a reformatio nagy munkáját elősegítsék, annak helyes irányt adjanak s általános elismerést szerezzenek. Az egyház vétkeit már csak a teljesen vakok és azok nem látták, kik látni nem akarták; a vallás tekintetében ki nem elégített kebel reformokért sóvárog; a tudomány minden eszközzel rendelkezésére állott a reformationnak; sz. Péter székén a vallás ügyével nem sokat törődő *X. Leo* ült; a bűnbocsátó levelek árulásával oly emberek (Tetzel, Samson sat.) voltak megbízva, kik épen alkalmasak voltak arra, hogy ezen intézkedést rossz hírbe hozzák; a németországi reformatiot egy olyan tekintélyes, kegyes és lelkiismeretes fejedelem vette pártfogásába, mint *Böles Frigyes*; a hatalmas *V. Károly* császár a reformatio útjába elég akadályt gördített ugyan, de még neki sem sikerült a politikának oly irányt adni, hogy a reformatio elnyomására fordítható volna minden erejét.

Igy alakultak a viszonyok, midőn *Luther* fellépett. Szavai főlegnyen keblekre találtak, mert azon gondolatoknak adott kifejezést, melyek a keresztény világot már jó idő óta foglalkoztatták. A sikert nemcsak azon körülmény biztosította, hogy a kor a reformokra meg volt érve, hanem *Luthernek* egyénisége is, kinek szellemében, kedélyében, jellemében és erős akaratában mind-azon kellékek meg voltak, melyek egy reformátorban nélkülözhetetlenek. *Luther* saját élete, észlelt tapasztalatai tették reformátorrá; a reformatio előbb saját lelke-ben ment véghez, érezte annak üdvös, megnyugtató hatását, s midőn e nehéz küzdelmek árán szerzett kincsét a világ közgonyvára törekedett tenni, csak nemes lelke-nék szent sugallatát követte. ¹

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelléki ev. reform. egyházkerület közgyűlése.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület ez évi közgyűlése június hó 5-én. d. e. 10 órakor nyílt meg Budapesten, a szokott helyen, Szász Károly, püspök buzgó imájával, mely után gróf Tisza Lajos, főgondnok üdvözölte az egygyűléteket, különösen 2 igen fontos ügyre híván fel a közgyűlés figyelmét, u. m. a *Baldácsy-alapítvány kezelőbizottság jelentésére* s ezzel együtt a Baldácsy-alapítványt igazgató bizottság újjászervezése tárgyában beadott szabályzatra; továbbá az egyházkerület állandó színművészke jelentésére.

Majd a közgyűlés tagjainak igazolása következett. Ezzel kapcsolatban Koncz Imre, veresaljai esperes fölvetette azon kérdést, hogy a pesti egyházmegyének jogában volt-e kettő helyett négy egyházkerületi képviselőt választani, minthogy e jog a tehervisseléssel is arányban

belátja, hogy egy dogma sem érdemli meg, hogy azért szembe szálljunk s a szeretet elén vitélünk. — Ezen idő eljövetele még ma is csak a kegyes óhajítások közé tartozik.

¹ Az egészre nézve *I. Gieseler* (l. k. 17. l. 30 j.) i. m. III. k. l. r. 1—10. l. — *Hagenbach* (l. k. 17. l. 38. j.) i. m. III. k. l. 1—16. l. — *Baur* (l. k. 18. l. 43. j.) i. m. IV. k. l. 1—7. l. — *Rothe* (l. k. 18. l. 44. j.) i. m. II. k. 326—28. l. — *Nippold* (l. k. 18. l. 45. j., v. 5. a javítással) i. m. l. k. 1—25. l.

áll, nemcsak a lélekszám növekedésével? Az egyházkerületi képviselők igazoltattak a pestiekén kívül, s az így megalakult gyűlés aztán úgy döntötte el a kérdést, hogy a pesti egyházmegye lélekszáma 51 ezerre növekedvén, a statutumok értelmében jogában állott négy képviselőt választani s ezek igazoltattak is, fölhagyatván, hogy a kérdést tevő e tárgyban és az ezzel kapcsolatos ügyekben külön indítványt tehesen.

Ezután az egyházkerületi bizottságok egészítették ki, u. m.: a vallások közönységeket készítettő, a szímvérvészke, jogügyi és gazdasági bizottság.

A terjedelmes és érdekes püspöki jelentést nagy figyelemmel és érdeklődéssel hallgatta az egész közgyűlés. Ebben, az üdvözlés után, áttér a püspök az egyetemes konvent múlt évi közérdekű intézkedéseire: Főlemint hogy a konvent elvizesztette a theologiai tanfolyamok a lelkeskedésségi vizsgálatok szabályzatát. Továbbá kik messzeható és az egész magyar protestáns egyházat illető mozgalom indult meg a múlt évben. Egyik a Biblia-terjesztő angol társulat kezdeményezése, az összes magyar prot. egyházak által használt *Károli-féle Biblia* revidioján van irányozva; a másik a *Magyar Prot. Irodalmi Társaság* létrehozására. A mi az egyházkerületet illeti: az egyházmegegyek jegyzőkönyvei tanuskodnak arról, hogy mindenütt élet és haladás mutatkozik és örömmel látja, hogy az egyházmegegyek nagy gondot fordítanak az elemiskolák virágzóbbá tételére s a tanítás színvonalának emelésére. Szól püspöki látogatásairól; majd az egyházvirágzása s a vallások buzgósság áldozatokban mutatkozó tüktetéséről terjeszt elő adatokat. Végül sajnálattal említi, hogy *Vizsolyi Gusztáv*, legidősb. egyházmegyei gondnok és *Kármán Pál*, esperes lemondottak és *Sipos Pál*, esperes nehéz beteg. A püspöki jelentést nagy éljénessé vették tudomásul.

A *lelkészválasztásra* *Simon Ferenc*, jászberényi, *Vasváry Sándor*, csepeli és *Szűcs Károly*, sz.-erzsébeti lelkészek jelentkeztek a felvételük júli 6-án, d. e. isten-ültséket alkalmával, elrendeltetett. Egyszermind a püspök indítványt tett, hogy a hivatalukba beiktatott, de még fel nem avatott ifjú lelkészek a beiktatásukat követő évben felavattassanak és a felavató egyházkerületi gyűlést megelőzőleg a püspököt ez iránt írásban megkeressék.

Június 4-én, d. u. a. már június 2-án és 3-án is működött tanügyi bizottságok munkálkodtak.

Június 5-én, d. e. *Adám Kálmán*, kecskeméti esperes és tiszta-vezényi lelkész tartotta az egyházi beszédet, alapul vévén *Máté ev. X. 34.* versének ezen szavait: «Nem azért jöttem, hogy békeséget bocsássak hanem fegyvert.» Fejtette, hogy a világ folyton harcban áll a kereszténységgel, ugyanazért szükséges, hogy a lelkipásztorok folyton harcoljanak a világ ellen az *evangélium fegyverével*. Hatásos beszéde után az ifjú lelkipásztorok a szokott egyszerű szertartással felavattattak.

Június 6-án, hétfőn *Farkas József*, aljegyző a szombati gyűlés jegyzőkönyvét felolvasta s az egy pár észrevétel mellett hitelesített.

Kovács Albert, aljegyző referál némely miniszteri intézményekről és hatóságok megkeresésekről, mik közül a sürgősebbeket (anyakönyvekre vonatkozó) a püspök eleve köröztette volt. Tudomásul vétetnek s a jegyzőkönyv útján részint tudomás, részint mihez tartás végett köröztetnek.

Farkas József olvassa a theologiai választmány jegyzőkönyvét s ezzel kapcsolatban saját igazgatói jelentést az egyházkerületi theologiai intézetről. A növekedék száma 47 volt; a tanítás a konventi tanterv alapján folyt. A kötelezett tantárgyak mellett előadottak az egészségiana is; a német nyelv is tanítottat volna *Duzs Sándor*, gimn.

antár által; de nem akadt vállalkozó, a mit a főgondnok is ró a teológusokban s fölkéri a tanári kart, hogy miután a német nyelv épen a prot. theologiai irodalom nyelve, hasson oda, hogy ezt a teológusok tanulják. Ezenben az angol nyelvben Sikó Ernő, segédlelkész ingyenes vezetésével mellett dícséretes előhaladást tettek a teológusok. A theologiai választmány, az egyházi és nyelvelés tanulás céljából, az eddigi 3 óra helyett 4-et ajánl. Szotyori N. Károly, énektanár 6 órát kért és fizetés-emelést. A theologiai választmány 50 főt javítást proponált. A dolog e része az egyházkerületi gazdasági bizottsághoz tétetik. A teológusok közül mind kapott ingyen lakást, 3-at kivéve. Többen voltak nevelők. A konviktsai szabvány 2200 forintot fizetett ki az élelmezésre; a fűtés, fenntartás mintegy 900 forint volt. A teológusok önképző-társasága is fennállott; de anyagi okok miatt kelleg nem működött. E célból egyházkerületi pénzbeli segélyt kért. E kérelem egyelőre a gazdasági bizottsághoz tétetik. A közgyűlés különben mind a theologiai választmány, mind az igazgató jelentését tudomásul vette.

Szőcs Farkas a konvent által készített vizsgálati rendszert, az ezzel kapcsolatban szükséges intézkedésekkel réferálta. Javaslatait legnagyobbára elfogadták. Átmenetileg meg lesz engedve, hogy a mostani IV-ed éves teológusok, kik a konvent által tervezett *alapszabályokat* nem tehetik, a régi módon vizsgázzanak. Vita megszólalt a vizsgálati díjak kérdésénél merült fel. Az előző a bizonylatot 2 forint és vizsgálati díjjal fejenként 10-14 forintot proponált s a többi költséget a kerületi lapentartóval regeglátá. Décsény és Kerkapóci megyei gondnokok védtek a vizsgálati díj-szedést: Filó és Vasadi káplán elleneltek, mondván, hogy azt, ha alap volna is, a miből helyettesíteni lehetne, másutt is el kellene tolni. A gyűlés szavazással döntött, s a többség a vizsgálati díj által fizetendő vizsgadíjat, a mint proponálva volt, elfogadta. Ugyane tárgynál felmerült azon kérdés: vajjon a teológusok által tenni szokott pedagógiai vizsgálat amarádon-e, vagy e helyett a teológusok államnévelés tanítói oklevél szerzésére kényszerítenessék? Kerkapóci ezt partolta: Filó és Szilády János, tanácsbírók még azt fejtegették, hogy a népiszkolai lelkeszi felügyelőnek nem szükséges a tanítói oklevél, s csakis azok közzelteszenek rá, a kiktől az állam is megköveteli, t. i. a lelkeszi-tanítók és tanító-káplánok. Az elnökség ajánlása, e tárgy a theologiai választmányhoz utasították, több tárgyalás végett. Az egyházkerületi cenzorok válasza 4 évre, a keddi gyűlésre halasztották.

Magánosok kérvényeit Petri Elek, aljegyző referálta. A évi kérdés felett is döntöttek, s elhatározták, hogy miután 2 vizsgálat van gyakorlatban, s e két vizsgán két osztályzatokból kell itélni: a jeles és jó osztályzatok; jó és elégséges elégségesnek; jeles és elégséges minden jónak fog vétetni. Továbbá, miután a többi kerülettel egyöntetű eljárásra jutni nem lehetett, s miután más kerületekben *általános* osztályzatot nem adnak: a minőségénél saját kerületünk gyakorlata szerint járjon el az elnökség. A *káplánok diszcolatiójáról* referál Farkas aljegyző. Elfogadtattok az esperesi kar propositiója.

A gyűlés vége 1 órakor. Délután bizottsági ülések. *Kedd*, június 7. A mult ülés jegyzőkönyvét hitelesítették. A lelkeszi- és teológus-vizsgáló bizottságba beavastattak: Baksay Sándor, Ballagi Mór (mint világi), Filó Lajos, Konez Imre, Szilády Áron, rendes; Csikay Imre és Vécsey Tamás (világi) póttagokul. Kovács Albert a káplán bizottság-jegyzőkönyvét. Mindenekelőtt állásba, hogy lehetőleg oly összeget szavazzon meg az egyházkerület, amennyit a konventi káplán végrehajtó-bizottság is megszavazhat. Ennélfogva a kért összegek

jelentékenyen redukáltak. Megszavaztattok: egyházak részére 6240 forint, lelkészek részére 1720 forint, összesen 7960 forint. A domesztikai kezelés tárgyában az alsóabonyai és vértessaljai egyházmegyék beadott indítványai Sárközy Aurél, Konez Imre és Szilády Jánosnak adatainak ki, jelentések még e gyűlés alatt beavartván.

Olvtastottok az *államsegélyező-bizottság* jelentése s javaslata. Megszavaztattok egyházak részére kölcsönül 2800 forint, segélyül a folyamodó lelkészek részére 3070 forint, egyházak részére 4390 forint, összesen 7460 forint. Ezenkívül a theologiai intézet s a missziók a szokott dotatiókat megkapják.

Ajánlottok többek részéről az egyházmegyéknek a vértessaljai egyházmegye azon gyakorlata, hogy a segélyezendők közül csakis az egyik pénztárból való segélyezésre ajánljon valakit.

Csikay Imre, egyházkerületi közpénztárnok, bemutatta az esperesi kar által összeállított névsort a *recurrensokról*. Szilády János, tanácsbíró felszólalt még egy segélyezendőnek kegyelemből való fölvetelére, ki világtalan özvegy papné, s az egyházkerület azon határozatát, hogy segély iránti folyamodványát előbb az egyházmegyei gyűléshez kell benyújtani, teljesíteni elefedte. A közgyűlés a statumot fentartja; de a szegény özvegy javára gr. Tisza Lajos, főgondnok indítványára a tagok magok közt gyűjtést indítanak. Begyűlt 22 forint. A recurrensok részére szintén segély szavaztattok.

Referáltattok egyes miniszteri intézmények, melyek nagyobb részt tudomásul vették, s az illető egyház- és iskolai hatóságokkal a jegyzőkönyv útján köröztek.

Jöttek megkeresések több más kerületbeli egyházak segélyeztetése iránt; de miután a káplán föl van állítva, az egyházkerületi közgyűlés, a jegyzőkönyv útján, a hívők munkás szeretetéből ajánlja őket. Kivételt tesz az esperesi és m. szegedi leégett kollektumok ügyében. Ezeknek gyűjtő-íveit az esperesek és megyei gondnokok közt osztalja ki.

Végül az egyházkerületi ügyész többféle kisebb jelentései tárgyalattak, tudomásul vették, s amennyiben azon több Roboz-alapítványi stb. hérlé kérelmeire vonatkoznak: a gazdasági bizottsághoz, illetőleg számszékhez áttétetnek. Az egyházkerület egyszersmind megbizta az ügyészt, hogy az a Roboz Károly, alapító sírjára állítandó emlékkö költségtetését terjesztesse be.

(Érte. köv.)

— 2 —

Pesti.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tisztelt olvasóinkat kérjük, sziveskedjenek az előfizetési összegeket, főként pedig esetleges hátralékaikat minél előbb beküldeni, hogy mi is eleget tehessünk kötelezettségünknek.

— A beregi ev. ref. egyházmegye folyó hó 1-én rövid rendkívüli gyűlést tartott Pterydy Károly, esperes elnöke alatt, ki a gyűlés szokásos megnyitása után, mint gyászhiros jelentette Keső Károly, lónyai; Szalontai János, sáros-orosi lelkészek elhunytát. Emlékkök a jegyzőkönyvben szokásos módon örökítettet. A beregvármegyei közművelődési egyesületbe tagok gyűjtésére hivatván fel egyházmegyénk: a legmelegebb pártolásra a lelkészek s tanítók felhívtak; mint szinte a falvakban felállítandó gyermek-menhelyek mellett buzgólkodásra és segédkezésre. A Prot. Irodalmi Társulathoz egyházmegyénk 100 forint, mint alapítványi tag belépett s az összegnek 5%-át fizetendő. A közgazgatási bizottság átirata értelmében a tanítók országos nyugdíjintézeti hátraléka ezután a gondnokok által a tanító fizetéséből leend beszolgáltatva a

községi pénztárba. Bereczky József, bilkei misszionárius évi betérzésre tudomásul vétetett. Örömmel vett tudomást egyházmegyénk a munkácsi megvalósított lelkész, Petyerdy Károly, esperes első missziói sikeres működéséről is, áldást kívánva további munkájához. A badalói egyháznak, hol a tanítótelek száma 100-hoz közel van a közigazgatási bizottság már régebben 2-ik iskola felállítását sürgette. Mivel az egyház most is építkezik és van kényelmes tanterme, jeles iskolája s a ref. vallású gyermekek száma csak 82; tehát nem látta szükségét 2-ik iskolának. A közigazgatási bizottság azonban elhatározta a községi iskola létesítését, miert is az előjáróság támogatást kér a szükségtelen zaklatás ellen. Az egyházmegye — nem tartozván reá a közigazgatási bizottság határozatát felülbíralni — egyszerűen marad régi határozata mellett. Munkácsra ezután két s.-lelkész leendő szükséges. Fizetésük ellátáson kívül 150—150 forintban állapított meg s a terheket egyenlően fogják viselni. A munkácsi és börtányi lelkészválasztások — mindkettő egyhanglagon történvén — megerősítettek. A lónyai és sárosorosi megürrült lelkései állomások affiliáltassanak-e az egyházmegye régebbi határozata értelmeben, avagy továbbra is anyaegyházak maradjanak; ezen kérdés egy küldöttség véleménye után fog eldönteni. Szerény véleményem szerint üdvös volna már a régen hozott határozathoz ragaszkodni s e két egyháznál megkezdeni az affiliációt. Delután lelkészértekezlet tartatott, melyen a gyámintézet újjászervezésére készült javaslatok lettek megvitatva. Szinte az értekezleten letű felvetve eme kérdés: egy teljesen öktelen, súlyos egyének kiosztható-e az Úrvacsora a gyülekezetben? A nagy többség véleménye szerint — e véleményét osztom én is — nem osztható ki; mint betegnek házánál adja azt a lelkész.

Simon Andor.

— **Irodalmi hírek.** Lukács Odón, felső-szabolcsi esperes, nyíregyházi lelkész, *Nyíregyháza szabad, kiváltságolt város története* című művének 2-ik kötete (Ára 1 ft) is elhagyta a sajtót. Első részében a városnak 1848-tól maig haladó története s a *A jövő programja* cím alatt, szerzőnek a város jövőjére vonatkozó szép tervei, indítványai és második részül az ev. ref. egyház története, ennek múlt bajai, küzdelmei, jelenlegi derűsebb helyzete, templomépítési munkálkodása, a templom-felszentelésének, annak idejében lapunkban is megjelent ismertetése, a szentelésekor mondott beszédek, imák stb. olvashatók. Szerző az *utó szóban* maga is beismeri, hogy műve nem teljes; mert hiányzik abból, egyebek között, a róm. kath. egyház története, a talaj s éghajlati viszonyok stb. ismertetése, a mi az adatok hozzáférhetlensége miatt maradt el; de csak egy időre, mert szerző e hiányokat művének majdan megjelenendő 3-ik kötetében pótolni igéri. Prot. szempontból érdekes részlete a műnek az ev. ref. egyház történetén kívül főleg a *patentális idők rajza* (303—307. l.), a mely idők szép eredményeül van feljegyezve a városról, hogy a s.-pataki főiskola jogakadémiajának 1000 forint; az eperjesinek pedig valamivel később 2000 forint szavazott meg, így akaráván az alkotmányos élet fellendülését s állandóságát elősegíteni. Jó esik feljegyeznünk, hogy *Lukács Odónnak*, a sok dolgú esperesnek sikerült e 2-ik kötetet kiadni, s hogy van reménye a 3-ik kötéhez is. Prof. egyházunknak javára válik az, ha fiait nem restelkednek safránkódi talentuumaikkal, mert az egyesek értékének emelkedése hatással van az egyház értékének nevelésére is. Üdvözljük felső-szabolcsi esperesét, a lankadatlan munkálkodás és példaadás terén!

— **A sárospataki állami tanítóképzőben** az évi zárvizsgálatok folyó hó 20—21-én tartatnak és pedig:

20—21-én (hétfőn, kedden) a IV-ik osztályban, 22-én (szerdán) a III-ik, 23-án (csütörtökön) a II-ik, és 24-én (pénteken) az I-ső osztályban. 25-én délelőtt, gyakorlóiskolai vizsga, delután zárúnnepély. Ugyanazon intézetben az elemi tanítóképzési vizsgálatok következőkép tartatnak: 25-én (szombaton) délelőtt írásbeli vizsga, 27-én (hétfőn) délelőtt h-t- és erkölcsi vizsga, delután gyakorló vizsga, 28—30-án a szóbeli vizsga. A vizsgák a tanügy barátaí tisztelettel meghívattak. Sárospatak, 1887. június 9.

Dezso Lajos, tkp. igazgató.

— **Külföld.** A német „proba-biblia” szövegének felülvizsgálására a berlini fő-egyháztanács egy 6 tag bizottságot nevezett ki, a mely e hó folyamán Halleban fogja gyűlését tartani. A német bírodalomban egyre fog a középiskolák államosítása. Évek óta próbálja már a közoktatásügyi miniszter egyes városoktól, főleg Pomerániában, magához ragadni a gimnáziumokat, de eddig elé kevés szerencsével. Újabbán azonban a *draburg* mellett a Bugenhangenről nevezett híres *treptói* gimnázium is *államosít* lett. *Genfben* iskolai könyvtárak állítanak a azoknak a szegény gyermekeknek, a kik azt kívánják, levest, húst és gyümölcsöt fognak osztani 25 centiméter. Az oly szegény gyermekek, a kik ennyit sem képesek fizetni, az állam-költésnek nyerne ellátást és pedig nemcsak a schweizi születésűek, hanem az idegenek is. Külföldi lapok azt tartanak, hogy ez az intézmény sok megszorult embert fog Genfben összecsuportostani.

— **Ivánka Sámuel siremlekre** adozottak: Tóth János, eszorgárdmagyói főjegyző 5 ft; Szalay Miklós, szentesi főszolgabíró 2 ft; Soós Pál, szentesi ügyvéd 5 ft; a sárospataki ev. ref. egyház pénztára 10 ft; Szabó Zsigmond 1 forint; egyes sárospataki polgárok 9 ft 25 kr; a szalomnai (Borsodm.) egyház 50 kr; Szabó József, szalomnai lelkész 1 ft; Gaal József, tanító 25 kr; Tóth Lajos, s.-tanító 25 kr; az „*Abaujár* és *rülbe*” címet viselő dalkör folyó hó 2-án tartott gyűlésén. *Kiss Lajos*, abaujár lelkész kezdeményezése folytán, *össze-rajtok* a jelen voltak 6 frtot. (*Kiss Lajos* 1 frt; Dr Szabó Bertalan, körorvos, a dalkör elnöke, 1 frt 20 kr; Farkas István, vilányi; Baksi Pál, szurdoki; Fejes Sámuel, gönci; Persenszky Károly, szintén gönci; Bertók Károly, t.-németi; Szabó Sándor, szujtai; Komjátly Mihály, pánykói és Tóth József, abaujár tanítók együttesen 2 frt 80 kr). Eddig begyűlt adományok összege 121 ft 25 kr.

— **Pályázat.** A tisztánl, hős-hányai egyházmegyében *őfő kereszt* állomásra, melye II-os osztályú (1000—1100 ft) a *kérvények Bemélt István*, eszperhes július 1-ig Nagy-Paládra küldendő. Az állomás a jövő év tavaszán foglalandó el.

Pályázat.

A rimaszombati egyesült protestáns főgimnáziumban a *latin* s *görög* nyelv egyik tanácskére ideiglenes minőségben egy évre kinevezett helyettes tanár alkalmazási ideje ez iskolai év végével lejárván, felhívattak azon okleveles *ev. reform.* vallású tanárok és tanárjelöltek, kik ez állomást elnyerni akarják, hogy szabályszerűan felszerelt kérvényeiket folyó 1887. év június hó 30-án napjáig a gimnáziumi igazgatóságához küldjék be. Ez állomással 1000 ft fizetés és 150 ft lakbér, előleges havi részletekben, van összekötve. A kötelezett tanárok száma hetenkint 20—22. Az illetőt az igazgató-választmány ajánlatára a nagy. magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki; a kinevezett állomását folyó évi szept. hó 1-én tartozik elfoglalni.

Rimaszombat, 1887. jun. 1.

Az igazgatóság.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szállítással, egész évre
4 fr., félévre 2 fr. 50 kr.

Hirdetések díja:

4 hasábos petti sor többezer
való közlésénél 2, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegülj 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Jogakadémiánkért.« *Egy jogtanár.* »Felhívás a sárospataki jogakadémia ügyében a tisztánnevelési ev. ref. egyházkerület közönségéhez.« — »Az állami gimnáziumok tantervének 1879-1881 1887-ig tett lényegesebb módosítások.« *Busa János.* — »Warga Lajos és az ő Keresztény Egyháztörténelem« című művének 2. kötete. — »A dunamelléki ev. reform. egyházkerület közgyűlése.« *Pesti.* — »Felsőváradsi Rákóczy Zsigmond 1622—1692.« *Récz Lajos.* — »Vegyes közlemények.«

Jogakadémiánkért.

Egyházkerületünk főgondnokai, Kun Bertalan, püspök és báró Vay Miklós urak, a hívekhez felhívást intéztek, melyben lelkes szavakkal buzdítják egyházkerületi közönségünket a sárospataki jogakadémia érkelesi támogatására. E fontos nyilatkozatot alább egész terjedelmében nyújtjuk tisztelt olvasóinknak.

Egyházkerületi közgyűlésünk bölesem s főiskolánk jól felfogott érdekében cselekedett, midőn elhatározta, hogy a jogakadémia mellett indított társadalmi propaganda zászlóját kezébe veszi, s megbízta a főgondnok urakat, hogy e tekintetben tegyék meg a kezdeményező lépést. Miután a főgondnokai felhívás arra int és serkent, hogy »ne engedjük a hallgatók létszámát jogakadémiánkon tovább apadni s jogi pártjára készülő ifjúságunk minél sürűbben látogassa Sárospatakot:» az időpont az okmány közzétételére szerencsésen lett megválasztva. A szülők épen most a tanév végén gondolkoznak arról, mely tanintézetbe küldjék szakképzés végett érettségi bizonyítványt nyert fiaikat. Most van itt az ideje tehát, hogy az egyház fejei a szülők figyelmét nyomatékos okokkal Sárospatakra irányozzák. S hogy a kiáltó szó nyomtalanul ne hangozzék a pusztaiban, a főiskolánk sorsát szíven hordozó közönségnek most kell megfontolnia s méltányolnia mindazon döntő okokat, mindazon nemzeti és egyháztársadalmi szempontokat, melyek hangosan a mellett szólnak, hogy a joghallgatók létszámának emelésére s az által jogakadémiánk hatályos fejlesztésére szívvel-lélekkel közreműködjünk.

Mi, a főgondnok urak iránt érzett mély tisztelettel s az úgy iránt teljes odaadással csatlakozunk a felhíváshoz s annak szövegét, tartalmát és célját feltétlenül aláírjuk.

Nagy anyagi áldozatokkal s nem kisebb lelkesítéssel megalkottuk a jogakadémiát. Később szerveztük azt a kor és tudomány újabb követelményeinek megfelelőleg. Mi sem természetesebb tehát, mint az,

hogy az egyszer életrehevít és életrevaló tanintézeti ágat fenn is akarjuk tartani. Fenn akarjuk tartani mindenáron, nemcsak önmagáért, hanem egész főiskolánkért.

Alapos okok érlelték meg bennünk azon meggyőződést, hogy főiskolánk sorsa a jogakadémia élénkebb fejlődésével benső kapcsolatban áll. Mint összehasonított átkeréknél az egyik testvér szabálytalan vérkeringése óvhatlanul visszahat a másik egészségi állapotára: éppoly kikerülhetlen egy főiskola szervezetében, hogy az egyik szakban beállott pangás a másikra zavarólag ne hasson. Míg ha az egyik tanintézeti ág halad és virágzik, az a másik előmenetelét és virágzását is maga után vonja.

Fájdalommal látjuk mi, hogy míg az országnak magas kegyeket élvező községei az alkotmányos korokban városi szint öltöttek: addig Sárospatak, északkeleti Magyarország egyik legfontosabb szellemi gócpontja, a felsőbb körök részéről teljes elhanyagolásban részesült. A mai államrendszer intézőiben semmi legkisebb érzék sem mutatkozott az iránt, hogy Sárospatak nemzeti s politikai jelentőségét itt, a magyar faj határmegyéjén felfogják s méltányolják. Megvonták tőlünk mindazon közhatalosi intézkedéseket, melyek Pataknak városiasabb jellegét kölcsönözhetnének s ez által a jogi pályára készülő ifjakra nagyobb vonzerőt gyakorolhatnának.

De másrésztől a csendes, nyugodt községi élet sok olya elnyújt a komoly tanulmányokra kész fiataloknak; főiskolánk nagymérvű jótéteményei sok olya anyagi segélyvel halmozzák el a hallgatókat, melyeket nagy városokban hiában keresünk.

Minél ridegebben és elutasítólag bának a szabadszellemű Sárospatakkal a hatalom; főiskolánk pátronusának, az egyházkerületi közönségnek annál több oka, annál szükségesebb kötelessége mindent elkövetni arra, hogy Sárospatakot ápolja és növelje; mert ez által nemcsak főiskolánk érdekeit szolgálja, hanem egyházunk és hazánk közös ügyének tesz lényeges szolgálatokat.

Azért mi a felhívás hazafiás szavaival összhangzólag, szintén felkérjük egyházkerületünk mélyen tisztelt közönségét, hogy jogi pályára készülők fiait, minél sürűbb sorokban küldjék hozzánk s ez által óvja meg jogakadémiánkat a hallgatók létszámában való elsorvadástól!

Egy jogtanár.

Felhívás a sárospataki jogakadémia ügyében a tisztán- nenni ev. ref. egyházkerület közönségéhez.

Mióta a sárospataki tanintézet anyaiskolává emelkedett, századokon át folyton hön ápolta a jogtudományt. Hat év múlva, 1893-ban, százados jubileumát fogjuk ünnepelni azon, főiskolánk életében korszakot alkotó ténynek, hogy ősünk a hazai jognak tanszéket állítottak s ezzel betetőzték a jogi oktatást. Dicső elődeink e szervezéssel azon magasra célt tűzték magok elé, hogy Sárospatakon, az egyház belső emberei mellett, a «haza és az egyház külső oszlopai» is növekedjenek.

És céljokat érték. A sárospataki jogtanítás fényes eredményei köztudatban élnek, s itt képzett jogászaink nem kis dicsőséget árasztottak nemzetünkre, egyházunkra s a tudományra egyaránt. Jogi karunk s vele együtt főiskolánk dúsán virágzott. Egyike volt a legbüggöbben látogatott hazai jogintézeteknek. Még idegen ajkú honfitársaink is, az ország minden részéből özönlöttek ide; mert egyházkerületünk maga járt vonzó példává elől, s csaknem kivétel nélkül ide küldte jogász-fiait, hogy a világiakból oszlopokat neveljen hazánknak, egyházunknak.

Legújabbán a jogakadémiák hallgatóinak létszáma az egész országban érzékenyen csökkent, szemben a budapesti egyetem túltömörségével. Ezen általános bajtól a sárospataki jogakadémia sem maradt ment. Sajnosan kell tapasztalunk, hogy az eddigi meleg érdeklődés ezen, a kor és tudomány színvonalán álló intézetünk iránt, évről-évre apad s közönytnek ad helyet saját egyházkerületi híveink kebelében.

Jogakadémiáink ezen indoklatlan mellőzése ellen emeljük fel, egyházkerületi közgyűlésünk megbízásából, buzdító szavunkat.

A sárospataki jogakadémiát teljes jogi karrá szerveztük; az elsőrangú királyi jogakadémiákkal egyenlő berendezésben részesítettük. A jogászok itt közvetlenül előkészülhetnek nemcsak a bírói, hanem a közigazgatási pálya legtöbb ágára, a nélkül, hogy egyetemre kellene menniök; mert itt mindkét államvizsgát letehetik. A kik jogtudorai szigorlatot akarnak tenni, azok is megtalálják itt a kellő jogi képzést; mert ha van iskolai székhely, hol az ifjú szorgalmasan tanulhat, ez Sárospatak. Szigorú szemnáriumi rendszerünk a gondos felügyeletet s ellenőrzést az összes joghallgatók felett lehetővé teszi. A tanulást akadályozó léha élvezeteknek nincs itt terök, s az ifjú, a mire életszüksége utalja, a tudományra szentelheti magát. A megélhetés is könnyebb Sárospatakon,

mint más nagyobb városokban, nagymérvű convictusai intézményünk s alapítványaink következtében.

A szülőknek úgy saját, mint jogász-fiaik jól felfogott érdeke tanácsolja, hogy ily előnyökkel kínálkozó tanintézetet ne mellőzzenek.

S ha elődeink nem feledkeztek meg azon fontos nemzeti és egyházi szempontokról, melyek szükségessé tették, hogy a sárospataki főiskolát, északkeleti Magyarország legelőkelőbb művelődési intézetét, a fejlődés lehető magas fokára juttassák; ha az egyetemes hazai érdekek mellett protestáns egyházi szervezetünknek is alapkövetelménye az, hogy főiskolánk a papi és világi elemet, egyiket a másikért s mindkettőt egyháznak és hazának javára, testvéreként, egy házban nevelje: akkor úgy hisszük, egész bizalommal hívhatjuk fel egyházkerületünkben az utódokat, hogy kövessék ősünk dicső és áldásos nyomdokát!

Nem anyagi áldozatot kérünk, mert a sárospataki főiskola s benne jogakadémiánk, Isten kegyelméből s az egyházkerületi hívek nemessé áldozataiból ma már anyagi jólétnek örvendhet. *Mi csak az az erkölcsi támogatásra szölgünk fel bizalommal és szeretettel, egyházkerületünk mélyen tisztelt közönségé, hogy ne engedje a sárospataki jogakadémiát hallgatói létszámában elsorvadni; hanem működjék közre, hogy jogász fiataljaink minél sürűbben keressék fel Sárospatakot!*

Igy teremthetünk ismét népes jogakadémiát. Így juthat e tanintézetű ágnak, mely századok viaraival folyton büszkén dacolt, ismét régi virágzásra. A hazai jog tanszékeinek százados jubileumát 1893-ban azzal ünnepeletjük legméltóbban Sárospatakon, ha társadalmi úton mindnyájan szível-lelékkel oda hatunk, hogy e tanszéknek minél több és minél lelkesebb hallgatói legyenek.

Br. Vay Miklós, Kun Bertalan, páp-és,
mint a sárospataki ev. ref. főiskola főgondnokai.

— 3 —

ISKOLAI ÜGY.

Az állami gimnáziumok tantervén 1879-től
1887-ig tett lényegesebb módosítások.

A vallás- és közoktatási miniszter által az állami gimnáziumok részére 1879-ben kiadott tanításterv és a reávonatkozó utasítások, melyek nyomtatásban 1880-ban jelentek meg s némi módosítást szenvedtek az 1883. évi 26779. számú miniszteri rendelet folytán, ez évben újabb alakban és lényeges változtatásokkal adták ki. A magyar királyi egyetem nyomdában 60 kr-ért kapható munka 164 lap terjedelmű. Első részét a tanterv képezi, második részében pedig általános és részletes utasításokat tartalmaz a gimnáziumi tanítás tervéhez.

Ha az 1880-ban kiadott «Utasítások a gimnáziumi tanítás tervéhez» című füzetet összehasonlítjuk a legújabbban megjelent tantervvel és utasításokkal, kitűnik, hogy az állami gimnáziumok tanterve 7 év lefolyása alatt több tekintetben lényegesen változott. Ezen változtatásoknak legalább egy részét az ev. ref. iskolák átvet-

ték, mert igyekeztek lehetőleg alkalmazkodni az állami tantervhez nemcsak a conventi tanterv készítése alkalmával, hanem azóta is. A miniszteri tanterven történt változtatásoknak egy jó része a tanároknak nyilvánosan is kifejezett kívánására jött létre, s ezek közül egynek-hányának célja a tanulók terhen könnyíteni. A fontosabb különbségeket lehető röviden a következőkben igyekszem feltüntetni.

A vallás tanítására a felekezetek óhajátia szemint mind a nyolc osztályban 2—2 óra van felvéve, míg a régebbi tantervben a négy felsőbb osztályban csakis 1—1 óra volt adva e tantárgynak.

A német nyelv tanítására a régebbi tantervben a IV. osztályban 4, a többiben 3—3 óra volt kiszabva, az újban pedig a VIII. osztályban csak 2 óra van felvéve. Legnevezetesebb az új tantervhez készített utasításoknak azon pontja, a melyben ki van mondva, hogy a VII. és VIII. osztályban a tanításnak már nagyobb részt német nyelven kell folytani.

A történelem az 1880-iki tantervben a IV—VIII. osztályban van felvéve s Magyarország történelme csak a VIII. osztályban szerepel. Egy később kibocsátott miniszteri rendelet meghagyta aztán, hogy hazánk történelme s III. osztályban is taníttassék, összekapcsolva az osztrák-magyar monarchia politikai földrajzával, hetenkint 4 órán. Ezen rendelet után vették fel mi is újlag tanterveinkbe ezen tantárgyat, melyet, a miniszteri tanterv után indulva, kihagytunk. Így van ez meghagyva az új tantervben is. A történelem tanításához csatolt újabb utasításokról megjegyeztük, hogy nem rendelik annyira a pápaság dicsőítését, mint a régebbiek. Ezekben már nincs szó p. o. „a szerzetes-rendek és a pápaság szocietizálásáról,” sem „a pápaságról, mint Róma és a római műveltség névelőjéről,” sem „a pápaság művelés és szocietizálásáról” sat.

A természetrajzról és a természettanról a tananyag marad a régi s csak az óraszámban van eltérés, amennyiben az V. osztályban a növénytan három óra helyett 2 órán, a természettan pedig a VII. és VIII. osztályban nem 5—5, hanem 4—4 órán fog taníttatni.

Nagyobb eltérés van már a két tanterv között a matematikánál és a rajzoló-geometriánál, a mennyiben a VI. osztály tananyagából a stereometria a VII. osztályba, a VII. osztályból pedig a pont koordinátái, képpont távolsága, egyszerű algebrai kifejezések graphikai ábrázolása a VI. osztályba van átvéve; továbbá a VIII. osztályból az elemző geometria derékszögű Des Cartes-é koordinátákkal teljesen kimarad s e helyett a matematika főbb tanainak ismétlése vétegettel fel. Az óraszám is van eltérés, amennyiben a régi tantervben a matematika az I., II., V., VI., VII. osztályba hetenkint 1—4 órával, a III., IV. és VIII. osztályban pedig 3—3 órával szerepel. Az újabb terv e tantárgy tanítására csakis a I. és V. osztályba jelöl ki 4—4 órát, a többiben három, sőt a VIII-ban csak kettőt.

A rajzoló geometria és szabadkézi rajzolás tananyaga az új tantervben sokkal helyesebben van kiszabva, mint a régebbi. A tananyag megállapításánál már inkább tekintetbe vették azt, hogy a gimnaziumban a rajzoló geometria és szabadkézi rajz tanításának az a főcélja, hogy a növendékek módszeresen vezetett szemlélet és így újjan a geometriai fogalmakat és alapfogásokat megértsek s az épitmények styblben ismerete és azoknak alkalmazásában szerzett némi ügyesség által bennök a szép ízlés felébresztésük és műveltségük. A régebbi tanterv, lehetőleg a hozzácsatolt utasítások szerint a szabadkézi rajz az I—IV. osztályban kötelező volt s épen ez volt az oka, hogy sokan panaszkodtak, hogy a rajzoló geo-

metria nagy teher gyanánt nehezedik a növendékekre. Ezen a bajon az újabb tanterv olyan módon igyekszik segíteni, hogy a szabadkézi rajzot csak az I. és II. osztályra teszi kötelezővé, a III. osztálytól kezdve pedig mint rendkívüli tantárgy fog taníttatni két csoportban (III—IV. és V—VIII. osztályban) hetenkint két órán. Ezen intézkedés folytán az állami iskolákban a III. osztály növendékeire nem általában kötelező a „disztiméni alaktan” tanulása. A mánder összetettbe alakjaival — a görög, renaissance és arab szabadíszekkel — a márvány-padlók különböző színű disztiményeivel, valamint az arab, görög és renaissance sík-disztiményekkel stb., csak azon III. osztály, 12—13 éves gyermekek fognak megismerkedni, a kiknek a rajztanuláshoz kedvük és legalább némi tehetségök van. A tananyag beosztása változott még annyiban is, hogy a kör ismertetése a IV-ikből a III-ikba tetettet át s a IV. osztálynak feladata maradt a kúpszeletekkel, továbbá az egyszerű épitmények homlok- és alaprajzával, valamint főbb metszeteivel megismerkedni. Kevesebb levén a tananyag, a III. és IV. osztályban 1—1 órával fogott az óraszám is.

Legnagyobb változáson ment át a földrajz. Az 1880-iki tantervben négy év van felvéve a földrajz tanítására s a tananyag következőleg van beosztva: I. osztály: Magyarország és a földközi tengert környező országok természeti viszonyai. II. osztály: Európa és Ázsia többi részeinek leírása, oly módon, mint az I. osztályban. III. osztály: Afrika azon részeinek, melyek tárgyaival nem voltak, valamint Amerika és Ausztrália természeti viszonyainak ismertetése, valamint a matematikai és fizikai földrajz leírása. A IV. osztályban: A magyar-osztrák monarchia politikai földrajza. Egy később kibocsátott miniszteri rendelet már úgy intézkedett, hogy a négy évre kiszabott tananyag három év alatt végeztessék el, oly módon, hogy a III. osztályból Afrika, Amerika és Ausztrália ismertetése tétessék át a II. osztályba, a III. osztályba pedig a matematikai és fizikai földrajz mellé a IV. osztályból az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza. Az új tanterv szintén három évet szán a földrajz tanítására, de a tananyagot már egészen másként osztja be. Ezen beosztás szerint a jövő iskolai évtől kezdve az I. osztály Európával, II. osztály Ázsiával, Afrikával, Amerikával és Ausztráliával fog megismerkedni. A III. osztály tananyagára marad a fizikai és matematikai földrajz elemei, továbbá az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza, mely azonban a történelem tanításával van összekötve.

Összehasonlítva a régi s az új tantervet, a kettő különösen a földrajz és természetrajz egyesítésénél különbözik egymástól. E két tantárgy összeházasítását a tanügyi férfiak legnagyobb része sohasem tartotta szerencsés gondolatnak. A tanárok gyűlésén, valamint a lapokban is igen gyakran emeltek szót egyes szakemberek e két tantárgy különválasztása érdekében. Legközelebb az erdélyi ev. ref. tanárok gyűlése mondta ki, hogy a föld- és természetrajz külön tanítását tartja célszerűnek.

A «Sárospataki Lapok» egyik számában nem régen volt szerencsés említeni, hogy végre a minisztérium által összehívott értekezlet is meggyőződött arról, hogy a földrajz tantervén mindenesetre változtatni kell, mert a még fejletlen gimnáziumi növendékek a miniszteri tantervben kiszabott tananyagot nem képesek megérteni és feldolgozni. A most kiadott tantervből világosan láthatjuk, hogy a miniszteri értekezlet nem merte vagy nem akarta ugyan még a két tantárgy házasságát teljesen felbontandónak ítélni, mint az erdélyi tanárok törvényszéke; de a házassági köteléken mégis nagyot tágitott. Hogy erről meggyőződjünk, csak a két tantervet kell összehasonlitanunk. Míg a régebbi tanterv a földrajz feladatának az

egy-országok és földrészek természeti viszonyainak ismeretét tűzi ki, s ezekhez rendeli fűzni a főbb topographiai adatokat, a városok és vidékek néprajzát, a lakosok főbb foglalkozásának ismertetését; nemkülönbön a feltűnőbb föld-és kőzetemeknek, a jellemző növényeknek és állatoknak szemléltető leírását; addig az új már csak azt kívánja, hogy a tanár tekintettel legyen a természeti viszonyokra is. A régebbi tantervhez készített utasítások is a maradandó természeti viszonyok tárgyalását tekintik az alsóbb osztályokban a földrajz iskolai feladatának s a természeti tárgyak leírása és egybevetése után megkívánják a növénydekektől, hogy tisztában legyenek a típusok, osztályok és rendek fogalmával, Utastják a tanárt arra is, hogy az állatok és növények ismertetésénél legtöbb figyelmet fordítsanak az életmódra és természetésre, valamint egyes, az emberi kedélyre ható tulajdonságokra, továbbá az állatok testtartására, edelésre, fogatuzatára, eszérére, mint a melyek az életmóddal kapcsolatba hozhatók. Az új -utasítások már csak azt kívánják, hogy a tanár a természeti viszonyokat is tárgyalja tanítása alkalmával, s a természeti tárgyak leírása és egybevetése helyett csak a tüzetes megismerést is hangoztatja. A természeti tárgyak gyűjtéséről s a földrajzból készített írásbeli fogalmacsokoról az új utasításokban semmi szó, míg a régi ezeket is megkövetelte a növénydekektől. A topographiai elemeknél behozta a kormányzati szempontból fontos városokat; de különös nagy gondot nem fordít azokra, a melyek keletkezésén és fejlődésén a természeti viszonyok hatása meglatászik. Az új utasítások általában szabadabb kezet engednek a természeti tárgyak ismertetésénél a tanárnak, mint a régiek. Megemlítjük még azt is, hogy míg a régi utasítások azt követelték, hogy a növénydekek a tanult részleteket a tanár táblarajza után fűzetükbe rajzolják, az újak csak azt kívánják, hogy a tanár kérdései fonalan összefüggő előadásban számot tudjanak adni arról, hogy mennyiben tudják emlékezetből az illető vidék topographiai viszonyait elképzelni. Az óraszám is változott, mert a régi tantervben az I., II. osztályban 3 óra, a III-ban 4, IV-ben 2, az újban pedig az I. és II-ban 4, a III-ban pedig 2 óra van felvéve a földrajz tanítására.

Ha megemlítjük még azt, hogy az új tantervben az I. és II. osztály tantárgyai közé a szépirod. tanítása is be van osztva, hetenként 1—1 órán, s hogy a tolltartásról, rószerekről, mintákról is helyes utasítások ad; továbbá, hogy a torna-tanítás részletes tanterve is közölve van, a mi a régiből egészen hiányzott: körülbelül mindazon fő különbségeket elmondtuk, a miben a régi és újabb miniszteri tanterv eltér egymástól, s ezzel legalább vázlatosan feltűntetik az állami gimnáziumok tantervén 8 év alatt történt változtatásokat. Buzs János.

TÁRCSA.

Warga Lajos és az ő „Keresztyén Egyház-történelem” című művének 2. kötete.

(Folytatás).

Ily visszapiantást vetve a multba, indúl el Warga a reformáció utáni korszak ismertetésére s ebben két időszakot különböztet meg, u. m.: a reformáció kezdetétől a westphaliai békekötés, 1517—1648-ig és a westphaliai békekötéstől a bécsi congressusig, 1648—1815-ig címűeket. Szerinte e korszakot a protestantizmus fejlődése és az államok független uralomra törekvése jellemmezén, érdekesen s kimerítően tárgyalja a Luther, Zwingli és Kalvin-féle irá-

nyoknak egymással, a katholicizmussal s az államhatalmakkal s ezeknek ismét a pápaszággal folytatott nehéz küzdelmeit. Luther, Melancthon, Zwingli, Kalvin mind-mindzannyi tanúságos jellemképpé domborodik tolla alatt, a mely képekhez a vonásokat az illetők szellemében s a rájuk ható körülményekben keresi és találja meg. Luthert Zwinglivel mérven össze, meglehetőlenül hagyja azt a, szinte alaptalan, bár sokszor felvetett kérdést: melyik volt nagyobb? Nagy volt mind a kettő. Kalvin szellemének hódításait nagyobbabbnak tartja a Lutherénél s a Servé megégetéséért nem hajlandó követ dobni a geni reformátorra, sőt Simén Domokossal, Servet Charakterbild című művének fordítójával szemben, védelmére is két a feneknek, a kiket a fordító kíméletlenül támadt meg (342. l.).

De a mely hódoló tisztelettel idők Kalvin nagy alakja előtt és visszavere mintegy, némely túlv. unitáriusoknak ellene szórt nyilat: úgy nem késik elismerni az unitarizmus érdemeit, mondván arról egyebek között: „A calvinismus diadalát nemsokára egy más, még sokkal szabadletrébb mozgalom homályosította el” (250. l.).

Nagy szeretettel idők szerzőnk főképen a hazai események mellett, s ha művének e tárgyú részleteit is e fajta részletekhez kötté roppant számú jegyzetel végig olvassuk: szinte hálaival telünk el a Gondviselés iránt, hogy akadt végre egy férfi, a ki óriási szorgalmával s uralkodó tehetséggel a rendelkezésre álló pártos szellemű források felett, meg fogja irni — vajha mielőbb! — a hazai protestáns egyházak történetét s ezáltal hatni fog a felekezetek jövőjére; az egyetértésre, a közös munkára, a testvériség apoklására, sőt az unióra is. Warga Lajos, elfoglaltság nélkül írjuk, hivatva van arra, hogy a hazai prof. egyházak történeteinek megírása által a testvéreleketek „tanítómestere” legyen.

A ki az igazság érdekében most Révész Imrét (248. l.), majd Simén Domokost (258. 342.), Jakab Elek (274.), Fraknótt (295. stb.) stb. annyi jószággal igazítja helyre, s illetőleg utastja vissza; a ki előt nem künsiny egyetlen munkácska sem, a mely itthon, itthoni érdekében keletkezett; a ki pénzét, időt, fáradságot nem kímélve, úgy képes összehordani az anyagot s úgy tud uralkodni forrásai és önmaga felett, mint ő: azt igazán van a hazai protestáns egyháztörténelem írja gyönyörű üdvözlőnknek s azzal szemben jögnék van követéseket formálnunk, még akkor is, ha ő maga lépten-nyomon költölközik is.

A dicséret helyett ime néhány példa!

Szerzőnk, művének 57. §-ában, a hazai protestantizmus ellen Radolf alatt megindult reakciót s a prof. felekezetek szétszaggatott voltának s egymás ellen való, torzalkodásának hátrányait fejtegetvén, úgy tünteti fel az erdélyi unitarizmust, mint a mely az új áramlat hatására alatt legtöbbet szenvedett, épen azért, mert a hitváky ott voltak legszenvedélyesebbek, s mert ott a fejedelem a kath. egyházat vonzalomból és politikából is helyre kívánta állítani. Ezzekhez járult az is, hogy Dávid Ferenc útastait saját elvtársai is aggodalommal látták s Blandra, ki a kath. Báthoryaknak is hű szolgájok volt, elhatározta Dávid megbuktatását, a mi csakhamar be is következett. Előbb a templomi szolgálatok metentet fel, a mi és az ellene intézett fondorkodások beteggyé tették; később pedig, mint istentagadó s az ország törvényei ellenre újít, Dévára vitetett (1579. nov. 15.) ott a várhegyen épült börtönben meghalt.

A hazai reformációk e nagy alakja mellett — természetesen — nem surredhet el az a Warga, a ki Luthert, Zwinglit, Kalvint stb. egy-egy szép jellemképen mutatja be. Ugyanezt teszi Dávid Ferencel is, s e két

s a hozzá csatolt jegyzetek azok, a miket különösen ajánlunk olvasóink figyelmébe. Ezekben Wurga — mint mi, az ő alkotó képességével a vallásokról vallott nézeteivel, az adatokkal szemben tanúsított tapintatával s forrasi iránt megőrzött önállóságával — mind ott található.

A dévai várhegy, mint Dávid sírja, alkalmas pontnak kínálkozik, hogy Erdély legkiválóbb reformátorának pályájára egy futó pillantást vessünk. Dávidot hitfelei, elveinek, tanainak örökösei, nagyon eszmenyi alakban, az igazság vértanújává (csak a lelkiismereti és a szólás-zsambaság confessorra volt) szokták feltüntetni; bukásának, halálának okát az üldözés, a türelmetlenség szellemében keresik, holott azt, hogy utja a dévai vár börtönében vezetett, ő maga is nagymértékben előmozdította; mert ő is gyarló ember volt és sokban tévedett. Hogy tana megdöntöhetetlen igazság volna, azt csak az elfoqlétség állíthatja; azon a téren, a hol ő az igazságot kutatta, az ember csak tapogatózik, s ha valaki azt hiszi, hogy az igazságot megtalálta, az nagyon csodák. A vallás terén az igazságot az emberi értelem elől átláthatatlan homály leplezi el, e homályba emberi szem még be nem látott. Sokféle a hitünk, mert az ember hitének különböző alakját az embernek különböző értelmi és érzelmi képessége határozza meg. Csak a római kath. egyház dicsekszik az örök igazság birtokával; hadd boldogítsa őt ezen hité. Dávid tehát nem az igazság vértanújaként halt meg, hanem megölte a csalódás, a bánat, a betegség. Dávid, az egyszerű iparos fia, pályája kezdetén ráveti szemét a főbíró leányára s őt meg is nyeri; rendkívül esemény azon időben, midőn a társadalmi osztályok válaszfalai oly magasak voltak. Dávidra nézve Barát Kata valószínűleg lépés volt a dicsőség magaslatára, mert az após megett Erdély első városa állott. Majd Dávid a fejedelmi udvarba jut, a fejedelmet megnyeri eszémeinek, s mind hatalmasabb lesz; szárvára hallgat egy fél ország, és a dicső férfúnak talán már szűk a Barát Kata köre. Megalapítja, biztosítja az unitárius egyházat, de nyugtalan szelleme nem elégszik meg a díszes épülettel, folyvást rombol, hogy annál fényesebbet építsen. Azonban a sors keréke egyet fordúl, az unitárius fejedelem meghal, a hatalmas pártfogók sora megrikkól, a kispapját ér mederbe szorították, elbűsült szívért ráadásul megmarcangolja neje, ki talán szeretett, de a magas legkörben szárnyaló próféta feledett. Ime, a keserűségnek mennyi forrása! De Dávid, mint reformátor is, oly hibákat követett el, melyek elsősorban rajta boszulták meg magukat. Hogy az egykori kath. pap lutheranus, reformatus, első unitarius állásponjtát egymásután feladta, ez legfeljebb határozatlanságra vall; de hogy az egész országot oly rövid idő alatt mindezen fokozatokon át karta vezetni, ez az emberi természet nem ismerésén alapított nagy tévedés. Az olyan reformátor, ki zászlója felírattá mindegyre változtatja, ki folyvást előrehalad, de hátra nem tekint, hogy követik-e, utójára egyedül marad. Igy tett, így járt Dávid is. Az olyan reformátor, ki a történelmi múlttal nem számol, a jövőben hiába remél; nem sziklára, hanem homokra építi egyházát, melyet az első zivatar le fog rombolni. Ez a sors érte Dávid egyházát is. Az olyan férfi, ki a nőt lepersésként tekint a hír magaslátára, ne csodálkozzék, ha az a nő, ki előbb a felkapott férfiúrt talán rajongott, utóbb elhagyja és nem várja meg, míg a felsőbb régiokból le tetszik szállni. Ide jutott Dávid is. (Ezen utóbbi eredmény csak azon esetben jöhet számításba, ha a Dávid családú ügyéről eddig sejtet: adatok megállhatnak). A nagyváravás, gyakorlati életnek számba nem vétele, a folytonos újítás törekvés, a reformatori mérséklettel való szakítás és a vallásos forradalom terére való átcsapás (a három-

ság állítólagos alaptanának megtámadását azon korban minden párt forradalmi törekvésnek bélyegezte), az országos törvénynek figyelembe nem vétele, a fejedelmi politika és a vallásos reactio feleledése mellett, bizonyára mind fontos tényezők voltak azok, hogy Dávidot, a magyar reformatornak kétségkívül egyik kimagasló alakját, a dévai vár börtönébe juttassák. És a lánglelkű szónok és a lángeszű főpap, leverve, megtörve ment a börtönben. Hát azon hitnek fénye, ereje, melyért oly sokat faradozott; melyért annyit áldozott, nem világította-e meg börtöne homályát, nem gyógyította-e be a szívén ütött sebeket? Hiszen Dávidnak csak a szöszéket, a zsinati elnöki szöket kellett felelelni a magánnyal; de így látszik, hogy azon hit, melyet legtisztábbként hirdetett, még nem jegecedett meg lelkében, s nem adott elég erőt, elég bizalmat ahhoz, hogy jól végzett munka után, miként Sokrates, nyugodtan lépje át azon küszöböt, mely a halál ismeretlen országába vezet. ¹⁾

(Vége köv.)

— 2 —

¹⁾ Midőn Jakob Elek többször idézett, Dávid Ferenc említté című művét megírta, a magyar prot. egyház történelmi iradalmát egy kitűnő monographiával gazdagította, csak az a kár, hogy buzgó unitárius a történetről elé tő. Szó és szükséges a felhívés, feltekintés, ha valaki magasztaló ódat akar írni; de a történetirónak meg kell tartania higgadságát; mert, ha a képzelt szárványnál igen magasra repül, nem láthatja meg, hogy mi történt a földön, s aztán a történelmi igazság határvonalai a monda ködébe vesznek el. Sem kedvem, sem terem nem a polemikához, de szerencsém némiül szeptentívusban kifejezett állítást az igazság érdekében le kell szálhínom. Szerző Dávidot, Erdély és Magyarország legnagyobb teológusának" mondja (VII. L.). Ilyen ítéletet jogosan csak az mondhat, ki hatékony ősszer. és nem prot. theologusait végig tanulmányozta és összehasonlította. Ilyen ez idő szerint még nincs. — „A unitárius vallás" — mondja szerző (XI. l.). — a tiszta és a szeretet és türellem, a jól lecs és megbocsátás vallása." Ezt a többi prot. felekezetek is el lehet mondani; mert ez nem kizárólag az unitárius, hanem a keresztény egyház jellege; de a vallott elvek s az élet közt nagy különbség van. A többség a kisebbséget rendszeresen elnyomja, az unitáriusok is majdnem egészen kiszorították Kolozsvárról a reformátusokat, az 1608. országgyűlésnek kellett elrendelni, hogy szabad legyen a ref. papoknak Kolozsvárra bemenni, és minden egyházi kötelezettséget vinni" stl. — Szerző azt sejtí (XII. l.), hogy most „Arius, Photinus, Wicleff, Huss, Sereto és Dávid Ferenc vallásaitól" egész eszemből a jövő vallása készül. Ezt nem tudom, de nem hiszem, hogy a jövő vallása elfogadná Dávidnak ezen hitkéit: „Vallom, hogy Jézus a megígért Messiás, Istennek fia, nem természet szerinti, de tisztánl fogan való Isten (Deus ex officio), a kinek tisztelessége, dicsősége s hatalma az egyetlen Atya Istenül függ, a ki fiát szavai és tudományá megtartása által kívánja tisztelteni; ősek és holtak féltábjára, igazság mestere stl., a kinek hatalma van megnyitni és bezárni az élet könyvét. ... stl. (240. l.). A jövő vallásának csak Jézus és nem mások tanáival lehet dolga; egy kevés frís vért fog keresni és találni a most alaposan tanulmányozott keleti vallásokban; hogy aztán majd századok múlva mi lesz, az nem a történetről, hanem az álomfélytől dolga. — Szerző Kolozsvárnak megmagyarosodását is az unitárius hitvallásnak tulajdonítja (115—17. l.); hiszen mindenki prot. vallás anyanyelvén szolt a néphez; Kolozsvárt a magyar fejedelmi udvar magyarosította meg, mely ott gyakran tartózkodott s oda gyűjtötte a magyar ísuraikat is. — Erdélyben mindhárom ref. (?) vallás törvényesítését ő (= Dávid) csele ki" (244. l.). Talán János Zaigmondnak, az erdélyi rendeknek és Blandatának is volt egy kis része ezen vívnyában. Azt is állítja szerző (251. l.), hogy nem egyedül a reformatorok és követőik (talán ref. és luth. vallásúak akar lenni) cselelték ki a bekezdéseket, hanem tekintélyes rész volt abban azon 200.000 (?) személyek és magyar unitáriusok ifjainak és férfainak is, kik az erdélyi fejedelmek zászlója alatt mindig ott voltak. És mégis üldöztek a ref. fejedelmek az unitáriusokat, legjobb harcosaikat, ezért olvadt le számuk 40.000-re! Rendkívüli képzelőtehetség kell ahhoz, hogy ezt valaki elhissze. Hát melyik fejedelem olyan eszélytelen politikus, hogy hadserege magát üldözze? A ref. fejedelmek (és ők sem mindnyájan) nem az unitáriusokat, hanem a szombatostokat, a zsidókat üldözték. Még több ilyen nagysájt és túlzást mutathatnék be, de már is sok lesz a mutatványból. Tiszteletreméltó a felekezeti buzgóság, de tiszteletreméltóbb az igazság.

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelleki ev. reform. egyházkerület közgyűlése.

(Folytatás.)

Szerda, június 8. A mult ülés jegyzőkönyveinek hitelesítése után H. Kiss Kálmán, előadó olvasta a tanügyi bizottság *népoktatási szakosztályának* jelentését. Első sorban a *nagy-körösi és dunamelleki* ev. ref. tanítóképezdéről általában s a képezdekkel részben hasonló rangú iskoláknál a *ref. vallásoktatást illetőleg*.

A nagy-körösi tanítóképezdében az 188% -ik tanévben 10 tanár (és pedig 4 rendes, 6 segédtanár, illetőleg részben oraadó) működött, kik a conventi tantver szerint tanítottak. A növendékek létszáma az év elején 61 és az év végén 59. Az intézettel több-kevesebb jövedelményt 43-an nyertek. Magán-segélyben részesült az év elején 4; végén 6 egyén. A gyakorló iskolában (I—VI osztály) a növendékek létszáma 50 volt, kikkel a képezdei növendékek egész éven át — a mint a rendtartási szabályok előírják — foglalkoztak. A növendékek előhaladása, erkölcsi és egészségi állapota megnyugtató. Az intézet gyűjteményei jelentékenyen szarapodtak. Az intézet 22 egyént bocsátott ki segédtanói állomásra. Az intézet fenntartási költsége összesen 11,592 forint 56 kr. volt.

A nagy-körösi tanítóképezdénél működő egyházkerületi tanítóképesítő bizottság az 188% -ik tanévben négy egyéneknek adott tanítói oklevelet, kik közül 3 intézeti növendék volt és egy idegen.

Az egyházkerület tudomásul vette e jelentést és elfogadta a tanügyi bizottság azon ajánlatát is, mely a tanítóképezdei építkezésre nézve várakozást ajánl, miután a n.-körösi ref. egyház — mint másik fenntartó testület — a terveket addig fel nem terjeszték, míg a gimnáziumi telken emelendő új épület és illetőleg a kormányynal való alkudozás le nem foly. Ennek gyorsítása végett azt ajánlotta a tanügyi bizottság, hogy a kormányynal való tárgyalásokban maga az egyházkerület is legyen támogatója a n.-körösi egyháznak, miután az építkezés combinative szándékoltatván, igen sok függ a gimnáziumnak nyújtandó állami segélyezés mértékétől is. Ezt az egyházkerület és elsőnöke is megígérvén, Filó Lajos, tanácsbíró, mint n.-körösi lelkész, köszönetet mondott érte az egyházkerületi közgyűlésnek.

E jelentés második szakasza a bajai, budapesti, k.-k.-felegházai és szabadkai fi.-, illetőleg nótanítóképezdekben való ref. vallásoktatásról szólott, a hol az eredmény szintén megnyugtató. Az egyházkerület az espereseket most is felhívá, hogy az egyházkerület területén levő községi és állami, bárminemű intézetekben, a valóságos oktatásra való felügyelésben meg ne lankadjanak.

A tanügyi bizottság népoktatási szakosztály másik jelentése egyenesen a *népiskolákról* szólott. A dunamelleki ev. ref. egyházkerület 346,599 lélekszáma után 6—12 évesekig 15,3% -a tankötelesek, azaz 39,763; 13—15 évesekig 3,8% -a, azaz 13,389; összesen 53,152. E tankötelesek közül iskolába jár a *felekezetenél* a 6—12 évesek közül 37,880; a 13—15 évesek közül 10,923; összesen 48,803. Nem jár 1883 és illetőleg 2466; összesen 4349. Jár tehát (6—12 é.) 92% -a és illetőleg (13—15 é.) 81,5% -a; nem jár 4,8% -a és illetőleg 18,5% -a. A tantermek száma 425 s ezek közül a törvény kívánalmának 256, részben felel meg 139 és sehogysem 30. A szorgalomidő legalább 8 hó 404 tanteremben s 8 hónál kevesebb 21 tanteremben. Tantó van 425, kik közül képesített 384; nem képesi-

ttet 41. Tanításuk eredménye jeles 99 tanteremben, jó 116-ban, kielégítő 116-ban s nem kielégítő 9-ben. A mindennapi iskola 6 osztálynál kevesebb 44 egyházban. Az egyházaknak úgynevezett iskolai vagyona pénzürtékben 1,428,740 frt 11 kr.; jövedelme 276,725 frt; kiadása 299,290 frt 35 kr. Az egyházkerület területén 255 egyház tart fenn felekezeti mindennapi népiskolát, 32 egyház keblében van községi népiskola. Azon egyházak napsége, melyeknek tankötelezettjei községi iskolába járnak, 85,394. A községi iskolás növendékek száma 589. Vallástanítással foglalkozik 49 községi tanító és 7 más egyben (segédlelkész, feles tanító stb.). Végül: 239 egyházban van *felekezeti ismétlt iskola* s 35 egyház keblében községi. Mindezen adatok a mult évekkel összehasonlítva, azt az örvedetes eredményt nyújtják, hogy az egyházkerület népnevelés-ügye haladást mutat, különösen az iskoláztatás a felekezeti iskolákban jobb lánban áll, mint a községiekben. Az egyházkerületi gyűlés mindamellett elhatározta, a tanügyi bizottsági szakosztály ajánlatára, hogy az esperesek, egyházmegegyék és gyűlekezetek meg ne szűnjenek a népiszkolai törvények és szabályok pontos végrehajtásában és hatájtásában buzgokodni s a tanítókat különösen a *vallásos* nevelés és oktatás s általában hivatásuk pontos betöltésére sarkalni; a nem képesített tanítókat pedig kötelezte s különösen azokat, kiknek a törvényengedte 2 évök már eltelt, hogy hivatalvesztés terhe alatt tanítóképesítő vizsgálatot tegyenek.

Ugyanezen szakosztály ajánlatára a felső-baranyai és külső-somogyi egyházmegegyei tanító-egyesületök alapszabályai, miután ugy az egyházhatósági, mint korábbi kívánalmaknak megfelelnek, a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz felterjesztetni rendeltetnek.

Véleményt mondott még e szakosztály 12 rendbeli vallás- és közoktatásügyi miniszteri intézmény felett is, a melyek részint a hazai ipar pártolására (különösen az erdélyi részen) az iskolai múzeumok és könyvtárak szükségleteinek a hazában való beszerzésére s néhány olah és riac tankönyv és térkép kiállítására vonatkoznak s a gyűlés a szakosztályi ajánlatát elfogadta.

A *gimnáziumi szakosztály* előterjesztését Salády Áron, főjegyző olvasta fel. E szerint az 188% -ik tanévben a *budapesti* 8 osztályú gimnáziumban, 9 rendes, 1 helyettes, 4 melléktanár és 4 hitoktatóval 380 tanuló volt. A *gyónki* 4 oszt. gimnáziumban 3 rendes, 1 helyettes tanár és 2 hitoktatóval volt 85 tanuló. A *keskeméti* 8 osztályú gimnáziumban 12 rendes, 2 melléktanár és 4 hitoktatóval 208 tanuló. A *kun-szent-miklósi* 6 oszt. gimnáziumban 3 rendes, 3 helyettes, 1 melléktanár és 2 hitoktatóval 71 tanuló volt. A *nagy-körösi* 8 oszt. gimnáziumban 10 rendes, 1 helyettes, 2 melléktanár s 3 hitoktatóval 214 tanuló tanult. Vagyis az összes 8 gimnáziumban működött 48 rendes, 6 helyettes, 14 melléktanár s 19 más felekezeti hitoktató. A tanulók száma volt 1171, kevesebb 79-el, mint tavaly.

Ezen szakosztályi kérelmezte, hogy miután keblében esakis az igazgatók foglalnak helyet a tanári személyzetből, a matematikai és természettudományi szak pedig képviselve épen nincs; ennélfogva váltakozó sorrendben e szakok képviselői is behívassanak; továbbá állandó előadó választassék, mint a népoctatási szakosztálynál van; ennélfogva Somogyi Rudolf, pesti főgimnáziumi természettudományi szaktanár, e tiszttel megbízott. A gimnáziumi gyűjtemények felszevelését illető indítványja pedig nevezett szakosztálynak a gazdasági bizottsághoz tétetett át. Végül azt is kérelmezte a gimn. szakosztály, hogy úgy az állami, mint a tisztántúli kerület gyakorlata szerint a dunamelleki ev. ref. egyházkerület

is választson középiskolai felügyelőt, ki ez iskolákat bel-
elek helyiségek és vagyoni s pénzkezelési tekintetből
krónikát megvizsgálja s azokról jelentést tenne. E tárgy-
nál Filó Lajos arra figyelmeztette az egyházkerületi
közgyűlést, hogy mielőtt a felügyelőt megválasztaná, néz-
zen utána, hogy annak költségeire van-e alap; a püspök
pedig kijelenté, hogy az összes kerületi tanintézeteket
a jövő évben meg fogja látogatni s addig a felügyelő-
választás halasztassék el. Ezer ajánlat elfogadtatott s egy-
szermind a gazdasági és gimnáziumi bizottság felhivatott,
hogy egy a javasolt felügyelőt és hatáskörét, mint annak
költegét illetőleg konkrét javaslatot tegyen.

A tanügyi bizottság jogakadémiai szakosztálya a
*kecskeméti jogakadémia*ról jelentette, hogy abban 14 tanár
működött, kik közül 5 magántanár volt s be volt írva
62 tanuló. Előterjesztette, hogy a jogakadémiai tanári
kar szívvél-lelékkel pártolja azon nézeteket s illetőleg
indítványokat, melyek a vidéki jogakadémiákat illetőleg,
különösen prot. körökben, felmerültek, s a prot. jogaka-
démiaknak virágzását egyedül azoknak oly hatáskörrel
való felruházását várja, a minővel az egyetemi jogi
tar bír. Ezen részét a jelentésnek az egyet. convent-
hoz leterjesztetni határozta a kerület; a többi tudom-
ásait vette.

Targyalás alá vétetett a *kecskeméti gimnázium* és
egyéb évek óta meg nem oldott vagyoni s vagyonké-
lőntési s kezelési ügye s illetőleg az ide kiküldött egyház-
kerületi és egyházmegyei bizottság jelentése. A határozat
az lón, hogy e szélesterjedelmű hatáskörrel felruházott
bizottság, Bakcsy Sándor, solti esperes előnöke alatt,
megegyszer visszaküldött, hogy mindaddig működjék
Kecskeméten, míg ez ügyet tisztába nem hozza.

Az ülés 1 óra felé oszlott szét s délután 4 órakor
folytatá tanácskozásait; a mikor is első tárgy volt a
középső kezelés tárgyában kelt alsó-baranyai és veres-
aljai indítványok feletti véleményadás tárgyában kiküldött
bizottságok jelentése. Ezen javaslatok közül az alsó-bar-
anyai a kezelés könnyítésére célozott; a veresaljai pedig
a ter'ezendő nyugdíj helyett — mely az elagott felkészt
a papakból eltávolítja s 'koldús-alamizsnára szorítja' —
báplás utáni alap állítását javasolja. Ezen alap állana:
1. a lelkesi fizetés bizonyos százalékanak egyszerűs-
munkorra befizetéséből; 2. az államszegély egy részének
átelődéséből; 3. a domesztikából nyerendő segélyből.
Jövedelmek lennének, a) az alapítóké kamata; b) az egy-
házak e célra megállapított adója; c) a lelkesi fizetések
bizonyos százaléka évenként fizetve. Ilymódon a káplánok
az egyház-egyetem által fizettetének, a kápláni állás
avvalamására eléretnek; a lelkesnek pedig nyugdíra
nem lenne szüksége. Ezen javaslatok a bizottsági jelen-
téssel együtt a conventhez terjesztetnek fel, fölhasznál-
lás végett.

A Baldácsy-alapítványok az egyházkerületet ez
évben illető 2500 frt hovaforrítása iránt is beterjesztet-
te a javaslatot; az egyházkerület — az alapító-level
értelmében — $\frac{2}{3}$ részben a szegény egyházak javadal-
mazására, $\frac{1}{4}$ részben a püspök fizetésének kiegészítésére
s $\frac{1}{4}$ részben a szegény lelkesi özvgyek és árvák segé-
nyezésére, az illető pénztárakhoz utalványozta a neve-
zett összeget.

A vallástani kézikönyvek bizottsága részletes jelen-
tést nem terjesztett elő, csupán megbizta előadóját egy
írtnek kidolgozására s a jövő közgyűlés elé terjeszté-
re. Tudomásul vétetett.

(Vége köv.)

Pesti.

KÖNYVBIRÁLAT.

Felsővadászi Rákóczy Zsigmond 1622—1652.

Írta: Szilágyi Sándor.

Magyar történelmi életrajzok. VII. kötet. Kiadja a magyar történelmi társulat. Nagy S-adrét, 184 lap.

A magyar történelmi társulat pár év előtt, hogy
közönségünkben a magyar történelmi irodalom iránt nagyobb
érdeklőséget keltsen, s másfelől, hogy történetíróinkat
a történelmi anyag ügyesebb, művészebb kezelésébe, az
előadás és a stíl művészetébe beleszoktassa, belevagy-
korolja, egy vállalatot indított meg: *Magyar történelmi éle-
trajzok* cím alatt. E vállalatnak célja volt a magyar törté-
nélelem egyes kiválóbb, feltűnőbb alakjainak egy-egy
kortörténeti tanulmány, vagy essay alakjába befoglalni s
kidolgozotti életrajzát az egyénre, korra és a színhelyre
vonatkozó képekkel s egyéb műmellékletekkel közreho-
csátítani. E vállalatra valóban szükség volt, mert az utóbbi
időkben a magyar történelmi irodalom nem állott egyeb-
ből, mint nyers, feldolgozatlan történeti adathalmazok,
okmánytárak, codexek s effélék kiadásából, a melyek
pedig épen nem voltak alkalmasak arra, hogy a külföldi
nagy mintaképek, a történetírást valódi művészeté fej-
lesztő mesterek: egy Macaulay, egy Carlyle, egy Miche-
let, egy Taine által elkapott magyar közönséggel törté-
netírásunkat megkedveltsék, s így benne a történeti
érzelet ébrentartsák, fokozzák.

Ezen vállalatban jelent meg, mint annak hetedik
darabja, felsővadászi herceg Rákóczy Zsigmond életraja.
Írója a Bethlen- és Rákóczy-kor szorgalmas, alapos bú-
várra *Szilágyi Sándor*, a m. tört. társulat titkára. E név
maga elég biztosíték arra, hogy oly mű áll kezeink előtt,
mely mind tartalom tekintetében — a mi illeti a kor,
a szereplő személyek, a politikai és vallási viszonyok
legbensőbb, legreálisabb ismerését — mind alak te-
kintetében — a mi illeti az elfogulatlan, objectív törté-
netírói hangot; az anyag felett való uralkodást, a jellem-
zés és előadás erejét — a legfokozottabb igényeket is
képes kielégíteni. A felvett történeti személy iránt érde-
lővé, őt megismerni óhajta s vele előre is rokonszen-
vezve, másfelől irójában teljes mértékben bízva, vettem
kezembe a diszes, számos műmelléklettel gazdagított
kötetet, s mondhatom, hogy a legteljesebb megelégedés-
sel tettem le, a legmélyebb rokonszenven érve, sőt
egészen meghódítva az ifjú herceg rokonszenven alakja
iránt s másrészt köszönettel mondvá az írónak, kinek
segélyével ez ismeretséghez jutottam.

De lehetetlen is ezen fejedelmi sarj iránt rokon-
szenvet nem érezni! Nemes alak a szó legszorosabb ér-
telmében, fejedelmi éretyekkel, de nem fejedelmi hibák-
kal; nem előkelő születése, diszes állása tette tisztelt s
a mi fő, becsült, szeretet egyéniséggé; azok az ő szemé-
lyes kitűnő tulajdonainak csak járulékaai voltak. Öröklötte
a Rákóczyak minden jó tulajdonságát azon gyarlóságok
nélkül, melyek családjának egyes tagjait jellemelték:
kitarító és meglontoló volt, mint atyja, ennek makacs-
sága és szenvedélyessége nélkül; barátságos, szívélyes
volt, mint nagyatya, az öreg Zsigmond, de fiatalága
dacára jobban meg tudta válogatni, kit bocsásson közel
szívéhez; a fejedelmi vér sohasem nyomta el benne az
embert, mint néha az öreg Györgyben. Anyja vére folyt
ereiben: a kiblen hitt, ahhoz szíve egész melegével rag-
gaskodott. Egész lényében volt valami megnyerő. S
ehhez járult nyílt és világos esze, minden szép, nemes
és ideális iránt való fogékonysága, az egyház és iskola
iránti szeretete, a tudományok művelése, mely vallásos
érzése, erős haza- s szabadságszeretete. Valóban szép,

fényes jövő mosolygott reá, s mindez egy korai sirba lón eltemetve. «Mint meteor tűnt fel hazánk láthatárán s egy meteornak gyorsaságával tűnt le, nagy alkáltsónak csak kezdetét hagyván maga után s annál több reményt és várakozást vivén magával sírjába!»

Rákóczy Zsigmond, I. Rákóczy György erdélyi fejedelem és Loránty Zsuzsanna harmadik fia, 1622. július 14-én született Sárospatakon. Első nevelését bátyjával, Györggyel együtt, az anyai korbán kapta; első mestereük Pronay Matyás volt, ki az írtaftak írásra, olvasásra s a latin nyelv elemeire oktatta. De a házi nevelés mellett a nyilvános iskolába is eljártak; atyjok szabadon bocsátotta őket a gyermekek közárságába, a hol, ha némely tekintet lesz is rájuk, de kényszerítve lesznek versenyezni az alacsonyabb ranguakkal, mert ezek szorgalom és tehetség által előbők kerülhetnek. Ott fognak megismerkedni, megbarátkozni azokkal, kikkel majd egykor a köz- és egyházi élet terén találkoznak.

A pataki iskolában való tanulás nem sok ideig tartott; az 1630. év végén Rákóczy erdélyi fejedelemre választatván, egész családjával együtt Gyulafehérvárra költözött, s ezután itt folytatódott a fejedelmi ifjak nevelése. Fehérvárt a Bethlen által alapított tanintézetben nagyírú európai tanárok voltak, de Rákóczy részint az általános európai szokást követve, részint az akkori protestáns tanintézetek azon szervezete által kényszerítve, melyszerint a felsőbb tanfolyamokon csak hittant és bölcsészeti adtak elő, fiai számára külön schola aulicait állított fel, melyben fiaival együtt nevelkedtek a főurak és udvari emberek gyermekei is. Ezen udvari iskola vezetésével Keresztury Pált bízta meg, ki kitűnő pae-dagógus a külföldet foglalkoztató nevelési eszmék bátor előharcosa volt. Rákóczy Zsigmond később is a legnagyobb elismeréssel emlékezik meg Kereszturyról, ki azon igyekezett, hogy a deáki tudomány őket megkezesítene; ez a nagyobb dolgokra való indulatban gerjesztette fel őket, mely szintelen való tanítás megvárdul tudatlanságukat lassan-lassan oly szelidségre hozta, hogy mind idősbeket meghaladni, mint tudósokat tudományukkal elérni láttának.

A tananyag a következő volt: megtanulni a latin nyelvet, úgy, hogy folyékonyan beszéljék; ezután következett a bölcsészet, retorica, logica s a classicusok olvasása gyakorlati előadásokkal. Ezen időtájt írta a kis Zsigmond 10 éves korában az első levelet atyjának, midőn ezt fejedelmi gondjai elsólták a gyermekek mellől. E levél oly kedves, oly szerzeteltjes, hogy nem lesz érdektelen egész terjedelmében közölni.

«Éltemig való fiú engedelmes szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, nekem szerelmes atyám uramnak. Az úr istentől kívánok Nagyságodnak minden lelki-testi jókat!

Fiúi engedelmisséggel viseltetvén, Nagyságodat akárom meglátogatni ez levelem által. Nagyságodan egészségem felől azt irhatom, Istennek hála, jó egészségben vagyok. Egyéb felől nem irhatok Nagyságodnak, hanem a felől, hogy megdicszánták a házat, de igen szépen. Mi itt szintén úgy lakunk, mint a ki nyárban az erdőn megyen, hogy hallja az szép madaraknak szavait, ugyan megüjül bele; a mi házukban is szintén úgy szólnak a madarak, mint szintén nyárban az erdőkn, csak hogy igen szakadoz az menyezeti az házuknak, hanem meg kellene csinálni. Puskás János igen jól tart bennünket özzel, nyúlra, császármadarral. Nagyságodnak az özekek megszol-gáljuk, Nagyságotok egészségére el is költűjk; azon nap Gellei uramnak, Lőrincz uramnak és professor uramnak küldtünk belőlök. Nagyságod mondja szolgálatomat asszonnyom anyámnak, ő Nagyságának. Tartsa meg Isten

Nagyságodat sokáig kedves jó egészségben, mind asszonnyom anyámmal egyetemben és hozzá jó megdicsézés haza. Datum Alba Juliae, die 15 martij, anno 1632.

Nagyságodnak engedelmes fia és szolgája mig él, Rákóczy Sigmond u p.»

A két ifjú herceg tanuló életében legkiemelkedőbb mozzanat a confirmatio volt. Ünnepeles nap ez a prób. hitéletben, s kétszeresen az oly vallásos családnál, mint a Rákóczyaké. 1637. augusztus 15-én a szülők, papok professorok előtt a legfényesebb sikerrel tették le a vizsgákat; a feleletek correctnessé, a rendkívül sok szentírás-beli hely pontos idézése meglepte a hallgatókat s szülőket. Két hónap múlva bátyja, György, kivált az intézetből; ez még nagyobb és ünnepelesebb előadással volt összekötte, mint a confirmatio. Az alkalmi darabot, „*Diadól maskoló iskola*” címen, Alstadius, a kollégium igazgatója írta s György és Zsigmond volt benne a főszerep. György úri atya mellett belépett az udvari életbe.

Pár év múlva, midőn Zsigmond 18-ik évének betöltéséhez közeledett, 1640-ben atya elhatározta, hogy őt is maga mellé fogja venni. Batran tehetta. Latin folyékonyan beszélt s írt; jártas volt a görög és zsidó nyelvekben, részben a német és franciában is; élvezte a hittani folyamot és bölcsészeti. Korát meghaladó ismeretekkel bírt; mintha nem is lett volna fiatal ember; gondolkozása, hajlamai egészen érett emberre mutaták. S ő büszke volt ezen előhaladására, mert tudta, hogy, mint másodszülött, az életben csak mint ember fogja magát érvényesíthetni. Az életnek ezen komoly felügosa fejlette ki mely vallásos érzését, példányzerű szeretetét szüleire és testvéreire.

Iskolából való távozása szintén ünnepeles előadás-sal történt. Az előadás Bisterfeld írta, „*Pallas Divo*” cím alatt, latin nyelven, s ebben Zsigmond vitte a legnagyobb szerepet: végül több társai büszcsztek el tőle. Azután Geleji Katona István, püspök magyarul, Bisterfeld latinul mondott üdvözöl, lelkesítő beszéssel. Ezzel a fejedelmi iskola bezeratott. Atya, mint előbb Györgyök, mind Zsigmondhoz intézett atyai intelmeket, melyekben a becsületes istenes életet, szüleinek tisztetletét, a ház szeretetét köti szívére.

Ezentúl Zsigmond atya oldalánál szerepelt. Mig bátyja várdi kapitány s a magyarországi részek helytartója volt, addig ő az udvarnál élt, követte atyját kirándulásában, segítette neki diplomáciai munkálatokban, leveleket írt fordított s egyéb fogalmazványokat készített. Az 1644-iki hadjáratban előkelő szerepet vitt, egyik hadtestnek volt a parancsnoka, s úgy az ellenséges városok és hadár parancsnokaival, mint a szövetséges svéd vezérekek s a francia követtel való tárgyalásokban kiváló része volt s atyjának teljes elismerését és dicséretét kiérdemelt. 1647 elején atya a császártól átengedett 7 vármege s magyarországi uradalmi kormányzója nevezte ki. Leg-több időt Patakon töltött, búvárolta a könyvtárt, vezette az erődítési munkálatokat, olykor vadászott és halászott. Ugyaninnen intézte, atya vezetése mellett, a lengyel trón elnyerésére irányuló lépéseket is, mert itt könnyebben összekötésben lehetett a lengyel főurakkal.

1648 október 11-én atya, az öreg fejedelem meghalt; nyugodtan, istenbe vetett bizalommal; szállott a sír. Végrendeletében Zsigmond iránt való szeretetének szí-jelét adja: két fiáról egyszerre emlékeztet meg, és Zsigmondról mondja, hogy «engemet soha meg ne bússítottál; Györgyről egész hidegen szól, de azért a elsőszülött marad a család feje, mindkétben pedig fiú-jenek anyjuktól, kinél ő, mióta az úr isten összehozta őket, »szébbet, okosabbat, gazdagabbat; s akármilyen deszretelműbb személyt, nem látott.

Az öreg Rákóczy halála a lengyel koronára vonatkozó számfűsöket megakasztá. Hiányzott a diplomácia számláinak fonásában rendkívüli ügyes; tapasztalatlan íai nem pótolhatták ahiokat.

Zsigmond anyjával ezentúl is leginkább Patakon szeretett lakni, hol minden a régire emlékeztetett. Anyja határtalan szeretettel vette őt körül; a mennyire megkeserít életét idősebbik fia, époly ragaszkodással viseltetett a kisebbik iránta. Együtt kormányozták uradalmait, együtt segítettek az egyházban az elnyomott presbyteri pártot felmelegedni, merítarban annak védelmére s az egész eszme terjesztésére Medgyessy Pállal, az öreg fejedelmű udvari papjával, „*Politico egyházi párbeszéd*” cím alatt a presbyterianizmus védméretát.

Ha e mozgalomban némi tekintetek tartóztatták is Zsigmondot, annal határozottabban lépett fel a sárospataki iskola újjászervezésének kérdésében. A szatmárnémetii zsinat által hivatalától megfosztott Tolnai Jánost iskolaiigazgatói székébe visszahelyezte s a deákok minden ellenkezésének erőlesen ellenállt. Comenius az iskola reformálására Patakra hívta, részére 6000 forintnak megfelelő fizetést rendelt, az iskola újjáalakítására vonatkozó tervezetét elfogadta, őt annak keresztülvételével megbízta, a szükséges költségekről gondoskodott, a nyomdát felszereltette. Az új rendszer szerint berendezett három első osztály 1651. és 1652. (január) megnyitottat.

E közben, úgy anyja óhajtására, mint páratlan hűségű tanítója, majd tanácsadója, barátja: Bisterfeld rábeszélésére és közvetítésére lépéseket tett a házasságra, egy német prof. hercegnőt óhajtott elvenni. Erdekes az utatásis, melyet a kiküldött követségnek adott. «Nem kíván — írja — mindenképpel való leszöveget», de mindecsetre olyat, «ki tekintetre méltó s az egymás szerelre alkalmas lenne.» De annak is jól nézzen után, ha nem fest-e magát? Ne legyen fényűző, mert a — tékozlással való köntösbeli luxus nem magyar humorhoz való.» Hosszú alkudozások után sikerült megnyerni Henriette'nek, az egykori palái választó s cseh király, Frigyes legkisebb leányának kezét. A házassági szerződésben Zsigmond évenként 6000-ért tüzénet biztosított menyasszonyának s ugyanannyit a vele levő személyzetnek; halála esetére az özvegynek 25000 tallért jövedelmező adramat kötött le. Menyasszonyához intézett első levelében ezeket írja: «irigylem a level sorsát, mely kedveltséget arcát hamarabb fogja szemlélni; bár nincs szó, mely érzelmeimet igazán tudná tolmácsolni, vigasztalom magam azzal, hogy ezek lesznek szerelmem tolmácsai.»

A jelképes esketés, melynél Zsigmondot Rhédei képviselte, 1651. május 19-én Krossenben történt: a menyegző Patakon június 26—28. közt három napig tartott.

Boldogságukat nem sokáig élvezhették: a fiatal asszony csakhamar betegeskedni kezdett s szept. 28-án, három havi együttélés után, meghalt. A csapás Zsigmondot egészen leverte: hasztalan volt a jó barátok vizsgálása, hasztalan keresett a munkában feledést és szórakozást: semmi sem tudta gondolatát elfordítani a kedves halottól. A végzetes kör benne is kifejlődött: lát támadta meg, mely himnlőve fejlődött ki; s 1652. február 4-én megadta lelkét az ő teremő isteneknek.

A szép jövőjű, oly dús reményekkel biztató fiatal herceg korai halála felett érzett legmélyebb sajnálkozással beszélük le a könyvet kezünköb. Ki tudja, vajjon az ő életben maradása nem adott volna-e más fordulatot a dolgoknak, Erdély; valamint a protestantizmus ügyének?

Végig kísértem a fiatal Rákóczy életrajzát, e száraz vázlat azonban csak halvány képet nyújt a könyvről. Magát a könyvet kell olvasnunk, hogy fogalmakat nyer-

jünk annak sokoldalúságáról, hogy megismerjük belőle a Rákóczy-család egész belső életét, azt a patriarchális életet, melyben a szeretet, hűség engedelmesség s mély vallásosság voltak az uralkodó vonások, hogy megismerjük azon kor iskolázás, nevelési szokásait, a pataki iskola állapotát, a protestantizmus külső és belső viszonyait, a vallásos vitákat, a harmincéves háború végeseményeit, a forrongó Lengyelországot stb. Mint látszik, az író teljes korrajzot csatol, staffage gyánant Rákóczy Zsigmond életéhez.

A könyvet őt, önálló színezett kép, két kézirat-másolatban közzét level, s a szöveg közé nyomott 41 kép vagy névalírású utáztat díszíti. Rácz Lajos.

— 3 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tisztelet olvasóinkat kérjük, sziveskedjenek az előfizetési összegeket, főként pedig esetleges hátrálékaikat minélelőbb beküldeni, hogy mi is eleget tehesünk kötelezettségünknek.

— A felvidéki misszió történetéhez*). *Nagyitisztelétű Szerkesztő úr!* — Örüljétek az örülökkel; sirjatok a sirókkal! — e jézusi kettős mondatást láttam május 30-án Szolyván egyszerre teljesíteni. Hogyan történt: engedje meg nagytiszt, ír, hogy elmondhassam a «Sárospataki Lapok» nagyrédemű olvasóinak. Főnököm, nagytisztelétű Peterdy Károly, esperes úr, a Munkács-Beszkid-Stry vasútvonal ünnepélyes megnyitása alkalmával, a határszéli állomásnál kiszállva — mint mondja — tiszta magyar beszédet hallott: vágy szállotta meg résztvenni a beszélgetésben. S alig váltottak néhány szót, a beszélgetők felismerve a ref. papot, siettek vallást tenni, hogy ők is reformátusok. Néhány perig tartó beszélgetés után — melyben a felelet panaszkodtak, hogy ők ezelőtt ref. egyházak közelében laktak (Keménye, Sárospatak, Legénye-Mihályi), hol legalább minden vasárnap mehettek templomba s most a vasúti igazgatóság ide rendelte őket, hol magyar szót is csak egymástól hallának — könyöző asszonyok s gyermekekkel lett körülveve. Hogy a kálvini praedestinatio alkalmazás — s a hívek vigasztalás nélkül nem maradtak, elképzelhető. Megígérte nekik, hogy a legrovidebb idő alatt gondoskodva leend rólok. Ígérte beváltandó, azonnal megtette az intézkedéseket. Minthogy azonban a munkácsi h.-lelkés jelen körülmények között nem ígérhette határozottan, hogy azon egyházhoz tartozó missziói körben, a pünköszi ünnep valamelyik napján, Úrvasorát osszon: nem sokadozott; elhatározta, hogy maga fog elmenni. A felvidéki járás szolgabíráját, tek. Balajthy Mór urat felkérte, hogy tegye közhírré a járásában lakó protestánsok közt, mikép pünköszt második napján, a délelőtti órákban, Szolyván, az e célra átengedett vasúti váróteremben közisteniszület s úrvasorosozás leend. Hogy a szolgabíró úr, mint ref. papl, nem tagadta meg magát: megmutatta a következmény. Midőn a kitűzött nap reggelén, Munkácsról kiindulva — hol Balajthy István, állami tanító, a vallásos buzgóságáról ismeretes Tarczy Károly, munkácsi gondnok úr s még két egyháztag csatlakoztak, hozva magokkal úrvasorai készleteket — Szolyvára értünk; említett szolgabíró úr vendégbarátságát felajánlv, örömmel jelezte, hogy fáradságunk nem lesz hiábavaló; a vidéki prot. intelligencia előszóval ígérte neki, hogy nagy örömmel használja fel a kínálkozó alkalmat. Tíz órákor jelentették, hogy már szép számmal vannak összegyűlve az állomásnál. A munkácsi gondnok terített, mi mentünk. (Többes előszómyben beszéltek azért, mert főnököm, hogy örömet szerzen, elvitt magával, s hogy pictus masculus ne legyen, szerepet is

*) Térészke miatt csak most közölhetjük.

adott). Az ünnepélyes csend templomná változta a más célra épült termet. Feszült figyelemmel várta mindenki: «vajon mi leszén ebből?» És lett, hogy a hol talán soha nem hallottak protestáns, annyivalinkább magyar istentiszteletet, ott most felhangzott a «Jövel szent lélek úr Isten...» s mire az «Alleluja, Alleluja» következett volna: a körülbelül 110—120 tagból álló gyülekezet legnagyobb része «örült az örülökkel és sirt a sírokkal» egyszerre. Emelte a hatást, hogy az éneklésben egy szépen csengő női hang dominált. Éneklés után az én szerepem következett: könyörögtem s predikáltam arról: «hogyan működik ma mi bennünk a szentlélek?» Aztán főnököm egy alkalmi vers éneklése alatt a Munkácsról hozott kézzeltekkel díszesen felterített Úrasztalához állott s végezte a szertartást. Milyen beszédet tartott? nem vagyok hivatva megbírni. Megbírná azt azon jelenet, melyet előidézett. Ősz férfiak szakállán s nők pilláin csillogó örömkönyvek adhatnák ahoza a szavakat. Úrvasorát vettek a ref. hívek mind s az ág. hitv. kevés kivétellel. Nehány római és görög kath. is volt jelen. A jegyek kiosztása s az istentiszteleti cselekvények teljes bevégezése után a műveltebb hívek, férfiak és nők egyiránt, bemutatnák magokat s köszönték a gondoskodást. A többiek, szavakat nem találva, ismét csak könyveiket hozták aláírni. Most tünt ki: kik és honnan valók valának. Beszédéről ott volt a szakaszernök és 2 más hivatalnok, Vereckéről a járásbíró, Valóáról a gyógyszerész, Szolyvárol a járásosor nejevel, a szolgabíró, vasúti pénztárnok és több, általunk nem ismertek; a többiek a közeli fűrdőből, savanyvízfürdőből, vasgyárakból, őrházakból és a közel-távoli orosz falvakból sereglettek össze. Egyesek bevallották, hogy nem évek, de évtizedek óta nem vettek részt közistentiszteletben s nem étek Úrvasorával. Egyiknek foglalkozása, másának életkora, családi, vagyoni helyzete nem engedte meg, hogy felkeressék a legközelebbi. Szolyvától körülbelül 30 Km. távolságra levő prof. templomát. Beszélgetés közben kint, hogy sokan a szegényebkek közül azért maradtak el, mert féltek a rejsók vetendő egyházi adóktól. Főnököm mig egyrészt kijelentette a jelenlevőknek, hogy az ottani szolgálatokért egyházi adóval terheltetni nem főznek; addig másrészt felhívta őket, figyelmeztetné azokat is, kik talán épen e miatt maradtak távol, hogy a teljesítendő szolgálatok így lesznek legjobban megtartalmazva, ha az időnkint, most itt, majd amott tartandó istentiszteleteken lehető nagy számmal jelennek meg. Szívélyes búcsúszavak közt elosztották végre. Elmentünk mi is a vendégszerető szolgabíró úr házához. ... Barabás 1887. június 2. *Vigéeri Mihály*, barabási káplán.

— **Hírek.** A nagy-szebeni jogakadémiát, mely a múltó félelvévi iskolai évben már csak a 4-ik tanfolyamból állt, folyó hó 15-én bezárták. Dr. Fülkel tanár előadást tartott a jogakadémia történetéről, egy hallgató köszönetet mondott a tanári karnak, mire az igazgató kimondta a bejáratást s az anyakönyveket lepecsételték. Most — ha a kormány meg akarja tartani ígértét — következik a *győri* jogakadémia megszűntetése. — Krakkóban az új egyetemet folyó hó 14-ikén *Gautsch* osztrák közoktatásügyi miniszter jelenlétében ünnepélyesen megnyitották. E hajdan híres s a hazai reformáció történetére is befolyásos egyetemet Hedvig királyné, Nagy Lajos leánya, alapította. — *Tanárky Gedeon*, vallás- és közoktatásügyi államtitkár nyugalomba vonult s érdemeinek elismeréséül a Szent-István rend kis keresztjét kapta. Helyét Berzevics Albert címzetes államtitkár, ezét Göncy Pál, miniszteri tanácsos; ezét Markusovszky Károly, osztálytanácsos foglalta el. Tanárkyt a prot. érdekek szempontjából még

Eötvös tette államtitkárrá. *Szász Domokos*, erdélyi páspök folyó hó 11-én Fogarásra utazott s másnap résztvett az ottani új templom felszentelésében. A tevékeny férfit mindenütt tisztelő felkesedés köszöntötte.

— A **sárospataki akadémia ifjúsági könyvtára**, a folyó hó 12-én tartott közgyűlése alkalmával, *Krausz Jenő*, IV. éves theologus indítványára, a *Magyar Prot. Tud. Társaság* alapító tagjai közé lépett, oly módon, hogy 100 frtnak évi 6%-át fogja fizetni. Ugyanekek *Marton Imre* IV. éves joghallgató helyére, a jövő évre. *Csik Diniz* III. th. egyhangúlag választott meg könyvtárnokát. Az ifjúsági könyvtár jelenleg 3734 kötetből áll; tanár-elnöke Radácsi György.

— **Helyreigazítás.** E beces lapok folyó évi 22-ik számában, a *nagy-szalontai giannázium ügye* című cikkben a 395. lapon következő tétel foglaltatik: «Mert bár a népoktatási törvény ide s tova 20 éves lesz, Nagy-Szalontán nemcsak felső nép és ismételő iskoláról nincs szó sem, hanem az elemi iskolák is ezen iskolai év kezdetéig négy osztályosok voltak, mind a funknl, mind a leányoknál; az ötödik fiú osztály is csak annak köszönhető létét, hogy a gimnázium ügyeinek megvizsgálására kiküldött kormánybiztos különös érdeklődéssel tudakozódott az elemi iskolák állapota után.» E tétel következőleg kérem helyreigazítani: Betű szerint igaz, hogy Nagy-Szalontán a folyó iskolai év kezdetéig az elemi iskolák négy osztályosok voltak, s hogy sem ismételő, sem felső népiskola nem volt és nincs. De a felső népiskola feladatát teljesíteni volt hivatva a polgári iskola, mely a gimnáziummal kapcsolatban már az 187 $\frac{1}{2}$ -ik iskolai évben felállított. Azonban, bár a polgári iskola a lehető legnemesebb intencióval állított fel; bár polgári iskolai növendékek többszáma minden évben minden lehető mód meg lett kísérelve — a szószerzők hivatnak fel a házaként jarrattak fel az érdeket szállók — az eredmény feletle csekély volt; mert a polgári iskolai növendékek száma az 187 $\frac{1}{2}$ —188 $\frac{1}{2}$ -ik években 4 osztályban az *évi átlag* 4—7, az 188 $\frac{1}{2}$ —188 $\frac{1}{2}$ -ik években 6 osztályban 4—10 között váltakozott. Az 5-ik elemi fínosztály felállítására már 1885-ik évi, ha jól emlékezem, január vagy február hónapban, az egyházi számadás és költségelőirányzat kapcsában, bár mellékesen, szóbahozott és a 9-ik számú jegyzőkönyvben határozatba ment. De az ügy aztán ismét nyugodott s csak a kormánybiztos lennjárta (június 6.) után, úgy tudom július hónapban került napirendre; a 26. jegyzőkönyvi számban a gazdasági választmány tervkészítésére, a 33. jegyzőkönyvi számban pedig a vállalkozóval a szerződés megkötésére utasítatlan. Kecskemét, 1887. június 8. *Katona Mihály*, ret. főtanár, tanár.

— **A pápa és az olaszok.** A németekkel történt kiegyezés után kíváncsónak látta XIII. Leo othon is megkezdenni az alkut s híre járt, hogy az olasz kormány nem is idegen a kiegyezéstől, csak hogy a pápa függetlenségét s teljesen szabad területet kíván, magának Rómában, mintegy királyi méltóságának elismeréséül. Vannak, a kik ezt készek is volnának neki megadni úgy, hogy a Vatikántól a tengerig terjedő földterület felett korlátlanul rendelkeznek, tehát szabadon jöhessen-mehessen; mások s a kormány is egy talpalatnyi földet sem akarnek Róma területéből átengedni. A kiegyezés attól függ: ragaszkodik-e a pápa a világi hatalomhoz, vagy sem? — A hagyomány kényseríti, hogy ragaszkodjék.

— **Pályázatok.** A tisztántali kerület n.-kormányi egyházmegyéjében a nyír-megyesi lelkesi állomás (II. oszt.) évi jövedelme 91 frt 70 kr. A kérvények július 10-ig Segesváry József, espereshez Kántor-Jánosiba (Szatharm.) küldendők.

Felölös szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petti sor többször
való közlésénél 3, egyszeri-
ért 7 kr. sozja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Alkalmi emlékezés.» *Bozog.* — «A badeni papjelöltek vizsgarendje.» *R+R.* — «Warga Lajos és az ő. Keresztényen Egyháztörténelem» című művemek 2. kötet.» *(Vége).* *Raddasi György.* — «A dunamelléki év. reform. egyházkerület közgyűlése.» *(Vége).* *Pesti.* — «Vegyes közlemények.» — «Szerkesztői üzenetek.»

Alkalmi emlékezés.

A ki a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület történetét valaha megírja¹, bizonyára elismeréssel fogja feljegyezni, hogy e kerület, az egyház és iskolai ügyek körül tanúsított buzgóságában, a tudomány és szabadság követelési iránt érzett jóindulatában, nem öngedte magát túlszárnyaltatni soha. Meg tudta érezni az idők lelkének hatásait rendszeren, s kész volt újat nyitni intézményeiben egy-egy kívánatosnak s éretteknak mutakozó eszme előtt, híven a saját hagyományos, századok által igazolt és századokon át erősödött vezér-szemlékéhez.

Ez a szellem okozta azt is, hogy mi e napokban akár jubileumot is ülhettünk.

Épen 25 éve lesz folyó év július 10-én, hogy, ha egyesek duzzogása között is, de mindenesetre a többség helyeslése mellett és akarata szerint összeült Sárospatakon a tiszáninneni kerületnek első *papvizsgáló küldöttsége*, s az egyházmegyékéről reáruházott jogánál fogva, megvizsgált 48 segédlelkészt és 8 végzett tanítót, s illetőleg végzett hittanhallgatót.²

¹ A kerület történetének megírását már az 1858-iki ősi közzététel kívánatosnak ismerte. «Ez alkalommal tételt indítvány nyomán — mondja az 5. sz. jk. pont — elhatározatot, hogy az egyházmegyék érdeklő régi jegyzőkönyveik és egyéb adatok, melyek netalán az egyházkerület leltárában találhatók. Pataka, a főkisfalvi könyvtárba küldessenek be, hogy ott az *egyházkerület történetéhez anyagul felhasználhatók legyenek.*»

² A megvizsgáltak névsora a következő: 1. *Második vizsgát állottak:* 1. A gömöri egyházmegyéből: Kálniczky Endre, vályi lelkész; Bakasy Dániel, pelsőci segédlelkész; Tóth Sámuel, rimasombati segédlelkész; Jobbágy János, simonfi segédlelkész; Ragályi Endre, kövecsesi helyettes lelkész; Böky Sámuel, sajtó-kesszi lelkész; Tárnoky János, hamvai sl.; Bornemisza Ábrahám, serkei sl. 2. *Az alsóbarodai egyházmegyéből:* Apostol József, szirmai lelkész; Lukács János, dorogmai l.; Kiss Gyula, miskolci sl.; Csengerly József, noszvaj sl.; Szabó József, miskolci sl.; Marsalkó József, miskolci sl.; Iszák Mózes, hűesi sl.; Tankó Ferenc, keresztési sl.; Édes Vince, poroszlói sl. 3. *A felsőbarodai egyházmegyéből:* Szebecs Sámuel, kondói l.; Takaró József, damaki h. l.; Soltész Sándor, velezdi sl.; Nagy Sándor, rakacea-szendli l.; Tóth Miklós, málykai sl.; Tóth Dániel, vámosi sl.; Tóth István, kazincsi sl.; Némegy József, szentpéteri sl.; Szakal József, bátonyi sl. 4. *Az ungi egyházmegyéből:* Magyar József, nagy-szercevai sl.; Hegedűs Sámuel nagy-kaposi

Reform volt ez kétségtelenül, a melynek a fejlődés természeténél soha okvetlenül be kellett következnie, hogy egy elavult intézményt az idők kívánalmainak megfelelőleg helyettesítsen, s ha a kerület közösen nem tervezik vala, a tiszáninneni egyháza is keresztül viszi azt; mert az iskoláiban ez időtájt kezdett s meghonosított reformok s a tudományok jogai iránt látható tisztelete szükségessé tették, hogy a javítás az egész vonalon, tehát ezeken a záró pontokon is érezhető legyen s gyümölcsösöt teremjen.

Még köztünk járnak, a kik ama patriarhalis időszakot eltemették. Égyesek a má t tegnapral hasonlítván össze, talán emennek nyújtják a koszorút ma is. Vannak — tudjuk — a kik szinte elragadtatással emlékeznek az egyházmegyék autonómikus joggyakorlatára, a vizsgák vezetőire, azok szakértelmére, a vizsgálati tárgyak sokféleségére; de viszont nem hányoznak olyanok sem, a kik ama joggal való visszaélésekről érdekes eseteket tudnak előhozni s megérettnek látták ama gyümölcsöt arra, hogy az egyházmegyék fájáról lehulljon.

Ez a reform a tudományok hozott áldozat volt, s mert létrejött, csupán ezáltal is ítéletté vált a multra nézve. Erőszak és rázkódások nélkül létesült, s ez igazolta létrejövetelét. Az egyházmegyék magok be látták, hogy a fejlődés útján meg nem állható tuda-

sl.; Morvay József, mokcasi sl.; Vályi Antal, nagy-dobronyi sl.; Nagy Menyhért, szabolcai sl.; Kövér Miklós, bátfai sl. 5. *Az abonyi egyházmegyéből:* Gulyás István, vágási h. l.; Batta Benjámin, szikszói sl.; Szusziszló Pál, szántói sl.; Bertha Andras, aszálói sl.; Varga József, kassai sl.; Mevasszay Pál, alsó-vadászi sl. 6. *A felsőbarodai egyházmegyéből:* Hajzer Endre, sátoralja-nghelyi sl. 7. *Az alsóbarodai egyházmegyéből:* Máté Ferenc, leleszi sl.; Sebők Dániel, bodrog-keresztári sl.; Török István, tolvai h. l.; Várady Dániel, tállyai, sl.; Tóth Miklós, s és sárospataki közepői gyülekezői iskolatantó; Horvay János, hidvézi sl.; Tatar Mihály, királybencsi sl.; Molnár Pál, cigándi sl.; Vitányi Miklós, megyasói sl. — *II. Első vizsgát állottak:* Szabó Endre, végzett hittanhallgató; Gubás Ferenc, keresztési végzett tanító; Simon József, a-vadászi v. l.; Körösy György, hűesi v. l.; Molnár István, emödi v. l.; Szantai István, nemes-bikki v. l.; Csomár István, liszakai végzett tanító; Babarék Dániel, v. hittanhallgató s nyelv.

mány ellenőrzésére s illetőleg az iskolák által közölt képesség fokának meghatározására első sorban épen azok vannak hivatva, a kiknek fő kötelességek lépést tartani a tudomány haladásával; ezért bevették a vizsgáló-bizottság tagjai közé az akkori 3 theologiai tanárt s megbízták azokat *examinatoriumok* készítésével, illetőleg elfogadták olyanokul azoknak (Somossy, Zsarnay, Kálniczky) már készen lévő műveit. Ez volt az új intézményben a legarkhatosabb javítás. De volt abban kellő óvatosság is az autonómikus jogok biztosítása végett. Kimondatott ugyanis, hogy a bizottságban minden egyházmegye képviselteti magát egy egyházi és világi képviselővel által, s ilyen módon az egyházmegyék — igen helyesen — követelték s illetőleg biztosították magoknak az ellenőrzés jogát.

A bizottság elnökeül a szuperintendens nevezették ki egyszer s mindenkorra, a kinek személyében az egyházmegyék mintegy egyesülnek. Volt egy külön jegyzője is a bizottságnak, a ki természetesen írta s írja még mai napig is az írni valókat. Ezekzen felül meghatározták a vizsga tárgyait, s a mi jellemző, már ekkor követelni kezdték a heidelbergi kátének nagyobb mérvű használatát, s a katechizatio gyakorlati tanítását, s megszabták, hogy az ó-szövetség roppant területén csak a *szóltárokrá* foktessen súlyt a vizsgázandó, s ezzel szemben pedig — egészen aránytalanul — követelték az *egész új szövetség tiszta görög szövegét*. Csak egyet nem szabtak meg határozottan, a mi pedig különösebben emelhetné volna az új intézmény értékét, s a mi nek jó következmény a vizsgázandók előleges önképzésére, azoknak önmunkássághoz való szoktatására vezetett volna, t. i. az *írásbeli dolgozatokra, azoknak kellő időben történendő beadására s komoly megbírálására, miként a tervezetben, úgy az egész 25 éves ciklus alatt nem volt kellő gond fordítva!* Egyben s másban a tervezet a 25 év elforgása alatt megváltozott; de ez az előnyös és nagyon kívánatos változás nem következett be rajta egész mostanáig.

Régi emberek beszéltek, hogy egyes egyházmegyékben épen az önmunkásság termékeit követelték a leendő papoktól a legelső sorban. A káplán urak tartoztak bemutatni önállóan készített vagy mások után dolgozott műveik gyűjteményét s néhol az esperes maga is gyakorolta a megyéjebeli segédlelkészekkel szemben az ellenőrzést, s ez a «vaskalap» sok fiatal emberre nézve vált igazi nyereséggé; mert az által a saját lábón-járásra szoktattattott.

Ma, túl a 25 éven, nyugodtan ítélni tudjuk meg a letűnt időszak eredményeit, s tekintettel a tudományoknak ez időszak alatt történt újabb fejlettségére, zúgolódás nélkül indulhatunk az egyetemes tanügyi bizottság által készített s a convent által elfogadott újabb vizsgaterv alapján, esetleg egy újabb 25 estendő elé.

Az új vizsgatervben a szaktárgyak érdemök szerint vannak méltányolva, s az *alaprész* behozá-

tala némi könnyítésére válik az első papi vizsgának, a mi a tudományok kiszélesedése miatt igen is kívánatos. Az önmunkásságra szoktatást ma többé nem az egyesek buzgósága fogja eszközölni, hanem követeli azt a szentesített tanulmányi rend. Az írásbeli vizsgálat többé nem jártsi kísérlet, hanem komoly s elhatározó előfeltétele a szóbeli vizsgálatnak. A biblia ó-szövetségi részét többé nem mérítheti ki a szóltárokrá könyve; hanem vizsgai jogosultságod nyelvi az egész ó-szövetségi irodalom, az új pedig nem degradálódik egyszerű fordítással, a mint azt a régi terv az egész új-szövetségnek vizsgai tárgygyá tétele által tévé.

Tudományosság tekintetében tehát az újabb vizsgatervtől jót várhatunk.

Miként fogja az egyházkerület a vizsgáló-bizottságot megállapítani; akarják-e az egyházmegyék az őket illető ellenőrzési jogot gyakorolni, vagy átruházzák azt a kerületre? e kérdésekre ezúttal nem felelünk. A mult előttünk van, olvashatjuk tanulságait. Azt azonban óhajtanunk kell, hogy az egyházkerület egyes kiválóbb ifjak külföldre segítése által időrel- időre képeztesen magának szaktárgyakat, a kik a már is igen kifejtett theologiai szaktárgyakkal az iskolán túl is foglalkozván, szükség esetén átvehessék a kidültektől a tanítás és ellenőrzés egyaránt fontos szerepét. Nagy dolog volna, ha megtörténhetné, hogy az egyes egyházmegyék valami módon magok is alapítványokat raknának össze s egy-egy kebelbeli ifjút szintén útravalóval tudnának ellátni az idegen égtájak felé. De ehhez aztán szükséges az is, hogy ifjaink az *idegen nyelvektől* az iskola falain belül se borzadozzanak; meg az is, hogy az idegen nyelvek elsajátítása rájuk nézve lehetséges legyen s minden módon megkönnyíthessék.

A lejárt 25 évre csak úgy gondolhatunk édesen vissza, ha okúlván annak tanulságain, biztos alapot rakunk a jövőendő épületének. Azok között, a kik most 25 éve először tettek vizsgát a kerület előtt, többen vannak, a kik jelentékeny tényezőkké küzdötték fel magokat. A visszaemlékezés tegye őket bölcsékké a tanácsadásban s a legüdvösebb határozat hozatalára.

Bedrog.

— 1 —

ISKOLAI ÜGY.

A badeni papjelöltek vizsgarendje.

A hazai ev. ref. egyházkerületek épen mostanában foglalkoznak tüzetesében a theologia szakoktatás kérdésével s a convent által megállapított tervet keretében a papi vizsgákat illetőleg is most próbálnak beilleszkedni.

Az idő, ez a hatalmas tanító, kimutatja majd esak-hamar: mit nyertünk az új szervezettel s mikkell azt talán hamarosan is toldozunk s kipótolgatunk. Addig is azonban míg saját tapasztalataink vezetéknek a most már kötelezővé vált szervezet kiigazítására, ta-

nalságos dolgot végeznék, ha túlkintvén hazánk határain, megvizsgáljuk másoknak ugyanily tárgyban megéjtett kísérleteit, közelebbről épen a *badeni új vizsgarendjét*; annyal is inkább, mert a heidelbergi katedolósója, a heidelbergi egyetem első sorban van ez új vizsgarend által érdekelve.

Előzetesen tudniuk kell, hogy német szomszédaink nem dicsőkedhetnek azzal, a mivel mi, hogy t. i. bővelődnék *papjelöltekben és káplánokban*. Mi okozza ezt náluk: a kor sajátos iránya, vagy a theológiai pálya nehézsége-e, azt hajos volna hirtelenben eldönteni. Egy bizonyos, az t. i. hogy ők roppant magas fára akasztották a közel multban a papi diplomát, s hogy a pap nagymértv általános ismeretekkel ékeskedjék, felállították az a. n. *Cultur-examen-t*; a mely különösen *bölcsészeti és irodalmi* ismereteket követelt a papjelöltől s promoveáló vizsga volt a tulajdonképeni *papi vizsgára*. Ezt a *Cultur-examen-t* az új vizsgarend eltörölte s ennyiben az eddigénél az új enyhébb és alacsonyabb mértékű leendő; de még így is felülmulja az, a tudni valók sokfélesége s az egyes tudományokra nézve megszabott mérték nagysága által a mi conventünk vizsgarendjét.

A badeni papjelöltek 6 feléven át tartoznak tagjai lenni egy vagy több egyetemnek (eddig 5 felévi bizonyítvány kellett) s tanulmányozás végett túlmehetnek a német birodalom határain is; tehát például Schweizba és Hollandiába is, a mit eddig nem láttak szívesen. A 6 felévi bizonyítvánnyal ellátott ifjú jelentkezik a *füegyháztanácsnál* az első vagy náluk úgynevezett *elővizsgára*, a mihez a vizsgarend 7. §-a szerint 1. keresztlevél és confirmatio bizonyítvány; 2. érettségi bizonyítvány szükséges. Ez utóból azért, hogy a jelölt igazolja az ó-testamentei exegesis hallgatásához szükséges héber nyelvi ismeretét, a melyet Badenben s a német birodalomban általában a gimnázium 7—8. osztályában kell megszerezni. Ha ez igazolva nincs, úgy egyetemi szakvizsgai bizonyítványt kell mutatnia arról, hogy a héber nyelvi ismeret az első egyetemi felévben megszerelte. 3-szor igazolnia kell a jelöltnek, hogy 6 feléven át bejegezett egyetemi hallgató volt és minden felévben legalább 3 tantárgyat hallgatott. Bizonyítványilag is ki kell tüntetnie, hogy a bölcsészeti tantárgyakból — a melyek közül a *bölcsészeti történelem* nem hiányozhatik — 3-nak előadását (hetenkint 4 vagy több óras tárgyat) szorgalmasan gyakorolta; továbbá hallgatott: ó- és új-szövetségi isagógiát, ó- és új-szövetségi írásmagyarazatot, egyháztörténelmet, dogmatörténelmet, dogmákat, theológiai etikát, homiletikát, katekhetikát, liturgiát és paedagogiát. Előnye a jelöltnek, ha ezeken kívül főleg oly előadások hallgatását is bizonyíthatja, a melyekre már érettségi bizonyítványa szerint is kedve mutatkozott.

Ily igazolás után, jogot nyer a jelölt az *elővizsga* letételére, a melynek tárgyai a következők:

1. *A filozófia története*. A 9. §. szerint, a vizsgázandóknak ismernie kell az ó-, közép- és új-kor legfontosabb filozófiai rendszereit azoknak alapvonásaiban.
2. *Ó- és új-szövetségi exegesis*. E tárgynál az alapnyelvekből való folyékony fordítás, nyelvi, tárgyi magyarázat, s a részletek és az egész egymáshoz való viszonyának ismerete kívántatik.
3. *Ó- és új-szövetségi isagógiá* az egyes bibliai könyvek eredetének, tartalmának s történetének, a könyvek gyűjteményének s kanonná alakulásának történetével.
4. *Bibliai theologia*. Itt ismernie kell a jelöltnek a káni irodalomban nyilatkozó vallásos és erkölcsi nézetek fejlődését és ama nézeteknek az illető időszakok gondolkodásával való összefüggését.

5. *Egyháztörténelem*, a melynél főtekintettel kell lenni a keresztény egyház történetének főb vonásaira, az egyházi szervezet és cultusz-formák keletkezésére s fejlődésére, a különböző személyiségek életútjára, az elsőbb századok s a reformatioi kor egyházi irodalmára, a világ- és művelődési történelmek az egyház-történelemmel való örökösére s a legújabb idők missziói tevékenységére.

6. *Dogmatörténet*, az egyházi dogmák keletkezésének, azok történeti tovább képződésének történetével s a legkínőbb dogmatika-írók s dogmatikus pártok s ezek vezér-egyeniségeinek ismeretével.

7. *Dogmatika*. E tárgynál az egyes dogmák egyháziilag megszabott alakban, azoknak rendszeres összefüggésben, bibliai alapokban s vallásos jelentőségükben való ismerete követeltek.

8. *Syngolika*, a keresztény valláspártok dogmáinak, cultusának, szervezeteinek, symbolikus könyveinek, kivált a reformatóri hitvallásoknak ismeretével. Az „*Augustana confessio*” latin nyelvben is tárgya a vizsgálatnak.

9. *Ethika*, a melynél az etikának legfontosabb filozófiai és theológiai tárgyalásai, annak alapelveivel, tanaival és történetével való ismeretség kívántatik.

Két felévi hallgatás után következik a *theológiai fővizsga* (megfelel a mi papi vizsgáinknak), az alábbi módzatok mellett:

A theológiai fővizsga letehetőségért benyújtott folyamodványokhoz mellékelendő (13. §.):

1. Bizonyítvány arról, hogy a kandidátus a theol. elővizsga letévése után, legalább két felévben, mint theológiai hallgató, valamelyik egyetemen be volt írva s vagy a heidelbergi theológiai semináriumot, vagy más gyakorlati theológiai intézetet látogatta s azoknak gyakorlati munkálataiban tevékeny és sikeres részt vett. A theológiai elővizsgától a theol. fővizsgáig kiszabott két felév hallgatása alól kivételesen, a füegyháztanács mentheti fel az olyan jelöltet, a ki már 8 felévet végig tanulmányozott, a fentnevezett tantárgyakat és gyakorlatokat elvégezte és az első vizsga elhalasztását nyomatékos okokkal tudja igazolni. 2. A jelölt életrajza és tanulmányainak kimutatása. 3. Erkölcsi bizonyítvány arról, hogy a jelölt egyetemi tanulmányainak folytatása alatt, valamint azon esethen, ha az egyetemről való eltávazása után azonnal nem jelentkezik vizsgára, a közbeneső idő alatt is, illendő életet folytatott.

A jelöltek kapnak (14. §.) egy bibliai helyet, melynek alapján egyházi beszédet írnak, s egy tételt katekhisatio tárgyul.

A jelölt a következő tantárgyakból áll ki szóbeli, vagy írásbeli vizsgálatot (16 §.):

1. *Bibliásmé*: a szentírással, annak tartalmával, történetével, alkatrészeivel, különösen annak lutheri fordításával, ennek kiadásával, előnyeivel és hiányaival a jelölt lehetöleg tisztában legyenek.
2. *Dogmatika*: az egyházi dogmák ismeretéhez azoknak alapos megbrárlását és eddigi fejlődésüknek ismeretességét kell csatolni.
3. *Erkölestan*: erkölcsi kérdések és viszonyok, különösen a jelenkor fontosabb erkölcsi kérdéseinek alapos brárlata.
4. *Homiletika*: ezen tudomány elmélete, az egyházi beszéd és beszédiródlalom története; ezenkívül kívántatik a badeni egyház perikopa-rendszerének, az egyes szentírásbéli helyek homiletikai tárgyalásának ismeretése, valamint feladott szövegek és témák felett egyházi beszéd-vázlat készítése.
5. *Katechetika*: a katechesis története és elmélete különösen a Luther kis- és nagy katejának, úgyszintén

a heidelbergi kátéknak története, a tartományi kátéknak berendezése, tartalma s a reformatori kátékhoz való viszonya; vázlatok készítenők bibliai vagy kátészöveg felett katechizálásra.

6. *Liturgia*: a ker. istentisztelet elmélete és története, valamint az egyházi ének története.

7. *Lelki gondozás*: ennek elmélete és gyakorlati alkalmazása a gyülekezetben, a lelkész viszonya a belmissio feladatához.

8. *Pedagógia*: a nevelés tan története és elmélete. utóbbi különös tekintettel annak lélektani alapjára. Ismerni kell ezenkívül a badeni törvényhozás intézkedéseit a népiskolákra vonatkozólag, úgyszintén az ev. vallástanításra nézve fenálló szabályokat.

9. *Egyházjog*: az egyház és állam közti viszonyra nézve érvényes tételek, valamint az evang. egyházjog alapvető ismerete.

A jelölt gyakorlati ügyességét a következőkkel igazolja (17. §.):

1. *Homiletikai* tekintetben azzal, hogy a feladott textusra írott egyházi beszédét elszónokolja.

2. *A gyakorlati írásmagyarítást* terén pedig azzal, hogy a vizsga előtt egy nappal kapott bibliai szakaszt fejtegeti, abból az egyházi beszéd, katechesis és oktatás részére nyerhető anyagot kiválasztja s az egyházi beszéd és vallásoktatásra alkalmas részek felhasználásának módját kifejti.

A fővizsga befejezése után (18. §.) a vizsgáló-bizottság közös tanácskozásban ítélt mindenik jelölt felett és állapítja meg, hogy mely jelöltek mely tanjegyzékkel és mely sorrendben vétetnek fel és kik utasíthatnak vissza.

A vizsga eredménye felett a főegyháztanács dönt; azokat, kik a vizsgát kiállották, a sorrend szerint és képesítésük jegyével a lelkészjelöltek közé fölveszi s az okmányt erről kiállítja.

A főegyháztanács ezen szabályzathoz még a következő megjegyzéseket csatolja:

1. Az 1874. évi február 19-iki és az 1880. évi március 5. országos törvény az egyházaknak és az egyházi testületeknek az államban elfoglalt állására és a lelkészjelölteknek tudományos előképzésére nézve, a következőket rendelí:

Lelkeszi állást bárki csak úgy nyerhet, ha tudományos képzettséget bizonyítványokkal igazolja. Ilyen bizonyítványok: az érettségi bizonyítvány, lecke-könyv theologiai és bölcséleti tantárgyak 3 évi hallgatásáról. Minden bizonyítványok a theologiai fővizsga alkalmával előmutatandók.

Mindazon lelkészeknek és jelölteknek, kik okmányaik alapján nyilvános lelkészi teendőik végzésére jogosítottak, a szükséges felhatalmazást a minisztérium állítja ki.

A hitanálgyakornak sűrűsége ajánlított, hogy tekintettel tanulmányaikra s későbbi egyházi alkalmazásukra, a netaláni katonai kötelezettséget, mint egyéves önkéntesek, mindjárt az érettségi vizsga letétele után töltsék ki.

A badeni vizsgarend tehát nem ismer u. n. *alapvizsgálatot*, amely a cursust mintegy kettéválasztaná; ott a theologus az egyetem szabad levegőjében érik 3 éven át, s csak azután lép a vizsgáló-bizottság elé, hogy szerzett kincseiről számot adjon. Ott a cursus egy évvel rövidebb, mint minálunk; de hosszabbá válik mégis azért, hogy az egyetemi pályán után következék a *seminariumi 2 év*, amely gyakorlati irányánál fogva, különösen termékenyítő a pályavégzett ifjak szellemére. Ez az mindenkifele, a mi a badeni tanulmányi s illetőleg vizsgarendet a miénktől előnyösen különbözteti meg. Nálunk ezt a legkitünőbb tanárok vezetése, azoknak

közvetlen befolyása alatt töltött 2 évet a szakpálya 4-ik éve és a most már egyre szorított gyakorlati vagy kápláni év pótolja. Az évek számára nézve most már meg egyezünk; de nem egészen a vizsga-tárgyakra s teljes-séggel nem a gyakorlati kiképzésre nézve.

A vizsgáló-bizottság feje ott a főegyháztanács elnöke, annak 3 papi tagja, az egyetemes zsinati bizottság 2 papi tagja és felváltva a heidelbergi theologiai facultas egy-egy tagja. A theologiai tanárok között különben rendezint vannak főegyháztanácsosok. R+R.

TÁRCZA.

Warga Lajos és az ő „Keresztyén Egyház-történelem“ című művének 2. kötete.

(Vége.)

Tovább haladva *Warga* a hazai reformatio történetében, nagy súlyt fektet a katolikus részről megindult reactionnak s a reactio vezéreinek ismertetésére s jellemzésére. Ha e pontokon művét a kézirat gyanánt készült első kiadással összehasonlítjuk, itt látjuk mindenekfelett: mily roppant búvárokodást vitt véghez szerzőnk a hazai reformatio történelme érdekében ama 10 év alatt, a mely a két kiadás között elfolyt. Alakjait saját műveikből szedett idézetekkel, tehát mintegy önmaguk által ismerteti. Egész lelkesedéssel veti rá magát, különösen *Pázmányra* s ennek mai dicősfőjére, *Franklra* (Fraknoi) s igazságot követel velök szemben ellenfeleiknek s illetőleg vetélytársaiknak. S itt is, mint a korábbi idők nagy alakjainál — miután felsorolta, okadoalta és jegyzetekkel bőven végig kísérte a fargalt időszak eseményeit — egy-egy képben domborítja ki az események mozgatóit s szembe állítván azokat egymással, az olvasónak magának is alkalmat ad az ítélet elvonására s a mi födolog — főleg a fanitványokra nézve — tanítja őket ilyen módon inni s illetőleg jellemkepeket alkotni. E képek, mintha csak sir-iratok volnának, rendszeren egy-egy bevégzett életet állítanak elének, a miben ismét a szerző kitünő írói erőke nyilatkozik.

A *I. Ferdinánd, Pázmány Péter és Bethlen Gáborról* írott jellemképeket ime közöljük. Az előzmények tizes ismerete nélkül is érdekesek és tanulságosak ezek s jellemzők magára a szerzőre, ennek egyháztörténet-írói egységére is.

„Itt helyen lesz futó pillantást vetni ezen három kiadott férjfi tőrekvésére, jellemre. *I. Ferdinándot* már ösmerjük; nem tartozott a nagy emberek, nem a nagy uralkodók közé sem; fő jellemző vonása abban nyilvánult, hogy állhatatosan, egész vakbuzgósággal ragaszkodott azon hithez, hogy ő van hivatva arra, hogy az istentől rendelt legfőbb fejedelmi hatalmat s a régi kath. vallást és világrendet teljes épességben fenntartsa. Ezen törekvésében a jezsuiták, kiknek neveltje volt s kik róla kezűket sohasem vették le, lázas buzgósággal támogatták. Ferdinánd bármelyik sorban ügyben lelkiismeretűt két tanácsot: de az ő lesküismerete *Lamornain* jezsuita *pater colt*, ki az utasításokat Rómából nyerte. És Ferdinánd félrevezetett lelkiismerete szózatára hallgatva, vakbuzgó túrelmetlenség által lángra lobbantotta azon vallásbáborit, melybe Európa minden államának gyújtja beledörögött; mely harminc év alatt Németországot tönkretette, a császári hatalmat meggyengítette; és annyi erőpazarlás, annyi vész és pusztulás után sem ért célt, ellenkezőleg utóda a protestantismus jogait a westphaliai békében kénytelen volt elismerni.

Pázmány Péter jellemének, törekvésének fennebbi rajzát sem kell sok új vonással kiegészítenem. Pázmány leke előtt Magyarország eszméje és a *Regnum Marianum* eszméje egy és ugyanaz volt; ezt az elhomályosult eszméket akarta restaurálni, mint a kath. egyház regenerátora, első sorban a papságot hivatása magaslatára fölkedélt emelni; ezen célból több *megyei és tartományi sinatot* tartott, melyek az egyházi fegyelmet szabályozták, s a hívők vallásos és erkösi életének megszilárdítására szolgáló intézkedésekről gondoskodtak. Ezen végzéseinek érvényesítésében Pázmány kerülhetlen szorgalmat tanúsított; embereit célja eszközeinek tekintette, s ezért irányukban gyakran igazságtalan és kíméletlen volt; állása fölényét velük túlságosan éreztette, fölül léteitlen meghódolást követelt és ellenmondást nem tűrt. Érezte, hogy a protestantizmus elleni nagy küzdelemben nem elég az erőszak, hanem szellemi fegyverekre még nagyobb szükség van; ezért főpapi bőkezűséggel, s ha ez nem volt elég, spanyol aranyokkal¹ oly *papnevelő-intézetekről* gondoskodott, melyekből szilárd kath. jellemű, művelt papok kerüljenek ki. Így alapította a *bécsi*² és *págyzombati* (1631.) *papnevelő-intézeteket*. De nemcsak a papoknak, hanem a világiaknak kath. szellemű, alsóbb és felsőbb oktatásáról is gondoskodott. Ezen célra szolgáltak a *nagyyszombati* (újban szerveztetett 1622-ben) és *pozsonyi* (1626-ban) *jezsuita collegiumok*, a *nagyyszombati* *béti főnevelő-intézet* (convictus) szegény és közmese ifjak számára³ és a *nagyyszombati egyetem* (hittudományi és bölcsészeti karral, 100,000 forint alappal, 1635. május 6.). S mindezen intézetekben jezsuiták vezetése alatt kellett felnevelni azon új hadseregeket, melyek az lesz a feladata, hogy a *Regnum Marianumot Rómának és Bécsnek visszahódítsa*. Pázmány maga jó példával ment elől s vagy harminc főúri családot visszaadogatott az egyedül hávozott (?) egyházba. Így a római egyház és királyi kéz érdekében mindent meg tett, mit egy bíboros paptól várni lehetett. Utódainak csak a tört ösvenyven kellett tovább haladni, ezt meg is tették, mégpedig oly sikerrel, hogy nem egy területről a protestantizmussal együtt a magyar elemet is kiszorították, s a magyar államot meghódításának megszilárdulásának feltételeitől századokra megfosztották⁴.

¹ Pázmány a kath. egyház érdekében igénybe vette a spanyol udvar bőkezűségét, melyet több ízben sürgetvén, III. Ferdinánd mellett kifejtett korekedésekének jutalmául 1526. jan. 15. meg is nyert. Ezen évjűl 3000 aranyat vett. Ezt Forgách Ferenc a primás és Zsigmond a nádor is élvezte. *Frankl*, i. m. II. 178—84. l.

² Pázmány a bécsi papnevelő-intézet (*Papnevelő*) első alapítója 1619. január 1. tette le és 1623. aug. 23. fejezte be, összesen 100,000 forint alappal. Valószínűleg azért Bősben, hogy az ifjak ott a jezsuita atyáktól ne csak kellő tudományban és buzgó hitben képeztesse, hanem a magyar forradalmi (?) szellemét is távol maradjanak.

³ A *nesesi convictus* előbb 1622., majd rövid szünet után 1624. nyitott meg. Szükség volt erre, mivel a közmeseok szöktek az országban lázadókra, s az erdélyi fejedelemséggel tartanak; a deus helyett ezen bajnak akarta elejét venni, s nyakas kálvinisták helyett engedelmes, hú hazafiakát (?) nevelni.

⁴ A fennebbi intézetekről l. *Frankl*, i. m. II. k. 466—74.; II. k. 46—48., 128—35., 242—43., 370—72., 392—94., 426—27.; III. k. 160—70. l.

⁵ *Franklnek Pázmányról írt*, bő forrás-kutatás alapján s már többször említett monographiája a kath. szellemű és irányú történelmi irodalom termékei közül kétségen kívül kimagasló, s általános szempontból is tekintve, értékes mű, melyet az azon kor szellemével foglalkozó hasznossal fegorthat. ha az említett szellemű és irányú történelmi igazságot gondosan el tudja választani. Hiszen egy kath. paptól csak nem lehet azt kívánni, hogy maga alól kirúgja azon alapot, melyen áll s melyről *ad astra* (kanozsák, püspökség) *lehet felkászni*. De annyit csakugyan meg lehet várnunk, hogy legalább a *szembeszökő történelmi hamisításokat* szerelja igazság gyámság Ilyen perfidia (ennek nem lehet illóbb vető anyja) a többek közt az is, hogy Anglia, Dánia és Svédország a protestantizmus *«oly»* borzalmakát alapította meg, melyek mel-

A magyar állam eszméjének, a rajzolt időben, nem Pázmány, hanem Bethlen Gábor volt az igazi képviselője. Bethlen előtt sokkal magasabb cél lebegett; ő nem egy felekezeten, hanem Magyarországnak, azon országnak akart regenerátora lenni, melyet erkölcsileg megromlott, önző, vak vezetői s a megnehezült idők a sár szélére (Mohács) sodortak. Nem a protestantizmus uralmáért, hanem a lelkiismereti szabadsáért s az ország jogaiért harcolt a hazában és szövetkezett künn mindszákkal, kik a népek szabadságot fenyegető nemet császári önkényuralom és a római hierarchizmus korlátozására kezelt fogtak. Terveit a *Józan politikus* óvatosságával készítette elő és hajította végre; s ha célját egészen el nem érthette is, de annyit mégis elért, hogy II. Ferdinánd, kit fölvyaszt sakkban tartott, a szabadságot sem Magyar-, sem Németországon egészen el nem tiporhatta. Ily eredményhez is, oly csekély eszközökkel, csak *lángesse és a szent ell iránti erős hite* által juthatott el; mert «a mi kevesen maradt is az magyar nemzet, az árutatás közfűlök ki nem fogy... nehéz ilyen néppel — mondá panaszolva — annyi árulók közt, országot oltalmazni.» Bethlen lobogóján a vallásszabadság nem volt üres jelszó; az igazi, mely, felekezetséggel nélküli vallásosság volt az ő egyik nemes, jellemző vonása. A bibliát, mely a táborozások alatt is hű vizsgátló társa volt, hszonhatszor olvasta végig. Azon általa írt egyházi ének, melynek élén e sor áll: «Gyakorlat való buzgó könyörgést kíván az Isten,» arról tanuskodik, hogy eszűgedést nem ismerő lelket az imádság ereje hathatósan táplálta. Istenben vetett rendíthetetlen bizodalomnak adott kifejezést pár percel halála előtt is, midőn erőtlén kézzel írta egy papira: «Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? Senki nincsen, bizonyára nincsen?» Emelkedett vallásos szellemének bizonyítványa az, hogy nem dogmak szerint becsülte az embert; egyik kancellária katolikus, a másik szombatosa volt; megengedte (1615.), hogy a jezsuiták gy.-főhérvári és k.-mo-

lett az inquisitio kezeltésére elhalványának? *Alig* is ilyen formán nyilatkozik (Küreshesség, 9. kiad. II. k. 89. l.) s Frankl hűségese utána mondja. De hát a *stokholmi érvad* (1620.), *Alba érvadese* (1567.), a *Bertalan-éji megszállás* (1572.), a *velitini gyilkosság* (1620.), az *irlandi érvad* (1644.), a *pozsonyi reakciókörüli törvények* (1673—74.), és a *győrabaság* (1675.), s az *epreszi megszállás* (1687.); pedig szerint Lipót uralkodása, 1657—1705., hazánk történetében a legdicőbb lapokat foglalja magában) borzalmait protestánsok idézték-e fel? Hát a tudós szerző efelétele, hogy még 1731—32. telén is 20,000-nél több salzburgi protestáns fűzött ki hazájából a kath. türelmetlenség? Az ilyen szándékos hamisításokat legáltalában *clericális igazságok*nak lehetne nevezni; ezek közé tartozik az is, hogy *Magyarországon a pápai szalokozhatatlanságot mindig hitték*; legújabb keletű igazság az, hogy «a keresztény (írás: r. kath.) egyház mindig támogatja a tudományt (talán az Index liberorum prohibitorummal), s vallásuk és tudományuk együtt kell haladnia» (de utóbbinak feltétlenül *Aquinói sz. Tomáshoz* kell magát alkalmazni *Sinor* bíbornok-primásnak a sz. István-társulat gyűlést megnyitó beszédéből, 1888. március 15.). Világ-hondoltság ez, és nem igazság! Mindezen tényekkel szemben elismerem, hogy nagy haladás történt *Pázmánytól Franklig*; mert míg a tudós éretek (vizek)eszt ut V. vasárnap I. predikáció) azt kívánja, «hogy az eretnek embert elkerüljék...; hogy csak ne is köszönnyűnk neki; mert minden bűnökél és paráznaságoknál gonoszabb és veszedelmese az eretnek tudomány...» Kardok és nyilak az ő (t. i. az eretnekek) fogok, melyekkel rájárok és rágalmaznak az Isten ajánának Pásztorit. Farkok *Scorpio* méreggel teli melynek veszedelmese mérge nem lehet; addig a tudós szerző Bethlen meg csak ördög fajzatának, oláhnak és kőrülméletnek sem nevezi, hanem meglegszik a «kőszűnő, nagyravagyó, türelmetlen, szarnok kifejezésekkel is. Ez is bizonyítja, hogy azon szellemű, melyet a tudomány, vallás és politika reformatioja hozott létre, még a *Syllabus* által sem voltak képesek a tudós clerust hűkölelesen elzárni. S hábar Bethlen szelleme végtelenül sajnálja, hogy a tudós szerző kezéy nagyban mértékben meg nem nyerhette, de Pázmány szellemét valószínűleg amálkának föllelezte azért, hogy neki *«módrányon»* (ez *Sinor* bib. primás *Állottatott saját keltéségén»* tartóssabb emeltek emelt minden igazbívó kath. szívében, kiknek száma — proh. doler! — agasztlólag apad.

nostori házaikba visszatérhessenek és életmükről is gondoskodott; Karánsebesen pedig egy újabb házuk és iskolájuk alapításában gyámolította őket (1625.). Hogy *isten legjénének szolgálót*, kik az emberek előtt az üdvre és örök életre vezető láklyát lobogtatják, minden tisztelettel és jutalommal halmozta el, őket s mindkét nemű maradékaikat *nemesi kisdíjazásokkal ruházta fel* (1629).¹ Altalában a Bethlen uralma alatt álló területen oly teljes vallászsabadság volt, minő azon korban seholsem. Tudta Bethlen, hogy a *tudományos műveltség* a nemzetek erejének egyik főforrása, ezért új *tanintézetek* alapításáról s a meglevőkének fejlesztéséről fejedelmi bőkezűséggel gondoskodott. *Nagyszombat iskolát* alapított (24 alumnus tartására) gondoskodott, ezen iskola rövid fennállása után Kassára tétett át s 1703. szűnt meg; a *debreceni és mármaroszigeti iskolák* jövedelmeit gyarapította; a *kolozsvári reformáltaknak templomát és iskoláknak egy zárdrát* adományozott (ez akadémiának tervezett, de e terv a fejedelem halála miatt elmaradt)²; legnagyobb gondja volt azonban a *Gy.-Fehérvártól* alapított *akademico-gymnasiaumra* (most n.-enyedi), melynek fennmaradását és virágzását gazdag alapítványokkal (öt falut, több rész jószágát, másnévű jövedelmeket, 74,000 tallert, 9000 tallér értékű pénzügyteményt s végrendeletében 20,000 frtot adományozott) biztosította. Kifőnök ifjakat (pl Geleji Katona Istvánt, Bojtj Gaspárt) saját költségén külföldi egyetemeken képeztetett, s hogy kedvelt akadémiája a tudomány akkori színvonalára emelkedjék, *külföldi híres tanárokat* hívott meg (1621. *Opitz Márton* sziléziai költő; 1629. *Astediüs* híres hittanár s a herborni egyetem rectorát, *Piscator* bölcsész- és hittanár, *Bisterfeldt* és *Szeneci Molnár Albert*)³, gazdag könyvtárat szerzett össze s azt *Matyas király* budai könyvtárának maradványaival is oltajította volna gyarapítani, de a főnök drága pénzen sem adta. Már le volt tve az alap s megkezdvén a szervezkedés azon célból, hogy a Gy.-fehérvári főiskola a külföldi egyetemek magaslátára emeltesse, midőn a tudományokért is aldozni kész fejedelem halála a további fejlődésnek útját állotta⁴. Bethlennek *kormányzóiféles tehetsége* a belügyek terén is rendkívüli sikert mutatott fel, alatta a jog tiszteletben tartott, igazság és rend uralkodott, *Erdély* seibeiből felüdült, benn jöletre, virágzásra, künn hirmévre emelkedett, igazán *aranykorát élte*. *Alamférvári és hadvezérfi sikereinek* nagy része volt abban, hogy ismerte az embereket, tudott velük bánni s mindig eltalálta a hangot, mely kinek-kinek lelkiülete mélyét érintette. Szívességgel, szeretettel közeledett azokhoz, kik megérdemelték, még ha nálaival sokkal alantabb állottak is⁵; a szemrehányás és gúny nyilat szórta azok fejére, kikben csalódott⁶, vagy kik hányavetiségükkel a fejedel-

met haragra ingerelték⁷. A körülményekhez mindig bölcsen alkalmazkodott, ahol lehetett, engedékeny volt, ahol a szükség úgy kívánta, erélyesen lépett fel és ilyenkor tréfát nem ismert. Ellenségeiben is tisztelte az érdemet, s méltánytalanság miatt reá senkisen panaszolható. Övire, szeretteire még legteresebb, legviharosabb napjaiban is gyöngéd figyelemmel gondolt: különösen megindította az a dédelgető, *mely hitvesi szeretet*, mely a hű fejedelemtől szelíd, beteges léte párjához, szerelmis asszonykájához, édes Zuzskájához⁸ csatlakoztat. Ezen vonósi-tiszta családi képre, mint a soha vissza nem térő boldog multnak búbájós emlékére, a mai elcivilizált korunk gyermeke csak szeme könyvfátyolán át, melyen sóhajta tekinthet. Szóval Bethlen, úgyis mint fejedelem, úgyis mint ember, úgyis mint magyar hazafi, a nagyságnak, nemességnek, szívnek és léleknek oly ritka kincsével volt megadva, hogy elmondhatni róla, hogy ilyen embert, századok lefolyása alatt is, csak nagy ritkán, jó kedvében ad isten egy-egy nemzetnek. És így *Kenny János* (jobbára a fejedelem udvarában nőtt fel s egyik leghűbb embere volt) *Erdélynek igazán nagy fejedelméről* csak hű és igaz képet rajzolt, midőn jellemző vonásait ekként állította össze: „Eszes, vitéz, kegyelmes, liberális, takarékos, munkában fáradhatatlan, haszontalan dolgokban idejét nem tölti; külsőképek tekintetében országnak, conversatiójában nyájias, józan életű; isteni szolgálóban nem külsőképen tettető, de buzgó; szegényekben és könyörgőkön könyörülő; egyházi rendeket tiszteletben tartó, tápláló; ekleziásait építő, segítő, alapító; tudós emberek conversatiójukban, disputatiók halgatásában gyönyörködő; az hazafiaknak atyjok, az vitézőknek mint jó tanítójok, s mind tükörök, de edes atyjok is; megharagudni tudó, de azt mertékelő, haragot nem tartó; nem kegyetlen s vértömjöző, hanem megengesztelődő; künn a közönséges helyen magát nagy authoritással, benn pedig házában, belső szolgálói közt magát nyájias szelídséggel viselő; fő lovakban, friss öltözetekben, muzsikában, építésekben, fejedelmi vendégségekben, s néha táncokban is, de nem részséggel, mertéketlesen gyönyörködő⁹.”

* * *

összeesküdött magyar nemzet (t. i. a nerzeti párt) az austria domostól deleáthatatik és csak kegyelmek leszzen az pap urakkal Magyarorszárt: bizony uram igen kicsiny ország leszzen.”

¹ *Thurzó Imrénének* irja a prókatorokodó *Esterházyok*: „Esterháznak nagy kevelységéről írott levelein nem szükség sem búsulni nem csodálkozni, mert tudjuk, kicsoda természetében: le az tehetsége olyan volna, mint az amóbió és illelten akarai csak közlünk meg nem maradt volna eddigi. Az *úruló Szécsenek*, ki a békebékés után is jó bonyolalmakkal fenyegetődzött, ezt írta: „a római császár ő érette az bekékeséget én velem föl nem bontja, darum est asino contra stimulum calcitare.”

² Hej benn világ volt akkor, midőn a fejedelem-asszony az „*ádes ura*” által rábízott status dolgait elintézésre mellett, még fonní és szóni is rért, és „*electa Hungariae regina*” Bethlen a választott királyt arra kéri, hogy külföldön kendert és lenet, mert már kevés a lányoknak (t. i. az udvarhölgyeknek) a fonní valk. És Bethlen a jó feleségnek minden kívánságát minden időben örömmel teljesíti, „sőtétben szóllottam le lovamról, reggeltől fogva szent-háromezer négrység embert nemzetáltam az egy nap meg-”

szón, s akkor sem megy pilenni, hanem ír a szépet kamara tanácsosának, hogy haladéktalanul az fejedelmesszonnyak, *edés narancsok*, *ébr*, *monogramátok* az fejedelmesszonnyak. Legyen igen nagy gondja kegyelmeknek ere. Azon szób, a görög háskorra emelkedett családi életéről, mely Erdély fejedelméi hársánl rones volt, *1. A Turócsánál tőr* 1879 *évt Szabó K.*, Bethlen Gábornak és nejeinek, *Károlyi Zuzskának* levelezése.

³ *Kenny János*, *Önéletírása*, 147 l. — V. 5. *Horváth M. M. Öt. Tört. V. k. 345—49*; *Szálgyi S.*, *Erdély tört. II. k. 163—64*, 209—12; *Fabó*, *Rajok az magyar protestantizmus történelméből* (Pest, 1868); *Györy Vilmos*, *Íktári*, Bethlen Gáb.; *Roht Mihály*, Bethlen G. korá, 9—77; *Szálgyi S.*, Bethlen G. fejedelem kiadáslan politikai levelei (B.-pest, 1879); *B.-pesti Szemle* (1880 *Károlyi Árp.*, Bethlen G. levelei), XXII. k. 292—94. l.

¹ *Sárospataki Füzetek*, 1864. 726—28. l.

² A *Kolozsvári* 1622 *újvási orsz. gyűl. VI. l. cikk* „Communibus votis et suffragiis végezték a státusok, hogy Kolozsvárról a régi pápista pusztá klastrom helyén építessék egy akadémiát, melyben 6 felsője bizonyos fő professorokat constituálván, azoknak bizonyos és örökös megmaradandó proventusokról is kegyelmesen disponáljon.” *Gr. Mikl. Erd. Tört. Adat. IV. 192. l.*

³ *Szécsenek*, 1883. 153. l.

⁴ *Bojtj Gáspár* historicus küldte ki a fejedelem, hogy tanárokat szerezzen. Ezekről írta egy leveleiben: „ha bejönnek, úgy tetszik, nem lenne utóbbiak az fehérvári iskola némely rémtörzsi scholáknál — hisszük a B.-pesti Szemle, 1880, XXII. k. 289—90 l.

⁵ *Alvinczi Péter*, Kassai ref. lelkész egységeire intő levelein írja: „Kérlek, uram, a privátumot a communéért postponáljál az negotiis... szorosodék egymást... senki ne vonja ki magát külföltre... az haza megmaradására. Isten tiesszességére s utól az én életem megtartására nézendő dolgokban való szolgálattól... mert nincsen több hazátok Magyarorszában ennél a kicsin rész nál, ha ezt is elveszítitek, hova leszitek magatok szerelmesitekkel együtt?”

⁶ *Az elpártolt Nádasdyknak írja a többek közt: „ha ez az*

Imre, bemutatott *Wargát* s az ő Keresztény Egyház történelmének 2-ik kötetét. A figyelmes olvasónak nem lesz nehéz a közlötték után a szerzőnek irói képét megkísérteni s művének értéke felől véleményt formálni. Bizs protestansok volnánk, ha a protestantismus érdekében kívánni nem tudnók: vajha e műből sokan iparodának magokba szívni a tiszta protestantismus lelket s az által merítenének tájékozást magoknak a jelen áll. vallási mozgalmainak s felekezeti törekvéseinek méltóságra.

A tisztánirói egyházkerület jegyzőkönyvéleg ismerte el a szerző irói érdemét; most már a tehetősebb protestansok a sor. hogy Wargának a további munkálkodását elősegítsék s ez által műve 3-ik kötetének mielőbbi megjelenését elősegélik. Részünkrol a midőn büszkék vagyunk arra, hogy a bemutatott műhöz a sárospataki főiskolának, e főiskola ifjúságának is köze van; ugyanakkor lelkünk teljességéből kívánunk szerencsét a mi teljes befejezéséhez; azután pedig a *hazai reformálás történelmének önálló megírásához*. Adja isten, hogy ez időből el ne maradjon!!

Radácsi György.

— 3 —

KÖZÉLETÜNK.

A dunameléki ev. reform. egyházkerület közgyűlése.

(Vége).

Junius 9-én. Többeknek azon indítványa, hogy az egyházkerületi közgyűlések ezután szeptemberben tartassanak, egy bizottságnak adottat ki bővebb megfontolás, illetőleg véleményezés végett. Az elnökség a tanácskozás és ügyrend revizióját; továbbá az egyházkerületi tanácskozás (4 papi és 3 világi) szaporítását indítványozta. Előzetes határozattal. A tanácsbírák adandó szavazatok beadásának határidejéül 1887. december 31-ike tűzött ki s a szavazatok felbontásával s netalán új szavazás elrendelésével az elnökség megbízottat.

Az egyházkerületi ügyei tárgyalatván, helybenhangzott a pesti egyházmege által megértesített pesti gimnáziumi felkötés és kölcsönügylet. A bugyi esetből kifolyólag kimondatott, hogy ha a lelkészválasztásra kijelölt helyen közül egyik, még a választás előtt visszalép, a kiválasztó bizottság a pályázók közül azonnal egy 3-ikat jelöljön ki; hogyha pedig 4—5 egyen közül lép vissza, az akkor újabb kijelölésnek nincs helye, minthogy a 3 kiválasztás szám meg van. A győmői községi iskolának a mai felekezeti tétel megengedtetett. A pátkai tanácsbírákra a posta-eimer kifüggesztése megengedtetett; hogy ez iránt a presbyterium eleve megkeresve nem ad, az kerületi gyűlés helyteleníti.

Junius 10. referált a misszió bizottság. A dunameléki ev. ref. egyházkerületben 4 misszió telep van, a m. m. (székely, új-bánoczei, szelstei és csajkás kerületi. A két első már rendezetebb; a két utóbbi még kezdetleges. Bocskaiban már 1250 lélek és 4 iskola van; de a bányászok el akarják perelni 59 hold földjét. A bánovci fejlődésnek indult; a szelstei januárban kapott lelkesítést s a csajkás kerületének most rendeltetett központul lesz *Kálmánfalva*. A püspöknek, a misszióügy körül való nagy fáradozásáért, elismerő köszönetet szavazott az egyházkerület.

A számvévesztők részéről Szilasy Aladár az egyházkerület különböző vagyonainak rendes kezelését és fokozott gyarapodását jelentette. A közpénztár, melyet Csikay Imre kezel. 80615 frt 05 kr. A misszió pénztár tőke-

vagyonja 12650 frt. Az államsegély-pénztár 113,205 frt 46 kr. A pesti theol. akadémia pénztára 23,706 frt 11 kr bevétellel és 21669 frt 36 kr kiadással szerepel s vagyonja tőkék, értékpapírok- és ingatlanokban mintegy 100 ezer forint. Mind Csikay Imre egyházkerületi, mind Gönczy Pál főiskolai pénztárnoknak a fölmentvény megadottat. A vagyonkönyvek most készülnek.

Elkészült az *irodalmi bizottság* alapszabály-javaslatára is. Hatásköre az egyházkerület által kiadandó művek előállítására, szerkesztésére, nyilvántartására. Tagjai: egy elnök, egy előadó (fővárosi ember), 3 vidéki és 4 központi egyén, kik esetleg szakértőkkel kiegészíttetnek.

A számvévesztők egy 200 firtal díjazandó *állandó számvévesztő* kéri s ezt a kérelmet a gazdasági bizottság is pártolja. Ennek teendője a számadások szakszerű megvizsgálása s a vagyonkönyvi adatok feldolgozása lenne. E munkálatot vizsgálná aztán felül az egyházkerületi számvévesztők. Az elnökség megbízottat, hogy ez állásra embert keresen.

A gazdasági bizottság javaslatára a főiskolai alapok jogi és gazdasági ügyvitelére, a közgyűlés a kerületi ügyészség évi általánj szavazott meg; egyszermind az alakuló „*Prot. irodalmi társaság*” számára két 500 firtos pártfogói alapítvány tételét határozta el.

Az egyházkerületi közgyűlés a főgondnok rövid záró beszédével és a püspök buzgó imájával június 10-én befejezetett. Pesti.

— 3 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Előfizetési felhívás. Lapunk jelen száma utolsó lévén e felében, tisztelettel kérjük olvasó közönségünket az előfizetés megújítására s több-több pártfogó gyűjtésére. A kik lapunkat netalán nem óhajtkák tovább jártni, azok szíveskedjenek ebbeli elhatározásukat a 28-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozunk. — Elvben, irányban maradunk a régiek. Lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén, mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, félére 2 frt 50 kr, gyűlésekre 1 frt 25 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.

— A Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsa 1887. ápril 3-án tartott ülésében a következő határozatot hozta: 23. Olvasatik az I-ső osztály előterjesztése a sátoralja-újhegyi gimnázium és a sárospataki collegium tanuló számára kitűzendő Kazinczy-jutalmak ügyében. Az igazgató-tanács elhatározván, hogy a sátoralja-újhegyi gimnázium és a sárospataki collegium részére 10—10 aranyból álló jutalmak tűzessenek ki Kazinczy Fer. emlékére, melyeknek ünnepélyes átadása évenként a széphalmi mauzoleumban történjék. E jutalmadjak kitűzésének és átadásának módzatára iránt az I. osztály a következőkben teszi meg javaslatait: A jutalmadjára szánt összeg. 20 arany, akként lenne elosztandó, hogy fele, azaz 10 arany, a sárospataki főiskola akadémiai cursaiban (jogi és theologiai) évenként pályadíjjal tüzessenek ki valamely, Kazinczy Ferenc életét és munkáit illető feladatra; másik feleből, 5 arany, a sárospataki; 5 pedig a sátoralja-újhegyi gimnázium egyik oly tanulójának, a ki legkitünőbb a magyar irodalomban, szorgalom-díjjal adasék. Mind a szorgalomdíjak, mind a pályadíj a két intézet igazgatóságai által megállapítandó s közösen tartandó ünnepélyen adassanak át a kitüntetetteknek a széphalmi

mauzoleumban. Az ünnepélyen mindenesetre megemlékezés történék Kazinczy érdemeiről, esetleg olvastassék fel a pályanyertes dolgozat s adassanak elő szavalatok. A pályadíj megosztásának javasolt módját indokolja mindenekelőtt az a körülmény, hogy Kazinczy emléke voltaképp a sárospataki collegiumhoz van kötve, a melynek növekedése volt. Már ez okból is méltányosnak tünik fel, hogy a kitűzendő pályadíj nagyobb része Sárospatakra jusson. De másfelől a pataki collegium nyolc gimnáziumi és nyolc akadémiái osztályával szemben a sátoralja-ujhelyi gimnáziumnak csak hat osztálya van. Tekintetbe véve tehát, hogy a tulajdonképeni pályadíjak kitűzése csak nagyobb rangú intézetekben, érettebb növendékek között mutatkozik célirányosnak és ígér eredményt: a sárospataki gimnázium nyolc osztálya egyenlő részben fog osztózni a sátoralja-ujhelyi hat osztályal. Az I-ső osztály javaslata elfogadtván, ez értelemben értesítendők az illető tanintézetek igazgatóságai.

— **Irodalmi hírek** Dr. Horváth Ödön, eperjesi jogtanár, lapunknak is érdemes munkatársa: a „*Párviadal*” történeti, jogbölcsészeti és tételes jogi szempontból című műve, melynek egy pár érdekes részletét lapunk is közölte, elhagyta a sajtót s a 170 lapra terjedő, eszesen kiállított fűzet kapható 1 firtért szerzőnél és Kosch Árpád könyvnyomdájában Eperjésen. Postai külön küldéssel 1 frt 10 kr. Ma, mikor a párviadal kezd oly körökbe is behatolni, a hol eddig ismeretlen volt s a becsületről beteges fogalmak kapnak lábra: igen tanulságos tanácsadóul szolgálhat a dr. H. Ö. műve, a ki, mint szakferfi, a párviadalt úgy történeti fejlődésében, mint a bölcsészett és jog szempontjából egyaránt elítéli s elítéli vele együtt a mi törvényhozásunknak s bíróságunknak e társadalmi kórral szemben tanúsított enyhébségét, türelmetlenségét, a mi miatt a párviadal eszelen divatja nem hogy szűnik, a mint kellene, hanem ragályosan terjed. A baj ellen elmondja szerző az általa legjobbnak vélt gyógyeszkereket is, s részünkről melegen ajánljuk egészséges elveken nyugvó művét az olvasó közönség pártfogó szeretetébe. — *Kenessey Béla*, budapesti theologiai tanár, „*Az ó-testamentum paedagogiája*” cím alatt egy tanulmányt adott ki, a mely különben lenyomat a „*Nemzeti nevelés*” című havi folyóiratból. Ebben az ó-testamentumnak a családrol, a családtagok egymáshoz való viszonyáról, különösen a nő, anyák helyzetéről, a gyermekekről; majd a nevelés men-teréről, módszeréről, eszközéről s a tanítás anyagáról stb. értekezik, folytonos tekintettel az apokrifus iratokra, sőt a Talmudra is, azon vélekedésben, melyszerint az ó-testamentum oekonomiája az új-testamentum megköltéséig tartott. A fűzet 3-ik szakasza kiválóan a fogság utáni idők s művek gondolkodásával s szellemével foglalkozik s azoknak rövid bírálat. Az érdekes tárgykülfordón is, itthon is gyakran foglalkoztatja az elméket s lapunkban is jelent már meg e fajta értekezés *Hallgató János*tól. A 42 lapra terjedő s tárgy-szerűtellel írott fűzet ára 30 kr. Kapható Kókai Lajosnál. — *Szász Domokos* püspöknek a kolozsvári földeszek zászló-avatási ünnepélyén, 1887. május 29-én mondott alkalmi beszéde, mint a «Kolozsvár» nevű lap külön lenyomata, önállóan is megjelent ily cím alatt: „*Beszéd a földdel s megantit téged*”, 14 lapon, 16-od részben. A föld megantit az erők észszerűtársára, a folytonos előrehaladásra, hazaszeretetre s alázatosságra, mert isten adja az életmenetet. Ára nincs feljegyezve. Nyomatott Kolozsvárt, Ajtai K. Albertnél.

— **A tiszáninevi ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetben** az 1886—7-ik iskolai évet bezáró *évszámok* következő rendben tartanak: Junius 29-ikén

délután 3 órakor az ének- és zenevizsga. Junius 30-ikán délelőtt 9 óratól 12-ig és délután 3 óratól 7-ig az V., IV. osztálynak és a III. osztály első felének vizsgálata az egyes tantárgyakból. Junius 1-én, ugyanezen időben, a III. osztály második felének s a II., I. osztályok vizsgálata. Ezen három nap lesz a kézimunka és rajzkimutató. Az ének- és zenevizsga rendje következő: 1. CXXXVIII. Zsoltár. Három hangon éneklő 24 növendék. 2. Hymnus. Köleseytől. Két hangon éneklők az intézeti növendékek. 3. Ünnepi nyitány. Wolf Bernhardtól. Zongorán előadja Szpóck Anna és Gizella nővérek, IV. és III. osztály növendékek. 4. «Alice». Románe. Aschertől. Zongorán előadja Lichtenstein Malvin V. osztályú növendék. 5. Szavalt. Halmi Mariska V. osztályú növendék által. 6. Norvégiai népdal. Három hangon éneklő 24 növendék. 7. Tarantelle. Leber Oliviertől. Zongorán előadja Szalay Róza V-ik osztályú növendék. 8. Születésnap induló. Behr Ferenctől. Zongorán előadja Gresch Ilona III. osztályú növendék és Ullmann Johanna kisasszony. 9. Tarantelle. Rubinsteinől. Zongorán előadja Gresch Linka IV. osztályú növendék és Ullmann Johanna k. a. 10. Szavalt. Leszich Etelka V. osztályú növendék által. 11. Éji dal. Három hangon éneklő 24 növendék. 12. Gyermekek. Schmed Ernőtől. Zongorán előadja Kuncsh Ida II. osztályú növendék és Ullmann Johanna k. a. 13. Nyitány. Romeo és Julia. Bellinitől. Zongorán előadja Sárkány Ilma V. osztályú növendék és Ullmann J. k. a. 14. «Le zephir». Harmstontól. Zongorán előadja Halmi Mariska V. osztályú növendék. 15. Hajós-dal. Löw Józseftől. «A rózsakerítven». Wohlfart Róbertől. Zongorán előadja Bartányi Anna II. osztályú növendék és Wildner Alajos úr. 16. Sonata Fa minore. Mendelssohntól. Zongorán és hegedűn előadja Szpóck Gizella IV. osztályú növendék és Wildner Alajos úr. 17. Szavalt. Sárkány Angéla IV. osztályú növendék által. 18. Spanyol táncok. Moszkovszkytól. Zongorán előadja Szalay Róza V. osztályú növendék és Ullmann J. k. a. 19. A próciád halásznők. Raff Joachimtól. Zongorán előadja Lichtenstein Malvin V. osztályú növendék és Wildner Alajos úr. 20. Ima. Nabukodonozor dalműből. Két hangon éneklők az intézeti növendékek. 21. Szavalt. Nagy Ilona IV. osztályú növendék által. 22. Le gazelle. Wollenhaupt H. A.-tól. Előadja Szpóck Anna III. osztályú növendék. 23. Keringő. Baiertől. Zongorán előadja Vandrak Juliska növendék és Ullmann Ludmilla k. a. 24. Chansonette. Jungmann Albertől. Zongorán előadja Sárkány Ilma V. osztályú növendék. 25. Népdalok. Éneklők az intézeti növendékek. 26. Szavalt. Sümegi Engel Mariska IV. osztályú növendék által. 27. «A virág panasza». P. Nagy Albertől. Zongorán előadja Gresch Linka IV. osztályú növendék. 28. Mazúr. Webertől. Zongorán előadja Halmi Mariska V. osztályú növendék és Udvardy Szaniszló úr. 29. Tánccsűrűs. Webertől. Zongorán előadja Szpóck Gizella IV. osztályú növendék. 30. Szózat. Éneklők az intézeti növendékek. Ezen napokra a tisztelt szülöket és neveléstudó barátait tiszteltel meghívja. Miskolc, 1887. június 12. az intézeti előjáróság nevében: *Tóth Pál*, intézeti igazgató.

Szerkesztői izenetek.

K. F. Gyűd. Legközelebb közlöm, köszönöm. — Cs. I. Erőbénye. Kaptam, elküldtem rendeltetése helyére. — Sz. J. Füg. Szívesen közveitem. — H. I. Nyiregyháza. Sorát ejtem. — K. I. Abajász. A legközelebbi kimutatásokról ki fogom igazítani. — F. J. K.-Dobos. A reklamált számot elküldtem, az 1 firtét átvettem s nyugtázni fogom. — Gy. J. Szilice. A kérdéses egyén elfogadható.

Felelős szerkesztő: **RADACSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postal
szállítással, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábas petit sor többeszer
való közlésnél 5, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegű 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Pápai kísérletek.« *Vidéki.* — »Észrevételek az érettségi vizsgálat idejére és módjára nézve.« *Kocsai Sándor.* — »Egy összeinte szö.« *Kálmán Farkas.* — »Ivánka Sámuel emlékezete.« *Kun Pál.* — »Német egyházi viszonyok.« *Dr. Szélek Mátys.* — »A tisztánimeni ev. ref. egyházkerület nyári közgyűlése.« *Mitroics Gyula.* — »Vegey közl.« — »Pályázat.«

Pápai kísérletek.

XIII. Leó tanulván elődjének történetéből, azzal a nagy elhatározással lépett a pápai trónra, hogy a középkerületek intézményektől idegenkedő XIX-ik századot barátságos érzésekre hangolja a pápaság iránt és az al-izidori elmélet alapján visszahelyezi a hármastörvényt régi dicsőségének tetőpontjára, felül-emelkedvén az örökölt isteni jognál fogva királyokon, császárokon és — a mi ezeknél is nagyobb hatalom — meghódítja önmagának a népek szívéit is.

És ki tagadná, hogy Leó pápának már idáig sikerült?! . . . Böles volt arra, hogy a XIX-ik század ellen e század fegyvereivel induljon a haragra. Nem lévén hadserege, a mely hű szövetségeseikkel egyesülve erőszakkal követelhette volna vissza a pápaság régi jogait, mozgósította a hierarchiának minden rendű-rangú szentelt katonaságát a jezsuita atyák harczi modorában és vezetés alatt megkezdődött a csendes, titkos szövetség és munkálkodás minden ellen, a mi a pápaság s azzal együtt a római katolicizmus világ-hatalmi tekintélyét fenyegeti és idáig már oly igen megerősítette.

A szabadsajtó ellen megalakult a római katolikus sajtó, a melynek nálunk is megvannak a maga sodólatos képviselői a szalonoktól le a kunyhóig. Amannak szabadelvűségét fogja-e ennek butító modora elensúlyozni, azt a jövő mutatja meg. Annyi azonban már most is világos; az, t. i. hogy az imént még közönséges római katolikusok között papok, tanítók s ezek kezében a római katolikus sajtó termékei: lapok, folyóiratok, népies füzetek, tudományos szemle és a szentképeknek egész özöne — járnak és kelnek, predikálnak, igazatnak az új idők szelleme s az eretnekek ellen, a kik közé tartozunk mi is, minden ányalátú protestánsok; a kik aztán nemcsak eltévedhetett juhoknak, hanem „*Mária országa*“ konok elenségeinek, bűnös hazafiainak is hirdettefünk. Tény,

mert temérdek adat igazolja, hogy a római katolikus egyház régóta nem vigyázott annyira a maga híveire, mint jelenleg s ez a főpásztor politikájának érdeme.

A modern idők társulási törekvéseivel s az egyesített erő által kifejtendő hatalmával szemben, megkezdte a római katolikus egyház ennek a fegyvernek alkalmazását is s jól tudjuk, hogy a kisedevóktól kezdve, fel a Szent István-társulatig mennyi mindenféle társulat áll már ma a hazai római katolikus egyház, közvetve tehát a XIII. Leó politikájának szolgálatában. A mester-ember kalapácsára, könyvbörítőkára, a hajadonok szerelmére, az özvegyek áhitatra hajló lelkületére, a legények mulatságára stb. stb. mindenre iparkodik ráutni a római katolikus egyház a maga egyedül üdvözítő bélyegét. Csak itt nálunk számos társulat alakult hamarjában, a melyek főpapok által gyámolítottva, katonákat képeznek az eretnekek ellen.

Sokszor emlegetjük a római katolikus egyháznak az iskolák iránt újabbban felébredt szeretetét s azokat a fényűzéssel berendezett tanintézeteket, a melyek a lelkeknek rendszeres felekezeti dressurája végett olyan hirdelenében alakultak s a melyek épen modern kölcsök, divatos színök és mázuk által annyi protestáns szüle szemére is hályogot borítottak. Ez is a XIII. Leó politikájához tartozik s el kell ismernünk, hogy ez a politika ügyesen számított a nők, anyák hiúságára, férfiak kevelységére, a szegénységre, a tudatlanságra, a csecsebeése kedvelésére, szóval az emberi gyöngöcségek sokféleségére.

A hatalmasokkal szemben is otthon találta magát XIII. Leó az által, hogy tudta magát szükségesnek bizonyítani a kölcsön-fejében kész volt magát, saját hatalmát az ellenfélnek is felajánlani. Otthon könyvek között hirdette hatalmának korlátozottságát, a római kormány zsarnokságát, jogainak elvesztését s szította a tüzet a fennálló állami rend ellen s közben-közben egyre fogadta a különböző országok küldöttségeit, a

Lapunk jelen számához egy

félív melléklet van csatolva.

római pátriciusok, a nők, gyermekek, munkások és papság hódolatát, osztotta az áldást és írta az encyklikákat s szókolta a világitelő beszédeket, hogy szövetségeseinek nagy száma által valamiképen félelmet támaszson a dynastia kebelében; künn pedig lakattá lett a római katolikus pártok száján s bilinesesé azoknak kezén; mert így reménylette a későbbi diadalhoz lerakni a biztos alapot. Bismark hajlandóságát akarván megnyerni, elcsendesítette a kancellár ellenét; az angol királyné engedékenységeinek reményében megdorgálta a nyugtalanokdó íreket; a spanyolokkal szemben igazat adott a hatalmasabb németnek, de ez alatt soha egy percre sem szünt meg következetes lenni önmagához, a pápai hagyományokhoz és soha sem akart kevesebbet, mint visszazserezni azt, a mi elveszett.

Még emlékeznünk rá valamennyien, hogy Buda visszavételének 200-ados örömmünnepe alkalmából a hazai római katolikus főpapokhoz intézett irata szintén sérelmes volt, legalább a mi szemünkben, a létező államhatalomra nézve; mert elítélése volt az alkotmányos kormány egynemű üdvös intézkedésének, többek között az állami és községi iskoláknak s az alapok és alapítványokkal való mai gazdálkodásnak. Hogy az államkormány nem vette észre, a pápai levélnek reá vonatkozó helyeit, az lehet könnyű udvariasság egy oly tekintély iránt, a mely nem tartatik félelmesnek; de lehet gyöngeség is a római katolikus egyház itthoni nagyjai iránt. Akár így, akár úgy, a pápa megkísérlette nálunk is a maga képviselt hatalmának mutogatását s a tudatlan emberrel nem lesz nehéz elhitetni, hogy az a mutogatott hatalom felül áll a másnemű hatalmak felett.

Ma már nem is palástolgatják többé a pápa hűséges szolgálói s trónjának őrállói, hogy a vatikáni fogolynek joga van követelni régi szabadságát s királynál s császárnál nagyobb tekintélyének elismerését. Ma már pápa-királyról és király-páparól beszél a római katolikus sajtó nálunk is s a régi jogok visszaszerzésére minden irányban megfétettek a kísérletek.

A legközelebb történt, hogy a kuria lépéseket tett a jubiláló angol királynénál, a régóta megszakított diplomatiái összeköttetés helyreállítására; s azért volna kívánatos, mert ezzel a hatalmas Anglia is elismerné a pápát diplomatiái nagyságnak, olyan tekintélyes félnek, a kivel az állandó összeköttetés fentartása magára Angliára is kívánatos. Persze ilyen módon egy fokkal ismét főlebb emelkednek ő szentsége ahoz a magasra akasztott szőlőfűrthöz, a melynek elérésétől függ szerinte s a r. kath. sajtó szerint, a világ boldogsága és békesége s megvethetné lábát, jobban, mint idáig — Anglia területén.

Az egész nemzet megpuhítására egész óriási hadsereg dolgozik; de a közelről élvezett pápai áldások fokozását sehogysem akarja az olasz magára nézve üdvösnek tekinteni. Mennyire megy ezzel a nyakas s nemzeti függetlenségére s egységére büszke néppel a

„béke-pápája“, azt szintén csak a jövő mutatja meg. Annyit a történelemből tudunk, hogy a reformató legkitünőbb alakjai közelről tanulták meg hátrányosan ismerni a Vatikánt s Luther — ha Rómába nem megy — talán továbbra is ott marad a középkori papaság ígérete alatt.

Az a körülmény, hogy most a r. kath. világ szeme Rómára van irányozva, hogy nagyok, kiesinyek, kellő lelkesítés és tisztességes rányomakodás következtében külföldön is, nálunk is, vetelkedve rakják össze ajándékaikat a jubiláló pápának; ez a körülmény szintén emelhet valamit, legalább egy időre a papaságon, a népek érületében. Az adományok számára kijelölt hely már szűnnek bizonyítani a Vatikánban s kétségtelenül roppant pénz-érték, sőt pénz is fog begyűlni, a miből — ha eladó országok volnának talán vissza is lehetne állítani a pápa királyi méltóságát s elébb lehetne jutni a VII-ik Gergely diésősége útján. Képzelik talán a Vatikánban, hogy a rengeteg számú tisztelők gondolkodóba ejtik majd a makacs olaszokat is s a pápai jubileum berálik majd puhító szernek is, a mit alig hihetünk.

Nem értjük azonban, hogy épen a jubilaris láz idején ő szentsége miatt akar keserűségeket támasztani a magyar nép szívében az által, hogy a püspökök áthelyezéséhez jogokat formálgat még most is a papirósón? (Csak ímént járta be napi lapjainkat a hír, hogy XIII. Leo nem jó szemmel nézi a magyar király és kormány azon eljárását, a melyet a püspökök áthelyezése által, a pápa megkérdése nélkül gyakorolnak s ő szentsége, hogy nélküle a római katolikus egyházban semmi se láttassék bevégezettnek, utólagosan rendesen megküldi s megkölde a mostani áthelyezésekre is, legmagasabb jóváhagyását. Tehát mutogatni akar a „*jus placeti*“-vel rendelkező magyar királylval szemben egy olyan jogot, a melyet itt senki sem respectal; mert nem is respectálhat, igaz a római katolikus állampolgár sem, ha szíve még az magyar.

No, de azért ezek mellett a meg-megújuló s legalább is óvatosságra intő kísérletek mellett is, minden községben gyűlik, itt nálunk is, a pénz a fogoly pápa felségelésére s néhány hét alatt sok ezer forinttal lesz szegényebb ez a szegény Magyarország a római pápa diésősége. Itthon számtalan sebből vérzünk; úton-útfélen nyomor undorít; viz, tűz s minden elem pusztítva, rombolva fut végig e megszanyargatott hazán s imé a római katolikus egyház papjai s világi nagyjai is szertelen fényűzéssel akarnak gazdagoknak és vallásosoknak látszani a jubiláló pápa lábainál. . . ! ! Annak a pápának lábainál, a ki uralkodni, hatalmaskodni, királykodni akar a Jézus nevében, a ki „*gazdag lévén, szegénynyé lett az emberiségért.*“

Milyen jó, hogy nekünk protestánsoknak nincsen valami *Dalai Lámánk*; mert legalább nem ártunk a rája való költekezéssel ennek az eladósodott országnak. ! ! A magyar kormány, hogy a további támadá-

soktól megmeneküljön, elküldhetné XIII-ik Leónak alkotmányunk sarkelveinek latin nyelvű kiadását egy esomé tönjénél, mint egykor Aesopus király; mert hát ez illel meg az isteneket...! Főpapjainkban úgy sincs bátorság arra, hogy ő szentségével szemben magyarok legyenek.

A pápai kísérletek s a római katolikus egyháznak idegen központ felé való vonzódása vajjon mikor szűnnek meg a Szent István birodalmában...?!

Vidéki.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek az érettségi vizsgálat idejére és módjára nézve.

Az érettségi vizsgálatok s általában a tanügy országos szabályozása óta négy év múlt el, tehát elég idő arra, hogy úgy a követelményekre, mint az azokkal szemben tanúsított eredményre nézve, tapasztalatból származó véleményt mondhassunk s megítélhessük, vajjon a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kívánt s elérni óhajtott eredmény megvalósult-e, növekedett-e általában 4 év óta az érettségi vizsgálatok színvonala, s a növekedés biztosítása szempontjából igényel-e valami javítást az érettségi vizsgálati szabályzat, vagy nem?!

Általában szólván, mindenesetre tapasztaltni lehetett a 4 év lefolyása alatt, hogy a vizsgálatok eredményében fokozatos emelkedés vehető észre; orre mutat a közoktatás állapotáról szóló miniszteri jelentés, mely a haladást nyilván jelzi; ezt biztosítja a növekedések olynmű vezetése, mely, a szakmatis mellett, a legelső októl kezdve, folyvást a végcél tartja szem előtt, s mely mellett az emelkedésnek, természetesen folytonosnak kell lennie; de a mi a szabályrendeletet illeti, arra nézve az eredmény fokozatos fejlesztése céljából, némi módosítás válnék kívánatos.

Mindnyájan tudjuk ugyanis, hogy a középiskolai tanügy országos szabályozása nem célozt s nem is célozhatott egyebet, mint azt, hogy az úgy az állami, mint a felekezeti iskolákban, egy fokon álljon, s a minimummal egy tanintézetben se szálljon alább. E végből az országos törvény felhatalmazta a közoktatásügyi minisztert arra, hogy az egész közoktatás folyamán elérendő cél keresztülvételének ellenőrzése végett, az érettségi vizsgálat menetét egy külön szabályrendeletben állapítsa meg, s kiküldött kormányképviseelője által az egyes iskolákban felmutatott eredményről tudomást szerezzen. S ez intézkedés, épen e szabályrendeletek subjectiv természeténél fogva, tág tért nyit ugyan az egyéni felfogás különbözőségeiből eredhető gyakori változatásoknak; másrésről azonban a tapasztalat s a gyakorlat által is igazolt jobbnak is helyt engedhet, s a változtatás, a körülmények figyelembevétele mellett, csak a szabályrendeletek helyesbítésére szolgálhat. S épen egy pár ilyen, tapasztalatból származó s véleményem szerint javítást célzó észrevételt kívánok tenni a jelen vizsgálati szabályzat javítása érdekében.

Mielőtt az érettségi vizsgálatok módja szabályozott volna, mint köztudomású dolog, tanügyi és politikai lapokban egyaránt élénk eszmecsere folyt a felett, hogy, ha már a növendék a nyolcadik osztályt sikerrel megfototta, s a tanév végén azon osztály tantárgyaiból kellő írás és szóbeli vizsgálatot állott, vajjon egyáltalában szükséges-e indokolt-e, s nem a tananyag, minden magasabb cél nélkül való megszaportítása-e még azon felül

egy újabb vizsgálat; tekintsük azt akár az egyetemi képesítés, akár a gimnáziumi tanulmányok kerek egészszétele szempontjából is?! Sárospataki gimnáziumi tanári karunk, e lapok útján, azon vélemény mellett foglalt állást, hogy a nyolcadik osztály vizsgálatát után, okvetlen megkívánható az érettségi vizsgálat; meg, azon tantárgyakból, melyek egy ifjúnak úgy a gondolkodásában, mint a tudományok alapos átértésében, s ezekből kifolyólag, a jellemében való érettséget mutatják.

Nem lehet e rövid értekezésnek célja s feladata visszappillantani azon okokra, melyek némely tantárgyak felvételét s mások elhagyását indokolták; de a megalkotott szabályzat mutatja, hogy a vizsgálati tantárgyak megállapításában, az intéző körök szeméi előtt leginkább az *irodalmak és a természettudományok* lebegtek, mintha csak épen azt akarták volna, hogy a *human és real* irány a kettős középiskolai oktatás végén szépen kibékíthessék; tehát, hogy helyre legyen ütvé az a csorba, a mit a reálisoktatás szervezőtén ütöttek az által, hogy azokból mereven számítotték az ó-classicai oktatást.

Tehát az érettségi vizsgálaton fődolok az *irodalmak és a realidk*, s az ezekben való haladás mértékét pedig egyrészlől az írásbeli, másrészlől a szóbeli vizsgálatok mutatják meg. Csak hogy ahoz, hogy valaki egész gondolat-körét, egész szellemi értékét kellőképen kifejttesse, *idő kell, s mindenesetre több, mint a mennyi az érettségi vizsgálati szabályzat jelenleg ad a növekedéseknek.*

Azt mondja nevezetesen a szabályzat, hogy a nyolcadik osztály növendékei ápril 15-ig beadják kérvényeiket az igazgatóhoz az érettségi vizsgálatra becsatás tárgyában, s a kérvényhez melléklendők az I—VIII. osztály bizonyítványai; tehát az egész középiskolai tanulmány befejezését igazoló bizonyítványok. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy ápril 15-ére a nyolcadik osztály iskolai éve bevégezteték, s mántan junius közepén a legtöbb helyen az érettségi vizsgálatok is bevégeztetnek, leszámítva az írásbeli vizsgálatokra fordított időt, alig marad a növendékeknek 5—6 hete arra, hogy magát összeszedhesse, gondolatát rendezze, tárgyak szerint csoportosítsa; tehát, hogy végrehajtja azon nagy szellemi életműködési folyamatot, melyet — *sit venia verbis* — mántan nevezhetnénk a tudományok megemésztésének s kellő feldolgozásának. En nem tudom, hogyan jártak el másutt, de mi az első évben szorosan alkalmazkodván a miniszteri utasításokhoz, úgy tapasztaltuk, hogy a nyolcadik osztály iskolai éve épen egy évhármaddal lett rövidebb, mint a többi osztályoké, holott tananyag nem hogy kevesebb volt volna, de ez egyetlen osztályra szorított bölcsészeti-előtan által még növeletet. S ha van a középiskolai oktatásnál túlterhelés, annak a nyolcadik osztályban mindenesetre elő kell állania, nemcsak a filozofiai propaedeutika egy évre szorítása, de a tanév szándékos megrövidítése által is.

Sietek itt megjegyezni, hogy, ha valaki a bölcsészeti oktatást szükségesnek tartja a gimnáziumban, én vagyok az; hiszen a növendék, a nélkül, hogy sejtene is, már kezdetlől fogva a tudományok lényegét tanulja; kezdetben az anyaggyűjtés, majd a csoportosítás, s végre a rendszerezés logikai műveletein gyakorolhatik; de ezen felül okvetlen szükséges, hogy, ha megtanítottuk őt a természettudományok által megismerni a nagy természet végtelen birodalmát; bevezettük az irodalmak útján az emberi szellemvilág titkai; ha maradjon elégtel ismertlen maga az *ember* sem, úgy, a mind az szellemileg kifejlik; vagyis, hogy a makrokosmos és mikrokosmos egyaránt ismeretes legyen előtte s e végből én még azt is szükségesnek tartanám, hogy ne csak a pszichológiai és logikai alapfogalmakkal, de vázlatosan magával a

filosófia történetével is megismertessük növendékeinket, hogy ez által azok bizonyos *világnezet*re tegyenek szert. Mert véleményem szerint, ez nem közönség dolog. Ha a gimnázium kizárólag tudós iskola, s tananyagát java részében az irodalmak alkotják: mi lehet ez irodalmak, sőt maguk a természetudományok helyes tanítása útján is nagyobb és szebb eredmény, mint épen egy egészséges életnézet, életirány megteremtése, azon bölcsészeti szellem kifejtése, mely, míg egyrésztől a különféléseket egységre tudja vinni, s a sokféleségen harmoniát lát: addig a teremtés és emberi szellem végtelen birodalmában emelkedett s nyugodt kedéllyel jár-kel. Nem akarom, hogy e tárgyban bár ki is félreértsem. Nem a filozófia történetét óhajtom én szelében-hosszában, csak megismertetését főbb vonásaiban azon útnak, melyen az emberi nem nagy gondolkodói jártak, hogy ezek által a növendék szelleme is bizonyos irány felé tereltessek. Úgy gondolom én ezt, mint a vallásos oktatást. Ha ennek lényege az ismeretek köztése mellett a vallásos kedély megteremtése: a filozófiai oktatásnak, gimnáziumi fokon, szerintem, nem lehet több célja, mint fokozatos fejlesztés útján egészséges, józan életnézet teremtése, mely nem a különböző disciplinák szembeállításá, de a leghelyesebb feltüntetése által történhetik. Erre azonban kevésnek tartom azt az időt, melyet most a filozófiának szentelünk. Véleményem szerint, a 7—8. osztályba kellene azt beosztanunk, s talán lehetne valamit engednünk annak rovására a reáliskólák. Lehet, hogy ez által nagy érdek sértenem; de valamint egyéb téren sem lehet a gimnáziumban mindent egész terjedelemben tanítani, úgy a reáliskola elő is kell bizonyos korlátokat vonni, s nem lehet azokat sem in infinitum fokozni.

Tehát, ha egyrésztől bajnak tartom azt, hogy a nyolcadik osztály iskolai éve megrövidített; kevésnek tartom azon időt, mely a VIII. osztály bevezése után, a növendékeknek az érettségi vizsgálatra engedtetett. Az egész középiskolai oktatás folyamán az volt az irodalmi oktatás célja, hogy a növendékek az idegen irodalmak megértésébe bevezetessenek, s a magyar irodalom ismerete által ne csak az egyes költői irányok, nyelvtörténeti mozzanatok elsajátítására szorítkozzanak; de az egyes költők olvasása által, magoktól az írókról s azok működéséről is alapos felfogást szerezzenek. Mindez pedig a tanév folyamán igen nehezen megy. Tapasztalatból mondhatom, s azt hiszem, mindazok igazat adnak nekem, kik a tanítással foglalkoznak, hogy a házi olvasást csak kevés növendéknél sikerül; tanítványaink legnagyobb része, még ha kötelesezték, pontos is, beéri azzal, ha a tanár magyarázatát, ittbizagító elveit meghallgatja s megtanulja a kiszabott tananyagot, s a megelégedés boldog érzetével pihen meg, ha, kellő elkészülés után, jól felelt s a tanár dicsőretét kiérdemelte; de arra már nem igen szeret gondolni, hogy azok a szabályok, az egyes költők s irodalmi irányok felől alkotott s általa megtanult ítéletek az azon körű munkásságú írók műveinek alapos tanulmányozása után vonattak el, s hogy neki, a betanult ítéletek öntudatos s meggyőződésszerű elsajátítása céljából azoknak főbb műveit, s íróik egységére valló iránydarabjait el kellene olvasnia s azokból kivonatol készíteni. A tanár az órán bemutatthat s be is mutat egy pár jellemző darabot, a nagyobb szabású művekől egyes részleteket; de az egész darabnak áttanulmányozása, a költők s írók irányának megismerése, csakis a tanuló önmunkásságától kinyitett szorgalmán, tehát az ő saját erején történhetik.

Azt is tapasztaltam továbbá, hogy midőn a nyolcadik osztály bevezése után, az érettségi vizsgálatig terjedő időköz alatt, a tanár ki akarja tölteni azon héza-

gokat, melyek egyes tananyagok felől a növendék lelkében létezhetnek, nem teheti sikerrel azért, mert a növendékek egyrészt már nincs az iskola székelyén, másik része pedig, talán az önére kapott lélek függetlenségéből, talán a nyolc év alatt megütni folytonos vezetés mellőzéséből, nem jön fel az órára s így marad minden ott, a hol a VIII. osztállynál április közepén elvégzetett.

Az volna azért az *időre* nézve az én véleményem, hogy terjedjen a VIII. osztály tanéve egész május végéig s vizsgálatá junius első hetéig, a szeptemberig fenmaradjon majdnem három hónapi időköz engedtessek a növendékeknek keszületi időre, mely által elvégzethet az önkészülés nélkül munkáját és saját erejékre lévőn hagyva, jobban ki fog tűnni egyrésztől a tananyagban való megállapodottságuk, másrésztől több időt szentelhetnek így az irodalmi ismeretek olvasáson alapuló megszerzésére, mint a történeti tudományok kellő megemésztésére.

Azon ellenvetés, hogy így a pót és javító vizsgálatok megtartása meggátolhatik, elesik annak meggondolása által, hogy szeptemberben tététven az érettségi vizsgálat, azok, kik akár betegség, akár más ok miatt, a júniusi vizsgáról elmaradtak, most együtt tehetik osztálytársaikkal a vizsgálatot, s decemberben megtartható lenne a javító vizsgálat. A kik pedig szeptemberről is elmaradtak, azok csak egy év múlva tehetnének vizsgálatot. Sőt, szeptemberben tététven az érettségi vizsgálat, jobban megvalósítható lenne a miniszteri szabályzat azon helyes intézkedése is, hogy az érettségi vizsgálaton az összes tanári kar jelen legyen; mert így nem kellene megszakítani a tanítások menetét, a mellyel, köztudomás szerint, megakad a tanulók szorgalma és munkássága is.

(Vége köv.)

Kovácsi Sándor.

Egy őszinte szó.

— A felső-szabolezi javaslatra. —

E heces lapok 23. száma közli azt a tervjavaslato, a melyet nevezett egyházmegye küldöttébe adott be a népiszkolai vallás és énektanítás ügyében. Mind szép s helyes dolgok azok, melyek ott elmondának, van azonban a javaslatban, egy passus, melyet nemcsak hogy helyben nem hagyhatok, sőt határozottan kárhözlatom kell, ez az az:

„Javasoljuk, hogy az erdélyi énekes-könyvből véteszenek át a következő, elismert szépségű énekek: «Nagy isten téged imád» — «Szűkölködünk nagy mértékben» — «Buzgó hállakkal emelkednek hozzád» — «Mindenhátó leborúlva» sat.»

Azt, hogy a „Buzgó hállakkal“ mi légyen? nem tudom; a zerdélyi énekesben nincs, nem is láttam eddig (bizonyosan valami provinciális ének lesz!); így hát róla tüzetesebben nem szólhatok, hanem arra már mégis kíváncsi vagyok, mi okból tarthatja valaki „elismert szépségű“nek azt, melynek első sora is ez:

Buzgó hállakkal emelkednek hozzád . . .

Ha már ének, annak kell valami ritmusának lenni, próbáljuk rhythmizálni, lesz így: 5 + 6. Ámde miután a magyar ütemben 4-nél több szótag nem fér, az ötös ketté kell vágnunk a szavak természetete szerint így: 2+3. Hanem hol van az az elferdült műizlés, mely ezen szavakban: *Buz-gó há-lák-kal!* csak a legeskelelyebb dallamosságot is fel bírja fedezni? Az „emelkednek hozzád“-ra szinte ketté kell vágnunk így: 4+2. Hanem az az *esse* a coriambus 8-féle kifejezése közül mellyel fejezhető ki helyesen? Kérem a tanügyi bizottságot, mondja meg nekem; talán leginkább kifejezhető a *hetedik* alakzattal így: *u u u — u*, vagy kissé rosszabbul a *harmadikkal* így: *u u u —*; nem ismerem ez ének dallamát, így hát nem

pontjában, az egyházkerületi missioi bizottság egy, a missioi ügy előszerű vezetésére vonatkozó szabályzat készítésével lévén megbízva, annak elnöke jelentette, hogy a kívánt tervezet, az idő rövidsége és az e tekintetben szükséges adatok hiányos volta miatt, nem volt elkészíthető, legközelebbi őszi közgyűlésünkre azonban be fog adni. Tudomásul vétetett s a tervezet jövő őszi közgyűlésünkre bevárattik.

Ugyanazon közgyűlésünk 63. számú jegyzőkönyvi pontjában, a sárospataki főiskolai teológiai tanári kar s a főiskolai igazgató-tanács a teológiai vizsgák szabályzatának elkészítésére hivatván fel: az igazgató-tanács, folyó évi június hó 23 án tartott ülésének 12. számú jegyzőkönyvi felterjesztésében, erre vonatkozólag tudatta, hogy a teológiai tanári kar beadta munkáját: miután azonban ezen munkát bővebb széttekintést kíván, az igazgató-tanács pedig, az idő rövidsége miatt, nem becsatkozhatott annak tüzetebb átvizsgálásába, ezen oknál fogva, a munkát, a főtiszteletű egyházkerületi közgyűléshez, azon kéréssel teszi át, hogy amennyiben annak egy pontja, t. i. a teológiai segédtanár alkalmazására vonatkozó, sürgős intézkedést kíván, arra nézve már most határozzon az egyházkerület, egyebekre nézve pedig a munkát, újabb átnézést végeztetve adja ki az igazgató-tanácsnak. Az igazgató-tanács indítványához képest, egyházkerületünk, a szóban forgó munkát, bővebb tanulmányozás végett, áttette az igazgató-tanácsra, jelentését erre vonatkozólag, közelebbi őszi közgyűlésünkre bevárta. A mi pedig a nélkülözhetetlenek feltüntetett teológiai segédtanári állomás betöltését illeti, arra vonatkozólag egyházkerületünk akképen intézkedett, hogy megbízta az igazgató-tanácsot, melyszerint, a jelen évre megerősített főiskolai költségvetés keretén belül, a fennálló rendszabályok idevonatkozó intézkedéseinek figyelembevételével, gondoskodjék a szükséges segédtanári állomásnak a következő iskolai évre való betöltéséről, későbbi feladatnál tüzetven ki az, hogy ez állomás rendszeresítésére nézve, a mutatózó szükséghez és körülményekhez képest, javaslatát majd annak idejében felterjessze. Alkalmilag megemlítjük, hogy az igazgató-tanács e határozat értelmében járván el, a teológiai segédtanári állásra *Zorányi Jenő* választotta meg.

Ugyanezen ügygyel összekötöttesben, ugyanazon közgyűlésünk 74. számú jegyzőkönyvi pontjában, a teológiai tanári kar azzal bízott meg, hogy adjon vélemény javaslatot, a sárospataki főiskola IV. éves hittanallagátainak, egyházkerületi közgyűlésünk elé nyújtott azon folyamodványára vonatkozólag, a melyben kérték, hogy rájuk nézve terjesztessék ki már, a conventnek, a lelkései vizsgákra vonatkozólag készített szabályzatából azon intézkedése, melyszerint a bekebelezési vizsga után, egy év múlva, a második képesítési vizsga is lehetősé. E tekintetben a teológiai tanári kar azon indítványt terjesztette elő, hogy az illető folyamodók kérelme, egészen természetes lévén, az méltányossági szempontok miatt is teljesíthető. A teológiai tanári kar indítványa elfogadtatván, egyházkerületünk megengedte, hogy mindazon, a kik a jelen évben tettek bekebelezési vizsgát, egyházkerületi vizsgáló-bizottságunk előtt, azok a második képesítési vizsgát egy év múlva tehessek le.

A főiskolai igazgató-tanács, folyó évi június 25-ik napján tartott ülésének 12. számú jegyzőkönyvi pontjában, pártolót terjesztette fel Kun István, főiskolai háznagynak, állomásán való végleges megerősítésére és fizetésének felebbemelésére vonatkozó folyamodványát, s ajánlotta, hogy nevezett háznagy hivatalában állandósítatván, jelenlegi fizetése, 200 frittal kiegészítetvén, 600 frra emeltessek. Egyházkerületünk, Kun István ház-

nagyt hivatalában véglegesen megerősítette, évi fizetését 600 forintban állapította meg, magáévá tevén az igazgató-tanácsnak, erre vonatkozólag tett nyilatkozatát is, melyszerint ezen összeget, a háznagy díjazásúl teljesen elégnék tartván, annak a jövőben bármilyen emelés lehetősége nem fog hozzájárulni s ennél fogva a természetben való lakás, vagy annak megfelelő házbérléssel sem adhatja meg.

Ugyanazon igazgató-tanács, ugyanazon ülésének 11. számú jegyzőkönyvében, pártolót terjesztette fel Székely György, budapesti III. éves bölcsészettan-hallgatónak s főiskolánk gimnáziuma volt kitünő növendékének kérelmét, melyszerint 100 frrt segélyért eszedik, abból a célból, hogy különösen a műveltség és művészetek történetében való magasabb kiképzése végett, Európa nagyobb műgyűteményeit meglátogathassa, ígervén, hogy alkalomadtán készséggel ajánlja fel szolgálatait főiskolánk javára. Folyamodó kérelme teljesített s tekintve a nemes célt, részére a kért 100 frrt segély utalványoztatott.

Olvastatott Rác Lajos, főiskolai szénior folyamodványa, melyben előadván, hogy különösen bölcsészeti és nyelvészeti tanulmányozás végett óhajtván a külföldi egyetemre menni, ebből a célból valami nagyobb segélyért eszedik. Egyházkerületünk szívesen akarván segídekést nyújtani a folyamodónak szép törekvéseiben, részére külön 200 frrt segélyt utalványozott s ezenfelül megengedte, hogy az egynevezett Bárczi-féle alapítványnak is élvezhesse egy évi kamatát.

Ugyanazon igazgató-tanács, ugyanazon ülésének 7. számú jegyzőkönyvi pontjában tudatta, hogy a sárospataki főiskola gimnáziumi igazgatójánál, a következő 3 évre, fittos szávaftalt, a tanári kar által ajánlott egynék közül, Kérészy Istvánt választotta meg. Tudomásul vétetett.

Majd olvastatott Zsindely István, főiskolai gazdasági választmányi elnöknek felterjesztése, melyben egyrészlől hivatkozván a kormányzati rendszabályokra, legközelebbi tavaszi egyházkerületi közgyűlésünk által beillesztett azon intézkedésre, melyszerint: elnököt, a gazdasági választmány három kijelölése és az igazgató-tanács ajánlatára, hat évre választja az egyházkerület képviselői közgyűlése; másrészlől előadván azt, hogy ó az 1883. évi őszén közvetlen az egyházkerületi közgyűlés által választott: kérte, hogy a gazdasági választmányi elnöki hely töltessék be, most már az újabb szabályok értelmében. Rendszabályainknak visszaható ereje nem lévén, s Zsindely Istvánnak eddig fennálló intézkedéseink értelmében kiszabott hivatali ideje még le nem járván, e tekintetben való intézkedésre nincsen szükség.

Olvastatott Tóth Sámuel, conventi jegyzőnek, püspöki hivatalunkhoz intézett levele, melyben tudatja, hogy az egytetemes névtár elkészült s Hornyánszky Viktor bizományosa a megállapodás abban történt, hogy egyházkerületünk részére 349 fizetéses példány küldessék 2 frrt 40 krjával. Előnlők püspökönk egyszerűsind jelentette, hogy az említett számú példányok Hornyánszky által, hivatalához már tényleg el is küldettek, mégpedig azon felhívással, hogy azoknak, igen jelentékeny összeget tevő összes ára, azonnal fizetessék ki. Egyházkerületi közgyűlésünk megbízta püspöki hivatalunkat, hogy a szóban forgó névtárból, minden egyházmegyébe annyi példányt küldjön, amennyi az egyházak száma, felhíván az eszereket arra, hogy gondoskodjanak azoknak részint az egyházak, részint a lelkészek által való megvételéről. Minthogy pedig egyházkerületünk úgy a példányok árát rendkívül magasnak, mint a fizetési feltételt is igen terhelőnek tartja; felkérte püspök urat arra is, hogy érintkezésbe tevén magát Tóth Sámuel conventi jegyzővel,

szerenzen felvilágosítás a metán Hornyánszkyval e tekintelen kötött szerződés feltételeiről, s ha ezen felvilágosítás alapján, arról győződnek meg, hogy azon összeg, melynek kifizetése ily előlegesen kériük, a névtár nyomtatási költségeinek fedezése végett szükséges, azon esetben a szóbanfoglalt összegnek felét fizettesse ki.

Az alsóborsodi egyházmegye, folyó évi április 12—13. napján tartott közgyűlésnek 85. számú jegyzőkönyvi pontjának kíséretében felterjesztette a miskolci főgimnáziumnak, általa átnevezett és helybenhagyott »Fegyelmi szabályait.« Tudomásti véteket és megerősítettet.

Bemutatottak egyházközelitünk lelkészvizsgáló-bizottságának a jelen évben megtartott vizsgákra vonatkozó jegyzőkönyve. Ennek adatai szerint, a bekebelezési és lelkészkezelési vizsgák, folyó évi június 19—25. napján tartattak meg Sárospatakon, Kun Bertalan, püspök és Kovács Károly, ungi egyházmegyei gondnok elnöksége alatt. Bekebelezési vizsgát tettek összesen 22. És pedig ezek közül jeles 7, jó 4, a többi elégtől osztályzattal. 1 egy tantárgyból pótvizsgára utasítottat, 1 pedig készületlennek találtatván, egy évre visszavetettet Ezenkívül 1 egy tantárgyból pótvizsgát tett. Lelekészkezelési vizsgát tettek 22-en. Ezek közül kitünően képesített 6, kielégítő osztályzattal 16. A tanjegyeket illetőleg, jóváhagyás végett, jelentette a bizottság, hogy a bekebelezési vizsgát tevőknel, már a convent által megállapított tanjegyeket alkalmazta, mert ez az átmeneti intézkedések tettek szükségessé. Tudomásti vételet, s a vizsgáló-bizottságnak a tanjegyekre vonatkozó eljárása helybenhagyottat.

Alkalmilag felemlítettén, hogy a főiskolai közvizsgákat bezáró vasárnapon szokásos ünneplőességekre vonatkozólag, kívánatos volna valamely rendezési elveket megállapítani: ez úgy a főiskolai tanári kar és igazgatótanácsra bízott. Legközelebbi őszi egyházközelitünk közgyűlésnek ellátása, az alsóborsodi egyházmegyére követezven, annak esepese tudata, hogy a pörösölő egyház helyett, az Miskolcon fog megtartatni. A közgyűlés idejét később fogja kitézni egyházközelitünk elnöksége.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Előfizetési felhívás.** Lapunk jelen száma első lővén a félévben, tisztelettel kérjük olvasó közönségünk az előfizetés megújítására s több-több pártfogó gyűjtésére. A kik lapunkat netalán nem óhajtják tovább jártni, azok sziveskedjenek obbeli elhatározásukat a 28-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy maunknak felesleges költségeket ne okozunk. — Elvben, irányban maradunk a régiek. Lapunk terjedelmét, előfizetőink szaporodása esetén, mellékletekkel igyekszünk növelni. Az előfizetési ár, félévre 2 frt 50 kr, negyedévre 1 frt 25 kr, Buza János pénztárnok úrhoz, legcélszerűbben postautalványon küldendő.

Az előző évfolyamokból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Az árakra nézve a szerkesztőség ad felvilágosítást.

— **Gyászir.** A sárospataki főiskolának egy régi, jeles tanítványával, egy lelkes s áldozatkész barátjával ismét kevesebbje van. *Balogh István*, tiszafüredi nyugalomba lépett ügyvéd és birtokos Hevesmegyének, különösen évtizedekkel ezelőtt, egyik közkedvességű alakja, táblabírája, a közelitnek egyik tisztelt harcosa, a ki jeles-

ségei mellett is mindenkor önmaga iránt volt a legkövetőbb; a ki hajdanában theológiát és jogot tanult és végeztet Sárospatakon, s gondolkodásán meglátszó, tetteiből kiérzett az egyház és iskola iránti hő ragaszkodás, mult hó 22-én, a család által kiadott gyászjelentés szerint, ejjei 1 órákor, hosszas sorvadás és több nap nehéz küzdelem után, életének 70-ik évében, kiszenvetett s 23-án délután 4 órákor eltakarítottat Tisza-Füreden. Mikor a sárospataki főiskola tanári nyugdíjintézete érdekében mozgalom indult meg a közelebbi időben, nyitra *Balogh István* a legelsőők között sietett a nemes cél feljegyzésére s két ízben 250 forint növelte a nyugdíjintézet tőkét. Leveliben is, mikkél az adományokat küldte, hő szeretettel árazottval a sárospataki főiskola iránt. Mi Hevesmegye jobbajával méltán jegezhetjük fel a kiszenvetett férfit a mi vesztéseink közé s szívből mondunk áldást poraira!

— **A sárospataki főiskola** jövő évi akadémiái igazgatójává ismét *Nagy Gusztáv*, theol. tanár; a gimnázium 3 éves igazgatójává *Kérészy István* választottat meg. *Molnár Lajos* igazgató érdemeit, ki 4 éven át nagy buzgalommal és értelemmel vezette a gimnázium ügyeit, tanár-társai és az igazgató-tanács jegyzőkönyvébe ígtátták. Főiskolai széniorra *egyhangul Szakal Károly* IV. éves th.; alkonytárnokká *Zorányi* (elebb Krausz) *Jenő*, szintén IV. é. th. választottat; utóbbi egyttal a theol. akadémián, egy évig, az új-szöv. görög és heber nyelvek segédtanára is leend. Áldást kívánunk működésükre!

— **A főiskolai ének- és zenekar** június hó 27-én, a következő műsorozat mellett kitűnő s anyagi és szellemi tekintetben teljesen sikerült *hangversenyt* adott: 1. »Eredeti magyar dalok.« M. Forgon Lajosól. Előadta az ifjúsági énekar. 2. »Törédek.« Arany János - Katalin emű költői beszélyéből. Szavalja Kovács István úr. 3. »Magdala.« Kérészy Emma kisasszony zongorakísérete mellett előadja Terfalga Dávid úr. 4. »Magyar dalok.« Zongorán játsza Chyzer Margit kisasszony cigánykísérettel. 5. »Bucsi-serenád.« Gróf Zichy Gézőtől. Színeji Mariska kisasszony zongorakísérete mellett előadja az ifjúsági énekar. 6. »Dalok.« Szánky Nándorné úrnő zongorakísérete mellett éneklí Margitai József úr. 7. »Zongora-solo.« Játsza Szánky Nándorné úrnő. 8. »Zenész-induló.« Litterscheid F.-től. Előadja az ifjúsági zenekar. A hangversenyt táncvigalom követte, a melyen a jó kedv, a nagy por daedra is, kitartott fényes reggeli.

— **Ragályi György**, a főiskolának s minden nemes ügynek ez a nagy-lelkű pártfogója, a főiskolai énekkar ismét 50 frttal ajándékozta meg. Egyetlen iskolai év sem mulhatik el az ő áldozatkészségének ilyen nyilatkozata nélkül.

— **A sárospataki főiskolai tápintézet** a jövő 1887. s. iskolai évre berendeztetett. Felvétettek I. *Alapítványokra*: Szűcs Béla VIII. oszt. Miskolcól (Prinsterer alapítvány); Szilva Béla VII. o. (Dr Szabó János alapítv.); Szathmári József I. é. th., Kenyeresi Árpád VIII. o. Miskolcól a Bartfai Szabó Károly alapítványra; Székely Miklós V. o. (Kőczán alap.); Csik Dániel III. é. th. (Ragályi-Kubinyi alap.); Horkai János VII. o. (Vecsei Oláh Károly alap.). A Horváth Mária alapítványra felvétettek 20-an, névszerint: Atányi Lajos VIII. o., Csontos József III. é. th. theol. Demeter Bertalan V. o., Kovács Károly III. é. th., Szalontai György IV. o., Székely László IV. o., Váci Dező I. é. th., Vegh Elemér IV. o., Jakab László V. o., Kérsi Péter IV. o., Szentpéteri József V. o., Sinka Endre III. o., Ladányi Zoltán V. o., Demeter János III. o., Sipos József II. é. th., Pap Mihály II. o., Dajka Jenő III. o., Szabó Károly III. é. th., Jánosí Béla II. é. th., Eperjesi Lajos V. o., Zsarnay emlék-alapítványra: Kaposi György

I. é. th. Ferenczi Lajos alapítványra: Karásonyi János IV. o. Pelsőczy magtár-alapítványra: Dusza János I. é. th. Lónyay Gábor alapítványra: Péter Mihály I. é. th. Pogány Istváné alapítványra: Rácz Kálmán I. é. th. és Rácz István I. o. Ragályi György alapítványra: Papp Miklós progimn. Vay-Geymüller alapítványra: Biró Lajos III. o. és Nemeti Sándor (Golopról). Kovács Károly alapítványra: Nagy Béla II. o. (Csapról). Rácz Ádám alapítványra: Rácz Ádám II. o. Gyulai alapítványra felvételték hatan, u. m.: Pósa Lajos III. é. th. Fazekas Ferenc III. o., Czövek Barna I. o., Papp Pál I. o., Sallai Gyula II. o., Tóth Dezső III. o. (Újhegyről). *Ingenyeselek felvételtek:* Botka Dezső VI. o., Csaófordi Ferenc, I. é. theol., Csontos Jenő I. o., Czövek János IV. o., Farkas György I. é. theol., Farkas Lajos I. é. th., Kalassai Sándor V. o., Kiss Zsigmond VII. o., Korocz József III. é. theol., Kovács István II. é. th., Mátyás Géza II. o., Petus József VI. o., Réz László I. é. th., Szabó István V. o., Szakal János VIII. o., Szentmártoni Dániel V. o., Tatar Balázs VI. o., Tóth Gábor II. é. th., Törös Andor IV. o., Vass János IV. o., Szabó István VI. o., Kőrösi Bertalan VII. o., Szekeres Dezső VII. o., Sütthő Kálmán VII. o., Szalai Gyula I. o., Bényei Károly VII. o., Czeecz András IV. o., Tarasovics László VI. o., Nagy Béla I. o., Pál Dezső II. o., Simon Károly I. o., Túróczi Lajos II. o., Fodor Ferenc I. o., Barati Miklós II. o., Magyarai Lajos progimn., Dudas Béla I. o., Finkai Pál II. o., Kassai Endre I. oszt. Összesen 38. A 20 frtot fizetők osztályába felvételtek: Héthi Gusztáv V. o., Kőcsi Péter II. é. th., Kőröskényi István III. é. th., E. Marikovszki Béla II. o., Mauricz Árpád II. é. th., Megyasszai István VII. o., Ki Molnár József VI. o., Szekeres János II. o., Lengyel Bálint I. é. th., Péderi Ferenc II. o., Láncezi Gyula III. o., Lillők László II. é. th., Béki Endre VI. o., Szilva István VI. o., Péterffy Pál III. o., Csomár Béla progimn., Kosza István prog., Tóth Dezső III. o. (Tarcáról), Szabó Zoltán I. o., Batta József II. é. th., Batta Béla I. é. th., Nagy Károly II. o. (Valkórol). Gónczi Gábor I. o., Okruczki Tamás IV. o., Porkolab Ferenc II. o., Bakos Béla IV. o., Keresztúri József VI. o., Nagy Dezső VIII. o. (Rima-Szombathól), Kalós Kálmán III. o. Összesen 29. A 40 frtot fizetők osztályába felvételtek: Benke István I. é. th., Biró Bertalan V. o., Borsos István V. o., Borsos József II. o., Gaál Ferenc II. é. th., Jarmi József III. é. th., Kánya István IV. o., Kőszeghi Dániel IV. o., Nagy László VI. o., Sárkány Kálmán V. o., Tóth József IV. o., Vácsi Sándor V. o., Vas József VIII. o., Hrícz Dániel II. o., Séra János V. o., Szilasi Pál I. o., Ölbei Béla V. o., Csiki József III. o., Kéri Kálmán II. o., Megyasszai Pál II. o., Tarczy László IV. o., Batta Nándor III. o., Rácz József prog., Spitko János III. o., Mokcsai Tibor I. o., Szabó Endre VIII. o., Baksi István I. o., Benkő Lajos V. o., Horváth Dezső II. o., Bodnár Mihály prog., Kajdi Menyhért I. o., Sárk György I. o., Pethő Zsigmond II. o., Kőröskényi Tamás I. o., Rácz Kálmán I. o., Szobonya Miklós I. o., Bertók Béla IV. o., Torma András VII. o., Kerekes József II. o., Bacsó József II. o., Réthi Andor I. é. th., Szekeres Mihály I. o. Összesen 42.* Sárospatak, július 1. 1887.

Szicsos Mihály,
táptáptézet felügyelő.

— Az évről vizsgák a sárospataki főiskolában június 17—30-ig, több érdekes közbevetéssel folytak le, s végeredményökben egészen örövendettek. Az ének-és zenetanítás, az új tanár vezetése alatt, így az osztályvizsgákon, mint különösebben a felgimnáziumi osztályok énekarában s a közös nagy chorusbán, lendületről tanus-

codik, a mit az előjáróság dicsőrevel emelt ki a nagy közönség előtt. A tornászati műsorok, bár a rossz idő miatt elnapoltak, mégis nagy közönséget tudtak vonzani, s a versenyek a mester szorgalmát és szakképzettségét hirdették. Az érettségi vizsgálat kitűnő bizonyítványul szolgál az egész gimnáziumi oktatás számára, s *Beothy Zolt.* mint a kormány képviselője, annyira meg volt a sikerrel elégedve, hogy jó kedvében a jó eredmény felett ígéretet tett arra, hogy a közoktatásügyi miniszter urat fel fogja kérni a sárospataki főiskola lélebbi meglátogatására, a mely szerencsésen tehát a felsőbb elismerést lenne majd alkalmunk méltó tisztelettel fűdvözölni. Az érettségi vizsga különben szigorúság tekintetében — ha lehet — még az eddigieket is felülmúlta. 32 ifjú jelentkezett reá, a kik közül egy az irásbelin elbukván, a szóbelire 31 maradt. 5-en *jeles*, 8-an jó osztályzattal, ismét 8-an *egyszerűen* nyilvánítottak érteket; egy visszavetettet egy évre, a többi pedig szeptemberre. Ugyancz a szigorúság jellemében a többi osztály vizsgálatát is, a melyeken a főiskola igazgató-tanácsosa nagy kitartással vettek részt, majdnem két hétig. Az akadémiában a colloquiumok hasonlóképen kedvező eredménnyel végződtek június hó 30-án. Az ifjúság önmunkassági hajlamát és képességét a szokásos ünnepély vasárnap (június 25.) igazolta. Ekkor olvastott fel az akadémiái pályázatról szóló jelentés, a délelőtti istentisztelet után, a városi templomból a főiskola inatmerébe sereglett közönség előtt, a püspök, kerületi küldöttek és igazgató-tanácsosok jelenlétében. Az igazgató előadása szerint: *A Vay holtján díjra*, 25 frt 20 kr. és 16 frt 80 kr, a beérkezett 9 egyházi beszéd írói közül *Csik Dániel*, III. éves theologus és *Szobonya József*, szintén III. é. th. nyerték. *Békly János*, IV. é. th. pedig *Péterfy Károlynak*, a boldogult veje által íjra cédra küldött műveivel jutalmaztatott. *A Vay nagyból díjra* érkezett egyháztörténelmi tanulmányok szerzői között a jutalom megosztott, így, hogy *Rácz Kálmán* és *Tudós István*, I. é. theologusok (kik együtt dolgozták) nyerték 22 frt 40 krt, a díj $\frac{2}{3}$ -át; *Szathmáry József*, I. é. th. 11 frt 20 krt, a díj $\frac{1}{3}$ -át. *A Péterfy-díjat* (42 frt) *Szakai Károly*, IV. é. th. nyerte dogmatikai tanulmányaért; versenytársa jutalmazatlan maradt. *A Tóth-Fischer díjat* (30 frt) egyetemes történelmi tanulmányul *Fodor Béla*, IV. é. th. kapta; az *Okolicsányi díj* (24 frt) *Kérszay Zoltán*, I. é. th. és *Németh József*, IV. é. th. között megosztott. E díjra római jogi tétel volt kitűzve. A díjak kiosztása után következett az *Ivánka* emlékére rendezett ünnepély, a melyen a gyászoló család is résztvett. A boldogult életét *Kun Pál*, tanár ájtotta fel, közölsémerést érdemelt beszédével, a melyet lapunk tárcaja közöl. Delután következett az ünnepélyes nap vigabó fele, az ének-és zenekar vizsgálja és szavalt-verseny, a mely, mint rendezés, most is nagy közönség előtt folyt le és szépen sikerült. A szavalati díjakat *Stéphan Géza*, I. é. th. és *Bodolay Miklós*, II. é. th. nyerték el; amaz komoly, emez tréfas s megmegjártott szavallatokkal. Az ének-és zenekar is teljes elismerést vívott ki magának és vezetőinek ez alkalommal is, s előnyösen mutatta be ifjúságunknak a szép iránt ápoló ösztönét és hajlandóságát. A francia nyelvben tanusított előmeneteleért a szokásos díjat *Finkegy Ferenc*, VIII. o. t. érdemelte ki; a rajz díjat *Kérszay Gyula*, VI. o. t., a szépirási díjat *Szekeres János*, II. o. t. és *Papp Pál*, I. o. t. nyerte. Az ifjúság munkásságáról tanusodtak az önképző-társulatok is, az akadémiái *Szinyei Gerzson*, a gimnáziumi *Kodcsay Sándor*, tanárok vezetése alatt.

— A zongora-tanulók vizsgálja Sárospatakon. Évek óta nagy szorgalommal és hivatottsággal ad itt zongora-órákat a vállalkozóknak, mérsékelt díjért, *Hartenhal*

* A táptáptézet szobákba felvett ifjak névsorát is azonnal közölöm, mihelyt elintéztett.
Sz. M.

Iren kisasszony, a ki ez alkalommal először be is mutatta tanítványait a közönségnek s az érdekelt szülőknek, a tanítóképzede ének- és zene-termében. A 16 pontból álló program meglepően szép eredményt tüntetett fel s a szülők és zenebarátok nagy megelégedését vívta ki. Felemlítették ezt részint buzdításul, részint azért, hogy a vidék tudja azt, hogy Sárospatakon többféle kedvező alkalom kínálkozik arra, hogy jómódú szülők gyermekei a művészetekbe is bevezetessenek. A zongora-iskola felett a főfelügyeletet *Sz. Nagy József* országosan ismert ének- és zene-tanár gyakorolja.

— **A francia reformortus szabadelvű egyház**, mely az orthodox egyháztól különválva, teljesen önálló életet folytat, május közepén tartotta évi nagy gyűlését. Nem lesz talán érdektelen, ha megismerkedünk azon főbb kérdésekkel, melyek a gyűlésnek tárgyait képeztek, s melyek a szabadelvű ref. egyházat mozgatták. Legfőbb baja a szabadelvű egyháznak, hogy nincs elég lelkesze; számos egyházban üres a lelkeszi állás, másutt pedig szabadelvű hiányban orthodoxot hívnak meg. Azonban alapos a remény, hogy a helyzet rövid időn javulni fog; erre mutat a *nimes-i* Samuel Vincent-iskola gyors fejlődése. A növekedések úgy szellemi, mint erkölcsi tekintetben igen szép előhaladást tanusítanak, s az egyház méltó vezetőit fog nyerni bennök. Nagyon természetes, hogy a növekedék számával együtt a fenntartási költségek is szaporodnak, s az egyházak és egyesek nagylelkűsége még nagyobb mértékben igénybe lesz véve. Legalább 40 növekedésre van szükség, hogy a lelkeszi karban utalmozó hiányok betöltsenek. A sou-adoztások (havonként mindenki egy sőt, 1½ krt fizet) eddig is jelentékeny összeggel járult az iskola fenntartásához, s ez éven még nagyobb eredményt lehet remélni. Kifünös s erkölcsi tekintetben még fontosabb adatotásít mód ez, mint anyagilag, mert a havonkénti sou-fizetés azon egyháztagokat is, kik anyagiilag nincsenek azon helyzetben, hogy az egyházat nagyobb rendes összeggel támogassák, folyvást figyelmezteti arra, hogy az egyház élete és fejlődése iránt érdeklődjenek. Természetesen a sou-fizetés senkit sem ment fel a rendes egyházi adó s kötelezettségek alól. A közgyűlés és a *belső-misszió-bizottság* egyetértőleg, de teljesen függetlenül haladnak céljuk felé. A közgyűlés nem avatkozik a misszió ügyeibe, hanem annak lépteit rokonszenven kísérí, sikereinek szívből örül. A misszió lapjai: a *Protestáns tőzhely*, mely kik népűjság, valamint a *Keresztény élet*, tökéletesen dolgoznak a nép erkölcsi művelésén, előhívítelen. A belmisszióhoz tartozik a Loir-völgyi papság működése, kik az ottani nagy köszénbányák munkásai között terjesztik a világosságot, ébresztgetik az erkölcsi és vallásos öntudatot. Hogy mily nagyfontosságú e törekvés a socialistikus és kommunista eszmékkel saturált munkások között, azt súlyosgtelen bizonyítani. Végül a közgyűlés egyhanglúan helyeselte a párisi lelkeszek eljárását, kik márciusban küldöttségileg kérték fel a közoktatási minisztert, hogy a *monntauban-i* ref. theol. fakultáson előforduló tanári kinevezéseknél a szabadelvű egyházra legyen tekintettel, a minék sikere a legűjabb kinevezésnél már bebizonyított. Bár sok teendő vár még a szabadelvű egyházra, de nagymérvű előhaladása iránt méltó elismeréssel lehetünk.

— **Hírek** Jeruzsálemben nem régebben szentelték fel a „*Jézus a segítség*” nevű lelencházat, a mely ezúttalaz ev. ker. missionnak egyik legnagyobb épülete a hajdani szent városban, s a Refaim-völgy felett emelkedő halomsornak nyugoti oldalára van építve. 20 évvel ezelőtt egy német nő határozta el magát egy ilyen célú intézet alapítására, a mely azonban kezdetben igen szűk korlátok között

mozoghatott és sok nehézséggel kellett annak birkozni. Most azonban már a török kormány is pártfogolja azt nemcsak erkölcsileg, hanem évi segélye által is. Az építlet úgy készült, hogy abba a Jeruzsálem környéken található összes lelenek elférjenek. Ugyancsak Jeruzsálemben az oroszok is erősen igyekeznek tért foglalni. Az Olajfák hegyének tetején már korábban emeltek egy hatalmas tornyot, a mely a hegy arculatát egészen megváltoztatta. Közélebb ezt a roppant épésget ismét nagy tani fogják, abban a reményben, hogy úgy annak tetejéről egyszerre két tengerre, t. i. a holt- és közpéttengerre nyérhetnek nagyszerű kilátást. A torny már tele van harangokkal, a melyek megzavarják az Olajfák hegyének hagyományos csendjét s egész Jerikóig tete lármázzák a vidéket. A hegy lejtőjén egy nagy templomuk is van az oroszoknak. A talaj ásásokor 7 keresztény sírra bukkantak, a melyek egymás szomszédságában feküdtek. A középső sír felett egy sziklaba vésett kereszt hirdette, hogy ott kereszténynek porlottak el. A kereszt körül felirat nyomai látszanak, a melyből a *Stephannus* szó (régí görög betűvel) meg először is tisztán kivethető. — A lutheri egyház Orosz-lengyelországban jelenleg 64 anya- és 40 leány-gyülekezetből áll; a tagok összes száma 350,000. A legnagyobb evang. gyülekezet a *varsói*, ahol 1886-ban 710 gyermeket kereszteltek, 287-et confirmáltak, 221 eljegyzés és 722 halál-eset történt. Varsó után következők *Lodz* 40,000 lélekkel.

— **Ivánka Sámuel siremlekére** a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa, *Dókus Gyula*, világi alondnok indítványára 20 frtot szavazott meg. *Futó János* k.-doh-szai lelkesz 1 frtot; édes atyja, *id. Futó János* földbirtocks szintén 1 frtot küldött. A *Kiss Lajos* abaujvári lelkesz úr által gyűjtött összeg nyugtázásakor kimaradt *Maka, János* szinai lelkesz úr 1 frtja, a mit ezennel helyreigazítottunk. Bár az adományok igen lassan gyűlnek s különösen a vidéki énekarok — a melyekben nagy reménységűnket vetettük — egyen kívül még nem adták érdeklődésüknek semmi jelet, bízunk a sikerben, bízunk abban, hogy a boldogult férfinak lapunk tárcájában felelevenített képe is többek szívében fog lelkesedést ébreszteni az *Ivánka siremleke* iránt. A főiskolai igazgató-tanács a maga körében megejtendő gyűjtést szeptemberre halasztotta el.

Pályázatok. Tiszántúl, a felsőzabolcsi egyházmegeyében, a *besenyői* 500 frttal és a *sényői* 520 frttal javadalmazott IV-ik osztályú lelkeszi állomásokra pályázni lehet július hó 19-ig. A közvények *Lukács Odón*, espereshez küldendők Nyiregyházaiban. Dunán innen a keeskméti egyházmegeyében, a közélebb anyásított *szabolcs* IV. osztályú egyház lelkeszi állomására, javadalma 780 frt, a közvények *Adám Kálmán*, espereshez, július 15-ig, adandók be Tiszvársenyben (postaállomás).

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, az *abauji* egyházmegeyéhez tartozó *felső-mérai* egyház lelkeszi állomására pályázat hirdetik.

Ezen egyház lelkeszi jóvedelme föld-, rét és szemes élethöl, néhány forintra menő készpénzből, szolgalmányból, stólából 738 frtra tehető; 97 forint 40 krajcárnyi adót azonban a lelkesz köteles fizetni; ennek levonásával a fizetés csökkenven, ezen lelkeszi állomás a 4-ik osztályba sorozatik.

Pályázni kívánók kérvényüket folyó évi július hó 31. napjáig nagytisz. *Fodor Pál*, esperes úrhoz adják be *Vilányban*, u. p. *Vizsoly*.

Miskolc, 1887. június 29.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1-1

Felölös szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

is szólhatok róla, hogy vajjon megtűrné-e a coriambicus hajlítást, mikor is a szövegnek így kéne módosulni:

Buzgó hálánk emelkedik Te hozzád

az utolsó ütem *molossussal* fejezve ki, adná e sor a legfelségesebb magyar rythmust.

Az egész sor — mostani alakjában — így volna ütemezhető 2+3+4+2. prosodicus méret! *spondus*, *anapestus*, *coriambus*, *spondus*; ha ugyan a verssor mostani állásában a *buzgó* szó *jambicus* kifejezést nem igényelne, sőt követelne, a melyet pedig a magyar érzék nem tűr. Épen azért ilyen beosztású sort nem is találunk a magyar költészetben, oka levén a *jambicus* kezdet. Lehet tehát ez az ének *elismert szép, de nem magyar*; már pedig nekünk magyar ének kell. Ugyanez okból nem fogadhatom el a másik harmat se.

Szóltam én már ezelőtt arról, hogy nem tudom, mi-csofona gonosz lélek szállta meg az erdélyi egyházkezlőreket, hogy midőn énekes-könyvet megújítá, abból (kivéve azokat, mik a magyarországiiban is megvannak), egyetlen-egyen kívül szűmüzött minden magyar dallamot, s helyette a magyar érzés természetével mérőben ellenkező idegeneket vett be. Pedig, bizony mondom, akár a Batizi András éneke, akár a Szegedi Kis Istváné, jobban megillették volna az erdélyi magyar embert, mint a „*Gott erhalte!*“ Dehát ez az ő guszusok; s én talán bizton hozzá is tehetem — az akkori szomorú politikai körülmények — szüleménye volt! ezért mondom én, hogy nekünk magyarokul, az erdélyi énekes-könyvből *tabula rasat* kell csinálnunk, különben velük együtt nem *énekelhetünk!* Ellenkezik az abban levő *speciális* német dallamok históriai multunkkal, jelenünkkel, nemzeti érzésünkkel, dal-zenei érzékünkkel. Verrünkkel: epenezért az ajánlott 3 énekről is következőkép kell nyilatkozzom:

1. *Nagy Isten téged imád!*: tudvalevő dolog, hogy e dallam a nagy *Haydn* kiváló remeke: ámdé tökéletes *jambicus volta* (s ebből kifolyólag), *felütése*, *irtoztató melizmái* olyannyira idegenné teszik a magyar fül s érzékre nézve, hogy még a legnagyobb jó akarat s erőfeszítéssel se lehet belőle magyar alakzatot csinálni. Szép, szép, remek, de nem nekünk való: minek fordítsuk rontsuk mi *egészeséges* magyar népünk vért idegen dolgokkal még a templomban is, holott eléggé rontják már a budapesti népszínházból kikerült, monda fabrikált magyar-talan nóták! Maradjunk mi csak a magunkéinál, van nekünk elég gyöngyünk, csak elé kell szedni s mivelni a helyett, hogy a bennünket magyar nemzeti érzésünk s jó izlésünkkel kivetkezett idegen dallamokon kapkodnánk. Ugyan, t. küldöttség, gondolja meg csak, minő *éneklés ez: Nagy isten tégedhez imád!*? Ennél még Bogisich úr se énekelte sebesen a magyarokul bemutatott türöci tót-jezsuita énekeket!

2. *Szüleiközdünk . . .* erről is elmondtam már a fentebbi években véleményemet, midőn a budapesti egyházi lapban egy avataltan gyűlési tudósító és unitarius éneklő állítá (nota bene: akkori időben nagyon kezdett az unitarius izé ott kísérteni). Már kérem, t. küldöttség, méltóztassék csak kissé vizsgálódni, eltekintve a kirívó *melizmáit*, az ez ének véges-végig *trochaeus*, e miatt egy csepp *choralis* színezete sincs, dallam menete (*Jézus szavánál* különösen) oly eröködő, hogy minden *buzgósg* megörök általa. Diák korunkban temetési éneklő használtuk Pápan, mig nem én egyszer ujjamra szedtem, hogy minő szép verki taktust ad s azzal megbukott! Bukjék is meg örökre!

3. *Mindentható leborúta . . .* rythmusa a Kisfaludy Sándor által előszeretettel használt, s valóban ez alakzaton a legkellemesebben lehet *regélni* s mondhatóknak a kedves csevegő rege, mintha csak ez alakzatot igé-

nyelné magának. De kérem, már egy *hymnus* mégis csak máskép kell megszólaltatni! Hát még a dallamot tessék csak megtekinteni: tere, quart és quart, tere ugrálásokból áll legnagyobb részt, melynek zökögös-goromba hangmenete épen nem egyezik meg a *szöveg* jászti-, folyékony menetével, holott pedig a szöveg s dallam rythmusának minden jóravaló éneken pászolniok kell!

Ez az őszinte szó, mit a t. küldöttség ajánlatára elmondani, az ügy érdekében, szükségesnek tartottam.

Kálmán Farkas.

TÁRCZA.

Ivánka Sámuel emlékezete.

Írta és elmondta a sárospataki ref. főiskola tanteremében, 1887. június 26-án

KUN PÁL,
glancköznevelő tanár.

Azon férfiak emlékezetét megújítani, kiknek működése nyomot hagyott maga után a tudományos törekvés bár igen szép, de gyakran rögös pályáján, kötelesség nemcsak azok iránt, kikre visszaemlékezünk mindenkor kedves: de önmagunk iránt is, kik visszatéintve az ő küzdelmeikre, azon babérokra, melyeket arattak, folyton megújodást nyerhetünk az ő példájokból, buzditást fáradaimik sikeréből, vigasztalást azon töviskoronák-ból, melyek oly gyakran körítik halántékaikat azoknak, kik úttalan útakon járván, ösvényt törnek eszméinknek hatalmas akarttal, férfias elszánással, hazafias áldozatkészséggel.

Ily férfiakat nemcsak azon körökben kell keresnünk, melyek a zajosabb működést engedik meg, hanem azon zajtalan munkások soraiban is, a kik nem azért dolgoznak, hogy feltűnjenek; hanem azért tünnek fel, mert kitartóan munkálkodtak. Nemcsak a harezónok, vagy a politikai téren kivívott sikerek követelik magoknak a méltó pályabért, az elismerés koronája azt is megilleti, a ki életét a tudomány művelésének, az ifjúság nevelésének szentelte, a ki éjjel-nappal azon fáradozott, hogy a lelkében élő eszméket megvalósítsa, azokat terjeszse s oly utódokat neveljen maga helyett, a kik majdan diadalmasan kivívják azt, a mi után az úttörő munkás fáradozott s a miért élte nyugalmát áldozta fel.

Egy ilyen munkás emlékezetét akarom ma megújítani, midőn feledhetlen barátunkról, elköltözött pályatársunkról megemlékezem. Nem tüztem azt céloml, hogy *Ivánka Sámuel* életrajzát adjam, ez avatottabb tollra van, oly emberre, ki szakértő szemmel képes mérlegelni azon fontos szolgálatokat, melyeket az elköltözött, különösen a magyarpr. egyházi ének és zeneirodalom terén, évek hosszú során át teljesített. Nekem csak azon feladat juthatott osztályrészemül, hogy néhány vonással állítsam emlékezetem elé azon embert, a ki a kötelesség teljesítésében páratlan szorgalmu, az irodalmi téren fáradahtatlan, s mint jó barát mindenkor őszinte és nyíltszívű vala. Hiszem azt, hogy a boldogultnak meglesz idővel méltó életrója, mert az ő élete a magyar egyházi zeneirodalom egyik ágával oly szoros összefüggésben van, miszerint annak történetében az ő működéséről a legnagyobb méltánnyal meg nem emlékezní egyáltalában nem lehet.

Ha életének külső történetét tekintjük, azt kell mondanunk, hogy az nem sok változatosságot nyújt. Szülei becsületes, magyar iparos családot alkottak, kiknek hajlékában 1826-ban született Bihar megye Belényes községében. Családjá közeli rokonságban volt a draskói és jordanföldi Ivánkákkal, kiknek egyik őse a kereszties had-

járatok alatt nyert nemességét. Iskoláit szülőföldjén kezdte, majd Kis-Újszálláson és Debrecenben folytatta. Már jó korán, tanuló évei alatt, kellett a végzet csapását szenvednie; mert bármily hő végya volt is a tanulás, szüleinek korlátolt anyagi viszonyai nem engedék tanuló pályáját befejeznie. Kénytelen volt 1843-ban, mielőtt az akadémiai pályára léphetett volna, Békésmegyébe, Füzes-Gyarmatra kimenni tanítónak. A szegénység, mely élte végeig hű társa maradt, míg egyrészt ily módon kényszeríté kenyérét keresnie, addig másfelől folytonosan arra is ösztönzö, hogy folytonosan kezebe önmagát azon irányban, a mely később becses eredményekkel lett gazdagítandó a magyar prot. egyházi zeneirodalmat. Meglehet, hogy még azon cél, melyre törie kell, a szegény tanító előtt némileg homályba burkolt vala, talán csak később, kedvezőbb viszonyok beálltával élhetett egészen az ének és zene ügyének, azonban a helyzeteszerű kényszerítéshez is hozzájárulhatott zenei tehetségének kifejlesztéséhez, a mennyiben a ref. tanító az egyházi éneklés mezején is tartozik mozogni, s ez neki annnyival inkább könnyen sikerülhetett, mivel természetesen hajlamai, kiváló tehetségei az ének és zenegyakorlására mintegy felhívták, rendkívüli terjedelmű hangja pedig határozott fölényt és tekintélyt biztosított neki sok más pályatársa fölött. Így lassanként vidékről-vidékre szállt a fiatal, tehetséges tanító híre s az egyházak azon igyekeztek, mint üssék el egymás kezéről azt az ifjút, a kitől oly sokat méltán vártak. 1845-ben már Tordán találok őt, 1848-ban Biharban, 1850-ben Gyómán, mindenütt, mint megszóka, lelkesen működő, hatva, igaztva. Végre 1854-ben Szentese, Csongrádmegyébe választották kántornak, s ezáltal sorsa, életének célját illetőleg, véglegesen eldőlt, mert inenthal már nem többé az ének- és zenekedvelő, hanem az azt komolyan művelő férfi áll előtünk.

Ha valaki elmondhatta magáról, hogy minden tekintetben autodidakt volt, úgy ezt a mi elhunyt barátunk mondhatta el. Az autodidaxiának megvannak a maga hátrányai és előnyei egyaránt. A győzeftelődő ember könnyen téves útra juthat, míg az erőstehetségű, vasfejű emberekben éppen az öntanulás nehéz útja fejleszté ki a legeredőbb tehetségeket, melyek, meglehet, más öntanuláson soha érvenyre nem jutottak volna. Így a mi barátunk, a ki előtt már választás nem volt, mint önmagától s könyveitől kérni tanácsot, kénytelen volt az autodidaxia nehéz, gyakran kétes és sikert csak kivételes esetekben kilátásba helyező útját követni. De követte vasszorgalommal, bámulatos kitartással s az igazi tehetség saspillantásával. Emlékezem, a multba nézek, midőn Irvánkával megismerkedtem, ha életének ezen epizódjára tért, mily élénken s minden keserűség nélkül emlékezett meg tanulmányairól. Alig lehet valami érdekebbé, mint őt magát megszólaltatnom ezen tekintetben. «A mai ifjúságnak ugyancsak könnyű a dolga, szokta volt nem egyszerű mondani, mikor mindenre avatott emberek tanítják, úgyszólván kézenfogva vezetik s a zenei irodalom oly kifejtelt, hogy mindazt fellátalánna benne az ember, a mit keres. Azonban az én időmben mindez egészen máskép volt. A falusi kántorok igen kezdetleges zenei alapismeretekkel dicsekedtek. Ritka kivétel volt az, ha itt-ott egy olyanra akadtam, a ki kedvet érzett a haladásra, az énekel és zenével való komolyabb foglalkozásra. Új kótákat, partitúrákat igen ritkán láthattunk, de ha ilyesmit megkaphattam, azonnal leírtam s kéziratban mindenfelé terjesztettem. Hangszerek dolgában is vékonyan álltunk. Ma már minden gyerek tanulhat zongorát s ezen gyakorlatilag eléggé helyes fogalmakat szerzhet magának a zenei hangviszonyokról; az én gyermekkoromban a gitár volt az általánosan elterjedt hangszer,

ez volt az, melyen némi ügyességre szerve téve, fogalmat alkottunk magunknak a zenei öszhangról, az accordokról. Mai nap, a mellett, hogy leg több helyen képzett zenészek foglalkoznak az ének és hangszeres zene tanításával, mindenféle iskolai kézikönyvek állnak a tanuló rendelkezésére, holott a mi időnkben a kezdetleges Zsoltáros-könyvön kívül semmi segítségünk sem volt, s a ki, mint magam, bővebben akart tájékozódni a zeneelmélet terén, kénytelen volt külföldi könyvekből mintegy önmagának készíteni kézikönyvet. Rendszeres iskolázásról, mint ma szó sem volt. A debreceni főiskolában a zsolotáros és dicséretes betanításán kívül egy-két ismertebb világi dall karoltak fel, az is kezdetleges hangszereléssel. Hol voltak akkor az énekiskolák, conservatoriumok, hol volt a magasabb kiképeztetést nyújtó zeneakadémia? Nektünk mindent önmagunkból kellett kifejlesztetnünk, hogy nem lehetünk elsősorung művészekké a gyakorlat s igrzenevezet zenedudósokká az elmélet terén, ezt leginkább azon kezdetleges viszonyok okozták, melyek önmagunkból nehezettek ránk.»

Szentesen, mint kántor, a mi barátunk anyagilag elég jól levén ellátva, egész szenvedéllyel kötött a zene komolyabb tanulmányozásához. Pótolni a hiányokat, kiképzést is ismeretelőzti életének főcéljává. Figyelmem nem kerülte ki semmiféle érdekes mű, mely a zeneirodalom terén megjelent, azt megszerzeni első gondja volt; sőt, hogy kedvére gyakorolhassa hivatalos elfoglaltságától ment óráiban kedvenc hangszerét, saját költségén házi orgonát csináltatott magának, s azon játszadozott s annak segélyével igyekezett már akkor a zsolotáros dallamain javítani.

Irodalmi működése, mely később oly termékenyvé vált, szintén szentesi kántorságának idejében kezdődik. Így szakavatottan nyilatkozik a Sárospataki Füzetekben a magyar ref. egyházi éneklésről (1858.); a magyar ref. éneklésről (1858.); a magyar ref. énekevekről (1859.); a magyar ref. egyházi zene- és énektanárrol (1859.); Őszinte szó a zene érdekében (1859.); Végző az egyházi zene érdekében (1860.). A Prot. Egyházi és Iskolai Lapban értekezik a következő tétélekről: Egyházi énektanudódszer (1858.); Biralt énekes-könyveink felett (1858.); A néghangú éneklés felállításáról (1859.). Ezen nagyobb értekezeseken kívül már 1857-ben írta következő maig is kéziratban maradt munkáját: Elméleti és gyakorlati kézikönyv az egyházi énekek alapos tanítására és tanulmányozására, az 1., 2., 3., 4. osztályú népiskolák részére, valamint 1859-ben a Choral-könyvet 5. 6. osztályú népiskolák részére.

A szentesi organista-kántor feltűnő irodalmi működése Sárospatakon az intéző körökben kiváló tetszéssel találkozott. Lehetetlen volt az iskola vezérő férfainak egy oly munkabíró embert Szentesen hagyniok, ha magában a főiskolában az ének- és zenetanítás ügyét s a tisztáninni egyházkerületben, annak egyházzaiban az egyházi ének reformját lehetővé tenni s amaz emelni akarták. Az egyházi éneklés a ref. istentiszteletnek igen fontos kiegészítő része, a mely eredetét a római kath. úgynevezett egyházi népénekekből veszi, mely népénekek a magyar római kath. egyházban gyakran a legkifinomott magyar motívumok alapján fejlődtek ki, azonban nálunk a reform. egyházban, a népének az úgynevezett francia zsolotáros alapján fejlődő, okvetlenül hatalmas reformra és ahhozértó reformátorra várt. A mi főiskolánk vezérfehér jól ismerték, mi a feladat ezen a téren, s ugyanazért az ének és zenetanári állás betöltésén fáradoztak, nyugalomba helyezvén az eddigi tanárt, *Kriszst* s meghíválva ezen tanszékre az irodalmi téről már meglehetősen ismert szentesi kántort, *Ivánka Sámuel*.

Szükségesnek látom itt fölemlíteni, hogy Hegedüs László és Erdélyi János a leghelyesebb tapintat vezérelte, midőn kívánták a főiskola részére megnyerni ügyeiket. Erdélyinek, mint azt többször kifejezte, mindig az volt a nézete, hogy egy ily fontos művelődési és nemzeti hivatással bíró főiskola tanszékeire lehetőleg oly egyneket kell alkalmazni, a kik valamely általuk választott szakmában, az irodalom terén is munkálkodnak. Mert nem mindig elég a tanítás egyik névelve, a szóbelivel, mely a tanterem szűk korlátai között foly le, beérni: hanem szükséges az is, hogy a főiskola tanárai irodalmi téren is adtak legyen próbáját hivatásuknak. Nem mondom azt, hogy ezen máskülönb helyes elv merev alkalmazása minden esetben hasznót, elhagyása okvetlenül kárt okoz. Hanem egy bizonyos, s ez az, hogy valamely iskola körében reform-munkálkodásra csakis azon emberek alkalmazása, a kik tanítói működésüket az iskola falain kívül is képesek folytatni, a kik irodalmi úton is terjeszthetik azon eszméket, melyek szolgálatába állottak. Az iskolának egyik elsőrendű érdeke az, hogy tanárai az irodalmi téren is működjen, az iskolának s magoknak jó hírüket s ez uton befolyást biztosítsanak. S miután a Hegedüs és Erdélyi kora, a mi főiskolánkban csakugyan a reform-korszaka volt, egy oly korszak, melynek élén a pataki iskola körében egy elsőrangú hazai író állott, lehetetlen azon ítéletet nem hangsúlyoznom, hogy a szentesi kámtor megválasztása épen a legszerencsésebb volt azon viszonyok között, midőn a toll hatalmával kellett a még szózatlanul új eszmék számára híveket toborzani. Hiszen a «Sárospataki Füzetek» minden száma igazolja a kor ezen most változot irányát, s valóban mindenkor dicsőségére leg szolgálja ezen felfogás mindazon férfiaknak, kik a legfőbb intéző szándékait gyámolták. Szép, a mi háromszázados főiskolánk életében örökre emlékeztető, az ő korszak marad az, midőn egy Hegedüs László tagas látóköre s egy Erdélyi János tündöklő elméje, ragyogó bírá adott irányt minden törekvésnek; «Sárospatakiól, az akkori nehéz, de törekvéseinknek mégis kedvező korszakban, irodalmi központot alkotott, s a «Sárospataki Füzetek» megalapításával oly organumot teremtett, mely az akkori prot. irodalmi élet kitünőségeit huzamosabb időre magához tudta bilincselni.

Mi természetesebb, mint, hogy oly férfiak, a milyen a mi felejtethetetlen barátunk vala, a szives meghívásnak élent nem állt, s elhagyta azon hivatalát, mely anyagilag jövedelmezőbb volt ugyan, de az ő nagyratörő lelkének egyik korlátokat szabó, s elfoglalta 1860-ban a mi főiskolánk körében az ének- és zenetanári állást, melynek formáját az intéző férfiak épen az ő felszólalása értelmében eszközölték, s mely, ha bő javadalmazással nem bevezetett is, de egyet biztosított, a szellemi tevékenység egy nagy iskola körében, hol rokonérzetei és elkülre találhatott, hol törekvéseinek célját elérni remélhető.

(Folyt. köv.)

Német egyházi viszonyok.

Az egyházpolitikai béke. XIII. Leó pápa a kölni levelekhez intézett s a német egyházpolitikai mozgalmakkal szülő, mult cikkünkben említett íratában, «a kemény sajusi törvények» revízióját a porosz állam s a vaticáni egyház közötti békére való «átmenet»-nek deklarálta. A pápai stílus szándékosan választotta az «átmenet» kifejezést, hogy ezzel azt a tény jelezze, miszerint az állam s az egyház közötti valódi béke koránt sincs helyreállva. Ezt állítja a német vaticanismus hivatalos lapja, a «Germania» s általában az egész «kápláni sajtó» is, s egy a csalhatatlan pontifex és segédjei, a püspökök e

sajtonak gyakori heves kitöréseire oly bárány türelemmel fogadják, azon valóban esodálkozónak kell, így, hogy az oly drágán megváltott «állami katholicismus» még mindig gyenge nádszáltnak tűnik fel, melyet a szélvész ide s tova hány. Mig legközelebb a főrendiháznak némely arisztokratikus római érzelmű tagjai, a békére való átmenet kieszközölése miatt halafeliratot intéztek a pápához: addig a kath. nép s a papság nagy része még mindig elégedetlen a helyzettel, és szítja a kormányt s a curiát egyaránt.

Ezek a Bismarck-féle egyházpolitikának erős támogatói; valóban győzőléserrel ismerhetjük s ítélehetjük meg azt! Ezzel szemben egyes szakavatott férfiak nyíltan fejezik ki aggodalmaikat a legújabb vaticáni-német egyházpolitikára s Bismarcknak egész magatartására nézve. Így Hinschius tanár, a hirnevés egyház-jogász, a «Gegenwart» jelen folyamának legközelebbi számában eles bíralat alá veszi a kancellárnak azon ismeretes ellenvetését, hogy a német protestantismus 1871 előtt a római egyháznak még nagyobb szabadságát saját kára nélkül viselte el, a miből kitűnik, hogy az egyház-jogász a jelen egyházpolitikai viszonyok tragikumát egy hajszállal sem ítéli meg kedvezőbben, mint a theologusok, kiket ilyen dolgok megvetésénél gyakran pessimismussal vadolnak.

«Bismarck hercegnek — mondja többi között Hinschius — igaz van abban, hogy a német-római egyház még mindig bizonyos korlátok között mozog, a melyektől 1873 előtt teljesen ment volt... azonban csak papíron», mivel az újabb törvényhozás sok kibúvót ajtókat hagyott s az állapot azon eszközöktől megfosztotta, a melyekkel korábbi törvényeinek érvényét tudott szerezni. Gyakorlatilag véve tehát, helyre van állítva azon korábbi állapot, a melyet az ultramontanok egykoron más államoknak követésére méltó mintaképp állítottak fel, s melyik ezen normális állapot? Erre nézve helyesen mondja Hinschius: «ez terjesztette és erősítette 1848 óta az ultramontanismus vesztelési hatalmát s tette lehetővé azon sajnós körülményt, hogy a papságban, rendekben és congregációkban tekintélyes s engedelmis segédszapatot nevelt magának. Ez szülte a centrumot, ezen berlini darázsészket s annak telhetetlen követelményeit, a melyekre hártja maga Bismarck is épen a kulturharc keletkezését. — «Most mindnyájan azon nézetben vannak, hogy az epedve várt békekir megérkezett, mert hiszen maga a békeszerető pápa is arra ösztönözte a centrumot, hogy a kormányt a maga jóakarattal törekvéseiben támogassa. Sajnos azonban: ugyanazon békeszerető pápa azt is kijelentette egyszerűen, hogy ezen egyházpolitikai törvények csakis hosszú fáradozás után elért békére való átmenetet jelzi. Ez azon pápa, ki a maga encyclicában a reformációt tartja a forradalnak, communismus, socialismus, nihilismus forrásának, s ki az evangyéliumi iskolákban azon helyeket látja, hol a gyermekeket veszélyes tévtanokra tanítják; szóval ő amaz institúciónak képviselője, mely az államok feletti uralmat hangsúlyozza.

«A kuria ismeretes «non possumus»-a s eddigi — ad hoc — türelme csak nyert a békére való átmenet kilátása által, mig a porosz kormány állami «non possumus»-át feladta, sőt még a pápa állami beavatkozásának, eme nagyszerű politikai tévedésnek is «jutt nyitott.» Végül komolyan figyelmeztet a jelenlegi egyházpolitikának nagyhorderejű veszélyeire, az államra s a protestantismusra egyaránt, nevezetesen pedig az ultramontanistamusra, mint a vaticáni politika legveszedelmesebb támaszára, mely újabbban az államnak habozó opportunítása folytán még inkább megerősödött.

Az „evangyéliumi szövetség». E szövetség, mely az

evangéliumi protestáns értekek megvédése céljából jött létre, a Gusztáv-Adolf-egylet mintájára, törzs-, fők- és helyi egyletekből alakult Németország legtöbb vidékén nagy elterjedésnek örvend. Keletkezése óta már is fényes jelet adta áldásos működésének egyes magvas prot. iratok szerkesztése s terjesztése által. Így *Bürwinkel*, erfurti lelkész kiadta: «Az evangy. szövetség jogosultsága és feladata»; *Baumgarten*, straszburgi tanár: «Római diadalnak»; *Witte*, pfortai tanár: «A láthatatlan egyház és Róma»; s *Beyschlag*, hallei tanár, ezen szövetség megteremtője: «A béke Németország és Róma között» című tartalmas értekezését. Ugyancsak tervben van a szövetségnek első egyetemes gyűlése is, mely híhetőleg aug. havában majnai Frankfurtban meg is fog tartatni. Felhívásának közlése óta elnémulnak a prot. túlbuzgók részéről ellene intézett érthetetlen támadások s csakis a *Stöcker*-féle «Deutsch-evang. Kirchenzeitung» gyanusítja azt a „Germania” s más római kinövésű egyetemben, különböző koholt ráfogásokkal, így túliberalizmussal, racionalizmussal, protestáns-egyleti tendenciákkal, a hitvallásszerű protestantizmus gyengítésével s más ezekhez hasonló képzetlenségekkel. Csudálatos, hogy az unió álláspontján álló berlini főpapi pártnak ezen agitátora, *Stöcker* ilyen eszközöket használ s nekünk úgy tűnik fel a dolog, hogy meg kell bocsátanunk neki, «mivel nem tudja mit csinál!»

Az „evangéliumi középpárti”-nak („Evang. Mittel-partheia”) szász tartományi tavaszi közgyűlése Halleban. E közgyűlésnek első napján, május 10-én, *Schrader*, halle-wittenbergi egyetemi kurator, szabad előadást tartott «A középiskolai vallásantitársról», melyet a jelen volt díszes közönség köszönettel és elismeréssel fogadott. Majd az ismeretes s már is letárgyalt *Hammerstein-Kleist*-féle javaslat az evangy. egyház nagyobb szabadsága érdekében került tárgyalás alá, a mely alkalommal némelyek azon nézetökre adtak kifejezést, hogy nem minden követője a javaslatnak hódol hierarchiai-püspöki életnek, sőt inkább az abszolút presbyterianizmus eszményeinek megvalósítására törekszik, míg másrészt helyesen érveltek egyesek azzal, hogy a javaslat a történeti és erkölcsi kötelek felbonthatásául eozza, a mi a német protestantizmus eddigi történeti fejlődésével ellenkezik. Végül megbeszélés tárgyát képezte az „evangy. középpárti”-nak 7-ik közgyűlése, mely június 8-án Potsdamban tartott. Ennek felhívása helyesen emeli ki azt, hogy nem a prot. egyház s az állam közös kötelekének felbonthatásában keresendő az evangy. egyház jelen helyzetének szükségelteteli erősítése, hanem mindenkéltül a theol. párt-ellenléteket kiegyenlítésben s kölcsönös evangéliumi türelmében, a mire a német protestantizmusnak a jelen viszonyok között szerínünk is nagy szüksége van. Ez alkalommal az istentiszteletet az udvari templomban *Rogge*, udvari lelkész tartotta; *Köstlin*, halle-wittenbergi egyetemi tanár pedig, «Miben keresse az evangéliumi egyház jelen egyházpólitikai helyzetében nélkülözhetetlenül szükséges erősítést?» című időszérii themáról értekezett, melynek főbb gondolataival azonban más alkalommal fogom megismertetni e becses lapok t. olvasói.*

Dr Szilvák Mátvás.

* Az „általános evangy. prot. missiói egyesület”-nek harmadik, folyó évi május hó 31-—június 2-ig tartott braunschweigi közgyűlése, többi között *Lipsius*, jénai tanár azon főkérdésére: „mily alakban közöljük a pogány cultúr népekkél az evangéliumot?” (mely jeles előadásnak tárgyát képezte), következő 6 pontban felelt: «Közöljük azt ne mint ember bölcseséget, hanem mint isteni kijelentést; ne mint istennek egyetlen, hanem teljes kijelentését; ne mint új kultúrát, hanem mint az erkölcsi szükségben való menedéket; ne mint párdolgot, hanem mint az egyetlen időváltóról való bizonyosságot; ne mint csudás tanoknak summáját, hanem mint isteni tényt a mi üdvünkre; ne mint történeti múltat, hanem mint isteni erőt, melyet a Keresztény saját bensőjében él. Ilyen tényekkel valóban csak az élő személyes keresztény hitnek mélyébe! érdekelhetek!

KÖZÉLETÜNK.

A tiszánineni ev. ref. egyházkerület nyári közgyűlése.

Egyházkerületünk június hó 27-én tartotta meg Sárospatakon szokásos nyári közgyűlését. Bár a közgyűlések csak rövid ideig, nevezetesen egy fél napig tartott, azon sok üdvös ügy intézetet el. A gyűlés lefolyásáról és nevezetesebb határozatairól, a következőkben foglaljuk össze tudósításunkat.

Elnöklő püspök úr szívből fakadó, buzgó imában kérvén isten lelkenek segítő kegyelmét köztanácskozásunkra, s ennek végzetével szívesen üdvözölve a szép számmal egybegyűlt gyűlési tagokat, a tanácskozást megnyitottnak jelentette ki.

A midőn is, szeretve tisztelt főgondnokunk ő excellentiájához, gátló körülményei miatt, nem lehetven szerezsenk, első sorban a világi elnöki hely betöltése váltott szükségessé. Erre Ragályi György, mint hivatalok szerint legidősebb egyházmezei gondnok kértvén fel, helyét a gyűlés tagjainak szíves üdvözlete között foglalta el.

A gyűlésre küldött képviselők megbízó levelei felolvastatván, azok igazoltattak. Ennek alkalmából az elnökség jelentette, hogy Bernáth Elemér, felsőzemléni egyházmezei gondnok és dr Kovács Gábor, egyházkerületi világi aljegyző hivatalos elfoglaltatásuk, Mocsáry Lajos, egyházkerületi világi tanácsbíró pedig egészségi állapota miatt a gyűlésben meg nem jelenhettek. Tudomásul vétetett.

Tavaszi közgyűlésünk határozatának értelmében egy betöltetlenül levő egyházkerületi egyházi tanácsbíró állásra, szavazatra Radácsi György és Orémus László tettek ki. Jelen gyűlésünkön püspök úr tudatván, hogy Radácsi György a kijelölésről lemondott, ezen oknál fogva, egészen új szavazás rendeltetett el.

Mint közérdekű tárgy, csaknem első sorban vétett elő a domesztikai kérvények ügye. Erre vonatkozólag egy bizottság állította össze az egyházkerületi ajánlottak névsorát, melyet aztán a közgyűlés változtatás nélkül el is fogadott. A segélyre ajánlott egyházak és lelkészek nevei rövid idő alatt közzé fognak tétetni közgyűlésünk jegyzőkönyvében, itt tér szűke miatt csak annyit említnék fel, hogy egyházkerületünk ez alkalommal körülbelül 18 ezer forintot kér az országos közalapból.

Ez évi tavaszi közgyűlésünk 11. számú jegyzőkönyv pontjának alapján, püspöki hivatalunk jelentette, hogy az egyházkerületi elnökség, a sárospataki jogakadémia érdekében, egyházi és világi hitfelelőkhez, elküldötte azon felhívást és buzdító szöveget, melynek szerkesztésével megbizva valának. Köszönettel tudomásul vétetett.

Ugyanazon közgyűlésünk 38. számú jegyzőkönyvi pontjában, ígéretet tevén arra nézve, hogy a tervbeveti «Protestáns Irodalmi Társaság» létesítése s felvirágztatása érdekében, mindennemű, tőle kitelhető erkölcsi és anyagi áldozatot kész meghozni, hogy ez irányban tett ígéretét bevaltsa: egyházkerületünk egyhangyalan elhatározta, hogy a szóban levő irodalmi társaság pártoló tagjai közé lép és pedig oly módon, hogy mindaddig, míg a társaság fennáll, egy 500 forintos alapítványnak fogja megfelelő évi kamatajt fizetni; ezenkívül megújítja, püspöki hivatalunknak, körlevelében már közöztett ezen lelkés és buzdító felhívását, hogy úgy az egyházmezek, mint egyesek, igyekezzenek minél többen, tehetségökhöz képest előmozdítani ez oly szép célú és egyháztársadalmi életünkre nézve nagy jelentőségű társaság érdekeit.

Ugyanazon közgyűlésünk 57. számú jegyzőkönyvi

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postal
székhelydel, egész évre
6 frt., félévire 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja:

4 hasábon petit ser többször
való hirdetésként 3, egyszeri-
ként 7 kr. arca.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: «A sirály-hangok ellen.» *Radósi Gy.* — «Észrevételek az érettségi vizsgálat idejére és módjára nézve.» (Vége). *Kordosi Sándor.* — «Éstesítés a tiszánncini ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetben, 1887. szeptember 1-én megnyitandó tápintezetről és elemi osztályokról.» *A miskolci ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézet igazgatója.* — «Ivánka Sámuel emlékezete.» *Kun Pál.* — «Megjegyzés.» „A felvidéki misszió története.” *M. F.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A sirály-hangok ellen.

A «Magyar Protestáns Tudományos Irodalmi Társaság» még alighogy elkezdődött, már is próbálgatják megingatni egyesek annak hármás fundamentumát s tiltakozó hangok emelkednek annak a tervezett alapon leendő felépítése ellen. Bántja némelyek felekezeti érületét különösen az, hogy a társaság alakítása végett világgá becsatott *Felkérés* alól unitárius testvéreink képviselői nem hiányzanak, s ilyen módon kifogást emelnek a szeretetnek ama lelke ellen is, a melylyel püspökeink s főgondnokaink a számban ugyan erőtelenebb, de szellemenben s az igazság szomjúhözásában velünk teljesen rokon felekezeteket kéblokre öleltek. A XIX-ik század protestantizmusa ellen feltámasztják halottaiból a XVI. és XVII. századok protestantizmusát; a szeretet lelke ellen a féltékeny-ség ördögét.

Ezt a szélet, a hagyományokhoz híven, a „*Debr. Prot. Lap*” élesztgeti.

Előbb a szerkesztő maga, egy, a lutheranusokkal és unitáriusokkal való közösökösés miatt aggodalmaskodó munkatársát (x. y.) azzal igyekszik megnyugtatni (22. szám), hogy hiszen mi reformátusok különben is feltűnő számbeli túlsúlyban vagyunk a lutheránus és unitárius testvérek felett, tehát a M. P. T. I. Társaságban, a számarány követelményei szerint is, minket fog illetni az oroszlánrész, «az ágost. hitv. atyafiak odahúzódnak majd az ő *Luther-életük*khöz, az unitáriusok az ő *Dávid Ferenc-egyesületük*khöz s az új társaságot jórészből nekünk engedik át.» Később pedig *Gulyás Lajos*, kistűszállási lelkésztársunk, „*A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság alapszabály-tervezetéhez*” című cikkében, egy derék s vajha mielőbb megvalósítható indítvány után,²

több mohósággal, mint udvariassággal, a következő szavakban támad a kérdéses Társaság alapja ellen: „*A másik, a mire észrevételek teszek, a Ferencz József, unitárius püspök úr neve. Tiszteletreméltó név, de mit keres ez végre is e téren közöttünk? Tiszteletni is, szeretni is tudok másfelekezeti embert, de hogy vele az egyházi élet és tudomány mezején miként lehet áldásteljesen együtt működni: nem képzelhetem. Tudunk mi, vagyis inkább tudnak a mi nagytudományi theologusaink egymás között is keményen vitakodni, nem szükséges azért a szomszédból senkit áthívni!*” (24. sz.). . . A szerkesztő tehát, a számarány alapján, még csak előjogokat követel s ilyen módon iparkodik elidegeníteni lutheránus és unitárius atyánkfiait, a mi ő szerinte „*etikai álláspont*”;³ G. I. azonban már a kiközösítés középkori eszközét egész durvaságában szeretné alkalmazza látni, az unitáriusok általa is igen tisztelt püspöke ellen, a kivel együtt az áldásteljes működést ő elképzelni nem képes. A «*Debr. Prot. Lap*» szerkesztője megcsillagozta ugyan ezt a kemény ítéletet; de ilyen bizonytalan megjegyzéseivel: „*nem igen óhajtuk, hogy e tárgy lapunkban vitára adjon alkalmat; a mi megtörtént, azon már elég segíthetünk . . .*” ily megjegyzéseivel — mondjuk — inkább olajat öntött az elégedetlenség tüzeire; mert magát bizonyította az első elégedetlennek.

Meg kellett ezeket említenünk; mert, mint reformátusok, nem veszszük lelkünkre azt a vádat, a mely bennünket abban az esetben érhetne majd a történelem ítélőszéke előtt, ha mi válnánk a régóta sajnosan nélkülözött Társaság megbuktatóivá. Meg kellett említenünk azért is; mert akár az Aesopos oroszlánjának szerepét, akár a medve bőren való osztokodását, akár a képzelőlehetőségnek az a csapongását, a mely szerint a református és unitárius testvérek együttes működése csak áldástalan lehetne: nem tartjuk sem reformátushoz, sem általában keresztényhez illő eljárásnak s illetőleg gondolkodásnak.

² Óhajtanám, mondja G. I., hogy az Irodalmi Társaság működési körébe az összes theologiai tudományok vétessenek fel és a különböző tudomány-eszopok művelésére külön szakosztályok álltassanak; megvalivalinkább, mert csak így nem szorítottak le a munkatérrel a más tudomány-ágakkal foglalkozók.

Nem teszszük fel püspökeinkről és főgondnokainkról, hogy midőn a felhívást az ő püspök- és főgondnok-társaikkal együtt aláírták, csak távolról is gondoltak volna a mi számbeli túlsúlyunk által a testvérek felett nyerhető előnyökre. Vezette őket a közös nagy cél s az a szeretet, a mely nem ismer számokat és nem keres előjogokat. *Révész Bálint*, pár évvel ezelőtt az egész ország elismerése mellett ölelte keblére valamelyik alföldi nagy város *rabbiját* és megcsókolta azt azzal a bibliai csókkal, a melylyel a keresztényeknek kellett — az apostol szerint — egymást köszönteniök. . . Miért volna tehát bűn tőle s bármely társától, ha az ágost. és unitárius testvéreknek tettetés és számítás nélkül nyújtja jobbát az egyesülésre, a dogmákat is igazolni képes tudomány és igazság érdekében?!

Úgy tetszik nekünk, mintha ama széthúzást rejtegető elvek hirdetői nem vették volna észre azt, hogy másokat akarrán elítélni, súlyos vádakot emelnek saját püspökeink és főgondnokaik ellen is, úgy tüntetvén fel őket, mint a kik vagy meggondolatlanul, felekezetiünk hátrányára, vagy csak a világ kedvét kereső, tüntető szabadelvűsködéssel írták alá ama szövetségi okmányt, a mely — szerintünk a kereszténység lelkének egyik hatalmas s vajha századokra kiható — bizonyította s érteft gyümölcse.

Szerencse az ügyre nézve, hogy az elégedetlenség száma, legalább a jelek szerint, eddigelé még kevés. Egyházmegyék és kerületek egymásután sietnek pártfogókül és alapítókül szerepelni a társaság jaráért, s eddig még egyetlen-egyről sincs feljegyezve, hogy megbotránkozott volna a testvér-felekezetek közöscélű törekvésében; sőt előjogokra sem hivatkozott közülök egy sem.

De nem is hivatkozhatott! A társaság címében világosan ki van fejezve, hogy az *magyar, meg protestáns, meg tudományos kíván lenni*; tehát a *közös protestantismus tudományos érdekeinek szolgálatára van hivatva magyar nyelvű kiadványai által*. Sem református, sem ágostai hitvallású, sem unitárius tehát; hanem *protestáns*, ennek a szónak a legfelségesebb értelmében. Ebből a társaságból kell kinőni a magasabb lelkek szent egységének, a melynek ereje idők multján átjárja a protestantismus különböző rétegeit és teremt egy majdan bekövetkezendő vallási s egyházi reformáció által új világot, a mostaninál nagyobb szeretetet a szívekben, tisztább világosságot az elmékben és egy célra törekvést az akaratban.

A multak tanulmányozása folytán segíteni fog ugyanis bennünket a társaság a régi hibák felismerésére és levetékezésére; a dogmák lassú, kiméletes megrostálgatása által elhárítja az akadályokat az egymáshoz közelebb jutás elől, s közölvén a tudomány-nak a bibliát és a hitvallásokat érdeklő újabb s biztos alapokra támaszkodó vívmányait, tágtáni fogja majd látókörünket, s ellenállhatatlan erővé fejlesztí a protestantismus szellemét széles e hazában. Nem feleke-

zetiességet, hanem a felekezetek jóvendőjeért a felekezetek fölül való emelkedést, a tisztá, feddhetetlen ige hirdetését várjuk mi a társaságtól, azért az igéért, a mely előtt megszügyenül az, a ki annak ellene szegül.

Roppantúl csalódottaknak éreznők magunkat, ha a „*M. P. T. I. Társaság*“ más, az általunk képzelt-nél alacsonyabb mérték alá állítatnék a bölcsője felett örökösök által; s éppen, mert így gondolkozunk, legmélyebb sajnálattal jegyezzük fel azoknak vélekedését, a kik e nagyra hivatott társaság célját a felekezeti-ség homályos szemérvégén mérlegelik. Éppen nekünk, reformátusoknak, tehát — mondjuk — a többségnek, nem szabad a mi előnyeinkre, előjogainkra hivatkozniunk, ha az egyesülést komolyan akarjuk; mert a kisebbségben feltékenységet ébrosztunk magunk iránt, s ezzel a társaság sírját megássuk.

Nem az a kérdés: hányan vagyunk mi s milyén terület illet minket a megindítandó *Szemléböl*, s hány ív a könyv-kiadványokból; hanem az: *mire van szükségé tudományos szempontból a hazai protestantismus-nak?* Hogy aztán ezt a szükségét a mi lutheránus vagy unitárius testvérünk elégíti-e ki, az teljesen mindegy, csak úgy elégítse ki, hogy utána éhen ne maradjon a lelkünk. A bizottság legyen bölcs, hogy minden igazán jogos igény számbavetéssel.

Félre azért az aggodalmakkal, kicsinykedésekkel és sértegetésekkel! Nagyon létesíteni képtelenség ott, hol sajátos egyéni s felekezeti érdekek állják el a lelkek egységére vezető utat! Igaza van *Renannak*, hogy egy dogma sem érdemi meg, hogy miatta egymással szembezállunk és a szeretet ellen vétünk!.

Radácsi Gy.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek az érettségi vizsgálat idejére és módjára nézve.

(Vége).

Másik észrevételek az érettségi vizsgák módjára nézve van.

Az állami legfőbb felügyelet gyakorlása a középiskolákban a felekezeteknél az évenként kiüldött kormányképvisező s a tankerületi főigazgató látogatása által történik; eltekintve azon számtalan statisztikai adat bejegyzésétől, melylyel iskoláink s közvetve igazgatóink elég mértékben terhelve vannak. A tankerületi főigazgató évenként egyszer szokta meglátogatni iskoláinkat, megnézi a helyiségeket, megjelen a tanítási órákon s tapasztalatát közli a közoktatásügyi miniszterrel; a kormányképvisező az érettségi vizsgálaton vesz részt, átnezi az írásbeli dolgozatokat, meghallgatja a tanulók feleleteit, kérdéseket intéz hozzájuk az egyes tantárgyakból s joga van ahhoz is, hogy ha valamely tanulóra nézve a vizsgálat folyamán szabálytalanságot tapasztal, észrevételét jegyzőkönyvbe foglaltassa. Tehát, az egész középiskolai oktatás folyamán elérendő végecél ellenőrizni, a tananyag kellő feldolgozásának helyességét felett ítéletet mondani s ezáltal az egész tanítézet szellemi reputatioja felett véleményét nyilvánítani: a kormányképvisezőnek van fentartva.

Mikor az új szabályzat 1884. év júniusában először fogantatott, ekkor s csakis ezen egyszer volt alkalomunk a felekezeti iskolákhoz kiküldött kormányképviselők jelentését olvashatni s megtudni: minő véleményét formálták ezen férfiak iskoláink felől; de már arról, vajjon a felekezeti iskoláinkban tapasztalt eredmény megütötte-e azon mértéket, melyre a törvényhozás célzott s nem maradtunk-e azon színvonal alatt, melyet az állami közvel felügyelet álló, vagy a kath. felekezeti alakokból feltartott iskolák éltek, sem az egyes jelentésekből, sem az azokból elvonható eredmény nem értesülhetünk. Meg-megjelenik ugyan a közoktatásügyi miniszter évi jelentése az oktatás állapotáról s ebből kiolvashatjuk ugyan a magunkra nézve nem mindenkor hízogó eredményt, csak hogy a statisztikai adatokból kijövő eredmény nem mindig megbízható, a körülmények, az iskolai élet s a tanítási methodusnak nagyon is hiányos ismeretén alapulván, a subjectivitás erős színezetét viseli magán. Hogy e tekintetben mennyi kétség fér az adatokhoz, mutatják Futó Mihály, hódmezővásárhelyi tanárnak e lapok hasábjain megjelent cikkei, melyekben nem kevesebb igazsággal, mint alaposzággal vannak a közölt adatok kellő értékre szállítva. Az is figyelmet érdemlő jelenség, mint említöm, hogy a kormányképviselők jelentése 1885 és 1886-ról nem közöltetnek s az egyszeri közlésnél is, csak a két prot. felekezetekről adott vélemények lettek a nyilvánosság elé bocsátva, a többi felekezeti s az állami tanintézetekről jelentés nem volt olvasható, a mi vagy azt jelenti, hogy nevezett intézetekben mindenek ekesen és szép renddel folynak, vagy azt, hogy az összehasonlításból származó eredmény nem mindig az ó javokra ütne ki. Pedig azt hiszem, hogy a mint egyes ember, úgy intézet sem lehet mindenben tökéletes s hogy a javítás, a folytonos tökéletesítés mindenütt az egy szükséges dolog.

Álljon bármint a dolog, annyi mindenestre tény, hogy egy iskola szellemi értékének képét a végeredmény mutatja meg s hogy az érettségi vizsgálatokon bemutatott eredmény döntő befolyást azon következtetésre, melyet valamely iskoláról elvonhatunk. Csak hogy a növendékek érettségének s ezáltal az iskola értékének megítélésénél kalán nem azokra a szempontokra volt eddig fektetve a főszűz, melyek leginkább figyelmet érdemlettek volna. En úgy tapasztaltam s a közrebeszött jelentésekből is azt olvastam ki, hogy a növendékek érettségének megítélésénél nem az általános érettségi fokozat vétetett figyelembe, hanem külön-külön az egyes tantárgyakból szerzett képesség. Ha jól emlékszem, talán az egyetlen laire Sándor terjesztette ki erre figyelmét, a többi képviselő jelentése inkább a tanárokkal foglalkozott, mert a többek között Hunfalvy olyakat is hangoztatott, hogy nálunk a középiskolai tanárok nagy része vagy igen magasban felül áll a középiskola színvonalán, vagy jóval alább esik azon.

Meg vagyok ugyan győződve arról, hogy a gimnáziumi növendékek érettségét az mutatja meg, hogy az egyes tantárgyakban szerzett-e annyi ismeretet, amennyi akár az azon tantárgyakban való jártasság tekintetében, akár a magasabb egyetemi oktatás megértése végett feltétlenül megkívántatik; de a vizsgálat módját illetőleg úgy gondolkozom, hogy miután az egyes tantárgyak kellő elsajátításának mértéke felett már a gimnázium nyolc osztályában évenként szigorú mérték alá vetetett a növendékek, az, a ki a követelményeknek meg nem felelt, vagy javásra, vagy osztálymértésre utasított, normális körülmények között az érettségi vizsgánál csakis annak átirásáról lehet szó, hogy az érettségi vizsgálatra bocsátott ifjak szellemi képzettsége elérte-e a vizsgálat által

kívánt fokozatot, s hogy ezen felül az egyes növendékek közül kik azok, kik a gimnáziumban tanítatni szokott tantárgyak egészében vagy egyes ágaiban kiválóbban jártasak, s kik azok, kik az általános követelményeknek meg nem felelnek.

Igaz ugyan, hogy az emberi természet, az egyéni hajlamok miatt, teljesen soha ki nem ismerhető: hogy számtalan visszaesés tapasztalható a növendékek életében, s megtörténhetik, hogy az a növendék, ki a nyolcadik osztály vizsgálatát sikerrel kiállotta, az érettségi vizsgálaton kudarcot vall; de az e fajta esetek ritka tűnények s az ilyenekről van és tartandó meg továbbra is a javító érettségi vizsgálat, hogy magukat kellőképpen összeszedvén, újra megpróbálkozzanak a vizsgálat kiállításával. Sőt, miután a növendékek komolyodásával egyarányban kell nőni azok munkaszeretetének és kötelességérzetének is, az első osztálytól kezdve fokozatosan számlálni kell azon %-nak, mely a visszavetettek jelzi, mert a IV első osztályban a hivatás, tehetség, araválóság mind nyilvánvalóvá lesznek, s a felsőbb osztályokban való visszaesést, rendes körülmények között, nem a tehetség hiányának, de a szorgalom megalkadásának s a fiatal korral járó könnyelműségnek kell előidéznie.

Az volna tehát az érettségi vizsgálatokra, illetőleg azok módjára nézve második észrevétel, hogy a vizsgálatokon kiváltképpen a növendékek általános érettségi fokozatának megállapítására fektetessék a főfigyelmet s az legyen úgy egyesek, mint az egész osztályok fejlettségénél az irányadó szempont, hogy a felsőbb tudományok hallgatására elég érettek-e; mert az egyes tantárgyakban való gyengébb készség miatti visszavetésnek az osztályvizsgálatnál volt mind helye, mind ideje.

S véleményem szerint e fellogás mig egyrésztől könnyítés az érettségi vizsgálatok módján, másrésztől emeli a vizsgálatok színvonalát, mert az egyes tantárgyakból való szigorú kikérdezés s gyenge készség esetén való visszavetés az osztályvizsgálatoknál alkalmaztatván, átlag mindig kevesebb %-át adná azoknak, kik az érettségi vizsgán megbuknak vagy javító vizsgálatokra utasítottak, mert — mint a tapasztalat mutatja — a javítás rendszerint kevesebb eredménnyel szokott járn, mint a minővel az első vizsgálat történt.

Kovácsi Sándor.

Értesítés a tisztáninni ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetben, 1887. szeptember 1-én megnyitandó tápintézetéről és elemi osztályokról.

Mult évi értesítők „Az ée történetéből” című fejezetében közöltük egész terjedelmében azon egyházkerületi határozatot, mely kimondja, hogy a nyolcosztályú szerzendő egyházkerületi leánynevelő-intézetben tápintézet rendezessék be. Örömmel közöltük, hogy az intézetnek egyházi és világi főfelügyelői: Kun Bertalan, püspök és Ragályi György, egyházmegyei gondnok urak, mily lelkesen karolták fel az ügyet, hogy középszintű protestáns értelmiségűnek alkalmat adjanak leánygyermekük tisztes és olesó nevelésére. Szólottunk Ragályi György, egyházmegyei gondnok úrnak újbán, nemeselekkü áldozatkészségéről, hogy t. i. ő a szerzendő tápintézet föl-szerelésére 500 forint ajánlott fel.

Ma már jóleső, benső örömmel arról értesítjük az igen tisztelt szülöket, általában a hazai, közelebb egyházkerületi protestáns közönségünket, hogy a tápintézet szeptember 1-én megnyílik, 20 növendékre berendezve.

Gondoskodva van a növendékek teljes és tisztességes ellátásáról, egy tápintézeti felügyelő, bentlakó nevelőnk gondozásával, az intézeti igazgató föfelügyelete alatt.

Ellátási díj egész évre 150 forint, a mely évnegyedenkint négy részletben fizetendő, t. i. szeptember 1-én, november 15-én, február 1-én és április 15-én.

A tandíj külön, egész évre 20 frt. Beiratás, egyszermindenkorra 2 frt.

A növendékek valláskülönbőség nélkül fölvetetnek, ha életöknek 8-ik évét betöltötték.

A fölvetelő névze a kérvények főtisztelendő Kun Bertalan, püspök úrhoz; magánlevelek az intézeti igazgatóhoz, folyó év augusztus 13-ig intézendők.

A fölvetetni kívánó növendékek, az 1876-ik évi XIV-ik törvényeknek a védhimlőoltási kötelezettségre vonatkozó paragrafusára értelmében, igazolni tartoznak, hogy életök 12-ik évéig újra oltattak, vagy 5 éven belül sikeresen beoltva lettek, vagy valóságos himlőt állottak ki.

A tápintézetnek rendes orvosa az intézet eddigi orvosa, Dr Fodor Pál leendő.

A tápintézeti növendékeknek egyenkint egy vasnyoszolyát, egy ruhazekrényt, egy mosdófalat, egy széklet ad az intézet. Egy-egy lakszobában, közös asztal mellett mosdanak, öltözködnek, tanulnak, illetőleg munkálkodnak a növendékek. Külön ebédlőben együtt reggeliznek, ebédelnek és esteliznek a nevelőnk és a felügyelőnk jelenlétében.

A reggeli őszszel és télben egy eszéze kávé egy kállivel, nyáron egy pohártej kenyérről. Delelő és délután egy-egy szelet kenyeret kapnak. Az ebéd három, az esti két tál ételből áll.

Fűtésre, világításra az intézet a tápintézettel együtt az egyházkerületnek fentebb érintett határozata szerint 300 frt segélyben részesül.

A tápintézetbe belépő növendékek következő ágy-és ruhánemével és egyéb szükségeseikkel látandók el:

Ing 6. Nadrag 6. Hálóröckli 6. Alsó leher szoknya 6. Harisnya 8 pár. Zsebkönyv 8. Törülköző 6. Párnahaj 4. Párna 2. Paplan 1. Paplanlepedő 2. Alsólepedő 2. Ahrosz 1. Asztalkendő 4. Törle 4. Szőrsőderekalj 1. Kés, kanál, villa, tűkőr, fésű, szappan.

A felső ruházatra névze minél egyszerűbb és célszerűbb berendezést kér a felügyelőség.

Ezzel kapcsolatosan örömmel értesítjük a szülőket, hogy a miskolci ref. egyház, a legbizgőbb áldozatkész-séggel, melyben a miskolci ref. női filléregylet 3000 frt adományával ment elől követendő nemes példával; 4 osztályú felsőbb leánynevelő-intézetünket kiegészítő elemi szintén 4 osztályú iskoláját fölépítette s azt főszerelvé, szeptember 1-én átadja rendeltetésének. Így leánynevelő-intézetünk 8 osztályú, egy teljes egészet képező iskola lesz, melyben leánygyermekünk 6 éves koruktól kezdve egy és ugyanazon rendszer alatt részesülhetnek a nevelés és oktatás áldásában.

Legyen intézetünkön is Isten áldása!

Tisztelettel maradunk Miskolcon, 1887. július 1.

A miskolci ev. ref. egyházkerületi felügyelő és leánynevelő-intézet igazgatósága.

— 3 —

TÁRCZA.

Ivánka Sámuel emlékezete.

Irta és elmondta a sárospataki ref. főiskola fiamterében, 1887. július 26-án

KUN PÁL,
gimnáziumi tanár.

(Folytatás.)

Ivánka megjelenése Sárospatakon az ének- és zenetanítás és egyházi éneklés terén valóságos forradalmat idézett elő. Mindenekelőtt azon igyekezett, hogy az e terén mutatkozó elmaradottságot pezsgő étellel váltsa fel. Izgatott a vonatkozó éneklés, a szok hibás kiejtés ellen, s hatalmasan hallatta szavát mindenkor, ha esőkönyösséget tapasztalt. Az ő akarata erős volt s ezért azon igyekezett, hogy mindenkit a maga meggyőződésére bírjon. Az bizonyos, hogy a templomi éneklés terén igen nagy reformot léptetett életbe s a tisztánimeni egyházkerületnek ő szerezte meg azon elismerést, a mit az 1883-ik évi tanügyi bizottság ki is mondott, hogy az énekügy ebben a kerületben szinte eszményi magaslalon áll. A főiskola körében a legnagyobb lelkesedéssel fogott hozzá szintén reformterveinek életbevitéséhez. Dívatabjott az ének- és zenetanulás új módszere, a nagy és kis diák, a képzőintézeti növendékek versenyeztek egymással a szorgalomban, hogy eleget tegyenek a mester óhajának, ellessék a tanító ajkairól az igét; a vidék tanítói bündelítették Sárospatakra, hogy itt nyerjenek átutatót arra, miként kell az énekügyet emelni, elővinni, reformálni. Templomi énekar alakult polgárokból és polgárnőkből, hogy a különben is eléggé puritán isteni tisztelet bensőbb, illettebbé váljék; hogy az összhangzatos ének hatalmával a lélek magasabb röpte, felszárnyalása istenéhez fokoztassék; hogy a kedélyre elő-jótekonan ható ének a vallásos kultust emelje, eltávolítván azon izlettességeket, melyek hosszú időn át élvezhetlenné tették az istenisztiséget egyik legmagasztosabb ágát.

A sárospataki jó példa hatott a vidéken is mindenfelé, minthogy az előjáróság is, a mint csak lehetett, elősegítette a buzgó reformátort, célbavett terveiben. A tisztánimeni egyházkerületnek tisztségviselő minden gyülekezetében kisebb-nagyobb szabású énekkarok alakultak, több helyen orgonák állítottak, a melyek hatalmas szabályozták a templomi éneklés menetét. Nem feladat-e helyt apróra részletezni Ivánkának reform-munkásságát, csak azt említem meg, hogy az ő folytonosan pezsgő, eleven szelleme sohasem elégedett meg a már egyszer elért s életbevitelt reformokkal, folytonosan talált saját művén is javítani valót s ezért egymást érte a sok előterjesztés, indítvány, tervjavaslat, mely mind azt előzta, hogy az énekügy magasabb lendületnek induljon s egyház és iskola a művészet ezen ágával bensőbb kapcsolathoz jusson. Lehet, hogy néha helyzettől félreismerve, merészebb reformterveken jártatta eszé, oly dolgokat akarva megvalósítani, melyek a mi szerény viszonyaink közé nem valók; melyeknek kivételére nagy eszközök keltenek, a melyekkel mi nem rendelkezünk; ámde ki kárhozná azért a lángelkű apostolt, a ki áthatva szándékainak magasztosságától, mintegy magával akar ragadni mindenkit, azt óhajtja, hogy a mit ő jónak, célosnak nagyszerűnek tart, annak ismerje el azt mindenki, a ki az egyház és iskola jóvoltát szívén hordozza! Minden erőszakotlisan embernek, ki egy célt tűz ki maga elé élete egyetlen feladatánál, az a jelleme, hogy a mi az ő lelkét megfogta, a mi az ő szívet lelkesíti, a mi az ő keblét hevíti: az ragadja el, lelkesítve, hevítve környe-

* A miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet részünkről a legmelegebben ajánljuk a prof. székely pártfogásába. Magoktól az intézet felügyelőitől is biztosított nyertünk a felől, hogy ott, távol minden átvatos túlzástól, a legkitűnbőbb és a mi az intézet jellegéből méltán megvárható, a legemesebb protestáns szellemű nevelésben részesülnek a növendékek, a mire névze egyházzal a legfőbb kezes maga az intézet igazgatója, kinek irodalmi munkáit is vallásos ihlet lengi át.

zetét is; s minden reformátornak az a végzete, hogy műveinek alapjait megkésztítve, annak teljes kivételét az utókora bízta. Ez azon közös sors, mely alól a mi sokat munkálkodott és, fájdalom, sokat eszalódt és szenvedett barátunk sem képezhetett kivételt. A nagy eszmék természetében rejlik az, hogy azokat egy ember a saját rövid élete alatt teljesen meg nem valósíthatja, csak iránt adhat, melyet követve, egy-éket emberöltő léptékhelyén azon tündérpalotát, mely a tervező agyában igazó bölgyitől alakjában tünt elő, s az ily egy eszme szolgálatában sohasem a kortársak osztják a babért, hanem az utódok, kik szemököt nem az alkotóra, hanem előváltellen alkotásaira függesztik.

Ivánka alkotó tevékenysége Sárospatakon sem elégedett meg azzal, hogy eszméit csak az adott szűk körben, szegényes eszközök igénybevétele által igyekezze megvalósítani. Neki a toll hatalmára is szüksége volt, hogy igazságon az irodalmi téren; hogy felkeltse hiteléit mindenfelé ebben a magyar hazában, melyben a ref. felekezet, mint társadalmi tényező, három század óta mindenkor oly fontos szerepre van hivatva. Tudta ő azt igen jól, hogy azon eszméknek, melyeket hirdett Sárospatak határán túl kell szárnyalniuk, hatniuk kell mindenfelé, mert törekvéseinek eredménye csak akkor lesz biztosítva, ha az egész ref. egyház vállaltve fogja működni az énekügy érdekében. Az is tisztán állott lelke előtt, hogy azon jogok, melyeket a ref. egyház élvez, nagy kötelességeknek szabnak azon férfiakra, kik ezen fontos társadalmi tényező vezetésére vannak hivatva. Innen származik, ezen tudatból indul ki az a merész, gyakran követelt, soha nem alkuvó, prófétai ihlettel telt hang, mely az ő törőmszert magyaros irányú értekezéseiből minduntalan kihallatszik. Izgatott tehát az irodalmi tér, ahol a rokonlelkek gyámoltak törekvéseit, tért nyitáltak előtte, nagy reményeket fűzve buzgó működéséhez. S habár röviden végigtekintünk irodalmi működésén, melyet a mi szerény körünkben kifejtett, s igazságos ítéletet akarunk alkotni a férfi munkásságá felett; ki kell mondanunk nyíltan, hogy azon reményeket, melyeket felőle ábráltak, a legméltóbban váltotta be. Tekintetbe kell az is vennünk, hogy Ivánka itt Sárospatakon minden tekintetben jóformán önmagára volt utalva, mert ha közölte is nézeteit, eszméit azokkal, kik őt megértették, mégsem volt segélyére a képzett zeneértők oly csoportja, a melyt csak egy nagy város kifejtett műltisé foglalkoztathat. S ez az eiszigettség volt kétségkívül az, melyet mindig mélyen érzett, s mely később napjait oly gyakran megkeserítte. Gyakran emlegette előttem, hogy eszalódt az itteni viszonyokban, mert azon reform-munkásságra, melyre vállalkozott, kellő tért nem talált s így erejét soha kellőleg ki nem fejtette, sőt kénytelen volt szokat másodrendű dolgok érdekében elfecsérelni.

Olykor, midőn lelke a sok csapás miatt, mely érte, elborult, váltota önmagát, hogy elhagyva kényelmes anyagi helyzetét, itt, a mi körünkben telepedett meg, küzdve a fenntartás kintzó gondjaival, hogy beleszédne az áldozatosság, hogy kielégítse azon vágyát, mely szívet hevíté, hogy magasra emelhesse az énekügyét, mely az ő hite szerint a ref. egyháznak legfontosabb ügye. Szép reményekkel jött, mondá néha, Sárospatakra. Erdélyi ügy edeséget ő ide, mint a hol a reformációra alkalmas talaj es anyag kínálkozik, s íme, majdnem negyedszázados áradatásai után azt kell megérnie, hogy eszméit kellőleg nem méltányolják s reformtörekvéseikhez segédkezet nem arójtának. Ámde ki vehetné ezt rossz néven a mi megdicsőült barátunknak, hogy a szenvedések nehéz napjain sem önmaga, sem mások íránt nem bírt igazságos lenni? Hiszen ha valaki, úgy ő joggal elmondhatta, hogy

a ref. énekügy érdekében a szó igaz értelmében mindenét feláldozta; mert nemcsak fáradszátlanul dolgozott, hanem számos műveinek kiadására anyagi áldozatokat is hozott. S valóban gazdag, adott viszonyaink közt meglegelőn dús eredményt az, ja mit, mint író, felmutató. Tanított, buzdított, lelkesített, cáfolt, polemizált folytonosan kedvence eszméi érdekében. A jelesen szerkesztett «Sárospataki Füzetek» és sok más vállalat egyremásra hozták dolgozatait. Megjelentek tőle az Énekügyi levelek (1861.); Kéremlem szentközlészei iróinkhoz (1862.); Nézel-mek, viták és cáfolatok (1865.); Temetési énekáram ismertetéséről (1866.). A «Prot. Népsík. Közöny»-ben: Öszinte szó az énekügy érdekében (1866.); Valasz (1866.). A «Prot. Egyh. és Isk. Lap»-ban: Debrecon és orgonái (1876.); Szellőztetése az ének-bizottság munkalátának (1877.); Mi a vélemény az új ének-könyvre Tiszántúl, Dunántúl? (1878.); Eszrevétel a dunáninneni küldöttség énekügyi jelentésére (1878.); A magyar ref. convent és az énekügy (1881.); Az énekügyi bizottság jegyzőkönyvéről (1881.); Nyílt kérelem az új ének érdekében (1881.). A «Zeneséi Lapok»-ban: Rövid övndelmi nyilatkozat (1864.); Valasz H. L. úrnak (1862.); Level a szerkesztőhöz (1864.). Révész Imre «Figyelő»-jében: Néhány szó a ref. énekügy érdekében (1873.); Hazai ref. képezdéinkről (1873.); A nagy Gradual előzava ismertetése (1874.); G. Katona I. nyilatkozata az éneklésről (1876.); Vélemény az új ének-könyv felett (1876.); Micsoda alapelvek szerint tanítható az éneklés iskoláinkban? (1877.). Czelder M. «Figyelő»-jében: Leondó énekes könyvünk érdekében (1880.); A zsolnárenek áttételéről (1881.); Énekes-könyvünkéről (1881.); Valasz Berde úrnak (1881.); Énekügyi dolgozatok, és még több más, részint rövidbe, részint hosszabb cikke, melyeket a helyt mind fölemlíteni felesleges; a miket azonban megneveztem, azért tettem, hogy láthassa mindenki, mikép a mi elhunyt barátunk figyelmét évek hosszú során át a ref. énekügynek semmiféle fordulatát nem kerülte ki. Hozzászólt mindenhez alaposan, megmondva véleményét nyíltan, fenntartás nélkül s azon tősgyökeres magyar írmorodon, mely, fájdalom, oly kevés szakfőru tulajdonja. Az ő irodalmi működése, mióta azt megkezdte, a legszigorubb figyelemmel kísérese volt azon szakma fejlődésének, melyhez ő a legnagyobb szeretettel ragaszkodott s a melytől magának az egyházi élet bensőségének megújulását remélte. Ezért volt a mi barátunk írmoroda polemikus ott, a hol, saját véleménye szerint, veszedelmet sejtett; buzdító ott, a hol azt látta, hogy eszméi termékeny talajra találnak; parancsoló ott, a hol sejtette ugyan a hajlamot, de nem látott biztosítékot egyelőre az eredményes munkásságra. Értekezései a szakfőruak előtt még sok ideig érdekelt bírók fognak maradni s a nem szakember is örömmel s élvezettel olvashatja elmékedéséit, mert a legeredtebb ötletek, igen érdekes megjegyzések szakadatlan sorozata az, mely lépten-nyomon az olvasónak kellemes szórakoztatásul kínálkozik. A ref. énekügy terén nincs oly kérdés, melyhez 1858—1885-ig alaposan hozzá ne szólt volna, s megjegyzése a szakfőrukben gyakran találtak kellő méltánylatra. Itt-ott azonban félre is értették működését; azt mondták, hogy nagyon ragaszkodván templomi énekek őseredeti hangrendszeréhez, azoknak modern alakba öltöztesét makacsul ellenzte. Ez a vád azonban nem áll, mert ő több zsolnárt és dícséretet átalakított, ha úgy tetszik; modernizált; csak hogy kellő óvatossággal járt el ebben a tekintetben, bizonyos conservativizmussal, mely éppen az egyházi ének terén nemcsak nem kárthatóságot, sőt inkább, véleményünk szerint, feltétlenül szükséges.

Azon vád is teljesen tarthatatlan, mintha ő azon

álláspontját, melyszerint a templomi énekek őseredeti hangrészéhez való makacs ragaszkodását csak akkor hagyta volna el, mikor az egyházkerületek az énekügyi előbbitelét hathatósan felfogván, az énekügyi bizottságok megalakították. Ezen vádak bizonyos felszínes ítéleteken alapszanak, a melyek nem veszik tekintetbe azt, hogy a dallamok rohamos megváltoztatása magának, az egyházi kultusznak okozhatnak bajt, s hogy e téren a józan konservativizmus azon egyetlen útj, melyet a reformátor-nak követnie kell. Irataiból, bírátaiból, énektáraiból határozottan kimutatható az, hogy finom ízlelése irtózott az úgynevezett szentiványi-nótáktól s nem volt egy zene-kritikusunk sem, ki e tekintetben szigorúban élte volna a vonatkozó ízléstelenséget, ki annyira követelte volna a zenei rythmust, a dallam és szöveg összhangzatát, teljes egységét. Ezért követelte a zsoltárok revisióját, ezért óhajította azt, amint azt nekem többször mondta, hogy a szebb kath. egyházi népelemek dallamára megfelelő szöveg akkottassék; oda, azon ősfőráshoz is akart folyamodni, melyből a legnagyobb mesterek merítettek a magyar népdalhoz, s annak rythmusát és technikáját kívánva behozatni azon zsoltáros könyvből, a melyből, szerinte, igen sok a kivételi való; de a melyben út-ott a legértékesebb kincsekkel is találkozunk. Ezért volt szigorú a szöveget író egyházi költőkkel szemben, kik szerinte nem mindenkor találtak el azon alaphangot, mely az egyházi éneket igazán egyháziassá, a lelket emelővé, a vallásos érületet istápolóvá teszi. Általában ki merem mondani azt, hogy az énekügyi érdekben írott dolgozatai, értekezései, bírálati Ivánka Sámuelnek megérdemlik azt, hogy összegyűjtve egy-két kötetben újra napvilágot lássanak, s azt hiszem: nem tévedek, ha ezen kedves kötelestéget azon iskola s azon egyházkerület elsőbbségi jogának tekintem, melynek ő egy negyedszázadon át buzgó szolgálója volt. Erdélyi műveit nem volt módunkban nekünk újból s kiegészítve saját alá rendeznünk, legyünk azon, hogy Ivánka szellemi hagyatéka kezünkbe ki ne hulljon; mert nem kisebb dicsőségünk nekünk a ref. énekügyi téren a mi elhunyt jelesünk, mint Erdélyi János a szép-irodalom mezéjén. Két világitó oszlop volt ez a két férfiú s tündöklő fényök Patakot sugározták be.

(Vége köv.).

KÖZÉLETÜNK.

Megjegyzés „A felvidéki misszió történetéhez.”

Olyan szép képet fest Vígvári M. úr e hécse lapok 25. számában a keresztény misszió folyó történetéről a jövődségnek, hogy az elveinkkel nem ismerős vagy azokat félreismerő egyén, vagy pláne a jelenkor jövődsé-
beli történetírója sehogysem lehet képes majd eligazodni belőle. Ha történetről nem volna szó, ha csak a jelennek irnánk és tennék, semmitsem törődve a jövővel, a tudományval, mely átszáll az utódokra: egy szót sem szólnék, vagy hallgatnék akkor is, ha az igazság napja nemcsak úgy elburkoltan s pár percre sűtne ki az érintett közleményben; de így készit engemet az az eshetőleges vád, mely érhet, s jogosan, bennünket azért, mert talán nem volt elegendő érzékünk az elfogulatlan történetírás-hoz; mert félreismertük, vagy éppen elferdítettük könyvnyelmben, önmagunk iránti kedvezésből, a tudomány és annak tanulságai ellen az időnek folyó eseményeit.

Az egész, a mit a felvidéki misszió történetéhez írott, különben subjectiv jellegű közleményben olvassunk,

egy szépen kikerekített, még szebben színezett megható kép, melynek mégis van egy, az avatlatlanok vagy félre-
letes olvasók előtt alig észrevehető, csak úgy, „per tangem” érintett torzvonása, a mely miatt aztán az egyházi dolgok iránt még érzékkel bíró egyén elhagyja ábrándvilágát, s gondolkozva, s talán lehangoltan áll meg azelőtt a fényes kép előtt.

Az egész általában olyan hatást gyakorolhatott mindannyiunkra, mint az az egykori hatásos, szép beszéd... Egy kitűnő, lelkes szónok ugyanis felállott és beszélt lelkesen, hatással, úgy, hogy az arcom lángoló pirjából, a szemek könyűjéből méltán következtetnék az úgy megérdemelt gazdag nyereségére. De mennyire nagy volt csalódásunk, mikor ezek a lelkesültségben megnyílt, é-
áradt szívek a felhívó szóra bezárultak, összehúzódtak, mint egy Wertheim-székrely, keményen s a szép szavak, mint a pusztában kiáltó szó, eredménytelenül hangzottak el.

Hát nekem ez a kép, mint a misszióról írott is, megvalom, csak úgy felerészben tetszett, s úgyhiszem, mind a két esetben jogosan kérdezhetem magamtól és az én protestáns hitfeleimtől, hogy: hát így mi lesz belőlünk?

Mert a könyvek könyve azt mondja, hogy a hit jócselekedetek nélkül megholt állat, s én — engedjék meg nekem az én optimista barátaim, kik a dolgoknak mindig a jobbik oldalát szeretik nézegetni — ezt a megholt állatot látom olyan sokszor szemem megörökítve papíron és az életben a jövődsé számára. Ugy mondja egyházi törvényünk is, hogy az egyház fenntartása érdekében minden egyháztag köteles birtokaránylagos adózást járlni, s a hol ettől a méltányos áldozástól visszahúzódtat vagy vonakodást látunk, ott az a rajzolt állat, az egyház teste, bizonyosan legalább is egészségé-
len, beteges.

S míg egyfelől a szónokló esperes vonzó alakja, oly magasan, mint egy templomi szöcskék emlékdik ki e képpen a gyülekezet közből: az a kód még ártóhatatlenné lesz, mikor az igét szomjúhozott hívek annak lelkesítő hatása közben is, talán nagyobbérzésben örömmel nyugosznak bele abba, hogy egyházilag tehermentesek legyenek.

Egy, istentiszteletben gyönyörködő, annak hatása alatt örömkönyekre fakadt gyülekezet, mely eme leg-szebbnek céljának előmozdítására azért mégsem áldoz semmit önként; sőt ha alkalom adatik neki, vonogatja magát, visszavonul érzékellenül: ebben a képpen van a jelennek egyházátarsadalmi állapota híven lefestve. Ez alá írja majd a jövődsé a 19-ik század nevét.

Mi éltt ér el így az a lassan, de mégis meginduló misszió, s leszállunk-e ezzel a mélyre, keresni bajaink forrását?

Én legalább az egész képet szeretném lefordítani s olyat mutatni fel a protestáns egyházátarsadalomról, mint hű képet, a melyen a hívek keresnek fel nagyobb-mérvű áldozatok árán is az idvesség szomjúhozott forrását, az igét, melyet a protestáns pap predikál. M. P.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Olvasóinkhoz. A kik lapunkat netalán nem óhajítják tovább jártni, azok sziveskedjenek ebbeli el-határozásukat az 28-ik szám visszaküldése által tudatni velünk, hogy magunknak felesleges költségeket ne okozunk.

Az előző évfolyamokból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Az árakra nézve a szerkesztőség ad fel-
világosítást.

— **Sárospatakon az ev. ref. népiskolában** az évzáró vizsgák a múlt hó utolsó és a folyó hó 1—3-ik napjain tartattak meg a szokásos szigorúsággal. Az első napon délelőtt és délután a fiúgyermekök vizsgáztak, a második napon a nagyobb leányok (3—6. oszt.), a harmadik nap délelőtt a kisebb leányok (1—2. oszt.). A szám-, rajz-, nyelvtani dolgozatok, fogalmazások s a leányoknál a szébbnél-szebb s hasznosnál-hasznosabb kézimunkák is be voltak mutatva, s úgy a vizsgáló iskolászeki tagok, mint a szülők s tanügybarátok általában is, de különösen a leányok által felmutatott eredményekkel igen meg voltak elégedve. Ennekben, dalban, szorgalomban, a tanult elmondásában s a bárkifelt érdeklődésekre adott feleletekben a felsőbb leányosztályok növendékei a legkényesebb ízlést s a túlzó követelményeket is kielégíthették. Nem kieszottott kérdésekre feleltek, mint ezt néhol, a szülők ámitása végett, gyakorolják; hanem a vizsgálóbizottság kérdéseire. Ez történt a fiúk vizsgáján s a kis leányokén is, a kiknél a főgond szintén az értelem-fejlesztésre volt fordítva; a fiúknál talán kelletnél is inkább, ami aztán azt eredményezte, hogy azok vizsgája kevésbé volt tetszetős és hatásos, a miben egyaránt a nagy közönségnek a leányiskola iránt való vonzalma s előzetete is tényező lehet. Vasárnap volt az ünnepélyes examen a templomban; délelőtt a fiúk, d. u. a leányoké.

Itt már a nagy közönségnek jutott ki véleményét formálhatni az iskola felől. A szöszeken, az Úrasztalban, az alkalomra behozott állványokon, asztalokon ott tarkállottak a leányok hangya-szorgalmának eredményei, a legfinomabb himzéstől le a kezdetleges harisnya-kötőig. A nagy közönség ezzel volt boldog; a kisebb részt az értelmes szavak, páros beszédek, viták, ószhangyok ennek és diákok gyönyörködtek, egymelyek pedig a szülők könyveiben találtá kedvét, mint a melyek a tantói fáradságnak minnennél becsesebb jutalmai. És ilyen jutalom volt itt elég.

A búcsú-pillanat különösen megrótt volt mindenkire s a tanítókn s tanító úrnak meggyőződhettek a felől, hogy a sárospataki közönség, ennek bírói szerepre hivatott osztályát is ideértve, nem késédelmes a valódi érdem elismerésében. A tanítóknak általában, *Benedek Ilona* kisasszonyok különösen szép napja volt. Tanítványainak kezeire omló könyeit, a szülők halás köszöntéit, az előjáróság kitüntető dicséretét mind megérdemelte. Egy-maga, az ó roppant szorgalmával, tapintatával, figyelmező erejével képes tisztelőket szerzeni a sárospataki ev. ref. leányiskolának; s a vidéki szülők, kiknek nem adatott a tehetség leányukat fenyves nevelő-intézetekben drágán képeztetni, nem tehetnek bőlcsebben gyermekeik jövője érdekében, mintha a sárospataki ev. ref. leányiskolát keresik fel velők, a mely teljesen elegendő útravalóval képes elátni növendékeit. Nem csekély érdeme van az évi sikerben *Nagy Sándor*, h. elkész úrnak is, a ki úgy az iskolák gyakori meglátogatása által közzéte, mint a 3—6 leányosztályokban a vallástantárgyak tanítása által *közvetlenül* is jelentékenyen befolyt arra, hogy a népiskolai vizsgák általában köztetszéssel találkozzanak. 3 éven át lángoló ügyszereettel foglalkodott a népiskola és egyház javáért, s ha egyben-másban némelyek ellenszenvével találkozott is az ő fiatalága és ügybuzósága, olyan aligha akad Sárospatakon, a ki őt a népiskola érdekében tanúsított önmérsztó lelkesedéséért ne tisztelte volna. A templombajárók szerették templomi iskolaklatait; az iskolához közelebb állók becsülték az iskola szeretetért, s most, mikor Sárospatakról eltávolították (épen az examen reggelén tartotta búcsú-predikációját) kötelességünk nyilvánosan is elismerni róla (annyival inkább, mert — mint a vizsga elnöke — ő a mások érdemeit kellően kiemelte), hogy az ő működése szerencse volt

a sárospataki ev. ref. népiskolára. A presbyterium ki is fejezte, a maga szűkebb körében, köszönetét a távozó előtt s őszinte könyök és áldások között bocsátotta új helyére, *Tárkányba*, hová esperesileg rendeltetett. R.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A theologiai akadémia *szekelnőkül* a jövő évre ismét *Warga Lajos*; a jogakadémia *szekelnőkül* pedig *Nemes Ferenc* választott meg. A tanári nyugdíjintézet folyó hó 3-ikán tartotta meg 2-ik felévi közgyűlést, a mely számadó gyűlés is lévén, kitűnt, hogy az intézet tőkje 53.000 Ft s egyegy nyugdíjas a mostani félvőre 120 Ft osztalékban részesült. Pár év mulva azonban annyian válnak nyugdíjképesekké, hogy az osztalékösszeg esetleg alább fog szállani a jelenleginél. — A több év óta tervezett s újabb-újabb akadályok által késleltetett *könyvtári olvasóhelyiségek* a jövő iskolai év elejére teljesen elkészülnek. A mostani szépművészeti múzeum helyiségei, mint a könyvtár közvetlen szomszédságába esnek fognak ilyenül felszereltetni; a szépművészeti muzeum pedig a régi rajztermbe s annak mellék-szobáiba helyeztetik el, a hol képes lesz befogadni az egyszer már oly szívesen felkarolt, de még ez ideig csak eszményileg, vagy papírosan létező „*Rákóczy Múzeumot*“ is.

— **A sárospataki főiskola ösztöndíjasai lesznek az 1887/8. iskolai évben:** Az *Uketyetzi alapítványon:* Sütő Kálmán VII. o., Finkei Pál I. o. *Klobuzitsky alapítványon:* Görgei Géza II. o., Szeghy Lajos VII. o., Kérészy Gyula VI. o., Tárcei Pál VI. o., Kérészy Árpád IV. o., Ladányi Zoltán V. o., Mangler Béla VI. o., Megyasszai István VII. o., Lázár Jenő V. o., Dézsi Lajos III. o., Eles István II. o. *Egy tizenkettődrésre tornavizsga-díjjal* hagyott fel *Józsa-Szentmargit alapítványon:* Zsoldos Benő II. o., Szinyei Endre I. o. *Nagydiólyi alapítvány* szeptemberben töltik be. *Jármy alapítványon:* Biró Bertalan V. o., Harsányi Gyula I. o. *Csiszár alapítványon:* Csiszár Pál III. o., Pétery Ferenc II. o. *Láczay József alapítványon:* Dobozy Pápai Elemér proginn. *Láczay Dániel alapítványon:* Szinyei Géza III. o. *A Nyíri alapítvány:* az Erdélyi önképző-kör jutalmadja. *Csicséri-Mokcsay alapítványon:* Mokcsai Zoltán IV. o. *Hutka alapítványon:* Szekeres Mihály I. o. *Németh tábornok alapítványon:* Trócsányi Bertalan II. o., Kálniczky János V. o. *Egy részlete a legjobb franciáért.* *Lenkey alapítványon:* az Erdélyi önképző-kör jutalmadja. *Gyulay alapítványon:* Mitrovics Gyula VI. o. *Csabay-Nagy alapítványon:* Berzsényi József II. o., Kéri Kálmán, mint nem rokon, a megillető részre. *Tóth-Pápai alapítványon:* Lehoczky Béla I. o. *Rayályi alapítványon:* Pap Miklós proginn. Pap Pál H. o., Kérészy Zoltán I. é. jgh. Gaskó Gyula VII. o. *A Halász-Balogh alapítvány:* kinevezés útján töltik be. *Szentpétery-Kálniczky alapítványon:* kinevezés útján Pósa Lajos III. theologus. *Horváth Mária alapítványon:* Horváth Zoltán VIII. o., Horváth Miklós IV. o. *Rácz Adám alapítvány* szeptemberben töltik be. *Csékly Dániel alapítvány:* szeptemberben töltik be.

— **A schweizi szövetség-tanács** nem régebben egy fontos lelkiismereti kérdésben hozott ítéletet. Egy rorschachi-i lakos (Szt-Gallen kantonban), Sudler Károly, a ki legalább külsőleg katolikus, 14 éves leányát a prot. leánynevelő-intézetbe járatta; s bár nem szándékozott leányát reformátussá neveltetni, mindamellett nem engedte meg neki, hogy a kath. vallás-örökre eljárjon. A rorschachi kath. egyház előjárósága ezen eljárás ellen felebbezett az iskolaszékhez és a tartományi tanáchoz. Ezen testületek 1887. január 7-én kimondták, hogy a vallásoktatás a közköztámasnak kötelező alkátzése s mi helyét az atya kijelentette, hogy leányát a kath. hitben akarja neveltetni, nem volt többé joga azt a kath. vallás-oktatástól elvonni, a mint nem lehet magát is kivon-

nia az egyházi adófizetés kötelezettségé alól. Sudler ezen ítéletek ellen felebbezett a szövetség-tanáchoz. A szövetség-tanács ítélete szerint, nem lehet egy lelkiismereti kérdést — minő a gyermekeknek vallásos tanítása — egy olyan közdologgal, mint az egyházi adófizetés, ugyanazon tekintet alá vonni s midőn Sudler katolikusnak vallotta magát, azáltal még nem mondott le ipso facto azon jogáról, hogy maga válassza meg leányának vallás-oktatóját. A szt-galleni tanács ítélete tehát hatályon kívül helyeztetett.

— **A sárospataki állami tanító-képezdében az évi zárvizsgák június 20—25. napjain folytak le.** Az igazgatói jelentésből, melyet az igazgató-tanács a minisztériumhoz szokott évenként felterjeszteni, közöljük a következő adatokat:

I. Felvételtett a képezdében	IV.	III.	II.	I.	o.	összesen
a) ev. ref.	13	4	8	11		=36
b) r. kath.	4	4	1	2		=11
c) g. kath.	—	3	2	—		=5
d) Móz. v.	1	—	1	1		=3
	18	11	12	14		=55
II. Vizsgázott:						
a) jeles	3	2	—	3		=8
b) jó	11	4	6	4		=25
c) elég	3	4	4	2		=13
d) javít	—	—	1	2		=3
	17	10	11	11		=49

A tanév záró ünnepély június 25-én délután ének-és szavaltal előadásokkal tartottuk meg szép közönség jelenlétében, mely a növekedék előmenetelére fölötti tettségének az által adott kifejezést, hogy a kitűzött két szavaltal pályadíjhoz harmadikül 2 fírtot esatolt. Ez összeghez járultak: Molnár János, kis-pataki-tanító-úr 1 fírt, N. N. 1 fírt. Szabó Lajos, kéki tanító úr pedig a zenekar alapítójének gyarapítására 5 fírtot volt szivesadományozni. Fogadják e helyen is szíves köszönetünket. A tanítóképzés vizsgálatok június 27—30. napjain tartattak. Jelentkezett: ismétlésre 2, javításra 3, egy-két évi gyakorlat után 12, most végezték képezdéli növendék 6, összesen = 23. Képesítést nyert jeles osztályzattal 3, jó osztályzattal 13, elégséges osztályzattal 4, összesen 20. Javító-vizsgára utasítottatott 3. Az oklevelet nyert tanítók közül: ev. ref. 13, r. kath. 5, mózes vallású 2. Az 1887_s. tanév szeptember 1-én veszi kezdetét. A felvételi iránti folyamodványok augusztus 20-ig nyújtandók be az igazgatónál. A folyamodványhoz mellékelendők: a) keresztlével, b) iskolai bizonyítvány, c) a testi épségről szóló orvosi bizonyítvány, d) szegénységi bizonyítvány, azok részéről, kik segélyben ohajtának részesülni. A felvételi és javító vizsgák szeptember 2-án tartatnak. *D.*

— **Birosági ítélet.** A kecskeméti egyházmegye fegyelmi bírósága *Czelder Márton*, kecskeméti lelkész, folyó hó 6-ikán, az ellene emelt, s hir szerint nagyrészen igazolt vádak alapján, negyedökü büntetéssel sújtotta, azaz egy évre a hivatal-viseléstől felfüggesztette. Ez év alatt az illető pápi fizetést nem ház, s a költségeket is viselni köteles. Öszinte sajnálattal jegyezzük fel ezt a szomorú hirt.

— **Gyűlések.** A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése folyó hó 4-6. napjain Székesfehérvárt Papp Gábor, püspök és Tisza Kálmán, főgondnok elnökléte alatt; az országos középiskolai tanár-egyesület közgyűlése folyó hó 5-7. napjain Fiumében Berecz Antal elnökléte alatt tartották meg. Mindkét gyűlésről a legközelebbi számban fogunk bővebben megemlékezni.

— **Candidatio.** Az abaúj egyházmegyében fekvő

nagy-szalánci egyház lelkesül állomására, Gőncön, 1887. július 7-én tartott lelkesülők alkalmával kijelöltettek: Paikoss Endre, beszteri; Frenzel Bertalan, bozsavai rendes; Tóbiás Gyula, szikszói helyettes; Hallgató János, kassai és Irányi Barna, alsó-vadászi segédlelkészek.

Pályázat.

A *hajdú-nánási* ev. reform. algimnáziumnál üresedésben levő két tanári állomásra az egyház, mint fel tartó-testület, pályázatot hirdet. Az egyik tanári szék tantárgyai: mennyiség és mértani rajz, esetleg mennyiség és természettan, azon megjegyzéssel azonban, hogy a mennyiségtanon kívül ez idő szerint mértani rajzot kell tanítani; a másik tanári szék tantárgyai: a magyar és német nyelv és irodalom.

Mindkét állomás javadalma külön-külön 800 fírt s 100 fírt lakáspénz évenegyenként egyenlő részleteken előre fizetve.

Pályázhatnak a törvényszerint képesített ev. ref. tanárok és tanárjelöltek. Pályázók az igazgató-tanáchoz címzett kérvényeket, melyben életkoruk, ev. ref. vallásuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik és tanári képesítések, nyelvismereteik és netalán eddig tett szolgálataik okiratokkal igazolandók; ha szolgálatban vannak, előjárásúguk újjan minősítvényi táblázattal nagyt. *Pálközi Lajos*, ev. ref. lelkész és igazgató-tanácsi elnök írhuoz, folyó hó augusztus hó 1-ső napjáig küldjék be. A megválasztandó tanárok, ha oklevelesek, egy évi, ha még oklevelek nincsen, két évi próbaidő, illetőleg okleveleknek bemutatása után állandósítottatnak.

H-NÁNÁS, 1887. június 25.

Nagy Elek,

igazg. tanácsí jegyző.

1-2

Pályázat

a *tiszóvári* ev. ref. egyházkerület által a *budapesti kir. József-műgyegyetem*, Pálóczi Horváth Mária és Horváth Simon nevére alapított, két — egyenkint 300—300 fírtos ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíjak elnyerhetéseért azon szegény-sorsú, magyarhoni születésű, ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanulmányot a sárospataki főgimnáziumban kitünő eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műgyegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műgyegyeti tanulmányot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előnémet bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanáchoz felvényen-kint betérjeszteni; ki nem elégitő eredmény esetén ösztöndíjakat elvesztvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal, felvényen-kint két egyenlő részletben, a főiskolai igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhatnának tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjakat elnyerni ohajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványaikat augusztus hó 20-ik napjáig a *főgimnáziumi igazgatószékhez Sárospatakon* adják be.

S.-a-Ujhely, 1887. július 1.

1-2

Az igazgató-tanács elnöksége.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor (többször
való közlésénél is, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegjű 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Aggodalmak, vallomások.» (Nyílt levél a szerkesztőhöz). *Dr Heiszler József.* — «Molnár Lajos, sárospataki főgimnáziumi igazgató beszámoló beszéde az 1886—87. évről. — «Ivánka Sámuel emlékezte.» (Vége). *Kun Pál.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

Aggodalmak, vallomások.

(Nyílt levél a szerkesztőhöz).

Kedves Uramöcsém!

Azon heves és bizalomteljes levelére, melylyel a «Sárospataki Lapok» munkatársául felhívott, csak most válaszolhatok.

Előre is kijelentem, hogy minden elveimmel megegyező dologban szívesen segédkezem s különösen ha a prot. egyház a papuralmi egyház részéről valaha megtámadtának, a támadók megeafolását mindenkor szívesen magamra vállalom.

Azonban ki kell jelentenem azt is, hogy én a magyar protestantizmusnak a zsinat utáni baljóslatú fejlemével megelőzve nem vagyok, sőt lelkem elsőfőtől, ha a már eddig felmerült jelekre tekintek.

A püspöki címmel, íme, a mely határozottan dogmai jellemű és történelmileg hierarchicus irányzatú, az oly nehezen kivívott tiszta democraticus protestáns egyházi életelv már tényleg megtámadtatott.

Hasztalan volt minden eddigi felszólamlásom és figyelmeztetésem, s íme, az idő megmutatta idéig is, hogy nekem volt igazam.

A püspöki cím maga után vonta az országnagyságot, a püspöki hivatal politikai méltóság lett, megnyitotta az őt egyszerű evangéliumi egyházat a világnak, a világ szellemének, épenúgy, mint a kath. egyházat a niceai zsinat után, s az egyház pár tized alatt hierarchia lett.

Íme, nézzük meg csak a lejárt zempléni püspöki látogatást. Mit olvasunk ki azon jelentésekből? Azt, hogy az ottani referensek valamennyien összetévesztették a főpásztor jogait az új országnagy jogaival. Ott már nem a főpásztor vizitált, hanem kizárólag «ő méltósága, a püspök.» Hát azon referensek még azt is elfelejtették abbéli örömkömben, hogy már nekik is van püspöki *valahára*, hogy annak az országnagynak nincs semmi joga az egyházak visitatiojához:

hanem csak a *főtisztelem főpásztorának.* A püspök új politikai állásának semmi köze a főpásztori jogokhoz, az egészen világi, s csupán a főrendiház tag-ságának jogát jelezi*.

Sokat beszéltek azon visitatoról pro et contra, de egyik sem figyelt arra, hogy vajjon e visitatioval min-e megtámadva az investált lelkész canoniceus joga?

A kath. püspök megyéjében universalis lelkész, s ha megjelenik valamely egyházban, mint vizitátor, akkor ő ott a jogos lelkész, s szabadon gyakorolja a lelkész jogait; ott miséz, prédikál, a nélkül, hogy arra az ordinarius lelkésztől engedelmet kérjen.

A prot. püspök a reporterek szerint ugyanazon jogokat gyakorolta, de sehohsem említik fel, hogy ezen jogok gyakorlására, vagyis ezen a XXI. gelei-canonba ütköző cselekményre a törvényes lelkésztől concessát kért volna. Lehet, hogy ez megtörtént, de a reporterek e fontos kérdésre nem is ügyeltek, holott az e tárgyban való visszaélés ussá válhatik, s az új prot. püspök a maga kerületében universalis lelkészszé nöheti ki magát; azután már közel jutunk azon apostolice successio dogmájához, mely a római kath. püspökség fogalmához van kötve, s a melyet az anglikán High church is arrogál magának.

Mindenben csak a kezdet nehéz, a többi aztán megy magától. Az első lépés válságos az életben és épen ez az, a melyre nem ügyelnek a rövidlátó emberek, sőt arra ezen mentésget találnak.

De térjünk vissza a zsinat utáni életfejlődésre. Íme, ott áll felettünk tényleg az «absolut convent,» melyet a zsinat előtt annyira perhorreskált a prot. egyház.

* A «Méltóság» cím jogosultságát sokan, ma is, kétségbevonják s ideje volna meggyőző nyilatkozatot hallanunk, hogy úgy ne tünjünk fel se mi, protestánsok, se püspökeink, mintha jogtalanul is kapkodnánk a nagy címek után! Hogy különben püspökeink nem igen kívánják magoknak az új cím dicsőségét, bizonyítja az, hogy főrendiházi jogaikat nem gyakorolják. Szerk.

Avagy nem absolut-e azon convent, a mely működésében a zsinat jogait is fülhaladja? A zsinat ugyanis az általa elintézendő tárgyakra nézve előzetesen megkereste az egyházmegyéket, ezek nézeteit összegezte a kerület, a kerületekét a convent, s így kerültek az ügyek végre a zsinat asztalára. A convent pedig közéletünket érdeklő dolgokban ezen eljárást mellőzi s határoz, míg itt-ott az egyházmegyék részéről ellenhatásra nem táll, s ekkor is csak egyes egyházmegyék nézeteit veszi tudomásul, a többiét ki sem kéri. Íme, ez az, a mitől a Patens napjaiban annyira rettegtünk, a «Kirchenrath» a maga absolut fejlemében.

Van, van még több más, a miért én a protestantismusért, fejlemének jelen stádiumán, lelkesedni többé nem tudok; sőt örülök, hogy öreg vagyok, s nem kell sokáig látnom: mint teljesülnek egymásután szomorú sejtelveim.

Még egyet kell megemlítenem.

Sokan talán anomaliát látnak abban, hogy a hetvenes években a debreceni lapokban írtam a pesti és pataki szellemirány ellen, most a nyolevanes években pedig a pataki lapokban írok.

Megfejtém.

Én az egyházzal szemközt, a mely nekem isteni életfejemletem organismusa az emberiségi élet körében, conservatív voltam és vagyok.

A hetvenes években védtem a tiszta és valóban isteni kerestyén *élet* a kiüresítés ellen. Nem a történelmi fejlemnek van előttem e tárgyban absolut becsé, hanem magának, az örök isteni életnek.

A kerestyén vallás, mint kijelentett vallás, más, mint positiv, nem lehet.

Azonban e pontnál kétfelé ágaztak a nézetek. Némelyek megállapodtak a *betűnél*, a mely megöl. Mások a másik végletben nyugodtak meg, s ez volt a *szellem*. Pedig a végletek önmagokban örökké meddők s valóságos életre képtelenek!

A Trichotomiát a dolgok rendjénél tévedés nélkül mellőzni nem lehet. Nos, tehát fel kell keresnünk az *egészséges harmadikat*, hol a két véglet találkoznak . . . s ez a kerestyén *elv*.

Ez van istenileg adva és akarva, mint rendületlen s a világtervbe befoglaló valóságos, regeneráló világfejlési mozzanat, a melyben már a regenerált emberiségi élet visszahajló irányt vesz oda, honnan kiindult, az alfától az omegához.

A ker. elv, mint isteni életelv, sem az embereket nem hatotta még egészen át (Innen van, hogy még ma is kérjük: Jöjjen el a te országod), sem az emberek nem emelkedtek egészen odáig. (Innen van az emberi szellemnek, mely keresi az igazságot és csakis az igazságban nyugodhatik meg, fáradhatlan törekvése, sőt kínos vergődése).

Nagyon sok még az írásban, a mit százszor olvastunk ugyan, de még figyelemre sem méltattunk; pedig épen azok vezethetnének a kerestyén elv mélyebb ismeretére.

Nagy baj az, hogy midőn már a magasabb theologia eljutott odáig, hogy ki merje világosan mondani azt, hogy a világteremtés az Isten életnyilatkozata körébe tartozik, azt az embertől (hol a teremtettség már öntudatos, személyes életet vesz és Istent keres. Istenség emelkedik) oly mereven el akarják távolítani attól, ki «mindenben minden»; attól, ki egyedül «az örök élet»; attól, «kiben élünk vagyunk és mozgunk»; attól, «kinek templomai vannak, kinek lelke bennünk lakozik»; attól, a ki bennünk lakozik, ha a szeretetben lakozunk, mert az *Isten a szeretet.*»

E jánosí elv az istenismeret fejlemének fénypontja valóban!

Sokan meg is elégedtek azzal, ha a kerestyén-ségben ott látják az igaz istenismeretet kulminálni, a hol az, mint «örök szeretet» van felmutatva. Azonban azt már nem méltatták kellő figyelemre, hogy ezen örök szeretet szabad tényezősség s minduntalan, olykor a kegyelet aranyláccával is, meg akarják kóztolni kezeit: ide tartozik a kegyelem kérdése, ide tartozik a kegyelem incarnatioja (mint világkegyelem), a Jézus Krisztus sajátos, egytelenszerű személyiségében, az egyetlen normalis, a centralis, az universalis homo, kinek az összes emberiség már csak peripherialis kisugárzása, életfejeleme, theanthroposi mediatori alakja, kiben Isten teljesen kijelentette magát; kiben a világteremtői elv, az örök szeretet testesült meg . . . kinek szabadon eltrálatl halála a szeretetnek valóban isteni diadala . . . mert a szeretet az önfeláldozásban feje ki isteni erejét és dicsőségét. S így az a Krisztus, őt a Golgothán, fényesebb és magaszatosabb alak örökre a Thábor hegyén megdicsőült. Azért én egyáltalában nem oszthatom azoknak nézetét, kik a Krisztusban csak egy fényes erkölcsi ideált látnak. A Krisztus nem a mi fogalmunk teremtménye, hanem realis és azon absolut életelv, melyről helyesen írt János evangyelist, midőn így írt felőle (a *szarbozis* előtt): «Ő benne vala az élet és az élet vala az embereknek világossága.» Csak ezen absolut életelv van hivatva és jogosult arra, hogy világújászáló elv legyen. Én kerestyén állásponton benne örökké a testben megjelent logoszt láthatom, mint megtestesült isteni szeretetet.

Továbbá a kegyelem alkotása még az egyház, mint isteni életfejemletem organismusa az emberiségi élet körében. Nem más az, mint a Krisztus egyéni életének universalizálódása az emberekben.

Ez levén az én személyes ker. világnézetem, természetesen szót kelle emelnem a 70-es években azok ellen, kik a ker. szellem által deparált észvalást akarták érvényesíteni; nem mintha én a tiszta észvallás becsét el nem ismerném, vagy azt kárhóztatnám, hanem, mivel annak csupán egyéni hatása és esoterikus köre levén, az emberiségnek csak nagyon is csekély részére képes vetni világosságot és csak nagyon kevesekre hathat életirányzó erővel, s így az

emberiségnek legnagyobb része meg volna fosztva a reá nézve hatással bíró irányzó hatalomtól, a miő az evangéliumban van adva. . . . Általános vallás csak fényes lehet; mert csak a fénycsík és nem a tanok bírnak általánosan megérthető jelleggel. Ezt a világ-történet napjainkig lejárt folyamával igazolja. Hihető, hogy jövőre sem lesz az másként.

Ez volt álláspontom a zsinat előtt.

A zsinat után épen conservatív álláspontomon az új szervezet ellen kelle küzdenem. Itt már a «Sárospataki Lapok» képezték az ellenhatás organumát, míg a többi prot. sajtó tapsolt az új vívmányok felett. És valóban meg kell vallanom, az új protestánsok annyira betöltik előttünk a teret, hogy az ő protestánsok alig találnak többé itt-ott némi gyenge vizsgálóra; kiáltó szavak lettek . . . a pusztában. Be kell vonnunk a zászlót, de le nem tesszük; mert eljő majd az idő, midőn a megindult új életfejlemény hiányai mások szeméi által is láthatók lesznek s a keblek önkénytelenül meg fognak nyulni a reformációnak reformációja előtt.

A mi a keresztényen elvet illeti, hogy arra még egyszerű, mint egyetemes életelvre visszatérjek, azt sem a Péter törvényeskedő, sem a Pál gondolkodó kereszténységében nem találom kifejezve, mely két irány a római katolicizmusból és protestantizmusból nyert eddigelő kifejezést. Az egyik a stagnáció, a másik a negatívra és teljes kiüresítésre vezet.

A keresztényen elvet én Jánosnál, kinek feje az Úr kebelén pihent, látom kifejezve. De János kereszténysége még nem jött el, az lesz a jövő vallása, az egyetemes szeretet vallása. Tana: «Fiaeszkáim, szeressétek egymást.» Liturgiája: a szeretet gyakorlása.

Itt lesz befejezve a befűsítés: az igazi keresztényen elv, s a Krisztus missziójának célja, az emberiség egységesülése Istennel az igaz önzéstelen szeretet által, mely a Krisztusba incarnálódott történelmileg, s belépett az emberiségi életfolyamba, s ez az egyetlen regenerált elv . . . de véle isteni élet oltatván be az emberiség életfájába: kell, hogy ott az magát folytathassa, s ez a kereszténység feladata.

Ebből látható, hogy az eddigi dogmatikák legnagyobb részével én sem tarthatok. És nem a felekezeti formák azok, a melyek engem érdekelnek, hanem az, hogy melyik formában képes magát ezen elv szabadon, akadálytalanul kifejteni. A római nem az, mert az tekintély-vallás lévén, nem kerestetik más, mint hogy a hívek vakon higyenek az eléjük adott tanokban. A protestantizmus már enged ugyan szabadságot ezen elv önkifejtésére, de főiránya még is nem a kedélynek, hanem a fűnek kereszténysége. Ezen irány ugyan igazolva van történelmileg; mert a keresztényen szabadságot, mint az erkölcsi és szellemi élet egyetlen feltételét, kelle a papuralmi egyháztól mindenekelőtt revindicálnia. Azonban e nagybecsű

mű berégezete után az folyást «az úgynevezett tan-tisztázásban» emésztí fel legbecsesebb erejét; mintha e tan volna az egyedüli, mely keresztényénné tenne. «A beszédek, melyeket én mondok nektek lélek (szellem) és élet.»

Ídeje volna, hogy már a szellem elismerne az élet jogait is, s hagnya fel a meddő vitaközpontokkal, s megelegedve e téren tett eddigi vívmányával, hagnyá tagjait gondolkodni, a mint nekik tetszik, de tanítaná meg őket krisztusilag cselekedni.

Ellenben még mai nap is a Christologia kiigazításán török a fejüket, s nem azon, hogy a Krisztust magokban felmutassák.

Azt hiszik, hogy sokkal magasabb álláspontra jutnak, ha a Krisztus kezeik között idealizált emberré silányul, mintha theantheropozsi minőségében meghagyják, a midőn a keresztény tanok objectív garantíciókat elveszítik, s csak oly subjectív jelleműek lesznek, mint a bölcsészeti józan észvallás . . . pedig az ilyen Krisztus nem jogosult arra, hogy minket magával egyesítve, bűn nélkül és senki által meg nem sérthető istenfiakká emeljen, s így megköve a Krisztus kezeit, magunk verjük az emberi jogokat úgy is alig respectáló hatalom önkénye alá magunkat és az emberiséget.

A valódi Krisztus-tanban egyszersmind a társadalmat regeneráló hatalom is van. Erre nem fordítanak soha kellő figyelmet az e tárgy felett határozni akaró theologusok.

Sőtinkább oly magas pontra kellene emelnünk Krisztust, hová a legönkényesebb hatalom is a legmélyebb tisztelettel tekintessen fel. . . . Ütessük őt oda, hová vallásilag érdemesült, az atya jobbára.

Ott az ő helye, csak onnan és ott lehet az emberiség nem képzelt, hanem realis megváltója . . . minden tekintetben.

Sokat írhatnak még, de e tárgy kimeríthetetlen, s megoldása csak az «abszolút bölcsészet» alapján eszközölhető.

Dr. Heiszler József.

— 54 —

ISKOLAI ÜGY.

Molnár Lajos, sárospataki főgimnáziumi igazgató beszámoló beszéde az 1886/7. évről.

Nagytiszteletű és tekintetes igazgató-tanács!

Midőn a folyó 1886/7-ik iskolai év bezárultával az én három éves igazgatószámom ideje is lejár, mielőtt mandátumomat letenném mélyen tisztelt tanártársaim és a nagytiszteletű és tekintetes igazgató-tanács kezeibe: méltotassék kegyesen megengedni, hogy szokásos évi jelentésem megtétele előtt csak egy futólagos visszajelentést vehessek főgimnáziumunk tanügyi állapotának az 1883-ik évet megelőző évről, azon szempontból, vajjon csakugyan olyan epochalis esemény volt-e az 1883. XXX. «A középiskoláról és azok tanárainak képesítéséről» szóló törvények, mint a minőnek azt igazgatói hivatalom átvételekor oly sokan hitték. Igaz ugyan, hogy még rövid év kevés idő még arra, hogy abszolút ítéletet mondhas-

son a legelfogulatlanabb s megfolyóbb lehetőség is ama törvény hatásáról; de miután épen én voltam szerencsés az új aera alatt viselni az igazgatói hivatal, melynek tisztje: a rendszabályok és tantervek értelmében összhangzatosan vezetni az oktatást és nevelést az egész intézetben, nem lesz talán felette merész vállalat, ha szerény egyéni, de teljes meggyőződésem alapult nézeteimnek kifejezést bátorítok adni.

Sokan igen nagy vívmányának tartják az 1883. XXX. törvényeknek, kivétel nélkül, minden középiskolára való alkalmazását. Nem is lehet tagadni, hogy voltak tanintézetek, melyekre az említett törvény életbeleptetése változás forduló pontot képezett, s úgy szellemi, mint anyagi tekintetben nívók emelését hathatósan előmozdította, s különösen az idegen ajkú középiskolákban a magyar nemzeti szellem ébresztésére és terjesztésére jótékonyan folyt be; de míg egyrészlől cicekedés nélkül, másrészlől azonban a nélkül is, hogy a hivatkozott törvény intézkedéseit legáltalábólról is ócsárolni nemern: szabad legyen kimondanom, hogy főgimnáziumunk szellemi arculatán, az anyagiakat nem is említve, keveset változtatott. Hogy pedig haladásunk évről-évre mégis annyi elismeréssel constatálják, nem annyira eme törvény hatásának, mint inkább saját jó intézményeinknek, felügyelőtünk helyes és tapintatos voltakán s főleg tanáraink kitartó buzgósgának tulajdonítható. Főgimnáziumunk szellemi színvonalra a törvény meghozatala előtt is oly magasan állott, hogy ennek intézkedései kevés olyan talajra találtak, melyen emekéi rendelkezéseikhez képest még nagyobb kultúra kifejtését kellett volna eszközölni. Főhatóságunknak, a főtiszteltül tisztáninni egyházközségnek, bölcsesége a haladó kor szellemét mindenkör megértve, mindenha oly intézkedéseket tett; nemcsak feladatának magaslatán álló közvetlen előjárásunk pedig annyi körültekintő gondosságot fejtett ki iskolánk körül, hogy itt a törvény életbeleptetése előtt is megvoltak majdnem mindazon tényezők, melyek a középiskolai törvényben a középiskolák addigi színvonalának emelését célozzák. Főhatóságunk a poëta non fit, sed nascitur régi latin közmondást a professorokra alkalmazta, s ezek megválasztásában mindig igen szerencsés volt; mindig sikerült oly tanterfiakat választania, kiknek a praxis, az élet szolgáltatott fényes diplomát; de, hogy a kor divatos szokásának is engedjen, azt is kimondotta, még jóval a 83-iki törvény meghozatala előtt, még 1876-ban, hogy csak oklevéllel bíró tanárokat fog választani. És csakugyan az azóta beállított tanárok, már addig is bírt egyéb okleveleik mellé a tanárit is könnyedén megszereztek. Ez a tanári kar volt aztán az, mely megértve a tanügy terén az új idők szellemében kívánt változtatások szükségét, még jóval a törvény meghozatala előtt három-négy tantervvel lépett az iskola ügyeit intéző körök, s az egész világ elé, s ezek által oly derekas munkálatot végzett, hogy még a magyarországi ref. egyetemes convent is oly alapot talált abban, melyre általánosan kötelező tanügyi szervezetét bízást állapíthatta, s valóban állapította is. Ekképen, mint még első igazgatói jelentésemben volt szerencsém ki nyilvánítni, e téren is készen talalta tanintézetünket az új középiskolai törvény. Úgy a tanárok száma, mint az általuk feldolgozandó tananyag mennyisége, talán maximális mértékben megfelelt az új törvény követelményeinek. A tanítás eredményét megállapító vizsgálati rendszer is teljesen megfelelt a mainak. Volt érettségi vizsgáló-bizottságunk szervezve épenúgy, mint ma; a mi pedig a mértékét illeti, az tán szigorúbb volt a mainál. Igaz ugyan, hogy a vizsgák körül nem jártunk el olyan ceremóniával, mint ma; de az ellenőrzés époló szigorú volt. És hogy a mai írásbeli érettségi vizsgák alkal-

mával a nyolcadik osztály összes tanárait, sőt néhol, mint például Debrecenben, az egész tanári kart mozgósítani kell egész öt napon keresztül az ellenőrzésre, épen a legszorgosabb munkaidőben: nem tartom az új törvény ádóvs intézkedésének. Nem tartom előnyösnek a tanítás sikerének előbbvitelére azt sem, hogy most, a régebbi szokástól eltérőleg, a nyolcadik osztályal az iskolai évi vége előtt jóval vizsgálatot tartunk, s aztán egész a szóbeli érettségi vizsgák, sokszor hat-nyolc hédig, nem érezvén magukat kötelezetteknek a vizsgák után órákra járni, tanítás nélkül igen sokat felejenek növendékeink. Mig az iskolai évi felvéreket volt osztva, s a nyolcadik osztály vizsgálata összeesett az érettségivel, a tanár is jobban beosztotta tananyagát, a növendékeknek is könnyebb volt a tanultaknak lassubb ugyan, de épenazért biztosabb megemésztése. Mostani rendszerünk mellett azonban a nyolcadik osztály iskolai éve, úgy szólva, kétharmadára szorítatván össze, sem a tanárnak nincs elegendő ideje tantárgyának kívánt explicálására, sem a növendék nem képes az egész évi eledelt két harmad alatt megemésztetni. Általában az iskolai évek három időszakra történt beosztását, s abban a kiszabott tananyagok olyképen való feldolgozását, hogy a két első harmadban mindent be kell végezni, az utolsó harmadot pedig ismétlésre kell fordítani; nem tartom az új törvény szerencsés intézkedésének. Mert hisz e tapasztalás arra tanított meg bennünket, hogy, főkép a gyöngébb s kevésbé szorgalmas növendékek, a kik általában mindenütt a nagy többséget képezik az osztályokban, a két első időszakban nem igyekeznek azért, mert arra számítanak s azzal igyekeznek megnyújtani magukat, hogy az utolsó időszakban azt, a mit először nem tanultak meg, az ismétléskor majd megtanulják; az utolsó időszakban aztán, mivel az ismétléskor természetesen, nagyobb terjedelemben kell felolvasni a tananyagot: a nagy halmazzal egyáltalában képtelen megbirkózni az, a ki először apróbb részletben annak kellő átsajátítását elmulasztotta. Talán egy dolog az, a melyet valósággal a tanügy színvonalának emelésére célzó s biztosan sikerre vezető intézkedésnek tartanék, ha ez egyetlen is nemcsak palliatív alkalmazatnék: értem a parallel osztályok felállításának kérdését. A kinek tanítással foglalkoznia volt alkalmá, igazat fog nekem adni, ha azt állítom, hogy e fontos kérdésben is csak felrendszabály alkalmaztatni; ennemében 60—70 vagy 80 növendék is megengedtetvén egy osztályban, ily létszám mellett épenoly kevésbé van biztosítva a tanítás sikere, mint ha 10—20 tanulóval több van ugyanazon osztályban. Mindaddig, mig egy osztály létszáma 30—40-re le nem szállították, kivált a mai kor növendékeivel s a mai tanügyi politika túlságosan terhelő, tömő rendszerével szemben; nem lehet biztosítva a megkívánt siker. Ha pedig még abban is utánozni találnák a minisztérium közvetlen vezetése alatt álló tanintézeteket, hogy tantervükön minden újabb iskolai évvel újabb és újabb változásokot tennék; hogy egyik-másik tantárgyat osztályról-osztályra cserélgetve, most szűkebb, majd tágabb terjedelemben követelnék; valóban senkiesem ütközhetnék meg rajta főgimnáziumunk régi barátai és ismerői közül, ha azt állítanám, hogy régi rendszerünk cseppet sem volt rosszabb a mainál, s az eredmény is volt általa annyira biztosítva, mint a mai igen tudományos tanrendszer által. Még ha azt hozná is fel valaki, hogy hiszen ott vannak a módszeres tanácskozmányok, osztálytervezetek, általános tanári tanácskozmányok stb.; ezeken lehet és kell a hiányokat megbeszélni s azok orvoslásáról gondoskodni: annak is csak azt felelném, hogy a különféle elnevezésű tanácskozmások sem eredményeznek többet a régi gimn. szűki ta-

násokozásainknál, kivált olyan alakjokban, mint a mai, melyszerint a túlságos sok kijelölés, ellenőrzés, beszámolás stb. irkálása által fejtelt nagy és sikernélküli teher nehezíti a különben is megterhelhet tanári karra. Nincs elegendő terem most arra, hogy mindenféle megfigyeléseimet elősoroljam; de ezeket legalább is, nagyobb városokban, kötelességem volt feltárni, úgy mélyen tisztelt tanártársaim, mint a nagytiszt, s tek. igazgató-tanács előtt; mert egyedül főgimnáziumunk előrehaladó virágzásának ügyét hordozván szívenem, ha tanártársaim által is helyeselt megfigyeléseim a nagyt, s tek. igazgató-tanácsnál is méltánylásra találnak; jóleve tegye meg bölcsej intézkedéseit az óhajtott sikert gátló akadályok elhárítására, mert örökre megdönthetetlen igazság marad, hogy:

„Árvíz előtt a gát-lyukakat betapasztani könnyű.

A rohanó folyam-árt nem kőti emberi kéz.”

Áttérve már a legközelebb lefolyt iskolai év nevezetesebb eseményeire, elsősorban kell megemlítenem, hogy a főosztályú egyházközséret határozata alapján a végbi-sonyvány minden tanulónak kiadotván, ez volt az első esztendő, melyben mindenki növendékünk csak bizonyítványának felmutatása mellett iratkozhatott be. Természetes, hogy előbb, augusztus 30-án és szeptember 1., 2. napján a javítóvizsgára utasítottak állottak vizsgálatot; megpedig most elég tűrhető eredménnyel, mert részint egy, részint két tantárgyból javítóvizsgára utalt 83 növendékünk közül 65 javítván ki elégtelen tanjegyet, csak 7 nem állotta ki sikerrel a vizsgát, míg a többi 11 vagy nem is jelentkezett tanulónkúl, vagy önként ismételt meg az osztályt. Úgy saját bizonyítványaink alapján felvett, mint a más iskolákból jelentkezett tanulók száma, a prógimnáziumi növendékekkel együtt, 465-re szaporodott, sőtérve a csekélyszámú magántanulókat is. E mennyiség a múlt iskolai év létszámával szemben apadást tüntet fel, minék okát abban találok, hogy az első osztályba nem jelentkeztek oly tömegesen, mint más években; a minék oka ismét abban rejthetik, hogy mintegy előre el volt terjedve azon hír, melynélfogva a nevezett osztályba 60 növendéknel több, a törvény értelme szerint, nem rehető fel; noha a nagyméltóságú vallás- és közoktatás-ügyi magyar kir. minisztérium a főoszt. egyházközséret kerelmére megengedte, hogy — míg a parallel osztályok álláhihatók lesznek — 80 növendék is felvehetőnk. Ezen beiratkozások szept. 1—5. napján megtörténtnk, az iskolai év ünnepélyes megnyitása főiskolánk imater-mében, a nagyt, és tek. igazgató-tanács, tanári kar és összes tanuló ifjúságunk jelenlétében, szept. 6-án történt meg; a mikor is törvényeinket felolvastván, az azokhoz való szigorú alkalmazkodást buzdító szavakkal kötöttem tanítványaink szívére. Isten segédelmének segítségülhívása után pilent lélekkel, magasztos feladatok fontosságának tudatában, valódi buzgósággal azonnal hozzáálltak tanárinak a nagy munkához. A nyolcadik osztály tanárai azonban előbb az érettségi pótvizsgálatot tartották meg szept. 7-én és 8-án. E pótvizsgának ugyan a főt. egyházközséret előbbi határozata szerint Miskolcon kellett volna megtartatnia; de a jobbára szégyensorsú pótvisz-gások kerelmére, főtiszteendő püspök úr ajánlatára, megengedte a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minisztérium, hogy ez évben kivételesen a tisztán-nem egyházközséret főhatósága alá tartozó mindkét fő-gimnáziumban, t. i. úgy a miekben, mint a miskolciban tartathassanak pótvisz-gálatot. Ekként a folyó 1887-ik iskolai évben három ízben volt falaink közt érettségi vizsgálat. A szeptemberin 14 jelentkező közül 3 érettké nyilvánították, 6 második javítóvizsgálatra utasították, 5 pedig egy egész évre visszavetették. A második javító-vizsgálat, december hóban saját növendégeink közül hatan

a Miskolcra ideutasítottak pedig ketten jelenvén meg, mindnyájan érettké nyilváníttattak, miről is az 1884-ben 10,288. szám alatt kiadott Utasítás 35. §-a értelmében, az érettségi anyakönyv kiigazítása végett, hivatalos értesítést küldöttem a miskolci igazgató-százhoz. Végre a harmadik, irás- és szóbeli érettségi vizsgálat a folyó év május 20., 21., 23., 24., 25. és június 28., 29. és 30. napjain tartották meg. Az írásbeli vizsgán csupán egy növendék nem felelt meg a kívánalmaknak, minék következtében ez a szóbeli vizsgára nem is bocsátották; a többi jelentkezők, szám-szerint harmincegyen, oly sikerrel állották ki a vizsgálatot, hogy jelesen 5-en, jól 8-an s egyszerűen 8-an nyilváníttattak érettkének s csupán 1 növendék utasították ismétlő vizsgálatra, 9 pedig a szeptemberi pótvisz-gálatra. Mindhárom vizsgálat nagytiszteletű Fejes István, főiskolai egyházi algonok úr enklekte alatt, az igazgató-tanács érettségi vizsgálo-bizottsága előtt, nagys. Beóthy-Zsolt, magyar kir. tud. egyetemi tanár úr kormányképviselősége mellett tartották meg. Hogy miként? az ímént említett adatok eléggé igazolják azok eredményét.

Szabályzatainknak s a főiskolai igazgató-tanács meg-hagyásának hódolva, mindjárt az iskolai év beálltával szemle alá vettkül most is a gimn. összes tanuló ifjúságát azon szempontból: képesek-e s minő tornagyakorlatokra. A vizsgálat eredménye az lón, hogy Dr Kun Zoltán, fő-iskolai orvos úr, többeket csak február 1-ig, nehányat pedig az egész év tartamára felmentett az erősebb ugró-és kargyakorlatok alól. Ugyanazok nevezett orvos úrral együtt végiglátogattak tanulónk városi szállását, a táp-intézetű lakszobákat több ízben is megtekintvén; ott, a hol szükséges volt, de ez kevés helyen történt, a tisztaság s általában az egészség tekintetében kellő intézkedéseket megtettük. Nem mulasztottuk el az osztálytanárok sem eme fontos kötelesség teljesítését, s ennek valóban hódos következményei kimaradhatlanok lettek. Sokkal méltányalóbb azonban összes tanári karunknak azon lelkiismeretes fáradozása, melyet növendégeink szemle-ni képzsére fordított; Mindenki tanár hásmleges gondal, odaadó buzgósággal s kitartó szorgalommal oktatta tanítványait, vizsgálta és javította írásbeli dolgozataikat s minden lehető megtett arra való néve, hogy tanításának és nevelésének meg legyen óhajtott eredménye. Hosszasabb ideig tartó betegség csak Maklári Miklós tanártársunkat tartotta vissza egy ideig fontos feladata teljesítésében; de alkalmas helyettes beállítása által ő helyette is előmozdítottuk, hogy tanítványai hátrányt ne szenvedjenek; hogy a kívánt eredmény azoknál is elérsek. Mennire ebbette el tanári karunk magasztos célját, annak megtérsését a nagyt, és tek. igazgató-tanács bölcse belátására bizom. Azt azonban magam is állíthatom, hogy a tanárok tapintatos modorban vezetett nevelésének gyümölcse már is nyilvánvaló; — és ez tanuló ifjúságunk dicse-retére is legyen mondva; mert erkölcsi és kötelesség-érzetben példányképül szolgálható tanítványaink igen sokan voltak, magaviseletben dicseretesek még többen. Nem mondhatni ugyan, hogy inkább gyermekei gondatlanagszából és könnyelműségéből, mint rossz szándékából származott, aprób botlások nem fordultak elő; de ezeket is a tanárok tapintatos eljárása és csak kevésszer az igazgató vagy a gimnáziumi szék közbelépése csekély számra apasztotta le. Mindamelllett sem volt elkerülhető, hogy különösen példaadás képen két tanulónkat az idegen vagyon meg-szerzése, egyet pedig tanára iránt tanusított tisztelatlansága miatt ki ne tiltunk a tanintézetből. Eljárásunk mindkét esetben helyesléssel találkozott a nagyt, s tek. igazgató-tanácsnak.

Gyülekelet számát és azok mikénti lefolyását híven tükrözik vissza a már korábban tisztelettel felterjesztett

jegyzőkönyvek. Nyilván kitűnik azokból, hogy szabályzatainknak megfelelőleg, a folyó ügyek elintézése végett tartott gimn. székeken kívül, úgy az osztályértekezletek, mint az általános tanártestületi tanácskozmányok a kiszabott időben pontosan megdermáltak. Kitűnik az is, hogy az ezekben megállapított eredmény szerint az igazgatóság pontosan értesítette a szülőket minden évharmad végén gyermekök előhaladásáról s esetleg külön tudósításban arról is és akkor is, ha a gyermek hanyagsága vagy rossz magaviselete miatt a szülei háj segítségével volt kikérendő. Mindezen eljárásért érdemelte ki tanári karunk azon nagybecsű elismeréseket, melyekben az év folyamában több ízben részesült. Nevezetesen novemb. 20-án nagyt. Fejes István, főiskolai egyházi algonok úr, dec. 3—5. napján Bekésy Gyula, kir. tanácsos és tankerületi főigazgató úr, január hó 26. és 27. napjain pedig méltóságos és főtisztelendő Kun Bertalan, püspök úr látogatván meg tanítványainkat, mindnyájan örömmel adtak kifejezést a látottak és tapasztaltak felett. Ez utóbbi látogatás alkalmával történt az, hogy Főtisztelendő püspök úr mindenik osztályban maga mutatta be a mindenk által annyira becsült és szeretett főiskolai világi algonokot, ns. Dókus Gyula urat, ki január 24-én történt ünnepélyes beiktatása után örömmel ragadván meg ez alkalmat; minden jóra, szépre és nemesre buzdító, szorgalomra és kiartásra serkentő, lelkes szavakat intézett minden növendékhez, elkezdve a legkisebbeket s végezve a legnagyobbakat. Adja Isten, hogy buzdító és lelkesítő szavait igen sokáig hallhassa még évről-évre meg-megújuló műzsánk serege!

Tanuló ifjúságunk egészségi állapota — hála a Gondviselésnek! — az év folyamában eléggé kedvező volt. Apróbb, de leginkább csak kisebb megfűlésből származott bajok gyakrabban fordultak ugyan elő, de főiskolánk tevékeny és szakavatott orvosa éberben örködtött a felett, hogy a bajok el ne fájjanak. Nem is fordult volna elő az egész év folyamában egy haláleset sem tanuló ifjúságunk körében, ha Sipo Bertalan, II. g. o. tanuló a szüreti szünidő alatt otthon, a szülei háznál vörhasban ki nem szenved. Fájó részvétünk szolgálton enyhülésül a megszorodott szülőknek, az elkötözött alma pedig legyen csendes! E szomorú megemlékezéssel még más, fájóbb sebeket is meg kell érintenem. Ugyanis Szinyei Endre tanártársunk feledhetetlen, drága nevetű!; Zsoldos Benő és e sorok íróját gyermekétől fosztotta meg ez év folyamában a halál anygala. Hintsen az ég enyhítő balzsamot a mélyen süjtött s megkeseredett szívek!

Nem rekeszthetem még be jelentésemet addig, míg hálásan meg nem említem s köszönetemet nem nyilvánítom a Magyar Északkeleti Vasutak nagykertintű Igazgatóságának azon nagybecsű jótékonyágairól, melynélgya a szünidőkre otthonukba visszatérő tanítványainknak mindannyiszor kegyes volt földjű vasúti menetjegyeket engedélyezni. Szálljon áldás rája nemeskeblű jótékonyágáért!

Most, midőn az új intézkedések szülte nehéz körülmények közt négy évig viselt igazgatói tiszteltemtől megvölök, szívem mélyből eredő köszönetet mondok a mélyen tisztelt, nagyt. és tek. igazgató-tanácsnak azért, hogy nemcsak kegyes volt bizalmával megajándékozni, hanem erőtelenségből eredt gyarlóságaimat is kegyesen eltűrte, jóakarati törekvéseimet támogatta, elősegítette: de hálás köszönettel tartozom t. tanártársaimnak is, kik szeretetükkel s bizalommal megajándékozva, utbaigazított, bölcs tanácsokkal segítve, lehetővé tették, hogy az oly terhes igazgatói hivatal minden bottás és minden keserűség nélkül négy éven keresztül becsülettel betölthettem. Ajánlom magamat továbbra is a nagytiszt. és tek. igazgató-

tanács nagybecsű kegyébe, tanártársaim nagybecsűltszeretetébe és barátságába! Sárospatak, 1887. jun. 29.

— 5 —

TÁRCZA.

Ivánka Sámuel emlékezete.

Leta és elmondta a sárospataki ref. főiskola (maternában, 1887. június 29-án)

KUN PÁL.

gimnáziumi tanár.

(Vége).

Ivánka nagyobb, önálló művei mind Sárospatakon jelentek meg, s ezek a következők: 1. Kis énekár népis-kolák számára. 1861. Ezen műve arról is nevezetes, hogy a kormány az akkori viszonyok között második kiadást betöltötte, miért? azt jelen politikai viszonyaink között megérteni egyáltalában nem vagyunk képesek, mint sok egyéb dolgot, a minek akkoriban fontosságát tulajdonítottak. 2. Énekesköt. vezérkönyv. I. füzet. 1863. Ennek többi füzeté pártolás hiánya miatt kéziratban maradt, a mi hazai és különösen felekezeti viszonyainkra éppen nem volt kedvező világot s azt mutatja, hogy még mindig igen kevés azon kántorok száma, a kik a korrál haladni akarnak. 3. Vezérkönyv és partitúra. 1867. 4. Karénektár. népkarok használatára. 1868. 5. Elméleti és gyakorlati énekesköt. gimnáziumi tanulók részére. 1870. 6. Egyházi énekár. 1., 2., 3. szöveg szerint, gimn. tanulók részére. 1871. 7. Temetői énekár. 1869. 8. Szemle a ref. énekeskönyv felett. 1877. 9. Óramutató. 1884. s végre 10. Nép-hymnus a főiskolai énekár 100 éves jubileumára. 1882. Ezenkívül még kéziratban maradt 11. Elméleti énekesköt. a 1—4. népis-kolák számára.

A mi ezen művek belső becsét, tudományos értékét, gyakorlati használhatóságát illeti: annak megítélését azokra bízom. Kik a ref. ének- és zenéügygel szak-szerűleg foglalkoznak; azonban nem hagyhatom említés nélkül azt, hogy az egyházi énekek és zenék hazánkban jelenleg legnagyobb ismerője, bűvára, Bogisich Mihály, a magyar tud. akadémia I. tagja, midőn 1881-ben Magyar egyházi népének a XVIII. századból című értekezésével székét elfoglalta, ezen nagy tanulmányon alapuló értekezésében Ivánka munkásságára többször hivatkozik, a mi mindenesetre jelent annyit, hogy a szakférfi méltányolhatja leginkább egy pályatársának működését, mert az érdekes, s jelenti azt, hogy Ivánka Sámuel irodalmi működése oly tagköri s oly mélyreható volt, hogy a felett napirendre térni többé nem lehetett; sőt bizonyos az, hogy mentől inkább él fog mosódni az ember emléke, irodalmi működésére annál több hivatkozás fog történni, s az író bábrai idővel mindinkább hervadhatlanokká fog-nak válni.

Azonban, fájdalom, a mi sok tekintetben szűkörü, magyar, korlátolt viszonyaink között az írói munkásság, magyar, legtrikább esetben jutalmazza azt, a ki a Nasa szöglatába szegődött. A mi magyar hazánk áldozatokat kíván azoktól, kik a nemzet ügyét az irodalom bármely terén felkarolják, s kétszeres áldozatokat kíván és követel a mi magyar kis protestáns világunk, s ma még nincs módjában az, hogy ezen áldozatokkal felerő egyenértékű nyújthatna legkiválóbb munkásainak. Azon elismerés, melyet a szakférfiak egy szűk köre adhat, semmi arányban sincs sem azzal a fáradsággal, a mit a magyar prot. szakember művei megírására fordítani kénytelen, sem azon anyagi áldozatokkal, melyeket meg kell hoznia, ha

választott szakmájában valami nagyobb szabási munkát akar létrehozni. Ezen közös végezt osztályosa volt a mi elköltözött barátunk is, ki lassankint vagyonát, anyagi jólétét dobta oda aldozatul a magyar ref. énekügy érdekében. Különösen a vidéken élő iró a legtöbb szégedszekozt saját költségén kénytelen beszerezni, s mintán rendszerint anyagi eszközöi igen szerények, hivatalos állása csekélyjöveldelmű, lehetetlen, hogy nagyobb anyagi terhek nélkül folytathassa tanulmányait s ezeken alapuló irói munkásságát. Nagy aldozatokkal érhet el csak jelentékegyebb eredményt, s ezen aldozatok megrendíthet háztartásának egyensúlyát s a legtöbb esetben szárnyát szegik minden magasabb lendületnek. Ivánka is folytonosan családát várakozásaiban. Mentől több szellemi kincsét gyűjtötte a mi prof. egyházi életünk számára; mentől több műve jelent meg s tette nevét ősmertté s tiszteltté széles e hazában, annál inkább elszegényedett anyagilag, mert csekély vagyonát műveinek előállításá lassankint mondhatni teljesen fölemészttette. Aggódva, szorongva kellett látnia azt, hogy azok, kik szívéhez legközelebb álltak, nekikülöni kénytelenek mindazt, a mi a civilizált élet szükségképeni alapját képezi. Fájó szívvel kellett lassankint drága pénzben beszerezni heces könyvgyűjteményétől, zeneeszközöitől, hangjegyeitől megválania, mert a küzdelem a létért parancsolag lépett föl ellenében; a szegénység, ez a paizsos férfi, bekopogtatott szerény hajlékába, s elvette tőle környezetétől mindazt, a mit évek, boldogabb esztendők során magának megszerzett. S ezzel elvette lelkének nyugalmát is; azon egyensúlyt zavarta meg, melyre a szellemi foglalkozást folytatónak feltétlenül szüksége van.

Évek során át láttam s figyelemmel kísértém Ivánka küzdelmeit. A vas-ember sokát nem engedett a vak végezt kényserének, küzdött panasz, zúgolódás nélkül, istenbe vetve bizodalmat, harcolt azon a téren, melyre őt a gondviselés bölcsesége odaállította. A ref. egyházi élet emelése, az énekügy gyökeres reformja után levén életének főcélja, midőn a mi pataki egyházunk legkiválóbb férfiai, előjárói, Kőrössi kántor elhunytával, 1870-ben felkérték arra, hogy a kántori teendőkét vállalja el: az egyház iránti szeretetből s az őt megkereső férfiak iránt való őszinte tiszteletből magára vállalta, bokros teendői mellett, a kántori állás terheit is, s lelkének egész erejéből igyekezett tanári állása mellett annak is megfelelni. S a pataki egyház vezérő férfiai mindig tisztelettel emlékezhetnek meg azon pályatársunkról, a ki az ügy iránt való szeretetből ezen nehéz állás betöltésére vállalkozott; hiszen a mi egyházunkat a legkellemetlenebb zavarokból, azon kényserhelyzetből menté meg készsége s ajánlközosa által, melyen az egyház súlyos anyagi bajai között egyáltalában nem volt képes évek hosszú során át maig sem segíteni. S vajjon mi lön jutalma nemes aldozatköszegének? Ne kérdezzétek; a keserűség kiapadhatlan forrasa volt rá nézve a meghozott aldozat, mert küzdenie kellett; a félreértéssel, s látnia azt, hogy a mit ezen a téren megvalósítani óhajtott, az egy szép álom vala, mely ébredéskor el szokott oszlani.

S életének keserves pillanatai mindinkább szaporodának. Csaldját minduntalan csapások látogaták. Egy-nyásntán temető a szép reményekre jogosító gyermekeit, s a folyton öreghedő anyagi gondok, a ház körében előforduló súlyos betegeskedések s halálesetek a derült kedvű embert lassankint megtörék. Minden koporsóval detének egy kedves reményét hantolá be, s az a nemes szív, mely szeretettel fordult embertársaihoz; az a kebel, mely minden felebarátját örömmel fogadta; lassankint a bönör bánatának, a keserűségnek, egy családost és földült detének sötét lakává lön, s midőn a főfözt, egyházkerület hegye a mi barátunkat nyugalomba helyezé, egy, a sors

által megtört embert adott át azon társadalmi körnek, melynek Ivánka évekkal ezelőtt minden tekintetben hatalmas bajnoka volt.

1884. év nyarán lépett a mi elhunyt jelesünk megérdemelt, szerény nyugdíjának élvezetöbe. Mi a kik ismertük őt, jól tudtuk, hogy feltétlenül szükséges neki a pihenés. A tanári kar a legmelegebb részvétellel, a legnagyobb elismeréssel búcsúzott el tőle, érdemelt jégzőkönyveiben örökitve meg. És, ime, a sors furcsa szeszelye még egyszer, utóljára, munkára hívta őt; még egy évre ismét át kellett vennie tanári teendőit. S midőn a tanári kar ez iránt őt megkereste, szives készséggel engedett a felhívásnak, bár egészsége már nemcsak megvolt rendülve, de valóban alá is volt ásva. Ott lappangott a halálos kör a vas-ember idegeiben, lassankint oltogatta életerejét, míg végre egy szeretett, széplelkű leányának lassú elsorvadása s halála után kitört, s körögyra veté az erőt, hogy meggyengítse, hogy lassankint elpusztítsa. Láttam gyakran, midőn a betegség sulya alatt görnyedezett, hallgattam panaszait, a beteg ember fájdalmas sóhajait. Mindig és mindig csak forrón szeretett, korán elköltözött leányát emlegeté. Ez volt az ő gondolkodásának középpontja éjjel-nappal. Minden családost, a mi életében ére, elfeledett; minden bántalmat, a mit vett, megbocsátott; de az a seb, melyet szívén a halál angyala ütött, be nem hegedt többé soha.

S a gyilkoló betegség haladt előre. Napról-napra pusztítva azt a szép férfút, kinek déleg megjelenése a dalás idökre emlékeztetett. S midőn a halállal hónapokon át tartó keserves tusátát vívna, ismét megérkzik egy boldogtalan hajlékba a Hüb-posta, ismét megtörik egy kedves reménye, legidősb, derek fia rövid napok alatt a halál martalékává lesz, s özvegyet s árvákat hagy maga után. Ott voltam azon nehéz órákban, midőn a súlyosan beteg apa fia halálán keseregott, láttam az aggó feleség könyeit, hallottam a szerető anya szivszagott zokogását, s a beteg, nehéz beteg apa, mintegy megnyugodva a mindenható akaratán, mindig unokát, menyét emlegeté; elhatározta, hogy gondoskodni fog rólok, elhozatta őket hajlékába, s idővel, ha felábad, meglesz azon öröme, hogy új életét lát maga körül sarjadan.

A tél elmúlt, a tavasz újra beköszöntött, de az ő életnek percei már meg voltak számlálva. A ki a természetet oly nagyon szerette, a ki a fákat, virágokat a szeretteletjes gondall ápolá, még egyszer, utóljára láthatta körögyrából a természet megújulását.

Még egyszer, búcsúzóül meglátta a kedves virágokat, s olykor, ha a kintő betegség által okozott fájdalmak szüneteltek, reménye támadt a gyógyulásra. Hüi remény, aaptalan ábránd, széfatoszóló ködfátyolkép volt ez mind. Amint a természet gazdát ölenek kincseit kitárá az emberiség előtt; amint az aratás ideje elérkezett; megszűnt a mi barátunk haláltusa is, s 1886. július 17-én, önfeláldozó hű neének karjai között kilehette nemes lelkét. Nem dobogott többé az az emberszerető szív, megszűnt létezni az igaz ember, a Mindenhatónak jobbjára hajtá fáradt fejét, hogy aludja azt az álmot, mely csak azok előtt rettetenes, kik nem szeretik a természetet, s nem hisznek egy magasabb világrénd létezésében; de nem félelmes azok előtt, kik az élet kemény harcát megharcolva, jutalomnak tekinthetik azon örök álmot, melyből van, igen, van felámadás.

Nyugodjál, nemes barátom, te a mi dicsőségünk maradsz; hiszen itt vagy közöttünk, emléked szívünkbe van zárva, műveid hirdetik halhatatlanságotad. Ivánka Sámuel a mi magyar hazánk művelődésének történetének helyet vívott ki magának; a magyar zeneirodalom mindig

azon úttörő bajnokok közé fogja őt sorozni, a kiknek működése nem veszett el nyomtalanul, a kiknek emléke mindenkor tiszteletreméltó marad.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** A miskolci ev. ref. főgimnáziumot s általában a prof. tanügyet érzékeny vesztés érte. *Galenczi Mihály Odón*, a classica filologia szép reményekre jogosító ifjú tanára, irodalmi köröknek munkás, lelkes tagja s lapunknak buzgó munkatársa, folyó hó 10-én. életének 33-ik évében, hosszú szenvedés után, meghalt s 12-én, mint a tanári kar által kiadott gyászlevel tudatja, el is temették. A roppant munka, melyre a kötelességérzet s szakjának elhagyatottsága is sarkalá, megrontá a boldogult egészségét s a gyöngye test roskadozni kezdett s összeomlott. Jogunk volt hinni, hogy azon a mai nap ság sokképen becsmérelt szakon, a melyre magát kiképezte, hivatva lesz sok előteletet elnömitani, s a görög nyelvnek s irodalomnak visszaszerzi a tiszteltetést a miskolci főgimnáziumban. A gondviselés másként intézkedett, s fájó szívvel bár, bele kell törődnünk a szomorú valóságba, ennek a kitünő fiatal tanárnek elvesztésébe. — Született a boldogult Szilágy-Somlyón, 1854-ben. A gimnáziumot Zilahon végezte, hol 1875-ben tette le az érettségi vizsgálatot. Ezután Budapestre ment az egyetemi tanfolyamra, a hol és Kolozsvárt a classica filológiát tanulmányozta, s a tanári oklevelet az utóbbi helyen szerezte meg. Egy évig Besztercebányán az ev. gimnáziumban, két évig Zilahon az ev. ref. gimnáziumban, mint segédtanár működött. 1882-ben a miskolci ev. ref. főgimnázium nyerte meg rendes tanárát, s azóta itt fogyaszottja életét lelkenek olthatatlan szomjúságával. A miskolci tanári kar vesztésénél még nagyobb az ifjú özvegyé, ki fiatal férjében életének vezér-csillagát vesztette el. Aldás őrzike közöttim emlékeztet! — Folyó hó 11-én pedig főiskolánkunk egy szorgalomban példás, jó-igyekezetben jeles joghallgatója hunyt el: *Munkási Sütő József*. A pánkösti szünidőre betegem távozott el innen; özvegy édes anyjához Rimaszobath, honnan a testébe adatot tövisek szúrása közben is visszavágyott ide, hogy pályáját, a melynek épen a végén volt már, befejezhesse. Végzett joghallgató akart lenni minden áron, a mely nemes igyekezetében azonban meggátolta a halál. 24 éves volt, sokat szenvedett, neki bizonyára édes lesz az anyaföld kebelén pihenni. A gyászoló családdal, az egyetlen fiát sirató édes anyával mi is szívesen mondunk áldást a rimaszobati sírkertben folyó hó 13-tól nyugó poraira.

— **Ivánka Sámuel** síremlékére adakoztak: *Arok-háti Béla*, gyűrei lékusz 1 frt; a *gönci ev. ref. énekar* 5 frt. *Féjes Sámuel*, gönci leánytanító 1 frt; *Persenszky Károly*, gönci litánító és karvezér 1 frt. Fogadják a nemes cél érdekében tanusított buzgalmaikért forró köszönetemet s üdvözlémet!

— **Homokszemek a Tompa-szoborhoz.** Az ev. ref. papok régi díszét, hazai és prot. irodalmunk kimagasló alakját, *Tompa Mihályt* érben akarják megörökíteni. A mozgalom ugyan még nem nagyterjedelmű, a szép eszmének inkább csak az ifjúság, ezek között első sorban a Sárospatakon tanuló gómori ifjúság lelkes zászlóvivője. Ez ifjúság e hó 10-én Rimaszobathban nyári mulatságot rendezett a halhatatlan költő felalintató szobrának javára, mely is e célra 136 frt bevétel mellett 81 frtot jövedelmezett. Egyesek azóta is szép számmal adakoztak a szoborra, úgy, hogy pénzalapja iskolánk gómori növendékei által már ezeltől 3 évvel gyűjtött összeggel egyetemben kétségkívül meghaladja a 100 frtot. Oh de

mily kevés még ez is a cél megvalósításához! Hir szerint, a gómori ifjúság vállvetve nagyobb arányú mozgalom megindításán fáradozik, s fel akarja kérni a megye vezérferfiát (alispán stb.), hogy vegyék kezökbe ez ügyet. Vajha fáradozásuk sikerre vezetne! vajha adakozásra buzdulnának a nagy költő és pap igaz tisztelői!

— **Irodalmi körünk** folyó hó 13-án tartotta meg az iskolai évet bezáró közgyűlését. Örömmel vette a köz tudomásul, hogy a *Zsindely István* által a gimnázium I-ső osztálya számára készített „*Szántan*” valamint a *Molnár Lajos* által szerkesztett „*Magyar Olvasókönyv*” I. része, a gimnázium I-ső osztálya számára már megjelent s a II. rész is néhány nap múlva kikerül a sajtó alól; hogy a „*Poétika*” és „*Olvasókönyv*” szintén nyomatik, s az iskolai év elejére meg fog jelenni a könyvtipcon. Beküldetett a bírálat alatt van a VI. osztály részére megbízás útján készített „*Allattan*”; a „*Görög nyelotan*”-mal is rendbe jövünk, s talán már pár nap múlva annak nyomása is megkezdődik. Ajánljuk újabb kiadványainkat is az illető iskolák és szaktanárok figyelmébe: szeretjük remélni, hogy ezek is meg fogják állani helyöket társaik közt. Nem voltunk szerencsések a történelmi pályázattal, az „*Ó-kor története*” című pályamunkát a három bíráló közül egyik sem tartja elfogadhatónak; sőt alaposan, kimerítően, meggyőző érvekkel és példákkal kimutatták, hogy mind tartalmi, mind alaki tekintetben használhatatlan, miert is visszaadták szerzőjének; a kör pedig e tankönyv megírására újabb pályázatot hirdet: s minthogy a tartalmas és terjedelmes bíralatok e történelmi tankönyv megírására vonatkozólag irányeszmeiket, elveket is fejtegetnek: Maklári Pap Miklós megbízottat, hogy e bíralatokat a gimnáziumi tanári karnak, a tankönyv megírása végett, elfogadott tervezetével hasonlít össze, s ha netalán a tervezetnek valami tekintetben pótlással szükségesnek látja, tegyen jelentést mielebb, hogy az újabb pályázatnál a netaláni pótlás is figyelembe vehetősek. E történelmi pályamunka bíralói voltak: *Orbán József*, *Tornyóczy Tivadár* és *Szoldos Benő*. Kiknek a kör, az egy-egy darab arany tiszteletdíj mellett, fáradságos munkájokért szíves köszönetet nyilvánítva. Felolvastattak az Ivánka-fele „*Temetési Ének*”-ra vonatkozó vélemények, illetőleg bíralatok, melyek eghangzól kimondván e munkának mai alakjában használhatatlanságát, közgyűlés egy bizottságot nevezett ki. *Féjes István* elnökléte alatt *Czinke István*, *Dezso Lajos*, *Gérecz Károly*, *Pásztor Sámuel* és *Rudács György* tagokból olyan céllal, hogy e bizottság a fent jelölt „*Ének*” használható darabjaiból, meg a közkezen forgó ilyen munkákból, valamint a kéziratban több helyen található s egészen új halotti énekek közül szerkeszzen, a *bíralatokban kifejezett édeket érintve*, egy, a mai kör követelményeinek megfelelőbb „*Halotti Énekeskönyvet*.” A fent jelölt munka bíralóinak: *Féjes István*, *Czinke István* és *Végi Gyula* tagtársaknak, az egy-egy arany tiszteletdíjon kívül, szép és tartalmas bíralatukért szíves köszönetet nyilvánítja. A legközelebbi miskolci egyházközségi közgyűlés jegyzőkönyvének 64. pontja értelmében elhatározottat, hogy a gimnázium 3—4-ik s illetőleg 8-ik osztálya számára szükséges „*Hit- és erkölcstan*” és *Összehasonlító Vallás*” című művekre pályázat hirdették. A számvizsgáló-bizottság jelentéséből örömmel győződött meg a kör a vagyoni helyzet lassú, de folytonos gyarapodásáról; de mihogya a Sárospataki Lapok-ért az előfizetéssel még igen sokan, az előző évről is, hátralekban vannak, pénztárnok felhatalmaztatott, hogy a régebbi hátralekosokat még egyszer és utóljára erélyesebben sürgesse meg. — Minthogy az esperesi hivatalokból beküldött rovatos ívekkel kitűnt, hogy tanítóink közül sokan

nem használják a sárospataki kiadványokat; elhatározottak, hogy az illetők megnevezésével egy előterjesztésben kéressék meg az egyházkerületi közgyűlés, e tárgyban hozott határozatának szigorú érvényesítésére. — Búza János, tagtárs ajánlatára, *Vida Károly*, csurgói gimnázium tanárt, e kitűnő tanférfit szívesen vette körünk tagjai sorába, örömmel mondja öt ezután magának is, mint a ki körünk iránti érdeklődésének, kiváló munkaszeretetének, a prof. és nemzeti tanügy emelésén fáradozó buzgósságának már nem az ügy izben kiváló tanulétt adta. — Fajdalommal és részvétellel jegyeztük fel, hogy körünk egy másik derek tagját, *Közlönyünknek* is szorgalmas és érdemes munkáját, G. Mihályz Odón, miskolci ev. ref. gimnázium tanárt, a ki szakértelemmel, ifjú lelkesültséggel kezdte szolgálni protestáns nemzeti tanügyünket, a halál még oly ifjan, a szép reményekkel mosolygó jövőnek még csak kezdetén, az elök közül kiragadta. Legyen könnyű a föld a még élni, teni vígyó, megtört szívnek; szeretteit pedig, kedves nejét s a miskolci gimn. tanári kar vizsgálatja vesztéséigóként a mi körünknek is igaz becsülésből fakadó ózintre részvéte! — Végül másodolnok, a három evre szóló megbízás ideje letelvény, a hivatalnokai kar nevében — a főelőnöki állást ide nem érve — a bizalmat megköszönte, a hivatalokat letette a közgyűlés kezébe, s felszólította azt a másodolnok, jegyző és pénztárnok megválasztására. Minthogy azonban a közgyűlés megmaradt a mellett a kívánásiga mellett, hogy az ügyeket a jelenlegi tisztai kar tovább is vezesse: másodolnok a megbízást még egy évre elfogadta abban a reményben, hogy a kör minden tárgya buzgón fogja a tisztikart a kör feladatainak megoldásában támogatni. A kör nemes céljait az összes tagok őzintlen lelkesedésével, kitartó buzgalomával, állandó munkakézfélével, csak a magasabb közérdekelt néző vályvetett jóakarattal lehet igazán megközelíteni.

*Maklári Pap Miklós,
az irodalmi kör jegyzője.*

— **Pályázat.** Az irodalmi kör a gimnázium III-ik és IV-ik s a VIII-ik osztály számára készitendő „Hit-és Erkölcstan, meg Összehasonlított Vallástán” című tanönyvekre pályázatot hirdet. A munkák megírásának az irónak gimnáziumi tantervűnköz s a gimn. tanári kar e tárgyra vonatkozó jegyzőkönyvéhez kell alkalmazkodnia. Pályázati határidő 1888. május 1. Azonban a ki elhatározta, hogy pályázni fog, két hó lefolyása alatt, tehát szeptember 15-ig a másodolnokót okvetlenül értesitse. E jelentkezés által a kör csak arról akar biztos tudomást szerezni, hogy van-e a ki a munkák készítésével foglalkozik; mert, ha pályázó szeptember 15-ig nem jelentkezik, a kör megbízás útján fogja e munkákat előállítani. Az írói díj, kivételosen e két munkánál, az egyházkerületi közgyűlés határozata értelmében, ivenkint 40 ft. Bövőbb tájékozással *Rádlesi György*, másodolnok kézséggel szolgál. Sárospatak, 1887. július 14.

Maklári Pap Miklós, az irodalmi kör jegyzője.

— **Candidatio.** A *krassói* egyházba, a folyó hó 4-én Színyér-Váralján tartott jelölés alkalmával, 14 pályázó közül, a következők jelöltek: Soltész János, ombodi; Szikszai János, lázári; Barkász Albert, méhteleki; Hajdu Zsigmond, rendes és Ferenczi Gyula, krassói h. lelkesz.

— **A nagy-bányai ref. egyházmegye** folyó hó 4-én tartotta nyári közgyűlését Színyér-Váralján. Nevezetesebb tárgyai voltak: a Gulyás Lajos ur eltávózásával megürült lelkeszi tanácsbíróasgra beadott szavazatok felbontása. Megválasztott Szél György, avas-újvárosi lelkesz, eddigi aljegyző; házi pénztárnokul Gergely Károly, nagy-bányai lelkesz. Államsegélyért folyamodott 10 lelkesz, 16 tanító s 11 egyház. A ref. segély-egylethez Pettvény, Méhteleki, Misztófal. Mindhárom egyház ajánlatott. A krassói, felső-

bányai és nagy-bányai missziói körül igen alapos és térképekkel ellátott terjedelmes jelentést tett az ügyért megbízott Gergely Károly. A conventre újlagi felterjesztése kimondatott. Egyházmegyénk a „Prot. Tud. Irod. Társaság”-ba, szegénység miatt csak alapító-tagul léphetvén be, míg a szükséges 100 frtot előállithatja, addig körülbelöl csak kamatját fogja fizetni. A szatmári gimnázium kérvénye, melyben a 7. és 8. osztály felállítására tekintetből kéri egyházmegyénket, hogy a szatmári egyházmegye által elfogadott lélekszám szerinti krajaceros adót 10 évre fogadjja el; olvben elfogadtatt, de miután egyházmegyénk az illető egyházak megkérdezésé nélkül a különben is megerthelt szegény egyházakra új terhet nem róhat; ez ügy az egyes egyházakban tanácskozás tárgyává tétetni kimondatott. Esperes ur mellé Varga Zsigmond, lelkeszképségű vizsgátt Sárospatakon tett atyafi segédlelkészül bekebelezett. A krassói-videki lelkeszterkezetli kör megkeresésére kimondatott, miszerint keressék föl a főtisztellett egyházkerület, hogy a még 1882-ben 349 szám alatt cellavett agenda készítése ügyében, az ezzel megbízott esperesi kar annak minelőbbi elkészítése végett megürgetni sziveskedjék. A tanítóképesítési vizsgátt mindeddig nem tett 8 tanítónak meghagyottát — annyi felszólítás után először és utóljára — hogy elmozdittatásuk terhe alatt, az é nyár folyamán okvetlenül letegyék. Ezekén kívül több apróbb házi ügy tárgyalatott le.

Tóth Dániel.

— **A sárospataki főiskolai tápintézet bennlakói az 1887/8. iskolai évben.** A tápintézeti szobakba való felvételtől folyamodott 100 ifjú, a kik közül felvétettek 61-en. Ezek a következőkép helyeztettek el: *II. számú szobába:* Szabó András VIII. o., Eperjesi Lajos V. o., Czövek János IV. o., Czövek Géza II. o., Czövek Sándor prog. *III. sz. szobába:* Sárkány Gyula VI. o., Sárkány Kálmán V. o., Róth Lajos V. o., Héthy Gusztáv V. o., Sárkány Zsigmond I. o. *X. sz. szobába:* Süthő Kálmán VII. o., Benyész Károly VII. o., Papp Pál I. o., Papp Miklós prog. *XI. sz. szobába:* Pósa Lajos III. é. th., Papp Mihály II. o., Sallai Gyula II. o., Sallai Sándor prog. *XXI. sz. szobába:* Jakab László V. o., Biró Bertalan V. o., Nagymáté Márton prog., Nagy Dezső prog., Fűrjész István prog. *XXII. sz. szobába:* Béki Endre VI. o., Reiter Géza VI. o., Nagy László VI. o., Béki Dezső III. o., Sinka Endre III. o. *XXIII. sz. szobába:* Váczai Dezső I. é. th., Váczai Sándor V. o., Nagy Géza IV. o., Nagy Béla II. o., Kovács Ferenc II. o. *XXIV. sz. szobába:* Gaál Ferenc II. é. th., Rádely Jenő VI. o., Szentmartonai Dániel V. o., Finkai Pál II. o., Berzenyi József II. o. *XXV. sz. szobába:* Batta József I. é. th., Batta Béla I. é. th., Végh Elemér V. o., Czecz András II. o., Székely László IV. o. *XXVI. sz. szobába:* Kalassai Sándor V. o., Székely Miklós V. o., Csomár Béla I. o., Nagy Béla I. o., Gónczi Gábor I. o. *XXVII. sz. szobába:* Kónya József I. é. th., Szabó István V. o., Korláth Bertalan III. o., Csiki József III. o., Kéri Kálmán II. o. *XXVIII. sz. szobába:* Korocz József III. é. th., Örmös László III. o., Vas János IV. o., Szalontai György I. o. *XXIX. sz. szobába:* Bodnár Béla VIII. o., Kiss Zsigmond VII. o., Tóth József IV. o., Kánya István IV. o. Sárospatak, július 14. 1887.

Szívós Mihály, tápintézeti felügyelő.

— **Spanyolország** nagy gondot kezd fordítani iskoláira s ezentul minden iskolai kiadást az állam szándékozik fedezni. E végre a kormány iskola-adót vetett ki s a közsegeket felmentette az eddigi viselt iskolai terhek alól. A tanítói fizetés minimumát 625 frankban állapította meg. Iskolai épületekre évenként 500,000 frankot fordít. Ez a legkatholikusabb állam is lerazza lassanként a papi hatalom bílenseit.

— Az ó-katholicismus Németországban. Most, hogy a német birodalom kibékült Rómával, az ó-katholikusok, kikre nincs többé szüksége, s kik már jóideje inkább terhére voltak, valószerűleg a legrovidebb idő alatt elégnak enyészni, a mi nem lephet meg senkit, a ki figyelemmel kísérte. Kezdetül fogva, bizonytalan fejlődésüket és már régóta tespedő életüket. Mint minden határozott eszme nélkül meginduló s ennél fogva célt nem érhető újító-mozgalom, az ó-katholicismus sem kerülheti el azon sorsát, hogy azon különleges állapottal együtt, mely létrehozta, ő is meg ne szűnjék. Követi sírjába a *kulturkampfból* épűgy, mint az 1846-iki katolicismus-németek régen elfűntek, mindjárt a kölni érsek s a porosz állam közt történt vizslát megszüntette. Legerősebb lapok, az *Ó-kath. Hírnök*, már kijelentette, hogy abbahagyja 13 évi pályafutását, saját érsekének kívánatára, ki modorát nagyon is függetlennek találta. Reinkens érsek még most elnyomhatja pártjának lapjait, melyeket igen is nyitlannak tart. de igen valószínű, hogy legközelebb ő maga is kimarad az állami költségvetésből, ha ultramontan ellenfelei megújítják ez irányú felszólalásukat. Az ó-katholicismus sohasem fog önmagában elég erőt találni arra, hogy a készülődő klerikális reakciónak ellenállhasson; legfőlebb tengődhetik, mint a Hyacinth atya egyháza Franciaországban, teljesen obskuritásban; s azon párhívei, kik nem akarják magukat a pápaságnak alávetni, sokkal jobban tennék, ha vallásos és erkölcsi függetlenségük megővése végett belépnének valamelyik protestáns egyházba.

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felügyelete alatt álló miskolci felsőbb leánynevelő-intézetben, egy rendes tanári állásra pályázat hirdetik. Pályázati feltételek: fizetés 1000 forint, évnegyed részletekben előre fizetve; középiskolai vagy polgári iskolai oklevél. Előadandó tárgyak az intézeti négy osztályban; természetrajz, természettan, háztartási vegytan és számtan, hetenkint 20 óran. Pályázhatnak református és evangélikus vallásúak. A kelleleg felszerelt pályázatok folyó és augusztus hó 15-ig, főtisztelendő *Ken Bertalan*, ev. ref. püspök úrhoz Miskolcra címzendők. A megválasztott tanár állását szept. 1-ső napján köteles elfoglalni. Az első év próbaév.

Miskolc, 1887. július 12.

1-2 Az intézet felügyelő-bizottsága.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumnál két tanári állásra ezenel pályázat hirdetnek; az egyik tanári szék tárgyai: a klasszikai nyelvek (latin, görög), heti 20—22 óran; a másik tanári szék tárgyai: a természetrajz és földrajz, szintén heti 20—22 óran, melyeken belől más rokon-tantárgyat is tartozik néhány óran tanítani. Egyelőre mindkét tanszék ideiglenes minőségű, évi javadalma egyenkint 800, azaz nyolcszáz forint, évnegyedekint egyenlő részletekben előre fizetve.

Pályázhatnak, a törvényszerű képesítéssel bíró ev. ref. vallású tanárok és tanárjelöltek. Pályázóknak alulírt iskolatanári elnökhöz intézendő kérvényök, melyben életkoruk, vallásuk, hadkötelezettségi viszonyaik, végzett tanulmányaik, tanári képesítések, nyelvismereteik, netalán eddig tett szolgálataik okmányokkal igazolándók, folyó évi augusztus hó 15-ig adandók be.

Kelt Miskolcon, 1887. július 12.

Bizony Tamás,
az iskolatanács elnöke.

Pályázat.

A hajdú-nánási ev. reform. aligmnáziumnál üresedésben levő két tanári állomásra az egyház, mint fenntartó-tesztelő, pályázatot hirdet. Az egyik tanári szék tárgyai: mennyiségtan és mértani rajz, esetleg mennyiségtan és természettan, azon megjegyzéssel azonban, hogy a mennyiségtanon kívül ez idő szerinti mértani rajzot kell tanítani; a másik tanári szék tárgyai: a magyar és német nyelv és irodalom.

Mindkét állomás javadalma külön-külön 800 fnt s 100 fnt lakáspénz évnegyedekint egyenlő részletekben előre fizetve.

Pályázhatnak a törvényszerint képesített ev. ref. tanárok és tanárjelöltek. Pályázók az igazgató-tanácschoz címzett kérvényöket, melyben életkoruk, ev. ref. vallásuk, hadkötelezettségi viszonyuk, végzett tanulmányaik és tanári képesítések, nyelvismereteik és netalán eddig tett szolgálataik okiratokkal igazolándók; ha szolgálatban vannak, előljáráságuk útján minősítvényi táblázattal nagyt. Pákozdi Lajos, ev. ref. lelkes és igazgató-tanácsi elnök úrhoz, folyó évi augusztus hó 1-ső napjáig küldjék be. A megválasztandó tanárok, ha oklevelesek, egy évi, ha még oklevelök nincs, két évi próbaidő, illetoleg oklevelökhöz bemutatása után állandósítatnak.

H. Nánás, 1887. június 25.

Nagy Elek,

igazg. tanácsi jegyző.

2-2

Pályázat

a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által a budapesti kir. József-műegyetem, Páloczy Horváth Mária és Horváth Simon nevére alapított, két — egyenkint 300—300 fntos ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíjak elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhonon születési, ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanulmányokat a sárospataki főgimnáziumban kitűnő eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjak az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanulmányokat szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácschoz felvétenként betérjeszteni; ki nem elégtő eredmény esetén ösztöndíjakat elvesztvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal, félevenként két egyenlő részletben, a főiskolai igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatúra az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhatnának tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjakat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléschoz címzett folyamodványaikat augusztus hó 20-ik napjáig a főgimnáziumi igazgatóshoz Sárospatakon adják be.

S. a. Ujhely, 1887. július 1.

2-2

Az igazgató-tanács elnöksége.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, a egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos betűt sor többzetű
való költésnél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bétűzdű 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A papi és tanítói özvegy-árvagyámoldák megadóztatása.» *Ruszkai Gyula.* — «Válasz a sirályhangokra.» *Gulyás Lajos.*
— «Egy püspöki jelentés és a ref. néptanítók.» *Gömöri Simon.* — «Fordítási kísérletek.» (Folytatás). *Radócsi Gy.*
— Bóhi dogmatikája. *Sz.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A papi és tanítói özvegy-árvagyámoldák megadóztatása.

A tálbuzgó pénzügyi közegek egy új csillagot fedeztek fel, melynek segélyével a magyar állam adósság miatt súlydező hajóját megmenteni reméli; és ez nem más, mint azon alamizsnaállérek megadóztatása, mit az egyházmegyék papjai és tanítói évek hosszú, fárasztó munkája után a végett gyűjtögettek, hogy haláluk után özvegyeik és árváik legalább az éhenhalástól mentve legyenek.

Még eddig kormány nem jött arra a kegyetlen gondolatra, hogy ezen alamizsna-pénzre rátegye kezét; volt annyi érzeke, hogy érintetlen hagyja azt a cassát, hol neki semmi keresni valója nincs. A mai kornak jutott az az áldástalan feladat, hogy megkísérleje letépni a papi és tanítói özvegyek és árvák rongyait.

A békési egyházmegyében törték meg a jeget, hol az adófelügyelőnek kezére játszott a megyei közigazgatási bizottság, végül pedig az országos pénzügyi bíróság is ráadta a sanetiót s döntvényben mondta ki, hogy a békési gyámolda magánintézetnek tekintetik, s mint ilyen, az adómentesség kedvezményében nem részesülhet. E döntvény megküldetett minden adófelügyelőnek, melynek vétele után az adófelügyelők némelyike indítatva érezte magát a hatáskörébe tartozó gyámoldák kezelőit megkeresni s kérni a jövedelmi kimutatást, mely alapon aztán a megadóztatás megcsejthető legyen. Az elsők között lett megkeresve a mi gömöri ev. ref. egyházmegyénk, közelebről annak gyámoldai választmányi elnöke, t. *Csáder Károly*, egyházmegyei gondnok úr, ki az adófelügyelő átiratára egy oly szabatosan körvonalozott, az ügy állását oly tisztán kifejező s mindent felölő választ, illetőleg apológiát adott, hogy ennek az egyházi lapok útján szélesebb körben való ismertetését, a netalán bekövetkezhető hasonvédekezés szükségessége szempontjából, gyámoldai választmányunk

folyó év június havában Rimaszombatban tartott gyűlésében, helyén valónak ítélte.

E határozat alapján, megbízatásomhoz képest, közlöm az említett apológiát egész terjedelmében az alábbiakban.

Tekintetes kir. adófelügyelőség! Folyó hó 1-én kézbesítették nekem a tek. kir. adófelügyelőségnek 1887. május 28-án, 7169. szám alatt kelt az iránti felhívása, hogy a gondnokságom alatt álló gömöri ref. egyházmegyében lévő papi és tanítói nyugdíj-intézetek utolsó öt évi fiztja jövedelméről, illetve a kiosztott kegydíjakról kimutatást terjeszsek elő a végett, hogy ezen intézetek fiztja jövedelmére a tőkekamatadó kivettessék, miután az ilyen intézetek, a magyar kir. pénzügyi közigazgatási bíróság, folyó évi 1678. számú határozatával, adókötelesekkül lettek kijelentve.

Habár a tiszt. felhívásban megjelölt állásomnál fogva is a törvényben és azon alapuló hatósági intézkedést tiszteletben tartani kívánom s azoknak foganatát meghiusítani kötelelességsért eljárásnak tartanám: mindazonáltal ezen esetben a t. felhívásnak közvetlenül s a kitűzött határidő alatt eleget nem tehetek, mert ezáltal gondnoki állásom tisztével vélném magamat ellentétbe helyezni és ugyanezért bátor vagyok felkérni a t. kir. adófelügyelőseget, hogy ezen felhívását s az annak foganatául netán tehető lépéseket egyelőre függőben hagyni s az abban kitett nyilatkozatadási 15 napi határidőt folyó év szeptember hó végeig kiterjeszteni méltóztassék. Kérelmezem pedig ezt azon okból, mivel én az egyházmegyénkben létező gyámintézetek felügyelésénél magat az egyházmegyét képviselem, mely által gondnoki helyemre állítottam és azok érdekeinek, jogainak megvédésére eskü által lévén kötelezve, magamtól egy oly intézkedés előmozdításához, mely által ezen intézetek érdeke s eddigi jogai, törvényes mentességei nagy megszorítást szenvednének, cselekvőleg hozzá nem járulhatok mind-

addig, valameddig ez ügyben az egyházmegyei hatóságok, t. i. az egyházmegye szabályszerűen csakis szeptember hóban tartandó gyűlésének jelentést nem tesznek s ennek utasítását a fenförgő esetre nézve ki nem kérem; mert ezt egy oly igen fontos, az egyház és állam közti viszonyt közvetlenül érintő kérdésnek tartom, a mely nem egyes gyám- s nyugdíjintézetek vagy ezeknek egyes betáblázott tőkei irányában, egyes megyenkénti t. adófelügyelőségek által felvetve, nem is a kir. pénzügyi bíróságnak valamelyik vidéki gyám- s nyugdíjintézetet így vagy úgy formulázott alapszabályai alapján, egy esetben hozott határozata nyomán elindulva, oldható meg vagy dönthető el; hanem a mely az országban törvényesen szervezett protestáns hitfelekezetek s egyházak egyeteme és az állami kormány, illetve törvényhozás között elintézték igénylő mentozozni elvi kérdés képez, és addig, míg az illetékes concertatio útján törvényhozásilag el nem döntenek, addig ezen intézeteinknek eddigi törvényes és tényleges mentességei megőrzendők, a statusquo fenntartandó s ezek egyes hatósági vagy bírósági határozatok alapján hatalmilag el nem törölhetők.

A dolog ily állásában alkalmat óhajtok nyerni arra, hogy a célhivat megadózottatás kérdésében egyházi felsőbb hatóságaink a magas minisztériummal, avagy a magas országgyűléssel érintkezésbe léphessenek s egyetemes érdekeiket továbbra is megvélő intézkedéseket kieszközölhessenek.

Ha a t. kir. adófelügyelőség ezen alapon önmagától halasztási kérelmet megadni hajlandó nem volna vagy magát jogosítottnak nem tartaná, tisztelettel kérem e tekintetből kérvényemet a t. kerületi pénzügyi igazgatóság útján a nagymélt. m. kir. pénzügyi minisztériumhoz felterjeszteni.

Azon nem vélt-estre pedig, ha ezen kéresem sem nyerne teljesítést, jelen beadványomat kérem a t. felhívás irányában felelőzetül tekinteni s azt fokozatos elbírálás végett ugyancsak a t. kir. pénzügyi igazgatósághoz és a nagyméltósági minisztériumhoz felterjeszteni.

Felelőzetem irányul azon felhívás vagy rendelkezés ellen, hogy az érintett gyám- s nyugdíjintézetek jövedelmi kimutatásai az 1875. XXII. t. c. szerinti tőke-kamatadó kiszabása végett, azon t. c. 7. s az 1883. 44. t. c. 15. §-a értelmében, 15 nap alatt beadassanak.

Felelőzetemet alapítom arra, hogy jelen esetben a kérdéses intézetekre nézve a tőke-kamatadó kötelezettsége elvileg kimondatott és én ezen kötelezettséget a törvényben nem gyökerezőnek s törvényen kívül a kir. pénzügyi bíróság által jogszerűen megállapíthatónak nem tartom; de nem vélhetem azt se, hogy pénzügyi bíróság döntvénye a törvény szerinti elbírás megváltoztatására s egyes esetekről általánosságban minden más, bár nem azonos esetekre, helyzetekre, intézetekre akkép kiterjeszthető volna, hogy azon döntvény, mint valamely törvény, vagy

miniszteri általános kibocsátvány s rendelet, az egyházi vidéki adófelügyelőségek által saját hatáskörükben, általános utasításul tekintessenek és hivatalból alkalmazásba vétessenek.

Bátor vagyok ezeket indokolni következőkkel:

Az 1875. XXII. t. c. 2. §. 7. pontja az adómenteseknek elismert közintézeteket akkép határozza meg és írja körül: «nem pénzvállalatoknak tekintett jótékonyági intézetek,» segélyegyletek. Hogy melyeknek volt feltüntetve azon intézet, melynek ügyében a t. pénzügyi bíróság határozott, azt nem tudom; de ismervén a mi lelkészi s tanítói gyám- és nyugdíjintézeteink szervezefet, igaz lelkiismerettel megvagyok győződve, hogy ezek a szó szoros értelmében az idézett §. körülírásának megfelelnek.

Közintézetek, mert azokat nem egyesek, mint részvényesek összeállva, alapították, hanem alapította, szervezte, alapszabályokkal ellátta és saját intézeteinek tartja azokat a mi ref. egyházmegyénk, a magyarországi evangéliomilag reformált egyetemes egyháznak, egy, államilag elismert, ő Felsege által szentesített, zsinati törvények alapján szervezett közhatósága, melynek az államban közjogi állás adatott, biztosított; melynek határozatai polgári hatóságok által is foganatosíthatnak, a mely országosan elismert szervezettel, vallásnevelési, közoktatási stb. közintézményekkel bír, mely az állam által reá ruházott funkciókat (házasági, anyakönyvi, iskolai stb.) gyakorol, mely egyháznak tehát papjai, tanítói egyszersmind állami funkcionáriusok; melynek tehát ügy intézményei, mint hivatalnokai az állam általma, ellenőrzése alatt állanak.

Ily egyházi szervezetben, az egyházi hatóságok által alakított oly nyugdíjintézetek, a melyekbe az egyházi hivatalnokok, már ezen hivatalba belépésnél fogva, kötelesek belépni, illetőleg abba egyidejűleg belépnek, abba nem magok által, de az alapszabályok és hatóság által megszabott díjakat befizetni, akara, nem akara, kötelesek, másként az az ő egyházaikból, az ő fizetésükbe leendő betudás mellett, behajtatik; a mely intézeteket nem a tagok igazgatnak, hanem maga az egyházi hatóság, az egyházmegye által kinevezett pénztárnok s felügyelő-választmány által igazgat; a honnan se tőkét, se járulékokat a belépők visszavenni jogosítva soha nincsenek; a hol a régi tőkék s az idegen alapítványok állandóan az utódok javára is megőriztetnek; tehát, hogy mi ilyen gyámodáink minden kétséget kizárólag közintézeteknek tekintendők, ezt valóban a szónak se betű, se értelmi jelentése szerint elvitatni nem lehet. Közintézetek ezek epenyű, mint az állami közhivatalnokokak az állam kezében levő nyugdíjalapja, mint az iskolatanítók országos nyugdíjintézete, mint a megyei tisztviselők nyugdíjintézete, a melyek pedig, hogy tőke-kamatadó alá tartoznának, bizonynyal senkise meg fogja állítani.

De nemcsak köz, hanem egyszersmind jótékonyági intézetek is, melyeket pénzvállalatoknak tekinteni nem lehet.

Nem lehet pénzvállalatoknak tekinteni, mert a mi gyámintézeteinkből senki azon pénzt, mit befizet, vissza nem kapja, se azután évi osztalékot vagy nyeresémet nem kap, hanem csak és egyedül özvegye és árvája részesülhet a nyug- és segélydíjakban szabály szerint. Kérem tehát: rajon lehet-e azt pénzvállalatnak tekinteni, a mely annak, a ki abba a felsőbb szabály által meghatározott s nem önként tőle függő, befizetett díjban, összegben semmi esetben se részesülhet; de vagy meg kell neki előbb halni, hogy özvegye, árvája (s ez is nem az ő általa befizetett összeg, vagy praemiumot, vagy életbiztosítási díjat, hanem egyedül) a jövedelemből kitelhető szabályszerű és pedig nem a nagyobb, vagy kisebb befizetéshez arányuló, de minden segélyezetre nézve egyforma segélyösszeget megkaphassa, vagy elnyomordott, hivatalképtelen, hivatalból kilépett helyzetbe kell neki jutni, hogy abból alamizsnát kapjon; tehát az, a ki és a meddig betett bele, semmiesetre soha ki nem vehet, így hát az intézet se nem a tagoké, se nem ő általuk igazgattatik, se a segélydíjak nem ő általuk állapíthatnak meg, e díjak nem befizetés-arányosak és senki addig, míg az intézetnek fizető tagja, abból osztalékot nem kaphat: hogy az ily intézet pénzvállalatnak volna tekinthető, azt valóban el nem hishetem.

Nem pénzvállalat azért se, mert nincsenek benne részvények, a melyeket a tagok tulajdonul bírhatnak; vannak jótékony alapítók, adományozók, de ezek adományait után az intézetnek semmi jövedelmét nem vehetik, se annak igazgatásába be nem folyhatnak. Aztán a régóta és időnkint tovább-tovább alapított, gyűjtött és a jövedelmekből bizonyos hányadban viszszartartott összegek képezvén az intézet tőkét: ezek a tőkék nem az élvezők, nem a segélyezettek, nem is a tagok tulajdonai, a melyeket szétoszthatnának, vagy a melyek kamataiból részesülhetnének, hanem ezek a tőkék magának az egyházi hatóságnak, az egyháznak tulajdonát képezik, melyekből ő engedi, eszközi ki-cseregedezni a jótékony csatornáin a bizony szűk és szerény segélydíjakat, mondhatni alamizsnát, a szegény özvegyek és árváknak.

Nem egyletek ezek, hanem nyugdíj- és gyámolító intézmények, melyek az egyházestületek, megyék, kerületek által helyenkint alakíthatnak s fenntartnak azon nyomor enyhítésére, melynek az állam által nem dotált, de az államnak szolgáltatásokat tevő egyházfelekezeti hivatalnokok özvegyei, árvái ki vannak téve.

És ha az állam, a helyett, hogy az 1848. XX. törvényekben kimondott biztosítás és kötelezettség folytán, a protestáns felekezeti egyházak és ezek hivatalnokai, intézményei feltartásának költségeit maga átvénné, viselné és fedezné; ha, midőn ezen felekezeteket s hivatalnokait, a magok szegénységére utalva, az önfentartás nehéz feladata, kötelezettsége alatt súlyosan szenvedni, nélkülözni hagyja; azoknak és a kegyes jóltevőknek filléreiből, a nyomorba maradó

özvegyek, árvák számára összerakosgatott tőkéknek szerény kamataiból magának adót kivenni kívánna; tehát a gyámolítandó özvegyeknek, árváknak kiadandó segélyre szánt díjakat megcsontitva, az állam maga vonná el az alamizsna egy részét a segélyezettektől s maga növelné azok szegénységét, nyomorát: akkor bizonyára nem amaz érintett és ma is a jövő számára fenntartott, törvényben letett nemes intenció szerint cselekednék; és épen azért mélyen meg vagyok győződve, hogy a magas kormány se fogadná el az állam iránti jó szolgálatnak a maga közegei vagy pénzügyi bírósága részéről, ha a kegyeletnek ily forrásába merítenék be a megadótzatás hálóját.

Végül egészben és általában még azt kívánom megjegyezni, hogy oly esetben, ha a pénzügyi bíróság valamely döntvényének törvénymagyarázati erőt kíván a magas kormány tulajdonítani, szükséges, hogy annak általános alkalmazásába vételére nézve saját adminisztratív közegeinek s az adófelügyelőségeknek, megyéknek utasításúl szolgáló rendeletet adjon ki; de az nem lehet, hogy ily döntvények alapján egyes hivatalok magokat új eljárásokra utasítottaknak vagy kötelezetteknek tarthassák és saját hatáskörükben új gyakorlatokat, intézkedéseket léptessenek életbe. Ez ökből is a jelen eljárást szabályszerűnek el nem ismerhetem.

Az előadottak alapján bátor vagyok a t. kir. pénzügyi igazgatóságnál és esetleg a magas kir. pénzügyi minisztériumnál kérelmezni, hogy a rimaszombati kir. adófelügyelőségnek fent érintett felhívását és rendeletét hatályon kívül helyezni méltóztassék stb.

Midőn ezen kérvényt egész terjedelmében a nagytiszteletű szerkesztőségnek felhasználás és hírlapi közlés végett tisztelettel megküldöm, nem mulasztatom el felkérni a testvér-lapok nagytiszt. szerkesztőit is, hogy erre becses figyelmüket kiterjeszteni s olvasóikkal megismertetni kegyeskedjenek.

Ruszkai Gyula,
gyámolítai választmányi jegyző.

Válasz a sirályhangokra.

E becses lapok 28-ik számában, Radácsi György, hittanár úr, a jelzett címen egy cikket közöl, melyet válasz nélkül az nem hagyhatok, mivel benne a kárhoztatásra méltó türelmetlenség vádjával vagyok sújtva. Erre nézve, igen röviden, szabad legyen a következőket megjegyezni:

1. Én a mellett a Révész Bálint mellett, ki azt az alföldi rabbit megcsokolta, voltam két évig segédlelkész. Mesteremnek ismerem. Emberrel még gondolkozás és érzületre nézve, nem éreztem magamat jobban egynek. Vallom és követem vele együtt a vallási türelmet, mert ismerem a türelmetlenség mérges fűjának átkos gyümölcseit. Nem is hiszem, hogy helytelenített nyilatkozatom után el ne ismerne tanítványának.

2. Vallásos türelmem mellett Nagy-Bányán élőltött majdnem tizennyéves lelkipásztorokodásom tanuskodik, hova a nagybányaiak megkeresésére épen azért ajánlott püspök úr, mivel azok, a többek között olyan lelkipásztorfő ohajtottak, ki a vallásfelekezetek között — van ott

mindenféle, még unitárius is, s ezek között több kedves barátom — ott uralkodó szép egyetértést és bekeséget meg ne zavarja. És hogy nem esládak e tekintetben bennem, arról, azt hiszem, minden felekezet szívesen állít ki bizonyítványt mellettem. Különbösen álláspontom, melyet ott elfoglaltam, a Czelder Márton „Lelkesi tárnak” 1885. évi folyamában, a 319-ik lapon „Felekezeti szellem” cím alatt a méltán nagynevű amerikai hitiszónok De Witt Talmage nyomán írt és megjelent egyházi beszédekben világosan jeleztve van. Amennyire a református egyházi irodalmat ismerem, ennél nem igen van a vallásos türelemnek határozottabb nyilatkozata.

3. Mintán a türelem jeléül hozza fel nagytisztelő-séget, hogy dacára a sirályhangoknak, szépen gyűlnék az alapítók s pártfogók; hát kinyitkozottam, hogy én épen a vasárnap (július 10.) tartott egyháztanácsgyűlésben, tölem telhetett alapossgal és melegséggel ajánlottam, hogy egyházunk lépjen a pártfogók sorába, pedig bizony nem tudom, hogy leszünk az unitáriusokkal? A dolog vége különben az lett, hogy egyházunk az alapítók sorába iratkozott: én pedig magam — mintán többet nem tehetek — örömmel leszek rendes tag.

4. Aláírom én is nagytisztelősséggel Renán tételét: egy digma sem érdemli meg, hogy miatta egymással szembeszálljunk és a szeretet ellen vétsünk; de ebből nem azt a következtetést vonom le, hogy ennélfogva saját egyházunk sarkalatos hitelveit szegre-akaszszuk (En sem azt vontam le! Szerk.).

Dehát miért tettem én akkor azt a kimételelennék nevezett megjegyzést? Épen azért, mert a szembeszállást akarom elkerülni. Én azt tapasztaltam az életben, hogy azok az emberek kapnak hajba leggyakrabban, kik ellenkező nézeteik dacára egy szóbanan kénytelenek lakni. Az egymástól távol lakókna könnyebb bekeben élni, mint az együtt lakókna, kiknek érdekeik, nézeteik minden lépten-nyomon összeütközhetnek. Azután még azért, a mit abban a Talmage-fele beszédben mondok (324. l.) a két méhkasról. Tehát épen a metalan erősen meginduló iradalmi harcból és érdekek összeütközéséből kifejlődhető türelmetlenség miatti aggodalom adta ajkamba ezen kérdést: *Vajjon mi leszen ebből?* (Csel. II. 12.). És minthogy valami gonosz legyen belöle — én óhajtom legszívesebben, hogy ne legyen — bizony jobb, ha a szidelelkű Abrahammal kellő időben így szólnuk: *„Kérlek, hogy ne legyen versengés én közöttem és te közötted, azért az én pásztoraim között és a te pásztoraid között, mert atyafiak vagyunk: Kérlek edj el tőlem; ha balkezre menendez, én jobb kézre megyek; ha pedig jobbra balkezre menendez, én balkezre megyek.”* (1. Mózes XIII. 8., 9.).

Több szóm ezen ügyhöz nincs és nem lesz.
Kis-Újszálláson, 1887. július 12. Gulyás Lajos,
ref. lelkesz.

ISKOLAI ÜGY.

Egy püspöki jelentés és a ref. néptanítók.

Most, hogy a népiskolákban is épen befejeztük a nyári vizsgálatokat, s ismerjük egy iskolai esztendő fáradságának az eredményét; azután, mivel élénken is él még lelkünkben az a benyomás, melyet gyermekeink ilyen vagy amolyan vizsgálása reánk gyakorolt — szerény megjegyzésem szerint — kevésbé mellőzhetünk halgatással egy olyan fontos, egész ref. egyházunk jövőjére nézve döntő eréjú kérdést, mint a minőt a dunamelleki ref. egyházkerület nagynevű püspöke, legutóbbi jelentésében, az ev. ref. néptanítókról felszínre hoz. Tisztelettel kérek azért egy kis helyet egyszerű észrevételeim számára.

Örömmel látja Szász Károly, püspök — kerületében — az elemi iskolák hatóságainak nemis igyekezetét, melyvel azok az elemi iskolák virágzóbbá tételén, a tanítás színvonalának emelésén minden irányban fáradoznak; dicser az iskolákra vizgázó örállok közül mindenkit, csak — igen kevés percent kivételével — azokat nem, a kik magok az iskolák, t. i. a tanítókat. A püspök, az illetékes iskolai hatóságok jelentései és főként három egyházmegyében szerzett saját tapasztalata alapján itél. S az illetékes helyről lesújtóbb kritikát ev. ref. tanítóink még nem hallottam. Trefort is szolt már utjabban a benső hivatás hiányáról, tudatlanságról, nagyráfaltsárol; de azt, mi reformátusok, szerettük magunkra nem venni. Itt azonban a volt közoktatásügyi tanácsos, a paedagogus, a tudós ref. püspök szol magunkról magunknak. S mit szol? Azt hogy: „Tanítóink túlnyomólag nagyobb része nem áll hivatása színvonalán.” — Immel-ámmal folytatja hivatalát, csak hogy órászámbeli kötelezősegeinek eleget tessen. — „A mit a tanítás módszeréről a képezében tanult vagy legalább hallott, nem viszi át a gyakorlatba.” — „Kedvetleges chablon szerint tanítja, a mit tanít.” — „Lelkellen magoltatás, léleklő gépiesség egész tanítása.” — „Elkesnyeztetve, figyelmet nem ismernek; az egyházzal, mint fentartó testülettel, civakodnak; a templomnak, a vallásnak, az Istennek hátat fordítanak, amennyiben még vasárnapi ismétlészettel sem akarják elvezetni tanítványaikat (L. Prot. Egyh. és Isk. Lap 24. sz. 741 — 742. l.).

Nagy szerencsének tartom egyetemes egyházunkra nézve, hogy a tudós püspök nagyszabású jelentésének az a része, mely az elemi iskolárol alkotott e sötét képet benutajta, nem olyan időben rajzoltott, a mikor összes népiskoláinkat, vagy saját kerülete minden megyéjé isméri, hanem a mikor személyes meggyőződés alapján csupán három tractus iskolárol referált. Mert különben igen lejárónak és elcsúszgatónak találhatnánk egyházunk veteményes kertjének s általa egyházunknak a helyzetét.

S fel is teszem a kérdést ezenel, hogy az a dunamelleki három tractus kivétel-e az összes közül, mint a népiskolai oktatás terén a legrosszabb; vagy a többiek hasonlók hozzá. avagy talán rosszabbak vagy jobbak valamivel, vagy absolute jök? Ezekre a kérdésekre az adhatna biztos feleletet, ki lehetőleg nagy területen legtöbb iskolát megvizsgált, mindenütt ugyanazon mértékkel használva. Ugyde ilyen munkára ez idő szerint egyházunk keretén belöl csak a püspököknek lehet alkalom. Tehát e kérdésekre ök felelhetnek meg legkiegültöbben. Lehet, hogy a mi nagyon tisztelt és szeretett püspökünk felszempleni püspöki látogatásáról felvett jegyzőkönyvek is nyújthatnának e tárgyban némi tájékoztatást; de, ha több egyházmegye iskoláinak megvizsgálása után akarja is püspökünk kimondani e részben nyert tapasztalatait, egy sem késő. Csak azt kívánom megjegyezni, hogy az egyházmegyék ismert úton előállított jelentéséből alkotott egyházkerületi tanügyi vélemények, egy mindent saját szemmel vizsgáló magas lőkörü püspöki kritikával szemben, nem követelhetnek magunknak elsőséget. Most is, ha az eddigi hivatalos jelentések iskoláinkat általában jóknak, tanítóinkat dicseretes szorgalommal, itt-ott kitűnő eredménynevel működöknek nyilvánítják is, Szász Károlynak saját tapasztalatait úján szerzett s eddig állig ismeri batorsággal kimondott s bőven indokolt véleménye előszertem, nem szabad kitérni. Igaz, hogy legalább ebben a szűkebb körben, melyben iskolai ügyeink menését figyelemmel kísérhetni szerencsém van, én a Szász Karoly-nal sokkal derültebb képet bírok alkotni magamnak iskoláinkról. Így például az én egyházmegyémbe 65 tanító közül legalább 10 — 15 olyan, hogy tanfelügyelőnek is

lárhol beválnék, s majd a fele produkál kitünő iskolát, s a többiek is több-kevesebb szerencsével törnek utánok; van bennök tehetség, akarat, kötelességérzet, egyháziasság, sőt némely, amott hangoztatott vádakat mi még hírből sem ismerünk; mégis, ha felteesszük és megengedjük, hogy Szász Károlynak van igaza, s néptanítóink nagyobb részének működése nemcsak az ő három tractusában, hanem országszerte oly felületes: vajjon ily gyökeres és nagy baj ellen elegendő-e az az orvosság, a mit Sz. K. ajánl? Ó ugyan arra int, hogy ezek az újabb társadalom által elkényeztetett, elkapotott tanítók térjenek magokhoz, s azt tanácsolja, hogy a képezlekben nyert alapon igyekezzenek magukat tovább képezni. Hát nekem épen ahoz van kevés reményem, hogy ez olyan könnyűszerrel megtörténhetnék. Nehéz a mindennapi élet megcsontosodott szokásaitól, csak úgy, egy kis tisztességért, másoknak egy kissé jobb véleményért eltérni. Azokon az elkényeztetett, elkapotott tanítókon a mi jóakaratu ártatlan tanácsaink, azt hiszem, keveset fogognak, sőtinkább nagyobb dacot ébresztenek föl. Hanem, igenis, miután a társadalomnak a tanítók iránti méltó szeretete teljesen főlébrezve, még mindig lehető magas fokon áll, igyekezzünk mi biztosítani számukra e szeretetet az által, hogy neveljük őket úgy, hogy a társadalom mindig magasodó követeléseinek megfelelni képesek legyenek. E képességet pedig nem az a száraz szakszerűség adja meg, mely 17—18 éves korral és pápaszeggel az orron, lenézi az egész világot, mely nem diplomatiikus paedagogus; hanem megadja e képességet a kellő műveltség alapján kifejtett szigorú kötelességérzet, mely szakszerűséggel párosul.

E meggyőződésben levén, mikor látom a hanyag tanítók miatt kesergő püspököt tanulni és dorgálódzni, azok közé sorakozom szerény véleményemmel én is, a kik az inkább kevesebb cursussal bíró tanító-képezdekké való beléphetéshez magasabb qualificatiót követelnek. Mert e magasabb képesség, kétségenkívül magasabb, tisztultabb világnézetle, a szakismerték helyesebb, könnyebb felfogására, tisztább karakterre s erősebb kötelességérzetre nevel és képesít. Pedig épen ezek hiánya miatt panaszkodik a nagynevű püspök. S általában úgy tudom, hogy mások vélekedése szerint is, az a gyöngéje s egyházunkra nézve hátránya a mai fiatalabb tanítói nemzedék egy jó részének, hogy nincs tisztában annak a helyzetnek a fontosságával, melyet az egyház, közelebbről protestáns egyházunk a nemzeti élet keretén belől elfoglat és elfoglal, s nem tudja kellőleg méltányolni azt a felemelő s megszentelő hatást, melyet az egyház és vallás az emberi lélekre, s a társadalmi élet nemestésére gyakorol, s így iskolájában nem is tud buzogni annak igazaiért, a mi pedig elvégre, az egyház által folytonos küzdelem és állapotok árán fentartott iskolának kötelességében is állana.

Azért, mivel iskoláink nagyjából részben be vannak állítva tanerőkkel, s nincs meg többé az az élénk kereslet, mely a legközelebbi évtizedet jellemzi, a mely a tanítók kevés idő alatt ki képezését oly élénken követelte; továbbá, mivel a jelen és mult hosszú tapasztalata szerint is, mindig kiemelkedőbbeknek látjuk, nemcsak az egyháziasság tekintetében, hanem általában meg a szakszerű tanítás terén is azokat a tanítókat, a kik elég szerencsének valának magasabb iskolázás után lépni a nevelés és oktatás szent ügyeinek szolgálatába: a Szász Károly, püspök jelentésének olvasásakor csak megerősítettünk azon felfogásunkban, hogy a *jövő iskoláink emelkedését úgy készíthetjük elő, ha a tanító-képezdekké való belépés feltételeül is magasabb qualificatiót követelünk.*

Gömöri Simeon.

TÁRCZA.

Fordítási kísérletek.

(Folytatás.)

A 79-ik zsolttár.

1. *Aszf éneke.*
Isten! pogányok törtek be örökségedbe,¹
Megförtöztették szent templomodet,
Roma döntötték² Jeruzsálemet.
2. Szolgáid hullait az ég madarainak veték eledelőül,
Kegyelteid húsát a mezei vadaknak.
3. Jeruzsálem körül omlott a vérok, mint a víz,
S nem volt a ki temessen!
4. Csufjává levének szomszédainknak,
Gúny s neveltség tárgygyá környezetünk előtt.
5. Meddig haragszol még mindig, óh Jehova?
Meddig ég még boszúd, mint a tűz?³
6. A pogányokra öntsd haragodat, a kik nem ismernek,
S az országokra, melyek nem imádják neved!
7. Mert felemesztették Jákóbot.⁴
S lakhelyét elpusztították.
8. Ne ródd fel nekünk az ösök bűneit!
Tálalj meg minket irtalmad mielebb,
Mert nyomorítottak vagyunk nagyon!
9. Segíts meg minket, szabadításunk istene!
A te nevednek dicsőségért.
Szabadíts meg minket s fedezd el bűneinket
A te nevedért!
10. Miért beszéljek a pogányok: «hol az ő istenok?»
Boszúd meg nyilván a pogányokat⁵ a mi szemeknk előtt,
Szolgáidnak kiontott véreért.
11. Jussón előbe a számozott nyögése;
Karod hatalmával mentésd meg a halál fiait.⁶
12. S hétszeresen torold meg⁷ szomszédainkon gyaláz-
kodásukat,
A kikkel gyalázták téged, óh Uram!
13. Mi pedig, a te néped s nyájadnak jubai:
Hadd magasztaljunk téged örökké,
S hirdessük firől-fira a te dicsőségedet!

(Folyt. köv.)

Radácsi Gy.

KÖNYVBIRÁLAT.

Böhl nem Bomatikája.

Örömmel értesültem B.-nek a «Debr. Prot. Lapban» közölt ismertetéséből arról, hogy Böhl ref. dogmatikája megjelent. Ah, Istenem! gondoltam, bizony ideje, hogy

¹ Örökség vagy tulajdon = Palestina. ² אֲשֶׁר יָרָדוּ Káláidul «alma-érintetté» telték; Komáromiud = rakásokba rakták, a mi ezáltal felesleges szójáték. ³ Jákób az egész nép helyett, mint annak társzata. ⁴ Szólól-szóra = Ismerlesség meg a pogányokon (vagy köztül vagy előtt) a mi szemeknk előtt szolgáid vérenek kiontott boszija. Magyarosabban vélem a magamé, s nem is hiányzik helybe semmi. A «nyitend» teljesen kifejezi szerzőnek a אֲשֶׁר־ban rejülő szándékát. Káláid a 10. 11. versekét összeköti s úgy gondolja, hogy Istennek azért kellene a zsidó foglyokat (szerte) «a megöltötteknek fiait» kiszabadítani, hogy a pogányok ezonfel ne mondhatnák majd: hol az ő istenok? Az eredei egészen ellenkezőleg azt jelenti, hogy a pogányok már eddig is gyönyörödtek a zsidók istene felett, a mint a 12-ik vers igen határozottan bizonyítja. ⁵ A halál fiait «paralel-kifejezés» a számozott nyögésével; felesleges azért azt megölettek vagy megöltetésük fiainak (Komáromi) fordítani. A fogoly zsidó élete a pogányok kezében haladoklás; ezt tejezi ki az író költői rovídsággal és sajátosságával. ⁶ Az אֲשֶׁר־הָאֵל אֲשֶׁר־הָאֵל együtt jelent megöletést, visszafeltétst; nem kell tehát kebelekre (Károli, Káláid), keblekben (Komáromi), kebelekre (Károli) szavakkal fordítani.

egy igazi ref. hittanunk legyen, mely meghamisíthatlanul s egyúttal a mai kor fiait által is könnyen érthető nyelven adja azon tanokat, melyek őseink vérrelkelt pecsételték meg s melyek, ha nem minden pontban is, lényegökben mindenesetre az utódok hitvallását is képezik. Örömmel vettem tudomásul egy igazi orthodox hittan megjelenését, melynek hiányát az tanúsítja legjobban, hogy még azok is, kik magukat kiválólag orthodoxoknak szeretik nevezni, oly elveket hirdetnek, melyek mindenhez közelebb vannak, mint a ref. orthodoxiához. Hisz, hogy tovább ne menjek, nevezett lap 20-ik számában jelent meg egy monda, melyben Böhl számára a csalhatatlanság van vindikálva, mint a ki annyi hamis dogmatikus után, végre az igazság lelkének vezetése alatt a szent-írás helyesen exegetálva, egy igazi jó dogmatikát volt képes nyújtani. Igaz, hogy e monda egy tanítványtól ered, ki theologiai kiképzetését később nyenydi csak, s így megbocsáható volna, ha a tanár-szerkesztő a lapjában közöltékét nem volna felelős. Ő reá hárul tehát, hogy egy orthodox-ref. lapban 17 évvel a pápai csalhatatlanság proklamálása után, egy ref. dogmatika-tanár csalhatatlansága van hirdetve. No, de ezt csak mellékesen s azért mondtam, hogy kimutassam, miszerint ugyancsak ideje volt egy igazi ref. dogmatika megjelenésének, mert íme a ref. Sion örei alusznak, vagy legalább is szunyadoznak.

Nem tagadom: örömem közé bizonyos szégyenkezés is vegyült. A meleg hangból, melyvel nemcsak B. és D. Gy., hanem a lap szerkesztője is e munka magyarra fordítását — sőt ez utóbbit, a még meg nem alakult prot. irodalmi társulat által kiadását is — óhajtkák, azt kellett következtetnem, hogy a munka szerzője nagyon jelentékeny egyéniség s rösteltem magam előtt is bevallani, hogy én, egy ily nevezetességnek nevét se hallottam. Régen volt ugyan, mikor magam is a külföld mozgalmái között eltem s itthon lassankint elmarad az ember a világtól, de elmaradottságomat oly négynek mégsem képzeltem, hogy egy ily nagyjelentőségű egyéniségről semmit se tudjak. Talán e szégyenkezés is volt az oka, hogy egy percig sem késtem, hanem megrendeltem a dogmatikát, melynek teljes címe így hangzik: „Dogmatika. A ker. hittan előadása a ref. egyházi alapon”. Irta Böhl Eduard. Amsterdam, Scheffer 1887. LX és 654 l.*

Jelen bírálatom olvasásánál kérdezheti valaki: nem elkésett dolog-e ez? Igaz, hogy e bírálat kissé váratott magára, de hát én nem vagyok oly szerencsés helyzetben, hogy egy dogmatikát egy hét alatt átvesssek, a benne foglalt tanokat ref. egyházunk dogmaival összehasonlítsam s — fordításra ajánljam. Azért megbocsát a szives olvasó, hogy bírálatom ily soká késett; kárpótlásul ígéröm, hogy amennyire erőmtől telt, igyekeztem alaposan és pártatlanul bírálni. A bírálatot *történeti szempontból* ejtem meg; a könyv maga utal e szempont elfoglalására. Vizsgálmi fogom, hogy a hittanban foglalt tanok csakugyan református tanok-e; vagyis hogy összegezhetők-e a ref. konfessziókban s a Calvin Institutóijában letett elvekkel? Nem habozok soká, kimondom egyenesen, hogy a B. cikke által okozott örömom korai volt: Böhl dogmatikája nem ref. dogmatika.

A mi a hittan első részét illeti, arról mondani valónk nincs. Irónk, elhagyva a dogmatikáknál szokásos bevezető részt (a vallásról, szent-írásról — erről később szól — ihletésről stb.), egyenesen az Istenről szóló tannal kezdi. A katolikus és protestáns egyházak a teológiát illetőleg teljesen megegyeznek egymással s eltérést a közös alaptól Böhlnek sem konstátálhatunk. Isten létele, lényege, tulajdonai, (két oldal idézettel a görög klassziku-

sokból fűszerezve), a szentháromság tana, mind oly dolgok, melyeknél specifikus ref. jellegről szólni nem lehet; másképp áll a dolog az anthropológiánál; mihelyt ennek talajára lépünk, messze ágazó eltérések ötlenek szemünkbe. Az anthropologia legelső szakánál, az ember eredeti állapotáról való tannal kezdődik a katolikus és protestáns dogmatika különválása; itt van a pont, melyre nekünk is a főfigyelmet kell fordítanunk s itt találjuk rögtön igazolva ítéletünket, hogy t. i. Böhl dogmatikája nem református dogmatika.

Böhl maga is nagy súlyt fektet s mi is kényszerítve vagyunk ugyanezt tenni a Genézis I. fejezetének 26-ik versére. E vers így hangzik: „Monda Isten: teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; s míg reformátoraink az első emberpár eredeti tökéletességét értették Isten képe — *imago dei* — alatt, tehát valamit, a mi az ember természetéhez tartozik: Böhl szerint, Isten képe a *sphára*, melybe az ember teremtetett, tehát valami, a mi az emberen kívül áll, a miben az ember mozog.

Nem ajánlhatom eléggé e különbség figyelembe vételét, mert ez az első és pedig következményeire nagyon is fontos lépés, melyvel Böhl a ref. felfogástól távozik.

Mivel azonban nem kívánhatom, hogy szavaim minden igazolás nélkül hitelle találganak; szembe állítom egymással a helyeket, melyek az eltérést elég világosan kimutatják:

Conf. Helv. II. 8. Fuit homo ab initio a deo conditus ad imaginem dei, in iustitia et sanctitate veritatis, bonus et rectus.

Conf. Belg. art. 14. Credimus, deum ex terra pulvere hominem creasse et ad suam imaginem et similitudinem fecisse atque efformasse, bonum nempe iustum et sanctum, qui suo sese arbitrio ad divinam voluntatem per omnia componere posset.

Canon. Dordraec. 3., 1. Homo ab initio ad imaginem dei conditus vera et salutaris sui creatoris et rerum spiritualium notitia in mente et iustitia, in voluntate et corde, puritate in omnibus affectibus exornatus, adeoque totus sanctus fuit.

Ez persze egészen másképp hangzik, mintha egy, az emberen kívül levő spháráról van szó; de ne csak a hitvallásokat hallgassuk meg, nezzünk utána: mit mond Calvin az 6 Institutóijában?

I. könyv, XV. Az Isten képe kiterjed mindazon kiváló tulajdonokra, melyek által az ember természete valamennyi állatoké közül kitűnik.

U. o. Az Isten képe az értelem világosságában, a szív igazságosságában és minden szép összhangzatában volt látható.

U. o. Az Isten képét az emberben s nem rajta kívül kell keresni.

S ezek után s ezek ellenében mit mond Böhl?

33. §. 155. I. Isten képe nem egyéb, mint szellemi atmosphéra, mely a benne élő emberrel assimilálódik s neki határozott jelleget kölcsönöz.

156. l. Valamint Isten végzése szerint a növénynek a napnagyr, a madárnak a lég az eleme: így volt az Isten képe az ember eleme, melyben ez tenyészhetett.

157. l. Az eset után — mondja az írás — nemzett Ádám a maga hasonlatosságára gyermekeket (Gen. 5., 3.); Ádám tehát ezután a saját sphárájában mozog.

158. l. A test sphárája ellen az új-testamentomban egy más sphára lép fel, mely különböző neveket hord: szellem, kegyelem vagy épen Krisztus.

34. §. 162. l. A sphára, az elem, melyben az ember teremtetett, az Isten képe. De ha az ember egy

* Dogmatik. Darstellung der christl. Glaubenslehre auf. ref. Kirchlicher Grundlage von Ed. Böhl. Amsterdam. Scheffer 1887.

sphárában tartózkodik, úgy különböznie kell ettől; más szavakkal: az embernek van saját (t. i. a sphárától különböző) lényege.

De elég az idézetekből! A kinek ennyi idézet után sem világos, hogy *Böhl sphárája* egészen más, mint *reformatoraink imago divinája*, annak valószínűleg százzal ennyi se lenne elég. S mitután az eltérést — jobban mondva ellentétet — konstataituk, nézzük meg fölül: helyes volt-e Böhlől reformatoraink exegetálását elvetni s helyette mást fölállítani? Feleletünk egyszerűen hangzik: nem!

A ki az utolsó idézetet figyelembe vette, láthatja: mily képtelenség foglalt magában. A test sphárája ellen, egy másik sphára lép fel, melynek neve — Krisztus. Ugye Krisztus személy s nem sphára, s míg ez utóbbi kézzel megfoghatatlan légszerű valami, addig a személy konkrét s a sphárának homlokegyenest ellentéte. Gen. I. fej. 26-ik verséből, azt a mit Böhl ír kiexegétált, csak erőszakkal lehet kimagyarázni, s nem szemrehányásként, de szeretők az írónak szeme elé tartani az általa XV. lapon mondottakat: „Hogy bánnak némelyek a szentírásral! Úgy lépnek föl, mint mester a szentírás fölött; úgy, hogy ez azt mondja, a mit az egyes akar. Minden eretnek a bibliára hivatkozik.”

De ha e tan nem református: mi hát? — katolikus, a mint ezt az eset következményeiről való tannál világosan hebizonyítjuk. (Vége köv.)

Sz.

— 3 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A középiskolai tanáregyesület közgyűlése** folyó hó 5-én 150—160 tagból álló társaság érkezett (többnyire tanárok, nékkel vegyesen) Fiuméba. Képviselve volt több protestáns intézet tanári kara is, közölköből Miskolczi *Könya Ferenc*, Rimaszombatól *Bakcsy István* igazgató és *Kereske Dező*, M.-Szigetől *Géressy Imre* tanárok által stb. A vendégeket, kik tavaly a cholera miatt maradtak el, tündető szívség fogadta és környezte egész ott időzésük alatt. Mindjárt megérkezés után megtekintették a város nevezetességeit, s maga *József főherceg* is a legnagyobb előzékenységgel mutogatta meg nekik gyönyörű parkját s díszekedve emlegette, hogy az ő fia is nyilvános intézetekben tanulnak. Este ismerkedési estély volt a „Stella d' Oro” kerti helyiségében. Másnap reggel előbb választmányi, majd közös ülés tartott a magyar királyi állami főgimnázium dísztermében, *Berecz Antal* elnöke alatt. A minisztériumot *Löwey Sándor*, osztálytanácsos képviselte. Az elnöki megnyitó és miniszteri képviselő üdvözlése után, dr. *Brózik Károly*, egyleti főtitkár ismertette a mult év nevezetesebb eseményeit: a vidéki körök működését, szaporodását, indítványait, stb. Erre következett a pénztárnok jelentése, mely szerint az egyesület összes vagyonra 8709 frt 41 kr. pénztári maradvék 475 frt 61 kr. holtott csak 200 frt volt az előirányozott összeg. A választmány javaslatára alapítványt tett a közgyűlés, a mely szerint a fiumei magyar királyi állami gimnáziumban 1 db aranyat kap az a növendék, a ki a magyar nyelvben legszebb előhaladást tanusit. *Köpesly*, alelnök jelentette, hogy a tanár-övezgyeket és árvaakat segélyző alaphoz a lefolyt évben 435 frt adatott ki. Majd következett a tulajdonképeni közgyűlés, a melyen *Erdődy Béla*, fiumei gimnáziumi igazgató felolvastatott: *Az olasz gimnáziumok új tanítási tervéről, összevetve a miennkel. Az érdekes felolvasáshoz többen hozzászólottak, elismervé az olasz gimnáziumi terv némely előnyeit. Olaszországban 9 tantárgyat tanítanak a gimnáziumban, nálunk 14-et. Nem tanítanak hittant, élőnyelvet, rajzoló geometriát, szépiertást és tornát. Heti óraszám ott 198, nálunk 231. A fogalmazásra nagy gondot fordítanak: az alsó osztályokban minden nap íratnak s ugyanazon tárgyat 3-szor is kitűzik és átírják. Ebéd után Abazziába hajózt ki a társaság, este pedig a városi színházban gyönyörködött a tiszteletere rendezett előadásban. 7-én *Köpesly Sándor*, alelnök érkezett „Az iskola és család között levő kapcsolat erősítéséről” s értekezése szintén tanulságos vitára szolgált alkalmul. Délután a gyárakat s nevezetesebb intézeteket látogattak meg s este bankettek az Európa-szállodában. 8-án dr. *Alexander Bernáti* ismertette a lefolyt év *középiskolai mozgalmait*, a real- és human irány küzdelmeit Német-, Francia-, Svédországokban stb., s előszeretettel nyilatkozott különösen Svédország gimnáziumi reformjairól. Ugyanezokról *Theisz Gyula* „A nyelvtanítás reformjairól” tartott felolvasást, a melylyel szintén huzamosabb időre adott gondolkozási anyagot tanártársainak. *József főherceget* az egyesület protektorál választotta és nyerte meg; Trefort minisztert pedig, első cikke megjelenésének 50 éves fordulója alkalmából, táviratilag üdvözlötte. Megtörtént az egyesület szervezkedése, a hivatalnokok megválasztása stb. Estve gr. *Zichy Agost*, kormányzó vendéglátta meg a gyűlés tagjait, a kik éjfélkor a készen álló „Espero” hajón Velence felé vették útjukat, jó emlékeket vité magokkal és hagyva magok után. A protestáns intézetek bölesen ténnek, ha ily kirándulásokra alkalmat nyújtanának; mert az ilyen célokra fordított tőke bizonyára busás kamatozban térül vissza.*

— **Ivánka Sámuel siremlikése** az alsó-abauji dalkör tagjai folyó évi július hó 11-én. Székészón tartott gyűlésükben következőleg adakoztak: *Antaly László*, egyleti elnök 2 frt, *Idrányi Barna* 1 frt, *Gacsályi József* 1 frt, *Szendrey István* 1 frt, *Rozgonyi István* 1 frt, *Csorba János* 1 frt, *Tár Gábor* 1 frt, *Jakab János* 1 frt, *Hegedűs József* 1 frt, *Beke Pál* 1 frt, *Bartha János* 1 frt, *Bakcsy István* 1 frt, *Köpesly Mihály* 50 kr, *Makkay István* 1 frt, *Kun József* 1 frt, *Szendrey János* 50 kr, *Keresztény János* 50 kr, *Láng Lajos* 50 kr. összesen 17, azaz tizenhét ó. é. forintot. A hálás emlékeztetnek emez ékesen beszélő biznyságáért fagadják forró köszönetemet.

— **A dunántúli egyházkerület** folyó hó 4. és 5. napján tartotta az évi közgyűlést Székesfehérvárrt. Ezt megelőzőleg tartottat a *papi vizsgálat*, a melyre 7 segédlelkész jelentkezett, kik mindnyájan képesítést nyertek, s *Révész Kálmán*, teológiai és *Horváth József*, vallástanárokkal együtt legott felavattattak. A gyűlésre megjelent *Tisza Kálmán*, főgondnokot az egész város lelkesedéssel fogadta s üdvözlölte. Ö nyitotta meg a tanácskozást rövid, határos beszéddel, mire a gyűlés tagjai igazoltattak s *Pap Gábor*, püspök felolvasta évi jelentését, a mely a kerület egy évi életének hü képe volt. E jelentés jegyzőkönyvi megörökítése elhatározottat. Nevezetes s általános érdekű részlete volt az, a melyszerint a római katolikus papok még mindig úzik a reversális-szövesséssel a lelkek törvénytelen halászatát. E miatt a convent útján meg fog kerestetni a minisztérium, hogy elvalahára vessen gátat az ilyen papi gondnak. A kerület a M. P. T. Társaság pártfogó tagjai közé lépett s szívesen üdvözlölte a biblia-fordítás munkáját. A *Baldácsy alapról* való jelentés éles vitát idézett elő. Kärhözötták az ügyvédnek a becses alap körül tanusított gazdálkodását, a ki 2500 frt rendes fizetés mellett még napi és úti-költségeket is szed. A kemény leckének *Tisza K.*, főgondnok vetett végett, azt indítványozván, hogy a közgyűlés fejezze ki rosztalását a felvett díjak túlságos volta miatt s kívánja, hogy a Baldácsy bizottság azokat lejjebb szállítsa és pedig, ha

szükséges, személyelőzárás árán is. A gyűlés végén nagy bankett tartatott a főgondnok tiszteletére, a mely este, a főispánnál, gr. Czirálynál, a közgyűlés kitünőségeinek jelenlétében folytatott. A második napi ülésen jelentettek be a pápi vizsgát tett és felavatott atyafiak; elfogadtatott a pápai gimnáziummal építendő helyiségek tervrajza s ugyanoda a német nyelvi tanszékre pályázat hirdtetett. *Mokos Gyula*, képezési tanár, 3 évi sikeres működés után véglegesített s kimondatott, hogy ezentúl a képezésbe csak oly növendékek vételnek fel, kik 4 gimnáziumi osztályt végeztek (!) *Antal Gábor*, hittanár s kitűnő szervező, ácsi lelkészre választatván, tanári állásáról lemondott. Erleimét a közgyűlés jegyzőkönyvére örökítette s a tanári kar ajánlatára kimondotta, hogy ő, mint pap is, a tanári nyugdíjintézet tagja marad, úgy azonban, hogy saját személyére nézve nyugdíjkapcsolását az intézettel szemben elveszti. A főgondnok eltávolítása után a megyei gondnokok, világi tanácsbírák is gyorsan elfogyván, a gyűlést be kellett zárni s egészen időszerűvé lett az a határozat, hogy a nagy hőség és aratási munka miatt a gyűlések ezentúl szeptember hónap tartassanak. A dunántúli egyházkerület, épígy, mint az erdélyi, még mindig sokféle specialitással ékeskedik. Ideje lesz, hogy azok az egyöntetűség s a közös jórend érdekében mielőbb kiküszöböltesse.

— **Irodalmi hírek.** Muzskalay Tivadar, sárospataki joghallgató *Újabb költemények* cím alatt, szép, sárga velin papíron egy 282 lapra terjedő versfüzért adott ki, a mely a termékeny „költő-íjű” költeményeinek immár 2-ik kötetét képezi. Nagyobb része az ifjú szív szerelmi ömlenése, vagy az élet fény- és árnyoldalainak s az egyéni helyzetnek ötletzserű kikacagása, tréfálózása a komoly való felett. Úgy ezekben, mint a hosszabb elbeszélő baladaserű költeményekben (a minőket nagyobb számban is szívesen időközönként meglátás a verselő gyakorlatossága; csak hogy a forma, a mi pedig főleg az apró, epigrammtajta költeményekben, kiválóan nagyfontosságú, nem mindig kifogástalan. Olykor a kifejezésekben idegen-szerűség érezhető, a mi azt a csattanósságnak, különösen ott, a hol a szavakkal épen játszani kell. Vannak szép, kedves, fülbeaszó részletek is, s általában a 2-ik kötet is hivatosságot bizonyít. Jó lesz azonban a *költő-íjűnek*, saját jövője érdekében, tovább hozdorni lelkenek drága terheit, s csak azután állani elő kincseivel, mikor azok a tartalomhoz illő alaki tökélyt már teljes mértékben felöltözték. A Sárospatakon nyomott terjedelmes s díszesen kiállított mű ára esüpnél 1 frt 20 kr. Kapható szerzőnél Budapesten (Pappnövelde-utca 6. szám.). Az irodalom kedvelők idővs dolgok cselekesznek, ha egy nemesen törekvő ifjú reményeket jogositó muzsáját kifejlődésre segítik a megérdemelt pártolás által.

Értesítés.

A tisztánltó evan. reform. egyházkerület népiszkola tanügyi bizottsága részéről, 1887. évi január 1. határidővel hirdetett tankönyv-pályázatra beküldött s azóta megíralt pályaművekről kötetekben értesítem a nevezett művek szerzőit és a közönséget: 1. A tanügyi bizottság nem találta elfogadhatónak a következő műveket: 1. „Sors bona, nihil aliud” jellegű ABC és olvasókönyvet s annak vezérkönyvét. 2. Uj magyar ABC és olvasókönyvet s az e mellett beküldött vezérkönyvet, melyeknek jelzőjük: „Lepény oktatásunk természetes” stb. 3. Nyelvtanban a nemzeti jellegű ABC olvasókönyv a kezdő iskolások számára cím alatt vezérkönyv nékül érkezett pályaművet. 4. Szemléltetőleg tanús. könyvről néhezre: jellegűvel beküldött ABC és elemi olvasókönyvet. 5. Olvasókönyv az ev. ref. népiszkolák II. III. IV. V. VI. osztálya számára: „A haza mindenét” jellegű 4 külön kötet művel. 6. Olvasókönyv az elemi népiszkola II. osztálya számára című: „A könyvek néma mestere” jellegűvel érkezett művet. 7. „Munkálkodjál, míg nappal van.” Az értelem telke az olvasásnak és Tudományra csak kitartó szorgalom által tehetőnek szert” jellegűvel. Olvasókönyv és nyelvtani anyagát, az elemi népiszkolák II. III. és IV-ik osztályok számára cím alatt készült 3 különálló

füzetet. 8. „A magyar nemzet története összefüggő előadásban” című „Átok volta meg a magyart” stb. jellegű művet. 9. „Magyarország nem volt, hanem lesz” jellegűvel beküldött 2 külön füzeti történelmi, melyek közül az első füzeti címe ez: „Magyar történelem déltirajzi irányban,” a másodiké: „Összefüggő Magyar történelem.” 10. „Inductivus” jellegűvel Földrajz az elemi iskolák IV. osztálya számára című pályamunkát. 11. „Haza és szabadság” e két szó az stb.” jellegűvel érkezett földrajzi pályaművet. 12. Földrajz a IV-ik osztály számára és Földrajz az V.-VI. osztály számára című „Közelről meg távolról” jellegű művet. 13. „A haza minden előbb jellegűvel beküldött „Magyarhon földrajza.” 14. „Szemléltetőleg tanús. retek alapja” jellegű Történetrajzi Olvasókönyvet.

II. *Dicsőreteknek talált*, de elfogadandó műltöknek névülte a tanügyi bizottság: 1. „A ki minék nem mestere, elhagyja annak” jellegűvel érkezett első olvasókönyvet (ABC) és vezérkönyvet s első olvasókönyvűl című pályaműveket. 2. „A szép lélek és olvasó könyven boldogul” jellegű ABC és elemi olvasókönyvet s annak Vezérkönyvét. 3. „Szép csillag a honszeretet” jellegűvel beküldött Magyar történelmi életrajzokat.

III. *Elfogadta* s némi igazítás és részben átírozás feltétele alatt a pályadíjazó műltöknek illette a tanügyi bizottság: 1. „Közvetlen és ész és tapasztalás örök törvényeit” jellegűvel érkezett új magyar ABC és olvasókönyv című pályamunkát és annak vezérkönyvet. 2. „Életrajzok a magyar történelemből” című. „Minden ember lény ember és magyar” jellegű művel. 3. Az ugyanazon jellegű Magyarországi történelmet. 4. Kotay Lajosnak nyílt pályázatára beküldött következő című művel: „A magyar királyság rövid földrajza.”

Az el nem fogadott pályaművek szerzői fölhívatnák, hogy műltöknek mely cím alatt és hova leendő küldése felől nyabizt. Némethi Lajos, lelkész urat, a tanügyi bizottság elnökét (Jakk Debrecenben), folyó évi szept. 1-ig értesítsék. A dicsőreteknek talált, mint szintén az elfogadott pályamunkákat, az azokra vonatkozó határozattal együtt, illető szerzőnek a bizottság el fogja küldeni. Kőrös-Tarcsa, 1887. június 25.

Szabó János, esperes, egyházkerületi népiszkola tanügyi bizottság elnök.

ZIFEREN PÁLYÁZAT.

A *tiszánmenni* ev. ref. egyházkerület felügyelője alatt *új iskolái felsőbb tantervezési-intézetben*, egy rendes tanári állásra pályázat hirdetett. Pályázati feltételek: fizetés 1000 forint, évnegyedes részletekben előre fizetve; középiskolai vagy polgári iskolai oklevél. Előadandó tárgyak az intézeti négy osztályban: természetrajz, természettan, háztartási vezgytan és számtan, hetenként 20 órán. Pályázathatnak református és evangélikus vallásúak. A kellőleg fölszerelt pályázatok folyó és augusztus hó 15-ig, föltisztelettel Kun Bertalan, ev. ref. püspök úrhoz Miskolcra címzendők. A megválasztott tanár állást szept. 1-ő napján köteles elfoglalni. Az első év próbaév. Miskolc, 1887. július 12.

2-2

Az intézet felügyelő-bizottsága.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. főgimnáziummal két tanári állásra ezenen pályázat hirdetettik: az egyik tanári szék tárgyai: a klassikai nyelvek (latin, görög), a másik tanári szék tárgyai: a természetrajz és földrajz, szintén heti 20–22 órán, melyeken belől más konkatantargyat is tartozik néhány órán tantani. Eglyelőre mindkét tanszék ideiglenes minőségű, évi javadalma egyenkint 800, azaz nyolcszáz forint, évnegyedenként egyenlő részletekben előre fizetve.

Pályázathatnak, a törvényszerű képestéselt bíró ev. ref. vallású tanárok és tanárjelöltek. Pályázóknak alólit iskolatanácsai elnökhöz intézendő kérvényük, melyben életkoruk, vallásuk, harkötelezettségi viszonyaik, végzett tanulmányaik, tanári képestések, nyelvismeretük, netalán eddig tett szolgálatai okmányokai igazolnandók, folyó évi augusztus hó 15-ig adandók be.

Kelt Miskolcon, 1887. július 12. Bizony Tamás,

az iskolatanács elnöke.

2-2

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székköltséssel, egész évre
5 fr., félévre 2 fr. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábnos petit sor többhöz
való közlésnél 5, egyszeri-
ként 7 kr. szja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: Rampolla bíbornok s a pápa világi hatalma. *Rodócsi György.* — Az állami gimnáziumok tantervének s az úti-
tásoknak magyar nyelvi része s a Szinyei József legújabb tankönyve. *Maklári Pap Miklós.* — Nyílt levél Kálmán
Farkas úrnak. *Levédi István.* — Böhl dogmatikája. *(Vége). Sz.* — Vegyes közlemények. — Pályázatok. —
Hirdetés.

Rampolla bíbornok s a pápa világi hatalma.

XIII-ik Leónak május 23. napján tartott allocutióját, a melyben — egyebek között — élénken fejezte ki az Olaszországgal való béke iránti óhaj-
tását is, sokan félremagyarázták. A legsérelmesebb magyarázat az volt, a mely szerint Ő Szentsege, a Krisztus földi helytartója, annyira át van hatva apos-
toli hivatásának békés természetétől, hogy a hatal-
makkal s közelebről az Olaszországgal való békése-
get még világi hatalmának árán is óhajítja.

Az idealistáknak, a pápaság eszményi oldalát keresőknek eme nézete gyorsan hódított — úgy lát-
szik — Olaszország intelligens rétegeiben; mert hát az ország nemzeti egység előkelő harcosaira is van annak némi hiúság oldala, hogy a római kath. egy-
ház fejét Olaszország fővárosában keresse és tisztelje a katolikus világ; vagyis egy, a maga *egyházi ha-
talmában* mindenképp felett álló személyt ezek is öröm-
mel látnak a Tiberis partján.

A pápaság hárompróbas uszály-hordozóit, azokat t. i., a kiknek a pápai hatalom növekedésével egye-
nes arányban nőnek *költészeik*, megrettentette a pápa békés hajlamairól turbékolt hír, s úgy ezek megnyug-
tatására, mint amazok vérmes reményeinek megfűsít-
ására jónak látta Rampolla, az új titkár és bíbor-
nok, egy *körjegyzéket* bocsátani szét a nunciuskokhoz, kötelességökké téven azoknak, hogy azt a hatalmak külügyi hivatalai előtt olvassák fel s kívánatra enged-
jék át annak másolatát.

Szükség volt e körjegyzékre főleg azért, mert — mint látszik — lefettebb sértette Ő Szentseget és titkárját az a kicsinylés, a melyben az olasz parlament egyes kitünőségei a felajánlottnak híresztelt béke-jóbot visszautasították; a kik — kezökben a fennálló országos törvényekkel — elég biztosaknak érzik magokat az olasz nemzeti egység drága véren szerzett bástyái között s mosolygra gondolnak a békefeltéte-
leket diktálóvat vatikáni fogoly nyugtalankodásaira.

A körjegyzék mindenesetre értékes okmány. Nem-
csak azért, mert kiábrándít egyeseket, a kik lehet-
nek gondolták a pápa meghódolását az új idők új kívánalmai előtt; hanem azért is, mert félreérthet-
lenül tudtára adja a világnak, hogy a pápa az ő világi uralmáról soha, semmi körülmények között sem szándékozik lemondani; de arról, épen a világ felett való uralmának gyakorolhatása szempontjából, tehát az apostoli székhöz fűződött feladatok elől való meg-
hátrálás nélkül, le sem mondhat; sőt a világ jóléte érdekében — most, mikor allás-erkölcsi misszióján kívül az annyira megrendült tekintély és rend elvét is kell védelmeznie s a megsemmisüléstől megóvnia — most az államok jól felgottatott érdekében nem is szabad világi uralmáról lemondania.

Hát ez a hadüzenet elsősorban az olasz király-
nak és olasz nemzetnek szál ugyan, de szől másod-
sorban az összes világi hatalmasságoknak, sőt a nem római kath. világnak is; tehát nekünk is, a kik eléggé gonoszak vagyunk arra, hogy ez alól a boldogító hatalom alól kihúzódnán, azt nyakunkba venni sehog-
sem érzünk magunkban hajlandóságot. Azok közé ugyanis, a kikkel szemben a pápaság „a megrendült tekintély és rend elvét” kívánna védelmezni, bizonyára mi is oda vagyunk érve és pedig — mint rendesen — a socialismus, nihilismus s atheismus pokolra való hiveivel egyetemben. Így hozza ezt magával a római kath. egyház «egyedül üdvözítő» jellege.

Részünkről egészen értjük a körjegyzék hangját s az lepett volna meg, ha az valami tekintetben eltért volna a curia hagyományos felfogásától. Van valami a mi római s olaszországi viszonyokban csakugyan, a mi XIII. Leót és környezetét elkeserítheti. Ott a Vatikánban, hová IX. Pius magát önként száműzte s a hol utódnak is száműzöttül kell magát a réa nehezedő hagyományok súlya alatt éreznie, borzasztó lehet napról-napra látni: miként változik át Róma egészen új várossá külsőleg-belsőleg, anélkül, hogy ebben a változásban a város egykori mindenható urá-

nak közvetlen része volna. Borzasztó lehet azt tudni annak, a ki nem akarja elismerni az idők hatalmát, miként emelkednek keresztül nélküli és égfelé nyúló templomok a hét halom különböző pontjain. . . miként támadnak egymásután felekezetek, a melyeket se szív, se ész nem nógat arra, hogy papusot járjanak csókolni a Vatikánba. Látni kévelén felvonuló hadesapatokat, a melyek nem a miéink, hanem ellenségünkéi; hallani a meg-megüjlő gúny hahotáját, ott, a hol hajdan csak a pápa-dicsőítő szolozsma hangzott, s érezni azt, hogy a föld, a melyet meg akartunk állítani, „*mégis mozog*”; elképzelni azt, hogy szellemi hatalmunkkal előbb-később zátonyra feneklünk, ha világi tekintély, fegyveres hadsereg nem rettentí ellenfeleinket. . . Oh bizony ezt a kényes és fájdalmas dicsőséget nem lehet elviselni zúgolódás és kifakadások nélkül!

Ilyen indokolt kifakadásnak tekintjük azért *Rampolla* körjegyzékét, a midőn — egyebek között — így szól: «alig fogható fel, hogy lehetnek emberek, a kik komolyan hiszik, hogy a pápa, midőn óhaját fejezte ki, hogy az áldatlan vizsaly a szentszékkel szünjék meg, az igazság és méltányosság, valamint a szentszék függetlenségének megővésével, egyúttal azt a titkos szándékot is leleplezte, hogy *világi hatalmáról is lemondani készül*, melyet a titkos társulatok és az erőszakoskodások töle elvontak, egyedül azért, mert az allocutio egy rövid passzusában — melyben Olaszországról szól — ezt a követeléseit határozottan ki nem fejezte. Hogy ily hamis értelem tulajdonították a pápa szavainak, arra nem elég, hogy figyelmen kívül hagyják a pápának éppen legújabb tényeit, melyek hangosan követelték a pápának Rómához és az egyházi államhoz való jogát; hanem el kell feledni az egész episcopatus ünnepélyes nyilatkozatát — a mely viszhangja az egész kath. egyháznak (!) — hogy *a jelen körülmények között a pápa világi uralma egyedüli elengedhetetlen feltétele az apostoli hivatás gyakorlásának.*»

Ismételjük, hogy mi ezt a kifakadást s illetőleg követelést értjük, s a pápaság történelmileg fejlődött jelleméből indokoltak is tartjuk. Értjük azt, hogy a pápa az ő tizenkétszázados világi szuverenitása után, nem tűrheti jelenlegi kötött helyzetét; értjük azt, hogy nem akar alkudni, mert tekintélyének minden kicsiny csorbája veszedelem a r. katholicismus mesterségesen alkotott épületére; értjük azt, hogy 250 millió alattvalói közé a koronás főket is oda számítja s azokkal is rendelkezni akar; azt is értjük, hogy magát Olaszország, sőt minden jó rend és tekintély morális támaszának tartja, s a bekövetkezhető zavarokért az olasz kormányt s «per tangentem» az összes kormányokat is felelőssé teszi; hanem azt aztán már sehogysem tudjuk megérteni, hogy az *apostoli hivatás gyakorlásához* — mint a körjegyzék mondja — a világi uralomra szükség volna, s még kevésbbé azt, hogy az *isteni gondviselés* a történelem folyamába

csak úgy hébe-korba szólana belé; pedig a körjegyzék ezt a sajátos tant is hirdeti.

Az apostolokról s azok hivatásáról nekünk is tanítottak valamit. «Menjete el és tanítsatok meg minden népet,» ez volt a küldetés vezérigéje. Fényről, hatalomról, uralkodásról nem volt a jézusi utasításban semmi; hanem, igenis, a világi fény és hatalom megvetéséről, a szelídség lelkéről, egymás terhének hordozásáról. Pál bérért dolgozott az Aquila műhelyében; a tizenkettőről sincs feljegyezve sehol, hogy fegyverrel jártak volna szét az evangéliom terjesztése végett s világi hatalom után áhítoztak volna. «A ki közöttetek első akar lenni, az legyen az utolsó» . . . igen, ilyen volt az apostoloknak szóló utasítás, s hivatottak csak az tarthatta magát, ki az ily utasítások iránt való engedelmességre magában elegendő erőt érzett. Az ellen a felfogás ellen tehát, mintha a világi uralmat az *apostoli hivatás gyakorlása* igényelje, a jobban értelmezendő biblia alapján tiltakoznunk kell.

De nem értjük a *Rampolla-féle isteni gondviselés* sem. Szerinte «a pápa a maga szellemi hatalmát csak akkor gyakorolhatja méltóan, ha maga is külső fényvel van övezve, azzal a fényvel, melyet a *gondviselés* akkor adott neki, mikor a régi római birodalom romjain a különböző nemzetek és királyságok kiköpözödtek.» Jól van! Fogadjuk el egész tisztelettel, hogy ez a *gondviselés* műve volt. Ismerjük el, a mint azt a történelem is elismeri, hogy a pápaság *egy bizonyos időben* igen alkalmas vas-vessző volt a vad, nyers, tudatlan népek ellen. Dehát a népek jellemé ugyanaz maradt-e mind e mai napig?! Dehát ma is gothok, longobárdok, gepidák dulakodnak-e Európá térein; hát arra a pásztort vas-vesszőre ma is szükség van-e epügy, mint 12 száz évvel ezelőtt?! Nincs és újra nincs! A r. katholicus egyház rettentő ítéletet mondana a saját nevelő hatására, ha a népeket ma is a középkor szemüvegén tekintené.

Ah! az isteni gondviselés nem olyan, mint a Jósua napja. A mint a zsidó törvénynek is csak időleges értéke volt s addig hatott, míg a zsidóságot megfegyverelte és ránevelte az evangéliomra: epügy a középkori pápaság is csak a maga idejében volt szükséges tényező az emberiség nevelésében. A kötelességéről megfeledezett, fény, világi hatalom háhászására sülyedt s erköletelenségekkel tündöklő pápaság ellen avagy nem kellett-e megmozdúlnia az isteni gondviselésnek a népek szívében, értelmében és akaratában? A magát kiüresített hatalommal szemben nem kellett-e új szellemi tényezőket hívnia elő a *gondviselésnek*: a népek életében s fejlődésében! Hát az az olasz s német humanismus, a mely tiltakozott a népekre kovácsolt pápai bilincsek ellen . . . hát az nem az isten lelkének megmozdúlása volt? Hát azok a pápa-kárhóztató zsinatok nem a gondviselés tényei-e?!

De nem az a fő, hogy mi mit mondunk a *Rampolla* körjegyzékére s mint vélekedünk a pápa

világi uralma felől; hanem az, hogy mit mond arra elsősorban az olasz kormány és nép, s másodsorban a művelt nemzetek összes koronás és nem koronás hatalmassága?

A helyzetre mindenesetre jellemző, hogy a nunciások utasítva vannak a körjegyzéket felolvasni a külügyminiszterek előtt; a mi azt jelenti, hogy a pápa nyíltan követeli a maga régi jogait az összes világi hatalmasságokkal szemben. Nem elégszik meg a béke kedvéért sem jelenlegi helyzetével, sem — ha netalán felajánlatnák neki — az 1870-ben, Viktor Emánuel által odaígért Leo-féle városrész szuverén birtoklásával; hanem neki az egész Róma s az egész egyházi állam kell. Békét ajánl, de úgy, hogy ő, a legyőzött szajba meg a feltételeket, a melyeknek el nem fogadása esetén, már előre is felelőssé teszi a körjegyzéket az olasz kormányt az egész világ előtt.

Hase mondja az ő *Polemikájában*, hogy mikor 1870-ben a nemzeti egység szellemétől lelkesített olasz csapatok a szent város ellen nyomultak, «IX-ik Pius segítségért folyamodott a katolikus hatalmakhoz; de egy állam sem volt oly helyzetben, *felve a háborútól*, hogy a pápa-király megszabadítására lovagjátékot indíthasson, sőt még nehezteltek is a csalahatalanra, a ki most a maga „*non possumus*”-át idegen szájból kapta vissza.»

Azt hiszszük, hogy a *Rampolla* körjegyzékével ismétlődni fog a Pius esete úgy Olaszország, mint az összes hatalmak részéről, már legalább azért, mert a *háborútól félni* ma is van elég oka minden hatalomnak.

Mi azért, a kiket, mint kiátkozott érte neküket, a pápai mindenhatóság szintén közelről érdekel, ez idő szerint, nyugodtan alhatunk. Római testvéreink tornyáról nem veri le a pápai hadsereg a gombot, s az üldözés iszonyatainak ismétlésére nem igen nyílik a Jézus-rend számára alkalom. A jövőt pedig úgy biztosíthatjuk magunknak legjobban, ha tiszteljük s szeretjük azt a szabadságot, a melyben az istennek lelke nyilvánkozik. Ez a legbiztosabb fegyver a középkori elavult intézmények s a zsarnokságnak minden fajtája ellen. Ha a pápaságot a benne rejlő erkölcsi erő meg nem védelmezi: a fény, a szuronyok, az adóvégrehajtók, a pénzváltók és galambársuk nem védelmezik meg s nem tartják fel soha!

Radási György.

ISKOLAI ÜGY.

Az állami gimnáziumok tantervének s az utasításoknak magyar nyelvi része s a Szinyei József legújabb tankönyve.

Büza János, tisztviselő és barátom, e lapok junius 20-iki és 25-iki számában összehasonlítván az 1879-iki évben kiadott állami gimnáziumi tantervet s a hozzácsatolt utasításokat a miniszter által legközelebb megújítva kiadott tantervvel és utasításokkal, majdnem min-

den fő-különbségről megemlékezett: de a magyar nyelvről nem szólt semmit s így azt lehetne hinnünk, hogy e tantárgynál maradt minden a régi állapotban. Még nem múltá idejét, hogy e részlethez pár megjegyzést tegyünk, annyival is inkább, minthogy az itt beemlékezett változtatás a többi ismertétek figyelmét is kikerülte; pedig nem annyira jelentéktelen, hogy nehány szót meg ne érdemelne. Hogy a változtatás egészen szembetűnő legyen, álljon itt egymásután a régiebb és újabb szöveg:

1880. 35. l.: «A rhetorikai tanítás a VI. osztályban feléleli a mondott értelemben a történetírást, a szónoklatot és a tudományos irodalmat. Szólni fog tehát a történetírás feladatáról, forrásairól, előadásáról sat.»

1887. 50 l.: «A mondott értelemben a VI. osztály a próza elnevelését nyújtja. Ha az idő engedi, célszerű lesz mintegy bevezetésképen a nyelvelbeli műformák fejlettségét megelőzőleg, most már felhasználva a tanulónak más idegen nyelvek tanulásán fokozódott érdeklődését, behatóbb áttekintést nyújtani a magyar nyelvi rendszerének, különösen kiemelee nyelvünknek szó- és mondattani, nemkülönben stílusbeli sajátosságait. Azután a tulajdonképeni rhetorikai tanítás szól a történetírás feladatáról, forrásairól, előadásáról sat.»

Ime, az újítás kívánja „a magyar nyelvi rendszerének áttekintését, szó- és mondattani, nemkülönben stílusbeli sajátosságait.” Ha e kívánás csak két-három órai időt foglalna le a rhetorikai tanításból, szót sem érdemelne; de hát ez a beemlékezett újítás nem olyan jelentéktelen dolog, mint első tekintetre látszik. Itt ugyanis először nyelvégegében, a lehető rövid áttekintésben, dióhéjban szigorú rendszerben ismételní kellene mindazt, a mit a növendékek az öt első osztályban a magyar nyelvből tanultak; azután még, hogy a rendszer teljes legyen, fel kellene venni némí új dolgokat is, melyek az öt osztály anyagában elő nem kerültek: de melyekről már jó tudni egy felsőbb osztályú növendéknek, reszint ismeretpótlásul, reszint az irodalmi oktatásra előkészítőül. Ez anyagnak, mind mennyiségéről, mind minőségéről legbiztosabb tájékozást ad Szinyei Józsefnek e célból készült tankönyve: „A magyar nyelvi rendszer rövid előadásban. A középiskolák felsőbb osztályai számára és magánhasználatra.” Megjelent májusban, tehát a módosított tantervvel csaknem egy időben. Nem akarunk, nem szeretünk ok nélkül gyanakodni; de a körülmények ilyen találkozására a véletlennél többnek látszik, tagadhatalanul olyat sejt, hogy talán e tankönyv kedvéért módosult így a gimnázium tanterve is. Mert e könyv — az előző szerint — eredetileg a reáliskola VIII. osztálya számára készült: s a Hornyánszky hirdetése szerint már az utasítások értelmében ismétlé könyvül van számba a gimnázium VI-ik osztályának is. E gyanús körülménytől eltekintve, a tankönyv teljesen dicsejrete méltó. Jellemzi az a világosság, szabatoság, magyarság, mely a szerző e nemű könyveit méltán keresettekké, alkalmas tankönyvekké tette s magának az írónak a tankönyv-irodalomban oly szép nevet szerzett. A felőlet anyag valósággal essentia, melyet egy középiskolai növendéknek élvezni, lelki táplálékul venni, kellemes és hasznos dolog.

A bevezetésben röviden osztályozván a nyelveket, a hangtanról szól, a következő két részben pedig a szótan és mondattan rövid rendszerével ismert meg. Ez a szoros grammatikai rész a 62 lapnyi könyv 40 lapját foglalja el, melynek értékét mindenesetre emelte volna, ha a mondattani rész feléleli vala a kötőszóknak s az igeidőknek a mellékmondatokban való használatát. A könyv utolsó harmadában a magyar nyelv szokásairól, a nyelvjárástól, a nyelvjárástól, a régi magyar nyelvről s a

magyar nyelv rokonaírói találunk rövid, de érdekes tájékoztatást. Ime, csak ennyit kell felvenni, „ha az idő engedi, a nyelvből műformák fejtegetését megelőzőleg!”

Most figyeljük meg, hogy a régi birtokosok, a dráma, a retorika, meg az idő mit szólnak a jövővényhez? Az első időszak drámai olva-mányokra, feladatok készítésére és a dráma elméletének megtanulására van kijelölve. Olyasfajta darab: Coriolanus vagy Julius Caesar. Az óraszám legjobb esetben 36–40 lehet, melynek kétharmada (24–28) olvasásra, egyharmada (12–13) elméleti tanításra van kiszabva. Ez anyagot a kijelölt időhöz képest magok az Űtásítosok oly kevésnek látják, hogy az osztály értelmi fejlettségétől feltételezik, hogy «tehetni-e még egy Molier-féle vigjátékot is legalább házi olvasás tárgyává,» különösen «a tragikum és komikum különbségeinek elvonnására.» No, ha ez időszakból, még erre a legszükségesebb, a tárgyalásra minden másnál előbb való anyagnak feldolgozására sincsen, vagy csak nehezen szorítható idő; hogyan engedhetne hát valamit a dráma a magyar nyelv rendszerének, főleg, ha a tanítás figyelembe veszi az Űtásítosok azt a *különös* kívánságát is, hogy «talal a dráma és epós közti különbségre, cselekvény, előadás és szerkezet dolgában! Különösen azért mondom, mert a *nőrendűek* az eposszal, *valamennyire*, már jó régen, a IV-ik osztályban foglalkoztak s tüzetesebben csak a VII-ikben foglalkozni. Helyesebb, gyümölcsözőbb lenne tehát ezt az összehasonlítást a VII-ben, az epós részletesebb, alaposabb fejtegetésénél tenni; a IV-ik osztály e nemű tanrészletét pedig a gyermekek értelmi fejlettségéhez mérten lejjebb szállítani.

(Vége köv.) Maklári Pap Miklós.

TÁRCZA.

Nyílt levél Kálmán Farkas úrnak.

Hogy sem a május 7-iki, sem a június 2-iki levelemre nem válaszoltál, nem tudtam azt mire vélni; míg e becses lapok július 4-iki (27.) számában közrebocsátott egy, egyik egyházmegyénk egyik küldöttségének szóló öszinte szótát nem olvastam, melyben, mint az egyszeri asszony cselekedett, hogy «fiamurannak szölok, menyem-asszony is értsen róla,» megadod aztán a választ abban nekem is.

Volt a debreceni főiskolának egy állandó ünnepi pátense, mely így kezdődött, hogy «Megértettük,» Mi is megértettük hát a te öszinte szótát.

Az a Haydn-féle dallam «Nagy Istent! téged imád-ének igaz, hogy olyan »hajh! dinom-dánom» forma, vagy még talán olyan se. Igaz, hogy az azon küldöttség által az új énekes-könyvbe felvételni javasolt «Bágozó halálak emelkednek hozzád» általam sem ismert ének szövege is elvetendő, avagy, ha a dallam jó és az általa ajánlott módosítással összevágának a ritmusok, úgy át kellene írni. De, hogy minden idegen hangzású, illetőleg dallamú énekünköt megváljunk és semmi olyat, mely idegen, még ha szép is, újabbban fel ne vegyünk: talán mégis nagy magunkba zárkózást, büszkeséget jelentene.

Sőt talán még többet is.

Nem jelentené-e azt is, hogy mi már a politikát nemcsak az egyházba, hanem a templomba is, hol mindennél az egy Isten imádjuk, behorcoltuk? (Hát csak azért házasodtunk volna össze a szomszédal, hogy mi annak egyetlenegy porcikáját se szeressük?).

Jó, jó, nem azt mondom én ezzel, hogy az erdélyiek után menjünk, hanem azt, hogy egyik túlságból a másikba

ne essünk. Legyenek énekeink magyarok, de egynehány szép idegen dallamot is átvehetünk azok közé.

Igenis, azt én is erősen hangsúlyozom, hogy legyenek magyarok, már csak annál fogva is, hogy énekeink dalainkkal ritmikai szempontból teljesen megegyezvén, ne mondhasa soha azt egy második Liszt, hogy a mi zenénk cigányzene és így tehát magyar zene nincsen is. Mert azt Isten, ember tudja, hogy a cigány, ha szeret is dalolni, hegedülni és azon a sarkantyuját pengetni, énekelni még egynek sem jutott soha eszébe. Hát a tánccunk is, mit a zene és sarkantyunk, mit a tánc hoz egy oldalról magával, cigány dolog lenne mind?

Nohát, édes barátom! csak csináltsd; csináljuk mi te veled a jó magyart. Hanem mégis, engedj meg, ha a te akaratod ellenére is szeretnénk behozni abba az új énekes-könyvbe egy-két idegen szép dallamot is.

Látod: az az erős konzervatív irányú Ivánka mit és mit nem javasolt? Azt, hogy a kath. énekekől, sőt a világi darabokból is vennők át a szebbeknek a dal-lamait. Vagy ő talán nem ismerte akkor még a te Bogisichodát? Lehet, de én inkább azt hiszem, hogy ő, mint művész, szerette a szépet egész lelke hevével, nem nézve, hogy kié az, vagy mi fán termelt. Mily felséges dallamunk pl. a kath. énekek közt a «Szent vagy, szent vagy uram! szent vagy» és az: «Ez nagy szentség valóban.» Ez utóbbi még, azt hiszem, hogy magyaros is.

En nem vagyok zenéért, de a hegedült a verklies és a dudaszótól mégis meg tudom különböztetni. Így van ezzel a népünk is. Azért ő, a «szükölködünk»-et, a hol énekel, mint ezen a vidéken is, sokkal büzsögősebben éneklí a «Haragodnak nagy voltában» stb. szótári dala-moknál.

Hogy a «Mindenható leborúlva» dallamában tere quart és quart, tere ugrálások vannak, az is igaz: de van abban quint is, és ki tudja, hogyha nekéd nem is, de nekünk — a többségnek — nem azért tetszik-e oly felségesnek? Hát a «Diesér tegj teljes szívem» szótár dallamában nincsenek-e még ezek az ugrások? s ezért azt még senki sem hitte el, tehát te sem.

Te tudod, hogy én értelek. Mit kellene hát tennünk, hogy a te guszusodat — mely igazi magyar guszus — se rontanánk el? Szerintem azt, hogy ritmické jelölnék ki azokat a dallamokat — adván a prosodiájukat is — melyeket te jóknak tartasz és közölnéd azt minden élő egyházi lapunkban, hogy azokat vennék aztán énekiróink tolluk alá. Mert ha ez nem történik, úgy csak a drága időt fecserejlük és ott leszünk holnap is, a hol a mádi szótát. Úgy szent lesz — ha jól emlékszem — a *Szabó József* barátunk aggodalma, hogy az a mi várvavárt énekes-könyvünk nem születik meg a mi életünkben. Ha pedig a te életedben nem láthat az napvilágot, majd megfordulsz — attól felek — a sírodban, ha megzendülnék felletted a «Gott erhalte»-kkel a szentiványi tót énekek. Hanem azért ne bosszankodjál a gonosztevőkre, ha abban a szent könyvben nem épen a te bölcseséged és guszusod szerint is lesz minden megírva, mert annak vajmi kevesen tehetvén eleget, mondom, hogy úgy soha sem érod a végét, illetőleg a megkeresztelését.

Én sem bosszantak tovább, csupán csak azt sugom még meg, hogyha ezekért a Shaksper Coriolánusából egy olyanforma mondatot találnál rám olvasni, mint egyszer Kótaira, én nem viselném el azt olyan nyugodtan.

Ép e percben veszem a fent jelzett második levelemre adott válaszodat, melyben több fontos, fájdalom, hogy az énekügyre vonatkozó szomorú közléseid közt írod, hogy az előbbent — az is *Gyűlölet* lévén címezve — nem kaptad meg. Így e levél első pontja kiesik a glédából. Engedj meg, hogy azért mégis, tárgyainál fogva, köz-

éredéknek látván, nyíltan az olvasó közönség elé tárva küldöm ezt a levelet. Hadd szóljanak hozzá lapjainkban tőbben is. Persze ezeket neked gyűl meg a bajod. De hogy nekem, ha nem leszel oly szigorú. Jobban gyűlnék be azok az énekek. Igaz, hogy nem lesz az mind oly felséges, a milyennek velem együtt te szeretnéd; de mégis csak jobb lesz a mostaninál, mely, tisztesség legyen mondva, kivéve a kiveendőket, a csaknem utólréteket, főként a zsolnárokkban, mégis ropant furcsa az.

Nem osztom a leveleden kifejezett azon aggodalmas nézeted, hogy ezen úgy lassú menetének — borzasztó kimondani is — a hithiány lenne oka. Én azt hiszem, hogy egyrészl a te szigorúságot, melyet tudom, hogy fel nem adsz, de ne is adj fel egészen; másrészl egyéb körülmények mellett, a tájékozatlanság az oka.

Azért kérem én fel a te tehetséggel párosult jóskaratodat, most már még határozottabban, azon javaslatom elfogadására, hogy jöjjél ki a dallamok, melyekre te szeretnéd a hymusainkat megteremteni. Mert látod: legközelebb irtam én is egy pár kezdő éneket az «Uram Isten siess» és a «Mindenhátó! leborúlva» dallamára, s ennek a dallamát, sőt a szöveg szerkesztését, menetét is e lapban elételel és amazt a leveleden kiküszöböltök mondok. Kinek legyen hát kedve így össze-vissza, minden bizottság nélkül, haszontalan irkálni? Ebben látom én a bajt és nem másban, mert az általam méltán annyira követeltd el és szöveg összevágó rhymsaival — mely bizony nem kis Miska — mégis csak megkülönböztet tőbben. Gondold meg hát mindezeket. Szívesen kér reá barátod.

Lénárd István.

KÖNYVBIRÁLAT.

Böhl dogmatikája.

(Vége).

A katolikus és protestáns egyházak között eltérés van az eset következményeire nézve is. A katolikusok szerint az ember a paradicsomban két egymással küzdő hatalmat rejtett magában, ugymint a szentség után való törekvést s a hamis concupiscentiát. A küzdés magában nem bűnös, az ember természetéhez tartozik. Hogy azonban az ember ne ingadozzék a jó és rossz között ide s oda, Isten megajándékozta az eredeti justitiával, melynek segítségével gonosz indulatait megfékezhetette. Az eset következtében az ember csak a különös isteni kegyajándékot veszítette el, egyébként pedig megmaradt azon állapotban, a miben e nélkül volt. A protestánsok ellenben tanítják, hogy az ember nem in puris naturalibus teremtetett, melyhez az isteni kegyajándék csak később járult, hanem, hogy az eredeti justitia az ember természetéhez tartozott. Az eset következtében tehát nem olyat veszítettünk el, a mi tulajdonképen természetünkönk bíz nem is tartozott, hanem olyat, a mi természetünk lényegét képezte. Hogy az emberi természet lényegének elvesztése vagy megcsorbulása esetén megváltozik — ki szólna ezen igazság ellen?

Nézzük most, mit szól Böhl e kérdésben.

43. §. 207. s következő lap: «Az emberi természet, az egyes képességek lényegén is sem változott. A mit mi bűnnek nevezünk, csak accidentia, mely a megváltozott helyzet s az előző életföltételek hiánya folytán jelentkezett.» «Az eset előtt az ember Isten képének befolyása alatt állott; az eset után, bár lényege érintetlen maradt, magas adományával elhagyta előbbi helyzet s a halál uralma alá jutott.»

Vagyis más szavakkal: az ember természete az

eset után is ugyanaz, a mi volt az eset előtt: vesztesége annyihól áll, hogy a sphaérából kibukott; mi más ez, ha nem a katolikus tan? Igaz ugyan, hogy a római egyház nagyon tartózkodó volt e tan kimondásánál s a tridentí zsinat meglegedett bizonytalanul formulázott határozatokkal; de azt hisszük, egy Bellarminus elég hivatott arra, hogy a bizonytalan formulának határozott kifejezést adjon. A mit ő mond, az különben is következik az ember eredeti előnyeinek meghatározásából, összehasonlítva a bűnről való tetteikkel. Nézzük tehát Bellarminus!

Amiss, grat. 3. 1. Poena, quae proprie primo peccato quasi e regione respondet, jactura fuit originalis justitiae et supernaturalium donorum quibus deus naturam nostram instruxerat. De gratia primi hom. 1. Docent per Adae peccatum totum hominem vere deteriori esse factum et tamen nec liberum arbitrium neque alia naturalia dona, sed solum supernaturalia (a Böhl ur sphaéráját) perdidisse. Ibid. c. 5. Quare non magis differt status hominis post lapsam Adae a statu eiusdem in puris naturalibus, quam differat spoliatus a nudo, neque deterior est humana natura (si culpam originale detrahas), neque magis ignorantia et infirmitate laborat, quam esset et laboraret in puris naturalibus condita. Proinde corruptio naturae non ex alicuius doni carentia, neque ex alicuius malae qualitatis accessu, sed ex sola doni supernaturalis ob Adae peccatum amissione profluit.

Látható, hogy Böhlnél az Isten képe (a sphaera) nem egyéb, mint a katolikus dona supernaturalia, az emberi természet ennek elvesztésével lényegileg semmi változást nem szenved; a bűn csak negatív s nem pozitív. Ha most ezzel összehasonlítjuk akár a hitvallások, akár Kalvin teteleit, azt látjuk, hogy itt a bűn pozitív s nemcsak negatív. Elvesztette ugyan az ember itt is Isten képét, de mivel e kép eredeti természetéhez tartozott, e természet maga is teljesen megváltozott, a mit pl. a heidelbergi káta azzal fejez ki: természetünk annyira meg lett mérgezve, hogy mi mindnyájan bűnben fogantunk és születünk.

Az eddigiekből is sejtethő, hogy a megtérésről szóló tan sem lesz ref. szemellenbe tartva és sejtelmünkben nem csaldódnak. Nézzük csak a 72. §-t, mely az embernek megtérése utáni állapotáról szól:

504—505. lap. Daedra a nyilatkozatoknak, mely a Rómabeliekhez irt levél 6-ik részében olvasunk: az ember — ember marad. Az újjászületésben az ember lényege nem változik. Új erőnek az emberbe öntéséről szó sem lehet stb.

Vagyis más szavakkal az ember lényege az újjászületés után ugyanaz, a mi volt az eset után vagy az eset előtt, a sphaera nélkül. A megigazulás nem is egyéb, mint az embernek megint e sphaerába visszahelyeztetése. 487—488. lap.

Hát nem látja be szerző, hogy ez egészen különleges valami, mintha csak egy modern kejtazásról volna szó, melyre az ember retour-jeget vált. A mi új erőnek az emberbe öntését illeti, tagadja szerző, daedra, hogy a Conf. Helv. II. cap. 9. így szól: In regeneratione voluntas non tantum mutatur per spiritum, sed etiam instruitur facultatibus, ut sponte velit et possit bonum. A mi természetes következménye is az esetről mondotaknak. Mert ha az ember az eset által természetének leglényegesebb alkotó életmél — az Isten képétől — fosztottól (habár nem egészen is), az újjászületés nem állhat egyébben, mint e lényeges elem visszanyerésében. S ha az eset az emberi természetet megváltoztatta, s az újjászületésnek e megváltozott természetet kell ismét visszaváltoztatnia: nem különleges, egyik sphaérából a

másika útazgatásból áll az újjászületés, hanem benső átalakulásból.

Ime így áll a dolog ez új "orthodox" ref. hittannal. Az ember ósallapotáról szóló tan, melyről Böhl is azt mondja — hic Rhodus, hic salta (161. l.), minden egyéb, csak nem református; azt hiszem: sikerült kimutatnom a következményeket, melyek e tanból folynak s melyeket ismét nem fogadhatunk el a ref. egyház tanainak. Most legyen szabad még egy pontra felhívnom Bence figyelmüket. E pont olvasható a 312. lapon:

E születésén fogva époly emberi természeté van (t. i. Jezusnak), mint nekünk s *Adam bűnének beszámításában époly részes, mint mi.* Igazolását fölhozza e pontnál a zsidókhoz írt levelet 2. 17.

Nem tiltakozhatunk e tannak ref. dogma gyanánt kiadása ellen elég erőlesen. Ha Krisztusnak Ádám bűne épügy beszámítatik, mint nekünk: miért szenvedett és halt meg akkor, ha nem a saját bűneért? Meghalt Krisztus a saját bűneért... hol van akkor a mi általa lett megváltásunk? Akkor ő nem az emberiség, hanem legfőbb csak saját maga megváltója.*

Szakítsunk itt véget a dolognak. Igazán fáj az ember szíve, hogy ilyen tanokat a ref. egyház dogmáinak lát hirdetni. Távoll legyen tőlünk, Böhl urat egyházunk dogmáinak szantszándékos meghamisításával vádolni; meg vagyunk győződve, hogy ő ezt a legjobb szándékkal vette. Hibája csak az, hogy saját gondolatkörébe — mondjuk sphaerájába — annyira beburkolózott, hogy a ref. egyház tanaitól való eltérést, sőt az azokkal ellen-teleme jutást észre sem vette. Dogmatikájában rokonszenvet tanusít egyházunk néhány tanához — praedestinatión, dichotómia, creatianismus. — de e tanok egyedül nem képezik a ref. egyház vallástételét, s a ki az egyház más dogmái ellen oly erősen vétekezik, mint azt Böhl úrnál láttuk, az nem számíthat arra, hogy dogmatikáját, mint ref. dogmatikát, s még kevésbé arra, hogy mint orthodox ref. dogmatikát elfogadják.

Végül még néhány szót könyvismertetőinkhez. — Protestáns egyházi lapszerkesztőink ritkán vannak azon szerencsés helyzetben, hogy minden egyes ismertett művet külön átválthatnának; kénytelenek tehát jobbszemüleg a nyújtott ismertestet elfogadni. Ép e jöhíze-miség hecsületheli dolog, vele visszaadni nem szabad. Ne csak az előszót s bevezetést olvassák el tehát könyvismertetőink, de olvassák át az egész művet s ne elhamarkodva, hanem megfontolva mondanak a munka fölött ítéletet, kedvezőt vagy kedvezőtlen, a mint azt a munka megérdemli. Ajánlani is lehet egy munkának magyarra fordítását, de ez esetben a ráfordított figyelemnek kétszeresnek kell lenni. Kövessék a jó példát, melyet, hogy a Debreceni Protestáns Lapnál maradjunk, Dicsőffy úr Szlavik úr munkája ismertetésénél mutatott. No általános frázisokkal legyen a cikk tele, hanem alapos, átgondolt mondasókat alkalmazzon az ismertető bírálatában, mert mi bizony sokszor jöhíze-müleg hoztuk meg az ajánlott munkát. Saját jó nevük s az olvasó közönség érdekében szólitom fel az illetőket: az ismertetőndő munkát olvassák, tanulmányozzák át, s csak aztán bírálják meg, ha elég erősnek érzik magukat az áttanulmányozott szerző írói értékének alapos és elfogúlatlan megítélésére.

Sapientia pauca!

Sz.

* Nem hallgathatom el, hogy a 210. lapon egy mellékesen odavetett mondatban mást mond szerző, midőn Krisztus számára kivétel bízott. De ha egy dogmatikus két ellentétes, egymással összeegyeztethetlen tételt vall, bizony nem válik nagy dicséretére sem magának, sem logikájának.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Papválasztás.** N.-szalánci lelkésznek egyhangúlag Idrányi Barna alsó-vadászi segédlelkész választott meg. Szerencsét s áldást kívánunk munkájára!

— **Adalék néhai Terhes Barnabás történetéhez.** A főiskolai levéltár rendezése közben, sok egyéb érdekes és tanulságos okmány és levél között találtott meg a egykori híres rimaszombati lelkésznek, *Terhes Sámuel* boldogult *Terhes Barnabás* édes atyjának, *Erdélyi János* hajdani rector-professorhoz intézett levele, a mely az alig egy év óta váratlanul elhalt sárospataki lelkész életének épen forduló pontján mutatja be. Apa és fia egyaránt érdemesek reá, hogy e levél mindkettőjük jellemzésére szőről-szóra nyilvánosságra jusson.

Rimaszombat, Ápril 15-dik 1855.

Igen tisztelt Barátom Uram! Rector-Professor Úr! Egy hosszú, bús telet átél. De hála a szeretet Istenének! most már vidám tavasznak örvendő aya írja e csekély sorokat. Tizenkilencedik éves Barnabás fiamat, kibén kis gyermek kora óta sokan művészi hajlamot vetünk észre nyilván s ennelfogva polgári pályára szántam, miután a 8-ik osztályt bevégezte s Kassán érettségi vizsgálaton átesve, arról Bizonyítványt is nyert, elküldém Bécsbe, a polytechnicumba. Ah de alig tölthette ott néhány napokat, kiűtött on a szörnyű kolera s typhus, megretent a szegény árva magyar fiú, a különben is előtte nem igen kedvelt német nagy városban, a helyett, hogy az építészeti tanokat ugyanecek elkezdte volna, a wieden körhözba jutott, rémitő typhusba esett, halál árnyékában járt. Megkímélte ugyan a halál angyala (más szép jeles írást vitt el Rimaszombati, patikarius Bernáth úr 22 éves fiát, kit most majd Májusban a patikába beállítani akart) de fiamnak, Barnabás, midőn elbocsátá kezébe, oly észre- és szívvel való döntést adott, hogy három hónapokot át vészvarában volt s ezt az ottani orvosok a körhází cura végso négy napjaiban észrevéven, tüstént haza utasták, hogy a homi lég és családi élet, nyájas társalgás és szülei ápolás gyógyítsa ki. Halát mondok ismét az áldott isteni gondviselésnek! bétölt az okos orvosi jóslat, sok fáradság, epedés, beketületem után, Barna ismét friss, egészséges, erős, és kerülvén — qui laesit locum — nem Bécsbe, Pestre, de az ősi tanfőrrásra, Patakra küldöm első évi philosophusnak. Ó Lőcsén is tanult két éveig, jól ért, beszél németül, olvas, derekasan ért francia könyveket, rajzra, pictúrára szép tehetséget mutat, csak azt nem szeretem, hogy ideje felett értett, igen gondolkodó; hiszem, hogy ez évi philosophia pensumot megtanulja s tán átmehet exameni után a 2-ik évre. Most már atyaskodó kegyeibe ajánlom! legyen szives hozzá néha egy nyájas szóbt intézni, hadd vidájon s szokják a hallhatatlan derék kalvinista pataki diák-élethez. Aldásokat óhajta vagyok jó barátja, *Terhes Sámuel*, m. p.

— **A tanítóknak coelibatusa.** Ausztriában heves harc foly a coelibatusért, de nem a papokéért, hanem a tanítókéért. Az iskola-igazgatók arra törekednek, hogy a férjes tanítóknak kizárassanak az iskolákból. Ezzel szemben, teljes joggal s a lakosság rokonérzelméit is gyámolítva, védik magukat a női tanerők. A tanító- s nevelőnk egyesületének zajos gyűlése volt, melyen a coelibatus felett élénk vita támadt. Borschitzky k. a. volt az a bátor és elszánt tanító, ki merészelte a coelibatus mellett felszólalni. — Választanunk egneknek — mondá beszédében — e kettő között: tanító vagy feleség! És én azt hiszem, jocosan! Én azt vélem, hogy egy tanító, holmi kicsinyes emberi érzelmek sokkal inkább felélemelkedett lény, hogysen le ne tudna mon-

dani a házasság élet örömeiről, hogy az iskolának éljen. En nem látom át, hogy miért ne hozhatnánk meg ezen áldozatot, az iskolának? Asszonyaim! azt kérдем önököt, hogy hát oly igen nehéz erről lemondani? En nem akarok palcat törni a házasság élet felett s azt mondom: tiszteljük a házasság életet, de tudunk kell azt nélkülözni is. — Mondanunk sem kell, hogy a kisszony beszéde nem szült lelkesedést. Majd Lang tanítónő szólalt fel a coelibatus ellen: «En azt hiszem, hogy a tanítónők emberek voltak a tanképesítő vizsga letétele előtt, azok maradtak szűzül is, s mindig csak emberek lesznek. Száz fiatal nő közül, ha választaniuk kell a kettő között: tanítónő, vagy feleség, 90 olyan lesz, kik a férjhez teszik az iskolának. S akkor aztán a tanítónők lassankint eltűnnek, s nem sokára elmondhatnák: Nézzétek, az az utolsó tanítónő! Azt akarják-e elérni, hogy minden fiatal nő mondjon le a világról a tanítónőképző-intézetbe való beletételekor, mintha klastromba lépne?» Majd, miután meg többen is szólottak — morális állapponra helyezkedve — a tanítónők férjtelensége ellen, elhatározták, hogy egy, a coelibatus ellen irányuló törvény-javaslatot terjesztene az ált. tanítónői egyesület elé.

— **Gyűlések.** A felső-szabolcsi egyházmegye szeptember 13. s következő napjain, Nyiregyházaán; a dunántúli kerület augusztus 15 s következő napjain, Pápan; a tiszántúli kerület augusztus 22. s következő napjain, Debrecenben tartja meg nyári közgyűlését. Utóbbi papzsoltással is össze lesz kötéve.

— **A tandíj felelőse.** A vallás-és közoktatásügyi miniszter, az állampénztárból s a tanulmányi alapról fenntartott gimnáziumokban hat forinttal fölemelte a tandíjat. A fölemelés okadatulát megtagadják magabizán s rendelkezébe, melynek teljes szövege eképp szól: «Azon fökötött követelés, melyek mai napig a művelt államok oktatásügyében, kiváltképpen pedig a tanítás és nevelés külső eszközeinek gondos méltatásában nyilvánulnak, nekem is feladatommá teszik, hogy iskoláinknak, nevezetesen a köznevelődés tekintetében oly fontos középiskoláknak a sikeres működés anyagi biztosítékait mentál nagyobb mértékben megadjam. Az épületeknek nevelési és egészségügyi tekintetben való rendbehozása és gondozása, a szemléltető oktatáshoz szükséges felszerelés és a tudomány nélkülözhetetlen segédeszközeinek beszerzése, a törvény követelte párhuzamos osztályok felállítása, mind oly feladatok, melyeknek megoldása folytonos gondoskodásom és törekvésem tárgyát képezi. Középsikoláinknak célbatvet fejlesztése természetzerüleg nagy anyagi áldozatokkal jár, melyeknek évről-évre mind nagyobb mértékben bekövetkező szaporodását azonban az állampénztár, de méginkább a tanulmányi alap, a jelen körülmények közt, meg nem bírja. Hogy e bajon segítsek, illelőleg középsikoláink anyagi szükségleteiről korunk szimponalához képest kellőleg gondoskodhassam, szükségesnek láttam az állampénztárból és a tanulmányi alapról fenntartott gimnáziumok tandíját, mely a külföldiekénel anyagi is sokkal csekélyebb, a jövő 1887—88-iki tanév elejétől kezdve a fővárosban 24 frtról 30 frtra, a vidéken 18 frtról 24 frtra felelmelni, annyival is inkább, mert a szegény sorsú, de jóelmeletű tanulók a tandíj fizetése alól úgy, mint eddig, ezentúl is fel fognak mentetni. A reáliskolák tandíja marad az eddigi. Kelt Buda-pestben, 1887. évi július hó 15-én.»

— **Értesítés.** Az eperjesi ág. ev. kerületi collegiumi jogakademián az 188¹/₂. tanévre a beiratású folyó évi szeptember 1-től 8-ig eszközözendők; az előadások pedig szeptember 9-én veszik kezdetüket. A jogakadémiai hallgatók valláslelkészeti különbség nélkül részesülhetnek a collegium kebelében fennálló konviktus és alumneum

kedvezményeiben! (az ezekre nézve megállapított díjak — mindig félévönként érte — a következők: alumneumi ebéd- és vacsoráért 25 frt, konviktusi ebéd- és vacsoráért 31 frt, alumneumi ebédét 13 frt konviktusi ebédét 19 frt); az erre érdemesek igényt tarthatnak a collegium által évenként kiosztatni szokott több és tekintélyes összegű ösztöndíjakra; valamint a szegény sorsúak a jelenlegény alaptökevel rendelkező «Jogász segély-egylet» támogatására számíthatnak. Megjegyeztetik végül, miszerint egy a jogakademián ifjúsági, mint a collegiumi nagy könyvtár a hallgatók számára rendelkezésre álland. A folyó évi május hó 6-án dühöngött tüvész pusztítás után, a collegium épületének helyreállítása azonnal megkezdetvén, ez mielőbb elkészül, s így ennek következtében a jövő tanév rendszeres megkezdése hátráltatva nem lesz. Eperjes, 1887. május havában.

Az eperjesi ág. ev. ker. collegiumi jogakademián igazgatódája.

— **Tájékoztásul.** E lapok közelebbi számbában, az én hivatali felügyelgetésem szomorú hírére számos aggódo barátaim, lelkesztársaim tájékoztására tudatom, miszerint az ellenem hozott vádak feletti ítélet igazságtalanul s a legfogultabban hozottat. Hiába, én jóvényű és zsellér vagyok s úgy kell nekem: miért tolakodtam más érdemesebbek előtt Kecske-metre. A vádpontokat, az anyakönyvek vitelére nézve, a mint esperes úr megjegyezte s melyből többi lelkesztársaim is okulhatnak, hogy az enyémmel hasonló, kellemetlen megurcoltatást kikerüljék, jó lesz, ha figyelemben részesítik. É szerint keresztelés alkalmával, ha nem mondanak is keresztapát, okvetlen írjanak be bárkit vagy magokat. A vegyes házasságból származott s elkeresztelt gyermekeket, ha sürgősökre átteszi a róm. kath. lelkész, ne írják be a rendes anyakönyvbe, mert különben nem tarthatván meg az idő- és sorrend, a vezetésök alatt álló anyakönyv rendetlenül vitetnek nyilvánítatik. Ha fiálköből keresztelnek s házasságot nem tudnak mondani, írjanak be hármni számot. A máshonnan származott 75 éves özvegy koldús kinek volt özvegye? ha nincs is a hullaszemlén, járjanak utána, különben baj lesz. Ha tévedésből vagy halott vagy házaspár kétszer van beírva, a tévedést ne írják be a jegyzet rovataba s ne húzzák keresztül, hanem valami módon vakarják ki, nem tekintve, hogy az anyakönyvben kihúzának igen, de vakarásnak nem szabad lenni. A halva született gyermeknek adjanak nevet s nemesek apját, de anyját is jegyezze be, ha nincs is a hullaszemlén, vagy nézzenek utána az esketési anyakönyvben, hogy ennek s ennek a férfinak, ha máshol esküdött is, ki volt hát a felesége? Keresztelés, temetés, esketés alkalmával, ha mint rendes lelkeszék mellötzetnek is, nehogy keltős stólat vegyenek, mert különben zsarolónak bélyegzetnek. Soha senkihez barátságos vacsorára ne menjenek, vagy ha mégis mennek, hazajövet, ha setét van is, kíséretet el ne fogadjanak, mert különben rájuk fogják, hogy részesek s nem bírtak egyedül haza menni. Templomba, midőn nem szolgálnak, ne menjenek, mert ha delután fel egy óráig tartott szolgálatban kimerültek is, s nincs kedvök jobbra-halra nézegetni s talán szünyökálnak is, rájuk fogják, hogy alszik ni! mert részeg. Fíliákba ne járjanak, a nem helyben lakókkal ne törődjenek, hagyják pusztulni, ne tudja azt sem, hogy ő keresztényen, mert különben azt mondják a jóézésű hallgatók, hogy azért mennek zivaratos téli időben a pusztákra fíliákba, mert kóborolni, részeskedni szeretnek. Ó-év estején, ha azelőtt temették is el kedves halottjukat, nehogy könyezve imádkozzanak. Temetésen bármely megható esetnél nehogy elérzékenyüljenek, mert különben, ha minden szót hiba nélkül mondtak is s esetleg József helyett Imrét találtak mondani s a teme-

töbe botlás nélkül mentek is ki, síkos, sáros időben, rájuk lesz bizonyítva, hogy részegek voltak. Hisz Krisztus urunk is részeg lehetett, mikor sirt Lázár koporsójánál! Káplánjokat, ha a piacon ott hagyja is a halottat s magoknak kell kisérni (Keeskemétnél még az „istenveves” halottat is ki kell kísérni), valahogy még ne intsek, mert esetleg, ha a piacon összedetett vadakért perhe fogják, ellenük fognak tanúskodni s ez az igazságos bírák által el fog fogadtatni. Az egyház anyagi ügyeivel ne törődjenek s a felsőség határozatainak teljesítését az egyháztanácsban nehogy sürgetni merjék, mert különben képtelennek mondatnak az egyháztanács vezetésére. A főgondnok tiszteletből vállalt fáradozásaiért szavazzanak meg százakat: arra ne tekintsenek, hogy az egyház pénztára a kötelek terhek hordozását sem bírja meg, különben, ha ellenszólni merészelnék, a több ezer lélekből álló egyháztagok közül gyűjtik ellenük 30—40, kik ráeszküsznek megfélemtetésükre is. A káplánokkal semmi okmányokat vagy anyakönyvi adatokat ne másoltassanak, mert azok szorakozottak, megbízhatlanok: hadd pipázzanak, kártyázzanak ők. Ilyenek azon vádpontok, melyekre az ellenem hozott ítélet alapítottot. Még csak azt kell felemlítenem, hogy az ellenem tett vizsgálat, melyet sem esperesi intéz, *dorgálás meg nem előzött, nem az egyházmegye, hanem az esperes úr belátása által lett elrendelve**, s így az egyetemes protestáns lelkesíti kart ilyen megdöbbenő gyászeseményre felűva. Hanem énekeljük el e gyászos állapotban a XLIII. Zsoltárt: „*Hűl meg engemet, Ur Isten!*” Kecskemét, 1887. július 18.

Czelder Márton.

— Pályázatok. A békésméti egyházmegyében fekvő *békésgyula* I-50 osztálya, vallásintással, rabok gondozásával összekötött lelkesítő állomásra, mely 1889. április 24-én forralandó el, a pályázati kérvények *Scabó János*, espereshez folyó évi aug. 7-ig adandók be *Körös-Tarcsára* (Békésm.). — A felsőbaranyai egyházmegyében a *szaporca* lelkesítő állomás (III. osztály) évi jövedelme 855 ftl 50 kr. Pályázni lehet rá folyó évi aug. 15-ig, *Körös Antal* esperesnél *Terchegyen* (u. p. Harány).

— Irodalmi hír. Összhangzattani gyakorló-könyv, zeneiskolák s tanítóképző-intézetek számára szerkesztette *Kapó Gyula*, tanítóképző-intézeti igazgató. Budapest. Franklin-társulat, 1887. Ára 30 kr. Ily cimmel egy díszes kiállítású füzet jelent meg, mely a három- és négyhangú akkordokkal foglalkozik, s célja — úgy ennek, mint partfogás esetén a következő hasonnemű füzeteknek is — lépésről-lépésre kísérni a zenetanár elméleti magyarázatait s azokat mintegy élővé tenni a gyakorlat által. Az „előző” útmutatást ad a könyvecské használatára. Ajánljuk a zenetanárokat és tanulókat figyelmébe.

* Különösen ez a pontja a *Tájékoztató*nk kiegészített bennünket az egyesnek kinyomatására; meg nem is szeretnők, ha valaki magát a *sajtó marttyójának* nevezhetné. Szek.

Pályázat

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben, a *tornai* egyházmegyéhez tartozó *bótvavendégi* egyház lelkesítő állomásra pályázat hirdettetik.

Az ezen állomáshoz kötött jövedelem föld, rét hasznából, terményekből, tűzfából, szolgálmányokból, készpénz és stólából 502 frtot tesz, így a IV-ik osztályba tartozik.

A pályázni kívánók, pályázati kérvényüket augusztus hó 20-ig adják be a *tornai* esperesi hivatalhoz, *Perkúpnán*, u. p. *Szin*.

Miskolc, 1887. július 22.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben, az *ungf* egyházmegyéhez tartozó *nagy-kaposi* egyház lelkesítő állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen lelkesítő állomással összekötött javadalom föld-birtokból, terményekből, stólából 600 frtot tesz, így a IV. osztályba tartozik.

A pályázni kívánók, pályázati kérvényüket szeptember 6-ik napjáig adják be *Ungváron* az esperesi hivatalhoz.

Miskolc, 1887. július 27.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

1—1

HIRDETÉS.

Méhner Vilmos kiadóhivatalában

Budapestben, IV-ik kerület, papnövelde-útcá, 8-ik szám alatt **megjelent és kapható:**

ISKOLAKÖNYVEK.

Gyertyánffy-Kiss-Radó.

Olvasókönyv az elemi népisk. II. o. sz., II. kiad. Ára bekötve 30 kr.
Olvasókönyv az elemi népisk. III. o. sz., II. kiad. Ára bekötve 36 kr.
Olvasókönyv az elemi népisk. IV. o. sz., II. kiad. Ára bekötve 40 kr.
Olvasókönyv az elemi népisk. V. és VI. oszt. sz., Ára bekötve 60 kr.

Vargyas Endre, kir. tanfelügyelő.

A vall. és közoktatásügyi minisztérium által, 1886. december 16. 38636 sz. a. ajánlott tankönyv:

Földrajz az elemi népisk. III., IV., V. és VI. oszt. számára, II. kiad. 14 képpel. Ára bekötve 28 kr.

Magyar nyelvtan az elemi iskolák II., III., IV., V. és VI. osztálya számára. Ára bekötve 28 kr.

Természettérj az elemi népisk. V. és VI. oszt. számára. VI. kiadás. 57 képpel. Ára bekötve 28 kr.

Magyarok története az elemi népisk. V. és VI. oszt. számára. V. kiad. Ára bekötve 28 kr. Budapest f. v. tanácsa által elfogadott tankönyv.

Magyarok története a felső-nép-, polgári- és középisk. alsó o. sz. u. m. a képezkedő sz., III. átdolgozott és bővített kiad. Ára 56 kr.

Győr város és Győr megye földrajza. 7 képpel. Ára bekötve 16 kr. *Ungváron*, Győr megye székes főispánjánál elgyűjt 20 kr.

Erdéshely Magyarország III., IV., V. u. VI. Völke-szalkassan. Nach der von K. ung. Minist. eingeführten ung. Ausgabe, mit 14 Bildern. Preis gelb. 28 kr.

Belicza József, fővárosi vez. tanító.

Számtan az elemi népiskolák II. o. számára, Ára bekötve 20 kr.
Ugyanaz > > > III. > > > 24 kr.
Ugyanaz > > > IV. > > > 28 kr.
Ugyanaz > > > V. > > > 32 kr.
Ugyanaz > > > VI. > > > 36 kr.

TÉRKEPEK.

A calls- és közoktatásügyi m. k. minisztérium által 1885. 41899. sz. a. népepiskolák, valamint az ipar- és polgári iskolák számára ajánlott

ÁLTALÁNOS ISKOLAI ATLASZ.

A legújabb földrajzi ismeretek után. Összehasonlító földrajzi adatok **György Aladár**-tól.

Tartalom: 1. Földrajzi ismeretek. 2. A megyei térkép. 3. Budapest városát. 4. Magyarország. 5. A földnek felosztása. 6. Osztrák-magyar monarchia. 7. Ázsia. 8. Afrika. 9. Európa. 10. Észak-Amerika. 11. Dél-Amerika. 12. Földközi tenger környéke. 13. Ausztrália. 14. Összehasonlító földrajzi adatok **György Aladár**-tól. Ára 36 kr.

Magyarország térképe. Minden megye külön színezve. Ára 10 kr.
Az osztrák-magyar monarchia térképe. Ára 10 kr.
Európa térképe. Ára 10 kr.

A megyei térképek

Külön-külön kaphatók, ára egyenként 8 kr. Minden járás külön színezve. Ára, Abony-Torma, Baranya, Bács-Bodrog, Bars, Bekés, Borsod, Bihar, Eszék, Csanád, Csik, Csongrád, Esztergom-Komárom, Fejér, Gómsz, Győr, Hajdú, Hévíz, Heves, Hódmezővásárhely, Jász-N.-Kun, Szabolcs, Komárom, Kiskun, Moson, Győr, Nógrád, Nyitra, Pest-Billó-Solt-K.-Kun, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szabolcs, Székely, Szolnok-Doboka, Temes, Tolna, Törökország, Tria, Udvarhely, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom.

Béhatolt céljából a könyvek- és térképekben mutatvány-példányokból bérmentve szolgálati és esetleges tömeges megrendelésűnek tényleg ártengegyessel szállítom.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székhelyével, egész évre
5 ft., félévre 2 ft. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Észrevételek az országos közalap 3-ik pénztári évről adott kimutatásokra.» *Vas Mihály.* — «Az állami gimnáziumok tantervének s az átállításoknak magyar nyelvi része s a Szinyei József legújabb tankönyve» (*Végső. Maklári Pap Miklós.*) — «Egy kis felvilágosítás.» *Kálmán Farkas.* — «Evangéliumi hit- és erkölcsstan» (Könyvbírálat). *S. — F.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.» — «Hirdetés.»

Eszrevételek az országos közalap 3-ik pénztári évről adott kimutatásokra.*

Sokszor hangoztattuk már úgy a gyűlésekben s hírlapokban, mint magánkörökben, hogy az országos közalap az 1881—82-iki ev. ref. zsinat legkimagaslóbb alkotása. Az eszme megvolt bár nagyjaink lelkeiben annakelőtte is, meg az akaratér is a mag elvetésére; s bár akkor sem hullott volna az útféle vagy kösziklára, s bár akkor is sok éhező epekedett annak enyhétadó gyümölcse után, mindazáltal a magot még elvetni sem volt szabad. Az idegen tájakról jött fagyasztó szelek fuvallatára a magvető visszavonúlt kámrájába, elborult lélekkel merengeni a jövőn. Óh mert ha csak jászó lehet a vetés, mi más leend az aratás, mint gyász és siralom!?

Az idők immár — istennek hála — megváltoztak. A mag el van vetve, csírást hajtott, törzset és lombokat nevelt, sőt sok könyvet apasztó gyümölcsöt is hozott már. Pedig élete még csak pár év! Hová fejlődhetik az idők folyamán ez a nemes fa, melynek szétágazó gyökerei behatolnak, mondhatni e haza minden ev. ref. vallású polgárának szívébe, szedvén azokból az életet, növekedést, virágzást előmozdító táplálékokat!?

Azonban épen azért, mivel minden ev. ref. szívet igénybevesz, kell, hogy tudják, lássák mindazok: miképen vastagodik, erősödik a törzs, a mely ezredek riharának van hivatva ellenállani; miképen terülnek szét annak enyhétadó lombjai, s mint terem az évről-évre több-több gyümölcsöt, a mely által oly sok elhagyott, kétségbeesett lélek látja kiderülni maga fölött a szükség és nyomor felhőjével borított ég boltozatát. Kell — mondom — hogy annak évi működése és vagyoni állása minél szélesebb körben a lehető legértetetőbb módon megismertessék.

* Lásd az 1886-ik évi október havi conventi jegyzőkönyv mellékleteit.

Az országos közalap végrehajtó-bizottsága, illetve a convent, mindnyájunk öröme, hasonlóképen gondolkodik, miről kellőleg tanbizonytságot tesznek előtünk fekvő határozatai.

Előre bocsátom, hogy én a közalap végrehajtó-bizottsága iránt a legnagyobb tisztelettel viseltem; a közalap kezelése körül tanúsított nemes buzgalma és szakértelme előtt teljes elismeréssel hajlok meg; mindazáltal kimutatásaira vonatkozólag lehetetlen egy pár szerény észrevételt meg nem kísérletem.

«Néma gyermeknek anyja sem érti szavát» — mondja a példabeszéd. Pedig azt hiszem: nem egyedül vagyok, a ki azt állítom, hogy a kimutatásokból a közalap cայyoni helyzetével, életműködésével megismerkedni felettébb nehéz dolog. Jól tudom, hogy ez állításon fölött az, a ki a könyvvitel titkaival — a mi ma már egy egész külön szakudományyá fejlődött ki — ismerős: csak mosolygni fog, mert hiszen azok a kimutatások önmagukban kifogástalanok, a könyvvitel legkényesebb követelményeinek is teljesen megfelelők. Csakhogy az a nagy baj, hogy a nagy közönség, a melyre épen e kimutatások beszélő számai volnának legnagyobb bizdító erővel, a könyvvitel titkaival, szakszerű kifejezéseivel nem ismerős. Méltóztatásuk megihinni nekem, hogy az ilyenekre a jelenlegi kimutatások csaknem értékelenek, s ilyen alakjában is — a mitől a végrehajtó-bizottság épen tartott — célszerűbb lett volna az egész pénztári és egyebfoglalt kimutatásait tenni közzé, amennyiben így a sok számla között még könnyebb az eltévedés, nehezebb az év eredményeinek áttekintése.

Jól tudom, hogy a földhatalintézet könyvelési formáitól való eltérés nagy zavart és a bizottságnak felettébb sok kellemetlenséget okozna. Én ezt részéről nem is óhajtom s célra vezetétséget nem is látok benne. Csupán annyit kérek, hogy azok a szakszerű kifejezések a lehető legközönségesebb kitételekkel váltassanak fel, oly módon, hogy azok is meghagyassanak

nyan, de vagy azok létesenek zárójel közé, vagy pedig az azokat magyarázó közönséges kifejezések.

Igaz, hogy erre a bizottságnak eddig is volt figyelme, a mi látható abból, hogy az *egyenlej* szót szándékosan kerüli, holott ez a könyvvitel leggyakoribb kifejezése. Szükségét látom azonban annak, hogy a számla-címekre is kiterjeszkedjék a bizottság nagybeesű figyelme.

A másik óhajtam pedig az, hogy a számadások lehetőleg összevonassanak, hogy egyetlen betekintésből megtudhassa, a ki azt maga elé veszi, p. o. mi volt azon pénztári évben az összes folyó- és tőke-természetű bevétel? mi a kamatjövdelem? mi a tőke-alap szaporodása? mennyi fordítottat a jövedelemből segélyezésre, kezelésre? sat; és végül: mi az év végével tehát a *közalap* összes vagyona? a mit a közzétett kimutatásokból is megtudhatunk nyan, de csak tanulmányozás, számítgatás után.

Megkísérlettem összeállítani a 3. pénztári évről adott jelentések alapján, egy ilyen kimutatást, lehetőleg népszerűsítve a számla-címeket is. Ha e becses lapok oly igen igénybevett szük korote megengedné, nagyon óhajtanám, ha a nagyf. szerkesztő úr kegyes volna közzétenni azt, mivel talán nem volna éelszerűtlen e felett némi eszmecsértést indítani meg.

Ki kell azonban itt nyilvánítanom, hogy én a könyvvitel tudományában igen kevés jártassággal bírok s esetleges botlásaimért elnézést kérek!

Az én kimutatásom két főrészből áll: egyik az *évi zárszámla*, melyen egy lapon, mindazáltal elkülönítve vannak az egyes számlák évi forgalma s a közönséget érdeklő főbb tételei feltüntetve; úgy, hogy ebből azonnal teljes felvilágosítást nyer akáki is, bármely irányú bevétel vagy kiadás végeredményéről. A másik része az általam szerkesztett kimutatásnak a *mérleg-számla*, mely aztán a zárszámla alapján összesíti a pénztár lezárásakor meglévő vagyont s esetleges terheket. Míg a zárszámlán az évi forgalom volt látható: itt már az egyes számlák lezárásakor meglévő tényleges vagyont látjuk részletezve és együttesen is. Ezek által, azt hiszem, teljesen el van érve az a cél, a mi a bizottság előtt a kimutatások közlése által lebeg.

Ha ily alakban szerkeszhetnék a jelentések, az a másik igen üdros haszna is van, hogy az évenként közzétett jelentések minden fáradság nélkül egybe-hasonlíthatók, a mire bizonynyal mindenki kíváncsi. Mert ki ne óhajtaná látni, hogy az egyes címeken a jövedelem szaporodást vagy apadást mutat-e? hogyan emelkedik a közalap segélyosztási ereje? hogyan emelkedik a tőke? sat. Így aztán azok, a kik a közalap vagyona iránt melegen érdeklődnek, buzgalomban növeltetnek; a kik talán attól idegenkedtek, nem levén iránta kellő bizalommal, bizodalomra ébresztetnek. Míg amúgy a tanulmányozásra és számítgatásra igen kevés ember fog időt s fáradságot áldozni. E sorok közlése által céloz egyáltalában nem

az, hogy talán a közalap végrehajtó-bizottságát, ilyen *évi zárszámla és mérleg-számla* készítésére kérjem fel, mert egészen meg vagyok győződve, hogy azok el is készítették s előtűnt épen az évi zárszámlának egyes része áll, bizonyára azon szempontból szedve így szét, hogy jobban megérthessük. S éppen, mert szerintem, így ezen cél el nem érhető, én a *zárszámla és mérleg-számla* közzétételét óhajtom. Ezekhez azonban, az eddig is közzétett *főkönyv*, mint igen érdekes kimutatás, meghagyandó volna.

Az általános folyó-számla egész évi bevételéről, a conventi jegyzőkönyv 134. lapján van ilyen összesített kimutatás. Azonban ez az általam, e számláról kiállított összesítéssel, a mint az a végösszegek összehasonlításából látható, nem egyez meg, amennyiben a bizottság számítása szerint az általános folyó-számlán az összes bevétel 169205 *frt* 56 *kr.* míg az én számításom szerint 169207 *frt* 77 *kr.* tehát 2 *frt* 21 *kerat* több. Oka ennek bizonyára az, hogy a bizottság az összesítésnél, az általános folyó-számla 1885. december 31-iki maradáknak 2 *frt* 21 *kr.* terő kamatjövdelemét nem vette figyelembe, a mi pedig a 7. címhez, az általános folyó-számla kamatjövdeleméhez hozzászámítandó. És, hogy ez egészen figyelmen kívül maradt, mutatja az, hogy a jelentésben is az mondatik: «A kamatokból befolyt: 6017 *frt* 93 *kr.* holott az adott 3 db folyó-számla szerint a kamatjövdelem 6020 *frt* 14 *kr.* Bár ez a 2 *frt* 21 *kr.* a kiadások között el van számlálva, mindazáltal bizonyoságul szolgál azon állításom mellett, hogy a sokféle számla, illetve szétszórvra álló adatok között igen könnyű eltévedni.

Ezek az én szerény észrevételeim a közalpról adott kimutatásokra. Céloz egyáltalában nem gancsolódás volt, hanem sokkal inkább az, hogy e szent ügynek használjak valamit. Lehet, hogy állításomban tévedek; azért, ha valaki figyelme méltván beszédemet, megigazítand, nagy köszönettel veendem.*

— 1 —
Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Az állami gimnáziumok tantervének s az utasításoknak magyar nyelvi része s a Szinyei József legújabb tankönyve.

(Vége).

A második időszakra kiszabott tananyag a retorika: a *történetírás, a szónoklat és értekezés*. Akár a történetírás, akár a szónoklat magában is elég dolgot adhat a tüzetes, alaposabb tárgyalásra. Az anyag terjedelme is nehéz is. Nehéz nemcsak magában, hanem olvasmányaival együtt. Sehol sincs a tanár annyira rákényszerítve, hogy együtt olvasson tanítványaival, mint épen a retorikai daraboknál. Més a könyvekben is dolgot adnak a megértésre, az alapos feldolgozásra; hátha az utasításokban kijelölt (most már zárjel közt a szövegben, a

* Magát a táblázatos kimutatást a mellékleten veszik olvasni.
Szék.

régiben jegyzetben) darabok közül a tanár a nehezebbekkel teszi próbára VI-ik osztályú növendékeinek erejét és képzettségét? Epen azért a semmivel majdnem egyenlő értékűnek kell tekintenem, ha pl. Deák Ferenc klasszikus *Válaszfelválti javaslat* — mint egyik ideje Értesítőben láttam — magánolvasmányul hagyatik ki. Látható a szorosán rhetorikai anyag mellé némelyek a történeti elbeszélést még a modern eposzt, a novellát és regényt is felveszik ez időszakban, miként némelyik Értesítőtől látszik? Szóval a második idők az óramennyisége (szinten 36—40) még terjedelmesebb tananyag feldolgozására levén kijelölve, mint az első: a rhetorika még kevésbé alkalmas a magyar nyelv rendszerével órák átadása végett. Pedig az utasítások szerint épen a rhetorikát megelőzőleg kellene a belopódzott jövevénynek helyet adni. A harmadik idők az ismétlés levén, jogjaiból épen nem engedhet. Úgy látszik tehát, hogy e jövevény, ha élni fog, csakis egyik vagy másik régi birtokos alapos megkísérelésével tengődhetik.

Még nehezebbé teszi a jövevény elhelyezkedését, ha a tananyagot nem általánosságban, nem a módszeres feldolgozás szerint, hanem a tankönyvek után nézzük. A nagyon használatos Névy-féle könyvben a dráma elemete 29 lapot foglal el, melyből legalább is egy harmadrészt, 9—10 lapot, a VII. osztályra leszámítva, a maradék 18—20 lap, 12—13 órára, még alaposan feldolgozható. Nem így van a rhetorika. E tankönyv elméleti része, a közbevetett olvasmányok kivételével, 120 lapra terjed. Ha a regény és novella 6 lapját is leszámítjuk, marad 114 lap megtanulni való s így egy órára 9—10 lap esik. Ilyen terjedelmű tankönyv inkább olvasmányul, *segéd*, de nem *tan*könyvnek való. Elég ha a növekedő harmad- vagy negyedrészét tanulja meg a második időkban akkor is van elég dolga. Ezekhez jönne most a 62 lapra terjedő „Magyar nyelv rendszere,” melynek csak ismétlő, futólagos felvételére is kell legkevesebb számításra 10—12 óra. A régi birtokosoknak vagy inkább az olvasásra kiszabott időnek ilyen mértékű megkeszítést kivihetőnek alig s mindenesetre bajnak tartjuk. A sok tananyagnak ilyen felhalmozása mind a tanárnál, mind a növendéknél csak kapkodást, felületes munkát szülhet.

De tegyük fel, hogy nem mindenki látja ilyen nehéznek a jövevény állapotját s a régi birtokosoknak imitt-amott megnyirbálásával, még annyi hely kiszabható, mennyin az új birtokos is elég kényelmesen elhelyezkedhetik. Az a kérdés: *can-e szükség reá?* Mert ha szükség van rá, olyan szükség, hogy kedvéért a rhetorikát meg kell szorítani: szorítsuk meg, ha meg lehet, s akkor ne ilyen feltételeken ajánlja az utasítás: „ha az idő engedi, célszerű lesz.” Ha pedig nincsen szükség reá, maradjon el s ne zavarja az úgy is terjedelmes tananyagok helyes beosztását, alaposabb feldolgozását.

Ha e most felvett részletet a Szinyei könyve után a magyar tananyagok összevetjük, bátran kimondhatjuk, hogy *ez új, illetőleg újra ismétlődő tananyag felvételére nincsen szükség.* Az első két harmadrész az egész nyelvtan rendszeres épületének legnagyobb részben már csak ismétlő áttekintése a III. osztályának feladata. Igaz, hogy a tanultaknak egy része felédre merül: de mégsem jó, vagy nagyobb része — mint Szinyei mondja; — mert a nyelvtannak egyes részei egyrészt a magyar nyelvi, másrészt a német, latin és görög órákon is újra, meg újra előkerülnek; e nyelvek a magyar nyelv előzetes, rendszeres megismerése, kapcsolatos ismétlése nélkül nem építhetők meg; e nyelvek s az anyanyelv közötti különbség és hasonlóság megfigyelésére a növendékeknek minden órára alkalmok van. Ennek a másodszori rendszeres

ismétlésnek tehát csakis akkor volna helye, ha az idegen nyelvek tanítása apródként lerontotta volna a III. osztályban rendszeresen tanultakat; ekkor azonban már csakugyan „*hehathóbb,*” de nem ilyen „*rövid, futólagos áttekintés*” volna szükség.

A könyv többi részei is olyanok, melyek már vagy a nyelvtanban vagy a stílusiznyekben részletesen előkerültek s részben az idegen nyelvek óráin is alkalmadtán ismétlődnek. Új dolog a magyar nyelv rokonai — című rész: de a stílusiznyban ennek is helyet lehet foglalnia, ha csakugyan nélkülözhetetlen. Csakis a régi magyar nyelv — címen bevett szakaszt tartom egészen szükségesnek; de ezt is csak az állami tantervhez szorosán ragaszkodó gimnáziumokban, az *irodalomtörténet hiányos tanításának pótlására.* Tudjuk, hogy az állami tanterv az irodalomtörténetet egy évre, a VIII. osztályra szorította, s a tüzetes történeti tárgyalást az új korral kezdeti: az előző időkrol csak ennyit kíván: — méltó visszapiantást az ismeretes nemzeti mondákra, tájékozás fő nyelvmelkeink jelentőségéről (*részletes nyelvtanulási magyarázatok nélkül*) bevezetésre. A fentjelölt szakasz, igen helyesen, azt a zárjelbe foglalt figyelemzetést teszi tönkre; illetőleg azt akarja szükségszerűen pótolni, a mit az irodalomtörténeti oktatásnak, államilag, nem szabad felvenni. Ime a tantervből egy kis ellenmondás! Kérjük: nem az irodalomtörténetben van-e igazán helye beszélni a régi magyar nyelvről, a nyelvnek szó- és mondattani változásairól, történeti kifejlődéséről? Nem a kódexek megismertetésével lehet-e ezeket legkönnyebben, legalapvetőbben megtanulni? Nem helyesebb volna-e hát ilyen nem egészen illetékes beszúrásk helyett az irodalomtörténet tanítását kijobb terjeszteni? Valószínű, hogy ez be is fog következni; mert, úgy látszik, hogy e beszúrást is be nem vallott jobbnak tartása a mi tantervünk új beosztásának. Ilyen fogalmak között nekünk bizony különösen jól esett hallanunk a legközelebbi érettségi vizsgálaton, hogy egyik-másik növendékünk a *kormányképzés* kedvéért, de a *kormány* tanterve ellenére a *Haltó Beszédrol*, meg a kódexekrol, általában nyelvünk történeti fejlődéséről „*részletes nyelvtanulási magyarázatokat*” adott.

Mi tehát sem a beszúrt kívánságot, sem a vele egy időben megszületett új tankönyvnek felvételét nem tartjuk egészen sem ok- és szükségszerűnek, sem helyen valónak. Szerintünk sokkal szükségesebb dolgok követelik a VI-ik osztályra kiszabott időnek helyes, célszerű felhasználását. Azt azonban nem tartjuk feleslegesnek, hogy a derék könyvecskét a VI-ik osztályú növendékek, mint magánhasználatra kijelölt segédkönyvet olvassák. Repetitio est mater studiorum. Csak lenne időnk a többszörös ismétletésre! Dehát mikor a legszükségesebb új, meg új dolgoknak egyszer átánulása is nehezen megy!

E beszúráson kívül a magyar nyelvet illetőleg még csak egy lényeges módosítás történt a módszeres utasításoknál. Eddig az I-ös osztályban a nyelvtan tanításában kizárólag mondattani alapon kellett haladni, most: „*a tanár azt az útát is rábuzhatja, hogy az alaktant a beszédre szék fonálón tanítsa.*” Ilyesűrű engedmény van adva a latin nyelv tanításánál is. Ez újabb utasításokat általában előnyösen jellemzi, hogy a régiben érvényesült szigorú inductio némi részben enyhített.

Nagyon helyeselnék a magyar nyelv anyagának beosztásánál követni irányelveket, melyek szerint a magyar nyelvi és irodalmi tanrészletek mindenütt, mint alapvető szerepelnek s nagyon megkönnyítik az idegen nyelvek rokonanyagának megértését. De nem lehet helyesnek tartanunk a III. osztálynál a hangsúlyos verselés felvé-

telének következő megokolását: «e fokon, midőn latin és német költeményekkel is megismerkedik a tanuló, alkalmat kell vennie a tanárnak a *sajátságos magyar verselésnek összefüggő tárgyalására.*» Épen azért, mert e verselés egészen *sajátunk*, egészen *magyar*, nem alkalmas sem a német, sem a latin rythmusának megértéséhez. A rythmus és rímet a gyermek már az előző időben is észreveszi, mikor még nem tudja, hogy mi okozza; azért, ha a III-ik osztályban már a rythmus aljáról is akarunk valamit tanítani a latin és német nyelv kedvéért, helyesebb volna az időmértekes rythmus megismertetése. Ha pedig a verstant a magyar verseléssel kezdjük, ne vegyük a felvétel okául, hogy a növendék már latin és német költeményekkel is ismerkedik. Egy kis igazítás ezen a ponton is jó lett volna.

Maklári Pap Miklós.

TÁRCZA.

Egy kis felvilágosítás.

Többfelől felszólítottak már: miért hallgatók? miért nem igazgyszam az eladott *éneklégyet* felbresztetni? Hát hiszen, hogy nem *épen* hallgatók, annak e t. lapokban is adtam jelét: de minek fogyaszzam a papírost akkor, mikor az idő s körülmények még nem alkalmasak arra, hogy az alvó leányzó felbresztessék?

De meg, hogy sok, szélnek eresztett dologra nem válaszoltam, legfőbb oka egy kitünő emberünk emé mondása: „nem kell minden *balvéleményre* rejteltáulni, mert akkor nem *győzzük magunkat papírossal!*” Ezt akkor kaptam tanácsul, mikor magam is forgattam a pennát német, ellenünk szórt *balvélemények* megaföltésében, melyből meglett az a hasznom, hogy sokat kellett tanulnom, kutatóm, fáradoom, hogy a *mi igazainkat* felderíthessem. Azután azonban sokat elhallgattam s nem szóltam, ha csak valamely állítás nagy szegret nem ütött a fejembe, mint például e lapok 23. számában közölt szabohasi javaslat!

Épen ilyen szegret ütött a fejembe a 27. szám 490. hasábján található emez állítás is: «Az egyházi éneklés a ref. istenítiszteletnek igen fontos kiegészítő része, a mely *eredetét a római kath. ügynevezett egyházi népénekekből veszi, mely népénekek a magyar római kath. egyházban gyakran a legkitünőbb magyar motívumok alapján fejlődtek ki; azonban nálunk, a reform. egyházban, a népének az ügynevezett francia szövekről alapján fejlődésén, okvetlenül hatalmas reformra és ahoz értő reformátorra várt.*»

Mintha csak *Boigisich* urat hallanám szólni! pedig ez állítást a kitünő tanár és buzgó református Kun Pál úr mondja. Irván szegény *Leánka Samu* bátyám emlékezetét!

Ha valaki e t. lapok olvasói közül átnézte a Balgali lapját, vagy az akadémia Filológiai Közönyvét, vagy az Abafi Figyelőjét vagy a Dunántúli Prot. Közönyt: bizonyosan emlékezni fog rá, hogy én az ilyen téves véleményeket gyökeresen megafoltolt, barbatatlan voltukat magukból az eredeti forrásokból terhezonyítottam.

De mivel talán nines módjában e t. lapok minden olvasójának az említett közönyöket átvizsgálhatni, legyen szabad a t. szerkesztőség engedelmével most is — s ha szivesen veendi, máskor is* — alkalmat venni magamnak az ily vélemény téves voltának igazolására, melynek a magyar irodalom és specialiter a magyar *énekirodalomban semmi alapja sincs!*

Előszőr is kíváncsi volnék tudni: hol vette a t. tanár úr azon állítást, hogy a *magyar ref. istenítisztelet éneklés* eredetét a római kath. ügynevezett egyházi népénekekből veszi?

Nem kárhözvátok senkit véleménye, tapasztalatai nyílt, őszinte kimondásaért; ki-ki elmondja, leírja azt, a mit tud; de az már más kérdés: vajjon honnan tudja azt, a mit tud és leír? *mástól-e*, vagy *saját kutatásai* után *szerezte?* Ha *mástól* tudja, mindig kétséges az állítás, mert azt a *mást*, ki tudja, mi indult vezérelt véleménye ki mondásakor? lehet, hogy részrehajlás, ellenséges indítlat vagy *callási elfogultság* (ez a legveszedelmesebb kereszt a tudományos foglalkozás mezején!) vezérli s az irodalomtörténet az ily vélemény után indulva, verembe esik, mert vak vezeté a világot!

Mondtam már példát, hogy a halhatatlan érdemeket szerzett *Toldy* mily *balvéleményt* plántált be az irodalomtörténetbe azáltal (is csak), hogy a kassai 1674-iki *Cantus Catholici* leírásánál a jesuiták híres pártfogója, Haas Mihály után állította azt, a mit azon könyvről ír: *s ez a balvélemény még ma is ott van tankönyveben s tanítatik a magyar gimnáziumi ifjúságnak!* Holott *Toldy* — mint maga megvallja — ezt a könyvet sohasé látta!

Nagyon hajlandó vagyok hinni, hogy a t. tanár úr is ilyen *balvélemény* után indult, mert *saját tapasztalatai* után *hasznolt állítást* az *eredeti kútforrásokból* nem *meríthetett!*

De ha *saját tapasztalatai* után szerzi is be az ember azt, a mit tud, itt is feleltébb vigyázni kell, s tartania örökké szemé előtt: vetközzön le minden *elfogultságot* (különösen a vallást); boncolja oly hidegvérrel azt az okmányt, mint egy megvénhedett orvos a hullát; ne akarjon benne más látni, mint a mi benne van; ne erőltesse ne *tolja előtérbe saját véleményét*: csak írja azt, a mit az a könyv mond; így lesz helyes és az irodalomtörténeti kritika előtt megállható a vélemény, a mit ad!

K Arra is mondtam már példát, hogy a ki nem így eszelekszik, miként mutatja be a turóczi jesuita tő énekeket magyarokul!

Lehet, hogy a t. tanár úr azt az állítást magától *Ivankától* szerezte. Ámde gondoljuk meg, hogy szegény öreg bányakánál hányszor elragadta a mérge, a nem pártoltatása feletti keseri bosszankodás; mondott *biz' ő* szegény ilyen lelki állapotjában sokszor olyanokat, a melyeket még *Boigisich* úr is alkalmas fegyvereknek talált ellenében használni!

Am, hogy a fentebbi állítás teljesen alapelküli, magokból a történeti tényekből mutatom ki.

Reyner chronológiája szerint ugyanis az *istenítisztelet nyelvét* a IV. század végén (394.) a latin nyelv *rendeltetvén*, amint e rendelet fogantatására századról-századra végrehajtatott (mert egyszerre életheleptemti semmi mód sem lehetett). épen ezen fogantatás által és miatt kezdett a nemzeti nyelv minden népnél tért vesztani; ugyannyira, hogy a reformáció korában — mikor a nemzeti nyelv, mint egy sebesen zúgó szöklenk zöndülése, útát tört magának — már hozánkban *külden királyi rendelet* *ad engedélyt, hogy istenítisztelet alatt a nép nyelvén is énekelhessenek!* (lásd: I. Ferdinánd engedélyét 1564-ből: *posset post communionem hymnus adquis, vel psalmus cum responsorio, instituto conveniente, et ab Episcopo diligenti examinatione praemissa, approbatus, vulgaris lingua decantari*).

Igen, „*praemissa*” és „*approbatus*” mert már ekkor az egyöntetűség törökív római curia régen (1111., 1112.) meghozta a kormánytilalmat: „*Nihil legatur vel cantetur in ecclesia, nisi quod fuerit in synodo collaudatum.*” mert míg még a „*Halotti beszéd*” idejében csak annyi

* A komoly tanulmányon alapuló cikkeket — legyenek bár helyreigazítások, cáfolatok — mindenkor szivesen közöljük. Szerk.

diák szó keveredett a magyar isteniszteletbe, hogy a pap a halotti könyörgés elmondása után intónálta: «Glamate ter Kyrie eleison.» addig a 16-ik század közepén már külön királyi rendeletre van szükség, hogy a templomokban magyarul is énekelhessenek!

De ez csak az ének *szövegére* tartozott, s miután — mint Toldy mondja — „főforrása az egyházi énekeknek nálunk is a római breviar volt,“ nagyon természetes, hogy az éneklés is időnkint hova-tovább elnemzetienedett!

S így már hogy hová lettek a középkori magyar dallamok? azt még addig senkinek sem sikerült felfedezni. Nemelők mondkák, hogy a XVII. század kath. gyűjtéményeiben; kimutatán a fentebb említett helyeken, hogy *ettől igen nincsenek!*

A dallamokra vonatkozólag különben igen érdekes lesz egy pillantást vetnünk a középkori egyház zenéje és éneklésmóljára.

Erről *Burthulus* így szól (Kisfaludy-társ. 1867. ápr. 24.): «A művészetek közt a zene került legtöbb idő s fáradságra. Százados tévelygések váltották fel egymást, míg végre sz. Ambrosiustól, vagy a IV. századtól csaknem napjainkig be lön végezve *szántanilag* oly tisztán s egyszerűen, hogy a mult idők küzdelmét nem ismerő laikus nem annyira a két utolsó század zeneköltői ragadhatják kamulatra, mint az, hogy ily egyszerűség csaknem másfélezer év fáradságos műve.»

«E száraz, számtani zenével szemben áll a népköltészet vagy a népzene, mely — miután a római egyöntetűség semmivé tette Európa ós költészetét — a X. századon innen újra kezdett éledni.»

«Az egyház zenéjében a földeltelen öszhangosítás szabta a dallamokat, a népzében a költészet.»

«Minelkülőbb fejlődött a népköltészet, annál kevésbbé legítte ki az egyház a nép költői szellemét s mindig hangoztatni lön a közöhlajítás, hogy a *szertartások közt* ter ajjittassék a nemzetiségek számára.»

Mikor nyilatkozott meg e tér a magyar nép számára? látuk; Ferdinánd 1564-iki rendelete nyitott ajtót a magyar énekek a magyar pápista templomba; de már ekkor a magyar reformáció a nemzet vérehől kifejezett *rythmusos éneklés* tört útát magának, amint ezt *Batzi, Stánoi* s többek nemzeti énekei bizonyítják, melyekben az *egyes sorok szót-g számában foglalt magyar rythmus teljesen egyes a dallam ütemével* (ellenében a francia zsolttárok későbbi és chorális zenéjének), s ezt nevezem én a magyar reformáció zenei reformjának! Mert bár eleinte mindjárt a cerimonialis istenisztelettel nem szakíthatott, de a *Graduale* mellé, melyben a cerimonialek foglaltak, odáadt a nép kezébe az eredeti magyar rythmusú énekeket a *Csáktornyai, Nagy Dorkó, Gönczi*, s még előbb a *Huszár-gyűjtéményben*.

És már *másodsor* az sem állhat, hogy „a népeinek a magyar római kath. egyházban gyakran a legkésőbb magyar motívumok alapján fejlődtek ki; mert — miként már számtalanszor belbizonyítám és pedig soha senki által meg cáfolható módon bizonyítám be — a magyar római kath. népeinek több, mint egy századdal a magyar reformáció után kezdődnek, amint ezt az elő gyűjtémények *csakis* 1651-en kezdve bizonyítják, s az azokban pápistakül vándikált „*Régi ének*“ címen előző énekek nem egyebek, mint a magyar reformátusok által szerzett magyar ref. énekek, a miről kiki meggyőződhetik, ha a XVI. századi magyar ref. és a XVII. századi magyar pápista gyűjtéményeket, mint én, átvizsgálja.

* Ezért fejlődött ki a magyar zene *ugyanazon* rythmus szerint, melyet az egyes költészeti sorokban rejlő rythmus adott s eől is lehet egyedül megismerni a magyar éneket! K. F.

És a ki ezzel ellenkezőt állít, az csak azt bizonyítja be, hogy a XVI. század énekirodalmában teljesen ismeretlen s járatlan!

Hogy a magyar római egyházban semmivétette a magyar éneket a római egyöntetűsége törekvés, azt látuk; tehát arra még eddig senki se hozhat fel példát, hogy az ének ott magyar motívumok alapján fejlődött volna, hanem, igenis, számtalan példát számol a XVI. századi gyűjtéményben arra, hogy az eltemetett magyar éneket a reformáció támasztotta fel, épenazért:

Harmadsor teljesen alaptalan azon állítás is, hogy „nálunk, a reform. egyházban, a népeinek az úgynevezett francia zsolttárok alapján fejlődött.“

Mikor is jöttek ezek a francia zsolttárok? akkor, mikor *Csáktornyaiban* (1579.) volt már 117, *Nagy Dorkóban* (1590.) pedig 189, *Göncziben* (1592., 1602.) ismét 224 magyar psalmus és ének.

A francia zsolttárok önálló, külön kötetben 1607-ben jelentek meg, másodsor 1608., s harmadsor 1612-ben (a második megjelenés nem önálló kötetben, hanem a Hannan-i biblia mellett volt.), a Cantionaléba 1635-ben tették be őket először kőta nélkül s ebben van már 289 magyar ének. Kótával először 1652-ben jelennek meg a rendes isteniszteleti énekesben, ebben pedig már van rajtuk kívül 310 magyar ének. (Tehát akármint beszéljen is Toldy, bizonyy termelt a reformáció a bécsi béke után is!)

Az 1643-iki synodus (Bod. Smyrnai sz. Polikárp 82. l.) határozta, hogy a francia nőtáokra iratott zsolttárok is énekeljék; az 1846-iki szatmár-németi zsinat ugyanezt rendelí; az apostata Veresmárti meg csüfooldik, hogy nem tudják őket énekelni, s Szathmárnémeti Mihály (1679) magyarázatot ír rájuk, hogyha énekelni akarják, értsék is; sőt, hogy a legutolsót s legújabbat említsem, maga a nagy tanítómester, Maróthy, még 1741. március 25-ről így ír *Szili István*, tót-vázsonyi (Veszprémmezye) pap barátjának: „*még eddig nem igen van semmi láttatva egygyű szolgáltatomnak; hanem, hogy a zsolttároknak igazán való éneklésnek mesterségét megtanítottam az ifjúságnak, ezt most az gyermekek is tanulják;“* mégis találkozhatik a magyar irodalomban olyan vélemény, hogy a magyar ref. egyházban a népeinek az úgynevezett francia zsolttárok alapján fejlődött; holott az elmondottakból világos lehet, hogy azokat a francia zsolttárok csak a XVIII-ik század közepén innét kezdték énekelni rendszeresen, néhol előbb (mint Felső-Bányán 1753-ban), néhol utóbb (Pátkán a század végén), már akkor csakugyan irtóztató balvéleménynek kell annak az állításnak lennie, hogy a magyar ref. népeinek ezek alapján fejlődött. Énekeltek őket szórványosan (a hol t. i. tudták) még a XVII. században is (Ljnép, Somogyom. 1646; Balog, Gömörm., 1659-ből tud felmutatni irat zsolttárok); de valódi kezdésük ideje a XVIII. század közepe volt; focus a debreceni collegium, a mester Maróthy, ki a *Spethe*-fele harmóniát magyarul kiadta, az ifjúságot — mint írja — megtanította, kik aztán a nagyszámú academia rektóriákra kivitték s tovább tanították!

Ezekben — úgy hiszem — elmondtam a mit e nemből röviden elmondanom kellett! Rendelkezem e tárgyban egy teljes művel, mely „*Adalékok a XVI. s XVII. század irodalom-történetéhez*“ cím alatt sajtó alá készen áll, mely a magyar ének-irodalom (mely — mint Toldy mondá — irodalom-történetünknek legmivelősebbé) tárgyalja, a közvetlen vizsgálat és személyes tapasztalat alapján; mely felől úgy biztatának, hogy majd irodalmi társaságunk kiadja (lesz 20—22 nyomtatott iv!); de hát addig is, míg ez megtörténheték, a t. olvasó kö-

zónséggel együtt a mélyen tisztelt tanár úr is kegyeskedjék jövenni e kis „felvilágosítás”-t, irodalomtörténetünk jól felfogott érdekében!

Gyoma, 1887. július 19.

Kálmán Farkas.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Evangeliumi hit- és erkölestan.

A középiskolák IV. osztálya számára. Irta Mayer Endre, theol. tanár Eperjesen. Eperjes. 1887. 50 lap. Ára 35 kr.

Szerző e könyvének megírását rövid előszavában így indokolja: «az ifjúságnak vallásos (erkölesi) nevelése nemcsak legfontosabb érdeke úgy az egyháznak, mint az államnak, hanem egyáltalán a legnehezebb feladat.

A midőn ezt egyháznak is belátja, igen feltűnő, hogy egyházi irodalmunk különösen jó vallástani tankönyvekben szegény, a mi végtelen kárára van a vallásoktatásnak. Jelen tankönyvecske ezen hiánynon legalább kiegészítésben akar segíteni.»

Elfogadom ez egyszer azt, hogy «egyházi irodalmunk különösen jó vallástani tankönyvekben szegény»; azonban szerző ezen szép s mindenesetre dicsérendő törekvésnek, melyszerint «tankönyvecskeje ezen hiánynon legalább kiegészítésben akar segíteni,» sajnos, nem igen felelt meg. Nézzük csak röviden, mi foglalt magában ezen sokat ígérő s annyira biztató «vallástani tankönyvecske.»

A «bevezetés»-en kívül — melyben a vallásról, a vallások különfeleléséről, a «kijelentésről» s «a szentírásról vagy bibliáról» szól — evangéliumi hit- és erkölestantól Nitzsch és az ó-protestánsok módjára nem különíti el egymástól, mint 2 külön önálló tudományt, mely egy alapon ugyan, de mégis csak az elkülönített tárgyalás mellett fejthető ki teljesen, hanem együttesen, minfégye a hittanakra alatta tárgyalja a hit- és erkölesi életet, úgy, hogy ennek alapján az erkölestan a hittanakkal zseléként, függelékeként («fructus fidei,» mondották hitvallásaink s utánok az ó-protestánsok) tűnik föl, a mi a két tudomány újabb állásával határozottan ellenkezik.

Állításomat igazolja a «tankönyvecske» beosztása. 3 szakaszba foglalja össze az egész tananyagot. Az elsőben szól «az istenről s az emberről»; a másodikban „Krisztusról s a megváltásról” s végül a harmadikban „a szentlelkéről s a keresztény ember élete a szentlelké vezérével mellett» («Leben im heiligen Geiste» mondják a németek). E 3 szakaszban tárgyalja az egész hit- és erkölesi életet, úgy azonban, hogy az erkölestantól csak a 3. szakasz végéig II lapon szól, a mi igazolja azon fentebbi állításomat, hogy itt az erkölesi élet nagyon rövidre van szabva a két tudomány egyenlő fontosságának nem kis kárára. Ezen aránytalan beosztás legnagyobb gyengéje a tankönyvecskeknél, holott a hit- és erkölesi élet szoros összefüggése s mégis mindkettőnek külön önálló fontossága és tárgyalása ma már köztudomású dolog s illetőleg szokás a theológusoknál.

Nem lehet célozom külön-külön egyes állításait bíraltatnom s csakis a fontosabb hibákat veszem figyelembe. A «vallás»-ról című §-ban kiindul a félélem értetéből, melyszerint «minden ember érzi, hogy függ valami felsőbb hatalomtól, a mely ellen gyengesége miatt semmit sem tehet (tehát nem is imádkozhatunk hozzá!), s a melynek saját akaratát alárendelni kénytelen.» A vallásnak ilyen meghatározása helyes lehet az általános vallásfogalom megállapításánál, a mint azt a vallások története bizonyítja; de határozottan téves az «evangeliumi» ker. vallásfogalom meghatározásánál. A szüle s a gyermek közötti

szerelet-viszonyból s nem a félélemből kell a ker. vallásfogalom meghatározásánál kiindulnunk s a szerető menyeyei atya iránti teljes gyermeki önöadaadásunkban (értelem, érzelme, akarat s nem a félélemben) áll a vallás. Tehát nem «az embernek függési érzete szüli a vallást,» mint szerző állítja, ki később következtetésébe esik, midőn azt mondja: «a vallás ugyanis élő, szilárd hit ezen felsőbb lényben és ezen lény akaratára szerint való élet!» Egy másik tévedése a második szakaszban «megváltásról» szóló §-ban van, hol szöről-szóra azt mondja: «Jézusnak bizonyos váltásdíjat kellett fizetnie, a mi a juridikai Anselm-féle (ó-prot.) theoria s a szerető menyeyei atya ker. képzetével határozottan ellenkezik. Az újabb felfogás itt egészen mást mond az irás alapján. Az «árracsord»-nál hosszasan magyarázza az elemek s a Krisztus közötti scholastikus viszonyt, de teljesen kikerüli figyelmét a fődolog, az életközösség Krisztus s az élőző hitők között, mely állandóan megmarad, míg minden theologiai formula változik. A Gondviselőnd kifejezi azt, hogy ennek egyetemes célja mellett is kiváló tárgyat istenszerege s a kereszténység («pii ac fideles») képezi stb. stb.

A hittani részben van még valamilyen beosztása. De már az erkölestani részben ilyenről szó sem lehet. Főhibája tankönyvecskejének rendszertelensége, hogy t. i. mozaikszerep §§-ból van összerakva, a mi az egységes áttekintést nagyon megnehezíti. Positív gondolata igen kevés, mert a mű 3/4 részét a bibliai idézetek szövegrinté szövege képezi, a mi kevésbbé sem ismerteti meg a tanulót az irásról, de különben is a vallást nem a bibliai idézetek halmazára, hanem meggyőző, érdekes tárgyalás teszi vonzóvá. S ma már mindnyájan tudjuk, hogy a biblicitás nem a bibliai idézetek holt halmazában, hanem az irás szellemében keresendő.

Írórást sehol sem nevez meg, pedig érdekében állott volna, ha a téren valamely szaktekintélyt követelt volna.

Ennyit általánosságban. Azonban paedagogikai szempontból is tanácsos egyes részleteket e tankönyv kezeléséből kiemelni.

1. Tankönyv irásánál felette óvakodni kell nagyhangzúsá képtelenségek állításától s ellentmondásoktól, még ha ezek csak látszólagosak is. Ilyenekben — sajnos! — ez a hit- és erkölestan sem szükkölködik, a mi ugyan túlbuzgó orthodox álláspontjánál fogva nem csodátható; de a tanulóban igen könnyen vallási kétkedést vagy felfogási zavart idézhet elő, t. i. ha a tanuló a tartalmat nemcsak betanulni, hanem érteni is akarja. E könyv számos helyen azt gyaníttatja, hogy szerzője az értelem józan munkásságára nem számít, holott az értelem ajtaján át van bejárta a szívhez. Így p. o. «becsületlen embernek csak azt tartjuk, a ki másokat is megbecsül,» «az akarat, ha elnyomatik, akár a szív, akár az értelem által, helytelen tettekre ragadtatik» (a lélektan mást mond az értelem, szív és akarat viszonyáról), «a ki nem szereti egyházát, nem szeretheti hazáját sem igazán és megfordítva» (a történelem s a magyarhoni egyházi és politikai viszonyok mást tanítanak).

2. E hit- és erkölestanban nagy számmal vannak valóságos ellentmondások és olyanok, melyek csak látszólagosak ugyan, de a tanulóknak fejledező értelme előtt, kiengesztelhetetleneknek tűnnek föl. Magyarzát vagy nem segít a bajon, vagy egyéb igazságok megvilágítására van szükség, ilyenek p. o., hogy az ember «valami felsőbb hatalom ellen mitsem tehet és mégis szabadon választhat a jó és rossz között;» továbbá, hogy az ember «istent és parancsait nem képes megismerni» — és mégis «megismeri és megismerni köteles,» s ennek alapján az

„üdvöt” (mely megmagyarázza nincs) elérni tartozik; hogy «a zsidók- és pogányoknak nem sikerült kiengesztelni isteneiket» s a főpapoknak «legfőbb» tisztje mégis az volt, hogy «a bűnös népet s a szent istent kiengeszteljék». A «legfőbb» jelző is ellentmondásokra vezet, mert «legfőbb» kötelességünk az isten országa, «legfőbb» kötelességünk az isten iránti tisztelet, «legfőbb» kötelességünk embertársaink felé a gondoskodás. Az isten országa pedig, majd az istenhez való hasonlatosságában, majd pedig az erkölcsi törvényben áll.

3. A divatos vallástantánság igen nagy bajai vannak. a melyek jelen tankönyv épen nem segít s így az «Előszó» ígérete nincs bevaltva. E bajoknak egyike a fokozatos elvonás hiánya, a kivonatozó, esetleg alap-talan elmélkedés és végre határozatlanságot takaró stilisztikai felületesség. Hogy e tankönyv nélküli a meggyőző elvonást, hogy nem fér hozzá a kis tanulók értelmezés, megkérvés pedig a szivehez, arra rövidség kedvéért elég csak az egyes paragrafusok nagyhangzúsá kihez-déseit tekintetbe venni. Hogy e tankönyv csak kivonatozó elmélkedés, arra nézve tanúságát elég csak annyit felmenteni, hogy nincs benne hely, mely szemléltre, tapasztalatra vagy példára támasztana állításait, holott épen ez teszi értelmessé, vonzóvá s gyümölcsözővé a vallásos oktatást. Vagy talán a tanítói magyarázat akar e hiányon segíteni? Ha a tanulónak tankönyve van, ebből szokott tanulni s a röpké magyarázatból vajmi kevés marad az emlékezetben és szívében. Vagy pedig, ha a vallástantás javát a magyarázatból várjuk, ne szerkesz-szünk oly tankönyvet, mely épenazon magyarázattal ellentétes

Hogy végül e tankönyv «magas» s sokszor határozatlan kifejezésekkel lepi meg a tanulókat, arra nézve elég csak ezeket felhozni: «természeti szükségesség», «isten kegyelmi ténye», «isten lelktől ihletett férfiak», «a két szövetségből «isten szelleme szól hozzánk», «akár önmagunkat vizsgáljuk, akár pedig saját lelkünkbe mélye-dünk», a három személy, mint az egyetlen isten kijelen-tési alakja, «istennek háziatása», «Jézus hű maradt eléhez», «isten kegyelmi ajándékai», «megnyitjuk előtte szíveinket», stb. stb. Az egész tankönyv szelleme abban is hibás, hogy kevés benne az *anya* isten, hanem inkább a *törvényalkotó s törvényőr*, a min a magyarázat alig-ha segít.

Vallási, főleg hit- és erkölcs-tani könyvek irásánál legfőbb nehézség nem annyira maga a *tananyag* — bár ezt is ismerni kell — hanem a paedagogikai ihletettség és helyes tapintat, a miknek aztán a komoly vallásos-erkölcsi meggyőződésű magyarázattal kell párosulniok.

Mindezeknél és még garfioságánál fogva távol áll e tankönyvesek azon, mindenesetre tiszteletreméltó ígé-retének beváltásától, hogy «a jó vallástani tankönyvek szegény irodalmának hiányán», csak «kiszérszen» is segítsen!

S.— F.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Giászhir.** *Édes Albert*, egyházi közéletünk ome kiemelkedő alakja, sőt lehet mondani országosban ismert férfi, mult hó 29., életének 83. évében, jobblétre költözött. Ismervé életkorát, el voltunk ugyan készülvé, hogy e nemes és nagy lélek tűzének, a természet kerülhetlen törvényei szerint, már nem sokáig lehet lobognia, s mégis, hogy gyászjelentését feltartuk, fájdalom érzés szállotta meg szívünket, mert benne is a régi, protestáns magyar nagy papok egyik s már majdnem utolsó, mely tiszte-letre keltó alakja költözött el. Olvasó közönségünk előtt nem szükség nagyszógról hosszasan beszélnünk, mert

Édes Albert, elsősorban egyházkerületünk levén, közel-ről láttuk az ő dicőségét s mindnyájan olvashattuk, csak nem régen, önmaga által annyi szemmel megirt, tanul-ságos életrajzát. Itt csak röviden összegezzük életének eredményét s behantolt sirja felett méltán mondhatjuk el, hogy minden vonás megvolt benne, a mi valakit nagyvá tehet. Tudomány készülsége messze kiváltó a közönséges ismeretek szűkebbkörü mértéke felett, s mint egyházi beszédőr, költő, sőt bölcsész is a jelesek közé sorakozott. Mint pap és esperes pontos és okos, hivatali teendőinek elvégzésében, mely pontosságánál és bölcsé-ségénél talán csak szívének jósága és áldozatkészsége volt nagyobb. Maga a sárospataki tanári kar is hálásan emlegeti szívének melegségét, melynek csuhalhan tanú-jelét adta az elköltözött azzal is, hogy önéletrajzát meg-írván és kinyomatván, annak egész jóvedelmét a tanári nyugdíjintézet javára ajánlotta fel; az pedig szintén köz-tudomású dolog, hogy klasszikus szépségű egyházi beszé-deinek tiszta jóvedelmét, annak idejében a budapesti prot. theologiai intézet gyarapítására adta oda. Szíve és értelme ily gazdagon teremvén a drága gyöngyköt, az csak valami természetes volt nála, ha sok kizűdés és nagyobb hajlódás mellett is folyvást derült és tiszta égy ragyogót kedélyvilága felett. Azok, kik közelebből ismerték *Édes Albert*-t, s a kiknek ő tartózkodás nélkül túrta ki kebelét, sohasem fog-ják elfelejteni, humorának, jó kedélyének kifogyhatatlan gazdagságát és szikrázó elevenségét. Néha egyetlen szá-vával egyetlen jellemző vonással, tetőtől-talpig elénk állította az embereket vagy az élet egyes szokásosabbn ferdé helyzetzeit, s humorában abban rejlett annak nemes és értékes volta, hogy kacagatva tanított. Bizonyára örökre feledhetetlen marad, számtalan bonmot-i között az, midőn arra a kérdésre: miért mond le a papásról és esperesérről? azt felelte: «Emancipálni akarom magam a szegény káplánok mindennapi imái alól.» Mi, erősen hívén a nagy szellemek hűdító hatalmában és elpusztí-hatlan erejében, hiszük azt is, hogy ott, a tiszta-tárni sírkerthben összebörtött hantok csak a boldog nyugal-mat, méltán kiérdemelt testét takarják el előlünk *Édes Albert*-nek, de lelke, emlékezete még sokáig élni fog közöt-tünk. A család a következő gyászjelentést adta ki: Szomo-rodott szívvel tudjátok áldottak közeli s távoli roko-naikkal s barataikkal *Édes Albert*-nek, a tiszta-tárni ev. ref. egyház egykori lelkesének s az alsóorsodi egyház-megre nyugalomba lépett esperesének, a jó *édes atyá*-nak folyó hó 29-én délelőt 9 órakor, életének 83-ik évében, hosszas sínlődés után történt gyászos kimúlását. Porrészei folyó hó 31-én delután 5 órakor fognak az ev. ref. egyház szertartása szerint E.-Derzs tanjáról a tiszta-tárni sírkerthben eltemetni. Tiszta-Tárján, 1887. július 9-én. Béke lengjen porai felett! *Édes Ábrahám*, mint feleség: *Dálnoky Karolina*; gyermekei: *Gyula, Béla, Édes Vince*; mint feleség: *Róz: Elek*; gyermekei: *Elemér, Olga, Édes Dezső*, mint feleség: *Róz: Mária*, gyermekei: *Inre, Endre, Emma, László, Édes Elek*, mint feleség: *Garas Borbála*; gyermekei: *Antal, Zsuzsánna*.

— **Iskolai értesítés.** A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban az 188 $\frac{1}{2}$ -ik tanév szeptember 1-én kez-dődik. Az első 4 napon tartatnak meg a felvételi vizs-gák s eszközöltetnek a beíratások; 5-én a tanítás veszi kezdetét. A javító- s pótvizsgák előlegesán augusztus 28—30-ik napján fognak megtartatni. A kiknek 2 tan-tárgyból van elégtelen osztályzatuk, azok ev idő szerint méltóságos s főtisztelendő Kun Bertalan, tisztánímén ev. ref. püspök úr engedélye mellett javíthatnak. Azok pedig, kiknek a tanodánkban előbb letett javító-vizsga alapján jogukban álland szeptember hóban érettségi vizsgát tenni, vagy különben póterettségi vizsgára vannak uta-

síva, figyelmeztetnek, miszerint tanodánk növendékei ez évben Miskolcon, az ev. ref. főgimnáziumban, és pedig az írásbeli szeptember 1—5., a szóbeli 6—7-én fogják letétetni. A tápintézetbe, felekezeti különbség nélkül, 42 frt 40 kr évi fizetésért vétetnek fel a tanulók. Mindenemü kérvények legkésőbb augusztus 20-ig a méltóságos s nagytiszteletű igazgató-választmányhoz intézve, az igazgatóhoz, augusztus 20-ig küldendők. A tan-és tápdíjak felévi részletekben előre fizetendők. A felvételi s beiratások az iskola hivatalos helyiségében délelőtt 8—12-ig, délután 2—6 óráig fognak eszközöltetni. *Az igazgatóság.*

— **Értesítés** az iglói ág. hitv. evang. nép-és polgári leányiskoláról. Szepes-Igló, Hazánk legészakibb vidékén, Szepesmegyében, kies szép völgyben, nyolcezerény lakossággal és vasúti állomással bíró város van, melynek ág. hitv. ev. egyháza fent nevezett iskolával rendelkezik. Ez iskola a múlt tanévben 68 fiú és leány vidéki növendék által volt látogatva, kik mindannyian, a miniszteri tanterv alapján, a magyar és különösen német nyelven taníttatván, azon öröndetes megelégedést szolgáltatták, hogy a magyar-ajkú tanulók egy év alatt a német nyelvet úgy szóban, mint írásban tökéletesen elsajátították, a miért is ez iskolára bátorokodunk az igen tisztelt szülők figyelmét felhívni. Az iglói ág. hitv. ev. nép-és polgári leányiskolánál a tanulók beírása az 1887—88-iki tanévben szeptember 1—4-ig tart, délelőtt 9 óratól 12-ig és délután 2 óratól 4-ig az intézet nagy termében. A népiskola I-ső osztályába oly, mindkét nembeli tanulók valláskülönbség nélkül vétetnek fel, kik 6 éves korukat már elérték, vagy azt az év folyamán már elérni fogják; a többi népiskolai osztályokba való felvételt az előmutatódnó bizonyítványtól fétetik függővé. A polgári leányiskola I-ső osztályába felvétetnek oly, legalább 10 éves leánykák, a kik az elemi iskola IV. osztályát sikerrel végezték, vagy felvételi vizsgálaton, melyért 5 frt előre fizetendő, megfelelő képzettségüket igazolják. A II. és felsőbb osztályokba pedig csak oly növendékek vehetők fel, kik megfelelő életkorral, bizonyítvány alapján vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy mindazt megtanulták, a mit az előző osztályokban intézetünknel tanultak volna. Javító-vizsgálatra bocsátatnak azon tanulók, kik egy vagy legfeljebb 2 tantárgyból elégtelen osztályzatot nyertek. A javító-vizsgálatok szeptember 3-án, délután 4 órakor tartatnak. A rendes tanítás folyó év szeptember 6-én kezdődik. A tandíj egész évre a népiskola I—IV. osztályában és a polgári leányiskola I. és II. osztályában helybeliekre 5 frt, vidékiekre nézve 10 frt. A III. és IV. polgári leányosztályban fizet a helybeli 11 frt, a vidéki 17 frt. A tandíj első fele a beírás alkalmával, a második fele február első napján, Marton Károly, iskolai pénztárnok úrnál fizetendő. A népiskola I-ső osztályába lépők, valamint a más tantánczetekből először beiratkozók 1 frt beírásdíj fizetnek az igazgatónál. A szülők kéretnek, hogy gyermekeik születési évét és napját a beírásnál okmányilag igazolni s a beírás napokat és órákat pontosan megtartani, valamint hogy a beírásnál jelen lenni sziveskedjenek. A tandíj részbeni elengedéseért folyamodhatnak a szegénységüket kellőképp igazoló, magavagyisletű és élmélettelű tanulók. A folyamodványok benyújtása a beírás alkalmával történik. Azon tisztelt szülők tájékozásául, kik a viszonyokat nem ismerik, közönlhetjük: Rajz, tornázás, ének és női kezimunkák tanításáért külön díj nem fizetetik. Teljes ellátást tisztességes családnál nyerhetnek a tanulók havonciként 16—30 frt fizetés mellett. Zongora vagy francia nyelv tanításáért óránként 50—80 kr fizetetik. Az intézetbe való felvételt végeztet Kertscher Ede, I. igazgató-nál jelentkeztetni, ki személyes vagy levélbeli megkéré-

sésre tüzetes felvilágosítást és a tanulók elszállásolásánál készenesgen útbaigazítást ad. Szepes-Igló, 1887. évi augusztus 3-án.

Kertscher Ede,

nép-és polg. leányiskolai igazgató.

— **A francia ref. egyház** közözebb tartotta meg az évi zsinatát St-Quentinben. Az érdekeltég rendkívül nagy volt, a mit eléggé bizonyít az is, hogy a testvérviszony kifejezését, Genfből, Neuschatlelből, Belginmből, Scotiából és Angolországból is jelentek meg küldöttek s mintegy 475 lelkes és 414 egyházközseg vett részt a tanácskozáskban. A zsinat elhatározta, hogy hathatós lépéseket fog tenni az egyház jogainak fenntartására, az állammal szemben. Továbbá megállapította a lelkesek felatavásánál használható új esküformát; ezenkívül egy nagy bizottságot nevezett ki abból a célból, hogy miképpen lehetne a montaubani egyetemen tanuló theolozusok részére minel nagyobb stipendiumokat alapítani. Az 1886. évben erre a célra több, mint 40 ezer frankot tevő összeg adottat. A mi pedig a zsinat tárgyai között a legfelfutóbb, mindenesetre az, hogy az egyháznak az államtól való teljes különválása elvben kimondatott, s e nagy eszme keresztvitelére igen rövid idő alatt 100 ezer frank gyűjtetett, a mi alapját fogja képezni, egy e célra szolgáló pénztárnak. A francia egyház ez évi november 17-én fogja megünnepelni az 1787. november 17-én kiadott türelmi parancs száz éves évfordulóját.

— **Politikai lapok** újságolják, hogy Tisza Kálmán miniszterüma, legközelebb egy új törvényjavaslatot fog benyújtani a kötelező polgári házasság ügyében, s hogy e törvényjavaslat már teljesen készen van. Nem hiszszük, hogy a szenvedett vereség után, ily korán, egy másik csatára volna kedve a miniszterümnak. Vagy, ha igen, úgy a katolikusk egyháznak igen meg kellett vázoznia!

— **Irodalmi hírek.** *Ífjúságom emlékei* (Tavaszbimbók). 1876—1886. cím alatt, *Apostol Bertalan*, jelenleg eri evang. reform. lelkes kiadta, mint a cím is jelzi, költői lelkesedésének zseugtét. A 62 lapos terjedő, Miskolcon Forster Rezső által nyomtatott füzet 21 darabot tartalmaz, a melyek között a *Kisfaludy Károly emlékezete* s egy *Népballada* címűeket a sárospataki akadémiái önképző-társulat, egy *Oda* címűt pedig, a mely a főiskolai énekar százados évfordulójára íratott s a lapunkban is megjelent, főiskolai énekar pályadíjnyal jutalmazott. Ezek a füzet legértékesebb darabjai. Reményünk, hogy Eger lelkesze a férfikort sem hagyja elvontni magá felett állandóbb emlékek nélkül! A füzet *Barátimnak* szölván, ára nincsen feljegyezve. — *A Protestáns Érközpontár* bevégzte felévi pályafutását. A júniusi füzet értékes tartalommal jelent meg. *Jól járt Gyurkár* című tanulságos s zamatos nép-nyelven írott rajz áll a füzet élén, a mely egy kényen nevelt, majd elromlott s háfáltlan gyermek sorsát ismerteti. Pósa Lajostól *Balla Féri* című népballada; Szemestől egy kedves elbeszélésben egy rozra hajlandó ember megtérése s boldogsága van leírva *Alom és való* címen, vagyis egy oly ember van bemutatva, a kit az ő habonás gondolkodása gyöngyi ki és tesz boldoggá. Az egész elbeszélés sikere s az igazesen alkotott mellék-alakok kibékítene a kisse sajátos lelek-tani indokolással. Haman Daniel *Egyszeri tanácsok* ad a régi *arany-regulák* modorában. Török József *A bölcsé mellől* cím alatt kisse nehézkesen elmékdelt gyermeke jövője felől. A többi közlemények gyakorlati tanácsot osztogatnak. A füzet ára 20 kr. Előfizetési ár egész évre 2 frt 40, félre 1 frt 20. A vállalatot szivesen ajánljuk a pártfogásra. Tömege megrendelés emelhi fogja annak értékét is!

— **Könyvismertetés.** Kleist Henrik: Heilbronni Katicza

vagy a tűzpróba történeti nagy lovagjáték 5 felvonásban fordította és bevezette Reviczky Gyula. Az úgynevezett *Erdélyes könyvtár* I. kötete az, melyet a magyar olvasó közönség ezáltal vesz. Kleist Henriknek, a boldogtalan német költőnek, a ki gyilkos és öngyilkos volt, egy sikeres drámája. Kleist H., a német romantikai iskola bajnoka volt, oda tartozott, a hova Fr. Hardenberg, W. Schlegel, Fr. Schlegel, L. Tieck H. Wackenroder, L. Armin, Kl. Brentano, de la Motte Fouqué, A. Chamisso stb. Főműve lett volna, ha megírhatja Róbert Guiskard, azonban ebben oly óriási feladatot tűzött maga elé, melyet megfejteni képes nem volt, egyesíteni akarta a klasszikus és romantikus drámaírók stílyét. Másik műve a Schrofenstein család, legsikerültebb vígjátéka az Eltört korszó, valamint Prinz von Homburg drámája. Itt elbeszélések is, melyek közül különösen kiemelendő Michael Kohlhaas. Igen nagy baja volt Kleistnak az, hogy meg hasonlította önmagával, s a világgal elégedetlen kedélye nagyszerű tehetséget kifejtődni nem engedte. Oka volt ennek részben a kor iránya is, mely az irodalomban a romantikai iskola által jutott kifejezésre. Egészségtelen korszak volt az, telve ábrándos, beteg kedélyű emberekkel, a kik a betegséget többre becsülték az egészségnél, az ábránd világot a realisnál. Kedélyhangulatok, mely folytonosan a borzalmast és lehetetlent kereste, mely a képzeltségben kejegett, visszatükröződött irodalmi műveikben is, Kleist H. ezen iránynak egyik főhőse volt, szerte boldogságra nemcsak nem méltó, hanem nem is illő törekedni (1806.). Örökre kár, hogy a kornak ezen szerencsétlen áramlatahát kellett Kleist Henriknek a maga fényes tehetséggel bejutnia s az által elsodortatnia. Mi már a Heilbronn Katicézt illeti, annak egész szerkezete arra vall, hogy az sok tekintetben a költő leglátványosabb műve, habár életírói annak születését későbbre teszi. Ebben a költőnek az volt a célja, hogy megalkossa a női hűség példányképét, s így valósíni, hogy vélegény korában írta azt. A mint már mondtuk: minden művét a túlfeszített ábrándosság jellemzi, az ő személyei megalomdított sorusokat, s az álomvilág minden darabjában fontos szerepet játszik. Heilbronn Katicézt általában kherub vezető lendő ferjéhez, Strahl grófhöz, majd az ő egész házban ugyancsak kherub védí meg a lángoktól. A szereplmet halhatatlan módon festi e darabjában, mint természeti hatalmat, Katicéza és Strahl gróf szerelme deleges erő, mely látatlanul is egymáshoz vonzza őket, el lehet bátran mondani, hogy alig irtak némelyt gyöngédebb nyilatkozatokat, mint Strahl szerelmi vallomása. Kortársai Kleistot nem szerették, Goethe undorral fordult el tőle, csak Tieck és Wieland érdeklődött iránta. Sokáig agyonhallgatták, csak 20—25 év óta kezd a figyelem felé irányulni, a mit Schmidt Juliannak, Wilbrandt Adolfnak és Brahm Otónak lehet köszönni. A Heilbronn Katicézt a költő életében csak egyszer adták elő, 1809. március 14., Bécsben Mária Lujza főhercegnek és Napoleon egybekelési ünnepein, az an der Wien színházban. Reviczky Gyula igen derekas munkát végzett a Heilbronn Katicéza lefordításával. A fordítás mindenütt simán folyó, költői lendületű s kifogastalan magyar zamattá. A bevezetés eléggé tájékoztató, csak azt kifogásoljuk benne, hogy sok a német idézet benne, a mit, miután a magyar közönségnek van a mű szánva, le kellett volna fordítani, mert a Heilbronn Katicézt olvashatják azok is, a kik a német idézeteket meg nem értik, s a kikre a bevezetés egy része elvészett.

Kun Pál.

— **Pályázat.** A pesti egyházmegyei *bugyi* lelkézi állomás (III. osztályú) évi jövedelme 944 ft 12 kr. A kervevény folyó évi aug. 15-ig *Kostrá* (u. p. Vác) küldendő *Szenthó János* eszperes címére.

Pályázat

A *tiszánineeni* ev. ref. egyházkerületben, az *alsó-borsodi* egyházmegyéhez tartozó *aranyosi* egyház lelkézi állomására pályázati hirdettek.

Ezen egyház lelkézi jövedelme földből, terményekből és stólából 503 litra van felvéve és így ez állomás IV. osztályú.

A pályázati kervevény nt. *Bornemisza József*, eszperes írta, *Mező-Keresztesre* intézendők. Pályázati határidő folyó évi szeptember 1.

Miskolc, 1887. aug. 1.

Kun Bertalan,
tiszánineeni ev. ref. püspök.

1—1

HIRDETÉS.

Méhner Vilmos kiadóhatalában

Budapest, IV-ik kerület, papnövelde-úta, 8-ik szám alatt
megjelent és kapható:

ISKOLAKÖNYVEK.

Gyertyányi-Kiss-Radó.

Olvaskönyv az elemi népis. II. o. sz., II. kiad. Ára bekötve 30 kr.
Olvaskönyv az elemi népis. III. o. sz., II. kiad. Ára bekötve 36 kr.
Olvaskönyv az elemi népis. IV. o. sz., II. kiad. Ára bekötve 40 kr.
Olvaskönyv az elemi népis. V. és VI. oszt. sz., Ára bekötve 60 kr.

Vargyas Endre, kir. tanfelügyelő.

A vall. és közoktatásügyi minisztérium által, 1886. december 16.
38636 sz. a. ajánlott tankönyv:

Földrajz az elemi népis. III., IV., V. és VI. oszt. számára, II. kiad.
14 képpel. Ára bekötve 28 kr.
Magyar nyelvtan az elemi iskolák II., III., IV., V. és VI. osztályá számára. Ára bekötve 28 kr.
Természettan az elemi népis. V. és VI. oszt. számára. VI. kiadás.
57 képpel. Ára bekötve 28 kr.
Magyarok története az elemi népis. V. és VI. oszt. számára, V. kiad.
Ára bekötve 28 kr. **Budapest f. v. tanácsa által elfogadott tankönyv.**
Magyarok története a felső népi-, polgári- és középisk. alsó o. sz., u. m. a kiegészítő sz., III. átdolgozott és bővített kiad. Ára 56 kr.
Győr város és Győr megye földrajza. 7 képpel. Ára bekötve 16 kr.
Ugyanaz. Győr megye szines térképével együtt 20 kr.
Erdeschreibung für die III., IV., V. u. VI. Volksschulklassen. Nach der, vom k. ung. Minist. empfohlenen ung. Ausgabe, mit 14 Bildern. Preis geb. 28 kr.

Belieza József, fővárosi vez. tanító.

Számtan az elemi népisok II. o. számára, Ára bekötve 20 kr.
Ugyanaz > > > III. > > > > > 24 kr.
Ugyanaz > > > IV. > > > > > 28 kr.
Ugyanaz > > > V. > > > > > 32 kr.
Ugyanaz > > > VI. > > > > > 36 kr.

TÉRKEPEK

A *vallás- és közoktatásügyi m. k. minisztérium által 1885. 41890. sz. a. népisoknál, valamint az ipar- és polgári iskolák számára ajánlott*

ALTALÁNOS ISKOLA ATLASZ.

A legújabb földrajzi ismeretek után. Összehasonlító földrajzi adatok

György Aladár-tól.

Tartalom: 1. Földrajzi ismeretek. 2. A megyei térkép. 3. Budapest fővárosa. 4. Magyarország. 5. A földnek földjei. 6. Osztrák-magyar monarchia. 7. Ázsia. 8. Afrika. 9. Európa. 10. Észak-Amerika. 11. Dél-Amerika. 12. Földközi tenger könyve. 13. Ausztrália. 14. Összehasonlító földrajzi adatok György Aladár-tól. Ára 28 kr.

Magyarország térképe. Minden megye külön színezve. Ára 10 kr.
Az osztrák-magyar monarchia térképe. Ára 10 kr.
Európa térképe. Ára 10 kr.

A megyei térképek

külön-külön kaphatók, ára egyenként 8 kr. Minden járás külön színezve. Árad, Abauj-Torna, Baranya, Bács-Bodrog, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csík, Csongrád, Esztergom-Komárom, Fejér, Győr, Gyón, Hajdú, Heus, Heves, Hármasok, Jász-N. Kun Solnok, Komárom, Kolozs, Moson, Gyón, Nógrád, Nyitra, Pest-Pilis-Solt K. Kun, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Szabolcs, Székely, Solnok-Doboka, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Udvarhely, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zályom.

Béhatalt előlából a könyvek- és térképekkel mutatóknál-nyitványokból bérmertve szolgálnak és esetleges tömeges megrendéseknél tetemes árbeáértéssel szállítom.

Évi zárszámla 1885. július 1-től 1886. június 30-ig (3. pénztári év).

Sorszám	Bevételek	ft		kr		Sorszám	Kiadások	ft		kr		
I. Ez év folyamán a közalap részére befolyt pénzek kimutatása. (Általános folyó-számla).						I. Ez év folyamán a közalap részére befolyt pénzek kimutatása. (Általános folyó-számla).						
1	Áthozat a mult évről			48372	37	1	Tőkésített				47516 79	
2	Folyó-természetű járulékok az egyháztagoktól	97042	13			2	Szegély az erdélyi kerületnek	18575	f.			
3	Évi járulékok megváltása	272	f. 20 kr.			3	„ a tiszántúli „	18400	f.			
4	Befizetett kegyes alapítványok	6841	f. 11 kr.			4	„ a tiszánmenni „	12280	f.			
5	Reformatio-ünnepi perselypénz	205	f. 64 kr.	7318	95	5	„ a dunamelléki „	8340	f.	68145	—	
						6	„ a dunántúli „	10550	f.	980	—	
6	Téves bejegyzésekből				404	7	Missioi célokra			69125	—	
7	Jordán-alapnak adott előleghől visszafizetés				50	8	Kezelési költség			2044	68	
8	Kisorsolt záloglevelekről				10000	9	Adó a tőke-kamatok után			146	15	
9	Letét-számlán álló záloglevelek (értékpapírok) kamata	4558	50			10	Bocsor István hagyatéka után illeték			10	—	
10	E számlán kezelt pénzek kamata	1461	64	6020	14	11	Előleg a Jordán-alapnak			1943	12	
						12	Téves bevételbe hozásokból visszafizetés			180	—	
					169207	13	Kézpénz 1886. június 30-án (könyvelési kifejezés szerint: egyenleg)			48242	03	
II. Kézpénzben álló tőkepénzek kimutatása. (Tőkealap kézpénz-számla).						II. Kézpénzben álló tőkepénzek kimutatása. (Tőkealap kézpénz-számla).						
1	Áthozat a mult évről (egyenleg)			231	19	1	20700 ft névértékű 4 ¹ / ₂ %-os záloglevél-ért (értékpapír)			20069	70	
2	Tőkésítés a folyó évben	47516	79			2	Adó a tőke-kamatok után			24	90	
3	E számlán kezelt pénzek kamata	249	—			3	Téves bejegyzések visszafizetése			224	18	
					47396	98	4	Kézpénz 1886. június 30-án (egyenleg)			27678	20
III. Értékpapírokba fektetett tőkepénzek kimutatása. (Letét-számla).						III. Értékpapírokba fektetett tőkepénzek kimutatása. (Letét-számla).						
1	Áthozat (egyenleg) a mult évről 4 ¹ / ₂ %-os záloglevelekben, névértékben			88400	—	1	Kisorsolt záloglevelek névértékben			10000	—	
2	Folyó évben vásárolt 4 ¹ / ₂ %-os záloglevelek névértékben			20700	—	2	Letétben álló záloglevelek névértékben, 1886. június 30-án			99100	—	
					109100					109100	—	
IV. Lelkészi nyugdíjpénztár.						IV. Lelkészi nyugdíjpénztár.						
1	Áthozat (egyenleg) a mult évről			831	52	1	Kézpénz 1886. június 30-án (egyenleg)			859	62	
2	Ez évi kamatjövedelem			28	10						859	62
					859	62					859	62

Mérleg-számla 1886. június 30-án.

V a g y o n .						T e h e r						
1	I. Általános folyó-számla kézpénzmaradéka	48242	f. 03 kr.			1	Egyenleg			178272	97	
2	A Jordán-alapnak adott kézpénz-előleg	2393	f. 12 kr.	50635	15							
3	II. Tőkealap kézpénz-számla-maradéka	27678	20		78313	35						
4	III. Letét-számla értékpapír-maradéka				99100	—						
5	IV. Lelkészi nyugdíjpénztár kézpénzben				859	62						
					178272	97					178272	97
A magyarországi ev. ref. egyház országos közalapjának és lelkeszi nyugdíjpénztárának összesített vagyona kézpénzben és értékpapírokban, 1886-ik év június 30-án						178272 97						

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
számlakészlet, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja:

4 hasabos petty sor többször
való közlésénél 3, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül bérletdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az a hírmondó fecske.» *Dunántúli.* — «Megjegyzések egy püspöki jelentéshez.» *Gannuf György.* — «Dogma és kritika.» *H.* — «Pozsonyi missio.» *Szabó Imre.* — «Vegyes közlemények.» — «Hirdetés.»

Az a hírmondó fecske.

«Jön a daru... azaz, hogy csak a fecske... Pedig sokára fog még zöldsélni a róna, bimbózni a berek — és mégis a hófelhős egekből egyszerre csak új tavaszt hirdető fecske röppen elém.»

Örömtől dobogó szívvel, könnyelabadt két szemmel, ezeltől ötödik esztendővel itt a «Sárospataki Lapok»-ban (lásd 1883. évf. 7. szám), így kiáltott fel az én «Sajgó» barátom, mikor egy borús téli napon a legelső pályázati hirdetést, zsinati törvényünk ezt az új fecskéjét megpillantotta.

És álmódott szépeket... álmódott nagyokat az érdem és méltányosság amaz új korszakáról, a mit neki ez a jó madár csicsérgett. Esetleg egy más klíma alól röppenven feléje, először is álmódta, hogy nem lesz többé «Tiszáninnen, Tiszántúl, Dunáninnen, Dunántúl,» mint a helyi érdekeknek mindmegannyi különválasztó sorompói; hanem lesz egy szívvel és lélekkel összeforrott magyar kálmínista Sion, melynek bércsein és rónáin a reánk derülő szép napokban virágról-virágra repülhetnek a mézet gyűjtőgőz szorgalmas és munkás éheek.

«Ah! ezek az édes álmok!»

Miért is kell az embernek felébrednie!?

Őt tavasznak langy fulvalma hozott azóta kikeletet, öt nyár melege érlelt kalászkokat; de az a hírmondó fecske csak nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Mástermészetű éghajlat alól importálták hozzánk; hát el is fajult, el is koresosult; tollai kihullottak, szárnyai összetörték, nem tudja többé átrepülni sem a Dunát, sem a Tiszát.

Epen a napokban láttam egy ilyen példányt. Valahol a Dunántúli kerületben költötte a kakuk. Egy elsőrendű puha fészek megüresedéséről csiripolt a világnak, ha ugyan július hó 10-től július hó 18-ig, tehát egy rövid hét alatt, a fészket körülállákon kívül másvalaki még csak hallotta volna is. Nem hírmondó

fecske ez; hanem érez alatt sunnyogó veréb, mely a fecske fészket immár egészen occupálta.* És épen ez az, a mit én egyetemes reformált egyházunk jól felfogott érdekében szó nélkül nem hagyhatok.

Azon a debreceni nagy zsinaton összeülekeznek a mi szent atyáink; Erdély kivételével — melynek, elég rosszúl, fehér lapokat adtak — mind a négy kerület közösen szabályozó törvényeket alkotnak; s ime a négy közül egy, a közös törvények keretébe szépségesen oda plántálja a maga specialitásait és extravagantiáit; feltékenyen duggatja még most is az ő hűsöz füzekait, nehogy mások is meglássák és netalán megkivánják. Az érez alatt sunnyogó veréb nem unicum itt a Dunántúl. Curiosumként hozom fel, hogy egy bizonyos tractusban legközelebb az is megessett, miszerint a pályázatot hirdető esperesi körlevelek még be se futhattak az ő pályájukat; tehát még a tractus lelkészei sem szerezhettek róla tudomást, mikor már a candidatio megejtetett. Igen! mert mi, itt a dunántúli kerületben valóságos helyi és személyes érdekek által sugalt papválasztási politikát fűzünk, melynek elve, tránya, egész tendenciája abban összpontosul: «Lélek ez ajtón se be, se ki.» S hogy ez nem pusztán csak költemény vagy egyszerűen ráfogás, arra nézve elég tanbizonyosság magának a kerületnek minősítési szabályrendelete (I. Dunántúli egyh. ker. 1883. j. k. 46. p.).

Ez a statutum időszerinti káplán-sorrendet állít fel; pályázathási jogot a sorrend szerint első és felszentelt káplánnak ad, de csakis a saját egyházmegyéjében; tehát eo ipso a többi kerületnek papjelöltjeit egyenesen kizárja, nemcsak, de még a maga egyes tractusainak káplánjait is a másik tractus területéről. Hát én elhizsem, hogy ez lehet igen jó «othont

* Nem az újjamból szopom, a mit beszélek. A «Dunántúli Prot. Közlöny» 28. számában pályázat van hirdetve a tatai egyházmegyébe kobelezett etei elsőszátlányú lelkési állomásra. A pályázati hirdetés megjelent július hó 10-én, a pályázati kérvények július hó 18-ig küldendők a nevezett egyházmegye esperesi hivatalához. Hát mi ez? A világ szemébe való porhintés és a zsinati törvényekkel való visszaélés. D.

mentesítő törvény,» vagy a fiatal emberek munkakedvének és tevékenységének megőzője; de hogy a zsinati törvények intentiójával, a méltányosság elvével vagy a *dunántúli gyülekezeti jól felfogott érdekével* meg-egyez-e? . . . kétlem, hogy betudnák bizonyítani a törvény codificatorai. Figyelemmel szoktam kísérni az itteni választási eseményeket. S mikor azoknak a IV-ed osztályú ecclesiának a megüresedését látom — a melyek kizárólag a káplánoknak vannak fenahagyva — szinte kedvem volna vigjátékokat írni — monológban. Megvan a nagy hű-hó, a zsinati törvények egész apparátusának mozgósítása, pályázat, candidatio, választók listjóról összeállítás, deputatio, kiküldés, választási naptár, concessa kiadás, sanctio és firmatio, s ime pályázatnak egyből egyet; candidálnak egyből egyet; akár tetszik, akár nem tetszik, választani kell egyből egyet, mert a sorrend szerint második vagy harmadik segédlelkésznek, még ha fel van is szentelve, pályázni nem szabad; a többi tractusok első káplánjainak pedig — habár Pál apostolok lennének s ötven év óta működének is — nem engedni meg a minősítési törvény. Hát nem valóságos satirája-e ez a protestáns papválasztásnak s a zsinati törvény azon szép intentiójának, hogy a szorgalom, érdem és tehetség méltányoltassék?

És a minő helyi érdekű politikát inaugurál a minősítési javaslat a kis gyülekezet számára, ugyanolyan teremtett a közszellem a nagyobb és fényesebb jövedelmek betöltése alkalmával. Ezeknél ugyan akad már pályázó nem egy, hanem egész sereg, s minthogy a minősítési szabályzatot a kerület tisztviselői alkoták, ennél fogva minden néven nevezendő gyülekezet által választott tisztviselő az egész kerület területére első osztályú minősítvénynyel ruházott fel — akár megérdemli, akár nem — érdem, tehetség és jogaim is van quantum satis. De a kiben van egy kis önzéret, vagy a ki nem akarja magát kitenni a szelek és tengerek haragjának, az bizonyára bölcsen és okosan teszi, ha más egyházmegyébe pályáznia még csak meg se kíséri. Mert az bizonyos, hogy a mindenható candidáló bizottság — reformált egyházunknak ez a mutogatni való csodaszörnye — a helyi bölcsék mellett, habár szímarany volna is, salaknak fogja találni; sőt ha talán szerencsésebb lenne is Jónás prófétánál és nem vetné ki a «cethal»: tárt karokkal, édes csókkal aligha fogadná valaki. Exempla docent. Itt történt és nem más, hogy egy népesebb gyülekezet a pápai főiskolának egyik jeles s az egyházkerület közelében is igen tevékeny szerepet vivő tanárára vetette szemét. Még csak érdemesnek se tartották, hogy kijelöljék. S hogy aztán másodizben mégis candidálni kellett s egy bizonyos tractus egy jeles erővel lett gazdagabb: hát e felett az örömdetes esemény felett, lehet, hogy egész koporsójuk bezártáig zúgolódnia fognak a patrióták és patriarehák.

Mindezek a jelenségek eléggé illusztrálják azt, hogy a mi dunántúli kerületünk se nem tanult, se

nem felejtett. Ott vagyunk most is, a hol a zsinat előtt. A többi kerületek felé nem közeledtünk csak egy lépéssel sem; hanem azon az úton, a hol az absolutizmus szellője lengedez — szép esendesen ballagunk mi Róma felé. Pedig egykor édes reményeket fűztünk itt is a zsinat alkotásaihoz, s mint egy jobb kornak hírnökeit üdvözöltük azokat a hírmondó fecskéket.

Ah! azok a fecskék! hogy megvedlettek, hogy lettek belőlük sunnyogó verebek. Vajha elűzné őket a közlegelő ősznek szellője. Aztán sirassák meg azok, a kik még ma is fiú- vagy leányágon és nem az ő munkájoknak fáradságos veritékével keresik itt az egyházi téren az előmenetelt.

Dunántúli.

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések egy püspöki jelentéshez.*

Mint minden efféle jelentéseket iskolai állapotokról, épügy Szász Károly püspök jelentését is nagyon is köszönősen kezdem olvasni; de minél tovább haladtam, annál jobban érdekeltém és annál erősebben kötötte le figyelmemet az elemi iskolák- és tanítókról szóló része, mert a szokott chablonzerű frázisok helyett valami újat találtam. És ez ugyanazt a benyomást tette rám, mint mult évben az akkor kinevezett sárosmegyei kir. tanfelügyelő első jelentése, az általa látogatott iskolák állapotáról. Addig hozzá voltunk szokva, hogy a felekezeti hatóságok iskoláikat, mint felülmulhatatlan minta-intézményeket; tanítóikat, mint portumentumok hirdessék az állami vagy községi iskola s tanítójával szemben. S egy szor azt jelenti a tanfelügyelő, hogy a megdicsért iskolák legnagyobb része nem felel meg a követelés minimumának sem, hogy a tanítók képzetlenek és kepeltenek stb. Persze nem maradt el a panasz, hogy a tanfelügyelő «mindenféle érdekeket sért.» Úgy látszik, Szász Károly püspök jelentése sem kímélt némely érveket, mert a «Sárospataki Lapok» 30. számában már is felszólal Gömöri S. úr és felszólamlásán a meglepetés és fájdalom hangja vonul át. Elismeri ugyan, hogy «Szász Károlynak saját tapasztalat után szerzett s eddig alig ismert bátorsággal kimondott s bőven indokolt véleménye elől nem szabad kitérni;» de, mintegy előbbi állításának gyengítésére, rögtön hozzá is teszi, hogy «igaz, hogy legalább ebben a szűkebb körben, melyben iskolai ügyeink menését figyelemmel kísérhetni szerencsém van, én a Szász Károlynéval sokkal derültebb képet bírok alkotni magamnak iskoláinkról.» Eliszám, épügy, mint tudom, hogy a jelenlegi sárosmegyei kir. tanfelügyelő tapasztalatai előtt sokkal szebb színben mutatkozott a sárosmegyei tanügy, mint most, és azt hiszem, hogy Szász Károly vizitációja előtt a három tractusnak iskoláugye is, illetőleg tanítói «derültebb képet mutattak:» elhiszem azt is, hogy a sárosmegyei tanfelügyelő, épügy, mint Szász Károly is, derültebb képet alkothattak volna maguknak iskoláikról és néptanítóikról, mint a minőt épen alkottak, ha tapasztalataik megengedték volna azt.

Nincsen semmi okom feltenni, hogy Szász Károly püspök, jelentésében sötétebb színben tüntette volna fel a népiszkolai állapotokat, mint a minőknek találta. Nem is ő az első, ki a néptanítókra panaszodik; tette azt már Trefort miniszter is, de azt hiszem, hogy ők ketten nagyon is illetékesen beszélnek az ügyről; panaszodtak már a szaklapok is, hogy a képezdekből kikerült ifjú

* Ajánljuk e cikket a szakemberek figyelmébe. Szerk.

tanítói nemzetség nem felel meg a varakozásnak; sőt panaszkodtak saját magam tanítványai is, hogy az az ideál, mely a tanítói pályára lépésekor lebegett előttük, mely ideál tőlem s más tanártársaimtól szeretni tanultak, egy-két-három évi tanítókodás után végkép eltűnik, és csakugyan «szokott chablon szerint tanítanak,» hogy, mint mondják, «jó eredményt mutatnak fel.»

Ha fiatal tanítók maguk elismerik, hogy nem felelnek meg kötelességöknek úgy, mint kellene, akkor, azt hiszem, illetékesebb fórumot nem találhatunk; de azt a megnyugvást is meríthetjük ezen ténnyől, hogy még nincsen veszve prof. tanüggyünk. Hogy azonban ne legyen veszve, nem elég, hogy csak «nem ismert bátorisággal» rámutassunk a bajra, és elismerjük, hogy van baj; hanem legyen egyszersmind elég bátoriságunk azt orvosolni is. Szép frázisokkal ugyan nem fogjuk azt tenni. Ha ez lehetséges volna, már rég virágzó állapotnak örvendene iskolágyünk, mert hangzatos ömlengéseket undorodásig eleget hallottunk. Itt tenni kell, mégpedig elfogultság nélkül. A cselekvésnek első tényezője lesz, hogy keressük ezen tarthatatlan állapotoknak okait. Valamint a kitört betegségnél az utolsó okot tartjuk, helytelenül, a betegséget egyedül okának; így az iskolágyi terén is a tanítót, mint utolsó okot, szeretjük minden baj okának tekinteni. De ő nem az egyedül ok. Sok tényező működik össze, hogy épen a tanító, mint iskolágyünk siralmas állapotának okozójaként tűnik fel. Keressük csak az okokat igazán és őszintén, s meg fogjuk találni azokat. Csak ne féljünk alszégnyből azokat napfényre hozni; ne féljünk azokat a kislelkű gáncokat, hogy bizonyos madárhoz hasonlítanak, mely saját fészékbe piszkál.

Erésen hiszem, hogy nemcsak a három nevezett traktus iskolai ügyeiről hű, habár igen sok embernek nem ilyen tetsző képet festett Szász Károly püspöki jelentése, hanem hogy más kerületek iskolái ugye sem áll jobban, sőt — és erről erősen meg vagyok győződve — hogy némely vidékek még szomorúbb állapotban tengődnek és várják püspökeiktől a reformokat, melyek persze Szász Károly-fele bátoraság, részrehajlatlan igazságszeretet és alapos szakismeret nélkül nem képzelhetők.

Mint hogy a «Jelentés»-ben esetleg szomorú iskolágyi állapotok máshol is nagyon észlelhetők, helyénvalónak találom, hogy azokról is emlékezzünk meg, leplezzük fel az okokat, melyek ilyen siralmas viszonyokat teremtetek és fenntartanak. Szomorú lesz a kép, de való: nagyon sötét színekkel látszik festettnek, de a mindennapi tapasztalat adja hozzá a színeket.

Iskolágyünk siralmas állapotának első oka maga azon intézet, mely a tanítókat neveli: s ez a tanítóképző-intézet. Nem elegendő, hogy tetszős frázissal a munkát másokra hárítjuk és azt mondjuk, hogy: «a jövő iskoláink emelkedését úgy készítéjük elő ha a tanítóképzésbe való belépés feltételül is magasabb kvalifikációt követelünk» és ezzel a gimnáziumra hárítjuk a felelősséget és jobb előkészítést. A képezde sokkal célszerűbb eszközökkel rendelkezik a leendő tanító előkészítésére, mintsem hogy szükség volna más intézetre azt bízni: tege meg kötelességét és ha három év kevés, legyen az négy évi tanfolyamú. A magasabb kvalificatióra való hivatkozással még nem javitunk lényegesen, csak takaragatjuk a bajt. Magát a képezdét kell magasabb színvonalra emelni. És hogy az megtörténhessen, meg kell vizsgálnunk: vajon megfelel-e a tanárok képző hivatásának és bevezeti-e a gyakorló iskola a leendő tanítás gyakorlati teendőibe úgy, a mint kell? Egyikre sem válaszolhatok igennel.

Az évi statisztikai kimutatások ugyan azt akarják velünk elhitetni, hogy minden a legjobb rendben van,

sőt hogy jól szervezett gyakorló iskola is van a képezde mellett. Valóságban pedig másképen van a dolog. Sok helyütt van, nálunk nincs gyakorló iskola! Talán csak nem tekintetik gyakorló iskolának az is, hogy a növendékek hetenkint néhány órát töltenek az osztott népiskola egyes osztályaiban, hol talán ritkábban van alkalmuk látni és hallani, hogyan kell jól tanítani, mint rosszul tanítani? vagy talán a hetenkint kétszer az önként megjelent tanulóknak tartott «előadás» veendő gyakorló iskolának? vagy talán a tanulóknak magántanítása pótolja a gyakorló iskolát? Felteszem, hogy a fiatal tanítóban van ügyszeretet, buzgalom, hajlandóság; de ilyen gyakorló iskola nem nyújthat elegendő jó tápanyagot; ilyen előkészítés mellett nem verhető eléggé meg gyökert, nem izmosodhatott meg eléggé tanítási gyakorlatossá. S így, a fiatal tanítóban a legjobb akaratot feltéve is, az a csekély összekuporgatott tanítási művészete a legelső ellenséges áramlat által elsodortatik és a szakférfi kritikája így hangzik: «a tanítás módszeréről, melyről a képezdeben tanult vagy hallott, nem visz át a gyakorlatba semmit,» és ítélete igazságtalan lesz, mert annak okát nem látja. A fiatal tanító jobb belátása ellenére is, a kényelmesebb, a többi által táposott úton jár, mignem észreveszi, hogy már nem tud a helyesebb, bár rögsőbb útra térni. Ha már a derekabb, a lelkesebb képezdi növendékek így járnak (saját tapasztalásomból tudom), mit várhatunk a kevésbé képzettek és lelkesülötől, kik a tanítókodást csak megélhetési eszköznék tekintik? Kérdés: megfelel-e ezek a modern paedagogia és didaktika követelményeinek? És ha nem, miért alkossan «durvább képet», az iskoláról a szakférfi? és miért takarogassa a hibát? Segít-e talán a bajon ezáltal? vagy inkább azáltal, hogy meg nem íjed és bátran mer rámutatni a rákfenére. De azért a tanítóképezdi kimutatásokban és jelentésekben eleget tettek a törvény követelésének, mert van — papíron — a kor és törvény igényeinek megfelelően felszerelt és berendezett gyakorló iskola. De hagyjuk! Azt hallom, hogy «a tanítási gyakorlat hiányát az elethen lehet megszerzeni». De ekkor felesleges volt a képezdi három-négy évi tanfolyam; elég a leendő tanítónak négy gimnáziumi osztályt végezni; van elég tanítónk, ki csak ennyit, sőt még kevesebbet végzett és mégis «jó tanító,» mert «IV. gimn. osztályú tanuló is tud tanítani.»

Azokban, eltekintve a törvénykövetelle gyakorló iskolától, melynek nélkülözhetlenségéről talán egy-két szakember kivételével, már mindenki áloposan meggyőződhetett: tegyük fel azt az esetet, amint csakugyan tényleg van, hogy létezik olyas valami, a mi mintegy pótolja a gyakorló iskolát, mint a kávé a pótkávé: akkor megint csak a leendő tanító és vele együtt az iskola, s a leendő nemzet valja annak a kárát. Mert micsoda paedagogiai, didaktikai egyöntetűséget tanulhat a leendő tanító, ha három különböző iskolát látogat és mindenütt más módszert lát alkalmazva, ha csakugyan módszeres tanítás az? Ehez járul még, hogy ezek mindegyikétől eltérő módszereket hall tanáraitól, kik külön-külön tanítják saját tantárgyaik módszereit is, mert az intézetnek nincsen módszertan-tanára, vagy csak «a vallás módszere, gazdasági és kertészkedés füzetek szerint, olvasás, nyelvtani szabályok, helyesírás, fogalmazás (mit különben a nyelv tanára is tanít), szépirás módszere, a magyar nyelv tanítása nem magyar tannyelvű iskolában, ének módszere, tanítatik. Látja tehát a leendő tanító külön-külön elméletileg bemutatva a népiskolai tantárgyak módszereit és külön-külön épen nem egészen kifogástalanul gyakorlatilag is az osztott népiskolában; és kap ekképen módszertani zagyalékok, melyet a legjobb akarat mellett sem

emészthet meg, mert nem szerezhetett még sehol sem annyi önállóságot, hogy a helyest a helytelenül megkülönböztetni és követni tanulta volna. Fogja tehát azt a módszert követni, a melyet régi chablon szerint látott működni és mely egyszersmind a legkényelmesebb, mert legkevésbé fáradságba és tanulmányba kerül. Látott legjobb esetben tanítást egyes osztályokban, de miképen kell osztalton népiskolát vezetni, azt még hibéből sem tudja, holott épen erre volna legegésőbb szüksége. Legjobb esetben tanult valamit, mire a legtöbb esetben nincs szüksége. A szakférfi kritikája lesz: »kezdetleges chablon szerint tanítja, a mit tanít» — ha csakugyan tanít és nem ad elő vagy — olvas ki a könyvből.

Reformálni kell tehát a képezdét, állítván melléje jó gyakorló iskolát, mely a képezdének nem mellesek, más valamivel is pótolható, hanem lényeges és fő alkotó részét képeze, hogy itt a leendő tanító elég terjedelmes és alapos, könnyen meg nem ingatható és kiforgatható gyakorlatot szerezzen az elmélet mellé, illetőleg annak betetőzésére.

Pillantsunk a képezdei nevelés úgynevezett elméleti részére. Azt kérdezzük: megfelel-e a képezdei nevelés azon célnak, hogy elméletileg is képezett tanítókat adjon a népiskolának? A felelet itt sem lehet megnyugtató és kielégítő. Hogyan ne! mikor képezdei tanárságra sem képzettség, sem képesség nem szükséges, hanem csak protekció; vagy ha képezdei tanár azon »erős meggyőződésének» ad kifejezést, hogy a gyakorló iskola felesleges, mert csak »dressiroz», holott épen ő a »jó dressirmeister» megisztelő hírében áll; vagy ha képezdei tanár azt vallja, hogy a leendő tanító »tanuljon énekelni és orgonálni», »tanítónak nem kell tudósnak lenni; vagy ha képezdei tanár két hétre, söt két hónapra is kitölti a tanításból büntetés fejében a leendő tanítót, és hogy »a tanítói következetességre!» szóló tant gyakorlatilag is bemutatassa, a maga eljárásának képtelenségére figyelemmel: rögtön három napra leszállítja a büntetést; vagy ha képezdei tanár felolvastat tart, mert »az egyetemen is szokott némely tanár leolvasni;» ha képtelenül képtelenebb magyarázatokat bocsát világgá, melyek sehogyan sem tartoznak a tárgyhoz és azokkal tanítványait üntatja, s a tudományt velök megütáztatja, úgy, hogy ezek irtóznak a könyvektől és alig várják az időt, hogy minél hamarabb szabadulhassanak tőlük. Ilyen tanítás legjobb esetben csak magoláshoz vezet és legjobban jár az, ki minél többet magol, mert ez a legjövendelmesebb mód a szegény tanulóra nézve: kedveskedik a tanuló a tanárnak, megdicséretlik, mint »jóindulatú», »flegekony» és »tanulékony;» mint »legszorgalmasabb;» jöteményekben részesül, mint »derék tanító» ajánlatlik leghamarább és a legjobb tanítói állomásokra stb. A hatóság megdicséri a tanárt és növendéket és jól érzik magukat mind a ketten e mellett. Az ekkép nevelt tanítótól csak nem várhatjuk azt, hogy tanítása a kor színvonalán álljon? Hogyan feltehetne meg a képezde céljának, ha van képezdei tanár, kinek terhére esik a tanítás, a tanórákat rendetlenül tartja, órákat mulaszt és azt pótlóan, »két legyet egy csapással agyonver;» bemevén az osztályba és »két különböző leckét adván fel;» vagy »mert zöldet lát;» az egész órán, illetőleg felórán át felmondhatja a leckét (a szó teljes értelmében csak darálás); vagy ha van képezdei tanár, ki, ha a tanuló meg nem értett paedagogiai tételek felvilágosítását kéri, őket a helyett, hogy felvilágosítást adna, rendreutasítja, rosszabb eredményeket szeretne adni és ad is, erkölcsi fokukat leszállítván hajlandó, söt meg is teszi, mert »rakoncátlanok;» és »zavarba akarják hozni a tanárt;» vagy ha van képezdei tanár, kinek »passiója a lélektan;» de azért a szel-

lemi nevelésről szóló paragrafusokat lélektanok tartja; ki ugyan az értelem, érzelem és akarat stb. nevelést tanítja, de nem azt, hogy mi az értelem stb. Ily képezdei tanítás csak nem nevezhető célnak megfelelőnek?! Ilyen példák után indulván a tanító, egészen természetes és nem szabad azon sehogyan sem csudálkozni, ha a szakértőnek kritikája így hangzik: »immel-ámmal folytatja hivatalát, csakhogy óraszámbeli kötelességeinek eleget tegyen;» »egész tanítása lelketlen magolátság, lelélek-gépiesség» stb. Hiszen épen ilyen kötelességteljesítésért lett tanár és tanuló megdicsérve és megjutalmazva! Vagy minnek erőltesse magát a leendő tanító paedagogika, didaktika, tanítási gyakorlat elsajátításán, hiszen neki csak »orgonálni és énekelni kell tanulni;» »tanítani IV. gimn. oszt. tanuló is tud;» így hallotta ő azt paedagogiai tanártól, nehogy valahogy »nagyokat képzeljen magáról» vagy többre törekedjék. Ily paedagogiai oktatás nem szülhet valami nagy lelkesedést a tanügyért és a további önképzésért; és azért egészen természetes, hogy már csak ezen oknál fogva is tanítóink legnagyobb része előtt az önképzés ismeretlen és haszontalan dolog; söt talán csaknem leggyőzősebben akadályokat gördít egyik-másik törekvő fiatal tanító elé épen a képezdében nyert paedagogiai oktatás, mert ettől, mint haszontalan tehertől kell előbb szabadulnia, mintha pl ilyen elvektől: »a tanítás egyik főelve, hogy tudja magát alkalmazkodni;» vagy »az isten bízta meg az egyházat, hogy a legjobb tanítási elveket állítson fel» stb., melyek úgy hangzanak, mintha a »Borszem Jankó»-ból kerültek volna ki és tulajdonképpen oda valók. Az »alkalmazkodás» nemei közt természetesen nem csekély szerepet visz a »tanítónak különféle mellékeresete.» (Vége köv.)

Gamauf György.

TÁRCZA.

Dogma és kritika.

»Mindeneket megvizsgáljatok.»

Sajátságos szélesedn uralkodik a magyar theologiai irodalomban. A hatvanas és hetvenes években lezajlott heves esatározás után mely letuargia lepte meg a gondolkozó főkét. Mintha belefáradtunk volna a küzdelembé, vagy mintha közönyösebb volnának reánk nézve ama kérdések, melyek épen a theologus világot érdeklik, a mennyiben a keresztény vallástudomány elavult formáinak a modern világnézettel, gondolkozásmóddal, az azóta óriási előrehaladt tudományossággal való összhangzathoz hozatalára törekednek. Mindennel foglalkozunk, csak ezzel nem. Vesszünk a paragrafusok felett, bíralgatjuk a kormány intézkedéseit s megfeszesegetjük a római papa enyelkeit, gyűjtögetjük a historiai forgasokat, söt itt-ott a fűrészpont; irunk kegyes elmélkedéseket arról, hogy miként vesszünk a népet tisztaltabb, felvilágosultabb gondolkodásra: csak a magunk fejlesztésével, tudományunk tisztításával, előbbrevitelével nem gondolunk semmi. A tudományunk minden ágában óriási pezsgés, sűrűs-örög uralkodik; mindenik újabb meg újabb vívmányokat mutat fel, újabb meg újabb eszmékkel termékenyíti meg a világot, a tudásnak újabb meg újabb rejtekeit tárja fel s egyfolytában törölve, felretéve a régit, más utat, más irányt jövelnek az emberi gondolkodás, az emberi eszelekvés számára, s e közben olykor-olykor némelyik megdöngöfti az egyház épületeit is, hogy a korhadt gerendák csak úgy reccsognak, az elavult oszlopok csak úgy inognak, s minket ez sem indít meg. Úgy tesszünk, mint a struc, mely, ha nagy veszély közeledik felé, homokba

dúga fejét, remélve, hogy miután ő nem látja ellenségét, az sem látja meg őt: mi is elbujunk, hallgatunk, engedjük az árt nőni fejnök fölé. Minden halad, a világ változik, a világnézet átalakul, a föld és naprendszer problémái újabb és újabb megerősödést nyernek: mi csodáinkkal, szórászhasogató dogmáinkkal, értelembilin-eselő felfogásunkkal a régiek maradtunk. Közbe-közbe panaszodunk az újabb korban rohamosan terjedő valatlanság ellen, mely főként a műveltség körökben tesz ijesztő hódítást: töprengünk annak okai felett, minden felhozunk, csak azt nem, hogy a keresztény hit a jelenkor szabad gondolkodásával nincs öszhangzásban, ahól messze elmaradt, s így nem csoda, ha talán a fel-felagósuult emberek a kemény, durva héj miatt, az édes, zamatos gyümölcsöt sem kedvelik.

S miért van mindez? Mert Jézusnak egyik főparancsát, mely egyintől a protestantizmusnak is létalapját képezi, nem tartjuk tiszteletben: e parancsot: «mindenket megvizsgáljátok!» — épen a vallásos gondolkodás terén tekintjük érvénytelennek, e téren folytonosn egymás, kiskorúság alatt akarunk maradni. Főhibánk az, hogy a formát összekeverjük a lényeggel, a dogmát egynek valljuk a vallással, s a legvadabb dogmatételt oly szent áhitatos tiszteletben tartjuk, mintha Jézus vallásának az képezne sarkkövét. Nem bírnuk felelmedelni arra, hogy más a keresztény vallás alapigazsága, s más annak az idők folytán folytonosn toldozással, s kemény elkeseredett tusák közben kifejtett alakja. Nem merjük a dogmát kritizálni: dogma és kritika öszfelelhetetlen két fogalom előttünk!

Higy! — hangzott és hangzik a jelszó. — Higy! — azaz fogadd el, a nélkül, hogy bármiféle megfontolás tárgyává tennéd — örök, megmásíthatatlan isteni igazságnak azt, a mit az egyház dogmái annak hirdetnek. A kath. egyház ennek utolsó következményeül 1870-ben, a pápa esalatkohatatlanságáról szóló dogmát állította fel. A prot. egyház kebelében is megvoltak régebben, sőt meg most is megvannak részben azon irányzatok, melyek a symbolum jelszava s vastekintéle alatt, a dogmával szemben minden kritikát ki akarának zárni, de a meddig a valódi protestantizmus fennáll: a keresztény lelkiismeret mindaddig elidegeníthetetlen tulajdonának fogja tekinteni a bírálat jogát. Mások már az idők, más a szellő, a mely fújdogal.

Dogma és kritika két elválaszthatatlan fogalom. Ez ugyan első tekintetre paradoxonnak s a történelmi tényekkel ellentétben állónak látszik: mert minden dogmatikusabb volt valamely kor, annál kritikátlanabb volt az, s megfordítva, minél erősebben uralkodott a kritika valamely korban, annál nehezebb állása volt a dogmának. Ámde a dogma és kritika úgy viszonylik egymáshoz, mint a delej két ellentétes sarka, melyek közül egyik a másiknak előfeltétele. Nemesek a kész dogma kelti föl a bírálatot, hanem a kritika a dogma előállításánál is bevékenyen közreműködik.

Hogy a mondottakat bebizonyítsuk, előbb egy pilbantást kell vetnünk a dogmák előállítására és természetére. Soha és sehol, még egyetlen dogma sem hullott le készen az égből. A dogmáknál hiányzik a valódi kijelentések közvetlensége, s ezzel egyintől az utóbbiak hódító hatalma és dicősége is. Midőn a világ elé lépnek, távolról sem oly tiszták és bevezettek, mint egy teremő gondolat, mint a Zeus fejből kipattant Pallas Athéné; élenkezőleg mindig hideg benyomást gyakorolnak az ótasóra, vagy hallgatóra. Mint Hagenmacher Ottó mondja: «elárulják, hogy nem az ihlet, hanem a hideg

elmelkedés szülőitől, hogy fejlődésök gyakran nehézkes és fáradságos, létrejöttük heves vajudással és küzdelemmel volt öszekötve. Sőt vannak esetek, hogy a dogma valóságilag megborzongat. Mily másképp hat az emberre, ha a Jézus keresztelésénél felhangzó, istenfiává felavató szózatot: «ez amaz én szerelmes fiam, kiben én megengeszteltem» — öszszehasonlítjuk a nyceai symbolum ugyane tárgyú fejtegetésével: Hiszek a Jézus Krisztusban, Istennek egyszülött fiában, ki Istentől az egész világ előtt született, Istentől való Isten, világosságától való világosság, igaz Istentől való igaz Isten, ki született, nem teremtetett, az atyával egylényegű, a ki által minden teremtetett, a ki a szent Lélek által szűz Máriában testet öltött magára és emberré lett stb.

A vallásos élet a természetfeletti erő érzésével és észrevételével kezdődik, az attól való függés érzetében gyökerezik, de nem pusztán ezen érzésben áll. Minél inkább érzi az ember az érzeléfeletti lénynek — kit a tüneményekben lát működni — hatását, annál inkább igyekszik nemcsak érzésileg és kedélyileg egyesülni az istenivel, hanem őt értelmével is felfogni. Innen van, hogy mihielyt saját lényét meg tudja határozni, igyekszik azon felsőbb hatalmak mióvtát is megállapítani, a kiktől függ. Az istenség nevében és megjelölésében, már a vallás legalsó fokán is, megtaláljuk az isten működésének irányát. A szellemi élet fokozatos emelkedésével egyintől az istenségről is szellemiből módon kezdenek az emberek gondolkodni; az istenségnél pusztán külső, érzelmi, eslekvési oldaláról való megjelöléséhez hozzájárulnak az ő belső lényegéről, erkölcsi természetéről szólók is. Bármely kornak alacsonyabb vagy magasabb, érzelmeiből vagy szellemiből vallásos felfogását leghívtebb az illető kor istenfogalmából ítelhetjük meg.

Bármiképp nevezzük is azonban az egyes ember az istent, ez csak egyszerű ismereti tény s még nem dogma. Ha valaki azt mondja: isten böles, könyörületes, ezzel csak személyes, kegyes öntudatának ad kifejezést. Nézete, felfogása subjectiv, s mások azt vagy elfogadják, vagy kétségbevonják. Epenazért vallásalapítók nem is alkotnak tulajdonképeni hittételeket vagy dogmákat, hanem csak vallásos öntudatuknak, vallásos felfogásuknak adnak kifejezést. E mellett természetesen a legmelytebb meg vannak győződve azoknak főtétlen, általános igazságáról és így remélik is azoknak előbbi vagy későbbi elfogadását, közérvényességre emelkedését. Jézus vallása is nélkülöz minden dogmatikai színezetet. Jézus mondásai: Isten az én atyám, én az ő fia vagyok; Isten minden emberek atyja; senki sem jó, csak az Isten — nem dogmák, hanem az ő kegyes öntudatának subjectiv nyilatkozatai, azok objectiv igazságának meggyőződésével kijelvté.

Dogmaszerű hittételek csak a magasabb fokú, szervezett vallásoknál fejlődnek ki; a hol nincs szilárdan öszzekapcsolt egyház, ott dogma sincs a szó teljes értelmében. Nyerte meg bár valamely egyesnek, bármily tiszta s szilárd vallásos nézete, bármily nagy mértékben is a hasongondokozásának s hívők tetszését: az mégis csak vallásos nézet marad. Hogy dogmává legyen, ahöz a vallásközösségnek, vagy az ő képviselőjének végzésileg kimondott szentesítése szükséges. E szentesítés kölcsönzi a tekintélyt.

A vallásos öntudat — mint már jelezük — nemcsak az érzésben nyilvánul, hanem ismerni is akar. Legközvetlenebbül a képzelet játsza a főszerepet. A fogalmi megértést a képzet előzi meg az ő képeivel. E képek tágabb értelemben symbolumokká válnak; belőlök képződnek a *mythoszok*. Teljesen mythoszok nélkül nincs

* Dogma und Kritik. Von Otto Hagenmacher. Protestantische Kirchenzeitung, 1886. Jahrgang, 622. 1.

és nem volt egy vallás se, még a keresztény se.* Époly igaz, mint találté tehát Rothe megjegyzése, midőn azt állítja, hogy «a vallás, tehát a keresztény vallás tökéletességéhez is lényegileg hozzátartozik az, hogy mythológiája, vallásos fantáziája legyen!» A mythoszt, a mint máséknél nem is gondolható, annak magyát először egyes ember ejti ki. Ha eltalálja a helyes hangot, úgy, hogy mások rokon vallásos érzelmeinek és eszméinek is kifejezést ad, azokat rezgésbe hozza: akkor az közfelfogással válik. A kegyes öntudat subjectivitása elvész, a vallás objectív jellemet nyer. De mily roppant szabadon mozog még e mellett a képzet és a megismerés! A mythoszban nincs semmi tekintélyszertű és kötelező, ezért van, hogy oly sokféle változatban jelen meg. Mily nagy különfelelést tüntetnek fel minden rokonságuk mellett is a görög vagy germán mythoszek!

(Folyt. köv.)

H—i.

— 1 —

KÖZÉLETÜNK.

Pozsonyi missio.

(Levél a szerkesztőhöz.)

Itt, a haza határdomján, az én szerény őrhelyemen — melynek oltára körül már idegen szellő lengedez — onnan a Rákóczy vár ronjai mellől, gyermek és ifjúkori ábrándjaim helyéről, egykori kedvesemlékű tanárom, a «Sárospataki Lapok» szerkesztője keres fel engemet, a költőnek amaz ismeretes versét intézven hozzám a távolba:

«Száz az én hallgatag ajakkal,
Meddig ültök csüggedt madarak?»

Vagy talán már elfeledte a dal,
Melyre egykor tanítottalak?»

Mea culpa, mea maxima culpa... bűnbánólag verem a mellemet és pironkodva ismerem be, hogy biz én több, mint két év óta hallgatók itt a határszelen. Hallgatom ennek az öreg Dunának sutgó hajbait, a hol hajdan, ki tudja, kik? a martyr-vért mosogatták: a hol még ma is — minek mondjam, hogy kik! — a faj és felekezeti gyűlölség szennyeseit oly sokszor áztatgatják. Hallgatom a szellőt, mely itt a szerteágazó Dunának partjain régi dicsőségünk hamvai felett lengeti a száraz kátángot. Aztán úgy hallgatagon szedegetem azokat a szétszort esztokokat, a melyek a mi esonjtunk, ha netalán egy kis életet is tudnék beléjük lehelni. Bocssáson meg hát nekem az én kedves tanárom, hogyha hallgatólagos foglalkozásaim között megfeledeztem a «Sárospataki Lapok»-ról s annak hasábjain csak egy dunántúli ária se pendült meg az én furulyámból. Ime, jövateszem a hibámat, megtöröm a csendet, s amiről eddig hallgattam: megismertetem az én őrhelyemet, a pozsonyi missiót, magyar Sionunknak ezt az «Új-Robinson szigetét», a hol utat törni, a szellőnek és hullámoknak sutgósaiból, meg a multnak tradícióiból, anyaszentegyházunknak fundamentomot vetni igénytelenségemmel jutott feladatúl.

Innen-onnan két esztendeje már annak, hogy Pozsonyban, hazánkban eme kies fekvésű határszéli városában, egy szép őszi napon, egyedül egymagam, az első missiói utat megtettem. A költő szávaival élve, igazán hervadásból-fényből támadt lelkemben is, nem a bánat, hanem a félelem és aggodalom tusája, mikor itt megjelentem. Előttem állott egy fényes és népes, de egészen

* Nyenek elsősorban az evangéliumok csodás, regés elbeszélései Krisztus születéséről, haláláról s életének minden fontosabb mozzanatáról.

H.—i.

ismeretlen nagy város, minden szépségével és látványosságával. És láttam is sok mindent. Láttam embereket beszélni sokféleképen: láttam fényes templomokat, de a hol a kebel imája nem a mi nyelvünkön szokott megzendülni; hallottam a «Gott erhalte»-t, a «Hej Szlováci!»-t meg a «Hazádnak rendfelfelül!»: csak azt a csipkebokrot nem láttam sehol, a hol reformát hitünknek és szellemünknek szerény mécsvilága lobogott volna. Szegény vándor-pásztor — sugta belőlről valami — oh d, nehéz feladatot bízott rád az Úr!... ime, itt a «terr incognita», a hol nincs egy gyalog-ösvény, nincs egy lábnyom: ott a horizonton pedig — látod — nem a Betlehem-i csillag szelid fénye ragog, hanem a világi miveltetés és civilizáció egető napja, mely a vallásos ihlet és lelkesedés kútjait egészen kiapaszttotta, s nektek, papoknak, csupán a száraz kútágot, az indifferenzizmust hagyta meg. Mindazonáltal levertem a port sarumról, aztán istenbevetett bizalommal és reménnyel kezembe vettem a lámpát, hogy keressem az embereket: keressém azokat, a kiket egykor és valahol a reformát hit szent feredője jegyzett el magának. Azt a tekintélyes számot, melyről a statisztika beszél (509 református lelket jelez), sok fáradságom dacára se sikerült ugyan felfedeznem s azoknak is, a kikre rábukkantam, már régóta nem a biblia és a zsolta, hanem a bölcsesnek mondásai, meg a költőknek dalai voltak egyedüli házi istenek; de mégis találtam annyi hívőt s a hivekben annyi ügyiránti buzgóságot, hogy a zászoló, kalvinizmusunk zászlaját kitűzhettem s 1885. november hó 9-én az első református istentiszteletet az év. testvéreink magyar-tót templomában megtarthattam, mégpedig oly szépszámmal és tekintélyes közönséggel előt, hogy az a mi legveresebb reményünket is felülmúlta. Ez időtől fogva, amint a viszonyok és körülmények engedik, többnyire az évszázok és egyházi események fordulói pontjain Pozsonyban is predikálom az igaz. Eddig 9 rendes istentiszteletet tartottam (augusztusban fogom megtartani a tizediket), hat ízben hivatam fel egyesek részére lelkesítő szolgálatot (többnyire esketést) teljesíteni; tehát átlag véve csaknem minden hónapra esett egy rendes vagy rendkívüli istentisztelet.

Visszapillantva az én szerény működésemmre, nem dicsékedhetem ugyan azzal, hogy mint hajdan Jeruzsálemben a Párhuzok, Medek és Elmiták, úgy Pozsonyban is, mióta ott forgolódom, talán mintegy édes bortól részegedtet volna meg az emberek. Hiszen a csodák ideje lejárt... igénytelenségem pedig nagyon is éri az, hogy Péter kettős tüzes nyelvével, Orpheus lantjával a Pádnuai Szent Antal halatait igazó ekesszólásával egyáltalában nem rendelkezik. De az a jelenség, hogy nem az üres falaknak predikálgotok, hogy még eddig kivétel nélkül minden istentiszteletünkön szépszámmal közönség vett részt, hogy a más vallásfelekezeti hazafiak is érdeemesnek tartják meglátogatni: el nem titkolható örömmel tölti el az én lelkemet, s úgy vélem: ennyi is elég ott, a hol a mi szellemünknek az utolsó országgyűlési református prédikátor működésének megszüntével, 38 hosszú éven át hire-halma se volt.

Szóval kalvinista örtonyunk és azon Genf és Schweiz felé tekintgető kakasunk ez idő szerint még ugyan nincs; bizonyára sokszor fog derülni és borúlmi lelettünk az ég mig valamikor a jövőben itt ilyen is lesz. De azzal a nyugodt lelkiismerettel számolhatok, meg egyháznak egyetemének, hogy a Bethesda tava Pozsonyban is megmodult; hogy vallásunk igazé ágostai testvéreink hitrokoni szeretettel rendelkezésünkre bocsátott templomában immár itt is zeng; a zászoló ki van tűzve, a tüzet cészitgetjük, a talajt csendesen és zajtalanul készítgetjük a jövőd

számára. Hiveinkkel egyetértve, épen azon tervezetünk, hogy mint főkegyházat, ha lehet, már a közel jövőben konstitváljuk; az ügyek vezetésére presbyteriumot alkossunk, az egyház-alkotó elemeket összeszedjük és tömörítjük, aztán a szükséges pénzalap gyűjtése végett — a mivel majd valamihégy hozzáfoghatunk — úgy a kegyelesek szíve ajtaján, mint egyetemes egyházunk segélyforrásainál bezörgessünk. Hogy eddig még nem tehetjük, bizonyára nem a jóakaratt hiányzott, hanem a viszonyok és körülmények parancsoltak higgadt és komoly megfontolást, óvatosságot, észlelyességet és kellő tapintat. Mig a talajt kellőleg el nem készítjük, addig hiába retünk; mert csak gyümölcs és dudva terem. A szent ügynek épen úgy, mint a gyümölcsnek, időre van szüksége, hogy kifejlődjék és érleljődjék, a mikor aztán önként lehall a földre. Ezt az elvet nem volt szabad szemünk elől tévesztetni.

Megelégszik-e a főtiszteletű dunántúli kerület az itt és előtte is feltüntetett eredménnyel, vagy pedig ott az állam országában, egy képzelteli térképen, Pozsony központtal, két vármegyére szóló missio-telepéről fog ábrázolni? ... nem tudom; én azonban, mint eddig, úgy ezúttal se teszem azt, hogy valóban adatokkal, papirosan látható numerusokkal Phaeton paripájára ültessem. Mert igaz, hogy az 1880-iki népszámlálás csupán magában Pozsony városában 509 ref. lelket jelez, s ez oly tekintélyes összeg, hogy szinte látom a kiesélynyit felém repülni, miszerint néhány szekeres predikáció elmondásánál alig tettem egyebet. De hát vessünk számot a valószínűságra is, hogy ennek a tekintélyes számnak tíznyomó nagy részét ideiglenesen munkát kereső napzámosok, eszedékek, inasok, segédkek, katonák, a különböző intézetek tanulóit, kórházban és telyódyában menhelyet talált boldogtalankok, a nagy városok fertőjébe fúlalt szerencsétlencék és még kitudja, hogy miéle elemek képezhetők. A valódi gyülekezetet alkotó elem az egész lezásmának alig egy füzede, vagy talán annyi se. Leszámítva egy pár jobbmódu kereskedőt, ezek sincsenek oly fényes anyagi helyzetben, hogy tetemesebb áldozattal járulhatnának egy szonnel felállítandó egyház alapjához. Ráadásul nincs egy halpalatnyi terünk, a hol megállhatnánk; a gyülekezeti élet és egyházközönségi szellem felbresztése végett évtizedeken át «per absolute» nem tettünk egy lépést se; hát hi az, a ki a semmiből egyszerre mindent tud teremteni?

Abban az illúsióban pedig, hogy Pozsonymegyét csapjuk össze Nyíramegyével s e kettőből majd egy hatalmas missiot alakíthatunk; mégcsak ne is ríngassuk magunkat; mert ez igazán nem egyéb, mint egy mosolyra gerjesztő idola. Am, ha tetszik, elkészíthetjük a térképet s Pozsonytól Nagyszombatig, Nagyszombattól Nyitraig, innen vissza Pozsonyig kihalhatunk egy missioi birodalmat. De vajon mit nyérünk vele? Semmi más, mint egy papirosan létező területet, a mely, igaz ugyan, hogy legalább is akkora nagysága, mint a komáromi és tatai tractus összevéve; de a melyre missionáriust alkalmazni olyan épen gondolat, mint valakit egy korszó vízzel, meg egy darabka kenyérral a sivatag pusztába küldeni, hogy ott, mint valami örök zsidó, hétről-hétre bújdokoljon s végre is minden cél és eredmény nélkül éhen-szomjan epedjen el. Ez a terrenum többé nem a miénk. Itt a mi halvinista őseinknek csak a porai léteznek, a melyek felett elmerengeni s egy szomorú időnek a búdatát el-fenekelgetni bizonyára szép és kegyeltes dolog; ámde az ősöknek reánk maradt hitvallását egyttal hirdetni is ... tines kinek. Az egykori somorjai superintendentiának hajdan virágzó, de ma már erőben és lélekszámban elyöngült s folytonosan pusztuló székhelyéről két év óta tekintetek borús szemmel hol keletre, hol nyugatra, ha például valahol egy-egy árva lelket fedezhetnek fel. Fal-

vaknak sorai füződnek körülöttem, Itt van Úszor, Guthor, Fél, Püspöki, Szunyogdi, Béke, Olga, Giomba, Csötörtök, a melyekről azt mondja a fama, hogy hajdan református gyülekezetek voltak, s ime, az egész környéken alig talállok egy pár református cseledet. Hát ha ilyenek a viszonyok és körülmények Somorja közelében, a hol vallásunknak legalább egy szerény mécsvilága minden időben derengett; méginkább ilyenek fentebb és távolabb, a hol az idők hosszú folyamán keresztül azok a jámbor kereszt-pókok az utolsó csepp kalvinista vért is kiszivták.

Mind ezekből kifolyólag abban ösztönösül az én, tapasztalatok alapján szerzett nézetem és meggyőződéssem, hogy maradjunk mi csak Pozsonynál s egy lépéssel se menjünk tovább a talóságnál. A mi engem illet — úgy a mint tudom — szerényen, csendesen és zajtalanul hordozgatom oda a homokszemeket, hogy felépülhessen ez a mi fontos végvárunk. Nagy dolgokat, igaz ugyan, hogy mint eddig, úgy ezúttal se mivelhetek, mert hát senkise ugorhatja át a maga árnyékát; de a mások szemébe port hinteni vagy a világnak égéért útni szintén nem érkek magamban hitvatást.

És most leteszem a tollat, azzal az ígéréttel, hogy olykor-olykor, ha kifáradtam a hallgatásban, vagy az aranykeresztel kitüntetett antisemita plebánusok elleni küzdelemben, egyről-másról, főleg pedig a dunántúli dolgokról, szólni fog az ének.

Szabó Imre,
somorjai-pozsonyi ev. ref. lelkész.

— 2 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Féjes Béla*, most vizsgázott segédlelkész, a napokban szülőinél, Sajtó-Szentpéteren, hosszas szenvedés után elhunyt. A még csak 23 éves ifjú halálának oka tüdőosrvadás volt, mely az egykor virágzó egészségű, erőtejes alkott lassanként valóóság rommá tette. Szílid megadással, gyógyulásába vetett szilárd bizalommal türe szenvedéséit, s betegségének csaknem végső stádiumában, egy-két hónappal halála előtt, kitartó szorgalommal készült az első lelkészkepesítő vizsgálatra, a melyet sikeresen le is tett. A jobb sorsra érdemes ifjú még el sem foglalható segédlelkész helyét, s már áldozata lett betegségének. Nyugodjék békében!

— **Candidálások.** A felsőszabolcsi ev. reform. egyházmegebe kebelezett *nagy-halászi* első osztályú lelkesi állomásra a lelkészjelölő-bizottság 21 pályázó közül a következőket jelölte ki: *Tóth Gábor*, bogdányi; *Nagyóthy Ferenc*, keki; *Porcsolt Adám*, tiszasszentmártoni; *Zilahy István*, kanyári és *Hódy János*, vasmegejri rendes lelkipásztorokat. — A *besenyői* lelkesi, esetleg lelkésztanítói állomásra *Barcsa Endre*, ajaki segédlelkész-tanítót; *Kriston Sándor*, besenyői helyettes; *Szécsi István*, gyulai; *Hateany Pál*, kotaji segédlelkészeket; *Nagy Kálmán*, lövő-petri segédlelkész-tanítót. — A *sényői* lelkésztanítói állomásra pedig *Csatáry Zsigmond*, sényői helyettes; *Biró János*, kékesi segédlelkészeket. Ezen állomásra még egy égen beadta kérvényét, de bizonyítványait nem csatolta. A candidálások folyó hó 4-én Nyíregyházán, az esperei hivatalban mentek végre.

H. J.

— **Bosznában.** az újabb időben, örvendétesen halad előre az evangéliumi eszmék terjedése. E tartomány lakosai 1150-től kezdve, kivétel nélkül, az úgynevezett *bogomilek* vagy *pataricusok* felekezethez tartoztak. A XVI. században egy *Truber* nevű, krajnai reformátor, igen sokat az evangéliumi hitre terített ugyan közülök; de munkásságának eredménye a XVII. század elején már teljesen rombadólt, annyira, hogy Bosznia lakosai között az újabb időben végképen nem volt egyházi élete

a protestánsoknak. Az e terezen való sikeres missziói működés érdeme *Dr. Kolatschek Gyula*, zágrábi evangélikus lelkész illeti, ki 1884—86. több ízben meglátogatta az ott szétszórva élő hitrokonokat s mintegy 13 helyen alapított egyházat. *Kolatschek* legközelebb adta ki missziói működéséről szóló munkáját, s ebben nagy elismeréssel nyilatkozik a politikai hatóságokról, melyek szívesen támogatják törekvéseiben, sőt kiemeli a pópáknak türelmeséget is; hanem azért annál inkább kikel a római katolikus papok méltatlankodása ellen, s élénk színekkel rajzolja le: mint igyekeztek azok őt megakadályozni, különösen a biblia terjesztésében. Ő értesít arról is, hogy *Magyarban* közelebb protestáns templom építtetett. A templom-építéshez szükséges helyet egy *Ebeling* nevezetű birtokos adományozta. A missziói előkora a Gusztáv Adolf-egylet is jelentékeny áldozatokat tesz.

— **A nemzeti erkölcsnevelő-egyesület** mostanában tartotta meg évi nagy gyűlését. A gyűlés elé terjesztett jelentésekben örömmel emeltetett ki, hogy az egylet évről-évre erősödik működésében. Az egylet tagjainak száma, ez idő szerint, az ország különböző vidékeiről, 691. Berlinben ez évben erre a célra egy új egyesület is alakult, ily cím alatt: „Az erkölctelenség ellen való küzdelemre alakult férfi szövetség.” Ennek elnöksége, egy kérvényt nyújtott be a berlini rendőrfőnökhöz, melyben, egyebek közt, azt kérte, hogy a rendőrség nyújtson segítséget az egyletnek, az erkölcteljesítő könyvek terjesztésének megakadályozásában. Általában az egylet az erkölcsös nevelésről különösen a jó könyvek útján igyekszik elérni, s e célból gondoskodik arról, hogy a különböző néposztályok szükségének megfelelő olvasmányok osztaassanak ki. Így például a múlt évben 8500 példányban adott ki egy lapot, melyben az ifjú kereskedő-segedek erkölcsi erületére igyekezett nevelőleg hatni. Az egyletnek hivatalos lapja is van, s ezenkívül egész hosszú sorát állapították meg a legközelebb közrebocsátandó népszerű olvasmányoknak. Ilyen nemes-célú egylet, tudvaleg, nálunk is van; vajha ily erővel és ilyen eredménnyel látnák azt minélelőbb munkálkodni. Dehát ehhez, természetesen, az volna elsősorban kívánatos, hogy a mi egyletünk törekvéseit is oly készséggel támogathatja a rend és erkölcs közvetlen őrei, mint az másutt történik!...

— **Apróhírek.** Az amerikai keresztények között, nagy mozgalom indult meg abban az irányban, hogy *Pául* apostolnak, születése helyén, *Tarsus*-ban egy monumentális emléket állítsanak fel, mégpedig, egészen amerikai gyakorlati felfogással, nem szobrot vagy ehhez hasonló valamit szándékoznak emelni, hanem egy nagykeresztű *dórkőzet*. — *Ausztriában*, közelebb egy császári rendelet jelent meg, mely a *menoniták* és *karaiták* felekezetehez tartozó *népfelkelőket* felmenti a fegyveres szolgálattétel kötelezettsége alól, s megengedi, hogy mástermésztői szolgáltatásokat teljesítsenek. Emlékeztetésül, nem árt talán megjegyeznünk, hogy *menonitáknak*, a szervező, *Menno Simon* nevével nevezett *dórkőreszerték* hivatnak; a *karaiták*, héberül: *Karaim* felekezete pedig egy árnyalata az orthodox judaizmusnak. *Araan-ben Dávid* alapította a VIII. században *Babylon*ban. Hívei legnagyobb számmal *Afrika*ban vannak elterjedve, de *Galicia*ban is bő számmal fordúlunk elő. Elvetik a rabbinushagyományokat és a szerintük tisztá mózesi törvényekhez ragaszkodnak. A fegyverforgatás nem tartozik érnyeik közé, s így *Józsefa*, hadvezér, bizonyára nem nagy győzelműségét találta volna bennük. — *Németország* nemely helyein, különösen a nyári időkben, divathat az úgynevezett „*pásztoriskola*.” Ebben déli 1—3 óráig oly növendékek

kapnak oktatást, kik, mint az elnevezés is mutatja, különféle jószágok őrzésével keresik kenyerüket. Most mozgalom indult meg az érdekelt tantói testületek között e jó szokás eltörlésére. Azt hozzák fel törvél, hogy ez vétkesen tönkreteszti a tantók nyári vakációját, s ebben teljesen igazak van; dehát maga a szokásos azért, nézetünk szerint, mégis rendkívül okos és nemeselő, annyira, hogy nálunk is jó volna talán rá gondolni, ha tapasztaljuk, hogy monny emberi lélek vész el ott, a vadonban és pusztá legelőn, trágárbeszédek és állati életmód között, az állatok mellett!...

HIRDETÉS.

Méhner Vilmos kiadóhivatalában

Budapest, IV-ik kerület, papnövelde-úta, 8-ik szám alatt
megjelent és kapható:

ISKOLAKÖNYVEK.

Gyertyánffy-Kiss-Radó.

Olvasókönyv az elemi népsk. II. o. oszt., II. kiad. Ára bekötve 30 kr.
Olvasókönyv az elemi népsk. III. o. oszt., II. kiad. Ára bekötve 36 kr.
Olvasókönyv az elemi népsk. IV. o. oszt., II. kiad. Ára bekötve 40 kr.
Olvasókönyv az elemi népsk. V. o. oszt., II. kiad. Ára bekötve 60 kr.

Vargyas Endre, kir. tanfelügyelő.

A vall. és közoktatásügyi minisztérium által, 1886. december 16.
38636 sz. a. ajánlott tankönyv:

Földrajz az elemi népsk. III. IV., V. és VI. oszt. számára, II. kiad. 14 képpel. Ára bekötve 28 kr.
Magyar nyelvtan az elemi iskolák II., III., IV., V. és VI. osztálya számára, Ára bekötve 28 kr.
Természettan az elemi népsk. V. és VI. oszt. számára, II. kiadás. 57 képpel. Ára bekötve 28 kr.
Magyarok története az elemi népsk. V. és VI. oszt. számára, V. kiad. Ára bekötve 28 kr. **Budapest vegy. tanácsa által elfogadott tankönyv.**
Magyarok története a felső nép-, polgári- és középisk. első o. oszt., u. m. a képekkel, sz. III., átírdozott és bővített kiad. Ára 56 kr.
Győr város és Győr megye földrajza. 7 képpel. Ára bekötve 16 kr.
Ungvár: Győr megye színes térképevel együtt 20 kr.
Erbschreibung für die III., IV., u. VI. Volksschulklassen. Nach der von K. aug. Minist. empfohlenen Ausgabe, seit 14 Hefen. Preis geb. 28 kr.

Belicza József, fővárosi vez. tanító.

Számtan az elemi népsk. II. o. számára, Ára bekötve 20 kr.
Ugyanaz > > > III. > > > 24 kr.
Ugyanaz > > > IV. > > > 28 kr.
Ugyanaz > > > V. > > > 32 kr.
Ugyanaz > > > VI. > > > 36 kr.

TÉRKEPEK.

A vall. és közoktatásügyi m. k. minisztérium által 1885. é. 38630 sz. a. népsk. közt, valamint az ipar- és pályári iskolák számára ajánlott

ÁLTALÁNOS ISKOLAI ATLASZ.

A legújabb földrajzi ismeretek után. Összehasonlító földrajzi adatok

Gyógy Alapár-tól.

Tartalom: 1. Földrajzi ismeretek. 2. A magyar térség. 3. Budapest városára. 4. Magyarország. 5. A földnek feltevése. 6. Osztrák-magyar monarchia. 7. Ausz. 8. Afrika. 9. Európa. 10. Észak-Amerika. 11. Dél-Amerika. 12. Északkelet népsk. könyve. 13. Ausztria. 14. Összehasonlító földrajzi adatok Gyógy Alapár-tól. Ára 36 kr.

Magyarország térképe. Minden megye külön színezve. Ára 10 kr.
Az osztrák-magyar monarchia térképe. Ára 10 kr.
Európa térképe. Ára 10 kr.

A magyar térségek

külön-külön kaphatók, ára egyenként 8 kr. Minden járás külön színezve. Arad, Abaj-Torna, Baranya, Bács-Bodrog, Bars, Bekés, Bereg, Bihar, Borsod, Csanád, Csik, Csongrád, Esztergom-Komárom, Fejér, Gömör, Győr, Hajdú, Heves, Hódmező, Hódmezőváros, Jász-N.-Kun Solnok, Kemén, Kőrös, Mátészalka, Nógrád, Nyitra, Pest-Pilis-Solt-K. Kis, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Székely, Szilág, Szolnok-Doboka, Tamas, Tolna, Törökország, Veszprém, Vihar, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom.

Behozatal céljából a könyvek- és térképek által mutatott példányokból bérmentes szolgálók és esetleges tömeges megrendeléseknél tetemes árlengéssel szállítom.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postal
székhelyével, egész évre
5 ft., félévre 2 ft. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petty szer többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Dunántúli specialitások.» *Dunántúli.* — «Megjegyzések egy püspöki jelentéshez» (Végo). *Gamauf György.* — «Dogma és kritika» (Folytatás). *H-i.* — «Dr Hunfalvy János „Földrajz» című tankönyvének rövid ismertetése. *Buzs János.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Dunántúli specialitások.

Az a bizonyos «hírmondó feecse,» mely az új időknek dunántúli jelenségeit illusztrálta, jelzett már ilyeneket, — vagyis jobban mondva olyanokat, a melyeknek kerék e világon sehol sincsen párjuk. Jelezte, hogy itt még mindig uralkodik a «sorkáplánság» theoriája,» a mely tilalomfákat állít fel a tractusok határdombjain; a többi egyházkerületet pedig — mintha ultra-szászok vagy pangermánok voinának — egyenesen és feltétlenül kizárja. Holtomiglan, holtomiglan hitestársra ennek az institúciónak — hogy így fejezzem ki magamat — a vizsgarendszer; a tractualis káplánképesítő, a régi kornak ez a műmája, amit a többi egyházkerületek mint egy lelett s a kor követelményeinek többé meg nem felelő intézményt, már régóta lomtárba dobtak; de a mit itt egész a mai napig jónak láttak fentartani; sőt, amint veszem észre, körülöttem nagy az áramlat, hogy a convent legújabb javaslatával szemben is fentartsák, ha másként nem, mint belkörü, autonom intézkedést a maguk számára; úgy okoskodván, hogy nemcsak hasznos, hanem szükséges is, ha a tractusok megismerik az ő embereiknek készültését. (Ugyan minek és miért, mikor a kápláni sorrend hímdélegén az idő súlyával és nem a készülttség pondusaival méregetnek!). Pedig hát ezt a cadavert kellett volna már ezelőtt legalább is egy negyedszázaddal eltemetni; mert éppen ez az, a mely az ő mátkájával, a kápláni sorrenddel, párosulva, valóságos curiosumokat szül egyházi életünk krónikája számára.

Láttam eseteket, mikor egyik-másik tractus a pápai theologiai intézetből időnap előtt kihurcolta az ő emberét, csak azért, hogy más halandó meg ne előzze vagy ki ne szorítsa, vele a tractualis vizsgát meliőbb letétehesse; így ellenben másoknak az iskolai pályafutás után egy évig, sőt sokszor tovább is kell várakozniuk, míg vizsgázhatnak. Látom az anomá-

liákat, hogy ott, ahol a halálnak anyyala az atyáknak ősz fürteivel egy kissé kíméletlenül játszik, hát egyik káplánnak alighogy, lerázta az iskola porát, már papképesítő vizsgát kell tennie és készen áll számára az ecclesia; míg a másiknak hat-hét év múlva sem lehet azt a papi diplomát megszereznie; mert a tractualis sorrendi elsőség, tehát a fatum az, a mely őt erre feljogosítja.¹

S jaj annak, a ki a fatalitást ki akarná kerülni... örök átok, a halálnak halála volna az ő osztályrésze, miut. Adámnak a paradízsomban. Ime írva vagyon: «a kik más egyházkerülethez felavatásra (értsd: második vagy papképesítő vizsgára) mennek, anélkül, hogy a sorrendben első káplánok volnának: visszajövetelükkor csak most belépettükül tekintetnek s a kápláni sorrendben az utolsó helyet foglalandják el.»

(L. Dunántúli egyh. ker. 1878. jun. k. gy. j. k. 2-ik pontja).

És ez a szabályrendelet érvényes még ma is; mert a kápláni sorrend fennáll, tehát vele együtt ez is, különben mint egy hitvány kártyavár omlanék össze a sorrendnek egész philosophiája. Igazán a végletebbe vitt specializmus. Mintha csak a «Schulverein» szelleme kísértene közöttünk, hogy az is bűn és büntetésre méltó cselekvény, ha valaki egy másik, de szintén a magyar reformált egyház testéből és véreből való lelkes-vizsgálóbizottság előtt szerzi meg a papi képességet igazoló utlevelet. Vagy talán az úr szöllőjében is pusztít az a phillokszera, hogy ilyen vesztézarakat és övrendszabályokat állít fel egyik vidék a másik ellenében!?

Nos... és mi az eredménye ennek a specialis «Unbewusst» bölésészetnek? Az, hogy az egyik

¹ Ezelőtt egy pár esztendővel, de már a zsinat után, szerezemem volt jelen lenni a dunántúli egyházkerület második vagyis lelkesképesítő vizsgáján. Ott láttam, hogy a vesztézmény 8 esztendő káplán, meg a drégelpataki alig egy esztendő káplán, egyszerre tettek le a papi vizsgát. Ugyan miért kellett az előbbinek 8 esztendeig várakoznia, mikor a vizsga egy év alatt is letelhet?

pályatárs — lehet, hogy a könnyebb, a kinek talán éppen ezért könnyebb is a diadal ott a «halandó tractusban» — már régen a fészekhez jutott, sőt a «Sinai párt» segélyével¹ tisztviselősségre vergődött, első osztályú egyházra tart igényt; míg a másik — lehet, hogy a nehezebb, a kinek talán éppen ezért nehezebb is a viadal — ott a «halhatatlan tractusban» még mindig csak várja azt a szerény kikötőt, ahol végre-valahára leverhetné már a port az ő sarurol. Másutt is megessék ugyan ez e visszás dolog; de legalább meg van adva az alkalom és lehetőség a szabadabb mozgásra, a talentumokkal való hív és becsületes sáfárgodásra, s ennek folytán a reménységre; míg itt, ha belép valaki a Dante kapuján, egész bizrást lefelethi fejét a Jákób kövére és alhatik reggeltől akár napestig, úgyis csak ott és akkor pillanthatja meg az igéret földét, ahol és amikor őt az idő a lajtorjának legfelső lépcsőjére tolta. Nos! . . . és nem az respectáltatik, aminek respectáltatnia kell, t. i. a szolgálati idő? . . . Igen! de hát a többi? . . . érdem, tehetség, készség, szolgálati idő alatt tanúsított buzgalom? . . . Eh! minek az a sok definitio, mikor mindnyájan egyek vagyunk a Jézus Krisztusban. Beh kár, hogy püspökök és eseperek is nem az idő lajtorján emelkednek fel az ő székeikhez, sorrend szerinti utolsóknak csapatván le az, a ki valamelyik külföldi egyetemen doctoratumot is szerezett magának!

És a minő sajátosság viszonyokat és körülményeket teremt a káplánsorrenddel párosított vizsgarendszert époly sajátosság önmagában véve az a tractualis képesítő. Nicszen hozzá elég kedélyes hangulatom, hogy a humorisztikumokat illesztéljaim; mert biz én magam se tudnék megfelelni a kérdésre, hogy: anno ekkor meg ekkor, a Luther Márton könyvtékájának melyik szegletében szötte hálóját a keresztesség? Annak a régi zsidó vámszedő eljárásnak a kárhóztatására se akarok szavakat keresni, hogy van itt egy bizonyos tractus, mely azoktól a szegény candidatusoktól, a kiknek 20, mond húsz forint évi díjat állapít meg, az esepere részére 12 forintot, a censoroknak vagy — a mint őket dunántúli műnyolven nevezik — a *kérdéskölnöknek* egyenkint 3 frtot, a tanácsbíráknak fejenkint 2 forintot, tehát summa summarum 40 forintot szedeget vizsgadíj-fejében. Feleljen érte a a dunántúli kerület, a mely behuny szemmel tudja elnézni, hogy egyik tractusában valósággal «megszürük a szányogot és megdézsmálják a mentát, meg a kaprot.» Én csak azt mondom, amin a többi egyházkerületek már régen túl vannak, hogy a lelkész-képesítő vizsgának semmi helye a tractuson. Tiszte-

let, becsület a kivételeknek; de a legtöbb esetben nem egyéb az itt, mint «Nesze semmi, fogd meg jól»; vagy talán egy kényelmes repülő híd, a melyen az atyáknak könnyű vértetű fia minden izzadás nélkül eljuthatnak a kápláni sorrend révpártjára. Úgy gondolom, hogy az az első vagy bekebelezési vizsga az iskola falai között szerzett theologiai ismeretekből való komoly és lelkiismeretes számadás, a melyet az érdekelteken kívül, talán jó volna, ha mások is ellenőriznének, nehogy bizonyos esetekben csak olyan könnyen bánjanak el velé. Aztán kizárólag elméleti természetű lévén, első sorban is a censoredorandó a Kotasz uram kéziratát és abból cenziálgatunk. S ha valaki aztán más methodushoz van szokva s nem tudja magát tájékoztatni ennek az előtte idegen érdnek füzei és bokrai között: ugyan miről állítunk ki neki kápláni bizonyítványt? Legfeljebb is arról, hogy nem volt szerencséje olvashatni a Kotasz uram kéziratát. Vagy ott van például, hogy többet ne említsék, a zsidó, meg a görög exegesis. Vajjon a szaktanárokon kívül hány ember foglalkozik vele csak oly mértékben is, hogy ne bánatná a lelkiismerete, mikor a zsidó censoredorandó a nyakába akasztják. Nemde rendkívül érdekes lehet aztan az a héber censoredorandó, a hól a censor is csak annyit tud, mint a censoredorandó . . . t. i. egyik se tud semmit, vagy legfeljebb annyit: «Mene, Mene, Tekel Ufarsin.» Hát minek ez a komédia!? Még talán volna egy kis ratio a dologban, ha teszsem fel, az a tractualis vizsga a második, vagyis a practicumok vizsgája lenne; de így, igazán csak egy dunántúli specialitás annak bizonyosságára, hogy ez a mi kerületünk is — «teremtett áll és marad.»

Íme, tisztelt szerkesztő úr, hát mégis csak igaza volt önmek, mikor azt mondotta, hogy a dunántúli kerületnek megvannak az ő specialitásai. Meg bizony! talán több is, mint amennyit a viszonyokkal és körülményekkel ismeretlen ember gondolna. Hát csak ereszszük őket a világ szelének, ha valamiképen talán elsőpörtetnének.

Dunántúli.

— 5 —

ISKOLAI ÜGY.

Megjegyzések egy püspöki jelentéshez.

(Vége).

Folytassam a kép ecetelését? Azt hiszem elegendő lesz ez is. Ebből is következtethetjük azt, hogy az ekkép nevelt tanítóktól ne várjunk szakképzettséget, köteleesség-érzetet, lelkesedést a tanügyért. Ez ezért szorú reformra a képezde.

¹ Épen most olvastam a «Dunántúli Prot. Közönyben» (31. sz.) a satíráit, hogy «Bogarmegyében» a papok között «cimbortársaság» alakult, melynek egyedül csak az a célja, hogy az egyházmegyei tisztviselőségek pajtáskodás útján töltessenek be; előre kijelöltéven, hogy Péter lesz az esepere, Pál meg a főjegyző. Nemde ez is beillik egy legújabb dunántúli specialitásnak? Ma holnap oda jutunk, hogy az ecleziák betöltésénél is cimbortársaságokat fogunk alakítani! Enyém, tied, övé: a fiamé, a vómé, a sógoromé!

De még más, nem kevésbé fontos kérdés fölül élénk. Ha már ismeretek dolgában ily gyarlóan felszerelve lép ki az életbe a leendő tanító, csodálkozhatunk-e azon, hogy napról-napra jobban terjed a vallástalanság vádjá? Nem állítom ugyan, hogy ezen vád általában alapos volna, mert igen sok vallástalanság - csak azért az, mert az igazán vallásos kerüli a manap szokásos, így hatalommá nőtt külső szertartásosságát szóban és viselkedésben, nem vesszi örökösen ajkaira a vallásos frázisokat, tünnetés nélkül megadja az Istennek, a mi az Istené; sőt az egyháznak, mi az egyházé, és egész életével, cselekedetével mutatja, hogy tényleg vallásos ember. De a hivott és nem hivott erkölcsbirok inkább hágnatos szép szavak után indulnak és megelégednek a képmutatással, holmi -vallásosan kell tanítani, - minden tantárgyat vallásosan kell előadni, - szivreatólag kell énekelni - stb. frázisokkal. De, ha tesszem, az ekkép vallásosan nevelt képelel növendéktől a vizsgán azt kérdezzük: hogyan érti ön: szivreatólag kell énekelni, vagy, hogy kell valamely tantárgyat vallásosan tanítani, pl természettudományt, földrajzt, történelmet? akkor ő, valamint vallásos tanára hallgat és a Sz.-Lelektől várják a feleletet. Lehet-e várnunk, hogy ilyen tanító képes lesz -vallásosan tanítani - vagy vallásra tanítani, vagy tanítani, hogy mi-képen kell szivreatólag énekelni!

Eddig mindig azt hallottuk, hogy az állami s községi iskolák vallástalancok. (Talán csak nem egyenlő a vallás a hitfelekezettel?). Most már a hitfelekezeti tanítók is vallástalancok. És mi lehet ennek oka? Feltéve azt, de egészen meg nem engedve, hogy csakugyan van valami a dolghoz: kutasuk ennek az okait. Mielőtt a képezdében jön a leendő tanító, négy évig járt a népiskolába. Itt a főtantárgy a vallás, de nem a vallás. Egyebek között a bibliai történetek vannak hivata a vallásos érzelmek elbuzsására és fejlesztésére. De hogyan történe ez? Hát csak úgy, hogy a gyermek, mielőtt nemileg olvashat tud, már is métermáza számára magolja azokat: némely, talán igen sok gyermek még azoknak az értelmét is távol van. Hogy fogja az a még meg sem értett bibliai történet vagy olvasmány vallásos kedélyt ébreszteni és nevelni? Az egyházi énekre sem lehet az kizárólag bízni. Következ a káté kérdés és felelet alakjában; és itt csak a magoltatás és magolási rendszert lehet követni, minden ésszerűség ki van zárva népiskolai tanulókkal szemben. Azt ugyan már régen kimutatta a pszichológiai alapokra épített paedagogia, hogy a katechetikai módszer nem épen a leghelyesebb, mert a tanuló ön-tevékenységét kizárja, mely nélkül jellem s így vallásos jellem fejlődése nem képzelhető. De több, a káté még nem is katechetika. És dacára ennek, még nem sikerült a kátét kiszorítani az iskolából. És miért? Nem azért, mert vallásos igazságokat nem lehetne más alakban közölni vagy kifejteni, hanem azért, mert tanító és tanuló számára a legkényelmesebb tankönyv. Magol az iskolás gyermek sok vallást, de kap kevés vallást. Jön a fiú a gimnáziumba. Itt is csak járja a magoltatás és magolás. A vallástanítók belátják, hogy helytelen úton vannak és járknak segíteni a bajon: meg akarnak szabadulni a kölcsöntől, t. i. a tankönyvtől; mert a hány tankönyv van, az mind - szerintök - többé-kevésbé rossz; és így legjobb esetben -hezagotlók - könyvek írására adják magukat. De az az új könyv csak szerzőjének okoz örömet, mert kényelmesebben tanít saját könyvéből, melyet akadálytalanul behozhat az iskolába. A tananyag sem nem érdekesebb alakban, sem élvezetesebb nyelvezetű, sem a gyermek felfogásához nincsen alkalmazva! Kell tehát magoltatni és magolni, mint azelőtt; a fiúnak sem esik nehezére, már hozzá van szokva s legjobb esetben

megint csak nyer vallást, mely vallásos érzelmét nem táplálja, s táplálékot nem kapván, fonyad és elcsenevész csirájában. Ilyen állapotban jó a fiú a képezdében. A vallástalanság sokkal fontosabb teendője van, ha csakugyan tesz valamit, mintsem, hogy a leendő tanítók vallásos érzületét, kedélyét vizsgálna és nevelni. A vallásosság megint sutba kerül és a vallástal uralkodik, káté számtalan egyházi énekek, a melyeket megint csak magolni kell; hit- és erköltesek a vallástal népiskolai módszerrel megint csak magolandó; természetesen csak addig, a meddig épen a Bányhegyi füzetében terjed, és a hol megszabad, ott megszabad a vallástal módszerre is. De ez mindmennyany magolás, legjobb esetben van egy rakás dogmanagány: de hol maradt a vallásosság? Vagy talán a vallásossághoz elegendő a kötelességszerű templombajlás, a büntetés kikerülési akaró jótékonyági gyűjtések mindenféle - szent célokra? Ha ez is vallásosság, akkor a leendő és működő fiatal tanítók csakugyan vallásosak, mert mindabból bőven kijut és kijutott nekik. És dacára ennek, illetetnek a vallástalanság vádjával! Lehet-e józanon követelni, hogy az, kit egész tanuló korában dogmákkal és vallástal anyaggal csak tömtek; kivél, mert meg nem ismerte az igazi vallásosságot, megállítatták azt, a miben a vallásosság leginkább megjelenni szokott? lehet-e józanon követelni, hogy az vallásos legyen, hogy a tanítás vallásos szellemtől áthatva legyen, hogy a vallásos szertartás iránt ne legyen közönyös? Félek, hogy nem is az ember egész lenyét átható vallásosságot értette a -Jelentés-.

A vallástalanság szörnyű terjedéséről minduntalan halljuk a panaszokat, minek nem épen ritkán, tanító és iskola az oka. Nem volnának már egyszer maguk a panaszolók is hajlandók ösztönözni magokba szállani és maguktól megkérdezni: vajon ök elkövetnek-e és elkövettek-e mindent a vallástalanság terjedésének gátlására? Keresztek-e a betegségek igazi okát? és alkalmaznak-e az igazi gyógyszer? Lássanak munkához ök is, nehogy vád érje őket, hogy a terjedő vallástalansággal szemben tétlenül maradtak. Egyébiránt, valamint minden Huss-felét tan nem volt tévnt, így nem mindaz vallástalanság, a mi annak hízszellettik.

Van még egy oka a bajnak és ez talán nem a legutolsó, a miért annyi panasz van a tanítóra, és ez az internatus. Ujabb időben a legfelsőbb tanügyi kormánykörökben és azért az alsóbb körökben is, az internatus, mint tanügyiunk emelésére szolgáló egyedüli panacea hízszellettik, oly annyira, hogy a népiskolás gyermektől kezdve az egyetemi hallgatóig, mindenki és mindenütt az internatus boldogító zárai közé szorítottassék, hogy az élettől, a társadalomtól, a melynek számára kellene nevelni, elszakítottassék és az iskolához szorosabban kapcsolóttassék. Lehet, hogy az internatus ott, hol a legjobb van berendezve, a mi ugyan még nincsen feltalálva, pótolhatja a családi és társadalmi nevelést; de csakis pótolhatja, de valóságban az is. Nem lehet barátja az internatusnak csak azért sem, mert közvetlen szemlélet és tapasztalatból tudom, hogy az internatus különféle bűnök melegágya és így a jellemfejlődés ellen író háborút folytat, minek következtében a fiatal, könnyen hajlítható, vezethető akarat, hogy — mert a növendék már hírből tudja és maga is csakhamar közvetlenül szerez tudomást arról, hogy - a szarvakat letörök — magának háborítatlan existenciát teremtsen, képmutatóvá, hízszelgő lesz. Ez az internatus vezetőjének, az internatusbelieknek is legjobban felel meg, hogy hódolgojjanak; mert az internatus vezetője - a tyai gondoskodásért — megdicséretük és hatalmas pártfogóság védszárnyai alatt mindenféle törvénytelenéget enged-

het magának az «intézet érdekében»; a növendékek is legjobban járnak a képmutatással és hízéssel, mert «tanácsosokká» lesznek és tanítói állomások betöltésénél «legszebb ajánlatokra» számíthatnak az internatus vezetője részéről. Képmutatás és hízélgés az internatus legszébb virágai, ezek fogják a leendő tanítói jellemének alapvonalait képezni. Kényszer és dressura járják. De, minthogy semminemű dressura sincs oly hatalmas, mint a nevelés és nem is embernek, hanem kutyának való: megéssik, hogy az ilyen jellemképzést már, mint képezdés, vagy később mint tanítói, szerepből kieszik: s minthogy ilyen internatusi atyáskodás sem értelmet meg nem világította, sem érzelmeit nem nemesisítette, sem akaratát nem edzette: szemvedéyeinek rabjává lesz és olvashatjuk, hogy «a tanítói felesél, civődik az egyházzal, mint feltartó testülettel, hogy «vallástalan a templomnak, vallásnak, az Istennek hátat fordít» stb.

Csodálkozunk-e azon? hisz az internatusban kapott dressura, a három-négyévre szóló külső maz által a növendék szíve nem lett nemesebb, hanem csak a kényszernek engedve, mint szegény ördög, «vallásos és erkölcsös» volt, hogy az internatusból és a képezdéből ki nedobj

Végre, habár csak közvetve függ össze a képezdével a tanítóképzés, kérdés, a kor kívánalmainak színvonalán áll-e a mi tanítóképzésünk? Felelet: nem. Eltekintve minden egyébtől és a képezést magában véve, az általában nem egyéb, mint a képezdési harmadik, illetőleg negyedik tanfolyam vizsgálatának negatívja. A képezési tanfolyam csaknem kivétel nélkül ugyanazok, mint a képezde utolsó tanfolyaméi, a vizsgálat módja is ugyanaz, főderem a darálás. Minek iparkodják a jelölt önállóságra a kifejezésben és felfogásban, minek átmondott rövid, határozott világos feleletre: minék iparkodják a vizsgáló tanár paedagogiailag vezetni a feleleteket? mindez art a jelöltnek, mert «nem tud folyékonyan beszélni» és art a vizsgáló tanárnak, mert nem «tud vizsgálni». A tanítóképzési vizsgálatnak kiválólag a tanítás gyakorlati részét kellene felkarolnia, ez pedig éppen a leggyengébb oldala. Reformálni kell tehát nemcsak ezen szempontból, hanem egyből tekintetbe is, melyekről ez alkalommal nem szólhatok, a tanítóképzést és vele együtt természetesen a tanítóképzést is.

Továbbá tekintettel különösen azokra a tanítóokra, kik már hosszabb idő óta tanítanak és vagy éppen semmi képezéssel vagy egyes esprességgek által kiállított oklevéllel bírnak, vagy pedig más pályára készülvén, a tanítói állás elnyerésére az oklevél megszerzése van kötvé; ezek valamennyien a képezési vizsgálati szabály alól kivételt tesznek. Pl az egyik «nem tanult sohasem rajzolni», tehát «nem vették tekintetbe»; a másik «nem hallott soha semmit a tornászról», tehát «nem vették tekintetbe»; egy papjelölt csak azon feltétel alatt nyeri el a segédlelkész állomást, ha az iskolai tanítást is elvállalja, ő erre képes; de miután a királyi tanfelügyelő csak okleveles tanítót akar tüni, a képezési vizsgálóbizottság elé ül, nem ért a zenéhez, énekhez, nem tud rajzolni, nem tornászni, tehát «felmentetik» ezek alól; Boeckay szabadságharcára «nem emlékszik világosan», a szatmári compositiora «nem készült», egyéb hazai történeti kérdésekre vagy semmit vagy zavaros feleleteket ad, az alkotmányt hírből sem ismeri, nem szólva a didaktikai járatlanságáról: facitja a dolognak, hogy «majd, mint tanító, megtanulja a történetet» stb. és kap oklevelet! Egy negyedik a magyarságnak hatalmas oszlopa a panszlavismus fondorlatának kitétt kis fiúiban, rajong hazájáért; de sem nem ismeri annak földjét, nemzetének nyelvét, haladását, történetét, irodalmát; lelkesül olyasvalamért, szeret olyasmit, mit nem ismer; nem véve

tekintetbe pl matematikai tudatlanságát a legelembb dolgokban, nem szólva paedagogiai ismereteinek hiányáról, de lévén hatalmas protekciója, mint az egyháznak oszlopa ama kitétt helyen... oklevelet kap. Egy ötödik: családapa, szegény fiúiban tanít, fizetéséből meg nem élhet, tehát mellékesen mesterséget üz, melyet valaha tanult; az igaz, hogy csak tőlt tud, a gyermekek csak valamiképp tanulnak a kátéből, írni és olvasni annyit, hogy mihelyest az iskolából kilépnek, már nem tudnak semmit stb.; de «az egyház nem kapna a csekély jövedelemért képzett tanítót,» «az egyház veteményes kertje lökremeenne,» vagy «a vallástalan állami vagy községi iskolába kellene akkor a gyermekeknek menniük» stb.; tekintetbe véve mindezeket a nyomós körülményeket, oklevelet kap a szegény és működik, mint tanító, s nagy szerencséje, hogy Szász Károly nem tart vizitációt az ő iskolájában.

És most ne tekintünk természetes dolognak, ha a szakképzett püspök, vagy szakképzett és a tanítgy terén buzgó, lelkes, habár katolikus tanfelügyelő azt a jelentést teszi, hogy «a tanítóknak túlnyomó nagyobb része nem áll hivatása színvonalán,» kezdetleges chablon szerinti tanítja, a mit tanít? ne találjuk természetesnek, hogy buzgó fiatal tanító, ki hivatása színvonalán áll, ki nemcsak tud, hanem akar is a mai kor igényeinek megfelelően és a paedagogia elvei szerint tanítani, az olyan lelkeséssel, minőt fentebb ecseteltünk, nem tud áldásos egyetértéssel élni és működni? Ennek eredménye az, hogy «az egyházzal, mint feltartó-testülettel civakodik,» hogy «vallástalan» s efféle qualificatiót kap.

Ez azonban nem akar apologia lenni mindenféle ostrore, valamint minden véleménykülönbség még nem feleselés, civődés az egyházzal.

Ezzel körvonalaotom állításomat, hogy miután baj van felekezeti tanítóképzésünk terén, reformálni kell a képezési nevelés-tanítást. Reformálni kell a tanítást, tehát a tanárt; reformálni kell a tanulást, tehát a tanuló; reformálni ennek folytán a vizsgálati és képezési rendszert. Ennek mikéntjéről azonban máskor kívánok szólni, az igen tisztelt szerkesztő úr becses engedelmével.*

— 52 — Gamauf György.

TÁRCZA.

Dogma és kritika.

«Mindeneket megvizsgálatok.»
(Folytatás).

De épen ezen ingadozás és határozatlanság volt az a mythosnál, a mi nem elégíthetett ki. A lélek az ingadozó alakok helyére tiszta képzeteket és szilárd fogalmakat kíván. A fantázia visszalép; az érteleme keresi az állandót a változó tünemények formái megett. A pszika képzett vonalait és színeit elhalványulnak; a tudásszerű lép előtérbe, mely még általánosabb elfogadatra talál, mint az ingadozó mythos. A subjectív nézet, a személyes vélemény mindinkább háttérbe vonul, az objectív gondolat, a fogalom, az eszme — mint a dolog benső magva — előtérbe. A vallásos tan, a vallásos hittétel kora elkezdődik. Miután minden valódi tudásnak s így a tudásnak tudásnak is betetőzését a minden tünemény, minden történet és lét végökán megismerése képezi: így hát a tudás az egyes megismeréseknek az egészével, az utolsó principiummal való összefüggését is felismerni és felállítani igyekezik. A vallásos gondolkodás rendszert alkot magának. A polytheistikus vallásoknál a papok és a bölcsölők veszik kezökbe ezen rendszerező munkát, a

* Szívesen közöljük.

melyről egyáltalán nem lehet mondani, hogy az csak helye tudományoskodás, mert azt az emberi lélek fejlődésének veszesültelett törvényszerű szükségénél fogva hozta létre.

A kereszténység mindjárt kezdetben túltette magát a pogány mythológián, s ha csakhamar visszatért is a mythológia terére, az a Jézus tanaitól teljesen idegen-szerűleg történt. De az ezekben nyilvánuló vallásos felfogásnak is — a szellemi élet törvényeinél fogva — rendszeres tanakokat kellett öltetnie. Jézus nem állított még fel következetesen kifejtett tanrendszert, bár tanításai a legbensőbb összefüggésben állanak is egymással. Mily egyszerűek, mily magoktól érthetők ezen tanok! De éppen általánosságuk miatt, mely különböző egyéni felfogásoknak engedtek tért! Mennyi különös gondolati szunnyadt s várt csírázásra az istenfűség eszméjében, mindennek-felett pedig a megváltó istenfűségének és emberfűségének eszméjében! S miképen mi csak azon napugrákat fogjuk fel, a melyek reánk esnek, úgy Jézus tanítványai és követői is az evangéliumi igazságnak most ezen, majd azon sugarát látták. A felfogás különbözőségéből a szó és a tan különfelelése következett. Egy futó pillantás az újszövetségi könyvekre, ezt tisztán igazolja. Pál és Péter, Máté és János bizonyítják, hogy az igazság világa mindig megtörik az egyes vallásos gondolkodó személyiség prizmján s egyéni színezetet nyer. Ezen tény — úgy látszik — a dogmaképződésre nem nagyon kedvező. Annál kedvezőbb azonban ama másik jelenség, hogy magasabb, szellemibb vallások, a melyeknek követői erős meggyőződés hatja át, a terjeszkedés ösztönét magokban hordják s világvallássá igyekeznek lenni. Követők számával arányban növekszik azon szükségérzet, hogy az alapító tanát és személyének jelentőségét általánosan érvényű alakban kifejezzék. Kiképeztek. Egy vallás sem volt oly alkalmas az egyházképződésre, mint a keresztény. Isten országának gondolatát, melyet Jézus a zsidó messiási reménykedésekből kiemelt s átalakított, hatalmasan dobogtató követőinek kebelét.

A zsidó és pogány elem erősen ösztönölte a kereszténységbe. Az igazság világa a legkülönfélébb egyéniségekre ontá sugarait, kik gyakran a legváltozatosabb vallásos nézeteket hozták magukkal az új közösségbe. Minél nagyobb számban léptek át a műveltebb elemek, annál erősebben nyilvánult azon vágy, hogy a Krisztusban kijelentett elvet tiszta kifejezésre juttassák, a hitet a tudás által is támogatassák. Így állították össze egyesek és községek bizonyos hittételeket, de a melyek ismét különböztek egymástól. A dogmaképző kor beköszöntött. Egymásután állottak elő a hittételek, tanformulák, melyek mind *azon az alapon gyökerestek, hogy Krisztusban az úde jelent meg*. Félni lehetett, hogy a tan szétforgácsolódik s a külső egyéniségnek a belső nem felel meg. Mi volt természetesebb, mint hogy a szerteágazó tanok összeegyeztetése, rendezése közhajtássá vált az emberekben. Az egyesek vagy községek által összeállított tantervek ugyanis mind azzal az igényvel léptek fel, hogy *ők általánosan érvényűek*, de a hivatalos szentesítést még nélkülöztek. Az *apostoli hittételek* nem egyéb, mint egy ilyen hittétel-gyűjtemény, melynek tételai mind összefüggésben állanak az *alapelvvel*. De ezek még nem tulajdonképeni dogmák, hanem csak oly, egyházilag elismert tanok, melyek az alapelvvel megegyeznek s mintegy istenileg jelentettek ki. Az apostoli hitvallás előállításáról szóló monda világosan bizonyítja, hogy mily korán kezdte el már hittételeket is isteni kijelentésre visszavinni.

Az egyház, minélkább növekedett követőinek száma, saját egységének érdekében annálkább szüksége-

gesnek tartotta, hogy a tan általánosan érvényes, szabályozó kifejezést nyerjen. Ameddig az egyéniségnek szabad tér volt engedve, mindaddig természetszerűleg viszály és harc uralkodott. Mindazok a kérdések, melyek az istenfűség és megváltás fogalmában még kifejtetlenül szunnyadtak, mint a két természet viszonya az istenemberben, a fiú nemzése vagy nemzetlensége, a lényegi egység vagy lényegi hasonlóság s a szabadakarat kérdése, mind előtérbe léptek s megoldásra, egy általánosan érvényes tanalakban leendő megállapításra vártak. A történelemből látjuk, hogy ez mily vad, szenvedélyes harcokba került, s hogy e közben tulajdonképen *nem annyira a Jézus tana, mint inkább maga Jézus felett* vitakoztak. Ezen harcoknak az egyházi tanítók többsége által megállapított hittan lett az eredménye, a melyről úgy vélekedtek, hogy az az igazságot kiegyenlítő, semmi félreértésre okot nem adó alakban adja, hogy az a keresztény igazságnak hű kifejezése, a mely által mindenkinek egyensúlyi kell, mert az mindenki vallásos meggyőződését magában foglalja. Ezen tantervekben lett tehát a szellemi egység megtalálva. A keresztény egyház valamennyi tagjára nézve kötelező közérvényességeket még csak végzéssé kellett emelni s az egyházi dogma készen volt. Valóban, a dogma nem egyéb, mint *végzés, határozat, ítélet*. Szépen mondja Rothe: «Ha hát egy ilyen vallásos tantervet az egyház a maga tekintélyével határozottan elfogad és kimond, és mint vallásos gondolkodásának általánosan érvényes kifejezését szentesíti: az egyházi tanterttel vagy dogmával lesz. Vallásos tantervnek egyházi dogmává való szentesítése teljes mértékben az egyháznak okmánysergű kijelentése által történik, melynek a dolog természeté szerint írásbelinek kell lenni, t. i. egy egyházi symbolum segítségével. Szoros értelemben tehát csak symbolumok útján jönnek létre dogmák.»

Külső és belső szükség indította tehát az egyházat arra, hogy a vallás igazságait hittételekben kepezze ki és állapítsa meg. Belső joga volt hozzá, hogy ezen dogmákat szentesítse. *De ahhoz már nem volt joga, a mit csakhamar megtett, hogy ezeket a dogmákat örökre megállapítottaknak nyilvánítsa.* O ugyan hivatkozhatott arra, hogy ezek nem a saját találmányai, hanem az írásokban kijelentett isteni szó örök igazságából és a szentléleknek a hagyományokban is továbbmüködő bizonságtételéből jöttek létre. Az is egészen magától érthető, ha az egyszer nyert, s a mint hívé, egyedül helyes kifejezésre juttatott tanácsokat megállapítani törekedett, azt megbonthatatlannak nyilvánította úgy, hogy legfeljebb még csak arról lehetett szó, hogy az a központi értelemmel öszhangzásba hozassék és tudományos eszközökkel megvédelmeztessek. *De számbatáron kívül hagyta az igazságnak egy lényeges tényezőjét, azt, hogy az sohasem tűr összetörhetetlen bilincseket.* Minden egyes dogmája egy-egy megdönthetetlen sarkigazságot képezett. Amde mily nagy a különbség ezen vallásos axiomák s a tudomány igazságai között. Minden tudománynak axiomákkal kell dolgozni, de azok senkit sem köteleznek; míg a keresztényen gondolkodásra és hitre nézve örökre kötelezővé akarták tenni a dogmát, mint csalhatatlan — még alakilag is csalhatatlan — igazságot. Így történt, hogy a scholastia előtt a tudomány csak ancilla theologiae szerepét játszotta, melynek hallgatni s a dolgok melyebb megítélésétől, tekintetelt az értelemeleltékre, tartózkodni kellett. A protestantizmus sem rúta le egészen e tekintetben az egyházi dogmatizmus igazját. Nem forgatta fel aljában a dogmát, hanem módosította az ő egyháztól átvett hittételeket saját egyéni céljai szerint; megteremtette a maga külön symbolumait. Eljött a confessioik, az augsburgi s helvét hitvallás s kath. részről válasz gyanánt a Tridentinum kora. Eme

hitvallások mind ekesen szóló bizonyosságai ma kor dogmatikus hajlamának. A dogmatizmus új erős talajra talált s teljes díszben virágozott. Bilincsei súlyos teher gyánán nyomakodtak a kedélyekre. Sokan szenvedtek, türetek s vesztettek el nyugalmukat miatta. Nem sokára annyira ment a dolog, hogy többé nem a kegyes keresztény öntudat, az egyszerű evangéliumi hit határozta meg a dogmát, hanem a dogma uralkodott a hit és szent irás felett. Úgyde a hit elő, örökös folyásban, előhaladásban levő valóság, épügy, mint végső forrása, a kegyes keresztény öntudat: s mint ilyen, mindig más, tartalmának megfelelő alakot igyekszik keresni. Epenazért a dogmának sem lehet, nem szabad — mégha a hitnek megfelelő kifejezése is — merevnek lenni, előre kell haladnia. A föltétlen csilakozhatatlanságra való igényvel önmagára mondja ki az ítéletet. A lényeges maga a keresztény tan, a dogma csak mellékes. A mint Schweizer Sándor mondja: «A keresztény tan egyáltalában nem lehet dogmának nevezni, miután ez végzést, határozatot, tételt jelent. A dogma nem egyéb, mint az isteni életnek emberi felfogása, meghatározása.» Tegyük még hozzá: s ezzel a kritika joga életbe lép!

A dogmák kezdetől fogva ki voltak téve hol gyöngébb, hol erősebb ellenmondásnak; sőt lehet mondani, hogy a tiltakozás sohasem szünt meg ellenük: és pedig nem mindig a legrosszabb egyháztagok támadták meg őket. Már maga e körülmény gyánássá teszi a dogmának azon igényét, hogy őt, mint kijelentett isteni igazságot, *absolut érvényűnek* tekintünk. Hogy e szokott kifejezéssel éljünk: valaminek rothadni kellett bániában! *Errare humanum est, épogy valamely tekintélyes egyházi atyára nézve, mint a zsinatokra, s theologiai vitákra nézve.* Igaza van Lessingnek, hogy a *tökéletes igazság istennél van, az ember pedig csak azon szép آدمánygyal can felruházta, hogy azt elérni igyekezzék!* Az egyháznak sohasem kellett volna előledni, hogy bármely emberi nyilatkozat — még ha a szónak legszebb értelmében vett *ühebből* származik is — az igazságot mégis mindig csak relatíve-tökéletesen tartalmazza és juttatja kifejezésre. Ha ezt figyelembe veszi, kevésbé lesz vala túrelmetlen, s most nem kellene sajnálkozva néznie azon milliókra, kik a kevésebecsűbb kifejezésével mennek előtte, mivel a dogmák terméketlen köveit tartja a hívő elé az életteljes igazság kenyere helyett.

Azt gondolnák az ember, hogy a protestantizmus rögtön teljes erélyvel hozzáfogott az összes egyházi dogmák beható megírálásához, miután épen az eretnek-ség, a vizsgálat egyengette neki is az útát. Azt is várta volna az ember, hogy az evangéliumi hit kútforrásától, az irástól kezdve, a létrejött összes hittételeket teljesen új alakba fog igyekezni önteni. Azonban csak részben tette. Első sorban sokkal sürgeőbb feladatokat vártak reá a szervezkedés terén. Tan tekintetében lehetőleg az írásra támaszkodtak, de csak ott vetették félre, vagy módosították a kath. dogmát, a hol az a protestáns öntudattal kiválóan éles ellentétben állott. Némelyik dogmát egészen változatlanul átvették a régi egyháztól, nem törődve vele, vajjon ezen alakjában helyes kifejezője-e úgy általában a keresztény, mint különösen a protestáns hitnek? A reformáció vezetési, a kik egyttal tekintélyek a tan terén, nem állítottak fel tulajdonképeni új dogmákat. Melancthon *Loci communes*-e, Zwingli *Commentaria de vera et falsa religione*-je, Calvin *Institutio*-ja felvilágosító magyarázatok az irás megértésére nézve; az íráshól levont tanokat foglalnak magukban minden kötelező jellem nélkül. A későbbi idők emberei aztán — mondja Schweizer S. — fejtegetni kezdtek ezen tanelvi műveket, s azon mértékben váltak dogmatikusokká, a mint a vallásos tételeket

az egyház által szentesítetteknek tekintették, s a reformátor tanait majdnem babonás tisztelben kezdték részecseníteni. A dogma terén a protestantizmus még nem oldotta meg a maga benső lényége által követt feladatát. A symbolokban, hitvallásokban, vallástételekben a dogmatizmus újra uralomra jutott: *írás és hitvallás* újra egy rangra emelkedett. A bírálatot nem turo dogmauralom megmaradt mindaddig, míg csak a rationalizmus a független értelem jogainak proklamálásával azt félre nem szorította. Csakhogy ez ismét a maga kritizáló módszerével, a vízzel együtt többnyire a gyermeket is köntötte a teknőből. Nem volt elég belátása ama kis *igazság-mag* észrebevására, a melyet a legtökéletlenebb és legelvezhetőlenebb dogma-héj is magában foglal. Meg gondolatlan előreohanása ismét felidézte a kritikátlan dogmatizmus reakcióját. Csak a legújabb kor karolta fel újra komolyan a protestantizmusnak a dogmatikai tereen való tulajdonképeni feladatát s kezdte el azon munkát, a melyben a viszonyok és a körülmények a reformációtt minddedd feltartoztatták, t. i. a dogmának teljes, valódi, egészséges kritikáját. E munkásság gyümölcse egy Schleiermacher, Schweizer, Rothe, Dörner, Biedermann, Lipsius és mások műveiben fekszik előttünk.

(Vége köv.)

H—i

— 1 —

KÖNYVBÍRÁLAT.

Dr Hunfalvy János „Földrajz“ című tankegyetemes könyvének rövid ismertetése.

Az újabbban módosított gimnáziumi tanterv s a reá vonatkozó utasítások kibocsátása óta gyorsan jelentek meg egymásután az I. osztály részére készített földrajzi tankönyvek. Ezek között a legelső volt a könyvnyiacon a dr Hunfalvy Jánosé, melynek címe: *„Földrajz. A gimnáziumok használatára. A legújabb miniszteri utasítások nyomán írta dr Hunfalvy János, egyetemi tanár. Első kötet. Európa földrajza. Az első osztály számára. Budapest, 1887. Az Athenaeum r. társ. kiadása. Ara 60 kr.“* Azon bizalmas miniszteri értekezletnek, melyekben a régi tantervet s különösen annak a földrajzra vonatkozó részét lényegesen módosították, e könyv tudós szerzője volt egyik főtárgya s épenazért nem lehet csodálkozni, ha a földrajz tanításával foglalkozó tanárok bizonyos érdeklődéssel várták a tankönyv megjelenését. Hittek hogy ebben fel fogják találni mindazt, és csakis azt, a mit a miniszter úr az utasítások értelmében a gimn. első osztályban taníttatni óhajt s e szerint haladván, a növekedék megterhelhetése nélkül elérni a kitűzött célt. Erre a hitre jogosít fel a könyv előszava is, melyben a t. szerző felemlített, hogy a földrajz tanításának az általános tapasztalás szerint nem volt meg a kellő sikere, következőleg nyilatkozik: «Az eddigi beosztás szerint különösen az első osztály elé szabott tananyag túlságosan nagy volt s a tankönyvek talán még bővebben tárgyalták a természetrajzi dolgokat, mint az utasítások megkívánták. Jelen dolgozatomban szorosban alkalmazkodtam a legújabb utasításokhoz; fősúlyt a tulajdonképeni földrajzra vettem, lehető rövid, könnyen érthető vezérfonalat akartam készíteni, a bővebb magyarázatot és leírást a tanároknak bízván.»

Dr Hunfalvy tankönyvét átolvasván, meggyőződünk, hogy a nagytudományú szerző a tananyagot egészen az utasítások szerint osztotta be.

Az I. szakaszban, 40 lapon tárgyalja a magyar szent korona országait. Először megismerteti az ország fővá-

rosát (5—8. l.); 2. a magyar alföldeket (8—11. l.); 3. a Duna és Dráva között (11—22. l.); 4. a Dráva és Száva között s a tengerpartot (22—26. l.); 5. az északnyugoti felföldet (26—32. l.); 6. az éjszakkéleti és délkeleti felföldet (32—39. l.), s végül 7. egybefoglalja az ország általános viszonyait (39—41. l.). A II. szakaszban (41—65. l.) Európa általános leírását adja. A III. szakaszban pedig Európa egyes országait írja le, mégpedig: Ausztriát 12 lapon, a többi országokat pedig összesen 20 lapon. Mindenütt megemlíti a felvett terület alakját, határait, nevezetesebb folyóit és hegyeit. Felsorolja a terményeket. Megemlékezik a lakosokról és a nevezetesebb városokról. Leírásait egy 9—10 éves gyermek is elég könnyen megértheti.

Midőn egyrészt e könyv sok jó tulajdonságát elismerem, másrészt ki kell jelentenem, hogy nagytudományú szerzőnk a tananyag feldolgozásánál — véleményem szerint — nem alkalmazkodott teljesen az utasításokhoz. Így p. o. nem vette észre, hogy valahol kiemelte volna könyvében a *folgyóterek jelentőségét gazdasági, kereskedelmi, ipari* stb. tekintetben; sőt Magyarország folyói közül is csak a Dunáról jegyez meg Budapest ismertetőjekor annyit, hogy rajta sok apró és nagy gőzhajó jár ide-oda s azokon is mehetünk egyik városrészről a másikba. Nem vette tekintetbe az utasítások azon követelményét sem, hogy „a foglalkozás és életmód ismertetése a nép lakóhelyének leírásával kapcsolatosan össze, és amennyire lehetséges, kimutatandó, mily befolyással van a lakóhely a lakosság életmódjára.” Az utasítások ezen pontja pedig figyelmet érdemel, mert ezt, mellőzve, az a 9—10 éves első osztálybeli növendék magától nem igen fogja megérteni, hogy az alföld lakosai miért foglalkoznak „általában név mezőgazdasággal és állattenyésztéssel, míg iparos és kereskedő aránylag kevés van közöttük.” Nem fogja megérteni, hogy miért van az, hogy „az alföldön nagy gyárak nincsenek s a nagyobb városokban is leginkább csak szeszfőzések és lisztmalom vaniák.”

Legkézebb vette tekintetbe az utasításoknak azon részét, mely a *jellemzőbb állatok, növények és ásványok ismertetéséről* szól. Dr Hunfalvy nem tett egyebet, mint felsorolja a nevezetesebb termények magyar és latin nevét; de sehol egyetlenegyre sem említi fel semmiféle jellemző tulajdonságát, pedig az utasítások 27. lapján világosan ki van mondva, hogy «a természeti ismeretek erőke meg nem elegendhettek pusztán a népek felemelésével, sem a tárgyak vagy megfelelő képek egyszerű bemutatásával, hanem megköveteli, hogy bemutatásukhoz a tüzetes megismerés is hozzájáruljon.» A 113-ik lapon is ki van mondva, hogy «a termékek leírásánál szemlélés és megbeszélés tárgyát kell képezni azon sajátosságoknak, melyek a szóbanforgó terméket legkiválóbban felismerhetővé teszik.» A termékek neveinek egyszerű felsorolása, az én megjegyzéseim szerint, nem sokkal és többet a semminél. Ezen megjegyzésre azt mondhatná talán valaki, hogy a könyv szerzője a tárgyak leírását a tanároknak bízta. Lehet, de nagytudományú szerzőnk ismerve a viszonyokat, tudván, hogy gimnáziumainkban a földrajz tanítása különböző tanszakokra képestített tanácsokra van bízva; ily szándékkal nem igen mellőzhette a tárgyak ismertetését. Lehet, hogy a történelem és földrajzra képestített tanár könnyen képes lesz megismertetni az I. osztály növendékeivel Magyarország s talán egész Európa jellemzőbb terményeit, mivel ezeket maga is ismeri; de már Ázsiánál a különböző pálmákkal, banánokkal, kegyfakkal, harasztfakkal, szantalfakkal, az afrikai tamarindzival, fasával, az amerikai mahagonifával, campechevel, fernambukfával, paliszanderfával, vagy a vikujával, pézsmakörrel és más ott honos állatokkal, az

ausztráliai eukalyptussal, a kazuárfaival, palackfával stb. egy kissé talán nehezen fog boldogulni. Különben is, ha a szerző a növendék kezébe egy jó vezérfonalat akart adni, ezek ismertetésére is ki kellett volna terjeszkednie. Véleményem szerint vagy vissza kell állítani a régi rendszert s külön tantárgy gyanánt tanítani a természetrajzt, vagy ha a két tárgy tanítását egységű fogjuk, legalább a termények jellemzőbb tulajdonságait említsük fel a gyermek kezébe adott tankönyvben, mert különben nem fogjuk azt a célt elérni, a mit az utasítások a 118. lapon várnak a földrajzhoz csatolt természetrajz tanításától.

Ezek után még csak egy pár kisebb s bizonyára elnézésből származott hibát említek fel. A 7. lapon Budapestről megemlíti, hogy a fő tudományos, *művészeti*, ipari és kereskedelmi intézetek székhelye, de művészeti intézetet egyet sem hoz fel például. Egy helyen aprókecs dolgokra is kiterjed, míg másutt a nevezetesebbeket is mellőzi. Így p. o. Sárospatakról elégnek tart annyit mondani, hogy a Bodrog mellett fekszik, pedig ennek régi nevezetese vára, tanintézetei s világhírű kovamolkműve, bizonyára megérdemelte volna a megemlítést annyira, mint a tatai *szép urasági kastély* és az ott levő *egy kis té.* A 17. lapon a Balatonról nemcsak azt kellett volna felemlíteni, hogy Magyarország *legszebb tava*, hanem azt is, hogy legnagyobb és hajózható. A 31-ik lapon az van mondva, hogy Gömörmeze főhelye Rozsnyó. Mi úgy tudjuk, hogy talán Rimaszombat. A 37. lapon szólni kellett volna Magyarország éghajlatáról is. A 47-ik lapon „*ábrándos* alakú homokok-hegyekről van szó. En ilyen hegyeket még nem láttam! A 61-ik lapon azt mondja, hogy: „Európa legészakibb vidékein már csak holmi mohok, *bagolyok*, törpe fenyvek, nyír- és fűzfák nőnek.” Tudtommal *bagoly* növény nincs, hanem csak bogyműtermő. Nem igen valószínű az sem, hogy Konstantinápoly minden nagy palotájában a török szultán lakik (78. l.).

Ezen megjegyzések után kijelentem, hogy dr Hunfalvy tankönyvét gimnáziumi tanításra, a tanár bő magyarázata mellett alkalmasnak tartom; de azt hiszem, hogy ha az utasítások értelmében járunk el, e tankönyv tanításával a növendékek eddig hangoztatott terhen nem sokat könnyíthetünk.

Buza János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A beregi egyházmegye legidősebb lelkésze, *Várady József*, isznyétei lelkész, július 27-én meghalt s 29-én eltemetett. A meghaldogalt született 1809-ben Hódászén, Szatmármegyében; tanulmányait Sárospatakon végezte. Cseréplátsai tanítóskodása után Nyíregyházán lett segédlelkész. Innen egy év múlva a beregi egyházmegyébe ment át, hol 1842-ben mátyusi, 1844-ben gulácsi, majd fejerécsi, végül pedig 1861-ben isznyétei lelkész lett. Pontos, rendes, tevékeny egyházi hivatalnok volt. A tudományseretet, mely napjainkban kivesző félben van a falusi parokhiák egy részéből, nála bő mértékben meg volt, mit leghathatósabban több ezer kötetből álló könyvtára bizonyított. Áldás emlékére!

— **A polgári házasságról** szóló törvényjavaslat készítése csak állir volt, melyet a félhivatalos lapok sietően megfogták. Jól sejtették tehát, hogy a kormány nem hajlandó megvívni a szabadelvűség mellett egy újabb harcot a katolikus papsg ellen.

— **A tiszáninneni egyházkerület** nyári közgyűlésének jegyzőkönyve a sajtó alól kikerült és az egyházmegyékhez szétküldetett. — *Az alsözempléni egyházmegye* ősi közgyűlését augusztus 30-án fogja tartani Sárospatakon.

— **Dóczi Imrét.** iskolánk egykori jeles növendékét, jelenleg a görög nyelv kitűnő tanárát, a debreczeni főiskola tanári kara — mint értesültünk — a megüresült gimnáziumi tanszékre első helyen ajánlotta.

— **Kun Bertalan** püspök úr a múlt héten kezdte meg második egyházlátogatását, s most az uni egyházmegegyében, melynek helyzeténél fogva épenígyi szüksége van a kiváló lelki gondozásra, mint a már meglatogatott felsőzeplényi egyháznak. Isten áldása kísérje szeretve tisztelt főpásztorunkat magasztos s egyházi életünkre nézve oly nagytisztoságú körútjában!

— **A tiszaí ág. ev. egyházkerület** e hó 10-én s a következő napokon tartott évi közgyűlésében több figyelemreméltó ügy tárgyalatott. A Péchy Tamás szeg megnyitó beszéde s Czékus István terjedelmes és érdekes jelentése után elhatározta a közgyűlés, hogy az egyházkerület az 500 forint tagsági díj lefizetésével a M. Prot. Tud. Irodalmi Társaság-pártoló tagja lesz. Majd, mintha a lezajlott túrelmélen századokhoz élénk, tizen-negy vallássérelmi eset miatt keresett a közgyűlés orvoslást, melyeket katolikus plebánusok okoztak illetéktelen elkereséssel. Nagyon figyelemreméltó épen a kerületi elnöknek, a közelebbi országgyűlés elnökének e tárgyban tett nyilatkozata, hogy ezek a sérelmek a protestánsok részéről napról-napra felhangzanak, a nélkül, hogy erre nézve a kormány részéről az orvoslás megérkezne. Az ilyen állapotok — sajnos — azt a feltevését érelik meg bennünk, hogy a *vallássegélyesség csak papíronon létezik, de a valóságban nem.* Általános helyesléssel fogadtatott azért az az indítványa, hogy az egyházkerület a testvér protestáns felekezettel együttesen legyen lépéseket az orvoslás iránt, s ha ennek nem lenne sikere, akkor — minden egyes sérelmi esetet végünk az országgyűlés elé, hadd lássa a képviselőház, hogy itt tenni kell valamit, esetleg a törvény módosításával. Valóban nem volna csoda, ha a sokszor próbára tett túrelmélen végre megszakadna s a megtorlás alkalmaztatnak; Szontagh Pál indítványa szerint, ugyanis — vétekek be a felterjesztés indokai közé, hogy: ha a sérelmek nem orvosoltatnának, a kerület utasítani fogja a lelkészi kart, hogy ók is a római katolikus plebánusok eljárását kövessek. A gyűlés azonban nem akarta a clerust a törvénytelenség útján követni, s élénk eszmecsere után az elnöki indítvány értelmében határozott s ezzel túrelmének, törvénytisztelének, bárha kárával történik is, újabb jelet adta. Érdekes és élénk vita támadt a *pánszlovén tanítók* ügyében, mely szembeszökően tanúskodik arról, hogy a honti főesperes felügyelete alatt mily boldog időknek örvendhet a pánszlávizmus. *Klementisz Lajost* az egyházmegegyei gyűlés a tiszolci tanítószágban megerősítette ugyan; de a püspök arról értesülvén, hogy e tanító rajongó pánszláv, utasította az espereséget, hogy tőle reversálit vegyen. A tanító a ténnyét ki is állította, de azt az egyháztanács semmisnek nyilvánította. A püspök ekkor elrendelte, hogy az esperesség indítson vizsgálatot az egyháztanács ellen s vesse fegyelmi eljárás alá azokat, kik a ténnyét megsemmisítő határozathoz hozzájárultak. *Az esperes, Czéner János, e püspöki meghagyásnak nem tett eleget. Szentiványi Árpád,* a görömi egyházmegegye felügyelője, méltán fejezte ki megbotránkozását, hogy akadhatnak olyanok, kik a felsőbb hatóság rendeletét nemcsak nem respektálják, sőt semmisnek nyilvánítják; miért is általános helyesléssel fogadtott indítványára a közgyűlés a tiszolci egyháztanács eljárása felett rosszsalát kimondotta. Azonban az esperesre vonatkozó megrovási indítványa nem fogadtatott el; pedig, midőn *Czéner* a megrovás ellen

óvat tett, Szentiványi határozottan kijelenté, hogy *értelmi intézőnek a főesperest tartja, a ki előtte még előző napon is azt mondta a püspöki rendelete: "Még most sem teszem meg!" Szalea Károly,* klenőci tanító úgyge még érdekesebb volt. Ez egy *"Domovny Calendar"* című napárt szerkesztett, melyben izgat a magyar nemzet és haza ellen s Hurbant és társait mártýroknak tünteti föl. Czékus püspök eről értesülvén, az esperesség utasította a fegyelmi eljárás megindítására. *Az esperes a tanító ellen semmit sem tett.* Midőn ezért a gyűlésen Czéne kérdőre vonatott, azt a kiterő, hamis felelet adta, hogy — *Szalva Károly* egyike a legjobb tanítóknak, az iróhoz semmi köze; az iróval végezni a sajtóbírótság dolga. (Valaki közbeszólt: "Maga a főesperes árulta a kalendáriumot!"). Általános helyesléssel fogadtatott *Hörk Józsefnek,* az eperjesi főiskola igazgatójának, véleménye s indítványa, hogy — nagy vétség és mulasztás volna azt az embert tanítói állásában továbbra is meghagyni. Hiszen szerencsétlen gyermekek nevel az ilyen, a ki már gyenge korában beleoltja a gyermekbe a haza és nemzet iránti gyűlöletet. Az ilyen tanító az iskolában megtűnri egy percig sem szabad. Intézkedjék a közgyűlés, hogy az az ember az iskola küszöbét többé át ne lépje." Volt még több erős felszólalás, majd Péchy engedékeny szellemű beszéde után kimondatott, hogy — a honti főesperesség Szalva Károly tanító ellen záros határidő alatt a fegyelmi eljárást indítsa meg s öt állásától rögtön függessze fel. Érdekes volt ez egész ügy záradéka. Midőn *Ruthéni Béla,* kishonti felügyelő azt a kérdést vetette fel, hogy mit tegyen ő, ha a főesperes vonakodni fog e határozatot végrehajtani: *Magyarszky Béla,* nyíregyházi felügyelő így felelt: "Ha az *igen tisztelt,* azaz, hogy nem igen tisztelt, hanem — *nagy tisztelt!* főesperes úr nem akarja a felsőbb határozatot végrehajtani, ő ellene is meg kell indítani a fegyelmi eljárást." E megdöbbentő jelenségek méltán gondolkodásba ejthetnek minden jó hazait és protestánt s szükségessé teszik a legeberebb örködést, a legerélyesebb intézkedést.

Pályázat

Az államilag segélyezett *rimaszombati* egyesült prot. főgimnáziumban egy *classica-philologiai* és egy *rajztanári* tanszék megüresedett. Az elsőnek javadalma — melyly a *latin* és *görög* nyelvnek tanítása van összekötve heti 20—22 órában — 1000 fnt fizetés és 150 fnt lakbér. Ha oklevéles pályázó nem jelentkezik, ez állás ideiglenes minőségben helyettes tanárral fog betölteni, mely esetben a megválasztott, illetve kinevezett fizetése 800 fnt leend. E tanszékét, melyre csak evang. református vallásúak pályázhatnak, az igazgató-választmány ajánlatára a nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter tölti be. — A rajztanár fizetése — kinek kötelessége az 1-ső osztályban a *menyiségtan* és *földrajz* tanítása is — 805 fnt, 4 fl fa. Ha az illető a tornatanításra is képes, ezért évi 200 ftrban részesül. E tanszékét az igazgató-választmány tölti be. Felhivatnak tehát azon tanárok és tanárjelöltek, kik ez állomásokat elnyerni óhajják, hogy okmányaikkal felszerelt kérvényeket folyó 1887. év szeptember hó 10-ik napjáig a *főgimnázium igazgatószékéhez* küldjék be. A rajztanári állomásra bármely felekezethez pályázhatnak.

Rimaszombat, 1887. augusztus 17.

1—2

Az igazgatóság.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székhellyel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábon petti sor többé-
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegért 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A beteljesült álom. A meg nem szegényített reménység.» *Czinke István.* — «A sárospataki ref. főgimnázium tanári karának előterjesztése az érdemsorozatnak a gimnáziumi osztályokba való visszazozatára ügyében.» — «Dogma és kritika (Vége).» *H—i.* — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» *Szabó Endre.* — «Az egyházkerületi leánynevelő-intézet felügyelő-bizottságának ülése Miskolcon, 1887. augusztus 20-án.» *Tóth Pál.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

A beteljesült álom. A meg nem szegényített reménység.

Jelje: Minden őrizésnek felelte megőrizzed a te szívvedet, mert abból származnak az élet eseményeid. Péld. 4. 23.

Sokáig késtünk vele, de még így is első vagyok.

A miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet új épületének kulcsait a napokban veszi át az intézeti felügyelő-bizottság, egynehány nap alatt a belső berendezés is véget ér, a leánykonviktus szerveztetik s azután megzendül az ajkakon az ódon kálvinista ének: «Kapuk emelkedjétek, kiáltó szó hallik. . . Az idő hajnallik» . . . és a pompás felett kapui megnyílnak az ország különböző vidékeiről egybegyűlő leánykák befogadására.

Milyen régi álom megyen itt most a mi szemünk előtt teljesedésbe. Milyen örömtől doboghat sokunknak a szíve ettől a látványtól, de egyikünk sem olyan hangosan, olyan jogosan, mint azé a poeta létere is állhatatos lelkű emberé, kinek vezetése alatt leánynevelő-intézetünk ezt a reá nézve korszakalkotó napot megérte. Neki volt legtöbb része idáig a türelmeből, kitartásból, buzditásból, reménységből, hát neki legyen legtöbb az örömből és elismerésből is.

Hiszen eddig jóformán kínlódás volt az élete. Elégtelen helyiség, hiányos felszerelés, kevés számú tanerő és egy alkalmatlan gazdag szomszéd, ki csupán az ő szegénységére alapított spekulálásból telepedett közelébe: ezek voltak a kötelek, melyek mindezeideig akadályozták őt szabad mozgásában, tevékenysége nagyobb kifejtésében s tervei megvalósításában. És ilyen kedvezőtlen körülmények között is tudott vonzani növendékeket nemcsak a távolból, hanem (a minék én nagyobb fontosságot tulajdonítok) a közelből is, a főpapi bőkezűségéből épült s felettébb jutányos áron oktató testvérintézet szomszédságából is.

Legyen üdvöz a főtiszteletű egyházkerület, hogy ezt az embert meghallgatta s a vezetése alatt álló

intézetet sorsa bizonytalanságából és hanyattatásaiból kiragadta, s a hozzájárulást nekünk, szegény lelkipásztoroknak is lehetővé tette.

Ezzel megint csak nemes hagyományaihoz maradt hű.

Hiszen már akkor is, mikor Munkáctól Ónodig, a Latorcától a Sajóig terjedő vidéken, a szabad szemlem és vértanúság e dúsán termő földjén először lobogott fel a reformáció világossága, a mi egyházkerületünk közönsége első volt az elsők között, s «a legelső protestáns iskolák egyike, a pataki, mintául szolgált másoknak.»

Ezt nem én mondom, hanem Szilágyi Sándor mondja.

S mikor még más egyházkerületek leánynevelő-intézetek létesítésére nem is gondoltak (az igazat megvallva, még ma sem igen gondolnak); mikor még sem a klérus, sem az állam, a leánynevelés ügyét édes gyermeköknek nem tekintették (holott ma ez nekik a kedvence); a tisztáninnyi kerület már akkor megtette e részben szent kötelességét s lerakta egy szorény leánynevelő-intézet első alapjait.

S most aztán betetőzte a megkezdett alkotást. Meghozta a lehető áldozatot arra nézve, hogy ez egyetlen ilyenmű intézetünk, a mindenfelől megindult versenyben helyét becsülettel állhassa meg.

Egy keveset késett vele, közép- és felsőiskoláinak sok szükségei miatt, de a többi kerületeket így is megelőzte. Leánynevelő-intézetünk sorsa immár biztosítva van, jövőjének szilárd fundamentum vetetett. A további kötelesség a protestáns nagy közönségre néz.

Bizalommal várjuk azoktól, kik ez intézet fontosságát belátva, föllendülését előmozdították, a részére nyújtandó segédelmet egyértelemmel megszavazták, hogy ilyen egy értelemmel küldendik majd ez intézetbe gyermekeiket is, szívöknek eme legdrágább kincseit.

Az írás azt mondja: «A szívből származnak az életnek cselekedetei.» Azért minden őrzésnek felette annak tisztaságát őrizzük gyermekeinkben, s ne szolgáltassuk ki őket szántsándékkal oly behatásoknak, melyek hitüktől, törekvéseinktől, feladatainktól s egész légkörüinktől merőben idegenek.

Csak elfogult ember nem látja be az ebből származó veszedelmet. Csak elfogult ember nem látja be, hogy abban a ránk nézve idegen légkörben éppen a *szív maradványai*; ugyanazért az abból származó cselekedetek — szomorú tapasztalataink szerint — anyok, melyek aggodalomba ejthetnek mindnyájunkat prot. egyházunk jövője felől. Csak elfogult ember nem látja be, hogy a mai napság divatos apácaiskolák (melyeknél főel a prozelítaszervezés), sőt az u. n. magánintézetek is (melyeknél meg főel a jövedelem biztosítása, s ennek folytán az évről-évre vizsgáló reklám-csinálás szerepére szállott alá) kiváló gondot és figyelmet fordítanak a *lázszatra*, a szülék hiúságának legyeztetésére; ugyanazért — minden egyéttől eltekintve is — az általok nyújtott ismeret sem nyugszik, nem nyughatik oly realis alapon, mint egy minden mellékes érdektől ment s a nagy közönségtől teljesen független erkölcsi testület (a superintendentia) által fentartott oktató- s nevelő-intézetben.

De feltéve és meg is engedve, hogy azok valóban minta-nevelőintézetek, istennek és kormányzó-férfiainknak legyen hála, nem szorúlnak többé reakciók. A magunk ügyekezete, a magunk embersége teremtet immár nekünk saját tűzhelyet, melynek a mi szemünkben minden többi felett legalább is négy nagy előnye van:

1. hogy ez a miénk;
 2. hogy ez protestáns intézet, melyben a magunk emberei tanítanak;
 3. hogy ebben nem a *lázszatra*, hanem a leánynak leendő élethivatásával összhangzatban álló józan gyakorlati oktatásra van függesztve a főfigyelem. S a mivel ingyen sem ér fel somminémű bölesesség és ismeret: benne az egész nevelésnek éltető és vezérlő lelke az *evangéliumi tiszta vallásosság*.
 4. Hogy a felügyelet a mi kezünkben van. A családi tűzhely melegével s a szüle éber gondjával és aggodalmaival örökdió ez intézetünk vallásos lelkű igazgatója a reábizott növendékek szíve, lelke fölött, s egyházkerületünk színejavából választott böles férfiak s ügybuzgó, lelkes nők (kik magok is édes anyák) kísérik e serdülő leánykák oktatását és gondozását szíves figyelemmel.
- Örökdió felettök az anyaszentegyházunk felett negyedszázad óta örökdió mennyi gondviselés is, s hajtsa e szent missziójú iskolánk istápolására az édes atyák és édes anyák szívét, hogy annak áldó hatása meglátszhaték protestáns egyházunk jövő társadalmán; hogy nevelhessen ennek a társadalomnak hazafias, művelt s hitben és egyháziasságban erős, öntudatos édes anyákat, a kiknek kezébe van egyedül

letéve a prot. családok szíve, sorsa, jó erkölése s evangéliumi vallásunk tisztasága.

Mert, «ha egy fiú-gyermeket nevelünk, csak tanult embert képezünk belőle; de, ha egy nőt nevelünk, az egész családot neveljük» (Bert Pál).

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki ref. főgimnázium tanári karának előterjesztése az érdemsorozatnak a gimnáziumi osztályokba való visszahozatala ügyében.

Tanintézetünknel az egyes osztályok kebelében korábban, hosszas tapasztalat folytán üvösnek bizonyult nevelési rendszer kifolyásaképpen, az egyes tantárgyakban érdemjegyekkel való jutalmazás, kitüntetés vagy büntetés mellett még érdemsorozat is volt, a melynél fogva a növendékek a tantárgyakban tanusított előmenetel az ez által előidézett szellemi képzettség nagyobbak vagy csekélyebbnek mutatkozó fokozata, a szorgalom s magaviselet szerint is osztályozva voltak. Ez az érdemsorozat szerinti osztályozás azonban a 60-as évek végén, főképp az ekkor oly igen erősen hangoztatott újabb neveléseni elvek, tisztultattnak hangoztatott felfogásmód hatása alatt nálunk is elmaradt.

Kétségenkívül igen bajos, sok félreértéssel járó s nagyon háladatlan feladat bizonyos jól megállapított elvek ellen sőt emelni, kivált, ha ezen elvek egy, mindenestre fejlettebb, tisztább felfogásmódot visszatérző tudományos rendszer keretében jelennek meg. Az, a ki ily elvek ellen száll síkra, könnyven a haladás ellenesége gyanánt tűnhet fel, s mint minden olyan, a ki az uralkodó áramlatnak szegény ellen magát, nagyon hamar szerencsétlenül járhat törekvéseivel az ellenkező úton járó közgondolkozással szemben.

Mindezek dacára, a már közel húsz évre terjedő saját tapasztalatok által indítva, tanintézetünk s növendékeink sajátos viszonyaira, a tanítás, fegyelmzés mai állapotára s az oktatás és nevelés jól felfogott érdekeire való tekintetből haladéktalanul szót emelünk, s a meghagytott érdemjegyek mellé a kiküszöbölt érdemsorozat visszahozatalát indítványozzuk.

Ügy hiszünk, hogy midőn ez indítványt a nagytiszt. igazgató-tanács elé terjesztjük, vannak elegendő okaink is ennek támogatására.

Az osztályok érdemsorozatának eljötté, elhagyása egyebekben kívül főképp abban találja magyarázatát, különösen arra támaszkodik, hogy a középiskolai oktatásnak tulajdonképeni célja a növendék szellemének a tudományos igazságok felfogására, sőt kutatására való képessítése, a tudomány iránti érdeklődés felgerjesztése, a tudományok magának minden mellékes tekintetűl, minden mellék-érdektől ment, önmagában s önmagáért való megkedveltetése. E szempontból, tekintve azt az út, a melyt a növendékeknek meg kell futniok, minden esetre különös, hogy felettük mégis oly itéletet mondunk ki időről-időre, a mely a szorgalom, előhaladás, s felmutatott eredmények mértéke szerint jutalmazást vagy büntetést, olykor sully büntetést rejt reájok nézve. Erre vonatkozólag meg kell jegyeznünk azt, hogy az említett felfogásmódhoz képest iskolai intézményeinket teljesen átalakítani, az oktatásban az eljárás egész következetességgel megszabni a *létező viszonyok között* lehetetlen volt s lehetetlen is

lesz. Már maga az a nagy következtelenség is eléggé bizonyít ezen állítás igazsága mellett, hogy midőn a nevelés az említett felfogásodnáknak engedve, elejtette az érdemsorozatot, az érdemjegyeket mégis meghagyta, mégpedig úgy hagyta meg, hogy nemcsak az iskolai időszakok végén, hanem az időszakok érdemjegyek kellő megállapítása végett a tanórákon minden iskolai feleletet külön nyomban érdemjegyekkel jelöl meg, s ekkép a jól teljesített kötelesség öntudatának ébresztésén, tudományos igazságok megismerése felett érzett örömmön kívül, vagy talán néha ezek helyett, a calculusokkal való megjutalmazás édes érzetét vagy az azokkal való megrovatás lesújtó gondolatát költi fel a növendéknél. A középiskolai oktatás mindenesetre törekszik az említett nagy cél felé; igyekszik a tudomány szeretetét az általa közölt ismeretekkel együtt becsopótetni a növendék szívébe; de másfelől a tényleges viszonyokkal számoló gondolkozásmód az oktatásnál a jutalmakra való kilitás nyújtását, a szorgalom elismerését, az érdem kiemelését az előhaladást biztosító külső tényezők között nem nélkülözheti. A tudományos szellem felebredése, a tudomány iránt tisztán önmagáért s önmagában, minden mellék tekintetet mellőző érdeklődés a középiskolai oktatásnak mindenesetre igen becses eredménye marad; de ez már csak eredménye levén, csupán a középiskolai tanfolyam végén, vagy a legkedvezőbb esetben ennek a vége felé mutakozhatik tisztán. Magában; a feljé vezető úton azonban a fejletlen, a még, úgyszólván, alsóbbrendű gyermeki szellemnél az említett tényezők mellözhetetlenek. Erre utalnak bennünket azok a viszonyok, a melyek között az oktatásnak nálunk mozognia kell. Sőt az egyes osztályokban a tanulóknak még mindig igen jelentékeny száma, a tanítványainkban tanított társadalmi osztályok műveltségi fokozata s ebből eredő gondolkozási módja arra készítetnek bennünket, hogy az előhaladásra serkentő eszközök számát ne csökkentjük, hanem, amennyire csak lehetséges, szaporítsuk. Az a körülmény pedig, hogy az utóbbi időkben néhány fontos s több tekintetben hathatós fogylmező eszköz esett ki az oktatás kezéből, egyenesen parancsoló szükségé teszi reánk nézve ezek megragadását.

S épen ez az a pont különösen, a mely azon indítvány tételére serkent bennünket, hogy a már meglevő érdemjegyek mellé az érdemsorozatot is hozzák vissza a növendékek előhaladásának, szorgalmának s magaviseletének megbirálásánál az egyes osztályokba, s ekkép az oktatás az elmaradt fogylmező eszközökért a jutalmazó eszközök számának szaporításával némileg kárpótoltassék.

Attól pedig egyáltalában nincs mit tartanunk, hogy az érdemsorozat visszahozatala által növendékeinknél az egyenlőség érzete s a pályatársi szeretet csökkenni fog. A tehetség, szorgalom s magaviselet tekintetében való különbség, gyakran igen nagy különbség mindig megvolt s meg is lesz mindig, míg az ember ember marad s egyéniségét le nem vetkőzi. Ezt a növendék is érezte, tudta mindig, érzi és tudja ma is, még ha érdemsorozattal az említett szempontokból köztöttük mi magunk szoros különbséget nem teszünk is. S az érdemjegyek és jutalmak kiosztásában mellözhetetlen különbségétel által elég bőven kijut ebből neki ma is. E részben tehát a komoly agyadalomra nincsen ok. De felment ez alól bennünket a mulának a jelennel való összehasonlításból eredő tanulság. Midőn még az egyes osztályok kebelében az érdemsorozat megvolt, ez a legkisebb akadályt sem szolgált a növendékek-nél abban, hogy mindannyian a legészintébb pályatársi szeretettel ragaszkodjanak egymáshoz. S ez a szeretet, a mely ösinte bensőségre nézve a testvéri szeretetnek nem soklan engedett, a volt pályatársakat kísérte egész életükön

át, s ha egyiket vagy másikat a szerencse, a születés vagy kiváló érdemek magas polcra emeltek is ki a többiek sorából, keblökben mindvégig változatlanul megmaradt. E ragaszkodásnak a növendékek szívébe való belelántál-lásáról a protestáns tanítványok s közöttük a mi tanítványaink, híresek voltak, s egyszersmind bizonyosságul szolgálának előttünk arra nézve, hogy az érdemsorozat az egyes osztályok tagjainál az egymás iránti jóindulatnak kifejlődését, erősödését s megmaradását egyáltalában nem gátolta. Ma ellenben, a mai nemzedékek tagjainál azonban ez, sajnos, úgy látszik, apadóban, esőkke-nében van, s a mi a legajánlatosabb, most, épen akkor mutakozik, midőn az érdemsorozat alkalmazása már megszűnt. Messze vezetne itt e sújtáságos tünemény okainak fúrkeszése; eleendőnek tartjuk csak rámutatni s ennek alapján kimondani, hogy az érdemsorozat az egyes osztályok kebelében honos jó szellemnek, ha-egybé tényezők hatása alatt létre jött, egyáltalában nincs ártalmára.

Az sem tartoztathat vissza bennünket az érdemsorozat visszahozatalától, hogy a növendékek megbírálása, az itélettel, különösen az egyformáknak látszó tanulókkal szemben igen nehéz. Igaz, hogy emberek vagyunk: tévedhetünk; hogy mi sem könnyebb, mint egyéniségek megítélésnél hibát követni el, s hogy semmi által sem követhetünk el nagyobb igazságtalanságot s nem tehetünk nagyobb kárt, mint egy-egy ilyen helytelen itélet által. De az efféle tévedés az érdemjegyek megállapításánál, a jutalmak kiosztásánál is elkövethető. Ennek a tudata azonban eddig még egy pillanatra sem gátolta meg a tanító-testületeket abban, hogy érdemjegyeket állapítsanak meg, s hogy az érdemeseknek mutakozó növendékeknek jutalmakat adjanak. Ha az oktatás és nevelés ügyét itező testületek nemcsak az érdemjegyek megállapításában és jutalmak kiosztásában, hanem az érdemsorozat megállapításában is élenként fogják érezni azon erkölcsi felelősség súlyát, a mely eljárásuk folytán vállalkra nehezül; ha folyvást szemek előtt lebegnek azok a káros következmények, a melyeket növendékeik lelkében egy-egy tévesztett itélet előidézhet; igyekezni fognak, mint a hogy eddig is igyekeztek, a legnagyobb körültekintéssel járni el, s az a baj vagy veszély, a mely a nevelés ügyét különben ez oldalról fenyegetné, önmagától elenyészik.

A régi, igen nagy osztályokban az érdemsorozat megállapítása, meglehet, sok bajjal, nehézséggel járt; de a mai, azokhoz képest kis osztályok növendékeivel szemben, a kellő sorozat megállapításánál az eljárás aránytalanul könnyebb leendő.

Ellenben az érdemsorozat visszahozatala folytán a növendékekkel szemben az oktatás és nevelés szempontjából több fontos előny kínálkozik.

Az első itt az, a mit már fentebb is érintettünk, hogy az érdemsorozat által a növendékre nézve a jutalmazó eszközök száma szaporodni fog. Az oktatás sikerére nézve igen fontos az, hogy a növendék előtt szorgalmáért, előmenetelért s magaviseletéért a kellő elismerést mennél nyomatékosabb, mennél feltűnőbb módon befejezzük ki. Ez által a jót a jóban megerősítjük fokozottabb törekvésre ösztönözzük. Laudata virtus crescit. Egyszersmind a lanyhább törekvés elé szemmel látható kivetendő példát állítunk, a mely ré nézve annál nagyobb nyomatékkal bír, minél közelebb áll ő hozzá. Másfelől pedig a csökkenő szorgalmat a legérzékenyebben ható büntetéssel fenytethetjük.

Az újabb időkben több ízben felmerült, sőt majdnem állandó az a panasz, hogy a növendékek egy része az iskolai év azon szakában, a melyben az érdemjegyek

az iskolai pályán való előhaladásra semmi komolyabb következménnyel nem járnak, kötelességei teljesítésében szembevetendő lanyhasággal jár el, s a fokozottabb szorgalmat arra az időszakra hagyja fel, a melyben már a hanyagság könnyen igen súlyos következményeket vonhat maga után. Ez a baj csak fokozódott azóta, a mióta az iskolai év három időszakra van felosztva, s az utolsó időszak a két első tanulmányának átismétlésére van felhagyva az iskolai rendtartás értelmében. A gyermeki korral igen gyakran együttjáró könnyelmű gondolkodás a tanulói kötelességek egy részét, sőt belőle mindazt, a mit csak mellőzhet, hagyja későbbre, akkorára, midőn az elhanyagolt részletet az ismétlés folyama alatt különben is újra előveszi, s a midőn a hanyagság már igen súlyos következményekkel járhat. A kötelességekkel való illetlen elbánás pedig maga elegendő arra, hogy a tanító törekvéseinek legnagyobb része füstbe menjen; mert az a növendék, a ki a tananyagot apró részletekben nem sajátította el kellőleg, akkor, midőn már az ismétlés természetéhez képest a már elsajátított ismeretek felelevenítése s a megszerzett anyag kellő áttekintése céljából nagy halmazzal kell küzdenie, azt egyáltalában meg nem tanulhatja soha. Ez az oktatásügy határozott hanyatlására szolgáló körülmény káros következménye is csökkenthető az érdemsorozat visszahozatala által. Ugyanis annál a növendéknél, a kinél a kötelességek magukban nem bírnak elég serkentő erővel, az a törekvés, hogy az érdemsorozatban netalán jól megszerzett jobb helyet megtartsa, meggátolja a dolgában való meglanyulást a két első időszakban is; mert tudni fogja azt, hogy az érdemsorozatban elfoglalt jobb helyet, ha valaki egyszer elnyerte, igyekszik megtartani, sőt a siker folytán kedvet kap az előbbretörekvésére is; következetesen ő, ha az első időszakokban való meglanyulása folytán az érdemsorozatban netalán messze lesz, előbbi helyét a harmadik időszakban, vagy talán soha többé nem lesz képes visszacserezni.

Vannak továbbá növendékeink, mégpedig az utóbbi években elég szaporra mennyiségben, a kik az alsóbb osztályokban a legjobb növendékek sorába tartoztak s a felsőbb osztályokban majdnem végkép elhagyják magukat s a hanyagság tekintetében versenyeznek a legrosszabbakkal. Ez a baj meg volt mindig s valószínűleg meg lesz ezután is minden körülmények között: de azt állíthatni, hogy e szerencsétlen, menthetlenül veszni tévő növendékek száma az érdemsorozat behozatalával csökkeni fog, mert sok növendéket már mindjárt hanyatlása kezdetén meg fog rettenteni az, hogy súlyosede az érdemsorozat fokozatán megdőböntött számban kezd kifejezést nyerni, s a végképen való elaljasodást, elmerülés-től a becsavagy, osztálytársai irányában megváltozott helyzetének szemügyre vétele meg fogja óvni.

Továbbá az által, hogy az érdemsorozatban a jókat a gyengébbek fölé helyezzzük, a legjobbat pedig a jók között kiemeljük, egyszersmind az érdemnek, a jómagaviseletnek, a nemes példának adunk vonzó tiszteletet paranosóló helyzetet az osztályban, még arra az időre is, midőn a tanár az osztályval együtt nem lehet s a növendékek magukban lenni kénytelenek. S ez által az egyes osztályok színvonalra erkölcsi magaviselet tekintetében is emelkedni fog.

Ezenkívül vannak iskolai jótéteményeink, a melyekben egész osztályok, illetőleg egész osztályok összes prof. vallású növendékei részesülnek. E jótéteményekben a növendékeknek, a dolog természete szerint, bizonyosan tanulói érdemeik mértékéhez képest kell részesülniök, vagyis csak jobb tanulónak lehet nagyobb jótéteményt élveznie. Nos tehát, hogy a jobb tanulóknak a nagyobb

jótétemény élvezésére való kijelölése sorshúzás vagy más ilyes valami útján célszerűbben volna eszközölhető, mint az érdemsorozat által, azt, úgy hisszük, elég minden indokolás nélkül egyszerűen tagadnunk.

Végül még csak azt említjük meg röviden, hogy az érdemsorozat által a jutalmak kiosztása is biztosabb alapon fog nyugodni, egyszersmind a legjobb növendékek szemmelartása az iskolai előjáróságra nézve természetesen könnyebb lesz, a mi pedig a tanítélet jövője szempontjából különös fontossággal bír.

Az elmondottak alapján tisztelettel kérjük a nagytisztelőt és tekintetes igazgató-tanácsot, hogy az érdemsorozatot a következő iskolai évben az egyes osztályokba behozni méltóztassék.

— 1 —

TÁRCZA.

Dogma és kritika.

«Mindenedek megvizsgáljátok.»

(Vége.)

A dogma — a vallásos eszme vagy igazság bármily abszolút helyes kifejezőjének tekintésük is azt — mindig és mindig alá van vetve a tökéletes eszme és a képzet közötti értelmi ellenmondásnak. S ebben áll tökéletlensége. A meddig az emberi szellem szellem lesz, fel fogja tartani azon veszeleülettől legsajátosabb jogát, hogy minden megvizsgáljon, még a dogmát is, s így fog szólni ahhoz: «te már eredeténél fogva ellenmondást hozlatsz magadban. En megbirallak.» E szerint a dogmának bírálata nemcsak szép jog, hanem egynesen szent kötelesség a vallásos igazság érdekében: kötelesség annyivalinkább, mert minél szellemibb az eszme és minél tökéletesebben akarja az öntudat ezen eszmét kifejezni, az ellenmondás annál élesebben támad fel. Ezzel függ össze Tertullianus ismert paradoxonja: «Quo absurdius, eo verius»; ezzel Spinozának azon ironikus színezetű állítása, hogy a hitnek nem *vera*, hanem *pia dogmata-ra* van szüksége; ezzel a «credo, quia absurdum». A hitnek — mondják — más érdeke van, mint az értelem tiszta gondolkozása. A mondtak után valóban alig lehet valami kifogást tenni Biedermann és tétele ellen: «Az egyházi tan ki-képzése, minél szellemibb volt benső lényegében az ő anyaga — a keresztényen elv, s minél orthodoxabban fejezte ki ezen szellemi anyagot a történelmileg létrejött dogmákban: a bíráló értelem számára is annál több anyagot halmazott fel.» Klasszikus bizonyosságot tesznek erről a háromságról és a praedestinationáról szóló dogmák.

Nemcsak azért tehát, mivel a dogma történelmileg állott elő, s mint ilyen a vizsgáló megítélésnek mindig alá van vetve, miből kifolyólag mondja aztán Strauss (nemileg egyoldallal): «A dogma valódi bírálata az ő története:» nemcsak azért, mivel sohasem nyerte meg minden hívőnek megegyezését, s mindig csak ember által létrehozott tanítélet marad, hanem saját benső természeté is kihívja a bírálóat. Kérdésbe tehető ezek után, hogy miféle módszer, miféle elvek szerint kell a kritikának eljárnia? E tekintetben a nézetek különbözők lehetnek; de az figyelemreméltó, hogy a legerősebb tekintélyek nem nagyon térnek el egymástól. Azt hiszem, nem jövök velök ellenkezésbe, ha a különbséget a *formális és materialis*, vagy *relatív és abszolút* kritikában látom.

Láttuk már, hogy a dogma, bármennyire igyekszik is a vallásos igazságot tudományos módon, tisztán kifejezni, nem tudja az eszmét kellő képzetekbe önteni, úgy, hogy a tartalom és alak sohasem fedi teljesen egymást,

Ezenkívül az egyes korok ismeretéhez képest a tudományos fogalmak és nézetek is folyvást ingadoznak. Így áll elő azon feladat, hogy kutassuk, vajjon az egyik nyert alak megfelel-e a tartalomnak, vajjon megfelelő kifejezést képezi-e az ismert hitöntudatnak, egészen eltekintve attól, hogy maga a tartalom vajjon helyes és igaz-e, vagy nem? Ez tisztán formális bírálat, melynek a dogmatika terén folyvást érvényesíteni kell a maga jogát. Vegyük elő például a háromsági dogmát. Ennél nem kérdi a formális kritika, vajjon a tartalom észszerű-e, nem ellenfezik-e a józan észszel, hanem azt keresi, hogy megfelel-e az adott forma a tartalomnak, az illető hitöntudatot kifejezi-e teljesen? Ha nem, akkor a kifejezési alakon javítani kell. Ha ez a legalsóbb fokú kritika is megszűnik, akkor a dogmatika és a vallásos igazság ügye természetesen roszul áll, még rosszabbul, mint a régi zsinatok, vagy a skolasztika idejében, mert amazokon legalább a különböző hittételeket megrostálgatták s a helytelenekeket kiválogatták; emez pedig a dogmának alaki oldalát vette pillégre. Kritika nélkül a dogmatika nem egyéb, mint megkövesült vallásos gondolatok raktára.

De a pusztá formális kritika még nem elég: a dogma tartalmát is építgy vizsgálat és ítélet tárgyává kell tennünk. Megtörténhetik, hogy a hég egészséges s épen a mag rothadt. A leghölecsőbb s legbelátóbb ember sem eszalkozhatatlan, épügy nem a zsinat vagy theologiai értekezlet sem. Sem Nyeca, sem Chalcedon, Augsburg, Schmalkald, Dordrecht, Trident vagy Róma nem bérlette ki az abszolút igazságot. A legfőbb tekintély nem a zsinati egész, hanem az isteni igazságnak ama lelke, mely *Jézus Isten* s az ő isten- és emberfölötti öntudatát át lengedez. Ha a kritika ezen forrásra is visszamegy, akkor lesz materialis is; csak az ilyen tárgy szerű s megfelelő kritika által vonja meg a független gondolkodás jogát védő protestantismus az utolsó konzekvenziát. Teljesen és egészen keresztült kell vinni ezen kritikát, miáltal ismét egy csomó feladatot kell megoldani. A materialis kritika minden egyes dogmánál azt vizsgálja, hogy annak tartalma az alapdogma törzsen — *Jézus, mint Krisztus, az emberiség üdözölője és megújítója az istenfűsűg által — egészséges ágat vagy gallyat képez-e, avagy egészségtelen melékajitás, vadone, ügyetlenül beoltott idegen kinövés-e?* A materialis kritika azt keresi, hogy egyik dogma nem mond-e ellent a másiknak? Azután megvizsgálja őket abból a szempontból is, hogy nincsenek-e bennök oly félfogások, melyek a nem theologiai tudományok, pl. a természetudományok jelen állásával és vívmányaival ellentétben állanak. Gondoljunk csak a menny és pokol, a mennybemenetel és pokolrazállás, a testi feltámadás és csodák képzeteire. Semmisem rontja jobban a művelt ember hitét s vallásos életét, mint azon tapasztalat, hogy bár a dogma a kutató érteleme megdönthetetlen igazságy tényleivel ellentétben áll, mégis mindenben a csálhatatlan igazságy tényleivel lép fel. Theologusok és laikusok dogmatikai makacsasága jelentékeny tényező volt a napjainkban szélesen elharapózott hitelenség s nyomorú közönység létrehozásában. A materialis kritika kutatni fogja továbbá, hogy vajjon a dogma — miután a kereszténység, bizonyára gondviselészerű történeti kényszerűsége folytán, felekezetre oszlott — a felekezeti öntudatnak megfelelő kifejezését képezi-e? Különösen e tekintetben van még sok teendő hátra, mint Rothe nyomtatékosan hangsúlyozza.

A valódi protestantismus mindig egyttel kritika is: mint Vincent Sámuel mondja: „A protestantismus alapja az evangélium, alakja a szabad vizsgálat.“ Már protestálása is kritika volt. De minden valódi kritikának mindig valami álláspontból kell kiindulni, különben merő

eredménytelen tagadásra fajul. A racionalismus kritikájának főhibája épen abban állott, hogy tulajdonképen inkább csak formális kritika volt, mely a formával azonban a tartalmat is felbontotta, a nélkül, hogy ahöz kellő érzéke lett volna. Mennyeire másféle volt a kritika a reformáció első korszakában! Egy szűárd, pozitív álláspontból indult ki, a szentírás fogadta el alaki elv gyanánt. A biblia isteni szózatához kell az egyházi tan tartalmát is mérni. Helyesebben és jogosabban nem járható el a protestantismus az előtte fekvő dogma ügyében. Az írásban volt létve a keresztényen hit alapja. De csakhamar kitént, hogy még ez az alap sem volt eléggé szűárd, Mert a szentírásnak is tévedésnek alávetett emberek voltak a szerzői, s a gondolkodó érteleme figyelmét nem kerülhette el, hogy a kijelentés és az igazságy megismerése s ehhez képest az igaz tan — a bibliában is fejlődésnek volt alávetve. S mennyi fontosabb hely volt az írásban, melyeket különféleképp lehetett értelmezni! Hogy tehát a legfektelenebb subjectivismuskunk útját állják, az illelési tan merev korlátait állították fel. A betű ismét megölte a lelket. Ki lett mondva ismét a jelszó: a biblia, tale quale, isten szava. A dogmából kiindulva magyarázták a bibliát. Némi tekintetben gyakorlatok ugyan még a materialis kritikát, de a félítón megállottak. S mindamelletti is, a teljes és valódi kritikának nem kisebb ember volt a mestere, mint Luther. Igen, az a Luther, ki a worms birodalmi gyűlés előtt nemcsak az írásra, hanem az ő ker. lelkiismeretére, az ő vallásos öntudatára hivatkozott, ezzel együtt a dogmával szemben a föltétlen kritika elvét is kimondotta. Ő a megújítója a dogma valódi bírálatának. A protestáns evangéliumi egyházban minden egyháztagnak megvan azon joga, hogy minden egyházi dogmát megvizsgáljon, megbíraljon lelkiismeretének tétőszék előtt, ha abban Krisztusnak — nemcsak az írásban kijelentett, hanem minden személyes ker. vallásos öntudatában a gondolat és érzés útján nyilvánuló — szelleme él és működik. Ha valamely dogmának ezen elítélészek nem ismeri el az igazságyát, akkor az szabályozó tekintélyre nem tartath igényt. A reformáció idejében a föltétlen materialis kritika ezen elvének érvényre emelése a fentebb jelzett okokból még lehetetlen volt: ma nem állhatjuk útját.

De — hangzik a látszólag jogos ellenvetés — hogyan állhat fenn e mellett a dogma, mint a vallásos megismerés és a hit valódi tudományos, épenazért általánosan érvényes kifejezése? A dogmának a jelleme épen a tárgyilagosság, a mi épolý szűkségszerű, mint az u. n. exact tudományoknál az axioma. S íme, a subjectivitásnak mégis ily nagy befolyást akarunk engedni! Hiszen meglehet, hogy a Krisztushban megjelent igazságy lelke vezérli és irányozza, amint az a szivekben és lelkekben működik: de — eltekintve attól, hogy minden individualitás a tökéletlenség jellegét viseli magán — vajjon nem lehet-e az egyéni vallásos öntudat a nevelés vagy a viszonyok által helytelen irányba vezetve? Vajjon nem lehetünk-e magunkba szivott dogmatikai előítéletek által korlátozva, midőn aztán azt mondjuk: lelkiismeretemmel nem fér össze, hogy ezt vagy azt a dogmát, akár igaz, akár nem, félredobjam? Mégis csak ajánlatosabb volna, ha a helyett, hogy a kegyes öntudattól és érzéstől tesszük függővé, csak az illeltett szentírás tennők a materialis kritika alapulvél.

Igen, ha nem tudók azt, hogy: hic liber est, in quo quaerit sua dogmata quise, invenit et pariter etc. A subjectivitás a biblia magyarázatánál is érvényesül. Az igazságy napsgarai mindig megtörnek az egyéniség prizmáján és egyéni jelleget vesznek fel. S ott is, a hol sokan egyidejűleg cseréltek ki s juttatták közös kifeje-

zére vallás meggyőződéseket, mint a zsinatoknál, symbolumoknál, mindig odatapat valami egyéni, a korszaknak valami ize. S a felállított hitcikk a nagy tömegnek úgy értelmét, mint érzelmét ennek dacára is kiéltetik. Kiki feltalálja a dogmában a maga számára azt, a mi objectív, s elismeri azt tekintélynek, mert annak lelke az ő lelkeből való lélek s az is marad. Csak az a hibás és visszás, ha az alakot is állandónak tartjuk, avagy, ha a dogma még akkor is föltétlen tekintélyt követel, ha egy más kor, vagy más egyház, vagy más egyéniség arra a meggyőződésre jutott, hogy a dogmának fennálló alakja nem tekinthető többé egészséges hajtásnak azon igazság törzsén, a mely szerint Krisztus, Isten és ember fia, az üdvözítő és megváltó. De a föltétlen materialis kritikát nem úgy kell értenünk, hogy az a vallásos keresztény öntudat utolsó tételét is kérdésbe teszi. Az ilyen vizsgálódás a vallásbölcselet feladata. A dogmatikai kritika ezzel föllépne a maga területének határait. De szintűgy balgaság volna, ha e kritikai eljárástól az utóbbi keresztény vallásos elv alapján megtagadják a tudományos címet. Hát van-e általában tudomány, a mely nem valami sarkigazságot, alaptételből indul ki, mely a maga igazságát nem bizonyítékokból vonja le, hanem magában foglalja?

Igy hát a dogma és kritika testvérek. Kritika nélkül nincs egészséges dogma s dogmatikai tudomány. A valódi kritika nem rombolólag, ellenkezőleg mindig építőleg működik. Kiválasztja az ocsút a gabnától, a salakot az aranytól; a dogmának, mint a vallásos igazság folyton változó kifejezésének, valódi jelentőséget és tartós értéket ad.

A dogmatikának tehát, mint kritikai tudománynak, szép és nagy feladata van. Minél előglatlanabb, annál hamarabb elérni azon célt, hogy a vallásos hitnek és életnek támasza legyen. Nem zárhatók be jobban sorainkat, mintha Schweizer szavai idézzük: «A hitnának mai napig nehéz feladatot kell megoldania, mert az evangéliumi kereszténység valódi hitét kell taníttania, de épen erre nézve nagyon eltérők a vélemények. Átvárunk azt mondották az apostollal: Hiszem, azért prédikálok; ma sokan megfordítva tartják: Pap, theologus, egyháztag vagyok, tehát hiszek, vagy igyekszem hinni! A ki így gondolkodik és így cselekszik, a maga hitét keservesen kivívott dolognak és érdemnek fogja tekinteni, s rendszeren — minél erősebb önmegtagadásba és küzdelembe került — annál hevesebben és kihívóbban védelmezi az így szerzett hitet. A valóban elfogadható és váltható hitnek tanítása tehát égetőleg szükséges.

H—i.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

A tiszánineni ev. ref. egyházkerület főpástor, főtisztelő és méltóságos *Kém Bertalan*, püspök úr, folyó hó 14-én kezdte meg egyházlátogatási körútját az ungi egyházmegyében. Előzőleg 13-án történt a megérkezés és fogadtatás a csapi indóháznál. A főpástor a ranki fürdőből jövet, az északeleti vasút S.-a-Ujhelyszigeti vonalán, a délutáni vonattal érkezett *Csapba*. Itt várta őt az egyházmegye számos tagú küldöttsége. Nagytiszleleti Makay Dániel esperes és Kovács Károly gondnok vezetés alatt. Előbbi ékes szavakban s találó hasonlatokban gazdag beszéddel fogadja s üdvözlő a szeretett főpapot. Beszédében különösen kiemeli, hogy ezen egyházmegye először fogad területén püspököt, s hogy ez az első fogadtatás épen itt Csapon történik, a mely köz-

ség annyit küzdött és szenvedett a Tisza romboló árja ellen és árjától. De immár a pénz és tudomány hatalmával emelt védgátakkal győzött felette. E körülményhez párhuzamot keres és talál az ungvármezei protestantismus küzdelmes multjában s békés, bátoróság, mondhatni virágzásnak indult jelenében. Beszédét avval zárja, hogy üdvözli a püspököt maga és az egyházmegye nevében, nemcsak mint a legmagasabb állást magyar prot. egyházi férfiak egyikét, hanem kivált mint olyat, a ki testvéri szeretet és atyai gondoskodás áldásait hozza mint első, az egyenlők között.

Erre püspök úr lelkes beszédben, s meghatottságtól emelt előadással válaszol. Válaszának hatása nem tér meg a szívek rejtekeiben, de előbb a lelkesedés fénye gyanánt ragog a szemekben s végre kiárad az öröm könyveiben. Köszöni az iránta nyilvánuló bizalmat és szeretetet, melyet a nagyszámú értelmiség megjelenéséből kiolvashatni; igéri, hogy hivatalos kölmelei teljesítésében ezt viszont bizalom- és szeretettel fogja megszolgálni.

Ezután püspök úr és a kíséretében levők s a tisztelő közönség egy része a készen álló kocsiakra szállnak s a csapi indóházról a tiszai új közlekedési hidon keresztül *Zihony* fel indulnak. A menet előtt záhonnyi földművesekből alakult díszes bandérium lovagol. Ezután és a püspök úr kocsija előtt közvetlenül tek. Köröskényi Ferdinánd, a nagy-kaposi járás főszolgabírája hajlat, nyomukban az értelmiség, úri fogatok hosszú során. A negyedórányi útvonalon mezei munkások csoportjai s a vágy is várakozás által ösztönszerűleg hajtott községi lakosok sorfala közt érkezett a menet, zöldlombos iv alatt a záhonnyi lelkesül lakra. Nem állhatom meg, hogy egészen bizalmasan meg ne jegyezzem, hogy lesznek kiknek úgy fog látszani, mintha a bevonulás rajzolt képét a puritanismus keretében nehezen férne. De azt is jelzem a szorongó lelkek megnyugtatóására, hogy ha e körülményben túljártunk is az igénytelenség határain, protestáns mióvotunk mellett erősen tanítkodott az, hogy a harangzúgás elmaradt. Legalább én harangszót nem hallottam.

A palakon tisztelőn Urbán Mihály lelkes s presbyterium élén s nagyszámú egyháztagok jelenlétében üdvözlő a főpástor ő méltóságát. Diszkoszorúnak mondja üdvözlő beszédét, mint a mely a bizalom, szeretet és tisztélet el nem hervadó virágaiból van fonva. Beszédének a közönség harsogó «éljen»-e képezte záradékát, ugyanaz nyitját a főpástor válaszáinak. A tartalom és elmondásban kenetes válasz a Krisztussal találkozó, Emmausba menő tanítványok úti társaságát hasonlítva össze az épen folyamatban levő fogadtatási jelenettel. Köri a tisztelő közönség. Az arcokon a meghatottság vonásait a lenyugzó nap halvány fénye jobban kiemeli. E vonásokból azt olvassuk, hogy itt minden szív nyitva van, s kész szeretettel fogadni a főpástort, a kinek ekkor két a szó ajkain ily formán: a nap hanyatlóban, a lát-határ szélén, az este közel, ti szívesen fogadtok engem. E jelenetnél úgy képelem, mintha ajkaitokról a tanítványok marasztaló szava hangzanék felem: «maradj velünk, mert immár beesteledik.» S én elfogadom hívásokat, bemegyek e hájleiba, s bár krisztusi erők teljességével nem rendelkezem; de a Krisztus szellemében főpástori szeretetem, bizalmam és áldásom kincseit vigaszom be oda s ezeket adom vizonzásul a szíves fogadtatásért.

A hasonlat találó volta nagy hatást idézett elő, úgy, hogy a különben is érzelmesen hangolt közönség nem egy tagjának szemében láttuk ragogni a szív gyöngyét, a könyeket. Ezekkel e napra az ünnepéjegyeknek vége szakadt.

Ki kell itt emelnem a záhonyi uradalom tisztjeit. Farral G. és Penberger urakat. Ők ugyanis mind a bevonulás ünnepélyességét emelték jelentősekkel s díszes fogataikkal, mind a másnap, vasárnap, augusztus 14-én főtisztelendő püspök úr által tartott istentiszteleten családjaikkal megjelenvén, ezek által, mint különben római kath. vallásiak, a krisztusi szeretet és keresztényi egység nagy elveinek adtak élénk s nekünk igen jól eső kifejezést. Fogadják elismerésünk nyilvánítását.

Vasárnap, augusztus 14-én, a reggeli istentiszteleten főtiszt. püspök úr tartott egyházi beszédet, Eféz. II. 18—22 felett. Az egyház és vallás iránt való szeretetet mint főtetelt fejtegeti, s a tárgyalás folyamán kimutatja, hogy ennek tényezői: a) hinni a vallás igazságait s azok szerint élni; b) a krisztusi állandó és alap-tételek fenntartása mellett az ezeket kifejező formákat tökéletesíteni; c) áldozatokra készen lenni. Az egyházi beszéd alkalomszerűsége, érdekessége, érthető és mégis ünnepélyes nyelvezte, az akktrészeknek külön is kidomborodó szabályos méretei, s a mint ez akktrészek könnyen egysebbe folynak s művészi egészét alkotnak, végig felvontan tartották a gyülekezet különböző miveltégi fokú tagjainak figyelmét; tanult, okult mind, a hozzáértő e felett a szónoki mű szépségében is gyönyörködött. Ha ezekhez hozzáveszünk az előadás szabályszerűségét, a püspök úr lágyan sima, szép hangját s a mint ezt a hangot hordozza, kezeli (hoesánat a szóért), hogy azt hiszi az ember, hogy azzal csak buzditáni, lelkesíteni, szeretetet s áldást osztani, vigasztalni lehet, de erősebb indulatot, megrovást, kárhoztatást kifejezni nem, s a mint a beszéd tartalma s előadása vízi magával, az a jóságosság, mely az arcon ki van fejezve, megköti a hallgatót, hogy ha akarja se szabadulhasson tőle az ámenig; mindezek együtt gyönyörködtetve oktatták a hallgatót, s a közönség épülve, szellemileg kielégítve és felfrissülve hagyta el a templomot.

Templom után következett a vizitáció.

Főtiszt. püspök úr üdvözlő a presbyteriumot s kijelentvén, hogy megjelenésének célja, hogy az egyház anyagi és szellemi állapotáról tudomást vegyen s erről illető helyen és időben jelentést tegyen, felhívja a presbytereket, hogy az általa hozzájuk intézendő kérdésekre határozott és lelkiismeretes feleleteket adjanak.

A tárgyalás folyamán a templom és torony kijavítására buzdit. Különösen kötelességgé tette, hogy miután a tanterem szűk, alacsony, hiányos felszerelésű, ezek tekintetében kötelességeknek mielőbb megfeleljenek. Minthogy itt az építkezési költségeket templom-szék szerint szokták kivetni, főtisztelendő püspök úr intette a presbyteriumot, hogy e kulcsot mellőzzék, mint olyat, mely az egyes egyházakban zavarok magvát hinti el s a vallásosság megrottására s a béke megzavarására nagy mérvben befoly: merlegen ajánlja, hogy a kivetést más alapon eszközöljék. Érdekes és jövőben a záhonyi egyházban az éneklés szépítésére jótékonyan ható adat az, hogy ott egy 500 ft-os orgona-alap van, melynek azonban csak a hagyományozó övezvényének halála után lép az egyház birtokába.

Az is örövendes tudomásul szolgált, hogy ezen, a közalap terhért hordozni eddig vonakodó egyház, az év folyamán a multra szóló összes kötelezettségének eleget tett.

Végül főtisztelendő püspök úr, a vallásosságra s egyháziasságra s a nevelés ügye iránt buzgólkodásra intve a presbytereket, az ilyest bezárja.

Könnyen felfogható, hogy e szellemi táplálkozás ily bő mértéke után, a fizikai ember is követelt jogait. Előbb a szem. Ezt a fehér asztal látása megnyugtatta, s

nem ok nélkül, mert dús ebéd mellett, halandó ember bőven megtalálta, a mit kedvelt. E közben a komoly és kedélyes pohárköszöntőkben ismét a szellem került felül, osztotta a táblák hatalmas fűszerét, a jó hangulatot s betöltözte a Záhonyban töltött órák élvezetét.

Delután a záhonyi bandérium vezetése mellett, a félórás távolra fekvő *salomon*i egyházba indult a püspök úr s kísérete. A határon az utóbbi község bandériuma is csatlakozván, virágfűzérés lombvezet alatt vonult be a menet a községbe s a paplakra. Itt az egyház ifjú lelkeséje, Szűcs István, meleg szavakkal ad kifejezést saját és gyülekezete örömeinek, ő mellőssége megérkezése felett, tisztelettel ajánlja egyháza ügyeit a fősásztor figyelmébe s bizalommal vár buzditást, ha miben helyesléssel találkozó irányban járnak, ellenkezőleg atyai utasításait halásan veszik. Erre a fősásztor kenetes ajkain felhangzik az ünnepi köntösből összesereglett egyháztagokhoz intézett üdvözlő beszéd. Köszöni a díszes fogadtatást s az ebben nyilatkozó tiszteletet s szeretetet, igéri, hogy ezek atyai viszonzása mellett, fősásztori gondjait egyházi életök összes ügyeire kiterjeszteni kedves kötelességének ismeri.

A paplakon elhelyezkedés ideje alatt megszólal a harangok istentiszteletre buzditó szózatja. A közönség zsűfóliság megtöltte a templomot. A szokásos éneklés után, ismét főtisztelendő püspök úr predikál Ap. csel. XXIII. r. 1. v. felett: a jó lelkiismeret hatalmáról, s előadja, hogy a jó lelkiismeret bizonyoságot tesz rólok a) Isten előtt, b) magunk előtt, c) más emberek előtt. Itt is, mint reggel Záhonyban, a gyülekezet részéről ugyanazon várakozás, figyelem, áhitat; a szónokló főpap részéről ugyanazon erő az előadásban, ugyanazon siker a hatásban. A gyülekezet lelki megújódással hagyja el a templomot.

De a legerősebb szervezet sem képes az ártalmas behatásnak végkép ellenállani. Rekkendő hőség, zsűfóliság megtelt templomban, egy nap alatt két egyházi beszéd tartása után, meghűlésből eredő torokhája miatt, két napon át volt akadályozva a fősásztor abban, hogy kötelességének öhajtsa szerint eleget tegyen.

Templom után tartatott meg a presbyteri gyűlés. E gyűlekezetben, fájdalom, sok a baj. Az egyháztagok fekvő birtokai, bizonyos ingatlan vételéből származó s az egész községet terhelő pénzzavarok miatt, hetenként árvereztetnek, e miatt a szegénység nagy, 1882-ben a pap-és tanítók a fél faluval elégett: elégett a pap és tanító minden ingósága, az utóbbinak hat darab marhája is. Azóta a papi s tanítói lak külsejéből felépült, de egyéb mellékeépületek hiányoznak. Főtisztelendő úr által utasítottak, hogy a további építkezésekre egymás közt kivetést tegyenek s ez alapon segélyért folyamodjanak.

Kapott az egyház toronyépítésre 500 forint, de ez összeget, mint Záhony, (ugyanazon hagyományozó) csak a végrendelező övezvényének halála után fogja megkapni.

Az egyházi élet minden mozzanatát illető tárgyalás befejezése után, főtisztelendő püspök úr buzditó szavakkal és áldáskívánás kíséretében elbocsátja a presbytereket.

A fősásztor iránt nyilatkozó szeretet s tisztelet egyik jele a terített asztal, itt is erősen próbára tette evőképeségünket. Meg kell emelnem itt, hogy a helybeli lelkész né atya, Bözönményi Károly, mácai lelkész s a felsőzeplényi egyházmegye ékeaszavú s tollú főjegyzője, a fősásztor Salamonba jöttének alkalmára tartotta fel gyermekei meglátogatását. Ez mindnyájunkat, de különösen, a kit közvetlen illetett, püspök úr ő méltóságát kellemesen lepte meg s a mult évi zeplényi egyházi látogatás eleményeinek felhajtásával kellemes és üdítő visszaemlékezésekre nyújtott anyagot.

(Folyt köv.).

Szabó Endre.

Az egyházkerületi leánynevelő-intézet felügyelő-bizottságának ülése Miskolcon, 1887. augusztus 20-án.

Egyházkerületi leánynevelő-intézetünk szellemi és anyagi ügyeit intéző felügyelő-bizottság folyó augusztus hó 20-án tartá egyik fontos ülést. Az értekezlet elnöke, *Ragályi György* úr, a felsőborsodi egyházmezeje főgondnokja volt, mint leánynevelő-intézetünk világi főfelügyelője. Jelen voltak: *Debrecezeni Gábor*, felsőborsodi esperes; *Tóth Dániel*, miskolci lelkész s alsóborsodi tanácsbíró; *Nagy Ignác*, miskolci lelkész s elemi iskolázási elnök; *Ferenczy Lajos*; *Kun István*, a miskolci reform. női filléregylet pénztárnoka; *Bakos Antal*, egyházkerületi pénztárnok; *Bizony Ákos*, egyházkerületi ügyész és *Tóth Pál*, intézeti igazgató.

Elnök felhívására az intézet igazgatója előadta, hogy a főtiszteletű egyházkerületi felügyelő-bizottság által leánynevelő-intézetünkhöz, a szám- és természetismeret szakosztályára hirdetett pályázatra négy tanferfi adta be kérvényét, kik közül kettőt visszalejtett, kettő teljesen megfelel a pályázati feltételeknek. Egyik *Horváth György*, sárospataki főiskolánk volt növendéke, volt főiskolai szenior, ki a természet- és felsőbb számtudományokat a genfi és zürichi egyetemeken hallgatta s általános jeles osztályzattal végezte a bölcsészeti és teológiai pályát s mindkét papi vizsgát kitűnő sikerrel tette le. A másik *Szurmó Ambrus*, polgáriszkolai tanító, jelenleg a nagy-körösi községi felsőbb leányiskola igazgatója, református vallású, 29 éves ifjú férfi, ki mind az elemi, mind a polgáriszkolai képezési tanfolyamot kitűnő sikerrel végezte, kinek úgy elemi, mint polgáriskolai képességet öklevelele kitűnő. Szolgálati bizonyítványai arról tanúskodnak, hogy már mint tíz éves tanító, szakjában, mely pályázati feltételeinknek éppen megfelel, teljesen otthon van, tapasztalattal, jártassággal bír. Nagy előnye, hogy éppen egy felsőbb leányiskola igazgatója, s az általa közetett értesítőköltségek is kitűnik, hogy a leánynevelés eszméje nála hivattott mivelőre talál.

Felügyelő-bizottság ezen előterjesztés után, pályázók kérvényeit s az okmányokat egyenként felolvasta s bár meg van grózdóve, hogy *Horváth György*ben is jeles tanerőt nyerne leánynevelő intézetünk, de tekintettel arra, hogy *Szurmó Ambrus* úr, már mint tapasztalt, okleveles tanító, pályázati feltételeinknek már most egészben megfelel; tekintettel, hogy mint felsőbb leányiskolai igazgató, egyházkerületi leánynevelő-intézetünkben; csak ismerős talajra lép; hogy itt, a magasos eszme és cél kivételét szakismereteivel, paedagogiai tapasztalásával elősegítse; őt, leánynevelő intézetünkhöz a szám- és természetismeret tanárává egyhangulag megválasztja, főkérve, hogy állását szeptember 1-én elfoglalja.

Intézeti igazgató örömmel jelenté, hogy a szept. 1-én megnyitandó tápintézetbe, eddig 18 növendék jelentkezett, és így csak kétfelől kevesebb, mint amennyire az be van rendezve. Ez szükségessé teszi, hogy a folszerelés megfelelő legyen. A bizottság szintén oly örömmel vette tudomásul igazgató jelentését, bízonságot látta ebben annak, hogy intézetünk iránt bizalommal viseltetnek a szülők s hogy ily intézményre szükség volt. *Ragályi György*, ez az áldozataiban soha ki nem fogyó, nemeslelkű főúr, az általa ajánlott 500 forintot folyóvá kívánja tétetni a tápintézet folszerelésére, melynek költségvetése 800 forint. Ugyanó 50 forintot küldött már korábban a legszükségesebbekre, mely összegget, igazgató térképekre, általában a földrajz tanításához szükséges eszközökre kíván fordítani.

A tápintézetbe 150 frt ellátási díj mellett fólvétettek

eddig: *Győri Emma*, református, Harkányból (Zemplén-megye); *Simon Margit*, ref., Mező-Tarpáról (Bereg); *Debrecezeni Jolán*, reform., Sajó-Szentpéterről (Borsodm.); *Kérészy Gizella*, ref., Hadház (Hajdúm.); *Juhász Jolánka*, ref., Nagy-Sallórol (Bárm.); *Szüksay M.*, ref., Órhelytanya (Zemplén.); *Benczúr Margit* és *Benczúr Erzsébet*, ref., Csicsókáról (Zemplén.); *Keller N.*, ref., Tállya (Zemplén.); *Ecsedy Flóra*, ref., Nagy-Lónyáról (Bereg); *Gyarmathy Margit*, ref., Bodzás-Újlakról (Zemplén.); *Fox Ilona*, ev. Merényből (Szepes.); *Batta Mariska*, ref., Gébényből (Szabolcs.); *Puly Mariska*, ref., Tomorhól (Abauj.); *Feyér Rózsa*, ref. Mező-Csáthról (Borsodm.); *Kiss Emma*, evang., Albertiről (Pestm.).

Tápintézeti felügyelőnővé *Tóth Zsuzsánna* választottat, az igazgató felelőssége mellett.

Ezután *Ferenczy Lajos*, felügyelő-bizottsági tag terjeszté elő, hogy a jeles növendékek anyagi jutalmazása végett, ő a mult bizottsági ülésen tett azon indítványát, hogy ösztönözök tűzessenek ki, immár sikerűdásan megvalósítottnak nyilváníthatja. Amennyiben nem sok fáradságba került tanügybarátokat szerezni, kik immár mintegy 11 aranyat irtak össze a legközelebbi iskolai évre azon növendékek számára, kik a magyar nyelvben és fogalmazásban, kézimunkában, zenében, rajzban, szépirásban kitűnnek, mindig általános irányadótól szolgálván a szorgalom nagy és főerénye. Oda ítélni azonban ezeket a szép aranyakat nehezebb lesz, mint ajánlani, mert köztudomású dolog, hogy intézetünknek legalább felét, olyan jeles növendékek alkotják, a kik között igazán nehéz a választás. A 11 aranyat ajánlották: *Ferenczy Lajos*, míg él, évenként 2 arany; *Horváth Lajos*, országgyűlési képviselő, 5 éven át 2 arany; *Kun Kálmán*, 5 évig 2 arany; *Szűcs Sándor*, míg él, évenként 1 arany; *Kun Kálmán* 3 évig 1 arany; *Kun István*, évenként 1 arany; *Récs György*, egy évig 1 arany; *Mikuliczky István*, évenként 1 arany. Ez adatok után *Ragályi György* nemcsak ajánlott, míg él, 2 aranyat, de át is adta *Ferenczy Lajos* úrnak, a ő igazán elmondhatta a nagy római császárral: «hanc diem non perdidit».

Érdekes tárgyat képezte ez ülésnek a tandíjmentesek kérdése, különösen papjaink, tanáraink, tanítónők gyermekeit illetőleg. Felügyelő-bizottság ezt a kérdést legigazságosabban az intézet, valamint a szülők érdekeit szem előtt tartva, úgy kívánja megoldani, hogy két vagy több leánygyermekes szülők, ha ezek a gyermekek egyszerre kerülnek a nevelő-intézetbe, abban akedvezményben részesüljenek, hogy egy gyermek a tandíjfértés alól fölmentessék.

Miután igen lényeges, hogy a bentlakó növendékek orvosi ápolásban részesüljenek, sőt az egész iskola egészségügye egy szakember kezébe és lelkiismeretébe főtessék le, felügyelő-bizottság ez által nem kívánna a szülőkét külön megfizettetni, bár minden lelkiismeretes szülő, első sorban áldozik gyermeke egészségéért, hanem óhajtja, hogy maga az intézet pénzrára fizessen egy orvost, ki az egész iskola és tápintézet egészségügyét gondozza s kinek tiszteletdíja évenként 100 frt. Ez az indítvány szótóbbsséggel elfogadtatott s igazgató megbízottat, hogy egy lelkiismeretes szakorvossal azt jegyzőkönyvleg közölje.

Tóth Pál.

— 3 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Örömmünnep.** Dunántúli ágostai testvéreink folyó hó 24-én ünnepezték meg sokérdemű egyházi fejüknek, *Karsay Sándor*, superintendensnek 50 éves szolgálatára rendezett örömmünnepét, Győrött, az ünnepeletnek születési

és szolgálat helyén. 1814-ben született, atya előbb tanító, majd lelkész volt s fiát gondosan neveltette a soproni tanintézetben. Itt, mint theologusra, *Kiss János*, a jövővi író és derék superintendens volt reá különösebb hatással. Tiltva lévén ez időtáj a külföldre menetel, *Karossy* Bécsben folytatta magasabb kiképzését. Innen a gr. *Zay* családhoz jutott nevelének s két évi e nemű működése után betegeskedő édes atyjához ment kiegészítő lelkésznek. 1837-ben elvesztette atyját s ugyanekkor *Mencselyre* (Zalam.) küldetett kápláni minőségben, a hol főnökének elhunytá után, rendes lelkészszé választatott. 1839-ben, már mint nős férfiút, vitte el magának a *téhi* egyház, a melynek körében gyorsan emelte őt tisztársainak s az ev. egyháznak jól kiérdemelt szeretete és tisztelete. 1847-ben már kerületi aljegyző volt, 1853-ban gyámoldai főpénztárnok, 1858-ban győrmezei esperes, 1862-ben kerületi főjegyző, 1866-ban, a Haubner halála után, superintendens; mint ilyet választotta őt meg a győri ev. egyházközség lelkészül. Erdemei között a legmaradandóbb s a legadásosabb is, bizonyára az egyházi övezetek és árvák ügyében elért ritka szép sikere. 1846-ban ő kezdeményezte először ágostai testvéreink között az egyházi „gyámolda” felállítását, s ma már több mint 100 ezer forintnyi tőke enyhíti nálok az övezetek s árvák fölbnyire keserű helyzetét. Sokat s kelkesen fáradozott a tanügy előmozdításán is, s e téren szerzett érdemeit a koronás magyar király is elismerte, jutalmul adván neki s utódainak a „*téhi*” előnévhez kötött magyar nemességét. Saját kerülete egy művészilag kötött s képekkel illusztrált bibliával ajándékozta meg. Diszkutiósú bibliával több esperessé a minden tiszteletreméltó férfiút, kibén — mint ismerősei állítják — a jó pásztor, tudós, szónok és kitünő családgy értenyi szép öszhangzatban vannak egyesülve. Résztükről szintén örömmel sietünk tisztelettel adózni az ünnepelt kitünőség hervadhatatlan érdemeinek.

— **Gyászír.** *Körösy István*, alocskai ev. ref. lelkész áldott lelki neje, szül. *Szűcs Ida*, kedveseinek emésztő fájdalmára, életkora 23-ik s boldog házassága 4-ik évében váratlanul elhunyt. Folyó hó 14-én egy egészséges leány-gyermeknek adott életet, de ugyanakkor az ő életfajtyája megszűnt lobogni. Temetése 16-án volt, nagyszámú közönség jelenlétében. Ösztinte részvétellel osztoznak a mélyen süjtöt férj, két kis árva gyermek, bánatos szülők és testvérek gyászában. A vesztésgy sulya alatt vérző szíveket köztöze be a Gondviselés keze! *D. J.*

— **Papválasztás.** Hallgató János, kassai segédlelkész, a sárospataki főiskolának egykori kitünő növendéke, 1887. augusztus 21-én *P. Mária* egyhangúlag pappá választottat. Szívből üdvözöljük!

— **Ivánka Sámuel sirmelékére** adakoztak újabban: Kérészy Barna, tiszánánai lelkész 1 frt; Fűrész Tamás, lakai lelkész 1 frt; a felsőborsodi tanító-testület pénztára 4 frt 10 kr. Midőn e szíves adományokat tisztelettel nyugtáztuk, egyúttal szívesen kérjük az Ivánka érdemeit méltányolni tudó minden rendű s rangú hitorsosainkat bármily csekély adományaiknak mielőbbi beküldésére, hogy a felállítandó emléks a esetleg alapítvány iránt, lehetőleg még az ősz beálltaig intézkedhessünk.

— **Tanévnyitás** A *pápai* ev. reformált főiskola theologiai akadémiájában, főgimnáziumában és tanítóképző-intézetében az 1887^{1/2}-ik tanév jövő szeptember hó 6-án reggel 8 órákor kezdődik. Ezt előzőleg a VIII. osztály tanulók javító-, esetleg magánvizsgálatai augusztus 30. és 31-én; az írásbeli érettségi vizsgálat szeptember 1-5.; a szóbeli szept. 6-7.; a beírások szept. 1-5. napjain d. e. 8-12 óráig; a javító-, pót- és magánvizsgálatok pedig délutánokon 2-6 óráig lesznek. A

tanítóképző-intézetben a javító-, pót- és magánvizsgálatok úgyisint a tanképesítő vizsgálatok akképen történnek, amint a «Néptanítók Lapja» folyó évi 60-ik számában közölve van. Pápa, 1887. auguszt. 19.

A főiskolai újazulóság.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában** a beírások, felvételi, javító-, pót- és magánvizsgák szept. 1-5-ig tartanak; az ünnepélyes megnyitás szept. 6-án lesz. Azon tanulók, kik a főiskolai épületben kaptak lakást, komolyan figyelmeztetnek, hogy azon kívánalmaknak, melyek az iskolai jelentésben közzétettek, pontosan feleljenek meg, mert különben a lakást elvesztik.

Az igazgatóság.

— **Figyelmeztetés!** Az *eperjesi* teljesen kiépült és kibővített ev. ker. collegiumnak főgimnáziumában és *Theol. akadémiájában* az 1887^{1/2}-ik iskolai évre szóló beírásokat folyó évi szeptember 1-4. napjain eszközöltetnek. A beírásokat megelőzőleg, augusztus 30. és 31. napjain tartanak a gimnáziumban a felvételi, javító- és esetleg magánvizsgálatok. Az érvénytől ünnepély szept. hó 4-ikén d. e. 11. órákor fog megtartatni. Az előadások szeptember 5-én kezdődnek. A helyi viszonyokkal netalán ösmeretlenek kedvéért megjegyeztetik, hogy a szép környékű Eperjesen havi 16 frttól 30 frt-ig kapható teljes ellátás szállással. Szállások 3 frt 50 kr-tól 10 frt-ig havonként. De a collegium maga is gondoskodik arról, hogy növendékei tisztességes és olcsó ebéd- s vacsorával láttassanak el; a collegium táptiszteletben az alumneumi ebéd és vacsora díja egész évre 50 frt 70 kr. A konviktusi ebéd és vacsora egész évre 62 frt 70 kr. Az előbbiből elegendőnek is van helye. Ezen jótéteményben a collegium növendékei vallásátlanság nélkül részesülhetnek. Van a collegiumnál azon kívül számos alapítvány, melyekből évenként 5-65 frtos ösztöndíjak és praemiumpok osztatnak a collegium növendékeinek; a mult iskolai évben 20 gimnáziumi tanulóról részesült ezen ösztöndíjakban.

Az igazgatóság.

— **A löcsei magyar királyi állami felsőbb leányiskolában** a növendékek beírása és felvétele folyó évi szeptember hó 1., 2. és 3. napjain történik. Az intézet teljes 6 osztályú és benlakással — internatus — van összekötve. Az internatusba 12 növendék vétetik fel. A benlakás díja 10 óra 300 frt, melyért külön zongorórát is kap a növendék. A társalgási nyelv magyar, német és francia. Az intézet házi rendjére és berendezésére nézve bővebb felvilágosítást Kárpáti Endre, igazgató ad.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület** közgyűlése folyó hó 22-én Debrecenben úgy az iskolát, mint az egyházat mélyen érdekli kérdések felett tanácsokoztat. Addig is, míg részletesebben ismertetnők a gyűlés eseményeit, tudatjuk olvasóinkkal, hogy a *Körösi Sándor*, országgyűlési képviselő és jogtanár lemondásával megüresült tanzsékre, 8 pályázó közül szótöbbséggel *Dr. Ozory István*, debreceni gyakorló ügyvéd és egyházi ügyész; a gimnáziumi latin és görög classica-literaturai tanzsékre pedig, öt pályázó közül, a méltán első helyen jelölt *Dóczy Imre*, körösi tanár, egykori sárospataki theologus választottat meg és pedig egyhangúlag. Szerencsét kívánunk a testvér-főiskolának az új tanerőkhöz!

— **A dunántúli egyházkerület**, mint azt előre jeleztük, folyó hó 15. s következő napjain Pápan fejezte be Székesfehérvárotul jusus hóban megkezdett közgyűlését, a mely iránt most sem tanustottak a hivatalosok kellő érdekeltéget. Tiszta K. főgondnok helyét *Beöthy Zsigmond* töltötte be. A gyűlés eleintén, mint törvényszék, fegyelmi ügyekkel foglalkozott, a melyek azonban elvi fontosságú határozatokra nem adtak alkalmat. Közérdekű

a gyűlés gondolkodása a különböző s főleg domesztikai segélyek kiosztását illetőleg: mert elítéli az a segélykérők nagy részét s a kiosztásnak eddig gyakorolt módját. A temérdek folyamodás, a melyek egy részében a kapzsóság jelenkezik, ott is divatos kör s a kereset okok ott is napirenden vannak, s nincs messze az az idő, a melyben a kerületek és megyék el fogják határozni, hogy ezentúl nem az kap segélyt, a ki rimánkodni s pártfogókat fogdosni tud, hanem az, a ki a megyék és kerületek magok tartanak igazán segélyeszerűeknek. Ezt a gondolkodását a közgyűlésnek szívből üdvözlöljük, s attól a domesztika ügyére jót s a szerencsétlenekre szerencsét várunk. — A pápai főiskola gimnáziumában a német nyelv tanárától Kermay Dezső, volt f.-lövi tanár választatott. Révész Kálmán, teológiai tanár s Horváth József, gimn. vallástanárrá előléptetett. A kerület főtisztelendő Karsay Sándor, ev. püspök ötvenéves jubileumán Győrött, különösen tisztelettel.

Dr Schlauch Lőrinc, volt szatmári püspök, folyó hó 24-én nagy ünnepélyességek között foglalta el a nagyváradai püspöki széket. Ez alkalommal tartott beszédében is, mint mindig, bizonyosságát adta fényes tehetségének s egyházi politikai elveire is rámutatott. A napi sajtó már híralgatja ezeket az elveket, úgy tüntetvén fel, mint a melyek ellentétesek a jelenlegi magyar kormány nézeteivel, sőt az egész modern műveltség haladó irányával is ellenlábask. A beszédek egynemely pontjára mi is visszatérünk.

— **A göttingai egyetem 150 éves jubileumát** múlt vasárnap ülték meg többféle ünnepélyességek. A kis egyetemi várost egészen elborították az idegenek, kik ez alkalomra sereglettek oda. Megjelent Albert herceg, az egyetem disz-rectora, továbbá Gossler, közoktatásügyi miniszter, valamennyi tanár, a tanuló ifjúság s a hatóságok nagyszámú képviselői. Az ünnepélyek istentisztelettel kezdődtek a János-templomban, hol hatalmas énekkari előadás és egyházi szónoklat tartott. Azután a város háza előtt volt egy «Frühshoppen», mely a tikasztól meleg dacára fényesen sikerült, de már a délutáni néppünnyelt élvezhetlenné tette a roppant hőséget. Este az általában volt ünnepély, melyen 3000 ember jelenlétében előbb a polgármester üdvözölte a vendégeket, majd Ritschl professor tartott alkalmi beszédet. A jubileum alkalmából kitüntetésben részesültek Gossler miniszter és csaknem valamennyi tanára az egyetemnek; ugyancsak ez alkalomra Bismarcknak, ki ez egyetemen tanult, a város háza előcsarnokában szobrot emeltek, mit a vaskancellár meglegható táviratban köszönt meg.

— **Irodalmi hírek.** Molnár Lajos, sárospataki gimn. tanár *Magyar Olvasókönyvének* II-ik kötete, a középiszoklatok 2-ik osztálya számára, elhagyta a sajtót s a főiskola fölizománosánál, *Trócsányi Bertalan*, könyvkereskedőnél Sárospatakon s az ő útján bármely hazai könyvkereskedésben megszerezhető. Ára füze 90 kr. Az első kötetről az «Egyetértés» és a «Prot. Egyh. és Isk. Lap» teljes elismeréssel nyilatkozott. A *Politika* s ennek *Olvasókönyve* (a kettő egy kötetben), írta dr. Kaposy Lucian, pápai tanár, szintén elhagyta a sajtót s pár nap alatt ez is szétküldték. Az egyes írekből az érdekelteknél tanintézetekhez mutatóváltványokat küldött irodalmi körünk. — A *Protestáns Népkönyvtár* júliusi füzeté a következő tartalommal jelent meg: „*Miért tartozik a német a svédeknek és miért tartozik a magyar a németnek?*” Török Józseftől. Célja az elbeszélésnek a Gusztáv Adolf-egylet eredetének megismertetése. „*Ének*” (árvizek idején), Palóczy Czinke Istvántól, a vallásos lélek mérsélgéséből fakadó szép kis költemény, a «Kegyes Jézus én imádságomra» című, ének

dallamára. „*Gutenberg János első kéziratja 1441.*” a «*Typographia*» című nyomdászati szakközlönyből, tanulságos ismertetése a Gutenberg érdemeinek. „*Agg harcos*», hazafias költemény. Dalmady Győzőtől. „*Egy biblioteka története*», Szentkúthy Károlytól. Úgyesen szőtt elbeszélés abból az időből, mikor a prót. teológusnak nem volt szabad külföldre járni s a könyvek behozatala is tiltva volt. „*Gábor*», eredeti beszély, Hörk Józseftől. Egy Jozsa Gyuri-fele kalandoknak s bohóságoknak élő társaságot s abban egy romolhatatlan derek ifjút — Gábor — mutatott be a szerző, a kit végre, érdemeibe méltóan, boldog házassághoz juttat s általa és példája által átalakítja a korábbi korhely compániát is. Végül Dr. Szikszay Sándortól közöl a füzet hasznos tudnivalókat ily cím alatt: «*Rögtön támadt életveszélyek s azok elhárításáról*». Szivesen ismerjük el, hogy a füzet változatos, tanulságos tartalmú s benne a nép különböző műveltségű rétegeit egyaránt megtalálják a sajtók ize szerinti táplálékot.

Szerkesztői izenetek.

Sz. K. K. A püspöki látogatás megnyitására frott ezekkel a legközelebbi számban fog megjelenni. Még nem késik el. — H. K. Közönöm. Sietni fogok vele. Hát Pázmány lovag? — F. E. A ki mit vet, azt arat! újjában jelenleg temérdek akadály alkalmalkodik. — K. P. Az éneklésről éneklő cikkre sor kerül. — Dr. Sz. M. «A német egyházi viszonyok»-at köszönöm. A találkozásnak szívből örvendek. — M. F. «Az állanháztartás...»-sát, sikerült, tárgya érdekes. — Sz. J. A «25 évvel ezelőtti»-et fogadok tudni. Tervem ismét leírni maradt, fájdalom! — U. I. Három héttel nem voltam itthon, így érdekeltem megövezendőtél. — *Dandó*ók. A «Dandóók» specialitások»-at érdekel olvasom, köszönöm. — H. Gy. A küldött pályaveretes jön, mielőtt jöhön. — G. Gy. Jól könyvének gyakorlati irányú magyarázatára is lesz talán még időm valaha. Ha igen: egy örömmel állok szolgálatára. M. Gy. nicez ithon. — *A hazai papok és modern libertianismus*» füvét szives türelmele kérem. — Sz. E. Az érdekes út további rajzát várom. A figyelmet igen köszönöm.

Pályázat

Az államilag segélyezett *rimaszombati* egyesült prof. főgimnáziumban egy *classica-philologiai* és egy *rajztanári* tanszék megüresedett. Az elsőnek javadalma — melyvel a latin és görög nyelnek tanítása van összekötve heti 20–22 órában — 1000 frt fizetés és 150 frt lakbér. Ha okleveles pályázó nem jelentkezik, az állás ideiglenes minőségben helyettes tanárral fog betöltetni, mely esetben a megválasztott, illetve kinevezett fizetése 800 frt leend. E tanszékét, melyre csak evang. református vallásúak pályázhatnak, az igazgató-vezetőnk ajánlatára a nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter tölti be. — A rajztanár fizetése — kinek kötelessége az I-ös osztályban a *menajisztán* és *földrajz* tanítása is — 805 frt, 4 ól fa. Ha az illető a tornatanításra is képes, ezért évi 200 frtban részesül. E tanszékét az igazgató-vezetőnk tölti be. Felnavatnak tehát azon tanárok és tanárjelöltek, kik ez állomásokot elnyerni óhajtják, hogy okmányaikkal felszerelt kérvényeket folyó 1887. év szeptember hó 10-ik napjáig a *főgimnázium igazgatóságához* küldjék be. A rajztanári állomásra bármely felekezetiük pályázhatnak.

Rimaszombat, 1887. augusztus 17.

2-2

Az igazgatóság.

Felölös szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábon heti sor többesre
való körülírási 5, egyszeri:
ért 7 kr. sorja,
Ezenkívül helyegülj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A dunántúli püspök egyházlátogatása.» *Szent István Károly.* — «Észrevételek a felszobahelyi vallás- és énektanításra vonatkozó tervezésre.» *Vos Mihály.* — «Pordírási kérdések.» *Bozóty György.* — «Püspöki látogatás az úngi egyházmegyében.» *Szabó Endre.* — «A tisztántúli egyházkerület közgyűlése.» *ty.* — «A felszobahelyi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Böszörményi Károly.* — «Az abaúji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.» *Fény János.* — «Vegyes közlemények.»

A dunántúli püspök egyházlátogatása.

A dunántúli ref. egyházkerület még a mult évben felkérte püspökét, Pap Gábor urat, hogy a törvény-szabta egyházlátogatást kezdje meg.

Megelőzőt e részben már bennünket mind a négy kerület. Nagy fényvel s zajjal megkezdte a dunamelléki; csendesebb, de azért eléggé ünnepélyes hangulatban folytatá a tisztántúli, majd az erdélyi s tiszamelléki, végül rajtunk a sor, dunántúliakön.

Főpásztorunk, engedve a kerület közshajának, elhatározá magát a körútra, a 9 egyházmegye közül az ábécé rendben első helyen álló *barsi* egyházmegyét választván ki. Már a májusi gyűlésen tudatá egyházmegyénkkel ebbeli szándékát. Egy küldöttség elkészíté a menetrendet, melyszerint az egyházmegyének 41 gyülekezete közül valamennyi részről szeptemberben a püspöki látogatásban. S bár püspökünk minden tüntetést s költséges fogadtatást mellőztetni kívánt: egyházmegyénk s annak programkészítő-bizottsága a lehető legünnepélyesebb fogadtatások iránt megtette a szükséges lépéseket már is.

Részünkről jobban óhajtottak volna a minden sallang és egyesekre úgy, mint egyházakra nagy költséggel járó tüntetés nélküli egyszerű fogadtatást; miután a püspöki látogatások célja nem a külsőségek mutatgatásában, fényes kíséret, bandériumok, diadal-kapuk, nagy szónoklatok, hanem a gyülekezetek valláserkölcsi életének vizsgálatában áll. A hol díszesetre, követésreméltó jó tulajdonságok vannak, azoknak ápolására s fejlesztésére buzdítani; a hol fogyatkozások, uralkodó bűnök tapasztalhatók, azoknak meggyaltására s kirtására szakerteni, a főpásztori egyházlátogatás rendeltetése. Ha ezt eszközölni nem képes s látványosságoknál egyebet nyújtani nem tud: bizyást elmaradhat. Szóljon Tolna, Baranya; szől-janak azok a vidékek, melyek részszültek már püspöki látogatásokban.

Természetesen, ösmernie kell a főpásztorának a meglátogatandó hely viszonyait. E végből fötiszt. Pap Gábor úr már beakulté azon kérdő pontokat, melyekre feleleteket óhajtt, hogy gyülekezeteink viszonyairól képet alkothasson.

A jövő (szeptember) hó első felében vévén kezdetét e püspöki látogatás (melynek lefolyásáról lesz alkalma e lapok 6. évfolyának értesülni), ezúttal csakis e kérdő pontokat közöljük az alábbiakban:

1. Minő hiányok vannak az egyházban, melyek megszüntetendők? minő bűnök, melyek esetleg ostrom-zandók?

2. Minő örények, melyek érdemlett díszesretben részesítendők?

3. Van-e áldozatkésztség s a legközelebbi évtize-dekben minő áldozatok hozatalában nyilatkozott?

4. Vannak-e alapítványok? kik és mikor tették?

5. Az évi költségvetés fedezi-e a folyósükségletet?

6. Van-e az egyháznak tartalék-pénztára?

7. Minő a valláserkölcsi élet? Látogatott-e a templom? Nincs-e sok vadházasságban élő? Nem ural-kodik-e a magzatelhajtás utálatos bűne?

E kérdésekre azonnal bekívánta főpásztorunk a feleleteket. Ezen kívül IV. fejezet cím alatt tett kér-déseiben kimerítő rajzot óhajtt nyerni: 1. *valláserkölcsi életünk*, 2. *egyházfegyelmünk s kormányzatunk*, 3. *egyházaink anyagi viszonyai és végül az iskola-ügyünkről*, melyekre a feleletek az ő megjelenésekor írásban lesznek beadandók.

Érdekesek e kérdések már csak azért is, mert főpásztorunknak az egyházlátogatáshoz kötött fogal-mát tüntetik föl. *Ő nem a multakat, hanem a jelenet vizsgálja. Nem mondja, de sejtései engedni e kérdé-sekben azon meggyőződését, hogy gyülekezeteinkben a valláserkölcsi élet fejlődése vagy hanyatlása a lelki-pásztori működéstől függ.*

Az első szakasz 11-ik kérdése: *„Tetteitek-e s minő intézkedések a célból, hogy a valláserkölcsi élet*

fejlődjék s az egyház is erősödjék? Nagyon fontos kérdés s tagadhatlanul a lelkészeknek szól. Mintha mondaná: Serkenj föl te, ki aluszol! Ne véltétek, hogy templomi szónoklataitok, szorosan vett functionitok által mindent megtettetek. Ezeken kívül és felül tetek-e valamit és mit a vallásos élet fejlesztésére? A II-ik fejezet 8-ik kérdése: „*az erkölcsletelekkel szemben fellép-e a presbyterium erőlyesen?* továbbá a 16-ik kérdést: „*A lelkészszel kezelőjege hál-e oda, hogy a költséges kereszteslési és halotti lakomázások megszűnjének?*” — mind a lelképásztorok működésének megösmerésére vonatkoznak.

Bizonyára egy kis főpásztori vizsgálat, atyai figyelmeztetés, szelid intés nem árt nekünk sem; és a buzdítást, a szives elismerést is megérdemlik a kik jó pásztorok. Nemcsak a nyáját, annak őreit is szükség ösmernie. Azokhoz is intéz hát mellékesnek lát-szó, de az ügy lényegére ható kérdéseket.

Nagyon független s felelősség, ellenőrzés nélküli nációk valánk mi, lelkészek eddig. Pedig a világon nincs hivatal, mely ne ellenőriztetnék. Testvéreink, a tanárok s tanítók mellett és fölött 4—5-féle közeg örködik. A lelkészek fölött évenként egyszer az esperi egyházlátogatás tartama szelmit; de ezen ügy-nevezett canonicus visitatio, a ráhártortól kötelmek és sok egyéb okoknál fogva nem egyéb adóvégrehajtó s statistikai adatokat gyűjtőközegnél. Magunkra hagyva, csak lelkiösmeretünknek s a jó istennek voltunk felelősek. Milyen gyűlekezeteinkben a vallás-erkölcsi élet? Tettünk-e és mit, vagy miért nem, a mutatkozó vallási s erkölcsi bajok orvoslására? eddig soha senki nem kuttatta. Ezentúl már ellenőrizendik püspökeink működésüket. Nálunk, Dunántúl, tíz öven kerül egyet a főpásztor. Ez idő alatt megválík, hogy az általunk elhíntvert mag terem-e? s miért nem terem? Így fogva fel a püspöki látogatást, a zsinat üdvös intézkedésének tartjuk. Szentkuty Károly.

1-2

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek a felsőszabolcsi vallás- és ének-tanításra vonatkozó tervjavaslatra.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye elégedetlenkedve azon eredményről, mely a vallás- és énektanítás terén népiskoláinkban tapasztalható, egy tervjavaslatot készítetett, a mely, e mindnyájuk előtt elvitatathatatlannul legfontosabb tantárgyának lendületet adjon. E javaslatot, mi, felsőszabolcsai, a legnagyobb kíváncsisággal várjuk. Nem azért, mintha eddig minden tereszerőség nélkül bolyongtunk volna e széles mezőn, mert a lötisztántúli egyházkerület által még 1878-ban kiadott tanterében, mondhatni, erre van legnagyobb súly fektetve, s az oly alapos tájékozottsággal és körültekintéssel van szerkesztve, hogy attól az elismerést megadtának nem lehet. Megadta ezt az elismerést az igen tisztelt felsőszabolcsi tervjavaslatkészítő bizottság is, amennyiben e beces lapok folyó évi 23. számában közzétett munkalataik lényegében ama tantervtől semmit sem különbözök. A

különbséget mindössze annyiban látom, hogy az ö-szövetségi történetek közül csak 9 javasoltatik tanítandónak. „*hogy annál több idő jusszon az új-testamentum tanítására:*” mig amott minden kiemelkedőbb hely fel van ölelve az ö-szövetségéből is. A többi tananyag pedig érintetlenül meghagyatott, kivéve a *bibliaismertetést*, melyről csak annyi szó van, hogy az ö-szövetségi bibliai történetek után „következik az ö-testamentomi könyvek tartalmának ismertetése, melyből a bibliában való jártságot és annak főb vonásaiban való megismerést meríti a növendék.” Több helyen a bibliaismertetésről említés nincs.

Bár az I—IV-ik osztály tananyaga a javaslatban külön-külön köztve nincs, de az egymásutánból az tűnik ki, hogy az ö-szövetségi bibliai történetek a III-ik osztály tananyagától vannak szánva, a mint az épen gyakorlatban is van, az egyházkerület által kiadott Kovács Lajos-féle kézikönyv alapján. S miután az ö-szövetségi bibliaismertetés nyomban ezután említettik, azt kell gondolnunk, hogy ez is a III. osztály tananyagától van szánva, a melyre én ez osztályt feleltébb gyöngének tartom. Továbbá: a *bibliaismertetésre* több súlyt is öhajtok fektetni, mint a mennyi ez osztályban, ama tananyag és az értelmi fejlettség hiánya mellett lehetséges volna.

A IV. osztály számára következnek az új-szövetségi történetek, míg az V. osztály számára, a mint a tanterben, úgy itt is, a *vallásörköcsi igazságok rendszeres tárgyalása* van kijelölve; a VI. osztály számára pedig az *egyház-történet*.

Ez a vallás tanítás-ügyben a tervjavaslat lényege.

Legyen szabad remélnem, hogy amaz által igen tisztelt nagyérdemű férfiak, kik e munkalattot készítétek, elnevezésel lesznek irántam, ha tisztelettel kijelentem, hogy én egészen másirányú javaslatot vártam.

Mi kaptunk egy hézagos tantervjavaslatot, a melyben az I. és II. osztály tananyagáról semmi említés sincs, s a mely által a vallás tanítás ügyét legkevesébbé sem gondolom előbbrevíthetőnek, mint a hogy az a jelenlegi viszonyok között van. Mert én a bajt nem abban látom, hogy tanítóink nem tudják, mit tanítsanak; hanem sokkal inkább abban, hogy nem tudják és — tisztelet a kivételnek — legnagyobb részt nem is izegyeznek tudni: *menyint is miképen tanítsanak?* Igaz, hogy vannak tan-és vezérkönyveink, a melyek erre megadják a feleletet; de ezeket a könyvkereskedésekben lepi a por, habár el kell ismerni, hogy a *Korécs Lajos* tan-és vezérkönyvei nagyobb részt jobb sorsra érdemese. Azonban, miután ezek a tankönyvek sokkal terjedelmesebbek, semhogya mi egy tanítóval bíró VI. osztályi népiskoláinkban megantíthatók lennének, én annak a szükségét látom, hogy minden egyes osztály számára, egész részletesen, óráról-órára kijelölve dolgoztassék ki a tanterv, megállapítva a legszükségesebb tananyagokat, a melyek tanítása minden iskoláinkban kötelező legyen. Továbbá: amennyiben az a vezérkönyvben feltalálható nem volna, a fel-dolgozás körüli módszeres eljárásra is lehető b ö utasítás adassék. És itt, annyit, amennyit az előtűnik fekvő javaslatot ad, nem tartok elegendőnek. Mert tagadhatatlannul, a *teremtés történetéről* és „*az ember bűnbeeséséről*” „*szükséges figyelemmel lenni a tulajdoni fel-fedezésére és a Egyő történetének, különösen fel-feladással hitünkkel folyó józan magyarázatára.*” de — fájdalom — nagyon esékely az erre kvalifikált tanítók száma. S ha már ily kívánalmakkal lépünk fel, adjuk meg az alkalmat tanítóinknak arra, hogy annak eleget is tehessenek; kényesebb, nehezebb kérdéseknél minden szükségesre felvilágosítást nyerjenek.

Ez az általam gondolt tanterv tulajdonképen tulajdonképen hatáskörön s olyan dolgokat is felölelne, a melyek

a vezérkönyvbé valók. S épen azért annak kidolgozása nagy munkába kerülne. De a helyzet már annyira tartatlatlan, hogy ettől visszariadni nem szabad, s ha úgy teszünk vele, mint a mesebeli öreg a vesszőköteggel, nem is olyan nehéz. Van nekünk pápi s tanítói egyelőnk; papirosan még pápi s tanítói járásköreink is vannak. A tervet, nagy vonásokban, megkészítette a bizottság. A részletes kidolgozást végezzék a pápi s tanítói körök és egyletek. Vegyük nyakunkba a nagy munkát egyetemlegesen! Osszuk meg azt egymás között tervszerűleg; azután üljünk össze, bírálgassuk meg, s a homokszemek hegyekké halmozódnak.

A mi már a tananyagbeosztást illeti, csodálom, hogy a *terjavesztés* az V. osztály számára nem a *bibliáismeret*től, hanem a *calláserkölcsi igazságok rendszeres tárgyalását* tűzi ki. Holott kétségbevonhatatlan, hogy ez oly magas és elvont fogalmakkal foglalkozik, hogy a népiskolában, mint önálló tantárgy, haszonnal egyáltalában nem tanítható. De meg különben szükség sincs rá, mivel — a mint a *terjavesztés* mondja — „a *Kodás L.-féle olvasás tankönyve, Jézusnak életét, magasztos tanításait, példázatait s ezen tanításokból levezető a keresztény hittételeket és erkölcsi tanításokat, oly részletes tárgyalja és adja, hogya a növekedő magasabb képzettségben nem részeseül is, ennyi callásos ismeret elegendő ker. callásos életnek alapvetéséhez.*”

Epevezért sokkal nagyobb szükség van már a *biblia ismeret*tésére. Hiszen a mint a *terjavesztés*ben is olvassuk: „abban vannak letéve földi boldogságunknak s örök boldogságunknak legdrágább kincsei”. Minden lehető el kell azért követnünk, hogy az iskolákból kikerülő gyermek ezt a könyvet, mint drága kincsét, ismerje s úgy szeresse, mint az életét.

A mi vallás-erkölcsi életünknek kútörása a biblia; hitünknek és cselekedeteinknek is egyedül ez az irányítóje. Különbén is „*más alapot senki nem tehet le azon kívül, a mely le van téve, mely a Jézus Krisztus*” (I. Kor. 3. 11.). Nem szükség azért nekünk sem *rendszeres hittant*, sem *rendszeres erkölcsant*, mint önálló tantárgyat tanítanunk. Hanem igenis, *ismertessük is tanítsuk a bibliát*, s azon legyünk, hogy annak örökségség helyeiben s példázataiban megtestesítve lássa a gyermek azt a hit-tani vagy erkölcsi tételt, a melyet lelkébe véni szándékozik.

A *terjavesztés*, a vallástanítás sikeresebbé tétele szempontjából, azzal az indítvánnyal lép fel, hogy: „*kérjük fel a főtest, egyházkerület tanügyi bizottságát arra nézve, miszerint a népiskolai vallásoltatást célzó tankönyvek mellé ny callásos olvasó-könyvet készítsen, melyben a többi vallás-erkölcsi tárgyak között, azon kimagasló egyének, — férfiak és nők — élet- és jellemrajzai is bent foglalassanak, kik általában a ker. egyház, különösen pedig a magyar prof. egyház történetét má magas fejlődésére emeltek, illetve ennek fokozatos fejlődésére befolyással voltak.*” Indítványozza továbbá, hogy „*készíttetnék egy képcsoportot, melyben a vallásos olvasó-könyvben foglaltak a ker. egyház történetében kimagasló, ennek továbbfejlesztésére befolyással bíró egyének sikerült arcképei alkalmazhatók, személtethetők lennének.*”

Azt hiszem: ez indítványt, lényegében, mindenki szívesen üdvözli. Ha a földrajz és történelem tanításánál ismeretnek látta a neveléstudomány bevezetni az iskolába a megfelelő képeket, ki vonná kétségbe azok képző hatását, a vallástanításnál is? Tehát egy olyan *album*, mely a vallásoltatás segédeszközéül szolgálna, minden tananyag sokatörő volna. Hasonlóképen egy-egy kellő helyen felhasználható kedves olvasmány, élet- és jellemrajz megkívül nagy hatással lenne s egészen megőrizné a

gyermek lelkében azt a tárgyat, a melylyel foglalkoztattuk. Mindazáltal egy *küln callásos olvasó-könyv* készítését nem tartom célravezetőnek, mivel ma is annyi tankönyvet kell egy népiskolai tanulóknak beszerezni, hogy a szegény szülők arra teljesen képtelenek. Azonban az indítványt mégsem tartom egészen eljöttének.

Mondanom sem kell, hogy mennyire elkelne a mi prof. iskoláinkban egy jórával *olvasó-könyv*. És vajon nem lehetne-e azt úgy készíteni, hogy a vallásoltatásnak is segédeszköze legyen? Azt beszéljük, azt tanítjuk szóval, hogy az Isten mindent áthat, mindenütt és mindenben jelen van. A példánadás a legjobb tanítómester. Nem csupán beszédnek kellene ennek lenni, hanem ki kellene sugárzani tanításunk minden mozzanatából. Dehát meg vagyon írva: „E nemzetség én hoztam szájaival közelit és ajkával tisztel engemet; az ő szivök azonban én tölem távol vagyon” (Máté 15. 8.).

Nézünk meg csak a mi iskolai könyveinket, milyen ridegek, színtelenek! Van-e csak egy is, a melyben csak egy szemernyi vallásos melegség lehetne találni? Hol van pedig erre nagyobb szükség, mint épen itt? Ugyan-azért én legelőször teendők tartom egy olyan olvasó-könyv előállítását, a melyet minden ízében édes, boldog érzelmet keltő, vallásos melegség hasson át, a nélkül azonban, hogy émélygós pietizmusha esnek.

Szívkepző, erkölcsi irányú olvasmány-anyag bő számmal került a bibliából és a magyar egyházterületenből. S bizony egyáltalában nem látjuk felhasználva azokat! A mi keveset találunk is, olyan lélekneküli, mint egy iskolai bútornak a leírása. Hivatkozom a *Gyertyáffy István, dr. Kiss Áron, Baló Vilmos* előrendű pedagógusok által szerkesztett *olvasó-könyvben* található *bibliai történetekre*. Nincs meg rajtuk az a kellemes zamat, a mivel én előntve szeretném látni, különösen népiskolai olvasó-könyveinket. S azt óhajtom, hogy ez a kedélykepző meleg hang áraszsa el meg az ismeretterjesztő olvasmányokat is. Földrajz, történelem, természetrajz, természettan, minden tudomány nem az Isten végtelen nagyságát, bölcseségét és jóságát beszéli-e? De a neveléstudomány oly lazasan siet feltárni a tudomány világát már a kicsiny gyermek előtt, hogy ennek megmutatására időt nem enged. S hogy az igazi vallásos kedély, úgy fent, mint alant, mai napig tökéletesen hiányzik: egyedül ennek a rideg, a szívtel, kedélyképzéssel mondhatni mitsem törődő nevelésrendszernek tudható be. Pedig mit ér a legtdudóbb fő is melegen érző szív nélkül?...

Vallásos, meleg kedélytű áthatott olvasó könyveket tehát a népiskolába, ha a mai rideg szellemen változtatni óhajtunk! Hadd tanulják meg abból egyóttal tanítóink, hogy miképen kell minden tananyagot nem csupán az ész, de a szív- és kedélyképzésre is felhasználni; hogy tulajdonképen minden óra egyóttal vallástanóra is lehet és kell, hogy legyen.

Es ez az indítvány most épen alkalomszerű is. Egyházkerületünk népiskolai tanügyi bizottsága, folyó év első napján lejárt határidővel, az *olvasó-könyvekre* pályázatot hirdetett, mely azonban — a mint értesülünk — eredménytelen maradt. Miután a pályázat valószínűleg újra meg lesz hirdetve, felkérendő volna a tanügyi bizottság, hogy a hirdetésnél *ne csak a könyv címét s terjedelmét jelölje meg, a mint az közelebb történt, hanem annak szellemét s irányát is körvonalozza*. Talán nem vonja kétségbe senki, hogya valamit, úgy épen ezen olvasó-könyvet lehet úgy szerkeszteni, hogy abban a gyermek lelke, mint egy kedves odzon, mindenkor kellemes érzéseket keltő pihenő helyet találjon.

A *terjavesztés* — továbbá — szükségének tartja a vasárnapi iskola felállításának kötelező erejű kimondá-

sát, a melyben 14—18 éves ifjak és hajadonok vennék részt.

Legyen szabad felhívnom az igen tisztelt bizottság figyelmét a mai iskolázatási viszonyokra. A 6—15 éves gyermekeket országos törvény kötelezi az iskolabajárrásra, s mégsem vagyunk képesek se iskolába szorítani. Hát akkor ezeket a mai, serdült ifjakat mely úton tudnók bevinni az iskolába?

A mi már az énekügy emelésére vonatkozó javaslatot illeti: megvallom, egészen szintén kivethetlennék találok. Minden bizonynyal szükséges, hogy minden tanító hangjegy- és zeneismerettel bírjon, mert e nélkül helyes énektanítás nem lehet; de, azt hiszem, nem mondok sokat, ha állítom, hogy tanítóink ³/₃-a azzal nem rendelkezik; s arra már nincs is annyi ereje a nagyt. egyházmegyének, hogy azt velök megszereztesse. Így aztán annak is, hogy minden iskolában összhangzatos énektanítás legyen, el kell maradnia. Ott azonban, a hol a tanító hangjegy- és zeneismerettel bír, mindez egész joggal megkövetelhető; de erején és tehetségén felülálló munkát senkitől követelni nem lehet. Itt le kell számolnunk a helyzettel s csak lassan foglalthatunk el újabb-újabb tért.

Ezek az én szerény észrevételeim, melyeket az ügy iránt való igaz szeretet diktált tollam alá. Vajha használnék általuk!

Vas Mihály.

TÁRCZA.

Fordítási kísérletek.

88-ik zsoltár.

1. A Korách fiainak dallamos éneke a Karmesternek, a Machabéon való elzengésre. Az ezrahíta Héman tan-költeménye.
2. Jehova! Szabadulásom istene!
Esedezem előtted éjfel és nappal.
3. Jusson elődbe könyörgésem.
Hallj meg az én esdeklésemet.¹
4. Mert elárasztotta lelkeket a bánat
És életem a Seol felé közeledik.
5. Hasonló vagyok a sirba-szállókhoz.
Olyan, mint az erővesztett ember.
6. A holtak közt van az én helyem,
Mint a megölteknek, kik sirban pihennek
A kikiről te többé meg nem emlékezel,
Mert levetted róluk kezdet.
7. Mely sirba vetetél engem,
Sötétségbe, örvények közé.
8. Haragod réám nehezült.
Minden hullámmal nyomsz te engemet.
9. Elidegenítél tőlem ismerősimet,
Útlatossá tettél előttem;
Zárva vagyok s ki sem mehetek.
10. Szemem kiapadt² az inség miatt.
Hozzád kiáltok, óh Jehova! minden napon,
Kezeimet feléd terjesztgetem.
11. A holtakkal teszsz-e csodát?
Felkelnek-e vajjon az árnyak,
Hogy dies-öitsenek téged?

¹ Eredetileg: Hajs! le földied kiállításomra; de az ilyen vastag anthropomorphismus kerülünk kell. ² *Benedicti Sclerly István* a „szót” „szerszék” szóval fordítja (talán serkezede?), a mely szó már divajtól múltta. *Káldy* „ellankod-nak, *Károli* „megsenyved-nek, *Komáromi* „bánkodik-nak mondja. Helyesebb a *kiapadt*, mert jobban jelzi a bánat nagyságát. A „megsenyved”-ben a szom környé-

12. Beszelik-e a sirban a te kegyelmedet?
S hűségedet az enyészet helyén?
13. Ismerik-e a sötétségben a te csodáidat,
És igazságodat a feledés honában?
14. Im' én hozzád kiáltok, óh Jehova!
Imádságom elédbe jut korán.
15. Mért hagyod el lelkeimet, óh Jehova?
Mért rejtél el előlem arcodat?
15. Nyomorult és holt-eleven vagyok gyermekségem óta.
Viselem a te rejtettségidet, haldokolok.⁴
17. Elárasztott engem a te haragod.
Retentészed megölnek engemet.
18. Körülvesznek engem naponta, mint a víz.
Együtt keritenek be engem.
19. Elszakasztottad tőlem a barátot és rokant.
Láthatatlanná tetted ismerőimet.⁵

(Folyt. köv.)

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

(Folytatás.)

Augusztus 15-én, délelőtt, a határnál várakozó bandérium vezetése mellett, érkezett püspök úr *Csapba*. A paplak bejárata felett virágkoszorús, zászlós ívezet, ennek utca felőli oldalán következő felirat: Isten hozza főpásztorunkat. A kaputól a lak tornácáig fehér ruhás leányok, virágkoszorúval kezökben; a bejáratnál a lelkes fogadja a főpapot, nyomban utána egy leányka értelmes emondott rövid üdvözlő szavak kíséretében, virágcsokrot nyújt át neki. Püspökünk mindkettőnek ékesen és szokásos melegséggel válaszolva, kíséretével a paplakba vonult. Kis vartatva kezdetét veszi a templomi istentisztelet. A csapi templomban két dolog tűnt fel: Egyik a sok és szépen fűzött koszorú. Tudjuk, hogy ez a főpap iránt való szeretet és tisztelet symboluma, a mely, mint ilyen, a többi egyházban sem hiányzott, de itt a nagy mennyiség és a valóban díszletet kepező elrendezés, jó izlésre és a lakosság kegyes, szűzes jellegére vall. A másik az, hogy a templom belseje ki van festve. Az egyszerű protestáns ritusnak, mennyiben a főpály a tanításra van fektetve benne, még a templom művészi értéke is árt, mert elvonja a figyelmet; a szobafestői fantázia cirádi pedig a templom méltóságos komolyságából vonnak le s az értelmes embert bántják. De ez a csapi templomról nem mondható. Itt a komoly alapszínen, aranyos távolságban, kissé élénkebben kiemelkedve festett oszlopsor a szent ház ünnepélyességét nem romlja, de emeli.

A püspök úr által tartott istentisztelet után, a presbyteri gyűlés vette kezdetét. E közben az egyháztagok hitbiztoságáról tanuskodó adatok, a díszes templom, papi és tanítói lakok, alkalmat alkak a főpásztorunk, hogy az egyházközség és lelkesze iránt, elismerését fejezze ki. Végül elismerő s buzgó szavai atyai áldással fejezve, az ülést bezárta.

kének a könyektől való kirohadása van kifejezve. ³ *Károli* a „szót” — hibásan a „nyomorúság miatt”-tal, *Komáromi* az ordítást — szavakkal fordítja. ⁴ Haldokolok helyett *Károli*, *Komáromi* „alldokoz” szót használ, *Káldy* fölreríti az egész verset, mikor így fordít: „Szegény vagyok én és munkámban illésárgosult fogva; lemagasztaltatván (N?) azt is jelenti: *felmentél* pedig, megaláztatam és megháborodtam.” ⁵ *Káldy* ezt is rosszul érte. Az eredeti azt teszi: ismerőseimet elsoételtetted; ⁶ pedig így fordít: „az én ismerősimet a nyavalóidat” t. i. elvontattalad. *Károli*, *Komáromi*, *Károni* a „szót”-ot főnévnek (seltségs) fordítják.

Az igazsághűség parancsolja felemlíteni, hogy a magyar vendég-szeretet házi oltára, a terített asztal körül, a míg mulandó részünknek áldoztunk, több lelkesítés, a helybeli körorvos, Özevgyi; Kozma, vasúti tiszt, s Ungvárról Royno Béla, ág. ev. vallású ügyvéd jelenlétében, a szellemes társalgásban s az alkalmasszülte toasztokban nem volt fogyatkozás.

Hár Csapban, az ennek filiaját képező ásványi leányegyház presbyterei is megjelentek s az erre az egyházra vonatkozó ügyek is leteragultak, de az elsmorította jelentés nyomán, hogy ott sok a vadházaság, elhatározta magát püspök úr, hogy ez erkölcsi kórnak orvoslása végett a helyszínre kimegy. Ugyis történt. Az előkönyörgő lakására beidézettek ő méltósága egyenként inté: gondolják meg, hogy ily viszonyban elni igen mély erkölcsi súlyosodás, hogy az állatóság határával esik össze, hogy nemcsak ők magok, de ártatlan gyermekeik is megvetés tárgyai a világ előtt. Az ily gyermekek anyagi sorsa a szüle halálával törvényileg sem biztosítható. Továbbá erőlyesen utasította őket arra, hogy a hol akadály nem forog fenn, egy hó alatt egybekeljenek, a hol az egybekelés útjában akadályok állanak, azok elhárítására a szükséges intézkedéseket két hó alatt megtegyék, ellenesethen erőleletlen viszonyuk megszüntetése végett, a politikai hatóság fog megkeresetténi.

Nincs kétség benne, hogy az atyai szigorral alkalmazott intés hatott az illetőkre: bizonyos hogy ez az intés, az egész községre is, az erkölcsi újjászülés alkalmá leendő. Ezt előzőleg a templomban az egybegyűlt közönséghez, minden jóra buzdító s minden erkölcselenségtől óvakodásra intő beszédet tartott a püspök úr. Vegül áldást adva a gyülekezetre, ennek eljenzeséi közt indult a menet Eszény felé. A már Szabolcs megyében fekvő Eszény határán, a fészolgabiró akadályoztatása miatt, ennek nevében és megbízásából, Makay Miklós, Eszényi jegyző fogadja a fópásztor, ki a megfelelő válasza után, Jármy András, eszényi földbirtokossal, ennek négyes fogatán érkezik Eszénybe.

Itt a papi és tanítói lakok díszes új épületek s az utca két oldalán szemben lelkünek, közöttük a széles utca, középen a még díszesebb vasidézelt templom és torony. A paplak bejáratánál, diadalív alatt, az egyház büszkő lelkesé, Szabó József, fogadta a püspök urat, üdvözölve őt ékes szavakban. Ki is válaszában örömet fejezi ki a díszes fogadtatás felett; ebből ő, az iránta érzett szeretetet és tiszteletet olvassa ki s boldognak érzi magát, hogy azok, a miket lát, az iránta tanúsított érzelmeknek megfelelő viszhangot keltenek benne, s e viszhang: elismerés a gyülekezet iránt, mely bensőségélyes vallásosságának, ily díszes egyházi épületek felállítására és fenntartására adja jelét. Az elismerés a fópásztor ajkain öregbedik annak kijelentésével, hogy ez, a mit itt tapasztal, nem áldásdás évtizedek békes munkájának szüleménye, de az egész községet elhamvasztott tűzvész hamvaiból rövid pár év alatt, fonéként való megújodás.

A mint megindul püspök úr a paplak felé, fehérnás leányok sora közt, egy, ezek közül, rövid szavak kíséretében kocsorint nyújt neki, a többi virágot szór lábái alá. ő az alatt elmondja nekik, hogy a virág a szűzies tisztaság jelképe: fógondjok legyen, hogy azzal a lelkiromlottságot megóvják, fenntartsák. A lépcsőn a lelkes nő leánya fogadja gyermeked szavát s kocsorival a fópapot, ki érte dédelgető cirogatással felel s a beszédes ajkakat atyai csókkal zárja le. Képzhető, hogy ily jelenetek után, kevés szem marad szárazon, s hogy a püspöki látogatás a kicsinyek szívében is megtermi a jövőre áldásos gyümölcseit.

A Tiszaszabályozás, tagosítás, újabb a belvizevezetés, az ezekkel járó egyezség, kisajátítás kellemetlenségei, a tűzveszék csapásai évek során át akadályozták az egyházat a fejlődés útján haladtában. Hogy mint küzdött meg e bajokkal, mint győzte le azokat részben, e bajok következése gyánant mi terhek nehezédnek meg az egyházra ma is, a közel jövőben mi feladat vár reá? e kérdéseket tisztázta s világosította fel a presbyteri gyűlés, melynek tartama egész az esti órákba nyúlt. A presbyterium tagjai, a fópásztor buzdító szavaiból a további tevékenységre újabb erőt merítve vátoztak el. A vett fópapi áldás ezen újabb erőt fokozza s tegye győztesse a jövőben az egyház virágzásának minden akadályai felett.

Itt is Lucullus úr nyomán juthattunk el Morpheus karjaiba, honnan kibontakozván, reggeli istenisztiszelet után, (augusztus 16.) Szabolcs felé indultunk. A megtiszteltetés már többször elszámolt nyilvánulásai között a paplakra érve, Szabó Károly, helybeli lelkes, üdvözölbeszédében, élénken rajzolja gyülekezete lelki képét. Elmondja, hogy hívei a külső vallásosgyakorlatokban buzgó, de e buzgóság nem termi meg nálók kellő gyümölcseit, nem nyilatkozik az egyház iránt való áldozatokban, s kéri a fópásztor, hogy atyai intelmeit ide irányozni megkeresdjk.

Mint hogy a főtiszt, úr, a fent említett meghülés következtében tamadt torokbaja miatt, hosszabbban nem beszélhet, nagytiszt, Makay Dániel, esperes úr veszi fel a szót, rajzolván az igaz protestáns keresztyén élet kellekeit, buzdítja az összesereglet hivat, hogy az uram! uram! felkiáltások mellett, az egyház felvirágztatására, Istentől vett javakból hozzák meg a kellő anyagi áldozatokat is. E kötelességre irányta a főtisztelőndő úr a presbyterek figyelmét az ülés folyamán is. Az itt mutatkozó közönyt az magyarázza, hogy itt az egyház szükségét, habár szűken is, idők óta a polgári község jövedelméből fedezték, így az önmegadózatás gyakorlatban nem lévén, attól ma is idegenkednek. Pedig, hogy itt van erő, szorgalom, takarékoság, mutatja az, hogy bár a 693 lelket tevő protestáns hívők létfontartásának alapját eredetileg hat árberes telek képezte, ma már a lakosok az eszényi határban, több mint meg egyezerannyi személyes földet birnak. Hiszünk is, hogy a fópásztor személyes jelenléte, buzdításai erre az egyházra is új korszakot derítenek.

Fajdalom! az erkölcsi érzék visszanyadásának szomorú jele, a vadházaság, itt is divatos. Itt is, mint Ásványban, intés, világosítás s a törvény szigorára hivatkozás alkalmaztatott ellenszerűl. Hogy e szer nem tevesztette el hatását, ama megidézettek könyekben is, szavakban is jelét adták.

A templom, iskolák megtekintése után a házigazda lelkesítés részeltetett szives vendég-szeretetében bő asztalánál. Töle búcsút véve, négy óra tájon indultunk a jó 1 1/2 óra távolságra fekvő Ágtelekre. A távolság felén, a Csaronda patakhoz érve, a túladalom feltűnt a reánk várakozó lovascapat s a több fogatban érkezett küldött-ség. A réven átkelvé, egy földmives egyháztag üdvözölő szavai s főtisztelőndő úr meleg válasza után, rázós erdei úton jutottunk Ágtelekre. A falu kicsinyre, nagyja által képezett sorfal között s fellobogozott ívek alatt értünk a paplakra. Itt Ábrahám István, lelkes áll a kocsiról leszálló püspök elé s a nála szokásos ékes beszéddel biztosítja, hogy ő és hívei várva várták e boldog pillantást: ennek s vele a fópásztorunk megérkezése, ki nem beszélhető örömmel tölti el kelbőket, oly örömmel, mely-nél csak az iránta régen is, most is érzett tisztelet nagyobb. A díszes fogadtatást püspök úr megköszönvén, Makay Dániel, esperes nyujtja beszédében az összes-

reglet népek az elismerés koszorúját. Kijelenti, hogy bár e nép szegény, de áldozatkészségében az egyház és iskolai iránt anyagi helyzetéhez mérten, mindenkor kitűnt; buzdítja őket, hogy ebben ezután se lankadjanak. Hogy ezen elismerés méltán adatott, bizonyítják a következő adatok: a geoci Latorca-rév joga, felérésben az ágteleki egyház tulajdonát képezvén, az oda legközelebb vásárolt hidas (komp) vételárát kivétel nélkül a gyűjtőttek be egymás között, s a rév jövedelmét, mely jelenleg 100 forintot tesz, az egyház szükségére fordítják; továbbá van magtárkészletük 5—6 köböl tengeri s szegény gyermekek iskolázására némi csekély alap. De minthogy a tanító fizetése 220 forint, utasítva lettek, hogy azt 300 fortra, a különben is csekély tandíj emelése által egészítsék ki.

Ennek s a többi egyházak lelkeszeinek együttesen teszem le az elismerés adóját a szíves vendégszeretetért, mert e tárgyról a térkimelés miatt nem fogok emlékezni.

Augusztus 17-én reggel Nagy-Dobrony fele indulunk. Ágtelekhez közel, Bereg megye határán, Horthy Gyula, főszolgabíró várt püspök úrra bandériummal.

A kölcsönös üdvözlések után, minthogy e napra Nagy-Dobrony és Csomonyára volt kitűzve a püspöki látogatás, Kis-Dobronyot át Nagy-Dobronyba érkeztünk. Előre kell hacsátannom, hogy e két ezernél több protestáns lelket számláló gyülekezet népe, a tatajzás okán elszegényedett. Minden év tavaszán Szolnokig, Szegedig szállítják régibb időtől fogva a tatajzokat. Könnyű életmódhoz szoktak. Csekély gazdaságukat itthon elhanyagolták. A tatajzás hosszú útján vígan éltek, gyakran a jövő évi tatajzállítás bérét is előre elköltötték s arra ébredtek, hogy házakat és telkakat az uzorás kirántotta lábaik alól, e miatt a papi fizetés húsz év alatt majdnem felére apadt. Az egyházi szükségüket itt is a községi jövedelemből fedezik s a nép ily címen saját zsebébe sohasem nyúl.

A parochián tisztelendő Órémus Dániel, az egyház új lelkesze fogadja üdvözlő beszéddel a fősapstort: híreit, egyházát és ennek ügyeit szeretettel ajánlján. Minthogy püspök úr még nem volt megtanában birtokában, az ő rövid válasza után, itt is nagytiszteletű esperes úr beszélt a néphez s buzdította azt, hogy okulva a község lakosainak s velők az egyháznak is tapasztalható hanyatlásán, jövrő magánéletökben több eszélyt, egyházi életökben több tevékenységet tanúsítsanak s a püspök úr nevében tett intéseiből ezekre erőt merítsenek.

Az istenitiszteletre harangozás alatt érkezett a beregi egyházmegye esperese, nagytiszteletű Peterdy Károly úr, s üdvözölte fősapstorunkat. Kisérteben voltak: Sütő Kálmán, egyházmegyei főjegyző; Bari Sándor, Janka Gyula; Juhász Kálmán, lelkesz-atyafiak. Püspökünk meghatottan fogadta és szívesen üdvözölte a tisztelgőket.

Ezután következett a reggeli templomi istenitisztelet, melyen nagytiszteletű Makay Dániel, esperes úr mondott buzgó imát; közlő pedig három újszülöttet avatott a kereszttség vizeivel az anyaszentegyház tagjai közé.

A presbyteri gyűlésen a legérdekesebb mozzanatot annak kijelentése képezte, hogy a község el van határozva az egyház részére eddig évenként adott pénzbeli segélyt megváltani oly módon, hogy a község négyezer holdat tevő ingatlanából bizonyos részt, a törvényhatóság közbejöttével, telekkönyvíleg az egyház nevére fog átruházni. Ha e szándék keresztülvitetik, a nagy-dobronyi egyház jövrő biztosítva lesz; a nagy-dobronyi egyházban a püspöki látogatás új korszak kezdetének lesz boldog ideje.

Az ebédet, melyen a testvér-egyházkerület fentemlített kiváló tagjaihoz szerencsénk volt, toasztok élén-

kitették. Nagytiszteletű Peterdy úr poharat emelt ő méltóság, a püspök úrra. Esperesünk túl a tisztai vendégekre s tisztársakra, különösen kiemelve vendégeket, az esperest, Zombory, r. k. h. papnövendék, a házigazdára. Szóltak még Sütő Kálmán, Szabó József, Ábrahám István, Órémus s többen, a mint kinek-kinek adta a szótást a lélek s a tárgyat hozzá az alkalom, de:

«A kerékvágás is bármilyen hosszán halad.

Hortobágyi kompnál, még is vége szakad.»

Vége szakadt itt is a szíves társalgásnak s a kedves találkozás derűjét, a búcsúzás alkalmi borja váltotta fel az arcon. A látogatásom delután négy óra tájban Csomonyára indult. Nem hiányozva a község részéről a szokásos ünnepélyességek, ő méltóságának a helybeli segédlelkész beszédére adott szíves válasza után, esperesünk tart a gyülekezetekhez beszédet. Tulni kell, hogy a csomonyai egyház lelkesze, néhai Makay Endre, esperesünk fivére, folyó év tavaszán szélhűdés következtében, pár nap alatt lett a halál áldozata. A családanya két év óta fekszik tehetetlenül szélhűdés következtében. Ehez járul, hogy a lelkesze halála után pár napra kiűtött tüvész, az írva családnak terményben és egyéb ingóságokban temérdek kárt okozott. Most a paplank 7 kiskorú, apa-s anyánélküli írva tölti a kegyv napjait. Mikor beszéde folytán e körülményt felemlíti esperesünk, neki is, a halgatóságának is könyv csordul ki szeméből. Végre azzal zárja, hogy üdvözlő a fősapstort fivére szelleme nevében, ki a gyülekezet emlékeiben s az írva gyermekek fájalmában itt leng köztöttünk. Az erre következő esend percében, a beszéd viszhangja gyánadt, hallottuk a néma ajkakon fel-feltörő sóhaját, a szobából kihallatszott a síró árvaik elfojtott zokogása. ... Egy megható jelenet, melyet a valóság játszik, melyet utanozni nem lehet, mely a köszívet is képes meglágyítani, mely után az ember úgy érzi magát, mint a ki nehéz álomból ébred, sőt rosszabbul: mert az ébredőt az örvedetes való azonnal felderíti, de itt a szomorú valóság fájalmas tudata nyomja a lelket tovább is.

Az esteli istenitisztelet után megtartott presbyteri gyűlésben kitűnt, hogy bár a tüvész által az épületekben okozott kár miatt tetemes kiadás néz az egyházra, de ez a kiadás könnyen fedezhető. Az egyháznak 72 katastrális holdat tevő birtoka 366 forint évi jövedelmet hoz. Ez biztos forrását képezi az egyház fenállásának. Sőt, ha ehez a népes egyház vagonos tagjai magok is hoznak áldozatot, az egyház felvirágzása el nem marad.

Adja Isten, hogy püspök úr ő méltóságának ide célzó buzdításait, tanácsait bevegétek s kövessék, akkor a töle nyert áldás szavai megfogamzanak rajtok!

(Folyt. köv.)

Szabó Endre.

A tisztántúli egyházkerület közgyűlése.

Gyűlésünk létszámán nagyon meglátszott a eséplés ideje, vagy inkább az, hogy ezúttal az államhoz való viszonyunk tisztázására és így a pártok mérkőzésére nem kínálkozott valami fényesebb alkalom. No de azért egyszerű mégis megmérkőztek, t. i. a tanárválasztó-bizottság megválasztásakor, a mikor is a kerület 8 küldöttje tisztán, — hogy is mondjam — 'higgadtvéru' hazafiakból telt ki. Működésükkel azonban, legalább ez egyszer, a 'tigrisek' is meg voltak elégedve, az elválasztott tanárokat ők is nyereségenk itélvén a főiskolára nézve.

A gyűlés különben mult hó 22-én kezdődött s 4 napig tartott csupán. 20-án és 21-én lelkesz-képességi vizsgák folytak s rövid 2 nap alatt 32 s.-lelkész és 10 végzett theologust sikerült a vizsgáló-bizottságnak kiis-

merie és bizonyítvánnyal ellátnia. Hát ez bizony gyors munka ahhoz képest, a mint a tisztánmeniek rendszabálya szól, hogy t. i. naponkint 4 egyén vizsgálható meg, kettő a délután, kettő délután. Igaz, hogy — a mint tudom — a rendszabály ott is csak a papíron áll s a körülményekhez képest naponkint 7—8 egyén is megvizsgáltatik. A 32-veljélek közül 5 végzett Sárospatacon, 4. i. Brassay Károly, Lánczy József, Körösy Sándor, Nagy Barnabás és Szabó Károly.

A gyűlés, mint rendezes, a püspök szép imájával kezdődött s nevezetesebb mozzanatai a következők voltak:

A *Baldyósi-alap* kezzelevel Tisztántul sincs megelégedve s csatlakozik a dunántúli testvérek határozatához, hogy t. i. az alapítványi ügyész díjazása, még személyvaltozás árán is, leszállíttassék.

A „Magy. Prof. Tud. Társaság”-ot 2000 forintnak 5⁰/₁₀₀-os kamattal kész a kerület pártfogolni, a kamatot 1888-1891 fizetvén. A debreceni ének- és zenetanár fizetését 350 fittal emelte, mely összegből 250 frot a közgazgatósi, 100-át pedig az énekeskönyvi pénztár fedez. Ez abból bizonyára meg fogja hozni gyümölcsét az ének- és zenéig fellendülésében, a mire szükségé is van a szécsényi főiskolának. Menyhart, theologiai tanár nyugdíjára 1000 friban, Lengyel Zs. övezgyének gyámjára 600 friban végleg megállapítottat. *Menyhárt* egyébaránt rosokból érvel is késknek jelentette magát *Behlendorf* *Endre*, hitnár helyettesítésében segédkezni, s *Dicsöfő József* tisztartásával a beteg tanár teendőin megosztotni, a mihe a gyűlés beleegyezett. Érdekes tárgy volt a *Körösy Sándor* jogtanár lemondása, a mi a lemondó szöveg *„Áldorhatatlan kényszerítés”* miatt történt. Nevezett tanár, kizutodomás szerint, országgyűlési képviselő volt már több éven át s helyét ideiglenes tanárok töltötték be. Ez az állapot immár unottá vált s talán nem is igen szolgált az intézet dicsőségére, s ez okozta az elhátrlatadlan kényszerítést. A lemondó különben nyugdíjra jogosultnak érzi magát s a kerület a tanári kart bizta meg e tekintetben a véleményadással.

A gimnáziumnak is volt egy érdekes ügye. A miniszter ugyanis követeli, hogy az 1., 2., 5., 7. és 8-ik osztályok párhuzamos osztályokká szerveztesse; a tanári kar megelégedett volna az 1., 2. és 7. osztályok párhuzamosításával, habár tekintélyes szavak emelkedtek a 8-ik osztály párhuzamosítása mellett is. Az érdekes annak, a mely közben a szegénység és a mi hitünk seledeinek elsőbbségi joga is hangsúlyoztatott, az lett a vége, hogy az elnökségnek kellene módot találnia, egyetértve a tanári karral, a 8-ik osztály párhuzamosossá tételre. Talál-e módot, megmutatja a legközelebbi jövő.

Fontos tárgy volt még az első napnak a debreceni egyházmegye indítványa, a vadházasságok és a válóperek egyházi elbírálna ügyében. Az indítvány értelmében a vadházasságok az eddig alkalmazott eszközökkel meg nem lékezhettek s nem korlátozhatók, miért is szükségesnek látja a kerület és a convent közreműködését, hogy t. i. sürgöse mindkettő az államkormány előtt a házassági jog szabályozását és pedig a felekezeti teljes egyenpogganság és a kor kívánalmainak megfelelőleg: vagy legalábbis eltebe a magyar ev. ref. egyházának elvívni ma s érvényes és törvényben gyökerező bíráskodási jogát a házassági kérdésekben. A hatalmas tárgy élenk eszmessere adott alkalmat s a kérdés végre is kiadott az egyházmegyének, hogy valamennyien foglaljanak állást s már a legközelebbi gyűlésre adják be véleményes jelentéseket.

A második nap legnevezetesebb tárgy volt a tanárvaltozás, a mirol a „*Sárospataki Lapok*” olvasó közönségnek már tudomása van. A jogtanárok távol tőlven

a szünidőt, az akadémiai tanári kar elmulasztotta tanárvaltozást jogát gyakorolni, a mi rosuló megjegyzésekre adott alkalmat. Délután az Andaházy-Szilágyi intézetben a 3 üres hely betöltését intézte el a közgyűlés és 35 egyház között 2000 frib segélyt osztott ki.

A harmadik napot is leginkább iskolai ügyek vettek igénybe. A miniszter tiltakozott az ellen, hogy a h.-bösszörményi gimnázium, a mely eddig polgári iskola is volt, e kettős minőségében továbbra is fennmaradjon. A tiltakozás azonban elkövetve érkezett, mert a kérdéses iskola az új tanévre már polgári iskolai jellegét elvetette. A főiskola maternének roskadozó mennezerete 6500 fribra tervezett vasszerkezetű mennezerettel cseréltetik fel s a tápintézet épületterve elfogadtatott s a gazdasági tanács az építkezés megkezdésére, a tanári kar a főlvetel szabályozására s a kezelési ügyrend megkészlésére utasítottat.

Jellemző a főiskolai állapotokra, hogy a múzeumórt gyűlésileg kellett nögatni a leltár készítésére és hogy örömmel kellett tudomásul venni azt a pénztárnoki jelentést, a mely szerint a pénztári számadás most, az 1887-ik év második felében, már egészen az 1884-ik év végéig *készen van (!)*. Kilátása van tehát a kerületnek, hogy a főiskolai pénztár rendez kerékvágásba jut, mialtal sok ember szive fog nehez teheről megszabadulni.

Az egyházkerületi népiszkolai tanügyi választmány működése már igazán méltó öröme hangolta a kerületet, mert meglátászik annak sikere a tankönyvek előállítasában s ezek útján a népiszkolai tanügy emelkedésén is. Ez irányban egyébaránt még sok az aratásra való gabona. Jelentését a közepiskolák felügyelő-tanácsa is beadta s az is haladást jelez.

A negyedik nap közérdekű tárgya a misszió-ügyi bizottság javaslata volt, Maramarosmegyébe, Nagy-Bocsón, évi 600 fribbal missziói lelkesítő állomás rendeztetik s a Maramaros- és Ugocsa megyékben szétszórvra található hitországaink gondozása végett szintén 600 frib adatik az egyházmegyének. Majd meglátjuk: miként fognak a missziói lelkesít urak a szétszört csoport összeszedésében buzgólkodni. Nagy mulasztás volna, ha valamiképpen ezt a szent célt egyesek félreértenék s magokat hamis sáfároknak bizonyítanák.

27-én lelkészavatósi ünnepély tartott, a melyen 50-en esküdtek fel fiatal lelkészársaink közül az egyház hűségese katonáinak; közöttük 4-en voltak vallastanárok s Dicsöfő József, hitnár, mint szintén felszentelendő, tartotta az ünnepi szónoklatot.

iy.

A felsözempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felsözempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését a nagy-raskai egyház kebelében, folyó évi augusztus hó 23-ik napján tartotta meg.

Nagy lelki örömünkre szolgált, hogy a közgyűlés folyamát, esperesi buzgó ima után, Bernáth Elemér, egyházmegyei gondnok új nyitotta meg, tartalmas beszéddel, melyben visszautasítandónak nyilvánítja ama hirdapi közleményeket, melyek a múlt évben egyházmegyékben végbement püspöki egyházlátogatás alkalmából, a püspök úr személye iránt nyilvánuló szives vendéglátásban az egyházakra nehezülő költségeket látnak és hirdetnek, a mennyiben tudva van, hogy csak egyetlen egyház sincs, melyben költségezesnek nevezhető kiadások tételre volna azon alkalmából; a hol pedig némileg mozgalmasabb, vagy, hogy úgy szóljunk: lényesebb volt a fogadás, azt

mindenütt egyesek és pedig felekezeti különbség nélküli egyesek magyar vendérszereket rendezte és létesítette.

Majd tejegette a takarékmagtárak üdvös mivoltát, ilyenek szervezésére buzdította az egyházak előjárót. Végül pedig, a „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság” alapító tagjai közé való belépésére hivta fel egyházmegyei kormányát.

Mely egyházi közéletünk egyik legfontosabb napi kérdésével foglalkozó megnyitó beszéd után, a közgyűlés folyamán következő közérdekű ügyek merültek fel s lettek elintézve:

Esperes úr betérjesztette a domesztikai pénztárra vonatkozó egyházmegyei számadást, névszerint elősorolta azon egyházakat, melyek ajánlataik lefizetésével még mostanig is hátrálékban vannak és az által megoldhatlan nehézségeket gördítenek az esperesi hivatal munkaköre elé. Ezekkel szemben az intézkedés tétetett, hogy a legközelebb jegyzőkönyvileg lesznek felszólítva kötelezettségük egy hó alatti lerovására, különben pedig törvényenként értelmében végrehajtás fog ellenük fogantatható vétetni.

Egyházmegyei egyházi tanácsbíróút Böszörményi Károly; világi aljegyzőút pedig Izsepy Vilmos lett a szavazatok többségével megválasztva.

Sulyovszky István, hagyatékú végrehajtó, a Kazinczy János-féle egyházmegyei 1000 fros hagyományról szóló okiratot — az összeg kifizetve lévén — kezeihez kiszolgáltatni kéri. Miután a hagyomány tényleges kifizetéséről szóló egyházmegyei nyilatkozat alapján, a kérdéses teher a Kazinczy birtokról már törölve van: egyházmegyei önhajtana a szóban levő okiratot, heves emlékek granát, az egyházmegyei levéltár számára visszatartani.

Szendrei Sándor, ladmoci tanító, hivatalból véglegesen lemondott. Minthogy ellenében fegyelmi eljárás van folyamatba véve, a fegyelmi bíróság körülmény felől jegyzőkönyvileg értesíttetni határozottat.

Széky Endre, hivatalból fegyelmi úton egy évre felüggesztett tanító azon kéréme, hogy felévi büntetés-idejé kegyelmileg engedjék el: mint nem a közigazgatási ügyek keretében tartozó, figyelmen kívül hagyottat.

Nagy-Báriban az előjárók az egyházi erdőt eladták s arat kölcsönképen magok közt kiosztották, minden egyházi felettel hatóságí engedély nélkül. Az így mibenlétének körülményes kipuhatolása az egyházalattogatóságra bízatik. A további lépések a nyomozati beadványra lesznek építve.

Gercselyből, hol községi iskola felállítása volt célba véve, bejelentetett, hogy az állami pénzvisszonyok e szándék kivételét nem engedvén meg, az egyház magára van utalva az iskola szervezésénél: kéri tehát, hogy csekély tanítói fizetésének 100 forint állandó segélylyel való emelésére a főtisztelendő egyházkerületnek ajánlatsassék. Az egyházi előjáróság utasítottat, hogy elsősorban az adózó egyháztagok létszámát, vagyoni állását, adozási arányát s a tanítói fizetés díjleveli kimutatását terjesztsse be az egyházmegyére.

Egyházmegyei, a „Protestáns Irodalmi Társaság” alapító tagjai közé 100 forinttal szándékozik belépni.

Király 6 felségének tisztelőgéhez szeptember 11-én, Töke-Terebesen, egyházmegyei is kíván küldöttségileg csatlakozni. Kiküldetett az esperes és egyházmegyei gondnok mellett, az egyházi és világi tanácsbírák, jegyzők és a közelből több lelkész. A bejelentéssel az esperes úr bizottat meg.

Egyházmegyeinkben egy idő óta felszínre volt a gyűlések állandósításának kérdése. Legközelebb az egyházak s tárgyban beadott véleményezése alapján történt tanácskozás folytán határozva lett, hogy jövőre csakis az őszi gyűlések fognak, a régi gyakorlathoz képest, van-

bor-gyűlésekül feltartatni; a téliek pedig, tekintettel az egyházak szegénységére, az elszállásolások nehézségeire s a téli gyűlések tárgyhalmazzára, melynek feldolgozása sokkal több időt igényel, mint amennyire egy gyűlés testület valamely egyházközség szíveségét igénybe veheti: állandósították Satorajja-Ujhebe.

Eléri-e egyházmegyeink ezen intézkedésével az a cél, melyre való tekintettel e fontos lépést tette: majd a jövő évi tapasztalás fogja megmutatni. Vajna ne csalódnánk! . . .

Kis-Ráskán a palak építése sikeresen halad előre. A kivitel főtisztelendő püspök urunk kegyes közbelépésével vált lehetővé, ki is 600 forint kölcsönt eszközölt az egyháznak.

Két egyén folyamodott segédlelkézi bekebelezésért, Szakal Elek és Ambrus János. Amannak kéréme, miután az ungi egyházmegye esperesének hivatalos bizonyítványa szerint, „körülményszerűleg” lett elbocsátva — fájdalom — ez idő szerint nem volt figyelembe vehető. Ezé pedig csak akkor és azon esetben lesz, a midőn okmányait az esperesi hivatalhoz betérjeszti és ha azok elfogadhatók lesznek.

A vásárhelyi leányegyház tanító állomása, mely félelő óta betöltetlen volt, amennyiben a három pályázó közül az egyház választani nem akart, ez alkalommal egyházmegyeileg a három pályázó egyike, Béký József, zempléni tanítóval töltesztet be.

A nagy-toronjai egyház előjárósága, amennyiben Kolumbán Bálint nevű, szatmármegyebeli, a februári máleai gyűlés alkalmával bekebelezésért is folyamodott egynek, a bekebelezési előintézkedések lefolyása előtt az egyházban helyt adott: e törvényellenes eljárásért kérdőre vonatni határozottat.

Magyar István, mint volt vásárhelyi tanító és a vásárhelyi egyház között még mostanig is függőben lévő nemely anyagi kérdések végleges megoldása végett, a vásárhelyi egyházba küldöttség nevezetett ki.

Gróf Vay Károlynénak, a ki az általa eddig is kegyesen pártfogott kis-bárfi lelkézi állomás javálmazzására az egyházmegye kérelme folytán, három darab marhalegettelési jótéteményt ajánlott meg, elismerés és köszönet szavazottat meg.

Pányoki Józsefné, nagy-ráskai lakos templomszék-ügye, felebezzésképen az egyházkerületre fog feltérjesztetni.

A szőlőskői egyházban, a még 14 évvel ez előtt onnan eltávozott lelkész némi hátrálékos követelési kiegyenlítés végett, az egyház vagyonra ellen polgári úton foglalás lett fogantatható véve. A jelenlegi előjárók bejelentették, hogy a kérdéses követelés kiegyenlítésére meg annak idejében az akkori algondnok, Kovács Mihály, volt hivattva, ugyanazt kéri, hogy lépjen közbe az egyházmegye és eszközölje, hogy a foglalás ne az egyház, hanem a mulasztó gondnok ellen fordítsassék. Az egyházmegye a polgári úton folyamatban lévő eljárás beszüntetését, vagy a volt gondnok ellen való fordítást nem eszközölhetvén, ota utasította a presbyteriumot, hogy a követelt összeget a keresettet indító lelkésznek fizesse ki, a mulasztó gondnok ellen pedig indítson visszeresetet.

Az egyházmegyei tanügyi választmány jegyzőkönyve szerint, a deregyfői, szalóki, imregi, nagy-toronjai, miglézi, kis-azsari és bánóci iskolák gyengekének jelezetnek s tanítóik komolyan intettek, és pedig fegyelmi vizsgálat, terhe alatt, kötelességük szorgalmas teljesítésére.

Hardicsán a presbyterium, Oláh Jánossal szemben, mint a ki a presbyteriumot megbecstelenítette, törvényinkben körülírt ítélkezési jog gyakorlására utasítottat

Ezek után elismeréssel kell megemlékezmem a nagy-ráskai egyház gondnoká, Tamás Pátról és presbyter társairól, a kik a gyűlési tagok ellátása s a fogatok elszállítására körül előékeny szívesseggel fáradoztak.

Böszörményi Károly,
egyházmezei főjegyző.

Az abauji ev. ref. egyházmezei őszi közgyűlése.

Az abauji egyházmezei augusztus 23—24. napjain tartotta meg őszi közgyűlését szokott helyén, Göncön, Fodor Pál, esperes és Csomáry László, segédgondnok elnökelete alatt, szépségű közönséggel érdeklődése mellett.

23-án, délelőtt 9 órakor, a Papp József, ongai segédlelkész által végzett reggeli istentisztelet után, a városház termében gyűlt össze a gyűlésező közönség, hol az elnököltes esperes a gyűlést szokott módon megnyitotta.

Néhány, kevesebb közérdekű tárgy elvégzése után, a tavaszi gyűlés óta végbement lelkészválasztások jelentettek be: nevezetesen, hogy Szikszóra Láng Károly, misszionárius lelkész; Nagy-Szalánra Idrányi Barna, alsó-vadászi; Mérára pedig Hallgató János, kassai segédlelkész választottak meg s mind a három egyhangulag. A szalánai elválasztott lelkész azonnal be is erősítették, a más kettő beérősítése a jövő tavaszi gyűlésre halasztott, amennyiben a mérái választástól a törvényes idő még le sem tett; a szikszói megválasztott lelkész pedig, körülményei miatt, a gyűlésen jelen nem lehetett.

A boldogemlékü Süthő Károly, mérái lelkész és egyházmezei tanácsbíró halálával megüresedett tanácsbírói hivatalra nagy szótöbbséggel Antalfy László, főjegyző és alsó-vadászi lelkész választottak meg, ki az esküt letéve, a gyűlés szívesül jóváhagyása közt hivatalát elfoglalta, de az ő helyének betöltéséig a főjegyzői tollat vezetni fogja.

Ráczkevy Károly, aszalói lelkész, közelismeréssel folytatott dékani hivataláról lemondván, így a dékani, mint a főjegyzői hivatal betöltésére szavazás rendeltetett; hogy pedig e hivatalok már a legközelebbi gyűlésen betölthetők legyenek; az esperes úr elnökelete alatt egy szavazatbontó-bizottság neveztetett ki, mely a december hóban beadatni rendelt szavazatokat felbontani s a legtöbb szavazatot nyertek kijelölésével újabb szavazást elrendelni felhatalmaztatott. Ez a választások gyorsítását elősegítő intézkedés a jövőre is érvényben marad.

Néhaj Kovács Sámuel, nagy-szalánai lelkész, összes ingatlan javainak örökösévé egyházmezeinket 2 lelkész-özvegyét, kezelőjévé pedig egyházmezeinket tevé: addig is, míg ezt átvehetné, Szalay László, egyházmezei ügyvédet bízta meg közgyűlésünk, a hagyaték ügyi lebonyolításával.

Jelenti elnök-esperes úr, hogy a 'Szondy-Kenessey' alapítvány kamatai ez évben egyházmezeinknek fognak kiadni, s ebből kifolyólag tett indítvány folytán elhatározta egyházmezeink, hogy eltérőleg az eddig gyakorlott szokástól, a különböző alapokból az egyes egyházaknak nyújtandó segély, nehogy alamizsnafilletté zsugorítottassék össze, 50 forintnál kevesebb nem lehet.

Kádár János, Papp József és Süthő Károly, segédlelkészek bekebelezése után, az egyházmezei pénztárak s a dékani számadás megvizsgálására kiküldött bizottságok munkalatai olvastattak fel, s miután a pénztárnoknak a kölcsönök kiadását szabályozó utasítás eddig nem állván rendelkezése alatt, a kezelésnél némi fogyatkozások tapasztaltattak; egy küldöttöket bízott meg ily kezelési szabályzat készítésével. Addig is, míg e kezelési szabályzat érvényre emelkedhetnék, kimondta a közgyűlés, hogy a

világiaknak csak is teljes biztosíték mellett lehet kölcsönt adni, lelkészeknek pedig a szerint, a mint I., II., III. vagy IV. osztályú egyházban szolgálnak: 150, 100, 75 vagy 50 forintot meghaladó összeg — már t. i. szemeslyes hitelre! — ki nem kölcsönözhető.

Egy lelkészársunk, beadott kérvényében, tekintettel egyházának szegénységére, erős támadást intéz az egyetemes névtár ellen. Ehez járulván még az egyesek által hangzatosított alapos érvek: kimondta közgyűlésünk, hogy most, miután a főtiszteletű egyházkerület maga is óhaját fejezte ki e névtár megjelenésére nézve, meghajlik az adott viszonyok előtt: de jövőre nézve arra fogja kérni az egyházkerületet, miszerint hasson oda, hogy e névtár előfizetés útján, az előfizetők számának megfelelő példányban nyomassék ki s annak árával szegény egyházaink ezer oldalról igénybe vett pénztára ne terheltessék.

A szikszói-vidéki papi értekezeti körnek, a lelkész-beiktatás egyformasítására vonatkozó indítványa felett, érdekes vita fejtett ki, melyben a hozzászólók kivétel nélkül mellőzni óhajták ama 'cerimonialis eszményeket', mik a lelkész-beiktatással illt és ott, már eddig is összekötötték, minők: biblia-, templomkules-, szentédények-, anyakönyveknek ott a templomban való átadása stb. stb., mert ez szerintök semmi egyéb, mint a 'papi fényelgésre való törekvés', minden benső érzelem nélkül. S mind eme cerimoniaiak helyett megtartani óhajták azon eljárást, mely egyházmezeinkben eddig is gyakorlatban volt, t. i. a megválasztott lelkész, a beérősítés alkalmával, az egyházmezei közgyűlés előtt kezet fog leendő egyházának a gyűlésre küldött képviselőivel és ott pedig, a hol és a mikor az esperesi megbízott is jelen lehet az új lelkészeknek az egyházba való belépésénél, egyházmezei megbízott legelőbb egy imát mond. E tárgyban egyházmezeink is ily szellemben határozott.

Úgyane köri indítványára kimondta egyházmezeink, hogy saját határain belül való pályázatok alkalmával, a lelkész-szolgálati bizonyítványt nem az egyházak presbyteriumai, de maga az esperes adja ki a pályázó lelkésznek, a presbyteriumok által különben is aláírt egyházközpontjai jegyzőkönyvek alapján.

Ezek voltak közgyűlésünk közérdekű tárgyai, melyeknek létargyalása s a jegyzőkönyvek leltetésése után, 24-én délben, a gyűlés véget ért.

Füzy János,
egyházmezei aljegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az alsózeplényi ev. ref. egyházmezei auguszt. hó 30. és 31. napjain tartotta őszi közgyűlését Sárospatak, Kopré Ferenc, esperes és Mechner Béla, egyházmezei gondnok elnökelete alatt. A gyűlés tárgyai közül, hallomás után, megemlíthető a következő fontosabbakat: Az üresedésbe jött két tanácsbírói és főjegyzői állomásra beérkezett szavazatok felbontatván: világi tanácsbírókká általános szótöbbséggel úr Patay József és Végh Bertalan választottak, de a főjegyzői állás a szavazatok megoszlása folytán ezúttal be nem tölthetvén, Buda János és Kónya András újabb szavazás alá bocsátattak. Nevezetes tárgya volt a gyűlésnek a püthürgyi papválasztás, mely ellen az egyház némely tagjai folyamodást adtak be: de az egyházmezei jónak látta a választást megerősíteni, mely végzés ellen a jelentésválasztás képviselői felelebeszéseket azonnal bejelentették. Nagy feltűnést keltett az agárdi templomi botrány ügye is, melyben az egyházmezei bíróság elsőfokilag ítelt. Ha még megemlíthetjük, hogy Karádon az egyházközösség és tanács a domesztikai illeletek fizetni nem akarja és az egyházmezei ezért

kénytelen volt oda bizottságot küldeni a kivetés eszközése végett: az hiszszük, hogy a fontosabb tárgyakat többnyire elősoroltuk.

— **A tornai ref. tanító-egylet** *Seilason*, folyó évi augusztus hó 23—24-ik napján tartotta meg évi közgyűlését. A múlt évi jegyzőkönyv hitelesítése után az egylet pénztárnoka terjesztette be számadását. Bevétele volt 70 ft 57 kr; kiadása 29 ft 19 kr; maradvány 41 ft 38 kr, melyre nézve határozatotott, hogy abból 20 ft takarékpénztárba tétessék, a felmaradt összegben pedig az egylet könyvtára részére könyvek vásároltassanak. A tagsági díjkból hátrálékban van 21 ft. Több folyó ügy elintézése után egy kérvény olvastattott fel, mely a conventhez fog felterjesztetni a végett, hogy az egyházi közalapból a szegény, nyomorral küzdő tanítók is nyerjenek segélyt. Az ungmegyei általános tanító-egyesület, egy átiratában arra hívta fel egyletünket, hogy a tanítói fizetések rendezése végett tegyen lépéseket: a többek között a végett is, hogy a tanítók fizetésüket az adóhivataltól kapják, mint az állami tisztviselők. Egyletünk is óhajta, hogy a tanítói fizetések rendezésének: azonban az egyháztól semmi körülmények között sem akar elszakadni. Általános érdeklődést keltett Jámhor Ábrahámnak „*A felekezeti tanító helyzete a társadalomban*” című felolvassása, valamint aláírottak „*Pályatársaimhoz*” című költeménye. Mindkettő az egylet érdeklődésére fog irattatni. Az egyleti tagok az Eötvös-alapra 4 ft 90 kr taktak össze, mely összeget az elsőlégsz fog rendeltetési helyére elküldeni. Lakatos Miklós, főszolgabíró, az egylet világi elnöke, előbe hívta még a tagokat, a melyért fogadja e helyen is köszönetünket.

Thurczy Endre,
egyleti főjegyző.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1887-ik iskolai év első felére.** A) *A vallás- és egyháztudományi szakban: Mitrovics Gyula*, rendes tanár. előadja: 1. *Az erkölcs-tanból*: az első vagy történeti részt, hetenkint 3 óran. 2. *A gyakorlati teológiából*: az egyházi szónoklattant, összekötve a magyar protestáns hűség-irodalom ismertetésével, irasmű- és szónoklati gyakorlatokkal, valamint általában a gyakorlati egyházi életet érdeklő kérdések vitatásával, hetenkint 5 óran. *Warga Lajos*, rendes tanár, ez évi szakelőnök. előadja: 1. *A keresztény egyház történelmét* (a reformáció előtt és a XIX. század), hetenkint 4 óran. 2. *A magyar prot. egyház történelmét*, hetenkint 2 óran. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését* (vallásbölcsezet), hetenkint 3 óran. 4. *A symbolikát*, hetenkint 1 óran. *Nagy Gusztav*, rendes tanár, ez évi akadémiai igazgató, előadja: 1. *Az új-szövetségi szöveg és irodalom történetét* (új-szövetségi bevezetés), hetenkint 5 óran. 2. *Az elméleti keresztény hittant* (Vallástudományok rendszere), hetenkint 5 óran. *Radácsi György*, rendes tanár, előadja: 1. *Az ó-szövetségből a Mózes-féle 2-ik könyvet* (Exodus), hetenkint 3 óran. 2. *Az új-szövetségből a Pásztori leveleket* (Timótheus, Titus), hetenkint 3 óran. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (Ó-szövetségi bevezetés), hetenkint 4 óran. *V. Krüsselyi Balint*, rendes tanár, előadja: *Az egyházjogot*, hetenkint 4 óran. *Jegyzet*. A theologiai szak összes hallgatói az egyházkerületi hatóság által az egyházi ének gyakorlatára köteleztetvén, ezen célból *Pásztor Sámuel*, énektanár, hetenkint 1 óran. szombaton d. u. 4—5-ig énekorát ad. B) *A bölcseleti szakban: Orban József*, rendes tanár, előadja: *Az egyetemes történelemből*: az újkor történetét, hetenkint 4 óran. *Szinyei Gerzson*, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *A neveléstant*, hetenkint 2 óran. 2. *A magyar irodalom történe-*

től a Kazinczy korszakot, főtekinettel a nyelvújításra és a költészetre, hetenkint 4 óran. *Finke József*, a jogtudományok tudora, köz- és váltóüggyvéd, rendes tanár, előadja: *A bölcsezet történetét*, hetenkint 4 óran. *Zovanyai Jenő*, segédtanár, főiskolai alkönyvtárnok, előadja: 1. *A héber nyelvet és az ó-szövetség nevezeteseiből történetét*, hetenkint 4 óran. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 óran. C) *A jog- és államtudományi szakban: Emödy Daniel*, okleveles ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjog rendszert*, hetenkint 5 óran. 2. *A polgári peres és perenkülső eljárást*, hetenkint 5 óran. 3. *A magyar családi és örököségi jog szellemét* (special collegium), hetenkint 1 óran. *Nemes Ferenc*, rendes jogtanár, a jog- és államtudományi kar ez évi szakelőnöke, előadja: 1. *A magyar büntetőjog általános részét*, hetenkint 5 óran. 2. *A magyar közigazgatási jogot*, hetenkint 5 óran. *Szánthó Gyula*, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (Institutiók), hetenkint 8 óran. 2. *A bányajogot* (special collegium), hetenkint 2 óran. *Ballagi Géza*, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár, előadja: 1. *Az alkotmány és kormányzati politikát*, hetenkint 6 óran. 2. *A nemzetgazdaságot*, hetenkint 5 óran. *V. Krüsselyi Balint*, köz- és váltóüggyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *Az osztrák polgári magánjogot*, hetenkint 6 óran. 2. *Az egyházjogot*, hetenkint 4 óran. *Kun Béla*, köz- és váltóüggyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *A bevezetést a jog- és államtudományokba*, hetenkint 2 óran. 2. *Az állanszámviteltant* (special collegium), hetenkint 3 óran. 3. *A bevezetést a statisztikába* (special collegium), hetenkint 3 óran. *Orban József*, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *A magyar alkotmány- és jogtörténetet*, hetenkint 7 óran. 2. *Az egyetemes történelemből: az új-kor történetét*, hetenkint 4 óran. *Finke József*, a jogtudományok tudora, köz- és váltóüggyvéd, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *A jogbölcsezetet*, hetenkint 8 óran. 2. *A bölcsezet történetét*, hetenkint 4 óran. *Kun Zoltán*, az összes orvostudományok tudora, főiskolai orvos, előadja: *A törvényszéki orvostant* (special collegium), hetenkint 2 óran.

— **Papjelölés, papválasztás.** A bódva-rendűgy (Tornam-) lelkesült állomásra, múlt hó 26-án. *Simon Andor*, barkai rendes; *Barna Gyula*, égerszói helyettes; *Nagy Sándor*, rimaszombati és *Tóth Kálmán*, színi segédlelkész jelöltettek ki. — *Nagy-halászi* lelkeszsze, múlt hó 28-án, az öt jelölt közül, *Zilahy István*, kányári lelkesült választott meg 72 szavazattal. *Tóth Gábor*, bogdányi lelkesült 34, *Hódi József*, meyeri lelkesült 13 szavazata ellenében.

— **Megnyugtatósul.** «Bibliai tanulmányok» című művem keszély számú előfizetőit tisztelettel kérem meg egy kis türelemre. Előbb a szomorú kilátások, később váratlanul rém szakadt új, meg új terhek és kötelezések lehetetlenné tették ígéretemnek bevalását. Néha — nem tagadom — az aggodás is megkötötte kezemet a munkában, nehezen esvén lelkemnek az, hogy jóakarata törekvésem olyan nagy hidegségre talált. Ha istenemnek is úgy tetszik új-évre, a már régebben kinyomva álló 4 ívezet, igyekezem a hiányzókat is kiteremtési az 1 ft előfizetési pénz kamatosítást leszoalgni. Szolgalom e nyilatkozatom megnyugtatósul azoknak, a kik kérdéses művecském iránt egy vagy más okból érdeklődni szivesek voltak.

Radácsi György.

Felölös szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidéken, postai
székköltséggel, egész évre
5 ft., félévre 2 ft. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül helyigény 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A convent figyelmébe.» *Fűrjés István.* — «Huszonöt évvel ezelőtt.» *Szabó József.* — «Német egyházi viszonyok.» *Dr. Szlávik Mátya.* — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» *Szabó Endre.* — «A gömöri ev. reform. egyház-
megye öszi közgyűlése.» *S. Szabó József.* — «Könyvismertetés.» *H. Kiss Kálmán.* — «Vegyes közlemények.»

A convent figyelmébe.

Alig találunk mai időben embert, ki az anyagi gondok s a megélhetés nehézségei miatt ne panaszkodnék. A gazda panaszkodik, hogy a föld termése nincs arányban a ráfordított munkával s költséggel s e mellett a terménynek és marhának alig van felényi ára, mint néhány évvel ezelőtt. A kereskedő, iparos szintén panaszkodik, hogy az üzlet pang, nem lehet belőle tisztoságosan megélni és még ezek mellett a súlyos állami, községi, egyházi s egyéb adókat és terheket is fizetni kell. Vajtak be öszintén, hogy e panaszok nagyrészt alaposak és jogosultak, s azok létezését nem tagadhatjuk. És ha ezek igazak, mit szólhatunk mi, papok, tanítók, kik a súlyos terhekkel megrakott néptől várjuk verejtékkel megérdemelt fizetésünket? Hiveink súlyos anyagi helyzetének nem érezzük-e mi is szomorú hatását? Dijeveleink többnyire régen készülték, mikor más viszonyok, körülmények voltak; a mai társadalom pedig sokat vár, sokat követel tőlünk. A társadalmi műveltségben, tudományban, hivatalos állásunknál megfelelő életmódban nem szabad elmaradnunk, mert különben gúny és nevetés tárgyai leszünk, sőt lealacsonyítjuk azt a vallást is, a melynek szolgálatában állunk. Megvárja tőlünk a társadalom; józan eszünk s lelkiismeretünk pedig parancsolja, hogy gyermekeinket tisztességesen ruházzuk, neveltsük, tanítsassuk. Fiainkat, ha jól tanulnak s jótéteményben részesülnek, nagy erőfeszítéssel csak kitaníthatjuk; de a leányok neveltetése már nehezebb feladat, s egy leánynak évi neveltetése, bármely nevelő-intézetben legalább 300 forintba kerül; már most hogy adhatunk ki egy gyermek évi neveltetésére évi összeget, midőn egész évi jövedelmünk sokszor 600 forintra sem megy fel? Néhány évvel ezelőtt, midőn az életnek s egyéb eladni valóknak jó ára volt s hiveink is pontosabban szolgáltatták be a fizetést s a cseledek bére sem volt oly nagy, mint most, csak könnyebben megélhettünk; de a mai megváltozott viszonyok közt, ha elgondoljuk a jelent s eszünkbe jut családunk reménytelen jövője, nem csoda, ha komoly gond és aggodalom száll meg bennünk.

A közel multban, ha családunkra gondoltunk, melynek jövőjét anyagi tekintetben nem biztosíthatjuk, mint mentő anygal tűnt fel előttünk az országos közalap, mely hivatva lesz a papi özvegyek és árvák szemeiről letörölni a könnyeret s megadni a mindennapi kenyeret; ezen

édes reményükben is csalódtunk, mert a mi e tekintetben eddig történt abból megtudhattuk, hogy ha a tervezett özvegy-árvagyámintézet létesül is, az legfeljebb éhenhalást fogja a rászorultakat megmenteni; de bárcsak létesülne már, ha keveset nyújtaná is a rászorultaknak! Azonban így látszik, hogy létesítésének még csak kezdeténél vagyunk, mert a legközelebbi convent tárgyalás alá vette ugyan a hozzá beterveztett biztosítási s gyámintézeti tervszöveget, de így nagyfotossági ügyekben nem akart kötelező határozatokat hozni s a gyámintézeti tervszöveget felett napirendre tétve, néhány évre ismét elodáztatta a szent ügyet. Szegény papi és tanári özvegyek és árvák mehetnek ezután is szét a nagy világba, kit merre vezérel jó vagy rossz sorsa, s örülhetnek, ha jószívű rokonoknál kegyelem-kenyerre akadnak.

A zsinat az országos segélyalap egyik főcélját tűzte ki a papi özvegy-árvagyámintézet megalkotását, örömmel üdvözöltük a szép eszmét és bár a szívek meglágyításának, a rozszakarató gyantásítás elnémításának, a nagyszerű tervezet keresztültelének óriási munkája reánk várt; nem esztigedtünk, sőt a sok üdvös célt s azok közt családunk jövőjének biztosítását felgondolva, igyekeztünk a közönyös, hideg szívek jegét felolvasztani s a segélyalap filléréit összegyűjteni. E fillérekből elég tekintélyes összeg osztottuk ki a mult évben is: sok szegény egyház és szegény lelkes vezető több-kevesebb segélyt, a missióra aránylag talán sok is jutott s attól lehet tartani, hogy némely missiói körből a papirosan igen szép eredmény lesz majd feltüntetve, de valóságban másként fog a dolog állni. Sok üdvös történt tehát, de én ezeknél nem kevésbé fontosnak tartom a papi és tanári özvegy-árvagyámintézet sürgős felállítását. Ha a szegény egyházakat, lelkeseket anyagilag segítjük; ha a szétszórót s elveszendő lelkeket összeszedjük s megmentjük az erkölcsi életnek; hát a szegény özvegyeket, árvákat szelnek eresztjük, hogy elbukjanak az élet sikamlós útján? vagy küzdjenek holtak napjára a mindennapi kenyérért? Ez nem lehet célja ev. ref. egyházunknak és azok a szegény papok és tanárok, kik a szent ügy szolgálatában, küzdve a megélhetés bajaival, hiven teljesített feladatukat, bizony megérdemelnék, hogy elmaradt kedveseik az ő kidlőtök után, legalább nagyobb nyomorúság nélkül megélhessenek.

Hogy némely egyházmegyék nem igen lelkesülnek egy oly gyámintézet iránt, mely az özvegyeknek és árvák-

nak csak, úgyszólván, alamizsnát nyújtana, ezen nem csodálkoznak, mivel ezek nincsenek rászorúlva, lévén nekik olyan gyámintézetek, melyek 300 forint évi nyugdíjat ma is biztosítanak egy-egy pápi özvegynek; de a leg-több helyütt, még alamizsnának is csekély az a 15—20 frt, melyet jelenben egy özvegy vagy árva kap évenként.

Maholnap majd ismét összeül a convent, sok fontos teendő vár rá; mi hiszünk, hogy minden tagját a leg-nemesebb szándék hatja át és sok üdvös dolgot fognak végezni. Ne kicsinyeljék azért a convent nagyerdemű tagjai a pápi és tanári özvegy-árvagyámintézet ügyét sem; sokan epedve várják annak minél előbbi létrehozását és ha ezt megalkotni sikerül, érdemkoszorújoknak ez lesz egyik legszebb virága.

Nagyon jól tudom, hogy semmi újat nem mondtam az általam elmondottak e lapok hasábjain is többször megírtak, de a pápi s tanári özvegy-árvagyámintézet előadásait, én ev. ref. egyházunk egyik fájó sebének tartom, és mert a seb fáj, az idő halad, ne csodálkozzék azon senki, ha a seb gyógyítása érdekében sokszor feljajdulunk s orvoslást kérünk.

Fürjész István.

ISKOLAI ÜGY.

Huszonöt évvel ezelőtt.

E becses lapok 26. számából jól esett olvasnom „*Bohdrog*”-nak az ő szép és szellemes „*Alkamai emlékeztetését*.” Rég elmúlt idők kedves képeit ajtotta föl e rokonszenves cikk emlékezetemben. Ahogyan az ember, ha figyelmeztetve nem volna rá, az ősz hajszálak is ugyanannak tűntetve nem tanuskodnának róla, hogy jómárv egy hosszú negyedszázad választ el bennünket azoktól, az izgalmas juliusi napoktól, mikor még a néhai „*paradicsomsor*” egyik cellájában, oly sok szépegés és annyi reménykedés között sikerült végre magunkat átküzdőnk azon a demarcationális vonalon, mely az iskolát az élettől elválasztja.

Per amorem Dei! Tehát 25 éve volna már annak? Mégis sajánsan mozog a föld... Úgy tetszik nekem, mintha e ránk nézve életbevágó, fontos esemény csak nem rég történt volna. Hajh pedig, tekintünk csak körül, beh sok megváltozott azóta! s a sok szép és holdog napok mellett mennyi tenger küzdelmet, eselődést kellett átélünk!

Ha végig tekintek emlékezetben az egykori ifjú kartársak sorain, megdöbbenve kél látnom, hogy a régi gárda ugyanannak megrikült, s csak alig fele része él már e pillanatban. S a többi? Elhullt, elesett az étellel és sorssal való egyetlentelen küzdelemben, kárpótolhatatlan fájdalomra az árvaságra maradt családoknak a veszteségére a társadalomnak).

Csak e napokban kerestem fel a v... i temető-kertben egy ily nem rég eltávozott kartársunk, jó barátunk sírját, hogy róla egy virágot szakalasszak emlékül. A sír körül oly kiégett, pusztá, barátságatlan volt minden, mintha maga a környezet is az alatta porladónak egy-kori küzdelmes életét jelképezné; s a sír felett mégis oly üdén mosolygott a virágok... nem csoda, hisz egy ifjú özvegy gondos kezei ápolgatják azokat, s *öt kiskorá árva öntözési napokint kinyívelel*...

Mennyi megváltozott 25 év alatt körülöttnk!

Ezen kezezetek „*alkalmi megemlékezések*” után, most már legyen szabad egyet-mást elsincserizálnom azokból az elmúlt régi jó idők történetéből.

Azt mondja az én szeretve tisztelt *Bohdrog* barátom: „*Akár jubileumot is élhetünk! Epen 25 éve múlt július 10-én, hogy az első pápi vizsgáld-küldöttség megkezdte Sárospatakon működését... Oly reform volt ez, melynek feladata volt egy elarútt intézményt az idők kívánalmainak megfelelőleg helyettesíteni*” stb. Mind igaz, mind úgy van. Csak-hogy, mint minden reform a világon, egy ez is erőss és nehéz küzdelmekkel volt ám keresztülvihető, mégpedig a miről nem sok embernek lehet tudomása, nemcsak a vizsgáld-bizottság, hanem a vizsgátevő ifjak részéről is.

Ezen küzdelmekről, úgy is mondhatnám, „*Küldetés tükrairól*” óhajtanék én most egyet-mást, részint, mint 1862-ben még érdeklődő, s részint 1863-ban már mint tényleg szereplő fel emondani. Remélem, hogy e reminiscenciák, ha másokat nem is, de legalább kartársaimat érdekelni fogják.

Kimondta tehát egyházkerületünk, hogy 1862-től minden lelkézi pályára lépni kívánó ifjú Sárospatakon köteles letenni a Képesítő-vizsgát. Kézszéggel beismerem *Bohdrog* barátommal, hogy e határozat szembeszökő haldadást jelez egyházi életünkben. Bizonyára sok jó és előnyös oldala volt annak. Csak-hogy mi sínes könnybeh, mint kimondani valamit, ámde a kimondott szót tényleg megvalósítani, az életbe gyakorlatilag bevezetni, ez már bizonyára nehezebb feladat. E feladat nehézségeiből, a kezdet küzdelmeiből nekünk ugyanam jó adag jutott osztályrészül. Sajnátságos viszonyok voltak azok. Merő chaos és ellenmondás mindenféle, melyből a kivetető útát jóformán mi magunknak kellett kitalálni.

A dogmatika, symbolica, héber exegesis tanára akkor b. e. dr. *Szeremley Gábor*, korának hírneves racionalistája volt; ügyde a vizsgázandó ifjak nagyobb része még *Somosfy*-t hallgatta mindezeket. Az egyháztörténelem görög exegesis tanára volt dr. *Heisler József*, az európai műveltségű férfi, a legrokonszenvesebb tanárok egyike: ügyde a nagyobb rész még *Kálniczky*-nak volt tanítványa. A híres *Zsarnay* helyett *Kolos* foglalta el. Látnivaló tehát, hogy a tudomány-ágaknak miként álltak az akczi. Orthodoxia, rationalismus s kétes értekt „*kísérletezés*” álltak egymással szemben minden ponton. Egre quid nunc? Száz szónak is egy a vége, hosszas vajudas után a gyakorlat úgy lejtette meg a kényes problémát, hogy mindenik ifjú az egykor általa hallgatott tantárgyak, illetőleg tankönyvekből állotta ki a vizsgálatot. Tehát elvésre is a derek tanári kar hozta meg az áldozatot s nem kívánt az ifjúságtól lehetetlent.

Majdnem nagyobb baj volt mindezeknél az, hogy némely tantárgyak, melyekből pedig vizsgát kellett kiállanunk, jóformán még csak címeről sem voltak előttnk ismereteseek. Ilyen tantárgy volt az *Enciklopédia és Apologetika*. Itt ismét előtérbe lépett a quid nunc kérdése. Egyik deputáció a másik után menesztetett a szaktanárhoz utasításért. A resultatum az lett: szerezzék meg önök a *Zsarnay-féle Apologetikát*, még van idő hozzá, tanulják meg. Az enciklopédiára nézve pedig: itt van a könyvtárban a *Hagenbach-féle* magyar fordításban, írjanak belőle bő kivonatot, átnezés végett mutassák be nekem s én majd abból fogom önöket kikérdezni. Megtörtént. Az öreg *Hagenbach* azonban nehezen adta be derekát. Ugyanam meg kellett véle küzdenünk. Végre két erős hónapi kemény munka után megszületett az a sokak által már óhajtat várt kivonat (a minek kidolgozása, intra parenthesis szólva, saját beismerése szerint is, a dogmatika tanár teendője lett volna; de hát túl volt terhelve mindenféle bajjal, s aztán meg ép akkor folyt le az a hírhedt Ballagi contra Szeremley-féle polemia (1863), mely a különben is ideges természetű öreg úrnak annyi izgalmas percekét s oly sok keserűséget okozott).

* Péter József, Vésesi Pál, Soltész János, Kovács Sámuel, Benkő Gáspár, kedves és fejlehetetlen kartársaink nincsenek már többé.

Az újszülöttet azonnal vitték nagy triumfussal a mi szentretve tisztelt Szerelminkhez. Szívből örülünk, hogy kivánságát teljesíthették. S mi történt? Az, hogy az a vaszorgalmú s bűmálatos memoriják ember mind azt, a mit mi két hosszú hónap alatt nagy erőfeszítéssel produkáltunk, pár rövid nap alatt kijavította s az utolsó hetűig áttanulmányozta. mégpedig elannya apróra, hogy, mint később a vizsgálnál kitűnt, egy hajszálnom sok, annyira sem tért el az *improvizált* *examinatoriumtól*.

A főakadályon tehát szerencsésen áttűntünk.

Most lássuk a másik, szinte soha és senki által elő nem adott tantárgyat, az Apologetikát. Kedves öregünk utasítása szerint megkerítettük ezt is. Úgyde a Zsarnay-féle, különben igen derek Apologetika Schleiermacheri (érzelmi) álláspontot foglalván el, tehát mintegy kiegészítő részét képezvén a Somosy dogmatikájának, ismét nem volt nekünk való, kik már, legalább hitünk szerint az akkori modernebb theologianak voltak hívei. Próbálgattuk a két álláspontot áthidalni, közvetíteni. Nem sikerült. Minden iparkodásunk hajótörést szenvedett. Érit mihi magnus Apollo még ma is. aki *közvetítési kísérletekkel*, hasonló körülmények közt, képes volna zoldágra vergődni. Felhagytunk tehát a sikertelen küzdelemmel. Mitévők legyünk? Hogy találjunk ki a labirintusból? Megtartottuk a „*titok tandészt*” s unisono elhatároztuk, hogy ismét deputáció menességessé a főúrhoz. Úgy lón. A kedves öreg nyájas mosolyalv hallgatta végig aggodalmait, kiállott küzdeleminket, s pár előzetes elismerő, mondhatnám hízegő kifejezés után a mi, éppen ő tőle — ki a bókók osztogatásában határtalan fukar volt — kétszeres értékű volt ránk nézve) megígerte „*gravameink*” orvoslását, mégpedig aként, hogy, miután dogmatikájának első köteté ügyis majdnem egészen apologia, abból fog hozzánk (tanítványaihoz) kérdéseket intézni. Talán mondanom is felesleges, hogy a kartársak másik tábortól többien irigylesremélőnek találták helyzetünk előnyeit. De hát ez legalább józan észszel, nem is lehetett volna másként megoldható. Cuique suum.

(Vége köv.) Szabó József.

— 2 —

TÁRCZA.

Német egyházi viszonyok.

Az evangéliumi keresztény érdekek megvédésére, ápolására és fejlesztésére keletkezett „*evangéliumi szövetség*” eszméje főgökony talajra talált s már is szépen terjed, a mi annak életrealóságát s időszerűségét bizonyítja. Mint a *Beyschlag* által jelesen szerkesztett „*Deutsch-Evangelische Blätter*” legújabb füzetéből kitészik, bírodalomzerte alakulnak *fiókgyűletek*. Így a június 29-iki rajnai egyházartományi gyűlésen *Benrath*, bonni theol. tanár indítványára azonnal megalakult a szűkebbkörű evangy. szövetség, mely alkalommal nevezett tanár annak nagyhorderejű feladatát szépen fejtegette. Továbbá a bírodalom többi részeiben is gyűjt a szövetségi gondolat. Thüringiában, Szászországban, Hessenben, Oroszthonban, Badenben s másutt lelkesen karolják fel pártkülönböztetés nélkül annak érdekeit. Az evangy. Gusztáv-Adolf-egylet mintájára *diák-egyletek* is keletkeztek legközelebb a bonni, lipseie és halle-wittenbergi egyetemeken. S ugyancsak meglepő módon terjednek az „*evangy. szövetség*” által kiadott „*rópíratok*”, mintha csak a prot. nép *egyértelműleg* érezné azoknak üdös hatásait. Sőt a „*szövetség*” ügye annyira előrehaladt, hogy augusztus hó 15—17-ik napjaiban majnai Frankfurtban *első egyetemes közgyűlést*

fogja tartani. melyen, előreláthatólag, tekintélyes számú képviselő, a német protestantizmusnak vezérférfiai foglalkozni részvétlenül. *Nippold*, jénai egyetemi theol. tanár bevezető gondolatait után *Beyschlag* tanár értekezéi a kath. reformmozgalomról Svájc, Ausztria és Németthonban; *Fricke*, lipseie theol. tanár s Gusztáv-Adolf-egyleti elnök; *Az* evangy. szövetség jellege és feladatáról; s *Benrath* tanár „A német protestantizmus nemzeti jelentőségéről. Legtöbb megátdatásnak van kitéve ez a még csak keletkezében lévő, de sokat ígérő „*evangy. szövetség*”, a római kath. s orthodox protestáns sajtó részéről, mely tetszelg megának a „*szövetség*”, indokainak és érdekeinek gyengítésében. Így az ismeretes *Stöcker* lapjai azzal vadolják a „*szövetség*”, rópiatát, hogy azok csak „*rombolnak*,” s az evangéliom alapján és szellemeben annál kevesebbet „*építenek*.” Ilyen absurd dolgokat valóban csak egy *Stöcker* állíthat! Az ő „*ceterum censeo*”-ja újában is abban áll, hogy nincsenek inyere a „*balpártiak*,” értds a szabadelvű modern rationalistikus vagy plane a „*protestáns*” egyleti-theologusok, s minduntalan (néha tisztességtelen módon is) azzal vadolja a protestantizmus foruma előtt *Beyschlag* tanárt, „*hogy a maga 10 éves fektelen s minden valódi prot. kedélyt felhaborító polemiájában a balpárti rombolókat tart.*” E *Stöcker*-féle nyelvezet ele *Lipsius* és *Nippold* tanárok ellen is irányul, mint a kik hasonlóan tagjai a szövetségi elnökségnek. „*Deutsch-Evang. Kirchenzeitung*” című lapjának egyik legújabb számában *Stöcker* *Lipsius* dogmatikájára is hivatkozik s azt állítja, hogy e mű a személyes halhatatlanságot a vallásos-erkölcsi világnézetre nevezve lényegtelennek tartja, a miért *Beyschlag* *Stöcker*-t, egészen helyesen; „*theológiai járatlansággal*” vadolja, a mennyiben *Lipsius* idézett művében csak annyit mond, hogy a személyes halhatatlanság az exact tudományok által époly kévéssé bizonyítható be, mint istennek léte. de annak ellenkezője azonban, ő szerinte is, még nehezebben volna igazolható. Végül vadolja a berlini agitátor az „*evangy. szövetséget*” *naturalistikus* tendenciákkal s még más ezekkel hasonló keptelenségekkel, holott a „*szövetség*”, részéről az evangéliom alapelveivel való csatlakozás teljesen kizárja a naturalizmus árnyékát is. Meltöbb magatartást tanusit az említett szövetséggel szemben az ismeretes lipseie *Ludhart*-féle „*Allg. luth. Kirchen-Zeitung*,” mely a szövetséget többi között azzal vadolja, hogy az evangy. egyházat *pótolni*, nem pedig *szolgálni* akarja. Egyik, mindenesetre helyes megjegyzése az, hogy a „*szövetség*” *vezérférfiai* *fülébe helyezik a nemzeti jelleget az egyháznak*, a mit *Beyschlag* azzal vél megcáfolhatni, hogy a kettőnek szoros összetartozását vitatja. Végül nevezett orthodox lap egyik vezércikkében hangsúlyozza a szövetségnek az egyház hitvallásához való szorosabb ragaszkodását, az orthodoxia ezen cardinális tévedését, habár ma már állítennek *egyetemes prot. tétel* az, hogy az *evangéliomi hit nem azonosítható a hitvallási iratok theologiai formáival*. Általában véve azt állíthatjuk, hogy ugyanazon érthetetlen aggodalmak, melyek ma az orthodox felekezeti s pozitív theologusokat a szabadelvűekkel való egyesüléstől visszatartják, voltak egykoron döntő befolyással a XVII. század ó-prof. luth. theologusokra is, kik a reformátusokkal semmi áron sem akartak egyesülni, mely szomorú körülmény a protestantizmus később is olyannyira megbontotta. Hogy ez az aranytétel: „*in necessitate unitas*” még ma is oly távol áll a theologusoktól! Pedig szükség volna rá éppen ma, a jelen egyházpolitikai viszonyok között!

A rajnai tartományegyház június 1-én méltó módon ünnepelte meg Bonnbán a hírneves *Nitzschek*-t, a gyakorlati theologusnak s az uniói derek harcosának 100

éves születése napját. Az emlékszedet, mely azóta önállóan is megjelent, egyik legrégibb tanítványa, dr. *Beertsbusch*, a tartományi zsinat elnöke tartotta. A boldogultnak tanítványaihoz tartozott *Beyschlag* is, ki összes tevé. dolgozataiban a nagy mester szellemének ma is leghívebb követője, a mint arról - Karl Imm. Nitzsch, eine *Lichtgeschicht* der neueren evang. Kirchengeschichte - című hosszabb monografiájában oly fényes bizonytságot tett. Kellémesebb s tanulságosabb olvasmány aligha volt kezembe, s Nitzsch méltán nevezhető a rajnai tartomány-egyház -> evangyéliumi egyházi atyjának.

Az ó-katholikus egyház június 1. napjaiban Bonn városában, hol önálló theol. fakultással is bír, tartotta 10. zsinatát, melynek nevezetesebb határozataival kiemeljük, hogy a *mise* összes részéről, az *árucaorvánd* is bevezette a német anyanyelvet dr. *Thürling* tanár liturgiái imakönyve alapján s a kerületi zsinatok életbelepítését szorgalmazta. *Reinkens* püspök zsinati jelentése ez alkalommal is igen gazdag tartalmú volt. Nagy vesztesség az ó-kath. ügyre nézve az: 'Ó-kath. hírnök' beszűntetése s szerkesztőjének dr. *Rieks* heidelbergi lelkes kényszerült visszalépése, ki egyik rópiatában helyenkint tisztességtelen vádakkal fél föl püspöke ellen. Az ó-kath. ügy fejlesztését nagyban hátráltatja az anyagi szegénység s nagyjórészt csakis híveinek már is nagyon igénybevetéldező alkotátszégére van utalva. Nagy nyereség az ó-katholicizmusra *Schulte*, hírneves kánonista -> 'Az ó-katholicismus lényege és története' című 5 kötetes jeles monografiája, mely a római s részben az orthodox prof. sajtó haragját nagy mértékben magára vonta. Ebben élesen jellemzi a német kormányok közönsös magatartását s a római sajtó folytonos támadásait az ó-katholicizmussal szemben, s dicserőleg emlékezik meg a szabadelvűbb protestánsokról, mint ezen evangyéliumi szemlélt kath. reformmozgalom gyámolítóról. Kívétel képez itt is *Stöcker* lapja, mely -> *Beyschlag* tanár s az ó-katholicismus' című legközelebbi cikkében epés kifakadásokat enged meg magának az ó-katholicismus s annak védőivel. *Beyschlag*gal szemben. Úgy látszik: bizonyos udvari papok már nem tudják, mit cselekszenek!

Nis, Szerbiában, 1887. augusztus hó.

Dr Szlavik Mátyás,
epérjezi es. coll. theol. tanár.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.
(Folytatás).

Aug. 18-án d. e. Nagy-Dobronyon át, hol a kis-dobronyi segédlelkész fogadta a főpásztort, a kis-dobronyi egyháza ézengés között, de eső nélkül vonult be a menet. Nem hiányzott a közönségben a hívő lélek azon, különben ártatlan s bár naiv, de nem babonás észrevétele, hogy az eső és zápor nélküli mennydörgés az ég tisztését és kíméletét fejezte ki a püspöki bevonulás felett s az abban résztvevők iránt.

E közönségben az izraeliták külön, lombos ívet állítottak fel -> isten hozott - felírással, nők a keresztény nőkkel versenyezve dobáltak koszorúkat a püspökre és kíséretére.

A lelkész, Jakab István, a templomra néző paplak kapujában, a presbyterium elén várta s fogadta ő méltóságát tisztelő beszéddel. Ki is előre bocsátván, hogy azokból, a miket lát és tapasztal, a diszes templom, paplak, az ünnepélyes kinézésű nagy közönség, előre is következtet az egyház belső ügyeire és pedig e következtetés főpásztori szívének örömeire, az egyháztanács és tagok előnyére esik. Köszöni, hogy főpásztori útja

terheit ezzel is könnyítik s a külső jelenségek e kedvező jóslatában, fáradaimai közt, lelkenek megújódását, fel-frissülést szereznek. E várakozásban ő méltósága nem is csatlakozott, mert a reggeli istentisztelet után tartott vizitáció kiűnt, hogy itt a buzgósság tűze nem aludt ki. sőt melegít és élte. Ennek bizonygása, hogy bár az 1881-ik év augusztus havában pusztított tűzvésznek pap-tanítókat, templom, még a bádögfedeli torony is, szóval az összes egyházi épületek áldozati estek, dacára a márnymaszto anyagi viszonyoknak, diszesen felépítették.

Van itt egy úrasztali ezüstpohár, ezen felírással: Polgári D. Andrásé 1557., s egy úrasztali kendő 1708-ból, ezen kivarrással: Szabó Mária ada isten dicsőségére, körülten pedig ki van varrva a XXIII-ik zsolttár két első verse. Van itt tisztességes iskolai felszerelés, 80 darabot tevő népkönyvtár az iskolában elhelyezve, a lelkész és a közköztudatgyári miniszterium ajándéka, másfél száz köböl búza -> rozsszal rendelkező magtár. Szóval püspök úr várakozását az örvendetes tapasztalás is igazolta.

Az iteni jeles tanító, Váci Sándor, ez alkalomra néhány gyermeket az iskolába gyűjtött. A megjelentek közül többen hivattak fél feleletre és pedig nemcsak a tanító, de a látogatóság tagjai által is tétettek kérdések. Mindezekre a gyermekek oly értelmes és határozott feleleteket adtak, hogy azok által a tanító püspök úr ő méltóságának elismerését nyerte ki.

Gazdag ebéd után előált a több mint 30 tagból álló lovascsapat, ennek vezetése alatt s három szekéren elhelyezkedett, nagyszámú fehérrúzs leányok kíséretében indult a menet a Latorca felé. Még mielőtt a révbé jutottunk volna, a lombos-árnyas erdőben megállt a lovascsapat, egy belső püspök úr kosztja elé lovagolva, tisztelettel kért engedélyt arra, hogy ők egyet dalolhassanak. Az adott engedélyre sikeresen énekeltek el egy pár dalt, előbb külön a lovasok, majd a kíséretben levő leányokkal együtt.

A latorcai révben, Bereg- és Ungmege határán, az összes kísérő csapathoz bűnös-zavakokat intézett ő méltósága s buzdította őket, hogy a mint most egyházunk iránti kegyeletből s az ő iránta való tisztelet kifejezésül lora ültek, úgy, ha egykor áldott magyar hazánk megvédése kívánná, a hazaszeretet szent lángja által lelkesítve, hasonlóan tegyenek. Végül ns. Kovács Károly, egyházmegyei gondnok intézett buzdító szavakat a válni készülő kíséretre, intve őket, hogy mint magyar nemesek (K-Dobronyi lakosai nemesek), e minőségüknek életökkel s tetteikkel is mindenkor bizonygassák adni egyikezzenek, különösen nemes tettekben keressék s találják büszkeségüket, hogy reájok mi, a haza és egyház is mindenkor büszkének lehessenek.

Az átkelt hidasból (komp) Ungmege területére léptünk, hol is tek. Durcsák Dezső, főszolgabíró fogadta püspökünket szép beszéddel; kijelentvén, hogy midőn ő méltósága a vallásos élel ébresztésére farszto körutat tesz, ezzel a polgári társadalom javát, üdvét is munkálja közvetve s ezért felekezeti különbség nélkül, minden honföld a tisztelet adóját érdemli ki. Végül maga és járása nevében e tiszteletnek meleg szavakban adva kifejezést, beszédét ő méltósága eletésével zárja be. Püspök úr, a nála szokásos ékes szavakban válaszolván, kijelenti, hogy igen is, főpásztori törekvésének az volt, az is marad célja, hogy a kormányzása alatt lévő hívek, hitteleketünk s egyházunkhoz való hűségük mellett, a más felekezetek iránt is keresztényi szeretettel viselteszenek; az iskolákban úgy nevelteszenek, a templomokban úgy tanítassanak, hogy a polgári társaságnak munkás, békés, becsületes tagjai legyenek s a polgári felsőségek iránt a köteles tiszteletet s engedelmisséget mindenkor tanúsítsák.

Erre a menet — csatlakozván a tisztelegők is — Kis-Göcse felé indul. A paplakon Homoky Antal, lelkész intéz a főpásztorhoz beszédet. Prófétaí útján mondja a püspöki körirat, ebben az idők jelleit járja, nevezetesen azt, hogy ha így a kicsinyeknek gondját közöttök és egyenként (t. i. egyháznaként) veszi fel a főpap, e közvetlen érintkezés egyháznunk boldog felvirágzását jósolja s eredményezi.

Ö mőtósága válaszában főpásztori hivatására fekteti a hangsúlyt, biztosítja a kis-göcsei egyházat, hogy e címen atyai gondjaiban ő is helyet talál. Különbén az iránta való tiszteletéről tanúsodik fogadtatást ő is jöslatnak és pedig kedvező jöslatnak tekintí arra, hogy itt az egyház külső és belső ügyeiret rendezetteknek találattván, az előjáróság továbbra is az egyház érdekeinek lelkismeretes munkálására intetvén, az iles bezárása után a presbyterium áldással elbocsáttatik.

Esteli templom után megtartott a vizitáció. Az egyházra vonatkozó történeti adatokból kitűnik, hogy 1618-ban Csaszlócnak volt filijája (hol most protestánsok nincsenek), 1864-ben anyagegyházzá lett.

Rév, regále, föld kamatjövdelem az egyház folyó szükségleteit fedezi. A tanterem a fundus szűk volta miatt, nem elég tágas. E bajon kész az egyház segíteni, mielőtt egy alkalmas beltelek a községben eladóvá tételik. Erre pedig a közel jövőben kilátás van. Egyebekben az egyház külső és belső viszonyai rendezetteknek találattván, az előjáróság továbbra is az egyház érdekeinek lelkismeretes munkálására intetvén, az iles bezárása után a presbyterium áldással elbocsáttatik.

Másnap, augusztus 19-én, boris, esős reggelre viradtunk. E körülmény a megisteltetés külső jelleit az elátazásnál is kifejezni kívánó gyülekezet tagjait lehagolta. A fehér ruhába öltözött leányok a paplakon összegyűlvén, remény és aggodalom közt várták az eső megszüntét, hogy ók is Ráthig a kisérthez csatlakozhassanak. De az eső nem szűnt, s ók a fajtalmas lemondás kifejezésével arcukon tekintettek a Ráth felé induló menet után. Mindamellott az ifjúság csapata megállva helyét s záporban is, kitérítással vezetett a ráthi határig, hol ezen egyház küldöttsége s lovasi már lacaró vízre ázva vették át a további kalauzálást. Előbb ugyan Pávay N. K. ráthi nagyberlő tolmácsolta főpásztorunkhoz intézett tisztelegő beszédében a keresztyén szeretet evangéliomi ígét. Majd a paplakra érve, Morvay József, ráthi lelkész mutatja be hveit s ajánlja őket s egyházukat ö mőtósága atyai gondjaiba. Kiemeli, hogy a jelenlévők közt vannak római katólikus felekezetűek is, s hogy ezek megjelenése a testvéri szeretet és békés együttélés élő bizonyossága. Főtisztelegő úr válaszában megdicserí a külön felekezetek itt lakó hveit, s elismerését fejezi ki azon szép viszony felett, mely őket különböző hitelveik mellett, mint egy mennyei atyának gyermekeit Krisztusban igaz testvérekül tünteti fel s buzdítja a jelenlévőket, hogy ezen viszonyt tartásuk felé továbbra is, mert az egy akó és egy pásztor eszméje nem egyetlen felekezet kizárólagos uralmát jelenti, hanem a külön felekezetek tagjainak békés egységét s krisztusi szeretet által.

Az összesen 240 lelket számláló egyház, bár szerény díjazással, lelkészi és tanítói állomást tart fenn. 18 hold roszminőségű föld jövedelmét, kivált építkezésnél sok kivetés, fuvar és munkaróvel pótolják a hveik, hogy, mint anyagegyház fennállhassanak. Az egyház e miatt a multban is, jelenben is folyton elismerésben és segélyben részesült és részesül az egyházmegye részéről, dicseretet nyert ö mélt., a püspök úrtól is. De minthogy a lelkészi és tanítói jövedelem igen csekély, buzdítottak is, hogy feszítsék meg erejüket, emléjk a fizetésüket, mert óseik egyházi alapítási s fentartási érdemének osztályosai

csak úgy lehetnek, ha mai nap az egyház virágzóztatásának fáradsalmas munkája által magokat mintegy az ö küzdelmök osztályosaivá teszik.

Az ebédnél is láttuk azt, a mit a lelkész püspök-fogadó beszédében állított, a felekezetiellenesség jelet; mert itt fent említett Pávay úrnak kívül még Gazdag Elemér, római kath. vallású ráthi földbírtokoshoz s mindkettőnek nevéhez is szerencsénk volt. Éltesse az Isten őket! a kik, ha tán az evangéliumot nem igen forgatják is, de az ev. szerint cselekedeznek.

Innen az nap, 19-én d. u. záporosóben indultunk s érkeztünk Szürthebe. A szürthei egyháznak a község határain váró küldöttsége s különösen patyolat-inges lovasi szónoklat nélkül is bezonyították, hogy a fergeteg se képes kioltani a főpásztor iránt való szeretetök s tiszteletök lobogó lángját. Különbén ez nem esoda, mert ezen egyház tagjai az egyháziasság göcseja gyánant ismert egyház közéletében élnek, a kiből a prot. egyház fentartó ember pelda-fénye és melege messzire kisugárzik és elhat. Ez Kovács Károly, szürthei földbírtokos és egyházmegyei gondnok.

De tartunk sorrendet.

A paplakon a torokhajn szerzendő s hangját elvesztett ifjú lelkész, Fűrész István oldalán Tóth József, segédlelkész tolmácsolja az egyházközség örömét a főpásztor megérkezése felett, indokolva szereplését főnöke akadályoztatásával, ö méltóságát élteti. Ki is válaszában köszöni az ünneplés fogadtatást, az egyház derek lelkészének szomorú sorsa felett, a részvétben az egyházi tagoktól osztózik s kívánja, hogy a gondviselés istene oldja fel a lelkészt a betegség hosszas és nehéz próbája alól, adja vissza egészéjét, erejét, s a hveik örömeire s felvirágzására éltesse soká! Együttal megragadja a kínálkozó alkalmat üdvözölni a jelenlévő egyházmegyei gondnokot, nagyságos Kovács Károly urat, mint ezen egyház tagját s partfogóját. Köztudomású, hogy ö nemcsak a szürthei egyházat támogatja s épít anyagi segélyvel s a hit és erkölcs felett való éber örködéssel; de e nemes munkában egyházkerületünk színe előtt is példaképp ismeret. Legközelebb elhagyva kényelmes otthonát, főpásztori körútjának fáradsalmait osztja meg vele, segít a Krisztus egyházat külsőleg, belsőleg építeni. Szíve legbensőbb óhaját fejezi ki, a mely minden bizonyony az egész gyülekezetnek is óhajása: hogy Isten sokáig éltesse az egyház s kitűnő fiat.

Esteli istentisztelet után tartott meg a vizitáció. Különbösen kiemelendő, hogy bár az egyháznak ingatlan vagyona nincs, de azért adakozás, fuvarozás, különösen a nagys. Kovács Károly úr által évenként az egyház részére kimutatott föld jövedelméből s az ö pénzbeli segélyvel nemcsak a folyó kiadások fedezetnek; de a nem rég multban paplak, díszes és célszerű iskola s kettős torony építették. Jövré a lelkész és tanító fizetése alapján szánt magtár jelenlegi készlete 137 köböl rozs. Az összes letárgyalni ügyekből meggyőződév ö mőtósága, hogy itt mindenképpen és szép renddel folynak s buzdítottán arra, hogy ezután is így folyjanak, óhajtván, hogy az ékes és szép rend lelkét nagys. Kovács Károly urat az Isten sokáig tartsa meg, hogy e lélek szelleme egykor emlékbén is századokon át vezesse az egyház hveit, tanulják tőle, miként kell betölteni az igaz prot. ker. hivatást, áldáskívánatok között a presbyteri ülést bezárta*.

(Folyt. köv.).

Szabó Endre.

* A püspöki látogatás további folyamáról az aljegyzők fogják lapunkat értesíteni. Szerk.

A gömöri ev. reform. egyházmegye ősi közgyűlése.

A gömöri ev. ref. egyházmegye folyó hó 1-én tartotta meg szokásos ősi közgyűlését a *gicsei* egyházban. Elnökök voltak: *Nagy Pál*, esperes és *Csider Károly*, egyházmegyei gondnok.

Először is — hivogató harangszóra összegyűlvé magyar ref. Sionunk eme végváranak templomában — *Molnár József*, s.-lelkész buzgó imában emelkedett fel a Mindenható trónusához. Lelekemelő látványul szolgált mindnyájunknak a szentelt romok újranelése, az idő által sokképen megromlott templom és torony, valamint a körülövező kőfal korszerű, izéles renoválása. Az érdem e tekintetben *Nagy Sándor*, kir. táblai bíró, úgyszintén az egyház fiatal, ügybuzgó lelkészét, nemkülönben a maroknyi, de vallásához ragaszkodó hivatelt is illeti.

Majd a közgyűlés kezdetét vévén, annak folyama alatt következő közérdekű tárgyak kerültek szőnyegre:

Felbontatván a hiányzó egyházmegyei lelkészi tanácsbíróra beadott szavazatok, általános többséggel senki sem nyert, miért is *Terhes Pál*, rimaszombati és *Áblonczai Pál*, keleméri lelkészek között új szavazás rendeltetett el.

Felolvastatott a fáradszató gonddal írt, kimerítő esperesi jelentés, mely egyházmegyénk böcs vezérférfiának körültekintő éles látása, tapintatos eljárásáról, gyors és célszerű intézkedéseiről tanusodván, a gyűlés osztatlan elismerését és meleg köszönetet mindenkielett kiérdemelt. Ebben tudatta esperes, hogy a „*Magyar Prot. Tudományos Irodalmi Társaság*” ügyében szétküldezték körlevelei szép eredményt szűltek, amennyiben a Társaság rendes tagjai közé, főleg a lelkészek sorából, többen beiratkoztak. Ajánlotta egyszersmind, hogy az egyházmegyei könyvtár 100 forint lépjen be a Társaság alapító tagjai közé, mely ajánlatot a közgyűlés az úgyszó melto lelkesedéssel fogadott és tett magáévá, úgy azonban, hogy a könyvtár, ez összeg megfelelő kamatával, évi 5 frittal járul folytonosan a Társaság magasztos céljainak előréhez.

A rimaszombati egyháznak részint a most vásártól új paplak rendezőására, részint pedig a második parochia kiépítésére *Csider Károly* 500 fritt *átományozott*, ezzel is megmutatván egyháza iránti olthatatlan szerelmét.

A már régóta vajdó *Kövecses-vecskéi* ügy végleges megoldást nyert. Minthogy az egyházkerület is ily értelemben határozott, a két egyház egyesítése bevezetett ténynek tekintetett, és mert az egyházak vonakodnak a díjleveleket kiállítani, az egyházmegye maga állította azokat ki.

Sürgötte s a jövő tavaszig meghosszabbítva lett az egyes egyházak történetének megírása. A kitűzött határidőig (május 1.) csak négy lelkész nyújtotta be egyháznak monographiáját, u. m. a *szuháfi*, a *pelsőci*, a *gicsei* és a *szabolci*. Felette érdekes és tanulságos lehet a *pelsőci* egyház története, részint a városnak a multban való kiváló szereplése, részint irójának, Szentpétery Sámuelnek egysége miatt. Kár lenne, ha az egyházkerületi levéltár poros actái között veszne el. Kívánatos volna közölni valamely egyházi lap- vagy folyóiratban.

Hosszas eszmecserét idézett elő *megyénk adifelügyelójének abbéli sérelmes eljárása*, hogy gyámpénztárainkat *adóköteles pénztárczéknek* nyilvánítván, ez irányban gyámoldai igazgató-választmányunk elnökehez megkeresést intézett. Egyházmegyei gondnoka, mint a nevezett választmány elnöke, hatalmas apológiában verte vissza ez indokolatlan támadást, mely, mint alapos védelem, a többi egyházmegyék hasonlirányú megtámadásának si-

keres visszaverése céljából, előbb e becses lapok, majd hazai számos egyházi lapjaink hasábjain közzétetett. Gondnokunk ezen országos jelentőségű elvi kérdésben követelt eljárását helyeslő tudomásul vette az egyházmegye s részere köszönetet szavazott. Megvárja, míg a miniszterhez felebbezett ügy ott megoldást nyer, s ha az nem kedvező lesz, az illető furmokol az törvényhatósági intézkedést kéri.

A *gyámoldai igazgató-választmány jelentéséből* örömmel győződünk meg gyámintézeteink folytonos haladásáról és virágzásáról. Ezzel kapcsolatban említhetném meg, hogy a fentebbi választmány a pénztárnokot emvedetlen fáradozásaiért 40 fitt fizetésemelését kívánta jutalmazni, melybe az egyházmegye is beleegyezett.

A *gyámoldai igazgató-választmány jelentéséből* után *Szentpétery Sándor Lenkey Zsigmond*, volt pelsőci lelkész elhangyos sirjára hívja fel a közgyűlés figyelmét, a mely férfinak az akademiától egy nyelvisztai műveért kapott s az egyházmegyenek felajánlott 100 dbt aranya képezte gyámoldánk legelső alapját. Ennek open 50 éve. Kegyeletét a dieső alapító iránt azzal mutatja ki a gyámoldás és az egyházmegye, hogy mint saját pénztárából is áldozik, egyuttal gyűjtést is rendez egy emlékkő felállításá végett.

Az *egyházi vagyonok leltározása* — azoknak mindenkor nyilvánartásra szempontjából — kimondott s a már régebben készített minta elfogadartván, kinyomatva az egyházak számára — kitöltés végett — 2—2 példányban megküldeték.

A *rimaszécsi és bátká-rabottási egyházak ügye* akként lón elintézve, hogy a jelenlegi statusquo mindkét egyházban meghagyartott. Mégis némi csekély differenciák kiegyenlítése végett Rimaszécsbe egy bizottság küldetett két bátká, az egyházmegye határozatában meg nem nyugodván, felebbeszt jelentett be.

Küldöttek — idelőtt — a tanítói kar sorából *Angyal István*, volt uzanyitói és a jeles *Lenkey Sinos*, volt feleli tanítók. Rajtuk kívül még egy kitűnő világi férfi ragadott el közülük a kerülhetetlen halál; neveszint *Dobozeghy Zsigmond*; keleméri földbirtokos, egyházmegyei egykori buzgó tanácsbírájt, a kinek olvasása fölötti mely ajánlatát és kegyeltes megemlékezését jegyző-könyvbe iktatni határozta az egyházmegye.

A lelkészjelölő-bizottság tagjait megválasztatták, egyházi részről: *Réthy József* rendes, *Kovács László* póttag gyámant; világi részről: *Tornaiag Zoltán*, br. *Nagy Sándor* rendes, *Hancay Zoltán*, *Oscáth Démiel* pottagokul.

A jövő tavaszi közgyűlés helyéül a *naprági* egyház tüzetett ki.

Ezeken felül még több apróbb, egyes egyházakat vagy személyeket érdeklő belügyek tárgyalattak.

S. Szabó József.

— 3 —

KÖNYVISMERTETÉS.

„*Nyiregyháza szabad, kiáltásigolt város története.*” Két kötet (Az I. k. 273. lappal, a II. k. 492. lappal végződik). Megjelent Nyiregyháza, 1886, és 1887-ben, Jóna Elek könyvnyomdájában. Ára (a két kötetnek) 3 fitt stb. Irta *Lukács Ödön*, nyiregyházi ev. ref. lelkész s felsőszabolcsi esperes.

Szádeczky Lajos, a „Századok” 1887. évi 7-ik füzetében ismertetvén e művet, azt mondja, hogy tagadhatatlanul érdemes munka, melyhez a *fontélen alulmázt nagy szorgalommal kelle összegyűjteni, s határozott nyereségű vidéki városaink monographia-irodalmában.*

És mi is valóban érdemes munkának és nyereségnek

lartjuk, s annyivalinkább örövendünk rajta, hogy *Lukács* *Ölön* valiaoktórtó rá, ki felekezettük és lelkeszi testületünk egyik legje tagja. Iro, ki ugyan buzgó tagja felekezettének, de pártatlan; hazafi, kinek fájnak a vérző sebek, melyeket idegen zsoldosok feyvere, idegen és gonosz tanácsok istentelen politikája ütött; történetirő, aki nem melléktéteket és napi politika vezetnek elboronálni és más szíben tünnetni fel a tényeket, mint ez mai nap-ság, különösen a város-öves historikusok és a nyomai-kban járónak szokása.

Bizonytal érdemes munka *Lukács* munkája! *Mesz-szról* s „nagy szorgalommal kelte összejútenie a tömén-ten adathalmazt.“ Hiszen ezt a községet, *Nyiregyháza városát*, nem építette magas sziklara határozott terv szerint, idegen telepek vezérének parancsazava! nem vétek az „idegeneknek“ nálunk mindig oly bőven osztott kiváltságok, s nem tartották össze a bevándorló telepek ösi hazájából hozott szokások és statútumok. Nem oltalmazta köfal, hanem keresztál-kasól zúgott rajta a részek árja, s a mit metafán följegyzett volna róla valaki, még azt is elpusztította a hadvész, az idők zivatarja. Hiszen még 1689-ben is így ír *Debreczeni Dormány Ist-ván*, szabolesi esperes: *Néha a mátrikálta a tábori néme-teknek s magyar hadaknak eloiszhetetlen kegyetlenkedése, néha előálomkor, néha éjfétkor, néha hajnalban való reánk-ütése miatt több féltő levelekkel s könyvekkel együtt rejtkek-ten, földben kellett tartani, életünk felől is kétségben lérén.* (Nyiregyháza története 379. lap stb.) *Magdán* pedig Nyiregyháza városának aligha volt egyéb okirata, mint az urasági tisztek rovdái, s ha lett volna is, bizonytal még így sem maradtakhoz meg, mint az a néhány darab irat és mátrikula, melyről a szabolesi ref. esperes emlékezik. Ezért érdemes munka és nyereség a *Lukács* Ödön könyve; érdemes a mi köszönetünkre és érdemes különösen Nyiregyháza város háldjára, hogy úgyszólván a föld alá dáta föl e város múltját és ismertető meg jelen lakóival.

Ez állításunk igazolásul állanak itt a következők: A régészeti érdeken teljesített kutatások s talált holmik azt igazolják, hogy már az úgynevezett történelem-előtti időben, a kőkorban lakott vidék volt Szabolcsvármegye s Nyiregyháza vidéke. Tizenöt kőbaltta tesz arról bizony-ságot (N. e. tört. 13. lap). Az *awaresi* határban, egy te-metkező helyen, a másodlagos kőkorszakból egy *iram-gin-csonból* készült koresoyát találtak (14. lap). De alig van Szabolcsban tó- vagy tófenék, hol nagymennyiségű obsidián szilánk, a kőkorbeli emberek házi eszköze s feygyéjáruléka található nem volna. Ugyancsak Szabolcs s Nyiregyháza vidékének egykori népes voltát igazolják a *bronzkorbeli* leletek, mint a roholdi határbeli *bronz-sarló*, kar- és nyakpercek. Nyiregyházaóhoz közel a *Fejértő* felé vezető vasútvonal második órházánál 1875-ben fel-sóott pogány sír *bronz-eszközei* és több urna; ugyancsak a Nyiregyháza határában fekvő „*Órhalom*“ csontvázai, cifra cserepei, stb. Magában Nyiregyháza városában a ref. új templom alapja ásásakor talált s égetetlen agyagból ké-szült urnák (12. és 17. lap) igazolják, hogy Nyiregyháza és vidéke már a messze múltban oly hely volt, hol időről-időre tanyát, ör és tüzelő helyet találtak a külön-böző népek, a mint zajlottak és hullámoztak s a legyő-zettek helyét a győzők elfoglalták.

Lukács Ödön Nyiregyháza első lakóival, a történelmi korban s a honfoglalást előzőleg a *kazárokat* jelöli meg, s a Nyiregyháza mellett fekvő „*Cászár-szűllást*,“ *Sármay* Antal után, a *kazárok* (charazar) nevét fentartó helynek gondolja (18. lap). E mellett nem zárja ki, hogy más nemzetbeliek is ne lakhattak volna ott, mint pl.: *szlávok*, *bolgárok*, *besenyők*. Nyiregyháza közelében *Oros*, *Tó-Kálló*, *Kenéz*, *Nánds*, *Zastyi* (ma Nagy-Halász) helységek

szláv-lakosokra; *Besenyőd* község a besenyőkre, s *Polgár* a *bolgárookra* vall szerinte (19. lap).

A honfoglalásokr a mai Szabolcsvármegyét Szabolcs vezér és népe szállta meg s *Lukács* Ö. *Szabolcsára* (ma Szabolcs helység) utódnak hiszi Nyiregyházát. A Szabolcsban emeltett földvártól kiinduló hódító hadjárat ugyanis, a névelen jegyző szerint, erre vonult kereszt-ül. Tőhötöm és fia, *Harka* vezérék a *Nyirnek* tartottak s a *Nyir* erdejétől a *Hámosó érig*, *Zilajgy*, jutának és így minden valószínűség szerint értenünk kellett, már csak az „élesre“ való tekintetből is a helyet, melyet ma Nyiregyháznak nevezünk, s mely, a mint neve is mutatja, a Nyirérséghez tartozott s tartozik. Valószínű, hogy a hon-foglaló ösők ekkor készítették és üttek meg a nyiregy-házai „*Órhalom*,“ melynek alkotása épen a szabolesi várra vall (24—25. lap).

Nyiregyháza korát meghatározni maga a szerző is bajosan állítja különben; mert míg a „*Zastyi*-i apátság (a mai Nagy-Halász helyén) alapító-levelében *Damarád* (ma *Dombbrád*) *Bashalma* (a mai Nyiregyháza határában) *Wenceslő*, *Timár*, *Levelek* stb. említve vannak (1067 körül); míg az „*Árpád*korai új okmánytár- *Dobost*, *Besz-tercet*, *Megyert*, *Bátort*, *Iház*, *Tuzsért*, *Bodonföldet* (1270.) s még a *Kállay Lökös* unokáinak, *Jánosnak*, *Zsigmond király* által (1427.) adott adomány-level a Nyiregyháza környéken fekvő helyeket mind említi; addig Nyiregy-házáról só sincs. Mindenek dacára a szerző helyesen következteti, hogy a rengeteg nyires erdőszéggel borított, vadászó s halászó helyvel bővítködő és bizonyára akkor termékenyebb Nyir földje Nyiregyháza, már az első foglalások megszállva volt (16—27—28. lap).

Szerző kísértebb jón, midőn a *zastyi* apátság alapító-levelében előforduló *Iház* olvassa, hogy az „I“ betűt ne római számmal írót, „*Egyháznak*“ olvassa-e és ne Nyiregházát korebbe-e lenne? Mi ugyan nem olvashat-juk így; de az kétségtelen, hogy Nyiregházát Szabolcs-ban; sőt Szatmár alsó részében is, még ma is a köz-nép „*Nyirőháznak*“ „*Nyirőháznak*“ mondja és kérdés: az a *zastyi*-i alapító-levelében előforduló „*Iház*“ nem az *Ithaz* (Nyiritház) rosuló való leírása-e?

Különbén itt maga a *úé*, Nyiregyháza, felel meg az írott okmányok hiányában. Erre még biztosabban hivat-kozhattat volna szerző, mint teszi (29. lap). Köztudomású tény ugyanis, hogy I. István király megparancsolta, hogy minden 10 falu egyházat (templomot) építsen stb., így építé a *Nyir* is a maga egyházát, s emelőlgya Nyiregyházát-nak a magyar kereszténység megszárdulásával egy ülő-nek kell lennie. Ennek az első sz. István korából való templomnak ugyan már nyoma sincs; de az 1873-ban elbontott régi templom szentelyét választó úgynevezett diadalívén a leszedett mészrétegek alatt olyan festmé-nyek voltak láthatók, melyek nyilván a IX—X. szá-zadra vallanak (30. lap). Királyi birtok is lehetén Nyiregyháza, mit a szomszéd *Királytelekről* stb. gyanít szerző: így adományozás alá nem igen került sokáig és az oklevelek is hallgatnak róla. Van azonban ilyen nyoma is. 1219-ben a váradi regestrumban, mint „*Nyir*“ falu jó elő. Majd ismét lappang 1333-ig, a midőn a pápai tizedlajstromban fordul elő „*Nyir*“ és „*Nir*“ falu név alatt (33. és 35. lap), mint az egr egyházmegyéhez tar-tozó szabolesi főesperesség egyháza és így bizonyosan már évek hosszú sorát előzőleg léteznie kellett.

Majd a *Szabolcsi* család bírja és Szabolcsi *Fildrics* fia, *György*, a lelezi convent előtt növének és ennek férje *Sécezi Beke Lászlónak* valja be Nyiregyházát 1380-ban. E nével végződik Nyiregyháza történetének első és valóban homályos korszaka (37 lap).

(Folyt. köv.) H. Kiss Kálmán.

VEGES KÖZLEMÉNYEK.

— **Papválasztás.** *Besenődre* (Szabolcsm.) *Kriston Sándor*, ottani segédlelkész; *Sényőre* (Szabolcsm.) *Csatáry Zsigmond*, szintén helybeli segédlelkész választattak meg, mint hó 28-án rendes lelkészek a vizsgálat válasszták ellen felebbezést adtak be s a vizsgálat elrendeltetett.

A sárospataki főiskola körében újra pezsgő élet uralkodik. A felvételi s javító-vizsgálatok már augusztus 30-ikától hoztak ide aggódó szülőket s újdonsült műszo-fiakat, a kik hatalmasan kipróbálták, mindjárt izeltől, az új igazgató s a felvételi s javító-vizsgálatoknál szereplő tanárok türelmét és munkaerjét. A felvételi vizsgálat ritka rostáján sokan kihullottak s így esett meg, hogy az oktatásügyi miniszter úrnak nem lesz majd panaszja az I-ső osztály túlnépessége ellen, mert a létszám nem haladja meg a 70 et. A kellő szigor a gimnázium egész vonalán megemti a főiskola pénztárát — úgy látszik legalább — a párhuzamos osztályok felállításának kétes természetű költségeitől. A megnyitó ünnepepély folyó hó 6-ikán a szokott modorban folyt le. A „Jövel szent lélek” ihletet osztó dallamának s szövegének hatása alatt leborultunk a főiskola papjával a minden áldás örök forrása elé és imádkoztunk előjáróinknak, növekedésüknek, a neveltető szülőknek s édesmagunknak is boldog esztendő, a hazának s benne a protestantizmusnak bekés fejlődést és hosszú dicsőséget. A képekben s fordulatokban gazdag ima egyes részletei a megnyitó alkalomán pohárköszöntőkre szolgáltak tetszős kiindulási pont. Imádság után *Nagy Gusztáv*, akadémiai és közgazdász úrvölgy a főiskolai ifjúságot, lelkekre kötvén a tudomány és tiszta erkölcsök szerelmét. Utána *Kérészy István*, gimn. igazgató szólt a gimn. ifjúsághoz s felolvasta az őket illető törvényeket, mire *Fejes István*, egyházi algonok emelkedett fel s úgy a maga, mint a szintén szép számban képviselt igazgató-tanács nevében hosszabb beszédben jellemezte a főiskola szellemét, az előjáróság célzait, a nevelés és oktatás divatos betegségeit s hivatkozával a budapesti egyetem rectorának évnemű beszédre, örömmel emelte ki — mint előjárót — hogy a sárospataki tanuló ifjúság az egyetemi élet romlott levegőjétől meg egészen érintetlen; s kívánta, hogy az is maradjon. A theologusokat az új tanulmányi rend követelményeire figyelmeztette, s úgy őket, mint a joghallgatókat s gimnáziumi növendékeket az idegen nyelvek tanulására, a szorgalmas önművelésre s főbevalóik iránti engedelmességre buzdította s a tanári kar érdemeit elismeréssel hangoztatta, áldást kívánt az 1887-ik iskolai évhez. Beszéde élénk hatást idézett elő s jól esik hinni, hogy a lelkesen ejtett szavak jó földbe hullottak és gyümölcsöt teremnek. Az ünnepepély a „Jövel szent lélek” 3-ik verse fejezte be. Az „igazgató-tanács” azonban hozzáállott hivatalos végrendeiohez s a hozzáintezett foyamdványok és felterjesztések felett tanácskozott és határozott. Délben közebe volt, a melyen a főiskola összes tanárai s hivatalnokai is résztvettek és szép összhangban, edes remények között köszöntötték az új esztendő megérkezését. A főgondnokok és Ragályi György, felsőborsodi egyházmegyei gondnok, az érettek mondott pohárköszöntők hatása alatt, leveleiben üdvözöltettek. A gimnáziumban a tanítás folyó hó 7-ikén kezdődött; az akadémiában 7-én és 8-án történtek a jelentkezések s az előadások kezdő napjára 9-ike tüzett ki.

— **Figyelmeztetés.** Irodalmi körünk folyó évi július 14-én (l. „Sárospataki Lapok” 29. sz.) pályázatot hirdetett a gimnázium III. és IV. osztályában szükségessé vált *Hit- és erkölcsstan* s a VIII. osztályban szükséges *Összehasonlító vallástan* című tankönyvekre. Figyelmeztetés

tetem az érdekelteket, hogy a jelentkezési határidő folyó hó 15-én lejár. Sárospatak, 1887. szeptember 9.

Radácsi György, az író: E. L. K.

— **A bertei ev. ref. egyház javára** — melynek érdekében, *Batta György*, lelkeszárunk, lapunk 21-ik számában is lelkes felhívást intézett a nagy közönséghez — szépen folytak a szives adományok. A „Rosznyó Hiradó”-ban, maga az egyházadott buzgógn fáradozó lelkesz 613 frt 50 krban mutatja ki az eddig begyűjtő adományok föösszegét. Tisztelettel hívom fel lapunk áldozatókra is képes olvasónak figyelmét a bertei egyház segély-kérő szózatára. Az egész hazai protestantizmus javára dolgozunk akkor, mikor a végvárat gyanánt szereplő egyházaink megerősítéséhez, habár csak fillérekkel is hozzájárulunk.

— **Irodalmi hír.** „Nőtan vagy az asszonyi hivatali tudomány.” Kálniczky Endrénének „iskolai tanulmányi”-írott s már VI-ik javított kátészerű kis műve (47 lap), kérdések és feleletekben sorolja el a nők jó és rossz tulajdonságait s különféle körülmények között teljesbndöt kötelességeit. Itt-ott versekben is szól e tulajdonságokról és kötelességekről, de kevés szerencsével. A Schiller, „Harang” című költeményéből fordított részlet (4 lap) izetlen rigmus s a többi verszetet is nagyon kívánják a javító kezét vagy a kiküszöböltetését. Épen leírások számára írott műben minden ponton izlet, szellemességet, formai tökélyt követelünk; a miben ez a különben érdekes s 24 krért kapható s Ferenczi Bernát (Miskolc) tulajdonát képező kis füzet igen szűkölködik.

— **Orosz tanügyi politika.** Az orosz közoktatásügyi miniszter körrendeletben tudatta az iskolai ev közlekedésekről, hogy ezentúl a határszéli városok iskoláiban csak 10%, a vidéki iskolákban csak 5%, az ország két fővárosában pedig (Moszkva és Szentpétervár) csak 3%, lehet a zsidó tanulók létszáma. Okot e körrendeletre az adott, hogy a zsidó növendékek nagy száma miatt, már szűk volt a hely az orosz nép- és közepiskolákban s az orosz kormány nem hajlandó a zsidók kedvéért az iskolák falait tovább tolatni.

— **Az angol és külföldi biblia-társaság** közelebbi nagy gyűlése érdekes adatokban állította össze az utóbbi 50 évről saját történetét. Ötven évvel ezeltől, körülbelül 2 millió márká volt a bevétele, most közel 4 millió. Akkor 2370 segítő tarsulata volt, ma 5300. Akkor évenként 600,000 példányban nyomatta a bibliát, most 4 millióban nyomatja évenként. A legolcsóbb biblia ötven évvel ezeltől 1 márká és 60 pfennig volt (80—90 kr), most 50 pfennig (25—30 kr); a legolcsóbb új-szövetségi példány ára volt 80 pfennig (45—50 kr), most 10 pfennig (5—6 kr). Ötven évvel ezeltől a biblia 136 nyelvre volt lefordítva, most 280-ra; ehez jön közelebb a japáni fordítás. A bibliákkal való házalást 50 évvel ezeltől két francia bankier kezdte meg, ma már 300 házálója van a társaságnak Európában és 200 Indiában. A mult évben nyomtatott 4 millió bibliából Angolországba jutott 1.400.000 (Skóciának és Irlandnak külön biblia-társulata van); Ausztráliába és Kapp-földre 600.000; Franciaországba 124.000; Belgiumba 7000; Hollandiába 30.000; Németországba és Schweizba 363.000; Olaszországba 130.000; Spanyolországba 56.000; Dániába 46.000; Oroszországba 450.000; Törökországba 50.000; körülbelül ennyi Egyiptomba és 25.000 Indiába. A bevétel különben pár év óta apadóban van, az utóbbi évben több mint 300.000 forinttal csökkent az a korábbiakhoz képest. A végrendeleti hagyományok is gyérebbek, mint voltak ezeltől.

(E. L. K.)

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hatáskör petty sor többezre
való közlésnél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegül 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A templomi diktálás eltörlése s az ehez fűződő tenni valók.» *Kökényesi Pál.* — «Huszonöt évvel ezelőtt.» (Vége). *Szabó József.* — «Futó Mihály, gimn. igazgató tanévnyitó beszéde.» — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» (Folytatás). *Bacsai Sámuel.* — «A felsőorsodi egyházmegye őszi közgyűlése.» *Debreceeni Bertalan.* — «Az alsóorsodi egyházmegye közgyűlése.» *Fekete József.* — «Könyvismertetés.» *H. Kiss Kálmán.* — «Vegyes közlemények.»

A templomi diktálás eltörlése s az ehez fűződő tenni valók.

Üdvözlöm az abauji egyházmegyét az újítást terén. Kezdeményezése folytán jött létre a tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlésének 89. számú következő határozata: «Míg az éneklés országosan végleg rendezetnek, átállítatnak az egyházmegyék esperesei, hogy kellő tapintattal hassanak oda, hogy az egyházközségekben a templomi éneklés, a mindenestre zavarólag ható diktálásnak mellőzésével, átállítottassék.»

A felekezettünknel mindez ideig divatozott diktálás azon korra vihető vissza, midőn még egyházunk hívei a művelődés kezdetleges fokán állva, csak mások felmondása után tudtak énekelni, mert magok az olvasásban kellőleg gyakorolva nem voltak. De ma, midőn az állam törvényei minden szülét köteleznek gyermeke taníttatására, s mindenki saját szemével olvashatja az éneklésre kitűzött versek sorait: felolvasóra, diktálóra nincs többé szükség.

A közrendű nép mindez ideig azon hiedelemben volt, hogy a diktálás lényeges részét teszi istenisztületünknek, s ha néha az — diktáló gyermek hiánya miatt — elmaradt, mintegy megbotránkozott abban, nem gondolva meg azt, hogy az ének úgy szép, lélekemelő, ha azt istenhez való emelkedésben semmi akadály fel nem tartóztatja, vagyis ha az, mint dallamos imádság, szabadon és szaggatottság nélkül ömlik ki a szívből, mint a megáradt folyó.

Gyönyörű látvány az, mikor a gyülekezet tagjai hónok alatt énekes-könyvet víve gyülekeznek az Isten házába! Illő is, hogy valamint minden iparos, mezei munkás műszerével főkészülte megyen munkára: úgy a templomba menő keresztyén is énekes-könyvvel, mint az istenisztület nélkülözhetlen kellékével ellátva siesen oda. Ezt a lelki-kincsés házat odavinni nem szégyen, hanem dicsőség.

Sok gyermek, ha iskolából kikerül — mondhatni — sohasem lát könyvet, s így az olvasást is hamarosan elfeledi. A diktálás megszüntetése már azt a hasznót is eredményezné, hogy a templom az ifjúságra nézve gyakorló-iskolává lenne; mert ha az ifjú keresztyén jellemét levetkezni nem akarja, ott néha-néha mégis csak meg kell jelennie, s ha az istenisztület egy részében, az éneklésben részt akar venni, énekes-könyvéhez kell folyamodnia. A nagy közönség ítéletétől való félelmében is hozzáfolyamodik.

Az eddig divatott diktálás elhagyására indokul szolgálhat azon tapasztalat is, hogy az egyetlen más keresztyén felekezetről sincs szokásban, holott pedig azok, itt hazánkban, kevésbé dicsékedhetnek felnőttjeik műveltségével, mint mi.

Az egyházkerület diktálást eltörlő határozatának — nézetem szerint — minden kerületbe tartozó egyháza nézve kötelezőnek kell lennie, habár az ellen eleinte ellenszenv mutatkoznék is; nehogy a kisebb, meglehet a műveltség alsóbb színvonalán álló egyházak, ezt a régi megrögzött szokást mindez ideig megtartó nagyobb és így fényesebb egyházakra hivatkozva, magoknak bátorságot vegyenek az egyházkerületi határozatnak nem engedelmessékedni és így ezen célszerű újításnak sírját ásní.

A diktálás kiküszöbölése nem is oly lehetetlen, mint első tekintetre látszik. Én kised gyülekezetem presbyteriumát egybehíva, felolvastam előttük az erre vonatkozó egyházkerületi határozatot, s annak célszerű voltát ők átlátva, minden ellenmondás nélkül elhatározták annak röktönös fogamatbavételét. Csak az volna óhajtható, hogy minden egyház így cselekedjenek.

Az egyházkerület diktálást eltörlő határozata folytán — természetesen — több ezer darab énekes-könyvre leend szükség, s mivel annyi énekes-könyv talán nincs készletben, amennyi ezen szükségnek megfelel: utasítani kell az illető bizományost, hogy a szükséges éne-

kes-könyveket állítsa ki, mégpedig nem a régi, hanem az újabb, kisebb kiadásban, a debreceni kisebb kiadás mintájára, melyből a csilagfalan és így az isteniszteletnél nem használt versek ki vannak hagyva, a mi a könyv árát az eddiginél tetemesen alább szállítja.

Célszerű lenne, ha a bizományos az így kiállított énekes-könyvekből minden egyházmegyébe a felöltöttek létszámának megfelelő példányokat küldene, hogy azok a lelkész utasítása folytán megszerezhetnék a nekik szükséges példányokat; mert ha a lelkészek gyülekezetek felöltött tagjait a könyvtárakhoz utasítják, azok vagy drágábban juthatnak a könyv birtokába, vagy a könyvtárs távollága miatt a vétel is elmarad s a reform is megfeneklik.

Minden lelkész, a ki hallgatója lelki üdvét szívén viseli, magára vállalná azt a fáradságot, hogy összeírná: mennyi énekes-könyvre volna szükség egyházában, s hivatott a kellő példányok árát beszedve, adandó alkalmommal azoknak a raktárakból való elszállításáról is gondoskodnék.

Ha a gyülekezetek isteniszteletre járható tagjai el lesznek látva énekes-könyvekkel — minthogy már sok egyházban éneklők-karok is szerveztettek, melyek a kotta-ismeretbe némileg be vannak vezetve — az összhangzatos éneklés néhány év múlva majd minden egyházban meghonosul, mert a fiatalabb s újításra főgökönnyebb nemzedék a korosabb s eddig a régi szokáshoz ragaszkodó egyháztagokat is az újítás terére ragadja, s így az összhang az újabb és régibb kor emberei között, az istenisztelet nagy előnyére, rövid idő alatt létrejön.

A diktálás eltörölése fölindít majd sok egyházat arra is, hogy templomában orgonát állíttasson, hogy annak lélekemelő hangjai segítségére legyenek az emberi hangoknak s hatatosabban fejlessék ki az emberi léleknek istenhez vágyó érzelmeit. A kicsiny, de vállasos érzelmű Erdélyben 534 egyház közül 271-ben van orgona, tehát több, mint egész Magyarhon ev. ref. egyházaiban; pedig azok sincsenek ellátva dús jövedelemmel, nagy részök csak a buzgó egyháztagok áldozatkészségére van utasítva.

Vajha a jelzett isteniszteleti újítás létesítése minden egyházat lelkesedésre grujtana, a tökéletesedés lépcsőjén naponkint előbbre törni, s egyszerű, de értelmes isteniszteletünk magasztosságát emelni.

Kökényesdi Pál,
ev. ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Huszonöt évvel ezelőtt.

(Vége).

Íme, így folytak 25 évvel ezelőtt a dolgok. Átmeneti korszak lévén, ugyanám kijutott a kezdet nehézségeiből, a *kisérlelés* küzdelmeiből tanárnak, tanítványnak egyiránt.

Ha elgondolom azt a rengeteg sok kivonatozást, különféle természetű kopirozást stb., igazán csodálkoznom kell rajta, hogy egyesek, kik minden árva betűt saját-

kezüleg voltak kénytelenek papírra vetni, kibírták fizikummal, és még a kompendium betanulására is bírtak időt ragasztani.

A mi azokat az egyházkerület által sürgetett s tényleg nyomtatásán is megjelent examinatoriumokat illeti, hát mi ilyet 1863-ban voltaképen csak egyet ismertünk, a Somossy kisebb theológiát (kijött 1842.) és talán-talán még a Kis „*Morált.*“ ha ugyan extensívitásának száuk volta miatt annak lett volna nevezhető (mi csupán ez utóbbinak vettük némi hasznát), a többi megszületett önmagától, mint a népdal, mint a mezei virág... minden magasabb ambíció nélkül, és — és mégis szűkösödött pótol. Szülő anyja volt az ifjú lelkészlét... Így például az Egyetemes egyháztörténelmet kivonatozta már előbb néhai Tóth Miklós, később sárospataki s.-lelkész és képezéi gyakorlati-iskola tanító. Az egyházgótant, symbolikát, dogmatikát-iskolát, Magyarország egyháztörténetét, encyclopediát (miről már fennebb szóltam) kivonatoztuk mi magunk, a hogy tudtuk. Így készülték akkortájt azok a „*szükségben kiegészítő könyvecskék.*“ melyeknek némelyike temérdek oldalgézzettel behiografálva, ugyanám kapóssá, keressetté vált a neoprocedenszek között s tudomásom szerint is több éven át felszínen tartotta magát, tehát minden gyarlósága mellett is szükségét pótolta mindaddig, míg az új emberekkel az óhajta várt újabb idők is bekövetkeztek.

Hátra van még, hogy szóljak valamit az *írásbeli dolgozatokról*. Még jól emlékszem reá, ily formán történt: X... öreg esperes a szóbeli vizsgát megelőző napon, felsőbb rendelt folytán, levezetett bennünket egy börtönserű szűk terembe. Ott aztán félig humoros, félig komoly, hivatalos formában és hangon kiadta a napi parancsot, szólván az ilyeténképen: «En, mint a vizsgáló-bizottság megbízottja állok most önök előtt. Önök tehát a mai napra az én foglajmam. Irti fognak *predikációt és értekezést*. Ertek? A témák im itt vannak feljegyezve. Medításgassanak felette behatólag, mert jövőik függ a problémák megfejtésének eredményétől. Végül pedig a «plus venter non studet liberter» elvből kifolyólag remélem, hogy saját jól felgött érdekükben is bele fognak nyugodni, ha a mai ebédelés kellemetlenségei alól önöket ezennel feloldozom. Kitartás, türelem, isten velök. Ekkor a kedélyes öreg úr hamiskás mosolygással eltávozott s ránk kulcsolta az ajtót. Mi pedig, mint a haza, egyház és társadalom akkori reményei, akarom mondani marttyrjai, ott vivisectióztuk a *Hibéből való megijazulás alaki elvét* (értekezés) s osztogattuk a *szótámmunkásoknak az aránytalan munkáért az egiforma jutalmat* (predikáció) majdnem 30 fokok tropikus melegben, egész késő estig, míg végre az a könyvörleles kules egyet fordult, de most már hátrafelé... börtönünk ajtaja megnyílt... mi szabadok lettünk s a szep, holdas est dacára is elmondhattuk: «Die Sonne Hommers siehe! sie lüchelt uns wieder!» (Schiller).

Az eként elkészült, igazabban szólva in flagranti kéréselt primiciákat aztán meghírták a vizsgáló-bizottság egyes tagjai, természetesen hangoltságuk mértéke szerint, s tekintetbe véve az enyhítő körülmények legióit, lehető kegyelmesen. Ez a bírálat volt aztán az egyedül döntő a tanjegyek megállapításánál is.

Íme így születtek akkortájt az írásbeli dolgozatok. De hát „*Sic itur ad astra!*“ Ki csodálkoznék mai nap-ság már rajta, ha négy szem közl bizalmasan megfogom, hogy a *vajdudó hegy a legtöbb esethen egeret szállt*. Hisz ez csak természetes consequentiája volt a dolgok logikai folyamának. Kizárólag kritikusaink jóakarától függött minden. Nem is volt okunk a panaszra; mert most már 25 küzdelmes év lezajlása után, visszagondolva a *regi*

ja időkre, mi is sincere felkiálthatunk a néhai vizsgálóbizottság szemei képe előtt: Uram! itélőm! ha szoros igazságod szerint bántál volna mi velünk, lett volna-e közöttünk csak egy is, a ki megállhatott volna a te orcad előtt? Itt is mely igazság rejlik tehát az én Bodrog harátonnak következő aláhúzott szavaiiban: „Az írásbeli dolgozatokra, azoknak kellő időben történendő beadására s komoly megbírálásra, miként a tervezetben, úgy az egész 25 éves ciklus alatt nem volt kellő gond fordítva.“

* * *

Mielőtt a 25 éves ciklustól bocsát vennénk, szükségesnek láttam annak átélte küzdelmeiből Bodrog haráton derék ekkének némi illusztrációját, esetleg kiegészítéssel, legalább ennyit lerajzolni. Lévéin én — mint főleg is említém — részben érdekeltő, részben szereplő fél, igyekeztem a képet remélhetőleg hűn lefesteni. Sikert-e? Nem tudhatom. Ha tiloztam: itéljétek el! de egyszermsind javítsatok is ki. Recriminációkra nem gondoltam. „Honnai soit,“ a ki intenciómat félremagyarázza s rólam eléfőt föltételez. . .

Mit szűlt e nemes célú reform negyedszázados pályafutása alatt? Haladás vagy esetleg hanyatlás észleltető-e annak pozitív eredményeként egyházi életünkben? Itéljé meg mások. Mi, mint ezen lezáró kornak már-már letűnőfőlen levő s divatból kiment alakjai (?), annak elbírálására s az ítélet kimondására nem érezhetők magunkat sem illetékeseknek, sem hivatottaknak.

Most már újból változni, mondjuk vidulin kezd körülöttnk a láthatár. Későbbén állunk tehát egy újabb 25 éves ciklusnak, melynek történetét már bizonyára mások s nem is a mi szűntök fogják megírni.

A rendkívül kiszélesedett tudományágak modernebb fegyverekkel, frissebb erővel és talán nagyobb ambícióval is kezdenek a porondon sorakozni. Hiába „Le mieux est toujours l'ennemi du bien.“ S ebbe minden elfogulatlan ember köteles beleyugodni s a jónak romjain a jobbat olyantól elismerni.

Az aspectusok jól mutatnak s szép reményekre nyujtanak kilátást. A convent immár szentesítette az újabb vizsgatervet, melyet egyetemes tanügyi bizottságunk annyi ügyzeretettel iparkodott összeállítani, s melytől mi gyermekeink javára oly sok jót remélünk és várunk. Az *alapszaga* szinte némi könnyítést ígér az első papi vizsga letételénél. Szóval a jelek azt sejtetik, azt susogják, hogy bizalommal, reménnyel nézhetünk a szellemi küzdelem elé. Igen, küzdelem elé. Mert bár a viszonyok most egészen mások, a reformok keresztülvitelére az idők — úgy látszik — sokkal kedvezőbbek a réginnél; de azért látnoki lélek nélkül is kimondhatjuk, hogy küzdelem nélkül ezek az újabb reformok sem fognak diadalra jutni.

A nehézségek legyőzéséhez szívünkben kívánunk az érdekletteknek szerencsét, erőt, kitartást, s óhajtuk, hogy az újabb nemzedék a mienként kevesebb küzdelemmel több sikert, nagyobb eredményt legyen képes a világ előtt felmutatni.

Szabó József.

TÁRCZA.

Futó Mihály, gimn. igazgató tanévnyitói beszéde.

Nagytiszteletű és tekintetes előjáróság és tanári kar!
Mélyen tisztelt közönség! Kedves tanuló ifjúság!

Midőn szívünk kedveseit avagy csak rövid napokra és közel útra bocsátjuk is el dobogó keblünkről: nemcsak isten áldását kérjük útjokra, nemcsak az ég oltalmáért

esedeztünk számukra, hanem szeretetünk melegségében áldásthozó tanácsokat, üdvös intézkedéseket óhajtunk részökre útítársakul. És helyén is van ez. Az útnak lehetnek veszélyei, a jövő mindig bizonytalan; szerencsétlenség esetén önmagunkat valódnok és itélnek el, ha az eltávozott egy-két jóakaró szö nélkül bocsátottuk volna kétes útjára.

Kedves tanítványaink! Ti is egy év, az 1887/8-ik tanév hosszú és bizonytalan útja előtt állotok ez órában. Pályafutástokon virulhat és — szivemből óhajtom, viruljon szömotokra öröm; de, óvjon a nagy isten, lábaikot előtt lesekedhetnek csalfa örvények is. Ma a viszonzlatás édes izgalmaiban, egy sokat ígérő jövő tündéri káprázatának mámorában holdagságtól ragog arcotok; de ki biztosít, hogy az év folyamában az öröm nem fordul-e bánatra, arcotok derült mosolyára nem borúl-e majdan a szenvedés, a fájdalom látólya? Meglehet mind ez. Isten atyai oltalmát kérem azért tisztáztaimmal együtt pályafutástokra; az ő szerető karja védelmez meg mindnyájunkat minden bajtól, vészöl, adjon erőt a munkára, gazdag áldást a ti főrekvetekre, sükert a mi fáradozásokunkra, hogy az általunk elhíntet magvak, mint az evangyeliomi szántóvetőfél, fogékony szivetekben és lelkekben teremjenek bőséges gyümölcsöt.

Azonban, ha hivatalos tisztém nem parancsolná is, szívem ösztönök, hogy a tanév első órájában egyszermsind lelkem melyőből fakadó tanácsokkal bocsássalak el benne-tek, kedves ifjak, ez új iskolai esztendő pályafutására. Atyai tanácsra, buzdító intésre mindenkinek és mindenkör szükséges van, amulinkább az ingatag, a zaklató érzelmek heves-ostromainak kitett ifjú és gyermekek kelnek. Vájha szavaim, boldogulástokot akaró szivből fakadva, megtalálhatnák szivetekhez az egyenes útát! Ma egy éve lelki életünk értelmi oldalának fejtegetéséből kiindulva, intézetim hozottok buzdító és tanácsöl szöotomat; hadd legyen ez óra arra szentölve, hogy lelkünk érzelmi világába pillantva, mondjak el egy némelyeket épöltestekre, tanulságtokra.

Az egységes lélek három főiránya: az értelmi, érzelmi és akaró között, hogy úgy szöljak, a közpösöl helyet az érzelem foglalja el, összekötösöl kapcsöl amaz első és ez utóból között. Amaz kelti életre, de ez viszont nemcsöl és eszményitzi azt, emennek pedig helyes iránynt mutat. Nincs lelkünknek tehetsége, mely az ifjú években határozottabban uralkodöl volna, mint az érzelem. Erösölöl és tisztöl az évekkel ez is, de uralma mégis ez életkorban túlynyomó. Legalsöl főökán az érzelem, mint életérzés, mint a testi élet állapota, tehát tüzetesen a szerves testi élethez kötvö mutatkozöl.

Ha testi szerves életünk szabadon követöl természetes folyását, ha duzzadnak ereink, feszölnek izmaink, vidám csermelyként lüktetve pezseg bennünk a vér; elragad a gyönyör emölöl: ha gátölvölak: marcangol a gyötöröl fájdalom érzete. Ki nem tudná ezt? És mert az érzelemnek ezen foka a testi léttel oly bensöl kapcsolatban áll: e részben, kedves tanítványaim, nem utolsöl feladat néz reátok. Ép testben ép csak a lélek. Kiváló gondokkal kell azért ápolnotok testetek épöségét, óvatosan kerülölötök mindazt, a mi ez épöségét megtámadná, szabályos müködösét megzavarná. És mégis a gyermek és mégis az ifjú mi rövidlátölán, hogy ne mondjam, gyakorlati öngyilkosmódra tör testi épösége ellen! Keresi az életet, hajszolja a gyönyöröt táplálékban, mulatságban és korai élvezetekben, feledve könnyelmölven, hogy az írás szerint a test a bennünk lakozöl szentlélek temploma. Ha ifjú! ne szord pazar kézzel testi jólötled kincseit; ama kincseket, melynek tüzet, ha könnyelmölven kiegötted, nyomában, mint a kiegöt vulkán után, csak sivár

hamu, nem marad egyéb, mint a késő bánat marcangoló fájdalma!

Hídeget és meleget, éhet és szomjat tűrővé a testet, rigékonyakká az izmokat, ügyesekké tenni az idegeket: tartsa főkötөлösségének a tanuló ifjú. Hatalmasan fejlett tagok, dagadó izmok, feszülő idegek dacról kelnek és győznek a viszontagságokon. Sohasem szerettem, a midőn ifjaink húzódtak a gyalog kirándulástól, a midőn orvosi igazolvány leple alá bújtak a testgyakorlás órái elől. Tehát erőteljes, habár kissé nyerses jäték és ökszerű testgyakorlás! Üdítők ezek a lélekre, edzők a testre, mint a növényzetre: az újjászülő harmat. Ily testben helyén van a lélek, bátor a szív, nem ismer akadályt, mint az őg spártai vagy harcospapák. Ellenben, a kit a puha ágy elernyeszt, a kártya, az éjjelezés sápadtá, a korai élvezetek petyhüdté tesznek, a kit az inyesiklandoztató dúk étsatnyit, a férfiatlan pipere előfinomít: lesz gyáva, hazug, magával jöhetően, a költő szerint: rút sybarita váz, melynek szomorú sorsa vagy a kora elhervadás, vagy az első csalódásnál, az első küzdelemnél egyedüli menedéke az ostoba golyó. Vajha szavaim elhatnának a szülők, különösen a nem is gyöngéd, hanem gyöngye anyák fülébe, hogy a szenvedő kényeztetés helyett nevelniék főben és szívben erős nemzedéket. Csak egy kissé több erő és kevesebb lágyság: beh sok késő köny elmaradna! Mennyivel ritkábban habogtatnók a sirkertek nyugalmát!

Nincs a nagy természetnek tárgya, avagy jelensége, nincs a testi életnek mozzanata, a mely lelkünkben megfelelő visszahatást, emelő, vagy levezető érzelmöt ne kelte. Innen érzelmeinknek két ellentétes sarka: a kellemes és kellemetlen érzelm. Az öröm és bánat, a remény és felelem, a csodálkozás és szégyen: hogy többet ne is említsék, mindannyian külső hatások eredményei. Csodálatos, kedves ifjak, a bölcs gondviselés munkája! Ellen-tetek által teszi a halandó életét boldogabbá, magasztosabbá. Ne véltétek, hogy csak az öröm boldogít, csak a remény életet; van meggyógyító a bajban, emelő a szenvedésben is. Mi szépen és igazán mondja a nagy költő:

„Fájdalom a boldogságnak egyik alkatrésze.

Az örömeink levezetőit megtisztítja bánat.

A kizajított büféhökön szép szivárvány lámad.

Nem török a szenvedő szív oly könnyen darabba,

Csak ellágyul s az örömré lesz fogékonyabbá.

Valóban nem egyebet céloz emez elvontétek által a jóságos teremő, minthogy nemesebb részünket, a halhatatlan lelket erősítse. Az öröm és jölet derült napjain a bánat olykor fellege óva int a határt nem ismerő elbizakodástól és fogékonytá tesz a visszattért boldogság élvezésére: viszont a fájdalom óráiban a remény biztató szivárványa által fölemeli szívünket, hogy az, mint a pálma a teher alatt, férfias bátorságra magasodjék. Borúljatok le a nagy isten jósága és bölcsesége előtt: de egyszersmind ti is gondosan fejleszteszven testetek erejét, a jölet perceiben vértéztétek fel lelkéteket a csapás elviselésére. Senkinek sem elsőb kötelessége, viszont senkinek sem lesz ez könnyebb, mint annak az ifjúságnak, a melyet a tudomány és erkölcs avatnak fel a munkára hivatott férfúság korára.

De hasonlóképen nincs egyetlen benső, tehát lelki munkásság sem, a mely tudatunkban szintén megfelelő érzelmi állapotot ne hozna létre. Midőn a gondolkodó lélek az igazat mélységében firkézi, az ismeretlen megismerésére tör s a láthatatlan megértése után kutat, midőn képzelme az örökszépben gyönyörködik, vagy teremő erejében maga is alkot: támad amott az *érzelmi*, itt a *szépséti* érzelm.

Egyik legfontosabb sajátsága az emberi léleknek, valódi életérzelme: az *igazság*. Lelkünk mélyében leir-

hatatlan ösztön él az igazra. „Nihil est menti veritatis luce dulcius,” mondja Róma nagy szónoka. A világtörténelem legnagyobb lapjai hirdetik, hogy a fenkölt lélek az igazságrt küzd tántoríthatatlanul, áldoz érte vagyon, családot és életet, mert az igaz, ha szabad mondanom: szentsége a hősnék; ellenben az igazság megtagadása hazugságba, erkölcsi romlottságba sülyeszt. Az igazság fölkenjtje boldog a Golgothán is; a szabad tagadása az emberiségnek bitorban a. A lélek benső lényében örönd az igazságnak. Zsenge korotok nincs ellenére, hogy ezt ti is tapasztalhattátok. Valahányszor értelmi erőtok az igaz kutatásában egy-egy nyommal előre halad; valahányszor egy-egy feladat megfejtése, bár nehéz küzdelem árán, elvégre sikerül; valahányszor kutató eszetek a képtetek és eszmék burkolt láncolatában a titkos össefüggést megtalálta: nemde az a bolog elégtűtség, az a nem mindennapi élvezet melegtű sziveteket, melyet nem adnátok aranyért és ezüstért, mert megtaláltátok a legfőbbet: az igazat. Ellenkezöleg, ha az igazság vezérénjét hosszú és fáradalmas kutatás után nem találva meg, a kétely, a bizonytalanság sötéteben tévedeztek: nemde a kielégítetlen tudásvágy, a kétség kínos érzelme nyugtalanított? Ha pedig az igazat akár könnyelműség és számítás, akár az önérdék szolgálatában szándékosan megtagadtát: vádlóul azonnal kiált arcodra a szégyen pirja, bensődben lesújt a megalázkodás szözata, és mint az önaralomnak, nincs a tettetésnek az a számító eszélye és erélye, mely az igazság megtagadása által lényegében megsértett lélek titkózó szavát elnémíthatná.

Kedves tanítványaink! Az irás mondja: Keressétek az igazságot, mely szabadvá tesz. Elebb mondam: A lélek legbensőbb lényege szerint igazságra törekszik minden életkorban és pályán; sehol inkább nem teheti ezt, mint a tanuló. Tanítunk, hogy aljában ismerjétek meg a természet tárgyait és rejteit erőit: igyekszünk feltárni előteket szűlo okaikban a multak eseményeit, megismertetni az emberi szellemnek a nyelvekben nyilatkozó törvényeit, a művészet alkotásaiban az örökszépét, a mennyiségben kétségtelen teleiben az igazságot. Keressétek ti is az igazságot.

De mi nemcsak arra törekszünk, hogy veletek a tudomány igazságait megértessük; óhajításunk: szivetekbe oltani az erkölcsi igazság szeretetét is. Nem elég érteni az igazat, érezni is kell azt, tetteinkben, éltünk egész folyásában kell azt nényleg fogantostítani. Szeressétek az igazságot, de ne világi érdekert, hanem önmagáért, mert igazság. Erre megtanítani, ez az iskola legnemesebb hivatása és — ha elérte — méltó dicsekvése. Az ifjúság a férfuli kornak alapvetője. Vagyon, hírneves elődok, ragyogó esz-tehetség bizonyára nagy kincsek; de magukban jövők épülete alapjának lerakásánál voltaképp hokotalaj, melyet a szél is könnyen elsöpör; csak az erkölcsi érték az egyedül sziklaalap, melylyel nem bír a romboló vihar. Ne röpöppenjen el azért ajkaitokról soha más, csak az igazság beszéde; a hazugság megfertözteti a nyelvet. Epami-nondász még tréfálból sem hazudott. Hibázn, kisebb-nagyobb vétséget elkövetni, közös emberi gyarlóság; de a vétéget valótlanság állításával, mások elámtásával tetözni, emberietlen dolog. Elgondolom én, hogy a rövidlátó gyermeknek, a könnyvérü ifjúnak, mint a lázas betegnek a jages itál, valóban szül perenyi enyhületet, ha szorongó helyzetéből egy ügyes ámtással magát kivághatta; de ne feledjétek, hogy a hazugság — és ez az erkölcsiég diadala — mielőbb magára val. Miként a meleg ágyba elsört magvat a tavasz első sugára előalsaja: épenyig pattantja ki burkából a furlangosan elpalástolt hazugságot az első véletlen. Ha volt erőtlenség tévedésbe esned, legyen erőd azt nyíltan is bevallandó. Ime,

a javulás biztos ösvénye. Hosszú és görnyögős út vezet a jellem, a férfiaság fényes palotájához, de minden szilárd lépés közelebb juttat ahoz. Hajlékony korotokban egyengessétek hozzá lábaitokat. Igazságban van élet, az tart meg a halál után is. Nagy Mátyásunk emlékét is igazságos volta őrzi mind maig a halás magyar nép szívében.

Mi szép a tavasz erve virága, a rét zöldelő szőnyege, az erők borongó homálya, bennök a szárnnyakos édes danája? Mi bájos a kikelet szerény ibolyája, a rózsza büszke pompája? Mi andalító az enyhe nyári est rejtelmes ábrándja? Mi ünnepélyes a sík alföldi nyugalmas komolysága, a terhes kalászos rengő hullámzása? Mi önsöges a végtelen ég csillagos boltozata; mi megdöbbenők a havasok égbe nyúló bércsei? Minő csodálatra hív a rendületlen férfiu jellem erkölcsi méltósága? Mennyire elvárszólják lelkünket a művészetek örökség alkotási: egy remek dóm, egy phidiaszi szobor, egy rapheali festmény, egy lángész teremtettsé zenemű, vagy egy bevégzett tökélyű költői mű? Amazokban imádsásra borúlva csodáljuk a nagy isten hatalmas kezét; ezekben bámuljuk az emberi halhatatlan lélek teremtő erejét. Amazok szemléleténél megdöbbenünk parányiságunk leverő érzetében; itt főlelem bennünk annak tudata, hogy az emberi szellem is részese az alkotó isteni erőnek.

Miáltal emelik ki e tárgyak lelkünket észrevétlenül a köznapiság porából az eszményiség magas világába? Honnan az átalok keltett gyönyör túlvilági érzelmé? Mert bennök most gyöngéd, majd megragadó alakban valamely eszme nyer csodás harmóniában kifejezést. Az anyag és szellem művészi öszhangzata az, a mi lelkünket bájos rezgésre hozván, boldog meglepéssel tölti el. Hianyozzék ez öszhang szándékosan vagy szándéktalanul; legyen az alak torz, vagy a tartalom félészeg, erköletlenül ott a rít, mely visszatelést, undort kelt.

Kedves tanítványok! Eletkorotok örömeire hív, tisztán érző szívetek még a csapásból is vigaszt tud méríteni, mint a munkás méhe a mérges virágból is édes mézet szív. Jó, hogy nem érzitek az élet bajait; gyönyörködjétek a hamisítatlan szépségben. Sajnálatos, egyszerű városunk nem dicsekedhetik a művészet lélekemelő alkotásaival, a ki falaink közé szorítva, magasabb műveltségi helyeket s bennök valódi szépműveket még másolatban sem láthat; olvasmányai s a tanórák magyarázatai után is csak homályos sejtelmények bírhát a népnek. De előttek is tárva isten dicső műve, a nagy természet; gyönyörködjétek annak fényes jelenségeiben. Olvashatjátok, tanulhatjátok a költők remekét; élvezétek ezek szépségeit. A remekművek szülte gyönyör magasabb minden érzékénél. Emelkedjék fel benső örömeire kebletek annak tudatában, hogy nemzeti irodalmunk egy Vörösmarty és Petöfi, egy Arany és Madách és annyi kitünők műveiben, oly darabok gazdagságával bír, melyek a legelső irodalmak remekeivel versenyezve, romlatlan szíveteket megörzök a köznapiság selejtességétől, távol tartják a rít erköletelenségétől. Szeressétek, tanuljátok édes nemzeti irodalmunkat. Tiszta magyar ennek szelleme, benne lüktet fajunk lelki és érzelmi világa, benne lángol a legtisztább honszeretet, és légköre, mint a havasok üde fuvallata, tiszta a durva érzékiség fojtó párázatától. Szeressétek, tanulmányozzátok nemzeti irodalmunk remekét, de keressétek szellemi gyönyört az idegen lángelmék műveiben is; ellenben fordítsatok hátat a korunkban — fájdalom — mindinkább terjedező idegen fércelmények fulasztó légkörének.

Az érzelmek legfelsőbb fokát a *szent* vagy *vallási érzelmek* képezik. Ha vizsgálom a fényes természetet; ha szemlélem annak úgy parányi, mint óriási tárgyaiban

a legokoszerűbb rendtelést, jelenségeiben és erőiben a legbölcssebben összevágó rendet; ha vizsgálom az egyesek életének tarka változataiban egy magasabb célra törekvés folyamatát; ha elmélkedem az emberiség összes múltjából és jelenéből kisügrő, a tökéletesedés felé törő isteni kéz vezérlését; mélyen érzem, hogy minde tümenyekben egy végtelen hatalmú és örök lény bölcsesége működik. Érzem magamban, hogy törékeny teszem a földhöz köt, vágyai és reményei a földé, de az az erő, mely tagjaimat életi, mely lelkemet hevíti, felfelvon a magasba az ösmindenség dicsősége széke elé. Ez érzelemben ismerem fel halhatatlan valóm lényegét, isteni eredetét és legbensőbb kapcsolatot a végtelen valóságához. Ezek a *szent* vagy *vallási érzelmek*, a tisztelt és imádás érzelméi az istenség iránt.

Jellemző vonásuk ez érzelmeknek, hogy föltélenek, szükségképeniek, tehát követeléseiket ki kell elégítenem; és ha megsértém vagy megsértetni tapasztalám; lelkem előtt kárhozatosnak tűnik fel. Ha halok másoktól egy szót, ha látok egy tettet, a mely az erkölcsi törvények megsértése; ha saját ajkam ejti ki az elítélendő beszédet, ha én követtem el a bűnös tettet; felviharzik lelkiismeretem, megtorlásra kelek, vagy a megbánás keserű érzelmé önt el; mert ama szavak és tettek saját lényem megtámadása, a legmagasabb lényvel való láncolatom megsértése, melynek szentil és bántatlanil kellett vala megöriztetnie.

De a midőn hatalmasan érzem magamban, hogy lényem alapja, összes törekvésem célpontja, amaz örök valóság, a kit *bátor* nem látok szememmel, de hitemmel megtapasztalok; midőn halhatatlanságomban erősen hiszem, hogy esendőségem mellett is több vagyok, mint a nagy természet minden egyes és összes tárgya; ebből fakad saját méltóságom érzete. Ebből serked önbecsülesem *érzése*, a mely föltétlenül követeli, hogy személyiségem méltóságát mindenki elismerje, szentségtelen kézzel senki megbántani ne merje; de a mely ugyanakkor önmagunkra rója azt a nagy és legfőbb kötelességet, hogy e méltóságot magunk örizzük, mint palladiumot, a legfélékenyebben; isten övön, hogy könnyelműen magunk sárba tiporjuk. Nincs drágább kincs a becületnél. Elvesztett javaidat, isten segítségével, szorgalmat visszaszerzed; elrabolt hatalmadba a sors jókedve visszaláthat; de nincs erő, mely az elvesztett becsületet visszaszereszere. Tanuljátok meg azért most szemetek fényeként megöriznetek a becsületet. Ez ad tisztességet az alacsony sorsban, diszt a méltóságban. De jegyezzétek meg: van albecsületérzet is. Ez követel tőlem is, a hol joga nincs; túlzékenykedésben becsületet sérelmet keresi ott is, a hol az kicsinykedés; ez becsületével kérkedve, dildábságért hurcolja azt piacra; sőt annak hivalkodó szolgálatában, vétkes könnyelműségében kész isten nagybecsű adományát, az életet is kockára tenni. Visszatetszéssel forduljatok el a léhaságtól; a becsület-érzés porbaszítja ez!

Ez érzelemből támad jogézetem, mely azt követeli, hogy személyiségünket szabad nyilatkoztatában, ne csak bennünk, hanem másokban is tiszteljük mindenki. Nemesak saját erkölcsi vagy anyagi érdekeinkért kell honunk aldozatot, kelünk életkockázatot küldelemre, hanem embertársainkért is. A jogerő férfiú védi az ártatlant, oltalmazza a gyöngét, támogatja az ügyefogyottat. A jogaikban megsértett nemzetek élet-halálharcra kelnek elnyomók ellen s elvérzenek inkább, de igazukat gyáván el nem hagyják. Talán nincs nemzet, mely jogait annyit áldozott, annyi vért ontott volna, mint a magyar. Ezredéves életünk az igazunkért folytatott véres harcok láncolata. És a minő önérettel mutathatunk e kitünő

tulajdonunkra, nem kisebb dicsékvésünk, hogy tántorít-hatatlán jogérzetünkben soha mások jogát el nem tipor-tuk; sőt drága véréünkkel védjük, a magunkét önkárunkra másokkal nagylelkűen megosztottuk. Közletek is, kedves tanítványok! az erősebb védje testvérjele a gyöngébet, a hatalmasabb támogassa az értelet.

Igazán magasztos tulajdonunk az értelem: tiszta forrása annyi szépek és dicsőnek, bájos virága lelki életünknek, de olyan virága, a melynek támaszra van szüksége. Ez a kormányzó értelem. Értelem és értelem tehát összhangoztatson kell fejlesztenünk. Engedj tulnsult az értelemnek az értelem fölött, megterem az *érzelgőség*, az ábrándok meleggya, a letterő megbénítója. Ne hevítse az értelem az értelem melege, a szív elveszti érzékenységét, fogékonyágát minden nemes és szép iránt. Egyik epoly kevésse kívánatos, amennyire embrietlen a másik. Jól mondja egyik tudós nevelőnk: az ész szív nélkül fagyaszt, a szív ész nélkül éget; az ész és szív harmóniájában van a valódi élet. Tehát mászásával a virágot!

De végezzünk. Áldja meg az isten mind a két kezével a tanárok és tanítványok hűséges munkáját. Árasz-sza bőséges áldását tartató egyházunk lelkes nagyjaira és kicsinyeire; óvja védő karjaival ennek minden buzgó támogatóit, hogy viruljon ez intézet századokról száza-dokra, nagy istenünk dicsőségére, nemzetünk és feleke-zetünk üdvére! Úgy legyen!

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

(Folytatás).

Augusztus 20-ikán reggel a háziúr, Kovács Károly, egész kedves családjától környezve, nagy költséggel és izéssel berendezett díszkertjébe vezette vendégeit, hol a díszbokrok, különösen a pompásan fejlődő fenyőfák illatával telített reggeli friss levegőből szinte erőt merít-tek püspökünk további fárasztó útjára, a melyen őt egy-házmegyénk gondnoka — mint eddig — ezután is nagy kitérítással kísérte.

Szürthe a távozó főpásztort is epoly tündető tisz-telettel fogadta, mint az érkezőt. Az utcát virágfűzér fogta át, a melyen színes kendők tarkállottak s bandé-rium állott készen a püspök kalauzolására. Indulás előtt meglátogatta a főpásztort az ő kötelességszerető beteg lelkesztársát és atyai szeretettel vizsgáltta és bátorította őt a szenvedések hordozására. Mintán így mindenkitől szívvelyesen elbúcsúzott, megindult kíséretével és a pres-byteriummal Ráth felé.

A határnál már a n.-geöci előjárók és ifjak vára-koztak reá, utóbbiak feldíszített lovakon. Kölesönös üd-vözés után a két egyház bandériumának egyesült vezetése mellett, hosszú kocsiór által kísérve vonult végig a menet Kis-és Nagy-Ráthon, hol a már előbbi napon meglátogatott egyház lelkesze teljes papi díszben tiszte-lettel a lelkészek előtt. Tovább menve, a már szintén me-látogatott Kis-Geöcében a lelkész az egyház előjáróival több fogaton várva az érkezést, szintén a kísérethez csat-lakozott. Nagyszerű látvány volt a sok szemenszedett lovaslegényen és a fogatok hosszú során végigtekinteni, tudva azt, hogy ime az itt látható sokaságot nem parancs, nem is jutalom reménye, hanem a főpásztort iránt való mély tisztelet és szeretet gyűjtötte össze. Ennek a tisz-teletnek már is mutatkoznak jó gyümölcsei. Nevezetesen Ásványban a 9 törvénytelenül együtt élő pár közül, kiket

a főpásztort maga elé idézett és atyailag dorgált, az ösz-szeskethető 7 pár már kihirdette magát. Ime, egy hatalmas érv a püspöki látogatás üdvös volta és a tün-tető tisztelet-nyilvánítások mellett.

Nagy-Geöcben zold gallyakkal díszet el vezetett a lelkészlak elé, melynek kapujánál szívesen ékített diadal, az udvaron fehér ruhába öltözött leányok által alakított körben a presbyterium s ennek élén Szaplonczay Benjámin, lelkész üdvözölte püspökünket forrón, lelkesen. Érzéssel éjtett szavai mélyen meghatották a nagy közönség és főpásztorunkat egyaránt, ki is a lelkész szavaihoz alkalmazott, szívet-lelket átjáró beszédben, a jelenvolttak könye között köszönte meg a lelkes és szíves fogadta-tást, felhíva egyúttal a gyülekezetet a templomban meg-jelenésre, hogy velök együtt imádkozva kérhesse reájk Istennek áldását, a mi rövid pihenés után csakugyan be is következett, s annak végeztével megkezdődött az egy-házvizsgálat az egész közönség jelenlétében.

Először az egyház története olvastatott fel, mely-szerint ez az egyház 1664-ben a jelenben egészen római kath. vallású Császlói ref. anyaegyház filiája volta, de 1700-ban már anyaegyházzá lett. 1730-ban temploma leegétt és csak 1789-ben engedtetett meg egy újnak építése. Ez 1862-ben elbontatott és helyette szilárd anyag-ból épült templomnak tétetett le alapköve, a mely templom azonban csak 1883-ban készült el teljesen s ekkor fel is szenteltetett. Az első tanítólak 1807-ből való volt, a mely 1873-ban a kor kívánalmainak megfelelő épülettel helyettesítetett. A régi, egészen elavult lelkészlak helyett 1879-ben építették a jelenlegi, celszerűen szilárd anyag-ból. Gere András buzgósga megdicséretet. Sok küz-delem után most már templom, lelkészlak és iskola tel-jesen jó állapotban van. Az egyháztagok önérejköböl nem voltak képesek ennyi építkezést végezni; segedelemért könyörögték tehát a kegyes szívekhez. Ö Felsőgeőtől 200 forint, a felsztelelt egyházkerületől 100 és az egyház-megyey Horváth Mária-alphól 1000 fit segélyt nyertek. Az iskola szellemi állása csak kielégítő lévén, a tanító nagyobb szorgalom kifejtésére intetett. Az egyház 130 fit jövedelemmel rendelkezővén, némi áldozatkészség mel-lét egyházi szükségleteit fedezheti. Takarékmagtára nincs, megalapítását igérték.

Egy különös ügy is terjesztetett elő; nevezetesen az izráeliták, hogy gyermekeik az iskolába járhasssanak, székét állítottak be az iskolába saját költségükön. Ez a szék, mint a ref. egyház iskolájának telt adomány, köz-szönettel elfogadhatónak mondatott ki; úgy azonban, hogy ezzel az izráeliták semmi jogot nem formálhatnak maguknak a jövőre, mert gyermekeik, valamint más vá-lástákie is csak úgy fogadhatók be az iskolába, ha oda a ref. tanítótelek hátránya nélkül befernek.

Megemlítendőnek tartom, hogy a ref. egyház hivi-el békeségben élő s nem elpusztításukra törekvő izráeli-ták testületileg megjelenve, püspök urat szép beszéddel üdvözölték, melyre szívesly választ nyertek.

Delután 1 órakor végre a szellemi dolgok bevégez-tetvén, ebédhez ült a vendégereg, a mely bőséges és szinte határtalan volt, mint a háziasszony vendégzsere-zete. Ebéd alatt megérkezett Duresák Dező, főszolgabíró is, ki szívesly szavakkal üdvözölte az ismét járásába érkezett püspököt.

Négy óra után indult el a menet, zászlókkal ékített díszes bandérium és Duresák főszolgabíró vezetése mel-lét Putka-Helmecre. A kíséretből még a leányok sem akartak elmaradni, hanem lakadalmi módón jól megter-helt 3 szekéren a kísérethez csatlakoztak, vigan dalolván egész Helmecig.

Nagy-Geöc végén várt már a helmecei nagyszámú

köldöttség és bandérium; rövid üdvözet után a két község tisztelői egyesülten haladtak tovább a menettel.

Putka-Helmenec az ösök a község felett emelkedő magas hegyen építettek fel templomukat és a fából, egy szoba- és konyhából álló szűk lelkészlakot, mely az idők folyamán elavulva, teljesen hasznavehetelenné lett. E helyett most az utódok lent a faluban egy szilárd anyagból épített, de elhanyagolt állapotban levő lakot és helyet vásároltak meg, a mely, kijavítás után, igen alkalmas lelkészlak leendő. Nagy kerüléssel, a felazott mezei úton, keservesen juthatott fel a menet a hegy tetejére, a templom- és lelkészlakhoz. A feliszított templomajtóban a fehér ruhába öltözött leányok egyike szép beszéddel üdvözölte a főpásztort, melynek végeztével esinos virágkoszorút nyújtott át. Püspök úr örömmel fogadta és köszönte meg tiszteletük és szeretetük e tanújelét; a taisy szeretettel kérte őket, maradjanak meg tovább is tiszta ártatlanságukban, szüleik iránti engedelmessegre, tiszteletre és szorgalomra intve, megáldá őket; ezután a nagyszámú gyülekezetnek köszönte meg a szíves fogadtatást, bizalmukat és szeretetüket továbbra is kérve, a templomban végzendő imádkozásra való felhívással végző meghatású beszédet. Kevés idő múlva megkezdődött az istentisztelet. Ennek végeztével Kocsis Endre, lelkész üdvözölte a főpásztort, ki a megfelelő válasz után a tanácskozást az egész gyülekezet jelenlétében megnyitotta.

A lelkész által felolvasott egyháztörténetben említetik, hogy az egyház javára régebben a Korláth-család által tett alapítványok után a kamatok is nehezen fizetnek, de az alapítvány-levelek is csak kis darab papírosokból állanak s az utódok rendes kötvényt kiállítani vonakodnak. Sajnosan esett az ösök kegyeletés alapítványainak ily szomorú sorsa az utódok kezében; s a presbyterium utasított az alapítvány-ügy mielőbbi rendezésére s a kamatokat pontatlanul fizetőktől a feképzőnek is mielebbi behajtására.

Az egyháznak szükségeltétlen fedezésére föld- és rétből 56 frt jövedelmet adó ingatlana van; az ez összeget meghaladó szükségleteket kivétel után fedezeti.

A lelkész az egyházban 316, de a szomszéd és távolabb eső községekben hány lélek él elszórtan, az ideig nincs tudva. Kötelességévé tétetett ugyan a lelkésznek, hogy ezeket keresse fel és híven írja össze; de 420 frt jövedelméből ugyan telik-e arra is, hogy 20–30 községet bejárja, e rendeletnek eleget tegyen? Sajnos, de igaz, hogy ezt nem teljesíthetvén, az itt elszórtan élő híveink tovább is összeírás nélkül és gondozatlanul fognak maradni.

A templom mikor épült, nem tudható; igen régi ugyan, de jó állapotban van. A tanítólak tűrhető; hogy hátránya, hogy ez is a hegy tetejére van építve, hova sokszor lehetetlen feljárnok a gyermekeknek. A most szerzett lelkészlak kijavítását és új fedőlelet igényel.

Az egyháztagok vallásukat szeretők, a templomot híven gyakorolók, törvénytelen házasságban élő nincs közöttök. Takarékmagtárjuk még csak 3 köből tengeriből áll. Az iskola szellemi állása kielégítő, a tanító megintetett, hogy nagyobb szorgalommal tanítson.

Püspök úr a híveket buzdító szavakkal és a gyülekezet megáldásával bevégezte a tanácskozást, s bár a nap már nyugovóra hajolt, jelt adott az indulásra. Gyalog, szép, gyümölcsös-terteken keresztül sikerült a járhatatlan rendes útat kikerülve, lejutnunk a Csertész felé vezető országútra, a melyen Durcsák főszozolgábiró vette át a 3 kösből álló társaság kalauzálását. 9 óra és nagy sötétség volt már, mikor Csertészen *Kandó Kálmán*, nyugalomba vonult miniszteri tanácsos udvarába a kis csapat beharogott. A házi úr, ki püspökünkét mindjárt

az egyházlátogatás első hírére vendégül kérte magához. Tóth Lőrinc, curiai bíró jelenlétében már aggódva várta új vendégeit és szívélyes örömmel üdvözölte püspök urat. Bent a ház úrnője tiszteletparancsoló, de szívjóságos tükrözö vidám arccal várta az érkezőket, s egyszersmind bemutatta korábbi vendégeit: méltóságos Tóth Lőrincné, valamint Wohl Janka és Stefánia irónő úrhölgyeket. Ily kedves környezetben aztán nem csoda, ha oly gyorsan haladt az idő, hogy az éjféli 12 óra elérkezése csak az összes órák megtekintése után talált hitlre.

Augusztus 21-én reggel kellemes meglepetésre vradtak azok, a kik a gyönyörű vidékét még nem ismerték. Az úri lak előtt rózsákkal és diszvirágokkal ékített kert terül el, közepén mesterséges mederben eszendenes folydogáló hegyi patak eszörög, melyből kissé lentebb téres halastó nyeri táplálékát; a to keleti partjáról művészesetere érdemes kép tárul elénk; az egész nyugati oldal hosszabban pompás növéssü égerfák bocsátják lombjaikat le egészen a víz tükreig, közepén magas és dombombazatú szomorúfűz világos-zöld színe teszi festőibbé a sötétebb zöld lombokat; a szomorúfűz között áll a fehérre festett és erkélyvel ellátott csolnak-ház, előtte a vizen pirosra festett csolnakfal. Oly szép, megható volt mindez együtt, hogy önkénytelenül a műzások és nymphák jutottak eszünkbe. Délelőtt a horlyói g. kath. lelkész érkezett meg püspökünk üdvözlésére, s egész nap vendégül maradt ő is mint a tisztelt család gyakori vendége. Kellemes társalgásban hirtelen elmúlt az egy napi pihenésre engedett idő (esperes úr sem bánta volna, ha 2 napot vett volna be a programmba pihenő napul). Rövid volt a nap, dacára, hogy fél 12 volt ismét, midőn a társaság egyik tagjának eszébe jutott, hogy óra is van a világon.

Augusztus 22-én reggel, szívélyes búcsúzás után, elhagytuk a kis Tassulanumot, lakóit: Philemont és Baucist szeretettel vendégeikkel. A szíves és előzekeny vendég-szeretettér, ha hátalimban lett volna, megkérdéte volna püspök úr is tőlök: »mi a kívánságotok? beteljesítem, » így csak a hosszú bldog levet kívánásával és az itt töltött kedves órák emlékeivel fázozott el s távoztunk el mi is e gyönyörű helyről. (Folyt köv.) Baeska Sámuel.

A felsőborsodi egyházmegye őszi közgyűlése.

A folyó szeptember hó 8-án tartotta meg egyházmegyénk rendes őszi közgyűlését, a felső-kelecsényi egyházban, Debreczeni Gábor, esperes és Ragályi György, gondnok elnökléte alatt.

A szokásos rend szerint a gyűlést megelőző reggeli istentiszteletet Osváth Zoltán, egyházmegyénkben ezen gyűlésen bekebelezett segédlelkész végeztén; esperes imája s a közgyűlésnek világi elnök által lett megnyitása után megkezdettek a tanácskozások.

Mindenekelőtt az esperes jelentése olvastatott fel, melyből két tanító, t. i. a felső-nyárádi és rudabányai haláláról, s a disznós-horvati tanítónak a miskolci egyházba történt megválasztásáról értesült közgyűlésünk. Ezen három tanító állomás betöltése aztán a változások egész sorát idézte elő. Mindezt azért említem; fel, mert ez egy elvi fontosságú megállapodásra s az egyházkerületi szabályrendelet megváltoztatását tárgyzó indítványra vezetett. A miskolci egyház ugyanis pályázat útján megválasztván a d.-horvati tanítót, pályázati feltételül tűzte, hogy a nevezett állomását már szept. 1-én elfoglalja; a d.-horvati egyház aztán megválasztja a kápolnait, ez utóbb nevezett egyház pedig a lászlófalvai tanítót. A lászlófalvai egyház presbyteriuma, hivatkozván az egyházkerületnek 1876. évi tavaszi közgyűlésében 40. sz.

a hozott határozatára, melyszerint az egyházkerület a tanítványok idejét tavaszra teszi át, beadott folyamódványában kijelenté, hogy tanítóját tavaszig el nem bocsátja és kéri, hogy a kápláni egyház választása ne hagyassék jóvá, hanem az egyház oda utasítsák, hogy tavaszkor ejtse meg a tanító-hívást. Ez ügyben kifejezett hosszabb vita után, az egyházmege a lászlófalvai tanítót Kápolnára megerősíté, s egyszersmind azon indítványt terjeszté az egyházkerület elé, hogy tekintettel arra, miszerint az említett egyházkerületi szabályrendelet egyedül csak a vagyon osztozkodás könnyebbítése indokból alkotott, s továbbá, hogy a nevelési ügy érdeke és a paelgogiai elvek ellen van, hogy a tanítók a tanév közepén változzanak; de meg a szabályrendelet a zsinatot megelőző időben hozott, s az iskolai ügyi szabályzattal ellenkezik és gyakorlatból már ki is ment: ezen szabályzatot kifejezetten is változtassa meg.

Apostol Mihály, egyházmegegyén hosszú időn keresztül buzgó és erélyes tanácsbírája, előhaladott korára s testi gyengeségére hivatkozva, tanácsbírói állásáról lemondott. A közgyűlés érdemeinek jegyzőkönyvében lett elismerése mellett bocsátotta az érdemes férfit a jól megérdemelt nyugalomra.

Hasonló lemondott ifj. Losonczy Károly, egyházmegegyén köztisztelőben és szeretetben álló világi tanácsbírája is. A közgyűlés azonban jegyzőkönyvileg szives kétszeggel kérte fel, hogy elhatározását változtassa meg s lemondását vonja vissza. Reménylünk, hogy az egyházmegegye szives kérésének engedni fog s továbbra is megmarad állásán.

Az egyházmegegye három új káplán bekezelte, be, u. m.: Gondol Kálmán, Osváth Zoltán és Ambrus János; az első Vámosra, a második Szabolcára, a harmadik Varbóra rendeltetvén.

A szerencsétlen elmebeteg laki lelkész felfizetéssel nyugdíjaztatott, s az egyház felelőség mellett leendő vezetésére Sarudy László segédlelkész rendeltetik Lakra.

Doktor Gyula lelkész beadványában, a vallásérköcsi élet hanyatlását fejtegetvén, indítványozta, hogy egyházmegegyén tegyen kezdeményező lépéseket a vallásos élet emelésére, különösen a vasárnap megújulására. Ezen közérdekű indítvány az egyházkerületre terjesztetik fel.

Bartha Mihály lelkész, a lelkesítő körök kötelező felállítását indítványozta. Az indítvány elvben elfogadtatván, a módoszatok, illetve szabályzatok kidolgozása egy bizottságra bízott.

Kökényesi Pál, lászlófalvai lelkész jelenti, hogy az istentiszteletünket elégtelenül diktálást egyházában megszüntette s indítványozza, hogy az egyházmegegye minden egyházat kötelezőleg törölje el azt. Egyházmegegyén még most időelőttinek látja ennek kötelező kimondását, hanem az egyházkerületi határozat értelmében és szemlemben utasítja a lelkeseket, hogy tapintatosan igyekezzenek odahatni, miszerint az, a hol nagyobb rázkódás nélkül lehetséges, szüntettség meg az énekles öszhangját mindenestre zavaró diktálás.

A tanfelügyelő is mozog. Bepanaszolta a szuhogyi iskolát a megyei közigazgatási bizottság előtt, hogy szűk, hogy egészségtelen. Az egyházmegegye a közigazgatási bizottság határozatát tudomásul vévén, küldöttséget küldött ki az iskola megvizsgálására, s a hiányokat elhárítható módoszatok kieszelésére. Hát biz az meg lehet, hogy az iskola nem felel meg a törvény kívánalmainak. De hát ha az ilyen apró leányegyház nem bír újat építeni, mi történik akkor? semmi, mert ha a törvényre hivatkozva, kérjük a tanfelügyelőt, hogy tegye az iskolát községivé avagy államivá, ő is bölcsen elhallgat s marad minden a régi, és az iskola egy pár estendőre megint

jó lesz. Egyébiránt a mi híveink, ahol módjukban van, magoktól is felbuzdulnak. Így jelesül Varbó jelenté be, hogy új iskolát akar építeni a jövő évben. A terv, költségvetés stb. megvizsgálása küldöttségre bízott.

Ugyancsak a tanfelügyelő bepanaszolta a kondói tanítót hanyagság miatt. Az ügy megvizsgálására szintén küldöttséget meg.

A tanügyi bizottság is megtette kötelességét. Jegyzőkönyve a szabályok értelmében az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz fog felterjesztetni. A tanügyi bizottság jegyzőkönyvéből közlöm a következő adatokat: egyházmegegyén lélekszáma 24271, a mi a múlt évihez képest 205 emelkedést jelez; iskola-köteles 3248, a múlt évihez viszonyítva, az emelkedés 147; iskolába jár 3076, több mint a múlt évben 140-nel; ismétlő iskolaköteles 1071, fogott a múlt évi létszám 21-el; ismétlő iskolába jár 923, kevesebb mint a múlt évben 49-el. Egyházmegegyén 55 iskolájában foglalkozik 50 rendes, 2 segéd-, 3 ideiglenes tanító, 2 lelkesítőtanító, s 1 káplán-tanító. Kitűnő iskola van 12, dicseretes 25, kielegítő 15, gyenge 3. Panaszolja továbbá a bizottság, hogy az iskolamulasztások több helyen nem a törvény szerint büntetettek a polgári bíróságok által, a mi orvoslendő.

Indítványt tesz egyházmegegyén az egyházkerület-nél, hogy mintán a convent a kápláni bizonyítványok osztályzatát megváltoztassa és az eddigi kitűnő és kellő osztályzat helyett 3 fokozatot állított fel: hozza öszhangzathba a lelkesítő kvalifikációra vonatkozó ungaryi szabályrendeletnek a segédlelkészek pályázati képességét megállapító részét ezen újabb intézkedéssel oly módon, hogy a kápláni vizsgákon nyert jó osztályzat is megfelelőleg méltatlanság.

Az ivánkai egyház beadott kérvényében panaszolja, hogy dacára annak, miszerint az egyház tanítói állomás nem tart fenn, a nyugdíjra nem jogosított lelkész tanítván ott, az egyházon már egyszer 62 frt hajtattak be, melynek visszatérítése végett akkor az egyházkerületi közgyűlés intézkedett is, de mindamellett pénz nemcsak hogy vissza nem kapta, hanem a folyó évben ismét 84 frt tanítói nyugdíj követeltetik az egyházon s e miatt a gondnok vagyonára végrehajtás is vezetett. Nemesnek nem igazgós, de még csak nem is méltányos, hogy olyan egyházon, melynek tanítója lelkész lévén, sem most, sem később nem részesülhet a nyugdíj jötelemében. Nyugdíj-járuék hajtassék be. És közös érdeke lévén ez minden oly egyháznak, melyben lelkész-tanítói állomás van: a kérvény a sérelem orvoslása végett az egyházkerületre terjesztetik fel.

Egy pár chárta-kérdés is foglalkoztatta a közgyűlést. Örökös tengeri kigyó! - a díjelevek rendezetlensége s a fizetés kulcsának rendkívüli egyenlensége miatt. Az hiszem, hogy már eljött a legfőbb ideje annak, hogy a lelkész urak, a saját érdekükben a chárta rendezésének kérdését tanulmányozzák, s felfedezék az utakat és módokat, a melyek szerint a díjelevek, ha nem is egyenlővé, de legalább egyöntetűvé tehetők.

Ezekben jóformán kimerítettem a közérdekű és fontosabb tárgyakat és csak azt kell még végül megjegyeznom, hogy az egyházmegegyén határszelen fekvő felső-kelecsényi kis egyházon is meglátott a nálunk divatozó vándor-gyűlések üdvs hatása, amennyiben a gyűlés tiszteletére egyházi épületi ugyanam kiesinosítottak, a népes közgyűlést az egyház igazi magyar vendégszeretettel látta el; az ellátás költségein természetesen nagyot könnyítvén az egyházmegegyei gyűlés-tartási pénztárból az egyházat illető jutalek.

Debreczeni Bertalan,
egyházmegegyei tanácsbíró.

Az alsóborsodi egyházmegye közgyűlése.

Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye szeptember 7. Miskolcon tartotta meg őszi közgyűlését *Bernemisa József*, esperes és *Vay Béla* báró, világi gondnok urak elnöksége alatt.

Miután világi gondnok úr szívélyesen üdvözölte a megjelenteket s közgyűlésünket megnyitotta: a szavazat-bontó-küldöttség köztudomásra juttatja, miszerint a lelkesi tanácsbírókra beadott szavazatok — valamint július elszején, úgy ma is — annyira szétoszlottak, hogy általában többséget egyetlen jelölt sem kapott, miért is ismételt szavazás szükséges állott elő. Hogy pedig a meddő szavazásoknak eleje vételessék, határozatot is, miszerint egyszerre ne két, hanem csak egy állomás töltessék be. Jelöltekül, mint legtöbb szavazatot nyertek: Nagy Ignác, miskolci és Szalóczy Bertalan, gesztői lelkészek tűztek ki. A szavazatok november elején bontantak fel.

Közgyűlésünk néptelensége, több jelenlevő lelkész nyilatkozata szerint, annak tulajdonítható, hogy az egyes járásokban az elbocsátott esperesi körlevelek szerfelett késedelmesen továbbíthatnak s nem ritkán bizonyos kijelölt határidőket túl érkeznek a véghegyekre. Hogy e bajon segítve legyen, határozatilag kimondatott, miszerint az egyházmegyei közigazgatási pénztár terhére és az esperesi hivatal használatára egy sokszorosító gép vétessek, s jövőre a járási körlevelek helyett minden lelkesi hivatal külön értesítések az egyházi ügyek és felsőbb rendeletekről.

A veszteségtudat fájdalommal vezettük jegyzőkönyvünk lapjaira néhai Nyilas Lajos, aranyosi és Édes Albert, nyugalomba vonult t.-kesz. majd t.-tarjani lelkész és alsóborsodi esperes elhunytát.

Nyilas Lajos, ki ifjabb éveiben a jóemlékű -Sárospataki Füzetek- hasábjain nem egyszer szólaltatta meg egyházas műtársait: a lombos Bükk sátorában, az aranyosi paplakon, hanyatlott koru növények, néhány év előtti elhunyt Sámuel testvérjének élt. Egyéni célja, törekvése a ráutaltak boldogításában merült ki. Szabad idejét önművelésre használta s a történet egyik segédudományának, a régészetnek szenvedélyes és szakavatott művelője volt.

Édes Albert 83 éves korában hajtotta fejét az enyészet álmára. Míg élt, tett, munkálkodott. Önerdemre, szívós kitartásra, vasszorgalma lépeső-fokain, minden tőren a magasha tört; méltánylatra lett, elismerést, tiszteletet szerzett.

1829-ben miskolci tanárrá, majd 1835-ben t.-kesz. s hat év múlva t.-tarjani lelkésszé; 1848-ban tanácsbíróvá, illetve a Fekete István elhunytával esperessé és az 1865—68. évi országgyűlés folyamán, a m.-csáthi kerületből képviselővé választott. Irói érdemeit, széles olvasottságát, tudományosi készségét, irmodora közvetlenségét, kiadott egyházi beszédei bizonyítják. Jó szívről a szegények, a tarjani egyház és végrendelete tanuskodhatnak.

Elnöklő esperes ugyanis jelenté, hogy néhai Édes Albert, végrendeletében a tisztánenni egyházkerület özevgy-árvatárának két, az alsóborsodi egyházmegyének 1 darab 100—100 fnt névertékű miskolci takarékegyesleti részvény hagyományozott 24—24 esedékes szelvényvel. A család által kézbesített részvények az illető pénztárnok urakhoz már átértettek.

A s.-koresztári iskolát és a poroslói paplakot építő egyházakból felszólalás nyújtotta be a kivetési kulcsok ellen. Mindkét helyre kalldöttség menesztetett, s a helyszínen kivetési kulcsok elfogadtattak, megerősítettek.

Ládi József, m.-csáthi kisebb fitanító és Kis László, szirmai vegyes népiszkolai tanító, a mult év tavaszán

tartott önödi gyűlésünkön, azon feltétellel erősítették meg állomásaikon, hogy jelen közgyűlésünkön képestési okmányaitak bemutatják. Amennyiben az egyházmegye megszorító határozatának eleget nem tettek: állomásaikról mindketten elmozdítottak.

A kassai járásbírósg áttette esperesi hivatalunkhoz néhai Kovács Sámuel, n.-szalanci lelkész végrendeletét. Miután e végrendelet minket harmadosban érdekel, a mennyiben csak az esetre szállna az a.-borsodi lelkész-özvegyekre ah agyáték, ha az abauji egyházmegye, illetőleg az egyházkerület a hagyományozó célfajtot eltérőleg kezelne az alapítványt: beható tárgyalás alá nem is vétett. Bizony tiszteletelenség lett volna egyházmegyeinkől az abauji egyházmegyéről és másodosban az egyházkerületről feltételezni, hogy a végrendelet pontjaitól eltérhet.

Világi jegyzővé Fodor Pál, miskolci előkelő ügyvéd választatott meg. Segédlelkészekül Nagy Lajos és Szabó Zoltán alkalmaztattak.

Fekete József,

egyházmegyei főjegyző.

—3—

KÖNYVISMERTETÉS.

„Nyireggháza szabad, kicdőltségű város története.” Két kötet (Az I. köt. 273. lappal, a II. köt. 492. lappal végződik). Megjelent Nyireggházán, 1886. és 1887-ben. Jóba Elek könyvnyomdájában. Ára (a két kötetnek) 3 fnt stb. Irta *Lukács Odón*, nyireggházi ev. ref. lelkész s felsőszabolcsi esperes.

(Folytatás.)

Sokkal világosabb a II-ik vagy *Báthory-korszak* (1380—1600).

Amny oklevélely bizonyos, hogy 1404-ben már Báthory Péter fia, János bárja Nyireggházát: 1414-ben eszedi Báthory Istvánt, a későbbi országbíróit iktajták bele. 1420-ban folyton fennáll a plebánia. 1421-ben Szaniszlófi Báthory István *serházat* akar benne építtetni, mégpedig az eszedi Báthory-ág birtokán, a miért az panaszt emelt Zsigmond király előtt. E szándok Nyireggháza népes és virágzó voltáról tanuskodik. «A «serház-útea» maig is megvan Nyireggházán. A két Báthory-ág perlekedéséhez majd a Megyesi János bán fia, Simon, fosztogatása járul. 1426-ban már Perényi János és ennek hatalmaskodó cselédei ellen tartanak vizsgálást és így a két Báthory-ág mellett a Perényiek is birtokosok Nyireggházán.

1437-ben nagy romlás éri Nyireggházát, az Erdélyben támadt és a Tiszántúlra is elharapózó porlázadásban, a Báthoryakhoz hű jobbágyok sok kárt szenvednek benne.

1450-ben *Báthory Margit*, Kállay Jánosné örökli, atyja, Báthory Tamás után, ki meg a várnai csatában elesett országbíró, Báthory István után kapta. 1490 táján *Báthory Miklós*, püspök, Mátyás király kedves embere s ezután ennek testvére. András gyermekei. Ennek hasonló nevű fia, *Báthory Endre* alatt, a *nyireggháziak* portális katonasága (m. e. 400 porta után minden 20 k.) részt vesz az 1541-ki nagy hadjáratban, melynek célja Buda visszavétele lett volna; de mely a Brandenburi Joachim ügytelensége miatt nagy kudarcra végződött.

Nyireggháza ez időtájt az *eszedi uradalomhoz* tartozik, mintegy 90 más helységgel; 7 utcájáról s 400 portájáról van emlékezet; egyszersmind birtokügyi villongások és perek tárgyát képezi. Akad azonban eltvéte *köztör-léneti* szerepe is. Így részt vesz 1552-ben Eger város védelmében Báthory György alatt; majd Tokaj ostrománál 1655-ben, midőn Báthory Miklós, bátyjának. Endrénék segélyére siet.

A Báthoryak erősített helyétek Nyiregyházát, mely erősítés nyomai, az egyház-útea végén, az elbontott s illetőleg a mai reform. templom környékén ma is fellelhetők. A szomszéd földesurak jogbájjai örömeist hűzödtek az erősített helyre és a hatalmas Báthoryak védőszárnyai alá, s ezen «szökött jobbágyok» miatt ez időtájt sok a per. Résztint a Báthoryak erősítése, résztint a kálói és a tokaji várak megvédtek Nyiregyházát attól is, hogy török hódoltságá váljék.

Majd a Báthoryakon kívül más családok is kezdének szerepelni Nyiregyháza birtokában. Így 1573-ban *Kusaly Jaks György*, ki Báthory László özvegyét vette el; 1581-ben a *Horedth s* 1582-ben a *Vajai Ibrányi* család, mely már régebben igényt formált rá.

A Báthory-korszak alatt megizmosult Nyiregyháza s az eszedi Báthory-ág kihalásával beáll III. a *Bocskay*, *Bethlen*, *Rákóczy-korszak* (1600—1753), az első virágzás és egyzermind hanyatlás korszaka (86—191. lap).

A Báthoryakon kívül *Lónyay István* is. neje jogán, földesura lesz Nyiregyháznak a XIV. század hajnalán, s már 1601-ben perben áll sógrával, Báthory Elekkel. A reformátio kálvini iránya már ekkor, mondhatni, kizárólagos úr Szabolcsban s Nyiregyházan. Maga az első földesúr, Báthory István, országbíró is, Bocskay István fölkeléséhez csatlakozik, Nyiregyháza lakói szabad hajdukká lesznek s a *hajduszabadság* által elkapottot községgel nem bír Szabolcsmegye és az országüléshez folyamodni ellene. Báthory Gábor, erdélyi fejedelem, újabb szabadságot ad a nyiregyházi hajduknak, melyet II. Mátyás király is megerősít 1613-ban. Bethlen Gábor, fejedelem ismét megerősíti szabadságait 1628-ban, sőt felmenti a dézma- és harmincad-ízetésből és a megye adótól; esupán csak az eszedi várhoz tartoznak szolgálni.

Bethlen Gábor halálával, ennek testvére, Bethlen István birtokában marad Nyiregyháza és őt, magát 1627-ben, fiát, Pétert pedig 1633-ban iktatják birtokába, s mind ő, mind fia többször megfordulnak ott. A Bethlenek védeksége s a hajduszabadságok kesegtető volta, mind több-több jobbágyot vonz Nyiregyházára. A földesurak megszökött jobbágyaikat nem kaphatják vissza onnét, ismét az országüléshez folyamodnak és csakugyan Szabolcsmegye rendinekei sürgetésére, a pozsonyi országülés több község között Nyiregyházát is megfosztja a hajduvárosi szabadságotól 1635-ben. Ennek dacára Nyiregyháza tovább is hajduvárosi szabadsággal él. Az 1638-ki pozsonyi országülés ismételve elveszi hajduvárosi szabadságait; Bethlen István pedig 1640-ben még több szabad hajdut telepit oda.

A Bethlenek után a Rákóczyakra száll Nyiregyháza. I. Rákóczy György özvegye, Lorántffy Zsuzsánna fejedelemszöny 1649-ben a református vallás (predikátor és scholamaster) biztosításáról gondoskodik, mintha látna volna előre, hogy menyre. Báthory Zsófia pusztítólag fog fellépni az ellen! Fia, II. Rákóczy György, Bethlen István adományát erősíti meg. Így a mit a pozsonyi országülés megvont, megadták azt Nyiregyháznak az erdélyi fejedelmek.

Szabolcsmegye rendei nem tudták ebbe belenyugodni. Az egyes földesurak egymásután követelték vissza Nyiregyházára menekült jobbágyaikat; sőt magához II. Rákóczy Györgyhez is folyamodnak, ki parancsot ad a dolog megvizsgálására. Majd e fejedelem halála után újult erővel lép fel a vármegye Nyiregyháza ellen s adót is vett rá. Ez ellen II. Rákóczy György özvegye, Báthory Zsófia tiltakozik 1661-ben; sőt 1662-ben azzal fenyegeti a vármegyét, hogy lovasságát 300-ról 2000-re emelje.

Majd a török-készülődés híre, 1661. március 6.,

Homonnay Drugeth György, országos főgenerális Kállóhoz parancsolja Szabolcsvármegye fegyvereit. A nemesek késlekednek a felkeléssel. A német had elárad a vármegyében s embertelen dúlásainak leírásával telve azonnal, melyet a vármegye kis-várdai gyűlése Homonnayhoz intéz. Ezért a megye nem mozog, sőt a felkelők is eloszlanak, noha a nádor «articularis ponaival» fenyegeti őket. Hogy a baj nagyobb legyen, Báthory Zsófia elszedi a prot. templomokat, elfűzi a papokat, tanítókat, Nyiregyházáról meg «a fejedelemasszony szeriről» járnak ki a predikátorok.

1666-ban I. Rákóczy Ferenc megerősíti elődenek adománylevelleit; a következő évben pedig megyei comissio jár Nyiregyházán, a «nomine hajduvárosban», a szökött jobbágyok visszakövetése ügyében. 1670-ben ismét panaszol Szabolcsvármegye a beszterebényai országgyűlés előtt, hogy a nemesség jogbájjai többek közt Nyiregyházára is szökődésnek és a nyiregyháziak sok violentiákat cselekesznek, nemes emberek házaira rámennek, lövöldöznek, vagdalkoznak, jobbágyait a nemességnek elhordják stb. Azonban Szabolcsmegye eme sérelmeiben csak is az 1681-iki soproni országgyűlésen intézkedtek.

Ez időtájt a birtokosok is szaporodnak Nyiregyházan. 1672-ben gróf Csáky István, mint Nyiregyháza egyik birtokosa, panaszot emel Kemecey László és Kállay ellen.

A Lipót alkotmányellenes uralma miatt felkelő *kurucok* 1672-ben Nyiregyházán erősített táborba vonják magukat s március 6-áról kelt levelökben arra szólítják fel Szabolcsvármegyét, hogy «a hadak élésére providáljon, nehogy az élésre valókat a lovaknak és embereknek maguktól hajtassák».

A mindenféle hadak terheit pedig nem bírta már a nép. 1676-ban felt tanuvalomások szerint, a váradi törököknek adtak adóban két ezrtendő alatt 1240 frot Nyiregyházáról. E mellett falujokat egy néhány ízben felverték, házhelyi javaikat elvitték stb. Káruk m. e. 4253 frot tesz. Báthory Zsófia kára ugyanakkor 1009 frot, gr. Csáky Istváné 800 frot.

1677-ben Pataki Pál, commendáns a nyiregyházi templom kerítését lerontatta, a lakosságon 1000 forintot sereolt s e mellett 50 szekeret hajtott el. 1679-ben 19 köből életet és 9 szekér szénát fizet Nyiregyháza a német katonák eltartására. Tökeli bukásával a német erőre kapván, 1686-ban Nyiregyháza városa 170 frot fizet «hybernalis portio» címen. E mellett gróf Csáky István levele szerint «a villongós időkben úgy elpusztították mind Királytelkét, mind Nyiregyházát, hogy csak a szél fujdogálná a helyeit». A batori, gyulai és adonyi lelkészek ellen nagy méltatlanságokat követnek el a német katonák, s Nyiregyháza 1688-ban és 89-ben havonként 60 forintot fizet a német katonák eltartására. 1680-ban a Szabolcsmegyében szállásoló német katonák semmit és senkit nem kínelnek, a parochiakat szétlétben elfoglalják, a predikátorokat ütök, verik, kínozzák. A németek, hogy a mindeneből kifosztott nép nem volt képes megadni a porciót, félkezézt, fülléből fogva felkasztyák a szegénységet és úgy kínozzák a meddig tetszik. . . A zsoldosok eme barbárságáról szomorú adatokat őriz Szabolcsvármegye levtára. De minek folytassuk tovább! . . . A nép már nem Nyiregyházára menekül, mint előbb, hanem onnét szökődösik, hogy elvishelhetlen terheitől szabaduljon. . .

A magyar nép elkeseredése végre a II. Rákóczy Ferenc fölkelésében tört ki, de a szerencsés kezdetnek szomorú vége lón: a *fegyverletadás* 1611. és a vezérlő-fejedelem bujdosása.

III. Károly, király a nyiregyházi Rákóczy-féle birtokot *Károlyi Sándornak* adományozta 1712-ben, az eszedi uradalommal együtt. Az 1718-iki összeírás alkalmával, az urasági telepeken és majorságon kívül mindössze

47 cseléd és gazda van Nyiregyházán: de a kiköltözés egyre tart s a gróf Károlyiaknak, ha nyiregyházi birtokuknak hasznát akarják venni, újból meg kell telepíteni Nyiregyházát.

Ezt az új települést és városát alakult 1753—1848., a IV. könyvben írja le Lukács Odón (a 195—237 lapokon).

A telepítés ügyét gr. Károlyi Ferenc vette kezébe, és itt szakított a katolikus túlbuzgósággal is. 1752-ben jelenti be ebbeli szándokát Szabolcsvármegyének. A megye kezdetben hallani sem akart róla; de végre bizonyos föltételek alatt megadta reá az engedélyt és gr. Károlyi Ferenc Békésvármegyéből, Szarvasról, Csabáról, Orosházról, Mező-Berényből 300 evangélikus tót családát telepített Nyiregyházára, kikkel volt földesurok, Harucker, nem a legjobbban bánt.

Gróf Károlyi földesúri társai nem a legjobb szemmel nézték az egészet; de később belenyugodtak. Szerencsére azonban az egész telepek, az és magyar lakosok nem pusztultak ki egészen Nyiregyházáról, mert különben magyar nemzetiségi tekintetben aligha kárát nem vallottuk volna a telepítésnek! Megmaradt a magyar korász, mely szerencsésen mind inkább-inkább tért hódított és hódít az új telepek között.

Az új telepítők pedig hoztak magukkal ipart, takarékságot és szorgalmat és a békésebb idők jöttén megkezdődött Nyiregyháza biztos emelkedése. Már 1786-ban II. Józseftől vásári szabadalmat és városi címet nyer. 1803-ban az egyik földesúr, a Dessewffy család hatósága alól váltják meg magokat 880 ezer váltóforinton; bár a család egyik-másik tagjának s mellékáginak még később is fizetgetnek. Majd a Károlyi grófoktól váltották meg magukat 700 ezer váltóforinton s a grófi birtok 1803. október havában resignáltott a városnak.

Gróf Károlyi Ferenc, a betelepült evangélikusok vallásszabadságát is megvédelmezte gróf Barkóczy erfi püspök ellen; de nem kevésbé védelmezte Szabolcsvármegye is. A lakosok dicseretére legyen mondvá, vallási versengés nem volt közöttük. 1768-ban — noha alig volt Nyiregyházán katolikus — bevitetett a kath. plebánus, a lutheránus lelkész működése pedig betiltott; azonban az 1781-ben kiadott türelmi parancs a zaklatásoknak véget vetett. 1884. március 24-én már a templom alapkövét is letették az evangélikusok és 1786. október 22. föl is szentelték.

Megnyervén a város szabadságát, kormányzati statumokat készített magának 1825-ben, de a melyeket Szabolcsvármegye nagyrészen megváltoztatott. A város protestált, mindamellett a megyei statumok maradtak érvényben egy évtizedig. E rendszabály szerint a város kormányja a «kiválasztott község», a nemesek fő- és alhadnaga és tanácsa között osztott meg. Az egész testület 60 tagból állott s ezért sexagintának nevezetett.

1831-ben az ázsiai kholera; 1832-ben nagy tűzvész pusztított a városban.

1832-ben egy magyar olvasó-társaság alakult, melynek célja volt «a magyar nyelvben leendő előhaladás, annak terjesztése». 1833-ban már magyar confirmatio is tartott a tót mellett az evangélikus egyházban. 1836. pedig az ev. templom előtt tartatni szokott publicatio magyar nyelven kezdett tartatni s aztán tótli is megmagyarázták.

(Vége köv). H. Kiss Kálmán.

—5—

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátréleben vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak szives kifizetésére.

— **Ö Felsege a király,** a Felsőmagyarországon megtartott őszi hadgyakorlatok alkalmából, folyó hó 11-én *Tölke-Terebese* jövén, ott a nagyszámú küldöttségek sorában, tisztánimeni egyházköriületünk és a sárospataki főiskola is kifejezte előtte hódoló tiszteletét. A körülbelül 80—90 egyházi és világi tagból álló küldöttséget fötisztelendő *Kun Bertalan*, püspök és *Komáromy László*, abaúji egyházmegyei gondnok vezették ö Felsege elé. Püspökünk elmondván rövid, de szívből jövő üdvözölő szavait, azokra ö Felsege tiszta, kellemes magyarsággal, valóban szintén felelő méltósággal képen válaszolt: «Különös örömrőre szolgál, hogy a magyarországi reformátusok mindenkor kitűnő hazaszeretők által s hű támaszai voltak a trónnak. Ennek kifejezését látom itteni megjelenésükben is. Midőn ezt megköszönöm, legyenek meggyőződve, hogy a felekezetenek jogos igényeit mindenkor királyi kegyelmekben részesítem.» Dörgő és percekig tartó eljenzés követte a koronás király eme szavait, melynek elhangzása után, ö Felsege püspökünkhöz lépven s vele néhány szívélyes szót váltván, bemutatatta általa magának a küldöttségnek tagjait. Az méltán váratlan s hódoló tiszteletet keltő meglepetés lehetett a küldöttség tagjaira nézve, hogy ö Felsegének mindenikűhöz volt valami mondani valója. Kérdései között több volt olyan, melyet méltán tanulságosnak és jellemzőnek mondhatunk. Főiskolánk jelenlő képviselőitől, több irányban tudakozódott annak állapotáról. Elmondta, hogy ugy tudja, hogy van szép iskolai épületünk, s hogy az iskola általában igen nagy. Vannak joghallgatóink is. Kérdezte, hogy a theologiai tanfolyam hány éves? mindjárt a gimnáziumi bevezése után ennek-e a tanuló a papi pályára? vannak-e a gimnáziumban is papi jellegű tanárok? stb. Jól esőleg lephette meg a jelenlőket ö Felsegének az a nyilatkozata, melyet a *lasztombri* lelkész megszólítása alkalmából tett. Kérdezte ugyanis ö Felsege, hogy látod van-e Lasztomb? nagy-e ott az egyházközösség s megtudván, hogy Felsőzemplében van, kérdezte: ha magyarok-e az egyház tagjai? s midőn azt a feleletet hallotta, hogy *tótok*, csodálkozásának adott kifejezést, mondván: «Azt nem is gondoltam volna, hogy a reformátusok közt vannak olyanok, a kik nem tudnak magyarul.» Főtisztelendő püspök ér elmondta aztán, hogy egyházköriületünkben van vagy négy egyház, hol az isteni tisztelet ez idő szerint még tót nyelven tartatik, de az iskolák már ott is terjesztik a magyar nyelvet. Minden esetre általvalóinak művelődése iránti atyai érdekölésére mutat, legalább a mi szemünkben, ö Felsegének a zemplénmegyei tanfelügyelővel történt beszéde is. . . Legelő kérdése az volt hozzá: «Van-e Zemplében minden községben iskola?» Mi protestánsok határtalanul örülhetünk annak, hogy koronás királyunk ilyen és ezekhez hasonló kérdéseivel, mintha azt is mondana: Elvessz a nép, a mely tudomány nélkül való! Megtörténven a bemutatás, a küldöttség ugyancsak lelkes éljenek között s bizonyára feledhetetlen és drága emlékek hatása alatt vált meg a királytól, ki mindaddig a nagy pompával díszített elfogadó teremben maradt, míg csak a küldöttség hosszú sora ki nem vonult.

— **Hirek.** A *miszkolci leánynevelődté* az egyházkörileti gyűlés alkalmával ünnepélyesen fogják megnyitni. A konviktus a 20 növendékkel teljesen megtelt. — A *sajókazai egyház* rozant templomát kijavítván, azt augusztus 28-án ünnepélyes isteni tisztelettel avatta fel. Imát Debreceni Gábor esperes, egyházi beszédet Reho János ottani lelkész mondott; az úrvacsorát Svinger József és Bartha Mihály lelkészek szolgáltatták ki. Az ünnepély végzetével az egybegyűlt lelkészeket Radvánszky Béla báró, saját kastélyában fényes ebéddel látta el.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület folyó hó 27. s következő napjain** Miskolcon fogja megtartani öszi közgyűlését. A házi gazda az a-borsodi egyházmegye leend.

— **Lelkészjelölés a beregi egyházmegyében.** *Barabásba* 14 pályázó közül: Varga József, macsoliai; Kőlcsey Zsigmond, csetfalvai; Vajas Sándor, rákosi; Batta Nándor, n.-bégányi; Arday Pál, t.-vidi lelkészek; *Beregújfaluba* 13 pályázó közül: Miklós József, gecei; Bánóczy Endre, mészalyi; Bereczky József, bilkei lelkészek; Szarka Tamás, k.-bégányi; Bartha József, munkácsi s.-lelkészek; *Lesnyétre* 17 pályázó közül: Darsi Miklós, borzsovai; Tariska Lajos, balazséri; Nemes Ferenc, bucsi; Pataky Imre, b.-v.-ardói és Szentimrey József, kajdánói lelkészek jelöltek ki. A választás folyó hó 25-én leend.

— **A felsőszabolcsi ev. ref. lelkész-egylet** 1887. augusztus 30-án, a nyiregyházi Sóstó-fürdőben tartotta gyűlését, melyhez, a tavaszi egyházmegyei gyűlés által több fontos tárgy lett átvéve megvitatás és javaslatadás végett. 1-ször. Micsoda lépések teendők, hogy a conventi képviselők egyházkerületünkben is a presbyteriumok által választassanak? 2. Micsoda lépések teendők a vadházasságok megállítására és a házassági válóperek jogának visszaszerzése ügyében? 3. Véleményadás a vallás- és énektanítás ügyében beadott terjesztésekről. 4. A kisebb lelkészi körök alakítása ügyében beadott indítvány elintézése. A két első a napirendről levétetett, amennyiben Lukács Ödön, esperes jelentése szerint azokra vonatkozólag a közelebbi egyházkerületi gyűlésen megnyújtandó intézkedések tétettek. A vallás- és énektanításra vonatkozó terjesztés az egész terjedelmében elfogadottat s a kisebb lelkészi körök alakítására nézve az indítványozók bizáltak meg, hogy adjanak részletes javaslatot a köröknek mindmennyi leendő beosztására. Ezeket kivül foglalkozott a lelkész-egylet egy tanúgyre vonatkozó indítványával is, melyben az javasolták, hogy hasson oda a lelkész-egylet, hogy a tanúgy egyházmegyénkben, a terhek megosztása szempontjából, választassék el a közigazgatástól, illetve helyeztessek a tanügyi bizottság adminisztrációja alá, úgy azonban, hogy a tanügyi bizottság az egyházmegyének teljes felelősséggel tartozék. Az indítvány visszazadott az indítványozóknak, hogy készítsenek a keresztülvitelle nézve javaslatot. Belépett a lelkész-egylet a „Magyar Prot. Tudományos Irodalmi Társaság” alapító tagjai közé, oly módon, hogy a jövő év elejétől kezdve évenként 100 forintnak 6¹/₁₀-os kamattal fizeti; a tőke befizetésére azonban magát nem kötelezi. Végül *Keresztény Sándor*, madaai lelkész tartott felolvasást, melynek tárgya volt: „A magyarországi ev. ref. keresztény egyház teendői jövője érdekében.” A felolvasást a jelenlévők általános figyelemmel hallgatták s elismerésüknek jegyzőkönyvi közzétételben adták kifejezést. A lelkész-egylet jelenlegi vagyona készpénzben 319 frt 60 kr, követelésekben 313 frt 95 kr, összesen 634 frt 55 kr. A nagymérvű hátralelék folytán az adósok felszólítottak, hogy tartozásaikat 30 nap alatt egyenlítsék ki, ellenkező esetben közigazgatási úton fog az behajtani. Van az egyletnek igen szép könyvtára is, mely közelebb a b. e. *Harsányi Sámuel*, apagyai és *Nagy Lajos*, kis-várdai lelkészek nagyszámú könyvével gyarapodott. Résztvevő a gyűlésen 17 rendezés és 2 h.-lelkész, 1 segédlelkész-tanító és 6 s.-lelkész.

— **Püspöki úton járt** közelebb folyó hó 14—19-ig Szász Domokos, erdélyi püspök is, felkeresvén a romániai egyházakat: Plojest, Galacsz, Braila, Pitest és Bukarest városokban. A hívei által lelkesen fogadott főpáztort a román hatóság, különösen Pitesten és Bukarestben útlelétének felmutatására s a pefecután való megjelölésére kényszerítette s eltöltötte az iskolák meglátogatásától s a templomon kívüli szónoklatoktól. A jogos alapon

álló főpáztort persze nem rettentette vissza ez az oláh brutalitás, sőt fokozta erélyét s növelte iránta híveiben a tiszteletet és ragaszkodást. A jövő biztosítása végett megalkotta az összegyűlt 50 lelkészszel egyetértve a missziói eszereléséget, melynek fejeül Bartalus János, bukaresti lelkész; jegyzőjeül Juhász Sándor, plojesti; ügyigazgatójaül Domjanj Ferenc, pesti lelkészek választottak. A kolozsvári és pesti napilapok tele vannak az oláh brutalitás elleni kifakadásokkal s elégtételt követelnek a megsértett püspök számára. Mi tisztelettel kívánunk szerencsét az erdélyi püspöknek a magára vállalt nagy és szép munkához!

— **Gyászír.** Lapunk zártakor vetűk a következő gyászjelentést: A h.-bözörmenty ev. ref. egyház előjárósága fájdalommal szívvel jelenti *Katona Zsigmondnak*, a 42 éven át nagy buzgósággal s példás hűséggel szolgált énekvezér s organistának, e folyó hó 13-án hajnali 1 órakor, életének 66-ik évében, végelgyöngülés folytán bekövetkezett csendes elhunytát. A szeretetet s tiszteletet oly méltán kiérdemelt férfiú s buzgó egyházi hivatalnok emléke legyen áldott!

— **A sárospataki főiskola körében** nevezetes újítások indultak meg s érnek befejezéshez. A főiskolai ifjúság körháza, az egylet pénztárának terhére s a főiskolától nyert némi segély mellett (ta, kö), a Dr. Kun Z. által készített, építészetiileg megvizsgált s a tanári kar és igazgató-tanács által is jóváhagyott tervezet szerint, újra alakították s illetégek kibővítették. Két fürdő-szobája lesz egy helyett, kór-szobái kettővel szaporodnak, mialt henné a különböző természetű betegek különbejárati helyiségekbe lesznek elhelyezhetők s maga az épület is szép formát nyer. A megindult alap-asatásoknál régi pénzeket találtak. A tanulók és tanárok számára régebben tervezett *könyvtári olvasó-szobák* már e napokban átadtnak rendeltetéseknél s ily módon is egy szép óhajtas jut teljesedésre! Vajha aztán az olvasó-szobákhoz fűzőt remények is mind teljesüljenek! A szépművészeti és műregészeti múzeum már áthurekolott új, téres és díszes helyiségeibe s rendezése rövid idő alatt beveződik, a mikor is rá lehet majd gondolni a *Rákóczy-múzeumnak* már egyházközségiileg is helyeselt megalakítására. Az ifjúsági egyletek szervezkedtek. Karelnoökké, egyhangulag, Korocz József, IV. éves theológus választottat; a magyar irodalmi önképző-társulat, Erdélyi kör s akadémiai ifjúsági könyvtár elnökei a régiek maradtak.

— **Irodalmi hírek.** Dr. Kun Zoltán, a sárospataki főiskolának, tanítóképző-intézetnek stb. szorgalmas, tudós orvosa s a közegészségannak és törvényeszeki orvostannak előadója, roppant elfoglaltatása mellett is tud magának időt szakítani tudományának irodalmi úton való terjesztésére. Alig van év, amelyben egy-egy szakszerű s az emberi organismus legkényesebb alkotászei s azok betegségét ismertető értekezése ne jelenne meg. Legközelebb is egy ily című értekezése hagyta el a sajátót: *A gégetübrészetről s annak ellenőrzése mellett a heveny és idült hurutos gégetöl és szövődeményeinek helybeli gyógykezeléséről, a vizsgálatához és kezeléshez szükséges műszerek bemutatásával.* Ára a 36 ábrával ellátott műnek 60 kr. Hivatalnok vagyunk ahhoz, hogy ezt a nagy nyolcad-rétű, 57 lapra terjedő s díszesen kiállított művet, melyet szerző a zempleni orvosok és gyógyszereszek gyűlésén olvasott fel, érdemileg méltassuk; azt azonban örömmel jegyezzük fel, hogy főiskolánk orvosa nemcsak maga halad folytonosan előre a fejlődő tudománnyal, hanem művei által hivatalos társait is haladásra nógatja az emberiség közjölétéért.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
6 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többzáró
való költésénél 5, egyszerű-
ét 7 kr. sorja.
Esenkívül bétégydíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Tovább egy lépéssel!» *Debreczeni Bertalan.* — «Dr Szeremley Gábor emlékezete.» — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» (Folytatás). *Bacsai Sámuel.* — «A felsőszabolcsi egyházmegye közgyűlése.» *Vas Mihály.* — «Könyvismeretetés.» (Vége). *H. Kiss Kálmán.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázat.»

Tovább egy lépéssel!

Igenis, úgy van, mint azt Czinke István, lelkész ír e lapok augusztus 29-én megjelent számában megírta, hogy a miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet új épületének kulcsai szeptember 1-sőre valóban átadattak s az új épület hivogató falai között megkezdődött a mozgás, az élet. Az újrászervezett iskola a folyó hó 27-én fog ünnepélyesen bemutatni a falai között összegyűlendő egyházkerületnek.

Megnyitott az első leányképzőt! Hogy az eszme életrevaló, mutatja az, miszerint már a legelső évben megtelt a létszám, s jövőre valószínűleg új helyiségről kell gondoskodni, hogy a növendékeket be lehessen fogadni; s hogy ez az iskolát emelni van hivatva: azt az a körülmény bizonyítja, hogy az egyházkerület által feltartott 4 felsőbb osztály létszáma ma már 98-ra, a miskolci egyház által feltartott 4 alsóbb osztály létszáma pedig 48-ra emelkedett.

Hát ez valóban örömdetes haladás s a kezdettel mindenesetre meg lehetünk elégedve.

De már az aztán megdöbbentő jelenség, hogy a növendékek között csak 7 ev. ref. papleány van (ezeken felül 2 ágostai) s ezek közül is csak 3 a mi egyházkerületünkbelől, s hogy a konviktusban ellátásban részesülő 4 ev. ref. papleány közül csak egyetlenegy az egyházkerületünkbelől való, az is a távoli Felső-Zemplémből. E részben nem igen kezd teljesebbé menni Czinke úrnak oly szép lelkesedéssel megírt *reményesége*.

Dehát mi ennek az oka? Talán nem tört még meg a lelkézi karban most sem, ez intézet iránt az ezelőtti láthatólag mutatkozó ellenszenv jégkérgé??... Ezt nem hiszem!!... Hiszen hogy ennek az intézetnek „*sorsa immár biztosítva van,*” hogy „*jövőjének szilárd fundamentumot vetettek:*” annak dicsősége a lelkézi karé! övé az érdem! A lelkézi kar önzetlensége teremti meg a „*fundamentumot,*” megszavazván — mint azt a mult évi sárospataki gyűlés jelezte — hogy „*500 forintot*” adtak mindenki tudja — az intézet fenntartási költségeire oly összeget, a mely eddig nagyrészen e kar szűkölködőinek felségelésére fordították. Mi lehet hát mégis az ok? En azt hiszem, hogy az, miszerint a neveltetés intézetünkben meg most is sokba kerül s annak költségei legtöbbször szerényen díjazott lelkészeink erejét még most is felülmúlják.

Menjünk azért tovább egy lépéssel s keressük az utakat és módokat először arra, hogy az intézet „*szilárd fundamentumai*” még szilárdabbakká tészenek; másodsor, hogy a neveltetés költségei még alább szállíthatók legyenek.

I.

Telát az iskola tápintézete s új tanterme felépített. Leányaink szép, egészséges, világos szobákban vannak a nevelők közvetlen felügyelete alatt elhelyezve. Az építkezés belekerült (a miskolci egyház építkezését nem számítva) úgy kerek számban mondvá 11,000 frtba.

A fennebb már idézett határozatból mindenki megolvashatja, hogy az egyházkerület akként rendelkezett, miszerint az építkezésre fordítandó összeg egyházkerületünk pénztárából kölcsönön adatik, úgy, hogy annak kamatait, addig, míg a Ferenczy Lajos-féle 10,000 frtos alapítvány megnyílik, a tizhárbiztosító-pénztár fizesse; az említett alapítvány megnyitával pedig a tartozás tőkéje ezen alapítványból visszatérítessék. Úgy látszik, hogy Ferenczy Lajos úr, az intézet felügyelő-bizottságának az a lelkes és munkás tagja, ebbe hallgatólag beleegyezett, mert hiszen jelen volt, midőn az iskola újrászervezésére javaslattal meghízott küldöttség ezt ajánlotta az egyházkerület előtt.

Volt ennek az említett bizottságnak egy igen tiszteltre méltó tagja: *Vay Béla báró, alsóhársodi gondnok úr*, a ki a tanácskozások folyamán egy igen hatalmas eszmet pendített meg, mely azonban akkor kellő figyelemre nem talált s nyom nélkül hangzott el. Ez az eszme röviden formulázva a következő: „*egyben fel az egyházkerületet az építkezési költségeknek megfelelő törlesztési köleséni.*”

Ne engedjük az igen tisztelt báró életrevaló eszméjét elenyészni s kérjük fel ő méltóságát, hogy azt az egyházkerületi formulázza s tegye vita tárgyává s ezáltal mentse meg a Ferenczy Lajos-féle alapítványt az iskolának. Ne a téglahalmaz hirdesse a Ferenczy Lajos jótékony szellemét, hanem az az örök alapítvány, mely hivatta van, hogy egyik erős *sarkköve* legyen az intézet *valódi szilárd fundamentumának*.

És az eszme kivételé nagyon egyszerű. Egyházkerületünk bármely törlesztési kölesőnnel foglalkozó pénztéttel kaphat 10—11 ezer forint *törlesztési köleséni* 6 $\frac{1}{2}$ %-ra, esetleg olcsóbban is. Kezében van épen a pesti hazai első takarékpénztár-egyesület értesítője, melyszerrint ez az intézet, 40 $\frac{1}{2}$ évi törlesztésre, 5 $\frac{1}{4}$ % mellett

ad kölcsönt, úgy, hogy abból $4\frac{1}{2}\%$ a kamat, 1% törlesztés $\frac{1}{4}\%$ kezelési költség. Lehet, hogy példától a domesztika pénzeit, a Baldácsy-alapot stb. kezelő föld-hitelintézetből még kedvezőbb föltételek is lennének kieszakozhatók, vagy talán maga az országos közalap végrehajtó-bizottsága is beleboctakoznék egyházkerületünkkel ilyen üzletbe. Megszerezhetné az egyházkerület ez a kölcsönt személyes hitelére; de ha arra nem, megszerezhetné magának, ennek az iskolai épületnek jelzálogul lekötése mellett; hiszen az a beltelek, melyen a leány-nevelő-intézet áll, az épületekkel együtt, most már, a legoobb beszélés mellett is, megér legalább is 30—35 ezer forint s így a kölcsönt háromszorosan biztosítja.

Most már tegyük fel, hogy felvenne az egyházkerület 11,000 forint s ezzel visszafizetné az építkezésre fordított s más célra szolgáló pénztárából kölcsönzött körülbelül így összegű tartozását és tegyük fel a könnyebb számítás kedvéért, hogy ez 6% -al lenne törlesztendő. Már magában a kamatban meggazdálkodnánk évenként 2% -ot, mert hiszen egyházkerületünk tőkéi még eddig nagyobbára 8% -al kamatoznak; míg tehát most a tőz-kárbiztosító-pénztár a kölcsön-adó másik pénztárnak 11 ezer ft után pusztán kamatra 880 forint fizet évenként, addig a felvenni ajánlott kölcsönre, törlesztéssel együtt, csak 660 forint fizetne, a mi évi 220 ft megtakarítás. A Ferenczy-alapítvány megnyúlással (kívánom, hogy még soká nyíljen meg) ezen 10,000 ft viselne a kamat és törlesztés terheit s ha ennek kamatait nem is 8, hanem csak 7% -al 700 ft-ra tesszük; a fennebbi 660 forint ezen alapítvány jövedelme is kényelmesen fedezné s $40\frac{1}{2}\%$ év múlva a kölcsön letörlesztetvén, az épület is meg lenne, de a Ferenczy-féle 10,000 ft is megmentetnék s jövedelme az iskola szellemi szükségletei fedezésére lenne fordítható.

Célserű lenne ez alapítvány megmentése nemcsak azért, mert annak idején ez 10,000 frrtal gyarapítána leányiskolánk alapját, hanem azért is, mert a többször említett egyházkerületi határozat szerint az államszegély, melyből jelenleg az iskola szükségletei fedeztetnek, csak ideiglenesen, «addig, míg annak szüksége mutatkozik,» míg a szükséges összeg, «akár alapítványok által, akár más úton előszervezhető jövedelmekből elő nem állíthatatik,» lett e célra engedélyezve. Oda kell tehát törekednünk, hogy az iskolának más jövedelmi forrásokat nyissunk meg s a jelenlegi alapot előbb vagy később, a körülmények szerint, részben vagy egészen visszabocsássuk az egyházkerület rendelkezése alá; de meg azért is, mert én a Ferenczy-alapítványt oly mágnésnek tartom, mely még több kisebb-nagyobb alapítványt fog magához vonzani, mert hát — nézetem szerint — még a jótékony-ság szelleme is — földi lévén — alá van vetve a világot mozgató vonzóerő örök törvényének.

Én tehát — mint már fentebb is kifejeztem — épen nem óhajtanám, hogy alapítványaink rideg kövekbe fektetessenek.

II.

A másik, a mire nézve tovább óhajtanék egy lépéssel menni, az immár élethelvéptetett konviktus megszilárdítása. Én teljesen elhiszem Tóth Pál barátomnak, a ki ezt egy cikkben fejtegette, hogy 150 frrnál kevesebbel egy leánygyermeknek teljes ellátást adni teljes lehetlen: sőt tovább megyek és tekintetbevéve, hogy a 20 konviktus növendék által fizetett 3000 frrból még 2 nevelőnő, a felügyelőnő és a cseleedség is ellátást nyer; azt hiszem, hogy abból csakis az élelmi cikkeket jelenlegi olcsó ára mellett lehet kijőnőni; ha ellenben a tiszta búza ára ismét 12—14 frrra emelkedik: veszteség leend azon. Minthogy pedig a konviktus díját bűzár-változás esetén sem lehet főbb emelni: szükséges, hogy a konviktus-

nak egy biztos alap szerzessek, mely hivatva legyen egyrészről az esetleges hiányokat pótolni, másrésztől eszközölni, hogy az ellátási díjak lejjebb szállíthatók legyenek, esetleg ingyenes vagy féldíjas helyek állíthatassanak fel s így a konviktus jótétemény legyen.

Mint mondtam, én megengedem Tóth Pál barátomnak, hogy 150 frrnál olcsóbban nem lehet ellátni egy növendéket; de azt még 6 köteles nekem megemlíteni, hogy az intézetben a neveltetés 20 most is elég drága. Ha a 150 frrhoz hozzáveszük a 20 frrt tandíjat, a felszerelésre fizetett 5 frrt, a könyvek árát, beiratási díjat, abrosz, asztalkendő stb. beszerzésére fordított összeget; oly summa jön ki, melyet — épen a 4 frrt gabonaárak mellett — a 40—50 köből gabonával, 20—25 hold földdel díjazott lelkes meg nem bírhat. Ebben látom én okát annak, hogy dacára a konviktusnak, dacára a hozott áldozatoknak, papjaink még mindig nem keresik fel intézetünket s az összes konviktus növendékek között egyházkerületünkön csak egyetlen papleány van.

Hát ezen a bajon segíteni kell! Ha iskolánk virágzása akarjuk emelni: még olcsóbbá kell tennünk a neveltetést! Hogy miként? arra már előzetesen megfelel a főtiszt, egyházkerület, a többször idézett határozat 5. pontjában, melyben a konviktus alapítókéje megalkotásra sorsjáték rendezését határozta el.

Elismerem, hogy a mult év nem volt alkalmas e határozat végrehajtására, nemcsak azért, mert az építkezés s berendezés gondjai foglalták el a felügyelő-bizottság idejét, hanem főleg azért, mert a mult évben a miskolci egyház által épített iskola költsége ugyanígy igénybe vettek ezen egyház híveinek áldozatkészségét. Dehát mindezek — istennek hála — be vannak fejezve s most már eljött az ideje, hogy az egyházkerületnek ez a hős határozata is végrehajtható. Ha ez is megtörténik, ha a konviktusnak alap teremtetik, ha ezáltal az olcsóbbá valik, vagy ott jótéteményes helyek is állíthatnak fel: akkor mondhatjuk el aztán, hogy: „beteljesült az álom s meg nem közlegyüttelt a reménység.” Debreczeni Bertalan.

Irta s felolvasta DR. HEISZLER JÓZSEF, sárospataki theol. tanár 1867. sept. 24.

NOTE: Omnes eodem cogimur, eundem Versatur ut una, seris ocyus Sans exitura, et nos in aeternam Exilium inpositura cinibus. Horatius.

Mélyen tisztelt gyűlekezel!

Komoly visszaemlékezések súlya alatt mélyen megrendülve lépek e szópadra a jelen gászünnepegy alkalommal.

Hét estendeje annak, hogy e nemes főiskola hitani székeinek egyikére a főtiszt, egyházkerület bizama

* Épen 20 éve, hogy ez emlékezésed a sárospataki főiskola imatermében elhangzott. Sem a ki elmondta, sem a ki felelt elmondott, nem érdemelt meg, hogy a tisztársi kegyeletnek s egész főiskola és egyházkerület kegyeletének ez a nevezetes nyilatkozata áldozatul essék a molyoknak. Dr. Szeremley Gábor és Dr. Heiszler József a hazai theologiai irodalom-történelnek kimagasló alakjai. Tőlünk különösen megérdemli mind a kettő, hogy hálás értekek között gyűjtésünk össze minden adatot, a mely által jelenléteink inkább-inkább kibőborodók s a mely igazabbá tesszék irántuk a közönség ítéletét. Szerencsésnek érzem magamat, hogy e beszéled a Szeremley-regium 20-ik évfordulóján kinyomathalom, s ilymódon a mult idők egyik mulasztásának helyrehozásában eszköz lehetek s volt tanóramogy egy óhajtatást teljesíthetem. Szerk.

elválasztott; és e rövid időfolyamat elegendő volt arra, hogy azon jeles férfiak, kiknek sorukba léptem, egyenkint küldni lássam: küldni azon öslopokat, melyekre e nemes főiskolának híre, neve, dicsősége vala örök betűkkel feljegyezve.

Közülünk elsöben is *Kálnicsky Benedek*, a derék veterán tanár, 40 éves hosszú munkája után távozott örök nyugalmra, s a körülmenő ügy hoztak magokkal, hogy nekem kelle koporsója felett a gyászimat elesdeni.

Azután a tanári pályáról püspöki székre emelt *Zsarnay Lajos*, ki legzöldebb borostyánait a tanszökeken arátá, távozott el az örök hazába. Zsarnaynak főpásztornak kelle lenni, hogy szent örökségbe bemehessen.

Most *Dr Szeremley Gábor* felett emelem fel az emlékezet megtisztelő szavát. Ő sincsen többé a földön, hol hosszú élete folytában oly keveset lakott, mintha nem is oda tartozott volna; elment azon szent hazába, melynek útait az ifjú lelkekben önfeláldozással egyengeté.

E három jeles férfival kezdöm meg sárospataki tanárkodásomat, s közülök hét év lefolyása után magam maradtam egyedül, legidősb lettem hírtelen ott, hol hét év előtt legifjabb valék, és most azon elnyomhatlan sötét sejtelmen alatt állók ki gyászbeszédre, hogy immár a földi idők mértéke szerint rajtam a sor az eltávozásra, s midőn utolsó elődöm fölött parentálok, talán saját gyászbeszédemet mondom el.

Jól tudom én azt, hogy maholnap el kell távozni nekem is e földről s helyemet egy erősebb, munkaképebb új nemzedéknek átadni; de amig élet lüklet eremben, amig egy szikra ég e porházban ama szent tűzből, mely visszontagságos életem útait megvilágosította, vallásos hevülettel fogom azt letenni azon oltárra, hól a kegyelet-adójtát szándékozunk leróni egyik megboldogult pályatársunk iránt, ki közbizalom környezetét, míg élt; tisztelet s halás emlékezet követ, miután elphent.

Annál szivesebben teljesítem pedig e gyászkötelességemet, mert különös hatással van reám mindig azon emelő tünemény, hogy e főtiszt. egyházkerület oly szívesen s minden alkalmat felhasználva, gyülekezik össze e főiskola szent falai közé.

En oly sajátos légkörű egyházi társaságban nevedkedtem fel, hol az egyház mindig különös aggodalommal tekintett az iskolákra, melyek a classicismus felemelt zászlója alatt a középkort, feudális szellemű egyházi intézményeivel megtámadták s lerombolták, s a humanismus szellemének felszabadításával útát törtek a lelkiismeret azon felszabadítására, mely a protestantismusban találta fel dajkjáját, s annak életszellemevé változott át.

Jól esik látnom, hogy van egy vallásos egyházi társadalom, mely szereti, szívén hordozza az emberi szellemfejlődésnek e drága szentélyeit, s odasiet, ott gyűl össze, valahányszor szerét teheti, hogy e szent falak között, hol egykor ifjúsága képeztetett s irányoztatott, merítsen új erőt a szeretett anya kebelén, s ha lehetne, foglalja vissza boldog ifjúságát.

Az az egyház, mely annyi kegyelet, annyi szülői gyöngédséggel viseltetik az iskolák iránt, bizonyította magát az emberiség igaz barátjának és mi meg vagyunk győződve, hogy jöjjének bármínő idők, igérjenek bármínő fényes jövőt: a prof. egyház, az iskolák ezen édes gyermekei iránt szülői szent jogait a multak nagy nevében feladni nem fogja soha.

A történelem maga tisztelettel hajlik meg s sajátos belső elétegyesség lélekemelő ténye előtt, s innen merítke én is erőt jelen vállalkozásomra, hogy midőn e főiskola egyik 39 éves tanára emlékezetét tisztetem meg, csak azon mély érzelmenek adok, bár erőtelen hangú kifejezést, melylyel a ref. egyház a főiskola érdekei iránt min-

denha viseltetik, s kegyes leend eltérni erőtelenségemet, meglegészik azon jóakarattal, melylyel feladatomboz nyúlok, hogy egy elhunyt jeles tanár emlékezetét fellálítva, oly képet állítanak fel, mely az új nemzedéket tiszteletr s követésre lelkesitené.

Egy tanár életfolyama általában igen szűk partok, gyakran csak néhány fal közé szorított csendes, zajtalan folyam lévén általában; egész terjedelmében érdekes alig lehet; de nem is célja valamely emlékbeszédnek egy egész életfolyamot kimeríteni, hanem csak jelezni azon kiemelkedő pontokat, melyek egy emberélet belbecsének mérlegelhetésére vezethetnek.

Ezen álláspontonm úgy tünik fel *Dr Szeremley Gábor* előttem, mint főleg a tanodáknak és tudományoknak embere.

Aminő fontos dolog a közművelődés és szellemfejlődés terén a tanoda, épen oly fontos tünemény az igaz tanár s a tudomány embere.

Felkarolni, ha lehetséges, az egész multat, kiaknázni annak fáradságos szerzeményeit, s e kincseit a megelőző századoknak rendszerezni, s így az egész multat szem elé állítva, a jövőt átteni a jelenbe, az eszméilegest a valóságba: ez a tanár és tudomány feladata. De e feladatot oly nagy, hogy annak teljes mérvben maga a mindenható felelhet meg. De épen ez mutatja a tanoda és tudomány igaz emberének valódi fontosságát.

Nagy Sándor egykor nem annak örült, hogy Fülöp-től származott, hanem annak, hogy születése Aristoteles korára esett.

Komolytartalmú, mondhatni, igazán fejedelmi nyilatkozat.

A szellem teszi az embert, a szellem dajkaja a tanár, őre, felkent papja a világoasságnak, ki a szent tüzet gyakran élete olajával ápolja. Mit árt, ha mi kihallunk, csak eszméink gyözzenek, fenmaradag egy nemzedék lelkében, mely azért jött, hogy tölünk átvegye szerzeményeinket s adja azokat át továbbfejlesztve utóadainknak.

Isten saját képre teremté az embert, a tanár küldetése kiképezni s lepleezni a porbatakart istenképet s felmutatni azt, mint fényes templomot, melyben az Istennek lelke lakozik.

A történelem azt mutatja, hogy a merre mentek e sajátos küldetési férfiak csudás kincsekkel, arra hűződött a világoasság és magasabb élet is, épen úgy, mint midőn Kadmus nehány betűjeggyel odahagyván Aegyiptomot, pálmás Sýria-ba s onnan a görög partokra vonult. Ki hitte volna akkor, hogy e jegyecek oly isteni élet-tartalommal bírnak? S íme, velök megindult a szellemi éret, a gondolatok kiléptek az emberből, s nehány jegy elbeszéli a lélek szent tükait ott, hová az ember köző szava el nem juthatott, messze földeknek, távol nemzeteknek, távol időknek. Az ember életköre hírtelen kiterjedett, a halálé összeszorítottat, mint a mely csupán a szóbeli közlést lehetlenítette, de az ember ma már beszélhet halála után is. Övé lett, szellemi élete e fellebögésében ismét, a világ és az idő!

Később, amint Görögországból a bárbar fegyverek elől a tudomány őrei, e felkent letéteményesei az emberi szellem kincseinek, hosszú évszázadok szerzeményeivel Olaszországba vonultak, hol a népvándorlás óta a régi polgázzal együtt minden romokban hevert, hírtelen oly sajátos élet kezdte ott derengeni, mely a fényesség és mindenhatóvá vált papuralom büszké épületét megrendíté s megindítá a szellem új világhatárait, melynek bölcsőjét bár lobogó máglyák és riasztó kárpadok között ringtató a megretten ellenhatás; de azt sem fejlődésben, sem világoasságában soha többé nem akadályozhatta, míg

elvégre az a keresztyénséggel a protestantizmusban szövetkezvén, állását örökre biztosította és megszentelte.

Ily komolyfeladatú jelenségek körébe tartozott kétségkívül jelen gyászünnepeünk méltó tárgya, Dr Szeremley Gábor is, ki igaz tanár volt s a tudomány felkelt embere. Ő alámélyedt a tudomány mélyeiségébe, roppant fáradsággal felkeresni a szellemek elzárt kincseit, de fel is emelkedett bátran az eszme-regio azon magaslatára, hol a gondolkodó fők nehány kiváltságosai hirdették küldetésüket.

Szeremley Gábor első volt, ki meg merte kísérteni Hegelnek a tudomány minden ágát átható magas bölcsészeti magyarázó elvű kiadni, s három egész évtizednek kelle lefolyni, hogy e téren követőre találhasson, a midőn is Kerkápolyi Károly, pápai tanár az új bölcsészeti szellemében kidolgozott bölcsészeti nyomatás alá bocsátotta.

De mielőtt bölcsészeti rendszerét Szeremley Gábor nyomtatásban kiadta volna, az új rendszer védelmében élénk vitaközlésbe bocsátkozott már 1838. és 39. években Varga, kőrösi tanárral, az akkor virágzó „Atheneum” lapjain, s utolsó vitája: „Az új philosophia szellemvilági fejletében,” külön kinyomatásban is megjelent Sárospatakon 1841-ben.

Szeremley Gábor szelleme és szorgalma sokoldalúságával is megérdemli figyelmünket. Ugyanis 1840-ben Szágetről, hol az új bölcsészeti előadta, Patakra hivatván, itt egy tízed alatt a már említett bölcsészeten kívül, mint az álladalmi tanak, a politika és statisztika köz. rend. tanára, még a nevelés tanak előadásával is foglalkozott. Mindezen tanokban magasabb lendületeket kereső szelleme mélyen ható s bátor tételekben keresett magának kifejtést, azonosította az álladalmi célját a különböző egének társaságba állásának céljával. Elismeri ugyan, hogy az ember természeténél fogva socialis lény, de azt azért szabadon társaságba állónak fogja fel, s e szabad társaságba állás nem történhet sem másként, sem más időkből, mint hogy az ember jogainak egy részéről a társadalom javára csak azért mond le, hogy leglényegesebb személyes jogait ez összeség erejével védhesse meg s ezeket szabadabban s háborítatlanul fejleszthesse, s így a társadalom jogcomplexuma nem lehet több, mint amennyit a társadalomba belépő egének lényeges személyes jogait védelme szempontjából a körnek átadtak vagy átadhattak. Nines itt alap adva a társadalmi rend semmi absolutusúsára, melytől oly nehezen tud az önmagát védő jogtundókatra ébredő emberiség megszabadulni, dacára azon földrendítő rázkódásoknak, melyeket e jogérzelem fellángolásában már annyiszor okozott. Ezen tantárgyra vonatkozó könyvét Szeremley Gábor 1844-ben Sárospatakon bocsátá sajtó alá.

Azonban már a következő évben, 1845-ben egy új könyvvél bővítette a sárospataki főiskola akadémiai iródalmát: a Neveléstannak, melynek humanus liberalis képző elvei minden időben tiszteltreméltők maradtaknak. Ahol ugyanis ugyan rosza jutalmazás által ébreszteni a gyermeki helyes cselekvéseket, mert az mi egy részről a jónak az anyagi érdekesség által hátterbe szorítás, egyszerűsind tükös figyelmeztetés a másként tehetése. De szintúgy rosza alá a külső kényszerítés rendszerét, a mi egy részről szolgálkéséget, más részről makacságot s alatomosságot szokott létrehozni. Ő tehát az erkölcsi nevelésben a jellemidomításra fektette a főszűt, a midőn t. i. a gyenge kor előjáróinak életpéldája által a tennivalóságra, vagy másként nem tehetésre, az elvek utáni eljárásra szoktattatik. Ezen az úton képezetett az erényiszárd Cato lelke, kiről elmondottuk, hogy azért teszi a jót, mivel másként tenni nem tudott!

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

(Folytatás).

Augusztus 22-én délelőtt 10 órákor érkezett püspök úr kíséretével a kedvesemlékü Csertészrak Minajba; itt az egészen újból, izléssel épített lelkeszlak udvarán ifj. Szabó Endre, lelkesz fogadta; meglemlítte, hogy a 4 községben lakó 240 lélek nem lévén képes önmagát fenntartani, a nagytiszt. egyházmegye és főtiszt. egyházkerületnek köszönheti mindazt, a mivel bír; ezek segélye nélkül megszűnnék egyház lenni. Ezen kised egyházért hozott áldozatokat egyháza nevében itt is hálásan köszöni, kéri egyszersmind továbbra is a kegyes pártfogása, hogy ez az egyház továbbra is fennállhasson. Püspök úr kegyesen fogadta a szeretet és bizalom hangján mondott üdvözöl beszédet; az egyháztagokat buzdítja vallásuk iránti szeretetre és áldozatkészségre; biztosítja őket pártfogása és atyai szeretetéről, mindaddig, míg ők is teljesítik kötelezéseiket; vizsontzeretetet és bizalmukat kérve, végző beszédet. Ezután a közel Ungvárról tiszteletére kijött Horváth Dezső, egyházmegyei tanácsbíró, ungvári egyházi főgondnok és megyei első aljegyző; Terestényi Dániel, egyházmegyei tanácsbíró; Hegyi György, egyházmegyei ügyvéd; Besztercezy, körjegyző; Tóth Lajos, segédlelkész és a többi tiszteletkők szívélves üdvözletét, mint az iránta érzett szeretet és bizalomnak kedvesen vett tanujelét megköszönve, belépett a díszes lelkeszlakba.

A püspök úr által végzett istentisztelet után a templomban kezdetét vette az egyházlátogatás.

A felolvasott egyház történet szerint híhető, hogy Minaj a közel levő Ungvár városában 1546-ik évben alakult ref. egyháznak mindjárt leányegyházává lett s az maradt 1624-ik évig, midőn az ungvári egyház templomával együtt mindenétől megfosztatván, lelkesz egy ideig nem volt képes tartani, így a lelkeszi állomás beöltöten maradt. Ez kényszerítette a minaji egyházat, hogy a közelében levő községek reform. hivoival szövetkezve, anyaegyházává legyen. 1788-ban már második templomát építé fel, az 1868-ban annyira elavult, hogy hatóságilag bezáratták. A 4 községben szétszórtan élő 230 lélek, a falu közepén tekint. Minaj Péter úr által adományozott helyen, az 1869-ik év tavaszán, hozzakezdték a jelenlegi kőalpra téglából épült új templom építéséhez, melyet nagy áldozattal meg abban az évben bevégzett és székekkel is berendezett. Az 1872-ik évben pedig a lelkeszi belhely az államnak iskolahelyül eladatván, az eladási árért Szabó István úrtól vétetett a jelenlegi lelkeszi belhelynek alkalmasabb terület; itt építetett meg azon évben egy istálló, szin és kamarából álló épület és kút ásottak, az 1886-ik évben pedig egy 1939 frt 85 krba került lelkeszlak építetett az egyházkerület és egyházmegyétől nyert segélyekből. Jelenleg van már temploma, lelkeszlaka és istállója. Nagy csapás, hogy az egyetlen harang is elhasadt. 1872-től az iskola községivé lett.

Jelenleg már csak 2 földbirtokos úr lakik Minajban, a többi szétszórtan élő hívek csekélyvagyonú földművesek és zsellérek.

A lelkesz részére 21 katasztrális hold terület vásároltatott a főtiszt. egyházkerülettől kölcsönzött 3200 frton, mely az egyházmegye által adott 200 frt évi segélyből, a kamatokon felilmaradt összeggel törlesztetik. Ezen felül a missziói alapból évenként 300 forinttal segélyeztetik.

Hogy a homoki leányegyháznak temploma volt, igazolja a mai napig meglévő aranyozott ezüst pohár az 1639-ik évből, melynek alsó részén ez olvasható: „Az Homoki templomban.”

A most már csak néhány lélekkel bíró Kereknye is népes ref. anyagyház volt az egyesülés előtt, temploma a Császóc felé eső végén állott.

A 240 lélek is 4 községben: Minaj, Katergény, Homok és Kereknyében lakván, ezek gondozása — ha lelkiismeretesen akar eljárni — igénybeveszi a lelkész minden idejét. Mindenek ekesen és szép renddel lévén, püspök úr örömmel és a híveket továbbra is buzgóságra s áldozatkészre intéző beszéddel rekeszté be a tanácskozást.

Ebéd után záporosbén indult a menet Tarnóéra, hol a kellemetlen idő dacára a kisdéd egyház minden tagja a díszesen ékített lelkészlak udvarán várta a szeretett főpásztort, hogy láthassa és hallhassa őt. Németh Péter, lelkész üdvözlő szavai után nagy örömmel veték óhajtasuk teljesülését és ez öröm hatása alatt buzgó szívvel mentek és imádkoztak püspök úrral a templomban.

Isteniszület után, az egész gyülekezet jelenlétében megtartott a presbyteri gyűlés. A lelkész által felolvasott egyháztörténet szerint ez az egyház mindjárt a reformáció után alakult: 1618-ban már mint virágzó anyagyház említetik; később sok megpróbáltatásnak volt ez is kitéve, templomától megfosztott s az el is pusztulván, csak romladozott kőfalai állottak régi helyén. Az isteniszület a feledhelten emlékü Bernáth Zsigmond ósének. Bernáth Lászlónak udvarában tartottak, később általa a régi templom kőveiből, csaknem a régi helyén, új templomot építettek, mely 1800-ban fel is szenteltetett. Fliákai voltak: Koncháza, Botfalva és Ór-Darma. Botfalva 1836-ban Galocshoz csatoltatták, Ór-Darma 1618-ban virágzó, népes anyagyház volt, de temploma parokhiájától és minden javaitól 1718-ban megfosztatván, a római katolikuskoknak adatott, de a megmaradt kegyes hívek 1797-ben új templomot építettek maguknak fából: 1810-től a hívek csekély száma miatt lelkész többé nem tarthattak, s a tarnóci egyházhoz csatoltattak. A tarnóci egyház, Ór-Darma és Koncháza fliákkal; jelenleg oly néptelen és gyenge, hogy csakis a Bernáth-család és az egyházmegye segélyével állhat fenn.

Az 1800-ban felépült templom hátsó része megszakadt annyira, hogy csaknem újból építésre volt szükség: végre 1877-ben az egyház hívei, az egyházmegye és több kegyes lelkék adományaiból felépítették a jelenlegi templom. A harangszéket és bádógal fedett toronytét nagyságos Bernáth Dezső úr saját költségén készítette. 1882-ben a paplak és melléképületei, a református gazdák épületeivel együtt tűz által lettek elpusztítva. Sok csapás érte e 136 lélekbeli álló kis egyházat, de a vallásos buzgóság és a jó szívek megtarták azt mindaddig. A tanítók nevei 1841-től tudhatók 1878-ig, ettől a lelkész tanítja a tanköteleseket. Egyik kisebb harangja 1633-ban öntetett. Van egy aranyozott ezüst kis tányérja 1642-ből. Az egyházi szükségletek fedezésére 70 frt jóvelmet adó földdel bír. A csapások által látogatott kisdéd egyháznak 6 felsegje 495 frtot, a főtiszteletű egyházkerület 100 frtot s a nagytisz. egyházmegye 1000 frtot adott a b. e. Horváth Mária-alapítványból. Templom, paplak s külön iskola rendben vannak.

Miután a feltett kérdésekre nyert feleletekkel meggyőződött püspök úr, hogy ezen kisdéd egyházban és fiók-egyházaiban vallásos buzgóság, békeség és szeretet ölelkezik, a hívek gondozása az ifjú lelkész által lelkiismeretesen gyakoroltatik: örömet és meglegedést nyilvánítva, hitben erősítő és buzgó beszéd után megáldá a gyülekezetet s a tanácskozást berekeszté.

Ezután a hazaérkezett és az egyház fennállatása végett nagy áldozatokat tevő nagys. Bernáth Dezső, főgondnok, országgyűlési képviselő úr hívá házához vendégül püspök urat és kíséretét, hol másnap reggelig ki-

tüntetett szívélyességgel fogadtatva, kellemesen telt el az idő.

Augusztus 23-án reggel tekintetes Köröskényi Ferdinánd, főszolgabíró úr üdvözle az ismét járásába érkezett püspök urat, s a közel fekvő Botfalva leányegyházból érkezett bandériummal együtt vezeté a menetet Botfalvára: itt megtekinté püspök úr az iskolát s templomát, ott az egybültelt hívekhez intézett beszéd után, a tisztelgők tömege által kísérve, érkezett Galocshra. A kisdéd, 157 lélekszámú egyház, csaknem minden tagjának jelenlétében üdvözölte püspökét a lelkészlak udvarán Vágó István, lelkész. Az üdvözölő szavakra adott felelet után, keves idő múlva püspök úr itt is végezvén az isteniszületet, a hívek jelenlétében megnyitá a tanácskozást.

Itt is nagy lelki örömmel vett tudomást a hívek áldozatkésztsége és vallásos buzgóságáról, a kik kevesebb számu, de sokkal vagyonosabb elődeiknek vallásuk iránti szeretetét és áldozatkésztségét örökölték. Kezdetben 1790-ik évig csak levitájuk volt, s mint leányegyház, Palágyhoz tartoztak. 1768-ban már második templomuk avult meg annyira, hogy abban az isteniszület-tartás betitgatott; de sem ezt megújítani, sem újat építeni nem volt szabad a helytartótanács engedélye nélkül; az engedélyt később megnyerték, mert templomuk 1776-ban már jókarban volt. A dobó-ruszkai római kath. pap hozzátartozó leányegyháznak tekintvén a galóczi reform. leányegyház, a lelkési díjakat követelte, a mi ellen a megyéhez folyamodtak, mint a kiknek templomuk, levitájuk van és minden lelki dolgokban áll a vannak látva. 1785-ben anyagyház lett, de a lelkésznek fizetendő díjon felül csaknem minden birtokosnak igen nagy áldozatot kellett hoznia, hogy lelkései bethely, azon lak építethessék és a könnyen romló, patic-sfalú templom tűrhető állapotban legyen, Alig hogy felépítkeztek, a tűz elpusztította őket s újból kellett építkezniök. Az egyház jóléteért nagy áldozatokat hoztak különösen a Tamaska és Ruszka családok s újabb időben a már most elerőlenedett beteg férfit, *Gulácsy Károly*, ki sok éven át egyházmegyénk tisztelve szeretett tanácsbírája volt. Ő nemcsak házáat ajánlotta fel imaházul, midőn templom nem volt, hanem 1879-ben egy 3 mázsa 27 1/2 font súlyú harangot saját költségén öntetett az egyháznak a többi adományain felül. Építkezéseiben az egyházkerület s az egyházmegye is szép összeggel segélyezte az egyházat. A lelkési díjt 150 frttal pótolja évenként. Allami iskola van.

Ez után következett Botfalva leányegyház ügyeinek vizsgálata a megjelent presbyterium segédkezése mellett. E leányegyháznak a Horváth Mária-alapítványból 3110 frt tőkje van, melynek évi kamatai felezésben az egyházi szükségletek fedezésére fordítatik, másik fele része a tanítót illeti. Fából épített temploma tűrhető állapotban van, tanítóháza és melléképületei újak. Az iskola szellemi állapota jó.

Ebéd után, bár az eső esett, szép kísérettel indult püspök úr Bátorra, hol a nagy sár és eső dacára, igen szép közönség várt reá a feldíszített lelkészlak udvarán.

Az ajtó előtt készített fedett helyen ifj. Virág József, lelkész; Kovács István, segédlelkész, pallói helyettes tanító és presbyteriuma élön szép beszéddel üdvözölte főpásztort.

A nagy közönség szívből üdvözölte igazolá, hogy az ifjú lelkész beszéde az ő érzelmüknek is hű kifejezője volt.

Püspök úr meghatva azon öröm, szeretet és bizalom által, melylyel minden egyházban fogadtatik, a szokott szívet és lelket megnyerő, a szeretet és bizalmat fokozó szavakban köszöni meg e kisdéd egyházban is szép számmal megjelent közönségnek ily kellemetlen időben sem emerydő ragaszkodását. Az üdvözölő lelkész

szavaira vonatkozással elmondja, hogy 21 évi főpásztor-kodásának és 46 év óta viselt lelkesítő hivatalának terhei súlyát igen érző vállain, a már 10 napi lelki és testi fáradtság is terhes ugyan rá nézve, de azon öröm és szeretet, melylyel újjában mindenütt találkozik, erőf ad neki a fáradalmak legyőzésére; ezután felhívja itt is a közönséget a templomba megjelenésre, hogy velök együtt imádkozva kérhesse reájok Istennek áldását.

Kéves idő múlva, a harangok hívogató szavára egybegyűlt bátfái és pallói hívekkel imádkozás után, itt is az egész közönség jelenlétében a tanácskozást megnyitja.

Ekkor nagytiszteletű Makay Dániel, esperes úr állott fel, legelső dolognak tartá elmondani, hogy midőn e szent helyen megállunk, melynek nagy költséggel készített boltívje is nagy vallásos buzgóságot és áldozatkészséget hirdetnek, nem lehet felednünk azon áldott emlékü testvéreket, Pálóczi Horváth Simont és Máriát, kiknek hmvai e templom alatti sírboltban nyugsznak s kiknek szellemi jelen vannak közöttünk, kik most az általuk oly hön szeretett evangéliumi reformált anyaszentegyház jöletén és felvirágzásán munkálkodunk. A kegyetes megemlékezés és hála érzése a szemében tündöklő könyekben lett még szívrehatóbban kifejezve.

Halakonyekkel áldoztunk mindnyáján a feledhetetlen jöltévők emlékének, azon mely csend tartama alatt, mely esperes úr szavai után következett. Az ajkak némák voltak, csak a szívek beszéltek.

Az ünnepélyes csendet püspök úrnak a lelkesítő intézett szava szünteté meg, felhívá őt az egyház történetének felolvasására.

Nevezetesebb pontjai ezek: A meglévő anyakönyv az 1648-ik évi anyakönyvre hivatkozik, 1667-ben, Tolcsavay Péter, lelkes idejében a templom már megújított, tehát mindjárt a reformáció után lett anyagyház. Az 1667-ben is 84 lélekből álló anyagyház fennállása azt hirdeti, hogy itt nagy áldozatokat hozó kegyes lelkek voltak. Ilyenekül említettek a Sutka, Nagy és Literáty családok. Az újabb időben a Horváth család, különösen a halhatatlan emlékü Horváth Simon és Mária, kik az egyházban nemcsak az akkori szükségleteket fedezték, hanem kegyes alapítványokkal örök időkre gondoskodtak. Ők építették a templom környékét; ők öntették az abban levő nagyobb harangot, a magtár építési költségeinek felét adományozták, az egyház szükségleteinek fedezésére 8 hold földet adtak; ezen felül is sokat köszönhet az egyház nekik. A jelenlegi lélekszám 90. Az iskola Palló társégházban van. Legrégibb klenodiuma 1704-ik évi cintányér. Takarékmagtára 25 köből, 3 véka gabona. Egyházi épületei mind rendben vannak. Ha az alapítványok lelkiismeretes hűséggel fognak kezeltenni, ez az egyház minden szükségétől mentve van. Ezután társégházának, Pallónak történetét olvastatták fel. Ez külön anyagyház nem volt, templomuk is csak 1788-tól van, ezelőtt iskolájuk sem volt, ekkor József király nemcsak a templom-építést engedte meg, hanem a falu végén egy darab földet is adományozott nekik iskolahelyül, ez később a jelenlegi templom mellett fekvő belhelyért elcseréltetett. A 300 lélekből álló kis társégház felépítette a templomát, az újabb időben pedig tanítólakást tanteremmel, melléképületeivel együtt, kéves egyházmegyei segélyvel. A buzgó, áldozatkész egyházhívek között, mint első említetik Ferencz György, gondnok, ki többféle adománya mellett, a most meglévő nagyobb harangot saját költségén öntette.

A bátfai-pallói egyházhoz tartozik *Sislóc*, 19 lélekkel. Multja homályban van.

A feltéti kérdésekre adott feleletekből örömmel

győződött meg püspök úr, hogy ebben az egyházban mindenek ekesen és szép renddel folynak, epen ezért elismerések és áldások között velt tőlük szívvelyes bűsűt.

E nap esteje, mely az egyetemes prof. anyaszentegyházra nézve oly szomorú emlékü, főpásztorunknak névéstéje lévén, vacsorálás közben örömmel ragadta meg az alkalmat Makay Dániel, esperes úr, a főpásztor iránt mindnyájunkban élő tisztelet és szeretet tolmácsolására. A jó kívánatokból szép rész jutott a főpásztor családjának is.

Augusztus 24-én, reggel teljes egészségben, élénk kedélyvel indult püspök úr kíséretével Pallóba, hol a hívek óhajátak teljesítendő, kissz vialimádkozott velök együtt a templomban; ennek végeztével hiterősítő és buzdító beszédet tartott a teljes számban jelen levő gyülekezethez, áldásával rekesztvén be főpásztori beszédét.

Az egyházi épületek megvizsgálása után indult *Pallógyba*. (Folyt köv.)

Baeseai Sámuel.

A felsőszabolcsi egyházmegye közgyűlése.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye szeptember hó 13, 14-iken tartotta nyári, illetőleg szünetelő-gyűlését. Az elintéztet számok tárgyközött, minden bizonynyal legközérdekűbb a nagy gondnal összeállított terjedelmes *esperesi jelentés*, melyben az egyházmege jelenlegi *anyagi és szellemi állapota* van feltüntetve.

A *vallás-erkölcsi élet* — a jelentés szerint — igen örövendőnek. A mult év folyamán egyházainkban teljesített kisebb-nagyobb ajándékozások összege ugyanis 1886 *frt 33-kr és ezenelőül számos úrasztalára való tárgy. Javították 10 templom, 5 paplak, 4 iskola; épült 1 tanítólak Bercelen és 1 orgona Nagy-Kállóban, mely javítások s építkezések 11,992 *frt 65 kr*ba kerültek.*

A *számvevő-bizottság* munkálata következő eredménnyel tünteti fel:

I. *Egyházmegyei közigazgatási pénztár* vagyona 9666 *frt 14 kr*. Ez évi szaporodás 362 *frt 16 kr*.

II. *Lelekesítő özevgy-áragyimpénztár* vagyona 54,039 *frt 66 kr*. Ez évi szaporodás 2014 *frt 11 kr*. A mult év folyamán kiasztott 2765 *frt 99 kr* segély. Egy özevgye egy árvaival 100 *frt* segélyt kapott s ennyi állapotait meg a jövő évre is.

III. *Tanítóöi özevgy-áragyimpénztár* vagyona 13,097 *frt 28 kr*. Ez évi szaporodás 490 *frt 61 kr*. Segélyül kiasztott 525 *frt*. Egy özevgye kapott 14 *frt*ot, egy árva felet. Jöve évre 16 *frt* állapotait meg egy özevgye részére.

IV. *Litkei lelkesítő nyugdíj-alap* 998 *frt 63 kr*. Ez évi szaporodás 94 *frt 38 kr*.

V. *Tűbiztosítási nyereségyosztalétké* 964 *frt 69 kr*. Ez évi szaporodás 135 *frt 76 kr*. Összes szaporodás 3097 *frt 2 kr*. Az *egyházmegei pénztárak* összes vagyona 78,766 *frt 40 kr*.

Az egyházmegye pénztárában kezeltenek a kamatljóvedelem (8%) 1% -ért:

1. A *lelkei* egyház kisedővodájának alapja 8468 *frt 74 kr*. Ez évi szaporodás 67 *frt 14 kr*.

2. *Pazonyi* egyház templom-építési alapja 27,528 *frt 10 kr*. Ez évi szaporodás 1704 *frt 19 kr*.

3. *Pazonyi* egyház szegényalapja 2060 *frt 39 kr*. Ez évi szaporodás 50 *frt 39 kr*.

4. *Bökényi* leányegyház alapja 3420 *frt 76 kr*. Ez évi szaporodás 490 *frt 61 kr*.

Összes szaporodás 2312 *frt 33 kr*.
Ez alapok összege 41,467 *frt 99 kr*.

Az egyházmegye közigazgatási pénztárának költség-előirányzata: *fedezet* 1790 *frt 96 kr*; *szükséglet*: 1055 *frt*. *maradégy*: 735 *frt 96 kr*.

Lélekszám 65,990. Született 3944; ezek közül törvénytelenül 211, nő 198—409 (10,48%). Halottai száma 3498. Születési % 5,7; halálozási % 3,7. Házassal 839; ebből vegyes 131. Konfirmált 831. Hozzáért 80. Versenyő házas 60; törvénytelenül együttélő (vadházasság) 150.

6-tól 12 éves tanköteles 6655; iskolába jár 5345 (80,31%). Emelkedés 0,29%₁₀₀. 13—15 éves tanköteles 2221. iskolába jár 1083 (48,6%). És 3%.

Anyaegyház 87; ezek közül lelkesztanítóság 5; segédlelkész-tanítóság 6. Leányegyház 6; főkegyház 26.

Lelkeszek száma 76; lelkesztanító 5, segédlelkész-tanító 6, s.-lelkész 14. Egy lelkészre esik 634,5 lélek.

Tanítóik száma 93, segédtanító 1. Egy tanítóra esik 70,7 mindennapi, 25,9 ismétlődő iskolaköteles.

Nyiregyházi any új tanítóik állomás létesített.

A vallás- és énektanítás ügyében adott tervjavaslat, mely e lapok 23. számában is közzétett, elfogadott; a halászi és besenyői lelkészválasztások megerősítettek; a sényői lelkészválasztás ellen óvás adatván be, a vizsgálat elrendeltetett. A halászi övezgy lelkészének, kinek 9 árvaia maradt, egy kegyev adatott. Egy a most megerősített lelkész csak 1889-ben foglalhatja el új állomását. A halászi, különben is egye kánon álló vallás-erkölcsi élet nem fogja-e ezt a kegyességet megsíratni?

Lelkeszjelölt-bizottsági rendes tagoknál megválasztottak: Szikszay József, nyírbatori; Elek Dániel, őri lelkész és Szesztay Károly, nyiregyházi ügyvéd; pütagokul: Szabó Ferenc pazonyi, Görömbey Péter, nagykállói lelkész és Szikszay Pál, megyei főügyész.

Egyházköreiüli világi képviselőül megválasztott Gencsi Albert; egyházmegyei tanügyi bizottsági elnökül Keresztény Sándor, madai lelkész.

Garallér János, Gönczy István, Szabó Zsigmond a káplánok sorába felvették, kikkel ez idő szerint 23 segédlelkész működik egyházmegyénkben.

Belepett az egyházmege a „Magyar Prot. Tud. Irodalmi Társaság”-ba, mint pártfogó tag, oly módon, hogy az 500 ft 5%-os kamatánoss fizetésére állandóan kötelezi magát, mely összeg a közigazgatási pénztár terhére a jövő 1888. évtől folyóvá tétetett.

Cserepes-Kenéz, Kopócs-Apáti, Bács-Aranyos egy lelkészéggé szerveztettek, oly módon, hogy Cs.-Kenéz anyaegyház, a másik 2 egyház pedig segédlelkész-tanítóság lesz.

Volt 3 fegyelmi ügy is. Egy A. S. tanító elbocsátásával végződött, a ki különben régóta kisértegi az egyházmege türelmét.

Vas Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Nyiregyháza szabad, kiedltságot város története.” Két kötet (Az I. köt. 273. lappal, a II. köt. 492. lappal végződik). Megjelent Nyiregyházan. 1886. és 1887-ben, Jóba Elek könyvnyomdájában. Ára (a két kötetnek) 3 ft stb. Irta Lukács Ödön, nyiregyházi ev. ref. lelkész a felsőszabolcsi esperes.

(Vége).

Még nagyobb lendülettel vett a város fejlődése az 1837-ben nyert királyi kiváltság-level folytán, melyet Szabolcsmege 1838. január 22-én hirdetett ki. A fejlődés azóta szakadatlanul tart minden tekintetben.

Ezt a szép fejlődést s valóságos virágzást ecseteli Lukács Ö. könyvének II-ik kötete 278—345. lapjain. A 346—359. lapokon pedig a jövő programját adja, a mi már a történetírásához nem tartozik. A 360—364. lapokon Nyiregyháza város hivatalnokai és képviselői s népesedési

viszonyai jönnek. Volt a városban 1880-ban 24,102 lélek. Magyarmylvü: 13,534; német: 389; tót: 8678; oláh: 13; ruthén: 10; horvát-serb: 6; egyéb hazai nyelvű: 11; külföldi: 66; zsidónyelvű (?): 1395; ág. ev.: 12,640; reform.: 1855; római kath.: 4934; görög kath.: 2540; görög keleti: 33; unitárius: 2; zsidóvallású: 2097; egyéb felek: 1. Íme, az a város, melynek a XVII. század végén „csak helyét fujdogolja a szél,” hazánk egyik virágzó és ma holnap egészen magyar városa lesz!

Lukács Ö. könyve II. kötetének II. részét a Nyiregyházi ev. ref. egyház története foglalja el (367—491-ik lapokon).

Először szól róla a reformáció kezdetétől 1753-ig. Hogy a reformáció mikor és kitől vette be Nyiregyháza, ma már vagy most még megmondani nem lehet. A Nyiregyháza közél Ornoson 1547-ben egy Kállay díjevel állít ki az orosi ref. lelkész számára: innen híhető, hogy 1547 körül már Nyiregyházan is elterjedt a reformáció. 1601-ben katolikus már alig lakott Nyiregyházan, mely Bocsay alatt hajduvárossá lesz. Az erdélyi fejedelmek aztán folyton partfogolják Nyiregyháza a ref. egyházat s ezek között különösen Bethlen István. 1636-ban Szabolcsmege rendei hoznak statutumokat a templomok megépítése, a vallásosság és közérkösség terjesztésében, az egyház grámoltása tárgyában stb. 1649-ből közli Lukács Ö. Lorántfi Zsuzsanna, fejedelemszany adomány-levelet, melyben a nyiregyházi predikátoroknak 16 kereszt rozost, 8 köböl árpat és egy meddő juhot rendel adatai évenként saját majorságából; de kiköti, hogy — a tanító is fejezettek tisztben, hivataljában serényen eljárni, nem részesekkedéssel és restséggel az idő hiujában mulatni. 1650-ben megint a szabolcsi rendek deliberalnak a gonosztevők, szitkozódók keményen való büntetése iránt. 1654-ben renoválják a nyiregyházi ref. templomot, a midőn a lelkész Gy. Matyas. Az 1659-iki, Bogáton tartott egyházmegyei gyűlés megtiltja a többek közt Nyiregyházat is, hogy affele „tarisnyás mestert” tartasson, miöl Nyiregyháza tekintélyesebb voltára lehet következtetni. Majd Báthory Zsófia foglalja le a nyiregyházi ref. papi járandóságokat s ez ügyben 1677. kinnjár Nyiregyházan az esperes. A pataki commendans lerontja a templom kerítését, mely alkalmasint erődítés-féle lehetett. A zaklatás dacára fennáll az egyház s benne 1697-ben is partialis synodus tartatik. Papjairól kevés az emlékezet s csak Tarczali János (1705.), Szabó János (1714.) és Pálfalvy János (1722.) nyiregyházi papok nevet találta fel Lukács Ö. Az okot Debreczeni Dornány István, szabolcsi esperes fentebbi idézett sorai megmondják. A ref. egyház — bár elnéptelenedve — azonban mindig áll.

1753—1848-ig ismét egy korszakot jelez L. Ö. a nyiregyházi ref. gyülekezet történetében. Megfogva bár, de meg nem törve, fennmaradt a Károlyi-féle telepítés után is és bátran kimondjuk, hogy: a nyiregyházi ref. magyar egyház fennmaradása mentette meg Nyiregyházat és környékét, hogy egyenesen tót vidékké ne váljék. Papjait 1762-ben Szigethi Jánost gyantítja Lukács. 1764-ben Szénási Báthori Nagy István alatt ismét renoválják a templomot. 1789-ben Bagdy Mihály, lelkész megnyitja az anyakönyveket s némi lendület áll be az egyház életében, s gyűjtenek a templom kijavítására, mely 1794-ben be is végeztetik. A jó egyetértés fennáll az evangélikusokkal s a templomavatáskor is ezek templomában tart istentiszteletet ez alkalomra Nyiregyháza gyűlt egyházmege. Bagdy utóda, Domján Pál, lelkész, szintén nagyon buzgó lelkipásztor. Nehány év alatt 1847 körül gyűjt az ev. ref. egyház számára, melyhez az evangélikusok is járulnak. Összeszedi az egyház összeszedhető iratait; erősen kezeli az egyházi fegyelmet s nagy részvét mellett teme-

tik el 1832-ben. Utóda, Ferge János, az iskola jó karba helyezését lelkesül; de már 1835-ben meghal. Ezután lelkes világiak buzognak az egyház érdekében stb.

A harmadik korszak — 1848-tól maig — a legfényesebb a nyiregyházi ref. egyház életében; de ezt nem vázolom. Az eddigiekből mindenki beláthatja, hogy Lukács Ö. könyve érdemes a megvételre. Vajha hozzárterő kártsaink mentől többen művelnék a hazai történelem mezéjét, mely ma a clérus úgyszólván reávetette magát, s okkal-móddal megeshetik, hogy maholnap a tendentious történetírók mássá csinálják egész történelmi tudatunkat és dicsőítve lesznek Pázmány és nyomában mindazok, kik a „Gesamtmönarchiába” olvasztására közreműködtek ennek a szegény Magyarországnak.

Lukács könyvének hiányát tüntette föl egyik ismeretője, hogy „nem az író beszél, de adatait és okiratait beszélleti.” Igaz, hogy talán kissé dőcögös lesz az irány ezáltal; de csak hárd beszéljenek azok az adatok és okiratok, úgyis maholnap a pozitív adatokat is másféleképpen beszélhetik némelyek, a kik „Bocskay István lázadása és Bethlen Gábor stb. lázadása” címek alatt szoktak írni magyar históriát.

En Szádeczkyvel egyezőleg ismét „érdemes munkának” tartom Lukács Ödön könyvét. Érdemesnek arra, hogy Nyiregyháza közönsége — ha még nem tette volna — megjutalmazza az író tette.

H. Kiss Kálmán.

— 2 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátráléban vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak szíves kiegyenlítésére.

— A dunántúli püspök, főtiszt. Pap Gábor úr, folyó hó 8-án indult el egyházlátogató újtúra. A nána-polgársági vasúti vonalon Vályi Lajos, egyházkerületi főjegyző sat. társaságában érkezett meg a látogatásra kiküzdött Bars megyébe, ahol a csatai állomásnál Jókai Lajos, esperes egész lelkesi karával s számos világi férfival együtt várakozott rá és fogadta lelkes „isten hozottal.” fejtegetvén magvas beszédekben egyházunknak multját és jelenkori szép hivatását, a baza és hazai nyelv iránt ápoló hűségéről. A püspök válasza is át volt szöve érdekes visszaemlékezésekkel. Közel 40 éve, hogy Bars megyét, mint ifjú, kezében karddal, szívében honszerelmi tüzzel látta utóljára. Azok a gyzászora fordult idők sok romot hagytak ott; eljött most kezében a könyvek könyvével s szívében szeretettel és azzal a reménységgel, hogy a romok felett új élet támadt. A politikai hatóság s majd Bars megye hölgyei is tisztelegtek a főpásztor előtt, a kinek mindenkihez volt néhány szíves és feledhetetlen szava. Az üdvözlések után br. Nyáry Béla, egyházmelegyei gondnok fogatára ült, s a vezekényi bandérium vezetése mellett, Orocska-Lekér és Damásd községeken áthaladva, sietett Garán-Vezekénybe, ahol lelkes fogadtatás után istentiszteletet és egyházvizsgálatot tartott. Másnap Agót és Kétyet látogatta meg, mindenütt alkalmazkodva a helyi viszonyokhoz, ahol nagyok és kicsinyek versenyeztek a főpásztor iránt érzett tiszteletök kimutatásában. 10-én N.-Ólved, a melynek derek lelkesze, Pólya Lajos, szintén a püspök kíséretét képezi és Farnad veltelkedtek egymással a fogadtatásban. A farnadi bandériuma már a n.-ólvedi határnál várta a püspököt, a ki 36 kocsi kíséretében vonult be az ünnepi dísz öltött faluba. Itt Csekey Dávid, lelkes mondott üdvözlő beszé-

det, mit a püspök szeretettel viszonozt s megtartotta az istentiszteletet és vizsgálatot. Még e napon tovább haladt N.-Salló felé. Útközben d. n. 5 órakor érte el a csapat Mátas községet, a mely az ősi időkben evang. ref. anyaegyház volt s ma már a protestantizmura nézve elvészett. A n.-sallói 90 lovas legény egész idáig jött a püspök elé, kit Maress László, nagybirtokos üdvözölt ifjú hűvél. A menet egész kocsi-táborra nőtt, mire a történelmi nevezetesség N.-Sallóba bejutott. Juhász Pál, lelkes tolmácsolta híveinek a főpásztor látása alkalmából támadt örömet, a mely örömet díszes diadalkapuvál is igyekezett kifejezni. A honfi vérel felszentelt hely alkalmat adott a főpásztorinak, a volt honvédnek, a dráza visszaemlékezésekre s beszéde alatt csordultig telt a szíves érdelemmel s könyvekben tört ki a lelkesedés árja. Az öregekben áttétek újra az 1849-iki április 18-ikát, a mely nap fényesete N.-Salló nevét a hazai történelemben. Másnap istentiszteletet tartott a főpásztor, s into beszédekben különösen a vagyon megbecsülését kötötte hallgatóinak szívére, mint a miben szintén a hazaszeretet eregye nyilatkozik. Ugyane nap délutánján egész diadalmagvetben vonult Bajkóra, hol Góbel Ernő, lelkes fogadta kised egyháza nevében, a nagyokkal versenyezve a tiszteletben és szeretetben. A lelkeszlakról az egész közönség élén gyalog ment a főpásztor és kísérete az ósisegével dicsekedhető Pály Nagy család kastélyába, hol a verandán két hölgy várt rá: Pály Nagy Andrásné, 85 éves matrona és leánya, Pály Nagy Berta, Kürthy Jozsefné. Nem lehetett megindulás nélkül nézni azt az áhatatot, a melylyel e két úrnő az érkező püspököt várta és fogadta. A Jezust tisztelő bibliai aszonyok képe újult fel előttünk s a főpápnak teljesen sikerült feledhetlenné tenni ezt az érdekes találkozást, annyira, hogy beszédének hatása alatt az ifjabb nő áttelte püspököt és kérte őt, hogy adja áldását rá. Ilyen nőkel, a szent hajdankán ilyen példaképeivel lehetne igazán boldog és virágzó a hazai reformált egyház! Bajkóról 12-én Baraszkóra indultunk; a fogadtatás itt is ünnepi, s szinte túlságba csapodó. A főpásztor itt is istentiszteletre sietett, s az egyházi visítatio megtartása után Kelesányi Rafáel látogatására sietett. Itt a diszkert ósiai alatt Máriássy István, alispán üdvözölte, különösen mint hazafit s mint a főrendi háznak is tagját. Ugyanitt a római kath. lelkes is felkereste a püspököt, a mi általános jó hatást okozott. Ebéd után Lóthot s estére Pozbát látogattuk meg. A fogadtatás mindenütt tüntető. Innen 13-án Bessére, majd Felső-Pálbe, s a hivatalos kötelességeknél itt is, ott is pontos teljesítése után, Garán-Lökre vonultunk. A főpásztor lankadatlán lelkesedéssel jár-kél hívei között; int, dorgál, buzdít, dicsér a körülmények szerint.

7. L.

Pályázat

A tiszánmenni ev. ref. egyházkerület felügyelete alatt álló miszkolci felsőbb leánynevelő-intézetnél, a természetudományok és számtan tanítására, 1000 forint évi fizetéssel, rendes tanári állásra pályázat hirdettetik. A pályázóktól közép- vagy polgári iskolai oklevél kívánatik. Pályázhatnak a protestáns felekezetek tanárai. A pályázók fölszerelt kérvényei, főtisztelendő Kun Bertalan, evang. reform. püspök úrhoz, október 10-ig küldendők be.

Miskolc, 1887. szept. 18. A felügyelő-bizottság.

1-2

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
széküléssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petti sor többézer
való közlésnél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bételydíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A missioi lelkészek teendői.» *Mitrovics Gyula.* — «Tóth Pál, igazgató beszéde, a miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet megnyitására.» — «Dr Szaremsky Gábor emlékezete.» (Vége). *Dr Heister József.* — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» (Folytatás). *Bacsai Sámuel.* — «A tiszánmenni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.» *Mitrovics Gyula.* — «Vegyes közlemények.» — «Pályázatok.»

A missioi lelkészek teendői.

A főtisztelendő és méltóságos Convent, az elmúlt 1886. évben megtartott üléseinek 51. számú jegyzőkönyvi pontjában, arra hívta fel az egyházkerületeket, hogy a missioi ügyek minél tervszerűbb és eredményesebb vezetése céljából, válaszanak a maguk kebelében állandó missioi bizottságot. Egyházkerületünk, eleget téve a convent emez utasításának, legközelebbi tavaszi közgyűlésében, megválasztotta a kívánt bizottságot s egyszersmind azzal bízta meg azt, hogy készítsen bizonyos utasításokat az egyházkerületünk kebelében működő, missioi feladatokhoz szolgáló lelkészek számára. A bizottság e feladatokban eljárván, véleményét és megállapodásait e tekintetben a következőkben terjesztette elő s az egyházkerület azt egész terjedelmében magtévé tette.

Mindenekelőtt abban a véleményben van bizottságunk, hogy a missioi teendőket végző lelkészek részére, nagyon részletes, talán a legkisebb aprólékoságokra is kiterjeszkedő utasításokat adni, nem lehetséges, de egyáltalában nem is szükséges. Nem lehetséges; mert hiszen a gyülekezet s általában a vallások élet esetei s annak egyes mozzanatai oly változatosak általában, a missioi körben pedig különösebben is, hogy azokat egy szempont alá fogni s talán megirt betűkkel kormányozni és vezetni igazán lehetetlen. De nem is szükséges; mert e téren az a födolog, hogy a működő lelkésznek, bizonyos tekintetben szabad tér legyen nyitva és szabad kez legyen fenntartva, a helyi szükségek és felmerült érdeknek szerint igyekezzék teendőiben mindenkor eljárni, megtartván az apostolnak amaz utasítását: «Mindent a maga idejében s a bölcsesség kelének tanácsa szerint az Urban testvéreinknek ádóvságégre.»

Épenezért, midőn bizottságunk főbb vonásaiban körvonalozza azon kiválóbb elveket, a melyeknek kell, nézete szerint, irányoznia a missioi lelkészek lépéseit: ezen elvek között első helyre azt állítja, hogy minden, erre a munkatérre állított lelkész, hivatásának, lelki buzgóságának egész erejével és melegségével végezze el a maga kötelességeit, a melyeknek teljesítésére, különösen két körülménynek a megfontolása lehet rájuk nézve buzgó és felemelő, de egyszersmind kötelező erejű is két-ötös mértékben. Az egyik nevezetesen az, hogy, mint mindnyájan tudjuk, ezen a téren, egészen elhagyott, szent

vallásunk és a gyülekezeti élet áldásaiban nem résztesülő hitorsosaink egyesítéséről, megtartásáról van szó: egész magukra való maradtóságuk, eddigi hanyatlásuk úgy szólván a lelki élet tekintetében, tehát bizonyára megérdemlik azt, hogy a hivatottak, buzgóóságuk kettőzött mértékével forduljanak feléjük, lelkesítve mindenesetre nehéz foglalatosságukban azzal az evangéliumi igérattal: «Valaki csak egynek is gondját fogja az én kicsinyeimnek, én nekem veszi fel gondomat.» A másik pedig az, hogy egyetemes reformált egyházunk nevében és annak helybenhagyása mellett, mint szintén tudjuk, a convent tetemes áldozatot hoz ez ügy érdekében s arányig igen nagy összegeket ad évenként egyházközsáradalmi életünknek ez oldalról való erősödésére és minél szélesebb körre való kiterjesztésére; mindenesetre megvárhatja azért, elsősorban az áldozatrakész nagy közönség, másodsorban pedig az ügyek élen álló legelőbb kormányzó testület, hogy e nagybőrmérvű anyagi áldozatoknak meglettassék a maguk kielégítő eredménye, új a hozzáink tartozó hitorsosok megtartásában, mint velünk való egyesülésök által egyházi életünk erősödésében.

A mi egyébiránt, ezek után, a missioi munka egyes mozzanataira és végzendőire vonatkozó szabályokat illeti, azokat a következő pontokban véli bizottságunk egybefoglalni:

1-ször. A missioi lelkész, első ízben jelenvén meg, a gondjaira bízott missioi kör valamelyik helységében, miután kelőben megértette idejévetelének célját s jövendőbeli összes munkálkodásának magasztos feladatát, elsősorban mindenesetre pontosan számba kell vennie leendő híveit, a mi, nagyon természetesen, csak a szintén pontos összeírás által lehetséges. Egyházkerületünk éppen most foglalkozik a családkönyvek életbehelyezésének gondolatával: ha valahol, úgy a missioi munkálkodás terén nélkülözhetlen s összes munkásságunk kiinduló alapját tevő intézmény, a családkönyv. Amiért is ily családkönyvek készítése s pontos vezetése kötelességre lesz minden missioi lelkésznek, még abban az esetben is, ha talán a convent ezt nem tenné is általánosan kötelezővé.

2-ször. Már rendezett és az alakulás nehézségeivel és bajával nem küzdő egyházközségi élet mellett is, egyik föfeltétel a lelkesítő sikeres működésre, különösen pedig ennek azon ágazatára nézve, a melyet lelki gondozásnak szoktunk nevezni, az, hogy lehető alaposággal ismerjük

híveinknek egész lelki, vallás-erkölcsi mivoltát s azt a szellemet, a melynek hatalma és vezetése alatt állanak s a melynek tanácsai az irányadók, különböző viszonyok és tetteik között. Az ilyen természetű alapos ismeretre különösen nagy szüksége van egy missionarius lelkésznek. E nélkül nemcsak hogy nem folytathatja, egy bizonyos cél felé haladva, munkálkodását, hanem igazán el sem indulhat öntudatosan működésében. Kötelességévé tétetik tehát minden, ezen a téren működő lelkésznek, hogy igykezzék, saját közvetlen örülközése és ennek alapján szerzett tapasztalatok útján, megismerni, lelki gondozása alá veendő híveinek összes életkörülményeit, azoknak így vallás-erkölcsi jó tulajdonait, mint netalán való gyöngeségeit; azokat a különféle természetű, részint az egyeni, részint családi és köztársadalmi viszonyokból származó bajokat, a melyeknek orvoslása épen feladata a vallásos, egyházi nevelésnek és így a missioi munkálkodásnak is. Az ilyen természetű és az ilyen magasabb érdekek céljából kőtenőd ismeretségeknek legkedvezőbb és legtermészetesebb alkalmá, nézetünk szerint, mindjárt az első találkozás. Ezt használja tehát fel elsősorban a missioi ügyben fáradozó minden lelkész, bőségen és tapintatosan. Magyar református egyházunk híveinek nagy többsége, a tapasztalat tanúbizonyága szerint, természeténél fogva, bizonyos ellenszenvvel, vagy legalább gyanakodással fogadja azt, ha lelkészre, a kit igen szigorú erkölcsbíróknak ismer, folyvást sarkában van, s épen ezért más téren csak óvatossággal és nagy mérséklettel lehet eljárni a közvetlen és mintegy felvigyázó lelki gondozás gyakorlatában; de a missioi körében elsősorban megjelent lelkésznek céljai elérésére, kedvezőben találkoznak és működnek közre e tekintetben a viszonyok. Ha egyéb nem, már az eddig nélkülözött festvéri, szeretet és összetartozás érzelmeinek édesége; az emberi természetben oly meglehetősen gyökerező újságszeretet, mind megannyi egyesnek intelmek arra nézve, hogy a missioi lelkész az első találkozás alkalmait használja fel a jó talaj elkészítésére. Mindezeket meggondolva, adjuk azért utasításul a missioi lelkésznek részére, hogy a családönny elkészítése végett, melynek jelentőségét és nélkülözhetlenségét előbb már kijelöltük, személyesen keressék fel híveiket s így módon igykezzenek további sikeres működésöknek biztos alapját megvetni.

Az első rendezkedés és elindulás leendőihez tartozik ezek után az is, hogy a missionarius lelkész ilyen alkalmakkor szemelje ki hívei közül azokat a jobb és lelkésültebb egyéneket is, a kikre további működésnél leginkább támaszkodhatik, s a kik neki nehéz feladatának megoldásában megbízhatóbb segítő társai lehetnek. Önként értik, hogy az ilyen missioi köreket alkotó szórványokban, legalább kezdetben, nincsenek meg azok a feltételek, melyek a rendezettebb egyházatartás létesítéséhez szükségesek; gondnokot választanunk vagy presbyteriumot alakítanunk az ilyen helyeken egyelőre szintén a lehetőségek közé tartozik. Gondoskodnia kell azért a missionarius lelkésznek a felől, hogyha ő eltávozik is és folytonos személyes létének erejével nem tarthatja össze a híveket, az általa kijelölt örömlásoknak meg legyenek a maguk éber vigyázói s a fáradságú végett vetést ellenséges hatalmak és roszkarakat el ne gázolják és meg ne semmisítsék. De az ily segítő-társak kiválasztását és a nemes ügynek való megnyerését, az itt kiemelt szempontok mellett, még azért is hathatósan ajánljuk a missioi lelkésznek figyelmébe, mert elvégre tapasztalati tény az, hogy a kevésbé mivel népszerűségi tagjai rendszeren igen sokat adnak, egy, az ő körükhöz tartozó kiválóból egyén tanácsára. Nézetünk szerint azért annak az intézménynek, mely a külföldi egyházak életének vi-

rágzásában olyan nagy tényező, s melyet diakonusi vagy diakonissai intézménynek szoktunk nevezni, magyarországi viszonyaink és körülményeink között, különösen az általunk kiemelt alakjában van elsősorban értelme és megbecsülhetlen értéke. Használja hát fel ezt céljainak elérésére minden missionarius lelkész!...

Az úgynevezett családkönyv megalkotásával és annak pontos vezetésével, azonban a missioi lelkésznek nem lehet megelednie. Ez természeténél és feladatánál fogva, nem foglal magában minden olyan adatot, a melyre az ilyen körben mozgó és ilyen különös érdekeért küzdő munkásságnak szüksége van, hogy az tervszerű s végeredményében sikeres legyen. Fő-fő kötelessége a missionarius lelkésznek ezért 4-edszer az is, hogy a családkönyv mellett, még egy külön *magán-naplót* is vezessen. Ennek feladata és célja több irányú lehet. Ebben a magán-naplóban jegyzendő fel az, a mit már a rövid conventi utasítások is, mint kötelességet jelölnek meg, hogy t. i. melyik szórványban, mikor és mily célból jelent meg, ott mennyi időt töltött és mit végzett, mit tapasztalt.

Az itt szóban forgó és ilyen természetű feljegyzésekre a missionarius lelkésznek annyiival is inkább szüksége van, mert az épen ezzel összekötöttesben szintén kötelességévé tétetik; 5-dszo, hogy úgy összes eljárásáról, mint annak minden nevezetesebb mozzanatáról koronként számolni tartozik azon felsőbb egyházi hatóságok előtt, a melyekre biztató a convent intézkedései az ellenőrzés kötelességét. Ezen ellenőrző hatóságok elsősorban az esperesi hivatal, a melynek közigazgatási területéhez tartozik valamely missioi kör; másodszo az egyházkerületi általános missioi bizottság, illetőleg az egyházkerület, a melyhez terjeszti aztán a bizottság a maga, az egész ügyet felelő jelentését, és pedig abból a célból, hogy ez még aztán a conventnek számolhasson be a koronkénti végeredménnyel. A mi az itt kiemelt ellenőrzési szempontból, mint elvből következik, az részletiben abban áll, hogy minden missionarius lelkész köteles minden hóban egyszer jelentést tenni az illető esperesi hivatalnál eljárás eredményéről, évenként egyszer pedig, az össi egyházkerületi közgyűlés alkalmából, egy kimerítő előterjesztést nyújtani be az egyházkerületi missioi bizottság, illetőleg annak elnöksége elé, kimutatván az előterjesztésben azt, hogy mennyire haladt a missioi ügy, a gondozására bizott körben egy év alatt; összehasonlítván az előző évet a folyó évvel, kedvező-e az eredmény? vagy ellenkezőleg, ha talán hanyatlás mutatható ki, miféle okok és körülmények eredményezték e kedvezőtlen jelenséget; minő akadályok állottak útját az emelkedésnek, ramutatván egyszerűs mind összefüggőleg azokra a teendőkre is és javaslatokra is, a melyeknek megtétele és keresztülvitele kívánatos fordulatot biztosít az egész ügy fejlődésének.

Fentebb már eléggé ramutatunk azokra a nagyobb-mérvű anyagi áldozatokra, a melyeket fordít e szent és nemes célra úgy a nagy közönség, mint legfelsőbb közigazgatási hatóságunk. Minthogy pedig ezek, áldozatuknak hováfordításáról és eredményéről joggal megvárhatják az adatokkal indokolt felvilágosítást és megnyugtatót; ezért és e célból a célból a missioi lelkésznek 6-dszo az is kötelességükké tétetik, hogy amennyiben talán erre a célra szánt pénzeszegek bizattak volna gondjait vagy bocsátattak volna rendelkezésük alá, azokról híteles és formaszorú számadást tartoznak minden évben, elsősorban ugyancsak az esperesi hivatal, illetőleg egyházmege, ennek közvetítése útján pedig az egyházkerületi missioi bizottság elé terjeszteni.

Már a convent, kezdeményezőleg intézkedvén ez

ügy vezetésében, kiemelte s ennek alapján 7-edszer mi is kötelesség kívánjuk kimondani utasításunkban, hogy missionarius lelkészeink, ott, a hol iskola és tanító van, nagyon természetesen, tartoznak az iskolákat megfigyelni és a tanítók működését, különösen a vallásos, kiválólag pedig a konfirmációi oktatást figyelemmel kísérni és ellenőrizni; a hol pedig tanító nincs, a szolgálatot e tekintetben a lehetőséghez képest a legnagyobb szorgalommal és önfeláldozással teljesíteni s mindezekre vonatkozó adatokat kívánunk jelentésükbe szintén befoglalni. A mely helyeken állami vagy községi iskolák vannak, ott a missionarius lelkészek kettős gondot és szorgalmat fejtessenek ki abból a tekintetből, hogy tanköteles gyermekeink a vallástaniásban szükségét ne szenvedjenek s neveltetésük ez irányban, a kívánalmaknak minden tekintetben megfelelő legyen.

Es e ponton már különösen lelkési szolgálatokról szólván, itt és erre nézve lehetetlen dolog részletes utasításokat adni. Számítunk arra, hogy a melyik lelkésznek ilyen teendő jutott osztályrészül s a melyik ennek a nagy ügynek szolgálatába állott, az keblének, istentől nyert ihletéből fogja meríteni az e tekintetben szükséges papi bölcseséget és élénk kötelességérzetet s az ilyen kérdésekre: melyik szórványban mikor és hányszor jelenjen meg; miről predikáljon és milyen szellem hassa át istenigényének hirdetését? nem előjáróságát fog várni utasításokat és rendszabályokat, hanem önmaga meg fogja vizgálni az idők és a viszonyok intő jeleit s az evangéliumi jó gazda példája szerint fog előhozni őt és aját az ő lelki kincstárának házából, úgy táplálván az ő híveit, hogy egy is el ne vesszen azok közül, kiket ő reá bízott elsősorban az isteni gondviselés, másodsorban pedig egyházi előjáróságának az a bizalma, a mely bizalmat mindenkor kitüntetésnek és megbecsülésnek jutalomnak kell tekintenie annak, a ki nemcsak jó illatért szereti az úrnak ottárát és annak szolgálatát. Milyen elvárjuk, hogy a mi egyházterületünk terén működő misszió lelkészek nagyra tudják becsülni az ilyen erkölcsi jutalmazást! . . .

Azt talán, mint egészen természetes dolgot, szintén felemlítenünk is állg szükséges 8-adszor, hogy a missionarius lelkész a működése körében felmerülő születési, esketési, halálzási eseteket pontosan tartozik anyakönyvezni. Minthogy pedig református egyházátársainál életünk, a mely annyi erkölcsi és szellemi áldásokkal halmozza el tagjait, csak úgy állhat fel, ha iránta mindenki teljesíti tartozásait, szívesen részt vesszünk annak terheiben: felhivatunk 9-edszer a missionarius lelkészek, hogy az erre nézve szükséges kötelességérzetet felkeltvén, igyekezzenek minden egyháztagot az egyházi adózásra, és általában közteherviselésre bírni s velők e részben való kötelezettségüket teljesíteni.

Ime, főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, gondolatunk szerint ezek azok a kiváltságos vezérelvek, a melyeknek irányadóknak kell lenniök egy missionarius lelkésznek az ő működési körében. Mi száraz és lélek nélkül való paragrafusok helyett, inkább rá akartunk mutatni arra a szellemre és lelkesültségre, a melynek kell áthatnia annak a kebelét, a kit az úr, az ő országának még egészen pusztán álló vagy legalább nem kellően megművelt részére hivatott el, abból indulván ki felfogásunkban, hogy ha valahol, úgy itt is áll az, hogy „a betű nem használ semmit, lélek az, a mely megleveit.” Teljes reményünk van ahoz, hogy a hivatottak meg fogják érteni szavunkat s hogy nagyobb részletességgel nem szükségessé szólnunk, mert hiszen egyházkerületünknek, megfigyelvén az idők jeleit s figyelembe véve az új munka-

terén szerzett tapasztalatok intelmeit is, mindenkor módjában fog állani, hogy esetről-esetre kiegészítse a missionarius lelkészek számára ez idő szerint ily alakban körvonalozott utasításait.

Mitrovics Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

Tóth Pál, igazgató beszéde, a miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet megnyitásakor.

Főtiszteletű egyházkerület! Milyen tisztelt közönség!

Minden iskolai ünnepelet, melynek valódi értéke van, úgy tekintek, mint egy-egy szellemi, erkölcsi diadal azon nagy küzdelemben, melyet életnek nevezünk. Legyen az a tudományok egyetemében, vagy a vidék valamely észre nem is vett szögletében: győzelemről tanuszkodik az ilyen a szellem, az erkölcs csatájában, melyet a haladásra hivatott ember Isten felé való törekvésében nyer.

Örülök e győzelemnek mindenkor, mert amint e szellemi győzelmek diadal-éneke gyakrabban vagy ritkábban hangzik, oly mérvben emelkedik vagy hanyatlak az emberiség. Az iskola az emberiség művelődésének a családon kívül első biztosítéka, legfőbb tényezője. Az iskola adja meg az ember-képen azon fővonásokat, melyeket a szobrász alkotó keze, veszője ad meg a kőanyagon, hogy megjelenjen azon a szellemi, az isteni. Azért rendkívül fontos: milyen irányu, szellemű az iskola. Annak nyomora örökre ott marad az ember lelkén, s a szellem szerint lesz az ember vallásos, erkölcsi mélyérzésű, buzgó, áldozatos, hazaszerető, vagy vallástalan, erkölcsi önzet nélkül szűkkeblű, világpolgár.

Es esodátos, bár ilyen nagy, főfeladata van az iskolának, még napjainkban sem tekintik azokat úgy, amint ilyen értékek megkiváná. Sajátságos ellenmondásban szenved az emberiség.

Milyen elmerülve eleven mintájában, áll a szobrász műhelyében, a gondolatok, a szellem megjelenése által igazta, melyeket az anyag elő akar varázsolni. Alig veszi észre: mi történik körülötte, ha eszméje életet nyert, s azután műve az emberiség öröme, a világ bámulatára készen áll. Ez a mester, ez a művész végre is csak fába, érbe, agyagba vagy hideg márványba vés, ezekből alakít.

Mennyivel nagyobb szorgalommal, fáradhatatlanabb odaadással kell a nevelőnek, a tanítónak tanulmánya tárgyává tenni növendékét. Kiben a legrágább anyag: a lélek, a szellem van rábízva, kinek feladata, hogy az egyesekben az egész nemzetnek jellemét kifejezze és egyeseknek úgy, mint az összesnek, ugyanazon alakot kölcsönözzön, a mely azután millióknak boldogságára és üdvére, áldására és békéjére vezet.

Es veljünk-e, hogy e legnagyobb mester, e legnagyobb művész, a tanító, nevelő kellé méltánylatban részesül a művelvől részéről? Bár úgy lenne! De fájdalom! mig egyszérlő sokat, nagyon sokat követelnek az iskolától, a nevelőtől: nem adják meg neki azt a tért, melyet annak el kellene foglalnia.

Ez az ellenmondás sehol sem emelkedik oly magasra, sehol sem oly szembeszökő, mint a növevelésben. Itt a tanító, nevelő kellőleg nem méltányoláshoz még magának a növevelésnek kicsinylése is járul.

Az élet azaz lesz, a mivé magunk alkotjuk. Az emberek vaidsága és tudatlansága, értelmi és erkölcsi fejlettsége, nyomora és siralma, egy család, egy nemzet üdve, boldogsága, a nemzeti jólétnek leggazdagabb gyü-

műszozése, mind a nevelésben gyökerezik. A nő pedig már az életviszonyok alakulására a leghatározottabb befolyással bír.

A nő nevelése, képzése oly fontos, hogy az művelt világunk gondolkodóinak elméjében, e művelt világ nagy kérdésévé vált. S nem ok nélkül.

Mert kérdés: mindegy-e a művésznek, ha viaszból vagy ércből, agyagból vagy márványból alakít? Nem választja-e a szerint művészi eszközeit vagy alakjait? Nem szokja-e már meg a mesteri szem, hogy a még kidolgozatlan márvány-darabban szobrot, a nyers fában egy díszítményt lásson, melyek csak később, kifaragva lesznek azokká?

Kaulbach, midőn a hitújítás nagy képét festé, ennek száz alakját így vetette-e a vászonra, amint az eszme felgyűlt lánglelkében, vagy a világ minden könyvtára és muzeumból, gyűjteményéből nem gyűjtötte-e össze hőseinek jellemfőt, viselét, legyvereit, díszítményeit, melyek után mesterművét megteremtette?

Igy kell a nevelőnek is eljárni, tanulmányozni, kit nevelni akar: a lények lényét, az embert. És ezt kétszeresen kell tenni a nőnevelésnél. Megengedi a föltízteletű egyházkerület, ha néhány pereig igénybeveszem nagybecsű figyelmét, a férfi és nő szellemi életének különbségével, ebből kifolyólag a mi neveléselveink rajzolásával és végül intézetünk története fölmozzanatainak megemlékezésével.

Már első megjelenésére is látszik, hogy a férfi a nagyobb, a fizikai erő hordozója, arra van hivatva, hogy a természetből a harcot elfogadja, a földön a családnak lakóhelyet vívjon ki és ennek rendezője, kormányzója legyen; hogy a gyenge nő, a család táplálója, megkíméli és megvédett legyen. A barbárság alól felszabadult minden nép elismerte ezt. A két nem között a munka arányosan el van osztva, és csak a férfi durvasága vagy gyávasága okozza, hogy a női nem, a művelt világ szegényére, a kor elköresülésének bizonyosságára, a házi tűzheletől elűzött s oly munkára szorítottán, melyben gyenge neméhez nem illoen kell a létélert küzdeni. Hasztalanul vizsgálta s határozta meg a tudomány a két nem közötti különbséget úgy lelektanilag, mint költői alkotásra nézve. A gyakorlati élet nem veszi számításba s eltér a természet törvényétől.

Erösen jelöltek jelentékenyen kifejezettek a férfi vonásai. Erős jellem látszik az átható szemekből. Gyöngédek, szelídek, kedvesek a nő arcvonásai, tekintete szelíd, nyugodt, az egész kifejezés, mint mondani szoktak, nőies. A költő padcaog lelkesüve így fejezi ki magát: «sontjai elefantoson templomot alkotnak, melyben angyali lelke lakik.»

Kedélyteljes a nő arca. Mig a fiú ábrázata az évek során túl változik, átalakul, úgy, hogy az öreg vonásaiban alig lehet annak nyomát megtalálni: a matrona arca még gyakran a fiatal leányka vonásait mutatja. A nőarc a gyermekjeleget egész életén keresztül szabályszerűen megtartja, sőt maga a nő, gyermekeivel való társalgásában akárhányszor kimutatja gyermekies jellegét: ő maga pedig a legmagasabb kifejlesztésőjén áll, oly lélekállapotban, mely az ifjúéhoz, ennek gyermek-és férfi-kora közt hasonló; minden eszményi vonás, melyet a rideg élettájdalom a férfiról letöröl, a nőt hiven kiseri, néha utolsó napjaig. Tapasztaljuk néha, hogy előhaladott korú nők második szellemi virágzásban vannak, a mely az elvesztett ifjú szépséget eledletted és idősebb nőket néha oly kedvesekké, szeretetreméltókká tesz, hogy az egész családnak, társaságnak központját képezik. A szem, ez a lélek valódi tükrö, különösen a női szem, tűz sugarozza a férfi szemét bensőség, mélység és szépségre nézve;

oly forrást a benső életnek, oly esengést és kérest, oly rábeszélést és meggyőzést, oly fájdalmas panaszt, mint a nő szeme, sohasem mutat a férfi szem.

Mig a férfinal a gondolkodó ész, értelem, bíráló tehetőség a túlyomó; a nőnél az érzés, érzelme uralodik, inkább ösztönszerű, csaknem profétai látás által pótóva és azután fényleg ugyanazt gyakorolva, a mit a legmagasabb értelem nem lát. A nő szívében hordozza az irányítót, mely csaknem mindig jól mutat, ha előítéletek és hamis nevelés a súlypontot meg nem háborítja és a mely őt biztosabban célhoz vezeti, mint a gondolatok csillaga a kutató hajóst, kinek láthatárát néha esalódás ködöi s a szenvedélyek fellegei takarják el. Szeretném a kettőt a világosságához és melegségéhez hasonlítani, melyek egy és ugyanazon naptól jöve, a földi világot megteremtve és kormányozva, egymással a legszorosabb összeköttetésben vannak s valójában mégis oly különbözők. A férfi tiszta nyugodt eljellel a jóert és igazért lelkesedik; a nőkelében az érzelmei szent tüze ég, mely neki eszményi törvékevt ad és jöltévő, boldogító sugarait hinti környezetére.

A két nem közötti szellemi különbség már a gyermeki korban nyilvánul, s egyelmmellett futva, az egész életén keresztül tart. A leány első tekintete már szeretetet és gyöngédséget, a fiúé a kérdés és vizsgálódás.

Tekinthetel volna-e valaha egy leány, mint a sextimi madonna Krisztus gyermeke? Ugyanezen kepen a két nem közti szellemi különbséget a legmesteribb vonásokkal látjuk aethetikailag megjelenni. A kép férfi alakja átható tekintettel néz az égbe, mintha az istenség titkaiba akarna hatni, szemét nem kápráztatja a fénylő világosság; míg Borbála szeme nem állja ki a nyitott ég fényét, lesüllyeszti azt, karjait keblére kulcsolja.

Milyen tisztelt közönség! Midőn a férfi- és nőnem közt a különbséget e vonásokban megjelöltem, teszem azt azért, hogy megjelöljem az irányt is, melyben nőinket, leányainkat kell nevelni. Jöleső érzéssel mondom ki, hogy egyházkerületi lénynevelő-intézetünk nevelési elveiben alkalmazkodni igyekezett a nő egész lényének természetéhez, s ma, midőn ünnepeit ül, nyugodtan nézhet vissza 40 éves múltjára, mely bár akadályokkal, félreértéssel, általam fentebb említett ellenmondásokkal telt úton jutott e naphoz, de szelleme, eszményisége el nem hagyta soha. A női lélek, szellemi élet általam fentebb rajzolt természetéhez képest legelső tényezője volt nevelési rendszerünknek a vallás, a vallásosság. A férfi a háznak filozófiai, a nő vallási elemét képviseli. A nő nem lehet el a vallás-, ezen legnagyobb gyámoló nélkül. Lényének egész bensőségével merül el a legmagasabb kormányzásba, szívének mélységével fogja fel az ő üdvözítőjét, megváltóját. Ahol a férfi, felismert erejének öntudatában a dolgok eredetét kutatja, s azt hiszi csak, a miről meggyőződött, ott a nő az ő kedélyének mélységével hatol a lélek titkaiba s napjait, magát megadva, tölti bátran, bízva az örökkévalóval leendő egyesülésének erejében.

E vallásos kedélyt táplálni, apolni igyekeztünk egyszerűen a vallás tárgyainak tiszta, hamisítatlan megismeretetésével, az egyházi énekek lelkiemelő öszhangzatos tanításával, házi, iskolai és templomi istentisztelettel.

E női vallásos kedélybe beolvasztani a nemzeti érzelmeket, képezi nevelési elveink második főtenyezőjét. Meg vagyunk győződve, hogy csak tisztán nemzeti erős érzésű nők képesek oly hazafiaknak nevelni, s tette buzdítani, a kik a világlóglárság felületen, káprázatos elveinek megvesztegetésétől távol maradv, magyar fajunkat fenntartani, művelésében előrevinni képesek.

A vallásos és nemzeti érzelmei öszleolvadva, a munkásság által koronáztatnak meg. Nőnevelési elvünk

harmadik főtényezője a munkásság gyakorlaltatása, kötelességérzet ébresztése, háziasság. Itt meg kell vallanunk, hogy legnagyobb akadályba ütközünk. Az a háziasság, mely a mélyebb családi életet jellemezte, mindinkább vesztit hűségéből, hatásától. Nevelési elveink hajótörést szenvednek itt, mihelyt növényeink az életbe lépnek. Rajok fuval a kor szelleme. Boldogok, kiket nehány józan edes anya megöve é fuvaltatásától. Pedig, ha tudná a nő az ő hatalmát a háznál! Ő benne együlnék a ház együttes kis érdekei: csekélyeségek teszik együtt az életet, melyek, miután elintéztetnek, gonddal, érzellemmel, lélekkel teljesítettnek: a család élete jól rendezett és vidám lesz, vagy ellenkezőleg nyomorult. A nő, az anya üdítő és élettel levezője a rábizott kis világnak: ő a nap, mely körül a gyermekek kis csoportja kering: ő kormányoz és tanít: ő egyenlítő ki a napnak csekély ellenmondásait: ő simítja el a gyakran fölmerülő egyenetlenségeket, úgy, hogy minden a maga rendes útján halad. A milyen a nő, olyan a család társasági élete; amint keresi ő a boldogságot bent a családban vagy azon kívül, aként lesznek rendben a gazdasági viszonyok. A háznak templomnak kell lenni, hol a napi gondoktól üldözött férfi menedéket találjon; szentélynek, hol kipihenhessen magát, új tevékenységre ébredjen: találjon ő a nőben papnőt, ki a szent tüzet hű, állandó, feladózó szerelmével táplálja a ház oltárán, mely körül nehány egyenlő gondolkodású, hasonérelmü barát, és ilyeneknek mindig kell lenni, összegyűlvén, részt vegyen a család minden igaz, szép örömeiben. Ekkor tudja a férfi, miért él!

Ilyennek alkotja az én eszményiségem a házi nőt. E nőnek kedélyét, szívét kell nevelni a vallás, nemzeti történelem, irodalom, ének, dal, rajz s a zene által, semmivel nem zavarván e kedélyvilág életét olyannal, a mi már a nőesség rovására való. Adjunk ismereteket a nőnek, melyek tudványának kellő tápanyagát szolgáltatnak, melyek őt mivelő társadalmi tényezővé emelik; de kerüljük az irányt, mely őt tudakossá, elégedetlené, elbizottá tehetné.

(Vége köv.)

TÁRCZA.

DR. SZEREMLEY GÁBOR EMLÉKEZETE.

Írta s felolvasta DR. HEISZLER JÓZSEF, sárospataki theol. tanár
1867. szept. 24.

(Vége).

Ez irodalmi munkásságát Szeremley Gábornak az a változás szakította félbe, mely tanári életében korszakot képez.

1851-ben a bécsi egyetemen a teológiai tantárgyak előadására elválasztván, gazdagon kiképzett szelme egészen a vallási igazságok mélyezése felé fordult, s a tudományt a hitet a tudományal legalább az előadás tudományosságában kiegyeztetni törekedett. Erről különben akkor győződünk meg, midőn bécsi egyetemi fényes állását, a nagynevű Somossy halála után annak tanszékevel kinaltatván meg, a pataki szerényebb helyre cserélte fel 185 $\frac{1}{2}$ -ben és már 1860–61. három új tankönyvvel lépett fel s gazdagította akadémiai irodalmunkat, t. i. a Keresztény vallástudomány három kötetével.

A kik a magyar prot. egyházban Szeremley előtt dogmatikát írtak, jobbadán a múlt század végén és a jelennek elején uralkodóvá lett észrelvés álláspontján maradtak vissza, s el lehet mondani, hogy Szeremley maga előtt nem talált senkit, kit követhetett volna, s egészen

új teológiát írt, a hívő s megkeresztelkedett tudomány teológiáját.

Dr Szeremley Gábor bármely tantárgyhoz fogott, annak legmagasabb fejlettségi színvonalára igyekezett feljutni. Ez volt erénye, de egyszerűsége, mint az őt utóérni restellők elhivatni szereték, hibája is. De ha már csakugyan hiba volt, kérnünk kell a gondviselést, hogy számos ily hibákkal örvezzesse meg szellemfejlődésünk folyamatát.

Az 1849-ben kiadott jogbölcsészetiében már egy oly tétellel találkozunk, melyre csak a legbátrabb s leghatározottabb gondolkodókat látja a történelem foglalkozni, s ez volt a halálbüntetés jogtalansága, melyet sem a büntetés céljából (a mi nem annyira mások megrétése, mint a bűnösnek megjavítása), sem pedig a természeti jog-adta végszükség eszméjéből, a moderamen in culpae tutelae mentő-szabályból nem lehetend soha igazolni.

A társadalom ezen jogbitorlása ellen a XIV. században a nagy gondolkodó Wicleff, korunkban Franciaország leggenialisabb írója, Hugo Viktor kelt ki leghatározottabban; amaz tisztán keresztény, ez humanisticus és jogbölcsészeti alapon.

Valóban, a mely társadalom az egyedül Istennek fentartott abszolút életjogot gyakorolja, összetörte élet mindazon érveknek, melyeket az öngyilkosság és párbaj vakmerősége ellen felhoztak, s az abszolút életjogot, melyet maga gyakorol, az egyesnek is kezébeajtszotta, s így mind maga betört az egyes isteni jogok körébe, mind példája által az egyeseket hasonló merényletre bátorította. A Krisztus kijelentése álláspontján pedig, a ki nem akarta a bűnös halatát, hanem, hogy megtérjen és éljen, ezen állásponton a halálbüntetés már a ker. legfőbb elv, az egyetemes szeretet királyi törvényének megrőse a társadalom részéről, a mely, midőn őt, az elkövetett bűnt egy új bűnnel bünteti meg, melyet maga nem a szenvedély mámorában, hanem teljesen hidegen és egész cerimonióval visz véghez; pedig a bűn jogosultságot a bűne senkinek sem ad, s nem is adhat soha.

Szeremley a tudománynak már kivívott magaslatára feljutván, nem állapodott meg, hanem továbbment, eszméit, mint valamely fényes zászlót megragadva s a nélkül, hogy visszanezét volna, hogy vajjon ki követi bátor haladását?

De ha épen senkisémet követhette volna is az eszmék bátor emberét, már mégis nagy nyereség az, hogy közzötte és az elmaradtak között nagy hézag támadván, ez míg egyrésztől vádolta némán az elmaradtakat, másrésztől felmutatta előttök a célt, s erős impulst adott a gondolkodni szeretők lelkének. És ez már magában is nagy dolog!

Szeremley elevenen érezte misszióját, azért nem nézett sem jobbra, sem balra, hanem csak előre, s ezt az eljárását már a biblia életbölcsésége is pártolja.

A Gondviselés be szokott állítani az idő és szellemi életfejlés folyamataiba oly egyreket is, kik korukat megelőzni küldetnek; s mint a próféták, a jövő nagy légkörében mozognán, de a jelent, hanem a jövőt személyesítik. De épen ezen állásponton tölthetik be a jelen igaz tartalommal, s a múlt csak a jövő és a világeos rendeltetés eszméje által megteremkenyvitve, szülhető el a jelent, s tehető azt a jövő fejlődés alapjává. Szeremley ezen szempontból teológiánk életében a szerves fejlődés személyes alapfeltétele, s valóban méltó, hogy adassék nevének tisztelte meg azok által is, kik állását s misszióját vagy feljogni nem tudták vagy nem akarták.

Az ily férfiak, a jövőnek ezen előései, korukban sohasem találkozhattak valamely fényes elismeréssel, de a jövő amint elközeledett, elhozta ezen áldozatok sírjára

legszebb babárait. E férfiak koruk félreértettjei, mert ők a jövőhöz tartoztak.

Dr Szeremley Gábor ezen álláspontján megbecsülhetlen jelenet. Kikényszerítette a gondolkozást, s így az ember szellemi enjét erősebb fejlődésre sarkallta. Szeremley egy nagyszerű, kimozdítottan erkölcsi kényszer mind-azokra nézve, kik utána következnek, s nem engedi meg, hogy az egyházi tudományosság a régi korlátok között mozogjon, hanem menjen hátra előre. A világosságának elől kell járni, s legyen hajnali fény az ébredő világ felett, ha mindenkinek napja nem lehet. Szeremley egyházi tudományosságunk terén bezárta a régi idők ajtaját. Ez az ő érdeme, de egyszersmind utódjának rettegése; mert hogy valaki odaálljon, hová ő magát egy félszázad alatt felküzdötte, nem aggálytalan feladat. Többet tenni a tudomány terén, mint ő tett, lehetetlennek látszik; csak talán a másként tenni a látókor felébredése segíthetend utódján, s biztathatja azon reménnyel, hogy egykor megbízóink szintén részlethessen azon elismerésében, mely a megboldogultat sirjában is követi.

Szeremley jellemzésénél el kell mondanunk azt, hogy szerietel szeretete a tudományt, de még jobban az igazságot, mindenkifelelt pedig az Istent, s a vallás dogmáit egyenkint ezen mély ismereterete tartalmából igyekezett megoldani, s e törekvésben gyakran kénytelen volt oly útkon járni, hol őt a kevésbé avatottak csak nehezen követhették. A sasútkhoz, természetesen, sas-zárnyak kelének. Ez az egész.

A tudományak is megvannak saját útjai. Dr Szeremley Gábor ezen útkon maradt, s ott maradt, ha senki sem követendő is. Előtte oly magasatos, oly isteni dolog volt a tudomány, a melyhez kell, hogy felemelkedjünk. Mit nyert azzal az emberiséggel, hogy Olymp istenei odahagyva eszközök, az emberek közé vegyültek, s elkeverék magokat a porban és sárban, hol az emberi szenvedélyek mozogtak. ?

Pythagorasz leplelt borított arcára az avatatlank előtt, s oly rejtelmes tételekben beszélt, melyeknek tartalmát tanítványai csak nagy nehezen közelíthették meg, mint az apostolok a Krisztus szent paraboláit. De ennek is megvolt haszna. A komoly rejtelmy előtt tűnődve s magokat törve álltak meg a lelkek, s végre e küzdés alatt a tanételek hegyébe a lelkekbe és soha bölcsnek nem jutott osztalékul az a szerencse, mely a rejtelmes Pythagoraszt megkoszorúzza; mert ő egymaga több várost és államot épített, mint népszeribb utódai mindannyian.

Dr Szeremley mondá egykor, hogy «a tudományak önteremtett utóiról nem tanácsos lelépni, még az általános megközelíthetősé dicőségéért sem. A kik öszintén keresik az igazságot, ne resteljen az édes gyümölcs kemény héját megtörni.» Neki e tekintetben igaza is van. Hazai irodalmunkban elsősorban a természettudományok kísértették meg a saját technikával való élést. Szeremley azt hitte, hogy a többi tudományok is bírnak e joggal. Hogy a kezdet soha és seholsem tökéletes, ez volt Szeremley sorsa. De vajjon Hegel és Schleiernmacher, e két nagy kezdő ember, szerencsésebbek voltak-e, bár maguk előtt egy már másfél századi virágzott német irodalmat találtak? Szeremley pedig maga előtt sem kiképzett magasabb bölcsészeti, sem theologiai nyelvet, vagy épen theologiai irodalmat nem talált. Ez nem az ő hibája! De miután a nagy német theologiai tudományosság magaslátára felemelkedett, tett munkája s farsádsága feljogosította őt, hogy ott maradjon, hová magát felküzdötte, s azt akarta, hogy oda törekedjenek azok is, kik körébe jutottak. Ez volt az, a mi megtámadtatt!

Theologiai munkáit, mely a német theologiai tudományosság színvonalán áll, a «Sárospataki Füzetek»-ben

Hegedüs László recenziója mutatta be a közönségnek, ezt érve műlva a «Prot. Egyh. és Isk. Lapok»-ban egy bírálat követte Ballagi Mórtól, mely minden inkább volt, mint kritika.

Nem emelem fel a sebeket felül, melyeket e kritika okozott, a véres vádlok szemfelelet. E sebek nem véreken többé, de be sem forrtak, úgy mentek be a sirba. Most már hallgatnak, mint a szív, melyet az emberek roskakarata többé fajó rezgésbe nem hozhat. De nem lehet szót nem emelnem a tudomány barbársága ellen, mely félretelva minden kimeletet, nyersen követelte azt, hogy egy agg férfú, egy ker. bölcs elete végorában ismerje el, hogy ezer gond és virasztás között lefojlyt elete, ha nem tévedés, de legalább haszonélküliség volt. Iszonyatos követelés, melynek egész jogosultsága saját önkényessége!

E bírálat kimondhatlan megdöbbenést és általános indignatión idézett elő. E bírálat inkább a személy támadta meg, melyet köztisztélet és elismerés környezett, mint a felállított tudományt. Az említett általános indignatiónak elsősorban is saját tanítványai adtak kifejezést. A sárospataki főiskola nemes ifjúságának e kegyetes magaviselete megérdemli, midőn mélyen megsértett öreg tanárért, bár ifjú erővel, de szent lelkesedéssel sorompóba lép, megérdemli, hogy tisztelettel említsék meg akkor, midőn a nehez munkáiban kifáradt jeles mester emlékeztének szentelünk ünnepet, hogy a nemes példa, a szép tettekre való dicseretes lelkesülés sohase múljék ki a főiskola ifjú polgárainak lelkében, hanem éljen s virágozzék az ott mint e főiskola maradóan ismertető jegye s képző erejének bizonyítéka. Azon ifjúság, mely tanárért egy sokkal biztosabb ellenféllel lánsát törni kész, nem a győzelem reményében lépett fel, csupán erkölcsi erős önéreztés szép sugalmait követte, ez szembe fog szállani a kötelesség névében az időnek bármely ellenszenvével is, s így nekünk, kik már ez életből kifelé indúlunk, azon édes vigasztalást nyújtják, hogy nem élünk hiában, s az általunk felkarolt szent ügynek bátor viadárokat hagyanánk magunk után vissza.

Azután a megboldogult választott maga is a bírálatra. E válasz tárgyias jellemű, tudományos és méltóságteles volt, s végorsorban megtámadóját a ker. közvélemény itélőszéke elé idézi. Ő meghalt, de mondhatni ezen appellatiót kezében halt meg. Ezen appellatiót a jövő ki fogja elégiteni a vallásos szellem emelkedésével, a ker. öntudat magasabb lendületével, mely az egyéni vélemények uralkodásának véget vetend a határozott pozitívításokon nyugovó mely életkedzés terén.

Szeremley «Ker vallástudomány» című dogmatikája ellen talán felhozható, hogy jobban dogmás történet, mint dogmatica, s tárgyalási módja inkább eclecticus, mint egy belső egész. De tagadhatatlan, hogy a nagy német theologiai tudományosság egész körét átkarolni igyekszik, s munkájában igen sok a kritikai és vallásbolcsészeti elem, mi az igaz prot. életfejlődés mezején elsőfontosságú dolog.

Különbem valamely szorosan tudományos műnek megírásánál a stylaris vagy aesthetikai mozzanat csak oly kellet, mint az igaz és hasznos mellett a szép. Jó, ha megvan; de a tudomány, mint eszmék rendszere, nem kevésbé becses és értékes, ha az hiányzik is. A szellemirány jogosultsága, a rendszer s annak mikénti betelése a tárgykimerítés által, az, a mi a tudományt és kritikát szigorúan érdekli.

A ki ily álláspontot foglalva, tekint Szeremley G. munkáira, szívesen beismerend, hogy ő a jozan haladás embere s igazi ker. tudós volt. Minden új eszme megragadta figyelmét s azt könyveiben jelezni s jellemezni

sietett. de sohasem tagadta meg az igaz ker. tudós szellemét. Neki lehetett ellenkező nézete. de sohasem volt ellenszenv. Soha gúnyosó nem jött ki ajkain. midőn azon nézeteket előadta, melyeket nem oszthatott. Tisztelettel a gondolkodás szabadságát s még a tőle eltérő meggyőződésnek jogait is; de saját meggyőződésétől soha, semmi tekintély vagy kor-nézet kedvéért le nem mondott. Ő azt hitte, hogy egy öreg tanárnak joga van már saját útján járni, saját nyelven beszélni, saját meggyőződésével élni, s így bármint gondolt a világ, ő békén ott maradt saját szelleme regiojában.

De legnagyobb érdeme Szeremleynak az, hogy, a mint láttuk, bármely tanszékkel bízott meg, legelső feladójának tartotta megbízott a választás helyessége felől az által meggyőzni, hogy mindjárt első éveiben tárgyából tankönyvet szerkesztett s azt a világ elé bocsátotta, s egymaga oly akadémiai iradalmat hozott létre, minőt előtte senki, s általa a tudomány gyarapodására sokáig lényeges befolyással leend.

Valamely iskola közreboesatott tankönyve már oly tény, melyet ignorálni lehetetlen, s az *első elődök* állomására lépők már az által súlyos erkölcsi nyomás alá jutnak: *tenni* és pedig többet az elődöknel, ha a tudomány terén s a közvelemény előtt a haladás embereiként akarnak tekintetni.

A tanárnak nincs más önbizonyítéka, mint saját szelleme. Ennek pedig látható teste a könyv. Így volt ez a főiskolában ezelőtt és ez jól volt így... de ha az akadályok, melyek 1865 óta az akadémiai írói szorgalom útjába gördítettek, mielőbb elháríthatni nem fognak, fájdalom, nem leend többé úgy! Az egykori jónévu akadémiai iradalm, mely e főiskolának elismerést termélt, el fog enyészni s vele el fog enyészni nevünk. De Szeremley Gábor már kénytelen volt saját költségén kiállítani könyveit. E teher egyesnek igen nagy, egy társadalomnak, mely egy szép órában egy egyházirodalmi társaság létrehozása nagy gondolatával foglalkozott, kevés vagy legalább nem nyomasztó; mert ha anyagilag vesztene is, nyér szellemi értékben, melynek lehetősitése saját érdeme. Ellenben jelenleg Szeremley Gábor kiadott könyvhalmaza egy árvaságra jutott családnak lesújtó terhe s az abba beölt tökét megsemmisítette az írónak halála s hátrahagyott gyermekeinek most vásártalan papírok maradtak szomorú örökségül.

E gyászos példa egy családapát sem fog lelkesíteni hasonló önfeledőzásra, de a prot. egyházi társadalom e könyvek létrejövésé nélkül nem haladhat; mert hibája, a közszellem e könyvek híján keresztül mehet előre, s e hid. e szellemi communicatio, ha költséges is, élet-szükség akkor, ha a haladás valóságos feladat.

Szeremley Gábor életrajzi kivonata ez: Született D.-Horvátban, Borsodmegyében. Gimnáziumi és akadémiai tanulmányait Sárospatakon végezte. 1835. februárban a külföldi egyetemek meglátogatására kiindulván, felévert Bécsben, egy egész évet pedig Berlinben töltött. Hazajött. Nyárára felkészül elváltatott, mely pályán 3 évet töltött; 1839-ben Szigetre hívatott meg a bölcsészeti előadásra. De már 1841-ben Sárospatakon találjuk őt és pedig mint a politika, statisztika és nevelés tanár előadóját, a hol 1847-ben a bölcsészeti tanárul lön elválasztva. 1851-már a bécsi egyetemen adta elő, mint rendes tanár, a dogmatikát és symbolikát. 1856-ban pedig a tisztáninneri egyházkerület bízalma visszahívta őt Sárospatakra a dogmatika előadására, ahol is 1867. január 26-án a munkaterhes földi pályát az örök nyugalom és jutalom országgal cserélte fel.

Ezek után, mélyen tisztelt közönség, nincs egyéb hátra. mint hogy keressük fel ünneplőnk tárgyát saját utolsó földi lakásán is, a sírok csendes országában.

De, hogy ezen utolsó adókat lerohassuk a megboldogult iránt, előbb meg kell lenünk, hogy melyik felhánt földhalomnál állapodik meg gyászoló családja, hogy nyugvó helyét megtalálhassuk.

Szeremley Gábor jellelénül fekszik a földben!

De vajjon minek is annak köjel, ki a bárány jegyével megjelölve ment át a földön?

Szeremley megjelölte magát az élők lelkében, beírta nevét örök betűkkel a főiskola életébe.

Szeremley még életében betemette magát örökéletű eszméibe, tankönyveibe, tanítványainak maradó kegyeletébe, ismerőinek tiszteletébe. Mit keresne annak porai felett a hideg kö, kinek emléket élő emberek őrizik?!

A legmagasabb sírkövet földi porok felett történelmileg a fejedelmi önkény korlátlanúsága emelte fel, de a büntető idő körülverte azt is ágázolhatlan forró sivataggal, hogy elzárja tőle a merész vándorok balmúlatát.

Ellenben a szerény keresztvén tudóst csak az igazak azon igénytelen csoportja környézi, mely a világ javai felett nem rendelkezhetik.

Feküdj tehát, megboldogult pályatárs, fekdj jellelénül a földnek porában. A te isteni Megváltód hullája is egykor idegen síraltba temetettet el; fekdj tehát te is egy reád nézve nem idegen sírkőnek, a nagy Somossy sírkővének árnyékában.

Az Úrnak síraltját fehér angyalok őrizték s felkereste az őszinte szeretet: a tied felett is örökdió egy fehér angyal, az igazak első emlékezete, s fel fog keresni síraltban is tanítványaidnak szeretete; mert legio azoknak neve, kik szellemeddel társalkodnak s táplálkoznak. Dobogó szívek, halhatatlan emberlelkek a te emlékköved, lsten veled!

SÁROSPATAKI LAPOK KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

(Folytatás).

Augusztus 24-én délelött 10 órakor érkezett püspökünk kíséretével Palágyba, hol a feldisített lelkeslak udvarán nagy közönségtől s koszorúval ékített leánysegregtől környezve az egyház ifjú lelkesze. Tamaska István, szívóbil jól szép beszéddel üdvözölte. A szívelyes válasz és rövid pihenés után istenitiszteletet és nyilt tanácskozást tartott a főpásztor, kit a feltett kérdésekre adott feleletek arról gőztek meg, hogy ez egyházban a hívek templomgyakorló áldozatkész tagjai anyaszentegyházunknak. Egyházi épületeiket jól karban tartják, csak a régi templom fedele van elavulva, a szorgalmas és buzgó nép ifjú lelkesének vezérlete alatt bizonyára nem fogja engedni a beces templomot elenyészni.

Régi hagyományok szerint e község a rómaiak idejében alakult, a messze terjedő síkság közepén levő dombon felépíték Pallas templomát (Palladium), melyről e hely »Terra Palladis»-nak neveztetett. A magyarok birtokába jutván e hely: Paládj-nak neveztek. A Palágyi család birtokában van egy adománylevél Szent László magyar királytól, melyben ez mondatik: «Conferimus terram Palladis,» azaz adjuk Palágyinak Pallas földjét. Az 1575. évben Szalay Ferenc, Beregvármegye főispánja és a várdai várak kapitánya a templom alatti síraltba temetettet el. Az 1617. év körül lehetett ref. anyaszentegyház, mely évben a templom megújítottat, valamint 1652, 1729, 1774-ben, az 1827. évi felől már

avult állapotban van. Egyik harangja 1651-ben öntetett. Van egy aranyozott ezüst pohara 1642. évből. Paplaka, tanítólaka, tanterme jó állapotban van. Takarékmagtára 30 köbél gabonából áll, 14 hold földje az egyházi szükségletre 120 frt jövedelmet ad. Az egyház hívei tempomgyakorlók, buzgók, áldozatkészek, vadházaságban élő nincsek. Lelkészei 1682-től vannak feljegyezve, a tanítók 1683-tól, a gondnokok 1791-től. Lelkész- és tanítólak újból építtetvén, államszegélyből 200, a Horváth Mária alaplóból összesen 950 frtal segélyeztettek. A lélekszám 477. Jelenlegi tanító Balog Dániel, a kitanító tanítók egyike. A látottak és hallottak felett örömmel nyilvánítja püspök úr megelégedését. A tanácskozás bevégezése után az egészen újból épített tanítólakót és a külön álló tantermet tekintette meg, s minthogy ott több iskolabárány gyermek volt jelen, a vallás-, földrajz- és számtanból kérdéseket is intézett hozzájuk, melyekre azok értelmes feleleteket adtak. E helyen is megelégedését nyilvánította, a gyermekekhez és a jelenlevő szülők- és előjárókhöz buzdító beszéd tartása után eltávozott.

A nagy ebéd végeztével, a mely sok kellemes kibevettéssel folyt le, a szelmenci egyház meglátogatása következett, hol Pazar József lelkész fogadta a megérkezett főpásztort, hálás szívvel köszöntve meg a püspöki befolyással nyert segédelmet, mely nélkül ez az egyház megszűnt volna létezni; itt is istenisztislettel kezdődött a látogatás, csaknem minden egyháztag jelenlétében. A lelkész által felolvasott egyháztörténet emlétre méltó pontjai a következők: Az első református anyaegyház Kis-Szelmenec, mint nemes urak lakhelyén alakult, ott lakott a lelkész, ott volt a templom, paplak és a lelkész javadalmát képező földbitok, de a XVIII. századbeli időzések ide is elhatottak, a lelkésznek meneknie kellett, az egyház minden javát a római katolikusoknak adták.

A mindenétől megfosztott egyházat egy, a Pincóczy családból való keyes nő vette pártfogása alá s a Nagy-Szelmenec levő hazát belhelyével a reformátusoknak paplakot ajándékozta. E keyes nő gyermekei, Pincóczy István és Ferenc, nemcsak édes anyjuk adományozását fogadták el, hanem adománylevelükben a belhelyet minden hozzátartozókkal együtt által adták az egyháznak. Ez az adomány képezi ma is a lelkészi jövedelem alapját. Az 1644. évből volt egy harangja, melyet a római és görög kath. egyház magának akarván tulajdonítani, végre becsértékét 50 frban kifizették s a harang náluk maradt, 1650-iki évből van egy aranyozott ezüst úrasztali pohara.

A nagy-szelmeneci egyházhöz csatoltattak Kis-Szelmenec és Ptruksa, leányegyházakul.

A kisded egyház templomát nem építhetven, a paplakul nyert ház egyik vége rendeztetett be imahelyül. 1822-ben kezdte építeni fatemplomát s 1826-ban befejeztetvén, felszenteltetett. 1866-ban az elavult fatemplom helyett szilárd anyagból toronnyal építették a jelenlegi. Az adományozott paplak 1830. évig tartott, ekkor ismét fából, 1876-tól 1882-ig szilárd anyagból építették a jelenlegi diszes lelkészlakot.

1762 előtt 7 lelkész van feljegyezve az öreg emberek emlékezte után.

Ez egyházzal nagyon sok baja volt már egyházmegyénknek. A régebbi időkben lelkészi díjleveleket akartak minduntalan változtatni, a küldöttségek folyton kérettek és küldettek, 1803-ban egy küldöttég aztán ily jelentést terjeszt be: «Ez a vallás mellett való buzgóságban egészen meghidegetett nép egy kevésbé megszorítottá annak a nagy fogyatkozásnak megköltöására, mely hármiluk az ily gyülekezetre a Predikátor távollétéből...

...kik közt annyi ideig csupán az úrnak irtalmassága tartotta fel az istenisztisletnek eszközeit.» Ezután megszintek háborogni, felvén, hogy a lelkész elvétetik tőlök. 1873-ban kezdődik ismét a zavar és kellemetlenség a lelkészi földkeletlő fizetendő adó miatt, 5 évig nem volt gondnok, 1883-tól ismét 4 évig nem választottak, s e miatt 50 frt büntetéspénzt is kellett fizetniük, csak ezután választották meg a gondnokot.

E vizsgálódás közben annyira felszaparodott az adó hogy 1875-től a főtiszteletű egyházkerület 446 frtot, az egyházmegye 716 frtot, összesen 1162 frtot fizetett ki az adótörlesztésre, ezenfelül temploma felépítésére 350 frtot, lelkészlakra 753 frt segélyt nyertek, összesen tehát 2465 frtot kaptak.

Érlekes tudni: miként köszönte meg az egyház a sokféle segélyt most püspökének és esperesének jelenlétében. Arra a kérdésre: miből fedezi az egyház évi szükségleteit? a lelkész ezt felelte: az egyháznak erre semmi alapja nincs, a hívek (!) sem akarják fedezni; az egyházlátogatások fizetendő tüzbiztosítási díj s egyéb mult évi tartozások is kifizetetlenek. A költségvetést sem lehetett megállapítani.

Püspök úr erre előadja, hogy az ő Felsége által szentesített egyházi törvényeink szerint minden egyháztag köteles évi egyházi adót fizetni, ők is kötelesek erre. Azt felelték, hogy ők szegények, csak 2-3 ember van közöttük, a ki megélhet; hasztalan volt az atyai szeretettel parosult intés, dacosan kimondák, hogy semmit nem fizetnek s egyes bujdosók szavára hallgatva általában oly tiszteletlenül viselkedt magukat, hogy püspök úr az egyházvizsgálatot kénytelen volt megszüntetni és eltávozni.

A botrányos esetről felvett jelentés betérjesztett a főszolgabíróknak (ki az ugymezei főispán felkeltási unnepegyben Ungváron időzött), mi leend az eredmény, megátjuk.

Ez volt a drága egyház köszönete a 2465 forint segélyért. Az egyházmegye ezen egyház adó-ügyében így határozott: «Az egyház réjtének jövedelme a lelkészi faldó adójának fizetésére fordítandó, a hiányzó összeget a lelkész fizesse, az egyházi kisebb szükségletek fedezésére pedig az egyháztagokra méltányos egyházi adó vettesk ki, a hiányzó összeg az egyházmegye segélyéből fog fedeztetni.» Ennél helyesebben s méltányosabban nem lehetett e kellemetlen adó-ügyet érintetni, de az egyház megis hajthatatlan maradt.

Lelkész előterjesztje, hogy a templomot az egyháztagok híven gyakorolják, a lelkészi díjt megfizetik, papjukat szeretik; azt mondják: fizessen az egyházmegye, iskolája nem volt s jelenben sincs. Kis- és Nagy-Szelmenec részére Nagy-Szelmenec községi iskola felállításá lett kimondva ezeltől 18 évvel; eddig annyira haladtak, hogy az iskolahelyiség felépítetett ugyan, de nincs bevégezve, haszaltalan minden sörgetés és folyamodás, a mi épített az is elpusztul s a két község gyermekei tanulás nélkül nőnek fel. Esperes úr vizgatásulú kijelentette püspök úr előtt, hogy valamint eddig nem talált oly egyházat, mely atyai szívének szomorúságot okozott volna, úgy ezután sem fog találni többet egyházmegyéjében.

Augusztus 25-én reggel a Szelmenchez tartozó Ptruksa leányegyházat látogatta meg püspökünk. A tanítólak zöld gallyakkal diszített és zöld sással behintett udvarán várt e buzgó, áldozatkész leányegyház apraja és nagya. A látogatás feletti örömet Enyedi Lajos, előkönyörgő tanító szép beszédben fejezte ki, a mi püspökünk kedvesen fogadta, mint kötelességeiket híven teljesítők iránt elismerést nyilvánítva. Kivánságokra istenisztisletet előzte meg a vizsgálatot itt is.

Ptruksa községét a tatárak pusztítása elől a rengeteg erdőbe menekült 6 család alapította a Latorca folyó által körülfogott kis területen; e hely ma is Belső-Ptruksának hivatik. Innen a Latorca áradásai a mai község helyére kényszerítették őket átköltözni. Az eredetileg 6 család a bevándorlóttal együtt 618 lélekkel áll, melyből református vallású 298. Említésre méltó, hogy a vallásüldözés korszakában a szelmenai lelkészek nem engedték meg a községbe belépni, így a lelkész megállott a szelmenai határban, a határ mellett levő ptruksai temető mellett s onnan temette el a halottat. Első fa-templomuk 1818-ban, második szintén fából 1845-ben építették. Iskolájuk 1818-tól van. Egyházi szükségleteiket és építkezéseiket kivételből fedezik, köteleseiket pontosan és híven teljesítik.

A legnagyobb meglepéssel távozott el a püspökünk e helyről. Következett Nyárád, hol Kecskemethy Lajos ifjú lelkész, a diadalves és zöld gallyakkal díszített lelkészlak udvarán, nagy közönség, fehér ruhába öltözött korszerű leányok között az egyház sorsát s a hívek érzelmeit tisztán feltüntetve, melegségtől, tisztelettel áthatott beszéddel üdvözölte. A kölcsönös üdvözlésre itt is istenítisztelet és egyházvizsgálat következett.

A nyárádi egyház 1762-ik év előtti története szájhagyományból ismeretes. E szerint, a jelenleg egészen római katolikusoktól lakott Dobó-Ruszkáról elűzött ref. lelkész a Nyáradi család vette pártfogása alá; egyszerű templom- és paplak-helyet is adott az 1684-ik év táján; 1704-ben épített egy fatemplomot. A jelenlegi szilárd anyagból való 1806-ban, tornya 1834-ben épített. Egy cinpharát 1697-ik évben Kőrösi István, egy cin-kannát 1739-ben nagyságos Nyáradi István ajándékozta. Lelkészek és gondnokok csak 1783-tól vannak feljegyezve. Az iskolai tanítást 1818-ig a lelkészek végezték.

Templomának fedelzete rozsz, paplaka régi, fapilett; iskolája a kornak megfelelő, új. A lélekszám 511. Tanítója, Vass György, dicséretes eredménnyel tanít. Az egyházi szükségletek fedezésére semmi vagonya nincs, a kiadásokat munkáttel- és kivetésből fedezik. Az iskoláépítéssel, lelkészlakigaztással, lelkészi és tanítói csúrré összesen 866 ft segélyt nyert. Az egyház hívei szorgalmas templomgyakorlók, áldozatkézek, vizsgálódó és törvénytelen házasságban élő nincs közöttük.

Egyházvizsgálat után az iskolát tekintette meg püspök úr, hol a leányok alkalmi beszéddel és koszorúval, az összes tanulók pedig szép alkalmi dallal köszöntötték. Egy *Jakab Ferenc* nevű egyszerű földműves, a falu költője, szintén versben üdvözölte a főpapot, a Bertalan naphoz fűzve jó kívánságait. Az egész fogadtatásban volt valami kedvesen sajátos, a mi a főpásztorra és egész környezetére mély benyomást gyakorolt. Ennek is, mint sok más jónak és szépnek, az lehet itt az oka hogy itt valami ritka nemes szellem vezérlő a szülők és gyermekek gondolkodását és tetteit. Ritka tanubizonyosság erre az is, hogy itt az ifjak és leányok tarsulatot alakítottak, a melynek célja, hogy egymást minden nemtelenség ellen oltalmazzák. A tarsulatba bevett tag köteles magát mindenütt illedelmesen viselni. Vasárnap délután összegyűlnek és szépen együtt mulatnak.

Ebéd után, Vass György, tanító kérésére megtekintette püspökünk a faiskolát is, a melyben több ezer nemesített gyümölcsfa díszlik, szép rendben, nével elátva, és pedig a legjelesebb fajokból. A nagyobb iskolások mindnyajan tudnak ojtani, otthon mindenkinek van nemesített gyümölcsfája. A tanítónak ez a szorgalmatoskodása is megérdemelt dicsérrel jutalmaztatott.

Nyárád végén már ott várta a távozó püspököt a Cseppeyi küldöttség és zászlókkal díszített bandérium, a

kik a nyárádi bandériummal együtt, nagy örömmel kalauzolták kised egyházuk felé.

A lelkészlak előtt ünnepies díszben állott az örvendező egyház minden tagja, s a lelkészlak elé szép diadalív alatt bejutott főpásztor Szöllösy Gyula üdvözölte.

A szép beszédre megható válasz következett, minek elhangzása után, Szabó József, eszenyi lelkész, egyházmegyei tanácsbírónak, e kised egyház szülötének, több jelenvolt paptrása nevében is intézett üdvözlést fogadta a püspök. Kéves pihenés után istenítisztelet és ennek végzetével az apostoli üdvözléssel kezdett s a díszes gyülekezethez intézett főpásztori beszéd következett s megnyitotta a püspök a tanácskozást.

Az egyház felolvasott történetéből nevezetesebb pontok ezek: Cseppeyl mint a Mokcsay család tulajdona, hihető, hogy a reformált vallást mindjárt kezdetben elfogadó család által reformátusnak tétették. 1618-ban már több rendbeli írászattal készletekről tétetik említés, de mindezek eltűntek. 1710-től 1787-ig Kis- és Nagy-Kaposnak társ egyháza. 1767-ben önálló anyagyház lett, midőn a Mokcsay család 5 darab földet adományozott a lelkész részére. 1794-ben az egész községet elhamvasztott tűz megsemmisítette a nagy fatemplomot és lelkészlakot is, minden melléépülettel együtt; de a vallásához híven ragaszkodó nép már a következő évben szilárd anyagból építé fel a jelenlegi templomot, sőt a lelkészlakot is, mégpedig önérejből. A tornyot 1869-ben építették, melyre Héthy Antal 514 ft 70 krt adott, a kéves számú hívek 320. frtot, 1876-ban a lelkészi hivatal megürögedett, a csekély lélekszámmal, így csekély jövedelemmel is bíró egyházat N-Kaposhoz akarta az egyházmegye esatolni, de az egyháztagok buzgósga ezt nem engedte, a lelkészi díjt 700 frtra felemelte, így lelkeszt kért és nyert is. De nemcsak ebben mutatta meg e kised egyház áldozatkésztséget, hanem a harang-átöntés és díszes lelkészlak-építés által; sőt még van 476 ft 28 kr töképenze is, holt az egyháznak semmi vagonya nincs, minden kiadást kivetésből fedeznek.

A vallásérkölesi élet teljesen jó, vadházasság, viszálykodás, törvénytelen gyermek nincs. Az istenítisztelet híven gyakorolják. A nép szorgalmas, munkás, mértékletes, melynek következményét, az anyagi jólétet, békeséget örömmel élvezik.

A gyermekek Nagy-Kaposra járnak iskolába. Az 1787-ik esztendőtől Budaháza és Vesköc, mint filiák, ehhez az egyházhöz tartoznak, Budaházán sem templom, sem iskola nem volt, itt jelenben már csak egy lélek van református. Vesköcön kétannyi a lélekszám, mint Cseppeylben. Tanítói állomása a mult században alapított. Jelenben 170 forintra menő jövedelemből csak teng a tanító, de ennek megfelelő az iskola szellemi állapota is. Ezelőtt 2 évvel építették a díszes iskolát, mely 1300 frtra került a fuvar s napszámon kívül. Az egyháztagok 970 frtot fizettek sajátjokból a munkán felül; a többi segélyekből nyertek. Temploma paticból épült, rozant állapotban van, mielőtt újat építenének, alkalmasabb helyet kell szerzeniök. Van 190 ft töképenze és 5 vékás földje. A vallásérkölesi állapot jó, templomkerülő nincs. Jelenlegi előkönyörgő tanító Marikovszky Lajos. Cseppeylben a lélekszám 165, Vesköcön 265. Cseppeyl segélyzetetett 680 frttal, Vesköc 800 frttal. Mindket egyházban rend, vallásos buzgósg, áldozatkésztsé és békeség lévén, ezekről nagy lelki örömmel vett tudomást püspökünk, s egyházatogatásait hitelesítő s továbbra is vallásuk iránt szeretettel buzditó beszéddel zárta be.

(Folyt köv.).

Bacska! Sámuel.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Ez évi őszi közgyűlésünk elfogadási helyéül, a megállapított sorrend szerint, az alsóborsodi egyházmegye kebelében levő *poroszlói* egyház következett volna. Mint-hogy azonban az egyház építkezni szándékozik s a hozzávaló elutás is igen terhes, azért a gyűlésen megjelenő közönséget Miskolcon fogadta, folyó évi szeptember hó 27. és 28. napján.

Magának a gyűlésnek nevezetesebb mozzanatai a következők valának:

Elnöklő püspökünk, azon szép és magasatos ünnepelés után, a melyvel adatok át, egyházkerületi főelny-növelédként újonnan emelt díszes épületei a közhasználatnak, s a mely lélekemelő ünneplésről lapunk más helyen értesünek olvasóink, szivesen üdvözölve a szép számmal egybegyűlt gyűlési tagokat, mindenekelőtt tudatta, hogy szeretve tisztelt főgondnokunk, báró Vay Miklós úr ó nagyméltóságához szerencsénk nem lehet, — a világi társelnöki szék betöltése váltott szükségessé. Ezen körülményről fogva, a társelnökségre Ragályi György, mint hivatalok szerint legidősebb egyházmegyei gondnok keréttel fel, ki is a szives felszólításnak engedve, helyét a jelenlevők lelkes üdvözlése között foglalta el.

A gyűlésre kiküldött képviselőik megbízó-levelei felolvasatának tekintetvén, azok igazoltattak. Ezzel összekötésben, az elnökség jelentette, hogy báró Vay Béla, alsóborsodi, Bernáth Elemér, felsőzempléni egyházmegyei gondok, továbbá Mocsáry Lajos és dr. Lengyel Endre, egyházkerületi világi tanácsbírók, részint gátló körülmények, részint épen egyházkerületünk ügyeiben egyidejűleg teljesítendő, másirányú kötelességeik miatt jelen gyűlésünkön meg nem jelenhettek.

Balogh Béla, egyházkerületi egyházi tanácsbíróva, közeg évi tavaszi közgyűlésünk alkalmából megválasztatván, a szokásos esküt ünnepélyesen tette s lelkes szavakban ajánlván fel, eddig is méltán elismeréssel kísért szolgálatait s erejét egyházkerületünk s szent valunk nagy érdekeinek, helyét a közgyűlés tagjainak szives éjlenzése között foglalta el.

Jelen gyűlésünkre volt kitűzve az egyik egyházkerületi egyházi tanácsbírói megüresedett hely betöltése. Felbontatván egy bizottság által a beadott szavazatok, az arról adott jelentésből kitűnt, hogy általános többséget ezúttal sem nyert senkisek, sőt igen sokféle osztottak meg a szavazatok. Mint ezáltal legtöbb szavazatot nyert egyének, új szavazásra kijelöltettek: Fejes István és Öremus Dániel. Az utóbbi sorshúzás útján.

Olvasottat az egyházkerületi missioi bizottság folyó évi szeptember hó 26-án tartott tanácskozásának 1-ső számú jegyzőkönyvi pontja, a melyben tudatja, hogy abbeli megbízatásában, a mely szerint arra hivatott fel, hogy készítsen az egyházkerületünk területén levő missioi körökben működő missionárius lelkesek számára egy kimerítő s nagyjelentőségű munkáikban s minden végzendőkben tájékoztatott utasítást, eljárt s ez irányban azon előterjesztést nyújtotta be az egyházkerületi közgyűlésre, a mely lapunk élén egész terjedelmében közölve van. Egyházkerületünk, a missioi bizottság által benyújtott előterjesztést az abban részletesen kifejtett elveket úgy egészében, mint részleteiben helyeselve, magáévá tette s felhívja az egyes missioi körökben működő lelkeseket, hogy kötelességeik teljesítésében minden tekintetben az abban előadott utasítások szerint járjanak el. E munkálalatot egyszersmind, tudomás végett véget, a convent-hez terjeszti fel.

Ugyanazon missioi bizottság, ugyanazon jegyzőkönyvének 2. számú pontjában, pártolólág kérte a convent elé felterjeszteni az eperjesi, alakuldi főkegyház abbeli kérelmét, melyszerint adassék meg annak részére azon állandó 500 forintnyi segély, a mely számára már régebben reménybe helyeztetett.

Számbavéve egyházkerületünk mindazon szükségeket, a melyeknek kielégítésétől függ a nevezett főkegyháznak rendezése és megerősítése: felkéri a conventot, hogy annak számára a kért segélyt folyóvá tenni sziveskedjék, annnyival is inkább, mert ott, részint a missionárius lelkesek díjazása, részint pedig az alakuldi főkegyház legelső kiadásainak fedezése végett, ily összegre multhatlanul szükség van.

Ugyancsak a missioi bizottság pártolólág terjesztette fel Szabó Endre, minaji lelkesnek abbeli kérelmét, melyszerint a conventtól számára, missioi célokra adott 300 frtnyi összeg 500 frtra egészítették ki. Minthogy egyházkerületünk, a benyújtott előterjesztésekből s az azokban feltüntetett adatokból, arról győződött meg, hogy az időközben előállott nehéz viszonyok miatt, a minaji, missioi feladatoknak szolgáló lelkesek díjlevele tetemesen megcsökkent és pedig azon ok miatt, mert az egyház tehetősebb tagjai elhaltak, nagyobb része pedig elszegényedett: ezeken alapján, a minaji lelkesek kérelmét hathatósan ajánlja a convent figyelmébe.

Ezek után a missioi bizottság azt terjesztette elő, hogy az ungi egyházmegyében levő jenkei egyházhöz tartozó, mintegy 15 községben, multhatlanul szükséges egy missioi központot alakítani, ha csak azt nem akarjuk, hogy azon helyeken ma még szép számmal levő hívünk végképen elveszzenek ref. egyházunk részére. Egyházkerületünk a nevezett területen, Jenke központtal, egy missioi körnek létesítését, maga részéről is szükségesnek találván annak pártfogását és a szükséges segélyben való részesítést ajánlja a conventnek; egyszersmind felhívja a jenkei lelkesek, hogy ez ügyben már eddig beadott előterjesztésének kiegészítése végett, készsége az egész tervezett missioi körhöz csatolandó szórványokban elő családok névsorát s mutassa ki a távolságot is, amennyire esnek egymástól az e célból egyesítettni kívánt községek.

Szintén a missioi bizottság az alsőzempléni egyházmegyének ajánlata folytán is, pártolólág terjesztette fel Komjáthy Gábornak, mint a szentesi missioi kör lelkesének abbeli kérelmét, hogy számára 200 frt állandó missioi segély eszközöltessék ki. E kérelmet, mint egészen méltányost, egyházkerületünk, maga részéről is, ajánlólag terjeszti fel a convent elé. Minthogy azonban a családok névsora, a kérelmező lelkesek által, a beadott előterjesztéshez nem csatoltatott, az illető lelkes utasítatott, hogy e névsort állítsa össze idejében s a convent elé leendő felterjesztést végett küldje el püspöki hivatalunkhoz.

Ez évi tavaszi közgyűlésünk jegyzőkönyvének 59-ik pontja szerint, egy bizottság nevezetett ki, hogy a „családkönyvek” szükségesek voltak és azok általánosan kötelezett vezetésének kérdésében a convent által tett kezdeményezés folytán, közgyűlésünk elé véleményes jelentést terjesztszen. E küldetésében a nevezett bizottság eljárva, erre vonatkozólag egy kimerítő előterjesztést nyújtott be, melyet majd később ismertetünk meg olvasóinknak: itt csak annyit említtünk meg, hogy egyházkerületünk e munkálalatban kifejtett elveket magáévá tévén, azokat a convent elé határozta felterjeszteni, már ez alkalommal kifejezve azt, hogyha a convent s az család-könyvek vezetését általánosan kötelezővé teszi s talán mintákat is állapít meg ebből a célból, abban az esetben

ezen minták nyomtatását, saját használatára, egyházkerületünk önmagának tartja fel.

Majd felolvastatták Teley Péter, egyházkerületi tanácsbíró és sárospataki főiskolai igazgató-tanácsosnak levele, a melyben előrehaladt korával járó gyöngékedése miatt, úgy az egyházkerületi tanácsbírói, mint igazgató-tanácsosi állásáról lemond. Egyházkerületünk fájdalommal vátik meg közeletünknek eme hű munkásától s midőn hosszú időn át, minden irányban kifejtett buzgóságáért, kitartó lelkesültségéért és egyházszerepeléért jegyzőkönyvileg kifejezte szives elismerését, az ilymöndön megüresedett egyházkerületi világi tanácsbírói hely betöltésére is elrendelte s a szokásos szavazatok beadásának határidejéül közelebbi tavaszi közgyűlésünket tűzte ki. Ugyanezen körülménnyel fogva szakségessé válván a főiskolai igazgató-tanácsosi állás betöltése is: arra, nagy szótóbb-séggel, *Mecner Béla*, az alszempléni egyházmegye gondnoka választotta meg.

Egyik, nagyfontosságú tárgyát képezte közgyűlésünk tanácskozásának, a *teológiai tanulmányi és vizsgálati rendszabályok* megállapítása. Erre vonatkozólag a sárospataki hittanári az egy kimerítő dolgozatot készített, a mely felolvasatván, nagyrészen elfogadtatott és meg-erősített, noha a szervezetben, a tanári kar felfogásával és legjobb meggyőződésével ellentétes módosítások is tétettek. Így például a tanári kar az úgynevezett *alapszaga* elnökéül, egészen iskolai vizsga levén az, de meg gyakorlati szempontból is, a teológiai szakelőnököt jelölte ki; ezzel ellentétben, a gyűlés az előki tiszte- a püspökre és főgondnokra, vagy azok megbízottaira ruházta át. Az mindenesetre üdös intézkedés, hogy az alapvizsgáért a bizonyítványra szükséges bélyegen kívül, semmi díjat sem fognak fizetni, mert a vizsgálo-bizottság feljegyzésének fedezését az egyházkerületi penztár fogja teljesíteni. Az is sokat érő dolog, hogy miután az új intézkedések a képesítési vizsgákat végkép kivették az egyházmegyék felügyelése alól, az autonómikus elvből, legalább a szép emlékek kedvéért, megmen- teti egyházkerületünk annyit, hogy kimondotta, hogya az egyházmegyéknek kedvök tartja, a vizsgákra ők is küldhet- nek képviselőket. (Vége köv.). Mitrovics Gyula.

— 2 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előzetési díjjal hát- rálelkben vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak szives kiegyenlítésére.

— **Gyászhirek.** *Török József*, balogi ref. lelkész és gömőri egyházmegyénk kiérdemült esperese, mult h 25-én, 72 éves korában, rövid szenvedés után, elhunyt s 26-án nagy részvétellel temettetett el. Lapunk következő szá- mában avatott két fogja megajóulni a prot. papoknak ezt az életében közisztszetelellő környezett tipikus alakját. — *Batta Bajtánján*, szemerei (Abaujm.) lelkészársunk — mint fájdalommal értesülünk — e napokban szintén el- ragadta a halál. Férfikora delén álló, erőteljes férfit, hasznos, hű munkást vesztett benne az abauji egyház- megye és saját egyháza. Hir szerint typhusban halt meg. Készséggel örökljük meg lapunkban jellemkét, ha az beküldték. Áldott legyen a kidölte emlékezete!

— **Lelkészeválasztás.** A beregi ev. ref. egyházme- gyében szeptember 25-én jelzett lelkeszeválasztások ered- ménye: Barabás Varga József, maecolai lelkész egy- hangulag; Lsznyétere Szentjuria József, kajánói lelkész szinte egyhangulag; Bereg-Ujfalua Bereczky József, bilkei missionarius 3 szavazattóbb-séggel választottak meg.

— **Lelkeszejelölés.** N.-Kaposra (Ungm.) lelkészekül jelöltettek ki szept. h 15-én: Maksa József, n.-dobronyi; Kiss László, csicserei; Szabó István, eszenyi és Kozma József, k.-dobronyi segédlelkészek, vagyis a pályázók valamennyien. Az *aranyosi* (alsóborsod) egyháza a mult h 18-án Miskolcon kijelöltettek: Warga János, ábrányi rendes; Halászi József, ároktói helyettes; Kaszonyi János, böcsi segéd, Gere Lajos, poroszlói segéd és Simon János, mező-keresztesi segédlelkészek.

— **A tiszáninegyen ev. ref. egyházkerület** legköze- lebbi közgyűlését *öröminnéppel* kezdte meg. Mult h 27-én ugyanis a poroszlói egyház tetszéséből a kerület ösi gyűlése Miskolcra jutván, a kerületi ev. ref. leány- nevelő-intézet vezér/érfaia s elsősorban maga a kerület püspöke felhasználta a kedvező alkalmat miskolci leány- nevelő-intézetünk ünnepélyes átvételére s illetőleg meg- nyitására. Reggeli 9 óratól a bennakásra szánt új épület egyik nagy termében az egyházmegyék tekintélyes számu képviselői, helybeli hölgyek, tanügybarátok, az intézet tanárai s tanítói jelenlétében folyt le a lélekemelő s egy- szerűségében is fenséges ünnepély. Püspök úr néhány magvas szóval megismertetvén az ünnepély célját, jelt adott a muzsák seregének. És felzendült vagy 50—60 ártatlan leány ajakán a CXXXVIII-ik zsoltár, s a szivek meglepte valami kimagyarázhatatlan édes szorongás s erőbe került a legerősebbeknek is, hogy szívökre szor- itihassák vissza kitörni vágyó érzelmeket. A kálvínista ének szépsége mellett nines hatalmasabb apologia, mint a női ajkak harmóniája, s *Rutkov Menyhért*, énektanító s az intézet derek igazgatója, *Tóth Pál*, nem tehettek bőlebben a kálvínista istentisztelet jövőjéért, mintha melyben beleölték növendékeik fogékony szivébe az en- kesszerelmét. Az énekre a püspöki ima következett, azzal a közvetlenséggel, a mely a tiszáninegyen főpásztorának adatott s az alkalmi imák természetéhez képest benne volt abban a kálvínista pevelés programja is. Majd györs egymásutánban az intézet 3 kedves növendéke állott elő s kezökben díszes virágcsokorral üdvözöltek az ő 3 legnagyobb pártfogójukat: a püspököt, *Ragdályi György- ggyel*, az intézet világi főgondnokát és *Fereneci Lajost*, a ki 10.000 ftos alapítványával lehetővé tette az inté- zet korszerű berendezését. Ezt a jelenetet sem lehetett végigévezni lelki megindulás és felemelkedés nélkül. A beszédek keresetlenség, az a meghatótság, a melyvel azok elmondattak s az a hálaérlelem, a mely azokból kiömlött, úgy átjárta a legerősebb férfi bensejét is, mint valami pünköszi villanyfolyam. A püspök nyelve is rebe- gövé vált, a mikor ünnepelt társai nevében is köszönet- t s buzditó beszédet intézett a hálas gyermekekhez, a kik — hiszszük a püspökkel mi is — az iskolán túl is meg fogják szívökben őrizni e nap emléket, s a mis- kolci ev. ref. leánynevelő-intézetet meg fogják dicsőíteni a családban, a társadalomban egyaránt. Mig a püspök így elkészített, azaltal *Ragdályi György* — mint rendesen — most is tárcája után nyúlt és a tápintézet javára 500 ft ajándékban adott kifejezést megilletődésének. Ezek után *Tóth Pál*, igazgató olvasta fel lapunk „Iskolai ügy” című rovatában foglalt programszerű beszédét, a mely szép biztatás a jövőre és tanulságos beszámolás a multakról. A szivesen hallgatott s elismeréssel kísért beszéd végén ismét a muzsák kara zendült meg s a Hymnus 1-ső és utolsó versét nagy hatással enekelte el. Egy-egy mely hang zúgása jelezte, hogy jó magyar embernek nehéz dolog nem imádkozni a hazáért, a mikor kivált az akal- lom olyan igen csalogató. Az ünnepély jelentőségét mi sem bizonyítja fényesebben, mint az a felhár sztal- szonokai is mind gyönyörűséggel időztek annak feled- hetetlen emlékeinel. Az isten áldása nyugodjék meg a

miskolci ev. ref. leánynevelő-intézeten s annak vezetőin, a hazai protestantizmus dicsőségére, a családi s honfűti és honleányi erények ápolására!

— **Az abauj-zsántói egyház** nem rég elhunyt ifjú s vallásos lelkűtől főgondnokának, *Patay Sámuel* úrnak áldozatkészségéből, orgonával látta el templomát, a mely múlt hó 4-én adatott át ünnepélyesen a további használatnak. Az ünnepély alkalmával — melyen a vidék s a város javarésze, felekezeti különbség nélkül, résztvett — Fodor Pál, abauji esperes mondott szép gondolatokkal teljes imádságot az Urasztala mellett, mely körül a szomszéd egyházak lelkeszei ültek. Ezután a zsántói egyházi énekkar elismerésre méltó éneke mellett fölment a szószékbe Antalfy László, a-vadászi lelkész s Pál Kolossebeliekhez írott levele III. 16. v. alapján, apostoli méltósággal beszélt a keresztyén gyülekezeti éneklésről; fejtetvén I-ször: mily fontos része ez az istenítiszteletnek: II-ször: mit kíván tőlünk korunkban e fontos ügy. E nap estéjén sorsjátékkal összekötött jótékonycélú táncvigalom volt, melynek úgy anyagi, mint erkölcsi sikere Puky Bertalan, jelenlegi főgondnok érdeme. E bál tiszta jóvedelme, az eddig még számba nem vehető bevételek eltekintésével, 183 frt. A jótékony cél érdekében felülkötöttek: Dr Vidder 2 forint, Teutelhbaum Salamon 4 frt, Meisels Jakab 3 frt Csenes József 1 frt, Rösler Tamás 3 frt, Vecsey Endre 1 frt, özv. Patay Sámuelné (az elhunyt főgondnok neje) 20 frt, Patay Etelka úrhölgy 13 frt, Berzevicy Egyed 2 frt, Bideskútyi Örnagy 2 frt, Gönczy György 4 frt, Majláth báró 10 frt, Csajka J. 1 frt, Krisztófi 1 frt, Ráczkény Károly 1 frt, Fűzy János 1 frt, Putka József 2 frt, Megyasszay Pál 1 frt, Molnár Lajos 1 frt, Liszky Benjámin 6 frt, Blau Mór 1 frt, Pellik Lajos 2 frt, Sebők Dániel 1 frt, Vidder J. 5 frt, Eder Elek, körjegyző 4 frt. Köszönet a jölelkű adakozóknak. Az egyház egyébként is a fejlődés útján van, s ha a hívekben a buzgóság lelke munkálkodik fog továbbra is, ez a régi, jóhírű egyházunk a bajból s a rossz vélemény nyomása alól rövid időn kiszabadul, amit adjon is az isten. *Cz. E.*

— **Kérelem!** Mint az országos protestáns árva-egylet választmányja által az 1888. évi Árvaházi naptár szétküldésével és kezelésével megbízott könyvkereskedés, van szerencsénk a nagytiszteletű lelkész urakat felkérni, hogy, ha a fentemlített naptárból eddigelő példányokat nem kaptak volna de azok elárúsítását, tekintve a jötekmény cél, elváljalják, forduljanak levelező lapon hozzánk és mi azonnal szolgálunk bérmentve példányokkal. Budapest, 1887. szeptember 25.

Kiváló tisztelettel:
Hornjószky Viktor,
akadémiai könyvtáros.

— **Irodalmi hírek.** A „Sárospataki Ifjúsági Közlöny” az új iskolai évvel újra megjelent. Új szerkesztői: Csik Dániel, Stépan Géza, Szikszay András, akadémiai ifjak. Az első szám tartalma érdekes, változatos s joggal reményelhetjük, hogy az új szerkesztők méltókká lesznek elődeikhez, s a derek, eleven s esinnal írott kis lap tisztes színvonalát fenn fogják tartani. Ajánljuk a nemes ifjuság eme vállalatát a nagy közönség pártfogó szeretetébe. Előfizetési ára a lapnak vidékre 1 ft 75 kr, helyben 1 ft 60 kr. — *Böhl Eduárd*, bécsi hittanár a «Debr. Prot. Lap» 36-ik számában *ellenészereleteket* írt a lapunk 30. és 31. számában «Böhl dogmatikája» címen «Sz» által közölt bírálatra, azt bizonyítgatván, hogy «Sz» nek nincs igaza akkor, a mikor nem akarja az ő *Sphaeridit* és egyéb különösségeit orthodox-tannak elismerni. Böhl különben maga is bevallja, hogy a theologusnak joga van a lassú továbbépítéshez s az ő sphaerája stb. már ilyen továbbépítésfele és így csakugyan nem határozottan

orthodox-tan. A bécsi collega — úgy látszik — nincsen hozzászóka az ellenvélemény túrelmes meghallgatásához, mert kicsinyes szürkálások helyett nagy érvekkel állott volna ki a porondra. Irálybeli furcsaságain nem ítőzünk meg, sőt érdeműl ismerjük el, hogy magyarul is ír. — *Az unitárius Kis Könyvtár*, a melyet Derzi Károly, budapesti unitárius lelkész szerkeszt. XXVI-ik kiadványát küldötte szét e napokban. Ez a szerkesztőnek egy predikációja, a melyet a legközelebbi zsinati közgyűlés alkalmával Dicső-Szent-Mártonban 1887. szeptember 4-iken mondott el. Címe: *Főlebb, főlebb!* Alapigéje Esaiás II. 2-3. A haladást sürgeti az unitarizmus körében is, a mely pedig ezúttal is legértetebb jelelménye a reformációnak, mint szerző bizonyítja s hivatva van arra, hogy a vallásos élet nagy fájának elebb-utóbb koronájául szolgáljon. A kis füzet ára 5 kr. Kár, hogy ez a vállalat is hol nagyon is idgenszerű, hol nagyon is magasan járó olvasnivalókat termel. — *A Prot. Arvaházi naptár* az 1888-ik évre megjelent. Közelebb ismertetni fogjuk.

— **A nagy-kikindai ev. ref. egyház tanácsa**, a maga boldogító örömeinek, a melyben mi is szívóbb osztozunk, a következő felhívásban adott kifejezést: Isten kegyelméből elértük azt az időt, hogy egyházunk megakadulását örömmel hirdethetjük. Kérjük ezt kegyesen tudomásul venni, és szerény, de igaz törekvésű egyházunkat hathatós támogatásában részesíteni. Egyházunk megalakulásának örömet folyó *éj október 2-án délelőtti 10 órára* a *n-kikindai ápostai evangélikus egyház imaházában tartandó hálaadó istenítisztelettel ünnepeli*, mely hálaadó istenítiszteleten lelkészünk, tiszteletes *Fekete Gyula úr beköszöntő szónoklatát tartandja*. Ez ünnepélyes istenítiszteletre keresztyéni szeretettel meghívjuk s kérjük miként nagybeszű jelenlétével istentől örömlünkben résztvenni méltóztatssék. A nagy-kikindai ev. ref. egyháztanácsának 1887. évi szeptember 25-én tartott üléséből. Maradván atyafitű szives üdvözléssel: *Fekete Gyula*, lelkész. *Domokos Jenő*, gondnok. *Kodás István*, jegyző.

Pályázat

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület felügyelete alatt álló *miskolci* felsőbb leánynevelő-intézetnél, a természetudományok és számtan tanítására, 1000 forint évi fizetéssel, rendes tanári állásra pályázat hirdettetik. A pályázóktól közép- vagy polgári iskolai oklevél kívánatik. Pályázhatnak a protestáns felekezetek tanárai. A pályázók folszerelt kérvényei, főtisztelendő *Kun Bertalan*, evang. reform. püspök úrhoz, október 10-ig küldendők be.

Miskolc, 1887. szept. 18.

A felügyelő-bizottság.

2-2

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *ungyi* egyházmegehez tartozó *bécsi* egyház lelkeszi állomására pályázat hirdettetik.

Ez egyház lelkeszi jóvedelme készpénzre számítva 625 frtra tehető, tehát a 4-ik osztályba tartozik.

Pályázni kívánók kérvényeiket folyó évi október hó 16-ig nagytiszteletű *Makay Dániel*, esperes úrhoz adják be *Üngvért*.

Miskolc, 1887. szept. 29

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

1-1

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
számlakészlettel, egy évi övre
5 ft., félévre 3 ft. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többzár
való közlésnél 5, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül belföldi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A mi tót egyházaink.» — Tóth Pál, igazgató beszéde, a miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet megnyitáskor. (Vége). — Török József emlékezete 1815—1887. *Ruszkay Gyula.* — Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében. (Folytatás). *Homoki Antal.* — «A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.» (Vége). *Mitrovics Gyula.* — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetés.

A mi tót egyházaink.

Ő felsége, a koronás király, a Terebesen lezajlott ünnepély alatt, a százszemű gazda bölcseségével kikapintotta a mi egyik gyöngeségünket, rásütvén egyik lelkész-társunkra, hogy ő kálvinista pap létére tótoknak predikál. Szinte maga sem bírta elhinni, hogy lehet valaki kálvinista és tót is egyszerre! A főpásztor sietett az álmélkodó királyt megnyugtanni, de persze csak a helyzet méltóságához illő rövidséggel, hivalkozva az iskolák magyarosító törekvéseire s az ezekhez fűződő jó reménységre.

A mit nem lehetett elmondani Terebesen a helyzet miatt, azt elmondjuk mi itt, kötelességből, az ügy iránt való szeretetből. El kell egyet-mást mondanunk; mert nem az első — bár a legnevezetesebb eset ez a mostani, amikor pironkodni kellett már a mi tót egyházaink miatt. Általában mint kerület, de egyes tótul predikáló lelkészeinkben is, meg voltunk már támadva némely túlbuzgó férfiak által, a kik a templomnak csak a tornyára szótktak tekinteni, tehát nem vehetik észre a körülte tátonog mélységet. Szerencse reánk, hogy a jó alkalomhoz minket a koronás király juttatott; így szavaink kevésbé lesznek félremagyarázhatók.

Nem kalandozunk odáig, hogy sorba keressük azokat az indító okokat, a melyek országunk felső részében a szláv nyelv terjedését eredményezték; a kárhözátadás köreiből bizonyára reánk, kálvinistákra hullana a legkeresebb. E helyett elismerjük — bár sajnosan — hogy Zemplén felső részében és Ungban csakugyan a mi magyarságunk sem volt képes a rohamosan előnyomuló szláv levegő nyomása alól kiszabadulni. Eleinte talán úgy voltak vele, mint maga az állam, hogy észre se vették a bajt; mikor pedig már észrevettük, gyöngéknek bizonyultunk az ellenható áramlattal szemben.

Hanem az megint igaz, hogy mi korábban ocsúdunk fel, mint az állam s hagyományos hazafiságunkkal

minden tőlünk telhetőt elköveltünk a dolog megfordítására. Sokan emlékeznek közülünk, hogy az a néhány tótajkú egyházközség, a melyek úgy kírának a mi sorainkból, már sok gondot és aggodalmat okozott vezér-férfiainknak s kerületünknek. Hiszen újabb időben már papot sem tudtunk számokra kiszorítani, s ráoltunk szegény tótajkú hitorsosaink nyakára zsíros-szajú magyar ifjakat s rájuk küldtük rendszeren a magyarul predikáló legatust, habár a híveknek nem nagy épülésére. A kassai híres gyűlésen pláne a templomban éljenztük meg örömnünkben egy úngi tót egyházunkat, azért, hogy az belészermesedett egy segédlelkész atyánkfiaiba, a ki még enni is csak magyarul tudott. Sürgettük, követeltük az iskola magyarságát, ilyen úton akaráván visszavinni a családba az onnan kiszorított nemzeti nyelvet.

Miért haladtunk mégis olyan kevéssé...? Hát azért, mert a csekély korasz képtelen a nagymennyiségű lisztet átterjeszteni; meg azért, hogy a ki a viharba kiabál, azt utóljára magát is elkapja a vihar...! Egy csepp tiszta víz voltunk egy zavaros nagy tengerben, s áldozatul kelle esnünk a tömeg-vonzás törvényének.

Az iskolás gyermek magyar imádságát kiforgatta az édes anya, a ki azt nem értette; a jó magyar nótát kiverte a kálvinista suhanc fejéből a szomszéd asszony papista leánya. Ellenségünk volt a család, a falu, a tömeg, a másokkal való érülködés minden mozzanata; de meg szegények is voltunk mód nélkül! Tanítóink nyomorral küzdöve, nem küzdhettek nagy eszmékért. A kinek betevő falatja nincs, még ha különben hivott volna is, odatapad a föld göröngyéhez: szánt-vef, kapál, kosarat fon, eszimat föld... és nem ér rá missiot teljesíteni. Így voltak a mi szegény tót egyházaink igen szegény tanítói is. A kit jó sorsa tovább segítette a missioi állomásról, az futott onnan, mint Lót Sodomából, hogy rá ne omljon a világ. Papiainkat is egyre ijesztgette az Éli fiainak sorsa, s a kiket nem

 Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet van csatolva.

üldözött a honpai nap gondja, azok is kénytelenek voltak meghódolni a tülerével szemben és a helyett, hogy folytatták volna az iskola magyarosító munkáját, törték a tót nyelvet, s imádságról predikációra emelkedve, beváltak lassankint ők is a szláv nyelv apostolainak. Jó mehetségök volt, t. i. így követelte a *cura pastoralis*.

Hiszen, ha nem lettek volna úgy magokra hagyva...! Más vallásfelekezettel s többnyire azoknál csekélyebb számú hívekkel lakván egy-egy községben, tehetetlenek voltak azok idegen szellemétől elzárni gyülekezetüket. A görög katolikus pap északfelé húzó gondolkodásával, szándékos gátlója volt hosszú időn át a kálvinisták magyarosító törekvéseinek. Templomban, iskolában, a hívekkel való minden érközteskor tetszett magának a Cyrill és Methodus szerepében, s bizony a római katolikus papnak is több gondja volt a római pápára és saját imádott személyére, semhogy gyámolává lehetett volna a maroknyi kálvinistaság missziójának, s örömestebb igyekezett elszakítani egy-egy ártatlan juhot a kálvinista pap nyájából, semhogy azzal együtt lelkesedett volna a magyar nyelv ügyéért.

Szeresebb anyagi s erkölcsi viszonyok között mindenesetre másként idomúl a mi egyházunk főt egyházunk képe; de hát a tengert nem lehet kiméríteni marokkal! Ha a Sztárayak, Drugethek sat. nem használtak volna fel a multban minden érköztes eszközt a felsőzepléni és ungi ref. egyházak kiirtására; ha később a muszka-rokonszenv nem teremtett volna annyira hazafit az ellentáborban; ha a római és görög kath. lelkész nem tartotta volna bűnnek a magyarságot úgy buzgólkodni, mint a protestáns; ha a megyei hatóság s az egyes előkelők úgy át lettek volna hatva a magyarosítás eszméje által, mint most a nagyobb rész; akkor a mi lelkész-társunk bizonyára büszkén hivatkozhatott volna Terebesen az ő híveinek magyar nyelvére s a görög kath. papságnak sem kellett volna szemlesítve hallgatnia a királyi választ, a mely szép szavakban kemény ítélet volt az ő hazafiságuk ellen.

Jellemző a kálvinistaságra, hogy ott, ahol tisztán áll, vagy legalább többséget képez, nem birt vele az a sok ellenséges körülmény sem. Vannak gyülekezeteink, a melyeket körülgyűrűz a tótság, mint a szigetet a víz, és alig akad benne egy-két ember, a ki a szomszéd tót atyáival szót tudjon váltani! Ez a legfényesebb bizonyíték arra, hogy a tótosodásban semmi részünk nincs!! Dehát ezt nem lehetett így elmondani a király előtt!

De vessünk fátvált a multa! Magyarok lenni nem érdem, hanem kötelesség. Helyett tehát, hogy hazafiságunkkal sátorozánk, azon legyünk, hogy egy újabb terebesi fogadtatás esetén minden papunk dicsekedve nevezhesse magát magyar-ajkú hívek pásztorának. Ez pedig most már könnyebben is elérhető, mint idáig. Az állam ugyanis hű szövetségesünk s tanítói által lehetségessé teszi azt, hogy a nemzeti nyelvi a kálvinisták körén kívül is tiszteletben részesüljön s a

mi iskoláink hatása sikertelenné ne legyen. Papjaink a sor, hogy ők meg az iskolán túl tegyék meg kötelességüket. A felnöttek oktatása a vasárnap délutáni isteni tiszteleteken, énekkarok szervezése, népkönyvtárak felállítás, s mindezekben pedig a papi bölcsesség az, a melylyel a magyar nyelv ügyét mielőbb diadalra juttatjuk. Csak el ne lankadjunk!

Azt nem követelheti senki, hogy egyszerre átváltozzék minden; azt se, hogy a pásztor ne tudjon beszélni nyájának nyelvén; de azt, igenis, joggal követelhetjük a mi néhány tót papunktól, hogy leereszkedjen a néphez, ne maradjanak ott lenn velök a föld porában, hanem emeljék őket magukhoz; mert — úgy tudjuk — hogy az hajlandó az emelkedésre.

Eddig rajtunk s papjainkon kívül álló okok gátlták tót-ajkú híveink magyarosítását; ma már, a változott viszonyok között, nem találunk s nem is fogadnánk el részünkről mehetséget a felsőzepléni és ungi kálvinisták tótsága mellett. Kerületünk püspöke a látogatások alkalmával felhasználta az alkalmat a hívek és pásztoraik figyelmeztetésére, s gondja lesz arra a kerületnek is, hogy tekintélyét és segítségét is — ha kell — mérlegbe vesse a magyarosítás javára. Az állam közegeinek pedig legyen gondjuk arra, hogy a félrehúzó elemek ellen gyors és biztos eszközökkel rendelkezhesse, s akkor mi prófétai tehetőség nélkül is megjövendölhetjük, hogy a tisztánimni egyházkerület kálvinistái rövid idő alatt mind egy nyelven éneklék a Kőlessey «Hymnus»-át.

— 3 —

ISKOLAI ÜGY.

Toth Pál, igazgató beszéde, a miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet megnyitásakor.

(Vége).

És most áttérek leánynevelő-intézetünk történetének főbb mozzanataira.

A mai nap az akadályokon, féltreértéseken, ellenmondásokon felülemelkedés és győzelem napja. Kinek ne volt volna életében akadály a célja felé? Ki az, a kit félre ne értettek volna soha? Ki az, a ki emberi gyarlóságból ellenmondásba ne jött volna magával?

A mai nap református felekezetünk, közelebb tisztánimni ev. ref. egyházkerületünk hagyományos szellemének szentesítése s felekezeti nőnevelésünk eszményének megvalósítása.

Úgy vagyok most, mint az a hajós, a ki egy drága kincsekkel terhelt hajót, viharok és zátonyokon keresztül biztos révbe lát jutni.

A hajó ez a mi leánynevelő-intézetünk. Kincse, melyet hordott, református hitfelekezetünk hite, reménye, vallásos és nemzeti érzülete, melyet féltett kincsei, leánygyermekrei részére megőrizendőknek rakott fel, hogy azokat életvitajukra magukkal vigyék.

A mai nap örömmel jelenthetjük ki, hogy 40 év küzdelmeiben keresztül a hajó drága kincseivel azon biztos kikötőbe jutott, hol töltnék e hit, e remény, e vallásos és nemzeti érzések drága gyöngyeit nem rabolhatja el senki. Megmentette e lelki gazdagságot a buzgóság, a hagyományos protestáns áldozatkészség.

Óh némúljon el, ha volt egy panaszos hang! Fakad-
jon lelkesül a szóra, imára az ajak, mely ellentmondott.
A ki sőtét szemüvegben nézett, dobja el azt és törje össze
s nézzen az égbe a nélkül, honnan felé ama megragadó,
vizsgalató szavak hangzanak: «jól vagyon, jól, én hiv
szolgám!»

A kezdeményezés dícsősége a miskolci ref. egyházat
illeti, különösen annak akkori nagyérdemű főgondnát,
gróf Vay Ábrahámot, a ki az 1844-ben tartott egyházi
közgyűlésben határozattá emelte, hogy Miskolcon egy
református felsőbb leánynevelő-intézet állítsassék. Az
eszmé valóságot 1846-ban nyert, midőn Karacs Teréz,
ismeretes írónő hivatott meg annak vezetésére.

Karacs Teréz, a mult év század végén és e jelen szá-
zad elején híres rézmetszőnek Karacs Ferencnek művelt
leány, kinek családjánál hazánk legkitűnőbb emberei: a
Kisfaludyak, Fáy, Vörösmarty, Bajza csaknem minden-
naposak valának, oly benső műveltség, oly nevelőnői
képzettség hozott magával Miskolcra, hogy azt a főváros
is irigyelte. De fájdalom! Karacs anyagi viszonyai nem
voltak oly kedvezők, hogy a miskolci ref. egyház szegény-
ségét pótolhatta volna, s meg akárván felelni az egyház
benne vetett bizalmának, de saját önzérete is azt sugal-
ván, az anyagi erőn fölemelkedni kiadással igyekezett
az intézetet fenntartani. Nem lehetett.

A miskolci ref. egyház, melynek akkor első lel-
késze, Szathmáry József, püspök, főgondnokja pedig Pálóczy
László voltak, csak e két erkölcsi tekintélyt tudta kölcsö-
nözni az új iskolának. S ezáltal is rendesen a tisztán-
imenni ev. ref. egyházkerület püspökei: Apostol Pál, Zsar-
nay Lajos, majd Kun Bertalan s a borsodmegyei egyházi
főgondnokok: Szathmáry Király Pál, Ragályi György let-
tek egyházi és világi főfelügyelői. De anyagilag a miskolci
egyház nem emelhetett, nem fejleszthette, s a szükségétől
való küzdelemtől meg nem mentette, így örömmel rag-
adta meg az alkalmat, midőn az ötvenes évek végén,
Zsarnay Imre indítványára, maga az egyházkerület komo-
lyan gondolkodni kezdett a leánynevelés fontossága felett s
elhatározta, hogy saját pártfogása s anyagi segélye mellett,
a kor kívánalmainak megfelelő leánynevelő intézetet állít,
s célszerűnek látta, hogy eddigi intézetét az egyházkerü-
letnek adja át. Ez megtörtént 1859. év október 8-án s
első, ilyen az egyházkerület által választott igazgatója lett
Dóczy Gedeon, jeles paedagogus, jelenleg a debreceni
ref. egyház által fenntartott nyolc-osztályú leánynevelő-
intézet igazgatója. E férfiú ritka erélyének sokat köszön-
het intézetünk még a telek megvételénél is. Foglajunk őt
is szívesen emlékünke ez ünnepélyes órában.

Az átadás nem volt hátrányára az intézetnek. Er-
kölcslig nagyobb tért foglalt a ref., illetőleg a protes-
táns nőnevelés eszméje, s az egyházkerület főemberei
lettek annak pártfogói, felügyelői.

De még mindig nagy hiány volt az, hogy nem volt
az intézetnek saját helyisége. Vándorolni, vagy igen jel-
lemző borsodi kifejezéssel élve: hurcolkodni volt kény-
telen időnként. Így 2—3 helyen telepedett meg, küzdve
a paedagogia kívánalma és helyiség gyarlóságaival. Mig
végre 1865-ben Pálóczy Horváth Máriának 5000, majd
Bakos Ferencné, született Szeremley-Császárné Zsuzsánna
2000 frtos alapítványi képessé tették, hogy állandó helyi-
séget szerezzen. Így jutott jelenlegi telkének, házának,
a Deésy-féle fundus birtokhoz.

Azonban egyházkerületünk az intézetnek eddigi
szegény helyzete — bár a tandíj volt fűfő bevétele —
nem akadályozta, hogy az 1862-ik év május 6-án tar-
tott egyházkerületi gyűlés 8. számú határozatában ki-
mondja hogy nőnevelő-intézetünkben, minden 20-ik
növendék után egy, ingyen tanításban részesíttessék. S

érdekes adatját képezi leánynevelő-intézetünk életének,
hogy ezen időtől kezdve a mai napig összesen 80 növen-
dek részesíttetett ingyenes oktatásban, a mi bármí cse-
kélynek látszassék, de az évi tandíj szerint 1600 forint-
nak felel meg, mely összegből évenként 66 forint 66
krajcár esik. Így egyházkerületünk így szólóval észrevét-
lenül gyakorolt jótékonyt.

Egy ideig még saját telkén is kezdetleges lehetett
a berendezés, amennyiben nem voltak iskolai tanter-
mek és a mostani igazgatói lakosztály szobáiban folyt
a tanítás, itt lakott az intézet vezértanára családjával,
esetleg bentlakó növendékeivel. A növendékek hosszú
festelen asztalok mellett, lököcön ültek. Főtisztelendő
Kun Bertalan, püspök úr nem kezdhetve volna meg fő-
pásztori hivatalát szebben, mint hogy 1866—67-ben, tehát
épen 20 éve, a telek keleti oldalán három teremből álló
iskolaépületet emeltetett, melyekbe már a hosszú fehér
asztalok mellé karnélküli mozgatható székek rendezet-
tek be.

1872-ben Dóczy Gedeon úr megvált az intézettől,
hogy elfoglalja a sárospataki fitanító-képezdeben az igaz-
gatói állást. Úgyanev év július 9-én, a Sárospatakon tartott
közgyűlés csekély személyemet választotta meg, a ki akkor
a szatmári ref. 6-osztályú gimnáziumnál foglaltam állást.

Már én azon korba letem ide, midőn a nőnevelés
kérdését egyház, társadalom, állam mindinkább előtérbe
hozta. Így csekély tehetőséget a kor szelleme segített
arra, hogy intézetünket szellemileg fejleszsem a főtisze-
letű egyházkerületnek anyagi áldozatai mellett. A miskolci
társadalmi élet nagy tényező volt intézetünk sorsában,
hogy az kedvezőbb kilátást nyerjen. Evenként társas
összejöveteleket tartottunk, melyeknek jövedelme 1872-től
mai napig meghaladja a 4000 forintot. Így vált lehetővé,
hogy intézetünket oly eszközökkel is felszereljük s oly
külső alakuláson is nyerjünk keresztül, melyeket az idő,
a törvény megkövetelték. Tanerőink száma évenként növe-
kedett, úgy, hogy 1876-tól fogva minden szaknak meg
volt a maga rendes tanítója, csakhogy, fájdalom, nem
rendes tanerő. Ezen időtől kezdve, behozva a női torna-
szatot is, nyolc tanerő működött folytonosan. Jövedel-
münket a tandíj, a főtisztelotti egyházkerület évenkénti
600 frt segélye, évi segélyösszeg s egy-két szerény alapít-
vány kamata s ismét és ismét a miskolci társadalom,
a protestáns hagyományos buzgósság, képezte.

Azon idő alatt, melyben már én vezetem az inté-
zetet, az egyházkerület több, mint 10 ezer forintot adott
segélyül az intézet feltartására. 1876—1880-ig a meg-
próbáltatás nehéz napjai viradtak iskolánkra. Hatalmas
két versenytársra: a római katolikus zárda és a polgári
iskola megpróbálták életképességét. Még ehez járult az
1878-iki árvíz pusztítása is, mely alkalommal megtörtént
az a csaknem hihetetlen dolog, hogy a nagy telek keríté-
seit, a telek egy részének eladása árából kellett föl-
építeni, nem kapott egy 31 éves intézmény segélyt se-
honnan.

Ily árva leány módjára, de a ki szorgalmas, jólkü
s élni kíván, ismét a protestáns buzgóssághoz fordult, s
főtisztelott Kun Bertalan, püspök és id. báró Vay Mik-
lós, főgondnok urak aláírásával segélyadásra szólította
fel a hazai protestáns, közelebb református felekezeteit.
Egyházkerületünk szíve is melegebben kezdett dobogni,
s a segélygyűjtés eredménye részint évenkénti, részint
egyszer mindenkorra tett 500, 200, 100, 50 frtos alapít-
ványokban mintegy 5000 frt. Ezen összeg azután a mult
évben teljesen elfogyott. Intézetünk a lét és nem lét
kérdését vetette föl. De a gondviselés ott segit, hol a
vérszél legnyugobb. Már korábban támadt nagylelkű világi
uraink közül egy Ragályi György, pártfogónk, ki, mint

a nemesszív gyermektelen ember, úgy ápolgatta iskoláinkat, mint gyermeket, nem lévén esztendő, melyet a jótékonyág legnemesebb erénye az ő nevéhez nem fűz. Majd 1880-ban a jótékonyágáról, áldozatkészségéről oly előnyösen ismert Ferenczy Lajos őr 10,000 forintos alapítványt tett le egyházkerületünknel intézetünk javára. E nagyobb szabású alapítvány adott határozott lendületet iskoláinknak, mert ez alapját képezhette azon összességnek, melyen egyházkerületünk, rég óhajtott tervét: a tápintézet építését keresztülvithette. És valóban az eszme körül csoportosulván néhány lelkes ügybarát, mult év 1886. június 28—29-ik napjain. Sárospatakon tartott közgyűlés 15-ik számú határozata kimondta, hogy tápintézet építtessék, melyben leánygyermekünknek olesó, de tisztességes ellátást találjanak. Ez eszmével kapcsolatban kimondatott, hogy a tanerők állása rendezesítetik, egy új szaktanár hivatik, s iskolánk szellemi berendezése az állami felsőbb vagy polgári leányiskolákkal egy színvonalon álljon. De ugyanazon határozat kimondja, hogy a miskolci ref. egyház állitsen egy jól berendezett 4-osztályú elemi leányiskolát, mely a felsőbb 4-osztálylval szerves összefüggésben intézeti igazgató felügyelote alá helyeztessék. Mikuleczy István, egyházi főgondnok lelkesültséggel párosult erélyvel vitva ki e sikert, melyhez a miskolci ref. női filléregylet, övezgy Szathmáry Király Pálné ő méltósága kezdeményezésére. 3000 forint járult.

A főtiszteletű egyházkerületi közgyűléshez írott részletes jelentésben elmondom: mennyibebe tett elégét a felügyelő-bizottság e határozatból folyó megbízatásának.

Felolvasásom történeti részét néhány, nem épen érdekelten statisztikai adattal végzem. 1859-6ta, tehát mióta az egyházkerület ez intézet felügyelotét átvette, intézetünkben tanult összesen 1972 növendék. A jelen iskolai évre beiratott 100. összesen tehát a mai napig 2072 növendék látogatta intézetünket. Ezek közül református: 1017, ágostai: 681, r. katolikus: 204, m. vallású 170. Miskolci 911, vidéki 1161.

Ime, főtiszteletű egyházkerület, melyen tisztelt közönség! Készen áll a mű. felettünk boltozódik a díszes tápintézet hajlék, melyben, az intézet közvetlen felügyelote alatt 20 növendék nyer társadalmi állású szülőihez, családjához mért ellátást. Összeomlott az akadály, mely protestáns felekezeteink tagjait gátolta, hogy leánygyermeküket nevelthessék saját vallásuk, erkölcsi érzésük szerint. Be van rendezve az intézet, felszerelve a kor kívánalmái szerint. Alapja a főtiszteletű egyházkerület és a miskolci egyház erkölcsi tekintélyén kívül az államségelynek majdnem 50%-a. Benépesült intézetünk a tandíjbol majdnem alterum tantumát veszi be az előirányzott összegnek.

Áldja meg Isten azokat, a kik e jótékony intézetet megszilárdítani buzognak, áldozatkészek valának.

Lebegjen e felett Isten örökös szelleme! Virágozzék sokáig s hirdesse a jót, az igazat, a szépet az egyházkerület, a miskolci egyház, hazai növevelésünk díszére!

TÁRCZA.

TÖRÖK JÓZSEF EMLÉKEZETE

1815—1887.

A gömőri ref. egyházmegegy papi testülete a maga egészében nem vonhatja ki magát a borongó érzelmei benyomása alól, amikor azt látja, hogy az a nagy kaszás,

sűrű egymásutánban dönti ki azokat, a kik a közömlenben a mi dicsekedéseink, az egyházmegyének és kerületnek oszlopemberei valának, s a kiknek az egyházi közigazgatás s a társadalmi élet nyílt mezején végbe ment szereplése fényt derített a mi egész protestáns egyházunkra.

Nem rég vettünk búcsút *Borsodi Józseftől* és *Katona Páltól*, egyházmegyénk két jelesétől, s már ismét fejünk koronájának egyik értékes gyöngye hullott alá a porba, néhai *Török József*, volt balogi lelkész és kiérdemült esperes személyében. Mindhárman meg voltak érve az aratásra; a bevégzetlen hagyott élet és munka ném hivogatja vissza őket, nyugosznak az ő fáradságaiktól és mégis nehezen esik látni: mint szállanak egymásután a sírba: úgy tetszik, mintha dicőségünk egy-egy fény-sugára tünnek el hennök és velök az éji homályba.

Nem az önbizalom, nem is a munkakészség és jóakarati hiánya, hanem egyenesen a jelesek iránti tisztelet s egyházfelekezeteink jövőnd méltóságára féltékeny aggodalom az, mely az úr derék szolgáinak gyors egymásutánban bekövetkezett elköltöztözése alkalmából felvettyi általam a kérdést: ha vajjon képesek leszünk-e azt a fényt, melyet e jelesek egyházmegyénkire árasztottak, továbbra is megőrizni; képes lesz-e az újabb kor oly szoborszerűleg kidomborodott papi jellemeket képezni, mint a minők e megsírtottak valának? Nem szemrehányás ez, hanem a jelenkor ítéretének megfigyeléséből eredő vélemény, mely azt süttogja nekem, hogy az a levegő, melyben ezek a tisztas óregek felnöttek s a melyből magukba szívták a hitzilárdaságot, tántoríthatlan elvűséget, hazas és szabadságszeretést; az a levegő, melyben ily csendes-dereku emberek termeltek, kibben a gályarabok szelleme eleven folyamatban látszott buzogni; az a levegő nincs meg. — Új idők s velök együtt új emberek léptek az élet küzdőhomokjára. A viszonyok nem kedvezők ahoz, hogy melyre menjünk; a kényelmes felszinen, a nap verőfényén szeretünk sütkérezni; a vihar elől kitérünk, az eső ellen ernyő alá hűzödünk; még az igazságot sem merjük nyílt síssakkal a hazak tetejéről prédikálni.

Nem lehet e gondolatok elől kitérnem, midőn *Török József* emlékével foglalkozom, azon régi, de nagyszabású férfi emlékével, kitől a vallásos nézlet egész világa választott el engem, de a kivel mégis olyan erősen összekötött a kor, érdemei, kimagasló egyénisége iránti tisztelet, bizalom és barátságos szeretet. És e tisztelet, e nagyrabecsülés nemcsak az enyém, hanem osztozik ebben az egész egyházmegyé papsága, valamint mind-azok, kik az egyházi közigazgatás mezején vele találkoztak vagy fegyvert mértek.

Ha a kálmínista pap, még a magasán álló is, nem volna oly szerény, elfeledt helyzetben; ha a világ akarna tudni valomit a határszéli erődökben munkálkodó szellem harcosairól is: nem volna szabad említés nélkül lépni át az időnek néhai *Török József* felett. Specialis alak volt ő, tanulmányra méltó: egyéniségét nem kölcsönözte senkitől, s ép azért nem is volt senki mászhoz hasonlítható s ezen sajátlagos egyéniségén mind megvoltak amaz eredeti vonások, a melyek egy férfi igaz eredeti képét alkotják. Meggyőződés, jellem, akarat, szív mind acélból volt nála, a legszébb összhangzatban egymással.

Széles olvasottsága, alapos tudományossága köztudomása vala, mit jelentékenyen gyámoltott erős és biztos emlékezőtehetsége. A papi talentumokat birta teljes mértékben s halála órájáig folyvást gyarapította, kamatoztatta. Nagyértékű szellemi képességeinek beszélő bizonyossága, hogy ritkán lépett a szószékre készült beszéddel, legtöbbször rögtönzött s beszédei mégis nem afféle szalmázatok, hanem érdeklődéssel hallgatható tanítások voltak.

Esperes korában volt párszor alkalom hallani ama dorgatoriumokat, melyeket egyes renitens presbyteriumoknak az egyházmegye megbízásából adott. Érdemes lett volna azokat lejegyezni. Volt abban keménység, korhás, de volt apostoli szeretet is és nem emlékszem, hogy ily apostoli kiküldetésben valaha eredmény nélkül járt volna el. Különösen eleme volt a vitakozás, ebben kifogyhatlan volt s egyszer kimondott elvtől nem tagított semmiféle körülmények között. Ilyenkor tárta fel egész szellemi készletét, s ellentele gyönyörködhetett a kiadott ellenérvek útj kártyában.

Szigorú következetesség jellemzi nemcsak esperesi működését, hol megtörtént sokszor az is, hogy az egyházmegyének az ő véleményével ellenkező határozatát kimondani vonakodott s a segédgondnoknak kellett őt helyettesíteni, hanem a gazdálkodásban is; itt is hiába volt a tanács, ő nem hallgatott senkire, ment a maga útján. A maga lábán járt, a maga fejevel gondolkodott.

Ilyennek ismerték őt az egyházkerületi gyűlések küzd-homokjain is. Volt rá eset, hogy néhai *Pástor Pál*, volt rimaszombati lelkészrel vették fel a harcot bizonyos ügyben az egész superintendens ellen és bár leszavaztatták, de mégis szép erkölcsi elégtelt kapkapt a gazdag humoráról ismert néhai *Kun Diósné*, a ki e vitát követő banketten így köszöntötte fel a két hajthatatlan és nemesen küzdött viadort: «eljen a többségben lévő kisebbség!»

Sok kellene azok, hogy karakterét teljes világításba helyezzem. Kétségkívül vannak, a kik teljesebb képet adhatnak róla, én csak azt és úgy adtam, a mit és amint láttam. Ama férfiak sorából való volt, ő; a kiket komoly higgadság; egyenesség jellemez minden eljárásukban; a kik nem öröklötték könnyű vért és azzal járó lehaságot, hajlékonyságot; a kik nem is töreksenek arra, hogy mindig csiszoltak legyenek, hanem egyéniségüket a maga egyszerűségében, de tiszteletreméltó tulajdonaival gondosan megőrzi.

Senki se képzelje azonban, hogy itt egy rideg, szívtelen emberrel van dolgunk. Oh, nem! Ha jelleme aed, szíve arany volt igazán. A szíves házi gazda, az onczelán jó barát, a mely hajthatatlan volt a vitában, oly hajlékony, oadaó, kimeríthetlen volt a szeretetben. Nemcsak barátai, ismerősei, sőt nemcsak gyermekei tehetnek arról bizonyosítást, hanem leginkább igazolja ezt fivére iránt tanúsított hártartalan türelme, ki elhibázott élete, átkos szenvedélye s ezzel összekötött ferkőzhetlen természete keserű gyümölcsöt kénytelen volt odavinni a testvér házához és ezeket a gyümölcsöket egész fanarságukban sokszor érezte a jolekü testvérről. Más, közönséges ember pillanatig sem tűrte volna e rakoncátlan, állatiasan dühös természetet, ő soha ki nem fakadt, el nem fáradt a mindent tűró, mindent elfedező szeretetben. A ki házi életének s keserves oldalát egész valóságában ismeri; a ki e krisztusi türelem visszényét színről-színre látta: az kettőzött tisztelettel hajlik meg emléke előtt.

Az iránta érzett tisztelet különben nem is maradt méltó kifejezés nélkül. Koporsója felett ott lehetett látni a családtagok és rokonokon kívül megynék papi s tanítói testületének jelentékeny részét. Szép számmal voltak képviselve a testvér protestáns felekezet papjai és tanítói is; ezenkívül helyből és vidékről a tisztelők és érdeklődők roppant nagy tömege. Jajszó nem hangzott felette, mert kevesen vannak már életben azok közül, a kik szívéhez növe valának; csupán kisebb fia állott ravatalnál, a másikat hivatalosn ügyben való távolléte akadályozta a kegyelet eme legszentebb adója megadásában, és mégis ott ült a ború minden arcon, mert mindenki

érezte a 72 évet élt öreg koporsójánál, hogy vele az Isten igaz szolgáinak egy ritka példányá száll alá a sírba.

Életrajzi adatai csak emlékeztetőül állanak rendelkezésünkre. Született Rimaszombatan, polgár szülékül; iskolát részint otthon, részint Losoncon és Patakon végezte, mindenütt kitünő sikerrel. Patakrol mint végzett deák Kazincza ment három éves tanítónak, hol nemcsak a közönség, de az egyházmegye osztalan elismerését is megnyerte. Itt történt vele, hogy az akkori idők szokása szerint, egyik egyházmegyei gyűlés alkalmával, a segédgondnok, a nagynevű Ragályi család valamelyik tagja, ajtónalónak rendelte a tanásterem elé; ő azonban kijelentette, hogy az egyházmegye hajduja nem lesz, s az arisztokrata Ragályi nemhogy megharagudott volna rá, sőt épen e férfias fellépése miatt különös jóindulattal volt iránta mindig.

Kazinczi tanítósága befejeztével külföldre akart menni, azonban az ezt megszorító felsőbb rendeletek miatt Bécsnél tovább nem mehetett. Ott töltött tehát félét, honnan előbb Sajó-Keszibe, majd Józsefere ment segédlelkésznek, de felévi ott működése után Imola vitte el öröszakkal papnak. Eröszakkal — mondom — mert az egyházmegye a választást helybenhagyni nem akarta s utasította Imolát, hogy Toróktól elbocsásson, más papot válasszon. Az imolai kemény-nyakú nemesség azonban megtagadta az engedelmességet, minek folytán az ügy a superintendens elé vitetvén, ott a renitens Imola a tisztai superintendensből kiközösítetett, s így történt, hogy Imola egy darabig papjával együtt külön superintendensként képezett. Később azonban Imola megkövetvén az egyházi felsőbbéget, a kegyelembé ismét felvettvén, anélkül azonban, hogy Torók Józsefnek távoznia kellett volna.

Imoláról Berzstény s innen pár év múlva a balogi jó hírnévnek örvendő egyházba vitetett papnak. Bokros érdemért azzal méltányolta az egyházmegye, hogy előbb tanácsbíróvá s azzán később esperessé választotta, mely hivatalát nagy erélyvel és buzgósággal közel 14 éven át viselte, míg nem pár év előtt érezvén erőinek hanyatlását, leköszönt, anélkül azonban, hogy megszűnt volna az egyházi ügyekben tovább is tevékeny részt venni.

Neje, néhai Kazai Zsófia, kivel kazinczi tanítósága idejében kötött ismeretséget s kinek áldott emlékét mindig tisztelettel őrzé, nem soká volt az övé; régóta megelőzte őt a halálban. Hazásságából több gyermek származott, kik közül azonban csak két nagykorú fiú van életben, egyik a mérnöki, másik a gazdasági pályán.

A halál már régebbi idő óta egyengette hozzá az útát. Pár év óta minden őszel gyengülkedett, azonban a szigorú diéta lassankint visszaszohotta egészségét. Mikor azonban ez őszel ismét beköszöntött a hivatalon vendég, mind erősebben sejté, hogy távoznia kell. Úgy is történt; szeptember 25-én esendesen, nyugodtan, nagy kínoktól menten hagyta itt a földi házat.

Temetése szeptember 26-án volt. A sírnál *Kálniczky Endre*, vályi lelkész rajzolta igaz hűséggel és bensőséggel az elhunyt érdemét; a sírnál pedig *Csabay Pál*, szkárosi lelkész, a megboldogultnak egykori igen kedves kaplányja, kit hozzá csaknem fiúi érzelmek fűztek, beszélt ekesen és meghatóan, a szíveket magával ragadva, az ő bölcs tanácsaieről.*

* A boldogultnak ez a lelkes tisztelője szintén szép s tanulságos jellemeket írt lapunk számára a kidőlt jelesről, a melyből — utólagos engedelmével — közöljük itt az elhunyt életének sajátkezőleg lejegyzett adatait.

Született 1815. április 2-án, Rimaszombatan, iskolai pályáját a helybeli iskolában kezdé 1821-ben s itt folytatta az 1829-ik év első felét. Ezután egy évet 1831-től a késmárki lyceumban, — 1830-ban a losonci iskolában subscríbeált mint torogási deák s itt három éves tanfolyamát bevégezte, lett esküdt deák s alkönyv-

Nyugodjanak békén az anyyi viharral dacolt férfiú porai; de az a lélek, mely őt lelkesíté, az ne haljon ki közülünk soha. Szükségünk van nekünk a sors viharában szilárdan megálló llések szemeléré és jellemzésére!

Ruszkay Gyula.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az úngy egyházmegyében.

(Folytatás).

A nagy-kaposi ev. ref. egyházba augusztus 26-án érkezett püspökünk, diszkisérlet körében, hol a presbyterium élén Magyar Bertalan, lelkesz üdvözölte a hála érzelmeitől áthatott beszéddel, mire itt is — mint mindenütt — a meglepően találó püspöki válasz, majd pedig az istenisziszletet következett.

Az istenisziszlet végzetével tartott egyházvizsgálat közben kitünt, hogy az egyházi épületek közül a templom, a lelkeszi istálló és csür fedélzete újítást igényelnek, ellenben a lelkeszlat és iskola jókarban vannak; az utóbbiakat dicserelt, az előbbieket pedig intést kaptak az előjárók. Ezek után atyai áldását adván püspökünk a gyülekezet tagjaira, visszatértünk a parókhiára, ahol örömmel láttuk együtt a gazdagon ellátott fehér asztalnál a tisztelők nagy csoportját. Az őszes bírósági szemelvezet *Csonka Béla* és *Köröskényi Ferdinánd*, főbírák vezetése mellett, valamint több művelt egyéniség egymással vetélkedve rótták le a püspökünk szemelvére iránt a tisztelét adóját.

Innen lovasok által kalauzoltá. Veskőc kised leányegyházba siettünk, hol a tanító lakon találuk az egész gyülekezetet, Szólóssy Gyula, cseppelyi lelkeszszel, mint az egyház felügyelő-lelkeszével. Mindenekelőtt bemutatta a lelkesz gyülekezetet, a mely az ő gondozására van bízva, mint olyat, a mely számban és erőben annyira meglőgyakozott, hogy csak a legnagyobb erőfeszítés képes meg a felszínen tartani: bár ők megteszik kötelességeiket, de a teher nagy, így a csüggedés szelén állanak a kétségbeesetten néznek a jövő elé, a mely minden perccel közelebb viszi szent Sionukat a pusztulás felé.

Püspök úr megvizsgáلتa őket a felől, hogyha benők megvan az anyaszentegyház iránti szeretet és áldozatkészség, nincs okuk a kétségkedésre, mert Isten a kicsinyekben dicsoíti meg az ő végtelen hatalmát, s nem

engedi az ő örökét elpusztulni. Mint főpásztor nem rendelkezik ugyan oly bő eszközökkel, hogy ezt a kised egyházat mindjárt a virágzás magaslatára emelje, de megbiztatja őket, hogy forduljanak hozzá a szorongatattás napjában, a rendelkezése alatt álló eszközök segítségével szivesen nyújtsák grámoltást. Közös erővel majd csak bekötözik a sebeket, miket az idő és körülmények ütöttek az anyaszentegyház testén. A megvizsgálatodott gyülekezet tagjai örömkönyvet hullattak, halva a főpásztor ígeretét, a melyből reményeséget merítettek arra, hogy egyházukat idővel felvirágoztathatják. Ily érzelmek felémelő hatása alatt távoznék a templomba, hol ismét főpásztorunk megható imában emelé lelkünkét eglete. Mint-hogy az egyház ügyei a cseppelyi anyaegyházban megvizsgáلتak, püspök úr meglődotta a gyülekezetet, a melynek tagjai halákokörök közt néztek a távozó főpásztor után.

A hanyatló nap ságarínál érkezettünk meg a közelében fekvő Vajkőc egyházközsebbe, hol az ősz pásztor egyedül várta püspököt. Megható látvány volt, midőn az Úrnak agg szolgája odaállt a főpásztor elé, arcán azzal a nyugodt önértzettel, melyet csak a jól végzett kötelesség teljesítése után érezhet az ember. Nem jött — így kezdé beszédét — a kedves főpásztor elé, hogy a szívébe eltemetett anyyi év keserveit fölírja, hadd legyenek ott eltemetve azon kis időn át, mely számára még fentartatott. A felette áztajlott viharok után lelkeknek örömlőnne van, mert az epedve várt főpásztor azon hajlék küszöbe előtt tisztelhet, melynek falain belül anyyi bú és gond volt osztályrésze. Igaz, nem egyedül küzdött az egyházfentartás bajjaival, hanem hívei is örömlen oszták meg az egyház gondját, de ezek egyenkint hullottak el mellőle, s így meglőgyűltek, hogy a legnagyobb erőfeszítés mellett sem képesek az egyházat fentartani. Ő bizik a gondviselő istenben, hogy azt az egyházat nem fogja elhagyni, mely az ő nevének tisztelére épült, továbbá reményét veti a főpásztor új bölcseségében is, hogy szóval, tettel grámoltani fogja ezt a kised gyülekezetet. Püspök úr ez őszinte beszéde biztatolag s lelkesítőleg felelt, majd rövid pihenés után istenisziszletet és egyházvizsgálatot tartott, mely alkalommal némi hiányok fedeztetek fel, de a melyek rendeződsát az egyház jelenvolt tagjai készséggel megígérték. Ezek után meg egyszer megvizsgáلتa püspök úr a gyülekezet tagjait, vallásosságára, hazaszeretetre buzdítván őket. A már beköszöntött éjt *Felföldy Odón*, főgondnok úr háznál, a szomszéd faluban töltöttük, a páralan magyar vendégszeretet sokféle nyilvánulási közt.

Aug. 27-én a *csicseri fényes* egyházat látogatta meg püspökünk, követe szeretetremelő házigazdánkóttól, valamint Makay Daniél, esperes és Kovács Károly, egyházmegyei gondnok által, a kik egy percre sem távoztak a püspök úr oldala mellől, hogy e sok bölcseséget igénylő ténykedésnél a saját tapasztalataikat is érvényesítsek a közjó érdekében. Tekintelyes száma növekedés érkezünk Csicserebe, hol *Kiss László*, helyettes lelkesz tolmácsolta a gyülekezet tagjainak érzelmet, meleg elismerés-tel újítván fel a közelebb elhunyt lelkipásztor és esperes emlekezetét. A jól átgondolt beszéde püspök úr meglőtthon válaszolt, kiemelve a nyugalomra tért hű sáfár elvülhuden érdemét. A boldogult iránti haláértés kiöllyásának tekintni — úgymond — a gyülekezetnek azt a vonalmát, a melylyel annak fiát, *Szabó Endre*, egyházmegyei főügyző, bécsi lelkesz, osztatlan bizalommal lelkeszvé választá, hogy építse tovább a fű az apa által kezdett s nemes irányban folytatott művet. Majd egy kedves kis leány üdvözletét és virágcsokrát köszönte meg a főpásztor s néhány pillanatra pihenés után templomba ment s ott az ő szeliden elringató imájával felemlőte a

tárnok s az ott virágozó magyar nyelvemlévelő társaság jegyzője. — 1834-ben az iskolai felügyelőség által az első grammatikai osztály tanítójává, az iskolai ifjóság szabad szavazata által contrascribává választott; mint ilyen, 1835. ápril 2-án — mivel hű, iskolából kirekesztett ifjú úgben közhelyen szót emelt — hivatalból fel-függesztetett, majd 10 nap múlva, az egész ifjóság előtt, ismét visszaillesztetett. Ugyanez éhen viselő közszavazat után a magyar nyelvemlévelő társaság titkokosságát a derék homokai mellett. — 1835. szeptember havában ment Sárospatakra, s itt sok viszonyosság közt a theologiai cursust bevégezve, 1840-ben lett kápláni rector. Itt 3 évet töltve, meglőtatotta a bécsi theologiai intézetet, később Pozsonyban időzött az országgyűlés kezdetén. — 1843. év őszén a harmaci gyűlésen a pap vizsgá letette, exmiltatott s lett saáj-könyv káplán. S.-Kesziben három hét alatt főnöke elhalván, 1844-ben maga vitte a hivatalt. 1844-ben lett jósvatók káplán. 1845-ben meglőtatott s.-keszűi papnak, de az egyházmegye által elfölő elűtetett. 1845. október 4-én lépett az imolai egyházba, az egyházkerületi végzés folytán; belépését az akkori nt. essperessel tudatta, s ez akkor nem is tett ellene kifogást, mivel már ekkor Imola három hónap óta volt pap nélküli, mégis 1846-ban a pelsőci gyűlésen egyházaival együtt az egyházmegye kebelőlől kirekesztetett. Erre ugyan a „gyházkerület — a papot és egyházat megdorgálva — kimondta, hogy midőn az egyházmegye” ilyet határozott, töllette magát hatáskörén s ajánlotta az egyházat és papot atyáskodásra alá, s ugyanazon év folytán imolai papárságban meg is erősítetett. Imolán töltött teljes meglődeléssel 3¹/₂ évet. 1849-ben lett berzeite pap, s itt töltött 54 évet. 1844-ben, ápril 24-én Balogra jött, s ez idő óta haláláig itt hirdető az ígét.

lelkeket Istenhez. Ugyanitt a helybeli tanító, *Bóczér István*, bemutatta a művészet magaslatáig képzett énekkarát, a mely általános elismerést aratott. Ezután következett a gyűlés, a melyen püspök úr mindent megvizsgálván, az egyház ügyei a legjobb rendben találhattak. Az egyházi épületek jó karban vannak, csak az iskola szűk volta szolgál némi akadályul a tanügy előhaladásának, de az iskola szellemi állása e mellett is kitünő. Van az egyháznak 9960 frt 84 kr tőkepenze és 150 köböl gabonát tartalmazó magtára, mindkét tőke biztosan el van helyezve. Az egyháznak uralkodó jó rendet a megérdemelt dícséretet nem maradt el, a melyből rész illeti e jóravaló gyülekezet minden tagját.

Ebéd után, a melyben a római és görög kath. lelkesek is testvéries részt vettek, a szomszédos *Beés* felé vette útját a főpásztor és hű kísérete, ahol az egyház-egyei főjegyző, *Szabó Endre*, lelkes beszéddel köszöntéssel szeretettel és tisztelettel várt püspököt, mint a kinek áldásos munkája hivatta van magasabb lendülettel a mi egyháztársadalmi életünknek. Püspök úr megatottan adni egy szót meg a személye iránt nyilvánuló szeretetet. Ő mint az út fáradsalmaitól megtörődött utas, nyugalom után óhajt, de látva azon szives ragaszkodást, melylyel minden lepton találkozik, egészen felrisszúl; alig érzi a korralvó őszhangban nem levő fáradságot új izgalmaival. Ő nem vár fényt és tüntetést, mert az az eszményi intézmény, melynek ő első hivatalnok, akkor tünik fel legdisebb fenségében, ha annak hű kinyomata az egyszerűség. Nem is tekint a személye iránt nyilvánuló örömközlést fényelgésnek, hanem azon nemes vonzalomnak, mely a főpásztor és híveket egy közös erzeményben, az egyház- és hazaszeretethen egyesíti. Legyenek meggyőződve, hogy őt nem a törvény rideg parancsa indította főpásztori körítjára, hanem atyai szíve készítette megismerni a kormányzása alatti gyülekezeteket. Együtt kíván örülni azokkal, a kiknek okuk van az örömrre; vigasztalni óhajtja azokat, a kiknek szíven tükös hü ragodik. Lelkékre kóti az egyház iránti buzgóságot; vallásosságra serkent, mert a hazának és egyháznak felvirágását csak így remélhetjük, ha nem szününk meg érték áldozni.

Az elmaradhatatlan istentisztelet végzetével itt is közgyűlés tartottat s jól esett a jó rend és egyház iránti buzgóság tiszteletreméltó jelével találkozunk, amelyben az egyház épületei mind kitünő karban vannak, a közelmultban pedig a kornak megfelelő díszes iskola építettett, a melynek befejezéséhez kölesont is vett fel a gyülekezet. Fajdalom azonban, hogy az egyház anyagi létét melyen érintő veszedelmes tünet is jelentkezett, t. i. a közlésgényedés, melynek megállításra a hívek minden lehető megtesznek. Még azok is, a kiket a szükség Amerikába könszerített, a tővalban sem feledkeztek meg anyaszentegyházukról, hanem onnan is megküldik erejükhez mért áldozataikat. Így remélni lehet, hogy a valóságosság mellett az anyagi jólét is beköltözik e közé a munkás nép közé, a mely vallásáért oly szívesen áldoz. A nap fáradsalmait végéremehetetlen vendégesség fejezte be.

Augusztus 29-én a kisedél, de jól rendezett *iskei* egyházat kerestük fel, hol a lelkes és presbyterium élén várta a magas vendéget. Hatalmas, változásokban gazdag beszéddel üdvözölte a főpásztor, teljes elismeréssel adózván korunknak, mint a melyben a Perényiek és Illés-házak félbeszakított munkája szabadon folytatható.

Püspök úr nagy lelki örömmel szemlélt, mint mondá, a gyülekezet tagjait, a kik törhetlen kitartással munkálkodnak az anyaszentegyház érdekében. És épen azért kedves előtte a hívek buzgólkodása, mert kevesen vannak és kétszeres terhet kell emelniök, hogy kisedél egyházunkat virágzásra emeljék. Ma már az idők szelleme

megváltozott, nem gátolják az egyház előhaladását ellentétes viszonyok, sőt a legjobban parancsok sorainkból emelte a hatalom polcára azt a férfút, a ki hivatta van a haza és vallás szabadságát megszilárdítani. Nincs többé elzárva előttünk az uralkodó atyai szíve, panaszainkat szabadon vihethük a trón zsámolyához, a hol, mint hű hazafiak, mindenkor igazságot nyerünk, csak mi legtünk hívek a vallás, haza és trón iránt.

Ezek után az úr háza távozánk, hol püspök úr prédikált nagy hatással, erősítvén a különben is vallásos, áldozatrakész híveket, az egyház iránti szeretetben. Istentisztelet után gyűlés tartott, hol örömmel gyűződtünk meg az egyház rendezett viszonyáról. Mert az alig 200 lelket számláló gyülekezet tagjai oly híven sáfárcokkalt, hogy ma 4028 frt tőkékjök van és magtári készletök 206 köböl gabona igen jól elhelyezve. Püspök úr figyelmeztette őket, hogy ezek a tőkék a gyülekezet tagjai közt lévén gyümölcsötözést végett elhelyezve, ha a kamatokat most pontosan fizetik is, jöhet idő, mikor a tőkét be kellend hajtani, nevezetesen, ha avulásnak indult régi templomuk helyett újat akarnak építeni, s akkor a szükséges pénz behajtása a gyülekezet tagjainak megfontolással lesz eszközölhető. Tehát az ezután tőkéstendő pénzekkel ne terheljük magukat, hanem más módon igyekezzenek azokat biztosan elhelyezni.

Megdicsérvén püspök úr a gyülekezet tagjait, áldáskívánás közt bocsátá őket családi körükbe, mi pedig a paplakba vonultunk, a számunkra készített fűszeres vendégesség elköltésére, hogy félrisszulle testben, lélekben, még az nap Vajánba távozzunk.

Mielőtt Vaján községbe megérkeztünk volna, a két község érintkező határpontján, számos tagból álló küldöttség várakozott reánk, *Bernát Zoltán*, vajáni földbírtokos úr vezetésével, aki talpraesett szép beszéddel üdvözölt mőtősgos püspök urat s meghívta egyházközségébe, hol a hívek óhajtja virajlat. Püspök úr megköszönvén az iránta nyilvánuló figyelmet, tovább hajtattánk a községbe, hol az ünneplő gyülekezet tagjai határt nem ismerő örömmel fogadták a közéjük érkező főpászort.

A zöld lombokból készült diadalkapunál várt az egyház lelkesége. *Virág József*, ki igazi szívből jött üdvözlettel fogadja püspököt. Alig talál szavakat az öröm kifejezésére, hogy 16 év után ismét gyülekezete körében üdvözölhető. Igaz, hogy e 16 év lefolyása alatt sok munkás egyháztag költözött ki az élök közül, köztök egy *Bernáth Simon* és *Fekelszék József*, a kik mindketten vallásosságukról és áldozatkészségükről voltak nevezetesek. Bár így a gyülekezet sokat vesztett, de az életben maradtok nem hagyták a lefolyt 16 évet nyomtalanul eltűnni, hanem munkáltak, s munkájokat dicsérik ime az egyházi épületek, az újonnan épült paplak és iskola. Ha kitartó egyikezetök mellett is hiányosoknak fognak találni, biznak a főpásztor apostoli szelidségében, hogy bölcs intései atyai szeretettel fogja paróstitani. A 16 év utáni viszontlátás öröme elleledeleti vélosat azon sok fáradsalmat, mit az isten országa építése közben átéltek, ezen kedves látogatásból erőt és kitartást meritene a jövő küzdelmeihez.

Mőtősgos püspök úr szintén kedvesen emlékszik vissza azon időre, midőn e gyülekezet körében megjelent s vele az egyházkerület színe virága, kik még akkor bölcseséggel és tapasztalással gazdagon segítettek az egyházat kormányozni és közülök ol sokan nincsenek már az élök között. Hálat ad a gondviselésnek, hogy még egyszer viszontlátathaja a gyülekezet tagjait, kik a közelmult idők lefolyása alatt oly bámulatos jelét adták az anyaszentegyház iránti szeretetnek. Nem jött közéjük szigorú ítélet tartani, hanem azért, hogy tanácsos,

útbaigazítással szolgáljon, ha netán ebben szükölködnének. Legfőbb gondjának tekintni a kormányra alatti hivatka-
valásérkölségi életre felügyelni és azt hiszi e tekintetben:
itt nincs fogyatkozás.

A kölcsönös üdvözlések elhangzása után egy leányka
virágcsokrot nyújt át barátinói nevében, mi ő méltó-
sága szívélyes szavakban köszön meg, egyszermind válas-
lósságra, tisztá erkölcsi életre inti őket, mint leendő
honleányokat, kik hivatásukat úgy töltik be helyesen, ha
szívökben vallásosság és hazaszeretet fog honolni.

Bevonulnak végre a díszes paplakba, rövid szünet
után a ritka szép izléssel épült templomba távozának
istenitiszteleire, a mely után gyűlés tartatott, mely alkalmal-
lammal nemcsak püspök úr, de a kíséretében levő espe-
res és gondnok urak is méltó elismerésekkel nyilváníták
azért a buzgóságrét, a melyet itt az egyház felvirágoz-
tatása érdekében lelkész és hívek kifejtettek. A nagy-
szabású építkezések ugyan 1860 ftt adóssággal terhelték
meg az egyházat, de a gyűlés előtt felmutatott gazdasági
tervezet, valamint az 50 köből gabonából álló magtár
jövédelme hivatva lesz ezt a terhet elenyészleteni.

A gyűlés bevégeztetvén, *Bernáth Zoltán* úr vendég-
szeretét házahoz távoznak, a hol is barátságos eszme-
szerével fűszerezett vendégeskedés vetett véget a nap
fáradalmainak.

Augusztus 30-án érkezék *Mokosba*, az elmarad-
hatatlan handérium kíséretében, hol *Szöllösy Ferenc*,
lelkész tolmácsolta a gyülekezet tagjainak érzelmeit.

Kölcsönös üdvözlések után bevonultunk a parok-
hiába, majd pedig a templomba siettünk, hol, mint ren-
desen, a főpásztor imádkozott, ima után pedig megkérés-
zlet a helybeli lelkész újszülött kisdiedét. Az ezután kö-
vetkezett gyűlésben megvizsgáltattak az egyház ügyei, a
mik a körülményekhez mérten elég jó rendben vannak.
Van az egyháznak némi tőképenze, továbbá a tanítói
birtok is az egyháznak jövédelmez a jelen évhen 150
ftrtot, mert községi iskola lévén a községben, ezt a jövéd-
elmet az egyház szükségletére fordítják. Van még az
egyház birtokában 6,400 □ öl birtok, melynek jövédelme
33 ftt 50 kr. Az egyházi épületek a templom kivételével
avultak, új építkezés szükségletének, de a nem rég épült
templom építése az egyház pénztárát kimerítette. Mogyoró-
s leányegyház ügyei is itt vetettek vizsgálat alá: a jelen
volt hívek nyilvánították, hogy templomuk igen régi és
nagyon avult, újnak építése szükségeltének, de az egy-
háznak nincs semmi jövédelmforrása, minden szükség-
letet kivétel útján fedeznek, ehez pedig most nem folya-
dhatnak, mert nem rég építették díszes iskolát, melynek
költségei igen megviseltek a gyülekezet tagjait.

Megbízattván és megáldván püspök úr a gyüleke-
zetet, elbocsátá azt, maga pedig kíséretével együtt a
paplakba vonult, a komasággal egybekötött vendégségre,
a melynek végeztével püspökünk és elmaradhatlan társa,
Makay Dániel, esperes, a mogyorósi leányegyházba rán-
dultak át, apróra megvizsgálták mindent, személyesen
is meg akarván győződni az egyház ügyei mibenléte felől.
Innen tovább mentünk Bajánháza felé, hová az estveli
órákban érkezünk meg.

Itt a lelkész a gyülekezet örömét és az egyház hely-
zetét vázolván, reményét fejezte ki, hogy a püspöki látog-
atás buzdítólag fog hatni gyülekezetére. A megfelelő
s biztató válasz után előbb a felkészültek, majd a temp-
lomba vonultunk, a mely zöld lombokkal igen szépen
feliszívta, nagy hatással volt a buzgóság emelésére. Ima
után megtartotta püspökünk a gyűlést, a melyen azonban
semmi örömdetést nem tapasztaltunk. Sem az egyház
történetét nem hallhattuk, sen az egyház és lelkeszi
javadalom kimutatását nem láthattuk, minél fogva csak

tapogatózva nyerhetünk felvilágosítást az egyház szel-
lemi és anyagi állásáról. Igaz, hogy az egyháznak, a mint
kiderült, nincs semmi ingatlan vagyonra, a szükségleteket
az „*opera*” címen begyűlt adományokból fedezik, a mi
évente 60—60 ftra rug. Az egyházi épületek jó karban
vannak, de a templom avult, javítást igényel, de ez ki
nem vehető jelenben, habár ily építkezések alkalmakor
az áldott *Horváth-alap* minden egyházat tetemes jöte-
ményben részesít. Nagyan gátolja az egyház előhaladá-
sát, a lelkész és *vizsokai* társgeyház hívei közt már évek
óta tartó surlódás, a mit elenyészletni püspökünknek
sem sikerült. Meglehet, hogy a szlav nyelvet nem értő
lelkész viselete is gátol szolgál a kiengesztelődés útjában,
de ottlétünk alatt azt is tapasztaltuk, hogy a gon-
dozás hiánya miatt elvadász terén álló szlavnyelvű
hívekben sincs meg a kellő evangéliumi hitélet. Püspök
esperes és egyaránt melegen ajánlották, hogy iskolát
állítsanak saját községökben, a hol a gyermekek római
katolikus tól iskolába járnak, s ehez tőlök telhető segélyt
ígértek, csak ők magok is áldozzanak saját érdekében,
vagy, ha ezt nem teszik, járassák gyermekeiket az anya-
egyházban levő állami iskolába, mely közelségénél fogva
e célra egészen alkalmas; de az tűnt ki, hogy a saját
javukért legkisebb áldozattételre sem hajlandók. E leverő
tapasztalat hatását a jó ebéd és jó társaság sem volt
képes elfeledtetni.

(Folyt köv.).

Homoki Antal.

ÓCZI FERENC
A tisztáninneri ev. ref. egyházkerület őszi
közgyűlése.
(Vége).

Megállapítván egyházkerületünk a theologiai új tanul-
mányi és vizsgarendszert, ennek alapján, nagyon termé-
szetesén, a képesítési (qualificatio) rendszabványoknak is
változás alá kell esniök, minthogy ezután már *jeles*, *jó*
és *elégséges* osztályzattal fognak kiállítani a képesítési
bizonyítványok. Épen azért egy bizottság nevezetett ki
a rendszabványok átnevezése végett a melynek tagjai Debre-
czeni Gábor, Tóth Dániel és Debreczeni Bertalan.

Elénk felszólalásokra szolgáltatót alkalmat az „*Egye-
temes névtár*” ügye. Tudjuk, hogy e vállalat aig ér vala-
mit, s nem is igen van más értéke, mint egyszerűen
annyi, hogy megtudjuk belőle az utolsó postát, ha levelet
akarunk írni kevésbé ismeretes helyekre. Ennek dacára
meg kell azt vennie minden egyháznak és pedig tetemes
áron. Egyházkerületünk a convent előtt, jegyzőkönyvi
határozatának felterjesztésével fogja kifejezni rozslását
a felett, hogy az egyetemes névtár kiadása iránt egy
idegen céggel ily hátrányos és az egyházakat terhelő
szerződés kötöttet s mellőztettek az egyházkerületekhez
közelebb álló nyomdak, a melyek bizonyára jutányosab-
ban és előnyösebb feltételek mellett állították volna ki
a szóbanforgó munkát.

Leverő hatást szült Beöthy Zsigmondnak, a domes-
tikai pénztár kezelő-bizottsági elnökének, az esperesi
hivatalokhoz küldött felhívó levele. Ebben sajnálattal adja
elő, hogy az országos közalapba a befizetések ez évhen
oly lanyhán történnek, hogy attól lehet tartani, hogy a
közalap, ily körülmények között, nem lesz képes telje-
síteni kötelezettségeit. Közgyűlésünk felhívta az esperesi
hivatalokat, hogy a befizetéseket erélyesen sürgesék.

Felolvastattott ezek után az ungi egyházmegyének
indítványa a lelkézi özegek ügynevezett csonka és
kegyeleti évére vonatkozólag. Az egyházmegye e tárgy-
ban beadott indítványa az, hogy mondja ki egyházkerü-

letünk, hogy jövőre az özvegyek, az évnek bármelyik felében halt is el lelkész-férfők, egy csonka és egy egész kegyeleti év jótételnyében fognak részesülni. E nagyfontosságú és messze kiható ügyet, véleményadás végett, az egyházmegegyezésre tette át közgyűlésünk. Ugyancsak az egyházmegegyezés fognak nyilatkozni, a felsőborsodi egyházmegye azon indítványa felett is, melyszerint ezután a népiskolai tanítók ne tavaszkor, hanem az iskolai év elején változzanak.

Indítványokra kerülvén a sor, felolvastatott ugyan- csak a felsőborsodi egyházmegye, folyó évi szeptember 8. tartott közgyűlésének 29. számú jegyzőkönyvi pontja, a melyben pártolólaj terjesztette fel Doktor Gyula, felsőborsodai lelkésznek, általában a vallásérkösi életre, különösképpen pedig a vasárnap megszentelésére nézve tett indítványát. Minthogy ezen, mindenestre nagyfontosságú ügy, már irodalmi úton is bőven megbeszélgetett, sőt az folyton nyílt kérdés képezi a többoldali vizsgálódásoknak, maga pedig a legfelsőbb egyházi hatóság, a convent is, minden módjában álló intézkedést megtett e tekintetben: azért egyházkerületünk ez irányban semmi különösebb intézkedést nem tehet; hanem, igenis, felhívja a kebelében működő lelkészeket, hogy saját működési körükben, mindent kövessenek el arra nézve, hogy az állapotok e tekintetben lassan bár, de mindenütt folyvást javuljanak.

Ezek után az egyházkerületi levéltárnak, a sárospataki főiskola levéltárával való egyesítése vételet megbeszélés alá. A főiskolai igazgató-tanács e tekintetben egy részletes javaslatot terjesztett elő, megkérdvezen abban az egyházkerületet afelől is, hogy mennyivel hajlandó maga részéről aó a tetemes kiadás fedezéséhez járulni, a mennyibe fog kerülni az egész rendezkedési ügy. A közgyűlés elvben most is fentartotta az egyházkerületi levéltárnak a főiskolai levéltárral való egyesítést, elhatározta azonban, hogy rendezessék először a főiskolai levéltár, s csak, ha ez teljesen megtörtént, fog aztán a további teendőkre nézve részletesebben intézkedni.

Nagyfontosságú tárgyak kerültek elő az egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság jegyzőkönyvének tárgyalása alkalmából. Nagytiszt. *Vajányi Lajos*, tornai esperes úr, mint minden évben, úgy most is rendkívüli fáradsággal, pontossággal és szakavatottsággal állította össze az egyházmegegyezés egy évi tanügyi állásáról szóló kimutatást. Mindenestre kívánatos volna, ha az élele kimutatások, részint tanulságok, részint buzdítások, a nyilvánosság elé kerülnek s erre vonatkozólag egyházkerületünk már meg is tette a kezdeményező lépést, e lapok szerkesztőjéé megbizván, hogy járjon utána annak: körülbelől mennyibe kerülne az ilyen évi kimutatásoknak az egyházkerületi jegyzőkönyvben való kinyomtatása. Jelenleg a kimutatás végeredményéből itt csak annyit említnék fel, hogy egyházkerületünk népiskolai tanügyi állapota, lassan bár, de folyton emelkedik és erősödik: ahol pedig még hiányok mutatkoznak, felhívtak az esperesek, hogy az illetőket a javulásra szorgalmazzák.

Ugyancsak ezen tanügyi bizottság előterjesztéséből kitűnven az, hogy némely iskolában igen hiányos a felszerelés: egyházkerületünk felhívta az egyházmegegyeztet, hogy az úgynevezett Hollandiai gyámtár és szűkölködők taraból nyert segély kiosztásánál, különösen az ilyen körülményekre legyenek figyelemmel.

Az iskolákról szóló jelentésekben az a körülmény tűnt ki, hogy az állami és községi iskolákat a mi felekezeti iskolálatogatóink nem igen tekintik meg. Minthogy pedig több tekintetek szükségessé teszik azok meglátogatását, utasítottak az egyházlatogatók, hogy ezután az említett iskolákra is terjeszsek ki figyelmüket.

Egyházkerületünk megütöközéssel győződött meg a felől, hogy némely és pedig magukat „előkelőknek” nevezett iskoláinkban még most sem a mi kiadású könyveinket tanítják, holott erre már régen hozott és többször megújított törvények által is kötelezve volnának az illető tanító urak. Egyházkerületünk szigorúan utasította az egyházlatogatókat, hogy jegezzék fel pontosan a mi törvényeinkkel így játszó tanítókat, hogy így aztán meg lehessen tenni velök szemben a további lépéseket.

A házi párt tanítása, az évi előterjesztésben, egy iskolából sincs jelezve. Tekintve azért azt, hogy a tanítóképezdekben a házi ipar is tanítatik és így az okleveles tanítónak ezen irányban is lehetnek szakismeretei, egyházkerületünk, a tanügyi bizottság ajánlata folytán, elhatározta, hogy jövőre a házi ipar minden olyan iskolában tanítassák, a melyben már a képezdeből mostanában kikerült tanítók működnek.

A sárospataki irodalmi kör többféle megbízást nyert az egyházkerülettől, illetőleg tanügyi bizottságtól. Így nevezetesen felkéretett ismét, hogy készítse el a körlatogatók számára szükséges szabályrendeletet s úgy a kisebb, mint a nagyobb és városi iskolákban keresztülvihető tantervet.

Ezen közérdekű tárgyak után aztán az egyes egyházmegegyeznek már inkább házi természetű felterjesztései és jelentései kerültek a sorrendre: de a melyek ismeretése nem férhet be e tudósítás keretébe. Közülök, mint bizonyára igen öröndetes dolgot, kiemelendően tartjuk azt, hogy az egyházmegegyez egymásután sietnek alapítotagún belépni a „*Prot. Irodalmi Társaságba*,” sőt egyesek is szép számban csoportosulnak a vállalat köré.

Bírósgá ügy, ezáltal, csak egy fordult elő: a prtügyi papválasztás. Az egyházkerületi bíróság a választást megsemmisítette s új választást rendelt el. **Mitrovics Gyula.**

NEVEZÉS S KÉPZÉS KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak szives kiegyenlítésére.

— **Trefort és a gimnáziumok.** A Budapesti Szemle szerkesztőjéhez írott nyílt levelemben ismét ad néhány erős vágást a közoktatásügyi miniszter úr a gimnáziumoknak és a magyar társadalomnak. Betegségnek tartja a gimnázium iránt nyilvánuló előszereteket. „*Ha ez előszeretében — mondja ő — a tudomány iránti szeretet tákrözödnék vissza, öröndetes jelenségnek kellene azt tartanom. Amde látom, hogy e jelenségnek valódi alapja nem az előszeretében, hanem a kézimunka lenésében, hogy úgy mondjam, megetésében áll.*” E betegséget szerinte három úton lehet orvosolni, t. i. az iskola, az irodalom és a társadalom szellemének javítása által. Az iskola szelleme megjavul, ha abban nemcsak oktatnak, hanem nevelnek is és gyakorlati helyes fogalmakra ébresztgetik a növendékeket. Az irodalom szelleme megjavul, ha különösen a regény-hősök nem előkelő korhelyek, hanem a munka emberei lesznek. A társadalom szellemét a társas élet javításá meg, a mi nálunk nincs s e miatt nem is képesek a különböző osztályok összeolvadni, minek következtében a munkás, az iparos, a gyáros, kereskedő lenézet marad s az urasági ispán is szegényli, ha a fia mesterséget tanul. E nyílt levélből tudjuk meg azt is, hogy a miniszter gyakorlati fogalmak ébresztése végett kívánja a gimnáziumban az egészség- és közgazdaságtan tanítását. De azt e levélből sem tudjuk meg, hogy ha a miniszter annyi jót vár a gyakorlati irányú szakiskoláktól és annyira

nem szereti a mai gimnáziumot, miért engedte meg, hogy az ebben a mai formájában fennmaradjon...?!

— **A protestáns népkönyvtár VIII-ik füzeté értékes tartalma.** Először is *Thuri Etele* «A reformáció egy üldözöttje» cím alatt *Huszár Gábról* emlékezik meg benne. Népies szeretne lenni, de adatait nem bírta oly átlátszóan s olyan könnyű formában csoportosítani, hogy a derék reformátor a közönségesebb olvasókat is magához vonzáná s hogy életrajza melyebb nyomokat hagyta maga után a lélekben. A többi prózai darab már népiesebb. *Pálóczi Czinke István* «Mikor én egy esztendő házas lettem» leleményes cím alatt tanít szeretni a természetet és kimélni a madár-világot, a saját boldogságát mesteri ügyességgel kötvén össze a kis madarak boldogságával. *Tolnai József* «A mostoha apa boszúja» cím alatt a Prot. Árvaházi Naptárban is megjelent hosszabb beszélet közöl. *Komjathy Gedeon* «A ki két darabban hal meg» című elbeszélésében a honvégy és szülőföld hatalmát festi. Szineiből szívesen elengedők a kirívó, a sértő jellegűeket. Szerző — mint azt máskor igazolta — meg van áldva a népies író kellekeivel; csak óvakodnia kell a túlzástól, a poriasztól, a mitől ezáltal nem tudott teljesen megszabadulni. A költemények *Pósa Lajostól*, *Sántha Károlytól* és *F. Varga Lajostól*, mind beillenek e vállalatba s emelik a füzet értékét. Kettő ezek közül is az Árvaházi Naptárból vétett. A füzet közöl még hasznos tudnivalókat. «A növény és állatvilág időjósága». A gyümölcsök készítése. «A dinnye csomagolása a kivitelt számára» és az «Őszi szemzés» címek alatt. Ára a füzetnek 20 kr.

— **Az irodalom-kedvelők figyelmébe.** A Magyar Tudományos Akadémia a múlt év végén beosztotta ki aláírási felhívást Könyvkiadó Vállalatának ötödik (1887—1889.) cyclusára. E vállalat a *tudomány klasszikusainak egész könyvtárát* terjesztette már el, kizárólag oly műveket, melyek a *méltó magyar közönség* legemesebb szemléti szükségletét vannak hivatva kielégíteni. *Irodalom és történet, bölcselet és társadalmi tudományok, nyelvészet és régiségtan* részben európai hírv munkákkal vannak képviselve kötetei között. Az Akadémia jelentékeny áldozattal tartja fenn e vállalatot, s mivel egész *nemzeti művelődésünkre nézve rendkívüli fontosságúnak tartja*, szokatlan olcsó ár által kívánja terjedését minél szélesebb körökben elősegíteni. E sorok célja a magyar közönség figyelmét újból felhívni e vállalatra, különösen azokat, kiknek kulturánk ügye szívókök fekszik. Az év utolsó hónapjaiban a folyó évi illetmény kötetei szétkülödtetnek s a kibocsátott ivatek közül még igen sok nem érkezett vissza. A Könyvkiadó-Bizottság ennél fogva tisztelettel kéri mindazokat, kik annak idején megkapták a vállalat ötödik ciklusának tervrajzát, hogy az aláírasi ívet Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedésébe (Akadémia-épület) minél előbb beküldeni szíveskedjenek. Ugyancsak az említett könyvkereskedés szívesen szolgál bárkinek nyomtatott tervrajzzal. Budapest. 1887. szeptember 20-án.

A bizottsági előadó.

— **Kérelem.** Az *Egyházi Közigazgatás Kézikönyve* című kétértelmű munka t. ivartörtéti értesítjük, hogy több oldalról hozzánk intézett felhívás folytán az előlészeti határidőt folyó évi október végéig meghosszabbítottuk. Ezentúl csak a sokkal nagyobb bolti ártét küldhetjük meg a munkát. Midőn az újabb határidőre az aláírasi ivatek beküldését kérnök, tisztelettel vagyunk Budapesten, 1887. október 6. *Hornyánszky Viktor*, akadémiai könyvkereskedő, mint a mű kiadója. Ez az *Egyházi Közigazgatás Kézikönyve*, 80—90 nagy 8-adrét ivre terjedő két erős kötetben fogja az egyházi közigazgatási jog, meg a felekezeti iskolajog

rendszerét nyújtani. Megjelen pedig f. év november hótól fogva 3 hetenkint kibocsátandó, összesen 20—22 négy ives füzetben, kimerítő betűsoros tárgymutatóval. Arra az esetre, ha a tetemes anyagi áldozatokkal járó kiadás megfelelő mennyiségű megrendeléssel támogatatik, igérv a kiadó, egy gondos szerkesztésű, díszes kivitelt, sok színben nyomott nagy *Egyházi Közigazgatási Térkép*-nek a t. megrendelőkre részére ingyen megküldését. E térkép bolti ára 2 forint lesz. Az *Egyházi Közigazgatás Kézikönyv*nek megrendelési ára füzetenként 30 krajczár; az egész mű előfizetési ára 6 forint, a füzetek portamentes postai küldésével.

Pályázat.

A tiszáninneni egyházkerületben, a *gömöri egyház*-megyébe kebelezett *balogi* ev. ref. egyház lelkesi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás évi jövedelme 1145 forint 74 krajczára van fölívve, és így I-3 osztályú. Pályázók kérvényüket nagytiszteletű *Nagy Pál*, gömöri esperes úrhoz *Tornallyára* adják be. Pályázati határidő folyó évi október hó 31-ik napja.

Miskolc, 1887. október 1.

Kun Bertalan,

1—1

tiszáninneni ev. ref. püspök.

Pályázat.

A tiszáninneni egyházkerületben, a *gömöri egyház*-megyébe kebelezett *balogi* ev. ref. egyház lelkesi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás évi jövedelme 735 forint 60 krajczár és így III-ik osztályú. Pályázók kérvényüket nagytiszteletű *Nagy Pál*, gömöri esperes úrhoz *Tornallyára* adják be. Pályázati határidő folyó évi október hó 31-ik napja.

Miskolc, 1887. október 1.

Kun Bertalan,

1—1

tiszáninneni ev. ref. püspök.

Pályázat.

A tiszáninneni egyházkerületben, a *gömöri egyház*-megyébe kebelezett *rimaszécsi* ev. ref. egyház lelkesi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás évi jövedelme 763 forint 30 krajczár és így III-ik osztályú. Pályázók kérvényüket nagytiszteletű *Nagy Pál*, gömöri esperes úrhoz *Tornallyára* adják be. Pályázati határidő folyó évi október hó 31-ik napja.

Miskolc, 1887. október 1.

Kun Bertalan,

1—1

tiszáninneni ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

Intelligens egyének mellékfoglalkozást

kapnak, a mely naponta 2—3 frt jövedelmet hajthat és bármily állású egész művelt egyének is elvállalhatják e foglalkozást, mely nem sorsjegyek vagy kereskedelmi cikkeek kolportálásából, hanem hazafias és politikai természetű, igen érdekes műveknek (általunk közlendő) könnyű módon való terjesztéséből áll. Bővebb értesítést ad: *Noszlopy E. Budapest, IV. Lövész-útca 5.*

1—1

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postal
székküldéssel, e gőcsz évre
6 ft, félévre 2 ft. 50 kr.

Hirdetések díja:

4 háshoz petti sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből. A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Emlékezzünk a régiekről.» Lukács Ödön. — «A vallás- és énektanításra vonatkozó felszabozási tervjavaslat igazolása.» Hubay József. — «Melius Péter, mint exegeta.» Zocnyi Jenő. — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» (Folytatás.) Homoki Antal. — «Papp Gábor, püspök körútja.» Putay Károly. — «Püspöki körlevél.» — «Vegyes közlemények.»

Emlékezzünk a régiekről.

Az emlékezés egy üdítő forrás, melynek partjain a kegyelet virágai nyílnak, a kegyelet pedig ama virág, melyből koronkint a nemes tettek s nagy elhatározások gyümölcsei fejlenek ki; a kegyeletes visszaemlékezés egyszersmind oly varázstükör, mely mintegy visszateremtí azon nagy alakokat, kik az emberiség fejlődésére hathatós befolyást gyakoroltak; feltüntetí ama fény-nyomokat az emberi-nem-történetében, a melyekkel való érintkezésből a felelősséget erőt meríthetünk törhetlen akarattal küzdéni az emberiség legszentebb igazaiért.

Husznak hamvaiból Lutherék; a Boesckayak, Eschszók nyomain Rákóczyiak, a matyrok példán szabadsághősök teremnek! — Maga Jézus, örök példányképünk, szükségesnek tartotta, hogy emlékezetét tanítványai szívére kösse, mégpedig épen ama nevezetes pillanatban, midőn halála napjának előestéjén búcsú-vacsorát rendez számokra! Tudta ő, hogy a kegyeletes visszaemlékezésben erő van; hogy az ő szenvedéseinek s halálának emlékezete erőt, bátorságot fog önteni időről-időre a nemesen küzdők szívébe.

A kegyeletes visszaemlékezésre alig volt egyházi életünkben nagyobb szükség, mint épen napjainkban, midőn kimondhatjuk némi változtatással a költő szavait: «Elfelejtők a mi történet ezelőtt! A jövőt meg?... Bánjuk is mi a jövőt! Bánjuk is mi a jövőt!»

Midőn világszerte, de különösen hazánkban, állatnemesítők annyi fegyverrel rendelkeznek a felekezetek életviszonyaiban; midőn közéskben a világ mozgató ereje: a pénz; a tekintély vasrendszere, az érzékiséget magával ragadó, a lelket szétszóró fény, pompa stb.: nekünk folyvást arra a mezőre kell vetnünk munkás kezünket, melyen még eddig mindig örösek valánk, mely mindig megtermette még számunkra jogos küzdelmünk méltó fegyvereit! Ehren kell tartanunk folyvást azt a szellemet, mely átvitt az üldözés veres-

tengerén; azt a vilárosságot, mely legyőzte a sötétséget; azt a fényt, melegséget, mely a halál pusztái felett is, az élet és reménység fáját nevelte föl számunkra; s mi tarthatná ezeket inkább ébren, különösen sivar korunkban, midőn a túlcitált loyálisitás odáig megy, hogy szögyenleni kezdi a mult dios alakjait, ezeket a világitó tornyokat a létűnt idők tengerében, mint a kegyeletes visszaemlékezés!

A kegyelet felkeltésére, ébrentartására pedig határozottan szükséges, hogy folyvást előttünk legyen az egyháztörténetünk hősei, kiemelkedő alakjai; ott függjenek ezeknek arcképei szobák falain, mert habár mi magunk ezek nélkül is képesek vagyunk elhunyt diosaink szellemével társalkodni, szükség van arra, hogy felmutathassuk őket gyermekeink előtt s elmondhassuk — mintegy szemléltetve — dios jellemeket, a világ életére gyakorolt befolyásukat azoknak, kik kevésbé jártasok a történelemben.

Szükségesnek tartom azért, hogy nagy reformátoraink és társaik, aztán a magyar reformatio kiemelkedőbb alakjai, vértanúi, a gályarabásig nagy szenvedői közül néhány kiemelkedőbb alak; továbbá Boesckay, Bethlen, Lorántffy Zsuzsánna, a Rákóczyak stb. minden kálvinista pap házában, de minden buzgó protestáns ember házában, valamint minden népiskolában is szemléltethők legyenek.

Megtette ezt már régen a külföld; napjainkban pedig a magyar nemzet szelítheben örökiti meg azok emlékezését, kik a haza megmentése körül örök emlékezetre méltó dolgokat teljesítettek — és helyesen! mert valamint nagyjaiiban és azok által él a nemzet, s egy-egy lánglélek, meghalása után is irányozó befolyást gyakorol a haza életére és fejlődésére: úgy az egyházi életben is a multhoz kell gyakran fordulnunk emelő és lelkesítő példákért!... Mig Washington sirja felett a kegyelet őrítze lobog: addig amaz új-világ szabadság-oltárán a szent láng hamvadozni nem fog!... Mig mi is egyházi életünk nagyjait,

a dicső reformátorokat stb. igaz kegyelettel ünnepe-
ljük: addig nincs okunk félteni egyházunkat bármily
megpróbáltatások közepette! . . .

Én csak általánosságban vettem fel ez eszmét,
a kivétel módozatairól, még most nem nyilatkozom.
Füdülnék tartom mindenekelőtt, hogy a legszele-
sebb körben költessék ez irányban meleg érdeklődés;
az pedig csak úgy lehetséges, ha mennél többen
hozzászólnak az ügyhöz, az egyházi lapok hasábjain;
csak így tisztázhatók az eszme és így érlelődhetik az!

Üdvös dolog volna, ha a nem sokára együttüle-
sező conventi tagok is foglalkoznának ez ügyvel,
legalább eszmét cserélnének s vajha megindítanak a
mozgalmat is! . . . Tudom, hogy fognak akadni olya-
nok, kik előtt egészen másodrendű dolognak fog fel-
tűnni indítványom; kik így fognak szólni: «vannak
más, sokkal fontosabb teendőink!» stb. Azonban ne
feledjük, hogy mindenekelőtt érdeklődést, buzgósá-
got kell ébresztenünk, ezt pedig aligha tehetjük alkal-
masabb eszközök által, mint ha visszajelentjük a
múltat, a nagy küzdelmek ama nagy alakjait, kik
még életüket sem tarták drágának, csak hogy elvé-
gezhesék örömmel feladatokat!

Ismételve felhívom tehát azokat, kik velem egy
véleményen vannak, szóljanak a dologhoz! Tisztáz-
zuk, érleljük az eszmét! Vitassuk a kérdést minden
oldalról! S ha Isten úgy akarja, vigyük mindelebb
diadalra!

Az idők lefolyának! A folyást változó idők hullá-
mái közül emeljük ki azokat, a melyek felett annak
hatalma nincs! S állítsuk oda vezérül, büzdítől, vi-
lágitól ör-lámpák gyanánt, küzdelmeink borongós útá-
ira! . . .

«Emlékezzünk a régiekről!»

Lukács Ödön.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és énektanításra vonatkozó felső-
szabolesi tervjavaslat igazolása.*

(Válasz Vas Mihály úrnak.)

Nem szándékozom a tanügy iránt oly melegen ér-
deklő Vas Mihály, lelkesz urat szép céljától a lehető leg-
távolabbról is más útra csalogatni, de arra mégis bátorsá-
got kell merítenem, hogy a legközelebbi pápi értekez-
leten is felmerül vallás- és énektanításra vonatkozó javas-
lat valódi és igaz értelmére hívjam fel figyelmét és hogy
azt úgy, a mint az megírva, elfogadva, jegyzőkönyvben
is kinyomtatva, mindenek által olvasható, összehasonlit-
sam az ő arra adott észrevételeivel.

Mindenekelőtt meg kell jegyezmem, hogy V. M. úr
cikke azt árulja el, mintha ő egyáltalán nem akarná
ismerni a javaslat keletkezését és azt a celt, a melyet a
küldöttség elé, maga az egyházmezei gyűlés kitűzött.
Minél fogva jelezmem kell, hogy a javaslatnak általában
véve egy, a vizitáció és körlatogatóság által közösen ta-
pasztalt baj adott életet, az t. i., hogy az egyházmegyé-

ben a vallás- és énektanítás ügye nem felel meg a kívónal-
mának. Tehát teljességgel nem „tanterv” készítése volt
a küldöttség feladata, hanem az, hogy rámutasson főbb
vonásokban azokra a módozatokra, a melyek által a val-
lásokhoz felvirágoztatni lehet, a mihez, természetesen,
népiskoláinkban kell lerakni az alapot.

Ha ezeket tudja vala V. M. úr, bizonyíthatóan nem fog
álmélkodásba esni a javaslat felett és nem írja vala azt,
hogy ő a küldöttségét egészen más és pedig „részletes
tantervjavaslatot” várt volna.

Küldöttség csak annyiban bocsátkozott az egyhá-
kerületi tanterv részletezésébe, amennyiben a létező
tantervben felsorolt bibliai történetek tanítása a gyer-
meki kedély vallásokra kiképzésére nézve célhoz vezet,
vagy eddalian, s épen ennélfogva a tantervnek azon rész-
leteit, a melyeket helyeseknek vélt, nem is érintette.

A küldöttség feladatahoz híven és lelkiismeretesen
kítűzte azokat az irányelveket, a melyeknek követésétől
a vallástannak lendületét reméli.

lyenekül állította fel 1-ször a vallás- és a természet-
tudományok közötti lehető öszhang létesítését a tanítas-
nál, mégpedig úgy, hogy a tudomány előhaladása mellett
a biblia tekintélye teljesen megővő legyen. 2-szor oda-
törökenni, hogy a biblia, mint a multban, az élet köny-
vévé tessenek. 3-szor, hogy kereszténység s kivált magyar
reformált egyházunk történeti nagy alakjai élet- és jellem-
rajzilag taníttassanak, lelkesítő, jellemképző és kegyelet-
ébresztő példák gyanánt. 4-szer, hogy ezek a kiváló alak-
ok egy képszerűen állíttassanak össze, módszertani
szemléltetés szempontjából, egy ezek alkalmazott vallások
olvasó-könyv mellé, 5-ször, hogy a konfirmáció oktatást
a törvények értelmében, a hol lehetséges, mindenütt a
felkészítéssel és az oktatással alkalmas vezér-
könyv készíttessék, 6-ször, hogy a serdülő ifjúságnak levő
mindkét neműből egyháztalók számára a *casarum iskola*
kötelező erjű volta kimondassék. Végre az énekvörre
vonatkozólag, mivel ennek elhanyagolt volta leginkább
néhány tantók énekesben való járatlanságából ered, az
aratási szünnapok alatt tanítói járáskörönként, énekpót-
tan folyamok állíttassanak fel.

Részemről ezeket olvastam ki a küldöttség mun-
kálathól, tehát csak javaslatot, nem pedig „részletes tan-
tervjavaslatot”, mint V. M. úr. A küldöttség tehát, mivel
csak ezzel volt megbízva, feladatának megfelelt, sőt nem-
csak, hanem javaslatát a pápi értekezlet tagjai, V. M. úr
kivételével, egyhangulag el is fogadták. Mit akar még
érni V. M. úr akkor, mikor véleménye a küldöttség javas-
latával szemben egyhangulag eslelt? Hiszen kikének
hatedik kikezdésében maga is ezeket mondja: «az által-
mán gondolt tanterv tulajdonképen túllépne hatáskörén,
s olyan dolgokat is fölelőne, a melyek a vezérkönyvbe
valók, s épen azért annak kidolgozása nagy munkába
kerülne.» Ime, elismeri, hogy az általa gondolt tanterv
túllépett volna a küldöttség hatáskörén, és mégis büntli
rőjja fel a küldöttségnek azt, hogy az nem akart túllépni
feladatán.

A mi már a javaslatnak a vallástanításra vonatkozó
nézeteit illeti, itt ismét kifogásai vannak V. M. úrnak.
A sorok között olvas s ismét az általa sirgetett „rész-
letes tanterv” lebeg szemé előtt, s annak mintájára akarja
vonni a küldöttségnek általános irányezsmékkel foglalkozó
javaslatát. Nevezetesen azt állítja, mintha a javaslatban
az foglaltatnék, hogy a biblia-ismertetést, a javaslat a 3-ik
osztály tananyagának tűzi ki, holott itt a különböző osz-
tályok tananyagának elkülönítéséről szó sines, egyedül
csak annyi van jelezve, hogy a biblia ismertetése, a mely
fájdalom, eddig több népiskoláinkban elhanyagolva volt,
a vallástanítás keretébe szintén fölelőnd.

* Térésüké miatt csak most közölhető.

Kifogásolja V. M. úr azt is, hogy a javaslat az egyházkerületi tantervvel egyetértőleg, a vallásérköcsi igazságok rendszeres tanítását az V-ik osztályban látja szükségesnek tanítani. Ha V. M. úr megtekintette volna a tantervet és az ennek alapján készült vezérkönyvet, tudta volna, hogy a javaslat tulajdonképpen nem merev igazságokat akar taníttatni, hanem élénkítve bibliai olvasással s magyarabattokkal, mint a tanterv mondja. Hogy ez a javaslaton per longum et latum nincs kifejezve, annak oka az, hogy az a tankönyvvel és vezérkönyvvel ismerős emberek számára íratott. A mi pedig azt illeti, hogy V. M. úr a bibliát előtérbe tolja, ez tekintetben csak azt teszi, a mit a javaslat, a mely, mint jelezve volt, szintén ezen az alapon nyugszik.

A mit az *Olvásó-könyvekről* ír, az már meghaladott állapot, amennyiben az egyházkerületi tanügyi bizottság az olvasó-könyveket már felülbírálta, elfogadta és saját alá adta; azonban, ha még most hirdettetnék is pályázat, még akkor sem volna helyes olyan olvasó-könyvet készíteni, a mely egyedül a vallás ügyében kifejtett nemes tevékenység által történeti alakokká emelkedett egyének életrajzával foglalkoznék, mivel vannak igen magasra emelkedett s vonzó alakok a történelemben, kik egyéb téren ragyogtattak jellemüket és felemlegetők valóban buzdító és jellemfejlesztő erővel bír.

Hanem a felett már igazán eszadkozom kell, hogy egy oly buzgó lelképásztor, mint V. M. úr, a vasárnapi iskola felállítását ellen szól, mégpedig olyan sajátos érveléssel. Azt mondja ugyanis, hogy midőn az ismétlődő iskolásokat sem tudjuk iskolába járattatni, hát ezeket a 16—18 éves ifjakat mily úton tudnók bevonni az iskolába?! Elsőben is megjegyzem, hogy a vasárnapi tanítás nem az iskolában, hanem a templomban szokott tartatni, mégpedig közvetlen az istenisztelet után, hol az ifjak és pajadonok bentartatnak. Legyünk pessimisták, mint V. M. úr; tegyük fel, hogy 100 ifjú közül 10—20-an jelennek meg a templomban a vallás- és énekkottatásra: hát azt az időt, a melyet ezeknek oktatására fordítanak, elveszített időnek tartaná-e? Azért, mert kevesen járnak a templomba, bejárjuk-e azt? Dehát talán nem kell mondanom, hogy a törvényhozás az egyházügyet a presbyterium kezébe tette le, a melynek elnöke a lelkész. Hát már annyira tehetetlenek lennének, hogy nem volnánk képesek nemes irányban hatni, midőn még a törvény is mellöttünk van?! Épen ilyen szempontból kifogásolnom kell V. M. úrnak azt az érvelését is, a melyvel az énekpóttanfolyam felállítását gáncsolja. Tessék csak szétnézni! Ott Bercel vidékén, már talán egy esztendője, hogy a tanító urak hol itt, hol ott összegyűlnek, és bizony már igen sokra haladtak a kóta ismergetésében és az éneklésben! Ha elő akarunk haladni, tenni kell valamit s megragadni az alkalmat, a mely habár csak némi sikerrel is bizat. Ismét kérdem tehát, hogyha, mint V. M. úr mondja, az énekléshez keveset sejtő tanítóknak csak $\frac{1}{2}$ -a is megtanul helyesebben énekelni, nem igen nagy nyereség lesz-e az? Lassan megyünk messzire!

Hubay József.

TÁRCZA.

Melius Péter, mint exegeta.

A reformatio, ez a nagy szellemi mozgalom, a mely Wittenbergből kiindulva, az egész művelt világot áthatotta, Magyarországon is mindjárt kezdetben nagy hódításokat tett. Mint mindenütt, úgy itt is megvoltak áldásos következményei. Az emberi ész, mely a megunott bilin-

eket már régóta igyekezett lerázni magáról, felszabadult s kivívta jogait: a gondolkodás függetlenségét és a vélemény szabadságát. Épen ezeknek s az így előállott szabad vizsgálódásnak következtében fejlődtek aztán ki a protestantismushoz is a különböző tanírányok, a melyek azonban mindnyájan ugyanegyvet fogadtak el a vallás alapjául: a bibliát. A biblia tehát az alap, a melyen a protestantismus felépült; de a biblia lett okává a különböző protestáns felekezetek előállításának is, mert az eltérő nézetek a biblia egyes helyeinek különféle felfogásából s magyarázásából állottak elő. Így körülmények között — midőn 'in hoc libro quaerit quicque sua dogmata, invenit et pariter' — csak természetnek tartható az, hogy a magyar reformátorok is nagy mértékben, sőt első helyen a bibliát tanulmányozták, vitairataik számára abból merítették leghatasosabb érveiket, egyházi beszédeik tulajdonképpen a biblia egyes szakaszai felett írott magyarázatok voltak, bibliafordításait magyarázó jegyzetekkel kísérték, sőt egyesben bibliamagyarázati, exegetikai műveket adtak ki. Innen van az, hogy a XVI. század virágzó magyar protestáns egyházi irodalmában tekintélyes helyet foglalnak el az exegetikai munkák, mind aránylagos belbeszöket, mind külső mennyiségöket tekintve.

Benczédi Székely István, Melius Péter, Dávid Ferenc, Károlyi Péter, Bornemisza Péter, Kulcsár György, Deszi Gáspár, Beythe István, Sóvári Soós Kristóf, Derecskei Ámbros, továbbá Félégyházi Tamás, Károlyi Gáspár és Heltai Gáspár azok a hálás tiszteletet érdemlő férfiak, a kik a magyar protestáns egyház életének első és második korszakát elválasztó határvonalig: a vallási és polgári szabadságért vívott első háborúig, Boeckay István szabadságharcát, tehát egy századnál kevesebb idő alatt, a mondott értelmezés szerinti írásmagyarázat terén műveltek. E jeles férfiak közül is kiválók azonban *Melius Péter*, kinek munkássága ennél fogva ez irányban is különös figyelmet érdemel, ő levén a leg többet termelő s csaknem legelsőzör fellepő exegeta. Számos, e fajta művei kora gondolkodásmódjának leghitelesebb tolmácsai, annyira, hogy ha az ő bibliamagyarázati elveit és eszméit megismerjük, egyúttal magunk előtt szemlélhetjük az egész XVI. század magyar protestáns exegetikájának jellemvonásait.

Hogy Meliusnak, mint exegetának érdemeit teljes mérvben méltányolhassuk, először is azt szükséges tudnunk, hogy ő a fellépése előtti hazai exegetikai irodalmat mindössze csak egy munka képviselte: *Benczédi Székely István* magyarabattokkal ellátott zsolnárfordítása, mely 1548-ban jelent meg Krakkóban s melynek teljes címe a következő: „Zsolnárkönyve Székely Istvánról magyar nyelvre fordítottat. Továbbá e zsolnárt után zsidó szólsónak módja és néhez helyeknek rövidelen való magyarázati psalmusoként következik. Táblája is egyon, ki először a psalmusoként rendtől diákok megmutatja. Másodsor ABC szerint való, magyarúl írt helyt mutatja meg.” (Betűhi címe Szabó Károly „Régi magyar könyvtárának” I. kötetében 19. szám alatt). Adja benne — mint a cím is mutatja — a zsolnárok fordítását kivonattal is ellátva, majd műve második részében a zsolnárok egyes helyeire írt magyarázatait. E magyarázataiban teljesen a dogmatikus álláspontra helyezkedik s célja határozottan az, hogy a zsolnárokhöz kötött orthodox nézeteket azokból mindenáron behívonyítsa.

Székely István exegetise tehát nem tudományos, hanem gyakorlati exegetise volt. Mindazáltal teljes elismerésünket, sőt feltétlen tiszteletünket érdemli meg. Hiszen hosszú éveket át még követője sem akadt, a ki a bibliának, e kimeríthetetlen tengernek más értékes gyöngyeit

is napvilágra hozza és azokat kicsiszolván, még becsesebbekké teszi! Tizenhárom év elteltével, 1561-ben lépett fel az írásmagyarázat terén *Melius Péter*.

A minden téren pártatlan szorgalommal működő Melius, mint egyházi szónok is kiváló tevékenységet fejtett ki. A templomi szószerken elmondott beszédei azonban nemcsak az előadás közvetlen hatása alatt értek el sikert, nemcsak azokra nézve voltak gyümölcsözők, a kik azokat az ő akjairól hallották, hanem a nagy közönség is élvezetet s tanulságot merített belőlök. Az ő idejében s bizonyára az ő buzdítása s közbenjárása folytán alapított debreceni nyomdán ugyanis rendszerint kinyomatta azokat. Ezek aztán egyszerűsre mind kitűnő segéd-eszközül szolgáltak azon lelkesítársainak is, a kik esetleg inkább tehetséggel voltak megáldva a gondviseléstől és kisebbmértvű tudományossággal dicsekedhettek. Melius kétségenkívül épen szónoki és egyházi beszédírói munkálkodása közben jutott lassankint arra a tapasztalatra, hogy egy teljes bibliafordítás hiánya a protestáns alapíték szempontjából káros eredményt. Ő is meg volt győződve arról, hogy protestáns embernek elkerülhetlenül szükséges a biblia olvasása, sőt tanulmányozása. Komjáthy Benedek «Szent Pál levelei»; Pesti Gábor és Sylvestor János újtestamentum-fordítások; Szekely István «Zsoltárkönyve» és Heltai fordításai nem elégtettek ki a teljes szentírás olvasása után áhítózó kegyes lelkeket. Már pedig az eredetiben való tanulmányozhatóság csak kevés emberre nézve volt lehetséges. Melius is igyekezett tehát perszemeket hordani a teljes magyar biblia épületéhez. Fordításait magyarázatokkal s oklajgyeztetekkel kísérte. Ezek a magyarázatai s egyházi beszédei középtek az ő exegetikai munkásságának eredményei. Prédikációi ugyanis tulajdonképen nem a szó mai értelmében vett egyházi beszédek, mivel nem egy, a szövegből kivont egységes témát fejtegetnek, hanem az illető textusok egyes szavainak és mondatainak sorban előadott magyarázatai. Csak egy kötet egyházi beszéde nem tekinthető exegetikai dolgozatnak: «A Krisztus közbenjárásáról való prédikációk» (Debrecen, 1561.) című kötet, melyben nincsenek textusok, a melyek magyarázatának, hanem a bibliából vett idézetek csak úgy szerepelnek mint bizonyítékok Meliusnak a felvett tárgyra vonatkozó nézetei mellett. Mindamellett írásmagyarázói álláspontja ebből is felismerhető, szintegy kitéből, agendáiból, sőt általában minden művéből, a melyekben szintén előtűnik az exegeta, összes tulajdonságaival együtt. De minthogy ezek nem exegetikai szempontból s céllal írtak, csak szorosabb értelemben vett írásmagyarázati műveit fogom ismertetni, tehát prédikációit (az említetnek kívül) és fordításaihoz csatolt magyarázatait.

I. Első, e nemű műve 1561-ben jelent meg Debrecenben s címe a következő: «*A szent Pál apostol leveleinek, melyet a Kolossébelieknek írt, prédikációk szerint való magyarázatai.*» (Bethűh s teljes címe közölve Szabó Károly «Régi magyar könyvtárának» I. kötetében, 47-ik szám alatt). A debreceni tanácsnak ajánlotta, mint «szentegyházi szolgálók». E műből csak egyetlen, esonka példány maradt fenn napjainkig, mely jelenleg az erdélyi múzeum könyvtárában őrzetik. Az egész könyv körülbelül 160 levélre terjedhetett, hiányzik belőle közül két helyen összesen kilenc levél s a végén egy vagy két levél. Mint már címéből is látható, a kolossébeliekhez írt levél magyarázatát tartalmazza. Hogy e levél, illetve egyes részletei esetleg nem Pálról származának, arra még csak nem is gondol Melius. Neki «a priori» elfoglat álláspontjánál fogva nem lehetett kételkednie a páli szerzőség felett.

Magyarázatai bőveket, számos mellékes körülményre

is kiterjedők; különösen ott van elemében, hol dogmatikus kérdésekkel lehet foglalkoznia, tehát a levél első és második részében. Már a harmadik és negyedik részzel rövidebben végez. Mig az előbbi két rész értelmezésekor nagy kitéréseket csinál, a két utóbbi részben foglalt gyakorlati utasításokat úgy szólva csak kibővíti s más szavakkal írja le. Csak egy helyen talánunk e részben terjedelmese fejtgetést, ott, hol a törvényű mondja el nézeteit, a Pál szemelében ugyan. de azért eredeti eszméket is adva elő (Q. 5—8.). Igen gyakran kitérjék a nézetei ellen felhozható ellenvetésekre is és azokat nagy erővel cáfolgatja, önként érthetőleg a dogmák alapján. Egyes hitbéli fogalmakról sokszor ad meghatározásokat. Így a hitről azt mondja, hogy az isten kedvélől mi bennünk alkotott és szerzett eszköz, melyvel elfogadjuk Krisztus javait (A. 7.). A kegyelem szerinte minden mennyei jó: igazság, szentség, bűnök bocsánata és az örök kárhozáttal való megszabadulás (A. 8.). A jó cselekedet a Szentlelek gyümölcse (F. 2.) s a keresztény hitnek és isten előtt való megigazulásnak jele és bizonyossága (B. 8—C.); azonban e szép és helyes meghatározás által tulajdonképen a külváni álláspont vizsgálása kíséreltetik meg, mert rögtön utána kifejezi világosabban is véleményét, midőn azt mondja, hogy akkor cselekszünk jól, ha az üdvösség dolgában az Úrnak engedelmeskedünk s nem ragaszkodunk saját meggyőződésünkhez (C.).

Az I. rész 2.º versének végén levő eme kifejezés: «Az istentől, a mi atyánktól és Jézus Krisztustól» annak kimutatására használja fel, hogy Krisztus enégyü isten, mint az atya, holott az az újabb exegesis előtt épen az ellenkező bizonyítja. Ebből következtetve azt állítja, hogy Krisztus közbenjárója az emberiségnek önmagánál, némcsak az Atyánál és Szentleleknél (B.). És pedig e mellett is némcsak emberi természetében közbenjáró megváltozott, hanem istenségben is, a mit az I. rész 14—15. verseiből von ki azon hozzáttellel, hogy Krisztus istensége szerint ábrázolja az Atyának (D. 4.).

Látható tehát, hogy Melius előtt főcel gyanánt mindig a confessionális álláspont megerősítése leheg s e miatt nem meglepő az, hogy egyes tételekről alakított felfogásának indokolása végett néhol más tárgyról beszél, mint a magyarázott szöveg. Így például az I. rész 13. versében határozottan a Fiu országaról van említés és ő ezzel kapcsolatosan mégis a Szentlelek országának tulajdonságait sorolja fel (C. 6.). Szintén ilyen erőltetett magyarázatot talánunk az I. rész 23. versének végső szavaira. Pál ugyanis beszél az evangéliumról, «melynek ő, Pál szolgálója lett.» Melius szerint Pál e szavakkal ezt akar mondani: «Ne vélték, hogy én magamtól vettem volna magamra az evangélium hirdetését, hanem ebben istentől lettem szolgáló, mert ő vetett engem az evangélium szolgálatjára» (F. 4—5.).

A praedestinatio dogmájáról is elmondja véleményét. Szerinte az Úr meg a teremtés előtt elválasztott kit-kit üdvre, illetőleg kárhozatra, mert előrelátta az eset utáni bűnös állapotot (G. 8—H. 2.). Amde ezzel meg nem tartja istent eléggé kimentetnek a részrehajlás vádjára, mely e különbségtétel folytán érheti, s azt állítja, hogyha nem is üdvözít mindenkit, de mindenkit hív az üdvre; és isten ez eljárásának okait kutatván, bizony nem valami magasztos képet rajzol elénk róla. Ez egyetemes elhívást ugyanis a következő okokból eredőnek tartja: 1. Isten jelenteni akarja, hogy ő senki kárhozatának nem oka; 2. Mindenkit biztatni óhajt és a választottakat nem akarja megbotránkozni; 3. Senkinek sem akar a bűnről szabadságot adni (G. 8.).

* Az utalásokban mindenhol a Károlyi-féle bibliafordítás felhasználását követem.

Két helyen is (F. 2. és G. 2.) foglalkozik azon kérdéssel, hogy miért mondja Pál az anyaszentegyházat Krisztus testének? A két, egymástól némileg eltérő feleletben a következőkkel találjuk Pál állításának okait megjelölve: 1. Krisztus egy az anyaszentegyházal és a hívek Krisztus csontjából és húsából valók; 2. Az egyházban sok tag van, de azok mind egységben vannak Krisztusban, a ki fejét képezi az egyháznak; 3. Amint minden tag s általában az egész test az egy fejűt élnek, úgy minden üdvözülendőnek egyedül Krisztus erejéből kell mind testit, mind lelki javakkal élni és csakis Krisztus által tehetnek jót, általa lehet hitők, szeretők.

Az isten mindenüttjelenvalóságáról is megemlékszik s azt állítja, hogy négyféle jelenléte van: 1. Közönséges jelenléte, a melylyel betölti az egész világot és nincs hely, ahol jelen ne volna; 2. Jelen van az anyagokban; 3. Jelen van az összes híveknek lelkében, még haláluk után is; 4. Jelen van az ember-Krisztusban való lakásával azóta, hogy Krisztus isteni személye felvette a testet (L.—L. 2.).

A III. rész 16. versének eképen hangzó végzavaiából: „Nagy kedvvel énekelvén szivetekben az Úrnak” — a következő tanácsokat vonja ki: 1. Csak isten békesége áll ellen minden lelki és testi ellenségnek; 2. Az isten igéjét bőven kell prédikálni; 3. Minden éneklés intésre, tanításra való; csak az a jó ének, mely lelki levén, lelkire tanít. Együttel kárhoztatja a katholicismust, kifejezést adván a felől való meggyőződésének, hogy a pápa eretnokséget művel akkor, amikor ellítja az egyháztagokat a szentírás olvasásától és tanulásától (F. 3—4.).

Általában véve nemcsak e helyet használja fel a katolikusok elítélésére, alkalmadtával sohasem mulasztja el azt. Az I. rész 18. versét magyarázva, a miatt fakad ki a pápa ellen, hogy az az anyaszentegyház fejűt tolja fel magát, így tehát Krisztus teste, azaz jegyese fejeül (D. 7.). Ellenszenvé egyszerű még anachronismusra is vezet. A II. rész 4. versének értelmét fejtegetvén, azt véli, hogy ott „Pál bizonyára a barátokról és a pápa seregéről szól” (J. 3.).

Egy alkalommal a még ekkor csak csirájában levő unitarizmus elveire is tesz célszót. Azt mondja ugyanis, hogyha valaki igaz ismerettel és imáddal nem tiszteli a Fiút, az az Atyát sem tiszteli (D. 4.). (Folyt. köv.)

Zoványi Jenő.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

(Folytatás).

Másnap, augusztus 19-én egész csendben indultunk Bajánháza felől *Köröskényi Ferdinánd*, főszolgabíró úr kálazolása mellett az *ungvári* egyházba, azonban nagy lón meglepetésünk, midőn a Morgó nevű határkörsemházhöz érve, számtalan kocsit, azokból leszállva Ungvár város élökölőseit tisztelgettes varaközásban találtuk a polgármester, *Lehoczky Béla* úr vezetése alatt, ki a leg-összintébb szívből fakadó beszédben tolmácsolta nemcsak a körülötte csoportosult fényes küldöttség, de az egész város örömét a felett, hogy püspökünk őket magas látogatásával szerencséselteti.

A kölcsönös üdvözlések után megindult a kocsik belhatáron sora, s rövid idő alatt elértük az ungvári parkhátat, hol az egyház kitünő főgondnoka, *Horváth Dező*, nagyszabású beszédben üdvözölte a lelkesi udvarra érkező főpásztort. Magasztos hivatás vezette — ügymond — méltóságodat főpásztori körüthyán, egyházunkba, ebbe

az egyházba, a mely a multban, mikor a protestantizmus a lét és nem lét hullámai között vergődött — a Homonnai Drugothok változó állásához képest — hol jobbra, hol a megsemmisülés felé sodortatva, úgysován hű képét tünteti fel a hazai protestantizmus történelnek.

De hála a gondviselésnek, ebben a szomorú korszakban akadtak magasállású pártfogóink; akadtak a protestantizmus szellemétől áthatott lelkes egyháztagok, kiknek támogatása, buzgó törekvése és áldozatkész anyagi segélye lehetővé tette, hogy a későbbi kor szerencsésébe nemzedéke a béke, engesztelékenység és egymásiránti türelem áldásos hatása alatt mozgmosodott egyház ügyeinek fejlődését, felvirágoztatását munkálhatta.

Ezen munkás törekvésünk és egyházi ügyeinknek immár több évtizedre terjedő gondos vezetése, szigorú ellenőrzése mellett, az egyházhátsáradmi élet, vallás-erkölcsi nevelés és egyházi adminisztráció terén elért eredményt mutatjuk ma be méltósággal, szeretve tisztelt főpásztorunknak, a jól végzett munka öntudatával.

S midőn ez ünnepeles alkalommal az evangélium szerint reformált *ungvári* egyház közönsége és annak előjárósága nevében szívem melyből üdvözölöm méltóságodat, egyszermind mindnyájunknak mélyen érzett örömet fejezem ki méltóságod előtt ezen főpásztori magas látogatás alkalmával. Mert egyházunk közönsége ünnepet ül ma, sőt kétszeresen is örömetünnepet, mivel méltóságod személyes tulajdonai, magas állásában két évtizeden át kifejtett áldásos működése, tevékenysége, szeretetünk, tisztelgetésünk és nagyrabecsülésünknek oly magas fokát ébresztette fel, hogy méltóságodnak megjelenése mindenkor ünnepe lesz előttünk; annyivalinkább az ma, midőn, egyházkormányzatunk újabb fejlesztése következtében, először van szerencsénk főpásztorunk egyházlátogatását tisztelgetni fogadhatni és ünnepelelni.

Mélyen áthatva ezen főpásztori egyházlátogatás nagy fontosságától és következményeiben áldásos hatásától, midőn tévedéseinkre bölcs tanácsát, biztat, útbaigazítását, törekvésünkben buzdító, bátorító szavát, atyai jósga engesztelékeny szellemétől pedig gyengeségeink kegyes elnézését várjuk, egyszermind gyermekei szeretettel, tisztelgettes ragaszkodással kérjük, hogy cselekedeteink elbírálásánál erőnkhoz illő mértéket méltóztassék alkalmazni.

Isten hozta köntünkbe, szívből üdvözöljük, kérvén Isten áldását főpásztori működésére, tartsa meg Isten méltóságodat a protestantizmus, a haza és az emberiség javára számos éveikig.

Ezek elhangzása után, Makay Dániel, esperes vette át a szót, ki egy percre sem távozott püspöküktől körütyében. Ő is faradalmas útról jön otthonába, de az alkalommal kétszeresen kedves neki a megérkezés, mert a főpásztort abba az egyházba vezetheti és fogadhatja, a melynek érdekében 38 éven át munkálkodott, hogy mily eredménytel, azt az elfogulatlan történetről lesz hivata megítélni. Rámutatott beszéde közben a presbyterium tagjaira, a kik szívesen osztoztak és osztoznának vele az ő féltett kincsöknek, az anyaszentegyháznak védelmében és fejlesztésében és megható szívességgel hitva be a megírádott főpásztort és barátot a maga csendes hajlékának falai közé.

Püspök úr örömeinek ad kifejezést, hogy az ungvári fényes egyházban ily kedves fogadtatásban részesül, rá nézve legkedvesebb jelenség, ha a kormányzat alatt álló egyházak virágoznak, e tekintetben pedig Ungvár első az első között. Itt az evangélium keltős hivatást végez, mert míg egyrészt az erkölcsi tökéletesség vezérli a híveket, másrészt a magyarság védőbástyája, mi által hívei a legmagasztosabb honfűi erényt gyakorolják s egyszermind a haza haláljára is érdemessé teszik ma-

gokat. Itt, hol a szlávsg óriás erővel nehezül a magyarság elnyomására, az ungvári ev. ref. egyház mint megváltatlan hátya áll a nemzet szolgálatában. Kétszeres elismerés illeti azokat a felkölt lelkű egyéneket, kik az ev. ref. egyházat oly szilárd alapra helyezték, hogy az képes dacolni a legveszedelmesebb áramlatokkal.

Majd buzdítja az összeseregetteket, hogy rang- és vallaskülönbség nélkül egyesülve buzogjanak a magyarság és haza érdekében. mert minden magyarnak szent kötelessége a haza oltárán ténetsége szerint áldozni. Ha vallásos meggyőződésben különböznek is egymástól, de hazaszeretethen legyenek egyek, mert csak így remélhetjük, hogy drága magyar hazánk, mely egy ezredév viharait átélté, virágozni fog az idők végeig.

Bevonulva a lelkészlakba, püspök úr a tisztelgő küldöttségeket fogadta, kik közül első volt a járásbírósi személyzet, Bekényi Belizár, járásbíró vezetése alatt; majd a közigazgatási bíróság, Duresák Dezső, főbírótól vezetve, továbbá az ügyvédi kar, Szomráky István és Rojki Béla, veterán ügyvéd, több fiatalabb kártársaitól környezve mutatták be tiszteletüket. Ezen ünnepélyes cselekmények lefolyása alatt megkondultak a harangok, hogy az ünnepélyességek legfőbb mozzanatát, az istentiszteletet végezzük. De a tiszteletnyilvánításnak csak nem akart vége szakadni, mert alig hogy kiléptünk a paplakból, a fehér ruhába öltözött leánykák közül előlépett Makay Dániel, esperes úr kedves unokája, *Sárkönyi Etelka*, s oly szép beszédben üdvözölé a püspök urat, mely minden jelenlevő elismerését vonta maga után; a felköltött hatást még jobban növelte az a művészi virágcsokor, a mit a bájos leányka beszédközben átnyújtott. Püspök úr megköszönte a kedves ajándékot, a rövidre mért percek alatt buzdította a kedves kis leánysereget feddhetetlen életre, mert a leányiak az a legfőbb képessége, ha ártatlanság díszíti. Lelebb a templom belső bejáratánál dr. *Lévy József*, hírneves orvos művelt leánykája, *Lévy Karolina*, róvta le a tisztelet adóját, szintén szép beszéd kíséretében egy remek virágcsokrot nyújtva át, a mit a püspök úr szintén szokásos nyájasságával, buzdító szavakkal fogadott. Ily előzmények után lépett a főpásztor a szüfalásig megtelt templomba, majd pedig a katedrálba, hogy a gyülekezet ünnepélyes hangulatát ég felé emelje. Ima után a helybeli énekkar Laky József, tanító és karvezér vezetése mellett énekelt egy énekkarabot, a mely elragadólag szép ószhangja által a halgató közönségben a gyönyör legfőbb érzését költé fel.

Istenitisztelet után megtartott az egyházi látogatás, melynek lefolyása alatt az egyházat érdeklő oly sok dicséretes tény merült fel, hogy azoknak méltánylására a küldöttség égi talált elismerő szavakat.

Az ungvári egyház, a mint történetének felolvasása alatt tudomásunkra jött, a multban oly sok zaklatásnak volt kitéve, hogy azt több ízben a teljes megsemmisüléssel fenyegette. Midőn a külső nyomástól megszabadult és belügyeit kezdte rendezni, oly lassan haladt elé, miszerint lelkeséje a mindennapi nyomasztól szükségtől kényszerítve, szívesen megváltak az egyháztól és falu helyre költöztek állomásra, hol megélhetésük biztosabb volt, mint a szekvárosban.

Ma az ungvári ev. ref. egyház legfényesebb és legjövendelmesebb az ungi egyházmegyében. A lelkesi és tanítói fizetések biztos alapra vannak helyezve. Az épületek mind igen jó karban vannak, mint lehetővé tesz a 22,000 forint tőke, mely szintén biztosan van elhelyezve, úgy, hogy azt félteni nem lehet. Mindezekért pedig az elismeres egyedül és kizárólag Makay Dániel, lelkesi, esperes illeti, mert valóban ő az ungvári egyház újjáalkotója. Midőn ezélt 38 évvel átvette az egyház kor-

mányzását, egy teljeseen zilált, süllyedező egyházat vett át, melynek romladozó épületein és ridegkeblű hívein kívül semmije sem volt. Az ő törhetlen lelki ereje nem riadt vissza a küzdelmes munkától, fáradt, tett, hatott egyháza érdekében, meg lehet, néha szigorral is, de lelke óhajátst teljesülve látja munkája sikerében.

Az egyházmegyei gondnok indítványozta is, hogy e nagy mű létrehozásáért a lelkesi érdemei jegyzőkönyvileg örökíttessenek meg, a mi azonban, épen az érdekelte vonakodása miatt, elmaradt.

Hogy a püspöki egyházi látogatás minél maradandóbb emléket hagyjon maga után, *palóczi Horváth Agnes* úrnő dr. *Zsírő István* özvegye, a P. Horváth családnál hagyományos vallásosságtól indítva, az ungvári és mogyorósi iskolákra két-kétszáz forintot tett le alapítvánnyul.

Minután ennyi szép és tiszteletreméltó tényeknek tanui valánk, mélt. püspök úr áldás kívánása mellett visszatértünk a lelkészlakba, melynek udvarán vászon-sátor alatt várta a közönséget a lukullusi ebéd.

A felköszöntök sorát, ő felsége a király egészségére, Kun Bertalan nyitotta meg. Ez után mélt. pastélyi *Kordás János*, munkács-egyházmegyei görög kath. püspök, *Török József*, főispán, *Firczak Gyula* nagy prépost, ismét Makay Dániel a házi gazda és mások, a legválogatottabb felköszöntésekben adtak kifejezést azon baráti értelemnek, a mely ily válogatott férfiakat egy vendégcsoszorvára fűzött.

Az izletes lakomáért, a méltán kiérdemelt dicséret Sárkönyi Irméné, szül. *Makay Etelka* úrnőt illeti.

(Vége köv.)

Homoki Antal.

CSIZI FERENC ÉS Papp Gábor, püspök körútja*.

A *barsi* egyházmegye örömnapjait élte a mult hó 9-től, mert szeretett főpásztorát üdvözölheté kebelében! Százötven év röpült el az idők száryain, mióta a barsi egyházmegyében püspöki látogatás nem volt. Ez a hosszú időszak mély nyomokat hagyott egyházmegyei történetében. Fájdalom, különösen az első évtizedek sötét betűkkel vannak felírva annak lapjain! 1730—50-ig gyülekezetünk legnagyobb részben megfosztatának lelkesítőitől, ingó s ingatlan vagyonra — létezhetésük alapja — elvételének. Megvolt ásva a sír számukra, s mennyien veszték el, talán örökre, felekezettünk, édes hazánkra nézve is! Gyülekezetek községek, melyekben egykor a hazának édes nyelvén imádták a reformált vallás szellemében az ósapák Istenét, ma már más más felekezetek számát szaporítják, *idegen nyelven beszélnek* s csak hazatos neveik tanúskodnak egykori mivoltukról!

A felvilágosult II. József türelmi parancsa éltetelkeltette a legfőbb helyen már-már kihaló gyülekezeteket; szervezkedni, alakulni kezdenek. Az elnyomás sötét napjai nem voltak képesek kebelükből kiirtani vallásuk szerelmét, hazánk édes nyelvéhez való ragaszkodásukat. Templomot, lelkészlakot, iskolát építének, s nem kímélve áldozataikat, újlag megalapíták egyházukat. Ma 27 anya-14 leányegyház van a barsi egyházmegye területén. 20 ezer lélekkel vedve itt a szlávsg lábainál megingatlanul; sőt — mint a jelek örvendésen igazolják — folytonosan hódítva nemzetiségünket. S jött hozzánk a főpásztor, hogy lássa: mi támadt itt a multak romjain; hogy felköltsé az összeharagdosott és érdeklőzött tudatát; hogy lelkesítsen lankadatlan kitarásra, felekezettünk, hazánk érdekébenek magasztos harcában.

* Tér-szűke miatt csak most közölhetem. Olvasóinkra így is érdekesnek hiszem ezeket, mert tőlünk távol élő testvéreinkkel is mert meg s összehasonlításokra szolgál jó alkalomul. Fogadják a volt tanítvány, a volt tanárnak baráti üdvözlését. Szerk.

Mult hó 9-én fogadták őt Csalán, hová a 11 órai vonattal érkezett, Vályi Lajos, kerületi főjegyző; Nagy Sándor, esztergomi helyettes lelkész, Bódogh Kálmán, volt sárospataki szenior, most ügyvéd s az esztergomi egyház egyik megteremtője, kíséretében. A nagy számmal összegyűlt tisztelgők, az egyházmegye papi-tanítói testülete, világi tanácsbírái élén Jókay Lajos, esperes üdvözölte a főpásztort, áldást kívánva léptére, működésére. Püspök úr meghatározottan válaszolt. Azért jött, úgymond, ez egyházmegyébe, mert itt, mint lelkész, nem volt még soha; 39 éve lesz nem soká, hogy útja erre vezérel, de akkor, mint honvéd, fegyverrel kezében, ma a bibliaival, a hitnek kétélű fegyverével; de, mint akkor, úgy ma is honszereltemlő dobogó kebelrel, lelkesülten a vallás, a haza szent ügyéért! Majd áttérve a viszontagságos mult sötét napjaira, megrázó vonásokkal esetelte a protestantismus kiállott küzdelmeit, a ridég felekezetiességek túlkapasait. Ma az örvendetesen megváltozott viszonyok közt legyen — úgymond — felede a mult, a hazaszeretést legyen az a közös oltár, hol minden felekezet testvériesen foghosszon kezét. Majd az egyházmegye jóindulatába kérve be magát, s támogatni célját, meg-megújuló lelkes üdvözlések után, *Fiba Zeigmond*, a lévai járás főbírája a megye és *Mocsi Zolna* úrnő díszes koszorút nyújtva át az egyházmegye leányai nevében, üdvözölt a meghatározotttól könyező főpásztort. Szívelyes szavakban köszöntö meg ünnepelt a megemlékezéseket, utalva az egyház s az állam közötti békes egyetértés szükségességére, az ebből származó üdvös eredményekre, s a hazának szerelmét kötvé nőink kelére, a kik az anyatejű csepegtethetik a gyermek kebelébe azokat az eszméket, a melyek boldogítani képesek nemzeteket és egyéseket.

Véget érvin az ünnepély, valóban minden várakozást felülmúlt fogadtatás, püspök úr báró Nyáry Béla, négyes fogatán, kísérv beláthatan, díszesbélőn díszesebb fogatok sorától, *Vezekönyre*, mint egyháziátogatási körútja legelső helyére vette útját. — A község határánd lovasok várták a menetet, kiknek kalauzálása mellett csakhamar elértük a lelkeszlakot, hol a diadal-kapu alatt az ünnepi díszbe öltözött sokaság élén a lelkész, Kis Károly lelkes szavakkal üdvözölte az egyháziátogató főpapot. Rövid szívélyes válasz után az út porát lorázva, templomba gyülekeztünk, hol az Úrasztala elé állva, hatásos, hasonlatokban gazdag beszédben szóllott püspökünk a gyülekezethez, buzdítva, hogy őseik hitéből, buzgódságából merítsenek bátorságot, kitartást a jelen küzdelmeire, intve anyagi jólétükért, s ezáltal a hozzáért munkálkodásra; a testileg, lelkiileg elajlasító szeszies italkokkal mértékletlenkedéstől óvakodásra, áldást kívánva a gyülekezet minden rendű, rangú tagjára! Majd istenitisztelet végeztével kezdetét vette a vizsgálat, a látogatási jegyzőkönyv felvétele, melynek egyöntetűsége végett már hónapokkal előzőleg kérdő-ívek küldettek minden egyes gyülekezethez, felölve azok szellemi és anyagi életének minden mozzanatát. Meggyőződést szerzett a látogatók a felől, hogy ezen kisdéd, sok viszontagságon átment gyülekezet méltó utóda az ősöknek, lélekben buzgó, a hitben erős ma is.

Vezekönyrről másnap reggel 9 órakor indult az egyháziátogatás ennek filiájába, *Aghóra*, kísérv az egyházkerület főjegyzője, az egyházmegye esperese, aljegyzője, Varannay Lajos barsi lelkész, Konkoly Gyula világi jegyző és Pólya Lajos n.-ólvedi lelkész, mint hirnapudósító kíséretében, együtt — kit legelől kellett vala emlitenem — báró Nyáry Bélával, egyházmegyei segédgondnokával. Ez a kíséret képezte csaknem egész körútjában társaságát, ezek a hivatalos egyének.

E kisdéd helyen is méltó ünnepélyességekkel fogad-

ták a szeretett főpapot, ki a tartott istenitisztelet alkal-mával javogó buzkeséget keltsen dicseré meg az egyházközség tagjainak s az előjáróknak buzgalmat, a kik nem sajnálják áldozataikat az út irtóartól, ha azt vallásuk, iskolájuk, általában egyházok java megkivánja.

Kétyre indult innen, ebbe az Esztergommegye területén fekvő, római katolikusok által körülvett, de vallásához híven ragaszkodó gyülekezetbe, mely mintha csak érezné, hogy ezen a ponton reá kétszeres kötelesség vár, megvédeni vallásosságát, s azt a külvilággal szemben élő hittel, jócselekedettel tündököltetni: ha a protestantismus érdeke követeli, utánzásraméltó példával szokott a lelkesedésben előremenni. Mikor az esztergomi építendő templom javára az adakozásokat, mint kerületünk minden egyházában, úgy itt is megindították, a nem talnépés egyház tagjai önmagukat múlva felül, 96 frtot szedtek össze önkéntes adakozás útján. Most is páratlan lelkesedéssel fogadták főpásztorukat, előkőn Molnár Dénes, lelkészükkel. A templomban csak jót, szépet mondhattak dicserőikre, jövőben hasonló lelkesedésre buzdítva őket.

Kétyről, kísérv az ünnepi díszbe öltözött lovas és kocsi-handériummal alakult egyháztogak nagy számától, *Nagy-Ólédre*, hol *Pólya Lajos*, lelkész, mozar-órások között üdvözölte az öröm, a benső érzelem hangján; innen *Farnadra*, hol *Csekei Dávid*, helyettes lelkész fogadta; innen pedig *Nagy-Salló* felé tért az egyháziátogatás. A barsi egyházmegyei legnépesebb egyháza ez, csak a közelmuliban is a jó, igaz protestáns gyülekezetek példányképeinek méltán tartott, jó hirneve maig is csorbátlanul áll. A város határánd ifj. *Mares László*, szobrász fogadta az egyháziátogatót, 40 lovas élén kísérv a helységbe. A templom s a lelkeszlak környéke ellepve felekezeti különbség nélkül megjelent nagyszámú néppel, a diadalívek, s az előtérben szépen kiemelkedőleg a n.-salló 3 ól magas gyönyörű honvéd-emlék, valóban megható látványt nyújtának. Fokozta ezt a lelkész, *Juhász Pál* üdvözölő-beszéde; üdvözölte püspökünket, mint a hazaszeretnek lelkesítő alakját, ki a multhan, zsenge korában, híven küzdött azok között, kiknek sirja fölé a nemzeti kegyelet emlékszóhört emeltett. Meghatottan válaszolt az élérkenyűlt főpap: vajha az az érzelmet hevitené a késő nemzedéket, a mai kor gyermekeit, a mely azok keblét áthatotta, kik ott megörökítve aluszszák álmaikat; vajha ne csak szavakkal, de tettekkel is tudnók szeretni hazánkat forrón, igazán. A vasárnapot is itt töltötte el, nyugalomban; a rendes istenitiszteletet a helybeli lelkész végezte, mely után az Úrasztalához állva, a gyülekezethez intézte főpásztorunk szavait, egyikét mondva el amaz apostoli buzgalma, lelkesedésre kelte, evangéliumi zamató beszédeknek, melyeket feledni, a kik hallották s kikhez intézve volt, nem felednek el soha.

Innen vasárnap délután 3 órakor indult *Bajkára*, beláthatlan kocsisortól, lovasoktól kísértetve, a haragok ünnepélyes kongása mellett, hol *Göbel Ernő*, lelkész üdvözölte ifjú tüzéll, lelkesen. Kisdéd gyülekezet ez, alig 120 lélek; de urasága, a nagynevű, fájdalom, már kihálóban lévő *Pély család*, biztosította fennállását örök időkre. Egyházmegyei története e században össze van fűzve eme dereknevű családdal. Vallásunk iránt apáról fira öröklött ragaszkodás legszebb jellemvonásuk. A család leányisart *Kürthy József*, nagybirtokos, volt országyűlési követ, római kath. vallási férfiú vette nőül, s vele nyerte vallásunk iránti tiszteletét, ragaszkodását becsülését. Most is előre kiseréte, hogy a drága vendégek övei legyenek, s oda is szállott aztán az egyháziátogatás; a ház üröje s ennek már elaggott édes anyja, nem bírva uralkodni érzelmeiken, könyezve csókolták a főpásztort kezét: áldjon meg bennünket, főpapom . . . tördelé a tisz-

tes agg zokogva. Költő, művész esetére, tollára méltó jelenet, melyet elfeledni, kik átélték, sohasem fognak. A párat an vendégszeretető, nagyíri fogadtatás után másnap reggel könyvezve venének búcsút Bajkától a meghatótt vendégek és *Barackóra* vonultak, e kis leányegyházba, hol *Kelesényi Rafél*, római kath. nagybírtokos házánál lőnek hivatalosak, s teendőik végzése és a luculusi lakoma után, melyen a megye alopánja is megjelent üdvözölő püspökünket, tovább folytaták útjukat *Iosbóra*, *Lóth*, *Tohól*, *Besse* leányegyházakon át *Mohi*, *Bars*, *Koszmál*, *Lök*, *Kis-*, *Nagy-Kálna* egyházakba. Ezek az egyházaink valóban örülők, nemzetiségünk, felekezetünk éber őrei, melyek törhetlen lelkesedéssel, apaiktól öröklött buzgóssággal, aldoztatásukkal védik felekezetünk szent ügyét. Igen szép templomaik, a törvény kívánalmainak megfelelő iskoláik, a legtöbbször igényeket kielégítő lelkészlelaki tanuskodnak arról, hogy felogták hivatásukat, hogy ők elveszni, elzúllni nem fognak soha. Mily nagy pedig az áldozat, melyet évenként mindezek fenntartására adniok kell! Azok a fényes, nagy egyházak: Debrecen, Vásárhely, Körös sat. alig jöhetnek számba, az áldozatok mennyiségét tekintve, a mi gyülekezetünk mellett. Mig ott 10—40 ezer vagyos ember tarja fenn az egyházat, önmaguknak csekély vagy éppen semmi megerőltetésével: addig nálunk 5—600 lélek viseli az egyházi terheket, annyira súlyosan, hogy tagosított holdankint, p. o. gyülekezetemben 60 krt és személyenkint 30 krt fizetnek, csaknem felét, de harmadát bizonyosan az állami egyenes adónak. S mindamelllet is — miként főpásztorunk örömmel fogadott nyilatkozataiból meggyőződhetünk, de meg a valóságban is láthatjuk — gyülekezetünk vallásérkösi élete legnagyobb részben teljesen kielégítő. Tanúgyünk fejlődésnek indulva, jogos reményeket ébresztve jövőre, jelenben megüti a mértéket. Sajnos, hogy ismétlő iskolánk a Bars területén eső egyházakban alig van, mig Holt-Esztergommege határában eső gyülekezetünk mindegyike dicékedhetik azzal, aligha nem megyenk illeketes közögeinek mulasztásából érdehet ez a hiány, a melyet orvosolni mulhatlan kötelesség, ha csak hanyagság vádjával sújtatni nem akarunk. Vasárnap ünnepeinket pontosan megtartják, a munka szünetelt egyházaink mindenütt, a templomokat látogatják, az úrvasorában szorgalmasan részt vesznek, mintha csak éreznek, hogy ott az a forrás, mely soha nem szűnő csergedézzel táplálja, erősíti szívüket, emberi, egyházi, hazafüti tiszteik pontos betöltésében.

Majd Kálnáról *Kis-Szece*, igen jó helyzetben álló leányegyházban át, melynek minden kiadását — egész kerületünkben unikum-módon — a község pénzirtára felezi, *Léára* vette útját főpásztorunk, kísérve a két Kálna és Kis-Szece csaknem összes tagjaitól. 200-nál több kocsi, számos lovas képezte az igazán impozáns menetet. Léva megyénk legelőnékbb forgalmú, eleven pezsgésű városa; fontosságát neveli a piaristák vezetése alatt álló, régen híres s ma is jónévvű 8-osztályú gimnázium, állami tanítóképzede, honvéd-zászlóalj, bíróságok, megyei, állami hivatalok, a pénz- és jöteköny-intézetek. Gyülekezetünk létszáma 1200, 6000 máselekezetével szemben. A város határán várta az egyház küldöttsége, élén Csekey Vilmos ügyvéddel, a véget érni nem akaró menetet. Harangok zngása, mozsarak dörgése közt érenek be a megszaporodott kísérettel a fellobogozott, diadalpapuzott városba. A templom-téren, beláthatlan tömeg élén, a helybeli lelkész, Tolnai Dénes tolmácsolta az egyház örömet, mire a püspök köszönetét fejezte ki a valóban lelkes fogadtatás felett. Majd betért a lelkészlakra, kipihienni kissé az út fáradalmait, annyival is inkább, mert másnap, vasárnap, 18-án rendes istentiszteletet szándékozott végezni a

lévai gyülekezet templomában. Már kora reggel tolongott a sokaság a templom s a lelkészlak előtt. Fehérbe öltözött leányok sorfala közt haladt a főpap a templom felé, mely már zsúfolva volt nemcsak Léva összes értelmiségeivel, hanem a környék lelkészei- s nevezetességeivel is. A főispán családja, segédgondnokunk családjától, Paczolayné, Kürthy József s mások, s kit felednem nem szabad: az aranyos-maróthi törvényezők hitorsos elnökei, Kulm Imre, legközelebb elválasztott tanácsbírók, a tanári karok, a tiszti kar, teljes számban már egybegyűlvé valának. Feszült figyelem, élénk várakozás közt kezdte püspökünk beszédét, mely minden jelenvoltat meghatótt, magával ragadott: még katolikus testvéreink sem tudtak menekülni a testvéri egyetértésre, a hazának közös szeretetére buzdító beszéd hatása alól. Istenisztelet végzetével a vizsgálat következett, mely itt is rendben levének talált mindent, majd a küldöttségek fogadtatása vette igénybe főpásztorunkat. Az összes vallásfelekezetek lelkészei; a tiszti kar, mely az ezredessel élén tiszteltgett, a kiknek emez örökké emlékezetes szavakat mondotta: «A multak küzdelme, sanyarúsága volt eddig a honvédeké, a jövő reménye legyen az önöké»; a városi hatóság, tanári karok, művelődési intézmények; összesen 16 küldöttség tiszteltgett. Majd kezdetét vette a 130 terítékű közeled. Estve főpapunk tiszteletére rendezett népmulatságot, polgár-bált tekinté meg a fényes társaság s vége lett a napnak, melynél fényesebbet alig látott még Léva városa s mely püspökünk keblébe is maradóan véste be magát. (Vége köv.)

Patay Károly.

Püspöki körlevél.

VI.

A vallás- és közoktatásügyi nagyméltóságú magyar kir. miniszter úr folyó év szeptember hó 3-án, 29.370. szám alatt kelt leiratában arról értesít, hogy «a közegységügyi rendezéséről szóló 1876. évi XIV-ik törvénycikk XIII. fejezetének módosításáról szóló 1887. évi XXII-ik törv. cikk a védhimlődségi állami intézményét különösen az iskolalátogatás tekintetéből az eddigigél részletesebb és szigorúbb módon megállapítván, az e részben előírt övintézkedések sikeresebb keresztülvitele érdekében, azok végrehajtására a hazai elemi és középfofok, nyilvános és magántanintézetek igazgatóinak és tanítóinak, illetve tanárainak közreműködését is igénybe veszi;» azért a felügyeletet alatt állók tanintézetek tanító-testületeinek a megfelelő utasításokkal leendő ellátása céljából, az alábbiakban egész terjedelmökben közli a törvény ide vonatkozó határozatait, melyek szerkezetökben olyannyira világosak és egyszerűek, hogy bővebb magyarázatot és részletesebb körülírást szükségessé nem is tesznek.

A törvény az iskolába járó tanuló ifjúságra nézve, úgyiszint az iparos-tanoncokra nézve az elsősiben történt oltáson felül, a 12-ik év betöltése előtt az oltóttas teljesítését is kötelezőleg elrendelvé, az iskolai igazgatóságokra ennek folytán kétszeres felügyeleti és ellenőrzési kötelesség hárámlik, a dolog természetéből folyván, hogy az elsősiben oltás megtörténtére vonatkozó ellenőrzés főleg az elemi iskolai igazgatók (tanítók és tanítóók) hivatása leendő, miglen az oltóttas teljesítésére vonatkozó felügyelet, tekintettel arra, hogy az oltóttas eszközlése végső határidejűl a tanulók 12. életéve van kiszabva, a polgári és középiskolák és az ezekkel egyenrangú, vagy hasonnemű tanintézetek, jelesen a középkereskedelmi és ipari, a felső nép- és felsőbb leányisko-

lak, ágyszintén az iparos-tanonciskák tanítóit és vezetőiket kötelesség szerű feladatuk középendi.

Az elsőben történendő védhímlőoltás iskolai ellenőrzése tekintetében a törvény 3-ik §-a a következőképp rendelkezik:

„Az elemi népiskolába belépő tanköteles gyermek, felvétellel alkalmával, köteles igazolni azt, hogy jó sikerrel beoltva volt, vagy a legutóbbi 5 év alatt valóságos himlőt állott ki; esetleg, ha e törvény értelmében fel van mentve a beoltási kötelezettség alól.

Ha erre külön bizonyítvány lenne szükséges, az bélyeg- és díjmentesen állítandó ki.

Az ezt igazolni nem képes tanköteles gyermeket a tanító az illetékes elsőfokú egészségügyi hatóságnak a felvételtől számított 3 nap alatt bejelenteni tartozik; a hatóság pedig a gyermek beoltása iránt megteszi a kellő intézkedéseket.

Az utóoltás teljesítésének az iskolai hatóságok részéről történendő szemmel tartásáról illetőleg, a törvény 4. és 5. §§-ai a következőket tartalmazzák:

„A nyilvános és magániskolák és tanintézetek növendékei életük 12. évének betöltése előtt, iparos-tanoncok pedig felvétellük alkalmával újraoltandók, ha az újraoltási idő előtt 5 éven belül valóságos himlőt ki nem állottak, vagy nem igazolják, hogy azon időn belül eredményesen beoltva voltak.

Azon növendékek és iparos-tanoncok, kik nem igazolják, hogy életük 12. évéig újraoltattak, vagy 5 éven belül sikeresen beoltva lettek, vagy valóságos himlőt állottak ki, a tanítók, illetőleg iparos gazdjuk által az illetékes elsőfokú egészségügyi hatóságnak bejelentetnek. A hatóság az ilyen növendékek újraoltása iránt megteszi a kellő intézkedéseket.

Az ilyenek a polgári és középiskolákba és az ezeknek megfelelő vagy magasabb tanintézetekbe, illetőleg iparműhelyekbe addig véglegesen fel nem vehetők, míg az ily kiderült hiány pótolva nincs, vagy nem igazolják azt, hogy az újraoltás kötelezettsége alól törvény szerint felmentettek.

A mi a fentebbiek értelmében az iskolai tanítóokra nézve fennálló kötelezettsége elmulasztása vagy megsértése folytán, az illetőkre háramlandó hátrányokat illeti, a törvény 12. §-a elrendeli, miszerint:

„Azon polgári, középiskolai, ezeknek megfelelő, vagy magasabb tanintézet igazgatója, ki a vezetésére bízott tanintézet tanoncai közé véglegesen fölvesz a 12 életévét már betöltött olyan tanuló, ki védhímlővel újra oltva nem lett, vagy az újraoltás alól törvény szerű mentességet nem igazolja; továbbá azon elemi népiskolai tanító vagy iparos gazda, ki a jelen törvény által reá vonatkozólag kimondott kötelezettségének nem felel meg; az 1876. évi XIV. törvény cikk 7. §-a értelmében 10 frittől 50 frittig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik.

A törvény összes ide vonatkozó határozmányait a fentebbiek után iktatván, van szerencsém én, esperes urat tisztelettel felkérni, hogy azokat a felügyelete alatt álló népoktatási intézetek, illetőleg igazgatása alatt álló tanintézet összes tanítóit, illetve tanári személyzetének tudomására juttatni, őket a mulasztásokból származható hátrányokra figyelmeztetni és a törvény szóban levő rendelkezéseinek a nevezettek részéről történendő pontos és lelkiismeretes szemmel tartására, az ügy kiváló fontossága által megkövetelt szigorral felügyelni méltóztatssék.

Atyaiúi szeretettel vagyok Miskolcon, 1887. október hó 5-én.

Kun Bertalan,
péspák.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Jenei Viktor*, kolozsvári egyetemi jogtanár, az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsnoka és 1881-iki zsinatnak egyik erdélyi képviselője, folyó hó 10-én, kínos szenvedés után, életének 47-ik évében meghalt. Tanult szülőhelyén, M.-Vasárhelyt, Bécsben, a hol a műegyetem növendéke volt; majd 1861-ben, mikor a prot. jogtanodák 12 évi szünetelés után ismét megnyitáltak, felhagyott a műegyetemi tanulmányokkal, s elébb a birneves *Dása Elektől* szülőföldjén, majd 1862-től 1865-ig Budapesten hallgatta a jogi tudományokat. Már mint joghallgató, segédszerkesztő volt *Thaly Kálmán* (Nemzeti képes újsága) mellett s tanított a *Szönyei Pál* nevelő-intézetben. 1866-ben székely-udvarhelyi jogtanár, 1870-től, a mikor az erdélyi jogtanodákat a kerület bezűntette, bölcsész-tanár; 1872-től pedig mint egyetemi tanár működött, tanítván eszjogot, jog- és államtudományi encyklopaediát és prot. egyházjogot; ez utóbbi tantárgyat később a nemzetközi jog elterelte fel. 1878-tól tagja volt az igazgató-tanácsnak, s úgy ebben, mint az egyetemen, a legjelesebbekkel vetélkedett a kitarásban, bölcseségben és kötelességszeretethen. Lelki erőinek felhasználása s túlzó megerhelése azonban homályt borított értelmi világra, a mely ellen sem a külföld, sem a magunk orvosai nem találtak gyógyító balzsamot. A halál anyagla könyörült rajta, hogy ő, a ki világoni földet hivatva, ne bolyongjon itt tisztelői és szerettei között örök sötétségben. — *Fényes József*, végzett joghallgató, hasonnevű édes atyjának a szépművészi sárospataki tanárnak egyetlen fia, folyó hó 14-én, hosszú, lassú hervadás után szintén a túlvilágra költözött. Túlságos hite volt ifjú erejéhez s nagy önállósággal kormányozta sorsát. — Ájajdom, a fetelel felé. Édes anyja s testvérei szívében mely bánatot hagyott maga után. Temetése folyó hó 15-én délután, a főiskolai ifjúság és tanári kar általános részvéte mellett folyt le; a joghallgató ifjúság koszorúval is adózott a volt pályatárs emlékének. Áldás poraikra!

— **Lelkészválasztás.** Aranyosi (Alsóbrsod) lelkészválasztó folyó hó 9-én *Gere Lajos*, poroszlóli segédlelkész választott meg.

— „**Az Irodalmi Társaság**“ ügyében folyó hó 6-án, aláírók és más érdeklődők részvételével értekezlet tartott Budapesten. A jelen voltak, reformátusok és ágostaiak, számszerint 14-en, miután örömmel konstalták, hogy az irodalmi társulás eszméje protestáns körökben országsgéret élénk viszhangot keltett és a tényleges pártfogás úgy a magánosok, mint különösen a testületek részéről élénken mutatkozik: egyértelműleg oda nyilatkoztak, hogy elérkezett az idő a Társaság formáserző megalkatására. A megindulást nagyon megkönnyítette volna az a körülmény, ha mint tervezve volt, a reformátusok és evangélikusok konvencije egyidejűleg tartják vala grülesiket, a mikor a Társaság tagjai tömegesen jelen lehetnek volna az alakuló gyűlésen. De bár a két gyűlés nem volt egyidőben összehozható, az értekezlet látva az ügy iránti érdeklődést, egy szívvvel lélekkel abban állapodott meg, hogy a Társaság tényleges megalakítására alkalmas időben külön gyűlés hívassék össze még ez évben Budapestre. A meghívás eszközésére a felhívást kibocsátott püspök és főgondnok urak kérték fel, valamint arra is, hogy a Társaság tagjaiból egy előkészítő-bizottságot szervezzenek, mely a közgyűlést előkészítse, a tagül jelentkezőket nyilvántartás, a testületeket képviselők küldésére felszólítsa, a vidéki tagoknak a közgyűlésre való feljutását megkönnyítse, az úgynek az egyházi és politikai sajtóban ismertetője és népszerűsítője legyen stb. A protestáns lapok szerkesztősegei az érte-

kezelből előre is megkerestek, melegen felkérve, hogy a Társaság megalakítása munkájának hathatós támogatói, az ügynek gazdái, a mozgalomnak megannyi fókuszai legyenek és eszméserek, taggyűjtés stb. által a szép törekvést diadalra jutni segítsék.

— **A csurgói ev. ref. főgimnázium tanári kara,** Bátor Lajos, áll. kép. tanár s a főgimnázium ifjúság közreműködésével, Csokonai V. Mihály, költők s az intézet egykori tanára arcepenék leleplezése alkalmából, 1887. október 26-án, délután 2 óraker, az ev. ref. templomban emléktárgyat rendez a következő tárgysorozattal: 1. Hymnus, Kölesy L. Báthori L. orgonakísérete mellett énekel a főgim. énekar. 2. Igazgatói megnyitó beszéd, Dr. Vida Károlytól, 3. Emlékbeszéd, Irta és felolvassa Kondor József, főgimnáziumi tanár. 4. Tihanyi echóhoz, Csokonaitól. Előadja a főgimnáziumi énekar. 5. Csokonai emlékezete, Kondor J. től. Szavalja Barla Sz. Jenő, VIII. o. 6. Csokonai «A reményhez.» Orgonára írta és előadja Bátor L. 7. A magányhoz, Csokonaitól. Szavalja Hollosi I. VIII. o. 8. Szózat Vörösmartitól. Bátor L. orgonakísérete mellett énekel a főgim. énekar.

— **Előfizetési felhívás.** Mint a legközelebbi konvent jegyzőkönyvének 70. pontja alatt olvasható, bejelentem, hogy az énekes-könyvet — nem hivatalos megbízásból ugyan, hanem csak, mint «magánvállalkozó» — átdolgoztam, s hogy kész vagyok azt saját költségemen közrebocsátani is, remélve egy kis pártolást. Minthogy anyagi segélyt semmi oldalról sem nyertem, kénytelen voltam a közrebocsátással mindaddig várakozni, hogy a nyomdaköltséget — ha esetleg elég előfizető nem lenne — magam is fedezhessem. Hogy munkálatom a közvárakozást ki fogja elégíteni: épen nem reményltem, mert ez csaknem lehetetlen; mert az a közvárakozás eléltől fogva, sohasem öltött határozott alakot azért, hogy *milyen legyen az új énekes-könyv?* Vannak, a kik boldogult Török püspökünk ama szavait: «*legyen minden ízében magyar,*» úgy ohajtának megvalósíttatni, hogy énekesünkől kimaradjanak minden idegen dallamok, s helyökbe mind magyar dallamok — esetleg épen szebbnél-szebb népdalaink — lépjenek; és így természetesen a szöveg is egészen megújuljon. Viszont vannak, a kik meg az énekeket egyszerűen érintetlenül kívánák hagyatni és csak a zsol-táraknál engednének némi-némi módosítást; és így természetesen a dallamok is mind megmaradnának. Vajon lehetséges-e ily szélsőséget közvetíteni? vagy bárki is meri-e magáról feltenni, hogy az ily közvárakozást kielégítő zsol-tárakat és énekeket képes létrehozni? Hátha majd még a dogma is — mely még eddig hallgat — követelni fogja a magáét! Én a régi, megszokott dallamokat mellőzni nem bátorodtam. De a zsol-tárakat meglehetősen szabadon átdolgoztam. Az énekek egy részét újakkal cseréltem, a többi részét is a magyar versmérték (szótag-mérték és nem a latin idő-mérték) kívánalmailhoz képest némileg módosítottam; a káthéz való énekek szövebeit a megfelelő alkalmi énekek közé osztottam. Hogy az énekes-könyv ügyének jó szolgálatot tettem-e? a kérdésre majd felelni fog az énekügyi bizottság. Én beérem, örömmel béérem azzal is, ha munkálatom, mint «*olvasókönyv,*» a vallásérkölesi élet ügyének — mert ez a fődolog! — tud jó szolgálatot tenni az egyes családokban. Munkálatomat, *mint ilyent* bocsátom közre; *mint ilyent* kérem lelkészársaimat, hogy legyenek szívvesek hallgatóik figyelmébe ajánlani, a mutatóvány-darabot velök közölni s — ha módjukban van — legalább önmaguk, vagy az egyházi levéltár, iskolai könyvtár vagy olvasóköz stb. részére megrendelni. Egy példány ára füzve 90 kr., kötve

1 frt. *Beg-ly Lajos*, ev. ref. lelkész. *Magyar-Lad* (u. p. Német-Lad. Somogyom).

— **Az Agostai evangélikusok** közelébb tartott kerületi és egyetemes gyűlései az özvegy-arvántézetek megadóztatása ellen szintén tiltakoztak. A *Baldácsy-alapból* a bánya-kerület a ráeső 2500 forintból 1000 frtot a püspöki fizetés javítására, 800 frtot pusztuló s építkező egyházak felségelésére, 600 frtot szegény papok, 100 frtot pap özvegyek és árvák gyámoltására kíván fordítani. A *suppliciat* meghagyták, úgy, hogy a theologiai intézetek országoszerre, a kerületi iskolák csak kerületeikben, az al-gimnáziumok csak saját esperességek területén gyűjthetnek. A római katolikus papok által rendszeresen öztött jogsérlemek ellen orvoslást keresnek ök is s az iradalmi társaság iránt tevékenyen érdeklődnek; sőt a Losoncon tartott gyámegyleti gyűlésen az egyetemes papi gyámegylet ügyét is fejlődésnek indították. Nem rendszeres adózás, hanem önkéntes adakozás, sorsjáték stb. által ohajtának tekintélyes alapot teremteni. *Prónay*, egyetemes felügyelő 600 frtot adott e célra.

— **Egy francia lelkész.** A. Bouny, a «Le Protestant» 34. számában eléltéleg tör pálcát az olyan kegyeskedők felett, a kikről — Masillon után — azt mondja, hogy kegyeskedések, ha nem megfelelő érzelmek kiölyfása, akkor képmutatás. Csoportjából ezen pietistikusoknak volt nekem is Budapestről az aratási napokban egy «istenész» vendégem, a ki megszegyenem látszott az én komoly és nyugodt vallásosságomat, oly módon, hogy midőn istentiszteleten kívül, templomunkat megnéztem, émentem vele az úrnak házába, bár én is kellő usztelettel voltam a szent hely iránt, de jó még talhajtott rajtam, midőn bemérete, egyenesen a papszékbe lépett s ott egmarra feltette és nem összekulcsolta kezét — mert ez már ma nem is lá módé — legörnyesztett fölvel s majdnem érthető morgással mondá el imáját. Hagyjuk e mezt, fiatal barátim, azoknak, a kik ezt idáig mivettek, a arizteusok és a jezsuitáknak! És higye el, na nem nekem, akkor annak a francia lelkésznek, a ki egy filosofus mondására hivatkozva, így határozta meg a kegyességet, hogy: «az a vallás dolgai iránt való szeretet.» Sőt még ezen meghatározást sem tartja kielégítőnek, hanem így folytatja a kegyesség felett való címekedést tovább: «A kegyesség az az érzelem, melyet szed bennünk Isten mindentudóságának tudata, az az érzelem, mely arra készt, hogy akarattunkat aláhevyezzük egy rejső teny akaratnak. Ezen önmegadás érzelme egyeszt, másrészt azon tudát érzi, hogy Isten tettünket látja, lesz az igazi kegyesség, mely átjárja az egész életet, átjárja nemcsak az élet templomi órait, hanem templomi óráva teszi az egész életet azon tudatban s ezen tudat mely érzesében, hogy mindenütt Isten előtt állunk. Az ilyen kegyesség minderre hasznos. I. Tim. 4. 8.

— **A francia prot. egyházak** nagy napja volt, a midőn az 1787-ben kiadott türelmi edictum evszazados emlékére a fontmorte-i téren oszlopot emelt s annak teleplezősi ünnepejét országos ünneppé nyilvánította. Vigilié tanár tartott, a több mint 5000 ünneplő előtt, beszédet, Josue XXIV., 26., 27. verssel alapján, lelkesítőleg buzdítván a Cevenákba menekült hugonettáknak, a hős Camisárdoknak e vidéken lakó ivadékat az egyház iránt való buzgalmassá szeretetre s hitőseik emlékeinek szent megbecsülésére. Hát a magyar protestáns egyház mikor embeiret meg magát egy ily emlékoszlop emelése által, szolgálatban vele hitőseik emlékeinek megbecsülését és hatván általa a protestáns öntudat fejlesztésére

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos getit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bűljegyű 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Egy érdekes kuriai határozat.» *Debreczeni Bertalan.* — «A gimnáziumi hit- és erkölctan és összehasonlító vallástan tervezete.» — «Melius Péter, mint exegeta.» (Folytatás.) *Zoványi Jenő.* — «Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.» (Vége.) *Homoki Antal.* — «Papp Gábor, püspök körútja.» (Vége.) *Patay Károly.* — «Vegyes közlemények.» —

Egy érdekes kuriai határozat.

A «Jog» 41-ik száma mellett megjelent «Jog-
esetek tára»-ban van közölve a királyi kuriának 1887.
június 3-án 4099/btrv. szám alatt hozott s házassági
jogunk zürzavaros állapotát illusztráló határozata. Ér-
dekesnek tartom azt e lapok t. olvasóival is megis-
mertetni.

A tényállás a következő:

B. István, hely. hitvallású egyén, az erdővidéki
ev. ref. egyházmegye házassági törvényszéke által
1876. június 7-én hozott, s az erdélyi ev. ref. egy-
házkerület házassági főtörvényszéke által, 1876. június
19-én, 219. szám alatt helybenhagyott ítéletével, első
nejétől, H. Karolinától **engesztelhetetlen gyűlölség**
okából, **törvényesen** elváltatott és szerencsésebb
házasságra bocsátatott. B. István ennek következtében,
1879. július 13-án, a székely-udvarhelyi hely.
hitvallású lelkész által összeeskettetett K. Miklós
Emma, római katolikus hajadonnal. A házasság felek
később különválva éltek, míg K. M. Emma, 1885.
július 18. napján új házasságra lépett E. Béla hely.
hitv. egyennel, miután az erdélyi püspöki szentszék
1885. ápril 16-án, 83. szám alatt kelt határozatában
kimondta, hogy: „miután B. István törvényes első
nejétől, **halálos gyűlölség miatt, tehát oly alapon**
választatott el, mely a kath. egyház elvei szerint,
házasságbontó akadályt nem képez, s emel fogaga K.
M. Emma, r. katolikus nőnek vele kötött házassága,
döbbsi neje még életben lévén, a római kath. egyház
elvi szerint törvényesnek nem tekinthető: azért K.
M. Emma, r. kath. nőt a B. Istvánnal megkísérlett
házassága nem akadályozza, hogy egy harmodikkal
törvényes házasságra lépessen.»

K. M. Emmát E. Bélával összeeskette Gegő György,
r. kath. lelkész.

A székely-udvarhelyi kir. törvényszék aztán K.
M. Emma és E. Béla ellen kettős házasság büntette

miatt vizsgálatot rendelt; G. György, lelkész ellen
azonban azt megszüntette, ez utóbbira nézve azt hoz-
ván fel indokul, hogy ő, mint lelkész, a r. kath. szent-
szék határozatának és rendeletének, mely rá nézve
kötelező volt, végrehajtója, s így ellene valamely bü-
ntetendő cselekmény meg sem állapítható.

A marosvásárhelyi kir. ítélő-tábla az első bírósá-
g ezen vád alá helyező határozatát aztán K. M.
Emmára és E. Bélára is megváltoztatta s ellenük a
további bünyádi eljárást megszüntette, azzal indokol-
ván ezen végzést, hogy az 1868. XLVIII. törvény-
cikk 2. §. szerint a római és görög keleti vallású-
akra, valamint az erdélyi két evang. vallás híveire
és az unitáriusokra nézve, házassági ügyekben, a
kötelék érvényességének kérdésében, a jelenleg fennálló
egyházi törvényszékek lévén az illetékes bírák: K.
Miklós Emma, az erdélyi római katolikus püspöki
szentszék, mint illetékes egyházi törvényszéke idézett
határozata után, B. Istvánnal kötött házasságát ér-
vénytelen k méltán tekinthette, s így magát ér-
vényes házassági kötelékben nem levőnek jóhiszeműleg
tarthatta. Másfelől E. Bélának is illetékesül kellett
elismernie K. M. Emma korábbi házasságának ér-
vényessége kérdésében ennek illetékes egyházi törvény-
széke határozatát. (??), s így igazolható, ha nevezett
nőt érvényes házassági kötelékben levőnek nem te-
kinthe, vele házasságra lépett.

A királyi kuria aztán szóról-szóra a következő
végzést hozta: «A marosvásárhelyi királyi ítélő-tábla
végzése K. Miklós Emma és E. Béla vádlottakra nézve,
főlebbezett részében, *nem ugyan a királyi ítélő-tábla*
által felhozott indokok, hanem egyedül a B. T. K. 82. §-a
alapján helybenhagyatik. Indokok: Habár az 1868.
XLVIII. t. c. 2. §-a értelmében, a római katolikus
hitv. felek házassági ügyekben intézködni a r. kath.
szentszék jogköréhez tartozik is: *a szentszéknek mégis*
*nem áll jogában más hitvallású felekezet egyházi bírósá-
gának határozatát bírálata tárgyává tenni és azt*

hatálynélkülinek nyilvánítani; ennélfogva az erdélyi püspöki szentszékek 1885. ápril 10-én, 83. szám alatt hozott határozatának azon hatályt tulajdonítani nem lehet, hogy az említett szentszék a helyhatóságok egyházi bíróság határozatát érvényesnek el nem fogadni jogosítva volt; tekintve azonban, hogy a szentszéknek fenthivott határozata által vádlottak — tekintettel a házassági jogviszonyoknak hasznukban még jelenleg is fennálló s tisztázásra váró bonyolultságára is — tévútra lettek vezetve és jóhiszeműleg cselekedvén, szándékosan a B. T. K. 251. §-ába ütközött kétfős házasság büntetést el nem követték; tekintve végre, hogy a B. T. K. 82. §-a értelmében nem számíthatók be a büntetnek tényálladához tartozó tény-körülmények, ha az elkövető a cselekmény elkövetésekor azoknak nem bírt tudomásával; a jelen esetben pedig a szentszék határozat által tévútra terelt vádlottak ily helyzetben voltak.

Eddig a kuriai határozat! . . . Figyelembe fogják-e venni a szentszéknek jövőre az ebben kimondott elveket? Kétféle!!

A kuria tehát a kérdés büntetőjogi oldalát eldöntötte, többet nem tehetett; hiszen a házasság érvényességének kérdésében dönteni az 1868. XLVIII. t. c. szerint nem ő van hivatal. Most már az a kérdés lép a gondolkodó előtt előtérbe: vajjon melyik házasság hát igazán az érvényes? Mindkettő törvényes formák között kötöttvén, B. Istvánnak a felesége-e K. M. Emma, vagy E. Béla felesége, s a születendő gyermekek melyik férj nevére anyakönyvezendők? Torjék rajta a fejüket mások!!!

És az ilyen viszonyok rendezése még csak fél sines vége az országgyűlés munkaprogrammjába!!

Debreczeni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

A gimnáziumi hit- és erkölestan és összehasonlító vallástan tervezete.*

Alóírottak, a gimnáziumi szék ülésének 103. pontja szerint, arra küldetvén ki, hogy a főtiszt. egyházkerület által elfogadott s legközelebb kinyomtatott tantervünk értelmében a III. és IV. osztály számára készítsendők „Hit- és erkölestanról” s a VIII. osztály számára készítsendők „Összehasonlító Vallástanról” adnánk véleményes jelentést, illetőleg tervezetet: van szerencsénk, egy közös tanácskozásban kifejezett s megállapított nézetünket a következőkben terjeszteni elő:

Mindenekelőtt határozotlan kijelentjük, hogy a fent nevezett körben használandó Hit- és Erkölestan nem lehet oly természetű, mely akár egyes hittételek történeti előállítását, akár azoknak kritikai boncolását taglalni akarná, hanem annak az egyház pozitív s megállapított nézeteire s symbolikus könyveinkben kifejezett megállapítására kell kiterjeszkednie s azokat rendszeresen a gyermeki léleknek megelégető s a vallásos kedély melegeivel kell előadni; s épen abban fog már állani a tankönyvrő

* Több érdeklődő kívánságára közöljük e tervezetet, óhajvuk, hogy a kérdéses két fontos tantervi ügye melyrehatóbb érdekelt-séget is támaszson.

érdeme s magának a tankönyvnek haszna is, ha a magukban elvont s a gyermeki lélek előtt nehéz hitigazságokba életet fog tudni lehelni: ha a tankönyvről képes lesz a hit- és erkölcsi igazságokat, mint a vallásos élet örök s megdöntöhetetlen igazságait, szemléletökhöz tenni. S szelvényezve az egyes iskolákban használt é nemű tankönyveken, kimondhatjuk, hogy olyat, mely tisztán e célt tartana szem előtt, nem találunk. Sem a régi heidelbergi kité, sem a Nagy Péter-féle Confirm. kité, sem a legújabb Kiss Kálmán-féle Symbolika és ugyancsak a Kis K.-féle Hit- és Erkölestan nem olyanok, a melyek tisztán e célt s az oktatásnak azt a fokát tartanák szem előtt, s így nincs más mód, mint új tankönyv készítéséről gondoskodni, történjék az akár pályázat, akár megbízatás folytán. S miután az írónak e téren teljesen új mezőn, a tankönyvirás kevésbé művelt mezéjén kell erejét megpróbálnia, bátrnak vagyunk még azoni véleményünknek is kifejezést adni, hogy a gimnáziumi tankönyvek irásért járó 20 forintot, a mint általában, úgy itt különösen is csekélynek véljük. s tisztelettel fölkeretni kérjük a nagytiszteletű igazgató-tanácsot arra, hogy a pályázatnál a jobb díjazásról gondoskodni kegyeskedjék.

Ezek előrebocsátása után, a mi szorosan magának a vallásos tananyagának elrendezését s beosztását illeti, legújabb tantervünk szerint, már az első és második osztályban használt tankönyvön is lényeges átalakítás esz-közlendő, mert abban az első osztály tanyaga nincs meg, a második osztály pedig jóval összességében vonandó, s bár e tankönyv csak 6 éve van forgalomban, a tanterv teljes keresztülvétele annak mellőzését, vagy oly neműve átdolgozását követeli, hogy az egész újonnan rendezesek. Bizottság véleménye szerint tehát ez is újonnan írandó.

A Hit- és Erkölestanra nézve bizottság véleménye oda irányul, hogy amennyire lehet, az teljesen gyakorlati úton s a közvetlen tapasztalat útján kezdessék meg, s nem elvont tudós értelmezésekkel, mint a régi heidelbergi kité, melynek első kérdése: -Miből ismered meg a te bűnös és nyavalyás voltodat? -A keresztyén felfogás szerint isten és ember közeli viszonyban vannak; isten jósága s áldó kegyelme naponként megújul az ő teremtményein: e közelség, az isteni kegyelem megtapasztalása legyen a kiinduló pont, a melyen a tankönyvrő tárgyat megkezdheti s gyakorlatilag értelmezheti. Természetes, hogy egyes bibliai idézeteknek kellő helyen való beszé-zése, vallásos költsézetű darabjainknak felhasználása mind elősegítői lehetnek a hitigazságoknak megvilágításában s egyúttal a vallásos kedély megerősítésében. S így fogván fel a hitigazságoknak előadási módját, rögtön alkal-maznók azok után az erkölcsi tételeket is. Tehát a hit-és erkölestan együttesen adatnék elő lehető röviden s oly módon, hogy a vallásos kedély nemestése s tovább fejlesztése méltán várható lenne. Függelékül aztán fel kell venni a biblia, sőt nézetünk szerint Énekes-könyvünk rövid ismertetését is.

Nem hallgathatjuk el e könyv készítésénél azt sem, hogy e könyvnek folytonos vonatkozással s figyelemmel kell lennie az I. és II. osztályban használt tankönyvre, mert hiszen az ott feldolgozott tananyag jelentékeny része: a hegyi beszéd, a példázatok már mind hit-és erkölcsi igazságokat foglalnak magukban, s tulajdonképp Jézus felfogása istenről s az erkölcsiékről azokban van letéve. Milyen legyen a tankönyv előadási formája, az író felfogása fogja eldönteni; de bizottság véleménye szerint, nem a catechismusi kérdések és feleletek, mint inkább a szabad előadási forma vezesse el.

A mi a könyv terjedelmét illeti, bizottság véleménye szerint, az nem lehet több 7—8 ívnl.

A VIII. osztály számára készített *Összehasonlító Vallásan* alatt nem érthetünk egyebet, mint a vallás eszmék történetét. Mióta az ember az isten fogalmára eljutott, e fogalomnak megfelelőleg az iránta való tiszteletnek is kifejezést adott, s ez istenfogalomhoz idomult erkölcsiessége is. Az istenről alkotott legalacsonyabb nézet a fetiszmus s a kereszténység tiszta ideális felfogása nagyon távol esnek egymástól, s hosszú időnek kellett addig elfolytania és sok eszmének kifejezést találnia, míg a kereszténység valláserkölcsei felfogása életet nyerhetett. A vallásos eszméknek ezeket a fejlődési fokozatokat s a közöttük található különbségeket s rokonságokat; végül a kereszténység keretén belül az egyes felekezetek valláserkölcsei felfogása közötti létező különbséget feltüntetni lesz már feladata a tankönyvnek. Nem mythologia ez, hanem a mythosoknak életet adó eszmék elvonása; vallásbölcsezet oly értelemben, hogy a vallásos rendszereknek összehasonlító egybefoglalása legyen. Természetes, hogy ez sem haladhatja túl a tanulók felfogási körét, hanem tekintelbe kell venni azon előképzettséget, melylyel a növendékek már rendelkeznek. A tankönyv terjedelme 5—6 év lehel.

Ezekben voltunk röviden megfélelni küldetésünknek,* melynek előterjesztése után tisztelettel maradtunk. Sárospatak, január 20. 1885.

Szivos Mihály,
b. etnök.

Kovácsy Sándor,
jegyző.

Maklári Pap Miklós.

Molnár Lajos.

TÁRCZA.

Melius Péter, mint exegeta.

(Folytatás).

II. Következtek két év múlva a „Magyar prédikációk, kit postillának neveznek, a prefáták és apostolok írásából, a régi doctoroknak, Origenes, Chrysostomus, Theophilatus, Sz. Ambrus, Sz. Hieronymus, Sz. Agoston és a mostani bács doctorok magyarázásuk szerint.” (Címe R.M.K. I. 53. sz. a.). E könyv Magócsy Gáspár, tornamegyei főispánnak van ajánlva s Pál apostolnak a Római-bellekhez intézett levele felett írt 76 prédikációt foglalja magában. Ki van ezekben egymásután mutatva, hogy a jelzett levél egyes kifejezései alatt mit értett az apostol; azután az, hogy azokat miképen magyarázza ő s mik azon ellenfeles tanok és nézetek, a melyek az ő felfogása szerint azokkal ellenkeznek. Sokszor azt is be igyekszik bizonyítani, hogy helyesen fordított s e végre aztán az eredetit is közli, a mely eljárás bizonyosan nem nagy épülésére szolgálhatott a buzgó, de a klasszikus nyelvekhez nem nagyon értő debreceni híveknek. Sőt ez irányban annyira megy, hogy néhol még nyelvészeti fejtegetésekbe is bocsátkozik. Általában célja tulajdonképen nem az erkölcsös életre való buzdítás, hanem saját dogmatikus dőneinek fejtegetése és annak kimutatása, hogy a XVI. századi protestantizmus elvei egész teljességökben megtalálhatók már a rómaiakhoz írott levélben. Számos helyen fejtegeti a hit által való megigazulás s a kegyelemből, Krisztus érdeme folytán való üdvözülés tanát és hevesen kikel az emberi érdemek megigazító ereje ellen. Minden emberi erő boldogság a Krisztus érdemén kívül, sőt alkotó hazugság, hogy a mi érdemünkért adnaték az igaz-

ság és örök élet (E. ij.); azzal csak az emberek előtt igazulhatunk meg, nem pedig isten előtt (R. ij.); hiszen még isten is csak Krisztus érdemével hatalmas, fogatos az üdvözítésbe az ő Igéjével (C. ij.). Különbösen is mi magunktól semmi jót nem tehetünk, mert isten minden embert bűn alá rekeszt, csak Krisztust veszi ki, sőt a szentek is bűnösek (N.—N. ij.). Mert nincs személyválogatás; a ki hisz, az üdvözül, akárci legyen. A Krisztusban igazak elválasztatnak a hitlenektől, de nincs válogatás az ember saját érdemében (H. iij.).

A törvényről is teljesen kifejti nézeteit. Az eset előtt senkit sem választhatott el isten a bűnre, mert ő senkit el nem veszthet bűn nélkül (Y. ij.). Két év alatt, a kolosséi levél magyarázása óta tehát, lényeges változások ment át Meliusnak az iránti véleménye. Új nézeteit tovább fejtejt, azt mondja, hogy az eset után Ádám engedtelenségének következményeül adta ki isten a törvényt, melyet senki sem tölthetvén be (Bb. iij.), mindenki bűn alá rekesztetik általa (O. ij.). A törvény azért parancsol lehetetlenséget, hogy az emberek ne kétkelhesenek bűnösségökben s ne mondhasák azt, hogy érdemes cselekedeteikkel betölteni a törvényt. Így akadályozza meg isten a keveltséget (N. iij. és Ji. iij.). Csak Krisztus tölthette be a törvényt, csak ő válthatta meg a hívők bűnét, aminek tényezője az ő kétkeremzetlensége, mert istensége tette érdemes embersége halálát (P. ij.). És Krisztus a hívők bűnét meg is váltotta örök időkre (Z.) mert — egyrésztől a Krisztus érdeme sokkal nagyobb levén a szentháromság erejével, mint az Ádám esete (Aa. iij.), másrésztől az mégsem áradván ki mindenkire, mint az Ádám bűne, csak a hívőkre (Bc. iij.) — ezeknek a felesleges érdem következtében örök életet hirdet az evangélium, mely az ő engedelmességének eredménye (C.e.). Így aztán míg a törvény hivatása a fenyegetés; az evangélium az üdvözítés (T. ij.). Az isten sohasem kárhoztatta el a hívőket, mert ígértét nem veheti vissza (Ss. ij.). Nem veheti pedig vissza a következő okoknál fogva: 1. Az ő személyisége nem változik, márpedig ő szerethetőbb tett ígértét: 2. Krisztus és érdeme szintén változhatatlan, és ez volt az ígértet feltétele; 3. Fogadtatás esküvel is megerősítette: 4. Előre elhatározta, hogy nekünk tett ígértét meg nem változtatja (Kkk. ij.).

Egyrésztől a hit, másrésztől az ígértet jegyvei a szent-ségek, melyekben két részt lehet megkülönböztetni; úgy mint a szemmel látható külső részt és a lelki részt: a Krisztus érdemét, igazságot és az isten kegyelmét. Ez a belső üdvözít, melyet hittel az ígértet által veszünk lélek szerint (L. ij.). A keresztiség az ó-szövetségben a körül-metélkedésnek felel meg, az úrvasora a húsvétit bárány-áldozatnak. Ez ellenképek különbözőnek ugyan egyben, de a jegyzendőben ugyanazok; mindazáltal azon különbséggel, hogy az ó-szövetségi Krisztusra, mint elővendőre vonatkoznak, az új-szövetségi pedig mint már eljöttre és meghaltra. Nem a jegyek üdvözítnek, hanem a jegyzendő; a jegyek arra valók, hogy az ember bizonyos legyen üdvössége felől (S. ij.—iij.). Hit nélkül azonban semmit sem használnak a jegyek (L. ij.), csak akkor van hasznos eredményök, ha az ígértetnek Krisztus által betöltésbe vetett hittel, a Szentlelk munkássága folytán fogadjuk el azokat, s ha úgy élünk velök, amint isten szerelte (L.).

Rendületlen hittel védelmez a praedestinációt s kárhoztatja a korlátlan szabadakarat hitét. A III. rész 12. versének ezen szavaiból: „Egytembe haszontalan” — a szabadakarat hiányát magyarázza ki (N.). Szerinte az ember szabadakarata csak abban áll, hogy gonosz akarhatunk magunktól is, de jót nem, azt csak istennel. Az emberi akarat ellensége istennek, s ezért nem is lehet-

* E tervezetet előbb a gimnáziumi tanári kar, majd az Irodalmi kör is elfogadta s ennek alapján kívánja a kérdéses tankönyvet előállítani. A főtisztellett egyházkerület kivételesen, mint már jelezteik is, e tankönyvek írói díját ívenként 40 forint állapította meg. Szerk.

séges, hogy az ember akaratát együtt járjon istenével (Mm. iij.). Viszont az isteni akarat korlátlan, az határozza el minden ember sorsát; semmi sem történik velünk velelenségéből, hanem minden isten akaratából, a ki némelyikünket üdvösségre, másokat kárhozatra választott el már kezdetlőtől fogva (Y. ij.).

A XI. rész 11. versének magyarázatánál azt adja elő, hogy a Krisztusba való „megütözés” kétféle. Egyik hitelen, vakmerő, Krisztus személyét megvető és tapodó ütözés; ez azoké, a kik soha nem akarják Krisztust ismerni sőt mindhalálig megvetik annak érdemét, melyet semminek tartanak; tagadják istenségét, mint a zsidók, pogányok. Ezeknek bűne megbocsáthatatlan. Másik ütözés a botránkozás, mely erőtlenségből és tudatlanságból eredő, mint volt a Pál apostolé (Fl. iij.—iij.).

Ugyanazon rész 35. versének értelmezésénél megemlékezik az isten igazságoságáról, melyszerint ő nem személyválogató. Azért nem, mivel — e vers állítása szerint is — nincs lekötelve senkinek semmiféle adomány által. Ebből is kivonja aztán az érdemes cselekedetek általi igazulás elvének helytelenységét (Ll. ij.).

Szintén a katolikus felfogás elleni érvelésre használja fel a VI-ik rész 9. versének következő szavait: „Jézus többé meg nem hal.” Igen helyesen elkárhoztatja a miseáldozatot.

Az I. rész 3. versének szavaiból a kétértelműséget magyarázza ki. Mással kijelenti, hogy Jézus mindkét természetben békeségszerző, üdvözítő (X. iij.). Alttalán önként értetik, hogy Krisztust az istenség második személyének tekintik; de az már nem a dogmatikus felfogás eredménye s nem ezen esőknöyös álláspontnak róvható fel, hogy a teljes szentháromsággal is összevetészi, mint egy pár helyen teszi.

Ugyanek az I. részben az 1. vers eme kifejezését: „*ἀπόστολος*”, melyet Károlyi „hivatala szerint apostol-nak fordít, ő szösz szerint „hivatalos apostol-nak fordítja, s ezzel kapcsolatosan előadja, hogy a „tanítástragyagis a lelkészre való elhivatás kétféle. Az első az istentől, emberi közvetítés nélkül való. Ilyen elhivatásuk, szerinte „hivataluk” volt a prófétáknak és az apostoloknak, mert őket isten hívta, választotta a „tisztre.” A másik elhivatás eszköz által való. Így hivatunk el a tanítástragyagis emberek által. Soha senki választás, hivatal és felavatás nélkül lelkész nem lehet (B. ij.). Általán véve egyes mondatok magyarázásánál gyakran tesz érdekes észrevételeket saját korára vonatkozólag, különösen a lelkészek magaviselétére nézve. Például a VI. rész 19. versének kezdő szavaival alkalmilag azon tanácsot adja lelkészársainak, hogy midőn magas dolgokról: istenről stb. beszélnek, „hasonlatos beszéddel mondják” azokat, azaz igyekezzenek népszerűen beszélni (Fl. ij.).

E mű aránylag igen nagy tötetet képez, összesen 592 oldalra terjed.

(Folyt. köv.).

Zoványi Jenő.

KÖZÉLETÜNK.

Püspöki látogatás az ungi egyházmegyében.

(Vége).

Augusztus 31-én a tótajki kalvinisták közé jutott a püspöki látogatás, s némi megszakítással azok közt is maradt egészen a körút befejezéséig. A lelkésdesben s a fordulatokiban jeleskedő üdvözítő beszédekben itt sem volt hiány. A hívek, bár nem érték fópásztoruk nyelvét, boldogan siettek a templomba, hogy léleken együtt imádkozzanak vele, s szívesen fogadták a püspöki buzditást,

hogy t. i. igyekezzenek az ő dicseretes vallásosságukat hazaszeretettel s a hazai nyelv mielőbbi elsajátításával ékesíteni s párosítani.

Jenkén a lelkész, *Móri Gábor*, erős okokkal mutatta ki egy itt felállítandó missziói állomás szükségét, mivel a 13 községben szétszórban élő hívek alapos lelki gondozását, a Jenkei egyház csekély jövedelméből nem teljesítheti. Püspök úr megígérte az eszme keresztyűvétel s utasította a lelkészt egy pontos és kimerítő jelentés készítésére, s a járási szolgabíró is megkezdte rendeltet, hogy támogatásával a lelkész segítségére legyen.

Az egyháznak nincs egyéb ingatlan vagy vona, mint 13 hold erdeje, mely az újabb állami törvény értelmében jövedelmet nem hoz, sőt befektetésit kíván. Von továbbá 1200 ft templomépítési alapjátéja, mely hivata lesz az ösrégi, de már romlásnak indult templom újraépítési költségeit fedezni. Az iskola jókarban van, a tanító nagy buzgósgóval fejt ki a magyar nyelv terjesztése körül, elannyira, hogy az ifjabb nemzedék már tud magyarul s az istenisztizület majdnem egészen magyar.

Felső-Reviscsán, hová estefelé érkezett a látogatás, a legrosszabból áll a magyar nyelv ügye; de az apák s anyák melegen óhajtják itt is, hogy gyermekeik nyelvben is magyarul legyenek, a miért sietett is a fópásztor őket dicseretével megjutalmazni. A másnap reggeli istenisztizület után tartott gyűlésen a hívek vallásosaknak s az egyház anyagiilag rendezettnak bizonyult. Evi jövedelme: földhaszonból 80 forint, rethaszonból 47 forint, offerákból 35 forint, összesen 162 forint. A lelkész és hívek közt mutatkozó zűrlődások megszüntetését az időközben megérkezett főgondnok, *Stépan Gábor*, hathatósan ígérte. Az egyháznak presbyteri jegyzőkönyve nem volt annak beszerzésére megrendeltetett és köteleztetett a lelkész az erdíg hozott határozatokat, amennyire lehet, a beszerzendő jegyzőkönyvbe vezetni, ezt pedig a megjelölt canonica visitatónak bemutatni; továbbá, hogy egyházközségiülések alkalmával a főgondnokot mindig hívja meg. Az iskola jókarban van, valamint minden egyházi épület, de a gyermekek oktatása el van hanyagolva, a miért a tanító feddésben részesült.

Reviscséről, a lankadátlan bandérium kalauzálása mellett, Patay Gyula, Stépan Gábor és Koröskényi Elek urak kíséretében, tovább utazott a látogatás a jó tavolban, magas domb tetején fekvő *Lueska* felé. Ütközben *Zavatkánd* Kormos Béla, járásbíró, a lueskai egyház főgondnok, számos intelligens egyén társaságában várta s üdvözölte püspök urat, bemutatva a társaságában érkezett Szobránc mezőváros élökölőseit. Kiket a tisztelet és rokonszenv vonzott ide, hogy a felvidéken utazó, áldásos munkát teljesítő ev. ref. püspököt a száváság uralta vidéken üdvözölhessék.

A kölesönös üdvözlések után betekintett a társaság a *zavatkai* állami iskolába, mert ott a tanító valódi hazafias missziót teljesít a magyar nyelv terjesztése terén; de meg mint paedagog is minden tekintetben a kor színvonalán áll. Meg is kapta a jól megérdemelt elismerést. *Lueskán* az egyház buzgó lelkésze, ifj. *Szokol István*, a diszbe öltözött gyülekezet élén várta az érkező főt, püspök urat, örömtűnek egyik okán említvén fel beszédeben azt, hogy püspök úr a lueskai iskola ügyét a tanítói személyváltozás elősegítése által hathatósan előmozdította.

Az egyház szellemileg és anyagiilag fejlődési állápotban van. Birtoka 3 catasz, hold ré, mely évente 40 frtot jövedelmez, ehhez járul offera címen 50 frt és a *Horvát-alap* segély-adománya, a mely gyakran részesíti az egyházat jótéteményekben. Gyűlés végén a fópapi áldást szlav nyelven tolmácsolta a lelkész a gyülekezettel.

Innen a végéremehetetlen ebéd után a *solymsói*

leányegyházba tekintett be a látogatás, hol a tanító, *Könyves Mihály*, üdvözle püspök urat. A templom s egyházi épületek jó rendben találattván, a tanító és a vallásukhoz buzgóan ragaszkodó hívek is elismerést nyertek.

Pályán ünnepi díszbe öltözve várta a fópásztort. A parókhián a lelkész, *Soltész Tamás*, a presbyterium élén fogadta püspök urat s bibliai zamati beszéddel köszöntötte. Püspök úr pedig örömet fejezve ki a felett, hogy *Pályánban* ismét magyarok kálvinistákkal találkozhatnak, s a felett is, hogy itt a hívek buzgó, egyházszerető: betért a lelkészlakba megpihenni.

Szept. 2-án reggel a szorongásig megtelt templomban. püspök úr buzgó imája után. a gyülekezet jelenlétében megtartott az egyházlátogatás, s kitűnt, hogy a hívek nincsenek megelégedve a lelkész viselkedésével s több panaszt jelentettek be, a melyek orvoslása elsősorban az egyházmegye feladata. A fából épült igen régi templom szűk és nem képes a híveket befogadni: e helyett újnak építése szükségeltetne, püspök úr és esperes úr megígérték, hogy a közalapból, egyházkerületől és az egyházmegyétől segílyt fognak nyerni, csak szerezzenek alkalmasabb helyet a jelenleginél, a mely nedves volta miatt nem templomnak való. A lelkész az anyakönyvek bekötötésére s a presbyteri gyűlés határozatainak jegyzőkönyvébe vételére utasított.

Van az egyháznak 83 véka gabonából álló magtára, a hívek között kikölesönözve, melyért a kamatot pontosan fizetnek, dacára, hogy rendes magtári könyv nincs, melynek beszerzésére az egyházi eljárás köteleztetett. A tanító élen is sok a panasz.

Nagy-Szeretván id. *Szokol István*, lelkész tolmácsolta a hívek örömet, s néhány ügyes vonással találó képen mutatta be egyháznak anyagi és szellemi képét. Az „adon istenhez” alkalmazott volt a „fogadj isten.”

Az egyház-vizsgálat alatt, a mit itt is istenítisztelet előzőt meg, jölesett megtudnunk, hogy, eltekintve a mostoha földrajzi helyzetét, a mely miatt az egyház tagjai gyakran nagy veszteségeket szenvednek, az egyházban csak dicserni valóra találtunk. Az egyházi épületek jó karban vannak, a magyarosodás az iskola útján szép eredménnyel foly, minek következtében a lelkész is utasított hogy az istenítiszteletet csak minden 3-ik vasárnap tartsa szlav nyelven. Az egyház évi jövedelme ingatlanokból, regaleból, magtári kamatokból és ajándékokból 160 frt, de van 410 frt adóssága is. Ösrégi templomuk római kath. templom volt és körülbelül a 15-ik században épült, ennek újraképzése kívánatos. Az iskola díszes teret osztályzata. A nagy ebéd után, a mit a felszolgáló leányok szépsége különösen érdekessé tett, sietett a látogatás a *bezői* egyházat felkeresni, melynek bándéri messze előlme jött fölvaltani a *pályáni* és *szeretvaivalat*, kik eddig hűségesen kísérték pályafutásunkban.

Bezőben a község tőjátuk lakosai leirhatatlan örömmel rajzolták körül fópásztorunkat, s az volt közöttök a legboldogabb, a ki kezét csókolhatta, ruháját érinthette.

A parókha ajtaja előtt a lelkész, *Magyar József* üdvözölte a fópásztort és változa egyttal gyülekezeteinek történetét.

Ez egyház híveinek — mondá a lelkész — a múlt században sok üldözötést kellett szenvedniök vallásokért, mindazáltal erősen és tántoríthatatlanul megállottak és minél inkább sanysragattak, annál többet áldoztak a vallás oltárára. Egyebeket elhalgatva, csak lelkészkedésem alatt, noha semminemű egyházi jövedelemmel nem rendelkeznék, vallásuk iránti buzgó szeretetből 13 ezer forintnyi áldozatot hoztak. Az iskolában a jelenlegi tanító által elvetett magvak már szépen diszlenek. Lelki örömmel

telik el minden hazáját szerető magyarnak keble a tanoncok tiszta magyar feleletein stb.

Püspök úr szívhez szóló meleg szavakban nyilvánítja köszönetét e szíves fogadtatásért és megvallja, hogy végefelé járó fópásztori útjában lankadni érezné erejét a számtalan kötelességjeljesítés és út faldalmi után, de minden egyházban oly jelenségekkel találkozik, melyek lankadni kezdő erejét ismét fellrisztik. A megjelent gyülekezeti tagok öröme ráneve a legkedvesebb benyomást eszközi, bár fájón esik, hogy köszönetét ezen szeretettért nem fejezheti ki oly nyelven, melyen a gyülekezet nagya, apraja megérthetné. Ebből folyólag kéri a gyülekezet összegyűlt tagjait a hazai nyelv elsajátítására, mert ezzel tartoznak a hazának, mely táplálja őket: tartoznak az ev. ref. egyháznak, mely áldásával boldogítja. Legyenek továbbra is áldozatkészek az egyház iránt, hogy azt a sok szenvedés után továbbra is megtarthassák.

A templomi istenítiszteletet követő egyházvizsgálaton öröm volt tudomás nyerni az egyház ügyeiről s arról, hogy itt lelkész, tanító és hívek a legszebb békében és egyetértésben munkálnak az anyaszentegyház felvirulása érdekében. Az egyháznak nines ingatlan vagyon, mégis a közelmulthan 13,000 frtot költöttek építkezésekre. Magtára 50 körül gabonából áll, de 60 frt adóssága is van. Az iskola valódi missiót teljesít, mert az ifjabb nemzedék oly tisztán beszéli a magyar nyelvet, mintha apák Árpáddal jöttek volna ki Ázsiából. Egy pár évized múlva, ha a magyarosítás így halad, *Bező* tiszta magyar község lesz, érvény az ev. ref. vallásukat, *de a római kath. és görög kath. lakosok egy ecedőre múlva is olyan tótok lesznek, mint délapályi voltak*, ha így haladnak, mint idáig. A jó eredmény öröme a vendégszeretéről ismeretes hazigazda, az udvaron készített sátor alatt, igazi nagy áldomást rendezett.

Szept. 3-án *Bezőből* kiindulva, szorongó kebellet haladtunk a *Horváthok* ősi fészeke, *Pinké* felé. Kimagyarozhatlan érzés fogott el, tudván, hogy azon a helyen, honnan a közelmulthan a magyar prof. egyházra anyfi áldás áradt szét, ma már ránk nézve teljesen idegenek ütöttek tanýát. A lelkészlakon, melynek minden tégladarabja és minden fája a Horváthok halhatatlanságát hirdeti, a lelkész, *Keckemthy Bénéjám*, üdvözle a megérkező püspök urat, a ki, hálaérzelmektől áthatott válaszában forró elismeréssel ádozott a Horváth testvérek drága emlékének és biztatta az árván maradt kis egyház híveit.

Rövid pihenés után Isten házába mentünk, hogy szívünk háját a legjobb atya kegyelmeért bemutassuk, hol ismét mélt. püspök úr buzgó imája után megtartott a gyűlés.

Az egyház anyagi ügyei különben rendezettek, de az erkölcsi élet hanyatlani kezd, mert, a mi igen ritka helyen találkoztott, itt három vadházasság lett bejelentve. Ez érdekelt a parókhiára idéztetvén, elutazotta őket püspök úr, hogy vagy esküdjének meg és átjenek tiszta életet, vagy hagyják el egymást, mert ha egyiket sem teszik, a polgári hatóság által fognak szétzétetni. Van az egyháznak 5 hold földje, továbbá 546 frt 47 kr tókepenze biztosan elhelyezve, ezenkívül egy különlő 500 frtos alapja, melynek kamatai az elvetélenlű szegények közt osztatnak ki. Ez utóbbi összegre nézve meghagyottat a lelkésznek, hogy külön könyvet szerezzen s azt az egyház jövedelmétől elkülönítve kezelje.

Gyűlés után *Weinhändler Jakab*, nagyrirtokoshoz hivattunk ebédre, ki igazi magyar vendégszeretetet s mely tiszteletet tanúsítva vendégei iránt, mindent elkövetett, hogy a jelen változott viszonyok miatt elhorvált kedélyeket felvidítsa.

Vége a püspöki körút utolsó pontjául hagyott *Zahar* leányegyházat látogattuk meg, hol *Mesko Gáspár*, levitanántól által fogadtatánk.

Püspök úr kiemelt válaszában, hogy immár utolsó pontjára jutott fáradságos, de annyi szép és nemes tapasztalattal nyújtó útjának; ha visszatekint 23 napig tartó szereplésére, hálás köszönetet mond azon szeretetteljes fogadtatásokért, melyek újút valóságos diadalúttá tették. Az idő nem fogja kitörölni lelkéből azon kedves benyomásokat, melyeket rá nézve előidézett az a buzgó válaszos kegyesség, melytől a protestantizmus és végváraiban a keblek át vannak hatva. Csak azt sajnálja, hogy a valóságosság mellett még itt is hiányzik a magyar nyelv ismerete; de azt hiszi, egyháza gondviselésé megegyezzen erre vezérli, akkor már az edes magyar szó fog hangzani itt is a hívek ajkáról.

A kölcsönös üdvözlések után megegyezzen templomba vonultunk, hogy a már bevégzett munkáért hálákat adjunk Istennek. Püspök úr buzgó imádság után a híveket hazafiságra és vallásosságra buzdítván, elávoztunk a tanító-lakra, hol a búcsú érzékeny jelente következett. Püspök és esperes urak a szívélyes búcsú után *Tibóra, Patay Gyula* úrhoz siettek, hogy e derek protestáns család körében még egy pár napot töltsenek.

Mielőtt a tollat letennem, hálával kell megemlékeznem, esperesünkön és egyházmegyei gondnokunkon kívül, *Durcsák Deszö, Köröskényi Ferdinánd, Köröskényi Elek, fő- és Mokcsay Béla*, szolgabíró urakról, a kik körültekintően a legnagyobb tisztelet- és készséggel kísérték püspök urat és kíséretét, ezáltal is díszesebb öhajtván tenni a különben is nagy díszes és a tisztelegző sokféle jeleivel járó hosszú utazást. Isten áldása legyen rajtok, valamint ev. ref. anyaszentegyházunkon!

Homoki Antal.

Papp Gábor, püspök körútja.

(Vége).

Lévától 19-én, igazán kedves, felejthetetlen emlékek hatása alatt búcsút véve, az egyház tagjainak csaknem összesége által levon és kocsikkal kísértetve, mozsár-dörgés, harangzúgás közt indult a főpásztor az ünnepi díszöltött úteken át *Váradra*. A Garamon nem merte megkísérteni annyi néppel az átkelést, az országúton kerülve jött hozzánk. A határnál 24 kocsi és számos lovasból álló küldöttség fogadta, kiknek kalauzolásá mellett ért el a egyházunkat, a most már igazán impozáns menetté szaporodott egyházlátogatás. Diadalkapu alatt szállott le a lelkészlakon, hol az üdvözlő-beszédre szívélyesen válaszolva, az út töredékét leporolva, templomba gyülekezünk. Dicsérettel említé püspökünk a gyülekezet hitbuzgóságát, mely tetekben is oly ékesen nyilatkozik; sajnálattal emeli ki azonban Garamelléki több egyházunkban divó azon szomorú körülményt, hogy a népesség szaporodását természetellenesen úton akadályozzák, nem gondolva meg, hogy ezáltal a haza háltalan gyermekeinek bizonyítvánk s Isten süjtő ítéletére teszik magukat méltókká. Szomorú állapot is valóban, hogy körülbelül hat egyházunkban annyira el van harapódzva, meggyökérsedve ez a mind nagyobb tért hódító bűnös szokás, hogy népességünk tizedektől óta sem szaporodik, sőt fogy; a legjobb módúknak egy gyermeküknek nincs több sehol. Az íntés, az egyházi szöszek e bűn ellen már kevés, más, talán törvényhozási intézkedésekkel lehetne kiirtás megkísérteni, s terjesztést meggátolni.

Sáróba indult innen a főpásztor, hol a feldíszített s különben is kiváló izléssel épült plakalon, *Bihary Kálmán*, lelkes szavaira válaszolt lelkesen, hangsúlyozva,

hogy nem jött keresni fényt, pompát, mely értékelen; csak szeretetet kér, mely a szívekben önként terem. Az istenítisztelet végzésével a vizsgálat az egyház minden dolgát rendben talalta.

Szódóra 20-án reggel jutott el. Ebben a csekély-népességű, közhírtokosok által lakott kisdied egyházban szép magyar ruhákba öltözve, karolans fogadta az ifjúság, s a lelkészlakon id. Patay Károly, az egyháznak 30 év óta hű pasztora, üdvözölte a főpapot, ki szívélyesen válaszolva, a templomba gyülekezett egyháztagokat valóságos, egyházuk hívebb szerelmére, azokért áldozatra buzdította. A vidám kedélyhangulattal, felköszöntökök fűszerezett ebéd végzetével *Mikola* leányegyházba térének, hol szintén az anyaegyház lelkesze fogadta őt. Méltó örömező érzelmének adott a főpásztor kifejezést ezen rendes, vagyonos gyülekezet láthatása felett. S valóban a jöletét sejtető háztájak, a díszes iskola, a szép templom kedves látványt is nyújtanak a szemnek. A vizsgálat rendben is talált mindent s meglegedve, ünnepélyesen kísérve haladt az egyházlátogatás *Zelizre*. Tüntető szívélyességgel fogadtatának a legnagyobb részben máslekezetűek által lakott kisdied városkában. A római kath. plebános, *Rózsa István* lakásán derült kedélyhangulathban eltöltött vacsora után, *gróf Brenner Agost* szíves készséggel felajánlott kastélyába térének nyugodni s az út fáradsalmát kipihenve, *Oroszi* leányegyházon keresztül *Szent-György, Nagyod, N.-Szecse, Oráh*, majd *Vámos-Ladányba* érének. Mindenütt lelkesült öröm, tüntető szívélyessé, előkezenység fogadta a látogatást. Lelkeszek, tanítók, előjárók, köztágok versenyzének, melyik mutathassa inkább örömet a látogatás által élt megfizetlenség felett. Kivétel egy sem képezett. De örömmel is vészelhette e helyeken is püspök úr hivatalos körúttját. A szép templomok, városokra beálló lelkészlakok, a kog kivanalmat túlszárnyaló iskolák hangosan hirdették, hogy e helyeken némesak munkás, szorgalmas, vagyos nép lakik, hanem olyanok is, kik át vannak hatva a haladás, mindenkit még külsőleg is tökélyesülésre kényszerítő eszméjétől, egyházuk, vallásuk iránti buzgóságtól. Nem mulaszthatom el különösen is felemlíteni *Nagy-Szecsét*, mint mintaképet a protestáns gyülekezeteknek. Legnagyobb részt önkéntes kivetés útján, rövid időköz alatt, 12 ezer forinttal lelkészlakot, iskolát emeltetett s most templomát díszesen restauráltatta, bámulatosan igazolva, hogy csekély erő is sokra mehet egyesülve és lelkesülten. Tanítója, *Székely Deszö*, ének-kar létesített, s oly szakértőn vezeti őket, hogy az ebéd folyama alatt elzengett dalaikkal igazi gyönyörűséget szerettek. Iskolájja legelső egyházmegyrünkben. Sok ily tanító kívánhatunk gyülekezetünknek.

Ladányt elhagyva, egyszersmind Bars területét is álépte az egyházlátogatás, midőn *Varsány* felé indult, hogy egyházmegyrünk Honti gyülekezeit is felkeresse. Itt levő egyházaink nem szenvedtek annyit a sötét korzszak szomorú napjaiban, az üldözés vihára nem hagyott el maradóan nyomokat, mint Barsban. S mégis, különös, az a buzgóság, az az érdeklődés az egyházi élet, a vallás iránt, az az erkélyezés, áldozatkészség, mely amazokat oly szembetűnőleg jellemzi, itt már csak halavány árnyékban van meg a gyülekezetek kebelében. Az egészen eltérő népszokásokon és jellemen kívül legnagyobb befolyása van e körülmény előidőzésére az ott nagy mértékben elharapozott szesz italokkal mértékletlenkedésnek, következőleg elszegényedésnek, mely kiöli a kebelből a fogékonytságot a némes és jó iránt, hűti vagy végképp el is fojtja a lelkesedés tüzeit a vallás s annak intézményei iránt.

Varsány alig 100 lelket számláló hitközség, a *Nyáry* és *Majtényi* báró családok olykor tartozkodási helye,

melyek elsze biztosítja is az egyház fennállását, áldozatot hozván előle a haza oltárára is, mert ezentúl már idegen nyelvű honfitársaink uralkodnak a környéket. *Bori* hasonlóan kisérd gyülekezet, újabban a kegyes *Lesztár*-féle hagyaték által eme nemzetiségű szempontból is fontos hely fennállása szintén biztosítva van. E két helyen is megfelelő ünnepélyességekkel fogadtatva, hogy az utazás fáradságait kipihenhessék, az egyházmegyei rendező-bizottság igen helyes intézkedésehez képest, a Borihoz $\frac{1}{2}$ órára eső *Szántó*-fűrőd és savanyú-vízrel vezetés helyére menének. Az idő nem kedvezett a kirándulásnak, zord, szeles hideg napok jártak. Mindamellott is meglehetősen szép számmal jelentek meg a tisztelgők, a kik mindnyájan *bárá Nyáry Adolf*, honvéd-tábornok hazánál találtak igen szíves fogadtatást. Megnézték a híres szántói savanyúvíz forrását, mely évenként több millió palackban kerül onnan forgalomba; meg a fűrődöt, mely annyira kénes tartalmú, hogy zaslókkal lengetik a levegőt felette, nehogy elfullassza a fűrőd közönséget, a mely egyébként meglehetősen gyér szokott lenni. Szántót elhagyva, kellemes emlékekkel az élvezett vendégteret maradóan benyomásával keblükben, 26-án *Gyarmatra*, hol *Bacsó Béla*; majd *Légyvernekre*, hol *Göbel Gerzson*, holkész üdvözölte szívöböl jött szavakkal; innen *Peszekre*, hol *Szentkúti Kiss Károly*; majd *Kis-Salóra* — Terenye leányegyházát — hol *Berta József*, kelkész fogadták örömmel etelve a fópásztor. Mindenütt szívvelyesen, szokott ékesen szóló szelidiséggel válaszolt, intve, buzdítva a gyülekezeteket a mértékletességre, mint anyagi jólétük, boldogulásuk melőzhetlen feltételére, serkentve egyházak iránt ragaszkodásra, vallásuk szeretésére. A legjobb benyomást hagyva, versenyző, kelkész fogadtatások által kísérve, haladt ezen egyházakon is át *Kis-Oleedre*, egyházmegyének esperesének egyházába, kinek lakandói nem tudó buzgalma, tápintatos szelid bánásmódja a legrendesebb gyülekezetek egyikévé emelte a gondjaira bízott nyáját. Rendben, igen jókarban álló egyházi épületei tanúskodnak a hívek rendszertetéről, áldozatkészségéről. Itt egy napot pihent a fópásztor, hogy másnap, 29-én menjen körüjta legutolsó pontjára, *Oleed* leányegyházába, *Zalabára*.

29-én reggel 9 órákor értenek oda, kísérve, mint mindenütt, itt is ünnepélyes díszbe öltözött lovas-és kocsiandérium által. A szépen feldíszített iskola-lak diadalpajza alatt behaladva, a szíves fogadtatást köszönve, templomba menének. Örömeink adott kifejezést a fópásztor, hogy kedves benyomások hatása alatt végzett körüjta utolsó helyén is mindeneket ékesen és szép rendben levének talált; ihletett, lelkesült hangon serkentőket a további erénytelen kitartásra, egyházunk hazájuk javának szívökön hordozására.

Ezalatt lassan, egymásután gyülekezetek, érkeztek az egyházmegyei lelkesítő, tanítói s világi érdeklődő tisztelgők számosan, hogy búcsút vegyenek szelidellkü fópásztoruktól, kit rövidtelle alatt, a csekély személyes érintkezés mellett is, mindnyájan megtanultunk szeretni s mindinkább tisztelni. Tiszteletünk s szeretetünk külső kifejezésül az önkéntes aláírások által begyűlt s ezen a címen folyósított összegből készítettett kehelynek püspök úr részére, az aranytollnak pedig kerülött főjegyző úr részére leendő átadása is ez alkalommal tervezették*. Szívesen ádták egyszerű gyülekezeti tagok, még a szegényebbek is a maguk fillérért a nemes célra, maradó emlékekkel tisztelni meg főpapiukat, a ki nem kimélve

gyenge fizikai erejét, önfeláldozólag jött közéjük, eleget teendő a törvény kívánalmainak, egyáltalán — mint mondá — saját lelke sugallatát követve. S hogy mily örömmel ádák adományait, mutatja azon körülmény, hogy alig van egyház, mely 10 forintot ne gyűjtött volna — a szegények fillereiből.

Végződven az istenítisztelet, püspök úr s közvetlen környezete a tanítói lakra vonulának, míg az udvaron egyre gyülekezett a tisztelgők serege, a búcsú ünnepélyes percen jelen lenni akarók. Majd küldöttség ment az ünnepeltéké, kik megindulva jövének elé, nem tudva szabadulni a búcsú perceinek leverő érzelmei alól. Az egyházmegye esperese, *Jókay Lajos* szólott a fópásztorhoz: Elérkezett a pillanat — úgymond — a búcsúvétel szomorú órája, míg kebelünk örömtől dobog egy részről, hogy főtisztelendőségem magas látogatásával szerencsétlenül, másrésztől fájdalom-érzelem vonult rajta keresztül, midőn elgondoljuk, hogy távozni fog körünköl, jelenléte nek nem örövendhetünk többé. De hiszszük, reméljük, hogyha idő és tér elválasztanak is egymástól, szellemével, lelkével jelen lesz közöttünk, mint eddig, ezután is híven örkönd az egyházmegye vallás-erkölcsi élete, anyagi, szellemi ügyei felett, s hogy áldó munkásságában fogjuk közöttünk érezni szellemét annak, kinek jelenlété oly megtisztelő volt reánk nézve. Fogadjá méltóságod köszönetünket, halánkat önfeláldozásért; fogadjá látogatásának s érzett halánk látható emlékeit emelhetünk, melyek az egyházmegye nevében, hű ragaszkodásunk, tiszteletünk jeleül átnyújtani szerencsém van s tartson meg emlékezetében, szíves jóindulataiban továbbra is minket.

Elérkezvénülve válaszolt s vevé át az emléktárgyat püspökünk, mondván: Szívének régen óhajtott vágya teljesült, midőn látogatást ez egyházmegyében végezhetett, s eme vágy teljesülése örömmel töltte el, mert meggyőződött arról, hogy ennek gyülekezetei át vannak hatva a krisztusi eszmék lelkesítő erejétől, hogy itt mindenket egy szív, egy lélek lelkesít! És ha idő és tér elválasztanak is egymástól, de lelkével jelen lesz, szellemével sokszor idézik itt, hol oly kedves napokat töltött. Úgy fogadom e kehelyt is, nemcsak, mint emlékjét, mert arra szívemnek szüksége nincs; hanem mint kötelességem híven teljesítésére figyelmeztető intőjelt; használatra arra emlékeztet, hogy mint az Ildvőtől éltet adta, véret ontatá az általa hirdettet eszmék igazsága mellett s a bűnös emberiségért, úgy én is ne sajnáljam még éltetem is áldozatul hozni, ha azt azon szent ügy s azok érdeke kívánja, kiknek őre s amelynek szolgálja vagyok. Köszönetét nyilvánítja az egyházmegye kormányzó testületének, lelkesítő, tanítói gyülekezetei minden tagjainak lelkes támogatásáért; áldást kérve mindezekre, az egyházmegye emlékébe ajánlja magát.

Majd a főjegyző, *Vályi Lajos* felé fordult az esperes: Főtisztelendőségem is — úgymond — osztozott az egyházlátogatás farszót terheiben s pártalan jó kedélyével, élvezetes társalgásával mindnyájunk szívöbe bevésve magát, Meghálalni, kifejezni érzelmeinket másként nem tudjuk; ezt a tollat adom át az egyházmegye nevében, használja, forgassa ezt is, mint eddig, oly híven, lelkesen a közzügyért, felekezettünk, vallásunk érdekében, írja meg ezzel évkönyveinkben e látogatás emléket; írja meg, hogy van itt egy számar csekély, de minden jóért, szépeért lelkesedni tudó egyházmegye, mely híven küzd vallásunk, hazánk magasztos érdekei mellett; írjon ezzel a tollal oly ékesen, mint eddig, még soká, nagyon sokáig!

Nem vártam — úgymond válaszulva — e megtiszteltetés, Harminc éves közszolgája vagyok már, kötelességem szerettem teljesíteni, most ezáltal is csak azt tevéim, de hátatlan nem leszek, s megírom, hogy igenis

* A kehely igen szép kivitelű, díszes arany-érmék, ezzel a felirattal: «Főtisztelendő Papp Gábor, püspök úrnak a barsi ev. ref. egyházmegye, 1887.»

Az arany-toll felirata: «Főtisztelendő Vályi Lajos, kerületi főjegyző úrnak a barsi ev. ref. egyházmegye, 1887.»

ezt az egyházmegyét az apostoli buzgóság hatja át, hogy annak kicsinyei, nagyjai vállelve munkájkát az emberiség jobb ügyének, a vallás-erkölcsi élet fejlesztésének munkáját: megírom ezt és még sokat, mit felelni nem lehet; de nem évkönyvekbe, hanem szívem, lelkem táblájára, hogy csak velem hamvajának azok! Az egyfőtérts szelleme vezesse ez egyházmegyét, a lelkesedés tüze hevítse tagjait.

Ezen, jeleneteiben érzékeny s valóban megható ünnepélyességek után délebbédhez ülünk, *Keserű*, igen szíves barátságos házi gazdánk vendégszerző asztalánál. A kedélyes ebédelés után megindult a hosszú menet csak gyalog, a faluhöz közel eső vasúti állomáshoz, szép zöld réten a Szekinceze partján, a pályaudvarba diadalkapun keresztül. Beszélgetés, társalgás közt gyorsan teltek a várakozás máskor unalmas percei, míg hozzánk hatott a közelgő vonat robogása s kedves vendégeink szívélyes baráti búcsút véve, váltak el főlünk, szívünkbe vésvén emlékeket.

S ha most visszatekintünk az egyházlátogatás átél napjaira a felteszszük magunknak a kérdést: vajon mi eredménye volt s lesz-e főpástorunkra nézve kétségkívül fásasztó, gyülekezeteinkre meglehetősen költséges egyházlátogatásnak? a felelet megnyugtató lehet. Maga az a lelkesedés, kitüntető szíveség, melylyel nemcsak gyülekezeteink versenyeztek, fogadni a főpástort, hanem más felekezetek illetékesi, Bars-, Hont-, Esztergommegyék kitünőségei adtak kifejezést tiszteletüknek, hangos meggyőző jele annak, hogy ez a mai csak anyagiaknak élni mondott kor és nemzedék is tud lelkesülni magasztos elvekért, a vallás s erkölcs eszméiért, s annak képviselőit megkoszorúzni, hódolata jelével elhalmozni kész.

Felébrt egyházainkban az összetartozandóság érteke, az a tudat, hogy ók is, ha parányok is, de alkotói, részesei ama nagy alkotmányának, annak a hatalmas testnek, mely több, mint 2 millió lelket számlál belebelében s melynek magyarországi ev. ref. egyház a neve.

Hát a hallott ígék, a hazának szerelmére, vallás iránti hűségre, az emberi méltóságot emelő erények megszerzésére lelkesítő szavak nyom nélkül hangzanának-e el? Nem, reméljük, hogy azok fogékony keblekbe hullának, hogy, mint az elhíntett meg, gazdag aratással gyümölcsözzenek. S megtanultuk ismerni, személyesen is tisztelni egyházkerületünk püspökét, kinek Jánosi lelkületét, Páli lelkesedését, mélytudományi ismeretgazdaságát, egész egyéniséget felelni nem fogjuk soha, s azt a kerületi főjegyzőt, kinek mindnyájan irigylék páratlan jó humorát, mindig derűlten kedélyhangulatát. Vajh kedves emlékekkel távoztanak legyen körünkől; vajh a nyert tapasztalatok értékesíthetők lennének egyetemes egyházunk jövődó jólétére nézve. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Patay Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** folyó hó 18-án tartott közgyűlése örömmel értesült az előki jelentésből arról, hogy a Molnár L. tagtárs által készített *Olasókönyvek*ek mindkét kötete elkészült a szeptemberi könyvpiacon és a sajtó által elismerő véleménynyel fogadtattott; valamint arról is, hogy a *Dr. Kaposy Lucian*, tagtárs *Poetikája* s *Olasókönyve* is megjelent s egy pár tanítészeten már el is fogadtattott. Ezzel kapcsolatban utastott az «Alapszabályok» átnevezésére kiküldött bizottságot, hogy «sajtó alá rendezés» címen külön jutalmazásra tegyen javaslatot. Örömmel értesült a kör arról is, hogy a *Görög nyelvet*

és *Olasókönyve* sajtó alatt van s a gimnázium 3-ik osztályában szükséges, *Hit- és erkölcs*tan» megírására pályázó jelentkezett s egyttal az *Összehasonlító vallás*tan megírására (lásd alább) új pályázatot hirdetett. A gimnáziumi 3-ik osztály *Magyar Olasókönyve*re érkezett bírálatokból is jölesett megtudnia azt, hogy a mű a bírálók által javasolt igazítások után hasznos megalkotásnyval leendő; miért is a bírálatok a szerzőnek kiadattak; a bírálók részére pedig (*Dr. Kovács Gábor, Dr. Veres Samu, Kovács Sándor*) az egy-egy arany bírálati díj jegyzőkönyvi köszönet mellett utalványoztattott. Az *Ó-kör történelem* új pályázat hirdetése határozottan (lásd alább), a gimn. tanári karra bízván Irod. körünk annak eldöntését, hogy a mű az actiumi ütközeti, vagy a római birodalom bukásáig terjedjen-e? A *Népiszkolai tanterv* szintén pályázat útján fogja a kör elkészíttetni s e végből biztosságot nevezett ki, különösen a terjedelem és az írói díj meghatározása végett. A gimnáziumi tankönyvek approbáltása végett is megtette a kör a kellő lépéseket s felkérte a gimn. tanári kart, hogy e tekintetben a szükséges támogatásban részesítse megbízottainkat, s hogy a még hiányzó gimn. tankönyvek előállításához szükséges tervezeteket mielőbb elkészíteni sziveskedjék.

— **Pályázat.** Az *Irodalmi kör* az *Összehasonlító Vallás*tan» pályázati határidejét folyó év december 1-ig meghosszabbítja, minthogy az elsőkérs értesült, hogy körünk egyik tagja hajlandó volna pályázni, ha ismerné a gimn. tanári karnak e tankönyvre megállapított tervezetét (Lásd lapunknak *Iskolai ügy* rovatát!). Továbbá új pályázatot hirdet a IV. osztály számára szükséges *Ó-kör Történelem* című tankönyvre, minthogy az első pályázatra beérkezett munkát a bírálók nem találták elfogadhatónak. A pályázni szándékozók szándékukról a másodélnököt december 1-ig értesítsek: mert ha senki sem jelentkezik, megbízás útján fog a kör e munka készítéséről gondoskodni. A pályázni szándékozók a másodélnökötől bővebb tájékozást szerezhetnek.

Makláry Pap Miklós,
az irodalmi kör jegyzője.

— **Irodalmi hírek.** *Ünnepi egyházi beszédek s előzetek, francia szónokok műveiből* cím alatt *Hetyey Viktor*, drávaírói lelkész egy újabb kötetet (IV-ik) becsatolt közé az ő ismeretes vállalatából. 134. 8-adrét lapon 30 egyházi beszédet s illetőleg vázlatot közöl, ünnepeink sorrendje szerint. A kötet bolti ára 1 frt 20 kr. Segédlelkészek 70 kr. beklüése után portómentesen kapják. — *Tananyag és Tanmód* címen *Fábricy János*, eperjesi tanító-képezdei tanár egy 15 kros ivnyi füzetet adott ki, a melynek tiszta jóvedelme az eperjesi légeett ev. collegium javára fordittatik. E füzetben a szerző — közbeszéd, adomászri elbeszélésekkel — erős kritikát mond a népiszkolai oktatás mai tananyagára s tanmódjára ellen. A középiskola is kikap ebben a classicusokhoz való ragaszkodásért; a tanító-képezdek is, a miatt, mert el van hanyagolva bennök az *emberismeret és gyermekszerelet*; egyes tankönyvek s illetőleg egyes tantárgyak anyaga is rosznak, neveltségnek bizonyítottatik, sőt a sorok között el van itelve a közoktatásügyi miniszter kedvére eszméje; a tanítóképezdek *internatus* is. Kár, hogy a sok sajtóhiba és itt-ott rhapsodikos modor és túltömöttség miatt a füzet fásasztó olvasmányává vált. Nyomatott Eperjesen, Kosch Árpád könyvnyomdájában, 1887.

☞ Mellékletül küldjük s ajánljuk olvasóinknak a *„Téli Újság”* előfizetési felhívását! ☞

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésénél is, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az egyházi közalap törvényszerű rendeltetése.» I. Fejes István. — «Harminc évi tapasztalás tót egyházaink köréből.» Böszörményi Károly. — «Melius Páter, mint exegeta.» (Folytatás.) Zoványi Jenő. — «Német egyházi viszonyok.» Dr. Székely Mátya. — «A szatmári ev. ref. egyházmege nyei gyűlés.» Kalós Péter. — «Básvértelek a «Sárospataki Lapok» folyó évfolyamának 32-ik számában foglalt könyv bírálata.» Mayer Endre. — «Vegyes közlemények.» —

Az egyházi közalap törvényszerű rendeltetése.

I.

Hogy miért adtam kikennek ezt a címet? arra sietek azonnal megfelelni.

Azért, mert, véleményem szerint, a legelső kezdetől fogva nem akképen történt a közalap felhasználása, a mint azt a törvény megszabja. A tisztán-
innyi egyházkerület még a segélyosztás megkezdése előtt fölemelte figyelmeztető szavát az 1884-ik évi novemberi conventen: „hogy a közalapról történő segélyosztásra nézve valamely irányuló kúdesot és szabályzatot állapítson meg“; de azon első alkalommal képviselői mégis megnyugodtak a kiosztási módjában, meghajolva a végrehajtó-bizottság azon érve előtt: „hogy a gyülekezetek mindelebb közvetlenül szemlél-
hessék e jótékony intézet üdvös működését.“ Azonban, midőn az 1885-iki kiosztás épen azon módon fogat-
atosítottatott, mint az 1884-iki: akkor én már, a meggyőződésemmel s hitem szerint a törvény szelle-
mével és célzatával is ellenkező kiosztási módokatokon megdöbbenve, több, velem egy nézetben levő conventi képviselőtársam megegyezésével, a következő indítványt adtam be: „Mindán a közalapról szóló törvény ren-
delkezései szerint ezen alaplól többnemű cél segélye-
zendő; de ezen célok segélyezésének módja és öss-
hangzásbáhozatala még eddig nem történtek meg: in-
dítványozom, hogy erre nézve, javaslatlétel elfogadt, egy bizottság küldessék ki.“ Ezen indítványom végzett-
tott, a bizottság kiküldetett, de javaslatát 1886-ban sem adta be; így tehát azon évben is épen úgy történt meg a kiosztás, mint a megelőző években.

Eddig tehát már három segélyosztó év szállt el felettünk, a nélkül, hogy az alapkérdésre nézve, mely nem lehet más, mint az egyházi közalapról teljesen törvényszerű célokra fordítása, tisztába jöttünk volna. Amint megindultunk, úgy haladtunk mostanáig egy célt tévesztett alapon; s bár nem merem állítani, hogy minden eredmény nélkül, de úgy hiszem, hogy

azon összegek nagyságához képest, a melyeket kiosztottunk, alig számbavehető s legnagyobb részben nyomtalanul eltűnő eredménnyel.

Szétosztottunk ugyanis:

1. Az egyházaknak: 1884-ben 30,580 forintot, 1885-ben 46,070 frtot, 1886-ban 35,480 frtot; összesen tehát 112,130 frtot.

2. A lelkeseknek: 1884-ben 9850 forintot, 1885-ben 22,075 frtot, 1886-ban 17,030 frtot; összesen tehát 48,955 frtot.

3. Missioi célokra 1886-ban 18,000 forintot.
Ezek szerint, a missioi célokra adott összegre nem reflektálva, kiosztottunk az elmúlt három évben, kereksumót véve, 160,000 frtot. És hová lett ezen összeg? Mert ennyi pénznek már nyomot kellene hagyni maga után. A törvény ugyanis az egyházakra nézve azt mondja:

«Feladata a közalaprak oly szegény egyházköz-
ségek felsegédése, melyek önerajukból fenn nem áll-
hatnak. Továbbá: ott, hol szükségesnek mutatkozik, új egyházközségek alakulásának, templomok és iskolák építésének és fenntartásának, segélynyújtás által való előmozdítása.»

Hát — kérdem — hogy a kiadott száztizenkétezer frtől hány egyházközség segéltetett úgy fel, hogy most már fennállása biztosítottak volna mondható? Nem is beszélve új egyházközségek szervezéséről, mert csakugyan elsőb szükség a meglévők megmentése és fenntartása. Én azt hiszem, hogy néhány esetet kivéve, ahol az adott segély a szükségnek megfelelő volt, tehát valóban épített is, a többi széthullt, mint a forgács és pozdorja, amint nem is lehetett máskép, mert ama nagykan látszó összeg 1884-ben 246, 1885-ben 585, 1886-ban pedig 603 folyamodó egyház közül 860 egyháznak adatott; tehát a 112,000 frt 860 egyház között osztott meg, és így egy-egy egyház átlagosan mintegy 130 frtot kapott, azaz tényleg kapott ugyan többet vagy kevesebbet, de ezen számításból csak azt akarom kihozni, hogy a törvény-

ben gyökerező *fölsegtelés* elve szerint csak igen kevés nyerhette meg azt, amire szüksége volt. Ezen állításon mellett bizonyít azon tény is, hogy például az erdélyi egyházkerület több egyháznak nem is bocsátotta rendelkezésére a szükségnek meg nem felelő segélyösszeget, hanem azt jobb időnkig gyümölcsösztetve kezeli, szerintem helyesen és célszerűen, hogy újabb segélyekkel építőlég lehessen azt felhasználni.

Úgy gondolom ezeknél fogva, hogy mi az önérejük fel nem állható egyházainkra nézve most, 1887-ben, is ott vagyunk, ahol voltunk, vagyis foltoztunk, tataroztunk itt is, ott is; és ez, megengedem, hogy a körülményekhez képest nem is volt egészen meddő munka; de nem állítottunk lábra, mondjuk, legalább vagy 40—50 egyházat, a melyek fölött most már nyugodtan el lehetne tekintünk és mennünk tovább azokra, a melyek következnek s a melyeknek rendjét megszabni bizonyos sinórmérték szerint a convent kötelessége volna.

Dehát ne bolygasson immár a megtörtént dolgokat; fogadjuk el, hogy hát a száztizenkétezer frittal sok javítás történt. Hanem ezzel szemben mégis úgy gondolom, hogy elérkezett már az ideje az eddigi irány megváltoztatásának, s hogy beadott indítványom alapján összefüggő rend és összhang hozassék be az egyházi közalap felhasználásába. Hogy kezdetben magának az érdekelt egyházi és lelkesítő közönségnek sem volt gondolatában az eddigi gyakorlott mód, mutatja az első, 1884-ik év statisztikája, a mely szerint akkor nem is folytatott több, mint 246 egyház és 129 lelkesítő; míg aztán, a következő években, látva az első év elforgácsolási rendszerét, egész özönrel indult meg a verseny és a kérő lelkesítő száma 364, 358-ra, az egyházak pedig 585, 603-ra emelkedett föl. Ezt eredményezte az első év kiosztási módja. Észrevéven ugyanis a többé-kevésbé megszorultak amaz irányzatot, hogy a domesztika népszerűsítése miatt a convent a némely egyházkerületben addig is dívott apró segélyezés módját fogadta el: minden tartózkodás nélkül, mintha osztalékrendszerrel volna szó, kezdetek tömegesen folytatni, a mit eléggé bizonyít az elutasított kérvények nagy száma; de bizonyára a honoráltak közt is volt elég olyan s oly helyről, ahol a domesztika nélkül is lehetett volna segíteni a csekélyebb házi bajokon. Ilymódon odáig kezd menni ez a verseny, hogy a mi szükség, vagy csak kényelmi dolog, templom, paplak, iskola, papi udvar stb. körül fenforog, annak teljesítéséért már majdnem mindenki csak a domesztikára néz; míg ellenben azon egyházak, melyeknek szintén vannak hasonló szükségük, de magasabb célok miatt örömmel viselték a közsegély adóját, kezdenek gondolkodni, hogy hát miért? Csak azért, hogy az előttük jól ismert X. vagy Y. könnyíszerral elérhesse azt, a mivel maga a szegényekért áldozó nagyobb egyház sem bír, vagy ha bír, azt csak nagy áldozattal éri el. Mondok erre a többek közül egy konkrét példát. Kaptam én egy levelet, a

melyben valaki arra kér föl, hogy támogassam egyháza kérését, mert a tanítónak a közkút használata kényelmetlen lévén, kútat akarnak építeni. Boldog isten! kapok a fejemen, ki 22 éves papságom alatt a tömérdek más építeni való mellett nem mertem egyházamat arra kérni, hogy egy eseléd tartásától mentsem fel a házikút hiánya miatt; no lám — gondolám — hát az én egyházam, mely 1500 lélekszám mellett évenként 150—160 fritt ad a kozalaphoz, mindjárt fog most kútat építeni az x-i tanítónak, magam pedig ezzel a házi bajommal csak elveszödöm tovább is, mert abban a hitben vagyok, hogy itt vagy ott, a nemzetiségek és más felekezetek árjában, megmentek egyházam áldozatával egy-egy pusztuló testvér-egyházal; hanem, ily tünetek után, ha én és a velem hasonló helyzetben levők végre is kiábrándulnánk, hát akkor, bizony, a domesztikának megvonnának számlálva napjai, mert a segélyezés módja megrendítne az áldozatkészség elvét és alapját.

De sok tekintetben így áll a dolog a lelkesítő segélyezésének addig gyakorlott módjára nézve is. Sehol annyi panaszt, kifogást és méltatlankodást nem hallottam, mint lelkesítő körökben e miatt. Hallottam az egyházmegyeiken összesítő vagy eltérő pájtáskodásokról; hallottam egyházkerületi vagy végrehajtóbizottsági protokollokról; sőt hallottam még korteskedési irányzatokról is, a melyek némelyeket segélyezés juttattak, másokat a segélytől elűtöttek volna. Erre nézve ki kell mondanom a magam meggyőződését, hogy ama föltevéseket vagy gyanakodásokat alaptalanoknak tartom; ellenben valom azt, hogy az eddigi mód szerint igazságosan és méltányosan nem lehet a segélyezést gyakorolni. A törvény ugyanis *csekélydíjazási lelkesítő segélyezéséről* szól; de megállapította-e erre nézve a convent a mértéket? Épen nem; aminél fogva mindenki, a ki a maga papi jövedelmét csekélynek ítélte, jogosítottnak érezte magát a folyamodásra; már most, ha fölveszük, hogy a papi jövedelmek értéke mily különbözőleg és mily különböző szempontokból mutatható ki: könnyen megeshetett, hogy nagyobb jövedelmű lelkesítő elönyben részesült a kisebb jövedelmű felett, és midőn ily esetleges tényeknek a közönség tudomására jutott, egyidejűleg felkavarodott a gyanú és irigykedés szelleme a domesztika üdvös intézményének rovására.

A mi engem illet, én részemről bárkinek jutott is valamely segély, azt nem sajnálom; mert hiszen hány lelkesítő van oly szerencsés helyzetben, hogy anyagi bajokkal nem kell küzdelemre? Itt hát minden segély, bárkinek jutott, jó helyre jutott; de megint csak az a kérdés: gyógyított-e meg valami bajt gyökeresen? vagy biztosította-e a csekélydíjazási lelkesítő közül csak egynek is existenciáját holnapra, a jövődőre? Itt is ott vagyunk hát, a hol voltunk, azaz aprólékos segélyezésünk szétfolyt a nagy szükségek pusztájában, holott negyvennyolcezer forintból legalább már 30 lelkesítő khártát meg lehetett volna

alaposan javítani s mehetnének tovább azokra, a melyek következnek.

Én ugyanis a domesztikai évi adózást nem tartom oly örökre szóló intézménynek, mely száz és száz, sohasem fogyó, de mindig szaporodó segélykérőnek végtelenül onthassa kincseit; a lelkeszi állások biztosításáról kell tehát gondoskodnunk, míg idő van; vagys segélni kell ugyan egyes, valóban nyomorral küzdő lelkeszeket addig is, míg a sor kárthájuk rendezésére kerülhet; és ezen segélyezést az egyes egyházkerületek, a közalap némi támogatása mellett, leginkább eszközölhetik az államsegélyből; de a mellett a közalapnak fundálni, alapítani kell fokozatosan, sorrendben, mert különben a Danaidák hordójának töltögetésével küzdünk, s 20 vagy 50 év múlva is ott lesznek utódaink, ahol mi voltunk: nyomorban, szegénységben.

De ezenfelül én a lelkeszi állás méltóságával sem tudom megegyeztetni az örök kérés és az örök segélyezés rendszerét. Hát van-e ehez hasonló valahol a közéletben, hogy: hivatalnokok és tisztviselők ne támaszkodhassanak valamely biztos fizetésre? hanem tömegestül oda legyenek kenyerszerítve az évenkinti, folytonosan megújuló segélykérés, hogy ne mondjuk, koldulás útjára? Hiszen annak a papságnak, mely csak így élhet meg, minden tekintélye és erkölcsi súlya oly rohamosan fogna aláeslyedni, hogy mérniem kockáztnai már most is azon véleményemet, miszerint a református papság a nyomortüresben még mindig méltóságosabb, mint a folytonos kéregetés egymásra licitáló versenyében. Ily ferde helyzetet nem szabad nyitva hagyni papságnak számára, mert ily megalázó szerepre rá nem szolgált. Én a papi intézményt nézem, nem egyesek sorsát. Fáj nekem is, hogyne fájna, az egyesek szigorú helyzetét látnom; nem is mondom azért, hogy ne siessünk a legnagyobb bajokon időlegesen is segíteni; de inentül ellenemre van 300—400 lelkesznek könyörömadományokra utalása, aminél fogva a kérés egy részének azt mondanám: várjátok! meg lesz alapítva a ti existenciátok is. Vagy pedig, a kinek a jövedelme egy bizonyos mértékét megűt, azt nem jogosítanám fel a segélykérésre, csak rendkívüli csapások esetén; a kinek a jövedelme pedig a megszabott mértéken alul van, azt *állandó segélyvel* biztosítanám. Más mód a papi állás erkölcsi méltóságával nem egyezik meg.

Fejes István.

Harmine évi tapasztalás tót egyházaink köréből.

Némi tartózkodással veszem a tollat kezembe, hogy a kerületünkben, illetve a felsőzepléni és ungi egyházmegey kebelében levő tót egyházak magyarosítása életbevégyo kérdéséhez, e lap 41-ik számában «A mi tót egyházaink» című cikk megjelenése alkalmából, igénytelen soraimmal hozzászóljak és pedig azért, mert úgy veszem észre, hogy ha ez ügy körül szerzett

harmine éves tapasztalataimat leplezetlenül elősorolom: lesznek, kik gúnys mosolyal az fogják mondani: «mentséget keres, eleve előre tapintottak . . . » pedig távol van tőlem a mentegetőzés, nines is rá szükség, amennyiben hivatolt cikk tót egyházaink helyi viszonyairól, ellentétes elemekkel való küzdelmeiről, oly igazi közvetlen és részletes ismerettel szól, mintha egyike lenne annak az ungi és felsőzepléni tizenkét tót apostolnak, kik elé a mai kor azt a sishispi munkát tűzte, hogy a nagy tenger keseri vizét édesítsék meg. Azonban a személyazonosság kérdésénél tagadólag szólnak magának a cikknek sorai, amennyiben azokban a magyarosítás akadályairól csupán a multból van szó, eszerint úgy látszik, hogy cikkirő a jelenlegi viszonyokkal nem ismeretes, éppenezért érzem én magamat hivatva az ezen ügy körüli évtizedes tapasztalataim felemlegetésére.

Midőn ez előtt harmine évvel az esetleges körülmények engem is tót apostollá jelöltek ki, s az elemeiben is alig ismert tót nyelv elsajátítására lettem utalva: lehangoltság vett rajtam erőt, melyből csakis a derek Pálkövy tanár egy társalgás alkalmával hoztam intézett eme szavai ébresztését fel: «Magyarosítunk, egy tízed múlva jó iskola mellett kiszorít a tót nyelv a templomból . . . » És e szavak annyira felvillanyozták egész valómat, hogy ifjú hevemben, kifeledve a számitásból az akadályokat, odaképzéltem magamat arra a magaslatra, melyen benső örömmel mondhatom el: «jó minékint itt lakunk, tót haluban magyar pap vagyok . . . » megfelledeztem hivatali elődeimről: is a tevékeny Liszkay Sámuelről, a ki bár ugyan egyházkerületünk megbízása folytán a Spätzay és Jessenius által 1752-ben szerkesztett tót zsolnárt átdolgozva, 1824-ben újonnan adta ki, mindamellett, hogy tótul ne kelljen hirdetni az ígét, magyar egyházba ment át; a testelőlekestől magyar Szilágyi Andrásról, a ki hét évig nem predikált tótul, . . . s fellengző reményekkel eltelte fogtam hozzá az iskola szervezéséhez, különösen a magyarosítás nagy feladatára való tekintettel.

És a munka folyt évről-évre sikeresen, nagyobb felakadás nélkül; öröm volt hallani a tanoncok magyarosodását az iskolában, a haladás egészen az őrvaesorai asztalhoz eljutott; itt azonban megakadt, mert a mint az ifjak az iskolából az életbe, ama kis körből a nagy világba léptek: mint valami lidérenyomásra, azonnal elhalt ajkaikon a magyar szó s lettek tótok, miként apák.

És, fájdalom! és így van ma is, harmine év leforgása után. Mi küzdünk mindannyian lankadatlanul, iskoláink kizárólag a magyar nyelvel foglalkoznak, a siker sem marad el, de csak az iskola falain belől érvényesül, azon túl pedig már alig ismerünk rá magunkra, mert az egyes községekben maroknyi nép vagyunk csak, a nagy többség ezrei elnyelnek bennünket s az óriási nyomás alól nem vagyunk képesek kivergődni.

Hiszen, ha az igazán mind úgy lenne, a mint cikkirő mondja, hogy ma már a viszonyok a magyarosító törekvésekkel szemben egészen jóra fordultak: részemről óhajtanám pályámat még egyszer újra kezdeni, hogy láthatnám egy új harmine éves ciklus határánál lelkes jövedőseinek teljeslést; de megvallom, én még saját körömben nem tapasztalom ezt. Szegények vagyunk ma is; a létfontartás gondjainal küzdünk ma is; a ki itt e vidéken élni akar, alig lehet egyeb, mint a föld göröngyeihez tapadt szántó-vető ma is; mert tudnia kell, hogy a tizenkét közül többen vagyunk, kiknek késpénz jövedelmünk a száz forintot is alig közelíti meg. Ellenségeink sem haltak ki, hanem élnek és uralkodnak ma is; sőt egyike azoknak még nagyobb

tért foglal el ma, mint a múltban: ez a szegénység, a kőnép anyagi hanyatlása . . .

Az állam sok követeléssel áll népünk elé, a megterhelhetősé, az igények minden irányból jelentkeznek, azt pedig kiki tudja, hogy az anyagi tehetetlenség szolgáltatást szül, eltempit és közönyössé tesz.

Bozótok és sziklatörmelékek közt igen nehéz, sőt tán lehetetlen is a *papi bölcsesség* közt megtalálni, s ha megtaláljuk, az építésnél jól és sikeresen felhasználni.

Legyen tehát cikkirő meggyőződve, hogy mint eddig, úgy jelenben sem tőlünk függ meg egyedül az itteni tótság megmagyarosítása; és hogy az útban álló akadályokat sem nem énekarok szervezése, sem nem népkönyvtárak felállítása, sem nem a papoknak a néphez való leereszkedése, sem nem püspöki figyelmeztetés avagy tekintély fogja az útból elhárítani, hanem egyes egyedül az, hogyha a magyarosítás eszméje által áthatottak, a nagy eszme megvalósítását *magyar kisedővödők létesítésében kísérlik meg.*

Igen! ez egyetlen módja van az itteni tótság megmagyarosításának! . . .

Az a gyermek, a ki a kisedővödől kerülne az iskola falai közé, már keblében hozná a magyar nyelv iránti érzéket, s az iskolán kívül sem venne rajta erőt az alacsony a magyar nyelv rovására, a mint pedig az a legtöbb esetben meg szokott történni.

Ez az én lelmemnek édes meggyőződése!

Es miután Zemplénmegye keblében a nemesebb lelkek magyarosító egyletté tömörülve, magyar kisedővödők létesítését tűzték ki törekvésük céljául; szentül hiszem, hogy meg fog jönni az az idő, a midőn az itteni tót községekben nem fog a magyar szó pusztába elhangzani!

Mi azonban még, nem mentesből, hanem egyházunk iránti kötelességből sem hagyhatjuk figyelmen kívül a *cura pastoralis*.

Senksem óhajtán inkább, mint épen mi, tót papok, a kik különben is csak kényszerűségből törjük a tót nyelvet, hogy mindannyiszor édes magyar nyelvünkön szólhatnánk hűveinkhez; de hiába, még ez most nem lehet, s ha tán ő felsége hamarosan kerülne Terebesre, mi még nem fognánk dicsekedhetni azzal, hogy magyarajkú hűvek pásztorai vagyunk: hanem azzal, igenis, dicsekedhetünk, hogy ezt a néhány kis egyházat annyi áradattal szemben megtartottuk vallásunknak!

Nekünk még most nem szabad felednünk, hogy a reformáció az által jutott győzelemről-győzelemre, hogy a nyelvet közötti különbséget nem tett, s a néphez a nép nyelven szólott!

Az e vidéki lakosság nem iszonyodik ugyan a magyar nyelvtől, de azért mégis nehezen tud megválni anyanyelvtől, melyet a bölcsőben hallott!

Az az ungi tót egyház, melyet Kassán úgy megjeleneztünk, elvégre is eként szolt: „Ibe szeretnénk, ha a papunk tótul is tudna.” Erre a megjegyzésre aztán az illető elfutott egészen a Tiszahátra!

Elv-, nézetkülönbség volt és lesz az emberek között mindvégig. Azon tehát nem ütözünk meg, hogy cikkirő az itteni kalvinisták tótsága mellett a mai viszonyok közötti mentséget nem talál és nem is fogad el; hanem azon, igenis, megütöztünk, sőt fájdalmasan esik lelkünknek, midőn testvér-kebeltől így nyilatkozott hallunk, hogy az a néhány tótajkú egyházközség úgy *kéri a sorokból; sok gondot, sok aggodalmat okozott már az egyházkerületnek, és hogy ezek miatt már nem elsőben kellett pironkodnia testületünknek!*

Mindezekről nekem tudomásom nincs. Hogy az itteni egyházak, tót lelkesek iránt vagy egyszer követelőleg léptek volna fel az egyházkerület előtt, s ezáltal okoztak

volna gondot, aggodalmat, harminc év óta sohasem hallottam; hanem azt sokszor láttam, hogy a magyar papot szíves örömmel fogadták kebelükbe! Azt sem hallottam egyházkerületünk főbjeitől, hogy ez a néhány egyház, mint valami fajtaysarj, *kéri a sorokból*, sőt azt tapasztaltam, hogy ezek is a magyar egyházakkal egyenlő szeretetben részesítettek.

Az egyházkerület nem is tehetne másként, mert hogy nemcsak a magyar lehet kalvinista, azt az élet igazolja!

Hogy tehát Terebesen lett volna miért pironkodnunk; nem éreztem; azt sem tudtam észrevenni, hogy ő felsége szándékos kiszámítással sütötte volna rá illető lelkész-társunkra, hogy tótoknak predikál; hanem, igenis, a helyi viszonyokból kifolyólag, esetlegesen tette a kérdést, a mennyiben tudta azt, hogy Terebes környékét már tótság lakja.

A jó tanács rokonszenvent ébreszt, bizalmat kelt s küzdelemre serkent. A kicsinylés pedig bizmatlanná tesz, lehagol és visszarettent.

Mi magyarosítási törekvéseinknél ezen magyar példa-beszédet tartjuk szem előtt: „Lassan menj, tovább érsz!”

Böszörményi Károly.

TÁRCZA.

Melius Péter, mint exegeta.

(Folytatás).

III. A bibliának nem egy és ugyanazon könyvére hanem több különböző könyvből vett egyes részletekre vonatkozó magyarázatokat tartalmaz Meliusnak az előbbinél alig néhány hónappal később megjelent beszédgyűjteménye, melynek címe: „*Válogatott prédikációk a próféták és apostolok írásából, mind egész esztendő által való fő ünnepekre és mindenféle szükséges dolgokról és articulusokról a régi és mostani doktoroknak magyarázások szerint. Ugyanezen prédikációk egybe a keresztelésnek, úrcsatorná-osztogatásnak, esketésnek és egyéb egyházi rendtartásnak igaz módja prédikációk szerint*” (Czime R.M.K. I. 54.). E színtén Debreczenen nyomott kötetet Magóczy Gáspár feleségének, Massai Euláliának ajánlotta Melius, a debreczeni szegény káplán. Ezen munka, mely a többször eltevésztett lapszámozás szerint 419 oldal terjedelmű, amiként címéből is látható, ünnepi beszédekbe foglal magában és pedig nemcsak azon ünnepekre, melyek ma a magyarországi református egyházban, mint olyanok szerepelnek, tehát karácsonra, kiskarácsonra azaz új-évre, nagypéntekre, húsvétra, áldozósüörtörtökre és pünköstre, hanem — még mintegy átmenetül — vikarszere, böjtre és szentháromságvasárnapjára is; míg ellenben viróvasárnapj predikáció nem található benne.

E munkában még szórásalhasagatott dogmatikus fejtegetésekkel találkozunk, mint az előbb ismertetett kötetben, amit különben könnyen kimagyarznak az egyes beszédek alkalmai, amelyek bizony csodás eseményekkel köttetvén össze, tág tért nyújtanak az emberi ész fölé emelkedő hittételek fejtegetésére. Krisztusnak szüetl születése, megkeresztelkedésének körülményei, isten-embersége, testi felmátadása, mennybemenetele, a szentelek alászállása mind oly tárgyak, amelyek kétségben kívül nagyon megkövetelik a felvilágosított magyarázatokat, még ha ezek azon csodás dolgoknak nem a józan észszel való összeegyeztetését célozzák is, hanem a netalán támadható kételek erőszakos elnyomására törekednek.

E predikációk célja hasonlóképen a dogmák igazolása a bibliából. Minthogy pedig ezek központját a

krisztologia képezi s különben is az ünnepek többnyire Krisztus életének egyes nevezetesebb mozzanataira vonatkoznak, a szóban forgó prédikációkban is túlnyomó mértékben a Krisztusra vonatkozó elvek fejtegetésével találkoznak. Melius az ó-szövetségnek akármely történeti vagy költői részletéből kimagyarázta azt, hogy az Krisztust példázta. Oszlja Pálnak azon nézetét, hogy a tengernek Mózes által való ketteválasztása is Krisztus működését jelképezi, vagyis — helyesebben szólva — az isten által mintegy előre jelezte emezt; ki is fejté. Amint Mózes kétfelé választotta a habokat, úgy Krisztus is elválasztja a választottakra nézve egyfelé a sántát, a cspát; másfelé a törvény átkát, a poenát (316.). A paradicsomban szintén létezett jelképe Krisztusnak. Ott ugyanis voltak olyan fák is, a melyekről szabad volt enni és volt egy olyan is, a melyet nem volt szabad érinteni. Az előbbieket példázatai a mi lelkünk kenyerét, Krisztust s igéjét és érdemét, a melyekből nekünk is szabad, sőt kell ennünk. De tilos elbizakodnunk érdemünkben, azaz a jó és gonosz tudásnak fájáról ennünk, mert akkor mi is meghalunk a törvényvel (5.). Jakób áldását és jóvendölését is Krisztusra magyarázza; annak minden kifejezésében, képeiben Krisztusra ismer és sokszor erőszakosan is kivonja belőle.

Az Exodus XII. részének kezdetét, hol a húsvéti bárányra vonatkozó rendelt foglaltatik, szintén átvízi Jézusra, mint a ki a pascha-bárány személyes megtestesülése; mert egyrészt Jézus az utolsó kétezer év elején fogantatott és született, másrésztől a bárányt az év kezdetén kellett megfogni; továbbá, míg ő harminc éves korában kezdett prédikálni s három évig tanított, addig a bárányt három napig kellett tartani; végül pedig ő is, mint a bárány, Nizán hónap 14. napján végeztették ki. E hasonlatot aztán ilyenformán teljesen keresztülviszi (305. s köv.).

Hogy gyakran mily értelemcsavarással lehetséges egyes részleteknek a Messiásra való erőszakolása, az eddig felhozottak is kimutatják némileg. De legkirívóbb példát a 45. zsolttár magyarázata szolgáltat e tekintetben. E zsolttár ugyanis a legkevésbé vallásos tárgyú az összes között; sőt talán egyedül olyan, melyről határozottan ki lehet mondani, hogy világi dal: mert hiszen már címe is kijelenti, hogy «menykezői ének». Es Melius a király leányát mégis az anyaszentegyháznak tekinté, mint a mely Krisztusnak jegyese. A vőfélyek a lelkészeket jelképezik (287—291.). E zsolttár 14. versében előfordul e kifejezés: «vont arany». Ez a Jézus Krisztus tiszta, ártatlan, szent érdemét, igazságát s az ő áldozatát jelképezi, a melyet örökkévaló telek által áldozott (300.). Nem ezen tekintetben, de mint magyarázat érdekes és következetesen keresztülvitte a 2. vers végén levő hasonlat értelmezése: «Az én nyelvem gyors irónak pennája;» vagyis öröm-, kegyelem- és békehirdető szó vagyok, nem törvény követe. Következésképp fejté ki: mindenki gyorsan, csaknem lázas sietséggel ír arról, a mit szeret, a mit neki ajándékoznak, a mi rá nézve örvendetes; de a mit nem szeret, a mi ellenére van, azt nehezen, vontatva írja. Így az író is a jó beszédet, az isten kegyelmét nagy gyorsan mondja (270—271.).

Visszatérve Meliusnak azon fejtegetéseire, melyek az ó-szövetségben képzelt messiásitias helyeket magyarázatja, még azt hozhatom fel erre vonatkozólag jellemzőseül, hogy szerinte Eszaiás megírta a Krisztus hadakozását, névét, tisztét és születését s királysága hasznát (62.).

Ilyen írásmagyarázat mellett nem csodálható aztán az, ha néha következetlenségbe esik; egyik helyen ellentmond más helyen nyilvánított véleményének. Feljebb említettem, hogy az anyaszentegyházat Krisztus jegyese

nek mondja, egy helyen azonban magával Krisztussal azonosítja azt, csak azért, hogy előadhassa az iránti óhaját, hogy valamint az asszonyok Krisztus testét jóillatú «szerszámokkal» meg akarták kenni, úgy mi is a Krisztus érdeméből jött alaminzsnál, azaz jóselekedetekkel ápoljuk a szőlőkököket s főként az egyházat (244.).

Krisztus életének főbb eseményeivel ilyen sokat foglalkozván e «válogatott prédikációk». Melius azok elbeszélése alkalmával sok mellékes körülményre kiterjeszkedik, de a melyek mind csak arra valók, hogy az atyáisten és Krisztus, továbbá ezek és az emberiség közötti viszonyról alkotott orthodox fogalmakat megerősítsék.

Az isteni örökvégzés hitén alapul Melius azon állítása, hogy az isten azért indította a római császárt a kormányra alatt levő népek megszámlálásának elrendelésére, mert örök idők előtt elvezette és megjövendölte, hogy Mária Bethlehemben fogja szülni a Messiást (95.).

Magyarázatai közben a Lukács szerinti evangélium II. részének 11. versében levő eme kifejezéshez érve: «Született üdvözítőnk»; ebből kiindulva előadja Krisztus születésének hasznait a következőkben: 1. Minket isten fiaivá tett s újjászült; 2. Mindenét nekünk adta és cserélt velünk; 3. Mint testét magához, úgy minket istenhez emel; 4. Miértünk rabba, bűnné, átokká lett, hogy szabadossá, igazsá, áldottá, élővé, fiúvá, szentté tegyen; 5. Megtiszított, újjászült tenn születésével; 6. Minket isten házába, templomává tett (102—3.).

Újvíz prédikációjában Krisztus körülmetélkedésének okait sorolja elő, őt úgy tünteti fel, mint a ki már nyolc napos korában gondolkodási képességgel rendelkezett s akarni is tudott (99.).

Vízkereszt ünnepére készített beszédében a keresztiséget az istennel való megbékülés jegyének mondja. Ezzel kapcsolatosan fejteti azt a kérdést, hogy miért kereszteltette meg magát Krisztus, holott ő nem volt bűnös s így szüksége sem lehetett a kibékülésre, mivel különben is békében élt az istennel. Hogy Krisztus ennek dacára is megkeresztelkedett, annak tulajdonítja, hogy be akarta bizonyítani a következőket: 1. Ő kezes érettünk; 2. Ő isten fia s békében van istennel; 3. Ő, a ki elrontja a sántát művét, az istenét megújítja; 4. Ő a törvény betöltője; 5. János keresztisége és az igaz tanítóké istentől való (152—3.). Ez utóbbi pontra vonatkozólag meg kell említenem, hogy Melius a keresztiséget úgy hajtotta és hajtatta végre, a mint Keresztelő János, azaz a gyermeket egészen a vízbe merítette, nem pedig «csak pápa-módra nyalagatta» (152.). Erre céloz az idézett pontban, mintha Krisztus által is igazoltatni akarná saját eljárását. Ugyancsak e vízkereszt beszédében írja, hogy a keresztiség alkalmával két fogadás történik. Az isten azt fogadja, hogy kiengesztelődött irántunk s szerető atyánk; Krisztus azt, hogy üdvözítőnk; a Szentlélek pedig azt, hogy megcsentelünk, gondviselőnk. Mi is viszont, vallomást tevén bűnösségünkről, megfogadjuk, hogy egy né több istent nem imádkozunk, Krisztuson kívül más üdvözítőt nem ismerünk; továbbá azt, hogy Krisztus fegyverében a Szentlélek vezetése mellett szentül élünk (131—2.). Melius a biblia minden betűjét istentől ihletetnek s ennélfogva kétségbevonhatatlannak tartván, nem csodálkozhatunk azon kezdetleges és korlátolt felfogásán, hogy Krisztus megkeresztelkedésének azon sajátosságát, melyszerint abban az istenség mindhárom személye szerepelt, érveli hozza fel a Stancaro álláspontjának megdöntésére (161.).

Azt, hogy Krisztus szombaton volt halott, annak jelképül tekinté s úgy magyarázza, hogy valamint ő hosszas munkája után szombaton, azaz a pihenő napon

nyugodott, úgy mi is pihenjük ki magunkat hat napi munkánk után a hetedikén (245.).

Ha megemlítem még azt, hogy minden alkalmat megragad a praedestinationak és a hit általi igazulásnak fejtegetésére s az ezekkel ellentétben álló szabadságkarának és a cselekedetek által való üdvözülésnek megafólasára: ez és az eddigiek által igazoltnak hiszem azon állításomat, hogy e munka tulajdonképpen a dogmáknak a hívekben való meggyökerezését végett iratott Melius által.

(Folyt. köv.)

Zoványi Jenő.

Német egyházi viszonyok.

Az „evangéliumi szövetség” augusztus hó 15—17. napjain majnai Frankfurthban végre is megalkult! Mi, magyar protestánsok is valódi örömmel üdvözölhetjük ezt az egyesületet, ezt az *Erfurthban kezdeményezett* véd- és dac-szövetséget, mely az *evang. prot. érdekek*, tehát a legszentebb érdekeink megvédését tűzte ki feladatául Rómával szemben. Az erlangen, giesseni, jénai, halle-wittenbergi s részben a lipcei teológiai tanárok egyesültek Frankfurthban a szövetség zászlója mellett, s csak néhány túl-liberális s pozitív theologus maradt távol az alakuló gyűléstől, az ismételt meghívás dacára is.

Az „evangéliumi szövetség” — a mint azt az alakuló gyűlésen *Fricke*, lipcei tanár, a Gusztáv-Adolf-egylet buzgó elnöke jelesen kimutatta — távol van attól, hogy az odiosus kulturkampft halottaiból feltámaszva, sőtinkább hangsúlyozva a gyakorlati egyházi élet mezején a kath. kereszténységgel való testvéri egyetértést. Csakis a jesusitumot, az evangélium egyházának ezt a régi, makacs ellenségét s dámoni ellentétét a divide et impera elveivel támadja meg s ezzel szemben akarja megvédeni az ev. egyház érdekeit. Meggyőzően utal, továbbá széleskörű egyháztörténeti adatok alapján, a jesusitumus százados romboló művére s ezzel szemben a protestantismus politikai és egyházi vezetőknek tehetetlenségére, mely előbbinek működését elősegítette úgy, hogy a Gusztáv-Adolf-egylet s az „evang. szövetség”, ma a *bünbánat műve* a százados prot. mulasztásokért. Végül figyelemmel Róma törekvéseire, mely veszélyesebb bármely politikai ellenségénél. Már pedig az evangéliumi elv, a világnak szellemi nagy hatalmát a világól kitorolni annyit jelent, mint a *legjobb javakat* törölni a tudományból; jelenti az egész modern szellemi iránynak megsemmisítését, a mi viszont azonos a „praeceptor mundi,” az anyagi doctor pápáig magaslatl s szentesített álláspontjára való visszatéréssel.

Különös; hogy az „evang. szövetség” nemcsak Róma, hanem némely ál-protestáns körök részéről is heves megtagadatlanságnak van kitéve! Egy *Stöcker* s pozitív társai lehetetlennek tartják a különböző teológiai pártirányoknak az „evang. szövetség” eszméjében való egyesítését. Mintha bizony itt *dogmatikai kérdésekről*, nem pedig az *evang. protestantismus egyházainak legfőbb*, mondhatnám *életkérdéséről* volna szó! Úgy látszik, hogy bizonyos prot. körök a vallás és dogma, kereszténység és teológia, kijelentés és írás, vallásos hit és hittani rendszer elvi különbségének világos tudatára még nem igen jutottak el. *Nem teológiáról, hanem az evangéliumról* van itt szó, s annak érdeke közös érdektünk, bármilyen teológiai iskolához tartozunk is különben! Anyai áll, hogy *Stöcker* receptje szerint az evang. érdekek megvédésére alakult szövetség létre nem jöhetne. Hiszen szerinte «a protestáns egylet veszélyesebb, mint Róma» s még a frankfurti alakuló gyűlés előestéjén is, egyik lapja «a pozitív theologusok egyesülését a protestáns-egyleti

emberekkel, a világosság egyesülésének» nevezte «a sötétséggel s Krisztus urunk ellenségeivel» s kívánja, hogy «az ultramontanismus helyett, a sokkal veszélyesebb ellenség, a protestáns-egylet ellen küzdjünk, melynek legyőztetésére a valódi katolikusokkal való egyesülés többet nyom az evang. szövetségénél.» Ily pápistas képtelenségekkel s Krisztus ügyének ilyenmő megtagadásával, valóban csak *Stöcker pártjában* találkozhatunk!

Az «evang. szövetség» ellen felhozott nehézségek nem oldhatók meg az által, hogy *Lechler*, lipcei praelatus szerint, az egyes irányok (főleg a pozitív és liberális) *egymásmellett* (de nem *egymással*) haladhatnak az evangélium megvédésében Rómával szemben mert a 30 éves háború története megtaníthatna bennünket arra, hogy a protestánsoknak egymásmellett való haladása sohasem vezetett a közös ellenség egyesült legyőztetésére, hanem közös vereségre. Ha minden egyes irány a másiktól elismeri azt, hogy az evang. egyház őszinte szeretete hatja át s az evang. hitet áldozatok árán is kész védelmezni: miért nem volna lehetséges az «evang. szövetségben» való áldásos együttműködés?

A protestantismus története azt mutatja, hogy olyan törekvésekben nem volt hiány, hogy *az egyesítő föltölgyek* mellőzve, a *hittani különlegességekre* szeltek a legfőbb súlyt. A dogmatika, az úrvacsoráról szóló tan tette lehetetlené a marburgi egyesülést, a mi aztán keserűen bocsolta meg magát a későbbi protestantismusban. Az egyesülés szüksége csak akkor állott be, ha külső veszély fenyegette a protestantismus egyházát s még vagyunk győződve arról, hogy az északi és délnémetországi protestánsok egyesülése esetén, soha a smalkaldi háború oly tragikus véget nem ért volna. Századunkban, végül a reformatio 3. százados fennállásának jubileumán, elérkezettnek látszott az idő a *látszólagos* ellentétek kiegyenlítésére s az unió megkötésére. De mennyire feltámadtak azután is a tagadó, elkülönítő szellemek s mennyire eltört a unió, a burokraták merevsége s a theologusok viszáldokadása miatt!

Ha valaha, úgy főleg ma teszi szükségessé a vatikáni jesusita Róma a *prot. szellemek egyesülését*, a mi csakis az evang. érdekek energicus, meggyőződésteljes képviselése által lehetséges; szükségessé teszi nevezetesen a különböző s jelenleg mereven elkülönített teol. irányoknak az egyházpolitikai pártoknak gyakorlati egyesülését. Ezt kellene a németországi prot. egyházi köröknek figyelembe venniük!

Beyschlag tanár, az ó-katolikus reformmozgalomról a frankfurti alakuló gyűlésen következőleg referált: négy előtételen nyugszik az ó-kath. mozgalom elítélése. Némelyek szerint az ó-katolicismus napjai meg vannak számlálva (s ezt hirdeti az ultramontanismus 16 év óta) s nem egyéb ez, mint a *Bonge-féle német katolicismus második kiadása, következetlen tridentini s vatikáni katolicismus*. Helyesen emeli ki B., hogy az állam s korunk opportunismusa s indifferentismusa oka annak, hogy az ó-kath. ügy nagyobb tért nem hódított. 14 év óta 100 ó-hath gyülekezet alakult s a lélekszám Németországban s *Schweizben* 50—50, *Csehországban* pedig 60 ezerre tehető, a mi mindenesetre nem imponáló szám, a mi statisztikai korunkban. Az ó-katolicusok a vallási képmutatás kikerülése mellett, a *pozitív kereszténység*re s a *történeti jogi alapa* helyezkedtek, s mint ilyenek, szellemi rokonai *Sailer, Diepenbrock, Lessault* s más jeles katolikusoknak. Következeten tridentini katolikusoknak sem mondhatók. Ők valódi katolicismusra törekzenek a jesusitumus, papalimus s romanismus elhagyása által és általában a *conservatív reformok terére* léptek. Elvetették a Mária-tisztelet, ereklyék tiszteltetésének, pénzért

való misézésnek, bűcsújárasnak stb. római kinövéseit és a tradícióit is csak oly értelemben veszik, mint a protestánsok a gyermekkereszttség, vasárnap megszentelésének stb. tényleg, s e tradícióit is az írásoknak rendelik alá. A mise náluk nem a Krisztus golgothai áldozatának vérendküli ismétlése, hanem az ős-kereszttyén teljes istentisztelet kifejezése. Istentiszteletök nyelve a német anyanyelv, s az átlénygülés tanít a protestánsokkal egyetemben a scholastica szószálaságosságuk tartják. Megtartották az ó-kath. szerzetességet, a mint az a vegyes zsinat által választott püspökökben talál kifejezést. Szoklottak a szerzetességgel, kényszerűbátással s általában a ferde római erkölcsi élekekkel. A kényszerűbátás helyett megtartották az önkéntes magányonást s hangsúlyozzák a ker. szemléységnek isten előtt való önfelelőségét. Az ó-kath. közösség barátságos lában áll a modern állammal, mint a protestánsok, míg Róma annak létjogát folyton tagadja.

Fölveti B. azt a kérdést is, hogy mért nem tértek át a protestánsismra? a mi 10 éves vértanuságtól kiemelte volna meg őket. Azonban az ős-kereszttyenség eszményéhez hívek maradtak, a római jesusita visszadések-től megijesztáltak s egyházi missziójuk az evangy. szellemű katholicismus egyenlőségében s a protestánsismhoz való közeledésben áll. Épazért fejleszteniük kell a protestánsismban ezen fejlődéskepes mozgalm iránti érdeklődést. Pál apostol a töle távolabb álló jeruzsálemi zsidókereszttyenektől nem fordult el, hogy azokat a phariseusoknak és irástudó főpapi pártunk feloldozza, sőt inkább pénzbeli segílyt eszközölt ki számukra a pogánykereszttyének között. S a mit Pál a zsidókereszttyének érdekében tett, ezt kell a protestánsismnak a hozzá sokkal közelebb álló ó-katholicismusét tennie, aminél különben is támogatja a waldenseket, a spanyol s tengerentúli evangelizációt és missiót.

Valóban Beyschlag tanár eszményi szép képet nyújtott az ó-katholikus reformmozgalomról, s ezzel jelezte e téren is a „evangy. szövetség” magasabb feladatát a katholicismus jesusita kinövéseivel szemben!

Dr. Szilávik Mátyás.

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári ev. ref. egyházmege őszi gyűlése.

Egyházmegeünk őszi közgyűlést, Kiss Áron, esperes és Dr. Farkas Antal, világi tanácsbíró elnöklete alatt, október 17—18. napján tartotta meg a szatmár-németi egyház iskola-tanácsstermében.

Esperes úr, buzgó imája után, üdvözölven a mostoha idő miatt kevés számmal megjelent gyűlési tagokat, a gyűlést megnyitottak nyilvántotta.

Iszák Dezső, egyházmegei gondnok, országgyűlési elfoglaltatása miatt nem jelenhetvén: a társelnöki szék Dr. Farkas Antal, legidősb világi tanácsbíró által töltött be.

Ezután esperes úr felolvasta a tárgyalandó és elintézendő ügyekről összeállított jelentését, melynek azon része, hogy ezúttal több fegyelmi ügy is lesz tárgyalandó, kellemetlen hatást gyakorolt reánk. Sajnos, hogy az ily ügyek gyűléseinkben már közönségessé kezdenek válni.

A gyűlés első napján elvi fontosságú kérdések nem lévén, a helyi érdekű aprólekos ügyek tárgyalattak és intézettek el. A megürült világi tanácsbírói hivatalra, az idő rövidsége miatt, a szavazatok kissé számmal nem érkezvén be: azoknak időközli felhontást esperes úr egy általa összehívandó bizottság által fogja eszközölni.

A mult gyűlés óta történt tanítói behelyezések meg-erősítettek.

Esperes úr meghatott érzéssel jelentette, hogy idős Warga Lajos, panyolai lelkészársunk, e folyó október hó 11-én, 62 éves korában, földi pályáját befejezte. Egyszajentest közgyűlésünk fájdalommal részvétellel vette tudomásul és emléket jegyzőkönyvileg megörökíteni határozta.

Főtiszt püspök úr két helynélküli segédlelkész atyafit ajánlott egyházmegeünknek alkalmazás végett. Miután a segédlelkézi állomások mind be vannak töltve, a két tiszteletbeli atyafi nem nyerhetett körünkben alkalmazást.

Esperes úr jelentése szerint, a „Magyar Prof. Irodalmi Társulat” rendes tagjául egyházmegeünkben többben iratkozott alá; azoknak nevei a jegyzőkönyvbe be fognak jegyezteni. Együttal kimondattott, hogy az alapító tagok közé, több egyházmege példája szerint, a szatmári egyházmege is be fog lépni, s a 10 forintnak 6%-os kamatát évenként rendszeren fizetni fogja.

Az eperjesi, nagy-károlyi és torokói tüzkarosultak részére kibocsátott „Segítség Album” hathatós pártolására a gyűlékezetek felhivatottak.

A máramaros-szigeti és eperjesi iskolák segélyezésére az egyházak szinte felhivatva: a begyűlendő adományok egyházlátogatás alkalmával be fognak szedetni.

Az egyházkerületi népiszkolai tanügyi bizottság által kibocsátott „Gyűjtő ívek”-ből összeállítandó „Gyűjtő ív” szerkesztésével Kalós Péter, Békely Albert és Dóczy Imre, egyházmegei tanügyi bizottsági tagok bíztattak meg.

A „védhimlő” beoltásról szóló szabályrendelet közzétett határozatától, azon utasítással, hogy az minden egyház jegyzőkönyvébe vezetessék be és a tanítók azokat szoros figyelemben tartassák és magukat ahoz alkalmazassák.

A „Mária Dorothea” egyesület gyűjtő íve, mely a magyarországi tanítónők és nevelőnők érdekében. Budapesten felállítandó intézet lépitésére végett bocsátott ki. eperjesleg közzétett határozatától.

Ezek voltak közérdeklőbb határozatai a 17-iki gyűlésnek. Megemlíthető még, hogy amok ominozus egyházban. Csekében Sarkadi Pál, gondnok, ki egy személyben községi főbíró is, gondnoki hivatalról lemondását betejesztette. Miután oly népes községben a két hivatal olykor összeütkezésébe is jöhet, de meg a gondnokságot már 3 év óta viseli, a felmentés részére készséggel megadott.

A delutáni órákban az egyházmegei könyvtár és lelkézi gyámintézet ügyében volt tanácskozás.

A gyűlés második napját egészen fegyelmi ügyek vették igénybe. A csenger-újfalusi lelkész, valamint a csekei lelkész és tanító ügyében hozott ítéletek az illető felek által az egyházkerületre felebezettek, míg a füleddi presbyterium képviselője a reájuk hozott ítéletbe bele-nyugodott.

A már is elég kényessé vált és napról-napra mindinkább mérgeződő ügyekben hozandó felsőbb bizottsági ítéletet most már az érdekelt felek várhatják a jövő évi május hóban tartandó egyházkerületi közgyűlésig.

— 3 —

Kalós Péter.

KÖNYVISMERTETÉS.

Észrevételek a „Sárospataki Lapok” folyó évfolyamának 32-ik számában foglalt könyvbírálatra.

A „Sárospataki Lapok” ez évi folyamának 32. számában megjelent az „Észrevételek”, mely az általam kiadott s a középiskolák negyedik osztályának szóló evan-

gyélimi hit- és erkölccsal foglalkozik s pálcát tör felette. Mivel e bírálatban alaptalan állítások foglaltatnak, kötelességemnek ismerem azokat — habár gátó körülményeim miatt kissé elkésve is — megcáfolni s valódi értékre leszállítani. Nem az a tudat vezérel, mintha talán hibátlanok s tökéletesnek tartanék tankönyvem; ellenkezőleg belátom s magam legjobban érzem és tudom hogy tankönyvem gyaró, hibás, s hogy az általam elkövetett hibákat más, nálam tapasztaltabb, pedagógiaiag képzetesebb s tudományban gazdagabb író el is kerülte volna. Mindemellát a t. S.—F. bíráló úr is meg fogja engedni, hogy nekem is lehet igazam. Midőn a bírálat megcáfolására töreksem, távol áll tőlem minden irkafirkálási viselkedés és személyeskedés s csupán reputációm érdekében szólok fel. Ha ugyanis mind hamisítatlan igazság volna az, amit a bíráló úr tankönyvemről állít: akkor én haszontalan munkát végeztem s nem érdemlem meg, hogy a tiszta evang. egyházkerület eltűnjön engem egy theologiai tanszéken az ifjúság megtartására.

A bírálónak első kifogása, hogy a tankönyvecskeben nincs elválasztva az erkölccsal a hittantól. Hanem együtt, mintegy a hittannak uralma alatt tárgyalja a hit- és erkölcsi életet, úgy, hogy ennek alapján az erkölccsal a hittannak szellérént, függelékeként („fructus fidei” mondották hitvallásaink s utóak az ó-protestánsok) tűnik fel, a mi a két tudomány újabb állásával határozottan ellenkezik. Ez a kifogása csak természetes következtetés egy más, sokkal nagyobb hibából, abból t. i., hogy a tankönyvben nincsen semmi rendszer; a bíráló úrnak állítása szerint ugyanis főhibája tankönyvecskéjének rendszertelensége, hogy t. i. mozaikszzerű §§-okból van összerakva a mi az egységes áttekintést nagyon megnehezíti. Hogy a szerző bizonyos rendszer szerint állította össze tankönyvét, bizonyítja elsősorban a bíráló úr ama beismerése, hogy a szerző „evangéliumi hit- és erkölccsal Nitzsch és az ó-protestánsok módjára nem különbözteti el egymástól, mint két külön önálló tudományt, mely egy alapon ugyan, de mégis csak az elkülönített tárgyalás mellett fejthető ki teljesen: de a bizonyítja másodsorban a tankönyvnek a bevezetésen kívül három szakaszra való osztása. A bíráló úr elihethi, hogy jöllehet nem a rendszeres theologianak, hanem az új-testamentumi exegesisnek és segédtudományainak vagyok előadó tanára, van annyi tájékozottságom a theologiai tudományokban, miszerint a hittant és erkölccsal tudományosan s kimerítően csakis elkülönítve lehet kifejtetni; de arról is van tudomásom, hogy még e század közepe táján is akadtak egyes *hírreces* theologusok, kik a hitnek és erkölccsalnek egymáshoz tartozását hangsúlyozva, a hittant és erkölccsalnek *egy rendszerben* olvasztották össze. Midőn ennek helytelen-ségét elismerjük, van-e jogunk őket rendszertelenséggel vádolnunk? Vajjon szabad-e Rückertet, Rothet vagy Nitzschét rendszertelenséggel vádolni azért, mert meggyőződésünk szerint *rossz* rendszert követtek? En azt hiszem, hogy nem. Vajjon, kérdem, volt-e joga a bíráló úrnak rendszertelenséggel vádolni tankönyvemet azért, mert benne, meggyőződése szerint, *rossz* rendszert talált? Azt hiszem, nem. Szabadságában állott indokolva kifejtteni az ily rendszer hiányait, de nem ily módon támadni meg.

Midőn tankönyvemben a hittant s erkölccsal együtt egy-síve adtam, nem volt szándékom sem Rothet, sem Nitzschet követni s utánozni, hanem tisztán a szükség kényszerítő hatása alatt olvasztottam egybe az egytől tartozó s külön tudományban tárgyalandó hittant és erkölccsal. A tankönyv a negyedik középiskolai osztály számára készült, a mely osztályban a vallástant nem annyira a tudomány, mint inkább a pedagogia szempontjából kell tanítani;

hol nem az a fődolog, hogy a fű a hittant és erkölccsal közötti különbséget s a kettőnek egymáshoz való viszonyát tanolja megismerni, hanem az, hogy a tanuló szívvel, értelmével s akaratával testelő-lelkéstől keresztyénné s azon egyházfelekezeti hű tagjává legyen, a melyhez tartozik. En nem tudok magamnak olyan vallástant képzelné, a ki egyházának szolgálatában állva s kötelességét híven teljesítve, keresztyénné s nem egyúttal valamely ker. felekezet hívévé is nevelné tanítványait. Ugy a tankönyvnek, mint a tanárnak kötelessége feltűntetni azon egyházfelekezetnek, melynek kötelekbebe tartozik főtanait s azon különbségeket, melyek elválasztják más felekezetektől; meg kell győzni a tanuló, hogy egyházának tanai lehelyesebbek s Jézus evangéliomához legközelebb állanak. Mivel egyrésztől ez a paedagogiai szempont vezérelt tankönyvem összeállításában, s a másik másrésztől az ág. evangélikusok vallástani tanterve szerint a hit- és erkölccsal a 4-ik osztályban hetenként csak *két* órában tanítandó s ebből folyólag a hittant és erkölccsal elkülönített tárgyalására elegendő idő nincsen: ez okból ilyen rendszer szerint iparkodtam az egész hit- és erkölcsi életet feltűntetni, a milyen a tankönyvben valóban létezik.

Ez együttes tárgyalás dacára koránt sincs az erkölccsal elnyomva a hittant által s nem tűnik fel a hittant szellérént. Mert ha csak a könyv kiséjeit, a lapok s paragrafusok számát vesszük tekintetbe (jöllehet nézetem szerint a külső terjedelmének sohasem lehet *egyellen* s *híztos* kritérium valamely tárgy helyességének meghatározásában), ha csak a külsőt vesszük is — mondom — tekintetbe, még akkor is igen tekintélyes része foglalkozik a könyvnek az erkölccsal. Nagyon téves a bíráló úrnak az az állítása, a mely szerint a szerző „az erkölccsalról csak a 3-ik szakasz vége felé 11 lapon szól”, mert eltekintve attól, hogy a 3-ik szakasz ezek a paragrafusai: „az egyháztól” (18. §.), „az egyház kegyelmi eszközeiről” (19. §.), „az isten igéjének terjesztéséről” (20. §.), „a keresztségéről” (21. §.), „az Úrvasoráról” (22. §.), leg-alább kis részben az erkölccsalba is tartoznak; az 50 oldalra terjedő tankönyv a 29-ik oldalról kezdve végig, tehát 21 oldalon tisztán erkölccsal foglalkozik. Amint külsőleg a §§-ok terjedelme s a lapok száma nem nyomja el az erkölccsal, úgy belsőleg, tartalmilag is meg van őrizve a hittant és erkölccsal szakasz közötti arány.

Ámde a bíráló úr nemcsak abban látja tankönyvem rendszertelenségét, hogy benne a hittant és erkölccsal nincs elválasztva, hanem magában a felosztásban is feltalálhatni véli azt. Itt tesz ugyan egy kis engedményt, a mennyiben azt állítja, hogy „a hittant részben van még valamilyen beosztás, de már az erkölccsal részben ilyenről szó sem lehet.” Ily kategorikus állítással szemben bajos ugyan védekezni, de mindamellát megpróbálom, hiszen Dávidnak is sikerült Góliátot leteríteni. Hogy megmutassam, miszerint van a tankönyvben rendszer, szabadjon azon gondolatmenetet közölnöm, mely veres-falanként húzódik végig az egész tankönyvön. A bevezetést, miután az ellen, mint előkészítő rész ellen, kifogás nem tétetett, mellőzöm.

Az első szakasz címe: „az istenről s az emberről.” Ebben kettő van összefoglalva: theologia és anthropologia s e kettő ily rendben következik egymásra, amint egyáltalában szokott következni a rendszeres hitanokban. Szól ez a szakasz az istenről, a háromság első személyéről, s arról, hogy honban ismerjük az istent, holott őt soha nem láttuk. Istentől szólván, nem lehetett mellőzni s tán máshová tenni a teremtésről s a gondviselésről szóló §§-okat. Ezután szó van az emberről s bűnösségéről, a mely kettő szintén elválaszthatlan egymástól. E

szakasz utolsó §-a előkészíti a következő főszakaszra. Mídon ugyanis feltüntetni a bűnök következményeit, a büntudatot s boldogtalanságot, akkor egyúttal felelmi azt is, hogy a bűnösség közepette is él az emberben az ettől való szabadulásnak vágya; él a megváltás forró ojaia. Így következnek a 2-ik szakasz, mely szól Krisztusról s az ő művéről, a megváltásról. E szakasz első §-a szól Jézusnak életéről, feltüntetni akarva azt, hogy ki az a megváltó, a ki az emberiség javáért kész volt kereszt-halált szenvedni? Az ezt követő §. közlebről ismerteti Jézus művét, a megváltást. Legközelebbi kérdések ezek után azok, hogy mikép válhatta meg Jézus az emberiséget s mikép hajtotta végre a megváltást? Az első kérdésre válaszol a 14. §., a mely Jézus személyiségéről s különböző neveiről szól; a másodikra a 15. és 16. §-ok, melyek Jézusnak földi és mennyei működéséről szólnak. A mint az első szakasz magában foglalja a teológiát, anthropológiát s hamartológiát, így a második szakasz egyesíti a christológiát és a soterológiát. E két szakasz helyett lehetett volna ötöt különböztetni meg, de ekkor ez a kis könyvecske eggyéből sem állott volna, mint csupa fejezetek és paragrafusok címeiből s hogy vajjon előnyére vált volna-e akár a tudományak, akár a paedagogiának, az nagyon kérdéses.

A harmadik szakaszban is, melyet a bíráló úr legjobban elítél, van bizonyos rendszer. logikai következetesség, de a melyet nem vett észre, mert a mint látszik, csak futólag nézte meg a könyvet s a paragrafusok első kikezdesét.

Az első két szakasz szerint, az isten vezérli az embert boldogságra, üdvösségre föle a Krisztus által; ő adja az üdvöt s az emberen áll, hogy elfogadja-e vagy nem? Ezt az üdvöt nem önéreghő sajátítja el, hanem van egy segítőt, grámolítója s ez a szentlélek. Ezért szól a III. szakasznak legelső §-a a szentlélekről. Az erre következő §. a 18. sz. a szentlélek legnagyobb művéről, intézményéről, a melynek kebelében az egyes emberek boldogságukat elnyerik, vagyis az egyházról. A 19—20. §-ok ismertetik meg közlebről az egyházat s annak eszközeit, melyek célja elérésében segítik. Ha már megvált ismertette a hely, melyen belül az egyes emberek boldogságukat elnyerhetik, céljukat elérhetik, így legközelebbi kötelességem volt feltüntetni azon feltételeket, a melyek alatt az egyesek az egyházon belül isten fiaivá, valódi keresztényekké válhatnak, kötelességem volt a subjectiv kellekékről szólnom. Így jöttem reá, hogy az embernek hittel kell bírnia (24. §.), meg kell térnie (25. §.) s isten önmaga és embertársai iránti kötelességeit teljesítenie. A kötelességekről általában szól a 26. §.; az isten iránti kötelességekről általában, az istenistiszteletéről s ünnepekről és az imáról szólnak 27—29. §-ok. Isten iránti kötelességeink ismertetése után szól a tankönyv a magunk iránti kötelességekről s különösen azokról, melyekkel lelkünknek (31. §.) s testünknek (32. §.) tartozunk, s végül részletebben az anyagi javak szerzéséről s becséről (33. §.), minthogy ezek eszközök testünk s lelkünk iránti kötelességeink teljesítésében. A 34—38. §-ok felebarátaink iránti kötelességeinket ismertetik és pedig oly módon, hogy a 34. §. az irányadó szempontot fejtegeti, a 35. §. embertársaink élete iránti, a 36. §. vagyona iránti kötelességeinket tünteti fel. Ezeknek fejtegetése után azon kérdésre kellett felelni, hogy kik a mi legközelebbi embertársaink s minő feladataink vannak velök szemben? Legközelebb állanak hozzánk a szülők, testvérek, távolabb áll az egyház, iskola és háza; ennél fogva ezekről külön kellett szólni a 37. és 38. §-ban. Ezekben kívül már csak egy paragrafus van, mely függelékként szól a halálról s feltámadásról.

Megengedem, hogy a bíráló úr más gondolatmenet szerint tárgyalta volna e kérdéseket; de, hogy az természetesebb s célravezetőbb lenne-e, azt nem tudhatom, mivel nem ismerem. En azt talátnak megfelelően, s így meggyőződésemet követve, ezt alkalmaztam.

Áttré a bíráló úr részletezésére, a melyekben a tankönyvnek egyes hiányait tünteti fel s állításainak igazolására példákat hord elő, csak azt jegyzem meg, hogy a példák megvalasztásában nem a legszerencsésebb, mert épen nem igazolja velök, a mit igazolni akar. Szeme mindjárt az első, a vallásról szóló §-on akadt meg s helyteleníti a vallás meghatározását. Hogy világosabbá tegyem a dolgot, idézem szavait, a melyek szó szerint így hangzanak: «A szüle s a gyermek közötti szeretetviszonyból s nem a félelemből kell a ker. vallásfogalom meghatározásánál kiindulnunk s a szerető mennyei atya iránti teljes gyermekek önoadaadásunkban (értelem, érzélem, akarat s nem a félelemben) áll a vallás. Tehát nem az embernek függési érzete szüli a vallást, mint szerző állítja, ki később következtelésébe esik, midőn azt mondja: a vallás ugyanis élő, szilárd hit ezen felsőbb lényben és ezen lény akarata szerint való élet.» A bíráló úr tökéletesen félreértette az egész paragrafust, s ez okból helyteleníti a vallás fogalmának meghatározását, s ez okból talál következteléséig benne. Ha csak valamivel nagyobb figyelemmel olvassa vala ezen §-ust, nem mondhatna ilyen ítéletet. Ezen §-nak első két kikezdesé általában határozza meg a vallás fogalmát, s a főgondolat e meghatározásban az, hogy az embernek *függési érzete* (Schleiermacher) s *gondolkozásának* azon következtetése, *hogy létezik egy természetfeletti lény*, a mely az egész mindenségét léteztette, *szüli a vallást.* «Tehát nem a függési érzete = vallás, hanem ezen függési érzet és a gondolkodó lénynek következtetése képezi azon alapot, melyen a vallás keletkezik, mert a vallás szilárd élő hit egy felsőbb lényben s annak akarata szerint való élet (értelem, érzélem, akarat). A vallásnak ezen általános meghatározása után csak a 3-ik kikezdesében következnek a ker. vallásnak specifiens meghatározásai ilyenképen: «a keresztényen valás nem egyéb, mint *egy személyes istenben való hit* s az ezen isten iránti *szeretettel* folyó élet.» Hol van itt a következtetés, s mikép hiányozhatik itt a ker. vallásnak meghatározása, azt nem vagyok képes átlátni.

A mi azon állításonat illeti, hogy «Jézusnak bizonyos váltásdíjat kellett fizetnie,» arra nézve bátran állíthatom a bíráló úrral szemben, hogy abban nincsen Anselm juridikai (életégteli) theoriája, hanem, igenis, Pál apostolnak Jézus helyettes halálára vonatkozó nézete, melytől különösen a következő helyeken fejez ki: Róm. 5, 6—8; 4, 25. Gal. 1, 4. I. Kor. 15, 3.—I. Thes. 5, 10. II. Kor. 5, 19+21. Gal. 3, 13, 14. Róm. 3, 23—27. I. Kor. 6, 20, 7, 23.

Hogy a szerző az úrvacsoránál hosszasan magyarázza az elemek s a Krisztus közötti szocializikus viszonyt; de teljesen kikerült figyelmét a földolog, az életközösség Krisztus s az élvező hívők között, mely állandóan megmarad, míg minden teológiai formula változik, » annak oka az, hogy a tanulóknak tudnia, ismernie kell azon eltéréseket, melyek az úrvacsora elemek magyarázatában az egyes egyházfelekezetek között léteznek. A Krisztussal való *életközösség* nincs ezen szóval kifejezve, de nem is maradt el annak *más szavakkal* való kifejezése.

Hibáztatja a bíráló úr a sok bibliai idézetet. Hogy a *biblicitas* «nem a bibliai idézetek holt halmozása, hanem az irás szellemében keresendő» azt, ha «ma már mindnyájan tudjuk,» tudom én is. De nem is a *biblicitas* kedvéért vannak ott ezen idézetek, hanem egyrészt azért, hogy a tanulók a sok közül egyet, kettőt,

e könyvből betanuljanak; másrészt pedig azért, hogy könnyítsek a tanár és tanuló munkáján. Midőn ugyanis a tanár magyarázza az egyes tanokat, hivatkozni kell az írást s ez okból olvastatnia kell a szent-írásból minél többet. Ha a magyarázathoz szükséges bibliai idézetek mindegyikét a vallástani órában akarná felkeresni s olvastatni, idejének legnagyobb részét a keresgéssel s a biblia lapjainak forgatásával töltené el. Ennek kiküszöbölése végett foglalják el a könyv $\frac{3}{4}$ részét az idézetek.

A forrást is akarná tudni a bíráló úr, a honnan merítetne tárgyat. Mivel egyetemes gyűlésünk határozata szerint a hittan és erkölcs tan Luther kátéja értelmében tanítandó: ez okból, mint azt az előszóban is kifejeztem, Luther kátéja s a biblia képezte főforrássomat. Hogy mit olvastam még azonkívül, arról bíz én nem tudok most már számot adni.

Az eddigi cselekedetekben, még csak kiemeltem bánt a bíráló úr a tankönyvvel, de az ezután következő s 3 pontban összefoglalt pædagogiai bírálatban s utasításokban annyira leránt, hogy bíz én magam sem tudom: értéke annyit a pædagogiaéhoz, mint a hajdu a harangöntéshez? Képtelenségeket, látszólagos s valódi ellenmondásokat, zavart chaost s minden roszt, de abszolút semmi jót nem talál benne, s az mind természetes a bíráló okoskodása szerint, mert a munka írója orthodox irányú theológus, s látott-e már valaki oly csudabogarat, hogy orthodox theológus az értelemez, a gondolkodáshoz szólott volna? Gondolható-e az, hogy valaki okos is, még orthodox is legyen? Az contradictio in adiecto. Az orthodox vallástannál értelmetlenül magolgatja, csendes butaságban neveli a tanulókat s haladást semmiben nem ismer, «ad maiorem dei gloriam!»

Végten megítéltetném venni a bíráló úr részéről azt a nekem juttatott orthodox jelzést, ha csakugyan az volna: de sajnádatomra kénytelen vagyok nyilvánosan megvallani, hogy nem mindenben értek egyet a hivataltal egyházzal. Megjegyzem különben s tudomására juttatom a bíráló úrnak, hogy nekem több híres orthodox irányú tudóssal volt szerencsém találkozni, a kiknek alapos tudományja tiz liberális theológus tudományával ért fel, és hogy éltem mindig tiszteltetreméltó az, a ki meggyőződésből híve valamely iránynak, bármionékné nevezük is azt: akár római katolikus, akár görög katolikus, akár lutheranus, akár kalvinista, kalapat emelek előtte, ha meggyőződésből az, mert hit által igazul az ember.

Különbén is igen hosszúra nyújtott észrevételeimben nem cáfolhatom egyenként a bíráló úr apróbb észrevételeit s nem lehet célom minden egyes állítástát boncolgatnom; mert haszontalan szörszállhasogatást és őrés szalmacséplést végeznék, de állításainak igazolására felhozott és idézett példákra szabad legyen azt megjegyznem, hogy a szent-írás bármely helyének is tudók oly értelmet tulajdonítani, a minőt akarok, ha azt az összefüggésből kiszakítva értelemezem és használom. A bírálóknak is könnyű volt ezt tenni, sőt olyan módon magam talán még különb ellenmondásokat is tudnék a könyvben találni.

Hogy a könyvben nem hivatkozom az példákra s tapasztalatra, azt azért tettem, mivel a könyvecské nagyon hosszúra vált volna, a mit szándékosan kerültem. A könyvnek egyes paragrafusait textusoknak tekintetem s tekintem, a melyeket a tanárnak kell magyaráznia. Tessék a tanárnak hivatkozni a tanult bibliai történetekre s az egyháztörténelemre s biztosítani a bíráló urat, hogy a tanulóknak maguk hoznak fel akármennyi példát, ha értelesen tanították nekik az egyház- és bibliai történeteket. Mindenbizonyval vannak a könyvben oly szavak s kife-

jezések, melyeket a tanuló nem ért, de hisz arra való a tanár, hogy megmagyarázza. Avagy talán nem találja szükségének, hogy a IV. osztályú tanuló fogalomkőre szélesbedjék s hogy értelmök újabb és újabb anyaggal gazdagodjék az alantab botyálkökkel szemben? Hol maradt a fokozatos nevelve-oktatás? A gimnázium első osztályában szerzett tapasztalataim alapján mondatom, hogy e könyvben kevés oly egészen új fogalom van, a melyet már a bibliai történetek s az egyháztörténelem tanításánál nem hallottak s nem ismertek volna meg azok a tanulóknak, a kik számára a kérdéses hit- és erkölcs-tan jelöl.

Végül szólhatnék még a bíráló úr egyes, s zárleleken foglalt megjegyzéseiről, lélektani ismeretéről, a történelemből általa levonható tanulságokról; de mivel ezek nagyon messze vezetnének s nem tartoznak a dologra, ez okból bocsánatot kérek az olvasótól, hogy oly hosszú időre vettem igénybe türelmét, bezárom észrevételeim sorát, azon óhajattal, vajha jobb művel járulékoznia meg bennünk az «S.—F.» mögé rejtőzött bíráló úr!

Mayor Endre,
esepérsi theol. tanár.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A konvent ülései** november 19-én kezdődnek Budapestben. Nagyérdemű tagjai között bizonyosan többen lesznek, a kik észre fogják venni, hogy bizonyos bizottságok, a melyeknek elnökeit épen a konvent nevezi ki, a melyek tehát számadással is tartoznának; részint az elnökök túlságos előfoglaltsága, részint — ki tudná mi más okok miatt — csendes aletságban élnek. Az „Egyetemes tanügyi bizottság” például 1883 óta nem tartott ülést, pedig a közoktatásügyi miniszter úrnak újabb meg újabb rendeletei, ha egyéb nem, magokban is bő anyag adnának egy jelentős ülése. Ha nincs szükség az egyetemes tanügyi bizottságra, úgy ki kell mondani annak eltörölését (minek figurálnak ott tagjai az Egyetemes Nevtár-ban!), s végezze ennek teendőit a konvent szak-bizottsága.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület** folyó hó 28—30. napján tartja közgyűlést Kolozsvárt, miközben, 29-én, ünnepélyesen fog megemlékezni néhai Nagy Péter, püspökről, annak immár felállított síremléke mellett. A szertartásban Szász Domokos, püspök imával, Dr. Kovács Ödön, nagy-enyedi theol. tanár emlékezéséddel vesz részt.

— **Hírek.** Az új-testamentomot a pétervári akadémia kalmuk nyelvre fordította; ez a legelső kalmuk-biblia, a mely hivatva lesz a kereszténység számára egy, még eddig idegen területet meghódítani. A bibliaiul misszionáriusok is mennek a kalmukok közé. — A Csokonay-ünnepély Csurgón nagy közönség jelenlétében folyt le; a M. T. Akadémia, a Kisfaludy-társaság, a debreceni ev. ref. főiskola és Debrecen város is képviselöket küldtek a kegyetes ünnepélyre, a melynek hatását bizonyára tartósan fogja érezni a gimnázium ifjúságának józsa-repre fogékony lelkeite. — A sárospataki főiskola tanári kara, a további kellemeletenségek és eshetöleges veszőlekek kiküszöbölésére s a tanulóknak ellenőrzésére utastotta. — *Renan*, közelebb „*Izráel népének története*” című művel gazdagítja a világ-irodalmat. — A „*Prot. Népkönyvtár*” IX-ik füzetét Karsay Sándor, püspök arcképével s érdekes tartalommal jelent meg.

Felölös szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasabos petit sor többször
való közlésűnél 5, egyzen-
ért 7 kr. sorla.
Ezenkívül bérleti díj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Az egyházi közalap törvényszerű rendeltetése.» II. *Fejes István.* — «Nyílt levél Magyarország jog- s különösen egyházi jogtudósaihoz s a ref. egyházak és iskolák adminisztrációjára hivatott férfiakhoz.» *Katona Mihály.* — «Emlékezés Sárospatakra.» *Id. Kiss Áron.* — «Csokonai Vitéz Mihály arcképének leleplezési ünnepélye Csurgón, 1887. október 26-án.» *Kiss József.* — «Evangéliumi egyház-e vagy magyarosító-egyesület?» — «Physiologiai lélektan.» *Kun Pál.* — «Vegyes közlemények.»

Az egyházi közalap törvényszerű rendeltetése.

II.

A miket eddig elmondtam, azokban inkább csak a multnak bírálata foglaltatik; mindamellett, a midőn bizonyos dolgokat nem helyeselek, érezhetővé teszem már azt is, hogy miként gondolom én a főlvetett kérdéseknek célszerűbb megoldását?

Erre a következőkben felelek meg:

Először is, a mint a convent által elfogadott indítványom szól, elő kell venni a törvényt, megvizsgálni a segélyezendő célokat s megállapítani a segélyezés módját megfelelőleg a céloknak s összhangzatban azok között.

A törvény öt fő célt emel ki:

1. Önerejükben fenn nem állható egyházak fölségelését.

2. Új egyházközségek létesítését.

3. Csekélydíjazású lelkészek segélyezését.

4. Missiók szervezését.

5. Özvegy-árvatár, nyugdíj-intézet támogatását.

Ezekhez képest számba kell venni mindenekelőtt az évenként számítható jövedelmet és ebből megállapítani azt az arányt, a mely szerint egyik és másik célra bizonyos összeg adható. Mintán pedig a fontemlíttett célok közül a missio-ügy már meg van oldva, azt többé bolygathatónak nem tartom; az özvegy-árvatár és nyugdíj-intézet ügye pedig ez idő szerint függőben hagyatván, azt olyannak kell tekintenem, a mely a zsinat határozottabb intézkedéséig nem létesíthető. Fennmarad tehát három cél, a melyekre a missiora kiszakított összegben kívül megmaradó évi jövedelmet fordítanunk kell és épen ezen fordúl meg minden, hogy ezt mikép és mily arányban eszközöljük?

Meggyőződésem szerint eme három célnak kérdése szorosan összefügg egymással és mind a lelkészi állás sarkpontjában egyesül. Midőn tehát arról van szó, hogy fennállhat-e valamely egyház önerejéből

vagy nem? én legelső sorban nem azt vizsgálom, hiányos-e a papi lak, fedetlen-e a templom, van-e csűr, istálló és a többi; hanem azt: biztosítva van-e a lelkész existenciája, azaz megüti-e fizetése azt a legcsekélyebb mértéket, a mely a tisztességes megélhetéshez feltétlenül szükséges? Mert míg ez a kérdés megoldva nincs, addig pap nélkül vagy nyomorban tengődő pappal, nincs szilárd alapja az egyházi életnek; míg ellenben a felszabadított, az erélyében és munkakedvében meg nem bémított pap kisdied egyházában is fog teremteni jobb paplakot; fog javítani, építeni az egyházban, belső erőfíjtéssel vagy némi segélyezéssel is; mert a jó és buzgó pap a maga egyházában minden, e nélkül templom pusztló, vagyon züllik, vele és általa pedig az egész egyház szép rendben növekedik. A közalap legfőbb rendeltetésűl tehát a lelkészi jövedelmek rendezését tekintem, a minél fogva én mindaddig, míg ez a cél elérve nincs, épen semmitsem adnék az egyházak kisebbszerű, melleses szükségereire, hanem a törvény szerint mindenekelőtt *fölségelném* őket a legfőbb szükségökben; hasonlóképen, a rendkívüli esetek kivételével, megszüntetném a lelkészek tömeges segélyezését is, hanem a helyett, addig, míg a sor minden csekélyebb díjazású lelkész khártájának rendezésére kerülhet, a legszigorúbb helyzetben levőknek *évi állandó segélyt* biztosítanék.

A közalap évi jövedelme ezek szerint eképen oszlanék meg:

1. Lelkészi jövedelmek fundációja a megszabott minimumig. Ezen célra volna fordítandó (a missio kivételével) a jövedelemnek legalább fele.

2. Évi állandó segély a legcsekélyebb jövedelmű lelkészeknek és rendkívüli esetekben másoknak is.

3. Versélyezettett egyházaknak fontos, létkérdési ügyekben alapos fölségelése. Ezen két utóbbi célra volna fordítandó az évi jövedelemnek második fele.

A közalap természetéhez képest, melyből nem lehet egyszerre megoldani, mint például a római kat-

holikusok a kongrua által, a lelkesítő fizetések rendezését, nincs más mód, mint a parallel rendszer elfogadása, t. i. *alapítás és segélyezés* egymás mellett, a mely módon egy bizonyos, habár húzamosabb idő alatt, rendezni lehet úgy a lelkesítő állásokat, mint a szegényebb egyházak egyéb ügyeit.

Világosítsuk meg e módot in concreto.

Tegyük fel tehát, hogy van összesen 400 egyházunk, a melyekben a lelkesítő fizetés nem üti meg a megszabandó minimumot. Vegyük ehez, hogy ezen 400 egyház közt, vagy csak általában, van 200 olyan is, mely más tekintetben is fölségelre szorúl; fogadjunk el aztán egy összeget, például 60,000 forintot, melyet e célokra évenként fordíthatunk. Ezen alapon, tekintettel az egyházkerületek közötti arányra, mindjárt az első évben ki kellene választani a 400-ból 20 vagy 30 egyházat és azokban a lelkesítő fizetést megfelelőleg megalapítani; hasonlóképen kellene eljárnai a 200 egyházzal is, azokból 10-et, 20-at, vagy amennyit lehet, akképen fölségelni, hogy jövedőre a számitásból kiessék. De hát a többi? Ha az egyházak közül a legveszélyeztetettebb pontokon 15-ön vagy 20-ön segítettünk, a többinek várnai kellene a maga sorrendjét; a lelkesítő számára pedig még mindig maradna 15,000 frtnak, melyből 50—100 frtjával segélenének a legszegényebbeket már az első évben is, de a következőkben többel; vagy mert évenként 20-szal, 30-cal fogyna a segélyezendők száma, aszerint, a mint már a megfundált papi állások száma szaporodnék. Hymódon 20 év alatt, csak 20 lelkesítő állás rendezését véve is föl egy évre, 400 lelkesítő khártát föl lehetne emelni a minimumig, s ugyanennyi idő alatt a 200 egyházat is lábra lehetne állítani, úgy, hogy aztán, ezen idő múlva, vagy ha föltett számitásom esal, tehát több, mondjuk, 30 év múlva, meg lehetne szüntetni a domesztikai évi adózást is, mert már akkor, a rendezett viszonyok mellett, a közalap felgyült tőkéje is elegendő lesz a bizonyára mindig fennmaradó hiányok és szükségek pótlására és segélyezésére.

Már most ennek keresztülviteléhez mindenekelőtt a statisztikai összeírás szükséges. Meg kell készíttetni az összes egyházak főkönyvét, mely két főrovatban ezekre a kérdésekre feleljen meg: *mi van? mi kell?* Ezen összeállításnak egyházmegyénként kell történnie, de pontosan, lelkiismeretesen, szigorú, tárgyilagos bírálattal. Az egyházmegye táblázatát egybíránt felülvizsgálná az egyházkerület és abban a rektifikációkat megtéve s a sorrendre nézve javaslatot adva, terjeszté föl a conventre, mely aztán a végleges összeállítást eszközöznél. Ezen főkönyv volna a convent további útmutatója. Ennek alapján, kiszámítva az egyházkerületek közti arányt, igazságosan és méltányosan lehetne elintézni a folyamódásokat, mindig azokat véve elsőeknek, a melyek a sorrendben előbb foglaltatnak, de rákerítve a sort fokonsint mindenkire, mindig a sürgetőbb szükség elve szerint.

Maggyőződéssem az, hogy a közalap csak ilyen módon felelhet meg céljának, másképp apró segélyei, ha nem minden haszon nélkül is, de maradandó alkotás nélkül enyésznek el. Mert mi haszonnal adok én ki most például egy egyháznak adósságtörlesztésre 100—200 frtot, ha azt a bajt, ahonnan ezen adósság származik, p. o. az adófizetési alap hiányából, gyökeresen nem orvosoltam? Ez a baj egy pár év múlva ismét vissza fog térni és a közalapnak újra csak fizetni kell. Vagy mi haszonnal adogatok én 300—400 lelkésznek 50—100 frtot, ha a segélyezendők száma sohasem fogy, de növekedik, a papi állások pedig az unokák számára is maradnak úgy, ahogy voltak: rendezetlenül, nyomortűsögan.

Megengedem én azt, hogy egyeseknek jól esik az időnkénti csekélyebb adomány is, mint a beteg sebére egy csepp balzsam, mely ha nem gyógyít is, de pillanatnyilag enyhíteni látszik; de hát az egyház egyetemének az egyházi állapotok rendszeres javítását kell céljánál tekintenie, hogy legalább a mi nemzedékünk elhullásával a jövő nemzedékre jobb idő derüljön, s ne kezdjék ők is ott, ahol mi végeztük: vesződve ezer bajjal és sebbel mindenütt, de nem gyógyítva meg gyökeresen a bajoknak egyikét sem. Ezer béna közül építsünk föl minden évben annyit, amennyit, és ezek is az épékekhez csatlakozva, elővihetik egyházunk ügyét s magok is támogatására lesznek a többinek; míg így, összebonyolódva a közös nyomorban, egymásnak terhesi s az előhaladásnak még évek múlva is akadályai maradnának.

A közalapra történő adózás nem örök, abból tehát *alapítanunk* kell, mert már a 4-ik évben is kezd megrendülni az áldozatkésztség az elforgácólas miatt, melyben nincsen egyéb rendszer, mint az esetleg, s mely aztán egymássaleni torzsalkodásra hívja ki a lelkeszetek és egyházakat, e legnemesebb intézményünk rovására. Mint conventi képviselőnek, nekem mély fájdalmat keltő dokumentumok vannak kezemből a torzsalkodások tanúitól, valamint arra nézve is, hogy eddigi segélyezési módunk a domesztika felől azt a véleményt kezdi fölkelteni, hogy abból boldog, boldogtalan kaphat, csak szószólója legyen, ha igazsága nincs is.

Né rendítsük meg a domesztikát, míg nem rendeztük vele a magyar ref. egyház ügyeit, ezen kéressel zárom be cikkemet, ajánlvai azt különösen conventi képviselőtársaim szíves figyelmébe. Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Nyílt levél

Magyarország jog- s különösen egyházi jogtudósaihoz s a ref. egyházak és iskolák administratiojára hivatott férfiakhoz.

N.-Szalonta város, 1861. október 20-án tartott közgyűlésében, 132 katasztrális hold és 1075 □ öl földet szakított ki a tulajdonát képező orosi pusztán, az

akkor ev. ref. hitvallású n.-szalontai gimnázium alapjául és azt a n.-szalontai ev. ref. egyház kezelése és felügyeletére bízta, mint a fentebbi napról keltezett közgyűlési végzés, illetőleg alapító level mondja: „*oly világs feltevel alatt, hogy azt a nevezett egyház egyedül és kizárólag, csupán a meghatározott célra, t. i. a helybeli ref. iskola gimnáziumi osztályainak fellátására és fenntartására jövedelmeztesse.*”

„*Azon nem remélt esetben pedig, ha a gimnáziumi osztályok bármely oknál fogva meg fognánnak szűnni, az átadott földterület jövedelme az egyház előjáróinak leltéris-mereset, felügyeletet mellet tökéletesül legyen mindaddig, míg a feltételezett akadályok elenyészendők. Ez az íly módon tökéletesül jövedelmek szintén a kilüztől célra lesznek fordítandók.*”

Az alapító-levelét ítézett sorai betű szerint beiktattattak Bihar-Zsádány község — melynek határában ama földbirtok fekszik — 451. számú hitellekijegyzőkönyvébe is, melyben amad adományföld a n.-szalontai gimnázium tulajdonánál bejegyeztetett.

Ugyancsak N.-Szalonta város 1871. december 28-án. bizonyos urbéri egyezségből folyólag, 1200 □ ölelvet számított 50, azaz ötven hold földet adományozott a gimnáziumi alapnak.

Ezen földek megtakarított jövedelméből — hozzászámítva azon 1000 vagy az időközti tökécsített kamatokkal együtt 1400—1500 forintot, mely összeg 1861 óta különböző egyének által szintén specialiter gimnáziumi célra adományozott vagy hagyományozott. — 1886. december 31-ig egy 11,000 forintos «ref. gimn. alapító» alakult és ugyanazon jövedelemből szerzetett, egy körülbelül 3000—3500 forint értékű ház, tanári lakás-lál.

1875-ben az addig ev. ref. felekezeti jellegű VI-osztályú gimnázium, a n.-szalontai ref. egyház és Nagy-Szalonta város között 6 évre kötött szerződés értelmében, «*polgári iskolával összekötött, felekezeti jellegű IV-osztályú gimnázium*», má szállítottatott alá, s annak fenntartására N.-Szalonta város által adott évi subventio mellett lekötötték a fentebb érintett adományföldek évi jövedelme is, míg az akkor körülbelül 8000 forintot tevő «*ref. gimn. alapító*» kamatai nem fordítottak a vegyes jellegű intézet céljaira, hanem tökécsítették azok, úgy, hogy a gimn. alapító 1881. március havág közél 11,000 forintra gyarapodott.

1881. március havában a szerződés újabb 6 évre megkötötték, úgy, hogy az intézet előbbi címenek és jellegének megtartása mellett VI-osztályra emeltetett s fenntartására a gimnáziumi földek jövedelme mellett a 11,000 forintos «*ref. gimn. alapító*» kamatai is lekötötték.

Ily minőségben állott fenn az intézet 1883., illetőleg az 1886/7-ik isk. év végéig.

1883-ban megalkottatták a középiskolai törvény, mely oly vegyesjellegű intézetet, mint a n.-szalontai volt, nem ismer el középiskolának, illetőleg gimnáziumnak; s a minthogy a középiskolai fogazgatói tankerületet megállapító 17,916/1884. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendeletben a n.-szalontai iskola ki is hagyatott a nyilvános gimnáziumok sorából.

De mert N.-Szalontán a gimnázium ügy helyi, mint igen jelentékeny vidéki kulturális és magyars nemzeti érdekűb rendkívüli fontossággal bír: megindult a mozgalom, hogy a vegyesjellegű intézet tiszta gimnáziummá alakíttassék át.

Létre is jött erre vonatkozólag a szerződés 1885. tavaszán a n.-szalontai ref. egyház és N.-Szalonta város között, mely szerint a különben is életképtelennek bizonyult polgári iskola beszüntetésével az intézet «*felekezeti jellegű VI-osztályú gimnáziummá*» szerveztetik a

középiskolai törvény követelményei szerint, lekötöttetven e célra a gimnáziumi alap föld évi jövedelmek, a 11,000 frtos «*ref. gimnáziumi alapító*» kamatai az összes tandíj; a fenntartáshoz szükséges további összeget pedig a város adván.

A nagymértésű vallás- és közoktatásügyi minisztérium azonban, bár a polgári iskola életképtelensége statisztikai adatokkal kimutatottat, a polgári iskola fenntartásához ragaszkodván, vonakodott a szerződés megörösíteni, s midőn ismételt felterjesztés és küldöttcségi kérelmezés után erre hajlandó volt is, a nyilvánosság jörel, különösen az épület illetőleg, súlyos feltételekhez kötötte. E feltételek között volt egyebek között az is, hogy az elemi népiskolák fejlesztessenek.

És mert az elemi népiskolák, melyeket — a római katolikusok és izraeliták csekély népességi iskoláit kivéve — ref. felekezeti jelleggel a ref. egyház tart fenn, nagyon hátra voltak maradv N.-Szalontán, mert a népiskolai törvény 18 éves alapú dacára, az elemi iskolák mind a fiúknál, mind a leányoknál, 1886, illetőleg 1887. szeptember havág 4 osztályosok voltak: a ref. egyház a miniszteri leirat által mintegy mely álomból felébreztesse, lazasan kapkodott ide-oda, hogy népiskoláit fejlesztesse.

De mert anyagi viszonyai rögtönösen jelentékeny áldozatot nem engedtek meg, az egyház intéző férfiai 1886. július havában azon gondolatra jöttek, hogy *éireven a 11,000 forintos gimnáziumi alapitól és a gimnázium tulajdonát képező két tanári lakstól* — melyek egyike azonban régi egyházi tulajdon, de sídők óta gimnáziumi használatra engedtetett át — *abból eméjék 6 osztályra az elemi népiskolát, a gimnázium pedig ismét 4 osztályra szállíttassék le.*

Úgy látszik: érezte az egyház, éreztek az intézők feltölté igazságtalanságot, s azt az által akarták enyhíteni, hogy a *gimnázium érdekelében*, nevezetesen az iskolai épületnek a minisztérium által követelt módon kibővítése céljából, magán úton már korább megindított gyűjtést «*a gimnázium alapítóinak gyarapítása*» cím alatt, kezökbe véven, azt elismerésre méltó buzgalommal váratlanul eredményre vezették, s a begyűlt 10,165 forintot az elvett 11,000 frt helyére tették.

Ez a tényállás.

Alólírott, ki az 1873/4.—1885/6. isk. években, tehát 13 éven át a n.-szalontai gimnázium tanára voltam, s ki az illető gimnáziumi alapok ügyét a legaprobált részletekig ismerem, a n.-szalontai ref. egyház fentebb vázolt eljárásában oly tény látok, mely nemcsak az elődök alapítványai iránt minden jógállamban fennálló kezelettel, de az 179¹/₁₀₀, XXVI. t.-c. 10. §-ával, és az 1883. XXX. t.-c. 52. §-ával éles ellentétben áll.

Nem is mulasztottam el annak idején előbb előszóval, majd rópiratban s végül a prot. közvélemény előtt a prot. egyházi lapokban (l. «*Prot. Egyh. és Isk. Lapok*» ez évi 24., 25.; a «*Debr. Prot. Lap*» és «*Sárospataki Lapok*» ez évi 25., 26. számaiban ily cím alatt: «*Onütötte rés*» stb.) felszólalni, a nélkül, hogy ama tény keresztülvitelét az illetékes egyházi hatóságoknál, a nagy-szalontai ref. egyházvezgye közgyűlésénél (1887. március 24.) és a tiszántúli egyházkerületi közgyűlésnél (1887. máj. 9. és több napjai) meggátolhattam volna, s a nélkül, hogy a n.-szalontai egyház intéző férfiai részéről a nyilvánosság előtt kifejtett nézeteim, melyek az utolsó betűig pozitív alapokra, okmányokra voltak fektetve, megcáfoltattak volna.

Mert én a n.-szalontai ref. egyház eljárásában nemcsak az elődök alapítványai iránt tartozó tisztelettel, a pozitív birtokjoggal és az idézett pozitív törvényekkel ellenkező, de egyttal oly elvi jelentőségű tény látok,

mely esetleg ref. iskoláink jogviszonyaira végzetes befolyás lehet; s mert ezen nézetemben még jobban meg erősített azon körülmény, hogy a nagy-szalontai ref. egyház illetékes férfiai nem bírtak erkölcsi bátorsággal, hogy állításainkat ugyanazon nyilvánosság előtt, mely előtt én nézeteim kifejtetem s eaddal emeltem, megcáfolják, elhatároztam magamban, hogy ref. egyházunk közigazgatási és különösen egyházi terén elismert szaktekintélyek jogi véleményét kérem ki az ügyre vonatkozólag, hogy így ezen általam fontosnak hitt kérdésben, egyedül az ügyszereztetől, az igazság, jog- és törvénytisztellettől indítatva felvett harcot vagy tovább folytassam, vagy ha az ügy feljogosában tévedtem volna, annak a nyilvánosság elé vitele által netalán megsértett n.-szalontai egyháznak és az illető férfiaknak kellő elégtételt szolgáltatthassak.

Ugyanazért a legmélyebb tisztelettel bátor vagyok kérni a szaktudósokat: méltóztassék akár néhány szóban velem tudatni, akár a nyilvánosság organumaiban közze tenni — és pedig tekintettel a folyó hó 18-án egybeüendő conventre — nagybecsű véleményét arra nézve, vajjon a n.-szalontai ref. egyház ténye, midőn ama specialis gimnáziumi alapítókét s az abból szerzett házat eredeti céljától elvonca, saját elmi iskolai céljaira fordította, jogsúlt-e:

1-ször az észjog.

2-szor a pozitív magánjog.

3-szor. Általában a prot. egyházjog és különösen az 1799. évi XXVI. t.-c. 10-ik §-a.

4-szer. Az 1883. XXX. t.-c. 48—52. §§-ai szempontjából?

5-ször. Vajjon azon körülmény, hogy a n.-szalontai gimnázium legutóbb, mint „felkezesi jellegűkűlű IV-osztályú gimnázium” lett szervezve, tehát jellegét elvesztette, szolgálhat-e elegendő jogalapot a szalontai ref. egyháznak arra nézve, hogy ama 11,000 ft. ref. gimn. alapítókét és az abból szerzett házat a jelenlegi gimnáziumtól elvegye, különösen akkor, midőn ugyanazon egyház az 1881—87. években minden ellenmondás nélkül beleegyezett abba, hogy ugyanazon „ref. gimn. alapítóké” kamatai „a polg. iskolával összekötött, felkezesi jellegű nélküli gimnázium” céljaira felhasználtsanak?

6-szor. Az egyház ténye, hogy ama kizárólagos gimn. alapítókét és házat elvette, jóvá van-e téve azáltal, hogy azt egy más, „a gimnázium alapítókéjének gyűjtésére” cég alatt gyűjtött összeggel helyettesítette?

7-szer. Megengedhető-e egy vallás-erkölcsi testületnek, minő egy egyház, hogy egy más intézet jogos és kizárólagos tulajdonát, melynek őrzése épen ő rea van hívva, elsajátítván, azt saját céljaira fordítsa?

Midőn ezen kérdésekre vonatkozólag — nagybecsű véleményét ismétlenül kérni bátorkodom, megjegyzem, hogy a n.-szalontai ref. egyházmezei közgyűlést és a tisztántali ref. egyházkerületi közgyűlést, mint a melyek ama jog-és törvényellenesnek tartott dolog keresztülvitelét hozzájárulásuk és helybenhagyásuk által elősegítették, nézetem szerint csak annyiban terhelni vád, hogy az egyén iránt való bizalomból kiindulva, téves információk által félre engedték magukat vezetettetni, a helyett, hogy az ügyet tüzetesen megvizsgálták volna. De egyébként teljes jóhiszeműséggel jártak el.

Kecskeméten, 1887. november 1-én.

Katona Mihály,

volt nagy-szalontai gimnáziumi, jelenleg
kecskeméti ref. főgimnáziumi tanár.

TÁRCZA.

Emlékezés Sárospatakra

1887. szept. 22.

Vólnék hulló rózsá, oda omlanának
Szírmaim, ölére az édes anyának;
Elmulással is kéjt lehelnek rája,
Illatárban üsznek szives háza tája.

Vólnék érett kalász, lekökkadó fővel,
Ott esnem porba, hogy keljek ki idővel;
A hókeblű fiúk, hogy ott aratnának,
A hol e tápláló magvak elhullanak.

De mert óhajtozom? te ifják kövára.
Kedves Patak, rém mily amulat vára,
Hogy szentelt faladat most újra szemléltém.
Itt hagyott édened' még egyszer átéltem.

Régi bajtárs csak egy**, de sok volt kivüle,
Kikkel egy tág terem úgy benépeüle;
Mind tudós férfiak, egy újabb kor népe.
Mind ifjú lett, a ki szép körükbe lépe.

Négyneknek nyílt az most s ök értünk áldoztak,
Testvér-szatalukhoz lángérmeltem hoztak;
Szíkrákat szórt az ész s a szív lángzatára
Szent óhajlás hangzott mindenki pohárra.

Aranykeblű társak! — itt a kollégium,
Ott a dalos fiúk s még egy-két régi nyom. —
Ha fog-e a szabad öskor iskolája
Boldogságot vinni széllyel e hazába?

Szent nyomokon jártok, ti tudós vezérek,
Kütlőktől gyönyört merithet a lélek;
Oh hoztátok fel a valót, szentet, nagyot,
Tartsátok fenn ősi híreben Patakot!

**

Nem! nem lehetek én hulladozó rózsá;
Nem vagyok dúis kalász, mely magját kiszórja;
Vagyok a komor ősz megtépett vén fája,
Melynek másutt hullt el lombja, koronája.

* A magunk édes titka gyánánt őrizték eddig ama váratlan találkozásnak szép emlékeit, a mely a mondott napon, ennek a kezeletes érzésekben gazdag s benső hivatást igazolói költeménynek közlésével elő írja, továbbá *Lukács Odón* felsőszabolcsi esperes. *Gonda Balázs*, herceli lelkész, *Andrássy Kálmán*, bűji lelkész s *egyköri pataki deákok* között és a mi főiskolánk tanárai között történt. Most azonban feljogosítatva s illetégek hivata a becses alkalom által, zombmely jegezzük fel a nyilvánosság előtt is, hogy nevezeti kedves vendégeink tiszteletére — a kik a főiskola iránt érzett szeretetöknek oly sok jelet adták lépten-nyomon, a kik boldogan néztek itt meg minden megérteni valót és gyönyörrel pihentek meg nemcsak a multak emlékeinél, hanem az új idők alkotásánál is — a főiskola legrégibb épületében, a most már u. n. *költésügyi szállóban*, barátságos estélyt rendeztünk, ahol a tanári karunk minden lábrádkalható vagy különös ok által nem akadályozott tagja megjelent. Kedélyességben, élmeskedésben, pohárköszöntésben — természetesen — nem volt hiány. Az édes emlékektől áradóvíz alá a szív, a kedv magasra csapkodott, s mire a testvéries összemegelégedett társaság pihenni kívánt, úgy éreztük, hogy nemcsak édes emlékeink száma szaporodott, hanem gazdagabb lettünk egymás iránt a tiszteletben és szeretetben is. Hogy így van: íme a legkitűnőbb bizonygató e szép költemény. A pataki főiskolának ez a lángelű tiszteelő megbecsült nekünk, hogy a nyilvánosság elő visszük őt az irántunk táplált szeretetben; jól esik nekünk ezzel eldicsekednünk!

** *Orbán József*, akadémiai tanár.

Szerk.

Gyümölcsök, mik voltak, más osztozik rajtok; Már csak téli zuz fed, virágot nem hajtok. Nem adhatok semmit! — de hálaérzelem Hozott ide, s innen az távozik velem.

Mert itt éltem én is, s mit pályámon értem, Mindazt Patak adta. Isten által értem! De napom már lent jár, szememben sugára, Csak azt fordított még halmai ormára.

Hadd aranyozza meg, mint a lenyugvó nap. Melytől a bérgető fénylő koronát kap; Szinarany lesz imám: Patak kedves népe. Tündököljön rajtad a nagy Isten képe!

Id. Kiss Áron.

Csokonai Vitéz Mihály arcképének leleplezési ünnepélye Csurgón, 1887. október 26-án.

A nagyok iránt köteles kegyeletnek igen szép jelet adta a csurgói ref. főgimnázium tanári kara és az intézet kebelében levő Csokonai-kör ifjúsága október 26-án, a mikor Csokonai Vitéz Mihály arcképe leleplezésének ünnepélyét tartotta. A tanári kar azon meggyőződéstől áthatva, hogy a nagyok iránt való kegyelet — mely tagadhatatlanul él azokban, kik műveiket s azokban az ő láng-lelkőket ismerik — ottan-ottan az ifjúság s a nagy közönség érdekében lángra kell szítani, hogy még a messze-állók is minden fáradság nélkül felhevüljenek: évek óta fáradozott a nemes ifjúsággal azon, hogy Csokonai Vitéz Mihálynak, mint az intézet egykori híres tanárának, s a magyar nemzet lánglelkű költőjének — kire nagyon illik, a mit Arany Széchenyi felett énekelt: a nagy szellem igen éltető eszmévé finomul, mely fennmarad s töltőn nő liszta fénye, amint időben, térben távozik — arcképet megszereszesse. És a nemes buzgóság kitűnő véget ért: birjuk Csokonai arcképet, jeles festőnk, Aggházy Gyula ír műterméből; az arckép díszes keretben megnyerően varázsolja előnkbe a nagy költő nemes vonásait.

Kitűnő véget ért a nemes törekvés azért is, mert a jelen volt díszes közönség, az ünnepély ügyes rendezésével, a tárgysorozat gyönyörködtető lefolyásával — mint az az arckőről leolvasható s később a beszédes arckőről hallható volt — teljes meg volt elégedve.

A tanári kar és a nagyreményű ifjúság is valóban nemes örömben részesült, midőn látta, hogy jóarvató törekvését nagybecsű figyelmére méltatta a magyar tudós akadémia Barna Ferdinánd ír személyében, a Kisfaludy-társaság Rákosi Jenő, Debreczen városa Géresi Kálmán, a magyar irodalom tanára, a debreceni főiskola Balogh Ferenc, hittanár ír személyében; továbbá a kaposvári allami főgimnázium és a vidék igen számos előkelő családja és egyesek. Halás köszönet érte!

Az ünnepély a ref. templomban ment végbe; megnyitótul a főgimnázium-énekek a Hymnusz énekelte Bátor Lajos, tanítóképző-intézet zenetanár és kitűnő orgonista orgona játéka mellett. Azután következett a főgimnáziumi igazgató, dr. Vida Károly, rövid, de sokat mondó megnyitói beszéde, melyet egész terjedelmében közlök.

Tisztelt közönség! Kedves tanuló ifjak!

Annak az öröme, mely e pillanatban, midőn egyik kiváló nemzeti költőnknek s a mi szerény intézetünk egykori tanárának arckép-leleplezési ünnepélyét üljük, lelkemet eltölti, nem vagyok elég erős, hű kifejezést adni; mert az öröm epenűg elfojga egész lényünket, megakasztja gondolkozásunkat, megtagaia beszéd-képesség-

günket, mint a bánat, s ezért, ha ezen iskolai ünnepélyen nem is tudom válogatott kifejezésekkel, virágos nyelven üdvözölni közeli s távoli kedves vendégeinket s az általunk igen-igen szeretett ifjúságot, de tudom igazi magyar barátsággal, mely otthont nyújt a vendégnek, s azal a komoly szeretettel, mely ragaszkodást s bizalmat kelt irántuk az ifjú lelkében.

A fény, a pompa eltakarná szemünk elől a lényegyet és igazságot s nem látszanánk azoknak, a mik vagyunk; már pedig nekünk, ha méltóan akarjuk megünnepelni nagy költőnknek s dicsőelőnk elődöknöknek *Csokonai Vitéz Mihály*nak emléket, ki egyszerű, de igaz nyelven hirdette az igazságot országszerte s ki vándorhittal kezében érkezett ide, hogy még egyszerűbb, de annál meggyőzőbb módon oktassa az ifjúságot: csak azt kell mutatni, a mik vagyunk, azt t. i., hogy az egyszerű falak fokegyonyak minden iránt, a mi szép, jó és nemes, s a nagy férfúnak szellemét — a lángoló szeretettel kedves hazánk s nagyaink iránt — nemesak híven megőrizték, de nemzedékről-nemzedékre átörökölték s bár komoran tekintenek feléd, de ha egyszer leléptél, ott fogadnak téged a költő és a nagy alapító testvériesen ölelőző szellemei, jelölj annak, hogy itt mindig a testvériség, egyenlőség és az egymás iránti szeretet honolt; ez összefort szellemből mindenkinék és minden időben jut egy-egy szikra, mely grújt, lelkesít, nemesít, s ha kell, tetre készít. Ennek a szellemnek vagyunk mi boldog és gazdag örökösei, ebből táplálkozunk s ebből merítette ifjúságunk is azt az erőt, melynek segítségével buzgón közreműködött ezen egyszerű, de lelkesítő ünnepély megtartásában. E szellem védelme alatt maradjon az ifjúság mindig s e csillag ragyogjon számuk előtt s vezérelje a hosszú életpályán, melyet akkoron a mi költőnk s kedveselmű tanártársaink és tanáruink gyújtott lánglelkével; mert ennek fényével sohasem fogják elveszíteni az egymás iránti szeretet s mindenekelőtt az igaz hazafiság ör-erényét, még akkor sem, ha az élet küzdelmei annyira próbára teszik is, mint ünnepeltünké, ki széles e hazában csak vándorolt, csak vándorolt, anélkül, hogy valahol nyugalmat találhatott volna.

De nem fűzöm tovább eszméimet, hiszen a t. közönség s a kedves ifjúság e néhány szóból is megértette ünnepélyünk célját s így adatom a szót Kondor József tanártársamnak, ki nálamnál sokkal jobban tudja méltányolni Csokonai Vitéz Mihálynak, egykori kartársamnak, nagy Debreczen meg nagyobb fiának élete történetét.

A Kondor tanár úrnak nagy gonddal ért értékeséből, habár csak kivonatossan is, közlöm e következőket: «Csokonai, mikor Lillájával megismerkedett, állás után nézett s Festetich Gy. grófnak, a keszthelyi Georgicon és a csurgói ref. gimnázium megalapítójához folyamodott. De az új osztály felállítására — a mihez a költő reményét kötötte — késett; így egy ideig különböző helyeken tartózkodott, barátainál. Somogyba bejövetelekor irta a *Tihanyi echóhoz* e szép elegiát, mely Budapest, a m. tud. akadémia kéziratárában látható a költő kéziratában, egy 1798-iki naptárra beírva, érdekes változatokkal. Ez időből való versei: Utolsó szerencsétlenség (fordítás), Estvéhez, Reményhez stb.

Somogyban következő helyeken tartózkodik: Csokölben Kis Bálint s. -lelkésznel, itt írja köszöntőjét Kis B. névpárjára (látható másolatban Kormendy S. esperes úrnál), Hedrahelyen Szokolai D.-nél, itt írja meg jörzében Dorotyjájt; Kaposvárott, itt megénekl Széchenyi F. gróf, Somogym. főispánja felavatását; egy évig marad N.-Bajomban, Sárközy Istvánnál, itt több alkalmi versei ir s mikor innen kirándul Kisasszondra, megírja Magánosságához e költeményét.

Mikor Császári Lósi Pál Jenára megy az egyetemre, Csokonai veszi át a tanítást. A csurgói ev. ref. főgimn. levéltárában levő saját kéziratu levelében a költő tudatja Sárközöt (1799. jun. 2.), hogy a tanítást egy hete kezdette el: értesíti arról is, mit és hogyan fog tanítani. Hogy a földrajzon, számtanon, történelmen kívül latin is tanított, bizonyítja egy kézirati dolgozata latin nyelven, Phaedrus meséiből. Hogy ezt tanítványai számára, tanítás céljából és pedig Csurgón készítette, mutatják egyes helyi vonatkozású jegyzetek a kéziratban, mely az akadémiák kézirattárában található. Csurgón írta *Magyar verstanát* magyar nyelven s ezt előadta 1799. nov.-tól kezdve. Csurgón írt versei többek közt: *Az első oskoláról Somogyban* (a csurgói gimn.), *Virág Benedekhez* c. óda, a melyet egy iskolai dolgozat hátlapjára írt; itt irta anakreoni dalai egy részét s pár népies dalt is. Színi előadásokat rendez tanítványaival, előadhatja 1799. aug. közepén *Cultura* (később *Pofók*) c. színdarabját, mely kiadatlan s teljesen megvan az akadémia kézirattárában, Csokonai egy tanítványának másolatában.

Alkalmazza benne a költő a népkiejtést is. Beleszó egy-két dalt, melyeket ő maga kísért zongorán. Előadhatja még *Gerson du Maloré-t* s *Karnyóné* c. vigjátékot. Utóbbit Csurgón írta. Az előadás történt 1799. szept. 24-én; prologképen szavalta a költő *Mantua bevétele* c. versét s epilog volt Sárközi István fiának, Albertnek rövid, katonás beszéde, prózában. (Színtén csak kéziratban van meg az akadémiánál.) Nevezetesebb fordítás Cs.-nak Csurgóról, Virgilius Georgicójának két első éneke, mely szintén kiadatlan s Toldy F. elvesztettnek tartotta.

Csokonai egyéniségéről (s csurgói magatartásáról) jól nyilatkozik Gaál László, ki tanítványa volt Csurgón s ugyanitt érdekes apróságokat jegyez fel a költőről. (Ez is kiadatlan.) Hagyomány, de Cs. egy pár sora is tanúsítja, hogy szeretett a zöldben tanítani; ezt a kiránduló helyet Csurgón róla nevezték el. Sőt egy kis tóredék is fennmaradt az indulóból, mit olyankor énekeltek: A szöbi ref. lelkésznel eredetiben van meg Cs. egy kis levele. 1799. aug. 22-ről, melyben kéri az akkori ref. papot, hogy küldje vissza ott felejtett porköpenyét.

Visszajó Jenából Cs. Lósi P. s Csokonai miután az osztály felállítását elmaradt, eltávozik Csurgóról 1800. telen s tavaszán Somogyból is, Szigetváron keresztül. De eltávazása után is levelezésben áll Festetics Gy. és Széchenyi F. grófokkal, Sárközivel, Szokolával stb., utóbbi levelei érdekesek a csurgói, somogygyeji ésszekötésekre, de kiadatlanok. Mikor a költő Debreczen értesül Sárközről, hogy hűga, Terézia meghalt, egy csinos elegiát ír. Sárközi levelezett Cs. anyjával is 1805 után, s kifejezi sajnálatát a költő halála miatt. Festetics gróf pedig később a költő emlékére Keszthelyen fát ültetett.

Ezután az énekkar a *„Thianyí echohoz”* című költeményt énekelte el nagy tetszés között.

Következett Barla Szabó Jenő szavalata: Csokonai emlékezete Kondor úr tollából. Úgy látszik: mind a versről, mind a szavaltól erősen megihlette Csokonai szelme, az ünnepély legérdekesebb része, természetesen, a leleplezés volt; a jelenet kedvességét nagyon fokozta Bátori Lajos úrnak a *„Reményhez”* című költeményre szerkesztett s általa kitűnő technikával eljártzott zeneműve. A kedves gróf szemlézése és a egyszerű orgona-játék egészen elragadta a közönséget.

Hollósi István szavalata: a Magánossághoz, szépen sikerült. A Szózat elnéklése zárta be az ünnepélyt, illetőleg annak egészen komoly jellegű részét. Este 7 órakor kezdődött a banquet, melynek fényét kiválóan emelte Csurgó és vidéke lelkes hölgyeinek szép számban megjelenése. Az est folyamán a szellemes felköszöntések nem

érték véget. Az első felköszöntőt dr. Vida mondotta, éltetve a legelső magyar embert, a királyt; Héjas Pál tanár a hivatalos képviselőket; a további sok felköszöntő közül megemlítjük Barna Ferdinánd és Körmendy Sándor urakat, kik a népszerű közoktatásügyi minisztert, Trefort Ágostont éltették.

Az egész ünnepély méltán azon meggyőződést keltette, hogy az ily irányú összejövetel, a mellett, hogy a művészet oltárán való jóillatú áldozat, még a nemzet közérzetét s a szent eszmék iránt való lelkesedés fokozásának is hathatós eszköze. Ez alkalommal is bebizonyult Kőlcseynek emez állítása: *„Mindig és mindenütt vannak, kik a jót és szépet szeretni s az arra törekvő tetteit méltányolni tudják.”* Hón óhajtom, Kőlcseyvel együtt, kedves olvasó: *„E kevesekhez csatold magadat s mentő szorozásban.”*

Csurgón, 1887. november 1-én.

Kiss József

KÖZÉLETÜNK.

Evangyéliomi egyház-e vagy magyarsító-egyesület?

(Magyarország egyházi életéből. *)

A reformált (helyvet hitv. evang.) egyház Magyarországon létszámával s az általa, hogy túlnyomólag a magyar elemhez tartozik, az ország összes belfeljelésében kiváló helyet foglal el. Több ízben volt hatással ennek történelmére; csak a Bocskay, Bethlen s a Rákóczy korszakára kell emlékeztünk. Ebben az egyházban, az 1870. népszámlálás szerint, a tulajdonképeni Magyarországon 1.717,085-re a népességnek 17,5%-a — Erdélyben 296,460-ra — a népességnek 14,2%-a, rigott a lelkek száma; az 1880. számlálás szerint, az ország mindkét részében, 2,023,257-re — 12,98%-a az összes népességnek. Az egyház, mióta a jelzett hitvallású egyház uniója Magyarországon s Erdélyben legújában végbement, öt egyházkerületre oszlak, melyeknek mindenike egy-egy püspök alatt áll, s a mely közös ügyeinek intézése érdekében general-conventeken s general-zsinatokon gyűl össze, míg az egyes egyházkerületek, saját kormányzati céljaikból, rendszeren évenként gyűléseznek.

Ezen egyházkerületek (vagy szuperintendenciák) egyike, a tisztáninerei fele egyházkerület, legújában közzétette Miskolcon, 1887. ápr. 26—28-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét, a mely tanulságos bepillantást enged ennek az egyháznak eletébe és céljaiba. Az egyházkerület, mely 343 gyülekezetet számlál — köztöltik a legnagyobb Miskolc 7916, a legkisebb Krasznaj-Vajda 20 lélekkel — a következő, jobbjára északi Magyarhonhoz tartozó megyéket foglalja magában: Abauj-Torna, Borsod, Gömör, Hont, Ung, Zemplén, melyeknek összes népessége — A magyar korona országáiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei — című mű hivatalos közlései szerint — 1,063,370; belőle 575,600 magyar, 44,398 német, 328,708 szláv, 73,300 ruthen. Föl van még említve ezen hivatalos mű első kötetében 81,590 zsidó is azon megyéknek külön nemzetisége gyanánt; a 2-ik kötetben

* A „Prot. Kirchenzeitung” okt. 26-iki számából vettük át a közleményt, a melyben valahelyen h. Schulvereines akarné eln. tanári püspökünk és egyházkerületünkkel a külföldi élet, nem is sejtjén, hogy ócsáró szavaiiban a legnagyobb áldásról adózik a megtámadottaknak. Persze azt nem tudja a mi titkos jó barátunk, hogy a mi magyarsági munkánk nem ellenségeskedés, hanem csak a multak hibáinak helyrehozása; azt még végképen elfeledte, hogy mit esmél *Bismarck* a lengyelekkel!! Szerk.

hiányzik a nemzetiségi jelzés, s a hitvallások között van megnevezve a 81,689 izraelita.

Az említett vármegyének ezen 1 milliót meghaladó összes lakosságából a tiszáninneri ref. egyházkerületre 124,300 lélek esik, 474,100 római katolikus, 180,900 görög katolikus, 104,400 ág. hitv. evangélikussal szintén. Az említett statisztikai mű hivatalos adatai szerint: ezek közül a reformáltak közül 17,350 nem beszél magyarul; hogy hányan tartoznak ide tényleg s valósággal azok közül, a kiket a hivatalos számlálás a nyelvben járások gyanánt vett, hadd maradjon az most előtérben. Az egyházkerület életéből maga az elnöklő püspök, Kun Bertalan hozott fel évi jelentésében néhány tanulságos vonást, a folyó évi ápril havában tartott közgyűlésen. Kiemelte az egyházi élet haladó irányát, a missziói rendezését, az oktatás terén észlelhető föllendülést, azon alkotókészséget, mely az utóbbi évben összesen 127,900 ft adományban nyilvánult, melyet aztán jobbra építkezésekre fordítottak. Épült 1 templom; nagyobb mérvben javították 7 templom, 8 lelkészlak s 9 iskola. Gyülekezetek, lelkészek, tanítók és ezek özevgyeinek grámoltására 231,000 ft osztattak ki. Egyéb hivatalos forrásokból megtudjuk, hogy az egyházkerületnek van egy nyugdíj- és grámintézete, a lelkészek számára 40,627 ft, a tanítók számára 14,000 ft alappal. Magyarországi és Erdély összes reformált egyházában ez alap fösszege amazoknál 758,040, ezeknél 165,165 frtra rág.

Kun püspök a gyűlésen jelentést tett egyházlátogatásáról is, melyet a zempléni egyházmege 28 anyagyházában s a hozzájuk tartozó leánygyülekezetekben 1886. július 10—25. végzett. A püspök sajnálkozásait fejezi ki a papok csekély fizetése fölött — 400, 500, 600, 700 ft s csak egy egyházban haladja meg az 1200 frtot — ép úgy a gyülekezeteknek meg csekélyebb jövedelmé fölött, melyek ekként kénytelenek adókievítéssel (= *durch Umlagen*) fedezni egyházi és iskolai szükségleteiket. Ha nem tagadhatjuk meg protestáns részvétünket eme viszonyok panaszolásától, protestáns jogérzetünk meg nem képes fölfolgni a püspöknek egy másik panaszát.

Látogatási jelentésében közli: „az egyháztartást több gyülekezetben azok csekély létszáma — a zempléni egyházmege 28 egyházából vannak, a melyek csak 32, 40, 46, 52, 102, 108, 121, 151, 154, 160 stb lelket számlálnak — aztán meg az nehezíti, hogy szláv és ruthen elemek közé vannak ekelve. Valóban Zemplénmege (népessége 272,175) szláv lakossága 51—68%-ra rág, a magyar csak 31—39%, s épen ezért kétszeres aggodalmakat támaszthat, ha a püspök azt panaszolja jelentésében, hogy „több ref. gyülekezet van, a hol nehezen magyarosodnak a hívek. — Az istentisztelet — újra tovább — közöttük szláv nyelven tartatik s erre való tekintettel elérkezettnek látván azt az időt, hogy a főtiszteletű egyházkerület elrendelje, hogy kezdetnőnek meg nemzeti nyelvünkön az istentiszteletek, a körülmények tekintetbevételével, az ily egyházakban is, és váltakozva szlávul és magyarul tartatnának: Indokolva látom ezt két dolog által: az első az, hogy a mig mi ezt el nem kezdjük, a magyarosodás lehetetlenül lesz hosszú időre, talán örökre; mert, ha tanul is magyarul az ifjú nemzedék, a mint az iskolából kilépett, a szláv szülei háznál elefejtji azt is, a mit az iskolában tanult. Így legalább a templomban hallaná a magyar nyelvet s ösztönyt nyerne a nép, hogy tanuljon magyarul, hogy a prédikációt mielőbb megértse. En, a hol szükséges volt, mindenütt buzditottam a népet a magyar nyelv tanulására s az előjárásoknak kötelességévé tettem, hogy e tekintetben jó példával járjanak elő! Aztán felhozza Kun, püspök, hogy a vásárhelyi leánygyülekezetben — összes lakosság 973,

bőlő 18 magyar, 893 szláv, 460 reformált — mily szép példát talált rea. szorgalmas oktatás mennyire viheti a szláv gyermekek a magyar nyelven; de szomorúan tapasztalta egyszersmind azt is, hogy az ottani derek tanító az egyház néhány rakoncátlan tagjától üldözötték, hátlatansággal jutalmazták, mily közönyösen, sőt mily idegenséggel viselkednek a szlávnyelű szülők a magyarosodással szemben. Erkölszi eszközökkel kell tehát elkövetelni a népet, hogy magyarul beszéljen s gyermekeinél ne engedje feledsége menni, a mit ezek az iskolában tanultak.

Mig az egyházkerület képviselője a püspök látogatási jelentését köszöntéssel vevő helyeslő tudomásul, fájdalmasan érezte magát érintve azon közlés által, hogy 3 gyülekezetben nemcsak hogy nem halad a magyarosodás, hanem folyvást szláv nyelven tartatik az istentisztelet, s kimondá: „szóltatassék föl a felsőzepléni egyházmege, hogy ott, ahol szükséges, hitorsorsaink között a magyarosodás fontos ügynek előbbireltve minden lehető alkalmat adjon meg, főleg pedig a helyi viszonyok biztos megvizsgálása mellett, működjék oda már most, hogy ahol az istentisztelet eddig mindig szlávul tartatott, addig is, mig érebb gondozás majd nemzeti nyelvünk kizárólagos használatát lehetővé teszi, fölvaltva magyarul és szlávul tartassék az. —

Valóban amulva kérdezi az ember, egyház, keresztény, evangéliumi egyház vagy magyarosító egyesület mivelt-e ez? Ez az eljárás gonosz hasonlóságot mutat azoh, amilyet az oroszok alkalmaznak a német evangélikus egyházzal szemben, a kelet-tegpermelléki tartományokban, bárha különben épen Magyarországon az orosz üzemek iránt igen kevés rokonszenv nyilvánul. A reformált egyház Magyarországon bizonyára más eszközökkel alapított és tartatott fenn s más szellem élt benne, a mikor az ősek a régi zsinatokon beütköztek, gondja legyen a püspöknek rea, hogy rendben menjen minden s béke uralkodjék minden gyülekezetben: midőn cikkeikben követelték, hogy az ifjúságnál szorgalmazni kell a *katechizmust*, hogy a prédikációkat *a nép nyelvén* (sermon populari) kell tartani, s kimondták azt a meggyőződésüket, hogy az egyházaknak fiú- és leányiskolákat kell állítani, *anyanyelven való oktatással*, melyek a biblia olvasását s a prédikációnak nagyobb haszonnal való hallgatását munkálják. Kétségtelen, hogy a magyarhoni prot. egyház, mely az augsburgi hitvallás alapján az evang. *németekkel* épígy bának, az új ösvényen, a melyre realépett, *önön szétmállásának kezdetéhez jutott; bár megérne, amig késő nem lesz.*

KÖNYVISMERTETÉS.

„Physiologiai lélektan.“

Középiskolák használatára írta *Parádi Kálmán*. Hét könyvműtő ábrával. Kolozsvárt. A szerző költéségén. 1887. Ára 80 kr. 93 lap. nagy 8-r.

Az alapbölcsészet tanításának szükségé középiskoláinkban vita tárgyát az idő szerint nem képezi. Meglehetősen megállapodott az a nézet is, mi a tanítandó. Hanem a tanítás mikéntje, ez vitás. Mindenki tisztában van azzal, a ki bölcsészeti tanulmányokkal foglalkozik, hogy a gimnáziumban lélektan és logikát kell tanítani. Hiszen a modern bölcsészet alapja a lélek- és észtan. A nézeteltérés csak abban van, formai észtant kell-e tárgyalni a maga merv arisztoteles szárazságában, vagy a logikát, mint tudományt, a mint azt Stuart Mill és Bain

* Célzás az 1886. évi október 13—15. luth. convent ösmert határozatára.

állította elő? Az aristotelesi irányzat hívei rohamosan fogynak, s az újabb kézikönyvek, mind a modern tudomány követelményei szerint készülnek. Éppen így áll a dolog a lélektanra nézve. Ha Aristoteles formalismusa a logikát illetően ma már teljesen elavult, a pszichológiára nézve az egykori nagy mester metafizikai módszere tökéletesen tarthatatlan. Az aristotelesi logikát Molière a színpadon üttötte agyon, a pszichológiát minden doktrínával együtt lehetetlenné tette a pszichologia. Ma már csak azon tárgyalása a pszichológiának, mely physiologián alapszik, felel meg a tudomány követelményeinek; mert a mi lelki életünk egyes-egyedül a mi fizikai létünkön alapszik, a gerincrendszeren, az idegek, izmok működésén. A lelki élet tüneténei az emberi szervezet cselekvésége, melynek bizonyára központja az agy, s így ennek s az egész gerincrendszernek ösmeretén alapszik a mai tudományos értelemben vett lélektan.

Parádi műve, elterőleg egy csomó lelektani kézikönyvtől teljesen physiologiai alapon mozog. Azon művek, melyeket munkája megírásánál használt, ezen útirányt jelölték ki neki. Wundt, Quatrefages, Bastian, Ferrier, Munk, Preyer, Richet, Binz, Heidenhain, Darwin, Balogh K., Török Aurél, Oláh G., Laufenauer K., mind ez irányzat úttörői s előképei harcosai.

Ha Parádi művének beosztását tekintjük, az maga legvilágosabban megmutatja, miről van szó könyvében. Mindjárt a bevezetésben, mely szerző álláspontjának igen sikerült körvonalozása, adja a physiologiai lélektan fogalmát, feladatát és módszerét. A könyv első szakasza szól az idegrendszer psycho-fizikai viszonyairól. Ezek az idegrendszer alakelemei, idegsejtek és idegrostok. Az agygerincvelői idegrendszer, associatio és projectio mechanizmus. Az együtt érző idegrendszer, idegalkat (temperamentum), egyéni természet (individualis character), öröklés s alkalmazkodás. Az álom és álmodás tüneténei, hypnotismus. A második szakaszban tárgyalja a lelki jelenségek főcsoportjait, u. m. az elemi érzeteket, ezek minőségét és erősségét, az érzék-ingernek természetét, a szervérzeteket, érzethangulatot, érzeki érzelmeket, önérzetet; az érzéki képzeteket, melyeknek a tapintás-, hallás- és látás-képzetek, melyeken az ember tudományos, társadalmi és művészeti képességei nyugszanak.

Ezután sorba veszi az emlékezeti és phantasiái képzeteket az illúsiokat, hallucinatioikat; megmagyarázza az összetett képzeteket, közképeket és fogalmakat. Majd egészen természetesen átmege a tudat és öntudat, perceptio, apperceptio magyarázatára. Targyalja a reproductio, arokonság és az associatio, megszokás szabályát, a functionalis dispositio. Ezután tér át a kedélymozgalmakra, melyeknek az indulat, vágy, őszön, hajlam, ragaszkodás, szokás, szenvedély. Végül ismerteti a mozgástüneté-nyeket, ezek az önkéntelen és önkéntes mozgás, az akarat elhatározás, akarat, beszámítás s a kifejező mozgások.

Ime, ez Parádi művének vázlata. A mi a két főrészre való felosztást illeti, az tökéletesen megfelel a mű intenióinak, amennyiben, amint azt a dolog érdeme követeli, a tanulónak mindenekelőtt az idegrendszer psycho-fizikai viszonyaival kell megismerkednie, s csak ezeknek lehetőleg alapos átérése után láthat neki a lelki jelenségek fő csoportjai tanulmányozásának. Látható már ebből is azon nagy elvi jelentőségű eltérés, mely a physiologiai pszichologia és a régi módszerű lélektan tárgyalási rendjében nyilvánul. Tudjuk jól, hogy a régi iskolá lélektana a tudat és öntudat doctrínájával kezdte a dolgot, mely a modern lélektan ugyanezzel végzi. Tehát míg az Aristoteles nyomán járó lélektan egy nehéz problémát

mint előzményt adott az olvasó elé, addig a physiologiai pszichologia ugyanezt a tantételt, mint az előzményekből önkénynt következőt s így teljesen megérthetőt tárgyalja.

Különösen ügyesen tárgyalja Parádi az öröklés és alkalmazkodás törvényeit. A régi lélektanban ezen felettel fontos, az egész életet mozgató kettős törvényről egyáltalában szó sincs, pedig mily tanulságos s mennyivel fontosabb tudnivaló ez az emberre nézve azok egyebné a mit tanúl, hogy egyebet ne említsünk. Achilles és Agamemnon haragjánál, a kolchisi aranygyapjúnál stb. azt mindenki tudhatja, a ki valaha physiologiai tanulmányokkal foglalkozott, melyek arra oktattak, hogy az ember (egyén) az emberiség szakadatlan láneolatának egy szeme, öseítől örökléi testét, lelkét, azok jó és rossz tulajdonságait, s alkalmazkodnia kell az őt környező világhoz, ha magát s faját fenn akarja tartani.

Kiemelendőnek tartjuk azt Parádi művében, hogy nyelve szépen folyó, választékos, magyar minden ízében, ment az ügynevezett tudós irály összes gyarlóságaitól. Tankönyvnek nem utolsó érdeme ez minálunk, a hol magyar szavakba burkolt germanismuskok és latinismuskok érthetetlen zagyaléka szokott gyakran a miniszterium által approbált tankönyvekben is feltalálni.

Csak egyben nem értünk egyet szerzővel. Ez a jegyzetek közbeszurása, melyek néha testesebbek magánál a tantételnél. Talán ezen egy újabb kiadásban lehetne változtatni. Szerző inductiv és deductiv logikát is igér; óhajtuk, hogy azt is mielőbb üdvözölhessük.

Parádi lelektanát örömmel ajánljuk a tanterfiak figyelmébe; megérdemi, hogy minél több tanintézet elfogadja kézikönyvül.

Kun Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Nagy halottak. A német tudományosság és egyházi élet két kitünősége hunyt el közelebb, u. m.: *Ronge Ainos* a német katholicus egyház hírneves alapítója és *Kirchhof Eduárd*, berlini tanár, természettudós, a szánképeles felédezője s a M. Tud. Akadémiának is külföldi tagja. *Ronge* élő tiltakozás volt a rom. katholicus egyház műszenteskedése ellen, s 1844-ben Arnold trieri érsekhez intézett levele miatt — a melyben a Krisztus gyermeki kabátjának mutogatására rendezett ünnepet s az abban nyilatkozó tudatlanságot és nép-ámitást keményen megostorozta — a rom. kath. egyházból kirekesztették. A nemzeti kath. egyház sürgetése s felléltása által olyan eszméi védelmet és illefogó valosított meg (habár nem teljes szerencsével is), a melynek jövője van; mert el kell jönni a nemzetek életében egy bizonyos időpontnak, a melyben türhetetlen bilincsnek fogják érezni lelkükön az idegen nyelvű isztiróltságokat és elsöprik azt, a ki az istenhez való kizártságosságot s a gyülekezet felett álló böleségét egy érthetetlen nyelvnek a gyülekezetre nézve áldástalan hangjai által akarja bizonyítani. *Kirchhof* a természet titkainak búvárása által tette nevét halhatatlanná; zajtalanul, mások érdekeinek megsértése nélkül harcolt az igazságért s megérte eszmeinek győzedelmét még életében. A németek büszke fájdalommal kísértették ki nagy halottaikat a temetőbe.

— A budapesti ev. ref. theologiai ifjúság mult hó 31-én, d. u. 5 órakor a ref. egyház tanástermében, *reformatioi emlékinnevelés*t tartott, a melyen alkalmi énekdarabokkal, felolvasással és szavalattal áldoztak a nagy nap emlékének. Az ünnepeken a püspök, a tanárok és városiak is résztvettek.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postal
számlával, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábeos petit sor többször
való közlésénél 5, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegűl 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «A családkönyvek.» — «A nagy-szalontai gimnáziumi alapítvány ügyében.» Szerkesztő. — «Melius Péter, mint exegeta» (Folytatás). Zordány Jenő. — «Külföldi szemle.» Új István. — «A Hexateuch-kérdés jelen állása.» Spectator. — «Vegyes közlemények.»

A családkönyvek.

A főtiszteletű és méltóságos convent, mult évi gyűléseiről vezetett jegyzőkönyvének 55. számú határozatával, arra szólította fel az egyházkerületeket, hogy adjanak véleményt arra nézve, «hogy általában szükségesnek tartják-e a családkönyveket s azok vezetésének általánosan kötelező voltát, s ha igen, azon esetben adjanak erre nézve mintákat, hogy azoknak alapján a convent a további intézkedéseket megtehesse.»

A ft. egyházkerület alólirottakat bizván meg a nagyfotosságú kérdés feletti véleményadással, megbízatásunk eredményeként a következő előterjesztést van szerencsénk a ft. egyházkerületi közgyűlés elé nyújtani:

Mi a családkönyvek megkészítését és azoknak pontos és lelkiismeretes vezetését multhatlanul szükségesnek és üdvösnek tartjuk. Ez a kérdés, mint mindnyájan emlékezhetünk reá, már évekkal ezelőtt bőven megbeszéltetett az irodalom terén is, s nem volt senki sem, a ki annak behozatala ellen, csak egy szóval is felszólt volna, annyira, hogy annak életbeléptetése tehát ma már méltán a lelkeszi kar közóhájának mondható.

És valóban, nem messzi kell keresnünk az okokat, melyek ez üdvös intézménynek minélelőbb való létesítése mellett szólnak.

Hogy a lelkeszi, egyházának minden irányban gondját viselhesse, arra nézve multhatlanul szükséges az, hogy egyházának életéről, az abban történt nevezetesebb, jellemzőbb vagy tanulságosabb eseményekről és mozzanatokról, egy pontos és hű kép álljon előtte, hogy így aztán minden percben tisztában legyen a felől: hová kell fordulnia legközelebbi munkásságának nagyobb erejével; mi az, a mit gyűlekezetének érdekében legközelebb tennie kell, s mi az, a mi egyházának erős oldala, s hol tűnnek fel annak netalán való gyengeségei?

Mindezekre s általában a gyűlekezeteink életében

előforduló mozgalmakra vonatkozó adatokkal és feljegyzésekkel, eddig is rendelkezünk ugyan az úgynevezett *anyakönyvekben*; azonban ezek az adatok és feljegyzések, épen az anyakönyveknek természete és azoknak rendeltetésénél fogva, sokkal szórványosabbak, rendezetlenebbek, semhogy azok mindenkor tisztán és könnyen áttekinthető képét nyújthatnak gyűlekezeti életünk bármely ágának. Ezek a különböző anyakönyvek, magukban foglalnak ugyan sok mindenféle adatot, de arról épen a gyakorló lelkészek tehetnek legjobban tanúbizonyosságot, hogy mennyire kevésbé tájékozottak azok, hosszabb utánjárás és egybevetés nélkül, ha talán csak oly egyszerű kérdésekre akarunk is pontosan megfelelni: hány lélekből áll egyházunk, hány abban a férfi és nő egyháztag, hány a külön család, mennyi a gyermekek száma stb.? Az anyakönyveket és azoknak bőszerű adatait ilyen irányban hasznavehetővé, nézetünk szerint, csak a családkönyvek tehetik. Ezen családkönyvekben ugyanis külön ív levén nyitva egyházunk minden önálló családjának, azokban kellően csoportosítva látjuk először az egyes családokban s azok életében koronként történő és feljegyzésre méltó mozzanatokot; az egyes részletekből s azoknak rendszeres összetételéből aztán az egész egyháznak mult és folyó történetét s az e tekintetben szükséges tudnivalókat is.

És e ponttal összefüggésben, természetesen jutotunk el a családkönyvek szükséges és hasznos volta mellett bizonyító második érvehz is. Ugyancsak a lelkeszek tapasztalhatták legközvetlenebbül, hogy mily ropant mérvű fáradságot és egészen léleklömlő munkát; mily sok időt igényel, különösen nagyobb és népesebb egyházakban, sokszor csak egy családi értesítéssel, pontos és megbízható adatok szerint való kiállítás; vagy mit tesz az: elkészíteni egy-egy sorozási ívet; avagy csak, ha arra gondolunk is, hogy néha 20 évről kell átézni a halottas anyakönyvet, hogy aztán nyugodt lélekkel bizonyíthassuk azt, hogy meghalt-e vagy

életben van-e az illető hadköteles, s végre, hogy minő kellemetlenséggel járhat, sok esetben, csak egy régibb időre vonatkozó keresztlevelel a kiállítása is; a mikor akárhányszor megtörténik az, hogy a ki az okmányt kéri, még csak a legkisebb tájékoztatást sem képes megadni az időre nézve, a melyben keresnünk kellene. Mindezek a nehézségek egyszerre el vannak enyésztetve a *családkönyvek* által, a melyek részint kész és egészen hiteles, könnyen fellelhető adatokat tartalmaznak minden egyháztag életére nézve; részint pedig biztos kalauzál szolgálhatnak arra nézve is, hogy hol találhatjuk meg azokat az adatokat, a melyekre egy és más esetben éppen szükségünk van.

Emellett, a fontosabb okok közül meg kell említenünk még azt is, hogy a családkönyvek, részint olyan adatokat foglalván magukban, melyek hű másolatai az anyakönyvekben is bejegyzett adatoknak; részint pedig olyanokat, a melyek mástermészetű okmányaink lapjain található fel: éppen ezen központosító és egységes voltak miatt, azt eszközölk egyrésztől, a mi, nézetünk szerint, ugyanán kívánatos, hogy t. i. becsesebb közokmányaink minél ritkábban tételesen ki a gyakori használatból származható megrongálás vagy éppen elhanyagolás veszélyének; másrésztől pedig biztos alappal szolgáljanak egy újabb anyakönyvnek az előállításánál, abban az esetben, ha azok valamelyikét valamely baj vagy megrongálás érte volna. Jól tudjuk, hogy az anyakönyvek biztosítására és többszörösítésére nézve, meg vannak töve a szükséges intézkedések; úgy vélekedünk azonban, hogy mindent fel kell használnunk arra nézve, hogy egyházaink történetének alapjai minél több oldalról megőriztessenek. Ezt tenünk annyival is inkább lehet, mert hiszen a családkönyvek vezetése semmi újabb áldozatot vagy munkaterhet nem kíván a lelkészekről, s azok szer-

kesztésénél, kerülve a cifraságot, ha az egyszerűsége és átlátszóra fektetjük a fősúlyt, valóban nincs egyéb végzendők, mint pusztán csak annyi, hogy az anyakönyvi, bizonyosan nem sok időt igénybe vevő bejegyzések alkalmából, egyidejűleg a családkönyvbe is beírjuk azt az egypár betűt, a melyet annak rovatai megkívánnak.

Ezekben terjesztvén elő véleményünket a számdéka vett intézmény *hasznos és szükséges voltára* nézve, a mi most már az egészen *gyakorlati keresztülvétel* illeti, e tekintetben különösen két dolgot kell kiemelnünk. Nézetünk szerint a családkönyveknek a lehető legegyszerűbbeknek és könnyen áttekinthetőnek kell mindenekelőtt lenniük. A lelkési hivatalnak, különösen az újabb időben, annyira felszaporodtak közigazgatási és irodai dolgai; részint egyházi, részint polgári intézkedések és törvények, annyi mindenféle irat és közokmány kiállítását tették köteleességévé, hogy a családkönyvnek, talán bonyodalmas és bürokratikus szerkezetűnek egyáltalában nem szabad lennie; sőt inkább, úgy kell szerkeszteni, hogy az éppen megkönnyítse eddigi dolgainak is.

Ebből aztán önként következik az, hogy bár mi magunk részéről, e célra, a rovatos ívek használatát látjuk az egyedül alkalmazhatónak, azokkal szemben, a kik az egészen nyílt lapok használata mellett szólnak, és pedig éppen azért, mert az utóbbi nehézzé teszi az áttekinthetést s ellene van az egyöntetűségnek s könnyen tévesztésekre vezet: mindazonáltal abban a véleményben vagyunk, hogy a rovatok a lehető legcsekélyebb számban legyenek s csakis a legszükségesebb és fontosabb adatok számára nyitassanak.

Ezek a vezérelvek lebegtek szemünk előtt a jelen előterjesztésünk mellé, elfogadás végett csatolt következő *mintó-ív* egybeállításánál:

134. házszám.

Családkönyvi lap.

34. lap.

A családfő és tagok neve	Vallása	Polgári állása	Születési év, hó, nap	Megelőző anyakönyv	Egybekelési év, hó, nap	Megelőző anyakönyv	Elhalás éve, hava, napja	Megelőző anyakönyv	Régibb családi ív	Jegyzetek
Családfők:										
Fehér István	ref.	földműves	1805. május 10.	10. IV.	1830. január 2.	1/II.	1865. október 1.	32/III.	85.	Nyomorék.
Fekete Sára	ref.	"	1812. nov. 6.	32. V.						102.
Gyermekek:										
1. István	ref.	kézműves	1832. márc. 1.	4. V.						Attért.
2. Sára	ref.	"	1834. június 2.	12. I.						Külön családot alkot.
3. Katalin	ref.	"	1836. aug. 5.	7. VI.				8. II.	215.	
4. János	ref.	lelkész	1838. szept. 3.	9. II.	1858. január 4.	1/III.	1837. novem. 4.			Miskolcon lakik. Egyházi hivatalt (gondnokságot, presbyterusát sat.) viselt. Sat. sat.

Erre vonatkozólag, szabad legyen még felvilágosításul, illetőleg netalán szükséges magyarázatul és indokolásul, a következőket elmondanunk:

Mint szintén természetes követelmény, önként értetik, hogy a családkönyvben minden önálló család számára külön lap nyitattik, melynek balfelől eső homlok részére a házszám, jobbfelől fekvő szélére pedig a családkönyvi lapszám jöveztetik fel; az előbbi a népesedési mozgalmak könnyű áttekintése, az utóbbit pedig a családkönyv egysége és esonkíthatatlan volta teszi szükségessé.

A családkönyvi lapok, illetőleg ívek egymásutánjának, ügyszólván az egész rendszerének, két módja lehetséges. Ezek közül az egyik az úgynevezett *betűrendes* egymasmellé állítás, oly módon, hogy a családok ívei, a vezetéknevű kezdőbetűi szerint következnek egymásután. Kisebb, kevésbé népes egyházakban ez semmi nehézséggel sem jár, sőt bizonyos szótárszerű volta miatt, megvan a maga természetes előnye is; de nehezzé, sőt szintén lehetetlenné válik alkalmazása népesebb gyülekezetekben, a hol egyre-másra megtörténhetik az, hogy talán az e célra bekötött betűrendes ívek csakhamar betelenek, s egy bizonyos betűvel kezdődő családnév, illetőleg ív, nem illeszthető be az ugyanazon betű íveinek sorrendjébe, s ilyen esetben nincs más eljárás, mint az, hogy az ily új családnak a családkönyv végén kell nyitnunk egy további íres lapot, de a mi által aztán, nagyon természetesen, azonnal fel van bontva az egész betűrendes összefüggés. És ezen a bajon egyáltalában nem segít az, a mit némelyek ajánlanak, hogy t. i. nem kell a családkönyveket bekötetni és így mintegy egy testté alakítani, hanem úgynevezett szabad, *mozgó íveket* kell tartani, s esetleg, a szükséghez képest, külön csomagokban kezelni. Nem ajánlhatjuk ezt részünkről senkinek sem. Ápolása és rendben tartása annyi gondot igényel, használata oly nehézkessé válik, hogy arra igazán egy külön lelkesítő irattár s egy külön felügyelő kívánatlik.

A másik mód, a melyet mi ajánlunk, ennél sokkal természetesebb, s épen azért egyszerűbb és kevesebb nehézséggel keresztülvihető. Tervezetünk szerint, teljesen mellözve a betűrendes egymasmellé állítást, az e célra bekötött, elegendő terjedelmű családkönyvben, kiki a maga legjobb belátása és az egyházközösség viszonyaihoz képest, egy-egy külön lapot nyit, minden családnak. A miből önként következik, hogy minden, talán később alakított új család ott kap családlapot, ahol épen következnek a folytonos vezetés sorrendjében. Így a kiszorulás vagy közbeékelés esete nem fordulhat elő. Hogy pedig az így vezetett családkönyv könnyen kezelhető legyen: vagy a családkönyv utolsó ívein, vagy pedig külön mellékletben készítenek egy rövid, de pontos *betűrendes ívmutatót*, egyszerűen annak feljegyzésével, hogy melyik családra vonatkozó adatok, a családkönyvnek mely lapján találhatók fel? Ennek a betűrendes mutatónak elkészítése bizonyára

nem jár sok munkával, s netalán szükséges bővítése is könnyebben megtörténhetik, mint a betűrendes családkönyvek vezetése.

Az általunk ilyen rendszer alapján tervezett családkönyv egyes lapjainak *rovatai* egyébiránt a következők:

Az *első* főbb rovat, a *családőfő és a családtagok* vezeték- és keresztnevének nyitattik. Ezen rovatban előbb jegyeztetnek fel együtt az apa és az anya, s ez után jönnek számmal is kitüntetve a gyermekek. A számmal való feljegyzést azért gondoljuk szükségesnek, mert ilyen módon egyszerre látható az, hogy valamely kérdéses család hány tagból állt vagy áll még ma is?

A *második* rovatba a családtagok *vallása* íratik be. E rovatnak szükséges voltát alig kell bővebben indokolnunk. Az, hogy mennyi valamely egyházban a vegyes vallási házastársak száma; emelkedő vagy fogyó-e e tekintetben a hullámzás: ezen rovat feljegyzései után állítható össze legkönnyebben és legpontosabban. Azt hiszszük pedig, hogy az ily mozgalmak tanultságos egyházi életünk fejlődésére nézve s az ily tanultságos adatokat mindenkor figyelemmel kell kísérniök a gyülekezeti élet óreinek.

Az ezután következő rovat a *családőfő polgári állását* vagy keresetmódját tünteti fel. Feljegyzését mulhatlanul szükségesnek tartjuk, mert az egyházi tagok anyagi állása, kereset és foglalkozásmódja felismerhetlenül befoly a vallás-erkölcsi életre is, s így azt részletesen ismernünk kell; emellett ez szolgálhat esetleg legbiztosabb alapjául az egyházi adózásnak vagy kivételéknél, s bármintemű egyházi teherviselésnek is.

Ezek után a 3., 5. 7-ik rovatba jönnek a *születési, egybekelési és elhalálozási* adatok, a megfelelő év, hó és nap feljegyzésével; mégpedig nagyon természetesen, úgy a családők, mint a család valamennyi tagjára vonatkozólag. Mint tudjuk: ezek a pontok azok, a melyek fogják szolgáltatni az adatokat, bármely statisztikai kimutatás elkészítéséhez, s így ezen rovatai által lesz a családkönyv, igen sok dolgában kalauza és munka-megkönnyítője a lelkesének.

E három rovat mindenikéhez, egy-egy *mellék-* vagy *kiegészítő rovatot* tervezünk, és pedig arra a célra, hogy azokban legyen feljegyezve az, hogy az illető születési, egybekelési vagy halálozási adatok a megfelelő anyakönyvnek mely lapján és milyen sor-száma alatt találhatók fel, mint forrásban, és egyáltalán nagyobb részletesséssel is. Súlyt fektetünk e kiegészítő rovatokra, annyira, hogy ezek nélkül az egész családkönyvnek alig van valami jelentősége, értéke és gyakorlati haszna. Ezek a rovatok azok, a melyek által a családkönyv összeköttetésbe hozzák az anyakönyvekkel, s ily módon részint összegezése, részint kísérő és kiegészítő társává lesz az ezen alapokmányoknak. Horderejük, legalább a mi felfogásunk szerint, hogy mily messzire vág, kitünik egyebek közt abból is, hogy ha e rovatok pontosan ki vannak töltve a esa-

lédkönyvben, annak segélyével bármely anyakönyvet nagyrészen helyre lehet állítani, abban az esetben, ha azt valami baj érte volna és pedig oly hír alakban, hogy a családkönyv vezetése mellett, minden adat arra a lapra és abba a sorszámra kerülhet, a melyben állott az az eredeti anyakönyvben.

Ezen mellék- vagy kiegészítő rovatok jelentősége van a jegyzeteket megelőző adatai rovatnak is, a melyben az előző vagy régibb családi ivadatai történik utalás, azon esetben, ha valaki részére új s önálló családivet nyitunk. Ez a rovat teszi a lelkészt képessé arra, hogy szükség esetében még a leghosszabb szer- teágazás mellett is, kimutathatja bármely nagy család- nak úgyszólván egész geneológiáját.

Az egész rovatrosorozatot, végre a *jegyzetek* rovata zárja be. Feladata az, hogy ide írhatók be mindazok az adatok, a melyek részére az egyes rovatokban nincs külön sorozat nyitva, a melyeknek bejegyzése azonban, egy vagy más tekintetben, mégis szükségesnek látszik. Épen ezen oknál fogva, e rovat tartalma egészen változatos lehet, s arra nézve, hogy mit és milyen természetű adatokat írjon bele a családkönyv vezetője, majdnem lehetetlen, egyszerűségekorra kötelező eljárási szabályokat megjelölni. E tekintetben minden attól függ: minő terjedelműre akarja valaki tenni a családkönyvi szolgálatokat. Külföldön, hol a közvetlen legkönyvozás, tudvalegőleg, nagyobb mértékben gyakoroltatik, mint minálunk, a lelkészek szintén vezetnek ilyen családkönyvféleket, az úgynevezett *«Lelkészi napló»* címén s ez oly szigorú *nominal elnevezés* úgy az egész gyülekezet, mint az egyes egyháztagok, magán, családi, egyházi és köztársadalmi életének és viselkedésének, hogy abból a lelkészi naplóból egyszerre megtudhatjuk az egész egyházközség erkölcsi életének fokát. S bár szerintünk, ennek tudása bizonyára szükséges és így kívánatos, e tekintetben azonban messzire mennünk mégsem tanácsos. Attól őrizkednünk kell, hogy a családkönyvek hiveink előtt a *«fekete könyv»* hírébe keveredjenek s a jegyzetek rovatába így, véleményünk szerint, semmi olyan adat sem írható be, a mi talán az illető egyháztagnak, nem a nyilvánosság elé való dolgaira tartoznék, vagy a mi rá nézve, az ilyen feljegyzés által, örökre megbélyegző maradna.

Megbízatusunk nem terjed ki odáig, s épen azért, e helyen, csak futólagosan emlékeznünk meg arról, hogy a családkönyvek életbeléptetésénél, mindenesetre nehéz kérdés lesz annak eldöntése, hogy mennyire fog kelleni e tekintetben visszamenünk a multba; tehát az, hogy mely időponttól kezdődjenek megalkotandó családkönyveink? Ha a convent kötelezővé teszi azoknak vezetését, a ft. egyházkerület bölcsesége bizonyára meg fogja erre nézve találni a legszerencsésebb közvetítő útát. Mi részünkről most csak épen felvetjük a gondolatot, hogy régi mulasztást e tekintetben sem lehet egyszerűen kipótolnunk; tehát, hogy itt is a legnagyobb mérséklettel, s inkább már csak a jövőnek dolgozva kell eljárunk. A családkönyveket vissza-

menőleg, talán a messze multból elkészíteni, valóban óriási feladat, csak egy középnagyságú és számú egyházközségben is, egészen népes gyülekezetekben pedig szintén lehetetlen dolog, a lelkészek többi, napi teendői mellett; lehetetlen, ha megmondjuk, hogy ez esetben 20—30 évről kell lapról-lapra átforgatni és kivonatolni a különféle anyakönyveket, minden egyes család ivének elkészítésénél; sőt ezenkívül kikerülhetlenül szükséges még másféle is fordulni adatokért. Ilyen terhet nem róhatunk csak úgy hamarjában, a most élő papi nemzedékre, s ily messziről kezdett családkönyv rendkívül értékes lenne ugyan, de a ráfordított nagy munka nem állana arányban használhatóságával.

Összeírva a gyülekezetben jelenleg élő önálló családokat, gondolatunk szerint, elégséges az, ha a családkönyvekbe csak az ezután előforduló adatok jegyzetnek be s a multa visszamenőleg csak azok készítenek családkönyvet, a kiknek ezt körülményeik lehetőségessé teszik. A fő- és mindenesetre kötelező dolog az, hogy a családkönyvek attól a perctől fogva pontosan vezettetessenek, a midőn azoknak életbeléptetése törvényileg kimondva lesz. E tekintetben, véleményünk szerint, a családkönyveknek, ellenőrzés szempontjából, egy sorba kell helyzetetniük az anyakönyvekkel s egyéb hivatalos természetű okmányokkal.

Előterjesztésünk mellett, mély tisztelettel maradtunk

a főtisztelendő egyházkerületi közgyűlésnek alázatos szolgálói:

Fejes István,
biz. elnök.

Rádassi György,
bizottsági tag.

Mitrovics Gyula,
a bizottság jegyzője.

— 3 —

ISKOLAI ÜGY.

A nagy-szalontai gimnáziumi alapítvány ügyében.

Kévs reményünk lévén ahöz, hogy az autonomikus gondolkodás mai hanyatló szakában a *Katona Mihály* úr által felvetett kérdés tüzetes hozzászólásra bírná a felhívott szakutódokat: magunk sietünk állást foglalni e tárgyban, egyfelől azért, mert elejét akarjuk venni a netalán félreértéseknek, másfelől pedig azért, mert maga K. M. úr a konvente is appellált, a mely pedig — köz-tudomás szerint — már a jövő héten össze fog ülni.

Könnyiténé helyzetünket, ha a *n.-szalontai* ev. ref. egyház védekezését is olvashatnók; ha annak elhatározási indokait is ismerhetnők; de mert K. M. úrnak úgy röpiratát, mint több egyházi lapban közbebecsátott rozáló cikkét az érdekeltelek jóinak látták hallgatással mellőzni: okoskodásunkban különösebben csak a K. M. úr irataira támaszkodhatunk.

Előre kell bocsátanunk, hogy mi gyönyörűséget találunk a K. M.-féle feltékenykedésben, s tisztelni tudjuk azt a lelkesedést, a melyvel ő a *n.-szalontai* felekezeti gimnázium érdekeiért buzgólkodik, s nyughatatlankodása előttünk teljesen igazolva van.

Mert hát mit is akart és akar K. M. úr? Azt akarta — így látjuk röpiratából és korábbi cikkéből — hogy a

n.-szalontai gimnázium maradjon *gimnáziumnak* és pedig *felekezeti gimnáziumnak*; a mi — szerinte — megtörténhetett volna, ha a tisztán ev. ref. gimnáziumi célokra rendelt alapítványi tőkét a minisztérium által szorongatott egyháztanács oda nem fordítja gyöngye népiskoláinak megerősítésére, azoknak hatosztályára tételére. Most pedig — ha jól értjük — azt *akarja*, hogy a kérdéses alapítvány, a melyet más célra fordítani — szerinte — nem volt szabad, adassék vissza eredeti rendeltetésének. E célja elérése végett óhajta már a konvent közbejelését, hogy t. i. az, tekintettel az 1796. XXVI-ik s az 1883. XXX. törvénycikkekre, hasson oda, hogy az egyháztanácsnak és városnak közösen hozott s az egyházegyház és kerület által jóváhagyott határozata is megsemmisítessék.

Ismételve is mondjuk, hogy tetszik nekünk az ilyen természetű nyughatatlankodás; mert alapban véve, nemes, s mert irtóznak attól az eshetőségtől, hogy felséges célszerű alapítványaink kezelői s ellenőrei, politikai érdekeknek vagy személyes befolyásoknak, vagy akár a körülményeknek is könnyen engedve, vagy a felekezeti hivatása iránt eltompulva, netalan egymásután elvonogatnák, vagy elvonogatni engednék azokat eredeti rendeltetésüktől. Tetszik nekünk ez a nyughatatlanság, mert nem szeretnénk — mint metalmi alapítók — azzal a tudattal fekdüdni a sírban, hogy alapítványainkat a »halás utódok,« a viszonyok szele szerint, ide-oda fordítgatják és nincs, a ki ezért őket legalább a közvélemény ítéletének kiszolgáltatassa; de azért is tetszik, mert meg vagyunk győződve, hogy sem vallási, sem erkölcsi, sem hazafias vagy nemzeti érdeket nem lehet jobban, nemesebben s a közjóra nézve idősebben szolgálni sehol, mint a mi se ide, se oda nem tekintető felekezetiinkben s ennek intézetei által.

Eddig tehát egyetértünk s együtt lelkesedünk vagy aggodalmaskodunk mi is K. M. úrral; hanem szorosabban, t. i. a n.-szalontai gimnáziumi alapítvány ügyét illetően, nem lehetünk vele egy véleményen; nem, t. i. abban a tekintetben, mintha a kérdéses alapítványi összeg minden igazi jog nélkül, s úgy fordított volna el eredeti céljától, hogy talán az 1796-iki és 1883-iki idézett törvénycikkek alapján, akár az egyház, akár az egyházegyház vagy kerület ellen keresetet lehetne indítani.

Maga írja K. M., hogy a n.-szalontai ref. egyház és N.-Szalonta városa 1885. tavaszán, a kérdésre alapítvány felhasználása végett, formás szerződésre léptek: tehát az *alapítványozó az alapítvány eredeti céljának megváltoztatásába beleegyezett*. Város és egyház közösen akarták azt 1885-ben, hogy N.-Szalontai felekezeti jellegűekül VI-osztályú gimnázium szervezessék. Részünkről ugyan, mint egyház, nem tettünk volna ilyen, hanem a legnagyobb erőmegfeszítéssel is igyekeztünk volna megtartani az intézet felekezeti jellegét, a mi N.-Szalontán — mint a később oly hirtelen összegyűjtött 10,165 frtos gimnáziumi tőke igazolja — nem is került volna túlságos erőködbe. s egy kis divatos államszegegylyvel talán könnyen is megtörténhetik vala. De, ha már így esett is meg, a törvényesség ellen nem gáncsoskodhatunk.

Az ellen pedig, hogy a kérdéses gimnáziumi tőke, a terv nem sikerülte után, a felekezeti népiskola céljaira használtatott fel, magának az alapítványtevő városnak lehetne kifogása és keresni valója; de az — úgy látszik — belenyugodott abba, hogy a kérdéses tőke visszaszálljon a felekezetre s illetőleg továbbra is annak felekezeti céljaira kamatozzék, a mi — voltaképen — kedvezőbb színben mutatja fel a gazdálkodást.

Igaz ugyan, hogy a népiskola nem gimnázium, s az is igaz, hogy a 11,000 frtnyi gimnáziumi tőkében — amint K. M. bizonyítja — 1000—1500 frtnyi oly összeg is van,

a mely nem a város adománya, a melyre nézve tehát az nem is intézkedhetik; de ez összeg adományozói, vagy azoknak az utódai vajjon tiltakoztak-e a bekövetkezett változtatás ellen?! Vagy inkább az egyház és város azok beleegyezését is kieszközölte?! Ez az, a mi a K. M. cikkeiből nem tűnik ki; mert, ha a tiltakozás megtörtént volna; bizonyára sem az egyháztanács, sem az egyházegyház, sem a kerület nem megy bele a kétes eredményű próbálgatásba, hanem kieszközöli, s talán ki is eszközlötte (!) az érdekeltek beleegyezését és így határozott vagy úgy is határozott.

Ha így határozott, akkor fájhat ugyan K. M. úrnak s hozzá a felekezeti gimnáziumok sok jó barátjának is, hogy a n.-szalontai egyház gimnáziumi tőkéi a népiskolát boldogítják; de — ez esetben — sem a konvent, sem az 1796. XXVI. törv.-cikkből fentartott királyi felügyelet, sem az 1883. XXX. törv.-cikkből ellenőrzési joggal felruházott vallás- és közoktatásügyi minisztérium, nem fogja az ellen tenni semmit. Ha az alapítványtevők nem zúgolódnak, sőt beleegyeznek a változtatásba; a változtatás törvénytelensége többé be nem bizonyítható. A minisztériumnak bizonyosan tudtával voltak már eddig is a n.-szalontai gimnáziumi dolgok s módjában lett volna — ha szükségét látja — ellenőrzői jogát gyakorolni; de nem eskeledte.

Nem tanácsos különben, hogy addig, míg saját autonómikus fórumaink határozhatnak a magunk ügyes-bajos dolgaiban; — nem tanácsos, mondjuk, a király egy minisztérium elé hárítokodjunk azokkal, s hiba volna kétsébe vonni saját fórumaink autonómikus jogait!

K. M. urat elismerés illeti azért, hogy felhívta a közfigyelmet a n.-szalontai eset által az alapítványok tiszteltesen tartására; de egy maga, az alapítók vagy azok utódainak vele való eggyesülése nélkül, a n.-szalontai gimnáziumi tőkét eredeti rendeltetéséhez vissza nem fordíthatja. A konvent a két alsóbb fokú forum egybehangzó ítéletét respectálni fogja s a feljelentésre nem is reflectál.

Jól esik egyébiránt tudnunk, hogy a n.-szalontai egyház az elveti tőkének csaknem teljesen megfelelő összeget gyűjtött már a gimnázium céljaira s ezáltal mintegy elismerte azt, hogy azért a másfelé fordított összegért illő és böcső dolog a gimnáziumot kárpotolni. Szerkesztő.

— 5 —

TÁRCZA.

Melius Péter, mint exegeta.

(Folytatás).

IV. Miután e három kötet egyházi beszédet kiadta Melius, egy időre beszüntette e nembeli irat munkáinak kiadását s bibliafordításainak kinyomatásához kezdett. 1865-ben adta ki Debreczenben: „A két Sámuel könyveinek és a két királyi könyveinek a zsidó nyelvenek igazságából és az igaz és bölcs magyarázó fordításából, igazán való fordítás magyar nyelvre“ című, 239 írvéti levélre terjedő nagy munkáját (Cime R. M. K. I. 55.). Két buzgó úrnak: Bebek Györgynek, született Patócsy Zsófiának és Mágócsy Gáspárnak, született Massai Euláfiának ajánlá Melius e munkát, melyet — az ő kifejezésével elve — »ily renddel csinált«: először az egyes részeknek summáját közli, melyet aztán a fordítás követ, oldaljegyzetekben írja meg a tanulság, utóljára pedig minden fejezet végén magyarázatokat ad. Fordításában követett elveit s annak célját ajánló-leveleiben adja elő, elmondván, hogy: »úgy akarta a zsidó nyelvenek tulajdonsága szerint fordítani, összetetvén a görög bibliával

és a böles fordításokkal, hogy minden megértse; nem grammaticae, betűt betűre, hanem úgy fordított, hogy sem a textust el nem hagyta, sem az értelmét. Látható tehát, hogy műfordítást akart készíteni s e célját, korához viszonyítva, eléggé is érte. Irodalomtörténetünk nagy mestere, Toldy Ferenc, méltán mondá, hogy Melius a 16-ik század magyar bibliafordítói között legfőbb önállóság-fordít.

Magyarázataiban a leggyakrabban egyes szavakat értelemez és pedig főleg azért, hogy az eredetiben levő gondolatoknak a fordítással talán teljesen ki nem fejezett tartalmát egészítse ki. Gyakran indokolja, hogy miért fordította az illető kifejezést így vagy amúgy és nem másképen. Néha ugyan találkoznunk valóban exegesinikus nevezhető magyarázatokkal is, különösen ott, ahol régi-ségeltani jegyzetekkel kísérí és indokolja a felvett helyet. Tartalmasabb és az olvasóra nézve sokkal gyümölcsözőbb eredményű fejtegetések azok, a melyek oldaljegyzetek gyánant vannak a fordítás mellé csatolva.

Mint minden magyarázatainak, úgy ezeknek is általános jellemvonása a dogmák kifejtése és indokolása. Azt a gyakran előforduló körülményt, hogy az istenség hol Jahve, hol Elohim néven említtetik, így értelmezi, hogy az előbbi az istenségre, mint egyre vonatkozik, az utóbbi pedig mint háromságra. Ezen okból aztán előre kijelenti, hogy Jahvét mindig az egy istennek, Elohimot pedig a szentháromságnak fordítja. De ennek dacára is a Sámuel I. könyve III. részének 21. versében kétszer előjövő „Jahve” szót először az atya-istennek, majd a fiú-istennek fordítja megkülönböztetés végett, s oldaljegyzetben megjegyzi, hogy „az atya-isten Jézus Krisztusban, az ő szólo istenfiaiban jelenti meg magát az anyaszentegyházban. Hát isten a Krisztus! Ugyancsak így jár el a Sámuel II. könyve VII. részének 11. versének, ahol a szántén kétszer előforduló „Jahve” szót először ismét atya-istennek, aztán pedig a megváltó Krisztusnak értelmezi zárjel között, s ebből azt vonja ki, hogy Krisztus istenségében is üdvözül. Általában Krisztust e művében is mindenütt kikösködjia, habár sokszor az értelemelek erőszakos elcsavarásával. Jahvének a II. Sám. VII. 8—16. versekben foglalt beszédét is Krisztusra s az általa alapítandó birodalomra vonatkozóan állítja. A 14. vers eme szavait: „Ha pedig a te fiad gonoszul cselekszik, megfenyitem őt emberi vesszővel” — jóslatnak tekintí, mint a mely azt jelenti, hogy Krisztus, mint ember, a mi bűneinkért megveretük. Holott e helyek határozottan s kizárólag Salamon illetik s erre nézve is „vaticinia post eventum” voltak. A magyarázatban ugyan Melius is elismer annyit, hogy míg Salamon azt, róla szólt ama jövendölés; Salamon halála óta azonban Krisztusra és az anyaszentegyházra kell alkalmazni. Mert Dávid magva test szerint Salamon volt ugyan, de ő testi, romló házat épített; míg lelki értelemben, ígért szerint és valósággal Krisztus a Dávid fia (76—78.). A Salamon temploma is Krisztust jelképezte; belső, aranyos deszkája Krisztus istenségének volt jegye. Az pedig, hogy a templom egész, faragott kövekből rakatott ki, Jézus bűnnélküli fogantatását jelzi. Jegye e templom az anyaszentegyháznak is s erre nézve a faragott kövek azt jelentik, hogy az Krisztus érdeméből, isten ismeretéből egész, ép, tökéletes tudományal épült Krisztuson (136—137.). I. Sám. II. 10. utófele az ő fordításában így hangzik: „A Jehova megítéli a földnek határait és erős hatalmat ad az ő királyának és felemeli és támasztja szarvát az ő messiasának, a kenett Krisztusnak.” Itt ő a „Jahve” szó alatt is Krisztust érti s ezt azzal indokolja, hogy az író a Krisztust, a ki ítélő-bíró, Jahvének hívja. Sajtós érvelés! Ezen részletben a messias szarva az ő hatalmát

és dicsőségét jelenti. Eliseust Krisztus előképének tekintí, a II. Kir. II. 20—21. és IV. 33. pedig Krisztus működésére vonatkozik. Amott Eliseus a vizet Jávateszi és a meddő földet az új serpenyővel és sóval termővé. Az új serpenyő a Krisztus tiszta teste, azaz emberi természeté, a só pedig istensége; e kettő együtt a gonosz és elátkozott emberiséget megszenteli és megújítja (185.). Az utóbbi helyen Eliseus lehetetlennel éleszt fel egy gyermekeket, Krisztus pedig életével váltott meg minket (191.).

Nemcsak a krisztológia, hanem a többi dogmák is alapjától s tárgyától szolgálnak az egyes részletekről írott magyarázatainak. Számos helyről mondja, hogy azok a praedestinatio mellett bizonyítanak. Állítja, hogy hiábavaló minden érdemes cselekedet, az isten elveszítí, a kiról azt vezegte (8.); annak semmiféle erekle nem használ (9.). Mert a mit isten elhatároz, annak e világom meg kell lenni. Ez az oka annak is, hogy a mi üdvösségünk iránti ígérte fel nem bomoihat (227.). Ennek alkalmából, eszmetársítás utján arra is eljut, hogy Jahvének kétféle ígérteí vannak. Az egyik rész változó, a mely felbomol, ha nem akarata szerint élünk, a másik állandó, mert a változhatatlan Krisztussal tettetett (32. és 229.). Ezzel ugyan mintha ellene nyilatkoznék a praedestinatio, mert hiszen, ha az isten előre elhatározza valakinek üdvösségét vagy kárhozatát, miként ígérhet annak üdvösséget, a kiról előre tudja, hogy nem oly életet fog élni, mely szerint elnyerhetné azt s méltó volna rá. Viszont, ha pedig nem ígér, akkor nem változtathatja meg ígérteí s így nincs értelme, a Melius által tett megkülönböztetésnek.

A hiból való igazulás mellett bizonyítékul hozza fel az I. Sám. XXVI. 13. versét: „A Jahve pedig fizessen meg mindenkem az ő igazsága szerint és az ő hite szerint! Ime! — mondja Melius — az ő szövevényében is megvan, hogy isten hit szerint fizet. De igen könnyen megafolható, mert hiszen e részlet nemcsak a hithez, hanem az igazsághoz, tehát az igaz és erkölcsös élethez is köti az üdvözölést (57.).

Az I. Kir. VI. 23—24. verseiben szóbanforgó cherubokat az isten beszédében hasonlítja s azt mondja, hogy valamint a két cherub szárnyai egyenlő hosszúságúak, épenúgy az isten beszéde is megegyezik az ő szövevényében és az új-szövevényben (10. és 135—6.). A II. Sám. XXII. 9. e mondatát: „Füst megv vala” — emigy commentálja: Midőn az ember megharagszik, haragjában düfűl s ugyancsak gőzölög az orra. Az istenek nincs ugyan orra, szája s általában teste, de az irás emberleget, hozánk alkalmazva adja elő azt, hogy az isten nagyon megharagudott a bűnre (114.).

Igen érdekes nézetei vannak a világról, ennek előállításáról és szerkezetéről. Így például a II. Sám. XXII. 16. verséhez a következők magyarazatot fűzi: „Mikor isten a világot teremté, először egy feneketlen, formátlan vizes materiát csinált. Ebből teremté aztán az eget és a földet.” Ebből egyszersmind az is kitűnik, hogy több ég létezését hitte (112.). Különbön a kegyes emberek jövő lakhelyét meg épen határozottan három világot különböztetett meg. Az elsőbe Enók, a másodikba Ilyés, a harmadikba pedig Krisztus vitetett az isten által, tehát időrend szerint folytonosan előbbkelő helyekre jutottak (186.).

Salamon imájának az I. Kir. VIII. 41. versében foglalt részletben azért könyörög, hogy a pogányt is hallgassa meg isten. Melius arra magyarázza ezen, zsidónál bámulatos egyetemességet, hogy ez hasonlóan Krisztus működésének egyik ágát jelképezi, és pedig azt, a melylyel mind a zsidók, mind a pogányok iránt kiengesztelte atyját (145.).

Azt mondja, hogy kétféle a bűnbánat: belső és külső-

A belső mortificatio és vivificatio, a Jézus Krisztus halálának és feltámadásának érdeme által való. A külső a megbánásban és a jámbor életben nyilvánul (14.).

E munkájában is nagyon szeret és gyakran szokott egyes bibliai helyekből saját korára nézve különféle tanulságokat kivonni. Eltekintve a többi felekezetek ellen tett számtalan érős kifakadásától, csak azt említem meg, hogy a saját egyházabeli lelkészek magaviseletére és kiképzésére vonatkozólag többször ad gyakorlati utasításokat. Így tesz például az I. Sám. XXI. 6. versének magyarázása alkalmával. Valamint a kenyereket Jalve arra elől kivitték vala a papok, hogy ugyanazon a napon ismét meleg kenyereket tegyenek helyükbe: épen úgy a lelkészek is nőni kell a tudományban és különféle dolgokat kell prédikálni (45.). Hogy mily erőltetett e hasonlat, nem kell fejtegetnem, elég csak közölnöm, hogy mindenki észrevehesse azt. (Folyt. köv.)

Zorányi Jenő.

Külföldi szemle.

Senmi esemény sem történt Isten nagy világában, a mely egy másik eseményre hatással sem volna; csak egy e hadak fölmozgott, a mi nekünk gondolkodásunknak sokszor nézőre.

Honnemző.

Az «Egyesült Államok»-ban a katolikus egyházi lapok nagy zajt csináltak azon állításukkal, a melylyel igazolni akarták felekezetük népességi növekedését, állítván, hogy míg ök 7 millió vannak, addig a legnépesebb prot. felekezet, a methodistáké, nem számlál többet ötödfél millió léleknel.

A kath. egyházi lapok ezen kihívó állítására a prot. egyházi lapok a következő számadatokat teszik közzé: hogy: «a methodistáknak van 47.000 szervezett egyházuk 30.000 lelkéssel, míg a katolikusoknak nincs több, mint 7000 parochiájuk, 7658 plebánussal. A methodisták után legnépesebb prot. felekezet a baptistáké, 3.727.000 lélekkel, 40.854 egyházzal, 27.889 lelkéssel, tehát még ezeknek is négynyári lelkészek van. mint a katolikusoknak. És míg a katolikusok nagy fenn dicsekszenek, 1883-tól máig 167.000 szaporulattal; addig a methodisták ugyanazon idő alatt 569.000 és a baptisták 390.000 lélekkel szaporodtak. És ha ezen két nagyobb prot. felekezethez hozzá vesszük a kisebbeknek u. m. a presbyterianok, a lutheránok, a congregationalisták, az episcopalisok, a reformátusok, a quákerek és a német evangélikusok (prot. unionisták) számosságát, mely 35.000 egyházzal, 25.000 lelkész mellett, közel 4 millió rög; s hozzá vesszük még a szintén, több mint 1 milliót tevő unitáriusokat és universalistákat; akkor a prot. felekezetek népességi számösszege messze túlhaladja a katolikusok lélekszámosságát.

Ime, ilyen jó az a statisztika! Nálunk az első munka, a mely egyháznak egyetemének felismeréséhez juttathat el, most jelent meg az «Egyetemes Névtár»-ban. Ebből tudjuk meg, hogy a magyarországi ev. ref. egyháznak 5338 szervezett ekkliájában 2410 működő lelkésze van. És ezt majdnem elhihetjük; de azt, hogy 2.024.699 lélekkel bírnak, csak akkor hihetjük majd el igazán, a midőn a családönyvek mindenütt el lesznek készítve s azok alapján nyert és nem a hatodik elődünköt vagy a levegőből felvett számösszeghez adjuk az évi szaporodás és fogyás között levő különbséget növelv vagy apasztó számát; a midőn nem fogjuk figyelme nélkül hagyni az időnként eső ki- és beköltözéseket, a hozzájuk át- és a tőlünk kitértek mozgalmi adatait is; akkor fogjuk igazán ismerni magukat s fogjuk tudni, hogy hogyan vagyunk.

Angliában mindenfelől sok a panasz. Panaszkodik az állami magistratusság, hogy 30 év alatt felére apadt le a beköltözők száma; a beköltözők pedig szintén méltán emelhetnek panaszt oly községi igazgatás ellen, mely még manapság is 4 vesszőcsapásra itél egy tolvajlással vádolt 7 éves gyermeket. Panaszkodik Spurgeon a köz-vallástalanság felett az ő hovánkább növekvő pessimismusával. Mint baptista lelkész, az orthodox hit-nézetek védelmében, panaszosan zsörtölködik az oly lelkészek ellen, a kik nem hisznek a pokolban s annak örök kínáiban és még az esőért való könyörgést is szükségtelennek tartják. Pedig, ha a kínai császárnak megjárja is, hogy a «földmívelés» évi nagy ünnepe mind maga könyörgő, mind országában mindenütt könyörgött esőért: nekünk pedig az járja meg, ekként gondolozni e tárgyban Longfellowval: «Ha minden könyörgéstünk meghallgatnánk az égől, a legnagyobb rendeltség foglalná el a világegyetemet; akkor nem Isten uralkodnék többé, hanem mi. Pedig lehetne-e gondolni józan észszel, hogy akkor jobban menne a kormányozás, mint meg most? Én legalább — mond Longfellow — mindig rosszul érzem magam, midőn hosszú és fásasztó könyörgéseket hallok, a melyekben az emberek nem tudják, hogy mit kérnek. Mint egy elremlt asszony, mihelyt a legkisebb bajban képzeli magát, fut az ég királynéjához: úgy kísértjük mi sokszor könyörgéseinkkel az eget. Adjunk halát teljes szívünköl és a többiben vessük alá akaratumkat az isteni rendező akarataknak: ez az igazi könyörgés.»

Svájczban Schaffhausen kantonában tartott meg e napokban a 44-ik évi nagy lelkési értekezlet, a melyet Ritter, zürichi lelkész, nyitott meg istentisztelettel s utána Höering zürichi, és Schlauer berni tanárok, Trau- enfelder és Turrer zürichi lelkészek tartottak értekezéseket. Az értekezletnek 175 tagja volt együtt. A köz- eledben, az elők lelkésztársaira, 403 franc adományt taktak össze szegényebb testvéreik javára. Bizony vonhatnának el ebből egy kis tanulást, tanárok és lelkészek egyirt!

Ugancsok Svájczban, Zürichben, tartott meg a mult hóban a második nemzetközi nagy meeting a szeszis italok rendetlen élvezése ellen. Hátt ugyan nálunk hozand-e a kilátásba helyezett regálé-rendezés valami, legalább annyit jót, hogy 5-6 krajcárért nem fogja magát leihatni a földig a földnek embere?!

Babylonában közelbbit ásatásokat tetetett a «British Museum.» S Bagdad mellett esaknyan rátaláltak Sippara régi város romjaira, és a romok közt egy templomra, mely a Napnak volt szentelve. E templomban találtak 300 téglá-táblácskát, a melyekre rá vannak vésvé a templom számadásai. Ezekben a legérdekesebb adat az, mely azt igazolja, hogy: «egy évben 4600 őrült kapott ez a templom tized emen.» A British Museum tehát ezen ásatások folytán érdekes régiségeknek jutott birtokába; és mégis többre becsüli az angol nép ennél azt, hogy a muzeum birtokába juthatott a biblia azon példányának, a melyből a nagy költő, Milton termékenyítv vallásos érzelmeit, a mely példány értékét meg az is növeli előtök, hogy a nagy költő a lapok széleit érdekes jegyzetekkel látta el.

Németországban egy érdekes per folyt le közelbbit az elberfeldi (Rajnai Poroszország) törvényszék előtt, a mely Thumtel remscheidi lelkész, «a katolikus egyház ellen elkövetett botrányos cselekvény» miatt, három havi fogságra ítélte el, de a mely ítélet alól 8 nappal később az igazságügyi minisztérium által feloldott; később Thumtel, «Rajnai bírák és római papok» cím alatt, egy pamphletet bocsátott közre, a melynek azon incriminált

passusa alapján, a melyben a római egyházat az *Anti-krisztus egyházának, római pogányságának, ostya imáddásának* s a *Venus cultus visszauállításának* nevezi, ismét törvényszék elé állított, s ő maga 9 havi, a kiadó pedig 2 havi fogságra ítéltetett. Mindketten felebbeztek.

(A „Le Protestant” után)

Üj István.

— 3 —

KÖNYVISMERTETÉS.

A Hexateuch-kérdés jelen állása.

Régen várták a szaktudósok a theologia mezején valamely munkának megjelenését, oly nehezen, mint a leydeni tanár, *Kuenen Abraham* „Historisch-kritisch onderzoek”-jának második kiadását. Végre megjelent a mű első — a thórát és történeti könyveket tárgyaló — része, mely a nagy, hollandul nem érte közönségnek is hozzáférhetővé lón téve az egyidejűleg megjelenő német és angol fordításokkal. Előttünk is a fordítások elsje, a német-nyelvű fekszik, melynek eddig megjelent első darabja Th. Weber fordításában a hexateuchot tartalmazza (VIII. és 328. l.).

Kuenen e munkája a legnagyobb figyelemre számíthat mindenfelől, nemcsak azért, mert az u. n. Graf-hypothézis ebben van legkimerítőbben s legszolidabban kifejtve, s így a ki az ő-zóvsátság egy részével foglalkozik, annak Kuenenel okvetlenül számolnia kell, de a munkának más előnyeire is, melyek előtt sem barát, sem ellenfél szemét nem hunyhat. *Wellhausen* a Graf-Kuenen-féle hypothézis ékeszőlő terjesztője, a német fordítását írt rövid ismertetésében ezt mondja: „Kuenen itt saját nézeteit adja, de lelkiismeretesen figyelembe veszi a más véleményeket, baráttal s ellenféllel szemben nagyszerű pártatlanságot tanúsítva. Mindenről számot ad és kér; s e mellett kész előbbi nézeteit, még ha senki meg nem támadta is, visszavenni, javítani, vagy a bizonyosság hangját leszállítani.” Annak igazolásául pedig, hogy az ellenfél is elismeri a komolyságot, melylyel Kuenen dolgozik, s mely oly élesen elűt Wellhausennek megmondatlan s kegyetlen kifejezéseitől, álljon itt egyik angol ismertetőjének ítelete; modorát jobban s találékosabban jellemezni úgy sem volnánk képesek: »nyugodtan s szemmel látható nyíltsággal ír, s hangja oly tiszteltetjes, amennyire csak lehet oly egyennél, ki az ő nézeteit valjira. Nem vagyunk képesek a legkisebb gúnyt vagy egyetlen bántó kifejezést találni művében.» (The Presbyterian Review, Vol. I. p. 305.).

Mielőtt azonban a műnek részletes ismertetéséhez fogunk, nem lesz fölösleges egy pillantást vetni a hexateuch-kérdés történetére, mert csak a multon állva értjük meg a jelent.

A mi a nevet illeti, az újabb eredetű. *Bleek* († 1859.) volt az, ki az *elohimos* s *jáhvés* iratok nyomát Jósue könyvében is fölfedezte, s azért e könyvet a thórával egy kalap alá véve, *pentateuch* helyett *hexateuchban* jelölte meg.

Elohimos és jáhvés iratokról szoltunk. A Pentateuchban e megkülönböztetés ismeretlen volt egész a mult század közepéig. 1753-ban jelent meg Brüsszelben egy francia orvos, *Astruc* műve, ebben vannak először ez iratok, a különböző istennéi használatát szerint elválasztva. Astruc előtt, ha némelyek, mint Rikhárd Simon Peyreriis, ismétléseket fedeztek is föl, ez ismétlések összehasonlítására s a tünemény megmagyarázására, senki sem gondolt.

De hogy is gondoltak volna erre, midőn a theo-

logus világban azon zsidó és keresztény hagyomány uralkodott, hogy az egész Pentateuch szerzője (a deuteronomium utolsó fejezete kivételével) Mózes, s e vélemény ellen alig emelkedett hang. Ha hallatszott is egy-egy kétely — *Aben Esra, Carlstadt, Masius, Hobbes, Spinoza* — a szerzőség ellen, nyomatlanul elhangzott az, s a hagyomány maradt érintetlen.

Őt negyedszázad telt el Astruc művének megjelenése óta, s ez őt negyedszázad épen elég volt arra, hogy a Pentateuch szerzőjéről szóló hagyomány valótlanná legyen kimutattva; elég volt arra, hogy az egész Pentateuch Mózes általi szerzetésében egy számbavehető theologus se legyen többé. *Keil* az egyedüli, ki a mózesi szerzőséghez ragaszkodik; de okai, melyekkel nézetét támogatja, oly gyengék, hogy — dacára érdemeinek, melyeket az ő-testamentomi exegézis terén szerzett — sem orthodox, sem modern exegeta nem tartja érdemesnek érveire relléktálni.¹

Nem is szükség e hagyományhoz ragaszkodni, maga a pentateuch sehol sem mondja azt, hogy szerzője Mózes. Egyes helyek, mint Ex. XX. 23—XXIII. 33.; XXXIV. 10—26.; Num. XXXIII. 3—49.; Deut. IV. 44—XXVI. mindenesetre a mózesi szerzőséget igénylik maguknak; de ezt az egész Pentateuchre kiterjeszteni, ha természetesen találjuk is, a többi rész tekintetbevétele után, nem szabad. Így maga az orthodox hit sem jut veszelvénybe, ha elismeri is, hogy nem az egész Pentateuch mózesi eredetű.

Astruc az okiratok különválasztását Ex. II-ik fejezeteig folytatta (?). Szeme nélkülözött az újabb korszakú kritikai szemügyre, s a különböző istennek használatának megszűnésével, megszűnt az ő működése is. Az ő nyomában haladtak: *Eichhorn, Gøbler, Müller* stb. egy felszázadig; az okirat-megkülönböztetést csak a Genesist terjesztvén ki (?).

De a fűdösvilág nem elégedett meg az eddigi eredményekkel. Nem volt elég neki két okirat a Genesiben s nem érte be azzal, hogy az okiratok különválasztása csak erre legyen kiterjesztve. Arra nézve *Hgen* tesz kísérletet meg egy harmadik okirat — az u. n. 2-ik elohimos okirat — lezetését kimutatva, emerre nézve pedig az élelemjű *De Wette* próbálja meg az egész pentateuchre kiterjeszteni Astruc eljárását s fölfedez egy önálló, a többitől elütő okmányt — a deuteronomiumot (1806.). *Bleek* tovább viszi a kutatást s kimutatja Jósue könyvének a pentateuchal való szoros összefüggését s elnevezi az egészet — mint föntebb már említők — hexateuchnak.

A mily mértékben kitűnt a szorgalmas analysis alapján az iratok különbözősége, oly mértékben tűnt el a föltéves, hogy a pentateuch Mózes műve. Ha az apologetika fölemelte is szavát — *Hengstenberg, Hävernick, Keil* — a 40-es évek óta, e zöl mindig gyöngyöbben és gyöngyöbben hangzott, hogy végül is egészen elhangozék.

De ha a pentateuch nem mózesi eredetű, ki hát az összeadta, s mi módon lett összeállítva? e két kérdés az, mi a kritikusokat évek óta foglalkoztatja s még évekig foglalkoztatni fogja. Feleljünk a két kérdésre egyszerre, az utolsón kezdve a feleletet.

Két elmélet küzdött egymással: a *kiegészítési* és

¹ Curiosumkép megemlítem, hogy *Böhl* hasonlóképen a mózesi szerzőség mellett kardoskodik. 83-ban jelent meg egy műve: *Zum Gesetz und zum Zeugnis*, melylyel az újabb ő-test. kritikának akarja a kést nyakára tenni. De oly szerencsétlenül, hogy egyik bírálója, a híres *Stade* ekkép szól: »Az embernek, hogy szerző szavát használjam, valóban kérdeznie kell: van-e eredménye ennek a sok *raisonirozásnak*, a mit az ember komolyan vehetne? s így az udvariassági parancsolja az gondolnunk, hogy a tanár úr egyáltalán nem akart komolyan írni.» (Theol. Lit. 1884. 5. sz.)

élelet-elmélet (Ergänzungshypothese és Urkundenhypothese); ha Nöldeke szavainak hihetünk — pedig liheünk, mert ő az élők között a legnagyobb tekintélyek egyike — az első elmélet *Hupfeld* által teljesen meg lett döntve s így jelenleg a második urálja a tért. (Unter-suchungen 3).

Az első — kiegészítési — elmélet szerint a hexateuch alapját az elohimos iratok — egy szerző műve — képezik; a Jahvés és deuteronomiosus elbeszélések és törvények úgy lettek ez alaprathoz toldva, hogy azt kiegészítsék. E hypothézis védői — más és más alakban — *Tuch, Bleek, Stähelin, de Witte, Knobel, Schrader, Colenso*. — *Knobel* (Die Bücher Numeri, Deuteronomium und Josua erklärt, 1861.) nézetét következőkép fejté ki 496. l. s. köv.): a pentateuchnak s Josuénak alapul egy régi mű szolgál (elohimos irat, alapirat, Grundschrift), mely a zsidó nép történetét a világteremtéstől kezdve egész a Kanaan felosztásáig elbeszéli s természetűs s összefüggés által kitűnik. Nyomai világosan követhetők Gen. I. — Józ. XXII. Ez alapirattól eltérnek a pentateuch többi részei kifejezésre s tárgyra nézve, de magukban sem egységesek, sőtinkább 2 elemből látszanak összevete. Önként merül föl a gondolat, hogy az elohimos irat két más iratból készült ki lett egészítve (Rechtsbuch, Józ. X. 13.; Károli: «Jásár könyve» és Kriegsbuch, Num. XXI. 14.; Károli: «az Úr hadainak könyve»). A «Grundschrift» kiegészítője azonban nemcsak a két könyvet használta fel, hanem mondatokat és gyanítgatásokat is szőtt, különösen az őstörténetnél az elohimos iratba, Az elohimos-Jahvés mű Num. XXXIV.-ig így van, a mint azt a Jahvés írta átoldozta. Ebben élte később a deuteronomium írója saját beszédeit, ismétléseit s törvényeit.

Ez a kiegészítési elmélet általános alakja, lényegesebb eltérést csak az angol püspök, *Colenso* jellegűsége mutat (J. W. Colenso, The Pent. and book of Joshua critical examined I—VII.) Szerinte az alapirat Ex. VI.-nál végződik. Ez alapirattal kiegészíti és folytatja a Knobel-féle «Rechtsbuch» szerzője, kinek folytatása azonban nem terjed ki az egész hexateuchra, hanem Num. XXII. vagy XXIV. fejezeténél megszűnik. Ezt kiegészíti és folytatja a Jahvés író s az így előállott mű, «the Original Story» századokkal később a Deuteronomista által újból kiszélesítették, s még később hozzájének azon részek, melyeket közönségesen az elohimos (alap-) irat folytatásának szoktak tekinteni.

A kiegészítési elméletnek egy nagy baja van, bármily formában jelenjen is meg. Nem tud felvilágosítást adni arra nézve, mint történhetett meg, hogy a — fölvetett — későbbi szerző elbeszéléseit oly tudósításokhoz csatolja, melyekkel azok ellentétben állanak vagy a melyekhez nem illenek. Hogy egyszer-másszor e diszharmónia a szerző figyelmet kikerülhetette: azt föl lehet tenni; de hogy ezt sehol se vegye észre s készakarva hozzon be a meglevő iratba ellentmondó elbeszéléseket — ahog kisse naiv hit szükségeltetik. Így legegyszerűbbnek látszik fölvenni azt, hogy különböző, egymástól független iratok léteztek, melyeket egy szerkesztő állított egybe.

(Vége köv.)

Spectator.

— 2 —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Grószhír.** *Üveges Dániel*, Lánca, Reste, Buzita, abauji apó egyházak lelkesze, mult hó 26-án meghalt. Beteges szenvedély tüze pusztította erős szervezetét már évek óta, s ő, a ki joggal táplálhatta volna magát a hosszú élet reményességével, napról-napra érezni volt kénytelen,

hogy az ősi lombhullással neki is menni kell a föld porába, honnan vétetett. Az életnek másokat boldogító öröm-forrásaitól elzarta magát. Rideg egyedüliségben élt azzal a esztendőszó gondolattal, hogy az isten szép világában nincsen olyan lény, a ki őt igazán tudná szeretni, mint feleség. E gondolatból nem menekülhetvén, házastársává lett a szenvedély, a mely fokozódó szeretettel tapadt hozzá és elvonta lassankint hivatalos kötelességeinek hű teljesítésétől is és belopta szívébe az emberek a világ gyűlöletét. Csak a fűi kegyeltes érzés volt az, a melyet nem tudott megőlni s még csak gyöngintés sem benne sem idő, sem szenvedély. Egyszerű, jó édes anyját — mint egyetlen gyermeket — hűséggel szeretete és grámoltolta. Mikor érezni kezdte, hogy közel a számadás órája, senkifől el nem búszúva, semmit nem sejtve, odavonszoltatta roskadozó tetemeit Görgöre, szülőföldre, hogy a sir szélén álló 70 éves édes anyja ólen fogadhasza a kikerülhetetlen halált. Két napi kínos szenvedés után megkönyörült rajta a könyörülő isten és magához ölelte ezt a megtévedt fiát. Még csak 41 éves volt. Tanult Görgön, Sárospatakon. Pápán: káplánkodott a tornai egyházmegyében s néhány éve már, hogy az említett egyházban hivataloskodott és pedig kedvetben jövedelmével is kellő hivattással. Barátai, volt tanulóitársai bizonyára élénken emlékeznek még az erős testaktól, bozontos fejét, szilajkedvű s cynismusra hajló ifjúra, s velem együtt, a ki őt az ő természetes szív-jóságáért és önfeláldozásra is kész baráti ragaszkodásáért, hibái mellett is szeretni tudtam, szívesen mondanék áldást a jó barát és volt tanulóitárs Kihűlt porára. Temetésén *Lukás Béla*, görgői-lelkész imádkozott: hívei és abauji paptársai csak a távolból s csak utólagosan küldhettek utána egy-egy búcsú-sóhajt. Áldott legyen az isten, az életnek és halálnak ura!

— **A mádi ev. ref. egyház 12 változatú orgonáját** új. Kolhaj Ferenc, szépen-váratlanul orgonaművész kijavítván, az e hó 6-án a használatban ismét átadott. Hogy a különben igen szegény családossággal is terhelt egyház ismét szép orgonahangok kíséretében dicsérheti Istenét, ezt leginkább a szegény, de becsületes emberekből álló, u. n. «szőlőmives-társulat»-nak köszönheti; mely társulat nyári táncmulatságának 85 fitynyi tiszta jövedelmét saját zsebéből 100 fityra kiegészítvén, azt az orgona kijavítására önzetlen tiszta szívvvel ajánlotta fel. Adjon az Isten sok ilyen — a társasági örömeik közt is jövedelenséget gyakorló — derek társulatot!

— **Prot. Árvaházi Naptár 1898-ra.** Nagy vára-kossáall vettem ezt az új kalendáriumot kezembe, ha vajjon annak szerkesztésénél figyelembevettek-e a megelőző évek bíráloinak jóakarati és alapos észrevételeit. Mert megtörtént pl. a mult évben, hogy a «Prot. Pap-című folyóirat is elítélte a Naptár tartalmát, holott pedig annak egyik szerkesztője ennek a Naptárnak szintén munkatársa volt. Örömmel konstátalom, hogy a szép szó fogott valamit a vállalat. Tartalma gazdagabb, olvasmányai céltudatosabbak, versei nem olyan fuzlapotokra emlekedtetők, mint — a Sántha Károlyéi kivételével — a mult éviek általában. Szóval, azt lehet mondani, hogy intelligensőbb Naptáraink között bátran odaszámíthatjuk, mert minden bizonyos irdalmi színvonalon áll. Ámde azt is állíthatom most már, az eddigi tapasztalatok után, hogy Budapestben, akár Nép-naptárnak, akár más népies irdalmi vállalatnak nehéz dolog minden tekintetben alkalmas szerkesztőt keríteni, s én valóban nem is értem, hogy miért kell ott mindent egy embernek szerkeszteni, s miért nem néznek a prot. népies irdalmi vállalatok kiadó szerkesztéséből kezű szerkesztő után, a milyentől mindjárt ajánlok is egyet a „Téli Újság” szerkesztőjének

Csécsei Miklósnak személyében. Közbe legyen mondva: a „*Prof. Népkönyvtár*” is jobban megközelítene célját, ha ő szerkesztené. Ez az *Arébái Naptár* is, mondom, jó, érdekes és értékes; de azon céltól, hogy népies vállalat legyen s kalendárium-formában (tehát a legszerencsésebb formában) egy kiváló szent ügyet, a vallás-erkölcsi építés szent ügyét szolgálja, most is nagyon messze áll. Pedig van benne vagy húsz darab olvasmány, vers és próza vegyesen, a melyek közt a versek (Szász Gerőtől, Kolozsi Elvirától, Jakab Ödöntől, Pétkay Imrétől, Pósa Lajostól, F. Varga Lajostól s egy németből) kivétel nélkül mind igen sikerültek; de nem mind idevalók, mint pl. a Szász Gerő «Apostolok» című tartalmas, szép költeménye. A prózai dolgozatok között az életrajzok mind olyan fölületes, szakmányunkák, igazán csak rövid kép-magyarzatok, holott ezek mintegy önként kinalják magukat, hogy általok, mint élő s ható példák által az olvasókat oktassuk, jobbitsuk, nemes elhatározásokra indítsuk. Hogy csak egyet említsék az «Öt ref. püspök» címűben milyen nagy hatást tett volna az a szép jelenet egy kalvinista földművelőre, mikor a két tetsver-püspök, Szász Károly és Domokos megjelenik az Úrasztala előtt s Károly Domokost püspökké avatja, míg a galambos «szép öreg asszony» az édes anya ott zokog örömmel való gerjedezésében és hálás megindulásában, hogy ezt a napot megérni engedte neki az Isten. Az ő anyai böles nevelésének a szép jutalma volt az a nap, s ezt igen be lehetett volna szólni az életrajz keretébe, s a naptár egész tartalmából ez tetszett volna legjobban a kalvinista embernek. Az elbeszélések között a F. Varga Lajosé a Naptár legsikerültebb olvasmánya. Vetekedik vele a Komjátlyi Gedeoné: «Minek az öreg a világon?» Megható és tanulságos mindkettő. Teljes elismeréssel kell adoznunk e helyen Vargának, ez újabban feltűnt szorgalmas ifjú embernek, kitől én sokat várok népies irodalmunk érdekében, s ki, úgy látszik, Komjátlyi Gedeonnal egyetemben, legjobban ismeri köztünk a magyar nép nyelvét és eszejárását. (Csak verset ne sokat írjon. Nagyobb mestere ő a prózának.) Nem szorhatok azonban ilyen elismeréssel a Hornyánszky élelmességéről, ki a Naptár jobb olvasmányait már mind közzétette a *Prof. Népkönyvtárban*. A legújabb füzet tartalma is majdnem egészen a Naptárból való. Ezáltal majd eléri azt, hogy a Naptárt nem fogják túlnak megvenni, vagy a kik megveszik, visszahozzák, mert ők már azt mind olvasták, sőt meg is fizették. A legtöbbet érő s legbevalóbb cikk még a most említett mellett az «Időfogás» című, mely némely igen tudományos színezetű részletet leszámítva, igen jól kidolgoztá és megirt dolgozat. Itt van különben Forgács Endre is, a régi, kedves ismerősünk. Elmeséli nekünk «A szerencsés préci» történetét. Ő azonban e dolgozattal most nem olyan szerencsés, mint eddig. Ez az egész elbeszélés egy falusi szatira, a melyt én nagy lelki gyönyörűséggel olvastam, s gondolom a többi *tanult emberek* is úgy fogják e józsu történetét; de, hogy ide miképpen került, nem értem; mert köztünk legyen mondva: a szatira, kivált az ilyen szatira, nem paraszt embernek való. Volna még nekem e Naptárról sok mondani valóm, de félek, hogy akkor egész hírlet kerekedik ki megjegyzéseimből, pedig a térrel gazdálkodni kell. Három dologt azonban még nem hallgatható el: 1. A fizeti névtárból miért van mindig a népesebb és intelligensebb ref. egyház hátul s az erdélyi szászok előtt? 2. Nem jobban érdekelné-e a hazai prot. közönséget a hazai prot. egyház életéből vett közlemény, pl. a közalap eddigi működésének vagy az erdélyi ref. magyarok helyzetének ismeretése, mint holmi «néger-keresztelés?» vagy az indián

főzési módja? 3. Nem férne-e el a Naptárban egy kevés «Hasznos tudnivaló», vagy valami a mult év nevezetesebb eseményeiből, mi által a tartalom élénkülne s az árvek is hasznát látnák, mert jobban megvennék a kalendáriumjokat? *Sajgó.*

— **A közgazdaságtan a középiskolákban.** Trefort miniszter, legközelebbi külföldi útja óta, a mint azt a «Budapesti Szemle» szerkesztőjéhez írott s kivonatossan általunk is közölt levele bizonyítja, komolyan foglalkozik a *közgazdaságtan*-nak a középiskolákba való bevitelével. Újjában már — hogy formája is legyen a dolognak — az *országos közoktatási tanácsot* is megkérdezte, mint szaktestületet: kívánatos-e a mondott tantárgynak a polgári és reáliskolákba és a gimnáziumok tananyagába való felvétele? A feleletet mult hó 15-én kapta meg, s ez persze úgy szól, hogy: *igen*. Kilátásunk lehet tehát arra, hogy — mint az összes ülés határozata szól — *«legelőbb a politikai földrajz keretében»* nem-sokára megkezdik a közgazdaságtan tanítását az állami, majd az államilag segélyezett gimnáziumokban s végre rákényszerítik azt a felekezeti középiskolákra is. Hogy aztán mit fog majd kevesebb óraszámra szorítani a miniszter, vagy minek a kiktűszöbölését fogja javasolni az orsz. között, tanács, azt még nem tudjuk. Minden arra mutat, hogy a miniszter nem akarja bevárni a középiskolai törvény s az annak alapján készült tanterv huzamosabb kipróbálását; hanem rendeleti úton siet elvégezni azt, a mit az országgyűlés által nem tehetett meg, t. i. a gimnáziumok gyökeres reformálását. Hanem ehhez az eljárásához — úgy gondoljuk — még a középiskolai tanároknak is lesz szavok, úgy a magok, mint a gimnázium, a tanügy és nevelés szempontjából; nem habár sokan vannak is, a kik talán a mai gimnáziummal együtt nincsenek melegegdedve, mint a miniszter; de olyanok bizonyosan ecekély számmal akadnak, a kik a gimnáziumot még tethethetőnek s a tantárgyakat szaporításhoz tartják s az örökös változtatásban gyönyörködnek.

— **Tanügyi hírek.** Trefort miniszter nem lévén melegegdedve a tanító-képzéssel tanárok eddigélel divatozott képzésével, új tanárképző tanfolyamot készült feltelepíteni, melynek feladata a tanító-képzései szakoktatásnak megfelelő képességhez juttatni a leendő képzései tanárokat. Ugyanígy tanfolyam lesz hivatva tanítóképzései képzési a felsőbb leányiskolák számára; amaz a budai tanítóképző-intézettel, emez az Andrássy-úti tanítóképző-intézettel köttetik össze. A *szabadkői rajzolásnak* a gimnáziumokba való bevitelét véget, ugyancsak Trefort miniszter, szeptember 13-án kelt 34697. számú rendeletével utaltotta a tankerület főigazgatókat bizonyos adatok beszerzésére s azok alapján javaslatok készítésére. Tekintve — így szól egyebek között a rendelet — a *szabadkői rajzolásnak*, mint rendkívüli tantárgynak részletesebb szervezését, e tekintetben általános és minden gimnáziumra alkalmazható szabályt nem állíthatók fel, azon okból, mert gimnáziumaink nagyon különböző jellegűek és vagyoni viszonyaihoz kifolyog, a rajztanároknak fizetése és a tanári testületben elfoglalt helyzete is különböző és ennek folytán alkalmazhatóságuk és költségeik is eltérők egymástól. E rendkívüli tantárgy bevezetése céljából tehát minden egyes esetben külön-külön elvárom nagyságot indokolt és a helyi viszonyokat figyelembevevő jelentését és javaslatát.

— **Az erdélyi egyházkerület.** október 27–31. napján tartott gyűlésének határozata szerint, 1000 forint lépett az irodalmi társaság alapító tagjai közé.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székhelyessel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: «A pápai jubileum alkalmából» Dr. Székely Mtyás. — «Egy rozsz kézikönyvről.» Egy apa. — «A reformáció évtor-
dulója Lipcsében.» Rácz Lajos. — «Ujfalussy Ujfalussy József emlékezete.» Görömböi Péter. — «Vegyes közlem.»

A pápai jubileum alkalmából.

Ismeretes a pápa fogságának római fétioja. Világsejerte, s így hazánkban is serényen folytak mostanában a gyűjtések, a pápaság történetében oly nagy szerepet játszó „péterfillérek“ a „szorongatott szent atya“ jubileumára. S ha csak a vatikáni tárgyak kiállítására alkalmával begyűlt „szent pénzeket“ használnak fel „szent célokra“, úgy az ellen alig tehetünk kifogást; azonban tudjuk, hogy Róma «papjai», «ad majorem papae gloriam», a szegény népet is megszupplikálják, élénk színekkel festvén azt a legendát, a mely szerint a százanad szent atya, a csalhatatlan pontifex — ki október elsején kiadott brevejében annyi meg annyi évre és napra hirdetett «egészen a purgatorium» kapuját terjedő teljes bünbocsánatot a római vagy keleti «szent helyekre zárandóklóknak, vagy az azokkal az eretnekek kiirtásáért lélekben imádkozóknak» — «szorongatott» helyzetben van.

Előttünk, protestánsok előtt, különösnek s csaknem érthetetlennek tünik fel e dolog. Hiszen ez a «szorongatottnak» híresztelt diplomata, a maga nehéz fogságában, a kemény rabság miatt ráért és képes volt — mint tudjuk — Németországgal az úgynevezett „átmeneti“ kiegyezést megteremteni, s képes azóta annak legbensőbb viszonyaiba beavatkozni s «szomorúságában» hasonló természetű kiegyezési kísérletekről, sőt önálló pápai világi területeiről is álmodni, bár Olaszországban kevésbé szerencsés, mint volt Bismarckkal, a «hajthatatlan vaskancellár»-ral szemben, amennyiben „Olaszország — mint Crispi mondá — csak a magáé lehet s egyetlen feje csakis a király!“

Node ne mondjunk magunk semmit, hanem hallgassuk meg, mit mond egy Rómában lakó wal-
denszes lelkész a pápai jubileum üdvözlésél.

Pellegrina Amara a Beyschlag folyóiratának októberi számában, «Römische Skizzen» című eredeti

tudósításában élénk színekkel festi a római dolgokat, Róma városának katholicismusát s az olaszországi egyházi viszonyokat. A Vatikánhoz közelálló pápi emberekkel való ismeretségének köszöni nevess adatait, a melyek élénk pillantást engednek a pápaság mai benső viszonyaiba. Valóban időszerű elmélkedések azok a pápai jubileum alkalmából!

A római-német kiegyezésnek Olaszországra gyakorolt hatását rajzolva, ráér a pápaság jellemzésére. A pápaság a legretentebb politikai hatalom, mivel «nagát tekintni végelelnak, s mégis fel tudja használni az emberiségnek legfőbb eszményi mozgalmait is. A pápaság, amint azt római kath. tudósok hosszabb studium alapján jellemzik, az emberi szenvedélyeknek borzasztó vonásait tünteti föl, s a római emigránsoknak memoirjai a 30-as és 48-as évekből elretentő módon mutatják: mi Róma ott, ahol uralkodik. A pápaság minden polgári államnak születelt ellensége, mely, mint ilyen, nem ismer komolyan értett kiegyezést vagy tisztességes engedményt, hanem folyton csak azon pompaépületnek következetes kiépítésére gondol, melynek utolsó zárkörét a gondolkodó olasz nem a csalhatatlanság, hanem a pápa világi hatalmának a közeljövőben szentesítendő dogmájában látja. A pápaság azonban óriási pénzhatalom is egyszersmind, a melyet nem lehet eléggé szem elől téveszteni, s a mely manapság, a midőn a világi hatalmától megfosztott pápa épenséggel sértethetlen, elretentő képet nyújt. Eltekintve a jezsuitarendnek a világi kincsek megszerzésén nyugvó törekvéseitől, nagy jövedelemmel kell a pápának bírnia, ha a vatikáni palotáknak legalább ezer hivatalnokára, a korábbi pápai hivatalnokok nyugdíjaira, a kollegiumokra, zárdákra s építkezésekre gondolunk. A péterfillértől eltekintve is, az egyházi élet egészbenvére a pénzszerezésre van alapítva. A purgatorium az, a mi folyton jövedelmez; épazért az egyház az egyes vallásos lélek üdvének bizonytalanságát hangstilyozza,

mely tridentini theoria a mélyebb s bensőbb vallásos kedélyre nézve tán a legkegyetlenebb. A legnagyobb jótétemények, óriási pénzüszegzet képviselő hagyatékok az egyháznak adatnak, nem pedig a szenvedő emberiségnek. Egy-egy templomi ünnep, melyet minden nagyobb római templomnál minden évben rendezni szoktak, 20 ezer frankba kerül, s az ezer meg ezer viasz-gyertya felhasználása miatt, gyertyaszentelési ünnepnek mondható. Hogy a rokonok közötti házassagnak engedélye pénzbe kerül, az ismeretes, a mire egy komolyan vallásos florenci nő egy érsék előtt jó olaszosan azt a megjegyzést tette: «Ha leányomnak nagybátyjával való házassága kétezer frankért szabad és érvényes, akkor a nélkül is az lesz.»

Hogy a *bünbocsánat megvásárlásának tarifája* létezik, az történeti tény. *Piccolomini Aeneas Silvius*, a szelleműs humanista volt az, ki e lajstromot, mint II. Pál pápa (1558—1564.), legelőször állította fel; azonban a kereskedés, természetesen már azelőtt is folyamatban volt. A *Tura S. Cancellariae romanae*-ben mindez szóról-szóra olvasható, mely könyv a maga idejében, hitelesített kiadásban, Rómában, Velencében, Kölnben és Párisban nyomtatott. Később a további lenyomatok, a protestánsokra való tekintettel, megtiltattak, mindamellett, a még létező példányok hitelessége kétségtelen. *Az utolsó kiadás Párisban jelent meg 1625-ben.*

Ilyen körülmények között dicséretre szolgált Piononak, hogy tekintélyes vagyont nem hagyott hátra. Hogy minő volt korábban a vagyon gyűjtése és elajándékozása, kitűnik *Abont Edmond egyik jegyzetéből*, mely szerint „*XIII. Gergely Ludovici családjának 4 millió bankjegyet ajándékozott, a borghesek pedig egyszerre 95 majoritást vásároltak V. Pál pápa pénzéből.*“ Az ilyen visszaéléseknek megszüntetése végett, egy 1640-ben *Viteleschi*, jezsuita-generális elnökelete alatt összeült bizottság azt határozta: «hogy a pápák legközelebbi férfirokonaiknak csak 400 ezer, a női rokonoknak pedig hozomány címén csak 900 ezer frankot hagyományozhatnak.» A mai viszonyokról nehéz meghatározott számokat adni, mindamellett olykor-olykor azok is nyilvánosságra kerülnek. Így tavasszal halt el *Monsignore Cataldi* s *óriási vagyonának egyetlen örököscé XIII. Leó pápát tette.* A családnak egyetlen női sarja a lapok útján nyilvánosan protestált e hagyaték ellen, s többi között megemlítette, hogy kis, félreeső padlás-szobában lakva, várja 8-ik gyermekét, s a többi 7-nek sincs kenyere. Természetes, hogy a protestálás nem használt, bár a komolyabb katolikusoknál mély elkeseredést szült ez az eset.

Érdekesen fejtegeti *Pellegrina Amara*, tudósításának torábbi folyamán, hogy a pápaság nem a katolicizmus, hanem ellenkezőleg, a *katolicizmus a pápaság szolgája.* A papi viszonyokra áttérve, egy hivatalos jegyzet alapján megemlíti, hogy 1881—85-ig 4900 pap ordináltatott, 10,500 pedig ugyanazon idő

alatt elhalt. «Olaszország meg akar szabadulni azon járatolt, mely azt leigazza,» mondják diadalittasan a miveltebb olaszok. *Az olasz egyházi életben óriási ellentét uralkodik*, mert a férfiak gyűlölik a római egyház s a pápa kereszténységét, míg a nők a gyónatóg-szektől függnek, s a templomokat elpikéi úgy, hogy alig csodálkozhatunk azon, ha a liberalis párnak egyik jeles vezére, az olasz parlamentben tehát előtt *Olaszország vallását „cattolicismo ateo (atheista katholicismusnak)* nevezte. S hogy mily mélyreható az ellentét az egyház s a hazafiság között, az ismeretes. A sergnek összes katonái és tisztjei, a kik az olasz egység eszméjének diadaláért küzdöttek, eo ipso excommunicálva vannak, s az egyedüli üdvözítő akolba való visszatérés csakis a haza ügyének megtagadása, tehát hazafiatlanság alapján volna lehetséges. Természetes, hogy itt *csakis a személyes benső vallásos élet imponálhat a katholicismusnak.*

A vallásos kérdés megfigyelőjének 2 dolog tűnik fel különösen, u. m. a papok és laikusok vastag tudatlansága s erkölcsi érzületének eltompítása. Ott beszél p. o. egy pap a meggyőződés hangján *Sz. Jakab evangéliumáról*, míg egy másik sohasem vett bibliát a kezébe, s a legnagyobb zavarba jön akkor, a midőn neki azt az írásbeli helyet mutatják: *„senkit se nevezetek e földön atyátoknak, mert egy a ti atyátok, a ki a mennyben vanjon.“* A nép nem ismeri az ünnepeket, s minék is kell ezeket nekik ismerütnök,» mondja egy római pap, «hiszen ott vannak a haragok, hogy a népet a másire hívják. Az erkölcsi érzületnek elvadására nézve pedig számtalan elszomorító példát lehetne felhozni, s naivabb módon az nem fejezhető ki, mint egy asszonynak abbéli nyilatkozatában: «milyen szép a mi vallásunk, hazudhatom, amennyit akarok, azután elmegyek a gyónásra s minden rendben van.» A rabló uralom (brigantaggio) alatt mindig egy pap adott abszolutiot; ha pedig a dolog már elfajult, akkor találkoztott egy püspök, ki a rablóknak megmérgezett kenyeret adott, vagy pedig az adott szót megszegte. Legrettenetesebb e téren *Giacomo bitoros* alakja, a ki, mint ismeretes, *Gasparone rablófőnöknek unokaöccse* volt. A szenteknek, főleg pedig *szűz Máriának szidalmazása és dicsőzése* elszomorító jelenség, a mely a komolyabb római katolikusokat is meggondolásra indítja, míg másrészt az egyház a nagy Marianapokon messiási zsolozsmákat zeng *Máriának, „az istenség 4-ik személyének.“* A megváltóval nem törődnek Rómában, hiszen az olasz nép a Krisztust csakis Mária karjaiban, vagy zöldeüstörtökön szépen feldiszipített sirjában «nagy halotnak» ismeri, vagy pedig *haragó Zeusnek* tartja, amint őt *Angelo Mihály* «Utolsó ítélet» című kőpén festette, ki a bűnös emberiséget, melyért Mária a szentek élén eseg, agyontiporni akarja; *az élő istenfiságának, az egyedüli közbenjárásnak eszméje Rómában s az olasz nép előtt ismeretlen!*

Hogy a *jezuitizmus uralkodik* ma a római egy-

házban, az köztudomású dolog. Hiszen a pápának saját testvére, Pecci bíboros is jezsuita, s mindig oldala mellett van. Tényleg ma a pápa a rettettes jezsuita-rendnek eszköze.

A klerikális intézetekkel szemben állanak az állami iskolák, a melyekre az olasz kormány sokat áldoz. A nagy tanítónői seminarium Rómában gazdagon van felszerelve s jeles tanerőkkel van ellátva. Az egyetem absolute szabad, úgy, hogy alapszabályainak egyik §-a szerint, a *pápnak meg van tilva az egyetemi tanárkodás*. A déli egyetemek hasonlóan szabad szellemi légkörben mozognak. Olaszország nagyony is ismeri az ezeréves pápaság történeti szívségét!

Hogy minő a *pap állása a vallási és politikai kérdésekkel szemben*, eléggé ismeretes. A *pénzért való miseolvasásban* áll az ő teendője. Nincs érdeke az emberiség iránt, mert *nem ismeri a családi élet szentélyét*. A papok hazafisága elszomorító kérdés, s Pellegrina A. szerint, *az egyház s az olasz haza közötti konfliktus* tényleg még ma is a régi. Egyetlen kivételt *Bassi Ugo*, Garibaldi tábori papja, ki, mint «un vero santo,» az életnek s a halálnak kettős véltanúságában részesült. *Pellegrina* adatai időszerű elemelkedés a pápai jubileum s az azt bevezető bünbocsátó okt. breve alkalmából! *Hát csak jubiléjón Róma!*

Dr. Szlávik Mátyás.

ISKOLAI ÜGY.

Egy ros z kézikönyvről.

(Levél a szerkesztőhöz).

A mult évek egyikén fiamat, mint VIII-ik osztályba járó ifjút, a sárospataki ref. főgimnáziumba vittem.

Régen nézem — római katolikus vallású ember lévén — azt a derék, szabad, nyílt őszinte modort, mely az eme főiskolából kikérülő ifjakon előlök. Nézem és jól esik látnom, hogy a főiskola ifjai meggyenkben úgy a közgazgatás, mint a törvénykezés és lekipasztorkodás terén: úgy a hazafias, mint a szépművészeti nagy és általános érdektű ügyek előbbvitelénél mindig előjárnak, mindenütt ott vannak és tevékenykednek.

* Mint szerkesztő, igen köszönöm, *„Egy opá”-nak*, hogy e tankönyvet a mi olvasó közönségünknek az ő szerkesztéséből bemutatnom; de valami különösebb intézkedést részemről azért nem tartok szükségesnek, mert az *„Egy opá”* megbízhatóságát már magában is elégtelét a cs. kir. tankönyv által üggyelendő elgyalázott protestantizmusnak. Reménylen különben, hogy ez az egyszerű bemutatás el fogja körünnkölöpni a szándék tankönyvet, a mely, hogy szépet tudjon mondani a római katolicizmusról, beleöltözteti azt a protestantizmusnak világszerte ismeretes értékeibe és tetszelgési akar a mások rovására az idegen tollakkal, mint az Aesopus szajkója. Azt, hogy Luther az őz üggyelmezt, s hogy a testiség bírt rá a reformokra, s hogy a protestantizmus az ő szabadságszeretettel ellensége minden fennálló rendnek... ezeket s ilyeneket más katolikus tankönyvek is hirdetnek, azokat már szinte meg is szoktuk; az azonban egészen új feltalálás, hogy a protestantizmus a tudományok, a bölcsészett, az észnek, a lelkiismeret jogainak ellensége volt, s általa és az ő nyomában a zsarnokság, a butaság, a szolgaság sat. jött volna be a világra. Ez az oldala kétségtelenül igen érdekes e könyvnek, csak-hogy az én hitem szerint nem létezik olyan tehetőség, a ki ezeket egy protestáns intézet római katolikus növendékeivel elhitetni bírja. Ilyen képtelenségekkel a legbiztosabban rá lehet nevelni a róm. kath. ifjúságot arra, hogy ne érdeklődjék a papja és egyháza iránt. Azért az emberiség ügyére nézve talán még jó szolgálatot teljesít az ilyen cs. kir. tankönyv!

Szerk.

Tudom és, mint igaz magyar, büszke vagyok rá, hogy megység e sok százados hírneves főiskolája, mennyi kiváló nagy embert adott már a hazának, a tudományok és az irodalomnak.

Szeretem, mikor a bátor ifjú legatust, vagy a dús tapasztalatokat gyalogszerrel szeregett egyszerű szupplikánst látom. És sajálom, hogy felekezeteink ehhez hasonló, nagyhorderejű intézményei nincsenek. Eszérvetlenül sajtítani el a szónoki ügyességet, költségen nélkül itatni he széles ez országot a nyári szünidők alatt: nem kicsinylenő dolgok, kivált a mai *szoboliséget és közvetlenséget* emlegető s követelgető korunkban.

Szóval, szeretem és ezertek minden iskolát: de szeretem és nagybecsülöm különösen a sárospataki puritán, nagy magyar tanítézetet.

Egyetlen fiamat a gimnázium befejezésére, mondom, ide hoztam.

Nem is bántam meg.

Most, mióta fiam az egyetemen van, megcsik, hogy előveszem az ő volt kézikönyveit. E napokban kezembe akadt ilyen című könyve: *„A katolikus egyház története, főgimnáziumi felsőbb osztályok számára. Irta Dr. Vappler Antal*, a bécsi császári királyi egyetemnél a theologia tanára. A főtiszteletű esztergomi érseki ordinariatus helybenhagyásával és a szerző engedélyezett ellátott magyar kiadás. IV. kiadás. Ára 60 kr. Eger 1881.

Kezdetl érdekelni, hogy: hát ebből a *Bécsben* készült es. k. könyvből tanult az én fiam vallást a *ref. magyarok sárospataki iskolájában*? Talán a reformátusok vannak benne kidősréve?! Felnyitom a 144-ik lapot. Olvasom: 112. §. A protestantizmus káros hatásai.

1. A protestantizmus a szellemi műveltség *mely* hanyatlását idézte elő.

a) A protestantizmus nagyon károsan hatott a tudomány fejlődésére. Miután *Luther az ést* lekeből gyűlölt, minden bölcsészett az örök találmányának és minden tudományt (bűnök és tevedések) mondott; ennek szükségképp az volt a következménye, hogy minden bölcsészeti ismeret megszűnt, a tudományok pedig általánosn kevésre becsültek és elhanyagoltak. Az egyetemek minden protestáns országban szánandó állapotra jutottak stb.

2. A protestantizmus az erkölcsiség *mely* sülyedését vonta maga után.

3. A protestantizmus mindenütt a lelkiismeretre zsarnokságot gyakorolt és türelmenseget idézett elő, és épen nem volt, mint ezt hamisan állítják, a lelkiismeret szabadsága melletti mozgalom.

4. A protestantizmus mindenütt, a hol az egységess prot. államegyház megszilárdult, a polgári és politikai szabadságot megsemmisítette; abszolutizmus, minden autonóm jogosultság elvesztését vonta maga után stb.

Megdöbbenve olvastam el e kifakadásokat. Nézem elől a könyvet, igaz-e, hogy a XIX-ik század végén, Magyarországon irnak és tanítanak így? Van törvény (több is), a különböző bevett vallásfelekezettek egyenjogúságáról; van szó vallásszabadság és törvényelőtti egyenlőségről; sőt van szó vallási türelmeseégről is; de, hogy a protestánsok hírneves főiskolájában, a sárospatakiiban, ennyire menjen a türelmeseget, hogy eltűnjenek ilyet: azt sem nem tudtam, sem nem reméltem.

Azt gondoltam el magamban, hogy az iskolai előjáróság nem tudhat erről semmit; mert, ha tudna, mégsem élmezene saját erejéből feltartott tápintézetében, ingyen, római és görög katolikus ifjakat és nem részesítene sok, más felekezeti tanuló olyan jótéteményekben, a melyek tudományos ismeretekhez segítik és derék

emberré teszik a szegény és másként tehetetlen gyermeket.

Magam részéről rágalomnak tartom a fentebb jelzett kézikönyv expectatioit; mert én ismerem, tudom jól, hogy a protestánsok minden szépét és jót szerettek és szeretnek. A protestantismus a szellemi műveltség minden ágának mindenkorai zászlóvivője és épen azért a tudományosság, az erkölcsiség, a lelkiismereti szabadság és türelmetlenség, a polgári és politikai szabadság, egyenlőség fő megalkotója és megtartója eleitől kezdve mind az időknek végeig; sőt ki merem mondani, hogy a protestantismus a maga tiszta, okos egyházi szervezetével mintául szolgál és szolgál az újjáalkotmányos államszerkezeteknek is.

Felhívom azért a t. szerkesztőség figyelmét erre a cs. kir. könyvre és arra, hogy ne engedjék a mai fiataliságot ilyenekkel méltelyezni.

Egy apa.

TÁRCZA.

A reformáció évfordulója Lipésében.

Ha nálunk s a földkerekségen mindenütt ünnep a reformáció évfordulója, a visszaemlékezés ama napra, mely az igazság és világosság, a tudás és lelkiismeret, előhaladás és felvilágosodás új korszakát megnyitotta, s arra a férfira, a ki e nagyszerű művet mozgásba hozta; úgy kétszeresen az a protestáns Németországban, hisz' itt gyült ki az isteni fény, innen terjedt szét a világra, itt vivta a legelkeseredettebb elethalál-harcot, itt hozta létre a legnagyobb változásokat; itt született és élt a nagy reformátor és nemzeti előharcos: Luther. Méltán ünneplik tehát a németek nagy ünnepül a reformáció emléknapját, méltán zeng ajkaikon a kegyelet és hála éneke!

Ezzel a hagyományos kegyelettel ülték meg Lipésében is a reformáció emléknapját! Október 31-ike oly ünnep, mint a vasárnap, sőt nagyobb: olyan mint a sátor-ünnep. A boltok, üzletek, hivatalok zárva, az utcák néptelenek, mindenki templomba megy; reggel 9 órákor minden protestáns templom telve van, s egynehányban a nap folyamán 2-3 istentisztelet tartatik. Az egyetem tanári kara s az ifjúság az egyetemi templomba gyűl össze, s a keblek emelkednek, az arcok ragyognak, a szemek a magasságba néznek, midőn rákezdik: Ein feste Burg ist unser Gott! Az egyházi beszéd klasszikus munka!

De az egyetem — évszázados büszke vára a protestantismusnak s közelebbről a lutheri hitnek — még más úton és alakban is megünnepli e nevezetes napot. E nap iránti tiszteletének azzal is kifejezést ad, hogy ekkor tartja évi nagy ünnepét, az évszázó- és évnvítő-ünnepét. Az istentisztelet után az aulában gyűlünk össze; egymásután jöttek az egyes ifjúsági egyesületek képviselői az egyet. zászlójával és zásznével, kardosan (mintegy 21 zászlót számoltam meg), majd jöttek a hivatalos képviselők s végül a lelépő rektor hermélköpönyben. mellette az új rektor, utának a dékánok s az egész tanári kar. Az ifjúsági daleyelt megnyitó éneke után Schmidt, mult évi rektor tartott beszámoló beszédet a mult iskolai évi eseményeiről s az új iskolai év megkezdéséről (a téli semester egy héttel előbb nyílt meg); adataiból megemlítem, hogy az egyetemi hallgatók száma 3193, újonnan beiratkozott 753 hallgató. Következett az új rektor, Dr. Ribbeck felesketeje; az eskű után átvette elődjétől a hermélköpönyt s székfoglaló gyánánt felol-

vasást tartott «Az ó-klasszikai oktatás szükségéről». Beethoven éneke: Die Himmel rühmen des Ewigen Ehre! zárta be az ünnepélyt.

Délután 4 órákor a Máté-templomban tartott egyházi hangverseny fejezte be a nap ünnepélyességét. Bizonyos elfoglaltsággal közlekedtem a templom felé: templom és hangverseny ellentétének, nehezen összeegyeztethetőnek tűnt fejedelmemben. A szent hely előkelő közönséggel volt tele; a gazlángok fénye a tómor, nagy góth oszlopok megett szelíd féléhomályba olvadt össze. A program 9 pontból állott, az énekdarabok szövege a műsorozatra le volt nyomtatva, így kétszeres érdekléssel kísérhette a hallgató az előadásokat. Aggodalmam alaptalannak bizonyult: a hangverseny valóságos istentiszteletté vált, a melyből épületet, fölemelkedést, vigasztalást és békét lehetett a szív számára meríteni. Semmi, a mi zavarná az áhitatot, a mi idegenszerű volna az előadás jelleméhez és céljához; mindenik darabon mély, komoly méltóság és ihlet lengedezett, az előadás odaadásról és gondról tanúskodott. Alkalmi jellemű darabot — mely vonatkozással volt a reformációra — csak egyet találtam az előadásban, az «Óh drága istenige» kezdetű vegyeskarú (férfi és női kar) éneket, a többi mind általános jellemű válassz ének, az egyházi zene legelső mestereitől: Haydn, Händel, Mendelssohn és Richtertől. Az előadás módját tekintve, vegyes kar adott elő 4 darabot, gyermekkar kettőt, férfikar szintén kettőt, női solo volt kettő, egy orgonajáték (praeludium és fuga D-dúr) és két gondokajáték. Soha nem hallottam oly meghatót, elragadó, mint ez a gondokajáték orgonakisérettel; mélabis hangja szívetrázó volt, a ki egyszer hallotta, sokáig nem fogja elfelejteni! A szabatos előadott kardarabok a szó művészet minden hatalmát és erejét feltárták s említem-e a gyönyörű női magánéneket? E hangverseny Lipéce kifejlett zsenyénekémeté kifejezése volt.

Ide csatolok két éneket hű fordításban; nem tudom, lehet-e prózában valamit érezni azok szépségéből, vagy nekem is csak a szép előadásban tetszettek meg annyira. 1. Óh drága istenige, bölcsesség égi forrása! Minél többet meritek belőled, annál tisztábban folydogálsz. Minél többet meritek, annál több gyönyört adsz, óh drága istenige, óh fényes örömforrás! Óh drága istenige, te üde életforrás! Minél többet meritek, annál jobban gyógyítasz. S ha örökké meritek, vized akkor sem fog el, óh drága istenigés, mélyeséges örömforrás! 2. Lehet-e megmérnem, lehet-e felednem, uram, mi nagyot velem tetted? Fogadj el áldozat! Panaszom s bánkódásom sehol már nem találom! Öröm, öröm a bú után! Uram, hogyan hálálhatom meg mindezt?

* * *

November 10-ike Luther születésnapja! E napon ismét fellángolt a kegyelet s egy különösen érdekes előadásban vitte meg a hódolat adóját a nagy reformátor emlékének!

Az utóbbi időben több német városban s különösen a Luther-emlék székhelyén: Wormsbán, előadtak egy Luther Márton című, valóságos jellemű népies színdarabot, mely a nagy reformátor életének főbb eseményeit tárgyalja. A Gusztáv-Adolf-egylet lipései fiókja a tavaszon elhatározta, hogy e darabot Luther születésének évfordulóján az egyetemi ifjúsággal előadja, hogy Lipéce, mint kiválólag protestáns város, e népies Luther-ünnepély által tisztelje meg a nagy reformátor és német hős emléket! A vállalat védnökségét az egyetemi rektor vette át, tanárokból és városi férfiakból rendező-bizottság alakult s az ifjúság szorgalmasan készült az előadásra, melynek tiszta jóvedelme a Gusztáv-Adolf-egylet számára volt számván.

Az előadás november 10-én, a Kristály-palota Albert-teremben rendkívüli hatással folyt le. Nem színi előadás volt ez a szor szoros értelmében, hanem inkább istentisztelethez hasonló emlékünnepe, a Luther emlékének felújítása, életpályájának szemléletes képekben s felkes költői nyelven való feltüntetése. A tetszést egy hanggal sem árulta el senki, de annál mélyebben és hatalmasabban meg volt mindenki indulva.

A mű nem szorosan vett dráma, hanem vallásos darab, melyről elsősorban a vallásos tekintet lép előtérbe: Luther életéből azonos főbb mozzanatoknak tünteti fel, melyek a reformációra vonatkoznak. A drámai alkotás szabályait a szerző (Hans Herrig) teljesen figyelmen kívül hagyta, műve egyes jelenetekből áll, s a modern színpad mesterfogásait, gépezetét, dekorációját nélkülözi. Az ő színpada két részből áll: elől volt egy nyílt külső színpad, alólról növényekkel körvezeve, melyen azonos jelenetek játszottak, melyek a valóságban szabad és alatt vagy az utcán folytak le; melette egy kis belső színpad, melynek függönye csak akkor gördült fel, ha zárt helyen játszó jelenetek következtek. A közönség közt, a színpadtól jobbra foglalt helyet a nagy templomi énekkar, mely az egyes jelenetek közt 9 darabot adott elő.

Orgona-előjáték s az énekkar éneke után, csillogó aranyos ruhában egy díszhírnök lépett elő s üdvözölte a közönséget. Szavai alatt a közönség közül egy XVI. századbeli lipcei «tanácsúr» lépdelt fel hozzá a nyílt színpadra vezető lépcsőn. A hírnök szívesen fogadja s felkéri őt, hogy vegyen részt az ünnepi játékon: erre mindketten leülnek a lépcső jobb és bal párkányára s innen nézik az előadást. Mint később kivesszük, a költő mindkét alakot a színpad és a közönség összekötésére időzte elő. A hírnök és «tanácsúr» beszélgetése arra való, hogy az alatt a költő átgorhassa az egyes jelenetek közt levő időközöket, mert felvonások nincsen. A hírnök magyarázatát fejtgeti az egyes jelenetek közt a közönséget képviselő tanácsúrnak a Luther életének egyes részleteit, sőt olykor személyesen is részt vesz az előadásban. Miután ezek helyet foglaltak, megkezdődik a tulajdonképeni előadás. Az első jelenet a zárda cellájába vezet, ott látjuk Luthert lelki gyötrelmei, kínzó kétségei közt: majd megjelen Staupitz és vigasztalja. Felvilágosítja ama gondolat által, hogy csak a hit eszközei háneink bocsánatát, a második jelenetben a wittenbergi diákokat a bűnbeesőtől s a bűnösi megvetésére hívja fel s kiszegzi a 95 tételt. A harmadik kép a lipcei vita utóemlékeit, Luther és Eck találkozását az ellenzététi teológusok dühös szóváltását mutatja be. A bulla megérkezett. Luther elhatározza, hogy azt megégeti, s ez által elveszti aiai barátját, Staupitzet. A következő képen a díszhírnök Luthert megidéri a wormsi birodalmi gyűlésre. A gyűlés előtt — mely itélni fog felette és tettei felett — Luther buzdogn imádkozik, kéri isten segédelmét, s megvilágosító értelmét, s teljes szilárdsággal lép a következő jelenetben a gyűlés színe elé, hogy megtegye hitvallását. E jelenet, hozzávéve a birodalmi gyűlés főtői képét, az egész előadásnak tetőpontját képezte. A gyűlés után Luther barátjai körében, a jövő veszélyein gondolkodik, azokat istenbe vetett hittel várja s élénki híres dalát: Ein feste Burg ist unser Gott! Erre a hírnök fellép a színpadra és felhívja a közönséget, hogy mondja el az éneket! Az egész közönség felemelkedik helyéből, a villanyos lámpák kigyúlnak, megszólal az orgona s egyszerre felhangzik az ajkakon:

Ein feste Burg ist unser Gott,
Ein gute Wehr und Waffe!

Az ének után leülünk s az előadás tovább foly. A következő jelenetben Wartburgban látjuk Luthert, mint

György lovagot, bibliafordítással foglalkozva; de a wittenbergi mozgalmak híre felriasztja magányából s karddal és bibliával kezében, ront a Melanchont fenyegető képmorból rajongókra s beszédvél lecsilapítja, a kezébe adott német bibliával pedig teljesen meghódítja őket. Az utolsó kép bensőség és melegség tekintetében legzesebb: Luthert családjá körében ábrázolja: asztalnál ülnek vacsora után Luther, a felesége (egyetlen nő szereplő) s gyermekei; derült, nyárias beszélgetés után, Luther előveszi a gitárt s annak kísérete mellett egy esteli éneket mondanak el. Szívezzelő kép: az első papi család képe!

Az előadást «Nun danket Alle Gott!» című ének egy versének a közönség által való éneklése zárta be.

Az előadók, mint már jeleztem, egyetemmel hallgatók, nagyobb részben teológusok voltak; mindenik játszó vallásos érzéssel fogott feladatához, az előadás nagy előkészületek, betanulások tanuskodott. Az egyes szereplők jelmeze teljesen korhűek voltak.

Komoly, ünneplés hangulatban folyt le az ünnepi játék (Lutherfestpiel) minden jelenete; ez est méltó hódolat volt az egyszerű, de hatalmas szerzetes, az igazság bátor harcosának szemleme iránt!

A darabot, a játékonny célra még kilencszer fogják előadni.

Rácz Lajos.

Újfalussi Újfalussy József emlékezete*.

Ákár közelebről, akár távolabbról nézve, azt hitte volna az ember, hogy Újfalussy József, a felsőzabolcsi egyházmegyének a Bónisok, Péchyek, Pataky, Geneszyk, Somossy, Pálissyék, Vayak társaságában tanácsbírája; ugyanazok és őr. Degeffél Imre után egyházmegyének gondnoka, szép vagyon birtokosa, áldott jó gyermekek szerető édes atyja, szerető s szeretett férj, annyi megtiszteltetés közepette, a szerencse ölen csak boldogságot élvezhetett, csak öröm és megelégedésről beszélhetett. Azonban az ő életében is igazolva láttuk, ha azt egészen bizalmas közelségből szemlélhetjük, a Solon mondását: «Senkiséim boldog halála előtt...!» Ugyanis halála előtt pár évvel, nem nyilvánosságra szánva, csak gyermekei számára írott rövid életrajzát, midőn 1886. év végén egyik fia elhalt, ekként végezte be: «Arra kérem Istenemet, hogy erősítse szíveket a fájdalom elviselésében, melyek csak koporsón bezártául szűnhetnek meg, mely koporsó sokat hánytatott, sok családi vesztést ért életemek megpihentetője lészen...» Ime, tehát ő is «sokat hánytatott», «sok családi vesztést ért» ember volt s halála előtt nem vala boldog; de azért nem keseredett el, hanem jó keresztényhez méltóan, Istentől kért erőt a fájdalom elhordozására s a sírtól várja, szelíden, önmegadással várja az örök nyugalmat.

Gondolom, ezen vonások is elárulják, hogy Ú. J. élete a köznapiságon felülemelkedve, egy oly élet vala, mely sok, sok tanulságot nyújt az élőknek.

Az Újfalussy család régi, nemes család s egyházi téren is igen előnyösen ismeretes a nagyterjedelmű tisztántúli ref. egyházkerületben; mert a mi időkben csak egyházmegyei gondnokot hármat adott ezen kerületnek: Újfalussy Miklós, Újfalussy József s Újfalussy Sándor személyében. Ezenfelül összeköttetésben, rokonságban a Kende, Komoróczy, Gulácsy, Br. Uray stb. előkelő családokkal. E régi, nemes családnak, melynek Rakóczy Ferencfői is van egy okirata, melyet a szabadsághős adott Újfalussy Mihálynak, ki 1696-ban Szabolcsvármegye

* Későn is jobb, mint semmikor. Igaza van G. P.-nek, hogy «derék világi emberieknék úgy sem tudják sok munkájukat egyből jutalmazni, legalább kössük koszorúba érdemeiket s tegyük le ravatalukra.» Szerk.

szolgabírája, később Rákóczy híve volt, vala egyik érdeme tagja a mi volt egyházmegyei gondnokunk: Ujlalussy József; de előtte a középnevelési tyustól abban, hogy ő munkás, takarékos, vagyont gyűjteni kedvelő ember s egyházért munkálni és áldozni kész jó protestáns s igazi keresztény ember vala. Nemcsak a felsőszabolcsi egyházmegye tanácsbírája s gondnok, hanem a helyi *mihálydi* ref. egyháznak is főgondnoka egész addig, míg Debrecenbe véglegesen be nem költözött, mikor hozzá méltó legidősebb fiára. Belára ruházta ezt a tisztet, a vele járó kötelességek és kötelezettségek teljesítését együtt; ő maga adományozván az elvalóságok az egyháznak iskolai telket és 400 frtot, melynek kamatát a tanító élvezi s kötelessége ezért a szegény, árva gyermekeket tandíj nélkül tanítani.

Ú. J. született 1816. március 26-án, Mihálydiban, Ujlalussy Mihály és Sárvány Erzsébet születől. Az írás, olvasás elemeire előbb édes anyja, majd magánórán a helyi ref. egyház tanítója tanította. Így adatott később, 10 éves korában, a debreceni ref. főiskolába; ott tanult négy évig. Innen Kézsmárka ment a német nyelv elsajátítására véget, honnan az akkori viszonyok jellemzésére megemlíti, hogy egy szegény deák havi 3 frtot naponta 2 órát, egy zenetanító egy garasért naponta 1—1 órát adott neki. Megint visszament Debrecenbe «publicus» deáknak, mely nevezetnek a «togátus» volt ellentét, amannak minden tekintetben több szabadsága volt, például még balba is járhatott, mi a togátusnak tilva vala. De Bihar- és beregmegei úrfiarsáival egyetemben kellett tül használnia a szabadságot, grádusában az első köztül aláhasznált; hanem korán felcsúhá, s részint, hogy a rossz cimborák bűnköréből kivághassa magát, részint, hogy az ország akkori leghiresbé jogtanárát hallgathassa, Sárospatakra ment, hol főleg *Gortvay* professor kedvét annyira megnyerte, hogy ez külön órákat is adott neki. Patakról általaiban igen elismerőleg és halálval emlékezik írtaiban, különösen a művelt *Táthpágy* családot emeli ki, melynek körében társadalmi műveltségre és simaságra vala alkalma szert tenni. Patakról eljövén, *Patay István*, szabolcsmegei alispán mellett lett joggyakornok, hol egy évet töltvén, Pestre ment a kir. táblára jurátusnak. Letérvén Pesten, 1837. július 1-én az ügyvédi vizsgát, hazajött s Mihálydiban, szőlőföldén, ügyvédskedni kezdett.

Megkezdvén az ügyvédi gyakorlatot, a vidék és a közeli megyék nagybirtokosai csakhamar őt keresték fel s bizták meg érdekeik védelmezése és képviseléseivel. Ilyenek: Jósza Péter, a nagyvárdi püspök teljhatalmú praefectusa, kinek Bihar- és Szabolcs mintegy 2000 hold földje és apjáról több, mint 100 000 frtnyi behajtandó peres követelése volt; továbbá Br. Horváth János. Czobelné, Gr. Dessewly Ferenc, Nyirbátor városa sat., kiktől 2—3000 frtnyi évi jövedelmet élvezett, mi akkor igen szép összeg vala. Biztosítva látván tisztességes megélhetését, 1839-ben, Áldozócserzőrtökön hűséget esküdött «az ő kis, keskenyű imádotjának», *Jánky Erzsébetnek*, mivel még Debrecenben ismerkedt meg deák-korában s kit ellejeitni többé nem tudott, de a kivel kimondhatatlanul is boldog házasságot élt. S a munkás, gondos nővel szerzett mintegy 2450 hold földet és vett Debrecenben egy értékes házat, tehát szerzett s nem pazarolt, pedig fiait igen tisztességesen nevelte és kitanította.

Igy élt Ú. J., boldogulva és boldogan, míg az 1849-iki szomorú napok változást nem hoztak egyesekre és a nemzetre is. Ekkor megszűntek az úrbéri viszonyok s ebből folyólag az úrbéri perék, Ú. J. felhagyott az ügyvédekésszel; gazdálkodott, mint láttuk, szép szerencsével.

A világios fegyverletétel után teljhatalmú kir. biz-

tosok nevezetvén ki, Szabolcsmegebe kinevezetett *Drevenyák Mihály*, itteni nagybirtokos, ki a megyét szervezvény, alispánnak Ray Ferencet, egy szolgabírónak Ujlalussy Józsefet is kinevezte. «Mennykőcsapás volt ez reám nézve — írja Ú. J. — ki a megyei hivataloskodást az alkotmányos időkben sem kedveltem, holott tisztí főügyész s főjegyzői állásokkal kínáltak meg a pártok; hát most a leigázott, alkotmány nélküli időben!»

De meggyőzni s a szolgabírói hivatal elfogadására bírni igyekezett őt főleg az akkor éppen nála tartózkodott *Gr. Dombroszky József*, egy kitünő lengyel hazafi, ki szabadságharcunkat, kiváló állást foglalta el, keresztül-küzdötte. «En kérlek — mondá a nemes lengyel — a szerencsétlen hazafiak nevében, hogy fogadj el a reád kényszerített állást; okuj rajtunk, a szerencsétlen lengyel nemzetem. Midőn az idegen hatalom felkeletünket legyőzte, lengyel hazafiakat kínált meg hivatalokkal; de azok nem fogadták el. Segített magán a hatalom; elárasztotta a lengyel földet eseh és német hivatalnokokkal, kik — hogy érdemeket szerezzenek — vége-hossza nem volt a gyalogzások földözéseknak, fogságnak és kivégzetésnek; s ha ti magyarok maradtok a hivatalos térer, sok kompromittált egyént menthettek meg.» A következők megmutatta, hogy igazsága volt.

Azonban Debrecenben *Drevenyáknál* személyesen is kérte a hivataltól való felmentést, mire *Drevenyák* előbb szép szóval, bizalmasan igyekezett őt annak ellógadására bírni, s midőn ez nem használt, hivatalos komolysággal így szólt: «ha ön a kijelölt hivatalt elfogadni nem akarja, én, mint ő Felsőge akaratának ellenszegülőt, kit én képviselék, haditörvényszék elébe fogom állítani. Ön ellen is vannak a forradalmi időből megjegyzések. Am lássa a következményeket, de én határozatomtól el nem állók.» Csakugyan kezeim közt van az a felmentő irat, melylyel a nagyvárdi császári hadi törvényszék Ú. J.-t az ellene emelt politikai vádak alól felmentette, illetve a vizsgálatot 1854. április 21-én megszüntette.

Igy lett tehát Ú. J. kénytelen-kelletlen a nyirbátóri járás szolgabírája. «Ez állásban — írja a boldogult — bizony sok embert mentettem meg a pertől és golyótlól. Emlékezem különösen egy *Gr. Lázár* nevű szép fiatal emberre; Varga Ferenc kompromittált kormánybiztosra, ki az általam adott útlevelel menekült Amerikába; Sárossy Gyula, az «Arany Trombita» szerzője, külföldre. Mikó Mihály, Erdélyből, ki később ott főispán lett, mint forradalmi kormánybiztos földözötven, mint írrok vala mellettem alkalmazva felévig, míg a hatalom dühe nem csilapult.»

Ezen tényeket Ú. J. mellett megerősíti néhai *Béressy József*, volt vajai, utóbb szinaiti lelkésznek egy kezem között levő levele, melyet akkor írt Ú. J.-hez, midőn a 70-es évek elején, éppen szolgabíróskodása miatt, megátaladtatott az «Igazmondó» nevű lapban (1871. évi 23. szám) meghurcoltatott. Ebben írja *Béressy J.* (1871. július 31.), miután a polgár Ujlalussy iranti örök halálgának előbb kifejezést adott, hogy: «soha meg nem beszélhetők áldásként tünt fel az 50-es években, hogy egyesek vagyonuk, személyes szabadságuk, sőt életük kockázataival az üldözötteknek biztonságára közremunkáltak. Ha eket tudná és névszerint ismerné a nemzet valódi alkotmányos szabadságért küzdő zöme, nem kétem, hogy találna módot önfelelőző cselekményeiket megörökíteni. És ön egyike volt eme nemes önfelelőzőeknek, ki nem nézve vagyonát, személyes szabadságát, imádszerűen szeretett családját, mint kényszerből fogszolgabíró, sokszoros mértékben nyújtott segélyt a hozzá folyamodóknak. En is részesültem ilyen nemes cselekményekben; nem a saját személyemre ugyan, hanem azok

üldözöttek részére, kik szerény hajlékban találtak egy időre menhelyt. Minden kigondolható módot megkísérlek. De például egy intím barátom, akkori szolgabíró is megtagadta kérésemet. Önhöz fordítam, ki személyesen nem is ismertem, és ön, önfeláldozó honfűi készséggel, a hivatalához juttatott útlevelekből, neve aláírásával s hivatalos pecséttel ellátva, a személyleírása jelölt tért füresen hagyva, rendelkezésemre bocsátott két példányt. Ily tények és hálaérzésekkel van teleírva Bércsey J., a kortársnak a levele, felhatalmazva Ujlassyt arra, hogy azt hazafűi reputációja érdekében hirlapokban közzétegye. De a boldogult annyira érezte eljárásainak tisztá voltát, hazafűs érzését és gondolkozását annyira felül tartotta a megámatdatások közepette is, hogy ily tekintélyes s s jó hírben álló független hazafűinak a levelét sem kívánta öngigazolásra felhasználni; pedig Bércsey, állításai mellett, esküjét is felajánlotta. Valóban még nem ítélt a történelem a felett, hogy csakugyan bűn volt-e abban az időben a „kényszerített” hivataloskodás, vagy önfeláldozás és hazafűi érdem, legalább egyesek részére, mint Bércsey levele itt hangsúlyozza. De az ő levele mellett, a fentebb felsorolt tényeket nyilvánosságra hozva, a pártatlan és elfogulatlan bírónak vagy történésznek mindenestre elismerésen kell adóznia azon korbeli szép és önfeláldozó tetteiért U. J. emlékének.

Igy fogta őt fel és méltányolta a felsőszabolcsi ref. egyházmegye már évtizedek előtt, midőn 1865-ben a szavazatok általános nagy többségével, egyházmegyei világi ülnökké, az elől említett nagy nevek személyesítői mellé, megválasztotta; valamint néhány évvel később is, midőn mondhatni, a megye legnépszerűbb férfiá ellenében 1871. március 14-én az egyházmegyei gondnoki székbe ültette. És hogy ő e ténen megfelelt a várakozás és a benne helyezett bizodalomnak, semmi sem igazolja inkább, mint az a körülmény, hogy őt ezen szép és díszes bizalmi állásra, a zsinati törvények előtti gyakorlat szerint, három-három évenként, a felsőszabolcsi egyházmegye újból, meg újból megválasztotta 1883-ig, tehát 12 éven keresztül négy ízben. Az 1883. évi debreceni zsinatban mint az egyházmegye választott képviselője jelent meg, amint ezt a „zsinati emlékkönyv” 258—59. lapjain olvasható rövid életrajza igazolja.

De e bizalmi állásokat ő szigorú kötelességérzet, önzetlen, odaadó munkásság és pártatlan igazságérzetével érdemelte ki mindenkor. A protestantizmus érdekeit nem ajkán, hanem szívén és lelken hordozta s annak bizottsága és fejlesztéséért áldozott, mint fentebb már jeleztük, és mint egyházmegyei gondnok úgy munkálkodott, hogy az egyházak anyagi ügyeinek és az egyházmegye többféle anyagi kérdéseinek rendbentartása érdekében állását, mi mindig bizalmi állásnak tekintetét, szinte hivatali tette. Iktató-könyvet vezetett, melyben évenként sokszor 1000 számon felül is haladt az elintézték ügyek összege. Az egyházmegye pénztárait, egyes egyházak anyagi állását nálánál jobban senkikem ismerte. Az egyes egyházak javainak nyilvántartása végett külön könyvet, kimutatást vezetett. Szóval: munkált az egyházak érdekeinek előmozdításán, pusztá protestáns lelkesedésből, járta a gyülekeket pontosan, évtizedeken át, résztvevő az ügyek intézésében az utolsó óráig, mint kevesen. Méltó, hogy halálával és elismeréssel adozunk emlékeztetésének. 1883. tavaszán azután visszavonult s elbúcsúzott az egyházmegyről, kijelentve, hogy habár hivatalban nem lesz is, az egyházmegye s a protestantizmus érdekeit nem szűnik meg szívén hordani. Etfelőlva, mint már évek óta, állandóan Debrecenben, saját házában lakva, élvezte a jól megérdemelt nyugalmat, gyönyörűséget jó módba helyezett kedves gyermekei s unokáiban találva. 1886.

év végén elkeserítette egyik fiának halála s ezen való keseriségével szállott sirba 1887. szeptemb. 19-én Debrecenben; eltemettetett szept. 22-én Mihálydiban. Megsíratták és gyászolják a jó férjét s apát: második neje, Mándy Amália; Ujlassy Béla, mihálydúi birtokos és neje; Ujlassy Berta s gyermekeik; Ujlassy Endre, neje Fényes Etelka és gyermekeik; Ujlassy Irma férjével; Újhelyi Berta férjével. Érdemeit méltányló beszédet tartott felette: Márton Gyula, lelkész. Áldás a hű ember emlékeztetés!

Görömbel Péter.

3-4

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A sárospataki társadalmat s körébebb az ev. ref. egyháztól hirtelen támadt vesztéségre. *Both István*, az egykori honvéd, a ki végigharcolta a forradalmat s azután mint jegyző is működött az allodón s ez állását oda hagyva, néhai *Szabócsy Dániel* hívására, mint annak sógora, Sárospatakra, saját és felesége szülőföldére jött és itt ügyis, mint jó gazda, ügyis, mint barát, ember és minden nemes ügy buzgó pártfogója, egyre nagyobb kört kötelezett maga iránt tisztelőre és szeretetre, s maga gyermektelen lévén, fogadott gyermekeiben egy szép és nagy családnak lett fejevé: folyó hó 15-én, életének 67-ik évében, szívizelhűdésben meghalt. Temetése folyó hó 17-ikén, a rokonság és az egész város általános nagy részvétel között történt. A család egyenes felkérésére *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész vezegte a gyászszertartást, hozzá méltólag dombortvívta ki az elhunyt férfit jellemképét. A főiskolai ifúság énekára is közeliismerése méltóan működött közre a gyászmenyegely emelésében. A boldogult különösen is megérdemelte ezt az ifúságtól, a melynek ajg volt a sárospataki polgárság körében nagyobb pártfogója, mint ő. Adott legyen közöttünk emlékeztetés!

— **A zeplényegyei orvos-gyógyszerészegelet dr. Chyzer Kornél indítványára népszerű felolvasások rendezését határozván el, az első ilyenmű felolvasási eszté f. hó 13-án d. u. 5 órakor S.-a.-Újhelyt, a megyeháza nagytermében tartatott meg, nagy számu intelligens közönség jelenlétében. A megnyitó beszédet dr. Chyzer Kornél egyleti elnök mondta, előadván ezen közhazsnu felolvasások célját, s kérve a közönség részvételét; ezután dr. Reisz Gedeon lépett az emelvényre s fölolvasta, majd egy egész óráig tartó, érdekes értekezését, az emberi egészségre értékelő s azon övönitézések hasznáról, melyek azt fenntartani s megőrizni hivaták. Különböen meggyőzők voltak azon statisztikai, igen ügyesen összeállított adatok, melyekkel azt bizonyította értekező, hogy a betegségek és időéleti gyakori halálalozások miatt mily nagy értékek vesznek el évenként visszahozhatatlannal. Az is érdekes részlete volt a felolvasásnak, ahol azt mutogatta, hogy az alkoholizmus mily romlást okoz a társadalomnak. Utána gróf Majláth József olvasta fel ügyesen írt értekezését a rómaiak befolyásáról az emberi művelődésre, jelesen mint termelt a római irodalom a művészet, a jogtudomány, történelem s belletristika terén. Buzdította az ifúságot a latin nyelv tanulására; azonban, amit a latin nyelv tanáráról mondott, hogy azok nagyrészen ninesenek au niveau, az túlság, mert nem ez az oka annak, hogy a latin tanítás nem eredményes, hanem más, amit majd más alkalommal fogunk elmondani. Végül Fejes István olvasta fel lendületes költeményét, „Gyerünk tovább” cím alatt, melyben a mai kor kiválóbb hibáit találva ostorozza. A költemény nagy tetszést aratott. A felolvasások folytatnái**

fognak Ujhelyben, sőt vidéken is, s az első vidéki felolvasó estély Sárospatakon fog megtartani.

— **A csekélyszámu eperjesi ev. ref. hívek lélekemelő vallásos ünnepére gyűltek össze f. hó 13-án, vasárnap, az ottani ág. ev. kollégium kisebbik auditoriumába.** sőt a rokonszenv más felekezetűeket is hozott körünkbe. Ekkor tartotta ugyanis a vajkői (abaújmegyei) egyház derék ev. ref. lelkesze, tisztelendő Kovács Béla, mint missio-köre egyik diáspörájában az év folyamánán 2—3 ízben szokásos istentiszteletüket egyikt, az úri szent vacsora kiosztásával egybekötve. A huzgó könyörgés, a hittel és lelkesedéssel előadott egyházi beszéd — megannyi bizonyítéka annak a szónoki magaslataknak, melyen a tisztelendő lelkesz úr áll — mindvégig lekötötte a hívek figyelmét s emelte áhitatát. A predikáció alapigéit Pál apostol zsidókhöz írt levelének XIII. r. 8. verséből vette s ennek alapján szónoki erővel és hitbeli meggyőződéssel bizonyította be, hogy Krisztus és az ő tanai minden időben változatlanok, s Jézus örök időkig az a ki volt; királyi s így erkölcsi szabadjónk, proféta s így tanítónk, főpap s így megváltónk. Az úrvacsorában összesen 21-en vettek részt. Az istentisztelet bevégzésével tanácskozára maradtak ott a diáspóra férfi-tagjai s a lelkesz úr indítványára egyhangúlag kimondták, hogy az eperjesi ev. reformáltak *előleg* elhatározzák a leányegyházra alakulást, amennyiben ezt az állítólág fennálló (a múlt század végén költött) *ó-kéri szerződés*, vagy a hívek csekély száma s anyagi erőtlensége nem gátolja, s megalakulása után is teljes szívvel-lelékkel folytatja az evangéliumi protestantizmus alapján a testvéri viszonyt a helybeli ág. ev. egyházzal, mely éveken át vendégszeretőleg fogadta a ref. híveket testvéri kebelére; e lépést pedig egyrészt a törvényes alapon, másrészt azért tesszük, hogy az egységes protestantizmus céljait erőteljes testületi szervezettel mi is inkább szolgálhassuk. A szükséges lépések megtételével maga a tisztelendő lelkesz úr bízott meg s az ifjú egyházközösség gondnokául, a hívek bizalma s szeretete *Both Gyula* kir. törvényszéki bíró urat választotta meg. — Eperjes, 1887. nov. 14-en.

*Dr. Bartha Béla,
jogtanár.*

— **A n.-kállói ev. ref. egyház a „Magyar prot. tud. irod. társaságha,” nov. 13-án tartott e. tanácsi végzés alapján, 100 főt alapítvánnyal lépett be, úgy, hogy míg a tőket módja nem lesz befizetni, addig csak az 5% fizetésre kötelezi magát.**

— **A ki jó dologban farad.** Lukács Ödön, f.-szabolcsi esperes, mint nekünk írják faluról-falura jár, hogy a *nyíregyházi* prot. leánynevelő-intézetnek alapot gyűjtson. Állása, szónoki képessége, személyes tulajdonai s maga az ügy fontossága bizonyára szerencsésül teszik az ő lépéseit, a mit mi is szívünköl öhajtunk.

— **Irodalmi hírek.** *Dr. Öreg János*, a debreceni főiskola egyik jeles tanára, ismeretes író és bölcsész, közelébb egy érdekes tárgyú művet adott ki, a melynek címe: *Erkölcösiség szabadakarat nélkül.* A cím maga sejteti az író álláspontját, a ki a szabadakaratlanságban a *költött* akarat elméletének híve, s mint ilyen, az akarat tünényeinél életrani lefolyása s a moral-statisztika alapján bizonyítja, hogy *„a szabadakaratot sem elméleti okokkal igazolni nem lehet, sem gyakorlati szükségessége ki nem mutatható . . . sőt még nevelési elvéneknek sem lehet támasza.”* E mellett is lehetségesnek vallja az erényt, a bűnt s jogosultnak a jutalmazást és büntetést. A tárgy maga régóta nyugtalanította már a bölcsészeket és teológusokat s *Dr. Öreg János* műve, már csak tárgyáért

is megérdemli a különböző körök érdeklődését; de megérdemli azért is, mert nehéz kérdéseket élvezhető módon és szép nyelven fejtegetvén, műve kellemes olvasmánya lehet a nem szakembernek is. Részünkről kívánatosnak tartjuk, hogy a szerző által felvetett nagy kérdés felett ne törjen hamarosan napi rendre a tudósok tábora. A 11 ivre terjedő (kis 8") 1 frt 20 kr-ért kapható. Csáthy Károly által nyomtatott s ugyanott és a szerzőnél, Debrecenben megrendelhető művet szívesen ajánljuk a művelt közönség és szakértők figyelmébe. — *A Prot. Népkönyvtár* októberi szám (X-ik) több, a vállaltat illő közlemény mellett olyanokat is tartalmaz, a melyek ellen egészen vagy részben kifogásaink vannak. *„A halottak napjára”* című alkalmi ömlengést — bár szerzőjét mi is igen tudjuk tisztelni — nem nyomtatni volna ki semmi árt. Nem ismerünk részünkről ilyen hiúságoknál áldozó ünnepeket a prot. ünnepek között s nem is tartjuk igaznak azt, a mit a szerző e napról állít, t. i. hogy *„e napon mindenki szét, ha nem másval, legelőbb egy-egy virággal felkelteteni kedvesei sírjainak.”* A halottak napjának eredetét, már mi megismertettük egyszer a mi lapunkban, s az visszariasztatnánk inkább, semhogy odacsalogatna ehez a pápisták cerimoniaszkodáshoz; de igen közel van ehez az engesztelő mise is, meg a *„minden szentek”* is együtt jár vele; tehát ne bolygassuk mi ezt a halottak napját s ne ajánlgassuk annak megújnesítését egy népies vállaltatban. A halottak iránti kegyeletet nekünk másképen kell ápolgatnunk, úgy t. i. hogy abba ne gyűrhessünk bele annyi emberi gyarlóság, mint a halottak napjába már is belevezűjt. Nyelvezet tekintetében is kifogásunk van e közlemény ellen; mert a nép nem érti már ma: a *„mene, mene, tekel ufsarin . . . elbizakodott lelünk monitóra; memento mori stb.* kifejezéseket. A szerkesztők ceruzája ezt mind kiküszabíthatja volna, ha már különben beleillőnek ismerték el e cikket, ebbe az ág. evangélikusoknak és ev. reformátusoknak egyformán szóló Népkönyvtárba. A *„bölcsés melől.”* című elmélkedés, mint máskor is mondtuk, sok helyen igen magasan jár. A többiek bevalának s közöttük a *Kolosi Elvira* költeménye. P. Czinke István: *„Tekintetes asszony.”* a *„A sárkányirtók.”* (tolyt.). *„A parasztszoknya”* Madaras L.-től, jó, népies és tanulságos olvasmányok. *„Az ima”* Sz. B.-től, szép, okos fejtegetés; de szintén nehézkes alkatrészekkel. A fűzet ára 20 kr. *„Luther élete,”* a művelt közönség s különösen az ifjúság számára. Írta *Dr. Masznjék Endre*, theol. akad. ny. r. tanár. Pozsony, 1887. Ily című nagyobb műnek első fűzete jelent meg, a mely a nagy reformátornak — a szerző terve szerint — első, eredeti magyar életrajza lenend. Az egészenk ára 2 frt 40 kr. egyes fűzet 30 kr. Az első fűzet *Luther* arcképevel 32 lapra terjed s *Dr. Prónay Dezső*, egyetemes felügyelőnek van ajánlva. Szerző a mint látszik, egész lelkesedéssel csűgő tárgyan s jó reménnyel nézhetünk vállalkozása felé. — *„Józi és Erzsike”* című s Aradon Gyöngyössi Rudolf által szerkesztett gyermeklap, már II-ik évfolyamát kezdte meg. Ajánljuk a művelt szűlők figyelmébe! Érdeme, hogy leg-többször etlalálja a gyermek-világ kívánalmait s nem sietteti a kicsinyeket az ideológilát megérsre. Előfizetési ára egész évre 1 frt 20 kr. félévre 60 kr. Az első évfolyam 1 frt 55 kr-ért bekötve kapható.

— **Hírek.** A tisztánbent ev. ref. egyházkerület öszü közgyűlésének jegyzőkönyve elhagyta a sűjtőt és szétküldetett. — A miskolci ev. ref. leánynevelő-intézte, a természettudományok és zántan tanárává *Dr. Halász Sándor* választatott meg.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többözé
való közlésenként 5, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegző 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Ne hagyjuk annyiba a dolgot.» *Czinke István.* — «Tanulmányi és vizsgálati rendszabályok a sárospataki ref. akadémián theologiai vagy vallás- és egyháztudományi karnál.» — «Melius Péter, mint exegeta.» (Folytatás), *Zorinyi Jenő.* — «Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése Budapesten.» „E.-s.” — «A Hexateuch-kérdés jelen állása.» (Vége). *Spectator.* — «Vegyes közlemények.»

Ne hagyjuk annyiban a dolgot.

Ezelőtt néhány esztendővel az országgyűlés egy új törvény kovácsolásán fáradozott, melybe nagyon alkalmatosan be lehetett volna illeszteni egy paragrafust a vasárnap megszenteléséről. Nem tettek. Van már arra törvény, csak meg kell tartani, azt mondta akkor a miniszterelnök úr. S azt is mondta, hogy neki majd lesz rá gondja, hogy azt a törvényt meg is tartsák s tisztelhetben tartása felett a hatóságok ismeretes buzgalomokkal öröködjének. Rendeletét ki is adta. A hatóságok megkapták, félretették s azután se törvényt, se miniszterrel, se vasárnapgal megint csak nem törődtek semmit.

A panaszok e miatt egyre tömörültek és tornyosultak a konvent feje fölött, a mely végre felírt a kormányhoz a hatóságok hanyagsága ellen még 1884-ben, azután felírt 1886-ban megint, de eddig még nem feleltek neki semmit.

Az állam nem ér rá a tisztelt választó polgárok kegyességével törődni, sőt az indifferentizmus terjedésének s az ünnepek megrontásának egyik önkénytelen faktorává lett azáltal, hogy nem veszi komolyan a vasárnap megünneplése érdekében törvényeink által reáruházott kötelezéseket s nem siet hatalmával és tekintélyével a rohamosan növekedő bajnak megakadályozására; s mert továbbá hatósági közegeit maga az állam vasárnap legjobban elfoglalja s ezáltal míg egyrésztől elvonja őket a templomtól és ünnepléstől, másrésztől rossz példát mutat és mutattat általok az ilyen vezetők után induló nagy sokaságnak. Hiszen a községházán épen a vasárnap délelőtti istenisztület ideje alatt szedik legjobban az adót, akkor tartja a «kupaktanács» böles ülézéseit, mintha bizony arra délután is nem épen úgy reáérne; de hát a délutánt a korsmázásra és pénzézésre kell bírák uraiméknak feltartani!

Gondolt hát egyet, ott valahol a Sajtó völgyén,

egyik fiatal lelkészársunk — kinek bizonyosan kerés szántóföldje és igavonó barma lehet, hogy ráér ilyenekre — s megkérte a felsőborsodi egyházmegyét, hogy találjon ki e modern betegség ellen valami orvosságot. Az egyházmegye, bár maga is intézkedhetett volna, de valószínűleg a nagyobb tekintély és szélesebbkörű intézkedés kinyerhetésének okáért, az egyházkerületől kért tanácsot. S az egyházkerület azt felelte, hogy ez irányban semmi különösebb intézkedést nem tehet, hanem felhívja a kebelében működő lelkészeket, hogy saját működési körükben mindent kövessenek el arra nézve, hogy az állapotok e tekintetben lassan bár, de mindenütt folyvást javuljanak.

Tehát megint csak ott vagyunk, ahonnan kiindultunk. Kaptunk egy általános jó tanácsot, mely különben zsinati törvénykönyvünkben is benne van, de a melylyel eddig nem tudtuk megakadályozni a vasárnap megtörését s benépesíteni a templomot. Valami részletesebb, praktikus útmutatást kértünk, mely tapasztalt, böles emberek fejből kikerülve, megmagyarázta volna nekünk, hogy mi legyen az a «minden», melyet működési körünkben el kell követnünk arra nézve, hogy az állapotok folyvást javuljanak, s e helyett kaptuk azt a választ, hogy ott van a pap, segítsen ő a bajon, ahogy tud.

De mikor nem tud! De mikor a pap hiába prédikál, mert a kiket beszéde illetne, azok nem látogatják a templomot, s a baj köztudomás szerint sokkal általánosabb, semhogy a lelkipásztor legönfeladozóbb buzgólkodása mellett is képes lenne egymagában rajta segíteni.

Mert azt nem lehet állítani, hogy az alkalmakat felhasználni ne igyekeznénk, a mikor csak kínálkoznak. Új-év első napja az az alkalom, a mikor boldog-boldogtalán leginkább templomba mehet, s én például — ne láttassam dicsekedni — ilyenkor minden lelki erőmet összeszedem, hogy behathassak, ha nem

is a velőknek megoszásaig, legalább a szívek érzékenységeig; azonban mind hasztalan.

Az a néhány könyvecske, mely az arcokra le-gördül; az a futó fellobbanás, mi a szemekbe lopód-zik: egyedüli gyümölcse és jutalma a lélekből jövő szavaknak; meg az a kétesértékű beismerés, hogy «bizony, igazsága van a tiszteletes úrnak!» S azután? Azután megint csak dolgoznak és nem veszik sem-mibe a templomot, meg a vasárnapot.

Tervszerű, vállvetett, egyöntetű munkálkodásra van itt szükség egyfelől, s tekintet nélküli erőlyes hatóság közbelépésre másfelől, ha azt akarjuk, hogy munkánk hiábavaló ne legyen. Ez utóbbi nem tőlünk függ; az előbbi megtenni azonban a mi kötelessé-günk, halogatni a mi megloccsáthatatlan bűnünk.

Erre nézve kért a felsőborsodi egyházmegeybe útba-igazítást a szuperintendenciától. S hogy nem kapott, azért ne hagyja a dolgot annyiban. Intézkedjék a saját hatáskörében, hogy egy is az ő gondjaira bizot-tak közül el ne vesszen. Dolgoztasson ki szabály-rendeletet vagy vezérfontalt (vagy nevezék akárhogy), mely a munkakörbe vonja be a presbyteriumokat is, minthogy ezt a kérdést az ő felhasználások nélkül megoldani nem lehet.

Maga a főtiszt, egyházkerület beismeri, hogy «ez az ügy folyton nyílt kérdéset képezi a többoldalú vizsgálódásoknak,» a szüntelenül meg-megújuló ír-dalmi felszólalások bizonyítják, hogy a baj országos jellegű s a mintapapok gyülekezetében is jelentkezik, tehát nyilvánvaló, hogy itt már a papi bölcsesség és buzgódság egymagában nem segít.

Azért mindeneiket megpróbáljuk!

Próbáljuk meg egyházi törvénykönyvünk által a presbyteriumokra ruházott szent kötelességeket által-vinni az életbe is. Hiszen az egyházi fegyelmezésben, a vallás-erkölcsi élet javításában — prot. egyházser-vezetünkben és papjainkban a gyülekezettel szemben adott állásból kifolyólag — a presbyterek azt a szolgálatot hivatják tenni a lelképásztornak, amit a kath. pletánosnak a fülbegyónás.

Kár azért, hogy a cura pastoralis gyakorlásában a presbyterek többé nem munkatársaink. Kár, hogy felhagytunk az öskeresztényi szép gyakorlattal, hogy fedjük és intsük egymást, mint cselekedték azt a régi presbyteriumok. Sokszor naiv, de naivságunkban is meghiát és tanulságos bizonyosságait örzik gyüle-kezeti kopott jegyzőkönyveink annak a lelkiismeretes gondnak és éberségnek, melylyel a régi kálvinista konzisztóriumok örökdetek hitfelel erkölce, egyházuk jó hírneve s ünnepeik és vallásos életök szentsége s tisztasága felett. A templomkerülő az ő figyelmüket nem kerülhette el. A «rút morgolódás,» házasok vi-szálkodása, családtagok békétlensége, szomszédok egyetlenlenkedése bennök böles orvosa talált; s e bűnökben leledzők megfegyelmezésére és megjavítására tartott tanácskozások és határozatok töltik be régi jegyzőkönyveink sárgult lapjait.

Ma már ez nem így van.

A mi egyházunk mindinkább csak *prédikáló intézménnyé* lesz, a helyett, hogy lenne — mint volt a multban — egy tagjainak erkölce és lelki tisztasága felett kölcsönösen örökdeő társulat. Minden tevékenységét, melynek régente tekintélyét és sikereit köszönhette, egészen papjaira ruházta át (mintha az valami klérus volna) s a presbyterium pusztán köz-igazgatási gépezetté, szavazó, vagyonekeltetté és épít-tető közeggé súlydtt, melynek immár a vallás-erkölcsi élet feletti örökdeéshez se kedve, se érzéke nincs. Az idevetítőnek amaz utasítását: «úgy fényljék a ti vilá-gosságotok az emberek előtt, hogy azt mások is lás-sák» — ma a bádogos tornyokra magyarázzák, melyeknek fényesség tételében merítik ki ma a gyüleke-zeti vezetők és tagok összes egyháziasságukat és val-lásos buzgólkodásukat. Az Úrnak tornácait pedig csak az erőtlen öregek tapossák, az istenkáromlás járvá-nyossá lesz, a megbízhatóság fehér hollóvá, a családi élet lassú s a vasárnap meg nem szentelesében a presbyterek járnak elől jó példával.

Csak az anyagi ügyek legyenek rendben, az egyházi épületek jó karban s a tanköteleseknek járjon legalább 90 százaléka iskolába: akkor jól van min-den s a gyülekezet egyházmegyén és kerületen jegyző-könyvileg «virágzóan» deklarálhatik.

Ezért ne hagyja a dolgot annyiban a felsőbor-sodi egyházmegey. Söt ne hagyják a többi egyház-megeték se! Proximus ardet Ucalegon.

Czikke István.

K O L C — 1 —

ISKOLAI ÜGY.

Tanulmányi és vizsgálati rendszabályok a sárospataki ref. akadémia theologiai vagy vallás- és egyháztudományi karánál.*

1. §. A theologiai vagy vallás- és egyháztudományi kar magában egy szerves egészet alkot. 4 éves tanfolyommal, külön szakelkönség alatt.

A szakelnök hivatalköre.

2. §. 1. A szakelnök a karbeli rendes tanárok közül és által évenként szabadon választatik.

2. Minden felvétel a tanszak hallgatóinak nevét, az illető rovatok betöltése mellett, a szakelnöki könyvbe bevezeti.

3. Ugyanekkor a jelentkezéseket az egyes lecke-könyvekben, a tanulmányi rendszer figyelembe tartása mellett, névaláírással megerősíti.

4. A tanszabbeli hallgatókat, tanszaki társaival, közelebbi figyelemmel kíséri.

5. A szükséghez lehet szakértekezeleteket s szak-gyülekeket tart és azokon elnököl.

6. A rendes colloquium időről elmaradtaknak írás-beli folyamodványára, rendkívüli colloquiumra, határidőt tűz ki.

7. A rendkívüli colloquiumot az illető előadó tanár-ral tartja meg s azon elnököl. Ha saját tantárgyából vizs-gál, akkor az előző évi szakelnököt hívja fel az elnöklésre.

* Elfogadattott a szept. 26—27-iki egyházkerületi gyűlésen.

8. A rendkívüli colloquiumnak eredményét a lecke-könyvben az észrevételek rovataiban hitelesíti.

9. Ezen rendkívüli colloquiumokról jegyzőkönyvet vezet, s a jegyzőkönyvet félelvenként másolatban az igazgatóknak kiadja, hogy az az érdemjegyeket az anyakönyvbe, illetőleg tabellába utólag bevezesse.

10. Az alapvizsgára jelentkezők folyamodványait elfogadja s a vizsga eredményét jegyzőkönyvbe veszi, s bizonyítvány-jelleggel a lecke-könyvbe bevezeti.

11. A pályavégzettek lecke-könyvét átvizsgálja s ahhoz képest, hogy az illető hallgató minden kötelezett tárgyat a kötelezett terjedelemben s kellő sikerrel hallgatólt-e, végbizonyítvánnyal látja el.

Tanrend.

3. § 1. Az előadási tantárgyak szabad választása, a tanulmányi rend keretén belül, fentartatik.

2. A 4 éves theologiai tanfolyam két 2 éves tankörre oszlik.

4. §. Az első tankörnek tárgyai azok, melyek inkább alapvetőknek tekinthetők. Nevezetesen:

1. Héber nyelvtan, az első évben, két félelven.

2. Új-szövetségi görög nyelve, a könnyebb új-szövetségi könyvek olvastatásával s nyelvszemléti magyarázatokkal, az első évben, két félelven.

3. A bölcsészet története, két félelven.

4. Az egyetemes történelemből legalább a művelődés története s a legújabb kor története, egy-egy félelven, az első vagy második évben.

5. A magyar irodalom története, két félelven.

6. Az ó-szövetségi szöveg s irodalom története (ó-szövetségi bevezetés), a második évben, két félelven.

7. Ó-szövetségi írásmagyarázat, a második évben, két félelven.

8. Az új-szövetségi szöveg s irodalom története (új-szövetségi bevezetés), az első vagy második évben, két félelven.

9. Új-szövetségi írásmagyarázat, a második évben, két félelven.

10. Vallásbölcsészet, mint a különböző vallások rendszeres ismertetése, a második évben, két félelven.

11. Az egyetemes egyháztörténelem, 4 félelven.

12. Nevelés- és oktatástan, 4 félelven.

13. Rendkívüli tantárgyak, tetszés szerint, vagy a theologiai kar esetleges intézkedésének megfelelően.

5. §. Ezen tantárgyak közül a művelődés története s a legújabb kor története egyfelől, másfelől az Új-szövetségi szöveg s irodalom története felváltva, minden második évben adatván elő, ezen tárgyak az I. és II. évek által együtt hallgatódnak, mindegyik évben az, a melyik éppen előadatik.

6. §. E szerint az első évek tanrendje a következő:

1. Héber nyelvtan.

2. Új-szövetségi görög nyelve.

3. A bölcsészet története.

4. Egyetemes történelemből a művelődés- és legújabb kor története, vagy az új-szövetségi szöveg s irodalom története.

5. A magyar irodalom története.

6. Egyetemes egyháztörténelem.

7. Nevelés- és oktatástan.

A második éveseké:

1. Ó-szövetségi írásmagyarázat.

2. Az ó-szövetségi szöveg s irodalom története.

3. Új-szövetségi írásmagyarázat.

4. Az új-szövetségi szöveg s irodalom története, vagy felváltva az egyetemes történelem a művelődés történetével.

5. Egyetemes egyháztörténelem.

6. Vallásbölcsészet.

7. Nevelés- és oktatástan.

7. §. A második tankörnek tárgyai a következők:

1. Ó-szövetségi írásmagyarázat, 4 félelven.

2. Új-szövetségi írásmagyarázat, 4 félelven.

3. Bibliai vallástan (biblica theologia).

4. Positív keresztény vallástan (dogmatica theologia).

5. Elméleti keresztény hittan, a vallástudományok rendszereivel.

6. Erkölcstan.

7. Gyakorlati theologia.

8. Seminarium a gyakorlati theológiából.

9. Egyházjog és alkotmánytan.

10. Magyar protestáns egyháztörténelem.

11. Közegészségtan.

12. Rendkívüli tantárgyak.

8. §. Ezen tantárgyak közül a 3. s 4. számú egyik évben, az 5. számú felváltva a másik évben adatván elő, az órarend helyes beosztása szempontjából ajánltatik a hallgatóknak, hogy az egyházjogot azon évben hallgassák III. és IV. évekkel együtt, midőn csak ez egy utóbbi tárgy van előadási sorban. A magyar prot. egyháztörténelem is csak minden második évben adatván elő, az is lehet a Közegészségstannal váltakoztatni.

9. §. E szerint a III. években tanrendje ez:

1. Ó-szövetségi írásmagyarázat.

2. Új-szövetségi írásmagyarázat.

3. Bibliai vallástan.

4. Positív keresztény vallástan, vagy ezek szünetelése esetén:

(3) Az elméleti keresztény hittan;

(4) S az egyházjog.

5. Gyakorlati theologia.

6. Magyar prot. egyháztörténelem.

7. Közegészségtan, mely azonban hagyható IV. évre is.

8. Esedeg valami rendkívüli tantárgy.

A IV. éveseké:

1. Ó-szövetségi írásmagyarázat.

2. Új-szövetségi írásmagyarázat.

3. Elméleti keresztény hittan.

4. Egyházjog vagy az előbbi szünetelése esetén:

(3) A bibliai vallástan;

(4) S a pozitív ker. vallástan.

5. Erkölcstan.

6. Gyakorlati theologiai seminarium.

7. Magyar prot. egyháztörténelem.

8. Esedeg a közegészségstán.

9. Rendkívüli tantárgy.

Tanórák látogatása.

10. §. Az előadások pontos látogatására mindenki köteleztetik. Ennek ellenőrzésére az előadó tanárok időnként névsort olvasnak: 3 indokolatlan mulasztás után az előadó tanár a mulasztót felfüggesztheti s a kar, ha az illető eleje felebbez, a hallgatás bizonyítását feltételez, vagy a körülményekhez képest, feltétlenül is megtagadhatja. (Vége köv.)

TÁRCZA.

Melius Péter, mint ezegeta.

(Folytatás).

V. Emittett műve előszavában elmondja M., hogy a Paralipomenonból, azaz a *Krónikák könyveiből* is lefordított már valamennyit, egyáltalán megígéri, hogy a többi is lefordítja s a pártfogó akad. kinyomatja. E műből

egyetlen példány sem maradt fenn korunkig; de mint-hogy ilyen sors érte Meliusnak több művét is, melyek egykori létezéséhez pedig kétség sem férhet, feltehetjük, hogy ezt is kinyomatta; pártfogót bizonyosan talált s emyedetlen szorgalmat ismerve, csaknem biztosan állítható, hogy fordítását be is végezte.

VI. Hiszen még ugyanezen évben, 1565-ben kiadta a biblia egy másik könyvének fordítását, a melyről pedig a Sámuel és Királyok könyveinek fordításában még csak említést sem tesz. Ez „*A szent Jób könyvének a zsidó nyelvből és a bötes magyarázók fordításából, igazán való fordítása magyar nyelvre*” (Cime R. M. K. I. 58), volt. A Debrecenből ez év folyamán Nagyváradra költözött Hoffhalter Rafael nyomtatta ki új tartozkodási helyén. Ajánlva van Mágócsy Gáspárnak és feleségének, Massai Euláliának. Ezen, 104 levélre terjedő munkának beosztása épen az, a mi a Sámuel és Királyok két-két könyve fordításának. Mindenütt először az egyes részek summáját, azután fordítását adja, melyet oldaljegyzetekkel lát el, azután következik a tulajdonképen való magyarázat. Fordításról dicsérfőleg említhetem meg, hogy a parallelismusra is figyelt, amint ez kitűnik a többi között a XXIII. rész 16. versének fordításából is (56.). Magyarázatának főjellemvonása itt is a szómagyarázat, csak igen ritkán lehet találkozni olyan részlettel, melynek fejtegetése közben az értelem kutatná, hanem többnyire ugyanazt mondja el, a mit a szöveg tartalmaz, csak épen bővebben és körülírva. Gyakran megemlíti a különféle nézetekről, melyeket az előtte működött exegeták a biblia, jelenleg specialiter a Jób könyve egyik-másik helyéről nyilváníttak. Ezekből egyet-mást elfogad a magáé gyanánt is, anélkül azonban, hogy véleményét indokolná s érveket hozna fel az ellentétes nézetek ellen.

Melius e művében is hű marad önmagához. Krisztusról szerinte már Jób is beszél, a ki pedig az első kétezer évben, Ábrahám idejében, Noé után nem sok idő múlva élt. A XIX. rész 25—26. verséhez csatlót szolgáljézetben állítja ezt, így írván körül é helyét: „Mint a Krisztus meghalt, feltámadt, úgy engem is feltámaszt a Krisztus és a porban fekvőket felkölti. A magyarázatban pedig elbizakodva kérdi: „Látod-e? hogy már Jób is megváltónak és üdvözítőnek mondja Krisztust, mikor ez még nem is volt testben. Eszerint Krisztus istensége természetben is közbenjáró.” Ugyanebben ő bizonyítékokat lát a feltámasztásra is (47.). Mikor ez meg fog történni, akkor fogja megtartani az isten az ő közönséges, azaz mindenkire kiterjedő nélettételét, a milyen nem is lesz addig (56.). De hogy milyen lesz az, mégis fogalmat nyerhetünk róla abból, hogy isten a hitetleneket soha meg nem hallgatja, sem itt, sem a pokolbeli kínban (63.), hanem veri őket mindenféle ostonnal, betegséggel (79.).

A világ alakulásáról és jelenlegi állapotáról itt is közül egyes, nagyon érdekes elméleteket. A XXVIII. rész 25. versének ezen szavai: „A vízeket mértékbe mérí meg, úgy értelmezi, hogy isten a négy éltető állapot, azaz elemet: a szemet, az eget, a vizet és a földet bizonyos mértékkel összeméri és úgy csinál belőlük — testi állapotokat” (66.). E nézetnek méltó társa, különben a kortudományosságának teljesen megfelelő az, hogy az egyes oszlopai a földnek négy szeglete, mert hiszen az ég és föld áll (61.).

A XXXI. rész 33. versenél megemlíti, hogy az eredetiben előforduló „*adam*” szó alatt némelyek a gonosz embereket értik, de jobb azt az első „*adamra*” érteni, s ebből következőleg valóban Ádámnak fordítja (75.). Ugyanezen rész 35-ik versében előjövő s Jóbbal perlió férfi alatt ő nem az istent érti, mint sokan, hanem a Jób vádlóit.

Hogy mily szembeszökő különösségek és keptelenségek származnak Melius azon írásmagyarázói eljárásából, hogy mindent saját korára vonatkoztat és illelőleg mindenből a dogmák igazságát igyekszik kimutatni, eléggé észrevehető a XLI. rész 25. versének és a XXXIX. rész 6. versének magyarázatából. Amannak ez szavai: „Megtisztítják magokat a vítezek és megvesztik magokat, arra magyarázza, hogy »jéditőkben elhanyagja a barátok és a pápa részét» (101.). Az utóbbióból meg azt vonja ki, hogy még az oktanal állatok is kinnal fíznak a mi búneinkert (94.).

A Jób könyvében nehányszor találkozhatunk e két szóval: Bohemóth és Leviathan. Melius az előbbi elefántnak, az utóbbi cethalnak fordítja (98—99.). Egyszermsind ez utóbbi, mint a mely erős héjjal volt befedve, az olyan marhához, azaz — mai nyelven szólva — kincshez hasonlít, melyet pecsét alá zárnak és e miatt senki sem férhet hozzá.

A XXV. rész 4. versét érvül használja fel az »erdei menek» ellen, s azt mondja, hogy még a szentek sem voltak magok által tiszták (60.). A XXX. rész 24. verséből pedig azon elvi meggyőződésének igazolását vonja ki, hogy sikernélküli s így tehát felesleges a betegekről való könyörgés, mert hiszen ez végképen nem használ a halál ellen (71.).

VII. Most következnek ismertetésben Melius Péter „*Új-testamentom-fordítása*,” melyet bizonyára épen oly rendszerben szerkesztett, mint a már ismertetett köteteket s a mely tehát jogosan felemlíthető Melius írásmagyarázói működésének mellátáskor. De — sajnos! — ebből egyetlen példány sem maradt fenn maig. Mint Horányi és Debreczeni Ember Pal árulta, 1567-ben nyomtatt Szegeден, de sokkal valószínűbb Ballagi Aladár véleménye, mely szerint Debrecen volt kiadási helye.

VIII. „*A szent Jánosnak tett Jelenésnek igaz és első szerinti való magyarázása prédikációk szerint, a jámbor, bötes és tudós emberek írásából szerzelettel Melius Péter által*” (Teljes címe R. M. K. I. 69. szám alatt) címmel ellátott mű fejező be Melius exegetikai munkálkodását. Ez Nagyvárádon nyomtatt ki 1568-ban s 284 levélnyi terjedelmű.

A Jelenések könyve sok tekintetben nagyon alkalmas arra, hogy általa s belőle a dogmák igazolása megkísérültessek, már csak rejteltségénél fogva is, mely különböző magyarázatokat enged meg. De szerzetésének ideje is nagy befolyással van erre: olyan korban keletkezett ugyanis, a midőn Jezus életéről és működéséről már elterjedt ama csodás elbeszélések, melyek oly nagy szerepet játszanak dogma-rendszerünkben. Így természeti levén e könyv, az írás magyarázatában kiválóan dogmatikus Melius nagy mértékben kiaknáza azt ezen oldaláról. Jellemző vonása ez Melius szóban forgó művének, főleg, ha megmondjuk azt, hogy a magyar református egyház hittétele s vallási elvei nemcsak Kálvin nézeti alapján állapítottak meg, hanem figyelembe vétettek Zwingli tanai is: ez pedig a Jelenések könyvét nem tartotta kanonikusnak, és pedig hittani okokból, azaz a miatt, hogy e könyv a protestantizmus alaptételeivel teljesen ellenkező irányú keresztényiségnek, a zsidó-keresztényiségnek volt tolmácsa. Melius a nagymesterrel egyenlőben képes még ebből is kimagyarázni a protestáns igazság dogmáit s tekintetbe sem vevén annak ezektől alapszabán való eltérést, azt szintén úgy tünteti fel, mint a mely a protestáns dogmatika igazolója. Mindjárt a műve elején közölti „*Szent Jánosnak tett Jelenések summájából*” kitesszik ez; már itt látszik az, hogy célja a református egyház fötényének kimutatása a katolikus és unitárius egyházzal szemben. Az Antikrisztust kettőnek mondja:

egyik testi — a régi római császárság, a másik lelki — a római pápa tudománya. A Jelenésben szereplő fenevad nevéből, 666-ból, nem Nérót hozza ki. mint a hogy a történelmi viszonyok szerint ki kellene hoznia, hanem, a háttérben levő eseményekre teljességgel nem ügyelve, ama számot a katholicismus jelképének tekintii, illetőleg a fenevadat a katholicismussal azonosítja. Bizonyítja azzal, hogy Romanus zsidó! — romit; az ebben előjövő betűknek megfelelő számok összege pedig éppen 666-ra rög. Továbbá a szónak: Lateinos, végül pedig az első pápa, Amklets nevének szintén meg van a sajátsága. «Lám!» — mondja — «az isten lelke mint kimutatja a betűszámáról, hogy ki legyen az a fenevad.» Úgy látszik, a mondvacsinált számítás a katolikusok által is alkalmaztatott, persze ő általok a protestánsok hátrányára, mert Melius védelmére kél Luthernek s azt állítja, hogy bármiképen alkalmazzuk ama számot Lutherre, az végképen nem illik reá. A papok és szerzetesek e szót vették fel számításuk alapjául: Lutherana; Melius kikel ellenök e miatt, hiszen «Lutherus neve nem Lutherana.» következőleg annak számait kell tekintetevenni, nem pedig ezét (Xx. 2—3.). Feltűnő nyers modorban emlékszik meg igen gyakran a katholicismusról s annak egyes intézményeiről, kivált összehasonlításában. Így például a XVII-ik rész ezifirán felőtözött parazna asszonyában ő a katholicismust, annak öltözétében pedig a miséaldozatot látja (FII.).

(Vége köv.).

Zoványi Jenő.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése Budapesten.

A konvent, a melynek tagjai, mint jeleztük, folyó hó 18-ra voltak összehíva Budapestre, folyó hó 19-én kezdte meg tanácskozásait a kálvintéri főiskola tanács-termében, *Vay Miklós* báró koronáor, egyházkerületi főgondnok és *Kun Bertalan*, tiszáninneni kerületi püspök elnöklötte mellett. Jelen voltak: a dunamelléki egyházkerületből: Szilágyi Dezső, Ballagi Mór, Szász Károly, püspök, Szilágyi Áron, Baksay Sándor, Filó Lajos; a dunántúli egyházkerületből: Pap Gábor, püspök; Csonka Ferenc, Körömdény Sándor, Beóthy Zsigmond, Véghegyi Dezső; a tiszáninneni kerületből: Idősb Vay Miklós báró főgondnok, Moccsary Lajos, Lükő Géza, Kun Bertalan püspök, Fejes István, Makay Dániel; a tiszántúli kerületből: Révész Balint püspök, Vályi János főgondnok, Ritóók Zsigmond, Degenfeld József gróf, György Endre; az erdélyi egyházkerületből: Kemény Gábor báró, Kolosvary Sándor, Szász Béla, Szász Domokos püspök, Szász Gerő, Benkő János. Az egyetemes gyűlést Kun Bertalan, püspök nyitotta meg alkalmi imával. Majd Vay Miklós báró üdvözölte a megjelent konventi tagokat.

Tárgyalás alá eső sorban a mult egyetemes gyűlésről fenmaradt ügyek kerültek. A protestáns házassági törvényszékek felállítására tárgyában még a zsinat alkalmai indítvány tétövény, a kivétel módozatainak megállapítására bizottság küldetett ki Ráday Gedeon gr. elnöklötte mellett. Ez ügyben azonban mindeztől semmi sem történt, minél fogva a konvent felszólítja a bizottság elnökét, Ráday Gedeon grótot a munkálatok megkezdésére s minél előbbi beadására.

Felolvasásra került ezután Trefort miniszternek a konvent elnökéhez intézett átirata, melyben a ref. tanítványoknak megszavazott segélyek sorolvák fel. E szerint engedélyezett a miniszter a zilahi gimnáziumnak

5500, a szászvárosinak 5000, a szépsi-szent-györgyinek 3500, a csurgóinak 4000, végül a miskolcainak 3500 frtot, mindezt a jelen 1887/88-iki tanévben való folyó szükségletekre szolgáló segélyezés gyanánt. Ez évi segélyezésen kívül a miniszter a törvényhozas által engedélyezett 40,000 frtból beruházásokra kiutalványozott: a budapesti ref. főgimnázium részére 20,000, a zilahi gimnázium részére 4000, a szászvárosi gimnázium részére 6000 és a máramaros-szigeti, nemrég tűzkárosult főgimnázium részére 10,000 frtot. E segélyezések tárgyában, a miniszteriummal kötendő szerződés feltételeinek megállapítására, a jog- és iskolaügyi bizottságot szólítja fel a konvent.

Ezután a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy másik átirata került felolvasásra. Vonatkozik ez a kassai katonai reáliskolába járó ev. ref. növendékek magyar nyelven való hitoktatására. A konvent elnökének ez ügyben való megkeresésére, a vallás- és közoktatási miniszter átitrt a hadügyminiszteriumhoz, honnét az a válasz érkezett, hogy miután a kassai katonai reáliskolát csak tizenhárom ev. ref. növendék látogatja, ezen csekély számmal szemben egy külön egyházi személynek alkalmazása tetemes és kellőleg nem indokolható kiadást okozna és hogy ugyanígy áll az odaváló görög keleti növendékeknel is; a közös hadügyminiszter tehát nem tehet eleget a konvent ama kívánságának, hogy e növendékek magyar nyelven nyerjenek hitoktatást. Többen szólalt hozzá a kérdéshez, így: Fejes István, Filó Lajos, Szász Domokos, György Endre, Kun Bertalan és Ballagi Mór. Végül elfogadták Szász Domokos püspök indítványát, melynek értelmében a vallásügyi, illetőleg a hadügyi miniszter átirata az illető szuperintendenciának adatik ki, azzal, hogy lépjen érintkezésbe a kassai katonai reáliskola igazgatóságával.

Bemutatták ezután a protestáns ifjak számára külföldi egyetemeken alapított ösztöndíjakról és egyéb kedvezményekről a vallásügyi miniszter által tervezett s a konventnek beküldött kimutatást. E szerint a bécsi egyetemen két alapítvány van az ág. és hely. hitvallású ev. hittanhalgatók számára és pedig 1. A Kollár János alapítvány tótajkú hittanhalgatók számára, az alapítóké 1500 frt volt eredetileg, most 1800 frtra meg; az ösztöndíjt főlátva egy töt- és cseh-ajkú hallgató élvezi, három évnél tovább azonban egyik sem. 2. A Kovács János-féle alapítvány, a mely 400 forint s a melynek 5%-os kamatja magyar hírlapokra és magyar tankönyvekre fordítandó. — A németországi egyetemek közül a hágai, greifswaldi, hallei és göttingai egyetemeken van prot. magyar ifjak segélyezésére alapítvány, ezeknek a kimutatása már bev mutatva a magyarországi ev. ref. egyháznak. Az augsburgi egyetemen nincs alapítvány, mind a mellett a magyar ifjakat már 1717 óta részesíti ösztöndíjban a fejedelem kegyelme. A drezdai egyetemen a Gütschmid-féle négy alapítvány segélyezi a magyarországi, főleg ref. ifjakat. Balle-alapítvány egy magyar és egy osztrák ifjút segélyez. Ezenkívül 2 magyar fiút az egyetemi konviktusban. A tübingai és az angol egyetemeken nincsenek ösztöndíjak vagy alapítványok magyar ifjak számára, de azért itt is lehetőleg segélyezik a magyarajkú hallgatókat. A vallásérelmek tárgyában a mult évben felterjesztett kérvényre a vallás- és közoktatási miniszter nem adott érdemleges választ, minél fogva újabb felterjesztést fognak hozzá intézni. Nehány lényegtelen ügy elintézése után, a gyűlést délután egy óraker berekesztette az elnök, folytatását hétfő reggeli 10 órára tűzte ki.

A hétfői ülés különösen a közalap ügyeinek volt szentelve. *Beóthy Zsigmond*, bizottsági elnök tett kimerítő jelentést, a mely szerint a közalap 200,000 frt körül

jár. a külön kezelt Jordán-alap pedig 141.983 frt 32 kr. Múlt évben segélyezésre 71.438 frt 38 krt adtak; a pénztári maradvány: 114.760 frt 24 kr volt. A jelentést örvendetes tudomásul vették. A közalap végrehajtó-bizottságának több indítványa került aztán tárgyalás alá. Az elsőt, hogy a konvent ezentúl az év elején s ne a végén tartassék, többek pártoló felszólalása után elfogadták. Valamint *Kovács* Albert amaz indítványát is, hogy az egyházkerületi pénztárakat ne az esperes és pénztáros közösen kezeljék, hanem vagy az egyik, vagy a másik. De a harmadik javaslat felett másfél óra hosszágig vitakoztak. A bizottság azt javasolta, hogy a közalap-járeletek ezentúl ne vessék ki külön, hanem foglalják bele az egyházi adóba s így szedjék be. *Kovács* Albert a javaslat ellen érvelt; de kiderült, hogy az eddigi szabályokat úgy sem tartották meg mindenütt. *Szász* Károly püspök szónoki hévvel beszélt a módosítás mellett s azt végre szótöbbséggel el is fogadták. *Kovács* Albert erre lemondott a bizottság jegyzői tiszteréről. Az ülés delután félkettőkor ért véget.

Kedden, a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után. *Isák* János tanító *Ágost* tárgyalta. Isákok 1885-ben tanítónak választották *Ágost-Sarkadon*. A megválasztás ellen a község kérvényezett, abból az egyszerű okból, mert Isák nem tudott orgonálni, az alsó-sarkadi tanítónak pedig egyik kötelessége az orgonálás. A hiba úgy esett, hogy a pályázati hírdetésben nem írták ki ezt a feltételt. A konvent a maga bíróságának adta ki ezt az ügyet. A konventi bíróság ma beterjesztett jelentésében azt mondja, hogy nem határozott. Az ügy egyházi közigazgatási bíróság előtt is volt már s ott kétszer is ítélték. A konventi bíróság a közigazgatási ítélettel szemben nem tartja magát illetékesnek. Hosszabb tanácskozás után a konvent az ügyet kiadta tárgyalás és jelentéstétel végett a konventi bíróságnak. Huzamos vitára adott alkalmat az az indítvány, hogy a magyarországi ev. reformátusok vegyenek-e részt az egyetemes presbyterian szövetkezett jövő évi közgyűlésén, a mely Londonban fog összejúlni. *Szász* Károly püspök ellene van az indítványnak. Nem abból a szempontból, mintha ellene volna annak, hogy a külföldi egyházakkal szorosabban érintkezzenek; álláspontját ezúttal kizárólag pénzügyi tekintetek határozzák meg. Ez a képviseltetés bekeverülne mintegy 1000 fortra. A magyarországi református egyháznak pedig sokkal több a teendője és sokkal kevesebb a rendelkezésre álló pénze. semhogy ilyen költséges dolgokba belebocsátkozhatnék. Az ő indítványa az, hogy a konvent a képviseltetésre vonatkozó javaslatot vesse el. — *Degenfeld* József gr. hosszabban szólott a mellett, hogy a konvent fogadjon el a képviseltetést indítványozó javaslatot. A közgyűlésben való részvétel egyáltalán nem jár olyan nagy pénzügyi nehézségekkel. A kiküldendő képviselők magok fogják fedezni az utazás költségeit, s így a konventnek csupán csak arról kell gondoskodnia, a mi a szövetkezetbe való beiratásra szükséges. Ez az összeg 300 frt, a mit nagyon könnyen össze lehetne hozni úgy, ha az egyházkerületek adnák össze. Ennyi áldozatot pedig meg lehet hozni. *Vay* Miklós bárónak a meggyőződése az, a mi a *Degenfeld* grófé s így ő is ajánlja az indítvány elfogadását. *Kovács* Odórnak aggodalmi vannak a részvétellel szemben. Ha a magyarországi reformátusok részt vesznek az egyetemes presbyterian szövetkezett közgyűlésében, ez által kötelezik magokat, hogy a közgyűlés esetleges határozati Magyarországra nézve is irányadók legyenek. Ez pedig befolyással lehet az egyház függetlenségére, a mi semmiestre sem kívánatos dolog. — *Szász* Domokos püspök szintén ellene van az indítványnak, míg *Filó* Lajos ma-

gáév teszi a *Degenfeld* gróf által mondottakat. — *Tisz* István szerint nagyon könnyen el lehet dönteni a kérdést, ha kimutatják, hogy hatóság-e az egyetemes presbyterian szövetkezet vagy pedig csak egyszerű társadalmi intézmény. Ha hatóság, akkor természetesen indokolták a *Kovács* Odórn aggályai. De ez a szövetkezet nem hatóság, hanem csak társadalmi intézmény, a melynek közgyűlésében részt lehet venni anélkül, hogy határozatai esetleg befolyással lehetnének a magyar ev. ref. egyház függetlenségére. A második esetben részese lenni ennek a szövetkezetnek, a magyarországi reformátusokra nézve bizonyos mértékben erkölcsi kötelesség is. Ha a segélyt a külföldtől elfogadjuk, az ilyen csekély költséggel járó társadalmi érintkezés elől elzárkózni nem egészen járja. És éppen azért, mert ez az érintkezés csak társadalmi jellegű, *Degenfeld* József gr. indítványát pártolja. Utólsónak *Szilágyi* Dezso emelt szót, arra kérve a konventet, hogy az illető szövetség alapszabályainak tanulmányozása után, határozzon az indítvány fölött. A konvent ebben az értelemben határozott, kiadva az indítványt előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett a közgyűlés bizottságnak. Következett a közalap-végrehajtóbizottság jelentésének részletes tárgyalása. Az elnök jelenti, hogy a bizottság előadója, *Kovács* Albert föntartotta lemondását ezen állásáról. Az elnök ismételtén arra kérte *Kovács*ot, hogy vonja vissza lemondását, tekintettel arra, hogy a tegnapi elfogadott indítvány a közalap kezelési rendszerét nem változtatja meg és hogy az egész konvent óhajtja *Kovács* megmaradását. *Kovács* mindamellett föntartotta lemondását. A sor a segélyezés ügyére került. A bizottsági jelentés bemutatta a segélyért folyamodók kérvényét, továbbá azt a javaslatot, a mely szerint a jövő évi segélyezést eszközölnének tartja.

Szerdén *Szász* Károly, püspök bejelentette, hogy *Baksay* esperes, konventi tag eltávoznán, helyette *Kovács* Albert, teológiai tanár, póttag hivatott be. Ezután tárgyalás alá vettek az egyházaknak és lelkeseknek a konventhez benyújtott kérvényét. Nagybott vita csak az égről és az esztergomi egyházak segélyezésénél merült föl, mint a mely helyek felekezeti szempontból fontosak. *Esztergom* ez évben elejtett. *Egert* segélyezték. Ezután azt a kérdést tárgyalta, hogy vajon adjanak-e a közalaphoz kölcsönt az egyes egyházaknak? A kiküldött végrehajtó-bizottság be is terjesztette erre vonatkozó tervzetet; a konvent azonban *Kovács* Albert, *Lükő* Géza, *Beothy* Zsigmond, *Vay* Miklós báró és *György* Endre felszólalása után elhatározta, hogy a tervzetet véleményadás végett megküldi az egyes egyházaknak s a vélemények beérkezése után a végrehajtó-bizottság lépjen érintkezésbe a földhiteleinézettel, készítsen azzal együtt egy tervzetet és azt tárgyalás végett a közlegelőbbi konventhez terjeszse be. Ezután a közigazgatási szakbizottságnak a családkönyvek ügyében tett jelentést tárgyalta. A tiszánbéli ref. egyházkerület ez évi tavaszi közgyűlésén egy bizottság nevezetett ki, hogy a családkönyvek szükségesek voltak és azok általánosan köteleztek vezetésének kérdésében, a konvent által tett kezdeményezés folytán, a közgyűlés elé véleményes jelentést terjeszssen. E küldetésében a bizottság eljárván, jelentését beterjesztette. A kiküldött bizottság a családkönyvek megkészítését és azoknak pontos és lelkiismeretes vezetését mulhatatlannal szükségesnek és üdvösnek tartja. A konvent rövid tárgyalás után elhatározta, hogy a tiszánbéli egyházkerületet indokolt javaslatát megküldi az egyes egyházkerületeknek amaz újabb fölvívással, hogy ez ügyet tanácskozás tárgyává téve, véleményeiket a legközelebbi konventre adják be, hogy így ezeknek alapján a konvent a további intézkedéseket megtehesse. Végül *Kovács* Albert

a közalap végrehajtó-bizottságának előadója, kijelentette, hogy Vay Miklós br. kérelmére visszavonja lemondását, mire az ülés véget ért. (Vége köv.)

„E.—s.”

KÖNYVISMERTETÉS.

A Hexateuch-kérdés jelen állása.

(Vége.)

Felig-meddig a kiegészítési elmélet befolyása alatt állott az okirat-elmélet is, elfogadta azt a sorrendet az egyes iratok előállási idejére nézve, melyet Knobel szavaival fentebb fölmutattunk. *Volke* (1835.) s *Reuss* próbálták az időrendet megfordítani, de szavuk elhangzott. *Reuss* tanítványa, *Graf* (*Die geschichtl. Bücher des A. Testis*, 1866.) aratott csak nagyobb sikert, de ez a mű valóban korszakalkuló is a hexateuch-kérdés történetében. Graf itt az elohimos (alap-) iratban található elbeszélések előállási idejét a száműzésbe teszi, de megmaradt a mellett, hogy a törvények azon korból származnak, melyet az eddigi írok kijelöltek. *Kuenen* figyelmeztet Grafot, hogy a kettőt elválasztani nem lehet s egyúttal fölveti az elméletet, melyszerint a nevezett irat törvényei is az elbeszélésekkel együtt a száműzésbe alatt lettek írva. Graf feleli, hogy szerinte is ez látszik a kérdés egyedül helyes megoldásának s *Bichon* és *Nöldeke* bírálati után tollat fog, hogy halála előtt (1869-ben) a *Kuenen* által ajánlott megoldási mód mellett (sokra szálljon (*Merx Arch.* I. 466—477.)). Mire *Kuenen* e dolgozatot kézhez kapja, már sajtó alatt áll „Gödsdienst von Israel”-jének első kötete, az újabb kritikai irány „Standard work”-ja (*Stade*), melyet követ 70-ben a második kötet is. A vizsgálódás foly lassan 78-ig akkor fölött *Wellhausen* (*tiöschichte Israels*), s tiszta könnyen érthető nyelvvezető könyvével valóságos forradalmat idéz elő. A Graf-Kuenen hypothesis követői egyre szaporodnak, *Kayser* (*Strassburg*), *Merx* (*Heidelberg*), *Stade* (*Gießen*), *Isenod* (*Basel*), *Kautsch* (*Tübingen*) egyszerre elfogadják, Angliába átvisi *Robertson Smith*. Franciaországban az „altmeister” *Reuss* terjeszti bibliai kommentárjával, s hogy nálunk is hódított, bizonyosság rá a „Tájékozt.” (Keresztes).

Jöllehet azon igyekeztünk, hogy a tárgyat lehetőleg könnyen s világosan adjuk elő: szükségesnek látjuk az elmondottakat, mielőtt tovább mennénk, röviden összefoglalni. De könnyebb áttekintés végett, jelöljük meg az egyes iratokat, követeve e tekintetben *Kuenen* (5. §. Num. 34), következve betűkkel: 1)

Azt a munkálatot, melynek következtében a hexateuch jelen alakját nyerte, nevezzük *redactio*-nak. A redactor-t, vagy redaktorokat legalkalmasabban R, esetleg R¹, R² sat. lehet megjelölni.

A papi törvényeket s elbeszéléseket (Knobel: alap-irat, elohimos irat) jelezsük P-vel, esetleg P¹, P² sat. A Deuteronomium szerzője vagy befolyása alatt írt darabok jele legyen D, esetleg D¹, D².

Végül a mi e három levonása utáni marad, az legyen J. E. által jelezve. (J a jahvés, E pedig a második elohimos író művét jelöli meg; ez utóbbit, mint fontosabb említők, *Igen* vette észre először s *Hupfeld* kutatta fel szorgalmas nyomait).

E betűkkel jelezve *Knobel* már ismert véleményét, első időrendileg a P, ezután jön a J, E s végül a D,

¹⁾ E a felosztás látszik legegyszerűbbnek; egyöntetűség persze nincs a jelzésben, majd minden író más betűket használ. *Dillmann* P=A; E=B; J=C; D. Fölösleges mondani is, mennyire megehezti ez az érthetőségét.

melynek szerzője egyúttal R is, amennyiben ez zárja be végkép a pentateuchot.

A Graf-Kuenen-féle elmélet szerint első J, E (a kettő egymáshoz viszonyra a kérdés legnehezebb része (*Kuenen*)), a második D, a harmadik P, s ezután jó R.

A kérdés súlypontja az, hogy P első-e vagy utolsó?

Nem lehet célunk az okokat, melyek a theológusok oly nagy részét a Graf-Kuenen-féle hypothesis elfogadására indították, felsorolni; csak futólag említjük meg, hogy a történeti könyvekben: *Birá*k, *Királyok*, *Sámuel*, mint szinte a prófétknál, a P-ben foglalt törvények követéséről alig pár helyen van szó, s e helyek is interpolációknak látszanak, ellenben számos adat van, a mi azt bizonyítja, hogy e törvények a száműzésbe előtt egyáltalán nem léteztek, mert egyáltalán nem vettek figyelembe. Például: I. A cultus egy helyhez kötéséről *Hizkia* előtt szó sincs. Cultus-helyek voltak *Silóban*, *Bo-himban*, *Ofrában*, *Zorában*, *Bethelben*, *Mizpában* stb. II. A thora rendelését, hogy az áldozást csak *Levi* törzseből való végezhetik, nem veszik figyelembe *Gideon*, *Manovach*, *Micha*, *Sámuel*, *Saul*, *David*, *Salomon*, *Jerobeam I.* s a bethemesi polgárok. III. száműzésbe előtt a zsidók legnagyobb ünnepe a sátoros-ünnep volt, s a húsvét-ünnepről első tudósításunk csak *Jósia* idejéből van. Az engedéltelen napjáról sehol sem hallunk semmit, s ez ünnep még *Ezechiel* előtt ismeretlen volt. IV. Az áldozatok közül emberáldozatot jelent a *birák* könyve, *Mikeás*, *Sámuel*, a thora azonban nem ismer más emberáldozatot, csak idegen isteneknek hozottát. A mi célunk rövid áttekintést adni a kérdés jelen állása fölött, s ezt úgy gondoljuk legkönyvebben elérhetünk, hogy felsoroljuk az egyes vezetés írók véleményét, összeállítva a betűket oly sorrendben, a melyet az illető író az illető részeknek kijelöl, megjegyezve hogy az utolsó irat vagy az összeállítás száműzésbe előtti-e vagy utáni-e?

Nöldeke (*Untersuchungen zur Kritik des A. Ts.*) P, E, J mind a három a 10-ik, vagy hamarabb a 9-ik században. E csak J által átdolgozva jött reánk; a kettőt biztosan szétválasztani nem lehet. J lehet későbbi is, mint E, de nem sokkal; R; a kész pentateuchba szöve béle a magáét is D száműzésbe előtti.

Delitzsch (*Pentateuch-Kritische Studien*) J, D. Lev. XVII—XXVI, P s R száműzésbe előtt vagy alatt, *Ezekiel* ismerte Lev. XVII—XXVI. *Delitzsch* előbbi (orthodox) nézetét különösen *Kayser* befolyása következtében változtatta meg.

Dillmann (*Die Bücher Num. Deut. und Josua* 1886.) kommentárja végén egy külön fejezetben (591—690. l.) foglalja össze véleményét. P+800; E, J. Lev. XVII—XXVI P¹ D (e két utóbbi sorrendje fordítva is lehet) R² (P E, J s Lev. 17—26, egy külön szerkesztőtől lett összeállítva, R¹ egy második író szerkesztő R² fűzte össze az R¹ által összeállított részeket D-vel) száműzésbe utáni.

Graf J+750; D; R¹; P, R² száműzésbe alatt.

Reuss (*La bible*) J a 9-ik század második felében; E (a kettő sorrendje lehet megfordítva is); R¹; D, R², Lev. XVII—XXVI. P, R³ száműzésbe utáni.

Kuenen J+800, E+750 (E ismeri J-t) mindkettőt toldásokkal ellátva, mint külön irat állott fen mindaddig, míg +600 R¹ összeállította őket; D, R²+536; P¹ (Lev. XVII—XXVI. Ezekielől függ), P² száműzésbe utáni R³+400. Egyes változtatások történetek le egész a 3-ik századig Kr. előtt.

E rövid szemle után térjünk vissza a legelső pontra, ahonnan kiindultunk, t. i. *Kuenen* munkájának ismeretisére. Az író, melyben *Kuenen* dolgozik, az előrebocsátottak után, úgy hisszük ismert. Módszere inductív.

Az egyes paragrafusok nagyobb betűkkel vannak nyomva, de a hozzájuk csatolt jegyzetek sokkal több tért foglalnak el, s fontosabbak is az exegetára nézve, mint a nagybétéi mondatok. Ez apró jegyzetekben fejt ki s védelmezi Kuenen a maga véleményét, oly ritka éles-elműséggel, mely valóban bámulatot kelt. Természetes, hogy ahol sok a jegyzet, ott az olvasmány nem épen könnyű, de hát Kuenen műve nem is Reiseleitűrenek van száma. A rendszerezés is megnehezíti, szakgatóttá teszi a menetet: néhol ismételt, másutt ezután következő indoklásra utal. De a ki nem restelli a fáradságot s kereszttel dolgozza a művet, az elmondhatja, hogy a kérdés színvonalán áll. Az egyes paragrafusok címei következők: 1. §. Név, felosztás és tartalom. 2. §. A hexateuch taniskodása szerzőjét illetőleg. 3. §. A hexateuch jellege megvizsgálva s elosztásának meghatározva. B. Az elbeszélések. 5. §. Kiindulási pontok a hexateuch alkotó részeire bontásánál; a törvénytörzsek s istenek. 6. §. A hexateuch papi részei (P). 7. §. A hexateuch deuteronomios részei (D). 8. §. A hexateuch -profetikus- részei (J, E). 9. §. A hexateuch részeinek chronologikus egymásra következése elzetesen megállapítva. 10. §. A hexateuch s az ó-testamentum többi könyvei. 11. §. A hexateuch s Israel és a zsidó vallás története. 12. §. A hexateuch részeinek eredete és kora. A Jósias és Esdrás reformálási, mint támpontok a törvények s a hexateuch létrejövésének chronológiájára nézve. 13. §. Folytatás. B. A hexateuch -profetikus- részeinek előállása s egybeállítása. 14. §. Folytatás. C. Deuteronomista, elődei s követői. 15. §. Folytatás. D. A pápi törvényhozás s historiographia története. 16. §. A hexateuch redactiója.

Kuene művével egyelőre a hexateuch kérdés szilárd alakot nyert. A vizsgálatosok folyama gyaníthatólag sokáig abban a mederben folyik tovább, melyet K. műve ázott meg. Ezért tartottuk szükségesnek, ha röviden is, jelentést tenni e műről. Spectator.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tisztelt olvasóinkat kérjük, sziveskedjenek az előfizetési összegeket, főként pedig esetleges hátralékokat minél előbb beküldeni, hogy mi is eleget tehessünk kötelezettségeinknek.

— **Gyász hírek.** A mi egyetlen vallásos irányú költőnk, az ó-szövetségi zsoltárosoknál hivatott tolmácsolója, *Kolossy Eleira*, meghalt folyó hó 18-án Budapesten. Egész szerelmével szerette a költészetet s női finom ízléssel úgy tudta megszólaltatni közöttünk a zsoltárdalokat is, hogy kevéssé látszott azokon az óket jellemző nemzeti elem: a sajátosan zsidó felfogás. Az irodalom iránt táplált forró és olthatatlan vonalmát édes atyjától öröklöte, a ki törvénytörzsi bíróságában is győnyört talált a római klasszikus fordításában. Először a *Katona József* emléktáblájának leleplezésekor tűnt fel, a mikor, mint fiatal leány, meglepően szép ódat írt a Bank-Ban költője dicsőítésére. Később mind jobban belemért az irodalom tanulmányozásába és a lyrai költészet művelésébe. Gyöngye teste azonban nem bírta meg a sok szellemi munkát és bűvárodást s *Bár Szász Károly*, püspök, mint az elhunytján rokona, maga is megpróbálta más irányba terelni a fiatal leány gondolkodását, ő hű maradt a műszához egész haláláig, a mely 23 éves korában, kinos szenvedés után érte utól. Az irodalom-történet írója joggal írja fel az ő nevét a prot. egyház vesztései közé, a ki a mai anyagias irányú világban — a

mikor előkelőbb asszonyaink és leányaink szinte érzéketlenek a templomi kultusz és abban különösen az énelésk iránt — egész lelkevel fordult az ének-költészet művelésére. Temetésén, a mely folyó hó 20-án a rokokó és tisztelők nagy részvéte között folyt le, *Szász Károly*, püspök mondott az elhunytat híven jellemző gyászbeszédet és áldást a kihalt porokra. — *Tanárky Gedeon*, nyugalmazott államtitkár, ev. ref. egyházunknak egyik előkelősége, folyó hó 23-án tudószerűhűben szintén meghalt. 1815. október 26-án született Nagy-Körösön itt tanult 16 éves koráig, majd Pestre ment, a hol jog tanulmányait végig sikerrel végezte be. Patvaristája volt a híres Földváry alispánnak; jurátusa Somsich Pongrácz személynöknek; titkára Lónyay Jánosnak. Ily körben ismerősödvé csakhamar széles ismeretséget szerzett és jövendője biztosítva volt. Korán megszerlette az irodalmat és az írói foglalkozást; a Társalkodózat Úti levelei-vel, a pozsonyi országgyűlésen, mint a távollevők követő-küldetését tudósítvaival nyílt elismerést. 1842-ben N.-Körös löjgyűzőjének, 1848-ban pedig országgyűlési képviselőnek választotta. A szabad eszmék híve lévén, a legnehezebb körülmények között is megtartotta helyét, ott volt folyvást Debreczenben is, a miért később hadi törvényszék elé került s pár évre szülőföldjére internáltatott. A Bach korszak alatt, mint annyi más jelestenk, ő is a ref. egyház-és iskola szolgálatában és családi körében keresett magának önmagához méltó foglalkozást. 1861-ben, Nagy-Körös újra az országgyűlésre küldte, a hol a határozati pártához csatlakozott, az országgyűlés felosztása után ismét a ref. egyháznak, iskolának és tanulmányainak él. Mint főgondnok, iskolászeki elnök és egyházkerületi tanácsbíró szolgált a ref. egyházt; de szolgált azt úgy is, mint képviselő és államtitkár. A kiegyezés után ugyani *Eötvös* báró magához hívta őt a vallás-és közoktatási minisztérium/államtitkáruktól, a mely hivatalát csaknem 20 éven át viselte közmegegyezésre. Nagy, rendkívüli alkotások nem fűződnek ugyan nevéhez; de országos tanügyünknek a közelebbi 20 év alatti gyors fejlődésében bizonyára jelentékeny része van s mint széles, tiszta laktörű és szabadon gondolkozó férfi, jó hatással lehetett a vallás-és közoktatásügyi minisztérium gondolkodásának és működésének irányozására. Elebb, mintsem a minisztériumba jutott, már írói hírnevet szerzett „*Magyarország helyzete az európai államszerkezetben*” című művével, a melyet az Akadémia is tagjai közé melltatta. Az államtitkárságotól megválva, ismét az irodalomnak óhajtott élni, a miben azonban meggátolta a hirtelen érkezett halál. Erdemeit elismerte szülőföldje, megyéje, a király (a Szent István-rend folyó jelvényével), az ország, s halálát szép és boldog családján (neje, 2 fiú 3 leány) kívül sokan fogadták megdöbbően, s azzal fogadja bizonyára az egész hazai ev. ref. anyaszentegyház, a melynek nem lehet fájdalommal érzések nélküli látnia azt, hogy kipróbált nagyjainak sora olyan rohamosan gyérül. A hulla Budapestről, a hol *Szász K.*, püspök mondott felette imát, N.-Körösre vitteté s ott *Filó Lajos* végezte a gyász-szerbartást. Áldott legyen az elhunyt emlékezte!

— **Figyelmeztetés.** Irodalmi körünk által az *Összehasonlított vallás és az Ó-kor történelme* megírására hirtetett pályázat határideje december elsején lejár!

— **Hírek.** A bécsi reformátusok régi egyszerű temploma díszesen átalakítva, toronnyal ellátva, folyó hó 27-én ünnepélyesen fog lelavatattani. A n.-várdi egyház adakozási felhívást bocsátott szét 1871-ben meghalt lelkészének, néhai *Nagy István*nak síremlékére. A boldogult, mint honfi és lelkész, egyaránt érdemes az utódok halábjára.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Hehlyben és vidékre, postal
székküldéssel, e gész óvre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

4 hatáshoz petit sor többeszer
való külsőnél 4, egyszeri-
ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bétveglj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Még pár szó az illetékegyenérték tárgyában.» *Böszörményi Károly.* — «Tajalmányi és vizsgálati rendszabályok a sárospataki ref. akadémián theologiai vagy vallás- és egyházudományi karánál.» (Vége). — «Melius Péter. mint exegeta.» (Vége). *Zocányi Jenő.* — «Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése Budapesten.» (Vége). «E.—s.» — «Vegyes közlemények.»

Még pár szó az illetékegyenérték tárgyában.

Egyházi közéletünk folyamán, a közelmúltban többször volt már szó a lelkesi és tanítói földbirtokokra neheztülő egyenértéki illetékek adóterhe alól való menekülés módzatairól, illetőleg azon törvényeikk szelleméről, mely a 400 frt tisztja jövedelemmel nem rendelkező lelkészek és tanítók ingatlanai felett az illetékegyenértéki mentesség állapotát mondja ki; mindamellett nem lesz felesleges még ez ügy körül szerzett tapasztalatainkról a nyilvánosság előtt újabban is számot adnunk, amennyiben való igaz, hogy a kérdéses törvényeikk gyakorlati alkalmazásánál sem egymás között, sem a törvény közegeivel szemben nem vagyunk tisztában.

A mai törvényeikkelyes világban ugyancsak ember legyen, a ki a paragrafusok táborával szemben a gátan megállani tudjon, s a labyrinthus tömkelegében netán kedvezményképen mutatkozó ariadne-fonalat felismerni képes legyen.

Az állam ugyanis meghozza az egyes törvényeket, de sok esetben nem terjeszti ki figyelmét arra, hogy azok az érdekelteknek tudomásunkra jussanak, s még kevésbé, hogy azoknak saját érdekökben miként leendő felhasználásánál az illetők utbaigazítást nyerjenek.

Ez a mi helyzetünk az 1881. XXVI. törvényeikk 24. §-ával szemben. Pedig talán nem mondunk sokat, midőn ama nézetünknek adunk kifejezést, hogy a lelkesi és tanítói testület, mely az államnak oly sok fontos szolgálatot teljesít, megérdemelte volna, hogy a kérdéses törvényeikkre, annak idejében, figyelemmessé téssek, s kedvezményeinek miként lehető élvezésére nézve felvilágosító útbaigazítást nyerjen.

Ez azonban nem történt meg, ugyanazért igen sokan vannak még ma is, a kik öntudatlanul hordozzák a nem illetékes teher nehézségeit vállalaikon.

A kérdéses törvényeikk ugyanis 1881-ben látott

napvilágot, a mi lelkesi és tanítói testületünk azonban csakis az 1881-iki miskolci egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének nyomán jutott annak tudomására, addig csak a szállongó hír s egyes elejtett szó engedte sejtetnünk, hogy van egy törvényeikk, mely az illetékegyenérték terhe alatt nyögő szegény egyházaknak kedvezményt, illetve szabadulást enged.

Íde a felsőzempléni egyházmegyébe, a felsőszabolcsi egyházmegyéből szállott át az első sugallat, melynek valódisága felől az 1884-ik év vége felé a kéki lelkesi utasító sorai győztek meg bennünket, a ki már akkor a kérdéses t. c. kedvezményét a maga részére kieszközölte.

Ez a véletlen körülmény juttatta kezünkbe a törvény védpaizsát, s hosszú három év leforgása után, bárha küzdelmesen is, elvégre *hetünket* célhoz jutattott. . .

Azonban itt a célnál sem dicselkedhetünk azzal, mintha a kérdéses t. c. gyakorlati alkalmazásának teljes ismeretéhez jutottunk volna, amennyiben a törvény közegei nem ugyanazon filumon jártak el velünk, egyesekkel szemben, sőt egy esetenél a törvény egyik pontjának figyelmen kívül hagyásával is. . .

Épen ezzel a körülménnyel szándékozunk mi az érdekelteket megismertetni, részint tájékoztatás, részint szükség esetén felmerülhető védekezés szempontjából. . .

Hogy az illetékegyenérték alól való mentesség jogcime kizárólag abban határozódik, ha felszámoló ingatlanának a kataszteri birtokvén adóalapul felvett tiszta jövedelme és a természetben való járulékok pénzértéke, illetőleg IV. osztályú kereseti adójának 100-szorosa a 400 forintot meg nem haladja: azt a törvény világosan kifejezi, mert az ingatlanok állami adójának 100-szorosa, az egyenértéki illetékek kirovásának alapját és nem — mint némelyek vélik — azok törlesének jogcímét képezi.

És már az a sajtáságos dolog, a mit itt fel kell

emlitenünk, hogy a kérdéses tiszta jövedelem nem mindig ily módon lett kiszámítva. Tudunk rá esetet, midő a kész járulékok értékének megállapítása végett *polgári községi*, mások *egyházközségi*, egy alkalommal pedig *egyházfenntartási* bizonylat kinyomtatott, egy esetben pedig a lelkészlak költségileg kimozozott haszonbéri értéke is a tiszta jövedelem összegéhez lett felvéve.

Ennyi egymástól lényegesen eltérő eljárás arra enged következtetnünk, hogy magok a törvény kezelői sem rendszeresen, hanem egyéni belátások szerint számítják ki a tiszta jövedelmet.

És már, hogy ez a körülmény többször lehet hátrányára ügyünknek, könnyen átlátható, különösen azon esetben, midőn a lelkészi vagy tanítói lak haszonbéri értéke is felvétetik a tiszta jövedelem összegébe.

Mindenek körülmények azonban vissza ne tennének bennünket a törvény védelmének igénybevitelétől, sőt inkább tegyünk számítást: vajjon a használatunkban levő földbirtokok kataszteri tiszta jövedelme s kész járulékaink pénzértéke mily összegre emelkedik fel s ha 400 forintot túl nem halad, azon esetben tegyünk lépéseket egész határozottsággal a m. k. pénzügyigazgatóságnál egyenértéki illetékünk törlése végett, kérvényünkhöz csatolván a községi jegyző által hitelesített kataszteri birtokivűnk vagy íveink másolatát és khar-tális járulékaink kimutatását az egyház presbiteriuma, és az esperesi hivatal által aláírva s hitelesítve, végül pedig az illetékegyenértéki fizetési ível.

Az ilyen eljárás célszerűbbnek mutatkozik a IV. osztályú kereseti adó 100-szorosa való hivatkozásnál, amennyiben a kivető-bizottság a legtöbb esetben túlzórigordan szokott irányunkban eljárni.

Ha pedig a hivatali túlbiztosítva tiszta jövedelmünk kiszámításánál lakházunk haszonbéri értékét is tényezőül venné fel s épen ezáltal az összeget 400 forintot túl eszágázná s mi kérvényünkkel elutasíthatnánk: azon esetben felebbezésre vagyunk jogosítva, melynek letárgyalására s eldöntésére a *nagyméltósági m. kir. pénzügyi közigazgatási bíróság, Budapesten*, az illetékes.

Ez esetben a felebbezés indoka az idézett törv. cikk 24. §-a a). pont alatti szavainak szellemében foglaltatik: „Az illetékegyenértéki adó alól mentesek: a). mindazon ingatlanok, melyek földadónak és házadónak álvéve nincsenek.” Már pedig a lelkészi és tanítói lakok adónak nincsenek álvéve, e szerint illetékegyenértékmentesek lévén, a tiszta jövedelem kiszámításánál sem vehető fel azok haszonbéri értéke. . .

Itt azonban megjegyezzük, hogy a felebbezési kérvény mellékleteivel együtt már bélyegkötelezett és pedig a kérvény, ha a tartozás 50 forintot meg nem halad 15, ha igen 36; a mellékletek, ha a vitás ügy értéke nincs 50 forintot felül, ívenkint 10, ellenesben 15 krajczáros bélyeggel látandók el és az illetékes *pénzügyi igazgatóság* közvetítése mellett terjesztendők be.

Válóban ennek az ügynek keresztülvítele figyel-

mes körültekintést igényel, amennyiben az is ellenőrzendő, hogy a IV. osztályú kereseti adó kivételénél illetéktelelenül ne róvassunk meg, mert nem tudhatjuk, hogy az elbíráló közegnek nem épen IV. osztályú kereseti adónk 100-szorosát lesz-e kedve tiszta jövedelmünk egyik tételétől felvenni. . .

Ne véljük azonban, mintha e kérdéses úgynél csupán a 400 forint tiszta jövedelemmel nem rendelkező lelkészek és tanítók lennének érdekelve, van itt megfigyelni való azok számára is, a kik mentességre nem jogosultak. Ugyanis az egyenértéki illetékek kirovásánál gyakorta fordulnak elő a «bírlak» hátrányára számítási tévedések. A ki tehát meggyőződést akar szerezni afelől: vajjon illetékegyenértéki adója helyesen van-e kirova, jegezzze meg, hogy az ingatlan jövedelme értéke után $\frac{1}{10}$ százalék szabatik ki. Az ingatlan értékétől pedig a földadó 100-szorosa összege veendő.

Vannak még ezen törv.-cikknek többnemű elágazásai is, hanem azok a mi viszonyainkon túl esvén, minket nem érdekelnek, eszerint ismertetésök nem szükségeltetik.

Résznökről tehát nem bírjuk ezt az ügyet az illető lelkész és tanító urak figyelmébe eléggé ajánlani, mert ha sikeresen járhatunk el, fáradozásunk jelentékenyen meg van jutalmazva, a midőn szegény egyházunkat a multra nézve, egészen az 1882-ik év óta támadt hátrálékok befizetésétől, jötvőre nézve pedig 15–20 forint évi kiadástól szabadítjuk meg.

Böszörményi Károly.

KÖZNEVELÉSI ISKOLAI ÜGY.

Tanulmányi és vizsgálati rendszabályok a sárospataki ref. akadémiá théologiai vagy vallás- és egyháztudományi karánál.

(Vége).

Vizsgálati rendszer.

11. §. Minden tantárgy fölveléknél colloquium teendő. kivétel csupán az ó-szövetségi exegesis képezhet a IV. évesekre nézve.

12. §. A colloquiumok a téli félévben január végéig, s a nyári félévben az iskolai év végéig, a hallgatók s az előadási órák számának megfelelő időtartam alatt, nyilvánosan tartatnak.

13. §. A colloquiumok a hallgatóktól a jelentkezés sorrendjében vétetnek fel.

14. §. A colloquiumra jelentkezés, a colloquiumok megkezdése előtt, az előadó tanár által kitűzött időben, az előadó tanárnál, illetőleg annak megbízottjánál történik. A jelentkezési nap és óra, illetőleg a jelentkezési sorrend már minden jelentkezőre kötelező.

15. §. Az előadási, illetőleg colloquiumi órára több jelentkező el nem fogadtatik, mint ahánynak fölvehetőségét az illető előadó tanár, a szükségéhez képest eleve meghatározza.

16. §. A colloquiumok eredménye: 1 jeles, 2 jó és 3 kielégítő osztállyal, a lecke-könyv illető rovatába, az előadó tanár által bevezetettik. Kinek colloquiuma kielégítő sikert nem mutat, az javításra, s ennek nem sikerülése esetén, ismétlésre utasítatik.

17. §. Rendkívüli colloquiumoknak van helye
1. Betegségi eseteknél,
2. A rendes időben nem jelentkezés esetében.
3. A jelentkezési óra vagy sorrend elmulasztása esetében.

4. Végül a colloquium eredménytelenség esetében.
18. §. Rendkívüli colloquiumra csak a szakelők-nél lehet jelentkezni. És pedig csak írásbeli folyamodványval.

19. §. A rendkívüli colloquium mindig a szakelők jelenlétében s előnközte alatt, az általa kitűzött időpontban vétetik fel.

20. §. A rendkívüli colloquiumok vagy 1. igazoltak s ez esetben díjtalanul vétetnek fel; vagy 2. igazolatlanok, s ez esetben, minthogy az ok kényelmeskedés, hanyagság vagy rendelenség: csak díj mellett vétethetnek fel. Az igazolatlan rendkívüli colloquium díja 1 arany vagy 5 forint, mely díjnak elengedésére sem a szakelők, sem az előadók tanár nincs jogosítva.

21. §. Rendkívüli colloquiumoknál az igazolásra megkivántatik: vagy hiteles betegségi bizonyítvány, vagy igazgató engedélyen nyugvó távolléti bizonyítvány. És pedig:

1. A jelentkezés elmulasztása esetén, a jelentkezésre kiszabott időtől a folyamodvány keltéig terjedő egész időtartamra.

2. A jelentkezésnél megállapított időről elmaradás esetén, ettől a folyamodvány keltéig terjedő időtartamra.

22. §. A félévi colloquiumokon kívül még a következő vizsgálatok tartanak:

1. *Alapvizsga*, az első 2 éves tankör bevezetése után.

2. *Első képesítési vizsga*, a második 2 éves tankör bevezetése után.

3. *Második képesítési vizsga*, egy gyakorlati év eltelte után.

23. §. Az alapvizsga előnöke a püspök és főgondnok vagy helyettesei. A folyamodványok a vizsgaidő kitűzéseért az előre megjelölt időben a szakelőkhöz (dékán) adandók be.

24. §. Tagjai az illető tudományok előadó tanárai, s az egyházkerület által kinevezett két kültag.

25. §. Az alapvizsga tárgyai:

1. *Ő-szövetségi szöveg- és irodalomtörténet* (Bevezetés).
2. *Új-szövetségi szöveg- és irodalomtörténet* (Bevezetés).
3. *Egyetemes keresztény egyháztörténelem*
4. *Vallásbölcsélet* (mint a különböző vallásalakok szerves ismertetése).

26. §. A szóbeli vizsgát írásbeli előzi meg. A II. éves hittanhallgatóknak ugyanis mindjárt a tanév elején 3 feladat tűzetik ki értekezésre az alapvizsga tantárgyainak köréből, melyek közül egyet a vizsgalando kidolgozván, azt hűsvét előtt a szakelőkhöz beadni tartozik.

27. §. Kinek írásbeli dolgozata a kellő mértékűt meg nem títi, szóbeli vizsgára nem bocsátatik s ismétlésre utasítatik.

28. §. Az alapvizsga ideje junius utófele. A napok közelebbi meghatározása, a kar előleges meghallgatásával, az elnökség által a körülményekhez képest történik.

29. §. A szóbeli vizsga eredménye tárgyankint s általános osztályzattal is megállapított: jeles, jó, kielégítő és elégtelen eredménnyel; ezen vizsgálatról a vizsgáló-bizottság elnöke és a szakelők (dékán) aláírásával bizonyítvány adatik ki.

30. §. A ki egyénel több tantárgyból elégtelen osztályzatot kap, föltétlenül ismétlésre utasítatik.

31. §. A ki egy tantárgyból kap elégtelen osztályzatot az javító-vizsgára bocsátatik, mely szeptember

elejére tűzetik ki, s csak ennek sikerültevel iratik be az illető a III-adi évi tanfolyamra, különben ismétlésre utasítatik.

32. §. Ha valaki betegsége miatt, vagy ehez hasonló okból, júniusban az alapvizsgára elő nem állhat, annak megengedtetik szeptember elején egy eleve kitűzött napon ezen vizsgának letétele.

33. §. Ha az ilyen pótvizsgára utasítatik, ezen pótvizsga legkésőbb december elején letendő: addig megengedtetvén, hogy az illető a III. évi tanfolyam tárgyait, mint előjegyezett, hallgathassa, mely előjegyzés azonban csak akkor érvényes, ha a pótvizsga sikerül: ellenkezésetben az I. és II. tanévből a szükséghez képest kiválasztott tárgyaknak, egy évnek megfelelő óraszámian, ismét hallgatására köteleztetik.

34. §. Az ismétlésre utasított hallgató, ha a rendes vagy pótvizsgán újlag elégtelen készütségűnek találattik, a theologiai tanfolyam további hallgatásától eltiltattik.

35. §. A theologiai tanfolyam IV-ik évének bevezetése után tartatik az *első képesítési vizsga*. Ezen első képesítési vizsgára oly egének bocsátattak, a kik a hittanszaki tanfolyam négy évi hallgatását lecke-könyvvel és bizonyítványval vagy abszolutúmmal igazolják.

36. §. Oly egének, kik a 4 évi tanfolyamból egy évet külföldi egyetemen, bölcsészeti és theologia tudományok hallgatásával töltöttek, kötelesek azt indexikkel igazolni; e mellett azt is kimutatni, hogy minden kötetes tantárgyból valamelyik hazai ev. ref. theologiai akadémián szabályszerű vizsgát (félévi colloquiumokat) tettek.

37. §. Az első képesítő vizsga tárgyai:

1. *Ő-szövetségi írásmagyarázat.*
2. *Új-szövetségi írásmagyarázat.*
3. *Bibliái vallástán* (Biblica theologia).
4. *Positív és elméleti keresztény hittan.*
5. *Keresztény erkölcsésan.*
6. *Szónoklati gyakorlatok.*

38. §. Minden első képesítő vizsgára jelentkező tartozik mindazon dolgozatait, melyeket a hittanszaki folyam alatt az egyének tanárola alá készíteni kötelezve volt, sőt esetleg más, szabadválasztás szerinti magándolgozatait is, lecke-könyvvel és végbizonyítványával együtt bemutatni s az illető helyre a meghatározott időre beadni.

39. §. Az első képesítő vizsga sikeres letétele által, az illető *lelkészjelölt* lesz és mint ilyen, az egyházkerület nevében felhatalmazást és kibocsátást nyer, hogy mint segédlelkész, mindennemű lelkézi szolgálatot teljesíthet. A kibocsátás, vagy felhatalmazás az egyházi törvényekben megszabott és a régibb gyakorlatok szerint fennálló feltételek és korlátok között *általános*, azaz nem csupán egy megnevezett egyházra vagy gyülekezetre szól és a vizsga sikeres letételekor azonnal kiadatik.

40. §. A *második képesítő vizsga* az első után legkésőbb egy évre tehető s legfőlebb három évre teendő le, mely idő segédlelkézi gyakorlatban töltendő, vagy külföldi egyetemeken tanulmányozással és magán- vagy nyilvános tanító, illetőleg tanári állásban tölthető. A vizsgára álló jelölt köteles okmányilag bizonyítani, hogy az első képesítő vizsgát annak idejében sikerrel letette és hogy idejét lelkészjelölthez illő és megengedett foglalkozással töltötte és bármely állásban működött is, a lelkézi szolgálatokban magát gyakorolta.

41. §. A második képesítő vizsga tárgyai:

1. *Gyakorlati theologia* (Homiletika, liturgika, katechetika és cura paraferialis). Egyházi törvényeink 95., 96. és 97. §-ában kifejezett gyakorlati elvek és szempontokra való tekintettel.

2. *Egyházjog.*

3. Magyar prot. egyháztörténelem.

4. Gyakorlati biblia-magyarzat.

42. §. Mindkét képesítő vizsga írásbeli dolgozatok készítésével köttetik egybe, melyre a tárgyak idejében kihirdetettek. A dolgozatok elégtelensége esetében az illető szóbeli vizsgára nem bocsátható.

43. §. Az első és második képesítő vizsgálat elfogadására s vezetésére az egyházkerület közgyűlése, 6 évre terjedő időre, egy öt tagból álló bizottságot állít fel, mely a theologiai tanárokkal együtt, a püspök vagy helyettesének elnöklété alatt, a kerület állandó felkészítő-bizottságát alkotja.

44. §. A ki az első vagy második képesítő vizsgálaton kettőnél több tantárgyból kapott nem elegendő osztályzatot, az egy év múlva az egész vizsgálatot ismételteti tartozik s előbbi vizsgálatá, évei beszámítására nézve, le sem tétnek tekintetik.

45. §. A ki két tantárgyból kapott nem elegendő osztályzatot, az egy év múlva e két, nem elegendő osztályzatát kijavíthatja, de az év részére be nem számítatik.

46. §. A ki egy tantárgyból függesztetett fel, az 3 hó elteltével pótvizsgára előállhat és ha ezt kellő sikerrel letette, alkalmaztatik és még az éve is beszámítatik.

47. §. A pót- vagy javító-vizsga elfogadására minden egyházkerület esetentkint (ad hoc) bizottságot nevez ki, a püspök vagy helyettese elnöklété alatt.

48. §. A rendes képesítő vizsgák mindig szeptember hó első felében tartatnak.

49. §. Mind a rendes, mind a javító- vagy pót-vizsga csak egyszer ismételtető.

50. §. Az osztályjegyek a képesítő vizsgálatokon is ugyanazok, mint az alapvizsgára nézve már megállapítottak.

51. §. A képesítő vizsgálatokról vezetett jegyzőkönyv, tudomásvétel és megerősítés végett, esetről-esetre az egyházkerületi gyűlésre mindig bevizsztatik.

52. §. A képesítő vizsgákért vizsgadíj nem fizetetik. A bizonyítvány díja 2 forint.

TÁRCZA.

Melius Péter, mint exegeta.

(Vége).

Említém, hogy az unitárius egyház elleni célzatai is vannak e műnek. Hogyne? hiszen a Jelenések könyvének Jézusa nagy ellentétben áll az unitarismus Jézusával. Melius erre támaszkodva, ropant heves kifakadásokban tőr ki a «Sertetus fattyai» ellen. A Jelenésekben leirt kijelentést valószínűleg megtörténtnek hívén, érvül hozza fel ellenök, hogy ime! Krisztus is azt mondá, hogy ő isten — hogy ő első és utolsó.

Melius exegetikai művei között ez az egyedüli, melyben a szerzőség kérdésével, habár csak alkalomlag is, mellesken, mintegy a szónagyarázat szükségéből foglalkozik. A János apostol munkájának mondja, tehát ugyanazénak, aki szerinte az evangéliumot és epistolákat is, melyek az ő néven állanak, szerzte. Hazugságnak bélyegzi azon nézetet, melyszerint Márk János írta volna. Ervei között a legfontosabb gyánant az szerepel, hogy már a neve, a helye, az eleje, az irány, a dolgok nagysága és igazsága megmutatja, hogy a Jánosé. De az is kiválóan bizonyít mellette, hogy Kálvin, Beza, Bullinger és más tudosok szintén Jánosénak tartják (Zz. 3.). Látnivaló, hogy Meliusnak mily kevés érzéke volt az eféle kérdések megoldásához. Midőn ma már tisztán áll a hittu-

dományokkal tudományosan foglalkozók előtt, hogy ugyanazon egy személy teljességgel nem irhatta a Jelenéseket és a negyedik evangéliumot, méltán kifejezhetjük csodálkozásunkat a felett, hogy a bibliában annyira jártas Melius még azt hozza fel érvül valamelyik állítása mellett, ami a bibliai kritika által épen az ellenkezőnek kimutatására használtatik fel. Jellemző különben rá azé a tekintélyi érv alkalmazása is. Az ilyenforma bizonyítékok a józanul gondolkozó elmék előtt teljesen lejártak magukat s a tárgyilagossá modorú, tudományon alapon nyugvó bizonyítékoknak adtak helyet. No! de hozzuk fel Melius menségére azt, hogy ez korának általános hitája volt s ő sem volt kivárat arra, hogy ezt megváltassék.

Azt, hogy az általa magyarázás végett felvett könyv Jelenésnek nevezetik, avval indokolja, hogy Jézus Krisztus az atya bölcsesége, tanácsosa; az ő befolyásával lett és történtik minden. Ő nyitja meg a hepcesélt könyvet is, ő szakgató le annak pecsétet. Ő benne és érte, azaz az istenember Jézus Krisztusban és érte vannak kijelentve e látások (A. ii.). Hiszen Krisztus «az isten teremésének kezdete» (III. 14.), a minék két ököb mondatik: 1. Mert ő kezdet és vég, azaz isten minden ő általa kezdett cselekedni s így teremteni is. 2. Mert Krisztus minden tereménység feje s mint ilyenek, alája van vetve minden hatalom (R.). Ő benne különben négy tulajdonság van: 1. A logosz, a mi fiúisten tulajdonságok tesz. 2. Az ebben lakozó istenség teljessége, természete és örökkévaló hatalma. 3. Az emberség, azaz a test és lélek; végül pedig 4. Két természetében való tisztje. (Ppp. 2.). Ebben vannak Melius krisztológiájának alapfogalatai összefoglalva. Nem is bibeldök ő most már annyi dogmával, mint előbbi műveiben, csak épen a krisztológiához tartozókkal; a hit által kegyelemből való üdvözölés tanát is ritkábban hangsúlyozza, úgy látszik, legalább e tekintetben mégis felszelyezte a magyarázott könyv ellenkező irányú szemle. Legelőbb még a predestinációt fejtegeti I. rész 1. versének e szavaival kapcsolatban: «Szükség meglenni» (A. iii.). Másnt a szabadakaratról azt a nyilatkozatot teszi, hogy «a pokolba ment paréjt szedni». Van akarata igenis annak, a ki megígazult, de nincs annak, a kinek rab mindén tagja (M.).

Bő alkalmat nyújtott a Jelenések könyve Meliusnak a jelképes magyarázatokra, illetve a jelképek értelmének kifejtésére. A «hét lélek» alatt a szentlelket érti, a kinek hét, azaz számtalan sok ajándékait élvezzik. Itt kiterjeszkedik annak előadására is, hogy némelyek az angyalokat gondolják alattok, de ez téves nézet azért, mivel a kegyelem és békeség csak istentől jöhet s csak a szentháromságnak könyöröghetünk (C. és O. ü.). A «hét lámpás» szintén a szentlelek ajándékait jelzi az anyaszentegyházban a melyeket Krisztusból merít, vesz és aztán minékünk ad. Jelzi továbbá a predikátorokat, kiknek tudományuk tisztaságával, életök ártatlanságával lámpásként kell fényleni az egyházközség előtt (T.—T. y.). A «hét szarv» a Jézus örökkévaló isteni hatalmának és erejének jegye; ezen körülmény is bizonyítja, hogy az üdvözítő nemcsak pusztá ember (X. ii.). A «vasvessző» isten igéje, hit, a Krisztus érdeme és a Szentlelek uralása. A «Dávid kutja» azt a birodalmat és mennyei hatalmat jelképezi, a melyet az atya adott Krisztusnak, tudniillik a benne lakozó istenség teljességét. A «hét szem» azt jelenti, hogy Krisztus gondot visel reánk, velünk van az itéletig, sőt bennünk lakik (X. iy.). Az «arany-csésze» a Jézus Krisztus érdemét (Y.). A «fehér ló» pedig isten uralmát jelzi. Az utóbbi azon lelkeseknek is jelképe egyszerűságra, a kinek tudománya tiszta és nincs elegyítve emberi szerzéssel (Z.). A XI. rész 1. versében felemlített «nádszál» az

isten tanító és igazgató lelke; példázata továbbá az isten igaz ígéjét és szent jegyzeit is (Mm. 4.). A XXI. rész 19–20. verseiben elősorolt kövek szintén jelentenek valamit mindnyájan: így a jaspis ismertéret; a zafir iszénhez való hasonlóságukat; a kaledon romolhatatlan, ártatlan életet, tökéletességet; a smaragd lelki örömet és az istennel való békeséget; a szardonyx a Krisztus vére hullásának érdemét; a szardius szepőlőden, ártatlan életet; a krizolit a Krisztus haláladozatának érdemét, de a hívek tiszta és szent tudományát is; a berillus az isten kegyelmét; a topáz a hívek egyességét és öröklőt való elvasztásukat; a krizopráz a jó szándék véghezvételét; a hiacint az isten gyönyörködését a hívek háladásiában; végül pedig az ametiszt a hívek józan. tiszta és szent életét jelenti (xxx. 4. Yyy.).

Az I. rész 12. versének kezdő szavában: «Hatrfordulék» szintén jelképet keres s azt sítí ki, hogy evvel arra tanít János, hogy ne fordítsunk hátat a Jézus tudományának s engedelmekedjünk neki, mihielyt szólt (F. ü.). A VIII. rész 2. versének eme szavait: «Láték hét angyalt . . . s adatott nekik hét trombita» szintén megmagyarázza. Szerinte azt jelenti, hogy isten trombitát ad a prédikátorok szájába, azaz kiáltja velök szent ígéjét; profétákat, apostolokat választ e célra. Épen e miatt a tanítóknak mindig készen is kell lenni arra, hogy tanítsanak és hirdessék az ígét; nem kell e világi gondnal szorgalmasoknakk lenniök, hanem igenis, mindig készüljenek a «trombitalásho» (Ec. 4.—Tf. 4.).

Hogy a XIII. rész I-ső verse szerint a tengerből felbukkanó fenéadvadnak hét feje és koronája volt, onnan magyarázta, hogy a sátán országának nem egy feje van, mint az isten országának Krisztus; az nem egytől áll, hanem sok bálványt inád. Ezeket jelképezi a hét fej és hét-korona (Ss. 3.).

Az I-ső rész 1. versében az állítatik, hogy e jelenéseknél «hamar» be kell teljesedniök. Minthogy azonban Melius íjlejeig igen sok idő telt el azoknak leírása óta s ama jóslát még mindig nem vált tényré: Melius a «hamar» szó érvényét kiterjeszti a világ végéig. Az ugyanis szerinte mind hamar van, a mi Krisztus születése után történik. Az emberiség élete három óra: első óra Ádám és Noé ideje, a másik Mózes és a proféták kora, az utolsó meg a Krisztusé, mely az ítélet napjáig tart. Addig tehát minden «hamar» fog lenni.

Ismeretvén és prédikációs kötetnek is, mint exegetikai műnek jellemvonásait, be is vezettem Melius e nemű munkáinak egyenként való ismertetését. Hatra van még, hogy vizsgálataim eredménye felett egy futólagos áttekintést tartsak s Melius exegetai egyéniségét általános vonásokban lerajzoljam.

Mielőtt azonban ezt tennem, röviden arról is meg kell emlékezmem, hogy Melius műveinek forrásait saját nézetem kívül mik szolgálták. Ő maga megmondja már művei címében, hogy azok a régi és az ő korabeli tudósok magyarázatainak alapján irattak; tehát a szent atyák, közöttük Origenes, Chrysostomus, Theophilactus, Hieronymus, Ambrosius és Augustinus, továbbá a reformátorok hasonló tárgyú munkáit tanulmányozgatta. És aztán ezek mintájára tulajdonképen szomagyarázó; nem igyekszik mélyére hatolni a szavak értelmének, hanem azokat többnyire csak körülírja s belőlök a dogmák igazolását kiserli meg. Nem veszi elő segédforrást a nyelvészetet, a történelmet, a természettudományokat, mint a mai. magásra fejtelt exegesis, mely főként ezeknek köszönhető azon kiváló eredményeket, melyeket elért. Midőn Melius azt állítja, hogy a Mózes könyveit már Sámuel idejében énekeltek a profétai iskolákban összegyűlt profétai tanítványok; bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy

ő minden bibliai könyvet azének tart, a kinek az élte élt exegeták tulajdonították. Ebből látszik, hogy eszébe sem jutott előrevinni az exegesis, mint tudományt, ő azt csak gyakorlati célokra tudta felhasználni. Eleszteni óhajotta a néphez a dogmákhoz ragaszkodó vallásos érületet, gyűlöletet akart kelteni a más hitűek ellen. Kimutatni minden kálmnista dogma bibliai eredetét s következőleg igazságot, ez által egyszersmind a biblia tekintélyét is isteni eredetéhez méltó magaslatra emeli: ezen célok lebetgek Melius előtt s ezért nem használta fel az egyes tudományágakat magyarázatainak tökéletesítésére. Hiszen azok felhasználása nem hogy elősegítette volna céljában, hanem a még különben elért eredményeket is kockáztathatta volna! Távól áll ő attól a ponttól, a melyen az exegesis azt magyarázza, a mi a biblia-ban igazán benne van; de e helyett saját hitbeli meggyőződését vonja ki a biblia betűiből. Ha néhol fordulnak is elő érdekes és becses megjegyzések, azok érdeket és becsét nem abban találjuk, hogy azok írásmagyarázatiak, hanem abban, hogy láthatjuk belőlök ama kitűnő tudományos képzettséget és nagy tehetséget, melyeket Melius rendelkezett. Megtörténik ugyan néha, különösen prédikációiban, hogy egy-egy szó fejtegetésénél sok mindent összehord, csak azért, hogy mondjon valamit.

Ámde mindzekelőt ell kell tekintenünk, mert mindezek dacára teljes méltánylattal tartozunk Meliusnak. Ő kora színvonalán állott, az ő kora nem ismert másfajta exegesis azonkívül, a melynek ő századában a magyarok között legmunkásabb híve volt. Sokat dolgozott, legtöbbet kora magyar exegetái közül; és pedig mindjárt kezdetben, aig valaki által megelőzve. Ebben áll kiváló érdeme s emélfogva teljes mértékben igaz az, a mit Wallaszky az ő «Conspicuis reipublicae literarae» (Buda. 1808.) című művében (156. l.) állít, hogy — tudniillik — Melius a szentírásnak magyar nyelven való magyarázásában kitűnő érdemeket szerzett. Zoványi Jenő.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése
Budapesten.

(Vége.)

Csütörtökön a folyó ügyek vétettek elő, s ezek során az iskolügyi és közgyi bizottság megette jelentését a máramaros-szigeti, miskolci, csurgói, zilahi, szászvárosi s s.-sz.-györgyi gimnáziumoknak államségelyben való részesítésének ügyében s a nevezett gimnáziumok és az államkormány között megkötendő szerződés tervezetét illetőleg. A kettős bizottság véleményes jelentése szerint, a máramaros-szigeti gimnázium s az államkormány közt kötendő szerződés, némi kisebb módosítással elfogadható s aláírható. A miskolci főgimnáziumra vonatkozólag a kettős-bizottság véleményét nem adhatott, mert sem a szerződés tervezetét néms készen, sem pedig nincs terve adva annak, hogy a nyereszó államségelylyel a főgimnázium miként fogná magát a törvények értelmében be rendezni és fontartani, s végre az egyházkerületi közgyűlés sem tárgyalta az ügyet. A konvent úgy határozott, hogy az említett hiányok pótlándók lesznek s az elnökség fólhatalmazást nyert, hogy ennek megtörténtével a szerződés megkötésére egy vagy több megbízottal küldjön ki. A csurgói gimnáziumra nézve, ugyancsak a fonttebbi okokból, hasonló határozatot hozott a konvent. A zilahi, szászvárosi és a szent-györgyi gimnáziumokra

néve a szerződési tervezetet a konvent elfogadta. A szegedgyi algnimnáziumnak teljes 8 osztályú gimnáziummá kibővítése tárgyában a kollegiumi előjárásnak benyújtott kérényét a konvent kedvezőleg fogadta s utasítani fogja a szerződés megkötésére kiküldendő tagot arra, hogy a kormánynál a teljes 8 osztályú gimnázium berendezésére megkívántató államegély megadására iránt a szükséges lépéseket tegye meg. Mint érdekes ügy, tárgyalás alá került ismét az alsó-sarkadi tanító-választás ügye, s a konvent a választást, saját bíróságának véleménye alapján, szintén megerősítette. A magyarországi ev. ref. lelkészek egyetemes gyám- és nyudjintózetének nagy kérdése is szőnyegre került. Mindjárt az alapszabálytervezet első §-ánál, a mely minden lelkesre nézve kötelezőleg kívánja a belépést kimondani, nagy vita indult meg, a melyben részt vettek: Szász K., Kerkápoly K., Tisza István, Degenfeld József gr., György Endre, Kovács Ödön, Ballagi Mór stb. Tisza Lajos gr. nézete szerint, a gyám- és nyudjintózet rendkívül fontos kérdésében a konvent nem is hozhat végleges határozatot, mert ez a törvényhozás feladata. A konvent csak anyaggyűjtéssel foglalkozhatik, aha a kérdést előkészítse a legközelebbi zsinatra. Tisza Lajos gr. e nézetet a konvent magáéva tette, de mindamellott sorra vette az alapszabálytervezet egyes pontjait, miközben több kérdés fölött érdekes eszmecsere fejlődött ki; egyik főlv gyánant pedig kimondotta a konvent a lelkészeknek az egyetemes gyám- és nyudjintózetbe való kötelező belépését. A kérdés megvitatásáról fölvevett jegyzőkönyv tájékoztatóul meg fog küldetni az egyházkerületeknek.

Pénteken először is Szász Domokos, püspöknek egy érdekes indítványával foglalkozott a konvent, a mely a közalpok bevételeinek egy részét a szegényebb egyházak segélyezésére fordítandó alapú kívánja tökélsítetni. Az indítvány következőleg hangzik: „Mondja ki az egyetemes konvent, hogy a közalpok évi kiosztására kerülő bevételeinek bizonyos részét, pl: évenként 20,000 forintot, mint kamatáruleköt, arra kívánja fordítani, hogy az egyes egyházkerületek nagyobb szükségében levő egyházközségeinek építkezési befektetéseit és papi javadalmainak állandó megjavítását tökélségeik útján olyképpen tenni lehetővé, hogy az erre szükséges tökélségeket a közalpok tökélsége az egyházkerületek, az egyházmegyék vagy az egyházközségek kezelése alatti tökélségei előlegezzék az illető célok javára. A javaslat azután a visszafizetés módzataival foglalkozik s ajánlja, hogy a befektetett tökéls 1½% évi beszolgáltatása mellett 32 év alatt reintegráltsassanak. Az indítványozó továbbá ajánlotta, hogy e tervezet közöltessék az öt egyházkerülettel oly végből, hogy nyilatkozatban a kiosztandó összegek miként lennének felhasználásáról: jelöljék ki az egyházközségeket s azok sorrendjét, a melyek befektetéseit s papi állomásait megjavítását a megtelező tökéls-befektetések útján foganatosíthatónak tartják; sorolják fel az egyházkerület, egyházmegyék, s egyházközségek ama tökélséit, a melyek ily előlegezésekre alkalmasak, szóval juttassák a konventet abba a helyzetbe, hogy a közalpok évi kiosztására kerülő bevételeinek bizonyos hányadát miképp fordíthatja oly segélyesekre, hogy az egyházi törvényben jelzett célok, azonnal nagyobb mértékben és állandóan foganatosíthatók legyenek. Az indítványhoz hozzászóltottak: Kerkápoly Károly, Mozsáry Lajos, Degenfeld József gr., Lukó Géza, Belthly Zsigmond s végül abban történt megállapodás, hogy Szász Domokos, erdélyi püspök indítványát közöltetni fog az egyházkerületekkel, ama felhívással, hogy az ide vonatkozó adatokat gyűjtsek össze s a netáni egyéb más módozatokkal együtt terjeszsek fel véleményedőlag a legközelebb tartandó egyetemes konventhez. Ezenkívül

a konvent ma a tanügyi bizottság jelentését vette tudomásul, a mely egynemely gimnáziumi és akadémiai személyi ügyre nézve tett javaslatot.

Szombaton a napirendre téres előtt azon kérdés fölött vitakozott a konvent, vajon belépjen-e az egyetemes presbitéri szövetségbe? — Kerkápoly Károly, Kolosváry Sándor, György Aladár és Kovács Ödön fel szólalása után a konvent abban állapodott meg, hogy egyelőre nem mondja ki a belépést a szövetségbe, hanem fölívja az egyházkerületeket, hogy nyilatkozzanak erre az ügyre vonatkozólag. A segélyekből ez évben levonás nem fog történni: a végrehajtó-bizottság csak január 1-je után fogja kiszámítani azt az összeget, a mennyit a hiány pótlására levonásra kell ajánlania; a misszió-pénzeket azonban semmi esetre sem fogják redukálni. A misszió bizottság előadója: Körmeny Sándor tette meg ezután a jelentést az egyes egyházakról s az összegekről, a melyekben segély gyánant részesültek. Nehány csekélyebb jelentőségű ügyet intéztek még el s ezzel ki volt merítve a tanácskozáskorra kitűzött tárgyak sorozata. — Vay Miklós báró, mint világi elnök, meleg szavakkal mondott köszönetet a konvent tagjainak a kitartó és sikeres faradozásért, a melyet ez alkalommal is tanusítottak; míg viszont Szász Károly püspök, Vay Miklós báró iránt fejezte ki a konvent hálaját, mint a ki agg korában is, testi és lelki erejének teljes épségében, biztosan vezeti az egyház kormányát. Végül Körmeny Bertalan mondott emelkedett alkalmi imát. A legközelebbi konvent szintén Budapesten ül össze.

Domesztikai segélyben részesültek a tisztánimani egyházkerületekben: Abauj-Bakta 150 forint, A. Szántó 100 írt, A.-Szemere 200 írt, Beret 150 írt, Csenyete 50 írt, Fülő Kérés 100 írt, Garbóc-Bogdány 100 írt, Gibárt 100 írt, Kupa 250 írt, Rásony 50 írt, Szászfa 150 írt, Vizsoly 150 írt, Fádházra 250 írt, Ábrány 150 írt, Alcsuka 50 írt, Bánhrvóthát 100 írt, Berente 50 írt, Damak 100 írt, Dédes 100 írt, Szakács 50 írt, Szilvás 150 írt, Berzete 200 írt, G.-Szkaros 100 írt, Pozsoba 50 írt, Trizs 100 írt, Úzapanyt 50 írt, Zubogy 150 írt, Almás 100 írt, Komjáti 150 írt, T.-Ujfalva 200 írt, Asvány 100 írt, Korlát-Hunka-Helme 150 írt, Solymos 100 írt, Sáros-Polyánka 100 írt, Csantanos 400 írt, Hernád-Kak 50 írt, H.-Büd 50 írt, Pácin 150 írt, Sima 150 írt, Bodzás-Ujlak 400 írt, Kaszu 100 írt, Kiszte 50 írt, Ladmóc 150 írt, N.-Kázmér 100 írt, Szürnyeg 150 írt, Tussa 100 írt, Borbély József, Szászfa 100 forint, Kállay Miklós, Beret-Detek 50 írt, Karla Gábor, Radvány 100 írt, Kovács Károly N.-Ida 70 írt, Kover József, Kupa 50 írt, Novák Lajos, Abauj-Bakta 100, Szaniszló Pál F.-Novaj 100, Szilva István Rásony-Berentes 100, Ujj János, Korlát 100, Apostol Bertalan, Eger 200, Varga János, F.-Ábrány 50, Ónodi István, Meszes 100, Simon Károly, Szilvás 50, Bartók János, G.-Kisfalud 100, Czinyéri Barna, S.-Keszti 70, Kupai Dénes, Runya 70, Seres József, Martonfalva 70, Vajányi János, Páskaháza 50, Arday J. Dániel, Zsarnó 50, Imre István, Sz.-Pétri 70, Kaposi György, Jablonca 100, Péter József, Sz.-Arad 50, Ragályi Géza, Szadelló 100, Simon Andor, Barka 70, Benedek János, F.-Revisce 50, Firjécs István, Szárthe 100, Magyar Bert, N.-Kapos 100, Pazar István, Iske 70, id. Szakal J., N.-Szeretva 50, Abaházi József, Olasz-Liszka 50, Bagdi István, Vis 70, Czibányi János Agárd 100, Kovács János, V.-Ujfalva 150, Babarek Dániel, Nagy-Ráska 70, Bálint József, Abara 100, Dudás Lajos, Kasz 50, Kálniczky János, Mihályi 100, Kiss József, M.-Zsép 50, Stéfán Mihály, Csemahó 100, Szombati Antal, Kolbása 50, Szankovics Lajos, Kisbárt 100, Persencki János N.-Toronya 100, Ujj István, Ladmóc 70 írt, Egyházak

és lelkések összesen 9450 frt. Az öt kerület egyháza együtt 35,980 frt.; a lelkések együtt 18,110 frt segélyt kaptak.

—E—s.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tisztelt olvasóinkat kérjük, sziveskedjenek az előfizetési összegeket, főként pedig esetleges hátré-
kaikat minél előbb beküldeni, hogy mi is elégte tehessünk kötelezettségeinknek.

— A magyarországi r. katolikusok üdvözlő irata érdekes adalék a pápai jubileum történetéhez; nem csak azért, mert azt maga *Simor* primás készítette; hanem egész tartalmáért, különösen pedig egyes kifejezéseiért s célzásaiért. Minden ilyen-fajta iratban vagy beszédben rendszerint van valami a túlzásból: ott például a hol fest; az elevenebb, rikóttóbb színekből; ott a hol lelkesedik; a rajongásból; a hol hódol: ott a megalázkodásból stb.; . . . így van ez a primás művében is. Sokat megmagyaráz és elsimít tehát abban az *alkalmiság*, a mi különben nem könnyen volna megérthető. Hogy a világ minden részéből gyülekező hívek hódolata *«egnek, földnek magasztos látvány»* hogy az egyház alapja ma is rendületlen, az egyház fejének t. i. a pápának tekintélye ma is csorbatatlan, a hívő nép szeretetének lángja kiolthatatlan, engedelmessége Krisztus Urunk helytartója iránt tántoríthatatlan s hogy a kath. szent hit a társadalom egész seibeire orvosság . . . sat. ezek s az ilyenek mind az *általom* szülöttei; szavak, a melyek csillogni akarnak s a melyeket úgy illik mondania annak a ki mondja. Azt is úgy illik mondania, hogy a pápa istenországának istentől rendelt öre és kormányzója, e földön, minden jónak *támasza* s a társadalom *rendnek* — mely *polgári műveltségnek alapja* — *védője és erője*. Csakhogy ezekhez a szép, és katolikus fópap szájaiba, illetőleg a béke egyik elsőrendű apostolának tolla hegyére illő szavak mellett mit keres ott a kardsör-tető lenyegetés, a látás beszéde . . . ? *Mi pedig* — mondja a magyarországi katolikusok feje — *miután előbb a pápa fogsága felett a pápa ismeretes modorában ő is elkieserg és elhökötlenedik, «mi pedig a mely meggyőződés nyugalmával mondjuk: a mely az apostoli szent szék ellen elkövetett jótalanság megszüntetése jóvéteje nincsen, minden kísérelt, minden törekvés az állandó világhébe biztosítására hű, meddő, eredménytelen maradv.* Ine tehát a béke apostola, a béke fejedelmét üdvözöl-
vén, elítéli Olaszországot és beáll az olasz katolikusok ellen a pápai állam visszakövetelői közé és *«az isten országának istentől rendelt öre»*, mint a harcoss Gyula pápát, oda képzeli a katonák és uchatóság élére. Sőt csak ott tudja helyén képzelné! Ha így, akkor ismét kérdezzük: mit keres az üdvözölés beszédben ez a mondat: *«Üdvözölgy szentséges Atyánk! Te a szeretet, az igazság, a jogosság legmegbízhatóbb birtója, hirdetője és fentartója vagy az emberek között. Tehát még «fentartója» (!) is, holott pedig közutomás szerint — és így a primás tudtával is — XIII. Leo búcsút hirdetett épen közelebb is azoknak az igazhitű katolikusoknak, a kik a nem katolikusok, vagy szerinte *eretnek kiirtásáért* imádkoznak!! Ez a gyűlölködő s mások kiirtását szomjazó szeretet, meg az a szeretet, a melyre nekünk Jézus Krisztus adta a felséges példát, talán még sem egy világból való?! Mennyivel magasabban jár annak az egyszerű protestáns esperesnek a lelke, a ki a *kis-peregi* egyház közelebbi örömmel négy imádkozott: *Taníts minket, hogy Mesterünkét követve, úgy szeressük felebarátainkat, felkelési és nemzeti különbség nélkül, mint**

*magunkat; mert erről ismerik mindennek, hogy mi, az ő tanít-
ványai, igaz keresztények vagyunk»*. (Emlékkő. Összeállította Csiky Lajos, hittanár 1887. 8. lap.) Igen ám! Csakhogy a primás beszéde szerint, mi teljesen egy rangban állunk azokkal, a kiket Pál *kiel állóknak* nevezett, t. i. a zsidókkal és pogányokkal! Az azonban sehol sincs megírva, hogy Pál a *kiel állók* kiirtásáért imádkozt rendelt volna, mint XIII. Leo. Gratulálunk a béke és szeretet apostolainak s a *Simor* primás exegesiseinek.

— **Papjelölés.** A f. szabolesi egyházmegyébe keheleztet *kanyári* III- ad osztályú lelkési állomásra a következők jelöltettek ki: *G. Nagy Lajos* encsenci, *Marlon Gyula*, mihálydi rendes lelkész, *Hubay József* esperesi segéd-lelkész, *Vaizer Károly* kanyári s.-lelkész és *Molnár Ferenc* kariszi káplán-tanító. Az állomást 1889. év tavaszán kell elfoglalni.

— **A magyar protestáns tudományos irodalmi társaság*** előmozdítására tett ajánlatok a tisztánnevi ev. ref. egyházkerületből I. *Pártfogó tagok:* A tisztánnevi ev. ref. egyházkerület 500 frtnak 6% kamatjával. Idősb br. Vay Miklós főgondnok 500 frttal. II. *Alapító tagok:* Kun Bertalan püspök 100 frtnak 6% kamatjával. Papszász Lajos földbirtokos 100 frttal. Meezner Béla egyházmegyei gondnok 100 frttal. Az alszóemplényi egyházmegye; a gömöri egyházmegyei könyvtár; a felsőzemplényi egyházmegye; a felső-borsodi egyházmegye; az ungi egyházmegye 100—100 frtnak 5% kamatját fizetik a társulat fennállításáig. III. *Rendes tagok évenként 6 frttal 3 évig:* Bornemisza József esperes, Kazay Sándor lelkész, Fekete József I., Papszász György földbirtokos, Kérészy Barna I., Kenékes József I., Czinke István I., Ruzsáky Gyula I., Szentpéteri Sámuel I., Balint Dező I., Vattay László I., Draskóczy László földbirtokos, Debreczeni Bertalan egyházkerület v. főjegyző, Vadász Pál I. IV. *Pártoló tagok 3 évig 3 frttal:* Nagy Mihály I., Fáy László, Nagy Ferenc I., Agoston Sándor I., Szabó Károly I., Csordás Dániel I., Bodolai István I., Makláry Károly I., Tóth Sámuel I., Szabó József I., Csizsar Béla I., Kodi Benő I., Sölyom Gyula I., Nagy Ignác I., Vattay István I., Marsalkó Endre I., Bodolai József I., Tóth Lajos I., Kopré Ferenc I., Zombori Gedő I., Kónya András I., Hézszer Emil I., Szabó József ezredes, Órány Kálmán I., Gecei Péter I., Czike Ferenc I., Barati Ferenc I., Batta György I., Szabó Gyula I., Szkarózy Gusztáv I., Kovács Frigyes I., Kiss Károly I., Sági Sándor I., Réthy József I., Kálniczky Endre I., Csabay Pál I., Balogh Béla I., Tomori Endre I., Albonczy Pál I., Hubay Lajos I., Osváth Dániel I., Mártha Ferenc I., Lenkey Pál I., Baksay Dániel I., Duszta Lajos I., Pethő Dániel I., Kovács László I., Konez Károly I., Kolos István I., Czinyéry Barna I., Tury Sándor I., Osváth István I., Simon István I., Török József I., Csorba Barna s. I., Komjáthy István I., Osváth Bertalan s.-I., Bató Ferenc I., Rácz Endre I., Simon Károly I., Soltesz Sándor I., Takaró József I., Debreczeni Gábor I., Bodnár István I., Almásy Lajos I., Bartha Mihály I., Makay Dániel I., Orémus Dániel I., Szabó József I., Id. Virágh József I., Szabó Endre I., Homoki Antal I., Szűcs István I., V. *Segélyező tagok:* Varga János I., 50 kr. Giczey Miklós I. 1 frt. Farkas József I. 1 frt. T. Nagy Lajos h. I. 50 kr. Szalóczy Bertalan I. 2 frt. Edes Abraham I. 1 frt. Novák Sándor I. 1 frt. Szabó Sándor I. 1 frt. Szabó Gábor I. 1 frt. Vadász István I. 2 frt. Apostol Bertalan I. 1 frt. Ifj. Pincey Miklós I. 10 frt. Halászy József h. I. 1 frt. Edes Vucy I. 1 frt. Fodor Bertalan I. 1 frt. az igrici ev. ref. egyház 1 frt. Asztalos Ferenc I. 1 frt. a heő-papji ref. egyház 50 kr. Horváth Sámuel I. 1 frt. Hézszer Endre I. 1 frt. Horváth Bertalan I. 1 frt. Sölyom Lajos I. 1 frt. Futó Sámuel I.

1 frt. a böcsi ev. ref. egyház 1 frt, Somodi János 1. 1 frt, Bódogh Tamás 1. 1 frt, Apostol József 1. 1 frt, megyasói ref. egyház 1 frt, tiszalúci ref. egyház 1 frt, Olajos Pál 1. 2 frt, szadi ref. egyház 2 frt, nagy-géresi egyház 2 frt, Körösy György 1. 1 frt, örösi egyház 2 frt, Pál Bertalan 1. 1 frt, nagy-rozvályi egyház 1 frt, Lábos Endre 1. 1 frt, kis-géresi egyház 1 frt, Kerestury Zsigmond 1. 1 frt, Miskoley Pál 1. 1 frt, cigándi egyház 1 frt, láci egyház és lelkesze 2 frt, Komjáthy István 1. 1 frt, Osváth Bertalan s.-l. 1 frt, Szakal József 1. 2 frt, Fodor István 1. 1 frt, Botos József h. 1. 1 frt, Palesó Károly 1. 1 frt, Farkas József 1. 1 frt, Nagy Sándor 1 frt, Horváth János 1. 1 frt, Onódy István 1. 50 kr, Demeter János 50 kr, Szabó József 1 frt, a felső-nyárádi egyház 1 frt, felső-kelecsényi egyház 2 frt, rudabányai egyház 50 kr, rudabányai lelkesz 50 kr, szendrői egyház 2 frt, Baksa Sándor 1. 1 frt, szendrőladi egyház 1 frt, a ládbesenyői egyház 50 kr, a ládbesenyői lelkesz 50 kr, a balajti egyház 50 kr, a balajti lelkesz 50 kr, Szakal László 1. 1 frt, Balogh István 1. 1 frt, Urbán Mihály 1. 1 frt, Kerestés János tanító 50 kr, nagy-dobronyi egyház 50 kr, Jakab István 1. 1 frt 25 kr, csomonyai egyház 30 kr, ágteleki egyház és lelkesze 70 kr, Morvay József 1. 50 kr, kis-geői egyház 1 frt, Szaplonczay Bénéjám 1. 50 kr, nagy-geői egyház 30 kr, Kocsis Endre 1. 50 kr, Ifj. Virág József 1. 40 kr, Kecskeméthy Lajos 1. 70 kr, Tamaska István 1. 1 frt. Az abauji egyházmegye *gyűjtő-íve* üres!

— **Irodalmi hírek.** Hornyánszky Viktor, budapesti jó nevű könyvkereskedő és kiadó, könyvszerzési feladatát indított meg *Irodalmi Értéslő* címmel, a mely havonként kétszer fog megjelenni egy év terjedelmében s ára az egész évre csupán 1 frt. Gélja e vállallattal közvetlenül állani az irodalom-pártolásra hivatott közönség és az írók és kiadók közé, vagyis megismereteni röviden úgy a hazai mint a külföldi irodalom minden jellemből természetét, hogy a könyvszerző közönség ne legyen kénytelen csak úgy vaktában neki menni a vásárlásnak, hanem folytonosan figyelemmel kísérven az irodalom különböző ágának fejlődését, kiváltszathassa az izlésének és céljának leginkább megfelelőit. Tekintettel lesz a vállalattal a régi-bb keletű kitünőbb könyvekre is s hirdetési rovatában az eladásra szánt könyvek sorozatának, sőt a könyv előállítás körül alkalmazott összes művészeteknek és iparágaknak is helyet biztosít. Annak, a ki kedvet talál az irodalom figyelemmel kísérésében, kétségkívül kedve lesz ehhez az igen olcsó vállalathoz is, a melynek a pártfogását szívesen ajánljuk. — *Emlékkönyvek* a kisperegi ev. ref. egyházközösség százados fennállásának 1887. év október hó 23-án tartott örömmünepélyéhez. Összeállította Csiky Lajos, debreceni ev. ref. hitman. Ára 25 kr. A tiszta jövedelem a kis-peregi ev. ref. egyházközösség ingyeniszkoláztatási alapjára fog fordítani. Debrecen. 1887. Ez a címe egy 38 lapra terjedő füzetnek, a melyben *Szél Kálmán* esperes alkalmi imája, *Csiky Lajos* tanár alkalmi beszéde, *Szondy Géza* alkalmi felolvasása (részlet a kis-peregi egyházközösség történetéből), *Szondy Imre* lelkesz záró imádsága s a jubilaecumnak a „Debr. Prot. Lap-ban” megjelent leírása van összerögzítve. A kis-peregi egyház az egrí erése által üldözöbe vett *egykéi* reformátusokból alakult ezelőtt 100 esztendővel: a kik nem bírván elszenvedni a meg-megújuló támadásokat, kiköltöztek ősi fészkekből és elébb Vay István, eszei birtokos pártfogása mellett az *ohati* pusztán húzódtak meg, majd főf. Széki Tekei Sámuel védelme alatt megnyerték települt helyül a *kisperegi szent* (most Aradmegye), a melyen csak egyetlen ház és egyetlen istálló volt. Az istállóból imaházat, az ör-

mény-kunyhóból paplakot rögtönöztek, maguk pedig üregeket ástak maguknak a földre s ott nyomorogtak: de hitüket meg nem tagadták. Ilyen mult után méltán lehet jubilálni! Az egyház története külön füzetben jelent meg: „Az Egykebből lett Kis-Pereg története”, cím alatt, a mely kétségtelenül érdekes lapja egyháznak történetének. — Előfizetési felhívást küldözött szét Feren-czi Bernát miskolci könyvkereskedő így című műre: „Halotti beszédek és imák.” Irta Kupai Dénes, runyai ev. reform. lelkesz. Előfizetési ára 1 frt. „A kiadóhoz beszédek és imák — mint a kiadó írja — az újabb időben szokásba hozott temetési modorban vannak írva, t. i. alkalmazható beszéd, bezárva imával.” Beszéd és ima külön-külön is használható. Kíváncsian és jó reménytel várjuk e művet, annyivalinkább, mert a felhívás szerint „*Mitroviics Gyula, sárospataki hitmanár* ár a beszédek és imák átűzven: fellők kezében, elismeréssel nyilatkozott s megjelenszöket a prot. egyházi irodalom mezején nyereségnek tartja.” — A „*Luther élete*” című mű 2—3. füzetét megjelentek egy darabban. Ára 60 kr. — „A tiszánimeni ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1886—87. évi statisztikai adatokból” szintén megjelent. E névkönyvnek is vannak még mindig hiányai, a mi az adatok beküldőinek eltérő fellogásában és eljárásában s abban nyilvánul, hogy egyes adatai nem teljesen megbízhatók. Az egyházkerületi tanügyi-bizottságunk az ősi közgyűlés alkalmával tartott ülésében a névkönyv kérdése is előkerült, s az ott lefolyt eszmecserenek vajha meglátszanék majd a hatása az adatok pontos beküldésében s az egyöntetűsége való törekedésben! A főiskolai igazgató-tanács tagjai közé jövőre beiktatandó a gazdasági választmány elnöke s a választmányunk egy önmaga által választott tagja, a ki ez idő szerint *Dr. Szánthó Gyula* jogtanár. A gazdasági választmány tagjainak névsora szintén kiegészítendő ilyen módon: és a *sárospataki irodalmi kör képviselője*. A csinos kiállítású Névkönyv ára 35 kr.

— **A pápai választ** már megkapták a magyar zarándokok, s az — a napi sajtó szerint — következetesnek bizonyítja a papát a Magyarország irányában már korábban elfoglalt álláspontjához. Inté ugyanis honfitársainkat, hogy óvakodjanak a *polgári házasság, kereszténynek és nem kereszténynek között kötéendő házasságtól, a világi (állami) iskoláktól s a katolikus alapok- és alapítványokhoz ragaszkodásnak*. Mit szól majd ehhez a pápai áldáshoz Tiszá Kálmán, Trefort és a magyar parlament?!

— **Momsen Tivadar**, a németek egyik legnagyobb történetírója, az egyszerű protestáns pap nagyhírű fia, közelébb tölte be a 70-ik évét. Egyik nagy művét, „*A rómaiak története*” címűt az akadémiának fordította magyarrá. Az ünnepektől jó egészségben boldog családi életet él, 16 gyermek apja.

— **Több aggodó szüle megnyugtására** tudatjuk, hogy a rettegett hólyagos himlő a sárospataki főiskola körében egyáltalán nem volt felelmes jellegű, ma pedig már — az orvos nyilatkozata szerint — szünő félen van. Összesen 4 hólyagos himlő és 5 vörheny himlő eset fordult elő a főiskolai növendékek között s az is mind a legszelebbé indultát és lefolyást. Különbön úgy a főiskola körében, mint az egész város területén minden szükségesnek és hasznosnak látszó intézkedés megtörtént a baj eshetőlegesen terjedésének megállítására. A gimnáziumi osztályok növendékei majd mind beoltattak s ugyanez fog történni a népiszkolák növendékeivel is. Örömmel ismételjük a főiskolai s egyúttal a közsegi orvos nyilatkozatát, hogy *aggodalomra nincsen ok!!* Szerk.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre, postai
számlakézbesi; 6 és 8 évre
5 fr., 6 évtől 2 fr. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábon heti sor többzetű
való közzététel 5, egyzetű
— ért 7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegű 50 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: • A konvent és az „Irodalmi Társaság.” *Baddesi György.* — • A rondes lelkészek III-ad osztályú pályázati képessége a tisztánimeni egyházkerületben. *Függlő.* — • Adalékok a kerubok történetéhez. *Rócz Lajos.* — • Esperesi, püspöki megselelések. *Ósdi.* — • Földrajz Vargyas Endrétől. (Könyvismertetés). *Gérecz Károly.* — • Vegyes közlemények. — Pályázat.

A konvent és az „Irodalmi Társaság.”

Hiba volna el nem ismerni, hogy a legközelebbi konvent sokat végzett és különösen sokat kezdett és több nehéz kérdést bölcösen fejlesztett tovább a megoldás felé, és a mi eléggé alig hangsúlyozható: alkotmányosabb gondolkodású volt elődeinél; mert a nagy kérdések egész sorozatát utasította az egyházkerületek zöldsztalához, mi által sokat vesztett félelmetes jellegéből azok előtt is, a kik nem tudtak egyebet látni benne az idő folyamán mind jobban elhatalmosodó „Ober-Kirchenrath”-nál.

Hogy a házassági jog tisztázása vegett kiküldött bizottság munkálatának elmaradását nem vette jó néven; hogy a domesztikai segélyezésnek eddigi módjával kész immár szakítani, s elismerte azt, hogy a jelen apró-cseprő bajainak elosztásánál elsőbrendű feladata lehetőleg biztosítani a jövőt; hogy a *gyám- és nyugdíjintézet* kérdését napirenden tartja s tisztázni iparkodik; továbbá, hogy határozott állást foglalt el a *jogakadémiák* ügyében, s kész a minisztériumot a jogtudori kötelezett vizsgálat indokolatlan és káros divatáról lebeszélni s az ügyvédségre képeztő államvizsgálatot a jogakadémiák számára is kieszközölni; hogy nem hajlandó lealkudni a már egyszer megigért *államsegélyből*, sőt határozottan kívánja az ígért teljesítést, s ez által az államsegélyre szorult iskolákat meg akarja menteni a kínzó bizonytalanságtól; hogy óvatossal a *missziói telepek* szaporításában és megmozgatta az *énekes-könyv*, a gimnáziumi vallásoktatás, családoknyer stb. dolgát; sőt konventi tárggyá tette az *Irodalmi Társaság* kérdését is: . . . ezekkel s az ilyenekkel okvetlenül növelte maga iránt a bizalmat és tisztétet.

Eltéktintve ezúttal attól, hogy a kassai katonaiskola ev. ref. növendékeinek vallásoktatási kérdésében gyöngének, vagy nem eléggé tájékozottnak mutatkozott, s attól is eltéktintve, hogy fontos iskolai

ügyekben határozott, a nélkül, hogy az *egyzetemes tanügyi bizottságot* az előmunkálatok megtétele utasította volna; vagy pedig kimondta volna annak megszüntetését; eltéktintve a domesztikai segély beszedésére vonatkozó s esetleg kevés szerencsével végződhető újításától is, a melyre, valamint a többiekre is, sikerül talán még külön-külön is megtennünk észrevételeinket; eltéktintve mindezekről, ezúttal csak afeletti örömmel kívánjuk bővebben indokolni, hogy a konvent az *Irodalmi Társaságra* is rátette a kezét s ilyen módon elvállalta mintegy annak kereszt-apaságát.

Mert részünkről a konventnek azt a határozatot, a melyben felkérte a világi elnököt, hogy a püspökök útján hozzá beérkezendő jelentkezések és ajánlatok kimutatását összegyűjtven, működjük közre az *Irodalmi társaság tényleges megalakulására és szervezkedésére* . . . ezt a határozatot nem tudjuk másként értelmezni, mint úgy, hogy ezt a társaságot s konvent és egyes meköül fogadta el s fejlődéséhez a virágzásához neki is szava s illetőleg tennivalója van.

Azért is örülnünk kell ennek, mert az eddigi e nemű magán próbálkozások, bármilyen kecsesgetők voltak is kezdetben, utóljára is küzködés és bukás volt a sorsuk. Az emberekben-e, a szövetekezés természetében-e, a cél kitűzésében-e, az eszközök megválasztásában volt-e a hiba, vagy csupán a közönség hirtelen lehülésében s állhatatlanságában: ezt most ne mérlegeljük, hanem azon legyünk, hogy az új szervezkedésben már magában benne legyen a hosszú jövő biztositéka. Azon legyünk, hogyha már egyszer a konvent is beavatkozott egy újabb irodalmi társaság alakításába, hát ne kelljen majd annak a kindlóó életeért és időelőtti kimúlásáért a *mi konventünknek* is pirulnia.

Mert hát — és ezt jól jegyezzük meg! — ez a készülődő társaság nem a reformátusoké csupán, hanem a hazai összes protestánsoké. Terveze legalább így van.

Ha ennek dacára is, a mi konventünk, nem tartva attól, hogy a társuló felek részéről gyanúsítatni fog (a mit nem érdemel meg!), vállalkozott a kezdeményezésre: ezzel a maga részéről afelől akarta — úgy hiszszük — meggyőzni az összes érdeklődőket, kivált pedig a társuló feleket, hogy ehhez az alkotáshoz a maga erkölcsi támogatásán kívül valami egyébbel is járulni akar, s *mint a számarány is megköveteli*, jó példával óhajt előjárni, első akar lenni a többiek felett.

Azt akarta bebizonyítani, hogy a miként van érzéke a testi éhség megszüntetése iránt, van — épen úgy — a lelki éhség csillapítása iránt is. Azt akarta, hogy ha már jó úton vagyunk az anyagiakkal: lépünk jó útra a szellemiekkel is. Nem tudjuk: sok fejtevése került-e a konventnek elszánnia magát erre a nagy lépésre; de azt legalább érezzük, hogy az íletés pillanatában határozott és mi sem volna hozzá illőbb, mint odáig fejleszteni az *Irodalmi társaság* ügyét, hogy annak is meglegyen a maga *domesztikája*.

Hogyan?! Hát bizony az ilyen alkotás nem megy könnyen s nem különösen áldozatok nélkül. Igen, de hát ki bír örökös annyi mindenre áldozni? Urainknak egy része, papjainknak legnagyobb része szegény, s ha érzi is a lelki szomjúságot, nem képes annak lecsillapítását megváltani, az egyik rész pedig — valljuk meg az igazat — nem is akarja.

A jelentkezési ívek példátul egészen szomorú kilátással biztatnak. Hogy csak a magunk körében maradjunk, az egész tiszáimnemi kerület ev. ref. papjai közül 14 akadt idáig olyan, a ki *rendes tagja* óhajt lenni az Irodalmi társaságnak, a többiek vagy a tervezett *szemlének* lesznek ideiglenes pártfogói, vagy csak fillérekkel támogatják a nagy vállalatot. Másutt jobban megy a vállalkozás, mert jobb a mód is; de még sokkal nagyobb lelkesedés is igen keveset hordhat össze arra, hogy egy olyan Irodalmi társaságnak, a mely három testvér-felekezetenek volna szellemi bizonyítványa, elegendő alapul szolgáljon a tartós jövőre.

Ugyanazért — ha komolyan akarjuk a célt — mást kell gondolnunk az Irodalmi társaság jövőjéért. Ki kell valamiképen eszközölnünk, hogy az ne legyen odadobva az egyéni érdeklődés ingoványára. Ki kell valamiképen eszközölnünk, hogy annak termékeit — a melyek egy jó protestáns embernek, főleg pedig papnak és tanárnak szinte nélkülözhetetlenek leendnek, ne csak egyik-másik olvassa és vegye, hanem olvassa s illetőleg olvashassa, ha meg nem veszi is, lehetőleg minden protestáns pap, tanító és tanár.

A konvent vigye ki a maga bölcsességével és tekintélyével, hogy alakíttassanak egyházi költséggel *parochialis könyvtárak*, s ezzel legalább az ev. ref. egyház körében az irodalmi társaságról, de a papság szellemi színvonalának emeléséért s a protestáns öntudat élesztéséért is megtette a legjobbat, a legelőszabhat. Épen most akarja a konvent kitalálni a mód-

ját a szegény egyházak megerősítésének, hát próbáljon egyszerre kétféle szegénységen segíteni! Hogy ez nem képtelenség, azt megkísérjük közelebb bebizonyítani.

Radácsi György.

A rendes lelkészek III-ad osztályú pályázati képessége a tiszáninneri egyházkerületben.

Ajánlva Debrecezeni Bertalan úrnak, mint a képesítési rendszabályok átnevezése végett kiküldött egyházkerületi bizottság egyik tagjának szíves figyelmébe.

Az egyházi törvények 186—189 §-ai alapján, egyházkerületeink külön-külön rég elkészítették a lelkészek pályázati képességének megállapítására vonatkozó rendszabályait, s használják is szelbiben, anélkül, hogy a törvény kívánalma szerint egyöntetű eljárás végett azokat egymással közölték volna, vagy, ha a közlés megtörtént, anélkül, hogy annak csak valamilyen eredménye is láttatnék. Több oldalról hangoztatott s bebizonyított tény, hogy e tekintetben, a szinai törvények egyes intenciója ellenére, nemcsak az egyes egyházkerületek, hanem a meg testvériesebb egyházmezők is, elszigeteltebben állanak egymással szemben, mint a szinai törvények megalkotása előtt. S hogy a szabályzatok közti különbségek kiegyenlítése végett az egyházkerületek szándékának valamely irányban lépéseket tenni — a duna-melleki egyházkerületet kivéve — semmi nyoma. Pedig talán az ilyen kölcsönös megbeszélések által el lehetne osztálni azokat a homályosságokat és ellenmondásokat, a melyek e szabályzatokba belejutottak, s a melyekre a gyakorlat csak hosszú úton tud rámutatni.

Egy új homályos pontra kívánom én ez alkalommal felhívni, közvetve azon bizottság figyelmét is, mely a képesítési rendszabályok átnevezése azért van kiküldve, hogy a teológiai új tanulmányi és vizsgarendszerekből folyó jeles, jó és elégséges osztályzatú bizonyítványoknak helyét a pályázati képességnél kimutassa. Eszérvételem lehet, hogy némelyek előtt kicsinyeseknek fognak feltűnni, de ha meg méltóztatnak gondolni, hogy e homályos pont szerelms magyarázata és helytelen alkalmazása a lelkési kar épen azon tagjainak jogát sérti igen érzékenyen, a kiknek a hátán és rovasára ez az egész új választási törvény kipróbálódik: megengedik nekem, mivel magam is azok közül való vagyok, hogy a magunk érdekében szerény megjegyzéseimet elmondjam.

A tiszáninneri egyházkerület, Ungváron tartott gyűlésének jegyzőkönyvében, a lelkési állomások négy osztályához viszonyítva, négy pontban van megállapítva a lelkészek pályázati képessége. En a 2-ik ponttal akarok foglalkozni. Azt mondja ez, hogy *3-ik oszt. lelkési állomásra pályázhat az a lelkész, a ki, mint rendes lelkész, két évig hivataloskodott; továbbá az a segédlelkész, kinek legalább a második vizsgáról kitűnő bizonyítványa van, ha négy évig szolgált, vagy a ki nem kitűnő bizonyítványa mellett 7 évig köpélkedett.* A káplánokra vonatkozó részlet világosságra ellen nincs semmi panaszom, csupán drakói szigorúságát említhetném meg, a melylyel felülm minden efajta szabályzatot Erdélyben és Magyarországon. A rendes lelkészekre is világosan megmondja, hogy két évig kell szolgálniok, hogy harmadosztályú egyház lelkészi jóvedelmének étvészere képességök legyen. Hanem a mi nincs benne, az a homályos ebben a pontban: a minek pedig benne kellene lenni azért, mert fölötte a nagyt. lelkészjelölő-bizottság és a magas reményű kandidandus, sőt olykor a laikus kritikus is más-más véleményen vannak. A vélemények nem találko-

zásának pedig nem egyszer az a következése, hogy az alapos és jogos remények is alaptalanul és joggalalanul megszegyenitteknek.

Hányzik e pontból 1-ször is a segédlelkész és rendes lelkész szolgálati éveinek kombinálása a III-ad osztályú pályázati képesség megállapítása szempontjából. Itt kívül, a gyakorlati életben ugyanis gyakran kérdésbe jön, hogyha kitűnő bizonyítványok mellett 4 évi káplánkodás képesít a 3-ik oszt. lelkézi állomásra, hát hasonló bizonyítvány mellett 3 évi káplánkodás és egy évi rendes lelkézi hivataloskodás együtt képesít-e? Továbbá, ha 7 évi káplánkodás 3-ik oszt. állomásra pályázati jogot ad, 6 évi káplánkodás és egy évi rendes lelkézi szolgálat együtt ad-e erre jogot?

Hányzik 2-szor e kérdéses pontból annak megállapítása, hogy ha valamegy lelkész négy vagy hét évi segédlelkézi szolgálat, tehát a III-ad oszt. pályázati képesség megszerzése után, IV-ad oszt. lelkézi állomásra jut, elveszti-e azzal a III-ad oszt. pályázati képességet mindaddig, míg két évi rendes lelkézi szolgálat által újra meg nem szerzi azt?

Tiszán áll előttem az egyedül helyes felelet mind a két kérdésre. S fel sem tenném ezeket, ha a mint tudom: a vélemények az iránt eltérők nem volnának. De mivel a vélemények különbözők, s azok gyakorlati érvényesítése annak a második pontnak betűi és nem szelleme szerint, sok hosszú évek és szorgalom által szerzett jogot megsért, e kérdést érdemesnek tartom a megvitatásra és szükségesnek azt, hogy e pont világosan körülírassék.

A segéd- és rendes lelkézi szolgálati évek kombinálása, a III-ad oszt. pályázati képesség megállapítása szempontjából, véleményem szerint, jogosult, és sem a szabályokat értelmével, sem a választási törvények intencióival nem ellenkezik, sőt azoknak természetes és törvényes követelménye. A minőséghez hiányzó kápláni éveket joggal ki lehet pótolni az önálló lelkézi szolgálati éveivel. Mert hiszen az önálló lelkézi szolgálat terheitnek kifogástalan elhordozása mindig lehet olyan értékű, mint a segédlelkézi szolgálat viselése. Azon indokolat pedig, hogy valamegy lelkézi állomás megnyerése magában véve is jutalmazás s így kétszeres bonumként nem számíthatatik, nem fogadhatnám el ez esetben azért, mert ha két esztendői rendes lelkézi szolgálat két éves segédlelkézi szolgálat után is adhat qualificatiót, 6 éves segédlelkézi és egy éves rendes lelkézi szolgálat együtt miért nem adhatná meg ugyanazt?

Az idézett 2-ik pont olyan értelmezése mellett — hogy a segédlelkézi szolgálatok által III-ad osztályra jogosított egyén, ha IV. oszt. állomásra jut, előbbi minőségét elveszti, s pályázati képessége nincs, míg két évet rendes lelkézi állomásán el nem töltött — azt szokták felhozni, hogy ő már nem káplán, két évig pedig még nem működött, mint rendes pap, hát nem is pályázhat. Igazolt volna ez a vélemény, ha a törvénynek csupán csak betűi volnának, azoknak a betűknek pedig nem volna semmi értelmük. De éppen azért, mert nem így van, ilyen okoskodást, szerintem, csak rövidlátás vagy érdek támogathat. Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy minőségnyi törvényeinknek említett pontja, mikor azt mondja, hogy III-ad osztályú lelkézi állomásra az a rendes lelkész pályázhat, a ki mint ilyen két évig hivataloskodott: azzal azt is kifejezi, hogy, igenis, két évig kell szolgálnia annak a lelkésznek, hogy III-ad osztályú pályázati képessége legyen, a ki segédlelkész korában 4, illetőleg 7 évi szolgálat által ezt a képességet meg nem szerzte; de a ki mint káplán is birt már e pályázati képességgel, az még ha kisebb osztályú állomásra megy

is, egyszer megnyert minőségtyent megtartja, ha attól különben törvényes ítélet által meg nem fosztatik.

Ha ennek a törvénynek nem ez a helyes értelme, akkor bátor vagyok kivonni belőle a következtetést. Ugyanis, ha III-ad oszt. lelkézi állomásra csak 2 évi szolgálat után pályázhat minden rendes lelkész, akkor — a törvény betűi alapján előbb az anomália — hogy még a III-ad oszt. lelkézi állomáson lévő lelkész is csak két évi lelkézi szolgálat után pályázhat más III-ad oszt. lelkézi állomásra, mert ő már nem káplán, rendes pappak pedig két esztendő van előírva! És ha ő esetleg mint káplán jutott III-ad oszt. állomásra, éppen azt a képességet veszítette el pappi létele által két esztendőre, a melynek alapján rendes pappá lett, s a melylyel III-ad oszt. állomását megnyerte. Mert neki, hogy azután egy más, jobb jövedelmű, de III-ad oszt. állomásra pályázhassék, épenugy kell még két évig hivataloskodnia, illetőleg még bejuthat, 3 évig szolgálnia, mint annak, a ki kielégítő bizonyítvány mellett két évi káplánkodás után jutott IV. oszt. állomásra. Miért? Azért, mert e szerint a felfogás szerint, a rendes lelkézi állomásra jutás megfoszt mindazon minőségtyentyektől, melyeket akár mint theologus, szorgalmaztál; akár mint káplán, ősz fűrted árán, keservesen megszerzeztél.

Hát én, bármily tisztelettel viseltessem is különben az elnevező vélemények iránt, ezt így, ezekkel a természetes következményekkel együtt, a törvény szellemében nem gyökerezőnek, képtelenségnek tartom. A codificáló egyházkerület bizonyára nem így értette ezt és nem is így kívánja értelmeztetni. De mivel szabályzatának betűi és részben hiányosak, nem ártna ezeket is négy évi hi szolgálat után egy kissé megtartozni, hogy azután ha a gyakorlati élet hasonló eseteket vet föl szemre, a különben is nagy jogokkal felruházott kandidáló bizottságnak ne kelljen egy homályos törvény téves értelmezése miatt az igaz ügyet is elbuktatnia s önmagától is szemelánnyásokat szenvednie.

Eléglettel gyánant végül megjegyzem, hogy a gómóri egyházmege lelkészjelölő bizottsága, egyesek ellenére, de többek tetszésére, eddigelő a törvénynek egyedül elfogadható helyes értelmezése szerint járt el.*

Figyelő.

TÁRCZA.

Adalékok a kerubok történetéhez.

A kerubok a bibliai régiségben leghomályosabb részletei közé tartoznak. Eredetük, alakjuk, jelentőségük felett a lehető legeltérőbbek a vélemények: egyik sem talál általános elfogadhatásra. Az alábbiakban egy új s még hozzá igen elfogadható főtételt mutatok be t. olvasóinknak.

Legelőször azzal a kérdéssel kell tisztába jönnünk, hogy voltak-e a mózesi szövetségáda felett kerubok? Azon előadás, mely a szövetségádanak a Salamon templomában való elhelyezéséről az I. Kir. 8. r. 6. versében olvasható (Bevittek a papok az Úr szövetségének ladáját az ő helyére, a Háznak belső részébe, a legszentesebb helyre, a keruboknak szárnyai alá) ezen kerubokról egy szóval sem emlékezik, hanem csak a szentekszentjében által nagy kerubokról beszél. Újabb kutatók ebből azt következtették, hogy az utóbbiakon kívül más kerubok

* Az egyházmege értelmezését helyesnek tartjuk; mert a törvény betűi felett eltekintve, annak szellemét fejezi ki. Az egyházkerületi bizottság bölcs lesz arra, hogy ki fogja igazítani a kiegészítési rendszabályoknak immár világossá lett ellenmondásait. Szerk.

nem léteztek, tehát, a szövetségiádan nem volt kerub¹; az Exodus szerzője a 25. r. 18—22. és a 37. r. 7—9. verseit abból a célból csúsztatta be, hogy a salomoni kerubok szentségét azok régi eredetének feltüntetéseivel is növelje. Ugyde — eltekintve attól, hogy e kritikai föltevés nagyon erőszakolt — még akkor, midőn az Exodus e részei irattak, mégha a számités idejére tesszük is keletkezésüket, a szövetségiáda alakjára sokkal jobban emlékeztek a zsidók, hogyszem ily hamisítást elnézhetek volna. hiszen a Salomon templomában is a régi mózesi szövetségiáda állott. Hogy a Kir. könyve a szövetségiádan álló kerubokról nem szól, annak oka egyszerűen az, hogy a szerző csak arra ügyelt, a mit Salamon készítetett: a szövetségiádat azért nem írja le körülmenyesen, mert fölteszi, hogy azt mindenki ismeri. A kerubok tehát kétségkívül a pusztai sátor régi mózesi készletei közé tartoznak.

Ezen idői meghatározás után egész valószínűséggel következtethetjük, hogy se nem föniciái, se nem babilóni vagy assyriai, hanem *egyiptomi* eredetű emlékekkel van dolgunk. Régebbi kutatók csakugyan a sphinxre gondoltak, de nem érthető, hogy a sphinxnek mi köze lehetett volna a Jahve-kultushoz. A sphinxek az egyiptomiaknál rengeteg nagy alakban, nem a templomban, hanem a templom előtt állottak, mint örök, nem is volt szárnyok. Azokat tehát számitáson kívül kell hagynunk.

Feltűnő, hogy az Exodus említett helyein majdnem kizárólag csak a szárnyukról van szó, egyéb testrészükről az írő semmitse szól. Csak azokat említi még, mely a kapport — a szövetségiáda teteje — felé volt fordítva. Tehát csak fejük volt. De a $\frac{27}{27}$ szó valamely tárgyának egyszerűen csak előrészt is jelentheti: e szerint nem bizonyos, hogy fej és arc forog szóban, lehetett az pusztá körlop is.

A mondottakból következik, hogy ezen alakoknak a teljes részletességgel leirt szárnyuk voltak a legfőbb részük, s hogy az azokat öszekötő test — bármily alakú volt is — kevésbbé szembevetendő, kevésbbé fontos volt. Nos, van az egyiptomi ikonológiának (képtan) egy épen ilyen jellemű alakja — a *szárnyas napkorong*, melynek szárnyai, a koronghoz viszonyítva, aránytalanul hosszúak, úgy hogy az egész alaknak főrészét képezik; maga a korong egyszerű és sima. Ez Ra-nak, a napistennek a jelvénye. A hasonlóság olyan erős, hogy rokonságukat nem lehet kétségbevonni. Az is könnyen megmagyarázható, hogy jutott Mózes ehhez. Heliopolis (On), a hol Ra-nak nagy temploma volt egészen közelében fekszik annak a földterületnek, a hol — a legtöbb valószínűség szerint — az izraeliták Egyiptomban laktak. Különbösen is Ra-t az egész ó-memphisi birodalomban tisztelték; jelvénye általánosan ismeretes volt, a templom párkányán s egyéb részén is meglehetősen nagyságban, mindenütt ott lehetett látni. Az izraeliták is minden megbotránkozás nélkül szemlélték. Azt különösen tekintete kell vennünk, hogy nem magát az istent ábrázolta, mert őt, mint a többi egyiptomi isteneket is, emberi alakban képzeltek, hanem csak az ő jelképe volt; magát az istent Mózes semmi esetre sem vette volna át.

Ha hitelt adunk Manethó tudósításának, hogy t. i.

¹ Károli úgy írt, mint egybeült *kerubinokat* fordít — hibásan; a kerub-im már maga is többes számú alak (az „im” a többes rag), így alul szükséges volna, sőt teljesen helytelen még a magyaryelvi többesragot is hozzácsatolni; sokkal helyesebb azonban az idegen szó későbbi átírásánál általánosan elfogadott szabály szerint, a héber egyes számhoz a magyar többesragot függesztetni. Ezen tény maga is elég-séges volna, hogy Károli héber nyelvtudományának hitelt kétségessé tegye, ha már nem tudók, hogy ő fordításánál túlnyomóan Tremellius biblijáit használta. Ebből ismét láthatjuk, hogy mily égető szükség van egy jó magyar biblijafordításra. R. L.

Mózes, mielőtt az izraeliták élére állott volna, heliopolisi pap volt, a dolog lefolyása még világosabb lesz. Akkor ezen jelvény átvétele visszazemlékezés az ő ifjúságára, ama tiszteletnek és kegyeletnek kifolyása volt, melyel az egyiptomi papság titkos tana — a monotheismus iránt viseltetett.

A nyelvi megegyezés, ha valahogy kinyomozhatnánk, még több világot deríthetne a kérdésre. De ez az ellenkező állása is — a mit az egyiptomi nyelvészet terén való fogyatékos ismereteink mellett még igen korai dolog állítani — úgy ez csak azt bizonyítaná, hogy az egyiptomi elnevezést szándékosan mellőzték, hogy valamiképp nagyon közel ne jussanak az idegen istenhez. A kerub szó egyébiránt a heberben idegen szó, sem gyök-szava, sem rokon szója nincs; a rokon sémi nyelvekkel való összehasonlítás a következő jelentését adja: *kép, ébess, avagy faragott kép.*

Ez a magyarázat az eddigi föltevések között a legelfogadhatóbb. A kerubok tehát nem pusztá, jelelőtség nélkül ékítmenyek, nem is rémalakok, hanem Jahvének symbolumai. Hogy jelképek voltak, abból láthatni, hogy a szövetségiádat fedelére és függönyére is rá voltak róva. Hogy, mint a Jahve-kultus jelképeit, egybeült is alkalmazták-e őket, nem tudjuk; úgy látszik, hogy nem; talán sokkal szentebbnek tekintették őket, semhogy a szentek-szentjein kívül másutt is megjelenhettek volna.

Ha ezt nem állithatjuk is, mindamellett ugyszólván egész hitvallási jelvénynyé váltak. A Kánaán földén a Jahve-kultus mellett több más kultus is fennmaradt, melyeknek megvoltak a magok látható jelképei vagy kiábrázolásai. Ezekkel szemben a ki nem ábrázolható Jahve tiszteletét a kerubok jelképezték. Ezen szóhasználat a kerubokot fő Jahve-kozhanszónakiváltá lett s az ó-szövetségben gyakran előfordul.

A salomoni kerubok a többiekkel tulajdonképpen nincsenek semmi öszekötésben. A mi fölvetésünket céspett se gyöngitendő, még ha másféle alakúak lettek volna is, mert eltekintve nagyságuktól, egészen más helyük is volt a szentek-szentjében. Ennek dacára is azonban valószínű, hogy lényegükben ugyanolyan alakúak voltak. E mellett szól mind a név ugyanazonossága, mind azon körülmény, hogy leírásuknál (I. Kir. 6. 8. 8. II. Kron. 3. és 5. r.) szintén csak a szárnyak vannak említve és pedig a legrésztelésebben, ellenben testről egy szó sincs. De nem is lehetett testök, mert a kiábrázolásra vonatkozó tilalom mellett egyáltalában nem hihető, hogy épen a szentek-szentjében állítottak volna fel emberi vagy állati alakokat. Az írő említi ugyan lábait, a II. Kron. 8. r. 13. versében; ugyde — ha még hihető adunk is neki — a $\frac{27}{27}$ szó, mely közönségesen emberi

és állati lábat jelent, az Exodus 25. r. 27. és 27. r. 13. verseiben az oltári asztal lábát jelenti; e szó tehát épen nem bizonyítja, hogy ez alatt az írő emberi vagy állati lábát értett. Egyébiránt e rengeteg alakoknak, ha a terem falához nem voltak erősítve, a mi nem lehetetlen, csakugyan kellett valami (és pedig jó nagy) talpoknak is lenni, hogy megállhassanak.

Dehát mi célból állította fel őket Salomon ide, — lámad fel a kérdés önkentelenül az emberben — mikor már a szövetségiádan is voltak kerubok?

A Salomon templomának szentek-szentje *négyszerte* nagyobb terfogatú volt, mint a szövetségiátorában levő, 400 rőf, a miből a szövetségiáda csak 4 rőföt foglalt el. A nagy íres tért — már csak építészeti szempontból is — be kellett valamivel töltöni. A legalkalmasabb, sőt egyedül megengedhető tárgya a kerub, a kultusz szent symboluma volt. Alakja maradtott a régi, de terjed-

lemre nézve — úgy méltóságának, mint a kitöltendő tétel megfelelőleg — impozánsnak kellett lennie. Így lehet megérteni úgy feltűnő nagyságát, mint általában e helyen való alkalmazását is.

A kerubok alakjára vonatkozó állításunkat az ó-szövetség többi helyei is megerősítik; egy sincs közöttük, mely fólvetelünket ronthatná, vagy egészen más alak fólvetelére vezetne. Ki voltak hímезve vagy beszőve a szövetségátor alsó szőnyegébe (Exodus 25. r. 18. és 37. 7. v.), a függönybe (Exod. 26. r. 31.), a II. Krón. 3. r. 14. v. szerint a templom függönyébe is. A szentély falán aranyba voltak vésvé, vagy kiverve (I. Kir. 6. r. 29.), épügy a párkonyokon, oroslánokkal és ökrökkel (I. Kir. 7. r. 29). Mindezen helyekre a szárnyas korong épolý jó! vagy talán még jobban illik, mint a keruboknak tulajdonított bármí más alak. Ama számtalan helyre nézve, a hol Jahvéról az mondatik, hogy „a kerubokon ül vagy lakik” (I. Sám. 4. r. 4.; II. Sám. 6. r. 2.; II. Kir. 19. r. 15.; I. Krón. 13. r. 6.; Zsolt. 80. r. 2.; Zsolt. 99. r. 1.; Ézs. 37. r. 16.) teljesen mindegy, akármífele alakot veszünk fel.

Van azonban közöttük egy olyan hely, mely határozottan a mi fólteágunk mellett szól, t. i. a 18-ik zsoltár (Dávid eneke), idevéve a II. Sám. 22. fejezetét is. A fólkókból leszálló Jahvéról mondja itt (11-ik vers): „Jahvé titetett a kerubokon és elrepült;” Sámuelnél: „A kerubokra üle és elrepüle.” Nagyszerű benyomást gyakorol itt a világitó napkorong, mely hatalmas szárnyaín a haragos istent tovaszítja.

A paradicsom kerubjait (Genesis 3. r. 24. v.) is igen könyen lehet, mint fűzes szárnyakat, szárnyalakú lángokát magunk elé képzelnünk.

(Folyt. köv.)

Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK. M I

Esperesi, püspöki segédlelkészek.*

Nem csupán a puszta megszokottság jelentéktelenségével a közéletben, hanem immár a törvényszerűség jogosult látszatával is, egyházmegyei jegyzőkönyvekben s más hivatalos kiadványokban figurálni kezd az esperesi és püspöki jelző egynehány segédlelkésznk címében. Mivel már ez a cím csak úgy besettenkedett egyházközmányunkba, ránk tapadt, mint a por a zarándok ruhájára; sőt kezd belénk évdöni, mint a seb szokott a gondozatlan testbe: épenazért, bármilyen kicsinynek látjuk is azt a nagyobb különlegességek között, mégis észre kell vennünk, hogy ez is egy kis hamis pénz, a melyt már elméletben jóelőre törvénytellenek kell deklarálnunk, hogy a jóhiszemű gyakorlati élet továbbra is bevalogatván azt, meg ne rontsa, le ne szállítsa vele a valódi értéket s meg ne akadályozza általa a biztos hiteli

* E tiltakozás frója az én véleményemre is kíváncsi levén, készséggel tudatom vele, hogy a kérdés lényegére nézve egy értelemben vagyunk. Sem püspöki segédlelkész, sem esperesi segédlelkész nem ismerünk; vagyis nem ismerünk más rangfokozatát a segédlelkészek között azon az egyen kívül, a melyt bizonyítványaik által önmagok csináltak egymás között. Az bizonyos, hogy az esperes-lelkészek és püspök-lelkészek segédei nagyobb telen emelésére vannak szorítva, mint a legfőbb — a többi lelkészeké; de ez az ő szerencséséje, a mi többet ér volna címeknél mert tanúlással, napenkénti okulásal és ismeretszerzéssel s h. van összekötve. Ezt a szerencsét lehet s kell is kívánni, lehet még irigyeini is; de érte még címeiket is adni vagy követelni magadásul, az annyi volna, mint a gyöngéségek lepegyzelése vagy ráadásul. Szóbeszed közt mondatjuk így — a minthogy mondjuk is — „esperesi kaplány”, „püspök kaplány”; de esperesi kaplánt, püspöki kaplánt nem szokunk mondani, írái pedig nincsen jogunk, főként hivatalosan. Szerk.

forgalmat. Egyházközmányunk hamisítatlan szelleme, a gyakorlati jó rend, méltányosság, meg alapelvünk az evangéliumi egyenlőség érdekében — úgy vélem — nem szabad hallgatással félőzzünk semmi olyan jelenséget, mely bajra, betegségre mutat; sőt azokat napfényre hozva, teljes erővel, ügybuzgósággal gátat kell emelnünk az áramlat elé.

Ilyen, habár nem valami félemltetesen romboló alakban jelentkezik is, a jögtalanul használt esperesi és püspöki segédlelkési cím.

Segédlelkész nem lehet közigazgatási tisztviselő, azon két igen egyszerű, könnyen érthető indoknál fogva, mert ő ilyen tisztségre nem hogy megválasztatott volna, de még csak nem is választható törvényenként szerint; továbbá, mert segédlelkész tényleg ilyen tisztségen nem áll, ilyet nem végez, annyira nem, hogy még szűkebbkörű egyházközmegyei közigazgatást sem vezet. Így hát, természetesen, a közigazgatási költséggel együtjáró megkülönböztető magasabb titulus sem illetheti meg őt.

De különösen hivatalosan, még azért sem hasznátható ez a cím, mert az a protestáns egyházközmány ismerője előtt (ha ugyan ad még valamit a tiszta evangéliumi elvekre, melyekből az kinötte magát) világos, sőt kirívó ellenmondást rejt magában. Az esperesi cím ugyanis, mint azt jól tudja mindenki, közigazgatási állást jelez, s nem kell hozzá valami jobbra-balra vonzolt, erőtett logikai következtetés, hogy a szóbanforgó esperesi segédlelkési cím ilyen módon nem lehet más, mint közigazgatási hivatalnoknak a címe. Igen, de az esperes, mint közigazgatási tisztviselő, nem igeírdető; neki, mint olyannak, egyáltalában semmi szüksége nincs segédlelkészre, segédigeírdetőre. Vagy viszont saját egyházzal legalább az esperes is csak épen olyan s nem magasabb hivatalos és munkakörrel felruházott igeírdető — legalább a mi egyházközmányunk szerint — mint a többi egyházak lelkészei, s így ebben a körben, ha őt nem, segédjét még kevésbé illetheti meg közigazgatási titulus. Vajjon elfogadnánk-e — azonos példát mondog — p. o. a tisztintuli kerüllet püspökét debreceni püspöknek? Inkább nem azt tartjuk-e elveinkhez illő szigorú következetességgel, hogy ő kettős hivatalában először debreceni lelkész és azután püspöke egy nagy közigazgatási kerülletnek? Már pedig, ha itt a magas állásban nem, így amott a legkisebhekben sem szabad összezavarnunk a közigazgatási és igeírdetői tiszteit; különösen nem akkor, ha e címek elsőjének viselésére az utóbbi illetékelen.

A kérdéses segédlelkési címeknek a hivatalos használatból való kizárását ezek mellett még, s nem utolsó helyen a gyakorlati élet is mindinkább követelőleg sürgeti; mert mire azok a magasból az alsó rétegek ingóványába, az egyházközmányból, mondhatni, teljesen ismeretlen közé lejtanak — példák tanítanak — valóságos utáztott pénzé. „titulus ordinationis”-sá vastagodnak. A mi gondoskodó atyáink csak nem régen hozták meg nekünk egy szebb jövendő zálogául a mi új zsinati törvényünket, a melyek a hitben erőseket azzal biztatták, hogy immár valahára ki lesz küszöbölve egyházközmányunk újon rendezett hájlekéből az egyenlőkarú emeltyi visszás törvény, hogy mindegy lesz már ezután akármí vállalja el annak a váltónak a forgatását, a melyt számunkra a mi édes nevelő anyánk kiállított, kezinkbe adott utra- való gyanánt, hogy lesz már méltányosság, nem lesz közöttünk ok a békétlenségre; mert utat találunk mind a puztában és a kietleben folyóvizet.

Hát ime mindezek kezdenek be nem teljesülni, a minék egyik oka az, hogy hamis pénzek vannak mi között forgalomban, olyan utáztott értékpapírok, a melyeket az egyház, elveinek megtagadása nélkül el nem fo-

gadhát, be nem válthat. Elfaradni, szédülni kezdünk a Jákob latorjáján felfelé való törekvésben: szeretnénk megpihenni, s ha azt a magasba nyúló lombos fát elérhetetlennek gondoljuk, vagy talán egy kissé restek is vagyunk, hát akkor jó az üdülés — úgy gondoljuk — a saját árnyékunkban is, mint ama reggeli útnasnak. Dehát végre is, azért kezd-e olyan hosszú sötét árnyékok vetni a mi enyhétető élőfánk, mert még régebb van, vagy azért, mert már alkonyra száll a nap?!

Ósdi.

KÖNYVISMERTETÉS.

Földrajz.

A miniszteri tanterv szerint az elemi népiskolák III., IV., V., VI. osztálya számára. Irt. *Forgács Endre*, győmegyei kir. tanfelügyelő. Budapest, 1886. Méhner Vilmos kiadása.

Tankönyvet, különösen népiszkolai földrajzot írni nem könnyű dolog, mivel a tanmenet benne a miniszteri tanterv szerint nagyon nehéz, s e szép tantárgyat még a szakemberekre nézve is sokszor valószínűsége labirintussá változtatja, a melyből Ariadne fonala nélkül nincs tisztességes kiszabadulás, ha csak, mint *Daedalus* és *Icarus* mesterséges szárnyakon ki nem repülünk belőle.

A miniszteri tanterv az elemi népiszkolai földrajz tananyagának beosztására nézve azt kívánja, hogy «A beszéd- és értelemgyakorlatokban» a gyermekek, az első és második osztályban a hely- és földrajzi tájékoztatást tanulják, úgy, hogy a helyrajzi tájékozás mellett lerajzolja a tanító az iskolát, udvarát, a belységet és környékét. A lakóhely e képen épen úgy tájékoztatja tanítványait, mint tájékoztatja annak természeti fekvését.

A harmadik osztályban a lakóhely rajzáról részletetnek a földrajz ismeretéről, különösen saját lakóhelyek vidékén megtanítja a tanító a földrajzban a síkok, dombok, hegyek, völgyek, folyók, tavak stb. rajzait s ezeken a lakóhely környékének a képét. A lakóhelynek s legközelebbi környékének a természeti képét megeleveníti a tanító az azon szemléltethető falvakkal, városokkal, lakóik sajátágaival, a vidéken előjövő nevezetesebb állatokkal, növényekkel, feltűnőbb föld- vagy kőzeteknek ismertetőével.

A negyedik osztályban saját vidéke és megyéje ilyen ismeretése után a tanító lehetőleg összevonván a képet, útmutatási modorban terjeszkedik ki a haza különböző vidékeinek ismertetésére, míg végre az egész magyar birodalomnak tájékozás útján, általános vonásokban természeti képét meg nem ismerteti annyira, hogy akár lakóhelyéről, akár a haza bármely pontjáról indítassék el a tanuló, földrajzban vagy képzeletben, mindenképen és minden irányban tudja magát tájékoztatni.

Ugyanezen mód szerint, de még általánosabb vonásokban azonnal megismerteti velők a magyar birodalom határos országokat. Ez országok szomszédait mindaddig, míg Európa legáltalánosabb képét nem ismerik.

E képet még általánosabb, vagyis lehetőleg legnagyobb körvonalakban kiegészíti a föld öt részének, a száraz- és a tengereknek általánosan ismertett képével s végre ugyanezeket megmutatja a földgömbön is, hogy a gyermekeknek, a földrajz tanításának ezen a fokrán már általános ugyan, de egész képzete legyen a földről.

Az ötödik osztályban a magyar birodalom, Európa és a föld általános ismeretét részletesebb ismertetésével kell bővíteni. Nevezetesen:

A magyar birodalom síkjainak, dombos, hegyes vidékeinek, vizeinek vidékenkénti ismertetése mellett megtanítandók ugyancsak a vidékenként előjövő termények;

a lakosok feltűnőbb szokásai; a birodalmat alkotó társországok és ezeknek polgári felosztása, nevezetesebb városai; a vidékeket összekötő főbb országutak, vasúti és hajózási vonalak; az ipar és kereskedelem általános ismertetése.

Hasonló képet kell felmutatni Európának, de a lehető legáltalánosabb vonalakban.

Ismeretnek kell ily modorban, de még szorosabban összevonva, a föld többi részeit is és a tanítást a földgömb felmutatásával úgy kell végezni, mint az előbbi két évben.

A hatodik osztályban az egész föld természeti és polgári földrajzából szerzett eddigi ismeretek ismétlése után meg kell tanítani a mértani földrajzból a népre nézve legszükségesebb és legáltalánosabb elemeket, nevezetesen: tanítani kell az égről és földről, a láthatárról, napról, esti és reggeli hajnalcsillagokról, bolygókról. A földről, különösen annak alakjáról, forgásáról. A földön előjövő évszakokról. A forró, mérsékelt és hideg földvidékekről. Az állatoknak és növényeknek a földön való elterjedéséről. A holdról, ennek változásairól, a hold- és napfogyatkozásról. A legnagyobb általánosságban, valamint az álló csillagokról.

A ki e tervet komoly figyelmére méltatja, fent nyilvánítt véleményem igazságáról okvetlenül meg fog győződni.

Háromszor-négyszer átzni be a földet úgy, hogy most itt mindent, ott valamit, amott, úgyiszlóván, semmit se, aztán meg itt csak valamit, amott mindent, távolabb pedig megint csak valamit, s végre mindenütt mindent vegyünk figyelembe, számot adván mindenről, melyeket szemünk láttak, fülcink hallottak, eszünk pedig tapasztalt; bizonyára nem könnyű feladat, főként gyermekek kalauzálása mellett, kiket utazás közben, soha nem szabad magunkra hagyunk, hanem folyvást kézen fogva kell vezetnünk s figyelmüket ide s tova irányoznunk, innen-onnan elvonni, egyre-másra pedig rászégezni azt, folytonosan szem előtt tartva, hogy kitűzött célunkhoz kellő időben elérjünk!

Utazni kellemes, mert az utazás változatossággal teljes, a mi gyönyörködött; de a tere kidolgozása, cél- és időszéri kerestülvitele a legnehezebb feladatok közé tartozik. Ez az oka, hogy a miniszteri tervnek teljesen megfelelő s kerestülvithető népiszkolai földrajzot még eddig csak egyet sem találunk!

Egyik a szülőföld, másik az azt magába foglaló megye rendkívül hosszú és unalmas, még térképen sem szemléltethető leírásával fecsérel a drága időt s teszi csomorletessé a földrajzot; a harmadik pedig másik tulságba esvén, a szülőföldet kellő figyelemre sem méltatva, járta be a világot s tárja elő a rengeteg földrajzi névhalmozat, minden tekintet nélkül a földrajz tanítás céljára.

Dehát nem is csoda, mert — mint már fejből is jelzem — a miniszteri földrajz tervet osztatlan népiszkolában kerestülvinni, a tantárgyak rengeteget s az idő rövidége miatt lehetetlen! A mit bizonyít az is, hogy e nehéz feladat hibátlan megoldása még papíron sem sikerült senkinek; gyakorlati kerestülvitele pedig még kevésbé. Hisz, azt már maga az a sok ismétlés és az évenként megkívánt bevégzettség lehetlenné teszi; nem tévesztvén itt szem elől azt, hogy a tantárgyra felelevenít 18 óránál, illetőleg 36 felőrnél többet fordítani nem lehet.

Szerintem a népiszkolai földrajz tanításnak a legtermészetesebb menete s legcélszerűbb beosztása az egyes osztályokra következőképen volna:

A második osztályban megismertetnők a lakóhely vagy szülőföldet, természetben való szemléltetés útján

beszéd- és értelemszerkesztési mód szerint, tehát tankönyv használatára nélkül. Itt nyujtanók mindazon előismereteket, melyek e tantárgy tanításában mindig és mindenütt figyelembe veendőek.

A *harmadik osztályt* ez ismeretek alapján vezetnők a térképre s a térképi jegyek megismerésére. Ennek utána rögtön meg kellene tanulniok, hogy a világ nemcsak addig terjed, a meddig szemünk környékünk bármely pontjáról ellátunk, hanem azokivül messze, igen messze! És ha az ember bármely irányba elindulna, mindig ugyanazon éjtág felé haladva tovább-tovább, végére az átellesen táj felől érme vissza oda ahonnan elindult. Mert a föld nem oly lapos, mint amilyennek mi látjuk, hanem gömbölyű, mint egy lapt, teke, golyó vagy alma. S ahol sincs vége, az ég pedig mindenütt oly magas, mint fejünk felett. De sem a föld és terményei, sem az emberek és azoknak szokásai s foglalkozásai nem mindenütt egyförmők: ellenkezőleg nagyon különbözők! Másutt oly emberek. állatok és növények, hegyek, rónák és vizek vannak, melyekhez hasonlólt szűlföldünkön sohasem látunk. Még egészen fekete bőrű emberek is vannak! A földet pedig itt-ott ezer mértföldre terjedő vizek borítják, melyeket tengereknek szoktunk nevezni.

Ezek a tengerek a szárazföldet öt nagy és igen sok apróbb részekre szakgatták. A legnagyobb darab szárazföldeket *földrészeknek* vagy *világországoknak*; a kisebbeket pedig *szigeteknek* hívjuk sat. És a műföldgömbön megmutattatnának a tengerek, földrészek és szigetek. Megtanulná az osztály, hogy öt földrész van és hogy ezen az öt földrészen, melyekhez a szigetek is tartoznak, igen sok ország van. Mi Európában lakunk, szűlföldünk pedig Magyarországának egy igen kis része.

Most tehát innen indulunk ki: ismerjétek meg jól legelőször is Magyarországot, ezt a mi kedves hazánkat!

És a *harmadik osztályt* ilyen bevezetés után a természetrajzra, történelmre s az olvasmányokra való tekintéttől megismert Magyarországot határait, a szomszéd országok megnevezésével, aztán ennek hegységeit, rónáit, folyóit, lápos, mocsáros vidékeit, lakosait, terményeit sat. sat., tananyagát a társországok ismeretével végeztén.

A *negyedik osztály* tanulna az Osztrák birodalomról és Európa más országairól s természeti viszonyairól.

A föld többi részeiről lehetőség szerint, de minde-nikről röviden. Kivéve azt az esetet, ha jövő évre 5-ik osztályra nem volna kilátás.

Az *ötödik osztály* Európa megismétlésével tanulná a többi földrészeket egészen, oly teljességében, hogy azokról a növénydekek tiszta fogalmat alkothatnának magoknak s egyiket a másikkal könnyen összehasonlíthatnák.

A *hatodik osztályban* tanítatnék és ismételtetnék aztán mindaz, a miket a miniszteri tervben ez osztályra kiszabva találunk

Igy sem a tankönyv megírása, sem a tantárgy keresztülvitele nem lenne nehéz, még kevésbbé unalmas, hézagos és lélekölő!

Dicséretére legyen mondva azonban a kezünk alatti földrajz írójának, ő e tantárgyat igen ügyesen dolgozta ki a *miniszteri tervnek megfelelően*, az által, hogy az egyes osztályok számára valokat nem szakasztja ki annak helyéről, azaz nem különíti el teljesen a többi osztályok anyagától, ott t. i. ahol már kisebb és nagyobb terjedelem. azaz az általánosság és részletelés az irányadó; hanem mindent a maga helyén adván elő, csak a betűk másféleségével jelzi s az elsőbaban ad rá utasítást: melyik hanyadik osztálynak való. S ekkép a hézagosságot — ha nem teljesen is, de — meglehetősen elkerüli.

Hogy nem teljesen kerülte el, bizonyítja az, hogy az osztrák-magyar monarchia után a VI-ik részben rögtön a föld felületét tárgyalja, anélkül, hogy összekötő kapcsolót megemlítené, hogy az eddig megismert országokon kívül még igen sok ország van, de azoknak mindenikébe szárazföldön el nem juthatnánk, mert — mint ez a VI. rész kezdődik — földünk felületének több mint $\frac{2}{3}$ -át víz borítja sat.

Hézagosságot és észszerűtlenséget bizonyít az is, hogy a szárazföldről, tengerről csak itt, az V. osztályban beszél s a globológiát anélkül ismerteti, hogy az itt szerzett, ugyancsak hiányos ismeret a következő Európa, Ázsia, Afrika, Amerika s Ausztrália földrészek tanításánál csak legkisebb mérvű alkalmazást is nyerne, Nem, erre nincs szükség egészen a 87-ik lapig, a hol meg igen nagy szükség volna rá, de már nem találjuk, hanem vissza kell térni érte az 57-ik lapra, hogy az az itt mondandókat szemlélthetjük s a növénydekek megérthetőségéért. Dehát ennek nem szerző az oka, hanem a miniszteri terv, azzal a különbséggel, hogy ez még a negyedik osztályba Európa és a többi földrészek általános ismertetését is be kívánja szorítani; de ezt gyakorlatilag sikeresen keresztülvinni képtelenség, mert annyi mindent egy év alatt megemészteni 9—10 éves gyermeknek, még osztott iskolában is lehetetlen. Földrajzból 42 lap s abban annyi új név s különféle viszonyok megismerése egy év alatt, telidúsított és celtévesztett követelés, tekintve még hozzá azt, hogy az ehhez szükséges térképekkel csak kevés iskola van ellátva! Mert kis térképein a földrészeknek és a földgömbön nem találunk ám mindent feltüntetve!

Szóval: ez a földrajz, a miniszteri földrajztanítási tervzetnek, kevés eltéréssel (a mi azonban csak előnyére válik), megfelel. A Magyar királyság, Osztrák császárság és a földrészek leírásánál a külön osztályokra tartozó általános és részletes leírást egymásután, tehát a maga helyén adja; ellenben a föld felületét, t. i. annak száraz és vízzelrezt, különféle alakulásait s elnevezését két külön-külön, egymástól messze eső helyen (9, 10, és 5, 55-ik lapon) tárgyalja, holott vagy a 9., 10-ik, vagy a 45-ik lapon lett volna helyes tárgyalnia; épenigy a földgömböt is az 57., 60 és 85., 88-ik lapon, holott az 57., 61-ik lapon levők minden alkaladly nélkül jöhetnek volna a 85., 88-ik lapokra s képezhetek volna teljes egészet, épen úgy, mint a Magyar királyság, Osztrák császárság és a földrészek. Mert azt, hogy az egyes osztályokban mit kell felolteni és mily sorrendben, az elsőbaban közölt tervben, vagy a miniszteri terveknek tárában, illetőleg országos elemi népiskolai tantervekben, minden illetékes tanító feltalálhatja s a szerint alkalmazkodhat, amint osztott vagy osztatlan iskolában működik.

Hiszen e könyvben is azt kell tennie, mert szerző maga mondja előszavában, hogy a nagy betűkkel nyomott szöveg teljesen elegendő a falusi osztatlan népis-kolák számára, továbbá, hogy az osztott elemi iskolákban az *első és második rész* a III-ik osztály tananyagát foglalja magában; a *harmadik rész* teljes szövege s a többi részekben a nagy betűs szöveg a IV-ik osztályé; a negyedik, ötödik, hatodik és hetedik rész teljes szövege az V-ik osztályé; a nyolcadik rész teljes szövege pedig, az előbbi osztály tananyagának ismétlése mellett a VI-ik osztály tananyagát képezi. Csak egy kis módosítás kellett volna ez utasításban, ha csakugyan kellett volna?! (Vége köv.) Gérecz Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tisztelt olvasóinkat kérjük: szíveskedjenek az előfizetési összegeket, főként pedig esetleges hátrálókait, minelőbb beküldeni, hogy mi is eleget tehesünk kötelezettségeinknek.

— Konvinti tudósításunk kiegészítéseül. Az iskolai bizottság javaslata folytán kimondotta a konvent, hogy az 1874. évi 34. t. c. V. §. 1. pontját szerelmeseink tartja a jogakademiák s megkeresi a miniszteriumot, hogy törvényhozási úton vigye keresztül annak megváltoztatását, vagy is azt, hogy ezentúl a jogtudori vizsgálat ne legyen az ügyvesség nélkülözhetetlen feltétele és hogy a jogakademiák is képzethessenek ügyvédi pályára; továbbá elfogadta a tisztántli kerület felterjesztését, a melyben ez a felekezeti tanárok s azok özvegyeinek és árváinak az államiakkal egyenlő módon való biztosítása végett a miniszterium megkeresését ajánlja. Oly egyseges nyugdíjintézet felállítását fogja tehát a konvent sürgetni, a mi a néptanítók nyugdíjintézetéhez hasonlóan együtt ápolná az állami és felekezeti tanárok érdekeit. Ily lépésre annyival is inkább szükség van, mert a konvent nem hajlandó a papi gyám- és nyugdíjintézetet a tanároknak is kiterjeszteni. A *Szöll Kálmán* javaslata legalább így szól. Missiói segélyben részesültek a tisztáninni egyházkerületben: az *abauj-najkói* lelkes, mint az eperjesi egyház lelki-gondozója, úti átalányul 200 frt; a *minaj* lelkes évi segélyül 300 frt, a *minaj* gyülekezet, adósságának törlesztésére, egyszer s mindenkorra 200 frt; a *jenkei* lelkes 300 frt; a *szentesi* (a-zemp-léni) 200 frt; az *ódi* vandortanító-lelkes segélyül és úti átalányul 500 frt; a *homonnai missiói* lelkes 500 frt; a *lucskai* vandortanító-lelkes 300 frt. Az eperjesi egyház, ha végleg megalkul, 500 forint évi segélyben fog részesülni. Az *énekügyi bizottság* központi tagjaival *Szász Károly* elnök mellé *Sziládi Áron*, *Fejes István*, *Baksay Sándor*, id. *Kiss Áron* és *Ilyés Balint* választattak meg. Ők lesznek hivatva az énekes-könyvnek megfellekelt szerkesztő megmozdítani. A kerületet pedig felhivatnak a konvent által a hiányzó bizottsági tagok megválasztására. Az egyetemes névtár szerkesztői díjánul 500 forintot szavazott meg a konvent. (A tisztáninni kerület *Névkönyvét* 10 forintért szerkesztik).

— **Papválasztás, papjelölés.** *Balogi* lelkeszé nov. 27-ikén egyhangúlag *Csabai Pál*, gömör-szárói lelkes; *bátka* lelkeszé pedig szótöbbséggel *Varga Antal*, radnói s.-lelkes választott meg. Még egy 3-ik választás is lett volna e napon a gömöri egyházgyűlésben, t. i. a *rimaszécsi*; de az 5 pályázó közül 4 visszalépett a miatt, hogy egy mostanában 4-ik osztályú egyházat nyert, de már kaplán korában is 3-ik osztályú egyházba jogosított ifjú lelkes is kijelöltetett. Új jelölés válván szükségessé: *Czinjéri Barna* keszi, *Távi Sándor* hubói, *Vattag László*, szuhafői lelkes és *Varga Antal*, radnói s.-lelkes jelöltettek ki. Megválasztottakat szívből üdvözöljük.

— **Levél egy kegyeletes ünnepélyről.** «Egy szép dolgot hoz elő az én lelkem.» Megható ünnepélyről jövők. A simonid-naranyi ev. ref. egyház tartotta ma, majdnem két év előtt elhunyt lelkipásztorának, az imairó *Borsody József*nek kegyeletes emlékünnept: requiemét, abból az alkalomból, hogy sirhalma fölé kesergő özvegye s fiai emléket emeltek. Az egyház minden szepre, jóra és nemre fogékony tagjai meleg részvétők öszinte könyöivel siettek áldozni a kegyelet oltárán, s ez által újabb

kiálló bizonyosságát adták annak, hogy ők a nagy papnak, Borsodynak ihletett ajkairól hallgatták, majdnem két ember-öltőn át, az isten ígét, a mely náluk jó földbe hullván, termett százannyi magot. Mert avagy nem méltán ennnyinek mondható-e az érdem elismeréséből származott hála és kegyelet nyilvánulása, a mit a műveltség alantabb fokán álló néptünknel, elhunyt papjaik irányában oly ritkán, nagyon ritkán tapasztalunk? Állott pedig ez, a minél egyszerűbb, annál szebb, koszorúzó emlékünnepp abból, hogy a reggeli istentisztelet alkalmával templombagult nagy sokaság előtt, az egyház derék ifjú lelkesze, *Oszdth István* remekül rajzolta le az elhunytat, mint embert, papot és imairót. Szónoki fogás-volt csak, midőn előbeszédében mondta, hogy a távol miatt nem volt alkalma Borsodyt alaposan megismerni. Fényesen megafalta ezt az állítást különösen az „imairó” rajzában, midőn talolag elleste és esetelte annak imáiból lelkületét, hitét, jellemét s azt, a minek örült, azt, a mi neki fájt ... életében. Templom után, a kegyeletes női kezek által font koszorúkat vívó leánysereg előlmene mellett, néma csendben vonult ki a nagyszámú gyülekezet a közeli temetőbe, s állotta körül könyes szemekkel az ünnepelnek szoborral ékesített sirhalmat, melynek közvetlen közelében nyugosznak egyek előde, egyházgye-gyének egykori (1818—1833.) főjegyzőjeinek: *Kajári István*-nak, s ugyancsak nem messze *Csizi János*, kítőnő tanítónak harmai is. *Mészáros József* segédlelkész és *Csizi Miklós* tanító urak alkalmi jeles beszédek után, mind a három sir érdemszerűleg bőven megkoszorúztattak s az emlékoszlop, a szónokok által, a gyülekezet örökösére bízottak. De hiányos lenne tudósításom, ha fel nem említeném az ünnepély alkalmával szép sikerrel közreműködött simonii énekkart, mely egyházgye-gyének illetén tár-sulatai között egyike a legkitartóbbaknak s kítőnőbök-nek. «Az Úr az ő szolgáinak sem adott változhatlan erő-séget.» Megfáradunk. Kidőlünk. De hol az elismerés és hála ily kegyeletes nyilvánulását látjuk, ott új erőt nyerünk a munkátra s mindenki kidől társunk sirhalmatól vigasztalódva tavunk. 1887. December 4. *Serkedri*.

— **Az Irodalmi Társaság** tagjaivá lettek a tisztáninni kerületből: *Br. Fay Béla*, borsodmegyei főispán és egyházgye-gyének gondnok, nejevel, gr. *Széky Teleky Zsófi*-ával együttesen 500 frtot fizet, tehát pártfogó taggá; a *bornai egyházgye-gyének* könyvtára alapító taggá (100 frtnak 5%-ával éventint); *Mitrovics Gyula*, *P. Nagy Gusztáv*, *Warga Lajos*, *Radácsi György*, theol. tanárok és *Zodnyai Jenő*, theol. s.-tanár rendes tagokká.

Pályázat.

A tisztáninni ev. ref. egyházkerületben, az *abauj* egyházgye-gyéhez tartozó *alsó-láni*, *restei* s *bu-zitai* egyesült egyházakban levő lelkeszi állomásra pályázat hirdettetik.

A lelkeszi állomással összekötött javadalom — föld, rét terméséből, keszertes és szemes ételből, készpénz s szolgálmányokból, stólából — 672 frtot tesz, és így a IV. osztályba tartozik.

A pályázati kérvények jövő évi január hó 15-ig adandók be nagyt. *Fodor Pál* esperes úrhoz *Urmányban*, u. p. *Vizsoly*.

Miskolc, 1887. december 9.

Kun Bertalan,

tisztáninni ev. ref. püspök.

1—1

Felölös szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

az egyesülésre való törekvés van előtérben. És mégis okvetlenül fel kell karolni azt az ügyet, mert annak a temérdek apró-cseprő egyháznak fentartása egy, az idő által meghaladott álláspont. Kelekezhetnek idő-ről-időre új egyházak ott, hol ez indikálva van; de e mellett valamennyi réginek fentartása, oly neme volna a stabilisumnak, mely a körülményeknél fogva képtelenségé válnék. Mőnkban van látni a végrehajtó-bizottságban: mily óriási egyházi terheket viselnek a kis egyházak hívei! A fenforgó s mindinkább súlyosbodó anyagi viszonyok mellett ez utóvégre is lehetetlenné válik. Az illetők most tán abban reménykednek, hogy ezután majd csak könnyebben lélekeznek, mert van mire támaszkodniok, t. i. a közalapra. El kell tőlük venni ezt a hitet, mert arra, hogy valamennyiöknek elégséges állandó segélyt nyújtsjon — mint fentebb láttuk — a közalap egyáltalában elégtelen.

Az affiliálti, körlelkézségek, paptanítások által eszközözendő reductiója a szükségletnek, magára a közalapra nézve is életkérdés. A domesztika alapításánál egy szép és nagy gondolat szerepelt, az t. i., hogy a gazdagok gyámoltassák a szegényeket. Az igaz keresztényi szeretetnek organisatioja jött létre a közalap által. És nem is volt hallható semmi zűgölődés mind ez ideig; de ki tudja, megmarad-e állandóan az a hangulat; nem azért állott-e fenn részben eddig is, mert a segélyezés részletei nem jutottak mindenütt tudomásra, a mi pedig mindinkább meg fog történni; ki tudja: nem fognak-e majd mindinkább hangok felmerülni, hogy, ha fizetünk, szeretnénk már látni is belőle valamit, mindenesetre többet, mint eddig; nem fog-e majd mindinkább előtérbe lépni az a felfogás, hogy seperjen kiki a maga háza előtt? Én nagyon távol állok attól, hogy az ily felfogásnak helyességét elismerjem, vagy épen annak hirdetője lenni akarjak; nekem az általam képviselt egyházkerület részéről nincs is panaszom, mert a segély, melyet kaptunk, arányban állott eddig azzal, mit befizettünk; de az említett eshetőséggel számolni kell; számolni kell azzal, hogy azt mondják majd a gazdagabb egyházakban: az mégsem járja, hogy mi mindig csak a mások szegényeit tartunk, mikor van utóvégre magunknak is; nem járja nevezetesen, hogy *mindig Erdély vigye el az oroszlárvászt a segélyezésből*. Ha ez a felfogás lábrakapna és terjedne, vézetestessé válhatnék az egész intézményre nézve; mert az oly állapot, hogy kényszereszközökkel biztosítassanak a befizetések, tartahatatlanná válnék. A végrehajtó-bizottság, midőn a maga javaslatait készíti, igyekszik e szempontot fentartani, aként intézkedni, hogy jusson is, maradjon is; de próbálja bárki végig hallgatni a bejövő 1000 folyomóványt, mely ez s ez papnak van 85 meg 125 forint jövedelme, hozzá 6 vagy 8 gyermeke, kis természetét elverte a jég, tehenkéje elesett; páncélozza fel keblét közérdekbeli tekintetekkel: nincs ember, kinél a szánalom érzete döntő befolyást ne gyakoroljon. S

ez így lesz mindaddig, míg az ily existenciákkal lesz dolgunk; mindig ezek fogják elnyelni a közalap jövedelmének nagy részét. Ha biztosítani akarjuk «egyházunk szemefényét,» a közalapot: egyáltalán kell a viszonyokat úgy, hogy a szegényebb egyházkerületek szegényebb részeiben is oly egyházakat, lelkesi kártyákat szervezzünk, hogy egyenletesen lehessen alkalmazni a segélyezést, oly esetekben alkalmazván azt, midőn a különben megélni képes egyházakban rendkívüli költségek, a lelkeseknek súlyos családi s házi körülmények merülnek föl.

A mi a paptanításogot illeti, erről tüzetesebben szólni nem akarok; így is túlságos hosszúra nyúltak már fejtegetéseim. A nagytekintélyű férfiu, ki szóba hozta, azt hiszem: gondoskodni is fog az általa ajánlott eszköznek bővebb előterjesztéséről. Teljes mértékben osztom nézeteiben, hogy az iskolai tanítás a «papi méltósággal» nem ellenkezik, s hogy mire való egy községben két nyomorult existentiát fentartani, mikor a kettőnek fizetéséből egy ember tisztességesen megélhetne.

Az egyházkerületekre nagy feladat vár. A szegénység kiküszöbölése volt a közalap létrehozásánál a kiindulási pont. Ezzel a célt elérni nem sikerült, ezt már konstátálhatjuk. Folytatunk kell tehát a munkát más műveletekkel. A *congrua-kérdés* áll előttünk in optima forma; s ennek megoldásánál saját erőnkre — akarom mondani — szegénységünkre vagyunk utalva; a közalap által hathatós eszközt biztosítottunk hozzá magunknak mindenesetre, de mulhatlanul szükséges ézenkívül az affiliálti, körlelkézségek, paptanítások útján való szervezkedés.

Moesáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Szépészeti és mőregészeti muzeumunk érdekében.

Főiskolánk szépészeti és mőregészeti muzeumának gyarapodásáról főiskolánk évi jelentése adnak számot. Ezen jelentéséből látható, hogy a gyarapodás lassú bár, de folytonos; minek oka, hogy legnagyobb részben főiskolánk lelkes pártfogóinak szives adományára vagyunk utalva.

Ez évben különösen a régészeti tárgyak gyűjteménye szaporodott őrvendtesen. A nevezetesebb és értékesebb újabb szerzemények a következők:

Szakácsi János úr, Sárospatakról, egy, az alsóhátfári tagjában pinceásai alkalmával talált igen szép *urnát* volt szives ajándékozni.

Vétel útján megszereztetett néhai *Tatár Mihály*, volt pthruégi lelkes értékes gyűjteménye. Különösen értékesek e gyűjteményben levő urnák, más cserépedények és csonteszközök. A vételárat igazgató-tanácsunk határozata folytán a főiskolai közpénztár fedezte.

Folyó hó 7-ikén szintén vétel útján 6 darab igen szép bronz tárgyat voltam szerencsés megszerezni, u. m.: 1 db lándzscsúcs, 2 db karperec és 2 db karika. Ép és szép példányok, muzeumunk értékét nagyon emelik.

Mindezeket később tüzetesen fogom ismertetni lapunk t. olvasóival. Most nem is az ismertetés célja soraimnak, hanem az érdek-keltés és felhívás. Fordulok pedig kérelmmel lapunk t. olvasóihoz.

Számtalan érdekes és értékes régiség kerül napfényre véletlen körülmények folytán. A szántó ekéje, a szőlőben dolgozó munkás kapája stb. igen gyakran talál régi tárgyakat. Azonban, fájdalom, az így talált tárgyak igen sokszor a zsbárus ócskaságai közé kerülnek; mások a találó szétrombolja, összetöri azokat, kincset keresve; pedig ha kellő helyen, valamely muzeumnak jelenetén és ajánlása fel leleteit; bizonyára jobban megkapná azok árát, mint a zsbárusoktól és szaporitáná a köz-kincsek számát.

Arra kérem azért lapunk t. olvasóit, különösen a lelkesítő kart: Múltóztassék az efféle leleteket figyelemmel kísérrni; azokat, ha lehet, főiskolánk muzeumának ajándékul megszerezni, vagy ha az nem volna lehetséges, az alóírottat legalább pár sorban értesíteni.

Régiségi tárgynak különösen csak muzeumban van értéke. Muzeumban kincs, másutt cserépdarab, ócska vagy és rez! Kis fáradsággal és utánjárással nagy szolgálatot lehet tenni sokszor úgy a főiskolának, mint a tudományak!

Sárospatak, 1887. december 10.

Dr. Finkey József,
muzeumi-őr.

TÁRCZA.

Adalékok a kerubok történetéhez.

(Vége).

A templomnak K. e. 586-ban bekövetkezett szétrombolásakor a szövetségglával együtt a kerubok is, tudvalevőleg elvesztek. De ezzel egyidejűleg egy babiloni számozott nék gazdag fantáziája veszi szárnyaira őket, s költői, átszellemült alakban kelti új életre. Söhöl, a biblíának egyetlen helyén sem jelennek meg a kerubok oly tündöklő, oly nagyszerű alakban, mint Ezékiélnél. Mintha csak a drága szentély elveszte miatti fájdalom gyújtotta volna lángra képzetét; mintha csak a vesztésé miatt akarta volna magát azoknak ily megdöbbentő átalakításokkal épügy, mint némelyikünk is egy-egy szeretett kedvesének elveszte után teszi! De Ezékiél e tekintetben egyedül áll, senki se követi. ettől fogva nem említi a kerubokat senki. Ugy járnak, mint a meteor, mely fellobban s azután csakhamar a sötét éjbe vész. Csak századok múlva jelennek meg újra, mind fényesben, mint egy üstökös, mely a nap felé siet, hogy több mint 2000 év múlva (a sixtusai madonna 1518-ból való) teljes mennyei fényben tünjenek fel. Különös egy egyháztörténelmi, illetve műtörténelmi részlet. Nézzük egyes mozzanatait.

Ezékiél egészen sajátzerű alakban tünteti fel a kerubokat, a mi egy ilyen rajongó szellemnél nem meglepő. Eltekintve a 28. r. 14. és 16. verseitől, a hol csak metafora gyanánt fordulnak elő, három helyen ad rólók részletes leírát, u. m. az 1-80, 10-ik és 41-ik részben. A mi az utolsó leírát illeti, ebben nem az első templom két nagy kerubjáról, hanem az általa másolt új templom szentélyének díszítőmennyeről van szó. A jásóid templomban, Josefus Flavius bizonyossága szerint is, teljesen üres volt a szentély, tehát nem voltak benne más kerubok, mint a melyek a falakat díszítették.

Legfontosabb az első részben foglalt leírás. Ezen látomás ugyiszólván egy második, magasabb fokot nyit meg a kerubok történetében. Eddig csak élettelen, mozdulatlan alakok voltak, a templomra vagy a szövetségssá-

torra szorítkozva. Itt mint élő lények lépnek fel, lakhe-lyök az ég, a 10-ik rész szerint Jáhve közvetlen szomszédaságban. Mindez csak látomás (visió). De a vizió-ment azt tartották, hogy azok különböznek az álmoktól, mert azoknak valóságos érzékfelelti tárgyak felelnek meg, melyeket a látóknak, a látomás alatt átszellemült s megelégedett szemei valóban látnak. Így fogta fel őket úgy a zsidó, mint a ker. egyház mindenkor, s ennél fogva az égi kerubokat valósággal létező lényeknek tekintették.

Mint már említettük, teljességgel nem tekinthető véletlennek, hogy a keruboknak a templom szentélyéből való eltűnése, s az égben való megjelenése egyszerre történik. Csaknem úgy tűnik fel, mintha a régi templomi kerubok csak álcák lettek volna, melyek más átalakulva kifejeődtek; a burok ott maradt a falon, a pillék pedig elröpültek a magok légkörébe. Hogy ezen átalakulás alkalomával más, a régi mozzanál sokkal tökéletesebb alakok nyertek, az cseppet se meglepő, habár az új alak feladatát, a prófétának vele való célszátát nehezen bírjuk megérteni.

Feltűnő, hogy Ezsaiás, kinek látomása után (Ezs. VI. r.) Ezekiel a magzát alakította, nem a kerubokat, hanem az ó-zövetségben alig előforduló *serafokot* veszi fel. Ez is a mi fölfevésünk mellett bizonyít; neki meg nem volt oka a kerubokat égi lényeknek képzélni; rá nézve csak pusztá élettelen, ha még oly szent, de mégis élettelen anyagi alakok voltak azok a templomban.

A mennyei kerubok ekként egy nagybecsült próféta által, kinek próféciája csakhamar fölvetett a kánonba, beléptek a vallásos képzelődés körébe, sokkal inkább, mint az idgenszerű, alig ismert serafok. Daará ennek, a következő kánonikus és apokrif iratokban nem fordulnak elő többet, Mert a Dániel 4 fenevada sokkal jobban különbözik az Ezekiel kerubjaitól, semhogy őket azokkal azonosíthatnánk.

Ellenben az anygalokkal mind közelebbi viszonyba lép az ember. Az újszövetségben, melyet e tekintetben méltán tekinthetünk a zsidó népies eszmék kifejezőjének, lépten-nyomon találkoznak velök. Lényegök, hivataluk, munkásságuk, sőt nevök ismerete is egyre tovább fejlődik. Ezen ellentétből, fölteve, hogy Ezekiel mindig tekintélyt maradt, tisztán láthatjuk, hogy minő képzet honosodott meg rólók a zsidó népnél. Az anygalok számtalan sokan vannak; a földi légkörben épügy otthonosak, mint a kerubok lakóhelyén; folyvást az ember oldalánál állnak, emberi ábrázatúak, az emberek közt isten akaratának közvetítői. A kerubok, mint magasban rendű lények, csak négyen vannak, s isten közvetlen közelében élnek, az emberek előtt láthatatlanok, s csak a vizió alkalmával jelennek meg.

A jelenések könyvének 4 állata (4. r. 7. v.) nem tartozik a kerubok történetéhez, habár ahöz közel áll is. A szerző, miként egész munkája irodalmi termék volt s valóságos látomásokat ad elő: úgy eme lényeket is saját találmányai gyanánt mutatja be, s hozzájuk a vonások részint Ezsaiásból, részint Ezékiélből, részint Dánielből vette. Maga az egyház szem tekintette azokat keruboknak; ezt bizonyítja, hogy a *kerubok énekének* nevezett Trisagiont (Szent, szent, szent a seregeknek ura!) nem a jelenésekben, hanem Ezsaiás látomásából (6. r. 3. v.) vette át.

Mellekesen megjegyezzük még, hogy midőn az Eféz. (1. r. 21. v.) és Koloss. (1. r. 16. v.) levélben felsorolt *ángy, éhováty, óváty, xóváty és óváty* (bírodalom, hatalom, erő, uraság, méltóság) kifejezéseknél a kerubokat nem említjük: azt nem azért tesszük, mintha ezeket szándékosan mellőznünk akarnók, hanem azért, mert mi az egész felsorolást, kapcsolatban e levelek dagályos írá-

lyával, csak szónoki alakzatnak (merismus) tekintjük, a mely egyedül arra való, hogy lehetőleg nagy nyomtatókat adjon azon állításnak, mely szerint Isten Krisztust az égen és földön mindenek felett felmagasztalta.

A későbbi egyház nagyobb figyelemben részesítette a kerubokat. Bevette a liturgiába is, s a hiveknek minden istenisztület alkalmával bemutatja. Úgy a nyugati, mint a keleti egyház liturgiájában még ma is előfordulnak. A 9 karú égi hierarchiában az egyház a kerubokat a serafokok együtt a legmagasabb helyre tette, míg a fontebbe említett 5 hivatal a középső, az angyalok és arkangyalok a két legalsó helyre soroztatták. Alak tekintetében se nem az Ezékiel, se nem a Jelenések könyvének előadását követik, hanem megtartják az eredeti történeti felfogást, a szárnyas arcú kerubokról.

Az egyházi művészet kezdetben nem igen szorította, sőt egyáltalán nem is alkalmazta őket; egy cseppet sem illettek az ő jelleméhez, felfogásához, gondolkodásmódjához. Csak a középkor vége felé tűnnek fel a nyugati egyházban a keresztrefeszítés jeleneténél s az istenanya mellett, a hagyományoknak megfelelőleg, rendszeresen négyen, olykor ketten.

A renaissance-szal a kerubok történetében új időszak nyílik meg. Az az új művészi szellem, mely részint az antik kor tanulmányozásából, részint a naturalizmusból indult ki, talán egy irányban sem nyilvánult oly bensőséggel, olyan gyökeresen újítólá, mint az angyalokkal szemben. Az előbbi komoly, nyugodt, karesú, földigördüsdredezeti öltönnnyel övezett, gyakran kisebbített, de mindig felnőtt fiatal embereket ábrázoló alakok helyére most meztelen, csaknem érzékiesen kiszinezett, derült vidám csoportozathoz enyegő, az antik geniúsoknak és amoretteknek megfelelő fiúcskák lépnek. Ugyanezen felfogás érvényesül — amennyire testetlen alakjok engedi — a keruboknál is: kedvesség, vidámság, az ő uralkodó vonásuk is. A középkor által is tiszteltben tartott hagyományos négy kerub helyett most seregestől jelennek meg a göndörhajú, teltepű gyermekfejek kis galambszárnyakon lebegve, a négy előbb állóval gyermekesen játsza, az ég felé emelt üdvözült tekintettel: valóban elragadó képek.

Egynehány modern, igen realistikus festő nem tudta összeegyeztetni, hogy testtelen élő lényeket ábrázoljon ki, s elhagyta a kerubokat, midőn határozottan várni őket: így Rubens és Poussin *Mária mennyemelésében*. Mindamellett is, a testtelen s mégis élő fej gondolata teljességgel nem képtelenség; ellenkezőleg, mint az üdvösség képe, egészen megfelelő. Hiszen az új-szövetségi felfogás szerint is az égi üdvösség tisztán szellemi, a melynél a testi szükséglet és élvezet már megszűnt.

Ezen felfogásnak fénypontja a *sixtusi Madonna*. Rafaelnek valószínűleg utolsó munkája. Más előbbi Madonna-képein is alkalmazta a kerubok korszorúját, mint pl a *Madonna di Foligno*-nál 15. 11-ben; de a tetőpontra a sixtusi madonnában érte el. Mindenki ismeri ezt a kerubelhőt, melyet az égi lény annyira körülölel, hogy a szem alig veszi őket észre. Meg van ennek a benső oka: az egyházi fogalmakkal jó ismerős Rafael szándékosan készítette ezt így; értelme az, hogy a szent asszony az égen, az istenség közelében van, mert ezt tekintették eleitőlvogva a kerubok tartózkodási helyének. Egészen háttérben azért állanak, mivel a kép azon eszmét fejezi ki, hogy Mária elhagyja rövid időre a mennyet, hogy a hivatást a földön megjelenésével üdvözítse.

Igen határozottan és szabatosan fejezi ki ezen gondolatot egy szintén egykorú, éppoly híres festmény: *Mária mennyemelésé* Tiziantól. A földről felszálló szent

szület angyalok kísérik, míg a kerubok serege fent az atya-isten mellett várakozik reá. Egészen korrekt.

Ettől fogva a kerubok inkább a művészet, mint az egyház befolyása alatt állanak. Nevük a teológiában csak ott fordul elő nagy ritkán, a hol az angyali karok-ról van szó. A művészet körében való megjelensésk a legfőbb égi jellemzésére szolgál; alantabbi tájakon csak ritkán jelennek meg. És pedig nemcsak nagy templomi képeken, hanem mindenféle más festményeken, még a gyermekek számára való kis szentképeken, sőt az imakönyvekben a Máriaához intézett imák mellé tett képeken is láthatók.

A protestánsok szintén kedvelik a kerubokat, csak-hogy itt ritkán van alkalom a felhasználásra. Közbe-közbe megjelennek a költészetben is, de ritkábban, mint a serafok, mert kevésbé alkalmazhatók. Megkedveltetés-sókhöz sokban hozzájárult az a körülmény, hogy örömet láttak bennök a korán elhalt gyermekek üdvözült lelkeit. Anyira otthon lettek az ember képzeletében, hogy mint építészeti díszítőmennyeket a házakon is kezdtek alkalmazni, különösen az oszlopfőknél; bizonyosan nem való-lási, hanem csak díszítési szempontból.

Azonban az előbbi eset is előfordult. Schleswignek *Fridrichstadt* nevű kis városkájában feltűnőleg sok régi ház tetején látható kerub. Ennek oka következő:

A 17-ik század kezdetén a reformált egyházban folytatott heves vitakozások között, a korán elhalt gyermekek üdvözülésének kérdése egyike volt a legérzékenyebb vitatárgyaknak. A szigorú kálmínisták a praedestinationához ragaszkodtak, s mint bibliai alapra a Rom. 9. r. 11. versére hivatkoztak (Mikor még a gyermekek nem születtek volna és semmi jót vagy gonoszt nem cselekedtek volna, hogy az istennek az ő választása szerint való végzése, mely nem a cselekedetekből, hanem a hívó istentől volt, szövetségben megmaradna). Ez egyike volt a kálmíni rendszer legszigorúbb, legmerevebb tételeinek. Néhány tiltuzgó predikátor a tételt pártzenvedélyből oly rideg alakban fejezte ki, hogy a szomorú, betegágyas anyákat gyakran a kétségbeesés örvényébe űzte vele. A kálmíni rendszernek ezen, a köznép előtt is világos gyöngöségét felhasználta az ellenfél; a korán elhalt gyermekek üdvözlése népszerű jelszóvá lett, a kerub e célra igen alkalmas jelkép volt. Midőn sokan, hogy a nyilvános istenisztületet szabadon gyakorolhassák, kivándoroltak Schleswigbe s ott Fridrichstadt városát alapították: hitök népies jelképét — a kerubokat — házaikra is feltűzték, a mit Hollandiában nem engedtek meg nekik.

A gyermekét vesztett anya gyakran emelte fel reak-jok s onnan az égre bánatos tekintetét s bizonyára úgy tűnt fel neki, mintha megboldogult gyermeke eme kerub alakjában vigasztalólag és áldólag tekintene le reá.

És ez konfessionális indok nélkül is, másutt éppoly előfordulhatott. A nő nemnek a gyermekies és érzéki gondolkozásmód iránti fogékonysága mellett ez egészen természetes. S különösen egy megszorodott fiatal anya kedélye a legnagyobb mértékben hajlandó az ilyen gondolatmenetre.

Még egyet. Az első kerub tüzes karddal jelen meg előttünk, mint a paradicsomnak őre, megtestesülése a paradicsomból kiűző tilalomnak; történetünk végén pedig a kerub már az égi üdv jelképe. Különösen ellentét! Melyő anyag a költészet számára!

Mensinga J. A. M. után

Rácz Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Egy kis védekezés és elmélkedés.*

A «Sárospataki Lapok» 36-ik számában Szentkúti Károly úrnak, a püspöki látogatást tárgyáló cikkén átvenő gondolattal — mely a nagyművelő fényeskedő elfogadásokat egyszerűsíteni óhajtja — az én gondolkodásom teljes összhangzásban van. A mult évi «Sárospataki Lapok» 43-ik számában, a püspöki látogatásról megjelent cikkem, épen a látogatás egyszerűsítésének eszméjével foglalkozott. Valójában jölesett az én egyszerűséget kedvelő lelkemnek, hogy a Szentkúti úr közleményében, az én gondolkodásommal rokonszenves hangulattal ismertem fel.

Jelzett cikkemre a mult év folyamán több pályatársamtól jelentek meg bírálatok, melyeknek némelyikéből nem annyira a tárgyilagosság, hanem inkább — ha jól fogtam fel a dolgot — a túlságba hajló és magát megsértetnek vélt önbécséret szólalott meg. Ámbár készséggel elismerem azt is, hogy a bíráló cikksorozatok között volt olyan is, a mely a tárgyilagosság keretén belül, loyális hangulattal, szép dialektikával és a gyakorlott vívómester ügyességével tárgyalta az ügyet, amelynek épen ezért magasabb becset és értéket is tulajdonítottam.

Azt hittem, hogy cikkemet és az ebben foglalt gondolataimat az idő, ez a hatalmas sírásó, a keletkező és a gyorsan elmúló eseményekkel egyetemben, már a feledés sírjába örökre eltemette, és hogy az életem lecsillapult elméik és szívek zajongó hullámzása véglegesen lecsillapult. Azonban a «Sárospataki Lapok» 36-ik számában a felsőzempléni egyházmegyei gyűlés lefolyását előtűntető közleményből úgy értesültem, hogy az én halottnak vélt cikkem, vagy csodálkozásomra, ismét kísérténi kezd és hogy épen a gyűléséből hangzott ki, és tulajdonképen az elnöki székől hangzott alá, a visszautasítás mezébe öltöztetett és ellenem irányult kárhözhatás. Ez oknál fogva úgy itélem, hogy a felsőzempléni, vagy inkább védekezés részéről is nemcsak jogszerű, hanem egyszerűsített magam iránti kötelesség. «Hanc veniam damus petinusque vicissim.»

Öszinte vallomást teszek az olvasó közönség és különösen a felsőzempléni egyházmegye minden rendű és rangú tagja előtt, hogy én a némelyek által incriminált cikkemben sem az egyházmegye testületét, sem pedig ennek általam nagyrabecsült és testvériesen szeretett papjait sérelemmel illetni nem akartam; hanem csakis azt regisztráltam, a mit a felsőzempléni közlemények, az olvasó közönség előtt már korábban és részletesen elmondottak, és így az abszolút magamra nézve méltányosnak és illetékesnek gondolom. De azt mégis őszintén bevallom, hogy előadásomban hangsúlyozni akartam azon megjegyzéseimet, miszerint a jelenkori túlhajtott fényelgések és egymástérő parádészkodások úgy tűnnek fel az én szemem előtt, mint társadalmunknak az új és ragyogósnak mondható körjelenségei, melyeket orvossal nemcsak szükséges, hanem halaszthatatlan. Annnyivalinkább pedig, mivelhogy gyakran van alkalmunk hallani a társadalmi nyomorúságokat s a nyomozott szegénységet hangzóttó panaszokat, melyek a gazdagságra valló fényelgéssel össze nem illeszkednek. Sőt még azt is mondtam, «hogy azok a tüntetések és szépgangzású csillogó szavak nem mindenkor a szív és lélek őszinteségének nyilvánulása, hanem azoknak leple alatt — sok esetben — csakis az üres formaságok rejlenek.»

Azt hiszem, hogy ezeknek hangzóttásával olyan igazságokat mondtam, a melyeket a mindennapi tapasztalás igazol, az igaz szó kimondása pedig nem érdemli meg a szigorú kárhözhatást; azt mondom tehát én is a Jézus szavaival: «ha igazságot szólottam, miért nem hisztek énnekem?» Ján. 8. 46.

Jól tudom én azt, hogy a parádék, látványosságok nagy sensációt keltenek, nagy csődületet gyűjtenek össze és hogy fel szokták ébreszteni a bámészkodni szerető néptömegek figyelmét, akár csak egy érfelkészítő szindarab eljátszása. Tapasztaljuk azt is, hogy korunkban a látványosságok kieselésében egész versenyző mozgalom mutatkozik; egyesek épen úgy, miként társulatok s nagyobb tömegek a napirenden lévő ünnepek rendezésében egymást igyekeznek túlszárnyalni. Ha a hírlapi tudósításokat figyelembe vesszük, azt kell következtelnünk, hogy Magyarország a Kárpát hegyiség határvidékétől Adria partjáig, egy nagy vígárdaterem, melyben az exaltált örömbangulat — valószínűleg a komoly kötelekesség rovására — szélesely tünrohakokban mutatgatja túlarodt kedvteléseit. És midőn az emberek egy szavukkal panaszt emelnek a társadalmi nyomorúságok s a helyzet inséges volta ellen: ugyanakkor a jöltre valló fényelgésben versenyeznek egymással és így «aliter loquuntur et aliter sentiunt.» Midőn felszólaltam a papságnak a maga szegénységét hangzóttó jajongása ellen, a gúnyolódás gyantájával terheltek; majd midőn a túlzott fényelgést veszem bírálat alá, — bár nagy kiemelttel — e miatt zúdítták ream kárhözhatásukat. Valóban én is elmondhatom e helyen Jézusnak találó hasonlatát: «Spilomat nektek és nem táncolatok, siralmak-enekeket épeketem és nem sirtatok.» Máté 11. 17.

A mai világnak van még egy más, a fentebbiivel rokon ragályos és járványos körjelensége: értem a fényeskedő és valószínűleg költséges jubileumok gyakori rendezését. Hajdanában a jubileumok száz éves ciklusokban kerültek elő, mint az áloe virágzása, vagy miként egy fénylő Comenának időszakos feltűnése. Manapság már nem jelölünk határpontokat és nem válogatunk az időben; tél, tavasz, nyár és ősz, mindegy nekünk, csak mulathassunk. Úgy rendezzük a dolgok folyását, hogy gyorsan következzenek egymásután a jubiláris ünnepek. Ha észreveszszük, hogy valamely iskolatantó, már régóta nyeldesti az iskola porát, vagy valamelyik paptársunk már számos évnek folyamán munkálkodik az Úr szőlőjében: az ilyenekre nézve kimondjuk határozatunkat, miszerint neki jubileumot kell tartani és aztán felkereskedik fél egyházmegye papja és tanítója, hogy elmondjuk az ünnepeltnek a kebleinket feszítő jókívánatainkat; a jubiláris ünnepeknél aztán kimagasló pontját képezi az ünnepelt férfiú számlájára írott gazdag lakoma és magnum áldomás.

Miként tudomásunkra van: az a komikus fejű Darwin, valószínűleg az emberek majmoskodó természetének megfigyelése folytán kiokoskodta és elhitette a világgal, hogy az embercsalád a majmofajtól vette származását; ha talán egy második Darwin, illetőleg egy élecskedni szerető természetűdős megfigyeli a mi divatos mulatózásainkat, valószínűleg reánk fogja, sőt elhitteti velünk, hogy mi a parazit lények osztályához tartozunk.

A divat-eszmék és szokások áramlata magával ragadja az embereket, sőt sok esetben az ellenszenves elvek és szokások a divat hódító befolyására rokonszenvesné válnak. elannyira, hogy egy óriási felkiáltójelel odagondolással elmondhatjuk: «omnia jam fient, fieri quae posse negabam.» Midőn pedig a divatveszmék és szokások uralomra emelkednek, a világtól rabslolgai

* Időközben k555t cikkemnek miatt voltunk kénytelenek ezt a jogosult védekezést iddíg halasztani. Szerk.

hódolatot követelnek, vagy is inkább önként meghódol azoknak a világ, legyenek bár azok helyesek vagy helytelenek, bizonyos ideig mint megannyi hálványok tiszteltek. És jaj annak, a ki azok ellen szólani vagy küzdeni bátorodik, azt elítéli és elgázolja az uralomra emelkedett divatos közvélemény. Úgy vagunk a divat-eszmékkel, mint a külső viseléssel és ruházzal. Nem annyira a célosság és jóízles jónak figyelembe, hanem sokkal inkább a forgalomba hozott divat érvényesíti mindenütt és mindenkben a maga hódító hatalmát.

A II. József császár korában, a szakál és bajusz leborotválása és ezzel ellentétesen a nagy bodros hullámzó ősz-zsinre púderozott vendég-haj-veisel az arisztokratikus eleganciának elengedhetetlen jelvénye volt; mai világban pedig a szakál és bajusz kiváltságnak örvendenek, sőt kitaláltak azoknak mesterséges megővesztését; míg ellenben a hajzat a fejbőr talaját levágtatja és a tiszteletet keltő őszhaját mesterségesen az ifjúság üde színében tünteti fel.

A hatvanas években a sinóros-sújtás magyar öltönyök annyira divatba jöttek, hogy a ki német ruhát viselt, tárgya lón a szigorú megrovásnak. Mai napig pedig nagy Magyarországnak minden népe német vagy — mondják francia — ruhába bújít és a magyaros öltönyök divatja egészen elenyészett, vagy legfeljebb — fehér hollóként — a református papok viseltes öltönydarabjai között található.

Azt tapasztaljuk, hogy a társadalmi élet minden változataiban az íres formások, a komplikált szabályok özőnében haldoklik a valóság; nehézkesé válik ügyünk gyors és célos rendezése; időnként, munkaképességünket, tehetségünket felemészti, előhaladásunkat akadályozza a szükségtelen mellékes foglalkozások. A «multa agenda nihil vel parum agens»-féle balszokás lép uralomra, a «linea recta est brevissima»-féle mértani igazság mellözésével nagy kerülő úton akarunk célhoz jutni. Azon próbáljuk csak megostromolni a világ divatossá vált balszokásait; próbáljuk csak őszintén kimondani, hogy ez és az szükségtelen cifraság, mellözhető parádé, haszontalan költsékezés, káros idővesztés, egészségromtó élvezet; jóakaratu, őszinte szavainkért a modern eszmék barátai és az ifjú közvélemény zászolóhordozói valószínűleg fejünkre sújtják kárhordozásukat.

A jelzett tapasztalási adatokból azon következtetést vonhatjuk le, miszerint a divatszokások uralmának igen nehéz útját állani, míg szereplések ideje ki nem telik; azok uralki a sziveket és lelkeket. Az új divat, bármely esetlen legyen is az, rendesen a közvélemény egy részénél rokonszere talal; míg a másik részek között, minden komoly meggondolás nélkül követi a tömeget, a zászolóhordozókat és így látjuk aztán sok esetben érvényesíteni ama félgazságot, hogy «senki sem lehet jobb a maga koránál».

Azonban azt is tudjuk tapasztalásból, hogy a divatszokások csak annyiban bírnak jelentőségét, amennyiben az idő hullámzó árja bizonyos időben felszínre hozza azokat, de ismét lemerülnek azok a megúnt és elévült szokások örvényébe, míg majd azok helyett más kedvenc divatok fognak emelkedni uralomra.

Midőn azonban én a jelenleg gyakorlatban lévő, sőt folytonosan fokozódó látványosságokat egyszerűsíteni óhajtom; teljességgel nincs szándékomban a közügy minden áldozatrakész munkásainak érdemkiszorításában egyetlen virágzatot is elhervasztani, és nincs akaratomban az őket méltányosan megillető tisztelet nimbuszának csak egyetlen sugarát is elhalványítani; hanem csakis azt akarom hangsúlyozni, hogy én a tisztelet adójának méltányos lefektetését, nem a hiú csillogásban és nem a kétértelmű

szükségtelen parádék rendezésében, hanem a hálával megteljesedett sziveknek egyszerű és őszinte elismerésében helyezem. Azért pedig, mivelhogy a természet egyszerű sziveknek nemes hozomány, illetőleg mesterkéletlen tiszteletnyilvánítása, a divatozó látványosságok és a szíveltséget negelőző széptevések mellett úgy tünik fel, mint a saját fényében ragyogó gyémánt mellett ennek mesterkelt utánzása, vagy miként a tiszta szinarany mellett, a nagy hangon híresztelt talmi-érec, mert midőn a valódi gyémánt és szinaranyak belső becsők és maradó értékők volt, ugyanakkor az érték-telen utánzások a család és családias hitvány eszközzé válnak. És a midőn a látványosságok az újdonságok kapkodó gyermekies kedélyhangulatot izgalomba hoznak, ugyanakkor a komoly foglalkozásokra hivatott férfiak teljességgel nem talál azokban élvezetet.

Olasjos Pál.

54

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tisztelt olvasóinkat kérjük: sziveskedjenek az elfoiztetési összeget, főként pedig esetleges hátrálékaikat, minél előbb beküldeni, hogy mi is eleget tehesünk kötelezettségeinknek.

— Gyászhirek. Az egész ország művelt közönségét méltó izgatottságban tartja egy szomorú eset, *Literáry Ödön*, országgyűlési képviselőnek, a volt munkási ev. ref. lelkész derek s közházsnó fiának párhaj által történt kimúlása. A család szemefénye, boldog férj és apa, a szabadelvi pártnak tanács tagja, s a munkási kerületre, abban a magyárosodásra, az ev. ref. egyházra, szegényekre, ügyefogyotakra valódi isten áldás volt a még csak 40 éves férfi és áldozatul esett egyik rokona gyűlöletének, Pasztélyi Jenő, ügyvéd gyilkos golyójának. A holdogált egy ideje (a sárospataki gimnáziumnak volt szorgalmas, előretörő növendéke, s az ált. gym. édesét, *Béát* a jogakadémiai tanfolyamon is itt nevelté, bizonyosságát adta főiskolai iránt érzett szeretetének. Felboncolt hulláját *Penere* kísérte az ország részvéte, a hol folyó hó 15-én temettetett el. Mikor érjük meg már, hogy a törvényhozás felébred és lehetetlenné teszi az emberi életnek ilyen állatias módon való oltoztatását? — *Gyurkó Antal*, közélebb az iglő 8-ik gimnáziumi osztálynak, tavaly még a sárospataki gimnáziumnak jó ügyekezeti növendéke, Csáthi Gyurkó János és Nagy Zsófia Göncön (Abaúj), lakó művelt szülők 19 éves fia, folyó hó 12-én, 4 heti szenvedés után, szintén meghalt. Összente részvételt osztunk a család nehéz gyászában. Alótt legyen emlékeztők!

— Kitüntetés. *Juhász Mihály*, kassai ügyvédet, az ügyvédi kamara elnökét, Kassa város volt képviselőjét, a kassai ev. ref. egyháznak nagy buzgószági főgondnokát s a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának lelkes tagját közélebb az újabb elismerés érte, hogy ő felsége által a budapesti kir. ítélő-tábla bírójának nevezetett ki. Midőn e kitüntetés felett nagy lelki örömmel és tisztelettel örvendezünk, előre is agódnunk a vesztésé miatt, a melylyel ez a kitüntetés a kassai egyháznak és a sárospataki főiskolát fenyegeti. Vajha megmúszmánok aggodalmaink! A volt pataki diák fényes skicereinek szívből gratulálunk!!

— Az első teljes magyar Thukydides. A M. Tud. Akadémia classica philologiai bizottsága értekes karácsonyi ajándékkal lepte meg a történetírás és tudomány barátait, kiadván a történetírás első nagy mesterének, Thukydidesnek történeti műveit *Zsollos Benő*, sárospataki

gimnáziumi tanár fordításában. Első kötete ez a „*Görög és latin remektróka*” című akadémiai vállalatnak s első kötete a Thukydides műveinek is, a mely a nagy író történeti dolgozataiból a három első könyvet foglalja magában, a fordító tájékoztató előszavával, s az író és a Thukydides-irodalmat híven jellemző magvas bevezetéssel és a szöveg nehezebb helyeit magyarozó jegyzetekkel. Az akadémia szakbizottsága — egészen bölcsen — egyszerre kétféle kiadást rendezett a műből; az egyik a görög szöveget is közli párhuzamosan a magyarral, hogy a szakértőkre nézve az összehasonlítás megkönnyítessék; a másik a tiszta magyar szöveg, természetesen az előszóval, bevezetéssel és a jegyzetekkel. Amaz I—L+606 l. 8° s ára 2 ft 40 kr.; emez I—L+322 l. szintén 8° l. 1 ft 40 kr. Ez a körülmény és az ezzel járó nagy aldozat már maga is jelzi az *első teljes magyar Thukydides* nem közönséges becset, s mi addig is, míg olvasóinkat a mű jellegéi felől bővebben tájékoztatnánk, szívnünk teljességéből gratulálunk *Zsoldos Benő* tisztársunknak a ki a maga szaképzettségével és törhetetlen kitartásával elismerésre bírta magat a M. Tud. Akadémiát és jelentékenyen hozzájárult a sárospataki tanári kar jó hírveneké öregítéséhez.

— **Utólagosan.** Kivonat a köziskolaiszék nov. 19-iki ülésének jegyzőkönyvéből. 2. pont. Elnök köziskolaiszék nevében kedves kötelességének tartja *Kérszi István* tanártársunkat szívélyesen üdvözölni azon alkalomból, hogy immár főiskolánk körében f. évi nov. 5-ikén, 25 éves tanárságát betöltötte. Fogadja t. tanártársunk köziskolaiszék ösztinte szívből eredő jókívánatait arra nézve, hogy valamint a már elmúlt 25 év alatt, mint kötelességet pontosan teljesítő tanár, mindenkinél tisztelést kivívta: a jövőben jó egészségben folytassa ernyedetlen munkásságát főiskolánk s a magyar közművelődés érdekében s tanár társait, mint eddig, tartsa meg önzetlen, nemes barátságában. Sárospatak, 1887. Dec. 14. Jegyzette s kiadta Kun Pál. » Ennyi történt a jk. szerint nov. 19-ikén, tehát oly időben, a mikor engem házam határán túl látni — fájdalom! — senkinek sem lehetett. Hogyan eshetett meg, hogy erről az esetről én hetek múlva sem tudtam meg semmit, azt szinté magam sem értem s nem is tudom magannak másként megmagyarázni, csak úgy, hogy a collegák legnagyobb része nem találta ezt a családias jelenetet a nyilvánosság elő valónak, számítván talán a kegyeletnek valami újabb nyilatkozatára. Valaki azonban mégis akadt, a ki ezt világ elő valónak tekintette s nem várva valamely újabb fordulatot, oda is hureolta, ráadásul gyanúsítva engemet is, mintha én itt valami boldogtalan «klikk»-nek volnék szánni való tagja. (Lásd: »*Debreceni Prot. Lap*», 50. szám). A megtámadtatás helyén megtettem észrevételeimet, kimutatván, hogy a beküldő hamisítva közölte a tanári kar tényét: és nem tiszta szándékkal járt el akkor, a mikor a »Sárospataki Lapok» szerkesztője elől bújkálva, s azzal szemben leskelődő, várakozó szerepre vállalkozva, kárörömmel sietett a *kegyeletesség színe alatt* valami tepsolásra méltót mondani a »Sárospataki Lapok»-nak. Biztosíthatom a »*Debr. Prot. Lap*» sárospataki «r. l.»-jét, hogy roppant tévedésben él. Sem a kort, sem a tisztességet nem rinygtem senkítől, s ha előre tudom, hogy nov. 19-ikén egy 25 éves hivatalnok-társunkat kell üdvözölni — a félreértések és magyarázatok kiküldése végett — még vánszorogva is megjelentem volna a köziskolai széken, és bizony-bizony sem szívem, sem eszem nem gátoit volna abban, hogy a tisztelő és jót kívánók seregéhez csatlakozzam. Sajnos, hogy valami konkolyl-hintő tehetség, kötelességének ismerté az én jókívánataim

özszinteségét gyanúsá tenni, saját lelkének árnyékát látván a mások tiszta lelkeitén!

— **Lórincz György** a »Gömör és Kishont» című újságban, néhai *Boruth Elemér* műveiről írva, így emlékezik meg főiskolánk szelleméről: «A ki Sárospatakon nem járt iskolába, talán nem is tudhatja igazán, hogy mi az a diák-élet. Ez a csupa humor, dal, magyelkű barátkozás, apró ártatlan csínyek; a szegényül eltöltött évek minden nyomortúsága azzal a friss arannyal bezománcolva, mely a gondatlan fiataloságot fúrosít az úde ifjú kedély folytonos ragyogásában. Ezt a rózsás diákleletet, a maga összes gyönyörűségeivel és nyomortúságaival együtt alig képviseli a világon máshely, mint Sárospatak. És esodálatos, hogy bár a mai előrehaladott modern műveltség, melynek legtöbb alapelvét magam hajlandó volnék nyakatekert izletlenségnek nevezni nem győzi elég magyarképző kritizálni azt a szellemet, mely az így nevezett «társadalmi élet» hiányában a pataki diákok egészen a diákoság összes felszégességeivel neveli ott fel és bocsátja világgá: mégis fel kell tűnnie a józan megfigyelő előtt, hogy ez az annyit ócsárolt szellem csupa jellemes, derék s alapjában művelt egyéneket ad a hazának, kirköl legfeljebb is csak a divatos simulékonyság tetszetős, de értéketlen máza hiányzik. Az ösztinte igazságnak ritka szép szavai ezek. Vegyük tudomásul, mert megérdemli. (kb).

— **Az approbatio megfizetése.** Köztudomású dolog, hogy a közoktatásügyi miniszterium adót vetett az írókra és kiadókra, a kik népisikolai vagy középiskolai tankönyveikre s illetéleg kiadványaikra a miniszteri ajánlatot megnyerni akarják. És pedig amazokért 5—5 frtot, emezekért 10—10 frtot. Ehhez járulnak még: az approbatandó könyvekből 5—5 példány s azokra 15—15 krajczáros és a folyamodványra 50 kros bélyeg. — Hát ez bizony adó s bár felűntést kellett ez a gazdálkodás, sokan okadatolni tudták azt maguknak az állam szegénységével s a bíráló munkájának kiérdemelt megjutalmazásával. Most azonban az országgűlés pénzügyi bizottságának legelőzelebbi ülésén, a hol ezaz intézkedés interpellatio tárgyát képezte, a közoktatásügyi miniszter egészen sajátos magyarázatot adta az approbatio díj szedésének; nevezetesen, hogy ő azt elriasztó szerül találta fel a gyöngé művek szerzői és kiadói ellen: a jó könyvekért pedig — mint ő mondá — nem nagy teher azt a csekély összeget kifizetni. A *Sárospataki Irod. Kör* a maga kiadványainak legnagyobb részét (népisikolai és gimnáziumakat) felküldte a legelsőbb bírálat alá.

— **Hírek.** A *sárospataki főiskola énekara* f. hó 17-én hangversenyt tart Tokajban, a városháza termeiben. — A *Sárospataki irodalmi kör* folyó hó 21-ikén délelőtt 9 órakor fogja évi zárogűlést megtartani. Az ó-kortörténelem beadási határidejét is ez alkalommal határozza meg.

Szerkesztői izetek.

G. Gy. «A fenséges» közlésére lapunk kicsiny. Különösen az éve elején s megszakítás nélkül lehetetlen azt nyomtatunk. Az iskola-ügyi közleményre még sor kerülhet, főként, ha — becses ígérete szerint — kevesebb lesz abban a helyi érdekű részlet. — U. J. A. «Le Protestant», egy fővárosi könyvkereskedő bukása miatt elmaradt. A küldeményt köszönöm. — F. J. A család-könyvek ügyében nem fogunk ugyan már tanácskozni; de nézeteket szívesen megmérlegeljük s közlöm majd véleményünket. A névtári előmunkálathoz szükséges rovatot íveket, azt hiszem, megkapjátok. — Sz. J. A füzetekét elküldtük. — Cz. I. Bizonyos olvasó-könyv ismeretét várom; különben gratulálók! — K. P. A vasárnapi megünneplés» nem marad a főokban.

Felélős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többzár-
való közlésnél 5, egyszeri-
ként 7 kr. sorja.
Kzenkívül bélyegül 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: «Domesztika. Missio. Egyházi pénzügyi politikánk.» II. *Mocsáry Lajos.* — «Három év a sárospataki állami tanítóképzede életéből.» — «Karácsony ünnepén.» *Osváth István.* — «Templomszentelés Miglécen.» *Cz. E.* — «Földrajz Vargyas Endrétől.» (Könyvismertetés. Vége). *Gérecz Károly.* — «Vegegy közlemények.» — «Pályázat.» —

Domesztika. Missió. Egyházi pénzügyi politikánk.

II.

A missio felkapott ügy; divatizmévé kezd válni. Tavaly elhatározta a konvent, hogy a közalag jövedelmének egy negyede évenként tőkésítve, egy másik negyede missió-célokra tartassék fenn. A konvent missió-bizottságnak van egy, személyes tulajdonosságainál is kétségeken kívül, de különösen összeköttetésénél fogva nagybefolyású elnöke, s egy époly munkás, mint lelkes előadója, a kik, úgy látszik, azt hiszik, hogy annál jobban felelnek meg feladataknak, minél többet kaparintanak el a közalag jövedelméből saját szakmájok részére. Az egyházkerületek bármit kérnek missió révén, megkapják; azt az ügyes politikát kezdik tehát követni, hogyha nem remélik valamely egyház vagy lelkész segélyezését egyszerűen keresztülvinni, azt mondják: *csináljunk belőle missiót*, ily formában majd jobban sikerül! A konvent tavaly Pápán szabályzatot is adott ki a missió-ügyek kezelésére, s jelentéstételt kívánt az egyházkerületektől, s egyszerűen javaslatokat is; nem jött be ekkoráig se érdemleges jelentés, se javaslat* (voltaképpen az egész ügy csak a javaslatok stádiumában van): de azért markostúl adjak a pénzt a missiókra. Így például a konvent utolsó ülésén, midőn a végrehajtó-bizottság előterjesztette, hogy túllépte a jövedelem kétnegyedét, kimondattott, hogy a missióra meg kell lenni mindenesetre a szükséges összegnek, s a többi segélyezésekből százalékos levonást kell utólagosan tenni.

És pedig az egész missió-ügy még imperfect dolog. Nemcsak, hogy nem áll még előttünk egyetlen tökéletesen organizált missió, kiváltképpen úgynevezett belmissió sem; de még azzal sem vagyunk tisztában, hogy mit kell érteni voltaképpen a hangzatos név alatt. Bizonyos ideális világításban áll némelyek előtt, a mely fascinal és lelkesít, kivált olyanokat, kiknek tán nem volt elég alkalmuk a mindennapi egyházi élet és administratio miseriáival közelebbről megismerkedni. Az ilyenek hajlandók leginkább kedvenc tárgyul fogadni a missió-ügyet, mint valami magasabb érdeket. De hát nekünk nincs arra pénzünk, hogy tértőket küldjünk az emberek közé; hagyjuk ezt nagy és gazdag nemzeteknek; még arra sincs pénzünk, hogy Oláhországban hozzuk áldozatokat oda-szakadt híreink megtartására; az ilyen erőködés nemcsak ott vesz kárba, de jóformán Horvát-Szlávonországban is. Ily henn az országban igevezésünk magunkat fentartani, bőven elég feladat ez erőnkhez képest; a többi aféle külterjes gazdálkodás, melynél a ki sokat markol, keveset szorít.

De hát az úgynevezett belmissióra nézve tisztában vagyunk-e teljesen, hogy mily helyeken volna szükséges ilyeneknek alakítása és miként? Hallottam egy máramarosi egyháznak missióvá alakítását azzal indokoltatni, hogy 30 négyzögmértföldön elszórvá élő híveink gondozására lesz hivatva. Ily formán feloszthatjuk az egész országot, nevezetesen a felföldet missió-kerületekre, mert hiszen mindenfelé lehet egyes kálmista lelkeket találni, 30 mértföldön mindenütt lehet annyit összeszedni, hogy paplorn meglegyen a szám, mely egy lelkigondozó alkalmazását igénybe veheti. De ki van-e már találva annak a módja, hogy miként lépjen közelebbi érintkezésbe a missiónárius a maga elszórt nyájával? Ennek kellő megállapítása nagyon problematikus, még sokkal kisebb körökben is. A diasporában vagy egyenkint elszigetelve élő emberekben nagyon kevés a nemcsak vallásos, de egyházas szellem, mely csak a községi életben fejlődik ki. Nem lesz könnyű az ilyeneket arra szoktatni, hogy egy bizonyos helyre, valakinek magánházába a második vagy harmadik faluból elmenjenek, hogy ott a

* A tisztániméni egyházkerület mindenben elegettet a konvent rendelkezésének, mint erről a tavaszi közgyűlés 12-16. számán, a konventhez is felterjesztett jegyzőkönyvei tesznek tanubizonyosságot. Szerk.

vándor-lelkésznek predikációját meghallgassák; más-résről pedig az is meseshetik egyszer-mászor, hogy vándorlelkészben ifjú missionárius atyánkfia nagyon ki lesz téve a barátkozás különféle csabjainak.

Adja isten, hogy mindezekre nézve kitalálja az egyházkerületek és megyék gyakorlatias bölcsesége és tapintata az útakat és módokat: de addig, a míg nem látjuk: miként feszik a posztó; míg nem látunk magunk előtt konkrét alakban jól működő missiót: tartózkodjunk attól, hogy esupa jó remény fejében sokat költünk e célra más célok rovására, hol már tudjuk, hogy áldásosan hat minden kiadott garas. Hiszen, mint fentebb mondtam: még a definitionál vagyunk, annál, hogy mit értünk voltaképen a «missió» szó alatt. És e tekintetben nekem megragadta figyelmeimet az erdélyi püspök tavalyi missió-ügyi előterjesztésében e kitétel: «missiók (körlelkészések).» Szívesen elfogadom a fordítást, melyben egy természetesen gondolat rejlik. A püspök úr aként tervezte a körlelkészéseket vagyis missiókat, hogy azokban a diasporákon kívül 4—5 kis egyház legyen összefoglalva. Az ily missziókra azután szívesen szavazom meg magam is mindig, de csakis tehetségünkhöz mérve, a kellő eszközök; óhajtom, hogy ez intézmény tovább fejlesztesse, s a hol lehet, a többi egyházkerületekben is alkalmaztassék, mert egyes egyházak affilitioja a pap-tanítóságok behozatalával együtt: ez volna leg-sikeresebb mód a szegénység bajainak leküzdésére.

Az a kiváltságos jelleg, a melylyel a missió-ügy felruházott, már is károsan hatott zsenge egyetemes pénzügyünkre. Nagyon megzavartatott ez az által, hogy a konvent a missió-ügért való lelkesedésében a közalap disponibilis jövedelmének egyharmadát állandóan e célra rendelte. Általában aggályos jelenségek merültek fel már, hogy *egyházi pénzügyi politikánk nem jó irányt vesz*, s az állami pénzügyi politika nyomába lép, a helyett, hogy ezt, mint elrettentő példát tartanánk szemünk előtt. Úgy látszik, mintha a mi embereink így gondolkodnának: van pénz! Én pedig azt mondom: nincs pénz! A közalap jövedelme most ezer (350 ezer frt tőke jövedelmévé) évi 100 ezer forint körül jár; tehát tőkében mintegy 2 milliót képvisel. Ugyde egyegyedrészt felvétetik tékésítés céljából, a jövedelem tehát 70—75 ezer forint, ma a következő néhány évet is tekintetbevéve. De hát quid hoc ad tantam sitim?! A katolikusoknak, a roppant egyházi javadalmakon kívül, a vallás-és tanulmányi alapban van 30 millió forintnyi domesztikájuk, nem számítva ide az erdélyi status vagyonát; egyes püspöki megyékben óriási alapítványok léteznek; például csak az egri megyében misékre és feszületek gondozására van 2 milliót meghaladó «fundatio.» Nekünk csak azért látszik soknak a közalapi vagyon, mert kevéshez, szegénységhez vagyunk szokva. Tehetünk vele, tettünk is már igen sok jót; de azt hinni, hogy telik mindenre, hogy most már orvosolhatunk minden bajt: végzetes csalódás lehetne.

Aggályos jelenség volt például azon eszmének felmerülése, hogy a közalap adjon az egyháznak kölcsönöket, sőt kamat nélküli kölcsönöket! Kamat nélküli kölcsön?! A tőkék kamatja csak oly jövedelme a közalapnak, mint az évenkénti csorvás. Nem, hogy kamat nélkül, de kis vagy rendes kamatra sem adhatna, mint nem adhat a *kis birtokok hitelintézeté*, mert minél kisebb az intézet és minél apróbbak a forgó összegek, annál többre kerül aránylag a kezelés. Arra pedig gondolni se szabad, hogy a közalap majd amúgy kedélyesen «kontraktusra» adjon pénzt, mint a szuperintendenciák szokták, a melyek előtt ismerős minden ember, a maga vagyoni viszonyaival együtt; a központból az egész országra kiterjeszkedve, csak a szükséges teljes biztosítékok mellett s a formák szigorú megtartásával lehetne pénzt adni, s akkor a közalapot egy duodez bank vagy hitelintézeté kelene átalakítani, a mi nem nekünk való mesterség. Az utolsó ülésen nem is talált az eszme viszhangra, de mégis elment a konvent odáig, hogy a végrehajtó bizottsággal készítettett egy javaslatot s elküldötte a szuperintendenciának; jobb lett volna egyszerűen napirendre térni fölötte.

Nagyobb dolog ennél azonban az, a mi az *országos nyugdíjintézet* tárgyában az utolsó ülésen történt. A zsinat elrendelte hogy ily intézet alakítását s annak a közalappól való állandó segélyezését. A kiküldött bizottság készített tervet s azt indítványozta, hogy az intézet a közalappól évenként 15, mond tizenötözezer forinttal dotáltassék! A konvent a szuperintendenciához leküldött tervezetben 10,000 forintot állapított meg. E szerint azon 50,000 forint, mely eddig az összes egyházak és lelkészek segélyezésére fordítottatott s melynek irányában most már az a követelés formáltatik, hogy belőle eszközösséssék a szegény egyházak «megfundálása», leszállítottaték 40,000 forintra, a bizottság javaslata szerint 35 ezerre, úgy, hogy a főcéla, t. i. a pauperizmusnak egyházunkból való kiküszöbölésére a domesztikának évi 100,000 forintnyi jövedelme 35—40,000-re olvadna le. S mire kétértelmű voltaképen az a 15 ezer s mire ajánlottatott meg az a 10 ezer forint? Oly célra, a melyre van provisio és elvétetik oly céltól, melyre nincs más provisio. A szolgáltat-keptelemmé vált papokról — a *mi viszonyaink közt* — azt lehet mondani, fényesen van gondoskodva a feljövendelelem házása által. Lehet mondani, hogy e rendszernek vannak hátrányai, különösen az egyházakra nézve, de hát ezek bele vannak törödvé a hosszú gyakorlat által; minek bolygassuk meg szükség nélkül e viszonyokat a közalapi institutio egész rendszerének és logikájának felforgatásával?! A nyugdíjintézetnek ily mérvű dotatiója ellenkezik a domesztikának azon alapeszméjével is, hogy a vagyonosak segítsék a szegényeket, mivel természetesen a nagyobb nyugdíj-járlékokat fizető, tehát vagyonosabb lelkészek viúnek el belőle az oroszlánszt.

A missio s a nyudijintézet túlságos dotálása nagyon fontos két mozzanat egyházi pénzügyi politikánkban. Nagyon szükséges, hogy egy józan *«megállj»* kiáltásunk magunknak, mielőtt a lejtőn tovább hanyatlanánk. Ugyanazon észjárás, ugyanazon indulatok látszanak itt is érvényesülni, a melyek hazánk állami pénzügyét a bukás széléhez vitték. Az 1867-iki kiegyezés idejében a magyar nemzet el volt telve azon hiedelemmel, hogy Magyarország kincsforrásai kimeríthetetlenek s nem kell hozzá egyéb, mint az, hogy magunk vegyük kezünkbe a közügyek kormányzását, hogy az ország felvirágozzék, még a közös vámtérület fentartása mellett is. Hac fonte derivata eladós. Ezen végzetessé vált alapos tévedés hatása alatt következett be azután a politika, hogy: ez is szükséges, amaz is hasznos, tehát költsünk arra is, erre is. Egész verseny következett be azok között, a kik egyes dolgokra különös súlyt fektettek, hogy *ki tud saját kedvenc céljaira többet megszavaztatni*, nem is szólva a vidéki érdekek és családi vasúttakról; egyes miniszteri terek kezelői versenyeztek a költségvetés kereteinek túllépésében. Hús vagyunk egymás húsából, vér egymás véréből; a magyar ember magyar ember marad, akár a politika, akár az egyházi ügyek terén mozog; a *mi nagyban történt az egész ország pénzével, kiesiben ugyanannak jelenségei mutatkoznak a mi szerény egyházi pénzügyünk-nél*; pedig bizony a példa elég közel áll és elég siralmas, hogy belőle okulhassunk.

Tudvalevő dolog, hogy midőn a zsinaton testét nyert a domesztika igéje, az volt fölvéve a combinatiók alapjául, hogy 210 millióra rúg a református honpolgárak évi jövedelme, a mi a fölveti kules szerint szintűg 200 ezer jövedelmet adott volna a közalapnak. Ezen föltevés benyomása alatt állottak a zsinati atyák, midőn oly tág kereteket szabtak a segélyezésnek, hogy szegény egyházközségek felségelése, újaknak alakítása, esekély díjazású lelkészek segélyezése, missiók szervezése nemcsak az ország határain belül és a társországokban, de még ezeken túl, a keleti és déli államokban is, — sőt a nyudijintézet dotatiója is — mind belefoglaltatott. Azóta tudjuk: mi a közalap valódi jövedelme. Ezt véssük jól elemnkbe mindenkelfőt és ne feledjük el egy pillanatra sem, midőn pénzdolgokról, oly intézkedésekről van szó, a melyek pénzzel járnak. Ne reménykedjünk abban sem, hogy a közalap jövedelme szaporodni fog, mert ez lassan megy a tőkésítés útján, az évi járulékoknál pedig épen nem vagyunk biztosak: nem fog-e csökkenés beállni, sőt egyáltalában állandó lesz-e az egész intézmény? Továbbá, midőn pénzdolgokról van szó, ne felejtkezzünk meg soha arról, hogy az egyház egyetemes érdekeit gondolni föladata mindnyájunknak minden alkalommal, s azért legyenek bár kedvence eszméink, vagy legyünk bizottsági elnökök és előadók, specialis tárgyakat kedvezményekben s kiváltságban részesíteni nem szabad;

és nem szabad azzal akarni bebizonyítani nagybefolyású szerepünket, hogy az általunk pártfogolt dolgok és személyek számára minél többet szavazatsunk meg, valamint azzal bizonyítani be egyesek iránti tiszteletünket, hogy a mire kérték udvariasan, mindent megszavazunk nekik. Mindez nem pénzügytan, de mégis ebben áll a legfőbb fináncstudomány, mely egyedül óvhatja meg zavartól, romlástól zsenge pénzügünket.

Központosítsuk a rendelkezésinkre álló erőt arra, a mi legfontosabb, arra a mi a főcél. Azt mondják: a ne forgácsoljuk el a közalapotból való segélyezést; én pedig azt mondom: *ne dividáljuk el a közalapot!* Fordítsuk a szegény egyházak fölségelésére és különösen a lelkészek jobb ellátására. Ez a főcél. Teljesíteni kell a zsinat által hozott törvényt. Am legyen! Úgyde a mi összes legislatióink új alkotás némely dolgokban; nevezetesen a közalap jövedelmezése tekintetében oly föltevésekből indult ki, a melyek azóta téveseknek bizonyultak be; az utólagos kiigazításra nagy szüksége van. És midőn a zsinat azt rendelte, hogy a missiókat gyámolítani kell, nem mondta azt, hogy e célra oda kell adni az összes jövedelem egynegyedét, hogy Bukarestnek adni kell évi állandó 1000 forintot és hogy a slávnóiai Beskák és Brekinékék vegyék el érdemben megoszúl, nyomorral küzdő emberek szája elől a betevő falatot; és nem rendelte azt, hogy az alakítandó nyudijintézetnek adjunk évenként 15—10 ezer forintot. Szó férhet, igenis, ahöz: vajjon helyese-e a segélyezésnek az a módja, melyet a végrehajtó-bizottság s a konvent eddig gyakorolt, de a *legsürgősebb, a legfontosabb feladat mindenestre az egyházak és lelkészek sorsának javítása*. Calamitas volt az eddigi állapot, de jövőre épen tarthatatlanná alakul, mert a megélhetés mind-mind nehezebbé válik. Azt nem engedhetjük meg, hogy egyházunk szolgálainak egy része afele kálvínista pópák és dászkalok színvonálára süljedjen le. Ezt képesek vagyunk megakadályozni, képesek vagyunk a közalap segélyével állandóan följavítani a szegény egyházakat és lelkészi fizetéseket; de csak két feltétel alatt: első az, hogy ne forgácsoljuk szét a közalapot; másík az, hogy hajtsuk végre a térnek azon előkészítését, mely a szükséglet apasztása s e végből az affiliatiók, körlelkészségek és paptanításágok fölállítása által eszközölhető.

Moesáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Három év a sárospataki állami tanítóképzede életéből.

Intézetünkrol az 1883/4. tanév végén kiadott (9-ik) «Ertésítő» megjelenése óta, következő mozzanatok fordultak elő intézetünk életében:

Az 1884/5. tanévben a tanév ünnepélyes megnyitása, igazgatónak a tanító önbizalmáról és szerénység-

geröl tartott beszédével. s ünnepi karénnel történt. szeptember 4-én; ugyanaz nap kezdődtek a rendes tanítások.

Dezső Gerzson, segéd-tanár, egészségi tekintetéből, nyomos orvosi javaslat folytán, még az előző tanév végén más intézethez leendő áthelyezését kérte a minisztériumtól; kérélem nem teljesítetvén, szeptember 4-én tanításait intézetünknek újból megkezdette.

Horváth János, ev. ref. segédlelkész és képezdei hitoktató úr, petrahói lelkészül megválasztatván, a helyébe kinevezett Nagy Sándor, ev. ref. segédlelkész úr, szeptember 4-én tanításait megkezdte és pedig nemcsak a képezdeben, hanem a gyakorló-iskolában is. Ez annyival inkább kiemelés, mert a gyakorló-iskolába járó ev. ref. növendékek hit- és erkölcsi oktatása, előbb többféle nehézséggel járt. Az ev. ref. egyház előjárása azt követelte, hogy a gyakorló-iskolába járó ev. ref. növendékek (20–30) az egyház által fenntartott lekezeleti iskolába járjanak hitoktatásra; ám a hittani órák pontos látogatásának ellenőrzése így majdnem lehetetlen volt; a hit- és erkölcsi vizsgálat sem tartottott kellő módon, s az osztályzat sohase küldetett el hozzánk, így a gyakorló-iskola ev. ref. növendékeinek bizonyítványait, hit- és erkölcsi osztályzat nélkül voltak kénytelenek kiadni. Nagy Sándor úr a bajon segített, midőn heti 2 óra, három éven keresztül híven, minden díjazásra való igény nélkül a gyakorló-iskola helyiségeiben teljesítette a gyakorló-iskolába járó ev. ref. növendékek hit- és erkölcsi oktatását.

Schneider Jakab, az izraelita növendékek hitoktatója, a tanév kezdete előtt S.-a.-Ujhelybe távozván, az izraelita növendékek hitoktatásában némi kesedelem állott be. Miután oly egryn ki magyarál képes és kész lett volna a mőz. vallású képezdei növendékek hitoktatását teljesíteni, itt Patakon nem találkozott; az ajánlkozó, oklevéllel nem bíró helybeli izr. tanító pedig alkalmasnak nem látszott: a kózkotatási minisztérium a tanfelügyelőség felterjesztésére, újból Schneider Jakabot bízta meg e tiszttel, ki — utkölségeinek külön felszámítása mellett — S.-a.-Ujhelyből járt át 3 éven keresztül, hetenkint egyszer, mőzes vallású növendékeink hitoktatása végett.

1885. január 10-én, a kózkotatási minisztériumnak 46594/1885. sz. a. kelt rendelete alapján, az iránt tanácskozott az igazgató-tanács, hogy miként lehetne oly helyiséget építeni, vagy ideiglenesen bérelni, melyben az összes képezdei növendékek bent laknának. Igazgató-tanács a s.-a.-ujhelyi államépítészeti hivattal készítettetvén egy tervezetet, az intézet telkén emelendő s bentlakásra berendezendő épület iránt. A költségek azonban oly magasra voltak felvéve, hogy a terv kivihetősége iránt előre is kétségkedtünk. Csakugyan el is maradt a jobb sorsot érdemlő terv létesítése.

1885. március 9-én Dessewffy Sándor igazgató-tanácsos úr Sárospatakról eltávozván, búcsút vitt az igazgató-tanácsotól s lemondott az igazgató-tanácsosságról.

1885. március 12-én küldettek el a budapesti országos kiállításra a képezdei növendékek írásbeli és rajz-dolgozatai, valamint háziipari munkái. Felküldettek: 1. A negyed osztályból 6 növendéknek írásban kidolgozott próbatanítása. 2. A harmad osztályból 6 növendéknek gyakorló-iskolai jegyzetei. 3. Minden osztályból 2–2 növendéknek írásbeli dolgozata: a) magyar nyelvből, b) német nyelvből, c) számtanból, d) mértanból. 4. Rajz-és széprásból a rajztanár által a növendékek dolgozataiból, a módszeres előmenetel feltüntetése végett, összeállított egy-egy darab rajz-, illetőleg széprási füzet. 5. Háziipari órákon a növendékek által készített 6 darab fűz-és esparto-kosár.

1885. március végén, Dezső Gerzson, segédtanár

újból érezvén egészségének megromlását, beadta lemondását: azonban a tanári kar, most is, mint az előző évben, collegialis szíveséggel ajánlá fel az év végéig a helyettesítést; ennek következtében Dezső Gerzson segédtanár, egészsége helyreállítása végett újból szabadságot nyert s a Vaskovics-féle hidegvíz-gyógyintézetben keresett gyógyulást.

1885. május 2-án az igazgató vezetése mellett meglatogatták a III–IV-ed éves növendékek a b.-olasz ev. ref. iskolát.

1885. május 7-én Kiss Elek, tornatanár vezetése alatt az összes ifjúsgornászati s természetrajzi kirándulásban vett részt.

1885. május 30-án Maurer N., szőlészeti, vándortanár, intézetünk nagy termében, növendékeink és városi polgárságból álló vegyes közönség előtt, érdekes előadást tartott az okserő szőlőmívelés és a phylloxera elleni védekezésről.

Az évi zárvizsgák június 15–20. napjain tartottak. Június 20-án előtán a tanév ünnepély bezárása, egy rögtönzött zenei előadással s igazgatónak a távozó növendékekhez intézett intő, buzdító beszédével. Ez alkalomból Dr. Chayzer Kornél, igazgató-tanácsos úr ajándékból 3 jutalomkönyvet osztott ki, és pedig: «A mi az embert környékezi» című mű Chira Bazil ív. éves, «A nagy természet és a kicsiny ember» című mű Kovács József ív. éves és «Utazás Kaliforniába» című mű Debrecezi Sándor ív. éves növendékek.

Június 20–24. napjain tartottak az elemi tanítóképzési vizsgálatok. Az írásbeli dolgozat alapjául «A realiak tanításmódja az osztatlan népiskolában» című tétel szolgált. Jelentkezett 26 tanítójelölt, megjelent 17; kiegészítetvén: jélesen 2, jól 4, elégségesen 2; javítóvizsgára utasított 5, ismétlésre 2; végleg elutasított 2.

Július 20-tól augusztus 22-ig magyar-nyelvi póttanfolyam tartott Dezső Lajos intézeti igazgató vezetése alatt. Séliga Antal varranói és Kiss István mező-laborci tanítók, mint osztálytanárok közreműködésével, kik mellett, mint kisértők: Tóth Imre és Ugrai Lajos, homonnai polg. iskolai segédtanítók és Chira Bazil, végzett képezdei növendék alkalmaztak. Augusztus 22-én 19 tanító nyert magyar-nyelvi képzést az 1879. évi XVIII. t. c. értelmében.

Az 1885. iskolai év főbb eseményei következők:

1885. szept. 1—2-án javító és felvételi vizsgák; szeptember 3-án a tanév ünnepély megnyitása.

Dezső Gerzson segédtanár egészségét nem érezvén helyreállottnak, állomásáról végleg lemondott, helye azonban a tanév folyamán, a tanári kar s igazgató-tanács sürgetése dacára, nem töltetett be; a tanári kar tagjai a történelem s földrajzi tárgyakat feloszták magok között, mi egyébként semmi különös megterheléssel nem járt, miután intézetünk tanárainak létszáma egy számfelölti taggal nagyobb a társintézetekénél.

Az igazgató-tanács 1885. szeptember 2-án tartott gyűlésén foglalta el helyét Orbán József, főiskolai akadémiai tanár, ki a 26045/1885. sz. a. rendelettel az elhunyt Hegedűs László helyére neveztetett ki igazgató-tanácsossá.

1885. szeptember 28-án hunyt el az igazgató-tanács egyik nagyérdemű tagja, Fesztöry Tamás, g. k. főesperes és s.-a.-ujhelyi plébános úr. Halálában az intézet és a tanári kar egyik igaz barátjának elvesztét fájtalja.

Okt. 15-én Tóth János, méhészeti vándor-tanár látogatta meg intézetünket, s nemcsak elméleti előadást tartott a növényekről, de gyakorlatilag is bemutatott némely fogásokat a gyakorlati méhészet köréből.

Okt. 28-án 12 képezdei növendék, Nagy József tanár vezetése mellett a budapesti orsz. kiállítás megtekintésére rándult.

1886. januárban egy új tornacsarnok iránti tervezet és költségtérítés terjesztett fel az igazgató-tanács által a közokt. minisztériumhoz. Pénzügyi okok miatt e terv is — mint egy évvel ezelőt a bentlakásra készített tervezet — papirosan maradt.

Március 24-én Tóth János méhészeti vándor-tanár ismét érdekes útmutatásokat adott a növendékek előtt, az oszkeri méhészeti köréből.

Az évi zárvizsgák június 17—23. napjain tartottak, s jun. 23-án délután tartott meg a zárünnepély szavalatokkal, zene- és énekkari előadásokkal, diszes kis közönség jelenlétében. Az ifjúsági olvasókör ez alkalommal a két jobb szavalo részére két pályadíjat tűzött ki (3 frt + 2 frt). Az első díjat Beke Pál, a másodikat Schneider Adolf nyerte.

A «Természettudományi Társulat» 5 darab jutalomkönyvet ajándékozott a növendékek között leendő kiosztás végett, melyek Formády György, Debreczeni Sándor, Putnok István, Községi István, Ferencsik György növendékeknek osztottak ki. Fogadják a társulat szíves köszönetünket.

Június 25-én magyar-nyelvi képesítő vizsga tartott meg az 1879. évi XVIII. t. c. értelmében. Jelentkezett 6 tanító; képesítették 4 tanító, visszavetették 2 tanító.

Június 25—30. napjain tartottak az elemi tanító-képesítési vizsgák. Írásbeli tétel volt: «Micsoda előnyök származnak a tizedes rendszer behozatalából a népiszkolai számtanításban?» Vizsgára jelentkezett 25 tanítójelölt, megjelent 24 tanítójelölt. Képesítették: jelesen 2, jól 10, elégségesen 6 — 18; visszavetették 6 tanítójelölt.

1886. júliusban a tanári kar által készített s az igazgató tanács által elfogadott tantervjavaslat terjesztett fel a minisztériumhoz.

Az 1887. tanév főbb eseményei: A javító és felvételi vizsgálatok szept. 2—3-án tartottak.

A tanév ünnepélyes megnyitása s a tanítások megkezdése szeptember 6-án történt.

A közokt. minisztérium 34252/1886. sz. rendeletével segédtanárnál kinevezett Veres Ferenc tanítást szept. 30-án kezdette meg.

Okt. 12-én Tóth János, méhészeti vándor-tanár, a növendékek előtt útmutatást adott a méhek befeleléséről.

A tel folyamán növendékeink közül hatan tanító-ságra változtak s csak 2—4 havat távolult után, a vizsgára jöttek be, a mi némileg zavarólag hatott a tanításra; de azon körülmény, hogy a tisztánimeni ev. ref. egyházkerület területén csak ez egyetlen képezde van, s a kerületben lévő egyházak hozzá vannak szokva Patakról vinni tanítóit, elkerülhetetlenné tette a rendtartási szabályoktól való ez eltekintést; egybíránt a tanári kar igyekezett a legfontosabb esetekre szorítani az ily kivételes engedélyt, mert ha minden megkeresésnek eleget tesznék vala, úgy nem maradt volna növendékünk a IV. osztályban.

1887. április 2-ikán ismét Tóth János, méhészeti vándor-tanító úr tartott növendékeinknek érdekes gyakorlati tanítást a méhészeti köréből.

Az évi zárvizsgák június 20—24. napjain tartottak. A zárünnepély diszes közönség jelenlétében ének-, zene- és szavalati előadásokkal tartott meg. Különösen kiélegette a hallgatóságot az ifjúsági zenekar előmenetele, melynek hatása alatt az intézet egykori növendéke,

Szabó Lajos, jelenleg kéki ev. ref. tanító, 5 frot adományozott az ifj. zenekar alapítójének gyarapítására. Az ifjúsági olvasókör egy 3 frtos és egy 2 frotos díjat tűzött ki a legjobb szavaloik részére, mihez a közönség köréből Molnár kispataki és egy megnevezetnli nem akará 1—1 frotot (együtt 2 frotot) adtak; az első díjat nyerte Beke Pál IV. o., a másodikat Soltész Kálmán s a harmadikat Putnok István III. o. tanuló.

A képesítési vizsgálat jun. 25—30. napjain tartott. Írásbeli dolgozat alapján szolgált a következő tétel: «A népiszkolai irálygyakorlatok sikertelenségének okai, s a kellő eredményt biztosító eljárás főbb szabályai». Vizsgára jelentkezett és megjelent 23 tanító és tanítójelölt. Képesítették: jeles eredménnyel 3; jó eredménnyel 13; elégséges eredménnyel 4; összesen = 20; visszavetettek 3.

1887. július 2-án olvasatot az igazgató-tanácsban a minisztérium 12423/1887. sz. a. rendelete, melyben Schultz József úr a képezdei gondnoksgától egészségi okokból való felmentése iránti kérelme, a minisztérium köszönete s elismerése mellett, elfogadott. Ugyanezen gyűlésen foglalták el helyüket az igazgató-tanácsban Szekekerák Kálmán, sárospataki r. kath. esperes-plebános és Püza Sándor görög katolikus lelkész és főesperes, kik a 12423/1887. számú rendelettel nevezettek ki; ez utóbbi a gondnoksgával is megbízottak.*

TÁRCZA.

Karácsony ünnepén.

Máté XVIII. 3. —

Ujra itt van a kedves ünnep, a szív ünnepe, a hűke és kiengesztelődés szép napja. Ne bánstom ma senkit az élet, ne éppesen a mindennapi bü; el a gond, dal, a földi bajjal, phénijem meg a fáradt lélek. Zárkózunk be háznak szentélyébe és keressünk mennyországot; még a vén ember is legyen ma gyermek a szó legnemesebb értelmében.

Oh, mikor az első karácsony felséges képen elmereng lelkem és hallom fölzendőlni emberek ajkán az égi karok énekét: megszentelt érzések közt egy felsőbb öröm fut át szívemen, képeletem a betlehemi mezőkre visz, angyalok közé . . . akkor is így volt, úgy zengett, mint ma: „Békesség nektek; ma született a Meztartó . . . dicsőség a magasságban Istennek, e földön békesség és az emberekhez jákarak!”

Milyen rögen volt, közel kétezer éve már. mégis milyen új és kedves marad ez a jelenet örökké!

Ég a földre szállt, Isten az emberre, a világtörténet megteszi az első lépést egy igénytelen gyermek személyével, a ki aztán csillagok válik a lelki világban és vezetí fényével a tévelygőket, a tudatlanság pusztáján át az ismeret földére. Az események folyását egy magasabb világrag törvényeire alapítja, iránt ad a történelemnek, új érzelmeket szólatalt meg, a társada-

* A sárospataki állami tanító-képezde úgy is, mint a mely a sárospataki felekezeti képezdéből támadt új és szebb életre, úgy is, mint a mely a tisztánimeni egyházkerület ma is tanítókkal látja el és földnyomában ev. ref. vallású növendékek gyűlöhelye, kiválóan megérdemli minden ev. ref. egyháznak s közönségnek különösen a tisztánimeni egyházkerület tagjainak komoly érdekét. E meggyőződésben *Dessó Lajos*, képezdei igazgatónk csak épen pár nap óta megjelent s 3 évre szóló értesítjébe, a gyakran szó-beszéd után induló nagy közönség kellő tájékoztatása végett közöljük a fentebbi részletet, a mely *Három te története* címmel az értesítő bevezetését képezi. Szerk.

lomban más lesz a jelszó, az Úr templomában szebb az íge, a családban nemesebb az él.

Kikél a porból az ember, avult ruháért újat cserél; megnevesült alakjában kezd kifejlődni az Isten keze. Nem rabszolga többé, hanem Isten gyermeke, a ki magasabb küldetést nyert az égől, s mint ilyen, nem hitvány eszköz többé, hanem fontos tényező abban az egyetemes nagy harcban, mely a betelheimi gyermek nevében indul útnak országokat hódítani a közműveltség számára. A szellem fénye a szíven át bevilágítja aztán a templomokat is, a szívekkel megmeselelnek az oltárokat is s az igében föld az éggel, Isten az emberrel érintkezik; a szeretet lesz a kapocs, mely a végezet a véglettel, a mulandót az örökkévalóval összeköti. És a szeretet által megindult új életfolyam a családi szentélyt hinti be mégis legtöbbször áldással. Egy felséges csillagképlet támad a házi élet egén, a bolygók mellett ott vannak rendben a csillagok, amazok fénye ezekre ömlik s ezek ragyogásával a tűzhelyen egy földi mennyország derünie árad szét. Angyalok lépnek az emberek közé, hogy ők tanítsanak bennünket lelkek főhécher ártatlanságával tisztán érezni és nemesen örülni.

Ime a karácsonyi kép, régi már s mégis minden évben megújul, hogy emlékvél figyelemztesen egy nemesebb irányú élet elkezdésére.

Kérdézzük csak meg magunktól: vajjon minő készüléttel viradunk e napra? A karácsony-ünnepek erkölcsi jelentősége feljuttat-e lelkünkben? Múlt-e ünneplésünk a keresztény szellem kétezer éves múltjához, múlt-e a Jézushoz? Emberek vagyunk-e, tökéletesek vagyunk-e a Jézus értelme szerint?

Nehéz kérdések! Ki tudna e földön tökéletes lenni? Ki bírná az eszményt elérni, az eget megkülönböztetni töredékeny szárnyon?!

Csak az angyalok!

«Ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek, mint a gyermekek . . . ime az intés nekünk, felnőtteknek attól a tökéletes lélektől, a gyermekek barátjától, a ki a legfölkételesebb világot a kiesinyek lelkében találta fel e földön!

Ezek a földi angyalok, kiket ő keblere ölelve szeretett, legyenek hát ma vezéreink, tanítisanak ünnepeink ők. Itt vannak közöttünk, bezengve házunkat örömmel, betöltve szívünket igaz érzésekkel. Várták a Jézust, ki szíve kedveltjeinek ajándékot hoz, és mikor megérkezett a jóság jutalmával, mennyi nemes érzés, mennyi igaz öröm, mennyi tökéletes boldogság egy kis világha bezárva! Igazán minden gyermek lelke egy külön kis mennyország, melyen Isten legistább képe tündöklik, a valódi ártatlanság és nemes igénytelenség ruhájában. Köny esordul arcunkra és önkénytelenül is azt valljuk, hogy ők igazán angyalok, kik főhécher lélekké, szívükben és arcukon az ég derüjével, ma is a legelső és legboldogabbak e földön, legnagyobbak istenországában.

Mi nagyok, tanuljunk tőlük — a kiesinyektől! Amit a bölcsék szíve előtt elrejtett az Isten, kijelentette a gyermekek lelkében.

Karácsonyi örömünket ne zavarja ma az élet gondja. A kegyelem égi ajándékában mi is részesültünk, ránk is kiáradt az a szellem, mely a betelheimi bölcsőtől kiindulva, szívről-szívre száll és keresi folyvást a lelkeket az égnek és földnek egymással kötött szövetségében. Erkölcsi értékünkre legyünk mi is gyermekek, a kikben a tisztalán érzéseknek még csak árnyéka sincs jelen. Ne álmódozunk ma hűségéről, dicsőségéről; bizony nem ille nék hozzánk, a kiket angyalok tanítanak nemesebb boldogságért lelkesülni.

Örüljünk mindnyájan! A legszentebb gyermek szü-

letésének emlékvépnepén ne legyen a szív rideg és boldogtalan. A sivar földön is akad még mennyország, csak keressük azt!

Örüljön ma a gazdag jó szerencsés boldogságán és adjon halát az istennek, hogy módja van az örömben. Allitson szép karácsonyát szíveben a Jézus, házában családja, a társadalmában a szenvedő szívek számára és rakja meg a szeretet gyümölcseivel!

Örüljön a szegény; zárja ki házából a mindennapi bit s titkon ajtaját behajtva, törölje le könyeit, a Jézus sorsán vigasztalódva és jobb jövőt remélve!

Örüljünk mindnyájan, mint a — boldogok!

Osváth István.

KÖZÉLETÜNK.

Templomszentelés Miglécen.

A migléc (Abaujm.), 153 lelket számláló egyháznak egy régi vágya, évtizedeken át ápolgatott reményének valósult meg a folyó hó 4-én tartott szép s lélekemelő ünnepély által. Ez egyház temploma ugyanis 1848. március 7-én, hatósági intézkedés folytán, bezáratván, a hívek buzgóssága s a protestáns aldozatkészség gyamolító részvétele mellett is, csak ez évben jutott oly körülmények közé, hogy új templomának építését teljesen befejezhető s átadható, szertartásszerűleg, a közhasználatnak. Az említett nap kora reggeli óráiban, a megye távoli részéből is, szinte özönlöttek a hívek osztozni a kiesi gyülekezet óhajtavart örömeiben. A vidék protestáns intelligenciája a tanítói lak udvarán gyülekezett, s amint elhangzott a haragszó hívogató szava, megindult a közönség. élen Fodor Pál, esperes, ez alkalommal püspöki helyettes úrral s a szomszéd egyházak lelkeszei és tanítóival az egyszerű, de igen esinos új templom felé; lelkesedéssel zengve az «Örül mi szívünk, mikor ezt halljuk» kezdetű éneket. A templom ajtajánál az egyház gondnoka fogadta az érkező közönséget, s természetes egyszerűséggel fogalmazott rövid beszéde szinte erővel nyomult a szívekbe, midőn így szólt: «E földi sárból készült falak között ne legyen soha földi salak, hanem egyedül a megváltó Jézus tudománya éljen és hasson mindörökké.» Majd az esperes úr áldástérvő buzgó imája után, megnyitott az új templom ajtaja, s nem sokára megtelt az Úr háza, künn udvara, ünnepeink vágyó hívekkel. Megkezdődvén az istenítészet, szárnyakat öltött a lelkesedés is, s úgy bent a templomban, mint künn annak udvarán, «szállt az ének messze-messze, a nagy isten trónja felé.» Ez ünnepi buzgósságot kivül a 138-ik zoltár felséges dalmála, belül az abajai tanítói dalárda éneke fokozta, meglepő szabatossággal adván ez elő az «Áldások Istene» című szép darabot. Most az esperes úr lépett a szószékre s adott buzgó halát az Istennek, hogy erjét megdicsőítse az erőtelneken és segédmet nem vonta meg szükölködő gyermektől; hogy adott a hajokkal küzdő egyháznak esdrási buzgalmú lelkeszt s nehemiási lelkesültségű gondnokot stb. Ez emelkedett hangú ima után az énekar újabb szép darabbal fokozta a gyülekezet áhitatát. Az ének utolsó sora még nem hangzott el, midőn Füzty János, gönci lelkes fölment a szószékbe s az Ap. esel. VII. 33. verse alapján nemes lelkesedéssel beszélt a követező két pont alatt — e tételről: «Miert nevezem szentnek e földet, melyen állunk; e hajlékot, mely bennünket befogad? Azért I-szor, mert e helyet a vallásos buzgósság adományozta s a vallásos lelkesedés emelte az igaz isten tiszteletére; II-szor, mert itt az evangéliom

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

 KÖNYVTÁR
MISKOLC